11
2 rész

VOGUL NÉPKÖLTÉSI GYŰJTEMÉNY.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

II. KÖTET.

2. rész

ISTENEK HŐSI ÉNEKEI, REGÉI ÉS IDÉZŐ IGÉI.

ELSŐ FÜZET.

VOGUL SZÖVEGEK ÉS FORDÍTÁSAIK.

*

SAJÁT GYŰJTÉSE ÉS REGULY ANTAL HAGYOMÁNYAI ALAPJÁN

KÖZZÉTESZI

MUNKÁCSI BERNÁT

A M. T. AKAD. L. TAGJA.

Ára 4 frt.

BUDAPEST.

1892.

VOGUL NÉPKÖLTÉSI GYŰJTEMÉNY

II. KÖTET

MÁSODIK RÉSZ

ISTENEK HŐSI ÉNEKEI, REGÉI ÉS IDÉZŐ IGÉI

VOGUL SZÖVEGEK ÉS FORDITÁSAIK.
TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK. SZÓMUTATÓ.

SAJÁT GYŰJTÉSE ÉS REGULY ANTAL HAGYOMÁNYAI ALAPJÁN

KÖZZÉTESZI

MUNKÁCSI BERNÁT

A M. T. AKADÉMIA R. TAGJA

A RÖKK-SZILÁRD ALAPITVÁNY SEGITSÉGÉVEL
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BUDAPEST

1892—1921

105040

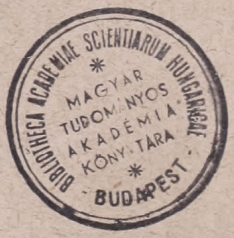

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TARTALOM.

ISTENEK HŐSÉNEKEI.

Első szakasz: Az Obvidék istenei.

Lap

I. Az ajász-falvi isten.

1. Az Ob-közép öregének, Ajász-istennek hősi éneke ... 1

2. A Hét-jávorbika-bőre-irhájából-készült-ruhát-viselő-öreg öcsikéjének, Ajász-istennek regekép közölt hősi éneke ... 19

II. A têk-falvi isten.

Têk-öregnek hősi éneke ... 25

III. A larvosi (öbölvárosi) istenek.

1. A larvosi fejedelemhősök hőséneke ... 53

2. Neves fejedelemhős ... 76

IV. Az obdorszvidéki «Tűzmohás-tavi» nevű isten.

A Vörösfenyő-városbeli-fejedelemhősnek regekép közölt hősi éneke 94

V. A Világügyelő-férfi, azaz Ég-fia.

1. A Világügyelő-férfi, azaz «Asszony-fia» fiúcska születésének regéje ... 98

2. A Világügyelő-férfi, azaz Ég-fia felülről való lebocsátásának éneke ... 100

3. A Világügyelő-férfi, azaz Ég-fia felnövekedésének éneke ... 102

4. A Világügyelő-férfi regéje az ő Numi-Tárem atyjától való felavatásáról ... 119

6. Az «Asszony-fia» fiúcska regéje ... 129

Második szakasz: A Szoszva-vidék istenei.

VI. A jugrai isten.

A Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhősnek, a Szoszvafői öregnek hősi éneke ... 130

VII. A szoszvaközépi isten.

A Szoszvaközépi-öreg hősi éneke ... 160

VIII. A muunkeszi Hadisten.

A Fölemelkedett-makkrécze-magasságú-fejedelemhős öcsikéjének, a Hadisten-öregnek hősi éneke ... 181

IX. A vorjä-falvi istenek.

A vorjäbeli fejedelemhősök hősi éneke ... 204

Harmadik szakasz: A Kondavidék istenei.

Lap

X. A konda-alvidéki (mot-us-falvi) isten.
A kondai alvidék fejedelemhőseinek regéje --- --- --- --- 222
XI. Tárjäim-Khórjäim.
Tárjäim-Khórjäim hősi éneke --- --- --- --- --- --- --- 235

ISTENEK HŐSLŐ ÉNEKEI ÉS REGÉI.

I. A pelimvidéki isten.
Polém-isten hőslő éneke --- --- --- --- --- --- --- --- 242
II. A szigva-torkolati Ég-fia.
A szigva-torkolati «Ég-fia» öreg hőslő éneke --- --- --- --- 246
III. A lopmúszi isten.
A lopmúszi öreg hőslő éneke --- --- --- --- --- --- --- 276
IV. Az Ördögfejedelem.
Az Ördögfejedelem hymnusa --- --- --- --- --- --- --- 288
V. A Kaltes-leány nászregéje --- --- --- --- --- --- --- --- 297

ISTENIDÉZŐ IGÉK.

I. A Világügyelő-férfiúnak, azaz Ég-fiának idéző igéje N'ayś'ém-vŏl' faluban --- --- --- --- --- --- --- --- --- 311
II. A Világügyelő-férfiúnak, azaz Ég-fiának idéző igéje Jugra-falván 320
III. Középlozvai istenidéző ige --- --- --- --- --- --- --- --- --- 324
IV. Jurkinfalvi istenidéző ige --- --- --- --- --- --- --- --- --- 334
V. A Világügyelő-férfiúnak idéző hymnusa Muunkeszfaluból --- 348
VI. A Világügyelő-férfi, azaz «Ég-fia» idézete a Lozva folyó mellékén 359
VII. Az Aranyos fejedelemhős idéző igéje Xal-paul faluban --- --- 364
VIII. Lozvai imádságtöredék --- --- --- --- --- --- --- 367
IX. Az Aranyos Fejedelemhős hymnusa --- --- --- --- --- --- 368
X. Megrontás ellen való istenidézet --- --- --- --- --- --- 372
XI. Isten-ének --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 376
XII. A Jevra-falubeli Tárém-idéző ige --- --- --- --- --- --- 379
XIII. A Víz-szentjének idéző igéje Jugra faluban --- --- --- --- 381
XIV. A Víz-szentjének idéző igéje a Lozva forrásánál --- --- 385
XV. A Víz-szentjének idéző igéje Szaw-faluban --- --- --- --- 388
XVI. A Víz-szentjének idéző igéje --- --- --- --- --- --- --- 390
XVII. Vízi idéző ige --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 393
XVIII. A két ural-bérczi istenke hymnusa --- --- --- --- --- 400
XIX. Polém-isten szoszvafői idéző igéje --- --- --- --- --- --- 402
XX. Polém-isten lozvai idéző igéje --- --- --- --- --- --- 412
XXI. Jauly-tit falvi istenidéző ige --- --- --- --- --- --- --- 414
XXII. Paszét-bálvány-hét-mênkw-öreg idéző igéje Muunkesz faluban 415
XXIII. Paszet-bálvány-istenke-öreg idéző igéje Mészi faluban --- --- 422
XXIV. Az embert megmentő (fölemelő) jútimszász-falvi szent fejedelemfi idéző igéje --- --- --- --- --- --- --- --- --- 428

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK.

Lap

I. Az Ajász-falvi (kisobi) isten hősénekéhez (I, 1*) ... 435
II. Az Ajász-falvi (kisobi) isten regéjéhez (I, 2) ... 438
III. A Tēk-falvi isten hősénekéhez (II) ... 439
IV. A Larvosi fejedelmek hősénekéhez (III, 1) ... 445
V. A Neves-fejedelem hősénekéhez (III, 2) ... 457
VI. A Tűzmohás-falvi öreg regéjéhez (IV) ... 468
VII. A Világügyelő férfi születésének regéjéhez (V, 1) ... 469
VIII. A Világügyelő férfi mennyből való alábocsáttatásának regéjéhez (V, 2) ... 470
IX. A Világügyelő férfi gyermekkori szenvedéseinek regéjéhez (V, 3) ... 472
X. A Világügyelő férfi hivatására való felavattatásának regéjéhez (V, 4) ... 474
XI. A Fekete-állat-bőr-galléros-ruhát öltött fejedelem regéjéhez (V, 5) ... 476
XII. Az Asszony-fia fiúcska regéjéhez (V, 6) ... 478
XIII. A Szoszvafői (jugrai) öreg hősénekéhez (VI) ... 488
XIV. A Szoszvaközépi öreg hősénekéhez (VII) ... 491
XV. A Múnkeszi Hadisten öreg hősénekéhez (VIII) ... 494
XVI. A Vorjä-beli fejedelmek hősénekéhez (IX) ... 498
XVII. A Konda-alvidéki fejedelmek regéjéhez (X) ... 510
XVIII. A Tārjäim-K'ōrjäim fejedelem regéjéhez (XI) ... 518
XIX. A Polèm-isten öreg hősénekéhez (Hőslő énekek I) ... 521
XX. A Szigva-torkolati Tārèm-fi öreg hősénekéhez (H. é. II) 523
XXI. A Lopmúszi öreg hősénekéhez (H. é. III) ... 525
XXII. Az Ördögfejedelem hymnusához (H. é. IV) ... 527
XXIII. A Kaltès-leány nászának regéjéhez (H. é. V) ... 540
XXIV. A Világügyelő férfiúnak *'Nāχsèm-Vōl'* falubeli idéző igéjéhez (Istenidéző igék I.) ... 566
XXV. A Világügyelő férfiúnak Jugra-falvi idéző igéjéhez (I. i. II) 559
XXVI. A Világügyelő férfiúnak Regulytól följegyzett idéző igéjéhez (I. i. III.) ... 563
XXVII. A Világügyelő férfiúnak Jurkin nyomán följegyzett idéző igéjéhez (I. i. IV) ... 573
XXVIII. A Világügyelő férfiúnak Múnkeszbeli idéző igéjéhez (I. i. V) 585
XXIX. A Világügyelő férfiúnak felsőlozvai idéző igéjéhez (I. i. VI) 588
XXX. A Világügyelő férfiúnak Xal-paulbeli idéző igéjéhez (I. i. VII) 589
XXXI. A lozvai imádságtöredékhez (I. i. VIII) ... 590
XXXII. Az Aranyfejedelem hymnusához (I. i. IX) ... 591

*) A zárójelbe tett számok az e kötet első felében közölt szövegek sorszámait jelzik.

Lap
XXXIII. A megrontás ellen való istenidézethez (I. i. X) ... 594
XXXIV. A Kondavidéki istenénekhez (I. i. XI) ... 598
XXXV. A Jevra falubeli imádsághoz (I. i. XII) ... 599
XXXVI. A Víz-szentjének felsőszoszvai idéző igéjéhez (I. i. XIII) 599
XXXVII. A Víz-szentjének lozvaföi idéző igéjéhez (I. i. XIV) ... 601
XXXVIII. A Víz-szentjének Saw-paul-beli idéző igéjéhez (I. i. XV) 602
XXXIX. A Víz-szentjének Regulytól följegyzett idéző igéjéhez (I. i. XVI) ... 605
XL. A Regulytól följegyzett 'Vízi idéző igéhez' (I. i. XVII) 608
XLI. A két Uralbérez hymnusához (I. i. XVIII) ... 615
XLII. A pelimi istennek szoszvaföi idéző igéjéhez (I. i. XIX) ... 618
XLIII. A pelimi istennek Regulytól följegyzett idéző igéjéhez (I. i. XX) ... 620
XLIV. Az alsólozvai imádságtöredékhez (I. i. XXI) ... 621
XLV. A Paszét-bálvány munkeszbeli idéző igéjéhez (I. i. XXII) 622
XLVI. A Paszét-bálvány Mesi-paulbeli idéző igéjéhez (I. i. XXIII) 625
XLVII. Az embert fölemelő szent fejedelemfi idéző igéjéhez (I. i. XXIV) ... 626

SZÓMUTATÓ

a Vogul Népköltési Gyűjtemény I. és II. köteteinek bevezető részeihez s tárgyi és nyelvi magyarázataihoz.

I. Vogul szómutató ... 628
II. Osztják szómutató ... 725
III. Magyar szómutató ... 737
IV. Zürjén szómutató ... 738
V. Votják szómutató ... 739
VI. Finn, lapp, mordvin és cseremisz szómutató ... 740
VII. Szamojéd szómutató ... 740
VIII. Altaji nyelvek szómutatója ... 740
IX. Indogermán és kaukázusi adatok ... 742
X. Orosz szómutató ... 742
Függelék: Nyelvtani jegyzetek ... 744

PÓTLÁSOK ÉS HELYREIGAZÍTÁSOK.

A vogul-osztják néprajzi kutatások irodalmához ... 746
A vogul nyelvre vonatkozó irodalomhoz ... 750
A tárgyi és nyelvi magyarázatokhoz ... 752

ISTENEK HŐSÉNEKEI.

(Tērniñ ērγėt.)

ELSŐ SZAKASZ.

AZ OBVIDÉK ISTENEI.

I.

Az Ajäsz-falvi isten *(Ajäs-tą̄rėm).*

1- Az Obközép öregének, Ajäsz-istennek hősi éneke.

Ās-kwoťl ą̄jkä, Ajäs-tą̄rėm tērniñ ērγä.

Manä namiñ ą̄tėr namėm namejawė!
manä sijiñ ą̄tėr sijėm sijejawė!
akw' pāl vitėm: vitä χarä, χarä Ās; —
Numi-Sorńi ōn āśėmnė
Ajäs-tą̄rėm ą̄jkä tī' joltwäsėm.
akw' pāl vitėm: jelpiñ vit aumäñ jelpiñ tūr; —
Numi-Sorńi ōn āśėmnė
Ajäs-tą̄rėm ą̄jkä tī' sātwäsėm.

Minő neves fejedelemnek nevezik az én nevem!
Minő híres fejedelemnek híresztelik az én hírem!
Egy felűl való vizem: a vize tágas, tágas Ob; —
Numi-Szornyi (Felső aranyos Ég) fölséges atyám
Ajäsz-isten öreget, ide rendelt engem.
Más felől való vizem: szent víz folyta szent tó;
Numi-Sorńi fölséges atyám
Ajäs-isten öreget ide igézett engem.

ti ūnlėnė χotäl' ą̄lnė sāt sām,
ti ūnlėnė χotäl' ą̄lnė sāt mā-lą̄mt,
pusėn am jąrėmtėl ūnle'it;
sawiñ sāχip saw kuńärėm,
pusėn am jąrėmtėl ūnle'it.

*

Manä namiñ ą̄tėr namėm totawė!
manä sijiñ ą̄tėr sijėm totawė!
akw' pāl vitėm sunsilėm:
jelpiñ vit aumäñ jelpiñ tūr sunse'im,
vās nąpmiñ χąt χōñχėlt ūnle'im,
lunt nąpmiñ sāt χōñχėlt ūnle'im.
akw' pāl vitėm sunsilėm:
tėpiñ Ās χarä vit ūnle'im,
χuliñ Ās χarä vit ūnle'im.
ti ūnlėnė māmt
sawiñ sāχip saw χumim,

Ez az elterűlő (űlő), mindenfelé levő hét vidék,
ez az elterűlő, mindenfelé levő hét földrész:
mind az én hatalmammal áll fönn;
nyomorúságos subájú sok szegényem (t. i. híveim)
mind az én hatalmammal áll fönn.

*

Minő neves fejedelemkép terjesztik (vitetik) az én nevem!
Minő híres fejedelemkép terjesztik az én hírem!
Egy felől való vizem [ha] nézem:
szent víz folyta szent tavat nézek,
vadrécze bukdácsoló hat folyócskát lakom (űlök),
vadlúd bukdácsoló hét folyócskát lakom.
Másfelől való vizem [ha] nézem:
a tápláló Ob tágas vizét lakom,
a halas Ob tágas vizét lakom.
Ezen lakó helyemen
nyomorúságos subájú sok férfiam,

sawiñ sāχip sāw nēm
tạliñ ńạuľ tạlnė-ke χōjawėt,
mosiñ lu mosnė-ke χōjawėt:
am pāltėm pojkśuñkwė joχte'it.
ti vitä χarä, χarä Ās-vātamt,
nājiñ-ke sāt sām
pusėn ānėm sunsiänl.
ạtriñ-ke sāt sām
pusėn ānėm sunsiänl.
ēťi vōwnė jirėm-aul
χolin at joχtiänl,
ālpėl vōwnė jirėm-aul
ēťin at joχtiänl.
akw' kwālχėn nēχim sāt jirėl
tan totĭle'it,
akw' kwālχėn nēχim χạt jirėl
tan totĭle'it.

---

nyomorúságos subájú sok nőm
kóros hús kórja ha érinti,
beteg csont betegsége ha érinti,
én hozzám imádkozni jönnek.
Ezen vize tágas, tágas Obom partján
istennőcskét [uraló] hét vidék,
mind engemet tisztel (néz);
istenkét [uraló] hét vidék,
mind engemet tisztel.
Este követelt áldozatomat
reggelre nem halasztják (juttatják);
reggel követelt áldozatomat
estére nem halasztják.
Egy kötélre kötött hét áldozatot
hoznak ők,
egy kötélre kötött hat áldozatot
hoznak ők.

kēmpliñ sāχi kēmplim pojke'it,
tajtiñ sāχi tajtėm pojke'it.
tērėn-ke χul'ī̊lės:
tērėn-kēmplinėl nḁ̄nχ vī̊γänėm,
χul'-ke χul'ī̊lės:
χul'-kēmplinėl nḁ̄ñχ vī̊γänėm.
χoti mā la'ī̊l=mosnė-ke χḁ̄jnė χum,
χoti mā kāt=mosnė-ke χḁ̄jnė χum
am-pāltėm pojkśuñkwė joχti-ke, nḁ̄nχ vī̊lėm,
la'ī̊l-mostal, kāt-mostal, pusėn tārätilėm. —
mōt-mōt sāmėt ńañrä tḁ̄rėmnė ūnlawėt,
mōt-mōt sāmėt vāγiñ tḁ̄rėmnė ūnlawėt:
sāt ńālpä tērėn ḁ̄śnė χum,
χḁt ńālpä tērėn ḁ̄śnė χum,
am num-pālėmt nē-mat tḁwliñ tḁ̄rėm at vā'ėm,
am num-pālėmt nē-mat la'ī̊liñ pupī̊' at vā'ėm,

* * *

Szárnyas subám szárnyát [fogva] könyörögnek
ujjas subám ujját [fogva] könyörögnek.
Ha ragadós kór támadott:
a ragadós kór ruhaszárnyától fölemelem (fölveszem) őket;
ha emésztő betegség támadott:
az emésztő betegség ruhaszárnyától fölemelem őket.
Bármilyen tájék (föld) lábkór érte férfia,
bármilyen tájék kézkór érte férfia,
ha én hozzám könyörögni jön: fölemelem;
lábkór nélkül, kézkór nélkül, egészségesen bocsátom el. —
Más-más vidékeket [is] hatalmas istenek laknak,
más-más vidékeket [is] erős istenek laknak:
[de] én, hét nyilas fegyvert viselő férfiú,
hat nyilas fegyvert viselő férfiú,
magam fölött semmi szárnyas istent nem ismerek,
magam fölött semmi lábas istenkét (bálványt) nem ismerek.

* * *

Ponsėm sosi' kitï' sam sunsentāleï'-ke:
sāt tūr ūltä sunseï',
sāt Ās-mēsi ūltä sunseï';
χoti jer-numpėl tū-ke pattiäγėm:
manėr vārmėl', manėr nak akw'-mūs nānki.
akw'-mat-ērt toχ susnėm χaltė χumlė sunsilėm:
Ās ālėm pālnėl, χoli pālnėl
mir ta'ïlėp ta'ïliñ χāp ta jinät nāñki.
l'apä joχtėmä-kēmt
ponsėm sosi' kitï' sam χumlė sunsilėm:
N'ārės-nāj ėkwä χānt-χāpä ti joχtïlālėm.
ti χarä vitėp χarä Ās-vātan
taw ąśnė ajäñ χum saw pïγä
pāï' ti pūχtäst, pāï' ti kwālsėt;
ta jui-pālt N'ārės-nāj ėkwä ąs pāï' ti jąmi. —
Ajäs-tąrėm ąjkä, tėp tėnė tėpiñ nąmtėm
χumlė nąmėsi:

Érett ribiszke két szemem ha nézdegél:
hét tavon által néz,
hét Obkanyarulaton által néz;
a mely irány felé [szemeimet] oda vetem,
bármily dolog, bármily vétség, minden látszik.
Egyszer csak a mint nézdegélek, ím hogyan nézem: —
Az Ob bal feléről, kelet felől
néppel telidesteli hajó, annak jövetele látszik.
A mint közelre jő,
érett ribiszke két szemű ím hogyan nézem: —
Nyárėsz fejedelmi asszony hadi hajója érkezett meg.
Ezen tágas vizű tágas Obpartra
az ő alattvaló (birtokolta) sok fegyveres szolgái
íme fölkapaszkodtak, íme följöttek; [del.
s aztán íme Nyárėsz fejedelmi asszony szintén fölfelé lép-
Ajász-isten öreg, táplálékevő táplálékos elmém
ím hogyan elmélkedik: —

«ti kem ārt māχum mā'ės
manä jąut viñkwė ēri,
manä ńāl viñkwė ēri?!
kwon kwāle'im, śaχnil rātiänem». —
āwiñ kwol āwim kwoni-pālėn
kwon kwālsėm, śaχnil rātiänėm.
mōtän junîte'im: tîľė räγäti,
mōtän junîte'im: tūľė räγäti,
vātėm pil χąjilt pusėn vātsanėm.
vātėm pil χąjilt vātmėm jui-pālt
ań N'ārės-nāj ēkwä tîl ti jąmi.
N'ārės-nāj ēkwä χumľė lāwi:
«Ajäs-tąrėm ājkä jąmėsmaχtimēn!
vāssî' χāntî' at lape'im;
tajtiñ sāχin tajtėn pojke'im,
kēmpliñ sāχin kēmplin pojke'im:
ānėm liliñ-ta'îl tārätäln!»

«Ilyen sokaságú nép számára
minő ijjat kell elővenni,
minő nyílat kell elővenni?!
Kimegyek s ököllel verem őket.»
Ajtós házam ajtajának külfelére
kimentem, ököllel verem őket.
Az egyiket csapom: erre rogy le,
a másikat csapom: arra rogy le,
szedni való bogyóképpen mindnyájukat fölszedem.
Miután szedni való bogyóképpen őket fölszedtem,
íme Nyárész fejedelmi asszony lép elő.
Nyárész fejedelmi asszony ím hogyan szól:
«Ajász-isten öreg, béküljünk ki!
Többé haddá föl nem kerekedem (t. i. én és népem);
ujjas subád ujjához könyörgöm,
szárnyas subád szárnyához könyörgöm:
bocsás el engem elevenen!»

Ajäs-tą̄rėm ą̄jkä tēp tēnė tēpiñ nąmtėm
χumlė pati, χumlė lāwe'im:
«am nañėn ēnkajil śą̄pitilėm,
am nañėn χuśėl śą̄pitilėm;
nañ ūnlėnė kwonsi̊ñ lē'i̊n χantal ūsėn,
nañ ūnlėnė puñkiñ lē'i̊n χantal ūsėn
N'ārės-naj ēkwä akw' toχ totawėn.»

*

Ań ētä-χą̄tėlä am-pāltėm χūlės,
ētä-χą̄tėlä tōntlės, mujlės.
tōntlėmä, mujlėmä jui-pālt
akw' ta mōl jim χāpėn, tū tāltuwės. —
χąsä totwės, vāťi totwės, akw'-mat-ērt
kwonsiñ lē'i̊n χantal ūsän,
puñkiñ lē'i̊n χantal ūsän
N'ārės-nāj ēkwä ta nēi̊lės.
śai̊tėm la'i̊lä, śai̊tėm kātä ti ristä:

Ajász-isten öreg, táplálékevő táplálékos elmémnek
ím hogyan tetszik, hogyan szólok:
«Én tégedet szolgáló leánnyal szerellek föl,
én téged szolgalegénnyel szerellek föl;
magad lakta, karmos evetnek meg nem mászható váradba,
magad lakta, fogas evetnek meg nem mászható váradba,
Nyárész fejedelmi asszony ekképpen visznek el!»

*

Most egy éjt s napot nálam töltött (hált),
egy éjt s napot vendégeskedett, mulatott.
Vendégsége, mulatsága elteltével
ugyancsak minapi (jött) hajójára szállították. —
Sokáig vitték, rövid ideig vitték, egyszer csak
karmos evetnek meg nem mászható várához,
fogas evetnek meg nem mászható várához
érkezett ím Nyárész fejedelmi asszony.
Örvendő lábát, örvendő kezét ím emeli (vette):

«χot-kē-pėl liliñ-ta'i̊l ti joχtäsėm!». —
tāltiñ ūs tāltän pūχtėmä jui-pālt
jun χūl̓tsėm ajäñ χum saw pī̊γä
nalu va'i̊le'it, χuml̓ė lāwi̊le'it:
«kwonsiñ lēi̊n χantal ūsėnnė,
puñkiñ lē'i̊n χantal ūsėnnė
N'ārės-nāj ēkwä manä urėl ną̄ñχ joχte'in?»
N'ārės-nāj ēkwä χuml̓ė lāwi:
«sisiñ kwol sisėmtė kēr-uläs ūnli,
kit auläγä kit kēr-kwalγėl nēγėlän;
tūl jolä tārätėlän, am tū tāle'im,
ānėm ną̄ñχ χartėlän!»
ną̄ñχ ta χartawė. ną̄ñχ patmä-kēmt
śai̊tėm la'i̊l, śai̊tėm kāt ēlä ti śai̊ts.
taw totėm ēnkajanä, χūśanä numpėl
joläl̓ χuml̓ė rą̄ñγi:
«ńauramėt, Tą̄rėm jot minėkän!

«Csakhogy valamikép életben megérkeztem!» —
Réves városa revéhez miután kikötött (fogózott),
otthonn maradt sok apród legénye
a folyó felé ereszkedik, ím miképpen szól:
«Karmos evetnek meg nem mászható váradba,
fogas evetnek meg nem mászható váradba
hogyan jutsz föl Nyárész fejedelmi asszony?»
Nyárész fejedelmi asszony ím miképpen szól:
«Mögös házam mögött áll egy vasszék,
kössétek meg két végét két vaslánczczal;
azután eresszétek le, én oda fölülök
s ti engem húzzatok föl!»
Erre fölhuzták. Midőn fölérkezett,
örvendő lábbal, örvendő kézzel örvendezett.
Kik őt elhozták, szolgáló leányai és legényei felé
ím miképpen kiált alá:
«Gyermekek, Istennel menjetek, kedveseim!

Ajäs-tą̄rém ą̄jkä akiän-palt joχtéγän-pél
jąmés ūlém lātiñ totän!»
ań ēnkajit, χūśét
ńoliñ χāp ńoländ jūwľé jąñχtésanl,
ąu-sisi' toχa-ta-pél jiwét.

*

χąsä jimänl jui-pālt,
vāli jimänl jui-pālt akw'-mat-ērt
Ajäs-tą̄rém ą̄jkä akiänl ūnlénė
vitä χarä χarä Ās-vāta ta nēilės.
tāltiñ ūs tāltänélné pā pūχtémanl-kémt
Ajäs-tą̄rém ąjkä akiänl nalu jąmíle'im.
Ajäs-tą̄rém ājkä akiänl χumľé lāwíle'im:
«ńauramėt! pusėn-ta'il jälsän?»
«jälsū; 'Nārés-nāj ēkwä jąmés ūlém lātiñ kētes.»
«ńauramėt! χāpän, tūpän pāi' χartän,
tūl ūltė jū śältän!»

*

Ha Ajäsz-isten bácsitokhoz megérkeztek,
üdvözletem szavát vigyétek!»
Most a szolgáló leányok és legények
orros hajójuk orrát visszafelé fordították
a vízfolyás irányában, ím úgy jönnek.

*

Miután hosszú ideig jöttek,
miután rövid ideig jöttek, egyszer csak
Ajäsz-isten öreg bácsijuk lakta
vize tágas tágas Ob partja tűnt ime elő.
Réves városuk révéhez a midőn fölkapaszkodtak,
Ajäsz-isten öreg bácsijuk a folyó felé lépdelek.
Ajäsz-isten öreg bácsijuk ím miképpen szólok:
«Gyermekek, egészséggel jártak?» [letet küldött.»»
««[Igenis, úgy] jártunk, Nyárész fejedelmi asszony üdvöz-
«Gyermekek, vonjátok a partra hajótokat, evezőtöket,
azután jőjjetek be a házba!»

*

Sāt tą̄rėm χalät,
χą̄t tą̄rėm χalät
Numi-Sorńi āśėm lāwsėm
vitä χarä, χarä Ās-pāχėmt
jelpiñ mā-lą̄mtėm ēläl' ta ūnlilėm.
toχ ūnlėnė χalėmt
ērî' totnė ērî'-ą̄tėr,
mōjt totnė mōjt-ą̄tėr
Ajäs-tą̄rėm ą̄jkä toχa-ta-pėl
ētä sāt, χą̄tėlä sāt
sāt tūr ūltä kwoss sunse'im,
sāt Ās-mēsi ūltä kwoss sunse'im,
akw'-mat-ērt ponsėm sosî' kitî' sam
χumlė sunsilėm: lui aulnėl
mir ta'ilėp ta'ilіñ χāp ti jiw.
vāťinū, χaśnė pasnė älä joχti,
sunsilėm: kwoťliñ χāp kwoťlät,

Hét ég közében,
hat ég közében
Numi-Szornyi atyám rendelte
vize tágas tágas Obom partján
szent földdarabomat most továbbra űlöm.
Ekképpen való űltömben
ének hiresztelte énekhős,
monda hiresztelte mondahős
Ajász-isten öreg a mint ugyancsak úgy [mint előbb]
hét éjjelen át, hét nappalon át,
hét tavon keresztül nézek,
hét Obkanyarulaton keresztül nézek,
egyszer csak érett ribiszke két szemű
ím hogyan nézem: [az Ob] alvidéke felől
néppel telidesteli hajó jön.
Közelébb, fölismerhető távolba alig jő,
nézem: közepes hajó közepén

Tēk-ą̄tėr, taw ūnlėnät nāñki ;
kēlp oχsėr tōrpä χum,
sēmėl oχsėr tōrpä χum,
taw jinät nāñki.
tāltiñ ūs taltėmnė joχtėmänl-kēmt,
ńą̄lt turpä turiñ rą̄ñχ pusėn rą̄ñχmėt.
pāi̯ ti pūχtäsėt, pāi̯ kwālmänl-kēmt
ńą̄lt turpä turiñ rą̄ñχ ą̄s ti rą̄nχmėt.
tūl-ūltė kaniñ paul kanėmt,
kaniñ ūs kanėmt,
matėr vārnė sij ti sijti.
sirej-sisiñ jąmės kātėl
kwon ti kwālsėm,
ponsėm sosi̯ kiti̯ sam
χumľė sunse'im :
ań Tēk-ąjkä χāp-tāltėt ľuľi.
toχ ľūľnätä kantiñ χum kantėm ti joχtem,

Teek-hős, ő ül ottan, [úgy] látható ;
vörös rókaprémes [sapkájú] férfiú,
fekete rókaprémes [sapkájú] férfiú,
az ő jövetele látható.
Réves városom révére a mint megérkeztek,
éles hangú hangos kiáltást kiáltottak mindnyájan.
A partra fölkapaszkodtak, a mint följöttek,
íme ismét éles hangú hangos kiáltást kiáltottak.
Azután téres falum terén,
téres városom terén,
mintha valamit csinálnának, olyan zaj hallik.
Kardlapos jeles kézzel
kimentem most;
érett ribiszke kétszemű
ím hogyan nézem:
hát Teek-öreg a hajóréven áll.
Amint úgy áll, haragos férfinak megjött a haragom,

lawiñ χum lawėm ti joχtėm.
sirejim tīl̊ė totı̊pilėm :
ur-pum, vōr-pum χą̣jilt mir raupi,
sirejim tūl̊ė totı̊pilėm :
ur-pum, vōr-pum χą̣jilt mir raupi.
ań mir χą̄lėmä jui-pālt
Tēk-ą̄jkä-pālt nalu ti ją̄me'im
nąmsėkēmt : ti sirejim
ti Tēk-ą̄jkä tärmėl pul̊ı̊' ti sa'ı̊rilėm.
nalu-joχtėmėmt Tēk-ą̄jkä lāwı̊li :
«Ajäs-tą̄rėm ą̄jkä! am nañėn sa'ı̊ruñkwė
manä ńąul̊ ą̄ńśe'im,
manä lu ą̄ńśe'im ? !
nañ ą̄s ānėm liliñ-ta'ı̊l
oss tārätäslėn mōnt !
ńoχs-pojkėl pojkilėm,
uj-pojkėl pojkilėm,

---

dühös férfinak megjött a dühöm.
Kardomat erre viszem :
mint hegyi fű, mint erdei fű hull a nép ;
kardomat arra viszem :
mint hegyi fű, mint erdei fű hull a nép.
Most, a nép elpusztulása után
íme Teek-öreghez megyek le a partra,
úgy gondolván : ezen kardomat
ezen Teek-öregen apróra fogom törni.
Midőn leértem, Teek-öreg így szól :
«Ajäsz-isten öreg ! nekem számodra vagdalni való
micsoda húsom van,
micsoda csontom van ? !
Vajha még egyszer elevenen
te engemet elbocsátanál !
Nyusztbőr-imádsággal imádlak,
rénbőr-imádsággal imádlak,

ānėm ūltä oss tārätäslėn mōnt!»
Ajäs-tą̄rėm ą̄jkä
tēp tēnė tēpiñ nąmtėm χumlė nąmėsi:
«taw tī̆l alkēmt manä nąmtėm soχtėmli?!
ti tārä Tą̄rėmnė liliñ-ta'ī̆l oss ą̄ńśawė!»
tūl Tēk-ą̄jkä sāl' jänĭ' sālĭ' ta vislėm.
Tēk-ą̄jkä ań ąs χumlė pojkśi:
«Ajäs-tą̄rėm ą̄jkä! am amkim jänitėl
χotä jū̄ joχte'im?»
Ajäs-tą̄rėm ą̄jkä χumlė lāwe'im:
«Tēk ą̄jkä! nañėn jū̄ totuñkwė
nē-mat ajäñ χum at ą̄ńśe'im;
nañ oχsėr-χuril jąñχe'in,
jū̄ toχ ti minĭlėn!»
ań Tēk-ą̄jkä sirejä ānėm ti mujlėstä,
taw ta oχsėr-χuril ta minės.
ań sirej-numpėl kwoss sunse'im:

óh bocsáss engem szabadon (tkp. által)!»
Ajäsz-isten öreg
táplálékevő táplálékos elmém ím hogyan elmélkedik:
«Ha őt most megölöm, ugyan mennyire fog lelkem csillapodni?!
Hadd tartsa őt meg *Tą̄rėm* (az isten) továbbra is elevenen!»
Azután Teek-öreget rendkivül megsajnáltam.
Teek-öreg most ím hogyan könyörög ismét: [gával)
«Ajäsz-isten öreg! én egymagamban (tkp. magam nagysá-
hogyan (hová) jutok haza?»
Ajäsz-isten öreg ím hogyan szólok:
«Teek öreg! nekem, hogy téged haza vigyen,
semminemü apródlegényem nincsen;
te változzál el róka alakjára,
haza úgy mendegélj!»
Most Teek-öreg kardját nekem ajándékozta,
maga pedig róka alakjában ezzel elment.
Most a mint a kard felé nézek:

ajäñ χum-pĭɣänémné poszänl tot ľūľeit.
ajäñ χum-pĭɣänémné χumľé lāwe'im:
«ti taľχiñ sirej sijiñ nāri
jelpiñ vit ą̄umäñ tūrémné totélän,
poszä χot-loutélän!»
ań taľχiñ sirej sijiñ nāri
loutuñkwé ta totwés.
loutémä jui-pālt am pāltém ti totwés.
ti sunsĭlilém: tamľé jąmés
taľχiñ sirej sijiñ nāri ą̄ĺĺālém!
Ajäs-tą̄rém ą̄jkä ań χumľé lāwe'im:
«élém χą̄lés jisiñ tą̄rém ūntnätkä jui-pālt,
élém-χą̄lés nątiñ tą̄rém ūntnätkä jui-pālt
ti taľχiñ sirej sijiñ nāri
jir viné jiriñ pupɣĭ' él oss ūnti,
puri viné puriñ pupɣĭ' él oss ūnti!»
toχ sātmém jui-pāltė

---

fegyveres szolgáim vére oda tapadt (ott áll).
Fegyveres szolgáimnak ím hogyan szólok:
«Ezen hegyes kardot, híres szablyát
szent víz folyta tómhoz vigyétek,
mossátok le ott vérét!»
Most a hegyes kardot, híres szablyát
ím elvitték, hogy megmossák.
Miután megmosták, én hozzám hozták.
Im nézdegélem: olyan jeles
hegyes kard, híres szablya volt!
Ajász-isten öreg most im hogyan szólok:
«Az ember korabeli világ beáltával (tkp. ülepedése után),
az ember idejebeli világ beálltával
ez a hegyes kard, híres szablya
véráldozatot fogadó véráldozatos istenkévé változzék,
ételáldozatot fogadó ételáldozatos istenkévé változzék!»
Miután így elbűvöltem,

ta mą̄rtės jārėm tą̄rėm-ke tēli,
ta mą̄rtės moñšėm tą̄rėm-ke tēli:
χoti mānėl χą̄nt-ke joχti,
kāt-ą̄ntės, la'ĭl-ą̄ntės oss vāri!

*

Ań ētä sāt jol χujäsėm,
χą̄tėl sāt jol χujäsėm;
akw'-mat-ērt ną̄ñχ sajkėläsėm.
tēp tēnė tēpiñ nąmtėm
akwäĭ' at soχtėmli;
vit ajnė vitiñ nąmtėm
akwäĭ' at soχtėmli.
nąmse'im: am ti palit χujäsėm,
paulėm ēriñ paul-supĭ' vārwės,
ūsėm ēriñ paul-supĭ' vārwės.
ponsėm sosĭ' kitĭ' sam
sāt tūr ūltä χumľė sunsĭlāle'im,

---

ha afféle inséges világ áll be (születik),
ha afféle nyomorúságos világ áll be,
hogy valamely vidék felől had érkezik:
kéz-segítséget, láb-segítséget hadd nyujtson (csináljon)!

*

Most hét éjjelre lefeküdtem,
hét nappalra lefeküdtem;
egyszer csak fölébredtem.
Táplálékevő táplálékos elmém
egyre nem csillapodik;
vízivó vizes elmém
egyre nem csillapodik.
Gondolom: én oly hosszú ideig feküdtem, [náltatott),
lehet, hogy falum [azalatt] faludarabokká rombolták (csi-
lehet, hogy városom városdarabokká rombolták.
Érett ribiszke két szemű
hét tón által ím hogyan nézdegélek,

sāt Ās-mēsi ūltä χumľė sunsůlāle'im:
akw'-mat-ērt sāt χāp-ta'il ta jinät nānki;
χạt χāpėmtė akw'-mūs āńtiñ ujit ľūľe'it,
sātit χāpėmtė χansäñ lū ľūľi.
χạsä jimänl jui-pāl't,
vāt'i jimänl jui-pālt,
ti tāltiñ ūs tāltėmnė ti pūχtäst,
ań āńtiñ ujit pāi' ti totwäsėt;
ań χansäñ lū ạ̄s pāi' ti totwės.
am āwiñ kwol āvim kit pālnė
χār ne'ůne tāk kwālγėl
tī' ti nē'ůwäst,
uj nē'ůnė tāk kwālγėl
tī' ti nē'ůwäst.
ań tan ạ̄śnė ńajt-χumiänl
pēnγuñkwė ti ūnttuwės.
Ajäs-tạ̄rėm ạ̄jkā rė'il ti pin'islėm,

---

hét Obkanyarulaton által ím hogyan nézdegélek:
Ime egyszer csak hét teli hajó jövetele látható;
hat hajómban csupa szarvas állatok állanak,
hetedik hajómban tarka ló áll.
Miután hosszú ideig jöttek,
miután rövid ideig jöttek,
ezen réves városom révéhez kapaszkodtak,
ama szarvas állatokat íme fölhozták a partra,
ama tarka lovat szintén fölhozták a partra.
Az én ajtós házamnak ajtaja két feléhez
rénbikát kötni való erős kötéllel
íme ide kötötték;
szarvas állatot kötni való erős kötéllel
íme ide kötötték.
Most velük levő varázsló emberüket
íme varázsolni ültették.
Ajász-isten-öreg lelki réülést bocsátottam (tettem) reá,

ti jisėm, χumlė ti lāwe'im:
«sawiñ sāχip saw kuńėrakänėm,
kätän tortal pus-ta'il ą̄län,
la'illän tortal pus-ta'il ą̄län!
ti jui pālt akwän nė'im
χūrėm sät āńtiñ ujin alėlän,
ta jui pālt ti χansäñ luwän alėlän!
tūt-ūlte akw' nurpä sät put taγätän!
sėñkwiñ äni sėñkwä vĭγėm,
posimiñ äni posimä vĭγėm.
tūl ti χurėm sät āńtiñ ujim sąwänä
jilpėl' jänĭmėm mäń jiw tąwėn nąñχ-taγätän,
ti χansäñ lū sąwä ąs tū nąñχ-taγätėlän!
Numi-Sorńi äśän portiñ sam sunsi,
Numi-Sorńi jäγän pamiñ sam sunsi.
ti jui-pālt nan ūnlėnė näjiñ kwol sämännė,
nan ūnlėnė ą̄triñ kwol sämännė

---

ezzel eljöttem [hozzá] s ím miképpen szólok:
«Nyomorúságos subájú sok szegénykém,
kezetekben tökéletesen egészségesek legyetek,
lábatokban tökéletesen egészségesek legyetek!
Ezután egybekötött
háromszáz szarvas állatotokat öljétek le;
azután pedig ezt a tarka lovatokat öljétek le,
Majd azután egy akasztóíves hét üstöt akasszatok [tűz fölé]!
Gőzölgő (gőzös) edény gőzét veszem,
füstölgő (füstös) edény füstjét veszem.
Azután e háromszáz szarvas állatom bőreit
ujonnan nőtt (fiatal) kis fa ágára akasszátok föl,
ezen tarka ló bőrét szintén oda akasszátok föl!
Numi-Szornyi atyátok jó szemmel fogja nézni,
Numi-Szornyi apátok kegyes szemmel fogja nézni.
Ezután a magatok lakó, istennővel levő házatok szögletébe,
a magatok lakó, istenkével levő házatok szögletébe

Tą̄rėm jot kit paśä minän,
Tą̄rėm jot χūrėm paśä minän!»

*

χūrėm sāt āńtiñ uj ti alwės,
ta jui-pālt ań χansääñ lū ti alwės,
tūl ūltė akw' nurpä sāt pūt taγätawės;
sēñkwiñ āni sēnkwä vislėm,
pōsimiñ āni posimä vislėm.
tūl ti χūrėm sāt āńtiñ uj sąwänä
jilpėl jänĭmėm māń jiw tąwėn nąñχ-taγätawäst,
ti χansääñ lū sąwä ąs tū nąñχ-taγätawės.
tūl nalu ti tālsėt.
jelpiñ vit ąunė jelpiñ tūr,
kwotliñ tūr kwotlän joχtmanl-kēmt
ńąlt turpä turiñ rąñχ ti rąñχsėt:
«Numi-Tą̄rėm āśūnė rąñχ-sijū nąñχ oss χōlawė,
Numi-Sorńi jäγūnė rąnχ-siju nąnχ oss χōlawė!»

---

menjetek *Tą̄rėm*mal (istennel), két üdvözletem [adom],
menjetek *Tą̄rėm*mal, három üdvözletem [adom].

*

A háromszáz szarvas állatot erre leölték,
azután ama tarka lovat is leölték;
azután egy akasztóíves hét üstöst akasztottak a [tűzre];
gőzölgő edény gőzét vettem,
füstölgő edény füstjét vettem.
Azután e háromszáz szarvas állat bőreit
ujonnan nőtt kis fa ágára aggatták föl
s e tarka ló bőrét is oda akasztották.
Azután leeredtek a partra.
A szent vízzel folyó szent tó,
közepes tó közepére a mint eljutottak,
ime éles hangú hangos kiáltást kiáltottak:
«Numi-*Tą̄rėm* atyánk kiáltásunk hangját hadd hallja meg,
Numi-Szornyi apánk kiáltásunk szavát hadd hallja meg!»

2. A hét jávorbika bőre irhájából készült ruhát viselő öreg öcsikéjének Ajász-istennek regeképpen elmondott hőséneke.

Sāt-χār-sąw-śāriñ-ta'ĭl-ą̄jkä apγä, Ajäs-tą̄rėm mōjti' lāwėm tērniñ ērγä.

1. *Sāt-χār-sąw-śāriñ-ta'ĭl-ą̄jkä ą̄li. apĭriś ą̄ńśi. χą̄tėl ą̄li: kwon at tārätitä; jolä χuji: sāt χār-saw śariñ ta'ĭlä kēmplitä-kiwėrnė, pūťitä tärm χujeptitä, toχ ti jänmėltitä. toχ jänmėltėmät-χalt akw'-mat-ērt apĭriś nąmsi: «am ērγėm-ke ēlä minnūw, am mōjtėm-ke ēlä minnūw: akim-ą̄jkä jol voss ąjnuwė mōnt!» ań akit-ą̄jkä ūlmėl ąjilmatwės. ti kūmtė ań apĭriś sāt χār-saw śariñ ta'ĭl kēmplinėl la'ĭl-tit-nūpėl joläl' lewėtaχtės, kwonä kwālės, sunsitä: χarä paul ą̄lnätä, χarä ūs ą̄lnätä. ēläl' kwoss sunsi: nāñkėt l'ūl'e'it. ti l'ūlės, ti l'ūlės, postĭ-*

---

1. Él egy hét jávorbika bőrének irhájából készült ruhát viselő öreg. Van egy öcsikéje. Ha nappal van: [a szabadra] ki nem ereszti; ha lefekszik: hét jávorbika bőrének irhájából készült, ruhája szárnyába, a keble fölé fekteti, úgy neveli. A mint úgy neveli egyszer csak az öcsike gondolja: ha az én énekem tovább folytatódnék (menne), ha az én regém tovább folytatódnék: bár elalunnék az én bácsim, az öreg!» Most bácsija az öreg álomba merült. E pillanatban az öcsike a hét jávorbika bőrének irhájából készült ruha szárnyából a lábnyílás irányában lefelé huzakodott, kiment a házból, nézi: egy tágas falu van [előtte], egy tágas város van [előtte]. A mint távolra néz: vörösfenyők állanak. Im állott, állott, [egyszer csak] hajnalodni kezdett. Hajnalodása idején a fenyő-

lañkwė pats. postilėnė porät nāñk-tąwėtnė jätrit issėt. taw māń ją̨ut-są̨wkätätėl ań jätrit ta lisanä: at alėsanä. ńālä minėmä-mūs māń kwolkwė ūnli; ań māń kwolkwė alän, ńālä tū iñ pats. taw tū χajtėm ą̨rėmtė ań māń kwol-kiwėrnėl āγi kwonä kwāls; apiriś ńāliñ-ta'il āγin pūwwės. taw kwonäl' χarti, āγin kwol-kiwėrnė χartawė. ti ńolėχtaχtei', ńaurėm nąmėlmati: am tawä sar liliñ=kēr-śoχril ness piltapėl vārilėm. taw ērttėm piltapėl vāritä: ma'il-jatėt simä-tori' śōχril pūtmėstä. āγi räγäts. taw ńalä ńirėmtės, jūw χajtės, jūw śältės. akit-ą̨jkä ań-maliñ nąnχ iñėt roχti. taw sāt χār-są̨w śāriñ ta'il kēmplin l'āśėläkw śältės: ań-mōnt χot χujės, akw' tū χujės.

2. *χasä χujės, man vāti χujės, χą̨tälės. akiji' apγi' nąñχ kwālsi'. ajiñ χum-pī' kwonėl jūw śältės; ą̨jkä-nūpėl lāwi: «sāt-χār=są̨w-śāriñ-ta'il-ą̨jkä! apiriśėn ūpä alėstä.» ą̨jkä sirej ńirėmtės, kwonėl śältėm ajiñ χum-pī' sairuñkwė tānγi. sirejä kwoss ālmejitä ajiñ χum-pī' kwon ojės. āwi kwoni-pālnė patmä porät ājkä l'āγi: «ań am*

ágakra fajdok szállottak. Ő kis ijjacskájával rálőtt ama fajdokra; de nem találta (ölte meg) őket. A merre nyila ment, egy kis házacska áll; nyila ama kis házacska tetejére, éppen oda esett. A mint ő odafut, ama kis ház belsejéből egy leány jött ki s a fiucskát nyílastul együtt megfogta. Ő kifelé rántja [a nyilat a leány kezéből; de] a leány őt a házba huzza. Erre viaskodni kezdenek, a gyermek azt gondolja: hadd ijesztem meg (ijesztővel teszem) őt az éles vaskéssel. A mint meg akarja ijeszteni: melle közepén szíve irányában döfte meg [a leányt]. A leány összerogyott. Ő nyilát elragadta, visszafutott, bement a házba. Öreg bácsija azalatt még nem ébredt (riadt) föl. Ő a hét jávorbika bőrének irhájából készült ruha szárnyába lassacskán bebujt s a hol az imént feküdt, ugyanoda feküdt [ismét].

2. Hosszú ideig feküdt, vagy rövid ideig feküdt, kívilágosodott. A bácsi s az öcsike fölkeltek. Egy apród kivülről belépett, szól az öreghez: «Hét-jávorbika-bőrének-irhájából-készült-ruhát-viselő-öreg! a te öcsikéd megölte nagynénjét.» Az öreg kardot rántott, a kivülről jövő apródot szét akarja vágni. A mint kardját fölemeli, az apród kimenekült. Midőn kijutott az ajtón, szól az öreg: «most ezt az öcsikémet rágalmazzátok, utóvégre engem fogtok rágalmazni;

ti apγėm ti poliś vārijin, nan jui-ault ānėm poliś vārijin; am ti apγėm sāt χār-sąw śāriñ ta'ỉl kēmpli-kiwėrėmtė χujėptilėm, kwonäl χum-mūs jälenti, ti am ti pūťimnėl χotäľ taw kwonä kwālāli?!»

3. *χasä ą̄lmänl jui-pālt, vāťi ą̄lmänl jui-pālt ań pī̊riśäkwe jä'ỉpỉγänä ľāγe'it: «āpśi voss āsti, tūjä-χār tojäsnė mineuw, χāriñ sunnė, ujiñ sunnė kērėslūw.» akit-ą̄jkä lāwi: «am χumľė vārilėm, taw vārėm aulä.» apγä ją̄utä ńālä vis, kwon ta kwālės. kankanä χāriñ sun, ujiñ sun ēläľ ńuwỉtėsänl, akw' jot ta minäst. χąsä, man vāťi minäst ūsėn joχtäst. kit āγi kwonä kwālėsỉ', āpśiänl jūw tūlỉpawės, ūs-awi kwoni-pālä lap-tumėntawės, isnäs kwoni-pālä lap-tumėntawės. kankanä χańśtėmä-mūs ań pī̊riś tēpėl at tittawė, vitėl at ajtawė. — «nēn ti-nēỉ', ānėm matėr tēpėl tittėlēn!» — «mēn nañėn man jäγėn=sim-ńąwľėl tittilėmēn?!» ētä ūnli ūlėmtāl, χą̄tėlä ūnli ūlėmtal. ą̄s ti lāwi: «nēn ti-nēỉ', nēn tēp at tēśintālijin? nēn ānėm matärėl tittėlēn!» tēn akw' ti lātiñ ľāγeỉ': «mēn nañėn man jäγėn=sim-ńąwľėl tittilėmēn?» toχ ūn-*

---

ezt az én öcsikémet hét jávorbika bőrének irhájából készült ruhám szárnyába fektetem, hogyan járkálhat ő ki, az én kebelemről hova megy ő ki?»

3. Miután soká éltek, miután rövid ideig éltek, ama fiúcska bátyjai mondják: «hadd készüljön el az öcs, tavaszi jávorbika-vadászatra (hótalppal való üzésre) megyünk, befogtunk a rénbikás szánba, a marhás szánba.» Bácsija az öreg mondja: «Én hogyan tegyek, az ő dolga!» Őcsikéje fogta ijját, nyilát s azzal kiment. Bátyjai előre hajtották a rénbikás szánt, a marhás szánt s együtt mentek. Hosszú ideig mentek, vagy rövid ideig mentek, egy városba jöttek. Két leány kijött, az öcsikét bevitték, a város ajtajának külfelét lelakatolták, az ablak külfelét lelakatolták. Bátyjai tanítása szerint ama fiucskának sem ételt nem adnak enni, sem italt nem adnak inni. — «Hé, ti nők, adjatok nekem valami ételt!» «Mi-micsoda apád-kínját (tkp. apád szívének a húsát) adjunk neked?!» Álomtalanúl ül éjjel, álomtalanúl ül nappal. Ismét mondja: «Halljátok, ti nők, ti nem szoktatok ételt enni? adjatok nekem valamit enni!» Azok megint csak azt a feleletet mondják: «mi micsoda apád-kínját adjunk neked?!» A mint ott ül, egyszer csak kivülről két gyermek lépett be: «nagybácsi!» — mondják — «édes

limätä akw'-mat-ērt kwonėl kit ńaurēm śältsi'. «säsikwė!» — lāwei' — »āñkwėmēnnė vōuwäsen.» Sāt-χār-sąw-śāriñ-ta'il-ą̄jkä- apiriś lāwi: «nēn tīl akw' pālėn parätaχtēn! am jäγ'=āγi-ke ą̄śnūm: namiñ sāti' jēmtės, sujiñ sāti' jēmtės tētal ūnlėnėm, jäγ'-āγimnė χą̄ntnuwėm mōnt.» ań jäγ'-āγitä ńauremi' ta minėsi', ań pīriś ta kwolät ēläl' ti ūnli. toχ ūnlėnät χaltė kwonėl akw'-mat χum śälts; lāwi: «jāta! kwālėn kwonä, kankän sāt χum sāt χārėp χāriñ vānt ńawluñkwė mine'it, vōuwäsėn.» taw kwonä kwālės, ań-maliñ kankanä josäl votintaχtamėt. āpśiänl-nūpėl lāwe'it: «āpśikwė! josäγėn tiji', ją̄utėn ti.» āpśiänl lāwi: «nan ją̄mentän, am tajėχ joχte'im.» kankanä ta minäst. tan minėmänl jui-pālt josäγä rawi' rātsäγä, ją̄utä rawi' rātėstä. sirejä rawi' rātėstä. Sorni-Kworės jäγän ną̄ñχäl' rą̄ñχės: «Sorni-Kworės jäγėm, Sorni-Kworės āśėm! ānėm ānkw=kwot-josä tārätėn, ānėm l'akw sampä samiñ laχėr tārätėn, ānėm ą̄ln lūspä lūsiñ sirej tārätėn, kēr χą̄snäp χą̄snäñ vāγėn-ją̄ut tārätėn, sāt ńāl punim samiñ tawėt tārätėn!» Sorni-Kworės jäγän āñkw-kwot kit

---

anyánk hív téged.» A hét-jávorbika-bőrének-irhájából-készült-ruhát-viselő-öregnek öcsikéje felel: «félretakarodjatok ti innen! ha énnekem testvérem volna: egy nevezetes hete lesz, egy híres hete lesz, mióta itt étlenül ülök — [azóta] testvérem csak megtalált volna!» A testvére két gyermeke elment, a fiucska pedig ama házban tovább ül. A mint úgy ül, kivülről valami férfi lépett be s szól: «nosza, eredj ki, bátyjaid, a het férfi egy hét jávorbikából álló falkát mennek űzni, hívnak téged.» Ő kiment, hát bátyjai fölcsatolták már hótalpaikat. Öccsükhöz szólnak: «öcsike, ezek a te hótalpaid, ez a te ijjad!» Öccsük felel: «ti csak menjetek, én majd aztán jövök [utánatok]. Bátyjai ezzel elmentek. Miután ők elmentek, a két hótalpát darabokra törte, ijját darabokra törte, kardját darabokra törte. Fölfelé kiáltott Arany-Kworesz atyjához: «Arany-Kworesz atyám, Arany-Kworesz apám, jávortehén lábszár-bőrével fedett hótalpakat bocsáss nekem alá, sűrű szemű szemes pánczél-ruhát bocsáss nekem alá, ezüst bojtú bojtos kardot bocsáss alá, vasbordájú bordás vállijjat bocsáss alá, hét nyillal fölszerelt karikás tegzet bocsáss alá!» Arany-Kworės atyja jávortehén lábszár-bőrével

josäl tārätawės, kēr χą̄snäp χą̄snäñ vāγėn-ją̄utėl tārätawės, sāt nāl punim samiñ tawtėl tārätawės, ľakw sampä samiñ laχėrėl tārätawės, ą̄ln lūspä lūsiñ sirejil tārätawės. josäγä votintėsaγä, laχėrä ną̄ñχ masėstä, tawėtä ną̄ñχ taγätėstä, ją̄utä, sirejä kātėn pūwėstä, kankanä minėm ľą̄ñχ χą̄sit ta minės.

4. *χą̄sä minės, man vāťi minės, kankanä juil joχtsanä. kankanä juil-joχtėmä porät pōχätėl ēlä ją̄mmėtės. tan ēli-pālänl pattėm ą̄rėmtė tan-ľaľtänl ľaľt ją̄ñχi̊pės, ľūľmėtės, lāwi: «ja kankanėm! ań ńawlėnė sāt χārp χāriñ vāntän χot ą̄li? jāta kankanėm, ēri̊'-ke totuñkwė ēri: ēri̊' toteūw!» tawėt-sūntnėl ľūľ ńāl lewėmatės, kēr χą̄snäp χą̄snäñ vāγėn-jaut χassėmtėnė porät nąmėlmati: ērγėm-ke ēlä mini, ńilä ą̄tėr ńāl-nalnė voss sakwätawėt, χūrėm ą̄tėr śakwiñ ma'i̊l-kwoťėlnėl voss minawė!» ńilä ą̄tėr ńāl-nalnė sakwätawäst, χūrėm ą̄tėr śakwiñ ma'i̊l-kwoťlėnälnėl minwäsėt. kankanä ti alėsanä, tūl jūw ta ją̄nχės. jūw joχtės, ań kankanä ą̄lėm ūs sis noräñėl norėstä, ma'i̊l-noräñėl no-*

---

fedett két hótalpat bocsátott neki alá, vasbordájú bordás vállijjat bocsátott alá, hét nyillal fölszerelt karikás tegzet bocsátott alá, sűrű szemű szemes pánczélruhát bocsátott alá, ezüst bojtú bojtos kardot bocsátott alá. Hótalpát fölcsatolta, pánczélruháját fölöltötte, tegzét fölfüggesztette [vállára], ijját, kardját kézbe vette s azon út hosszában, melyen bátyjai mentek, ment ő is [utánuk].

Hosszú ideig ment, vagy rövid ideig ment, bátyjait utólérte. Midőn utólérte bátyjait, oldalt előre hatolt. Midőn azok elé került, ő velük szemben visszafelé fordúlt, megállott s szól: «Nos bátyjaim, hol van az a hét jávorbikából álló falkátok, melyet üldöztök? Nosza bátyjaim, ha tovább kell vinnünk az éneket, hát vigyük tovább az éneket!» A tegez nyilásából előhúzott egy rossz nyilat s midőn a vasbordájú bordás ijját megrántja, gondolja: ha énekem folytatódik, hadd roncsoljon össze a nyíl nyele négy hőst, három hősnek pedig csecses melle közepén menjen keresztül [a nyíl]!» Négy hőst a nyíl nyele roncsolt össze, három hőst csecses mellük közepén járt át [a nyíl]. Im megölte bátyáit, azután visszafordúlt. Hazaérkezett; azt a várat, melyben bátyjai laktak, hátzúsással zúzta széllyel, mellzúzással zúzta széllyel, [míg végre] vérdühbe esett (keveredett). A mint így hadakozik, egyszer csak

réstä, kēlp-sēñχwnė tēlīles. āń toχ χą̄ntlėnätä χaltė, akw'-mat-ērt la'īlä tārwitiñ sujti, kātä tārwitiñ sujti. la'īlän kwoss āñkwäti: ańmaliñ akit-ą̄jkä, taw la'īlän lakwėm; kātän kwoss āñkwäti: ańmaliñ jäγ'-āγitä kātän pūχtėm. «pojtakėn, pojtakėn!» — lāweī' — «mēnėmēn ti sakwäte'in; mat-kēm nur kissėn, pojtakėn!» kitėpiäγä: «akim-ą̄jkä nañ?» — akit-ą̄jkä lāwi: «am.» — «jäγ'-āγi nañ?» — «am.» χą̄ntlaχtėnė mātänėl ti pojtės. χālp-us tärmėl, Ajäs-paul l'apät nāñk-śaχl ą̄li; χum rautal, nē rautal jelpiñ mā tot ta vārs. Ajästą̄rėm namėl ańiñėn χą̄tėliñen tot ta ūnli.

---

lába terhesnek érzik (hallik), keze terhesnek érzik. A mint lábára pillant: hát bácsija, az öreg, ő férkőzött a lábához; a mint kezére pillant: hát testvére fogózkodott kezébe. «Ugyan csillapodjál, csillapodjál!» — mondják — «ime összeroncsolsz bennünket, valamennyire megbosszultad magadat, ugyan csillapodjál!» Ő kérdezi ezeket: «bácsim, te vagy?» — Bácsija, az öreg, felel: «én.» — «Testvérem, te vagy?» — «Én.» Evvel megszünt hadakozni. Berjozov városa fölött, Ajäsz-falva közelében egy vörösfenyő-liget van; ottan szerzett férfinak érinthetetlen, nőnek érinthetetlen szent helyet [magának]. Ajäsz-isten néven ime mind e mai napig ott uralkodik [ül].

II.

A Teek-falvi isten *(Tēk-ą̄jkä)*.

Teek-öregnek hősi éneke.

Tēk-ājkä tērniñērγä.

Xąšı̊-χumlė-näriñ-ą̄tėr,
Jiχı̊-χumlė-näriñ-ą̄tėr,
Leı̊ñ-oχsär-turpä-χum —
toχ ta namejawėm ;
Rusiñ-aulėp-jiχı̊-saı̊',
Rusiñ-aulėp-χąšėñ-saı̊' —
toχ ta namejawėm.
ti tēpiñ Ās, χuliñ Ās vātakėmt
ti χajtnė tul, minnė tul l'ūl'it ūskėmt
nājiñ sāt jänitakwėl
toχ ta pilı̊lawėm,

Sokszolgájú-férfiúcska, szentséges-hős,
Soknépű-férfiúcska, szentséges-hős,
nagyfarkú-róka-prémjével-karimázott-süvegű-férfi —
így neveznek engem ;
Bojtos-végű-soknépű-hajfürt,
Bojtos-végű-sokszolgájú-hajfürt —
így neveznek engem.
E táplálékos Obom, halas Obom partján,
e futó felhő, menő felhő magasságú váracskámban
istenasszonyt uraló hét [vidék] területnyire (nagysággal)
e nevemmel (így) vagyok félelmetes,

ą̄triñ sāt jänitakwėl
toχ ta χuraχlawėm.
amkäm χum jänitakämtėl
jäγä minėm jäγiñ nurkwė
am at ą̄ńśĺe'im,
āñkwä minėm āñkwiñ nurkwė
am at χą̄ntĺe'im;
ą̄s-pun, lū-pun jąmės ľaľkwė joχti-pėl
tāltiñ ūs tāltkėm joli-pālt
χĺs-nāmpėr, sei-nampėr vārikánėm.

*

χąsä ą̄lmėm χalikwėt,
vāti ą̄lmėm χalikwėt
jäni' nē śāńkėm χumľė lāwĺli:
«ti kēriñ nāñk ľūľit ūskeut,
ti sāmiñ nāñk ľūľit ūskeut,

---

istenkét uraló hét [vidék] területnyire
e nevemmel vagyok rettenetes.
A magam férfiúi méltósága szerint
atyától eredt atyai bosszuokom
nincsen [mely harczra indítson],
anyától eredt anyai bosszuokot
nem találok [hogy harczba induljak];
ha mint juh gyapja, ló szőre [oly számmal] jön felém valamely jóravaló ellenségecske:
réves váracskám réve alatt
mint fövényszem, mint homokszem, oly apróra vagdalom szét (teszem) őket.

*

A mint sokáig [így] éldegélek,
a mint rövid ideig [így] éldegélek,
[egyszer csak] ím miképpen szól nagyasszony anyácskám:
«Ezen kérges fenyő magasságú váracskánkban,
ezen pikkelyes fenyő magasságú váracskánkban

jäɣä minėm jäɣiñ nur
man at ą̄ńśikeu ;
āñkwä minėm āñkwiñ nur
man at ą̄ńśikeu ;
nē minnė nēɣiñ sām
maĭ' voss kissnuwū mont,
χum minnė χumiñ sām
maĭ' voss kissnuwū mōnt !»
ań ajäñ χum saw pĭkėm-numpė'
χumlė lāwĭle'im :
«tą̄uliñ uj χansäp kit χāpkweĭ'
nalu voss narĭtėnuweĭ',
la'ĭliñ uj χansäp kit χāpkweĭ'
nalu voss χuľĭtėnuweĭ' !
kwoťliñ χāp kwoťlėmnė
vouta nuj saw sā̄χit
sawėl voss ālentawė,

---

atyától eredt atyai bosszúokunk
nincs [mely harczra indítson],
anyától eredt anyai bosszúokunk
nincs [mely harczra indítson] ;
nő járó nős vidéket
keressünk tehát föl,
férfi járó férfias vidéket
keressünk tehát föl !»
Szolgaférfi sok fiacskámhoz most
ím miképpen szólok :
«A szárnyas állat ékítményű két hajócskát
toljatok le a vízre ;
a lábas állat ékítményű két hajócskát
emeljétek le a vízre ;
közepes hajó közepére
vékony posztó sok göngyölegjét
nagy számban hordjátok,

vouta jarmak saw kuńäs
sawėl voss totentawė!»
ań ajäñ χum saw pīkėmnė
tąuliñ uj χansäp kit χāpkäγėm,
la'īliñ uj χansäp kit χāpkäγėm
nalu ti narītaweī'.
Xąšī-ąulėp-χum-χąšī-sew,
Jiχī-ąulėp-χum-jiχī-sew,
sāt sa'īp sa'īñ ą̄tėr
sorχän-sām χansäñ ta'īlakėm,
χulän-sām χansäñ ta'īlakėm
ńoχsäñ vāγėn num-pālėn
nąñχä mastīlawė.
amkäm χum jänitakwėl
kāt pāliñ ą̄tėr kāt-pāläkėmnėl
ajäñ χum pīkänėmnė ti pūγintawėm,
tāltiñ ūs tāltikėmnė
nalwä ti vānttawėm;

---

vékony selyem sok tekercsét
nagy számban vigyétek!»
szolgaférfi sok fiacskám most
szárnyas állat ékítményű két hajócskám,
lábas állat ékítményű két hajócskám
letolja a vízre.
Sokszolgás-tájékú-férfi, sokszolgás-hajfürt
Soknépes-tájékú-férfi, soknépes-hajfürt [nevet viselő]
hét hajfürtű hajfürtös fejedelemnek
lazacz pikkelyek módjára ékített ruhácskám,
hal pikkelyek módjára ékített ruhácskám
nyusztbőrrel fedett vállam fölé
föladják.
Magamat férfiúi méltóságom szerint
kezes hősnek fél kezecskéjénél fogva
megfognak im apródlegényeim,

ńoχs-piťikwėn ūnttawėm,
uj-piťikwėn ūnttawėm.
ań ajäñ χum saw pi̯kem numpėl
χumťė lāwi̯le'im:
«ti tą̄uliñ uj χansäñ kit χāpkäγėmnė,
ti la'i̯liñ uj χansäñ kit χāpkäγėmnė
nalwä ti tālėkän!
ńą̄lėχ turpä turiñ rāñχkwė
nan rą̄nχi̯lāläη;
rāγiñ turpä turiñ rą̄ñχkwė
nan χaγijāläη!
aurėχ pāl-ke χą̄ntikeu:
rą̄śi̯' rātililū;
rą̄ś pāl-ke χą̄ntikeu:
aurχi̯' rātililū.»

*

---

réves váram révecskéjéhez
ím lefelé vezetnek;
nyusztprémes fészekbe ültetnek,
medveprémes fészekbe ültetnek.
Szolgaférfi sok fiacskámhoz most
ím miképpen szólok:
«Ezen szárnyas állat ékítményű két hajócskámra,
ezen lábas állat ékítményű két hajócskámra
szálljatok föl kedveseim!
Vékony hangú hangos kiáltást
kiáltsatok;
vastag hangú hangos kiáltást
dörögjetek!
Ha meredek partú vidéket találunk,
azt alacsony fövényparttá verjük le [evezőnk csapásaival];
ha alacsony fövénypartú vidéket találunk,
azt meredek parttá verjük föl.»

*

Aṅ tạuliñ uj χansäñ kit χāpukweĭ',
la'ĭliñ uj χansäñ kit χāpukweĭ'
nalwä ūnttuwèsĭ'.
ńạ̄lèχ turpä turiñ rāṅχkeu
ēlä rāṅχulālilū,
vāɣiñ turpä turiñ rāṅχkeu
ēlä χaɣijālilū.
sạwiñ mā sāt χalkwèn
jol ta tạ̄rnènätä sujtĭlāli,
pāñkiñ mā χạt χalkwèn
jol ta tạ̄rnènätä sujtĭlāli.
ajäñ χum saw pĭkèm
χāp ńäriñ ľạṅχikwèl
tan tạwĭle'it,
uľpä-jiw päliñ tūpkwèl
tan maɣintāle'it.
tèpiñ Ās lạ̄nχäľ ti minĭlāleu,

Most a szárnyas állat ékítményű két hajócskát,
a lábas állat ékítményű két hajócskát
a vízre helyezték.
Vékony hangú hangos kiáltásunkat
elkiáltottuk,
erős hangú hangos kiáltásunkat
eldörögtük.
A réteges föld hét közébe
hallatszik ím alá zaja,
a fekete (piszkos) föld hat közébe
hallatszik ím alá zaja.
Szolgaférfi sok fiacskám
hajóverte habos úton
evezget,
czédrusfenyőből való evezőcskét
mártogatnak ők [a vízbe].
Táplálékos Obon ím lefelé mendegélünk,

χuliñ Ās lą̄ñχäl' ti minı̊lāleu.
toχ mineu χalikwėt, eläl' sunsı̊lāleu:
manėr nampä jelpiñ Ās-mēsı̊kwėn
ti nēı̊leu; — akw' pāl vitkät
liliñ jūr, liliñ sossėl sōpä tār' ą̄wi,
akw' pāl vitkät kul' sōpä tār' ą̄wi.
χajtnė tul silmäñ ūs
tot ta ūnlı̊li,
minnė tul l'ūl'it ūs
tot ta ūnlı̊li.
tāltiñ ūs tāltikwėn pāı̊' ta pūχėtālikeu;
χuml'ė sunsı̊lālikälėm, χuml'ė vāśśintālikälėm:
Lōñχ-awı̊t-ńol jänı̊' ūs, taw ti ą̄lı̊lālėm.
sāt mā-sāmnėl sāt mojkwė joχtı̊lālėm,
nē-mat namiñ ą̄tėr, sujiñ ą̄tėr ną̄ñχ at tārätawė.
suniñ χum-ke joχtāli:
sāli tēpiñ ą̄siñ χasli

---

halas Obon ím lefelé mendegélűnk.
Amint így mendegélünk, előre nézünk:
vajjon micsoda nevű szent Obfokhoz
érkezünk most; — egyik fele kedves vizének
eleven *jūr*-féreg, eleven *sossėl*-féreg száján keresztül folyik,
másik fele kedves vizének manó száján keresztül folyik.
Futó felhőt szelő vár
áll íme ottan,
menő felhő magasságú vár
áll íme ottan.
Réves vár révecskéjéhez mostan fölkapaszkodtunk;
amint nézdegélem, amint tekintgetem:
Lōñχ-awı̊t-ńol (Bálványfok) nagy vára, ím az volt.
Hét földtájékról hét kedves vendég érkezett,
semminő neves hőst, híres hőst föl nem bocsátanak.
Ha szánas ember érkezik vala:
mint rénszarvasnak enni való vastag moha,

pattäñ sun pattäkänėl ąsiñi' χaslĭtimė;
χāpiñ χum-ke joχtāli:
kwol ūnttėnė ąsiñ χasli
pattäñ χāp pattäkät ąsiñi' χaslĭtimė.
am joχtkēmt āwĭñ ūs āwikätä
palĭ' uś ti viśśentawė,
tāltiñ ūs tāltikätä
palĭ' ūś ti l'ūl'awė.
S'er-kēwi-mor-kēwi-kumliñ-nāri
ajäñ χum pĭkėmtėl
kaniñ ūs kanikwėn pāi' ti jąmĭlimēn,
kaniñ paul kanikwėn pāi' ti χāñχĭlimēn.
añ Lōñχ-awĭt-ńol sāt ątēr jäγ'-āγiänl
ūnlėnė māń tūr jänit kwolnė
jū ti śältĭlimēn,
māń śāriś jänit kwolnė,
jū ti śältĭlimēn;

---

oly vastaggá mohosodik a talpas szán talpa;
ha hajós ember érkezik vala:
mint házépítéshez való vastag moha,
oly vastaggá mohosodik a fenekes hajó feneke.
Midőn én megérkeztem, kapusvárnak kapuját
csak akkor vonják vala szellyel,
réves várnak révecskéje
csak akkor áll vala nyiltan. [kard)
S'er-kēwi-mor-kēwi-kumliñ-nāri (vadon-kő-puszta-kő-.....
[nevű] szolgaférfi fiacskámmal
ím fölmegyünk a teres vár kedves terére,
ím fölhágunk a teres vár kedves terére.
Ama bálványfoki hét hős testvére
lakta kis tó nagyságú házba
íme belépünk,
kis tenger nagyságú házba
íme belépünk;

nāri-sū jąmės kātkwėl
mēn ti l'ūl'ilimēn.

*

Sāt tąrės jänit śeñri-pattä
nalwä ti tayätilmēn,
χąt tąrės jänit pūt
nalwä ti tayätilmēn.
jąsiñ-kuriñ, śēś-vōjiñ-ńoχi
nalwä ti pētilėmēn.
χąsä pajtaχtėmä jui-pālt,
vāt'i pajtaχtėmä jui-pālt
χūrėm āni χūnlŏtäsėm,
ńilä āni χūnlŏtäsėm.
ań jąsiñ-kuriñ-śēś-vōjiñ-ńoχi
akw' āni aulä χum-kasäjil pinilėm,
akw' āni aulä nē-kasäjil pinilėm;
ań Lōñχ-awŏt-ńol ūs sāt ątėr

---

pálcza gyanánt kardot tartva jó kezecskénkben
állunk mi ím [ottan].

*

Hét arasznyi nagyságú kőüstöt
akasztunk íme a tűzre,
hat arasznyi nagyságú fazekat
akasztunk íme a tűzre.
Kezes-lábas, háncsvastagságú hájas húst
aprózunk az üstbe.
Miután soká főtt,
miután rövid ideig főtt,
három edénybe kanalaztam belőle,
négy edénybe kanalaztam belőle.
Most ama kezes-lábas, háncsvastagságú hájas hús
egyik edénye széléhez férfinak való kést helyezek,
másik edénye széléhez nőnek való kést helyezek;
ama bálványfoki hét hős

jäɣ'-āɣiänl jot
akw' vāɣén tōχi uj
mēn ti ūnttĭlimēn,
sąriñ tēp jänĭ' pasän
mēn ti vāɪĭlémēn,
mā'ĭñ tēp jänĭ' pasän
mēn ti vārĭlémēn.
ńelmä tąlém jąmés pūl
mēĭ' ti tēśśentimēn,
sōpä tąlém jąmés pūl
mēĭ' ti tēśśentimēn.
akw'-mat-ērt ajäñ χum-pĭlém
ląu puñkpä puñkiñ sōpä
χumlé pūnsĭlitä:
«Xąšĭ-χum-näriñ-saĭ',
Jiχĭ-χum-näriñ-saĭ' ątrakém!
ań ti Loñχ-awĭt-ńol ūs sāt ąter

---

testvérével együtt
mint *tōχi*-állat egymás mellé (egyirányú vállal)
kettecskén leülünk,
söritalos nagy lakomát (asztalt)
csapunk mi (csinálunk),
mézételes nagy lakomát
csapunk mi.
Nyelven olvadó jó falatot
eddegélünk,
szájban olvadó jó falatot
eddegélünk.
Egyszer csak szolgaférfi fiacskám
tíz fogú fogas száját
ím mily szókra (miképpen) nyitja fel:
«Sokszolgájú-férfi-ember, szentséges hajfürt,
Soknépű-férfi-ember, szentséges hajfürt, uracskám!
ím ezen bálványfoki vár hét hősének

jäɣ'-āɣikänl jot
nąmtiñ χum nąmtkēn
akwän ti patsî' :
χąnal ēlėm-χąlės jisiñ tąrėm ūntχati,
ēlėm-χąlės nątiñ tąrėm ūntχati
akw' vāɣėn tōχi ujkwė
akw' toχ ūnlėkēn!» —
aṅ Lōñχ-awît-ńol ūs sāt ątėr
jäɣ'-āɣikänl kātä-ke ąśśä sorkwė
tārä pūwîlikālėm,
kaľ tulmoχ rāťi ūsilakwėl
tārä vānttikālėm.
tāltiñ ūs tāltkėmēnnė
nalwä ti joχtsėmēn,
kwotliñ χāp kwoťélkwėn
namiñ ątėr āɣikwė
ńoχś-piťin tāltikālėm,

---

testvérkéjével
elmés ember, elméd
ím egyet akar (megszerettétek egymást) :
ha egykor az ember korabeli világ beáll,
az ember idejebeli világ beáll,
mint *tōχi*-állatka egymás mellett
üljetek [majd] így édeskéim!» —
Most a bálványfoki hét hős
testvérkéjének keze gyönge szárát
gyöngéden átfogom,
borz nősténye módjára, apró léptekkel (t. i. lopva)
szépecskén elvezetem őt.
Réves várunk révecskéjéhez
ím beérkeztünk;
a közepes hajó közepére
a neves hős leánykáját
nyusztbőr-fészekbe ültetem,

sujiñ ą̄tėr āγikwė
uj-piťin ūnttikälėm.
ajäñ χum saw pī̊känėm
χumľė lāwi̊lāliänėm :
«ajäñ χum saw pī̊känėm
tī̊' χōntlän!
jūľė-numpėl χāp ńäriñ ľą̄ñχkeu,
jūľė-numpėl tūp ńäriñ lą̄ñχkeu,
ńą̄lėχ turpä turiñ rą̄ñχū rą̄ñχimė,
ą̄urä turpä turiñ rą̄ñχū rą̄ñχimė
ti ľūľeu.
uľpä-jiw pāliñ tūpkwėt
nan viśśentālän,
ną̄χėr-jiw pāliñ tūpkwėl
nan χi̊lėlālän!»

*

---

a híres hős leánykáját
medvebőr-fészekbe ültetem.
Szolgaférfi sok fiacskámat
ím miképpen szólítom meg:
«Szolgaférfi, sok fiacskám,
ide hallgassatok!
visszafelé [vezet immár] hajó verte habos utacskánk,
visszafelé evező verte habos utacskánk,
vékony hangú hangos kiáltásunkat kiáltva,
vastag hangú hangos kiáltásunkat kiáltva
állunk ím.
A czédrusfenyőből való evezőcskéket
szedjétek elő,
a czirbolyafenyőből való evezőcskékkel
vájjátok [a hullámokat]!»

*

S'ą̄mtal kātėp saw χumikėm,
ą̊stal ma'ĭlėp saw śiśėm,
tūp ńäriñ l'ą̄ñχikeu tan vāre'it,
χāp ńäriñ l'ą̄ñχikeu tan vāre'it.
rą̄ś pāl-ke χą̄nte'it:
aurχĭ' rātĭliänl,
aurėχ pāl-ke χą̄nte'it.
rą̄śĭ' rātĭliänl.
tėpiñ Ās saw vōl' sawä χōlte'it,
χuliñ Ās saw vōl' sawä χōlte'it.
χą̊sä tą̊wėmanl jui-pālt,
vāt'i tą̊wėmanl jui-pālt
χajtnė tul l'ūl'it ūskėmnė
ti joχtĭlālmū,
minnė tul l'ūl'it ūskėmnė
ti joχtĭlālmū.
namiñ ą̄tėr āχikwė,

Erőtlen kezű sok emberkém,
gyönge mellű sok magzatom
evező verte habos utacskánk haladják (csinálják),
hajó verte habos utacskánk haladják.
Ha alacsony fövénypartos vidéket találnak,
meredek parttá verik föl [evezőik];
ha meredek partú vidéket találnak,
alacsony fövényparttá verik le. [(fogyasztják),
Táplálékos Ob sok fordulóját nagy számban járják be
halas Ob sok fordulóját nagy számban járják be.
Miután soká eveztek,
miután rövid ideig eveztek,
futó felhő magasságú városkámba
ím megérkeztünk,
menő felhő magasságú városkámba
ím megérkeztünk.
A neves hősnek leánykáját,

sujiñ ą̄tėr āɣikwė
am ūnlėnė māń vās jānit kwolkėmnė,
am ūnlėnė sāt näkpä näkiñ kwolkėmnė
jū ti tūlĺlilėm ;
ńoχs-piťikwėn, uj-piťikwėn
jolä ti χujimēn.
sipä ńawlėnė sari ūlėm
tot ti χujilėmēn,
porχä ńawlėnė sari ūlėm
tot ti χujilėmēn.
kwoťliñ ēt kwoťlėt
namiñ ą̄tėr āɣi, sujiñ ą̄ter āɣi
χumťė lāwi :
«Xąšĺ-χum-näriñ-saĭ',
Jiχĺ-χum-näriñ-saĭ' ą̄trakėm !
vit-χul kāsiñ ťą̄ñχkwė,
vōr-uj kāsiñ ťą̄ñχkwė,

---

a híres hősnek leánykáját
a magam lakta kis récze nagyságú házacskámba,
a magam lakta hét szobájú szobás házacskámba
íme bevezetem;
nyusztbőr-fészkecskébe, medvebőr-fészkecskébe
íme mi lefekszünk. [álomban
Hogy a nyakunkat le lehetne ütni, olyan valódi [mély]
fekszünk mi ottan; [álomban
hogy a törzsökünket le lehetne ütni, olyan valódi [mély]
fekszünk mi ottan.
Éjfeles éj éjfele tájt
a neves hős leánya, a híres hős leánya
ím miképpen szól:
Sokszolgájú-férfi, szentséges-hajfürt,
Soknépű-férfi, szentséges-hajfürt, uracskám!
a vizi hal kedves utacskáján (t. i. a folyón fölfelé),
az erdei állat kedves utacskáján

paul saw saw χum jäle'it,
ūs saw saw χum jäle'it.» —
am sipä ńawlėnė sari ūlėm
ēlä ti χujilėm,
porχä ńawlėnė sari ūlėm
ēlä ti χujilėm.
ań naniñ ą̄tėr āγi', sujiñ ą̄tėr āγi
ą̄s ti lāwi:
«lū-pun, ą̄s-pun jąmės ľaľkwė
ti joχtilėm;
tāltiñ ūs tāltkeu
ti χāñχimė,
tāltiñ paul tāltkeu
ti χāñχimė;
nań ą̄s sipä ńawlėnė sari ūlėm
χotä mos χujilėn?!
porχä ńawlėnė sari ūlėm

---

falut lakó sok, sok ember jön [felénk],
város lakó sok, sok ember jön [felénk].» —
Én nyakam leüthető igaz álmom
továbbra is alszom,
törzsem leüthető igaz álmom
továbbra is alszom.
Ama neves hős leánya, híres hős leánya
most ismét szól: [lenségecske
«Mint ló szőre, mint juh gyapja [oly számú] jóravaló el-
érkezett ím;
réves városunk révecskéjét
ím megszállották (meghágták),
réves falunk révecskéjét
ím megszállották;
hát nyakad leüthető igaz álmod
meddig fogod még aludni?!
törzsed leüthető igaz álmod

χotä mos χujilėn?!» —
am sipä ńawlėnė sari ūlėm
ą̄s ēlä χujilėm,
porχä ńawlėnė sari ūlėm
ą̄s ēlä χujilėm.
toχ χujnäkėm χalt akw'-mat-ērt
auliñ χasäp aulakėm
sei-nampėr saårîlawė,
χîs-nampėr saårîlawė.
namîñ ą̄tėr, sujiñ ą̄tėr
χasäp joli-pālnė voril nąñχ l'ūl'e'im;
sorχän-sām χansäñ ta'îlkėm,
χulän-sām χansäñ laχärkėm
ńoχsiñ vąχėn num-pālnė
nąñχä ti pattilėm,
ujiñ vąχėn num-pālėn
nąñχä ti masilėm.

---

meddig fogod még aludni?!» —
Én nyakam leüthető igaz álmom
ismét csak továbbra alszom,
törzsem leüthető igaz álmom
ismét csak továbbra alszom.
A mint így aluszom, egyszer csak
hálósátram véges kárpitjának végét
mint fövényszem, oly apróra vagdalják,
mint homokszem, oly apróra vagdalják.
Én a neves hős, a híres hős
alig birok fölállani hálósátram alatt;
lazaczpikkelyek módjára ékített ruhácskám,
halpikkelyek módjára ékített pánczélom
nyusztprémes vállam tetejébe
ím fölvetem,
medvebőrös vállam tetejébe
ím felöltöm.

āwiñ kwol āwikėm
at tuľäp tuľäñ kātėl
ti pūnsilėm,
nāñk-tāl sa'i̯ñ puñkkėm
kaniñ paul kankėmnė
kwon ti kwāltilėm.
ali vōľ patitän χumľė sunsi̯lāle'im,
lui vōľ patitän χumľė sunsi̯lāle'im:
lū-pun jąmės ľaľ
sawä ti joχti̯lālėm,
ą̄s-pun jąmės ľaľ
sawä ti joχti̯lālėm.

*

Nąmtiñ χum nąmtikėm
ań χumľė nąmsi̯lāli:
am sisiñ kwol sisėmnė
jälėpālsėm mōnt,

Ajtós házam ajtócskáját
öt ujjú ujjas kézzel
ím kinyitom,
vörösfenyő-ágképpen fürtözött fejecském
teres falucskám terére
ím kiviszem.
A felső folyóforduló vége felé a mint nézdegélek,
az alsó folyóforduló vége felé a mint nézdegélek,
ím mint ló szőre, [oly számú] jóravaló ellenfél
sokasága érkezett,
ím mint juh gyapja, [oly számú] jóravaló ellenfél
sokasága érkezett.

*

Elmés férfi elmécském
most im miképpen elmélkedik:
mögös házam mögé
hadd megyek csak;

kēr jätpä jätiñ jąutkėm
kātėn voss pattnūkālėm,
sāt ńāl pinėm samiñ tautkėm
kātėn voss pattnūkālėm! —
ńāliñ kankwė ľūľe'im,
jąutiñ kankwė ľūľe'im;
ań lū-pun jąmės ľaľkwė,
ąs-pun jąmės ľaľkwė,
ti nājiñ ūs aulikėmt,
ti ątriñ ūs aulikemt
sei-nāmpėr jänitakwäi'
ti saårålilänėm,
χås-nāmpėr jänitakwäi'
ti vārålikänėm.
kēr jätpä jätiñ jąutikėm
jäntewiñ jąut jäntewakätä χartålakēmt,
pîχriñ χąrtχąn śîχriñ suj

---

vasközepű közepes ijjacskám
hadd veszem csak kézbe,
hét nyillal fölszerelt karikás (szemes) tegzecském
hadd veszem csak kézbe! —
Nyilas terecskét állok,
íjjas terecskét állok (értsd: harczolgatok); [két,
ama lószőrhöz [hasonló mennyiségű] jóravaló elleségecs-
ama juhgyapjuhoz [hasonló mennyiségű] jóravaló ellen-
ségecskét
ezen istenasszonyt imádó váracskám végiben,
ezen istenkét imádó váracskám végiben
mint homokszem, oly apróvá (nagyságúvá)
vagdalom íme össze,
mint fövényszem, oly apróvá
szabdalom (teszem) íme össze.
Vasközepű közepes ijjacskámnak,
ideges ijjacskámnak idegecskéjét a mint megfeszítem,
mint fias ölyv, olyan zajjal

χ̣ātėl śummėlāli ;
jāntewiñ jąut jāntewakėm patkät-ėrt
ńañrä śaχl kumriñ sujil
taw pattĺālāli.
toχ χ̣āntlėnėm χaltė
pupi'-sėñkwnė ti patwäsėm,
kuľ-sėñkwnė ti patwäsėm.
Lōñχ-awĺt-ńol ūs ą̄tėr χ̣at upkėm
χ̣ūrėm puñkpä ā́ńt-ńālkwėl
ti tą̄rtėsanėm,
sei-nāmpėr, χi-nāmpėr jänitakwäi'
ti vārsanėm.
nąmtiñ χum nąmtikėm
toχ ta χ̣alγėlālėm,
kakriñ χum kakrikėm
toχ ta patĺālālėm.
ań Lōnχ-awĺt-ńol ūs ą̄tėr sātit upkėm

---

zeng bele a nap (értsd: az egész tájék);
ideges ijjam idegecskéje a mint visszapattan,
hatalmas mennydörgés dörgő hangjával
pattan az vissza.
A mint így hadakozom,
istenke dühmámora száll meg engem,
ördögnek dühmámora száll meg engem.
Bálványfok-várbeli hős hat sógorkámat
három hegyű szarunyilacskával
döftem ím által (tkp. támasztottam meg);
mint homokszem, mint fövényszem, oly apróvá
szabdaltam őket össze.
Elmés ember elmécském
ím akkép nyugodott meg,
dühös ember dühöcském
ím akkép szállott alá.
Ama bálványfok-várbeli hős hetedik sógorkám

sirej-sukwėl kwoss saŕrėpilėm :
tuľän kātėp uri nāj āñkėmnė,
pāl-aul posiñakėmnė,
sirejakėm tū kwonsi̯timė,
sirejakėm tū pūɣintimė.
ań pāl-aul posiñakėm
lą̄u puñkpä puñkiñ sōpä
χumľė pūnsi̯lālitä, χumľė lāwi̯li :
«Rusiñ-aulėp-jiχi̯-sew ą̄trakėm,
Rusiñ-aulėp-χaši̯-sew ą̄trakėm,
naň χōläkäln !
ań māń upkėn ul aläkälėn ;
ńāliñ nē akw' tinkėm
taw voss pūwitä,
jąutiñ nē akw' tinkėm
taw voss śą̄pititä !»
ań tur jänit sąrni nąmtkėm

---

kardpálczikával a mint vagdalgatom :
gyűszűs kezű őrizett (?) fejedelemnő, az én kedveském,
az én szobarekeszem végében [ülő] drága fényességem
markolta meg kardocskámat,
ragadta meg kardocskámat.
Ama szobarekeszem végében ülő drága fényességem
tíz fogú fogas száját
ím miképpen nyitja meg, ím miképpen szól :
«Bojtosvégű-soknépű-hajfürt, uracskám,
Bojtosvégű-sokszolgájú-hajfürt, uracskám,
hallgass meg, édesem !
Azt a sógorkádat ne öld meg drágám ;
nyilas nőnek egyik menyasszony-dijacskám
hadd kapja meg ő,
íjjas nőnek egyik menyasszony-dijacskám
hadd rendezze ő !»
Most tó nagyságú aranyos kedvemet

ēlä ta χul̓itäslėm,
Ās jänit sḁrni nḁmtkėm
ēlä ta pinäslėm.
ań Lōnχ-awi̊t-ńol ūs māń ḁ̄tėr upkėm numpėl
χuml̓ė lāwi̊le'im :
«namiñ ḁ̄tėr, sujiñ ḁ̄tėr upikėm,
nañ χōläkäln !
jäγä minėm jäγiñ nur
vāssi̊' ul kinsäkėn,
āñkwä minėm āñkwiñ nur
vāssi̊' ul kinsäkėn !
χḁnal ēlėm-χḁlės jisiñ tḁ̄rėm ūntχati,
ēlėm-χḁlės nḁtiñ tḁ̄rėm ūntχati :
akw' toχ jäi̊' minėm jäγiñ nur
ul voss kinsi̊lawė,
āñkw minėm āñkwiñ nur
ul voss kinsi̊lawė,

---

hagytam fölkerekedni,
Ob nagyságú aranyos kedvemet
helyeztem előtérbe.
Ama bálványfok-várbeli ifjú hős sógorkámhoz
ím miképpen szólok :
«Neves hős, híres hős sógorkám,
hallgass meg édesem !
Atyától eredt atyai bosszúokot
[harczra] többé ne keress,
anyától eredt anyai bosszúokot
[harczra] többé ne keress !
Egykor az ember korabeli világ fog beállani,
az ember idejebeli világ fog beállani :
ép úgy mint jelenleg [majd akkor is], atyától eredt atyai [bosszúokot
ne keressen senki,
anyától eredt anyai bosszúokot
ne keressen senki,

akw' toɣ voss jąmėsmaɣte'it!
mōtit vārnė ɣār-la'ɨl ɣares takwės,
mōtit vārnė uj-la'ɨl ɣarės takwės,
ti tuľäñ kātėp uri nājkėm,
ti jūntpä pūɣėm uri nājkėm
jäɣä sēlėm puuñä ti śąpitikälėn,
āñkwä sēlėm āltutä ti śąpitikälėn!»
aṅ Lōñɣ-awɨt-ńol ūs māṅ ątėr upkėmtėl
at tuľäp tuľäñ kātänamēn
akwän ti pūɣsänamēn,
lunt-la'ɨl talkwä pasän pąɣän,
vās-la'ɨl talkwä pasän pąɣän,
akwän ti ūntsėmēn,
soriñ tēp, mā'ɨñ tēp ti tēɨmēn.
aṅ Xąšɨ-ɣumle-näriñ-ątėr,
Jiɣɨ-ɣumle-näriñ-ątėr
ɣumľė lāwíle'im:

---

345 ép úgy mint most, béküljenek ki [akkor is]! [távaI,
Jövendőre a jávorbika lábának való vékonyhavú ősz beáll-
jövendőre a rénszarvas lábának való vékonyhavú ősz be-
ennek a gyűszűs kezű őrizett (?) asszonykámnak, [álltával
ennek a tűjét fogó őrizett (?) asszonykámnak
350 atyja szerezte gazdagságát rendezd össze,
anyja szerezte vagyonát rendezd össze!»
Most bálványfok-várbeli ifjú hős sógorkámmal
öt ujjú ujjas kezeinket
mi egybefogtuk,
355 lúdlábnyi alacsony asztal mellé,
réczelábnyi alacsony asztal mellé
együtt leültünk,
s ím söritalt, mézes ételt eszünk, [iszunk].
Most Sokszolgájú-férfiúcska, szentséges hős,
360 Soknépű-férfiúcska, szentséges hős,
ím miképpen szólok:

«Lōñχ-awĭt-ńol ūs māń ą̄tėr upkėm,
nań χōläln!
ēläl' ą̄lnė jisiń χą̄tėl,
ēläl' ą̄lnė nątiń χą̄tėl
tą̄rėm ą̄lnė ą̄ti jurtĭ'
ēläl' voss ūnlimēn;
pōri ą̄lnė pōri nąmt
vāssĭ' ul ą̄ńśikėn,
pōri ą̄lnė pōri kakr
vāssĭ' ul ą̄ńśikėn!»
ań Lōñχ-awĭt-ńol ūs māń ą̄tėr upkėm
χumlė lāwĭli:
«nāj-vāpsikwė, ą̄tėr-vāpsikwė!
jäγ' āγim jot
āγiń kwol ūliń sāns
ēlä voss ūnttikälēn,

«Bálványfok-várbeli ifjú hős sógorkám
hallgass meg!
Ezután jövendő (levő) korbeli napokban,
ezután jövendő időbeli napokban
világukat élő kedves barátoknak
maradjunk meg (üljünk) továbbra is;
neheztelő gondolatod
többé ne legyen, kedvesem,
neheztelő érzelmed (kebled)
többé ne legyen, kedvesem!»
Most bálványfok-várbeli ifjú hős sógorkám
ím miképpen szól:
«Istennőtől rendelt vőcske, istenkétől rendelt vőcske!
testvéremmel együtt
leányos ház vigalmával boldog nemzedéket
alapítsatok édeskéim,

pī̆γiñ kwol ūliñ sāns
ēlä voss ūnttikälēn!»

*

Tēli jąñχėp, tąli jąñχėp
Loñχ-awĭt ńol ūs māń ątėr upkėm jot
soriñ tēp jäńĭ' pasän
sawä ūnlĭlėslėmēn,
mā'ĭñ tēp jäńĭ' pasän
sawä ūnlĭlėslėmēn.
ań Lōñχ-awĭt-ńol ūs māń ątėr upkėm
akw'-mat-ērt ląu puñkpä puñkiñ sōpä
χumlė pūnsitä, χumlė lāwĭli:
«naj-vāpsikwė, ątėr-vāpsikwė χōläln!
amki vitėm nąmėtnė ti patwäsėm,
amki mām nąmėtnė ti patwäsėm,
Lōñχ-awĭt-ńol χajtnė tul ľūľit ūskėmnė,

---

fias ház vigalmával boldog nemzedéket
alapítsatok édeskéim!»

*

Egy téli hónapon át, olvadó hónapon át
bálványfok-várbeli ifjú hős sógorkámmal
söritallal való nagy lakomákat
nagy számban tartottunk (ültünk),
mézes étellel való nagy lakomákat
nagy számban tartottunk.
Ama bálványfok-várbeli ifjú hős sógorkám
egyszer csak tiz fogú fogas száját
ím miképpen nyitja meg, ím miképpen szól:
«Istennőtől rendelt vőcske, istenkétől rendelt vőcske
hallgass meg!
magam vize tájékának vágya szállott meg,
magam földje tájékának vágya szállott meg.
Bálványfok-vár[nevű], futó felhő magasságú váracskámba,

minnė tul ľūľit ūskėmnė
āněm jū śāpitikälėn!»
ań ajäń χum saw pĭkėm-numpėl
χumľė lāwĭle'im:
«sāt χārpä χāriń śāräkakėm
jū pōsĭlėkälän,
χạt χārpä χāriń śāräkakėm
jū pōsĭlėkälän!
śāräk-patittė akw' śān ąńśėm
χūrėm ńäntsatı ąńśe'im:
Lōńχ-awĭt-ńol ūs mäń ātėr upkėmnė
tajänėm voss pūwän, tajänėm voss kėrän!»
amki mäń χum porät ąńśėm
tąuliń uj χansäń sunkėm,
la'ĭliń uj χansäń sunkėm,
tatim voss totĭlitä;
amki mäń χum porät ąńśėm

---

menő felhő magasságú váracskámba
[hogy visszatérhessek] szerelj föl engem!»
Most szolgaférfi sok fiacskámhoz
ím miképpen szólok:
«Hét rénbikájú rénbikás csordácskámat
hajtsátok haza,
hat rénbikájú rénbikás csordácskámat
hajtsátok haza!
A csorda végén egy anya ellette
három ünőm van:
Bálványfok-várbeli ifjú hős sógorkámnak
ezeket fogjátok meg s ezeket fogjátok be!
Saját ifjúkoromban használt,
szárnyas állat ékítményű szánkóm,
lábas állat ékítményű szánkóm,
hadd vigye azt el [útjára];
saját ifjúkoromban használt,

pāl χāl'-jiw voikėn sūkėm
tatim voss totilitä,
amki māń χum porät ą̄ńśėm
ą̄χχiñ tąwėl'nėl siltėlim ą̄l'piñ kwālikänėm
tajänėm voss totiliänä!»
ań tąuliñ uj χansäñ sunkėm,
la'iliñ uj χansäñ sunkėm
akw' χurip χūrėm ńäntsatil ti kērwės.
ńoχs-pit'i, uj-pit'i śą̄pitawės.
ań Lōñχ-awit-ńol ūs māń ą̄tėr upkėm
kāt-pāliñ χum kāt-pālikėmnėl
kwonä ti vānttilėm,
χāriñ sun kiwėrkwėn,
ujiñ sun kiwėrkwėn,
ńoχs-pit'in ūnttilėm,
uj-pit'in ūnttilėm.
jąmės pāl pajt-pāñkänėmēn

---

fél nyírfából [faragott] fehér hajtórudam,
hadd vigye azt el [útjára];
saját ifjúkoromban használt,
cserzett bőrből hasitott színes kantárszíjjaimat
hadd vigye el azokat [útjára]!»
Most szárnyas állat ékítményű szánkómat,
lábas állat ékítményű szánkómat
egyforma három szarvasünővel ím befogták.
Nyusztbőr-fészket, medvebőr-fészket készítettek.
Ama bálványfok-várbeli ifjú hős sógoromat
kezes ember félkezemnél fogva
ím kivezetem,
a rénbikás szán belsejébe,
a rénszarvasos szán belsejébe,
a nyusztbőr fészekbe ültetem,
a medvebőr fészekbe ültetem.
Jobboldali arczácskaink piszokját

mēn ta χōltiliänėmēn,
vorti pāl pajt-pāñkänėmēn
mēn ta χōltiliänėmēn.
āγi kit paśakwėl kitti' minilimēn,
pī' χūrėm paśakwėl χūrmi' minilimēn. —
ań Lōñχ-awit-ńol ūs māń ą̄tėr upkėm
χār-puñk va'iñ kwālikätä,
uj-puñk va'iñ kwālikätä
ēläl' ta ńowėmtėptitä.
χāriñ sun χārkänä kwālėpe'it:
tūjt-puχräm kiwėrnė ti tēlitawė;
posmiñ sun posmėkät
ńañrä śaχl miriñ sujkwėl mirγilāli,
va'iñ śaχl kumriñ sujkwėl summėlāli.

---

törülgetjük le (fogyasztjuk) most [csókjainkkal],
baloldali arczocskáink piszokját
törülgetjük le most [csókjainkkal].
Két leányi üdvözlettel kétfelé megyünk,
három fiúi üdvözlettel három felé megyünk. —
Most Bálványfok-várbeli ifjú hős sógorkám
rénbika-fejre való erős kantárszíját,
rénszarvas-fejre való erős kantárszíját
kissé megmozgatja.
Rénbikákkal befogott szánjai útnak erednek:
hóförgetegbe tűnik el alakja (elegyedik);
faros szánkójának fara
hatalmas menydörgés dörgő zajával dörög,
erős menydörgés csattogó zajával zeng.

III.

A larvos-i (öbölvárosi) istenek.

1. A larvosi fejedelemhősök hőséneke.

Lą̄r-ūs ą̄tėrt tėrniñ ėrî'.

Lą̄r-ūs ą̄tėrt χūrėm χum māń χumiänl: Tūrėn-isėm-tūr-sāt-śirä-ta'ĺliñ-kėnt, kwoťl χumiänl: Xą̄tėl-rėχiñ-ėt=pos-rėχiñ-jelpiñ-sirei, jänî' χumiänl: Pāku=pōsî'-voikėn-alpi-ą̄tėr. māń χummî' nē at ą̄ńśei', jänî' χumiänl nē ą̄ńśi; namä: Jäχėñ=χū-χūśėñ=χū-piśiñ-nāj.

1 *Pāku=pōsî'-voikėn-alpi-ą̄tėr nētä*
paul-ta'ĺl, ūs-ta'ĺl saw ėnkajän lāwi:
«ńolėm sās saw χūnt jūw totän,
χariñ sās saw χūnt jūw totän!»

Az Öböl-városi fejedelemhősök közűl a három férfi legkisebbikének Tóba-szállott-tóbeli-hét-sirállyal-tele-sapka [az ő neve]; a középsőnek: Nap-hevű-hold-hevű-szent-kard; az idősebbiknek: Czirbolya=toboz-mogyoró-beléhez-hasonló-fehér-testű-fejedelem [a neve]. A két kisebb férfinak nincs felesége, az idősb férfinak van felesége; a neve: Sok=népű-ember-sok=szolgájú-ember-[lánya]-fondorlatos-asszony.

Czirbolya=toboz-mogyoró-beléhez-hasonló-fehér-testű-fejedelemhős neje

teli falu, teli város sok szolgálójának mondja:
«Nyári nyírhéj sok háti-batyuját hozzatok haza,
téli nyírhéj sok háti-batyuját hozzatok haza!»

paul-ta'ĭl , ūs-ta'ĭl saw ēnkajä
paul-aul, ūs-aul χāl'-śaχlänėlnė
ta mine'it.
ńolėm sās saw χūnt
sawėl āltentawė,
χariñ sās saw χūnt
sawėl āltentawė ;
taw pāltä ta totwäst. —
lunt-la'ĭl χansäñ saw sān
sawėl vāri,
vās-la'ĭl χansäñ saw votä
sawėl vāri.
χumitä ēli-pālnė untĭpasanä ; lāwi:
«nañ-χuripėn namiñ ātėrnė,
nañ-χuripėn sujiñ ātėrnė
Ās-tēp, tūr-tēp pinuñkwä-ke
manä jąmės sānkwėt,

Teli falu, tele város sok szolgálója
falu-végi, város-végi nyírligetbe
ím mennek.
Nyári nyírhéj sok háti-batyuját
sok számmal hordanak,
téli nyírhéj sok háti-batyuját
sok számmal hordanak ;
ím ő hozzá viszik. —
Lúd-láb rajzával ékített sok dobozt
sok számmal készítenek,
récze-láb rajzával ékített sok kártust
sok számmal készítenek.
Férje elébe helyezi őket; mondja:
«Magad-féle neves fejedelemhősnek,
magad-féle híres fejedelemhősnek,
obi táplálékot, tavi táplálékot hogy bele helyezzél,
óh mily szép dobozkák,

manä jąmės votät!»
χumitä nąñχ ľūľmats,
sānkwėt, votät puľi' junĭlatwäst:
«am ti sūrėm kasäuw-joχl tajimė
luwėm jänĭmės, ńąwľėm jänĭmės;
Äs-tėp, tūr-tėp śuń jot
luwėm at jänĭmės, ńąwľėm at jänĭmės.» —
lunt-la'ĭl χansäñ saw sān, saw votä
vās-la'ĭl χansäñ saw sān, saw votä,
nėtä kitėntäĭ' ti vāri.
χumitä ēli-pālnė ąs untĭpiänä:
«nañ-χuripėn namiñ ątėrnė,
nañ-χuripėn sujiñ ątėrnė
As-vōj, tūr-vōj pinuńkwä-ke
manä jąmės sānkwėt, manä jąmės votät!»

χumitä ąs kwaläps; sānkwėt, votät ąs puľi' junĭlatwäst. nėtä χot-kantmejawės, ērχuńkwė ti pats; ērχimatä namėl ti namtsanä. ti-

---

óh mily szép kártusok!»
Férje fölpattant,
a dobozkákat, kártusokat izzé-porrá taposta; [szól:]
«Nekem ezeket a kemény szárított keszeghalakat evén
növekedett csontom, növekedett húsom;
obi táplálék, tavi táplálék bőségével
nem növekedett csontom, nem növekedett húsom.» —
Lud-láb rajzával ékített sok dobozt, sok kártust,
récze-láb rajzával ékített sok dobozt, sok kártust
neje ím másodjára készít.
Ismét férje elébe helyezi őket [s szól]:
«magad-féle neves fejedelemhősnek,
magad-féle híres fejedelemhősnek,
obi halzsírt, tavi halzsírt hogy bele helyezzél,
óh mily szép dobozkák, óh mily szép kártusok!»
A férje ismét fölkelt; a dobozkákat, kártusokat ismét izzé-porrá taposta. Neje megharagudott, énekelni kezdett; éneklése köz-

mūs katäɣä vāreî', śäkwśeî'. lunt-la'îl, vās-la'îl ɣansäñ saw sān, saw votä mōnt manèr ą̄lsės: uś ti ɣansės, uś ti vārės. ɣumitä ēli-pālnė ɣūrmėntäî' ti untîpasanä.

«nañ ɣuripėn naminˇ ą̄tėrnė,
nañ ɣuripėn sujiñ ą̄tėrnė
takwsi-pėl, vāťi ɣą̄tėl vāri-pėl
kurkä-ńol saw mōl
sawėl taltañkwė patawė,
tūr-vōj, Ās-vōj saw śuń
sawėl totuñkwė patawė;
ti sūrėm kasäuw-joɣl purimė,
manki ɣąsä man vāťi ūnleuw ? !»
puñk tārätime ɣumitä ness ūnli.
atiñ-ke — nąmsi — jäluñkwė ēri.

*

---

ben [hősi] nevükön nevezte őket [t. i. a fejedelemhősöket]. E közben kezei működnek, dolgoznak. Lúd-láb, récze-láb rajzával ékített sok doboz, sok kártus, a mennyi a minapában volt: most még többet ékesített, most még többet készített. Férje elébe ím harmadszorra is oda helyezte.

«Magad-féle neves fejedelemhősnek,
magad-féle híres fejedelemhősnek, [atyánk),
ősszel, a midőn rövid napokat alkot (a Felső-Ég, a mi
bárkába való sok gazdagságot
sok számmal fognak szállítani,
tavi halzsír, obi halzsír bőségét
sok számmal fognak hordani:
ezt a kemény szárított keszeghalat harapdálva
mi soká vagy rövid ideig fogunk itt vesztegelni (ülni)?!»
Fejét leeresztvén, a férje hallgatagon űl.
Nem lehet máskép — gondolja — útra kell indúlni.

*

Atpėn ajäñ χum-pĭγänä-nūpėl lāwi:
«jātä! kēr toχtėp toχtiñ χāp,
kēr ma'ĭrėp ma'ĭriñ χāp
ti χātėl χūrmit χatėl nalu näritėlän!» —
sōlėχ aχwtės vātäñ tūr ūsėnalnėl
kēr toχtėp toχtiñ, kēr ma'ĭrėp ma'ĭriñ
χāpänėlne χūrmit χātėl ti tālsėt.
nalu tūp ti χuľĭtaχtäst, ēkwatä lāwi:
«ńiltäñ-puñkėt ūs ąli,
taw man χātėl pokaps,
taw man ēt-pos χuľĭls?»
ań-maniñ Xątel-rēγiñ-ĕt-pos-rēγiñ-jelpiñ-sirei pāntä
ta ńiltäñ-puñkėt nalu ti nēĭlės.
«ąńĭriś!» — lāwi — «ti totn'-utėn χotäľė-ke tote'in:
ānėmnėl at ojipe'in;
jolėl-ke mine'in: jol at pasėpe'in;
numėl-ke mine'in, tārėmnė-ke χāñχe'in:

Ötven apródlegény-fiához szól:
«Halljátok! a vas keresztfájú keresztfás hajót,
a vas fenékbordájú fenékbordás hajót
ezen naptól számítva harmadik napon a vízre toljátok!»
Csakugyan kőpartos tó-városukból
vas keresztfájú keresztfás, vas fenékbordájú fenékbordás
hajójukra harmad nap ím fölszálltak. [lal:
Alig hogy a vizen himbálózni kezdtek, az asszony megszó-
«A veres sziklapart tetején város van,
vajjon ott a nap bontakozik-e elő,
avagy pedig a holdvilág dereng föl?» [ura,
Hát ím Nap-hevű-holdvilág-hevű-szent-kard, az ő kisebbik
ama veres sziklapart tetején [az ő alakja] mutatkozik a víz
felé.
«Ángyika!» — szól — «a kiket itten elviszel, elviheted bár-
én tőlem meg nem szabadúlsz; [hova:
ha alá mégy [t. i. a földbe]: ott alant keresztűl nem bújsz
ha fölfelé mégy, ha az égbe hágsz: (hatolsz);

kēr-ńäsėl jol-vāñkėrtilėm!»
ą̄ńγä ną̄ñχ ti ľūľmats,
akw' la'ı̊l-pālėl pā ti ją̄mäsės.
«tąuli!» — lāwi — «aťiñ-ke jūw ją̄nχeu!»
namiñ ą̄tėr, sujiñ ą̄tėr akw' nalu tālės-pėl,
χotäľ vāssı̊' pā ją̄ñχi?!
atpėn ajäñ χum-pı̄γänä jot
ēläľ ta mı̊nmı̊ts.

*

Āsėn nalu minäst, Ās-kwoťl jänı̊' tumpėn joχtäst,
ti χūlėmtäst.
ań atpėn ajäñ χum-pı̄' atpėn mān jäle'it,
atpėn χāp-ta'ı̊l χulėl totawė.
kātä āpriñ nē, la'ı̊lä āpriñ nē
ti atpėn χāp-ta'ı̊l χul
akw' ti śą̄s ną̄ñχ-vāriänä.
χumitä-nūpėl lāwi:

---

vas horoggal foglak leránczigálni!»
Ángya ím fölpattant,
Egyik fél lábával föl a partra lépett.
«Elég!» — szól — «hát fordúljunk vissza!»
De egy neves fejedelemhős, híres fejedelemhős, ha egyszer vízre szállt,
hogyan fordúlhat többé vissza?!
Ötven apród legényével
ím a távolba indúlt.

*

Az Ob felé mennek, az Ob közepén levő nagy szigethez értek,
ím ott megháltak.
Most az ötven apródlegény ötven vidékre megy szét,
ötven hajóval teli hoznak halat.
A keze ügyes nő, a lába ügyes nő
ezen ötven teli hajó halat
egyremásra földolgozza.
Férjéhez szól:

«atpėn ajäñ χum-pĭγėn
χul aliślanė mān χąsän voss jäle'it;
ľapä ą̄lnė māt sārätäst.»
χumitä ēkwatä-nūpėl lāwi:
«taw mat vōr ą̄ls, χot śāräti? !»
jāñkiñ śāriś āwinėl,
tūjtiñ śāriś āwinėl,
māń tāñχpä tāñχiñ χul,
māń ńolpä ńoliñ χul
ētä χartχati, χą̄tėl χartχati,
ti χą̄tėl ti sawit ą̄ls,
χólit ą̄s sawĭ' jēmti.»

χum voritä nąñχ χūń pati? ! nē voritä nąñχ pats. ań mir χąsä mān χul aliślañkwė ēlä ta kētwést. χumitä jol χujės.

*

lańśiñ puñkpä, χarńiñ puñkpä
pĭrišäkwė ą̄ńśeĭ'.

«Ötven apródlegényed
halászó vidékre messze hadd menjenek;
e közel fekvő vidékek kifogytak [a hal bőségéből].»
Férje a feleségéhez szól:
«Ugyan, hát erdő volt az, hogyan fogyhat ki?!
A jeges tenger kapuja felől,
a havas tenger kapuja felől
kis hátszárnyú hátszárnyas hal,
kis orrú orros hal
éjjel vonúl, nappal vonúl,
ezen a napon ím a mennyi volt,
holnap ismét annyi lesz.»

Hanem a férjnek pörügye mikor kerekedik fölűl?! A nő pörügye kerekedett fölűl. Most a népet messze vidékekre küldötték el halászatra. Férje pedig lefeküdt.

*

Puha fejű, zsenge fejű
kis fiacskájuk van.

akw' ēt jēmtės, śāńä
jūntpiñ pārt tarmėl χujiptėstä.
χumit' jąut ta supi' śurtėstä,
ńal-pupanä pal-χaltėlėsanä,
sirej-ľēnkanä χot-pērγätālsanä,
jūntėp jolitä sāt-pis japėk-tānėl
akwän jūntėstä.
tatitä tūp āstės, ań ńaurėm ta śiśχi.
alγäľ ta χąntėli:
ńir-kaľiñ suj sujti.
pum-kaľiñ suj sujti.
pi̯riś śiśχėnė χalt tū ta χajti.
Ujtäñ-moχlil-ńaňrä-jąut ruś ątėr,
pēs χumitä joχtėm śär takkätä.
sāt jākėrpä jäni' χāpėl, pārsėl jim;
taw pā kwalėm sujä ta χąntėmlawės.

*

Egy napos (éjjeles) volt meg s az anya
tűvel kirakott deszka fölé fektette.
Férjének ijját aztán kettémetszette,
nyilának villás végeit fölhasította,
kardjának csavarszegeit kiforgatta,
pánczélruhája alját hétszeres selyemideggel
egybe varrta.
Alig volt kész a munkájával, ím a gyermek fölsikolt.
Most a folyó felső iránya felé hallgatózik:
vesszőágak zörgésének zaja hallatszik,
fűszálak zörgésének zaja hallatszik,
mialatt a fiú síkoltoz, ő oda fut.
Ajzó-görcsös-erős-íjú orosz fejedelemhős,
az ő régi ura jött oda egyes-egyedűl.
Hét vasmacskás nagy hajóval, vitorlával érkezett;
ím az ő partra szállásának zaja hallatszott,

*

Pi̊riś śiśχi, tōnt χumitän at χōlawė. namiñ nāj, sujiñ nāj ruś ą̄tėr-pālt tū joχts. ruś ą̄tėr lāwi: «tot χāl'-lūpi ta χuji, nañ tatitėn tū ūnttėn!» taw tū ta ūnttės. ruś ą̄tėr kiti̊litä: «χumin χum-mūs χuji?» «taw» — lāwi — «χasėp-pori̊' χuji» ań ruś ą̄tėr tū ta minės. namiñ ą̄tėr, sujiñ ą̄tėr ań χujimät sirejil ta sa'i̊rėpawės. sirej-sis num-pālėn ńār lą̄mtiñ χum tūp numit pats. akw' ositėl ta sa'i̊rawė. numi-pāl akw' kātätėl numėl totnė sirej-āpėr, nāri-āpėr ta ośmarli, akm kātätėl ją̄utä ti ńärtmäts. kwoss χassėmtitä: ūjėlnė ūjtėp supėn tūp joχts, ań ją̄ut ta tą̄lmatės. tūl sirejä ńärtmäts; kwoss sa'i̊rėpitä ēlėn: tūp āχwtės sūl'iñ sujä sumlės, tātėl sirej-nalä χul'tės kāttė. mirä nētän ań-mont χūrėm χą̄tėl jäluñkwė kētwäst. jūntpä kwoss są̄si̊pėstä: tarmėl minės. jūntėp jolitä tarm ją̄mäsimė kwoss manėmtālėstä: namiñ nāj, sujiñ nāj jūntėm jūntmil χotėl mori tą̄lmati?!

A fiúcska sikoltoz, azért nem hallja a férje [az ellenség érkeztét]. A neves fejedelemasszony, híres fejedelemasszony az orosz fejedelemhőshöz oda érkezett. Az orosz fejedelemhős szól: «Ott ím egy nyírtuskó fekszik, te csak űlj oda!» Ő [t. i. az asszony] ím oda űlt. Az orosz fejedelemhős kérdezi: «Férjed miképpen fekszik?» «Ő» — szól — «a hálósátor alatt keresztben fekszik.» Most az az orosz fejedelemhős oda ment. A neves fejedelemhőst, a híres fejedelemhőst amúgy fektében ím karddal vagdosták. Alig kerekedhetett a meztelen férfi a kard fölé. Egyfolytában (egyforma vastagsággal) csapdossák ím fölűlről. Egy kezével fölfelé irányzott kardvédelmi, szablyavédelmi ügyességet fejt ki furfangosan, másik kezével ím íját ragadja meg. A mint [idegét] húzza: a feszítő nyélnek alig ért a feléig, s ím az íj kettétört. Azután kardját ragadta elő; a mint maga elé csap vele, csak kőhöz v aló [ütődésének] zengése hallatszott, pusztán a kard markolata maradt kezében. Népét a felesége minap három napi járásra elküldte. A mint pánczélruháját fölvette (magara öntötte): fönnakadt. Pánczélruhájának alja fölött taposva a mint szakította: neves fejedelemasszonynak, híres fejedelemasszonynak varrott varrása ugyan hogyan szakadhatna föl oly könynyen?!

χąsä āpėrlės, man vāťi āpėrlės,
χūrmit χą̄tėl nāj nēĭlėm porät
kātä toti : vit posėm sāpiñ jiw lāśėl totitï,
la'ĭlä toti : vit posėm sāpiñ jiw lāśėl totitä.
ta porät nētän ta sunsawė :
pākw-pōsĭ' voikėn alpitä
kēlpĭ' akwäĭ' ta jēmts.
nētä simä uś ta śārɣuñkwė pats.

toχ patės-pėl vaɣėnäɣänėl pūɣėmtawės, jol vośkäsawės, rawĭ' akwäĭ' ta sa'ĭruwės, ruś ą̄tėrne ta alwės. Ēkwatä lāwi: «ńauramėmēn ą̄s alilėmēn!» — ruś ą̄tėr lāwi: «at alilėmēn, taw taχ jänĭmi, ānėm jä'ĭ lāwitä.»

*

Sāt jākėrpä jänĭ' χāpėn nalu ta χajtseĭ'. pārės χartseĭ'; ruś ą̄tėr mutratä ta.

Hosszú ideig ügyeskedett, vagy rövid ideig ügyeskedett,
harmad napra napkelte idején
kezét a mint mozgatja (viszi): olyan, mint a víztől ázott
korhadt fa, lassan mozgatja,
lábát a mint mozgatja: olyan, mint a víztől ázott korhadt
fa, lassan mozgatja.
Akkor ím ránéz a neje:
czirbolyatoboz-mogyoróbeléhez hasonló fehérségű teste
ím csupa vér lett.
Nejének szíve akkor kezdett csak fájni.

A mint így elesett, [ellensége] vállainál fogva megfogta, földhöz csapta, s akkor apróra vagdalta; így ölte meg az orosz fejedelemhős. A felesége szól: «Öljük meg gyermekünket is!» — Az orosz fejedelemhős felel: «Ne öljük meg őt, ő később fölnevekedik és engem atyjának fog nevezni.»

*

A hét vasmacskás nagy hajóhoz ím a vízre futnak. Fölvonják a vitorlákat; az orosz fejedelemhősnek a fortélya az.

Lui vōt χōjės :
voikėn tąulėp tąuliñ uj
tėpiñ Ās alγäľė, χuliñ Ās alγäľė
ta tīlemtawėseĭ'.
χąsä minėseĭ', vāťi minėseĭ',
akw' māt ēlä sunseĭ':
kēr-us, āχwtės-ūs nēīlės.
«ēkwä! tū sussėn,
taw manėr ūs, va'īlėn?»
«ať, am ās χotėl va'īlėm?!»
«at-ke väslėn, kēr alpip sāt mēñkw rumanėm
ūnlėnė ūs ta; — tū-ke joχtimēn
man tārėm sañkwėn patawėmēn?!»
tū joχtsĭ', jākėrt pāχwtlätseĭ',
pārsän jol tārätėssĭ', pā ta jamentėssĭ',
ań kēr alpip sāt mēñkw rumanän pālt.
jol ta χujėseĭ'. —

Alvidéki szél érte:
mint fehér szárnyú szárnyas állat
a táplálékos Obon fölfelé, a halas Obon fölfelé
röpíti őket.
Soká mentek, vagy rövid ideig mentek,
egy helyt a távolba néznek:
vas-vár, kő-vár látszik.
«Asszony! nézz csak oda,
az micsoda város, tudod-e?»
«Nem én, ugyan hogyan tudjam?!»
«Ha még nem tudtad, a vas testű hét *mēnkw* (ördög) barátom
lakta város az; — ha mi oda érkezünk,
micsoda isten-nyila érhetne bennünket?!»
Oda érkeztek, vasmacskát bocsátottak le,
vitorláikat leeresztették, s azzal fölmentek a partra,
ama vas testű hét *mēnkw* barátjukhoz.
Ím lefeküdtek. —

aman χą̊sä χujėseĭ', aman vāt̓i χujėseĭ',
akw'-ērt kwonėl āwi sirejil ti pūχtėmawės.
māśtėr χum vārĭlėm ul̓pä-jiw jätiñ āwi
χotäl̓ minėm lą̊mtä tą̊uliñ uj turėl ta lujγi,
χotäl̓ minėm lą̊mtä la'ĭliñ uj turėl ta lujγi,
pul̓ĭ' ta sakwalės. — ruś ą̄tėr nąñχ-pērėmtaχti :
ań-maniñ Tą̄rėm-sāt-pī̊' ajäñ χum-pī̊',
tatit ti śältapėm. ruś ą̄tėr-nūpėl lāwe'it :
«mōlėχ rottĭ' ą̄lnė tą̄rėm, rottĭ' ą̄lnė mā
manėräĭ' χul̓ĭtilėn, manėräĭ' ńuwĭtilėn ?
lui ą̊ul Ās-vōl̓ pattän susskeuw-ērt
aman χą̄tėl pokaps, aman ēt-pos χulĭls,
jortal sam at lapi.»
kwonä ta lakwėlteĭ', lą̄ñχäl̓ āñkwäteĭ',
ań-maniñ ruś ą̄tėr ēkwä pańtäγä ti jiwwĭ',
ań jäĭ'-pī̊γän nur ti kojmĭteĭ'.

Hosszú ideig feküdtek, vagy rövid ideig feküdtek,
egyszer csak kívűl egyet ütöttek karddal a kapun.
A művész-ember készítette, czédrusfából való keresztpántos kapu
mindenfelé repűlő (bármerre menő) darabja ím szárnyas állat hangjával énekel,
mindenfelé repűlő darabja ím lábas állat hangjával énekel;
apró darabokra zúzódott. — Az orosz fejedelemhős fölemelhát a hét *Tą̄rėm*-fi apród-legény, [kedik:
ím ők léptek be. Az orosz fejedelemhőshöz szólanak:
«Az azelőtt békén állott (volt) eget, békén állott földet
miért háborítod föl, miért bántod (mozgatod)?
Az alszegi Ob-forduló végire a mint nézünk:
nap bontakozik-e elő, avagy holdvilág merűl föl,
a szem sehogysem bírja el [fényét].»
Kipattannak az ucczára, a folyón lefelé tekintenek,
hát ím az orosz fejedelemhős asszonyának sógorai jönnek,
ama bátyjuk megbosszúlását keresik (űzik) ím.

tēpiñ Ās kit pālnėl,
χuliñ Ās kit pālnėl
ajäñ χum saw pî'
Tā̆rėm vārėm saw χā̆tėl
sā̆χtėm kwālî' saw mēsî'
toχa-ta sā̆χtawė,
Kworės vārėm saw χā̆tėl
sā̆χtėm kwālî' saw mēsî'
toχa-ta sā̆χtawė.
tēpiñ Ās kit pālt ūnlėnė
lū saw pattap saw ūs,
mis saw pattap saw ūs
tēpiñ Ās χarä vitnė
āγit'-sāp, pîγä sāp
nalu toχ ta rautawė.
ruś ā̆tėr ēkwatēntėl

A táplálékos Ob két oldala felől,
a halas Ob két oldala felől,
apród ember, sok legény
Tā̆rėm alkotta sok napon át
mint gombolyított kötél sok tekervénye
úgy gombolyodik,
Kworės alkotta sok napon át
mint gombolyított kötél sok tekervénye
úgy gombolyodik.
A táplálékos Ob két felén álló
lónak sok nyomával való sok várost,
tehénnek sok nyomával való sok várost,
táplálékos Ob tágas vizébe
mint leány[-csecsemő alól való] fatörmeléket, mint fiú[-csecsemő alól való] fatörmeléket,
ím úgy hányják bele.
Az orosz fejedelemhős az asszonyával

aṅ sāt jākėr pinėm χāpän
nalu ta χajteĭ', pārsän χarteĭ'.

*

Lui vōt χōjės:
voikėn tąulėp tąuliñ uj
tėpiñ Ās alγälė, χuliñ Ās alγälė
ąs ta tĭlėmtawėseĭ'.
χąsä minėseĭ', vāťi minėseĭ',
akw māt ėlä sunseĭ':
Tąrėm tārätėm kėr-kwālĭ' taľėχt
ūs χani. — ėkwatä-nūpėl ąs ti lāwi:
«tai ėkwa, tai manėr ūs nānki?»
«am ąs χotėl va'ĭlėm?!» — lāwi.
«at-ke va'ĭlėn, aṅ S'aχl-tąrėm-sāt-pĭ'
rumanėm ūnlėnė ūs ta;
tū-ke joχtimėn, manėrėmėn vāssĭ' χumľė jėmti?!»
S'aχl-tąrėm sāt pĭ' ūnlėnė ūsėn

---

ama hét vasmacskával fölszerelt hajóhoz
im lefutnak a vízre, fölvonják vitorláikat.

*

Alvidéki szél érte:
mint fehér szárnyú szárnyas állat
a táplálékos Obon fölfelé, a halas Obon fölfelé
röpíti őket ím ismét.
Hosszú ideig mentek, vagy rövid ideig mentek,
egy helyt előre néznek:
égből alábocsátott vas-láncz végén
vár függ. — Asszonyához ím ismét szól:
«Ugyan te asszony, micsoda vár látszik ott?»
«Hát én hogyan tudjam?!» — felel.
«Ha nem tudod, hát a Vihar-isten hét fia,
barátom lakta vár az;
ha oda érkezünk, ugyan mi baj érhet bennünket (micsodánk mivé válik tovább)?!»
A Vihar-isten hét fia lakta várba

ti joχtseiʼ, χāpän ossulėssiʼ,
kēr-kwāliʼ taľėχt χannė ūsėn
ną̄ñχ ti χāχseiʼ, tot ta ą̄leiʼ.

*

akwʻ ērt ajäñ χum-pīʼ kwonėl jūw ti lakwės,
sāt pis kēr-āwi ālä ti sakwaläst.
«jäγėntėm, āñkwėntėm! manėräiʼ kärsėltėnʻ-utän?
tēpiñ Ās-vōľ lui aulūw,
χuliñ Ās-vōľ lui aulūw
aman χą̄tėlėn pokapawės,
aman ness Tą̄rėm jol vaʼilės?!»
ruś ą̄tėr ēkwatēntėl pańtäγän
ą̄s ti ńaulwėssiʼ, juil ti joχtwėssiʼ.
ą̄ńγän Sʼaχl-tą̄rėm sāt pīʼ mā sussnė urėn
ną̄ñχ ti χāñχės.
tēpiñ Ās lą̄ñχäľ kwoss sunsi:
pańtäγä χāp-kwoťėlt χujimeiʼ,

ím megérkeztek, hajójukat elhagyták,
a vas-láncz végén függő várba
ím fölhágtak, ím ott vannak.

*

Egyszer csak egy apród-legény kívülről ím betoppan,
a hétszeres vas-ajtó alig hogy össze nem tört.
«Azt az apád, anyád! mire való volt neked őket bántanod?
Táplálékos Ob-fordulónk al-vége,
halas Ob-fordulónk al-vége —
Nap bontakozik-e rajta elő,
avagy csak *Tą̄rėm* szállott le [olyan fény árad onnan]?!»
Az orosz fejedelemhőst asszonyával a sógorai
ím újra űzőbe vették, ím utólérték.
Ángyuk a Vihar-isten hét fiának világnéző hegyére
ím fölmászott.
A táplálékos Obon lefelé a mint néz:
sógorai a hajó közepén hevernek,

nąñχ ta ūntseĭ', kātänēn ńūntsintāleĭ'.
kātänēn ľättĭketēn,
pōľėm nāñk jar χaltalawė,
ta-kēm sujiñ ta.
Xątėl-rēγiñ-ētːpos-rēγiñ-jelpiñ-sirej lāwi :
«tēpiñ Ās-kakėr, χuliñ Ās-kakėr jimmēn sis
kātänėmėn, laʼĭlänėmēn ńūsnė-kēm mā
at vāśintėsmēn :
kātänėmēn marśėmimė, laʼĭlänėmēn marśėmimė,
ńusnė-kēm ūs-potali uś ta nēĭlės.»
Xątėl-rēγiñ ētːpos-rēγiñ-jelpiñ-sirej ań nąñχ-ľūľės,
porĭ' ti vis, χāp-χurːsēl χąsit jąmĭti.

*

Tąuliñ uj sāt tur,
laʼĭliñ uj sāt tur
pusėntal tot ta kisitä.

ím fölűlnek, ujjaikat (kezeiket) huzogatják.
Ujjaik a mint ropognak,
mint a megfagyott vörösfenyő a midőn reped,
olyan zajt támaszt az.
Nap-hevű-holdvilág-hevű-szent-kard szól:
«Mialatt a táplálékos Ob medrét (belsejét), a halas Ob medrét járjuk,
kezünket, lábunkat nyujtóztatásra való (értsd: verekedni való) vidéket
még nem láttunk:
kezeink megunatkoztak, lábaink megunatkoztak,
nyujtóztatni való vár-gömböcske csak most jelentkezik.»
Nap-hevű-holdvilág-hevű-szent-kard ím most fölállott,
fűszár-sípot vett elő s a hajó széle mentiben lépdel.

*

Szárnyas állat hét hangját,
lábas állat hét hangját
egytül-egyig ott elfütyölte [sípján].

tāltiñ ūs tāltėn tū ti joχtseiʼ.
χāpėn tąuliś jäniʼ sāt χum tālėm;
pā ti kwālsėt.
kwāliʼ-taľėχt numėn tārtėlim nāñk-nort
tot ta sairuñkwė patwäst.
mōt nāñk-nor-jiw sirej taktėpāli,
supiʼ ta jäktawė: mōtėn jiw;
mōtėn jiw ą̄s tūp sirej taktėpāli:
ą̄s mōtėn jiw. — akwʻ-mat-ērt
ań tą̄rėm-mān tēlėm jäniʼ nāñk-nor,
ta ti sairėpawės.
ań Tūrėn-isėm-tūr-sāt-śirrä-taʼiliñ-kēnt
sirej-taľχėl vāñχritėstä, puñk-ūltä χosulėstä.
nalwäľ āñkwäti:
atpėn χum takwitänėl vunśäľnʻ totipimėt,
ruś ą̄tėr sāt jākėr pinėm χāpä ą̄s vunśäľnʻ totipimė.
atpėn ajäñ χum-piγänēn jot

A réves vár révéhez ím oda érkeztek.
A hajóra éppen száz ember szállott;
ím a partra keltek.
A kötél végén felülről alábocsátott vörösfenyő-gerendákat
ott mostan vagdalni kezdték.
Egy vörösfenyő-gerenda-fát érint a kard,
azonnal ketté vágják, s [újra] más jön;
a másik fát ismét alighogy érinti a kard,
ismét másik jön. — Egyszer csak
amaz égi tájon nőtt legnagyobb vörösfenyő-gerendát,
ím azt vágták le.
Ezt Tóba-szállott-tóbeli-hét-sirállyal-teli-sapka
kard hegyére tűzte (horgászta), fején keresztűl hajította.
A vízre lefelé pillant:
ötven embert hordott el a magáéból,
az orosz fejedelemhősnek hét vasmacskával fölszerelt hajóját szintén elhordta.
Ötven apród-legényével

S'aχl-tą̄rėm sāt pĭ' ūsėn
tūl nąñχ ta χāñχe'it.

*

Nąñχ ti joχtäst, ūs-āwi at pūnsawė.
kit χum sirej-saĭrėpanēn vissĭ',
ląu tal ąsit kēr-kartä
ma'ĭl-tarės tārä ti saĭrėstēn.
juw ti śältsĕ'. S'aχl-tąrėm sāt pĭ'
ľaľt ti nēĭlės. — tēn ti ľāγäsĕ':
«Numi-Tą̄rėm jänĭ' jäγännė
ėlėm-χąlės-kēlpėl at lauwėsän!»
tuľä-ąulänän puréślimė
ness ta pāχėn jąmente'it.
jūwlė-ľaľt lāwe'it: «ūsuw ul sakwätėlēn!»
ton ąrėmt juil χątpä kwon ti nē'ĭlėps,
kwoss χāntitēn: tēnki apśirésēn.
ań Xątėl-rēγiñ-ētspos-rēγiñ-jelpiñ-sirej

---

a Vihar-isten hét fiának várába
aztán ím fölhágnak.

*

Ím fölérkeztek, a vár kapuját nem nyitják ki.
Két férfi a fokosát (kard-fejszéjüket) elővette,
a tíz öl vastag vas-sánczot
egymás mellett im keresztűlvágták.
Ím bementek. A Vihar-isten hét fia
ím szembe jelentkezett. — Amazok ketten megszólalnak;
«Numi-*Tą̄rėm*, a ti fölséges atyátok,
embervér ontását megtiltotta nektek!»
Ujjuk hegyét harapdálva
erre békén félrevonúlnak.
Visszafelé szólnak: «Várunkat el ne romboljátok!»
Akkor ím belűlről valaki kilépett (jelentkezett):
a mint nézik: hát az ő öcsikéjük.
Ama Nap-hevű-holdvilág-hevű-szent-kard nevű hőst

ta-kēm ti patrawės,
χą̄tėl-rēγiñ, ēt=pos-rēγiñ jelpiñ sirejä
jol-pūχtimės, ją̄utä χartuñkwė pats.
ją̄ut kit ą̄uläγä sirėχtañkwė ti patseī':
mortim sāmnėl jim sūp-ńelmtal saw χą̄täñ
sawėl rą̄ñγi, ta-kēm ją̄utä χartėstä.
āpśiriśä ti listä.
takwi jäγä jūntėp ą̄ńśėm;
jūntėp tārä at pēlwės,
ness liliñ-ta'īl ūs=sis-nūpėl ta totwės.
ton ą̄rėmt ruś ą̄tėr ti nē'īläps,
taw-jotä χūrėm ajäñ χum-pī̄'.
ruś ą̄tėr ajäñ χum=pī̄γänä-nūpėl l'āγi:
«ajäñ χum-pī̄γänėm paśälaχtän!
am voss nē tūlmantėm ūr ą̄sėm:
jui-ą̄ult uś paśälaχte'im.»
ajäñ χum-pī̄γänä ti lisėt.

---

annyira elfogta ím dühe,
hogy naphevű, holdvilághevű szent kardját
lebocsátotta s íját ajzani kezdte.
Az íjnak két vége ím recsegni kezdett:
mint tengerentúli vidékről jött hallgatag (szájtalan-nyelvtelen) sok hattyú
midőn sok számban kiáltoz, olyan hangot adott íja, a midőn [ajzotta.
Öcsikéjét ím meglőtte.
Ő az atyja pánczélruháját viselte;
a pánczélruhát [a nyíl] nem fúrta keresztül,
hanem őt magát elevenen a vár mögé hordta el.
Akkor ím az orosz fejedelemhős lépett elő,
vele együtt három apród-legény.
Az orosz fejedelemhős az apród-legényeihez szól:
«Apród-legényeim, köszönjetek!
Én pedig, ki nőt rabló tolvaj vagyok:
én majd utoljára fogok köszönni.»
Apród-legényei ím lőttek.

ań Xą̄tėl-rēγiñ-ēt=pos-rēγiñ-jelpiñ-sirej
ńūnsi̊tālės, lajim ńālėt ti pūγėmtėsanä.
nąmsi : jiltti̊' alilėm — nąmtä joriñ —
akw lajim ńāl juwlė ti puptės,
ruś ą̄tėr eli pālän mān voss pēlχati.
ti lī̊γ. lajim ńāl kērä ruś ą̄tėr ēli-pālt
mān ti pēlχati, ńāl nalä ną̄ñχäl̓ rātėltaχti.
ruś ą̄tėr samäγä sas pali̊' χōjwėssi̊',
mā-tapriś χuril ti ąjės.
Xą̄tėl-rēγiñ-ēt=pos-rēγiñ-jelpiñ sirej
χarńi śolśi χuril ti ńawli̊tėstä.
ńawli̊tėstä, ńawli̊tėstä, ti joχtėstä.
ruś ą̄tėr kēr tāχti̊' ēlä tī̊lämlės,
taw luli̊' χuril ńawlitä.
ruś ą̄tėr sąma posiñ tą̄rėmnė

Ama Nap-hevű-holdvilág-hevű-szent-kard nevű hős
kinyujtózkodott, a kilőtt nyilakat ím elkapdosta.
Gondolja : ha rögtön megölöm [az nem lesz jó:] — gőgös a gondolata —
egyet a kilőtt nyilak közűl visszafelé irányozva helyezett az íj idegére [gondolván],
hadd furódjék az orosz fejedelemhős előtt a földbe !
Im lő. A kilőtt nyíl vasa az orosz fejedelemhős előtt
a földbe furódik s a nyíl nyele fönt himbálózik (ide-oda verődik).
Az orosz fejedelemhősnek mind a két szemét találta [a nyíl felső vége],
vakandok képében futott ím el.
Nap-hevű-holdvilág-hevű-szent-kard
sovány hölgymenyét képében vette űzőbe.
Űzte, űzte, ím utólérte.
Az orosz fejedelemhős vas-buvármadár képében repűl tova,
ő pedig vöcsök képében üldözi.
Az orosz fejedelemhős ím egyenesen a fényes égbe

nāñχ ta mini. — ālä ti joχtëstä,
Tārëm kwol-kiwërnë jūw ta tārätëstä.

*

Sirej-sisël Tārēm-kwol-āwi rātëślitä:
«Numi Tārëm āśëm, tī' majäln ānëmnë,
am nurmaltëm utëm alilëm!»
«aťi!» — lāwi āśä — «at mīlëm,
taw alëχën-pël ľūľ, ëlëmχālës këlpiñäi' jëmte'in.»
«aťi!» — lāwi — «nañ kwon taktëläln!»
āśä lāwi: «ruś manër jārël ūnli χūńtë?!»
lulī' χuril jim χum lāwi: «molëχ majäln!»
āśä lāwi: «lilitä ul vojäln!
am la'īl-pattäχä kwon taktëliäχëm;
sirej-taľχël la'il-pattäχä śarte'in:
këlpä mān voss pāsχi!»
añ la'il-pattäχä kwon ti nëltësäχä.
«nañ sar kwonnū taktäln,

---

megy föl. — Nagynehezen jutott oda,
de akkor *Tārëm* a háza belsejébe bocsátotta.

*

Tārëm házának kapuját kard hátával veregeti:
«Numi-*Tārëm* atyám, add ide nekem,
én bosszúm okozóját megölöm!»
«Óh nem!» — szólt atyja — «nem adom, [változol.»
ha te őt megölöd, az [számodra] rossz lesz, embervéressé
«Óh nem!» — felel — «te csak nyujtsd őt ki!»
Atyja szól: «Hát akkor az orosz minő hatalommal fog egykor uralkodni (űlni)?!»
A vöcsök képében jött ember felel: «Add ide gyorsan!»
Atyja szól: «Életét ne vedd!
én lábatalpait kinyújtom;
te kard hegyével lábatalpait meg fogod barázdálni:
s a vére hadd csurogjon le a földre!»
Most lábatalpait ím kinyujtotta.
«Ejnye te, nyujtsad csak egy kissé kijjebb,

kwolėn ti kēlpawė!»
ruś ą̄tėr ań kwonnū ti taktuwės.
Xą̄tėl-reγiñ-ēt=pos-rēγiñ-jelpiñ-sirej
ēntėp-jor pasėl supi̊' ti sai̊rėpėstä,
āśä kātä ontsėl sa'i̊rėpėstä.
akw' aulä joläl' ta powari,
akw' aulä sunsi̊litä: joläl' ti pattuwės.
jui-ault akw' supä ą̄s ta listä.
Xą̄tėl-rēγiñ-ēt=pos-rēγiñ-jelpiñ-sirej
luli̊' χuril jolä ti ti̊lämlės.
jol-joχtmät ą̄ńγän kaśä takmanä kinsawėt.
Xą̄tėl-rēγiñ-ēt=pos-rēγiñ-jelpiñ-sirej nąmsi:
«taw man ūrėl ārtmi?
jūntpiñ χum jelpiñ ma'i̊länėmēn
akwän χōjχateγėt-pėl,
χoti χumimēn sāmiñ jiw sāmä
χusätanėmēn?

---

házad ím bevéreződik!»
Az orosz fejedelemhőst most ím kijjebb nyujtotta
Nap-hevű-holdvilág-hevű-szent-kard
őt öve tájékán ketté vágta,
atyja keze közelében vágta ketté.
Egyik fele lefelé gurúl,
másik felét nézi [*Tą̄rėm*]: ím le van ütve.
Utóvégre azt a másik felét szintén ledobta.
Nap-hevű-holdvilág-hevű-szent-kard
vöcsök képében most alárepűlt.
A mint leérkezik, hát ím ángya az öccse fejében tetűt keres.
Nap-hevű-holdvilág-hevű-szent-kard gondolkozik:
«Ugyan mikép lehetne itt cselekedni?
Mi pánczélos emberek, ha szent melleink
[birokra kelve] egymás mellé érnek, [bőrét)
kettőnk közűl melyik férfinak pikkelyes fa-pikkelyeit (értsd:
hasítjuk le?

akw' ją̄ritȉ' ūśśä lą̄ñγitaχtimēn taχ.
sar am ą̄ńγėm ness jol vośkäsāle'im.»
ań Jäχėñ-χū-χuśėñ-χū-piśiñ-nāj ą̄ńγä
ją̄mlȉtapėstä,
puñk-są̄wänėl pūγėmtėstä,
mā aläȉ' vośkäsālėstä,
są̄pėk-ńolėl ną̄ñχäl' sāñχwäsėstä.
sunsimät ta pātärs,
ta ją̄ritėl ta sāñχwäsawės.
Jäχėñ-χū-χuśėn-χū-piśiñ-nāj
numėn jälimät nąmsi:
«ą̄tėr χujnė ńoχs-pit'in, uj-pit'in,
tū voss pātnūm;
mori mān-ke pate'im:
luwėm sakwali, ńą̄wl'ėm sakwali.»
ą̄tėr χujnė jąmės mān tū i pats,
ńoχs-pit'in, uj-pit'in tū i pats.

*

Egy erejüek levén, csak hiába fogunk egymással küzdeni.
Hát én csak az ángyomat egy kicsit földhöz vagdalom.»
Most Sok-népű-ember-sok-szolgáju-ember-fondorlatos-asz-
megtaposta, [szony nevű ángyát
feje bőrénél megfogta,
a föld szinéhez hozzá vágta,
s csizmaorral fölfelé rúgta.
A mint nézi, hát ím eltűnt,
oly erővel rúgta tova.
Sok-népű-ember-sok-szolgáju-ember-fondorlatos-asszony
nevű ángya
a mint a magasban repűl (jár), így gondolkozik:
«Vajha fejedelemhős fekvő nyuszt-fészekbe, medvebőr-
esném oda; [fészekbe
mert ha közönséges földre esem:
a csontom szétszakad, a húsom szétszakad.»
Fejedelemhős fekvő jó földre oda is esett,
nyuszt-fészekbe, medvebőr-fészekbe oda is esett.

*

Ās-ta'ĭl saw ūs,
Ās-ta'ĭl saw paul
pupĭ' sēlėm ą̄ltul,
kuĭ' sēlėm ą̄ltul
juw ta totsanl.
ań ta śuńanėlt, ań ta χōlanėlt
ań-ti χą̄tėl-mos, ań-ta ą̄le'it,
ań-ta śuńe'it.

Az Obvidék sok teli városának,
az Obvidék sok teli falujának
bálványka szerzette sok vagyonát,
ördög szerzette sok vagyonát
ím haza hozták.
Ama bőségükben, amaz áldásukban
mind e mai napig, most is élnek,
most is boldogok.

2. Neves fejedelemhős.

a) Reguly eredeti följegyzése szerint.

Näming Ạter.

Kéring poạgšäm[1] *väigen*[2] *pạsi*[3]
näming ạter netä
sạas[4] *aχti*[5] *kannži*[6]
läiling uj kumľe meni
tạulung uj kumľe meni
tok kạnnšit.
vätä junnti šän junnti
kumitä ílt[7] *poalén*
tù uttapien.[8]
Näng[9] *uipen näming ạtern*
ạass[10] *vuoi*[11] *punungvä*[12]
mäne[13] *vuätäkvä!*[14]
näng[9] *uipen sujung*[15] *ạternä*
kuorr[16] *vuoi šuńä*[17] *punungvä*

Pikkelyes-czirbolyatoboz-mogyoró-fehér-bele [nevű]
neves fejedelemhős neje
nyírhéjat hánt, rajzol:
lábas állat a mint megy,
szárnyas állat a mint megy,
úgy rajzolja.
Bodonyt varr, dobozt varr,
férje elébe
oda helyezi őket:

2. Neves fejedelemhős.

b) Éjszaklozvai nyelvű átirásban.

*Namiñ ą̄tėr.**)

«Kēriñ-pākw=sam-voikėn-pōsi̊'»
namiñ ą̄tėr nētä
sās āχwti, χansi:
la'i̊lėñ uj χuml'ė mini,
tąuliñ uj χuml'ė mini:
toχ χansitä.
vōtä jūnti, sān jūnti;
χumitä ēli-pąalnė
tū ūnti̊piänä.
«nañ voipilėn namiñ ą̄tėrnė
Ās-vōj pinuñkwė-[ke]
manä vōtakwė!
nañ voipilėn sujiñ ą̄tėrnė
χor-vōj śuńä pinuñkwė-[ke]

«Magadhoz hasonló neves fejedelemnek,
hogy obi halzsírt tegyen belé,
ah minő bodonyka!
magadhoz hasonló híres fejedelemnek,
hogy apró halzsír bőségét tegyen belé,
ah minő dobozka.»

---

*) A szövegben előforduló külömböző rekeszjelek jelentésére nézve l. I. köt. 100. l.

mäne šängvä!
täu nuk ą̊llmíén,[18] *nuk väilen*
täu viľtetén[19] *tu kąssien.*[20]
kota tą̊llene[21] *šoas lą̊mtä*
šän lą̊mtä tû tą̊lli.
Täu ťi jui poaltä
korom[22] *są̊upe*[23] *są̊um*
luńžiln[24] *íluntitä.*[25]
äń[26] *mą̊nntä väigen uiľpä*
tébing Ą̊ass joχtelägum[27]
ą̊lkä tą̊rom[28] *ą̊llnä*
jommas jurt[29] *veχ*[30] *koatnaum.*[31]

*

Täu netä nąmten[32] *pättus*
täu kért[33] *latti.* —
ajung[34] *kumpieten*
šät ättpen kvälln ketitä
käšä[35] *poalt. käš ätt jiss.*
täu šät ättpen ajung kumpi
mâm äti. jägä jommas kum
jägä vi — *pi jommas kum*
piä vi. kit jui ą̊lltem poą̊rre šoabitau.[36]
äku ą̊ter unlne

Ő fölemeli azokat, fölveszi azokat,
az ő [t. i. neje] arczához oda csapdossa.
A hány felé csak nyírhéj szakadhat
annyi felé (oda) szakad széllyel a doboz darabja.
Ő [t. i. a nő] ennek utána
három hangú hangos
sírással félre űl:
«Hogyha a fehér vizű
táplálékos Obra jövök:
(élni való) világot élő
jó társat bizonyára találnék.»

*

manä sāñkwė!» —
taw ną̄ñχ ālmiänä, nąñχ vī̄γänä,
taw vėl'tän tū χosχ́iänä.
χotä tą̄llėnė sās-ląmtä,
sān ląmtä tū tą̄lli.
taw ti jui-pąaltė
χūrėm sąwpä sąwėñ
l'ūnśėl ēl-ūntti.
«ań-mōnt voikėn vitpä
tēpiñ Āsnė joχtėle'im:
(ą̄lke) tą̄rėm ą̄lnė
jąmės jurt vėk χą̄ntnūm.»

*

Taw nētä nąmtėn patwės:
«taw sōl' lāwi.» —
ājäñ χum-pī̄γä
sāt-atpėn kwolnė kētitä.
kaśä pąalt [ą̄s kētitä]; kaśä at jis.
taw sāt-atpėn ajäñ χum-pī̄' māχėm ati.
jäγä jąmės χum jäγä vī̄γ,
pī̄γä jąmės χum pī̄γä vī̄γ.
kit jiw ą̄ltėm porä śą̄pitawė.
akw' ą̄tėr ūnlėnė jol, χujnė jol śą̄pitawė.

Ő neki megtetszett nejének gondolata:
«Ő igazat szól» [gondolja].
Apród legényét
százötven házba küldi.
Öccséhez szintén [küldi]; öccse azonban nem jön.
Ő százötven apród legényből álló népet gyűjt.
A mely embernek atyja jó, atyját veszi el,
a mely embernek fia jó, fiát veszi el.
Két fából összerótt tutajt készítenek.
Egy fejedelemhős ülő helyet, fekvő helyet készítenek.

jallkuine jall šoabitau.
ä mantä jägä jommas kum
jägä tatuχ pättus.
pi jommas kum piä tatuχ[37] *pättus.*
käpvätân[38] *šaka nall âtkätét.*[39]
mirr jui poaln aŋgä[40]
mir jui poaln tu šunži.
Männ kit katl päkäps[41]
männ kit joangp päkäps. ťil kantitä.
älmäling légtä[42] *nall joamäntí.*
joams aŋkem kuminmä
kuiχtnä[43] *ťe kuitsen.*
kanäll[44] *ťu kuminke*
käľä[45] *kualli — täšit särn*[46] *käp*
käpät poart jelpoalt
tott kuigelalken.[47]
äm ängum äm jäum
ull kaštén[13] *täu loai.*
jällnä[48] *mennä ilmkals*
mätä sorm[49] *más kumľe meni. —*

*

kažä men vuäť tann nätauht[50]
äŋ mätä launä[51]
ääigen uiťpä tébing Aass
tann neilét.[52]

Most a mely embernek atyja jó,
atyját kezdték elvenni,
a mely embernek fia jó,
fiát kezdték elvenni.
A hajó széléhez mindnyájan összegyülekeznek.
Ángya a nép mögé oda néz:
«Vajjon két nap támadt-e,
avagy két hold támadt-e?!»

aṅ-mōnt jäɣä jąmės χum
jäɣä totuñkwė patwės,
pi̯ɣä jąmės χum
pi̯ɣä totuñkwė patwės.
χāp vätän sąχä nal-atχate'it.
ąṅɣä mir jui pąaln' tū sunsi:
man kit χątėl pokaps,
man kit jāñχėp pokaps?!
ti̯l χąntitä: aṅ-maniñ lėkwä nal jąmänti.
jąmės. «ąṅikėm, χumin χujtnė ti χujtäslėn;
χanal ti χumin-ke χaľä χąli:
tōnt saräп χāp χāpėt pārt joli-pąalt
tot χujɣėlālkėn.» —
«am āñkwėm, am jäɣėm,
ul ąśtän!» — taw lāwi —
«jälnė, minnė ėlėm-χąlės
mat sorėm mā'ės χumlė mini?!»

*

χąsä man vāťi tan nātawėt,
aṅ-mat lāwnė voikėn vitpä tėpiñ Āsnė tan nē'ile'it.

Ezután nézi: hát az ő sógora jődögél a folyó felé.
Oda jött. «Ángyikám, férjed fölbujtani ím fölbujtottad;
de ha valamikor ezen férjednek híre vész:
akkor a zürjén bárka bárkadeszkáinak alatta,
ott fogsz te majd heverdegélni.» —
«Én anyám, én apám,
ne haragudjatok!» — szól ő —
«járó-kelő ember
vajjon csupán a halál miatt menne?»

*

Hosszú ideig vagy rövid ideig úsztatnak, [ők,
ama fehér vizűnek, táplálónak nevezett Obhoz érkeznek

kär[19] *kaiti kạžạ*[20] *vuolnä*
tạnn joχtét. kum tạ laui.
ńạurämt[21] *pâ kualén*
puott tul[22] *voarilén.*
pä kualst. puott tul voarilét. téist, äjíst.
kotäl' kạšp[23] *ném kum*
tû[24] *[kạšp néi.] kạšp nés*
kotä kojem kum tù kojés.
ạtrén kâptä kuj jạll ạijus
juontopt ạilä jạlitém jạll juontistä.
äkmätšitä kûńtä[26]
kạntnä kûń joχtém
kạt kotäl' ạilmätem[26] *kum*
tạtt šarạpạu.[27]
ạtren käptä nạalm koiss
kväže[28] *kuantomlitä,*[29]
kûńtä kạntnä joχtemt.
juotpetem[30] *kväš mäžepîtä —*
tärm[31] *kaitemls, tạ*[32] *nạrmtä*
sạngtä[33] *pui pal*[34] *ńälnä*[35] *pättus.*
širäe ńirms[36] *Ruš ạtermä*
kväže[37] *šạripitä širäje kvän likts.*[38]
širilenkä néten kvenn[39] *levetän.*
šạkạ[40] *ällvést.*
Ruš ạtern äń ne[41] *meni ;*

*

---

rénbika-futó hosszú folyófordulóhoz jutnak ők.
A férfi szól: «Gyermekek, szálljatok ki a partra!
ennivalót (üstholmit) készítsetek!»
Ennivalót készítették. Ettek-ittak.
Minden ember a hová hálósátort köthetett, oda kötött hálósátort;
minden ember a hová fekhetett, oda feküt.

χār χajtėm χąsä vōľnė tan joχte'it.
χum ta lāwi: «ńauramėt, pā kwālän,
pūt-tul vąarîlän!»
pā kwālsėt. pūt-tul vąarîle'it. tēst, ajist.
χotäľ χasäp nēɾėm χum, tū χasäp nēɾės;
χotä χujėm χum tū χujės.
ątränl χāptė χuji; jol ąjwės.
jūntėp-ta'îlä jolitä jol-jūntėstä.
akw'-mat-ērt χūńtė χąntnė χūń joχtimė,
χot χotäľ ąjilmatim χum, tot sa'îrėpawė.
ątränl χāptė nalėm χujės.
kwoss χąntėmlitä: χūńtė χąntnė joχtimėt.
jūntpä kwoss masėpitä: tarm χajtämlės.
ton ąrėmtė sāńkwä puji pąal ńālnė patwės.
sirejä ńirmîts, ruś ątėr kwoss sa'îrėpitä,
sirejä kwon-liktės;
sirej-ľēnkä nētän kwon lēwätawės.
sąχä alwäst. ruś ątėrnė ań nē mini.

*

Fejedelmük a bárkában fekszik; elalutt.
[Az asszony] a pánczélruhájának alját levarrta.
Egyszer csak a mint valamikép had érkezett rájuk,
minden embert, a hol elalutt, ott vágnak le.
Fejedelmük a bárkában, lenn a vízen feküt.
A mint hallja, hát valahogyan had érkezett rájuk.
A mint pánczélruháját fölölti: fölötte lecsúszott.
Akkor az ágyékát a part felől nyíl érte.
Kardot rántott elő, az orosz fejedelemhőst a mint vágja,
a kardja kirepűlt [markolatából];
a kardnak szögeit az asszony kihúzta.
Mindnyáját megölték. Ama nő az orosz fejedelemhőshöz
megy [feleségűl].

*

m ąkät'[42] *juil tallnen*
illpoaltä kurt kątl.,
ušku šämnäpäts.
ąpel[43] *oli. Ruš ąter latti.*
nännä[44] *ätkä šąll'*[45] *jäl älilmän.*
ällmäling nännä šąl' ät älilmän.
täu lattí. täu äń ąpel oli.
täu kum kańšitä
konäll[46] *nukjänemmi* —
jänä näi ťe — *täu jäuetem ät kańžit.*
Ruš ąter poall ąlmet
kit pi äńiš.
ťi piäu jänemmiju.
kvän kualét kér lagi šanguét.[47]
täu äk täχét tuńšpi.
ruš ąter pit kitän tunšpiu.
kér lagimä ťile šąnguesitén.
täu ness ät ńąumtoali.
täu tûli šanguesîtä.
ruš ąterpit kąaten[48] *šaretíju*
ruš ąterpit läilen šaretíju
näu maχ[49] *äńtiänt*[50]
koatn jąrt[51] *kotäl' tątilis.*
Jäen-Ąass tumpte-širepun[52] *jąrén*

Minap éjjel, mielőtt hazulról útra kerekedtek volna, harmad nappal
egy kis férfi jött a világra.
Még bölcsős [csecsemő]. Az orosz fejedelemhős szól:
«Ha nem sajnálod, öljük meg őt;
de ha sajnálod, ne öljük meg!»
Ő szól: «Ő most bölcsős [csecsemő];
ő azt hogyan tudja [hogy kitől való] — valamikor fel fog nőni,
te vagy ím az apja — ő [valódi] atyját nem ismeri.»

Mōlėχ ēt, jūil tālnänl ēli-pḁalt χūrmit χą̄ᵗėl,
māń χum samnė pats.
āpäl ą̄li. ruś ą̄tėr lāwi:
«nañėn at-ke sāl' jol-alilėmēn;
ań-maniñ nañėn sāl', at alilėmēn.»
taw lāwi: «taw ań āpäl ą̄li;
taw χuml'ė χāsitä, — χḁnal ną̄ñχ jänı̊mi:
jäγä nañ ti — taw jäγä at χāsitä.»
ruś ą̄tėr pḁalt ą̄lmät kit pı̊̄'ą̄ńśės.
ti pı̊̄γı̊' jänı̊meı̊'.
kvon kwāle'it, kēr-lakw sāñχwe'it.
taw akw' takkät l'ūl'i,
ruś ą̄tėr-pı̊̄γı̊' kitı̊nė l'ūl'eı̊'.
kēr-lakw tı̊̄l'ė sāñχwäsitēn:
taw ness at ńuwėmtāli;
taw tūl'ė sāñχwäsitä:
ruś ą̄tėr-pı̊̄γı̊' kātän śarrätei',
ruś ą̄tėr-pı̊̄γı̊' la'ı̊län śarrätei'.
«nañ mōlėχ ań ti jänit
kātėn ją̄rėt χotäl' totı̊lėsän?!
jäγėn Ās-tumptė — śirrä-pun jarėn

Mialatt az orosz fejedelemhősnél élt, két fiat szűlt,
ezek a fiak felnőttek.
Az ucczára kelnek, vas abroncsot rugdalnak.
Ő egymagában áll,
a két orosz fejedelemfiú kettesben állanak.
A vas abroncsot ide-oda rugják:
ő még csak meg sem mozdúl;
ő oda rugja:
az orosz fejedelemfiak kezei fájnak,
az orosz fejedelemfiak lábai fájnak.
«Hogyha neked a minap ily nagyságú
kezed ereje volt, hová vitted azt?
Atyádnak íme az Ob szigetén — mint sirály pelyhét,

pängsąua[53] *tatt*[54] *vuątkét.*
täu jû tui — rutilä imtí.[55]
ąngvä kitilí: pikvä
näng kumľe rutilä ims.
apšiäm[56] *ťuku*[57] *laui:*
jäen päng sąu Ąass tumpte
širepunn[58] *ängäpunn*
jąrén tątt vuątau.
Tąnn juipoaltä uoš[59] *kéring iju*
kvänn poalnä kvänn nąarptau.[60]
kuąltän mąš, kuąltän
jelťe äląu.
ľunšimä[61] *tištemä*[62] *tątt jąamití.*

*

uoš[63] *kéríng iju kvänn poalt*
ńeń[64] *vuane jegva ąnšuh*
kvän[65] *ąli. täu jû tui*
eijä äbikét[66] *kąlit*[67] *kątl*
jommas kum lilen[68] *ťe kąritąu.*[69]
äm [nân] kum[70] *pąrät*
ąńišem juotpem[71] *nân mium.*
nukmäžepitä. täu kąate mąrts[72]
täu läilä mąrts[73] *širäem mim.*
täu punžistä.
täu kąaten[74] *täipä käpel*[75] *misstä.*
ťe Ąass älľäľ[76] *tąun,*

---

fujja ott a szél a feje bőrét.
Ő belép a házba; szomorúvá lesz. [szomorúvá?» —
Anyja kérdi őt: «Fiúcska, te hogyan lettél egyszerre oly
«Öcséim így beszélnek:
atyád fejebőrét az Ob szigetén [szél.»
sirály pelyhe gyanánt, hófajd pelyhe gyanánt fujja ott a
Azután a városnak vas sánczai
külfelére kirekesztik

punk-sąwä tot vōtkätä.»
taw jūw śälti ; rūtiläi̊' jēmti.
āñkwä kiti̊litä : «pī̊kwė, nañ χuml'ė rūtiläi̊' jēmtsėn ?» —
«āpśiäγėm toχ lawei̊':
jäγėn puñk-sąwä Ās-tumptė
śirrä-pun, āñχä-pun jarėn tot vōtawė.»
ton jui-pąaltė ūs kērėñ jiw
kwoni pąalnė kwon-nārptawė
χolitän-mos ; χolitän jol ti alawė.
lūńśimė, tistimė tot ją̄mi̊ti.

*

Ūs-kērėñ jiw kwoni pąalt
ńań vōwnė ēkwäi̊'-ąjkäi̊' kwon ą̄lei̊'.
taw jūw śälti.
«aχja, api̊kät, χolit χą̄tėl jąmės χum lilin ti χari̊tawė.
am χum porät ą̄ńśėm jūntpėm nañėn mī̊lėm.»
ną̄ñχ masėpitä.
taw kātä mąrtės, taw la'i̊lä mąrtės sirejil mistä ;
taw kātän tajpä χāpėl mistä,
taw pūnsėstä. —
«ti Ās alγäl' tąwėn,

---

másnapig; másnap megölik.
Sírva, búsúlva járkál ottan.

*

A város vas sánczain kívül
kenyeret kolduló asszony és öreg ember élnek.
Ő bemegy [oda]. [kioltják.
«Ejha, öcsike, holnapi napon jó ember életed [lelked] ím
Én férfikoromban viselt pánczélomat adom neked.»
Felöltötte. [kozta meg őt,
Az ő kezéhez mért, az ő lábához mért karddal ajándé-
az ő kezéhez illő csónakkal ajándékozta meg őt.
Ő azt fölnyitotta [értsd: fölborította és vízre tolta]. —
«Ezen az Obon fölfelé evezz,

ťi ét pâ ull koaln.
joχtąu. ťagąl jąmmes poall
nabel[77] *šemel uťpä jä*
kuąlí, tûle tąu.
täu tąalmäts[78] *ťi taui*[79] *äń*[80] *jét.*
kąžä menn vuäť taui.
ällä šunźi.
särn[81] *käp nätnét*[82] *nangi —*
uš jä suotkve pä permtí.[83]
tû tuitkätí.[84] *täu*[85] *poąrrä*
joχtem oarmtä[86] *lauet:*
täu kąttpä[87] *tąumét nängs,*[88]
täu äimant ťi uš[89] *néltaχtí.*[90]
mann kumľe voarilaul.[91]
nąmsi äm[92] *kątm ťät*[93] *vąaraumpl.*
nąll tauäntí ľäbä joχtąrmtä
käpingnä[94] *allmejaus.*[95]
käpäng[96] *pätť nuk uχtepaus*[97].
käp älet näng[98] *kątl pättn?*[99]
näng liling ťo ąsn?
ąš[100] *jäin. — Näng kąt ąls.*
äńilitä.[101] *Näng kąt ąls?*
äm ruš ąter poalt ąllsem.
Ąngun kąt ąli?

---

ezen éjtszaka ki ne szállj a partra, mert utól fognak érni!
Azután jobb oldal felé fekete vizű folyó ágazik el (kél),
arra felé evezz!»
Ő fölszállt a hajóra; ím amaz éjtszaka evez.
Hosszú vagy rövid ideig evez, a folyón fölfelé néz:
zürjén bárka úszik lefelé, úgy látszik.
A kis folyótorkolaton befelé fordúl, ott elrejtőzik.
A midőn vele egy irányba érkeztek, szólnak:
«Az előbb itten úgy látszott, mintha valaki evezett volna.

ti ēt pā ul kwālèn, joχtawèn!
tajèχ jąmès pąal nūpèl sēmèl vitpä jā kwāli; tūľè tawèn!»
taw tālmats; ti tąwi ań ēt.
χąsä man vāťi tąwi, alχä sunsi:
sarän χāp nātnätä nānki.
māń jā-sūntkwèn pā pērèmti, tū tujtχati.
taw porä joχtèm ąrèmtè lāwe'it:
«taw ań-mōnt χątpä tąwmät nāńkès,
taw tī' voss nēltaχti!
man χumľè vąariląuw?!»
nąmsi: «am χotèm tit vąarawèm-pèl, [ta vąarawèm!]»
nal tąwenti, ľapä joχtèm ąrèmtè
χāpiń-ta'ĭl ālmejawès,
χāp-puńk-pattän nąńχ ūnttĭpawès.
χāp-alät [kitilawè:] «nań χotèl patsèn?
nań liliń ta ąsèn, ās jäχèn [χot ąli]?
nań χot ąlsèn?» — ańilitä: «nań χot ąlsèn?» —
«am ruś ątèr pąalt ąlsèm.» —
«āńkwèn χot ąli?» —

Ő hadd jelentkezzék!
Mi hogyan akarnók őt bántani?!»
[A fiúcska] gondolja: akármit fognak itt velem tenni [hát tegyenek!].
Lefelé evez, a nadőn közel jött,
csónakostul fölemelik,
a bárka födelének ormára fölültetik.
A bárka födelén [kérdezik]: «Hogyan jöttél te ide?
Hát te életben vagy? Hát apád [hol van]?
Hol voltál?» — Megcsókolja: «Hol voltál te?» —
«Én az orosz fejedelemhősnél voltam.» —
«Anyád hol van?» —

Ruš ạtēr poalt ạli.
ťe nättvést[102] *jelljétmtäst*[103] —

*

uošne[104] *ťi kualepísén*[105]
lénte[106] *tạrom*[107] *lételét*
äń uoš mot ạílént,
uoš mot ạilen kualst.
kveš kạntíén. sạat ạter kaitem
ạšpinši ťe kạimitesen.[108]
kit ạter kven kaitem[109]
käže[110] *tárí loattí:*
näu mańe[111] *kum ạsn*
kit ạter juipoaln näu minn.
ťi šạu ạter jui poalln
äm äng jälém.
täu kvenjoams. ällmäling
kit ạter, [ällmäling käškvä]
moar[112] *iju tärmel tû utmi.*
tott unnli. kväš kạntíjau.
ness tûńišpis mạẓ[113] *ạllment*
äk ténä[114] *äk šäkust*[115]
ness luńišten jeln luńši.[116]
šạkạ tal luńšiét

«Az orosz fejedelemhősnél van.»
A víz viszi ím őket lefelé, rájuk esteledett.

*

A várost most megtámadják (rákelnek).
A rengő eget rengedeztetik [harczi zajukkal].
Ama város egyik végén bemennek, másik végén kijönnek.
A mint nézik: hát a hét fejedelemhős megfutott.
Nagybátyja és unokaöccse ím követik őket.
[Nagybátyja] öccséhez szól:
«Két fejedelemhős elfutott:
te fiatal vagy,
a két fejedelemhős után menj te;

«ruś ą̄tėr pąalt ą̄li.» —
ti nātwäst, jol-ēťimtawäst.

*

Ūs ti kwālėpsänl.
lēntėñ tą̄rėm lēntėlte'it.
ań ūs mōt aulän śältsėt, mōt ąulänėl kwālsėt.
kwoss χą̄ntiän: sāt ą̄tėr χajtėm.
āś-pī̊γińś ti kojmi̊tėsän.
kaśä-nūpėl lāwi:
«kit ą̄tėr χot-χajtėm:
nañ māń χum ą̄sėn,
kit ą̄tėr jui-pąalnė nañ minėn!
ti saw ą̄tėr jui-pąalnė
am amki jäle'im.»
taw ēl-ją̄mės.
ań-maniñ kit ą̄tėr
ma'i̊r-jiw-tarmėl tū ūntmi̊'.
kwoss χą̄ntiäγä, ness ľūľmi̊ts.
«mōlėχ ą̄lmąut akw' tēnė [tēsuw],
akw' śäkw śäkwsuw!»
ness ľūńśitēn, jol-ľūńśitēn;
sąχä-ta'i̊l ľūńśe'it.

---

ezen sok fejedelemhős után
majd én magam fogok menni.»
Ő eltávozott.
Hát ama két fejedelemhős
egy görbe hátú fára, oda telepedett.
A mint megpillantotta őket, csak megállott.
«Előbbi éltünk módja szerint egy ételt [ettünk],
egy csecset szoptunk!»
Váltig kérik sírva, sírásukkal megindítják (lesírják);
mindnyájan sírnak. [én atyámat megölték,
A mint [ő is úgy] sírt [fölszólal]: «A minap, midőn az
senki sem sírt!»

kvesš[117] *luńšés — molaχ*[118] *äm*
jäum älmet kąatpä[119] *ätt luńišt.*[120]
jąit kąssems äkuš[121] *jäp lisä.*
päng sąuą[122] *ńujuχ;*
juontp[123] *képl kąrątalnét*[124] *suiti.*
jąitä ńirmtäm
kväžä lítä. ąžepi[125] *liss.*[126]
ąžepi tuľe[127] *kąlln*
ńeälä[128] *pûmtäntä*[129]
näu männr voarén
oanom šäm[130] *ällis.*
jû menesi: ąngunmä
kumľe voariln.
ämmä älungvä peritilm
neng konäll lauén:
äm ąngum neng äluχ peritiss
täšit äm jurtläm älkätuχ pätén.
täu täľeken ąngul täľäχtä[131]
ąnguetém ľi täľäken
ąngeln tû uottit.

Ijat ragadott elő, egyszeriben lelőtte őket.
Fejük bőrét nyúzta,
midőn [egyszerre] pánczélruha aljának suhogása hallik.
Iját előragadta, a mint [az érkezőre] lő:
nagybátyjára lőtt.

kwoss ľūńśės: «mōlėχ am jäγėm almät
nē-mat χątpä at ľūńśės!»
jąut χassėmtės, akwėś lap-lisäγä.
punk-sąwäγä nujsaγä,
jūntėp-kēmpli χarätālnät sujti.
jąutä ńirėmtėm, kwoss lĭtä:
äśä-pĭ' lis.
äśä-pĭ'tūľä-χalnė ńälä puγėmtamä.
«nañ manėr vąare'in? änėm śam al' äläslėn!»
jūw minėseĭ'. — «äńkwėn χumľė vąarılėn?
am nañėn [äńkwėn] aluńkwė parĭtilėm:
nañ χąnal lawe'in:
‚am äńkwėm nañ aluńkwė parĭtäslėn'.
tōnt am-jotėm alχatuńkwė pate'in.» —
taw taľχėñ äńkwėl taľėχti,
ańkwä ti taľχėñ äńkwėlnė, tū ünttitä.

Nagybátyja az ujjai között fogta meg a nyilát.
«Mit csinálsz te? Majdhogy meg nem öltél!» —
Haza mentek. — «Anyáddal mit fogsz csinálni?
Ha én téged unszollak, hogy öld meg [az anyádat],
te akkor azt fogod mondani:
‚te unszoltál engem, hogy megöljem anyámat';
s azért velem verekedni fogsz.» —
Ő hegyes fatuskót hegyez,
anyját ezen hegyes fatuskóra, oda ülteti rá.

IV.

Az obdorszkvidéki «Tűzmohás-tavi öreg» nevű isten.

(Tun-lăr ą̄jkä).

A Vörösfenyő-városbeli fejedelemhős, a tűzmohás-tavi öreg regeképpen elmondott hősi éneke.

Nāñk-ūsiñ-ą̄tėr, Tañkw-tūr-ą̄jkä
mōjtĭ' lāwėm tērniñ ērγä.

1. *Nāñk-ūsiñ ą̄tėr samnė patėm pasnėl vāt tālĭ' jēmtės, kwoni mā at vās. akw'-mat-ērt jä'ĭ-pĭγäγä lāwei': «āpśimēn jänĭmėmä vāt tālĭ' jēmts, kwoni mā at vās: nē minėm nēiñ sām kinsuñkwė voss jäleuw!» Nāñk-ūsiñ ą̄tėr āpśitēn-pālt χajtä kētwės: «kit jiw ą̄ltėm porä ti poraχtėslėmēn, nē minėm nēiñ sām kinsuñkwė jäleuw, voss āsti!» Nāñk-ūsiñ ą̄tėr χajtä-nūpėl ness sunsi, sūp-ńelmtal ēl-ūnli. kitit χajtä ą̄s kētwės: «jä'ĭ-pĭγäγėn kit jiw ą̄ltėm porä nēγėstēn, āstėn, jäjėn!» Nāñk-ūsiñ-ą̄tėr ness sunsi. χūrmit χajtä ą̄s kētwės: «jä'ĭ-pĭγäγėn porätēn āstės, tūp narĭtaχtnėtēn arĭtės, jäjėn!» Nāñk-*

---

1. A Vörösfenyő-városbeli fejedelemhős már születése korától fogva harmincz éves lett és házon kívül levő vidéket nem látott. Egyszer csak a bátyjai így szólnak: «Öcsikénk immár növésében harmincz éves lett és házon kívüli vidéket nem látott: nőjáró nős vidéket menjünk immár keresni!» A Vörösfenyő-városbeli fejedelemhős öcsikéjéhez követet küldenek: «Két fából egyberótt tutajt ím összeütöttünk, nőjáró nős vidéket megyünk keresni, hadd készüljön!» A Vörösfenyő-városbeli fejedelemhős a követre csak ránéz, szó nélkül, beszéd nélkül (száj, nyelv nélkül) félreül. Második követet küldenek: «Bátyáid két fából egyberótt tutajt kapcsoltak össze, készülj, gyere!» A Vörösfenyő-városbeli fejedelemhős tovább

ūsiñ ą̄tėr aṅ nąñχ ľūľmėtės, sirejä ālmejis, jąutä ālmejis, āwiñ kwol kwoni-pālnė kwonä kwālės, nalu jąmės, kit jiw ą̄ltėm porä'-χalnė nalu porîmės. nalu narîtaχtäst. χąsä minäst, man vāťi minäst, χotėl vāγänl? akw'-mat-ērt Kēr-tāχėt-χuriñ-ą̄tėr ą̄lnė ūsėn joχtėsėt. χajtä-χum kėtsawės. iñ χajtėläsėt, iñ śą̄piläsėt. χajtä-nūpėl lāwe'it: «jātä! ńūsmänūw, vāpsänūw voss ūrχate'it, mōt pūri tēnė, pūri ajnė kwol śą̄piteūw.» mōt pūri tēnė, mōt pūri ajnė kwol mat sawit χą̄tėl ūnttawės, iñ āstės. Kēr-tāχėt-χuriñ-ą̄tėr χajtä kėti: «kwol āstės, ńūsmänūw, vāpsänūw voss jiwėt!» ńūsmänl, vāpsänl pā minäsėt, iñ kwolnė śältsėt, tūl lap tumėntawäst. numėl kwol-ałänėl uľä tārätėnė as śą̄pitawės, kwol aṅ uľäl pēlėmtawės. uľä ta tēs, ta tēs, kit χumiäγä śärjawėsî', Nāñk-ūsiñ-ą̄tėr jūw χūltės. uľä-sultėm minnė jänit χal jēmtės: uľä-sultėm χuril kwonä porîmės. nalwäľ χajtimät pēśt lajwės. nalu χajtės, vitėn lakwės, muril minės. totnū vittė χāpːjol-pumėt χuľtγin-

---

is csak néz. Harmadik követet küldenek ismét: «Bátyáidnak tutaja elkészült, már csak az van hátra, hogy a parttól odább tolják magukat, gyere!» A Vörösfenyő-városbeli hős most fölállott, kardját leemelte, íjját leemelte s az ajtós háznak külfelére kiment, lement a vízre, a két fából egyberótt tutaj közepébe leugrott. Leereszkedtek (letolták magukat) a vízre. Hosszú ideig mentek, vagy rövid ideig mentek, hogyan tudják ők azt?! Egyszer csak a Vas-búvármadár alakú fejedelemhős lakó városába érkeztek. Leánykérő követet küldöttek. A leánykérést tárgyalják, nagyban rendezkednek. A leánykérő követhez szólnak: «Hallod-e! nászaink, vejünk hadd várakozzanak, valami másféle lakodalmi, vendégeskedő (evő ivó) házat szerelünk föl.» Másféle lakodalmi, vendégeskedő házat rendeztek be, néhány nap alatt éppen elkészült. A Vas-búvármadár alakú fejedelemhős követet küld: « A ház készen van, nászaink, vejünk hadd jöjjenek!» Nászaik, vejük fölmentek, most a házba léptek, azután lakattal lezárták őket. Fönn a ház tetején egy lyukat készítettek, a melyen tüzet lehetett lebocsátani. A házat ama tűzzel fölgyújtották. A tűz égett, égett, a két ember összeégett, de a Vörösfenyő-városbeli fejedelemhős megmaradt. Egy olyan nagyságú repedés (köz) támadt, a melyen egy tűzszikra keresztülmehetett:

te'it. tū χuľ̊ítaχtĭlés, moś lĭltés, tūl ą̊s jolä mūrmés. ta minés, minés, tūr-vänsiñ χarä ńolné tū pä väñkés. Kĕr-täχét-χuriñ-ą̊tér äγi mĕt-nĕtätél joχtsi'. Näñk-ūsiñ-ą̊tér säli-tą̊uľ-kiwĕrt jūw älentawés. nĕtä kwolät χą̊sä ą̊lés, man väťi ą̊lés, la'ĭlä pusmés. takwi mätä-nūpél jūwľé ti minés.

2. *χą̊sä minés, man väťi minés, akw'-mat-ĕrt juil ńawélnatä ti sujti. tū kwoss sunsi: Kĕr-täχét-χuriñ ą̊tér ti ńawélχati. joχtuñkwé vätĭmawés, viγĭr lĕĭn χuril pĕrémtaχtés. χäpχä-äñkwél-tärmél χäñχés. χäpχä-äñkwélt lĕĭn χujné umi-as ą̊li, umi-as-kiwĕrt piťi ą̊li. Näñk-ūsiñ-ą̊tér lĕĭn-χuril tū ťältés, tū χujés. Kĕr-täχét-χuriñ-ą̊tér mirätél ti joχtsét; takwoss kissét, kisset, lą̊ñχä χot-ūstsänl, jūwľé ta jąñχsét. Näñk-ūsiñ-ą̊tér añ ĕläľ jąmänts. χą̊sä jąmés, man väťi jąmés, akw'-mat-ĕrt sĕmél vitép χuliñ Ta'ĭtné ti nĕĭlés. sĕmél vitép tĕpiñ Ta'ĭt vitä ti koji. Ta'ĭt-taľéχt ą̊lné äχwtés-ūsén säsγänä-pält ti joχti. säs-γänän χäriñ änäsél ś̊ą̊pitawés, ujiñ änäsél ś̊ą̊pitawés, añ nur totuñ-*

---

tűzszikra alakjában kiugrott. A mint a vízre lefut, a lába ikrájában meglőtték. Lefutott, beleugrott a vízbe, víz alá merűlve ment tova. Odább a vízben ladik aljáról [kidobott] fű úszkál. Ott fölmerűlt, egy keveset lélekzett, azután ismét alámerűlt. Igy ment, ment, egy tógyepes tágas vízfokra, oda mászott föl. A Vas-búvármadár alakú fejedelemhős leánya az ő szolgáló leányával jöttek. A Vörösfenyő-városbeli fejedelemhőst rénszarvasbőrben haza czipelték. Nejének házában hosszú ideig élt vagy rövid ideig élt, lába meggyógyúlt. Erre visszament a maga hazájába.

2. Hosszú ideig ment, vagy rövid ideig ment, egyszer csak ím hallik, hogy hátulról üldözik. A mint oda néz: ím a Vas-búvármadár alakú fejedelemhős üldözi. Már kevés hiányzott, hogy utólérje, vörös evet alakjára változtatta magát. Egy nyárfatuskó fölé mászott. A nyárfatuskón egy evetnek fekünni való üreg van. Az üreg belsejében fészek van. A Vörösfenyő-városbeli fejedelemhős evet alakjában oda bement, oda lefeküt. A Vas-búvármadár alakú fejedelemhős népével ím megérkezett; akárhogy kerestek, kerestek, a nyomát elvesztették. Tehát visszafelé fordúltak. A Vörösfenyő-városbeli fejedelemhős most tovább mendegélt. Sokáig ment, vagy kevés ideig ment, egyszer csak ím a fekete vízű halas Szoszvához érkezett. Im

kwė Kēr-tāχėt-χuriñ-ą̄tėr ūsėn ti mini. χą̄sä minės, man vāťi minės, tū joχtės. ūs sis-noräñėl norėstä, ma'ĭl-noräñėl norėstä. Kēr-tāχėt-χuriñ-ą̄tėr-āγi ą̄lnė kwolėn śältės, aṅ-maliñ āγi χuji, āγi pą̄χät ą̄s akw' χum χuji. āγi nąñχ-kēnśės, aṅ χumitä pūtmėstä. «kwālėn! aläm āśėn joχtėm.» χum nąnχ-kwäläps, nētä nąñχ-kwālės, taw-pāltä lak-wsĭ' aṅilaχtuñkwė. aṅ-maliñ taw ta palit ta jälėm, takwi pĭγä ta jänitĭ' ta jemtėm. χāriñ ānäsnė, ujiñ ānäsnė tāltχatäst, pĭγińśt ta minäst. voikėn vitėp χuliñ ās lą̄ñχaľė χą̄sä minäst, man vāťi minäst, akw'-ērt akw' mān sossämtäst. nē rautal jelpiñ mā tot ta vārės. Taṅkw-tūr-ą̄jkä namėl aṅ ti χą̄tėlä-mūs tot ta χūtėχlawė, tot ta pūrlawė.

---

a fekete vizű, tápláló Szoszva vize folyását követi. A Szoszva fején levő kővárba érkezik az ő nagybátyjaihoz. Nagybátyjai őt szarvasbikákkal befogott szánsorral látták el, rénekkel befogott szánsorral látták el. Most bosszúját állani megy a Vas-búvármadár alakú fejedelemhős várába. Hosszú ideig ment. vagy rövid ideig ment, oda érkezett. A várost hátszorítással zúzta, mellszorítással zúzta. A Vas-búvármadár alakú fejedelemhős leánya lakó házába bement: ama leány ott fekszik, a leány mellett szintén fekszik egy ember. A leány fölébred, ama férfit [a mellette fekvőt] megbökte: «Kelj föl, nézd csak, apád érkezett meg.» A férfi fölkelt, a nő is fölkelt, közelebb léptek, hogy megcsókolják. Hát ő olyan sokáig járt oda, hogy az ő fia már ilyen nagyságúvá lett. A szarvasbikákkal befogott szánsorba, rénekkel befogott szánsorba fölrakodtak s ím fiastul elmentek. A fehér vizű halas Obon lefelé hosszú ideig mentek, vagy rövid ideig mentek, egyszer csak egy földön letelepedtek. Nőnek érinthetetlen szentelt földet ottan szerzett. Tűzmohás-tavi-öreg névvel mind e mai napig ott hajlonganak őneki, ottan hoznak őneki ételáldozatot.

V.

A Világügyelő-férfi, az Ég-fia.

(Mir-susuė-χum Tą̄rėm-pĭ'.)

1. A világügyelő férfi, az «asszony fia» fiúcska születésének regéje.

1. *Mir-susnė-χum, Ēkwä-pĭ'-pĭriś tēlėm mōjtä.*

1. *Numi-Kworės jäγänėlnė χūrėm χum, ńilentäĭ' jäγä-āγiänl kit tą̄rėm-χalėn, kit kworės-χalėn jolä tārätawäst. Jäńĭ' χumiänl: Numi-Tą̄rėm, kwoťl-χumiänl: Saχl-Tą̄rėm, mań χumiänl: Tapėl-āńś (Tapėl-ą̄jkä), jäγä-aγiänl: Kaltės-ēkwä. Jäńĭ' χum jä'ĭ-pĭγänl ruś nē vis. akw'-mat-ērt χą̄ntėmät lui-χum Xuľ-ą̄tėr jot pērĭlėm nētä. — puñk-sąwänėl χūrėm-śos mā-alāĭ' χossulālėstä nētä, joläľ susnė as χąsit joläľ ta listä. tēlätä āťim vässĭ'.*

2. *Kaltės-ēkwä jäγä-āγitä akw'-mat-ērt jolä χą̄ntėli, ńaurėm*

---

1. Numi-Kworėsz (Felső-menny) atyjuk három férfit, negyedik az ő testvérük, a két ég közé, két menny közé alábocsátott. Legidősebb férfi közűlük Numi-Tårėm (Felső-ég), a középső férfi közűlük Saχl-Tårėm (Viharisten), a kisebb férfi közűlük Tapėl atya (Tapėl öreg), testvérük Kaltės asszony. Bátyjuk, a legidősebb férfi, orosz nőt vett el feleségűl. Egyszer csak a mint nézi, hát a felesége egy alvilági emberrel, a Xuly-åtėrral (Ördögfejedelemmel) összeszűrte a levet. Fejebőrénél fogva háromszor a föld színéhez vágta feleségét, azután azon a lyukon, a melyen lefelé szokott nézni [a földre], ledobta. Többé semmi köze hozzá.

2. Kaltės asszony, az ő testvére, egyszer csak lefelé hallgatózik,

l'ūśnät sujti. «taw ą̄s χot ą̄li, χot l'ūńśi?» — jąmänts, jolä̆l' susnė asänėl jolä̆l' äñkwäts. ań-maniñ ą̄ńγä Äs-vätän patėm; jąmės pāl χanl-pattät kit ą̄ñtil tą̄lmatėm. sąrniñ kätėp-la'ĭlėp ńaurėm samnė patėm. Kaltėś ēkwä simä ta-kēm ti śārγėltaχtės, sąrniñ kätėp-la'ĭlėp ńaurėm mā'ės jol ti va'ĭlės. jolä joχts, ti māt ti jänmėltėstä. ań Kaltėś-ēkwä jänmeltėm ēkwä-pĭriś Mir-susnė-χummĭ' jēmts. ańiñėn χą̄tėliñėn mā taw jąrätėl ti ūnli; ruśėn mańśin jelpiñ kwolt χūtėχlawė. Taw mōjtä saw, taw ērγä saw; mā jänitėl taw jolėmtālnė tąuliñ χą̄nt ät'im, la'ĭliñ χą̄nt ät'im. numėl minėm tąuliñ tą̄rėm, tąuliñ pupĭ' kätätėl jol pūγitä; jolėl minėm la'ĭliñ tą̄rėm, la'ĭliñ pupĭ' kätätėl jol pūγitä. taw ńuwėmtėnät-mūs ūnlėp jelpiñ mā jänitätėl ńoumäti. tōnä taw ti mōjtawė, tōnä ti ērγawė.

---

hát hallja, hogy valami gyermek sírdogál. «Hát az meg hol sír?» — Ment s a lefelé néző lyukon lefelé pillantott. Hát az ő ángya az Ob partjára esett; a jobb oldali hónaalján két bordája kitört. Aranyos kezű-lábú gyermekecske jött a világra. Kaltès asszony szíve annyira megesett (megfájdúlt), az aranyos kezű-lábú gyermek miatt ím leszállott. Leérkezett, ezen a földön ím fölnevelte. Ama Kaltès asszonytól fölnevelt asszony-fiúcska Világot-ügyelő-férfivá lett. Mind e mai napig is a föld ím az ő hatalmával áll fenn; orosz úgy, mint ugor ember a szent házban hajlong előtte. Sok az ő regéje, sok az ő éneke; akár mily nagy a világ, a mely őt lealázni képes volna, nincsen szárnyas had [értsd: istenkék], nincsen lábas had. A föntjáró szárnyas istent, szárnyas bálványkát kezével lefogja. A mint ő megindúl, az ülő szent föld egész nagyságában megindúl. Azért regélnek ő felőle, azért énekelnek ő felőle.

---

2. A Világügyelő-férfi, az Eg-fia felülről való lebocsátásának éneke.

2. *Mir-susnė-χum Tą̄rėm-pi̯' numėl tārātim ērγä.*

Numi-Tą̄rėm ėkwatātėl ľautuñkwė patsi̯'. Numi-Tą̄rėm nētä sairėpañkwė sirej ālmejis. nąñχ kwoss totitä: Polėm-tą̄rėm jäni̯' pi̯-γän sirejä jolä pūwwės. Numi-Tą̄rėm kantmejawė, nētä joli mān sātėstä. nētä joli mān ti va'ilės, sam sajt ą̄lnė sorniñ kātėp, sorniñ la'ilėp ńaurėmä samnė patės.

χą̄sä jänmėltėstä, vāťi jänmėltėstä,
kwon χajtťitėnė jänitťi' ti jēmts.
akw'-mat-ērt toχ χajtťitėnät χaltė
paul-kantė ań-maliñ āpä ūnli,
śopėr-ą̄ln, kami-ą̄ln āpä ūnli.
ńaurėm jonγuñkwė tū ūntėlmats,
Numi-Tą̄rėm āśän nąñχ ti ńiräsawės.

Numi-Târėm az ő feleségével czivakodni kezdtek. Numi-Târėm kardot emelt, hogy a feleségére csapjon. A mint fölemeli [kezét]: Polėm-isten, az ő idősebb fia, a kardját lefogja. Numi-Târėm megharagszik, feleségét az alsó földre bűvölte. Felesége az alsó földre ím leszállott és látatlanúl (szem mögött) aranyos kezű, aranyos lábú gyermekecskéje világra jött.

Hosszú ideig nevelte, vagy rövid ideig nevelte,
ím oly nagygyá lett, hogy künn futkoshatott.
Egyszer csak, a mint így futkosott,
hát a falu terén egy bölcső áll,
sopėr-ezüst, kami-ezüst bölcső áll.
A gyermek játszani oda ülepedett.
Numi-Târėm atyja őt ím fölrántotta.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

nąąñχ joχtės, āpänėl χot kwālės,
Numi-Tąrėm āśä kwolän jūw tūlwės.
ētä jänmėltitä, χąątėlä jänmėltitä.
ti χąątėl ąśnė ta'ilä χot arĭti,
χolit χąątėl kwālim mot ta'il masi,
ērĭ'-χum, mōjt-χum ta kēmėl ta jänimi.
akw'-mat-ērt Numi-Tąrėm āśä-nūpėl lāwi:
«āśä! joli mā χumiñ tąrėmnė
ānėm tārätäln!»
āśä ąln sitpä sitiñ āpän ūnttėstä,
joli mā χumiñ tąrėmnė tārätėstä.
Turuj-punpä-χum jä'ĭ-pĭγä kwol-alätän
ńañrä śaχl sujil ta patės.
jä'ĭ-pĭγä kwonä kwālėpālės, jūw ālmejestä,
ētä jänmeltitä, χąątėlä jänmėltitä.
toχ jänĭmėnät χaltė ąńγän rātĭlawė,
toχ jänĭmėnät χaltė jä'ĭ-pĭγän rātĭlawė.

Fölérkezett, a bölcsőből kiszállott,
Numi-Tårėm atyjának házába bevezették.
Este neveli, éjjel neveli.
Mai nap viselt ruhája fölöslegessé válik,
holnapi napra kelve más ruhát ölt föl,
az ének embere, a rege embere oly szerrel növekedik.
Egyszer csak Numi-Tårėm atyjához szól:
«Oh atyám! az alsó földet lakó emberes világra
bocsáss alá engem!»
Atyja ezüst hajlatú hajlatos bölcsőbe ültette,
az alsó földet lakó emberes világra alábocsátotta.
Sas-tollú-ember bátyjának háza tetejére
hatalmas menydörgés hangjával esett le.
Bátyja künn termett, [a házba] beemelte,
éjjel neveli, nappal neveli.
A mint így növekedik, veri őt az anyja,
a mint így növekedik, veri őt a bátyja.

luwä ti lūti, ńąwľä ti ńąwėľtawė.
ą̄ńγän kitėntäi̊' ą̄s rātawė,
χūrmėntäi̊' ą̄s jä'i̊-pī̊γän rātawė.

*

Īťi̊mės, ľūnśimė kwonä kwālės,
paul-kannė ti ją̄mentės.
jäγä vārmėltim ą̄ln sitpä sitiñ āpä
tot ti ūnli,
ą̄ln sitpä sitiñ āpän tū ūntėlmatės,
Numi-Tą̄rėm āśän ną̄ñχ ti ńiräsawės.
ną̄ñχ joχtės, āpänėl χot kwālės,
Numi-Tą̄rėm āśä kwolän jūw tūlwės.
ētä jänmėltawė, χą̄tėlä jänmėltawė,
ti χą̄tėl ą̄śnė ta'i̊lä χot ari̊ti,
χolit ą̄śnė ta'i̊lä χot ari̊ti.
χum jänitäi̊' iñėt jēmtės,
joli mān ti voräti.

Így keményedik a csontja, így izmosodik a húsa.
Ángya másodszorra is megveri,
harmadszorra meg bátyja veri meg.

*

Beéjjeledett, sírva kiment az ucczára,
ím a falu terére jött.
Az atyja készítette ezüst hajlatú hajlatos bölcső
ím ott áll,
az ezüst hajlatú hajlatos bölcsőbe ím oda beleűlt,
Numi-Târėm atyja őt erre fölrántotta.
Fölérkezett, a bölcsőből kiszállott,
Numi-Târėm atyja házába bevitték.
Éjjel neveli, nappal neveli,
ezen napi viselő ruhája fölöslegessé válik,
holnapi viselő ruhája fölöslegessé válik.
Férfi nagyságúvá még nem vált,
és ím minden áron az alsó földre vágyakozik.

ētä voräti, χą̄tėlä voräti:
Numi-Tą̄rėm āśän at tārätawė.
luwä iñ va'ỉtal, ńąwl'ä iñ va'ỉtal,
Numi-Tą̄rėm jäγän ti jārtawė.

*

χąsä jänỉmės, vāt'i jänỉmės,
luwä lūtės, ńąwl'ä ńąwėl'tawės.
Numi-Tą̄rėm āśä-nūpėl akw'-mat-ērt lāwi:
«āśä! joli mā χumiñ tą̄rėmnė
ānėm tārätäln!»
śopėr-ą̄ln, kami-ą̄ln āpän ti ūnttawės,
Numi-Tą̄rėm āśän joläl ti tārätawės.
kit tą̄rėm, kit kworės-χalėn tū pūwwės.
Numi-Tą̄rėm āśä ali vōtä-ke vāri:
ą̄ln sitpä sitiñ āpätät
lui śāriśnė ālmawė,
Numi-Tą̄rėm jäγä lui vōtä-ke vāri:

Éjjel vágyakozik, nappal vágyakozik:
Numi-Târėm atyja nem bocsátja alá.
Csontja még erőtlen, húsa még erőtlen,
Numi-Târėm atyja azért akadályozza.

*

Hosszú ideig növekedett, vagy rövid ideig növekedett,
a csontja megerősödött, a húsa megizmosodott.
Numi-Târėm atyjához egyszer csak szól:
«Oh atyám! az alsó földet lakó emberes világba
bocsáss el engem!»
Ím s'opėr-ezüst, kami-ezüst bölcsőbe ülteté,
Numi-Târėm atyja őt ím alábocsátotta.
A két ég, a két menny közé oda fogta.
Numi-Târėm atyja ha felvidéki szelet támaszt:
ezüst hajlatú hajlatos bölcsőjében
az alvidéki tengerhez emelődik,
Numi-Târėm atyja ha alvidéki szelet támaszt:

ą̄ln sitpä sitiñ āpätät
ali śāriśnė ālmawė.
Numi-Tą̄rėm āśä rakw-kē rakwi:
ńąwl'ä rakw-rēɣil sästi,
Numi-Tą̄rėm jäɣä vōt-ke vōti:
luwä vōt-rēɣil lūti.
tuwä sāt vōtwės, tālä sāt vōtwės,
jōrėn ta ūntwės.
Numi-Tą̄rėm jäɣän tūl ūlttė ta tārätawės.
Turuj-punpä-χum jä'i̊-pi̊ɣä kwol-alätän
ńañrä śaχl sujil ta pats.
χūrėm sāmp sāmiñ śumpėl
χūrmi̊' śāmpėltėstä,
ńilä sāmp sāmiñ śumpėl
ńilāi̊' śāmpėltėstä,
jä'i̊-pi̊ɣä ą̄ńɣä sas alėsaɣä.

---

ezüst hajlatú hajlatos bölcsőjében
a felvidéki tengerhez emelődik.
Numi-Tárém atyja ha esőként esőzik:
húsa az eső által gyarapodik,
Numi-Tárém atyja ha szélképpen fú:
csontja a szél által erősödik.
Hét nyáron fújta a szél, hét télen fújta a szél,
akkor szállotta meg az erő.
Numi-Tárém atyja azután ím lebocsátotta.
Sas-tollas-ember bátyjának háza födelére
ím hatalmas menydörgés hangjával esett.
Három szögletű szögletes vízmerő [nyírhéja] módjára
eszét három felé forgatta,
négy szögletű szögletes vizmérő [nyírhéja] módjára
eszét négy felé forgatta,
bátyját-nénjét, mind a kettőt megölte.

3. A Világügyelő-férfi, az Ég-fia felnövekedésének éneke.

3. *Mir-susnė-χum Tą̄rėm-pī̊' jänı̊mėnė ērγä.*

«Āśä māń pī̊', āśä ťūpiñ,
śāńä māń pī̊', śāńä ťūpiñ —
χą̄nal ēlėm-χą̄lės jisiñ tą̄rėm tēli,
la'ı̊läγä-tärmėl ľūľnė ēlėm-χą̄lės
manä ūrėl vērı̊ti?
mēnki mōt χum-pī̊' kātėn mī̊lėmēn,
mōt χum-pī̊' kāttė rottijı̊' jänı̊mi!»
āśä-śāńä akiäγä-ākwäγän mistēn.

*

χą̄sä ą̄ńśawė, man vāťi ą̄ńśawė,
χą̄jiñ ruś χum-pī̊' rumatēn joχtės.
akw' pasänt tēγı̊', ajeı̊'; akw'-mat-ērt

«Atyjának kis fia, atyjának kedvese,
anyjának kis fia, anyjának kedvese —
valamikor ember korabeli világ fog támadni,
a lába fölött álló ember
miképen fogja majd kibírni?
Adjuk őt mi más ember kezére,
más ember kezében ő majd szeliddé fog nevelődni!»
Atyja, anyja bácsijához, nénjéhez adták.

*

Hosszú ideig tartják, vagy rövid ideig tartják,
egyszer csak barátjuk, az üstökös orosz ember eljött.
Egy asztalnál esznek-isznak; egyszer csak
barátjuk, az orosz ember mondja:

ruś χum-pə̄' rumatēn lāwi:
«rumakwė! ti pə̄riśäkėn ānėm tinėläln,
mat jänit tin vōwe'in: vōwän!» —
«rumakwė! ānėm nē-mat tin at ēri;
ruma-χalt am tinėl manėr vāre'im? —
pə̄riśėm ēri-ke: ness totäln!»
āśä mäń pə̄', āśä ťūpiñ,
śäńä mäń pə̄', śäńä ťūpiñ —
χājiñ ruś χum-pə̄ rumatän ta totwės.
rumatä-pālt tū ti joχtsə̄'.
pə̄riś āwi-śirkiptė ąńśawė,
rumatä ląutχatnė pāńk vitä
taw tärmėlä rautäsitä.
toχ ąśnätä-χalt χąsä ąls, vāťi ąls,
ńoχsiñ jąrėn χum rumatä joχts.
ńoχsiñ jąrėn χum rumatätėl tēγə̄', ajeə̄'.
akw'-mat-ērt rumatä lāwi:

«Barátocskám! add el nekem ezen fiúcskádat,
akár mily nagy árat kérsz: csak kérd!» —
«Barátocskám! énnekem semminemű ár nem kell;
barátok között én minek tegyek árat?! —
Hogyha a fiacskám kell: hát csak vidd el úgy!»
Atyjának kis fia, atyjának kedvese,
anyjának kis fia, anyjának kedvese —
üstökös orosz ember, az ő barátjuk, ím elvitte őt.
Barátjához ím oda érkeztek.
A gyermeket az ajtósarokban tartják,
barátja a mosakodó piszkos vizét
ő reá önti ki.
A mint így tartja, hosszú ideig élt, vagy rövid ideig élt,
egyszer csak nyusztos szamojéd barátja érkezett meg.
Nyusztos szamojéd ember barátjával esznek, isznak.
Egyszer csak [szamojéd] barátja szól:
«Barátocskám, ezt a fiúcskádat add el nekem;

«rumakwė! ti pī̊riśäkėn ānėm tinėläln!
tinä-ke jäni̊' tin vōwe'in: vōwän!» —
«rumakwė! ānėm nē-mat tin at ēri,
ruma χalt am tinėl manėr vāre'im? —
pī̊riśėm ēri-ke: ness totäln!»

*

āśä māń pī̊', āśä ťūpiñ
śāńä māń pī̊', śāńä ťūpiñ —
ań ńoχsiñ jḁ̄rėn rumatän ta totwės.
χḁsä minėsi̊', man vāťi minėsi̊',
paulnė nēi̊lėsi̊'.
vāt tal kēr-tińśäñ sērmätėl
ań ńaurėm sip-lut pūutmawė,
sunnėl pōχėn pūutmawė,
vāt tal kēr-tińśäñ aulä
sun-la'i̊lnė nēγėmtawė.

---

akármilyen nagy árat kérsz: csak kérd!» —
«Barátocskám! énnekem semminemű ár nem kell,
barátok között én minek tegyek árat?! —
Hogyha a fiacskám kell: hát csak vidd el!»

*

Atyjának kis fia, atyjának kedvese,
anyjának kis fia, anyjának kedvese —
most nyusztos szamojéd barátjához vitték el őt.
Hosszú ideig mentek, vagy rövid ideig mentek,
egy faluhoz érkeztek.
Harmincz öles vas pányvakötélből álló kötőféket
dobtak most a gyermek nyakába,
őt a szántól félre taszították,
s a harmincz öles vas pányvakötél végét
a szán lábához kötözték.
Egyik útfélen, másik útfélen,

mōt mōt pāl l̓ą̄ñχ pālt,
vāt tal kēr=tińśäñ-tal̓éχtė,
χansäñ śopėr ją̄mės vāpi
manėr vāpakti!
paul-ńauramėt mūγinte'it:
«kūśiäkeūw χūrmit tāl kāstėm
surti χār-pi̊kät ti sēlėpamė!»
paul akw' aultė
kēriñ pākw-sam jänit kwolnėl
ēkwäi̊'-ą̄jkäi̊' kwonä āñkwäteï':
«ńauramėt! manėr mūγintijin?» —
«ą̄s kūśiäkeūw χūrmit tāl kāstėm
surti χār-pi̊kät ti sēlėpamė!» —
«ti kūśiäkän χūrmit tāl kāstėm
surti χār-pi̊kätän Kāsėm-pōχ sāt ūs
sis-noräñėl ul voss norsawės,
ma'i̊l-noräñėl ul voss norsawės!»

---

a harmincz öles vas pányvakötél végén,
mint tarka siketfajd jóféle hánykolódása
[óh a szegény] hogyan hánykolódik!
A falu gyermekei nevetgélnek:
«Gazdácskánk harmadik tele áldozatúl fogadott
rénszarvas tulokját ím megszerezte!»
A falu egyik végén
pikkelyes czirbolyatoboz mogyorójához hasonló nagyságú házból
egy öreg asszony s egy öreg ember kitekintenek:
«Gyermekek, mit nevettek?» —
«Hát a mi gazdácskánk harmadik tele áldozatúl fogadott
rénszarvas tulokját ím megszerezte!» —
«Csak a melyet gazdátok harmadik tele áldozatúl fogadott
az a rénszarvas tulkotok Kászėm folyó melléki hét városhátszorítással össze ne zúzza, [tokat
mellszorítással össze ne zúzza!»
A gazda és a gyermek a városba érkeztek,

kūśäjï' ńaurėmï' ūsėn joχtsï',
sun l'ūl'nė māt joläl' ti uśsï'.
kūśäjä ńaurėmä-nūpėl läwi:
«nañ ńaurėm, sunėn kārwiltäln!»
kūśäjä kwolnė jūw śältės,
jāñkiñ χul pūt-sis jälės,
tūjtiñ χul pūt-sis jälės,
kwonä kwälės, ēläl' tälmatsï'.

*

χąsä minėsï', man vätï minėsï',
akw' māt χarä mān nēïlėsï',
ēläl' sunsei': paul nāñki.
vät tal kēr-tińśäñ sērmätėl
ań ńaurėm sip-lut pūutmawė,
sunnėl pōχėn χot pūutmawė,
vät tal kēr-tińśäñ aulä
sun-la'ïlnė nēχėmtawė.

---

a hol a szán szokott állani, ím azon a helyen megpihentek.
A gazda szól a gyermekhez:
«Te gyermek, vigyázz a szánra!»
A gazdája belépett a házba,
míg egy jeges hal az üstben megfőhet, addig járt,
míg egy havas hal az üstben megfőhet, addig járt,
kijött, további útra fölkerekedtek.

*

Hosszú ideig mentek, vagy rövid ideig mentek,
egyszer csak egy tágas vidékre érkeztek,
távolba néznek: falu látszik.
A harmincz öles vas pányvakötélből álló kötőféket
most a gyermek nyakába dobják,
a szántól őt félre taszítják,
a harmincz öles vas pányvakötél végét
a szán lábához kötözik.
Egyik útfélen, másik útfélen,

mōt mōt pāl ľāñχ-pālt,
χansäñ śopėr jąmės vāpi
manėr vāpakti!
paul-ńauramėt mūγinte'it:
«kūśiäkeūw χūrmit tāl kāstėm
surti χār-pĭkät ti sėlėpamė!»
paul akw' aultė
kēriñ pākw-sam jänit kwolnėl
ėkwäĭ'-ąjkäĭ' kwonä āñkwätei':
«ńauramėt! manėr mūγintijin?» —
«ąs kūśiäkeūw χūrmit tāl kāstėm
surti χār-pĭkät ti sėlėpamė!» —
«ti kūśiäkän χūrmit tāl kāstėm
surti χār-pĭkätän Kāsėm-pōχ sāt ūs
sis-noräñėl ul voss norsawės,
ma'ĭl-noräñėl ul voss norsawės!»
sun ľūľnė mān joχtsĭ', tū ľūlsĭ'.

---

mint tarka siketfajd jóféle hánykolódása,
[óh a szegény] hogyan hánykolódik!
A falu gyermekei nevetgélnek:
«Gazdácskánk harmadik tele áldozatúl fogadott
rénszarvas tulokját ím megszerezte!»
A falu egyik végén [házból
pikkelyes czirbolyatoboz mogyorójához hasonló nagyságú
egy öreg asszony s egy öreg ember kitekintenek:
«Gyermekek! mit nevettek?» —
«Hát a mi gazdácskánk harmadik tele áldozatúl fogadott
rénszarvas tulokját ím megszerezte!» —
«Csak a melyet gazdátok harmadik tele áldozatúl fogadott,
az a rénszarvas tulkotok Kászém folyó melléki hét város-
hátszorítással össze ne zúzza, tokat
mellszorítással össze ne zúzza!»
A szán álló helyére érkeztek, oda állottak.
A gazda szól a gyermekhez:

kūśäjä ńaurėmä nūpėl lāwi :
«nań ńaurėm, sunėn kārwiltäln !»
kūśäjä kwolnė jūw śältės,
jāńkiń χul pūt-sis jälės,
tūjtiń χul pūt-sis jälės,
kwonä kwālės, ēläl' tālmatsi'.
χąsä minėsi', man vāti minėsi',
kūśäj ąlnė ūsėn nēilėsi'.
tū joχtsi', sāliänēn tārätėsi',
kwolėn jūw śältsi', jol χujėsi'.

χolit kwālsi'. vāt tal kēr-tińśäń ńaurėmėn majwės. kūśäjä lāwi : «minėn, śäräknė jälėn, sakwal'ik-sam, χulaχ-sam kit ujäγėm pūwäγėn!» ńaurėm Käsėm-tal'eχ χarä mān jąmės. puuń-χalėn joχtės : sakwal'ik-sam, χulaχ-sam kit uj akw' ma'il-tarės χ'leĭ'. taw vāt tal kēr-tińśäń soχtėstä, rēpitėsaγä, ań uji' akw' tēlėl patwėsi'. pūwsaγä, nēγsaγä, jūw vānttėsaγä. jūw joχtės, ńauramėt lāwe'it : «ań sakwal'ik-sam, χulaχ-sam kit ujäγėn ti pūwimeĭ'.» kūśäj lāwi : «am

---

95 «Te gyermek, vigyázz a szánra !»
A gazdája bement a házba,
míg egy jeges hal az üstben megfőhet, addig járt,
míg egy havas hal az üstben megfőhet, addig járt,
kijött, további útra fölkerekedtek.
100 Hosszú ideig mentek, vagy rövid ideig mentek,
a gazda lakó városába érkeztek.
Oda jöttek, rénszarvasaikat elbocsátották,
a házba beléptek, lefeküdtek.

Másnap reggel fölkeltek. A harmincz öles vaspányvát a gyermeknek adták. A gazdája szól : «Eredj, menj a rénszarvas csordához, a szarkaszemű, hollószemű két állatkámat fogd meg!» A gyermek a Kászém folyó fejénél elterülő tágas vidékre ment. A jószág közé jutott: a szarkaszemű, hollószemű két állat egymás mellett kapálnak [patáikkal]. Ő a harmincz öles vaspányvát összegombolyította, rádobta, amaz állatkákat rögtön eltalálta. Megfogta, megkötözte, azután hazafelé vezette őket. Haza érkezett, a gyermekek

χotäl' minuñkwė moľėχ pate'im ? ! ńoχsiñ jąrėn saw ajiñ χum-pĭγėm namiñ sät ńawle'it, sujiñ sät ńawle'it, uś pūwiäγänl ; — tawän ąs χot l'ūľi pūwuñkwė ? !» ńąuramėt läweit : «äťim, sol' pūwwėsĭ'.» kūśäj kwon äñkwätės : sol' pūwimeĭ'. ńaurėm-nūpėl läwi : «kėräγėn !» ńaurėm kėruñkwė patsaγä. ńol=kwälĭ'-śäneuw mańśik aulnė nėγėstä, va'ilėp säñk-ūlttė kėrėstä, sol-kwälγĭ' χanl-pattä ūlttė kėrsaγä. kūśäj kwonä kwälės, ań-maliñ l'ūľsiñ kėrimeĭ'. mä=χar-äńt=narėp vis, ńaurėm śamä rätėstä, paul=kan-pors=ańän listä. χum=pĭγänä-nūpėl läwi : «ńauramėt ! man tajėχ tąrėm-kanūw śąpiteūw, kämińt ńelmkätä änėmnė totäln, kämińt sam-pälėkätä änėmnė totäln !» tąrėm-kannė tan ta minäsėt. tan minėmänl jui-pält ńaurėm pors-ańät χujimät l'ūńśim nąñχ-l'ūľės, ėläl' jąmmėtės.

la'ilägä χotäl' χąlγėlälnėtėn sujti.
la'ilägän kwoss χąnti :

---

szólnak : «Ama szarkaszemű, hollószemű két állatka ím meg van fogva.» A gazda szól : «Én hová keljek útra ilyen hamar ? ! Hiszen nyusztos szamojéd sok apródlegényem egy híres hétig, egy zajos hétig üldözik és csak akkor fogják meg ; — neki pedig hogyan lehetett (áll) ilyen hamar megfogni ? !» A gyermekek szólnak : «Óh nem, igazán meg vannak fogva.» A gazda kitekintett : hát igazán meg vannak fogva. A gyermekhez szól : «Fogd be őket !» A gyermek kezdette őket befogni. A kötőfék homlokzabláját a farka végéhez kötötte, a nyaklóját az ágyékán keresztül kötötte, a haslószíjakat a hónaalján keresztül kötötte. A gazda kijött, hát rosszúl vannak befogva. Egy mamutcsontból készült ruhaporolót vett elő, a gyermeket csaknem agyonütötte s a falu piaczának szemétdombjára dobta. Legényeihez szól : «Gyermekek ! mi később istennek áldozati teret akarunk készíteni, az ő puha nyelvecskéjét hozzátok nekem ide, az ő egyik fél puha szemecskéjét hozzátok nekem ide !» Azok most az áldozati térre mentek. Miután ők elmentek, a gyermek a szemétdombon való fektéből sírva fölállott, ellépett.

Érzi, hogy lábai valamikép csúsznak:
A mint a lábaira tekint:

āñkw-kwot kit josä χūńtė votintaχtėmi'.
takwitän kwoss χą̄nti:
ľakw sampä samiñ lāχėr χūńtė masmė.
ńārėm-χalėt matėr sujtnät sujti;
tī̆l kwoss χą̄ntitä:
sāt ńāl punim samiñ tawėt
ńārėm-χalän täγapėm.
vorti-pāl kätän samäγä kwoss pateï':
kēr χą̄snäp χą̄snäñ jąut χūńtė pūwimė.
jąmės-pāl kätän kwoss χą̄nti:
ą̄ln lūspä lūsiñ sirej χūńtė pūwimė.
soľiñ jiw sāt χalnė ēläľ jąmmėtės.
jąmmėtėm patität
sāt ujpä ujiñ saχwtėl χą̄ntės.
akw' lim ńālät
takwsi-χul jąmės nur-jiw pusėn nurtsanä,

---

szarvastehén lábabőrével födött két hótalp valahogy föl van rá csatolva.
Magára a mint néz:
sűrű szemű szemes pánczélruha valahogy rá van öltve.
Vállai között valaminek zörgését hallja;
hát a mint nézi:
hét nyillal fölszerelt füles tegez
van a vállára fölakasztva.
Bal oldali kezére a mint tekintete esik
vas bordáju bordás íját valahogy fogja.
Jobb oldali kezére a mint tekint:
aranybojtos kardját valahogy fogja.
Deres fa hét közébe ellépett.
Járata végén
hét szarvasból álló szarvasfalkát talált.
Egy kilőtt nyilán [salta,
mint őszi halnak jó nyársfáján mindnyájukat fölnyár-
mint tavaszi halnak jó nyársfáján mindnyájukat fölnyár-
salta.

tūjä-χul jąmės nur-jiw pusėn nurtsanä.
ēläl' jąmmėtės,
sät χārpä χār-vānt χąntės.
akw' lim ńā'ät
takwsi-χul jąmės nur-jiw pusėn nurtwäsėt,
tūjä-χul jąmės nur-jiw pusėn nurtwäsėt.
tūl ēläl' jąmės,
Käsėm-tal'ėχ ńoχsiñ jąrėn
tąrėm-kannė tū joχtės.
tąrėm-kan jiwėt rawî' saîrsanä,
ńoχsiñ ūntmit nalwäl' pērėmėstä.
nalwäl' jąmi,
ńoχsiñ jąrėn kū'äjä pîγä χąntėstä.
sirejil rawî' saîrėstä,
ńelmä χot śūrîtėstä,
sam-pālä χot śūrîtėstä,
ńelmä sam-pālä akw' soľėn soľtsaγä.

Tovább ment,
hét jávorbikából álló jávorbika csordát talált.
Egy kilőtt nyilán
mint őszi hal jó nyársfáján mind fölnyársalta őket,
mint tavaszi hal jó nyársfáján mind fölnyársalta őket.
Azután tovább ment,
a Kászém folyó forrásánál [lakó] nyusztos szamojéd
áldozati terére, oda érkezett.
Az áldozati tér [szent] fáit darabokra vagdalta,
nyusztos útjegyét a folyóhoz lefelé fordította [értsd: lement a folyó mellett lévő faluba].
Lemegy a folyóhoz,
nyusztos szamojéd gazdáját és fiát megtalálta.
A karddal apróra vagdalta,
nyelvét kimetszette,
fél szemét kimetszette,
nyelvét és fél szemét egy nyársra fölnyársalta.
Most a nyusztos szamojéd öreghez jött,

ań ńoχsiñ ją̄rėn āś-ą̄jkä-pālt joχtės,
pī̊γä ńelmä, sam-pālä sānsän pinėstä,
Kāsėm-pą̄χ sāt ūs sis-noräñėl norėstä,
Kāsėm-pą̄χ sāt ūs ma'ı̊l-noräñėl norėstä.
tūl χą̄jiñ ruś χum-pī̊' rumatä pālt joχtės.
taw ūsä akw' toχ sis-noräñėl norėstä,
akw' toχ ma'ı̊l-noräñėl norėstä.
tūl akit ą̄jkä-pālt joχtės,
akit ą̄jkä lāwi: «apı̊kwė, joχtėsėn?» —
«joχtėsėm.» — tūl akit ą̄jkä alės.
ań Numi-Tą̄rėm āśä ūnlėnė ūsėn joχtės,
Numi-Tą̄rėm āśä kwolėn jūw śältės.
āśä lāwi: «pī̊kwė, joχtėsėn?» —
«joχtėsėm.»

---

fiának nyelvét és fél szemét a térdére helyezte,
a Kászėm vidéki hét várost hátszorítással összezúzta,
a Kászėm vidéki hét várost mellszorítással összezúzta.
Azután üstökös orosz ember barátjához érkezett.
Az ő városát éppen úgy hátszorítással összezúzta,
éppen úgy mellszorítással összezúzta.
Azután öreg bácsijához érkezett,
öreg bácsija szól: «Öcsikém, megjöttél?» —
«Megjöttem.» — Azután öreg bácsiját megölte.
Most Numi-Târėm atyja lakó várába érkezett,
Numi-Târėm atyja házába belépett.
Atyja szól: «Fiúcska, megjöttél?» —
«Megjöttem.»

4. A Világügyelő-férfi, másképen «Asszony-fiá»-nak nevezett fiúcska regéje az ő Numi-Tārėm atyjától való felavatásáról (erővel való bocsátásáról).

4. Mir-susnė-χum, Ēkwä-pî' pîriś Numi-Tąrėm āśän va'îl tārätėm mōjtä.

1. *Numi Tąrėm jäγūw sāt χum ąńśi. mir-susnė-χummî' vāruñkwė akwä ti jēmtwės. «χoti-utūw mir-susnė-χummî' jēmti?» χalänėlt kitilaχte'it. Ta'ît-kwoŧl-ąjkä-lāwi: «am ti!» Ēkwä-pî' pîriś akitä Tapėl-ąjkä Ēkwä-pî' pîriś nūpėl lāwi: «pîkwė, am ľapėmt ąlėn!» sāt lū χaite'it. Tapėl-ąjkä lāwi: «jätä! ti sāt lū χoti χumin ľā'înät torî' kätän χanuje'it: mir-susnė-χum taw voss ąli!» kätänl tuśtîpasänl, lūt tū voss χanuje'it; täkwoss ľāγėst, ness kāsî'. Ēkwä-pî' pîriś ľāγėmä porät sāt lū tūp tot ľūle'it. «jätä!» — akit lāwi — «mir-susnė-χum ti nāñki!» — mōtänt lāwe'it: «tîl ąs kāsuñkwė ēri; χoti χumiūw Tąrėm-kwol-awin*

---

1. Numi-Tārėm atyánknak hét embere van. Im egyikét világügyelő-férfivá akarták tenni. «Vajjon közülünk ki lesz világügyelő-férfivá?» kérdezik egymás között. A Szoszva-középi öreg szól: «Én leszek!» Az Asszony fiának [nevezett] fiúcska bácsija, Tapėl-öreg, így szól az Asszony-fi fiúcskához: «Fiúcska, közelemben légy!» Hét ló fut. Tapėl-öreg szól: «Halljátok! ezen hét ló a melyik embernek a hívására a kezéhez ragad: az hadd legyen világügyelő-férfivá!» Kezeiket oda állították, hogy a lovak oda ragadjanak; de akárhogy hívták, mind hiába. Midőn az Asszony-fi fiúcska hívta, a hét ló egyszerre ott állott. «Halljátok!» mond a bácsija — «a világügyelő férfi ím ez, lássátok!» — Mások mondják: «Ezenkívül is kell még versenyt futni, a melyik embernek közülünk a keze Tārėm házának kapujához legelőször oda érkezik (esik): az legyen világügyelő-férfivé!» Most versenyt futni kezdettek.

kätä särt tū pati: mir-susnė-χum taw voss ąli!» ti käsuñkwė patsėt. luwiñ χum luwėl käsi, säliñ χum sälil käsi. akit ąjkä kit vîγîr päsîriś kērėm. Ėkwä-pî' pîriś-nūpėl läwi: «apîkwė, nañ manėriśėntėl käse'in? am ti vîγîr päsγäγėm vojäγėn, tiriśäγėntėl käsėn!» Ėkwä-pî' pîriś ną̈msi: ti as-pîγėl am χotäl ėläl joχte'im? χot täle'im, akw tot i χūlte'im. akitä läwi: «apîkwė, taw käsä, χūlteγėn-ke: ta χūlte'in!» Ėkwä-pî' pîriś ti tälmats. ti tą̈rėm akwwäl ti jąnχepėsänl Tą̈rėm-kwol-äwinė joχtėpėmanėlt Ėkwä-pî' pîriś kätä num-pälėn pusėn kätänl ti pats. Ekwä-pî' pîriś sart joχts Tą̈rėm-kwolnė. «mirsusnė-χum nañ ta!» läwe'it. «ą̈s ul am?!» läwi Ėkwä-pî' pîriś.

2. *Numi-Tą̈rėm sät χumitä-nūpėl läwi: «tajėkän! χąsä väti rōpot tą̈tijin?!» χūrėm sämpä nėpėk-lą̈mt pusėn jäktėstä. «jätä!» — läwi — «χoti χumin kät-pattät vōr-jiw, tą̈sėm jiw, ńär jiw pusėn χasχate'it, ta χumin mir-susnė-χum.» kätänl palî taktėpälst. «tî' sun-*

Lovas ember lóval fut versenyt, rénes ember rénnel fut versenyt. Bácsija, az öreg, két vörös rénborjút szerelt föl. Az Asszony-fi fiúcskához szól: «Öcsike, te mivel akarsz versenyt futni? Vedd ím ezt a két vörös borjacskámat! Ezekkel a kedveskékkel fuss versenyt!» Az Asszony-fi fiúcska gondolja: «Ezekkel a hitvány állatokkal, (lyuk-fiakkal) hova jutok én előbbre? A hol fölszállok, ott meg is fogok maradni.» Bácsija szól: «Öcsike, már akárhogy (az ő kedve), ha helyben maradsz: hát helyben maradsz!» Az Asszony-fi fiúcska ím föltelepedett. Ezt a világot egy pillanat alatt körűlforogták és midőn Tárėm háza kapujához értek, mindnyájuknak keze az Asszony-fi fiúcska keze fölé jutott. Az Asszony-fi fiúcska először jutott a Tárėm házához. «A világügyelő-férfi te vagy!» mondják. «Hát hogy is ne én?!» mondja az Asszony-fi fiúcska.

2. Numi-Tárėm az ő hét emberéhez szól: «Egyetek kedveseim! Hosszú vagy rövid ideig fogtok fáradozni?!» Egy háromszögletes papiros-darabot egészen fölvagdalt. «Halljátok!» — mond — «a melyik embernek közűletek keze tenyerén erdei fa, száraz fa, zöld fa mind oda rajzolódik, az az ember lesz közűletek világügyelő-férfivá.» Kezeiket fölnyitva kinyújtották. «Ide nézzetek!!» A papiros-darabok a keze tenyerén mind ott feküsznek.

sän!!» nēpakėt kāt-pattät pusėn tot χuje'it. Ta'ĭt-kwoťl-ājkä kāt-pattät pälä jiw: tąsėm jiw χasχatėm, pälä jiw: ńār jiw āťim. Ēkwä-pĭ' pĭriś nēpėk-ląmtät mā jänitėl ąlėm ńār jiw ąlėm, tąsėm jiw ąlėm, pusėn χasχatämt. «mir-susnė-χum nañ ti!» läwe'it «ruś ąli, mańśi ąli, χąnal nañ tanänl üräln!»

3. *Tajmänl, akw'-mat-ērt Mir-susnė-χum nąñχ ti lūľmĭts. «ej!» — läwi — «kit χum ta χąleĭ'». mōtänt sunsĭlaχte'it, läwe'it: «χot?» Ēkwä-pĭ' pĭriś läwi: «am nąñχ visäγėm». ąs läwe'it: «χot?» Ēkwä-pĭ' pĭriś läwi: «tū sunsän! śäriśt χulpjimėtēn vōtnė śäriś-kwoťėlt χąmi rautäsimeĭ'; ēntėp-jor pasėn χuľtχinteĭ', toχ ta tątäntaweĭ' vōtnė, sėi-tumpėn pā ta tątwėseĭ'.» sunsimänl: «jä-tī! sōľ-pėl nañ ta vänėn!» läwe'it. jäγänl läwi: «mir-susnė-χum taw ta!» uś ta va'ĭl tärätėstä. ańiñėn χątėliñnė ruśnė, mańśin ti χūtėχlawė.*

A Szoszva-középi öregnek a keze tenyerén az egyikféle fa: a száraz fa lerajzolódott, a másikféle fa: a zöld fa nem volt ott. Az asszony-fi fiúcska papiros-darabján az egész világon a mi volt zöld fa, a mi volt száraz fa, mind oda volt rajzolva. «Világügyelő-férfi ím te vagy!» mondják. «A hol orosz van, a hol ugor van, valamikor mind te fogod őket fentartani!»

3. Midőn esznek, egyszer csak a Világügyelő-férfi ím fölállott. «Ej!» — szól — «két ember ím haldoklik.» Mások nézik, mondják: «hol?» Az Asszony-fi fiúcska szól: «Én őket megmentettem (fölemeltem)». Ismét szólnak: «Hol?» Az Asszony-fi fiúcska szól: «Oda nézzetek; a tengeren a mint halásztak, a szél őket a tenger közepén fölfordította; az öv-hely tájékáig lubiczkolnak a vízben, úgy viszi őket a szél; ím egy homok-dombra vitte föl őket.» A mint nézik: «No lám, igaz bizony, a mit látsz!» mondják. Atyjuk szól: «A világügyelő férfi ím ő!» Akkor erőt bocsátott reá. Mind e mai napig orosz és ugor ember hajlong ő előtte.

5. A Fekete-nyuszt=bőr-galléros-ruhát-viselő-fejedelemhős, a Világügyelő-férfi regeképpen előadott hősi éneke.

5. *Sēmėl-uj=sąw-raχwiñ-ta'ĭl-masėm-ą̄tėr Mir-susnė-χum mōjtĭ' lāwėm tērniñ ērγä.*

1. *Sēmėl-uj=sąw-raχwiñ-ta'ĭl-masėm-ą̄tėr ajiñ χum=pĭγänä-nūpėl lāwi: «ńāl-jiw totuñkwė jälän!» ajiñ χum-pĭγänä ńāl-jiw totuñkwė minäst. vōrnėl jūw joχtsėt, ńāl-jiwėt totsėt. Sēmėl-uj=sąw-raχwiñ-ta'ĭl-masėm-ą̄tėr ńāl'-jiw sunsĭlañkwė takwi kwonä kwālės. sunsĭli, sunsĭli: ńāl-jiwėt akwäĭ' l'ūl'ėt. pusėn paul-kannė pāχwtsanä, lāwi: «χolit ą̄s jälän!» χolitäĭ' jēmts, ajiñ χum-pĭγėt ą̄s vōrnė minäst, ńāl-jiwėt totsėt. takwi ą̄s kwonä kwālės, sunsĭliänä: ą̄s akwäĭ' l'ūl'ėt. «vōrnė-ke mine'im» — lāwi — «ti χurip jiw χum-mūs totilėm?!» ńāl-jiwėt ą̄s kwol-kannė pāχwtsanä, tūl jol χujės. χolit kwāls, sēmėl uj-sąw raχwiñ ta'ĭlä masės, liliñ kēr saĭrėpä vis, χāl'ä tēlėm χāl'iñ*

1. A Fekete-nyuszt=bőr-galléros-ruhát-viselő-fejedelemhős apród-legényeihez szól: «Menjetek, hozzatok nyílra való fát!» Apród-legényei elmentek nyílra való fát hozni. Az erdőből haza jöttek, nyílra való fákat hoztak. A Fekete-nyuszt=bőr-galléros-ruhát-viselő-fejedelemhős a nyílra való fákat megtekinteni maga ment ki az ucczára. Nézi, nézi: a nyílra való fák egytől-egyig rosszak. Mind a falu terére dobta és szól: «Holnap menjetek ismét!» Másnap lőn, apród-legényei megint az erdőbe mentek, nyílfákat hoztak. Maga ismét kiment az ucczára, nézdegéli: hát ismét egytül-egyig rosszak. «Ha én az erdőre megyek» — szól — «efféle fajta fát hogyan hozok?!» A nyílfákat ismét a ház udvarára dobta, azután lefeküdt. Másnap reggel fölkelt, fekete nyusztbőr-galléros ruháját felöltötte, éles (eleven) vasú fejszéjét vette, nyírfáját termő

urnė minės, nāñkä tēlėm nāñkiñ urnė minės, jąmės jiwnėl jąmės jiw pērji. pērjimätä jąmės jiw χąntės. aṅ jąmės jiwä urä-ke akw' urä jąñχitä. toχ jąñχimätä ālä saṙritä, numėl matėr-sir matėr sujti. nąñχäl kwoss āñkwäti: matėr-sir jäni' tąwlėp tąwliñ ujnė pūwuñkwė ti jėmtimė. taw jiw-ūltä tū kwonsṙtaχtės, aṅ tąwliñ ujin taw ta kwonsṙtawės. kwoss jiwėn tākiś tū pūχti, manṙtaχtės, iñ ālmejawės, ti totawė.

2. *χąsä totwės, man vāṙi totwės, śāriśnė totwės. śāriś śär simėn tārätawės. Sėmėl-uj-sąw-raχwiñ-ta'il-masėm-ąter Sorni-Kworės āśän taw nąmėlmati: «ėrγėm-ke ėlä mini, mōjtėm-ke ėlä mini: am jol joχtnėm ėli-pālt, χum patnė jänit sėi-kan voss χuṙili!» χum patnė jänit sėi-kan ta χuṙili. taw sėi-kan tärmėl tū ta pats. sėi-kan ėlėmχąlės-luwėl akw'-mūs ta'ilä; jäni' tąwlėp tąwliñ uj pūwim ėlėm-χąlėsanä χotėl toti, ta sėi-kannė tū täräti. ėlėm-χąlės-lu akwän ats, ėlėm-χąlės-lu tärmėl tālės. ėlėm-χąlės-ńārėm-luwėl tūp pattiji' śāriś-*

---

nyírfás hegyre ment, vörösfenyőjét termő vörösfenyős hegyre ment, a jó fák közűl a legjobb fákat választja ki. A mint így választ, jó fát talált. Azt a jó fát oldalára nézve egy oldalára körűljárja. A mint így körűljárja, már csaknem levágta, midőn felülről valami hallatszik. A mint fölfelé pillant: valamiféle nagy szárnyú állat őt megragadni kezdi. Ő [t. i. a hős] a fát átölelve oda kapaszkodott, hanem a szárnyas állat ismét őbelé kapaszkodott. Akármily erősen fogózkodik oda a fához, elszakadt tőle, azután [a madár] fölemelte s ím elvitte.

2. Hosszú ideig vitte, vagy rövid ideig vitte, a tengerhez vitte. A tengernek éppen a közepébe lebocsátotta. A Fekete-nyusztbőr-galléros-ruhát-viselő-fejedelemhős, Szorni-Kworész atyjára gondol ő: «Ha énekem továbbra folytatódik, ha regém továbbra folytatódik: mielőtt én alá érkezem, oly nagyságú homok-tér emelkedjék föl a vízből, a melyre egy férfi ráeshetik!» Ím oly nagyságú homok-tér emelkedik a vízből, a melyre egy férfi ráeshetik. Ő a homok-tér fölé ím odaesett. A homok-tér telides-teli van embercsontokkal; a nagy szárnyú szárnyas állat az ő elragadott embereit akárhonnan hozza, ezen homok-térre oda bocsátja alá. Embercson-

vätän pā tąwės, śāriś-vätän pā kwālės. śāriś-vätät tąrėm tēltėm jäni' nāñk, ta nāñk taľχät piťi. ta nāñk jolä saŕėstä, piťi jolä patės, ań jäni' tąwlėp tąwliñ uj pĭriśä tot ta χuji. jäni' tąwlėp tąwliñ uj pĭriśä rawi' saŕėstä, ľakw sampä samiñ jūntpä jol saŕėm nāñk-āñkwėlnė tū mastėstä, tūl takwi χot tūjtχatės. ań jäni' tąwlėp tąwliñ uj tū kwoss joχti, nāñkä jolä saŕimė, piťitä jolä jäktimė. nāñk-āñkwėlnė kwoss sunsi: χum ľūľi. nāñk-āñkwėlnė tū tĭlamlės, tū kwonsĭtaχtės. Sēmėl-uj=sąw-raχwiñ-ta'ĭl-masėm-ątėr ań Sorni-Kworės āšän ąs nąmėlmati: «ānėm ērγėm-ke ēlä mini, mōjtėm-ke ēlä mini: ań jäni' tąwlėp tąwliñ uj kwonsänä tū voss pēle'it, am joχtnėm-mūs ul voss sēte'it, am voss joχttilėm!» ań jäni' tąwlėp tąwliñ uj kwonsänä tū pēlsėt, ti-kwoss manĭti, manĭti, χot at sēte'it. ti kūmtė Sēmėl-uj=sąw-raχwiñ-ta'ĭl-masėm-ątėr tū χajtės, sip-luwä supi' saŕėpėstä, tūl ąs χot-tūjtχatės. akw'-mat-ērt sunsi: mōt śāriś-aulnėl ąs matėr-sir mat jäni' tąwlėp tąwliñ uj jinät nāñki. jimä-mūs: nāñk jolä patim. sun-

tokat gyűjtött össze, az embercsontok fölé űlt. Ember-lapoczkacsontot használva evező gyanánt, a tenger partja felé evezett, a tenger partjára fölment. A tenger partján egy isten növelte nagy vörösfenyő [áll], ama vörösfenyő csúcsán egy fészek. Ama vörösfenyőt levágta, a fészek leesett, hát ama nagy szárnyú szárnyas állat fia ím ott fekszik. A nagy szárnyú szárnyas állat fiát darabokra vágta, sűrű szemű szemes pánczélruháját a levágott vörösfenyő tuskójára oda rá öltöztette, azután maga elrejtőzött. Ama nagy szárnyú szárnyas állat a mint oda jön, hát a vörösfenyője le van vágva, a fészke le van vágva. A vörösfenyő tuskójára a mint néz: ott egy ember áll. A vörösfenyő tuskójához oda kapaszkodott a karmaival. A Fekete-nyuszt=bőr-galléros-ruhát-viselő-fejedelemhős most ismét Szorni-Kworész atyjára gondol: «Ha ének em továbbra folytatódik, ha regém továbbra folytatódik: ama nagy szárnyú szárnyas állat karmai hadd fúródjanak oda be, míg én oda [nem] jövök, ki ne húzhassa, hadd érjem én őt utól!» Most a nagy szárnyú szárnyas állat körmei oda befúródtak, akárhogy rántja, rántja, nem jönnek ki. Ebben a pillanatban a Fekete-nyuszt=bőr-galléros-ruhát-viselő-fejedelemhős oda futott, a nyakát ketté vágta,

sitä: patém nāñk-āñkwélt χum l'ūl'i. ą̄s tū kwonsi̊taχts, kwonsänä ą̄s tū pēlsėt. ań Sēmél uj-saw-raχwiñ-ta'i̊l-masém-ą̄tėr Sorni-Kworés āśän ą̄s nąmélmati: «ānėm ērγém-ke ēlä mini, mōjtém-ke ēlä mini: kwonsänä ul voss sēte'it!» jäni̊' tąwlėp tąwliñ uj kwonsänä ti-kwoss mani̊ti: at sēte'it. ań-maliñ mōtit jäni̊' tąwlėp tąwliñ uj sip-luwä ą̄s supi̊' sai̊rėstä, kasäj-tapėr, sai̊rėp-tapėr sai̊rsaγä. jūntpä χot vistä, nąñχ masėstä, ēläl' minės.

3. *Totim aulä-nūpėl χąsä jąmės, man vāl'i jąmės; — χotėl va'i̊tä χotäl' totwės?! akw' māt jākwėn pats. jā-vātä χąsit jąmenti, jąmenti, akw'-mat-ērt jąmimät va'i̊tal pats. pālė sunsi: ąsiñ χąut-tit nāñki. tū jąmės, tū jolä χujės. χujimätä akw'-mat-ērt matėr-sir mat nē, Xul'-ą̄tėr-āγi ti joχtės. ńäräl totwės, vājil totwės, masχatės, ań nētä jot ta minės. ań nētä kwolėn joχtsi̊', tū ēlä ąlmejis. χąsä ąlės, man vāl'i ąlės, akw'-mat-ērt Xul' ą̄tėr upänėl lātiñ totwės: «vāpsėm*

---

azután ismét elrejtőzködött. Egyszer csak nézi: a tenger másik végéről ismét valamiféle nagy szárnyú szárnyas állat jövetele látszik. A mint jő: ím a vörösfenyő le van ütve (ejtve). Nézi: hát a leütött vörösfenyő-tuskón egy ember áll. Szintén oda kapaszkodott a karmaival, karmai ismét belefúródtak. Most Fekete-nyusztbőr-galléros-ruhát-viselő-fejedelemhős ismét Szorni-Kworész atyjára gondol: «Ha az én énekem továbbra folytatódik, ha az én regém továbbra folytatódik: a karmai ki ne jöhessenek!» A nagy szárnyú szárnyas állat karmait akárhogy rántja: ki nem jönnek. Most ama második nagy szárnyú szárnyas állatnak nyakát ismét ketté vágta, a milyen apróra csak késsel vagdalni lehet, a milyen apróra csak fejszével vagdalni lehet, olyan apróra vágta. Pánczélruháját elvette, felöltötte és eltávozott.

3. A tájék felé, a melyről hozták, sokáig ment, vagy rövid ideig ment; — hogyan tudja ő azt, hova vitték el? ! Egyszer csak egy folyócskához jutott (esett). A folyónak partja hosszában mendegél, mendegél, egyszer csak a mint megy, elgyöngűlt. Fölfelé néz: hát egy vastag jegenyefenyő töve látszik. Oda ment, oda lefeküdt. A mint fekszik, egyszer csak valami nő, a Xuly-ātėr leánya, ím oda jött. Csizmát hozott neki, harisnyát hozott neki, fölöltözött s arra nejével elment.

kwonä voss kwäli jonɣuñkwė!» nėtä läwi: «kwonä kwälnė sakwoss kwäle'in; — äpėr χäse'in, man aťi? sät χäñχėltėp ľüľittė lü ľüľi; nañ tajėχ tü läwawėn; tül porĭmėn nąñχ! χumľė lü sisnė nąñχ porĭme'in: ąln lüspä lüsiñ sėrmät, tati moľėχ kätėn pattäln! kätėn-ke pattilėn: vässi' jolä at pate'in.» väpsä kwonä kwäls. Xuľ-ątėr väpsänüpėl läwi: «väpsukwė, ti lü-sis-tärmėl nąñχ porĭmėn!» Sėmėl-ujsąw-raχwiñ-ta'ĭl-masėm-ątėr nąñχ porĭmės, lü-sis-tärmėl χumľė pats, sėrmät kätėn pattėstä, lü ėläľ sülintės. kis-lakw minėm lakwiñ tąrėm sät säm tąutnė pül sis jälėstä. jüw ti joχts, lü-sisnėl jolä porĭmės; liliñ kėr saĭrėpä nąñχ älmejistä, upä saĭruñkwė ti jämi. upä läwi: «väpsukwė! änėm ul aläln! nañ ąs nañki voril ąlėn, am ąs amki voril ąle'im.» Sėmėl-uj-saw-raχwiñ-ta'ĭl-masėm-ątėr nėtä kwolän juw ta śältės. χąsä ąlsi', man väťi ąlsi', χotėl väwė?!

Ama nejének házába jöttek, ott továbbra letelepedett. Sokáig élt, vagy rövid ideig élt, egyszer csak Xuly-âtėr ipától izenetet hoztak: «Hadd jőjjön ki a vőm a szabadba játszani!» Neje szól: «Kimenni csak kiméssz; — hanem értesz-e a fortélyhoz, vagy nem? Hét létra magasságában áll egy ló; téged majd oda fognak rendelni akkor csak ugorj fölfelé! A mint a ló hátára fölugrasz: az aranyrojtú rojtos kantárszárat, ezt gyorsan kapd a kezedbe! Ha a kezedbe kaptad: többé nem fogsz leesni.» Veje kiment a szabadba. Xuly-âtėr szól a vejéhez: «Vőcske, ezen ló hátára ugorj csak föl!» Fekete-nyuszt-bőr-galléros-ruhát-viselő-fejedelemhős fölugrott, a mint a ló hátára esett, a kantárszárat kezébe kapta, és a ló tova szökött. Az abroncs-karika módjára forgó kerek égnek hét sarkát, míg egy falatot megrágnak, azalatt bejárta. Ím haza érkezett, a ló hátáról leugrott; éles (lelkes) vas fejszéjét fölemelte, és megy, hogy ipját leüsse. Ipa szól: «Vőcske, engem meg ne ölj! Te is a magad erejével fogsz élni, én is a magam erejével fogok élni.» Fekete-nyuszt-bőr-galléros-ruhát-viselő-fejedelemhős a felesége házába így bement. Hosszú ideig, vagy rövid ideig éltek, hogyan tudjuk azt?!

6. Az «Asszony-fia» fiúcska regéje.

a) Reguly eredeti följegyzése szerint.

Jégva pi piiriš mąjt.

1. *Jegvapi*[1] *piiriš ąli, kajtiti, jąnnegäsi.*[2] *aktí*[3] *jegva kitilitä: akum jegva neg*[4] *äń ťu ąlén, kąttä*[5] *mätä*[6] *né menem*[7] *neng sąam ätt vąagin,*[8] *kum menem kumiñ sąam ätt vąagin? «äbiriš,*[9] *äm mättne*[10] *ťitťi šąñentäsm;*[11] *ätkąt mät né*[12] *menem neiñ sąam ätt vailm.»*

2. *Täu jąnnegäsi, kväne kuale poals. jû*[13] *šeľtäpi, mulipoalne*[14] *kąnti,*[15] *ur két tott kui. kaíhtlitäpi äń vur két pûbntítä,*[16] *äń vuir két jillnąu*[17] *patemli.*[18] *äń tąt ąs šéltitä. äń két mulisąamnä*[19] *äk*[20] *äsä kui. kväne*[21] *läkvälti, tû kaiti; äń két äk*[22] *ľonga kui.*[23] *ťi kväit*[24] *kväitä.*[25] *äkmätjért kvállne joχti, äń két äń kvállnä ľonga kui. äń jû ťe šiältäpí. állmaliñ né pängä ąrrvi,*[26] *moąt poál sägetén*[27] *liling ńoχs kängi,*[28] *mot poal sägetén*[29] *liling ńoχs väili.*[30] *kuma*[31] *äń*[32] *molät äń ągum jegva [moąląχ] laui: äm ńemkąt*[33] *ätt vaum ne meni néñ sąam. kumä äń ťe ne oanemne, mäne*[34] *ne säsär*[35] *äm jû jälepoa-*

---

1. Asszony-fia fiúcska él; futkos, játszik. Asszony-nénjét kérdezi: «Néném-asszony, te ím itten lakol; valahol valami nőjáró nős vidéket nem ismersz; férfi-járó férfias vidéket nem ismersz?» — «Öcsike! én ím itten öreg korra termettem, én sehol semmiféle nő-járó nős vidéket nem ismerek.»

2. Ő játszik. Az ucczára kiment, bemegy vissza a házba. A vendégnek való szoba-rekeszbe pillant: ott egy vörös sapka fekszik. Oda fut, azt a vörös sapkát megragadja: hát a vörös sapka

6. Az «Asszony-fia» fiúcska regéje.

b) Felsőlozvai nyelvű átirásban.

6. *Ēkwä-pī'-pīrėś mōjt.*

1. *Ēkwä-pī'-pīrėś ą̄li; χajtĭti, jonγäsi. ākwä-ēkwatä kitilitä: «ākum-ēkwä! nañ aṅ ti ą̄le'in; χottė mat nē minėm nēγėñ sām at vāγėn; χum minėm χumėñ sām at vāγėn?» — «apĭrėś! am matnäĭ' tit ti sāñkėmläsėm, at-χottė mat nē minėm nēγėñ sām at ti va'ĭlėm.»*

2. *Taw jonγäsi. kwonä kwälėpals, jūw śältėpi. muli-pą̄alnė χą̄nti: vĭγĭr kēnt tot χuji. χajtlĭtäpi, aṅ vĭγĭr kēnt pūγėmtitä: aṅ vĭγĭr kēnt ēlnūw pätėmli. aṅ tot ą̄s sēltitä: aṅ kēnt, muli-sämnėl akw' asä χuji. kwonä lakwėlti, tū χajti: aṅ kēnt akw' ľą̄ñχä χuji. ti kojitä, akw'-mat-ērt kwolnė joχti. aṅ kēnt aṅ kwolnė ľą̄ñχä χuji. aṅ jūw ti śältäpi: aṅ-manėñ nē puñkä ą̄rγi. mōt-pą̄al saγän liliñ ńoγs χāñγi, mot-pą̄al saγän liliñ ńoγs va'ĭli. — «χumā! aṅ mōläl aṅ ākum-ēkwä [mōlėχ] läwi: am nē-mat-χot at vāγėm nē mini nēγėñ sām. χumā, aṅ ti nē ānėmnė manä nē! säsėr, am jūw jälėpāle'im.» kwol jor-*

---

távolba sikamlik. Most ott ismét meg akarja szerezni: hát a vena dég-szobarekesz sarkából csupán a [kivezető] lyuka látszik (fekszik). Kiugrik az udvarra, oda fut: hát a sapkának csak a nyoma látszik. Ezt követi, egyszer csak egy házhoz érkezik. Ama sapkának ama házba vezet (fekszik) az útja. Most íme bemegy oda: hát egy nő a fejét fésüli. Egyik oldali hajfonatán eleven nyuszt hág föl, másik oldali hajfonatán eleven nyuszt száll le. — «Ejha! [a minap] a néném-asszony azt mondotta: én sehol sem ismerek valami nőjáró nős vidéket. Ejha, íme ez a nő milyen magamnak való nő! Azonban megálljunk csak, hadd megyek előbb haza.» A háztájékot

lém.[36] *kväll*[37] *jarr luott šabituñ*[38] *jû kaiti; jû šeľtäpi. agum jegva neng jértem*[39] *ätt vuain mättne allsen. äm äń tûnou*[40] *jäläpoals;*[41] *äm äń tott ne kats.*[42] *kväll jarr šabituñ akti jekvam sarmol talite.*[43] *akti jégva aaštal*[44] *uttmä, täkvi*[45] *kaperti.*[46] *men šoat ät aaštess akti jegva, men soat ät aastom nuk šabitéln.*

3. *Äm ťe ménäs äń ľangä kast*[47] *joami. kuänn sunsi.*[48] *kériñ poagsem jänit kvellkvä pašim*[49] *räńigänti. kumä äńäm kvenn jamlitaale. äń kuenjamlits, nuk kangits kväll äle tärm, surmes tarre jele sunsi. äki taš jalla ajemä kui.*[50] *täu num poall véltjätä*[51] *tûitl taulistä. Upha! tä tui! — täu anguetali:*[52] *ägim aši, äläm*[53] *äm. äbiršä näu surm suott tare kot angvetaali. jû šältn. jall vailips.*[54] *jû šeľtäps. äbikétä*[55] *kotäľ menein? ägemäs*[56] *äm nem tatungve meneum. — äbikétä moan*[57] *môlti*[58] *kolliu, ne vîpä kum, jäne utt jätt*[59] *tati. näñ aanemne jät ät vielin? ägimaš! namtenke ali menärrä*[60] *ätt*[61] *täi minunkve pättsi. ägitaš ťi šapitaxts. päsä poallä kat*[62] *uosts. tä kinsä kinsit, ät kantit. tarom tuh*[63] *jét ims, päsä poalä kantes. ägimaš näng kuatte*[64] *säpe*[65] *punéln.*[66] *kolitän*[67] *koalepimän, tarre*[68] *joamentímân. kuoltän kualepijji, Ägitaš intkätí,*[69] *kéntä*[70] *kott*[71] *uostitä. tä kinsi kéntä kantí. tarom jéd*[72] *ims. Äpüi*[73] *mengí ipsät kotäľ menimän,*[74] *kolitän aalpel.*[75] *Ägimaš int kualen šäpé punéln.*

---

rendezni haza fut, bemegy a házba. «Néném-asszony! te mintha nem tudnád, noha vénségre jutottál; én pedig csak egy kicsit tova jártam, hát én ott nőt találtam. A háztájékot rendbe [kell] hozni! Nénje-asszonyát sietteti. A mivel nénje-asszonya el nem bír készülni, abban maga igyekezik. Valamennyit nem volt képes elvégezni a nénje-asszonya. [Ő szól:] «A mennyi nem készült el, azt csak hozd rendbe!»

3. Most ím elment. Im útja hosszában megy. A mint nézi: egy pikkelyes czirbolya toboz mogyorója nagyságú házacska füstje szállong. «Ejha! én ide félre térek.» Félre tért, fölmászott a ház tetejére; a ház tetőnyílásán keresztül alánéz: öreg bácsija elaludva fekszik. Ő felülről arczára havat hányt reá: «Huh, ím havazik!» Ő [t. i. az öreg] széllyelnéz: «Öreg bácsi, ni, én vagyok!» — «Öcsike,

lut śą̄pituñkwė jūw χajti, jūw śältäpi. «ākum-ēkwä! nañ ērtėm at vāγėn, matnäi̊' ą̄lsėn; am ań tūnuw jälepālsėm, am ań tot nē χą̄ntsėm. kwol-jor śą̄pituñkwė [ēri].» ākwä-ēkwä sūrmėltālitä. ākwä-ēkwä āsttal utä takwi kapėrti. man sawit at āstės ākwä-ēkwä. «man sawit at āstėm, ną̄ñχ śą̄pitäln!»

3. *Ań ti minės. ań ľą̄ñχä χą̄sit ją̄mi. kwon sunsi: kērėñ pākwsam jänit kwolkwė posimėl räńγenti. «χumā! ań am kwon ją̄mli̊tāle'im.» ań kwon ją̄mli̊ts, ną̄ñχ χāñγi̊ts kwol-alä tarm; surėm tārä jolä sunsi: akit-āś jol-ą̄jimė χuji. taw num-pą̄al vėľtä tūjtėl tą̄wlėstä: «uffā, ti tūji!» taw āñkwätāli: «akim-āś, aläm am!» — «api̊rėś! nañ surėm-sūnt-tārä χot āñkwätāle'in? jūw śältėn!» jol va'i̊läps, jūw śältäps. «api̊kēt, χotäľ mine'in?» — «akim-āś! am nēm totuñkwė mine'im.» — «api̊kēt, man mōlėχ ti χōli̊lilą̄uw: nē vinė χum jänγ' ut jot toti. nañ ānėm jot at vī̊lėn?» «akim-āś! nąmtėn-ke ą̄li, manėräi̊' at taji?!» minuñkwė patsei̊'. akit'-āś ti śą̄pitaχts. passä-pą̄alä χot ūstės. ta kinsitä, kinsitä, at χą̄ntitä. tą̄rėm toχ ēťimės, pāssä-pą̄alä χą̄ntės. «akim-āś, nañ χottė śēpnė pinäln. χolitän kwālėpimēn, tārä ją̄mentimēn!» χolitän kwālėpei̊'. akit'-āś ēntχati. kēntä χot ūstitä. ta kinsi, kēntä χą̄ntitä, tą̄rėm ēťimės. «api̊', mēnki ipsät χotäľ minimēn? χolitän ālpėl.» «akim-āś, ēntėp-kwalγėn śēpnė*

---

te a tetőnyílás káváján keresztűl hol kukkansz be? Gyere be!» Leszállott, bement a házba. «Öcsike, hová mégy?» — «Öreg bácsi, én feleségemet megyek elhozni.» — «Öcsike, mi azelőtt úgy hallottuk: a nőt vivő ember idősebbet szokott magával vinni. Te nem vennél-e engemet magaddal?» — «Öreg bácsi! ha kedved van, miért ne lehetne?!» Menni kezdtek. Öreg bácsija ím fölszerelni kezdte magát. Az egyik fél keztyűjét elvesztette. Csak keresi, keresi, nem találja. Az ég így beesteledett, [az öreg] a fele keztyűjét megtalálta. «Öreg bácsi, te valahová tedd a zsebedbe [a keztyűdet]! Holnap útra kelünk, haladunk egyenesen.» Másnap fölkelnek. Bácsija az övét övezi föl. Elveszti a sapkáját. Csak keresai sapkáját; [végre] megtalálja, [de] az ég beesteledett. «Öcsike, sötétben mi hová megyünk? Majd holnap jókor.» — «Bácsi, övedet tedd a zsebedbe!» Lefeküsz-

kujjí, kolitän kouli, Ägitaš ńärä poalä kạt uosti. tä kínsít. täu menem te kaiti.

4. *Äkmät kven sunsi: sạat*[76] *piš ạšagel mäškätem sạat*[77] *pängnäpä pängning ûľe poaltem urovure*[78] *tạtt joạngsi.*[79] *täue šemlaχtiste. äburšä ťi kvänä*[80] *jäläpoaln. kvän joamänts. kote menein? äm nem tạtungve meneum. neng oanemne jätt viln? Mạan*[81] *jäning mä kạmnä koalílíju. ńuoplaχtpä mäm jäne uott jätt tạtien. Ägimaš menimän. ťi meni ľoạχnä pättesí,*[82] *koạtpä*[83] *tạjäntem pätill*[84] *kạlen*[85] *tạlpalnen. äimạnt ägimaš ťi uš näktau*[86] *mâm tukvä ťi jällét. iln nou joamentîju. äń ägitaš kusi*[87] *jiu tärm tạtt unlí. lauí: äbigvä äm kväne kạtpän uoš ńạurejạum*[88] *näng kuot ńạurijîlen. mangí äk jurtl meniu. joamentäset. äki oáš ańšikui laui: menn ťiť kvän kultímän, näng jû tuin. menn kit poalnä ťi untímän, näng täjaχ*[89] *kualtíln:*[90] *menn*[91] *vilteten*[92] *vạilemän; ťok*[93] *täjaχ ätt vạilemän.*

5. *Jû šiéltäpí, né unnlí tän voari. täu laui: jä*[94] *ạaštlaχten. ne unli.*[95] *tạuli jä ämki*[96] *némnä männr pojaχšungvä*[97] *pätsem. kạt poaltén pumtilem, kạt poalten pumtungve jemtistä.*[98] *äń ne kvän lagoltäs. äń*[99] *pell kaití. ägitanškva laui: jä ńạuléln,*[100] *ťi ńạulitä. ilaľ rägäts.*[101] *kose menn vuäť kojes. ijusạikäls.*[102] *ľonga kuạst jû jạamäntes. äń kväleten joχtí. jû šieltí. ägitaš äń ne poạgtä tott kuigälali, laui: äbigvä äń ťe ạgum jegva kotäľ tạtungve jemtilis.*

---

nek, másnap reggel fölkelnek, a bácsija meg a fél botosát veszti el. Csak keresi. Ő [t. i. a fiú megúnta a folytonos késedelmet s] elment, ím fut.

4. Egy helyt az úttól félrenéz: hát látja, hogy hétszeres subába öltözött [öreg] hét tuskóval megrakott tüze körül egyik oldalról a másikra forog. Őt megpillantotta. «Öcsike, jer ide félre!» Oda félre ment. «Hova mégy?» — «Én a feleségemet [haza] hozni megyek.» «Te engemet nem vinnél magaddal? Mi azt halljuk az öreg néptől: a násznép öreget visz magával.» — «Bácsi, menjünk!» Hát ím mennek, kijutottak az útra. Valaki hótalppal járván, lépésének közei egy ölnyi távolságra esnek [egymástól]. A minapi bácsi mostan jelentkezik. (A nép ott ím úgy szokott járni.) Távolabbra mennek [t. i. a második öreg és a fiú]: hát [az első] bácsija egy görbe fa fölött ott űl. Mondja: «Engemet játsszon ki akárki; de te hogy

pinäln!» χujeĭ', χolitän kwäleĭ', akit'-äś ńärä-pąalä χot ūsti. ta kinsitä. taw minėm, ti χajti.

4. *Akw' māt kwon sunsi: sāt-pis ąsjąχėl maszatėm [ąjkä] sāt pūγnäp pūγnäñ pąaltėm urä-urä tot jąñχäsi. tawä sampėltėstä. «apĭrėś, ti kwon jälėpälėn!» kwon jąments. «χotä mine'in?» — «am nēm totuńkwė mine'im.» — «nań ānėm jot at vĭlėn? man jänĭ' māχėmnė χōlĭleuw: ńūplaχtnė mām jänγ' ut jot totiänl.» — «akim-äś, minimēn!» ti mineĭ', ľąñχnė patseĭ'. χątpä tojäntėm patil-χalanä tal-palitnė [patente'it]. ań-mōnt akim-äś ti uś nēlttawė. (mām toχ ti jäle'it). ēlnuw jąmenteĭ': ań ākit'-äś χusi jiw-tarm tot ūnli. lāwi: «am kwoni-χątpän voss ńāwrijawėm; nań χot ńawrijilėn [ānėm]?! manki akw' jot mineuw!» jąmentäst. aki-äś ańśukwäĭ' lāweĭ': «mēn tit kwon χuľtimēn, nań jūw sältėn! mēn kit pąalnė ti ūnttimēn, nań ąajėχ kwon kwāltilėn: mēn vĕltä va'ilėmēn; toχ tajėχ at va'ilėmēn.»*

5. *Jūw śältėpi. nē ūnli, tān vąari. taw lāwi: «jā, āstlaχtėn!» nē ūnli. — «tąuli! ja, amki nēmnė manėr pojėkśuńkwė patsėm?! kāt-pąalän pūγėmtilėm.» kāt-pąalän pūγėmtuńkwė jēmtėstä. ań nē kwon lakwėlts; ań-pėl χajti. akit'-āńśukwäĭ' lāweĭ': «jā, ńawläln!» ti ńawlitä, ēläľ räγäts. χąsä, man vāľi χujės, jūw sajkälės. ľąñχä χąsit jūw jąmäntės. ań kwolänjoχti, jūw śälti: akit'-äś ań nē-pąχtė, tot χujχėlāli. lāwi: «apĭkwė! ań ti ākun-ēkwä χotäľ totuńkwė jēmtĭläslėn?»*

---

fognál [engem] kijátszani?! Menjünk mi együtt valamennyien!» Mentek. A két öreg bácsi szól: «Mi itt künn maradunk, te pedig eredj be! Mi itt két felé leülünk, te pedig később hozd őt ki: mi látni fogjuk az arcát; egyébként később nem láthatjuk az arcát.»

5. Bemegy. A nő ott űl, czérnát csinál. Ő szól: «Na, készülődjél!» A nő ül. «Elég legyen! na, majd bizony én a magam nejének itt könyörögni fogok?! Megfogom mindjárt a fél kezénél fogva.» A fél kezénél fogva meg akarta fogni. Az a nő kiugrott; még most is fut. A két öreg bácsi szól: «Nosza, űzd!» Ő űzi, lerogyott. Hosszú ideig, vagy rövid ideig feküt, fölébredt. Utja hosszában visszafelé mendegélt. Ama házhoz jutott, bemegy: hát öreg bácsija ama nő mellett, ottan heverdegél. Szól: «Öcsike, hát te ezt a nénéd-asszonyt ugyan hová akartad elvinni?»

MÁSODIK SZAKASZ.

A SZOSZVA-VIDÉK ISTENEI.

VI.

A jugrai isten *(Ta'ĭt-taľėχ-ą̄jkä)*.

A Tavi-hattyú-obi-hattyú-fehérségű-fejedelemhősnek, a Szoszvafői öregnek hősi éneke.

Tūr-χą̄täñ-Ās-χą̄täñ-voikėn-ą̄tėr, Ta'ĭt-taľėχ ą̄jkä tērniñ ērγä.

«Sēmėl vitėp tēpiñ Ta'ĭt taľėχtė,
pasiñ vitėp jelpiñ tūr pattant,
sēmėl jiwpä jelpiñ saw kwoťlėn
Tūr-χą̄täñ-Ās-χą̄täñ-voikėn-ą̄tėr
Numi-Tą̄rėm jäγėnnė tū sātwäsėn.
sēmėl jiwpä jelpiñ saw kwoťlėnt
sāt jūr ta'ĭliñ kēmplin ą̄tėr ūnlilėn.
sāt jūr ta'ĭliñ kēmplin ūnlėnėn χaltė

«Fekete vízű táplálékos Szoszva forrásánál,
fényes vizű szentséges tavad fenekén,
fekete fájú szentséges liget közepében,
Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű fejedelemhős,
Numi-Tårėm atyád oda teremtett téged.
Fekete fájú szent ligeted közepén
hét júr-állattal telt ruhád alját űlöd, fejedelemhős.
Hét júr-állattal telt ruhád alját űltöd közben

Numi-Tą̄rėm jäγėnnė tārātālėm
kēr alpip sāt ajäñ χum-pĭγėn
χotäl' ą̄lnė nājiñ sāt mā-lą̄mtėnnėl,
χotäl' ą̄lnė ą̄triñ sāt mā-lą̄mtėnnėl
sipiñ χą̄ntnė, puñkiñ χą̄ntnė χą̄ntlawė.
osiñ l'ą̄m-uj, osiñ palėm
turä-suj sujtĭlāli,
ńañrä śaχl, vāγiñ śaχl
turä-suj mirγĭlāli.
kēr alpip sāt ajäñ χum-pĭγėn
sis-jōränl at joχtĭli,
ma'ĭl-jōränl at joχtĭli.»

*

«Tūr-χą̄täñ-Ās-χą̄täñ-voikėn-ą̄tėr!
osiñ tārpä tāriñ ūlėm χujnėn χalt,
osiñ tąwpä tąwiñ ūlėm χujnėn χalt,
ti kēr alpip sāt ajäñ χum-pĭγėn

Numi-Tårėm atyádtól alábocsátott
vas testű hét apródlegényedet
mindenfelé levő istennőcskét uraló hét világtájékod felől,
mindenfelé levő istenkét uraló hét világtájékod felől
nyakas hadsereg, fejes hadsereg hadazza.
Mint sűrű (vastag) szunyograj, mint vastag bőgölyraj,
hallatszik kiáltásuk zaja,
mint erős menydörgés, mint hatalmas menydörgés,
zeng kiáltásuk zaja.
Vas testű hét apródlegényed —
hátuk ereje elégtelen (nem jut ki),
mellük ereje elégtelen.»

*

Tavi-hattyú-obi-hattyú fehérségű-fejedelemhős!
vastag gyökerű gyökeres álmot aludtod közben,
vastag ágú ágas álmot aludtod közben,
ezen vas testű hét apródlegényed —

pojkåléné ńoχsiñ pojkänl voss χōlnūlén,
pojkåléné ujiñ pojkänl voss χōlnūlén:
ti lapné sipiñ χą̄nt, puñkiñ χą̄nt
ńañrä śaχl turätél mirγe'it,
vāγiñ śaχl turätél mirγe'it;
ti sēmél jiwpä jelpiñ tumpén,
ti sāt jūr ta'ĺliñ piťiū
nąñχäl' tūśténé täriñ jiw tärä
nąñχäl' tūśtawé,
tąślílénė tąwíñ jiw tąwä
ta tąślílawé.
ti kēr alpip sāt ajäñ χum-pĭγén ūnlĺlénė
sēmél jiwpä jelpiñ tumpén kwoni pālnél
kēriñ ąlné sāt jelpiñ tumanél
lap voss mōnt tumėntäslén!
ti kēr alpip sāt jūr-pĭγén
ti jelpiñ vitép tūr jelpiñ vitänél

---

imádkozó nyusztbőrös imádságukat óh hallgatnád meg,
imádkozó medvebőrös imádságukat óh hallgatnád meg:
ezen fölkerekedett nyakas had, fejes hadnak
mint erős menydörgés zeng kiáltása,
mint hatalmas menydörgés zeng kiáltása;
ezen fekete fájú szent szigetednek,
ezen hét jür-állattal tele fészkünknek
fölfelé állítható gyökeres fája gyökerét
fölfelé állítják,
kiszárítható ágú fája ágát.
ím kiszárítják.
Ezen vas testű hét apródlegényed lakó
fekete fájú szent szigeted kívülről
vasból álló hét szent lakattal
óh lakatolnád bár le!
Ezen vas testű hét jür-állat fiad
ezen szent vizű tó szent vizéből

nąñχ voss χuľîtėnūlėn!
ti jelpiñ jiwėp näriñ tumpėn kwoni pālnėl
vāñkėnė uj sāt jūr voss vāñke'it!
ti kēr alpip sāt ajäñ χum-pĭγėn
sis-jōr at ąńśeu, ma'îl-jōr at ąńśeu;
ti kēr alpip sāt jūr-pĭγėnnėl,
sis-jōr tūl kinseu, ma'îl-jōr tūl pojkîleu.
sis-jōrėl tūl-ke pinnuweu,
ma'îl-jōrėl tūl-ke pinnuweu:
ti lapnė sipiñ χąnt,
ti lapnė puñkiñ χąnt,
ti osiñ ľąm-uj, osiñ palėm
jelpiñ sąwiñ mān sāt χalėn
jolä ti rātîlėnuwänū,
jelpiñ sąwiñ mān sāt χalėn
ness ti χosγîlėnū.
jäγėn sātėm kēriñ aulėp jelpiñ sirejriśėn

óh bár buktatnád föl!
Ezen szent fájú szentséges szigeted külfeléről
mászó állat: hét júr hadd másszék elő!
Nekünk, vas testű hét apródlegényednek,
hátunknak nincs ereje, mellünknek nincs ereje;
ezen vas testű hét júr-állat fiadtól — [günk mi:
hát-erőt onnan keresünk mi, mell-erőt onnan könyör-
óh bárha onnan szerelnél föl (helyeznél) háterővel,
óh bárha onnan szerelnél föl mellerővel!
Ezen fölkerekedett nyakas hadat,
ezen fölkerekedett fejes hadat,
ezen vastag szúnyograjt, vastag bőgölyrajt
szent réteges földed hét közébe —
[oda] verdesnők mi őket alá,
szent réteges földed hét közébe
csakúgy csapdosnók mi őket alá.
Atyád teremtette vasas végű szent kardocskádat

ti kēr alpip sāt ajäñ χum-pǐγėn ūnlilėnė
jelpiñ jiwėp näriñ tumpėn kwoni pālėn
ness voss susseltėnūlėn!
nañ-ke susseltėnūlėn:
kēr alpip sāt ajäñ χum-pǐγėn
sis-jōr man mōnt ālėmnuwū,
ma'ĭl-jōr man mōnt ālėmnuwū.
χotäl' ą̄lnė nājiñ sāt mā-lą̄mtėnnėl,
χotäl' ą̄lnė ą̄triñ sāt mā-lą̄mtėnnėl,
χotäl' ą̄lnė numėl minnė tą̄uliñ tą̄rėm,
χotäl' ą̄lnė la'ĭlėl χajtnė la'ĭliñ nāj
nañ Tūr-χą̄täñ-Ās-χą̄täñ-voikėn-ą̄tėr namėn
man mōnt ta ālėmnuwū.
sēmėl vitėp tēpiñ Ta'ĭt taľχėnt
jäγėn sātėm śāli ą̄ln ta'ĭliñ kēntėn,
nēĭlėnė χą̄tėl saγiñ nāj-śāńin jūntėm
sāt jūr ta'ĭliñ kēntėn,

---

ezen vas testű hét apródlegényed lakó
szent fájú szentséges szigeted külfelén
óh bárcsak megpillantani engednéd!
Ha te megpillantani engednéd:
vas testű hét apródlegényed —
hát-erőt merítenénk (emelnénk) mi abból,
mell-erőt merítenénk mi abból.
Mindenfelé levő istennőcskét uraló hét világtájékod felől,
mindenfelé levő istenkét uraló hét világtájékod felől,
mindenfelé levő magasan járó szárnyas isten,
mindenfelé levő, lábbal futó lábas istennőcske —
a te «Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős» nemi akkor majd magasztalnók. [vedet
Fekete vizű táplálékos Szoszvád forrásánál
atyád teremtette tiszta ezüsttel teli sapkádat,
kelő napsugaras hajfonatú asszony-anyád varrta
hét júr-állattal teli sapkádat,

śāli ą̄ln tiniñ kēñnėn
nēm-χoti tą̄uliñ tą̄rmėn at susswės,
nēm-χoti la'ĭliñ nājin at vajwės;
Tūr-χą̄täñ-Ās-χą̄täñ-voikėn-ą̄tėr namėn
ness χōlĭlawė. — ti jäγėn sātėm
sēmėl vitėp tēpiñ Ta'ĭt taľχėn
ą̄wä minnė ą̄wiñ vitä,
ti pasiñ vitėp jelpiñ tūrėnnė
tū ti mari.
ti pasiñ vitėp jelpiñ tūrėn pą̄χät,
sēmėl jiwpä jelpiñ tumpėn kwoťlät
sāt jūr ta'ĭliñ piťi;
ti sāt jūr ta'ĭliñ piťi kwoťlän
Tūr-χą̄täñ-Ās-χą̄täñ-voikėn-ą̄tėr
Numi-Tą̄rėm jäγėnnė ti sātwäsėn.
man ti ūnlėnė jelpiñ tūrū pą̄χän
kit jiw ą̄ltėm porä voss nēĭnuwū,

---

tiszta ezüsttel drága gombodat
semmiféle szárnyas isten nem nézte,
semmiféle lábas istennőcske nem látta; [vedet
a te «Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős» ne-
csak [hírből] hallják. — Ezen atyád teremtette
fekete vizű táplálékos Szoszvád forrásának
sebje menő sebes vize
ezen fényes vizű szent tavadba
ím oda szűkűl [értsd: onnan folyik ki].
Ezen fényes vizű szent tavad oldalán,
fekete fájú szent szigeted közepén
hét júr-állattal teli fészek;
ezen hét júr-állattal teli fészek közepébe,
Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős,
Numi-Tárėm atyád ím [ide] teremtett téged.
Mi ezen álló (ülő) szent tavunk oldalához
két fából összerótt tutajt hadd kötnénk,

ti kit jiw āltėm poräütėl
kēr alpip sät ajäñ χum-pĭγėn
ti sēmėl vitėp tēpiñ Ta'ĭtū
ą̄wä minnė ą̄wiñ vitä
χumlė' minĭli, man voss ńawlĭlėnūlū,
χotäl' ālnė mäń χul käsätėl
man voss totnuweu!»

*

Sēmėl vitėp tēpiñ Ta'ĭt vitėt
jolėl χajtnė la'ĭliñ näj χājnė ńoltė,
numėl minnė tą̄uliñ tārėm χājnė ńoltė
Lēplä-sūnt ājkä ūnlĭlāli.
ajėmkitėm la'ĭliñ näjnė saka pilawė,
ajėmkitėm tą̄uliñ tārėmnė saka pilawė:
kēriñ aulėp jelpiñ sirejil
ēlä rätĭlitä, ēlä üsĭlitä.
sät jūr vitänėl nąñχ väńkĭle'it,

---

ezen két fából összerótt tutajunkkal
vas testű hét apródlegényed —
ezen fekete vizű táplálékos Szoszvánknak
sebje menő sebes vizét [folyását],
a mint mendegél, mi is hadd űzzük [értsd: kövessük a víz
mindenfelé levő kis halacska kedvével
minket is hadd vigyen [a víz]!»

*

Fekete vizű táplálékos Szoszva vizében, [fokán,
lent futkosó lábas istennőcske szálló (beforduló, érő) földfent járó szárnyas isten látogató földfokán
Lēplä-torkolati öreg uralkodik (üldögél).
Apró-cseprő lábas istennőcskék rettenetesen félik őt,
apró-cseprő szárnyas istenkék rettenetesen félik őt:
vas végű szent kardjával
elveregeti őket, elűzögeti őket.
Hét jur-állat mászik fölfelé vizéből,

Numi-Tą̄rėm jäγän mōl toχ ti sātwės.
ti Lēplä-sūnt ą̄jkä
ąu χą̄jnė ąwiñ jā ńolät,
ąu χą̄jnė ąwiñ sājim ńolät
sāt jūr ta'ĺiñ piťität ūnlĺlimė
akw'-mat-ērt kwoss sunsĺlitä:
Tūr-χątäñ-Ās-χątäñ-voikėn-ą̄tėr
kit jiw ąltėm porät
taw ti nātĺlawė,
sēmėl vitėp tēpiñ Ta'ĺt vitän,
ąwä χumĺė mini, toχ ti nātĺlawė.

*

Tūr-χątäñ-Ās-χątäñ-voikėn-ą̄tėr
ań Lēplä-sūnt ąjkä ūnlĺlėnė tāltėn
χūrėm puñkpä puñkiñ jākėrėm
tū ta pinilėm, tū ta pōχėtāle'im.
sāt jūr ta'ĺiñ piťitänėl

Numi-Tårėm atyja egykor őt így teremtette.
Ezen Lēplä-torkolati öreg
víz sebje mosta (érte) sebes folyójának földfokán,
víz sebje mosta sebes patakjának földfokán
hét júr-állattal tele fészekben ülvén,
egyszer csak, a mint nézi:
Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős —
két fából összerótt tutajon
ím ő úsztat lefelé,
fekete vízű táplálékos Szoszva vize,
folyása a mint megy, ím úgy úsztatja lefelé.

*

Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős
ama Lēplä torkolati öreg lakta révbe
három fogú fogas vasmacskámat
ím oda helyezem, ím oda kapaszkodom.
Hét júr-állattal teil fészkéből

Lēplä-sūnt ąjkä kwonä ti kwäli.
kit jiw ąltėm poräm-pält
nalu ti va'ĭli; χumľė läwi:
«Tūr-χątäñ-Äs-χątäñ-voikėn-ątėr,
nañ ąs χotäľ mine'in?»
Tūr-χątäñ-Äs-χątäñ-voikėn-ątėr
χumľė läwĭle'im:
«ti sėmėl vitėp tėpiñ Ta'ĭt vitėm
voikėn vitėp tėpiñ Äsnė χumľė mini,
am toχ ta ńawlilėm, toχ ta kojilėm.
voikėn vitėp tėpiñ Äs vitėt
Ajäs-Tąrėm ąjkä läwėltawė;
saka jäńi' läwėltawė, saka voriñ läwėltawė;
ti Numi-Tąrėm jäγėmnė tärätälėm
kėriñ aulėp jelpiñ sirejim
tawän sussėltañkwė ti mine'im.»
ań Lēplä-sūnt ąjkä

Lēplä-torkolati öreg ím kikél.
Két fából összerótt tutajomhoz
ím lejön a folyóra; ím miképpen szól:
«Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős
hát te ugyan hová mégy?»
Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős
ím miképpen szóllok:
«Ezen fekete vizű táplálékos Szoszvám vize
a fehér vizű táplálékos Obba a mint megy,
én ím úgy űzöm őt, ím úgy követem őt.
Fehér vizű táplálékos Ob vizén
Ajäsz-isten öreget emlegetnek;
igen nagynak emlegetik, igen hatalmasnak emlegetik;
ezen Numi-Tårėm atyámtól alábocsátott
vas végű szent kardocskámat
övele megnézetni megyek én.»
Ama Lēplä torkolati öreg

kēriñ aulėp jelpiñ sirejriśä
sipėl'än māγėstä, nalu ti totėstä,
Ajäs-Tą̄rėm ą̄jkä pālt am jotėm ti mini.
χūrėm puñkpä puñkiñ jākėr
kit jiw ą̄ltėm porän nal ti tāltilawės,
kēr alpip sāt ajäñ χum-pī'
nalu ti näritäst, ą̄s ta nātilaweu.

*

χą̄sä nātilaweu, vāt'i nātilaweu,
ań tēpiñ Ta'īt vitūnėl akw'-mat-ērt
voikėn vitėp tēpiñ Āsnė ti nēilėsū.
ań Lēplä-sūnt ą̄jkä χuml'ė lāwili:
«jäγä sātėm Ajäs-Tą̄rėm ą̄jkä
jäγä sātėm jelpiñ χāl'-urä
tot ta ūnli.
ti kēr alpip sāt ajäñ χum-pīγėn
Ajäs-Tą̄rėm ą̄jkän sart ness kētän:

---

vas végű szent kardocskáját
hüvelyébe dugta, a folyóra ím lehozta,
Ajäsz-isten öreghez én velem együtt megy.
A három fogú fogas vasmacska
a két fából összerótt tutajra ím fölemelődik,
a vas testű hét apródlegény
ím a vízre tolja magát, ismét úsztatunk tovább.

*

Hosszú ideig úsztatunk, vagy rövid ideig úsztatunk,
egyszer csak ama táplálékos Szoszva vizünkből
ím a fejér vizű táplálékos Obba érkeztünk.
Ama Lēplä-torkolati öreg ím miképpen szól:
«Atyja teremtette Ajäsz-isten öreg
atyja teremtette szent nyíreshegye
ím ottan fekszik (ül).
Ezen vas testű hét apródlegényedet
küldd csak előbb Ajäsz-isten öreghez:

jäɣä sātėm jelpiñ χāl'-urän
tārätaweu, man āťim? —
at-ke tārätaweu:
ti liliñ jūr ta'ĭliñ χōñχältnė
tōnt tū ti pojteu.»
ań kĕr alpip sāt ajäñ χum-pĭɣänėm
Ajäs-Tąrėm ąjkä pālt ti minäsėt;
Ajäs-Tąrėm ąjkä χumlė lāwĭli:
«am mat χurip sis-jōriñ, ma'ĭl-jōriñ
Tūr-χątäñ-Ās-χątäñ-voikėn-ątėr
at ta sunsĭläslėm,
numėl minnė tąuliñ tąrėm-pĭɣän
ness lāwėltawė;
taw ti χāl'-urėm jelpiñ aulėn
tĭ' voss pōχėti!»

*

---

atyja teremtette szent nyíreshegyére
fölbocsát-e bennünket, avagy nem? —
Hogyha nem bocsát föl bennünket:
ezen eleven júr-állattal teli folyóérben,
akkor ím ott állapodjunk meg.»
Ama vas testű het apródlegényem
ím Ajäsz-isten-öreghez mentek;
Ajäsz-isten-öreg ím miképpen szólal:
«Én hogy micsoda alakú, hátában erős, mellében erős
az a Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős,
még sohasem láttam,
csak fenn járó szárnyas isten-fiacskája,
csak az emlegeti őt;
ő ezen nyíreshegyem szent végébe
ide hadd kapaszkodjék föl!»

*

Kit jiw ą̄ltėm porä
χāl'-ur jelpiñ aulä pą̄χän
pāi̯' ti pōχėts.
χūrėm puñkpä puñkiñ jākėr
sāt sąwėp sąwiñ mān
pāi̯' ta totwės, pāi̯' ta pinwės.
ań Ajäs-Tą̄rėm-ą̄jkä ūnlilėnė
sāt sossėl ta'i̯liñ kwolän
Tūr-χątäñ-Ās-χątäñ-voikėn-ą̄tėr
kēriñ aulėp jelpiñ sirej-suwėmtėl
pāi̯' ti jąmi̯le'im, jū ti śältilāle'im.
ań Ajäs-Tą̄rėm ą̄jkä χumlė lāwi̯li:
«Tūr-χątäñ-Ās-χątäñ-voikėn-ą̄tėr,
nañ ą̄s χotäl' mine'in?
sipiñ χą̄ntnė, puñkiñ χą̄ntnė
tit ness ūrilawėn;
tajėχ ti kēr alpip sāt ajäñ χum-pi̯rėn

A két fából összerótt tutaj
a nyíreshegy szent vége oldalába
ím fölkapaszkodott.
A három fogú fogas vasmacskát
a hét rétegű réteges földre —
ím a partra vitték, ím a partra helyezték.
Most Ajász-isten öreg lakó
hét szosszél-állattal teli házába
Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős
vas végű szent kardpálczikámmal
ím fölfelé lépdelek, ím oda mendegélek.
Amaz Ajász-isten öreg ím miképpen szólal:
«Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős
hát te hová mégy?
Hiszen csak nyakas had, fejes had
vár tereád itten;
a te vas testű hét apródlegényedet majd

pusėn alawėt,
ań Lēplä-sūnt ajkän takkät ness χūľti;
sossėl sam-vitėn taχ ľūśi' ta nēiľi.»
Tūr-χątäñ-Ās-χątäñ-voikėn-ąter
χumľė lāwiľe'im:
«*aläm nañ Ajäs-Tąrėm ąjkä*
ti jelpiñ tąwpä χāľ-urėn
jäγėnnė saka voriñś' sātwäsėn:
ānėm sis-jōrėl nañ voss pintėltėnūlėn,
ma'iľ-jōrėl nañ voss pintėltėnūlėn.
sis-jōrėl-ke nañ ānėm pine'in,
ma'iľ-jōrėl-ke nañ ānėm pine'in:
ti kēr alpip sāt ajäñ χum-pi̯γėm-ke alawėt,
pūt vārnė akw' χum-pi̯' ānėm χuľtnū:
ti sēmėl vitėp tēpiñ Ta'itėm kojuñkwė.
numėl minnė tąuliñ nājnė,

---

mind megölik,
csak ez a Lēplä-torkolati öreged maga fog megmaradni;
szosszėl-állatos szemed-vize (= könnyed) majd sírásra fog jelentkezni.»
Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős
ím miképpen szóllok:
«Lásd te Ajász-isten öreg
ezen szent lombú (ágú) nyíreshegyre
atyád téged igen hatalmasnak teremtett:
hadd szerelnél föl te engemet hát-erővel,
hadd szerelnél föl te engemet mell-erővel.
Ha te engemet hát-erővel fölszerelsz,
ha te engemet mell-erővel fölszerelsz:
ha ezen vas testű hét apródlegényemet mind megölik is,
üstömet rendező [t. i. ételfőző] egy legény hadd maradjon nekem:
ezen fekete vizű táplálékos Szoszvámat követni.
Fent járó szárnyas istennőcske,

la'ĭlėl χajtnė la'ĭliñ tą̄rėmnė
am sis-jōrėl χūń miśśentawėm,
ma'ĭl-jōrėl χūń miśśentawėm?!»
tėpiñ Ās voikėn vitėp Ajäs-Tą̄rėm
χumľė lāwi:
«Tūr-χą̣täñ-Ās-χą̣täñ-voikėn-ą̄tėr,
kwonä kwālėn sär!
kit jiw ą̄ltėm poräп
χotäľ ta totimät sujti.»
ań Tūr-χą̣täñ-Ās-χą̣täñ-voikėn-ą̄tėr
kwon kwoss kwāle'im,
ańmaliñ kit jiw ą̄ltėm poräm
nāj-jiw ōräs māń sālmi' polĭ' saĭrimė.
χumľė vārĭlilėm?! — akw'-mat-ērt sunsilėm:
ań kēr alpip sāt ajäñ χum-pĭγėm
ań sipiñ χą̣ntnė, puñkiñ χą̣ntnė
ti χōltimėt.

---

lábbal futkosó lábas istenke
hogy adott volna nekem hát-erőt,
hogy adott volna nekem mell-erőt?!»
Táplálékos Ob fejér vize [fölött uralkodó] Ajász-isten
ím miképpen szól:
«Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős,
menj csak egy kicsit ki!
Két fából összerótt tutajod
úgy hallik, hogy valahová elrepűlt (elhordódott).»
Most Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős
a mint kimegyek,
hát a két fából összerótt tutajom
mint tűzifa-rakás apró szilánkokká van szétvagdalva.
Miképpen cselekedjem?! — Egyszer csak nézem:
hát ama vas testű hét apródlegényemet
ama nyakas had, fejes had
ím tönkre tette (elfogyasztotta).

ań tēpiñ Ās-vit ūnlėnė Ajäs-Tą̄rėm
sāt sossėl ta'ĭliñ kwolät,
kēriñ aulėp jelpiñ sirejriśėm,
tot jun ta χūľtės.
tēp tēnė tēpiñ nąmtėm χumľė nąmsi:
am Ajäs-Tą̄rėm ą̄jkä kwolän
jū voss χajtnūm,
kēriñ aulėp jelpiñ sirejriśėm
kātėn voss pattėnūlėm,
ti puñkiñ χą̄ntėl, sipiñ χą̄ntėl
matėr vēk vārnūm.
tēpiñ Ās-vit ūnlėnė Ajäs-Tą̄rėm ą̄jkä
sāt sossėl ta'ĭliñ kwolän
jū ti χajtsėm,
kēriñ aulėp jelpiñ sirejriśėm
ti ālmejäslėm.
ań Ajäs-Tą̄rėm ą̄jkä χumľė lāwĭli:

Ama táplálékos Ob vizén uralkodó Ajász-isten
hét szosszél-állattal teli házában
vas végű szent kardocskám
ím ott maradt benn.
Ételt evő étkes elmém ím miképpen elmélkedik:
én Ajász-isten-öreg házába,
hadd futok vissza,
vas végű szent kardocskámat
hadd kapom kezemhez,
ezen fejes haddal, nyakas haddal
valamit bizonyára cselekedhetném.
Táplálékos Ob vize fölött uralkodó Ajász-isten öreg
hét szosszél-állattal teli házába
ím visszafutottam,
vas végű szent kardocskámat
ím fölemeltem.
Amaz Ajász-isten öreg ím miképpen szól:

«nañ tajėχ Tūr-χą̣täñ-Ās-χą̣täñ-voikėn-ą̄tėr
nañkin jänitėl ti puñkiñ χą̣̄nt, sipiñ χą̣̄nt
χumľė vārilėn?» —
«Nañ Ajäs-Tą̣̄rėm ą̣̄jkä saka-ke āťim,
ānėm kātėm torästėnė akw' ajäñ χum-pị̄'
voss śą̣̄pitėnūn;
am ti osiñ ľą̣m-uj sipiñ χą̣̄nt,
ti osiñ palėm puñkiñ χą̣̄nt
sāt są̣wpä jelpiñ mānė
jolä rātnuwänėm.
mośśä mōnt sis-jōrnė joχtnūwėm,
mośśä mōnt ma'ỉl-jōrnė pūwnūwem!»
tēpiñ Ās-vit ūnlėnė Ajäs-Tą̣̄rėm ą̣̄jkä
χumľė lāwỉli:
«Tūr-χą̣täñ-Ās-χą̣täñ-voikėn-ą̣̄tėr
nañ χōntėlālėn, am nañėn
manä ajäñ χum-pị̄' ą̣̄ńśe'im?

«Te Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős majd
egymagadban (magad nagyságával) ezen fejes hadnak, nyakas hadnak
ím mit is (hogyan) tehetsz?» —
«Ajäsz-isten, ha többet nem,
legalább egy kezemet támogató apródlegényt
hadd rendelnél (szerelnél föl) mellém;
én ezen sűrű (vastag) szúnyograjhoz hasonló nyakas hadat,
ezen sűrű bőgölyrajhoz hasonló fejes hadat
a hét réteges szent földbe
verném le.
Ha csak egy kis hát-erőhöz jutnék,
ha csak egy kis mell-erőt kaphatnék!»
Táplálékos Ob vize fölött uralkodó Ajäsz-isten öreg
ím miképpen szólal meg:
«Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős,
te hallgass meg, neked való
minő apródlegényem van nekem?

am āwi ūrnė akw' mēñkw ą̄ńśe'im ;
akw' pāl alpi-ńąwl'ä kēr-ńąwl'ėl,
akw' pāl alpi-luwä kēr-luwėl
kēr alpip jelpiñ mēñkwi'
Numi-Tąrėm jäɣän tārätawės.
ti kēr alpip jelpiñ mēñkwėn
sipiñ χą̄nt χalän tū tārätäln,
puñkiñ χą̄nt χalän tū tārätäln !
sis-jąrėl nañėn taw ta ą̄ntėstitä,
ma'il-jąrėl nañėn taw ta ą̄ntėstitä.»

*

Ań kēr alpip jelpiñ mēñkw
sipiñ χą̄nt χalėn ta tārätawės,
puñkiñ χą̄nt χalėn ta tārätawės.
sipiñ χą̄nt, puñkiñ χąnt kēr sirėj sāt ūsėl
sāt sąwpä jelpiñ mā sāt χalėn
jol ta rātĺiänä. — toχ rātĺėnät χaltė

Nekem egy ajtó-őrző mēnkw-ördögöm van ;
egyik fele teste-húsa vas hús,
másik fele teste-csontja vas csont,
vas testű szent mēnkw-ördögnek
bocsátotta őt alá Numi-Tārėm atyja.
Ezen vas testű szent mēnkwed
ereszd be oda a nyakas had közibe,
ereszd be oda a fejes had közibe !
Hát-erővel majd ő fog téged segíteni,
mell-erővel majd ő fog téged segíteni.»

*

Ama vas testű szent mēnkwet
ím a nyakas had közibe bocsátják,
ím a fejes had közibe bocsátják.
A nyakas hadat, a fejes hadat a vas kard hét legyintésével
a hét kérges szent föld hét közébe
verdesi ím le. — A mint így verdesi,

Tūr-χą̥täñ-Ās-χą̥täñ-voikėn-ą̥tėr
χumľė lāwe'im: «kēr alpip jelpiñ mēñkw,
nañ tūp ānėm ul alėn!»
kēr alpip jelpiñ mēñkwėm χumľė lāwi:
«Tūr-χą̥täñ-Ās-χą̥täñ-voikėn-ą̥tėrakėm!
am kēlpiñ sam-vitäγėm pātrėsi̊',
kēr ēlmip ēlmiñ sirejim pą̥χän
nañ ti̊' ul rą̥wi̊lālėn sär!
sipiñ χą̥̄nt akw' pālä
sāt są̥wpä jelpiñ mānė ti rāti̊läslėm,
punkiñ χą̥̄nt akw' pālä ti χuľtės;
am sipiñ χą̥̄ntėm χōlte'im,
puñkiñ χą̥̄ntėm χōlte'im.
ti kēriñ ą̥ulėp jelpiñ sirejim
kis-lakw minėm lakwiñ tą̥̄rėm jänitėl
akw'-mūs toti̊pilėm.
jäγėm sātėm sis-vorim

Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős
ím miképpen szólok: «Vas testű szent mēnkw,
te valahogy csak engem meg ne ölj!»
Vas testű szent mēnkwem ím miképpen szól:
«Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelmecském,
az én véres könnyeim törnek elő,
vas élű éles kardom oldalához
te csak ide hozzá ne nyúlj!»
A nyakas hadnak egyik felét
ím a hét rétegű szent földbe verdestem le,
a nyakas hadnak másik fele ím megmaradt;
én az én nyakas hadamat fogyasztom,
az én fejes hadamat fogyasztom.
Ezen vas végű szent kardom
az abroncs-kerék módjára forgó kerek ég terjedelmében
mindenfelé hordozgatom.
Atyám teremtette hát-erőm

ta kēmėl ta joχtės,
jäγėm lāwėm ma'ĭl-vorim
ta kēmėl ta joχtės:
am tēpiñ Ās-vit ūnlėnė
Ajäs-Tą̄rėm ą̄tėrakėm nalu-ke patnū,
tawä ą̄s alnūlem.
Tūr-χą̄täñ-Ās-χą̄täñ-voikėn-ą̄tėr,
kēr ēlmip ēlmiñ sirejim pą̄χän,
nañ tĭ' ul jiśśentālėn!»
puñkiñ χą̄nt akw' pālä ti ojĭlālėm,
sipiñ χą̄nt akw' pālä ti minĭlālėm,
kēr alpip jelpiñ mēñkw
juil ti ńawliänä. — toχ ńawlėnät χaltė
akw'-mat-ērt χumĭlė lāwi:
«Tūr-χą̄täñ-Ās-χą̄täñ-voikėn-ą̄tėrakėm!
ti puñkiñ χą̄nt, sipiñ χą̄nt
nañ mōnt ti juil voss ńawėlnuwėn;

---

oly mértékben jött ím meg,
atyám rendelte mell-erőm
oly mértékben jött ím meg:
hogy még ha az én, táplálékos Ob vizén uralkodó
Ajász-isten fejedelmecském kardomhoz jutna,
őt is megölném.
Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelem,
vas élű éles kardom oldalához
te ide ne jődögélj!»
A fejes had egyik fele ím megfutott,
a nyakas had egyik fele ím elment,
a vas testű szent mēnkw
őket hátul üldözi. — A mint így üldözi,
egyszer csak ím miképpen szól:
«Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű fejedelmecském,
ezen fejes hadat, nyakas hadat
hadd üldözzed csak te

am kēriñ ńāl joli-pālnė
saka ti patilimėm sujti,
naliñ ńāl joli pālnė
saka ti patilimėm sujti;
mosiñ luwėm am ti χą̄ntäslėm,
mosiñ ńąwėl'nė am ta patsėm.»
ań Tūr-χątäñ-Ās-χątäñ-voikėn-ą̄tėr
kēr-tą̄χ jelpiñ ta'ilėm
jäγėm sātėm jelpiñ ńąwl'ėm num-pālėn
ną̄ñχ ti masilėm,
jäγėm lāwēm jelpiñ luwėm num-pālėn
ną̄ñχ ti masilėm.
χotäl' ą̄lnė tąuliñ tą̄rėm jänitėl,
χotäl' ą̄lnė nājiñ sāt sāt lą̄mtėm
pusėn ti χōltililėm.
manėr mā'ės χōltililėm?

én vas nyíl alá való
estemet ím nagyon érzem,
nyeles nyíl alá való
estemet ím nagyon érzem.
Kóros csontomat találtam ím én,
kóros húsba estem ím én.»
Most Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelem
vas mellű szent ruhámat
atyám teremtette szent húsom fölé
ím felöltöm,
atyám rendelte szent csontom fölé
ím felöltöm.
Mindenfelé levő szárnyas isten [uralma terjedelmében]
bármerre levő istennőcskét imádó hét földrészem
ím mind tönkre teszem [elfogyasztom].
Miért teszem őket tönkre?

amki ą̄śnė śakwiñ ma'ĭlėp
akw' ā̆γim mā'ės ti χōltĭlilėm.

*

Kēlp-lēĭn-χuriñ-ą̄tėr,
Kwonsiñ-lēĭn-χuriñ-ą̄tėr
tēpiñ Sanjä taľχėn,
χuliñ Sanjä taľχėn
Numi-Tą̄rėm jäγėnnė
tū ti joltĭlimėn.
tēpiñ Sanjä vitėnnėl
χuliñ Sanjä vitėnnėl
Kelp-lēĭn-χuriñ-ą̄tėr,
Kwonsiñ-lēĭn-χuriñ-ą̄tėr
manėr mā'ės sipiñ χą̄ntėn
am ľaľtėm ti ľūľsėm?
manėr mā'ės puñkiñ χą̄ntėn
am ľaľtėm ti lapĭlālėm?

A magam nemzette csecses mellű
egy lányom miatt teszem én tönkre.

*

Vörös-evet-alakú fejedelemhős,
Karmos-evet-alakú fejedelemhős,
a tápláléka bő Szanja folyó forrásához,
a hala bő Szanja folyó forrásához
Numi-Tárém atyád
ím oda igézett téged.
Tápláléka bő Szanja vizedtől,
hala bő Szanja vizedtől
te Vörös-evet-alakú fejedelemhős,
Karmos-evet-alakú fejedelemhős,
nyakas hadad ugyan miért
áll ott íme én ellenem?
fejes hadad ugyan miért
kerekedett föl ím én ellenem?

amki ą̄śnė śakwiñ ma'ĭlėp akw' āɣĭm mā'ės
nañ puñkiñ χąntėn ti lapĭlālėm,
nañ sipiñ χąntėn ti lapĭlālėm.
muj-χum ą̄lnė jąmės χuril
am-pāltėm nañ voss lūľsėn!
tōnt-χum ą̄lnė jąmės χuril
am pāltėm nañ voss ľūľsėn!
amki ą̄śnė śakwiñ ma'ĭlėp akw' āɣĭm
māń kēr ą̄lnė sujiñ sunnė
amki ūnttėnūlėm;
tėpiñ Sanjä taľχėnt ą̄śnė
kēlp lēĭn ta'ĭliñ kwolėnnė,
kwonsiñ lēĭn ta'ĭliñ kwolėnnė
nañki ań totnūlėn. —
amki ą̄śnė śakwiñ ma'ĭlėp akw' āɣĭm
tinä ti tanä ti:
puñkiñ sāt jūr ānėmnė voss mislėn,

Magam nemzette csecses mellű egy leányom miatt
kerekedett ím föl a te fejes hadad,
kerekedett ím föl a te nyakas hadad.
Vendég emberhez illő (levő) jó alakban
állottál volna én elém (hozzám),
jövevény emberhez illő jó alakban
állottál volna én elém!
Magam nemzette csecses mellű egy lányomat
vasból való kicsiny csengő szánra
ültettem volna én,
tápláléka bő Szanja folyód forrásánál levő
veres evettel teli házadba,
karmos evettel teli házadba,
vitted volna most magad. —
A magam nemzette csecses mellű egy leányom
ára ez, díja ez:
fogas hét júr-állatot adtál volna nekem,

puñkiñ sāt sossél ānémné voss mislén!
am tépiñ Ta'ĭt, χuliñ Ta'ĭt taľéχt
jelpiñ vitép näriñ tūr ąńśe'im; —
puñkiñ sāt jūr āném voss tāltĭlämén,
puñkiñ sāt sossél āném voss tāltĭlämén?
am jelpiñ vitép näriñ tūrém kwoťlén
ti tépiñ Ās-vitnél totné sāt jūrém,
ti pasiñ Ās-vitnél totné sāt sosslém
māń tāñχpä tāñχiñ χulĭ'
tū tāräténuwäném,
māń ńolép ńoliñ χulĭ'
ĕläl' ujmĭtépténuwäném.
ań Kĕlp-lĕĭn-χuriñ-ątér,
Kwonsiñ-lĕĭn-χuriñ-ątér
naň χŏlĭläln!
naň ąńśĭlénė ajäň χum sāt pĭγén
am ti ąśné kĕr ĕlmip jelpiñ sirejil

---

fogas hét szosszél-állatot adtál volna nekem!
Énnekem a tápláléka bő, hala bő Szoszva forrásánál
szent vizű szentséges tavam van; —
fogas hét júr-állatot tettél volna föl nekem [csónakomra].
fogas hét szosszél-állatot tettél volna föl nekem [csóna-
Én szent vizű szentséges tavam közepébe komra]!
ezen tápláléka bő Ob vizéből hozott hét júr-állatom
ezen fényes Ob vizéből hozott hét sosszél-állatom
kis hátszárnyú szárnyas halképpen
bocsátottam volna őket oda bele,
kis orrú orros halképpen
úsztattam volna őket el.
Most pedig, Vörös-evet-alakú fejedelemhős,
Karmos-evet-alakú fejedelemhős,
hallgass csak meg!
A te uralmad alatt levő (birtokoltad) hét apródlegényed
ezen birtokomat tevő vas-élű szent karddal

nąñχä ti jąñχtilėm.
sāt ātpä ātiñ χum-puñkänl
alγäl' sujtėltawė sūntiñ Sanjä-sūntėn
voikėn seipä seiñ ńolėn
tū ti ūnttĭliänėm;
numėl jälnė vōr-χulaχėn
luwänl tot lakwä voss totawėt.
vāssĭ' ti sis-vorim nañ at viśśentilėn,
vāssĭ' ti ma'ĭl-vorim nañ at viśśentilėn.»
ań Tūr-χątäñ-Ās-χątäñ-voikėn ątėr
Kēlp-lēĭn-χuriñ-ątėr,
Kwonsiñ-lēĭn-χuriñ-ątėr
sāt ajäñ χum-pĭγä puñkiñ χum puñkänl
sūntiñ Sanjä sūntėn,
voikėn seipä seiñ ńolėn
tū ti ūnttĭliänėm.
tūl ląu puñkpä puñkiñ sūpėm

ím [lábukról] fölforgatom.
Hét hajú hajas emberfejüket
— a felső folyásában híres torkolatos Szanja torkolatához,
fehér homokú homokos földfokához,
ím oda fogom őket helyezni.
Fönn járó erdei hollók
csontjaikat hadd vigyék ott széllyel.
Többé te ezen hát-erőmet el nem veszed,
többé te ezen mell-erőmet el nem veszed.»
Most Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős
a Vörös-evet-alakú fejedelem,
a Karmos-evet-alakú fejedelem
hét apródlegénye fejes ember fejét
torkolatos Szanja torkolatához,
fehér homokú homokos földfokához,
ím oda teszem őket.
Azután tíz fogú fogas számat

ti pūnsilėm:
«Kēlp-lēĺn-χuriñ-ą̄tėr,
Kwonsiñ-lēĺn-χuriñ-ą̄tėr!
nēm-χoti nājiñ sāt sāt mānė,
nēm-χoti ą̄triñ sāt sāt mānė
nañ sis-vori totuñkwė ul l'ūlėn,
ma'ĺl-vori totuñkwė ul minėn;
tātėl ą̄lnė Kwonsiñ-lēĺn-χuriñ-ą̄trĺ'
ness namejawėn!
nē-mät sis-jōr at ą̄ńše'in,
nē-mät ma'ĺl-vaĺ' at ą̄ńše'in.»

*

Ań tēpiñ Ās, χuliñ Ās voikėn vit
ūnlėnė Ajäs-Tą̄rėm ą̄jkä
sāt sossėl ta'iliñ kwolän
ti mine'im.
Ajäs-Tą̄rėm ą̄jkä numpėl χumlė lāwe'im:

ím megnyitom:
«Vörös-evet-alakú fejedelemhős,
Karmos-evet-alakú fejedelemhős,
semmiféle istennőcskét uraló hét-hét földrészre,
semmiféle istenkét uraló hét-hét földrészre,
te többé hát-erőd tüntetésére (viselésére) ne állj,
mell-erőd tüntetésére ne menj;
semmiházi (üresen levő) Karmos-evet-alakú fejedelemhősnek
fogsz te csak neveződni,
semminemű hát-erőd nincsen,
semminemű mell-hatalmad nincsen.»

*

Most a tápláléka bő Ob, hala bő Ob fehér vizén
uralkodó Ajász-isten öreg
hét szosszél-állattal teli házába
megyek ím.
Ajász-isten öreghez ím miképpen szólok:

«χotäl' ąlnė nājiñ sāt mā jänitėl
χotäl' ąlnė la'ĭliñ tąrėmnė,
χotäl' ąlnė tąuliñ tąrėmnė,
jelpiñ tąwpä tąwiñ χāl'-urėn
ūnlėnė Ajäs-Tąrėm-ąjkä jänitlawėn.
ti tėpiñ Ta'ĭt, χuliñ Ta'ĭt vitėm
Lėplä-sūnt ąjkä ūnlėnė
sāt jūr ta'ĭliñ ńolėn
numėl minnė tąuliñ uj jąmės χuril
ānėm tū voss kėtnūlėn.
tūl ąs tėpiñ Ta'ĭt taľχėmnė,
χuliñ Ta'ĭt taľχėmnė,
jelpiñ vitėp vitiñ tūrėmnė,
jelpiñ jiwėp jiwiñ tumpėm kwoťėlt ąlnė
sāt sossėl ta'ĭliñ piťimnė —
ānėm tū voss lāwäslėn!»
ań tėpiñ Ās-vit ūnlėnė

«Bármerre levő istennőcskét uraló hét földrész terjedelmében
bármerre levő lábas isten,
bármerre levő szárnyas isten
szent galyú galyas nyíresdombodat
lakó Ajász-isten öregnek magasztal téged.
Ezen tápláléka bő, hala bő Szoszva vizem
Lėplä-torkolati öreg lakó
hét júr-állattal teli földfokához
fönn járó szárnyas állat jeles alakjában —
hadd küldenél engem oda.
Azután ismét tápláléka bő Szoszvám forrásához,
hala bő Szoszvám forrásához
szent vizű vizes tavamba,
szent fájú fás szigetem közepén levő
hét szosszėllel teli fészkembe —
hadd rendelnél engem oda!»
Most a tápláléka bő Ob vizén uralkodó

Ajäs-Tą̄rėm ą̄jkä χumľė lāwi:
«χotäľ ą̄lnė āγiñ paul
vāssi̊' ul ńąwitėn!
χotäľ ą̄lnė pi̊γiñ ūs
vāssi̊' ul sakwätālėn!
āγiñ paul, pi̊γiñ ūs ą̄s-ke ńąwite'in:
Numi-Tą̄rėm āśėnnė taχ närі̊' vi̊wėn.»
āγi paśä paśä kittі̊' ti ľūľimēn,
pi̊' paśä paśä kittі̊' ti ľūľimēn.

*

Numėl minnė vōr-sakwaľik jąmės χuril
tūr-χą̄täñ jąmės ľą̄ñχėm
ti lūlilėm,
tēpiñ Ta'i̊t, χuliñ Ta'i̊t vitäkėm
ti kojilėm.
Lēplä-sūnt ą̄jkä ūnlilėnė
ąu χą̄jnė ąwiñ ńolä

Ajäsz-isten öreg ím miképpen szól:
«Bármerre levő leányos falut
többé te meg ne bánts (ne mozgass),
bármerre levő fias várost
többé te ne rombolj!
Leányos falut, fias várost ha ezentúl is fogsz bántani,
Numi-Tårėm atyád elvégre rossz néven fogja venni.»
Leánybúcsúzó búcsúszóval most mi ketté válunk (állunk),
fiúbúcsúzó búcsúszóval most mi ketté válunk.

*

Fönn járó erdei szarka jeles alakjában
tavi hattyú [repülő] jeles útamra
állok ím,
tápláléka bő, hala bő Szoszva vizecskémet
követem ím.
Lēplä-torkolati öreg lakó
víz sebje mosta víz-sebes földfokának

sāt sossėl ta'ĭliñ pi'itän,
sāt jūr ta'ĭliñ pi'itän
ti joχtsėmēn.
χą̄tėl χansäñ jąmės pasän tärmėl
tūr-tēp śuńiñ ānil
mēn mujlėptaχtimēn,
Ās-tēp śuńiñ ānil
mēn mujlėptaχtimēn.
χąsä mujilsėmēn, vā'ti mujilsėmēn,
Tūr-χą̄täñ-Ās-χą̄täñ-voikėn-ą̄tėr
χumlė lāwe'im:
«*jātä, Lēplä-sūnt ąjkä*
ā'ri jąmės paśäntėl ti χū'ltėn,
pĭ' jąmės paśäntėl ti χū'ltėn!
am sēmėl vitėp vitiñ Ta'ĭtėm
ēlä'l ti kojilėm, ēlä'l ti marlilėm.

*

hét szosszél-állattal teli fészkébe,
hét jur-állattal teli fészkébe
érkeztünk mi most meg.
Nap-hímes szép asztal fölött
tavi táplálékban bőséges tányérral
vendégeljük meg mi egymást,
obi táplálékban bőséges csészével
vendégeljük meg mi egymást.
Hosszú ideig vendégeskedtünk, vagy rövid ideig vendégeskedtünk,
Tavi-hattyú-obi-hattyú-fejérségű-fejedelemhős
ím miképpen szólok:
«Hallod-e Lēplä-torkolati öreg,
leánybúcsúzó jó búcsúszóddal maradj,
fiúbúcsúzó jó búcsúszóddal maradj,
én fekete vizű vizes Szoszvámat
ím tovább követem, ím tovább szűkítem.

*

Jelpiñ vitėp vitiñ tūrėmnė
am ta joχtĭlamėm.
jelpiñ jiwpä jiwiñ tumpėmnė
χąsä jälėm χum la'ĭlėm
tū ta tūśtiäγėm.
am ūnlĭlėnė jelpiñ jiwpä tumpėm kwoťlėt
sät jūr ta'ĭliñ piťim kojlilėm,
χąt jūr ta'ĭliñ kwolėm kojlilėm.
äwiñ kwol äwim jui-pälėn śälte'im:
jūr ta'ĭlėp ta'ĭliñ piťimnė,
jūr ta'ĭlėp ta'ĭliñ kwolėmnė
numėl minnė tąuliñ tąrėm
at joχtälėm,
la'ĭlėl χajtnė la'ĭliñ näj
at joχtälėm.

*

Szent vizű vizes tavamhoz
én azután megérkeztem,
szent fájú fás szigetemre,
hosszú ideig járt ember, lábamat
ím oda állítom.
Magam lakó szent fájú szigetem közepén
hét júr-állattal teli fészkemet nyomozom,
hat júr-állattal teli házamat nyomozom.
Ajtós házam ajtaja belfelére lépek,
júr-állattal telides-teli fészkemhez,
júr-állattal telides-teli házamhoz
fönn járó szárnyas isten
nem férkőzött,
lábbal futó lábas istennőcske
nem férkőzött

*

Ti tēpiñ Ta'ĭt taľχėmtė,
ti χuliñ Ta'ĭt taľχėmtė,
jelpiñ jiwpä jiwiñ tumpėmt
χāpėl minnė χāpiñ χumnė
puri ānil voss ūnttawėm!
sunėl jälnė suniñ χumnė
puri-pūtėl voss ūnttawėm!
numėl minnė tąuliñ tą̄rėm
am num pālėm ul voss patχati,
la'ĭlėl χajtnė la'ĭliñ nāj
am num-pālėm ul voss patχati!
lū-jir-ke vōwsėm:
am lū-jirėl voss tūśtĭlawėm,
uj-jir-ke vōwsėm:
am uj-jirėl voss tūśtĭlawėm!

Ezen tápláléka bő Szoszvám forrásánál,
ezen hala bő Szoszvám forrásánál,
szent fájú fás szigetemen
hajóval járó hajós ember
ételáldozatos edényt hadd állítson (ültessen) nekem,
szánnal járó szánas ember
ételáldozatos üstöt hadd állítson nekem!
Fönn járó szárnyas isten
én fölém ne kerekedjék (essék),
lábbal futó lábas istennőcske
én fölém ne kerekedjék!
Ha lóáldozatot kérek:
lóáldozatot állítsanak nekem,
ha rénáldozatot kérek:
rénáldozatot állítsanak nekem!

VII.

A szoszvaközépi isten *(Ta'ĭt-kwoťl ą̄jkä).*

A szoszvaközépi öreg hősi éneke.

Ta'ĭt-kwoťl ą̄jkä tērniñ ērɣä.

Manä sijiñ ą̄tėr sijim totĭlawė,
manä namiñ ą̄tėr namėm namejawė!
ti ruś χum jälnė, mańśi χum jälnė
χāpiñ jā, tūpiñ jā kwotėlrišėmt,
χajtnė tul ľūľit ūsėrišėt,
minnė tul ľūľit ūsėrišėt
Ta'ĭt-kwoťl ą̄jkä ūnlĭle'ĭm.
ajäñ χum saw pĭɣėm saw kwoss ą̄lĭli,
ajäñ χum sāt pĭɣėm sāt kwoss atχatĭli:
marėmanė sorχän χul tĭ marėmawėsū,
marėmanė ńalkän χul ti marėmawėsū.

Minő híres fejedelemkép terjesztik az én híremet!
minő neves fejedelemkép nevezik az én nevemet!
Ezen orosz ember járó, ezen ugor ember járó
hajó lepte folyócskám, evező lepte folyócskám közepében
futó felhő magasságú váracskámban,
menő felhő magasságú váracskámban
Szoszva-középi öreg lakozom én.
Apródférfi sok fiam sok számban a mint van,
apródférfi hét fiam hétté a mint egybegyűl: [ségbe,
mint szükségbe jutott pisztránghal jutottunk mi ím szük-
mint szükségbe jutott héringhal jutottunk mi ím szükségbe.

Numi-Sorńi āśuwnė ēta-ke sāt pojkśeu,
Numi-Sorńi āśuwnė χ̣ątėl sāt pojkśeu :
«ti χajtnė tul ľūľit ūśū,
ti minnė tul ľūľtt ūsū —
alil jine tąuliñ tąrėm,
luil jinė la'ilіñ pupi'
molėχ tit tārä at pāsėpāles ;
marėmanė nąmtiñ uj nąmtänū
ti marėmawäst,
marėmanė kakriñ uj kakränū
ti marėmawäst!»

*

Ētä sāt, χ̣ątėl sāt ti-kwoss ūrχ̣ateu.
sipä jäktėnė sari ūlėm
jolä ti χuje'im,
porχ̣ä jäktėnė ńañrä ūlėm
jolä ti χuje'im.

Felső-Aranyos atyánkhoz hét éjjel imádkozunk,
Felső-Aranyos atyánkhoz hét nap imádkozunk :
eme futó felhő magasságú várunk,
eme menő felhő magasságú várunk —
felülről jövő szárnyas isten,
alulról jövő lábas bálvány
azelőtt itten keresztül nem juthatot [rajta].
Szükségben levő elmés állat elménk
ím szükségbe jutott,
szükségben levő kebles állat keblünk
ím szükségbe jutott.

*

Hét éjjel, hét nappal hiába várakozunk.
Nyakat levágható igaz álmot
[alunni] fekszem ím le,
derekat levágható erős álmot
[alunni] fekszem ím le.

talkwė ąsmä-ke pine'im :
l'ūl'iñ' jēmti,
l'ūl'iñ ąsmä-ke pine'im :
talkwäi' jēmti ;
uriñ jiw χąt urä
ness ti-kwoss jąñχe'im,
uriñ jiw sāt urä
ness ti-kwoss jąñχe'im :
ūlmėm at-pėl jiwwė.

*

Ajäñ χum sāt pi̯rėm,
ńir ńālpä sāt ątėr
pum-jonγil jonγimė,
ńir-jonγil jonγimė
ētäl'iñ kwon ta-pėl kapėrte'it,
ētäl'iñ kwon ta-pėl kārwilte'it.
toχ jonγėnänl χaltė akw'-mat-ērt

Ha alacsony párnát rakok,
magassá válik,
ha magas párnát rakok,
alacsonnyá válik.
Oldalas fa módjára hat oldal felé
habár csakúgy forgok,
oldalas fa módjára hét oldal felé
habár csakúgy forgok:
álmom még sem jön meg.

*

Apródférfi hét fiam,
vesszőnyilas hét fejedelemhős
füves játékot játszva,
vesszős játékot játszva,
éjjelenként azalatt künn ügyeskedik,
éjjelenként azalatt künn őrködik.
A mint így játszanak, egyszer csak

ajäñ χum jäni̊' pī̊γėm
sirej-sisiñ jḁmės kātėl
jū ti śältėpālėm ; χumľė lāwi :
«Ta'i̊t-kwoťl ḁ̄jkä !
manä namiñ ḁ̄tėr namėn totawė,
manä sijiñ ḁ̄tėr sijin totawė,
nañ iñ ti χumľė-mḁs χuje'in ? !
tāltiñ ūs tāltuwnė χḁ̄nt-χāp ti pūχtėm.
nḁ̄ñχ kwālėn !
ńoχsiñ vāγėn num-pālėn,
ujiñ vāγėn num-pālėn
laχriñ ḁ̄tėr laχrėn nḁ̄ñχ masäln !»

*

Ta'i̊t-kwoťl ḁ̄jkä nḁ̄ñχ ti kwāle'im,
ńoχsiñ vāγėn num-pālėn,
ujiñ vāγėn num-pālėn
laχriñ χum laχrėm

---

apródférfi legnagyobb fiam
kardhátas jó kézzel
lépett ím be, ím miképpen szól :
«Szoszva-középi öreg !
minő neves fejedelemhőskép terjesztik a te neved,
minő híres fejedelemhőskép terjesztik a te híred,
és te mégis hogyan heverhetsz így még ? !
Réves város révünkhöz ím hadi hajó kapaszkodott.
Kelj föl !
Nyusztbőrös vállad fölé,
medvebőrös vállad fölé,
pánczélos fejedelemhős, pánczélodat öltsd föl !»

*

Szoszva-középi öreg ím fölkelek,
nyusztbőrös vállam fölé,
medvebőrös vállam fölé
pánczélos ember pánczélom

ną̄ñχ ti masi̊lilėm.
tūl ąsmäñ pāl ąsmamėn
pāi̊' ti χi̊lχati̊le'im,
ąsmäñ pāl ąsmamėn
pāi̊' ti kissχati̊le'im,
jelpiñ sirejim ti χą̄ntmėm.
at tuľäp tuľäñ kātnė toχa pūmėm.
nāñk-jiw jelpiñ kwolėriśėm,
χąut-jiw jelpiñ kwolėriśėm
kwol-kanä kwoťlėn nalu tuśtipäslėm:
jārtäkēt nāj ti pēlamlės,
ta χurip sirej ta ą̄li̊lālėm.
uj kit paľ kwonaľ χumľė χōntle'im,
χār kit paľ kwonaľ χumľė χōntle'im,
jārtäkēt kwon matėr sij ta sijti.
āwiñ kwol āwimnėl
kwonä ta-pėl kwālsėm.

ím fölöltözöm.
Azután párnás ágyam párnámból
ím előturkálni kezdek,
párnás ágyam párnámból
ím előkeresgélni kezdek,
szent kardomat ím megtaláltam,
öt újjú ujjas kezembe úgy meg is fogtam.
Vörösfenyő-fából való szent házacskám,
lúczfenyő-fából való szent házacskám
padlója közepére leállítottam:
éppen mintha tűz gyúladt volna ki,
olyan módú kard vala ím az.
Rénszarvas két füle módjára a mint kifelé hallgatózom,
rénbika két füle módjára a mint kifelé hallgatózom:
ím éppen mintha valami zaj hallatszanék.
Ajtós házam ajtajából
tehát kimentem.

kwonä nēĭlmėm porät
ponsėm sosĭ' kitĭ' sam
χumľė sunse'im:
S'ärχą̄l-ą̄ñėt-jūtlän ą̄jkä
χą̄ntä ti joχtŏlālėm.
ajäñ χum saw pĭγėm akw' pālä
akwäĭ' χą̄lamėt, akwäĭ' alimėt.

*

Namiñ sirejim, sijiñ sirejim
at tuľäp tuľäñ kātėl
tākiś ta pūmėm, tĭl tū χajtsėm.
namiñ ą̄tėr namä,
sijiñ ą̄tėr sijä
S'ärχą̄l-ą̄ñėt-jūtläñ ą̄jkä
puñkä ti saĭrėpilem,
sāt ātpä ātiñ puñk-sąwä
ti nujėmtilėm,

A mint kiérkeztem,
érett ribiszke két szemem
ím miképpen néz:
Rén-bika-szarv-íjas öreg
hada érkezett ím meg.
Apródférfi sok fiam egyik fele
csupa halottak, csupa leöltek.

*

Neves kardomat, híres kardomat
öt ujjú ujjas kézzel
erősen megfogtam, ezzel oda futottam.
Neves fejedelemhős a neve,
híres fejedelemhős a híre, —
Rén-bika-szarv-íjas öregnek
fejét ím levágom,
hét hajú hajas fejebőrét
ím lenyúzom,

ńoχsiñ ēntapémnė tū taĭmatilėm,
ujiñ ēntapémnė tū taĭmatilėm.
tajėχ ą̄s — ti sisiñ kwol sisémt
akw' sāsnėl tėlėm sāt nānk ľūľi —
ńoχsiñ ēntapémnėl, ujiñ ēntapémnėl
ti vislėm ; ań akw' sāsnėl tėlėm sāt nāńknė
nā̄ñχ ti χāñχtilėm, nā̄ñχ ti taγätilėm ;
Ās-χaleu vōtlañėn numėn oss vōtawė,
tūr-χaleu vōtlañėn numėn oss vōtawė!
Ta'ĭt-kwoťl ā̄jkä
namiñ ā̄tėr namėm tĭl oss sunsawė,
sijiñ ā̄tėr sijėm tĭl oss sunsawė!

*

Tūl ponsėm sosĭ' kitĭ' sam
χumľė sunse'im : kit ā̄tėr
ajäñ χum pĭγänėn jot ta ojėmĭ'.
ań sirejim ēntapémnė taĭmatäslėm,

---

nyusztbőrös övemhez oda akasztom,
medvebőrös övemhez oda akasztom.
Később misét — ezen mögös házam mögében
egy tőből fakadt hét vörösfenyő áll —
nyusztbőrös övemből, medvebőrös övemből
ím elővettem ; s amaz egy tőből fakadt hét vörösfenyőre
ím fölszállítom (hágtatom), ím fölakasztom ;
obi csüllőmadár himbálására hadd himbálja ott fönn a szél,
tavi csüllőmadár himbálására hadd himbálja ott fönn a szél!
Szoszva-középi öregnek
neves fejedelemhős nevem ebből hadd lássák (nézzék),
híres fejedelemhős hírem ebből hadd lássák.

*

Azután érett ribiszke két szemem
ím miképpen néz : két fejedelemhős
apródlegényeivel együtt ím megfutott.
Most kardomat övembe akasztottam,

sisiñ kwol sisémnė ti jälėpālsėm,
tot ą̄ńśėm āńt-jąut ālmejäslėm,
χūrėm kwonsėp āńt-ńāl ālmejäslėm,
ań kit ą̄tėr jui-pālt ta χajte'im.
akw'-mat-ērt ponsėm sosĭ' kitĭ' sam
χumľė sunse'im:
ajäñ χum saw pĭ̄γėm pusėn alimėt,
akw' ajäñ χum-pĭ̄γėm ness χuľtėm.
ānėm kāsėlamēn kēmt kit ą̄tėr
sisĭ' ta ojėmĭ'. — pēlpĭ' ti jēmtsėm;
ajäñ χum-pĭ̄γėm-pālt joχtäsėm,
ajäñ χum pĭ̄γėm-numpėl χumľė lāwe'im:
«nañ manėrĭ' minäsėn naňkėn jänitėl? !
ań mirėn akw'-mūs ti alwäsėt.»
ajäñ χum-pĭ̄γėm ta χūľtės,
am kit ą̄träγėm ti ńawliäγėm.
vāťin ti vāťimtėm kēmt χumľė rą̄ñχe'im:

---

mögös házam mögébe mentem,
ottan tartott szaru-íjamat leemeltem,
három horgas szaru-nyilamat leemeltem
s azzal ama két fejedelemhős után futok.
Egyszer csak érett ribiszke két szemem
ím miképpen néz:
apródférfi sok fiam mind le van ölve,
egy apródlegényem maradt meg csupán.
A midőn engemet észre vett a két fejedelemhős,
ím visszafelé futott. — Neki gyorsalkodtam,
apródlegényemhez érkeztem,
apródlegényemhez ím miképpen szólok:
«Te minek mentél egymagadban (magad nagyságával),
lám néped most mind leölték.»
Apródlegényem most helyben maradt,
én pedig két fejedelemhősömet űzőbe veszem. [kiáltok:
A midőn kis távolra közeledtem hozzájuk, ím miképpen

«ul minēn sär!
matėr nur-ke kinseɣėn
ānėmnėl kinsėlēn,
matėr vārmėl'-ke ąńśeɣėn
ānėmnėl kinsėlēn!»
ań χūrėm kwosspä āńt ńālėm
sānsiñ jąut sānsän tū pinilėm,
tĭl χartilėm, tārmätilėm:
ań kit ątėr sas ta χājwėsĭ'.
takwsi-χul jąmės nur-jiw
akw' ńālt l'ūl'eĭ',
tūjä-χul jąmės nur-jiw
akw' nālt l'ūl'eĭ'.
sar χumim χuml'ė lāwĭli:
«tăχam! nañ ānėm manėrĭ' jūwl'ė pūwäslėn?»
jui χumim χuml'ė lāwĭli:
«takwsi-χul jąmės nur-jiw,

«Ne menjetek csak!
Ha valami bosszút kerestek,
tőlem keressétek,
ha valami ügyetek van,
tőlem keressétek!»
Most három horgas szaru-nyílamat
hajlatos (térdes) íjam hajlatához oda helyezem,
íjamat most megfeszítem, lebocsátom:
ím ama két fejedelemhőst, mind a kettőt érte.
Mint őszi halnak szép nyársfáján
egy nyárson állnak,
mint tavaszi halnak szép nyársfáján
egy nyárson állnak.
Első emberem ím miképpen szól:
«Héka, te engemet miért rántottál vissza?»
Hátsó emberem ím miképpen felel:
«Mint őszi hal szép nyársfáján,

tūjä-χul jąmės nur-jiw
χūrėm kwosspä āńt-ńālt
akwät ti ľūľimēn.»

*

Ta'ĭt-kwoťl ąjkä
namiñ ątėr namėm χotä totawė,
sijiñ ątėr sijėm χotä totawė!
tū ta χajte'im,
pēś-pąχt ľūľėm sirejim
ta leĭmatilėm:
ań kit ątėr sāt ātpä ātin puñkäγēn
ti nujėmtiäγėm,
ńoχsiñ ēntapėmnė, ujiñ ēntapėmnė
tū taĭmatiaγėm.
tūl jūwľe jąñχnė saγiñ puñkėm
jūwľė ti jąñχtäslėm,
jūwľė ta minente'im.

---

mint tavaszi hal szép nyársfáján,
három horgas szaru-nyílon
ím együtt állunk.»

*

Szoszva-középi öreg
neves fejedelemhős nevem mily messze (hova) viszik,
híres fejedelemhős hirem mily messze viszik!
Ím oda futok,
csipőmön függő (álló) kardomat
ott előrántom:
ama két fejedelemhősnek hét hajú hajas fejét
ott lenyúzom,
nyusztbőrös övembe, medvebőrös övembe
oda akasztom.
Azután visszafelé forduló fürtös fejemet
ím visszafelé fordítom,
ím visszafelé mendegélek.

ań sisiñ kwol-sisėmt
akw' sāsnėl tēlėm sāt nāñk l'ūl'i —
ań mōläl taγätėm puñk=sąwėm-pālt
ti puñk sąwäγėm
ą̄s ną̄ñχ χāñχtiäγėm, ną̄ñχ taγätiäγėm;
Ās-χaleu vōtlañėn numėn oss vōtawėt,
tūr-χaleu vōtlañėn numėn oss vōtawėt!
Ta'ỉt-kwot'l ą̄jkä
namiñ ą̄tėr namėm tī̊l oss sunsawė,
sijiñ ą̄tėr sijėm tī̊l oss sunsawė!

*

Ań ārtėlėnė ārtiñ uj
χuml'ė ārtėlilėm,
kēmjėlėnė kēmiñ uj
χuml'ė kēmjėlilėm:
sās tą̄lỉpėm, āl tą̄lỉpėm l'ą̄ñχ χąsit
ań χūrėm ą̄tėr ajäñ χum-pī̊γän

Most — mögös házam mögött
egy tőből fakadt hét vörösfenyő áll —
a minap fölakasztott fejbőrömhöz
ezt a két fejbőrömet is
fölszállítom, fölakasztom;
obi csüllőmadár himbálására hadd himbálja ott fönn a szél,
tavi csüllőmadár himbálására hadd himbálja ott fönn a szél!
Szoszvaközépi öreg
neves fejedelem nevem most hadd lássák,
szoszvaközépi öreg híres fejedelem hírem most hadd lássák!

*

Most okoskodó okos állat
ím miképpen okoskodom,
elmélkedő elmés állat
ím miképpen elmélkedem:
a térdkoptató, lábszár-koptató [értsd: oly hosszú és fáradságos] út mentében
a három fejedelemhős apródlegényei

ti ojamėt.
aṅ ānt-ńālėm, ānt-jąutėm ti vislėm.
sās tą̄lipėm, āl tālipėm ľą̄ñχ χąsit
ti mine'im.
toχ minnėm χaltė akw'-mat-ērt
ponsėm sosi' kiti' sam
χumľē sunse'im:
aṅ ajäñ χum-pī̆γänėm ti nēĭläsėt.
ti χajtsėm, χajtsėm;
ńāl pāχwtnė pāsėn
lapän ti joχtsanėm.
χūrėm kwosspä ānt-ńālėm
sānsiñ jąut sānsän ti pinilėm,
tĭ̄l χartilėm, tārmätilėm:
χūrėm ajäñ χum-pī̆' akw' ńālt ľūle'it.
sar ajäñ χum-pī̆' χumlė lāwi:
«tă̄χam! naṅ ānėm manėri' juwľė χartäslėn!»

ím megfutottak.
Most szaru-nyílamat, szaru-íjamat ím megragadtam.
A térdkoptató, lábszár-koptató út hosszában
ím megyek.
A mint így megyek, egyszer csak
érett ribiszke két szemem
ím miképpen néz:
apródlegényeim ím előtűntek.
Most futottam, futottam,
nyíllövő távolságra
ím közelükbe jutottam.
Három horgas szaru-nyílam
ím hajlatos íjam hajlatára helyezem,
ezzel megrántom, eleresztem:
a három apródlegény egy nyílon áll.
Az első apródlegény ím miképpen szól:
«Héka, te engemet miért rántottál vissza?»

jui ajäñ χum-pī̊' χumľė lāwi :
«takwsi-χul ją̥mės nur-jiw
akwän ti nurtwėsū,
tūjä-χul ją̥mės nur-jiw
akwän ti nurtwėsū.»
tū ti χajtsėm, sirejim leı̊matsėm,
ań sāt ātpä ātiñ puñkänl
namiñ sirej, sijiñ sirej-taľχėl
pusėn śurtėmtėsanėm, pusėn nujimtėsanėm.
ań sirejim pēś-pą̄χėmnė
tū ma'ı̊mtäslėm,
puñk-są̥wän ńoχsiñ ēntapėmnė, ujiñ ēntapėmnė
tū taı̊matsanėm.
ań ēlėn ojėm ajäñ χum-pī̊γänėm
sās tą̄lı̊pėm, āl tą̄lı̊pėm ľą̄ñχ χą̥sit
ą̄s ta ńawliänėm.
toχ ńawlėnėm χaltė akw'-mat-ērt

A hátul levő apródlegény ím miképpen felel :
«Mint őszi hal szép nyársfáján
vagyunk ím mi egybenyársalva,
mint tavaszi hal szép nyársfáján
vagyunk ím mi egybenyársalva.»
Ím oda futottam, kardomat előrántottam,
ama hét hajú hajas fejüket
neves kardom, híres kardom hegyével
egészben lemetszettem, egészben lenyúztam.
Erre kardomat csipőm mellé
oda dugtam,
fejük bőrét nyusztbőrös övembe, medvebőrös övembe
oda akasztottam.
Most tovább futott apródlegényeimet
a térdkoptató, lábszár-koptató út hosszában
ismét űzőbe veszem.
A mint így űzöm, egyszer csak

ponsėm sosĭ' kitĭ' sam
χumľė sunse'im :
ta nēĭlmänl nānki.
mōnt kwoni-pāl pēlpiś
ą̄s ti ńoumtäslėm. — akw'-mat-ērt
ńāl līnė pāsnė ti joχtsanėm.
ań χūrėm kwosspä āńt-ńālėm
sānsiñ jąut sānsėmnė ti pinilėm,
tĭl χartilėm, tārmätilėm :
ńilä χum takwsi-χul jąmės nur-jiw
akwät ti ľūľe'it,
tūjä-χul jąmės nur-jiw
akwät ti ľūľe'it.
tū ta minäsėm ;
pēś-pāχėmnėl sirejim leĭmatäslėm,
sāt ātpä ātiñ puñkänl
namiñ sirej, sijiñ sirej-taľχėl

érett ribiszke két szemem
ím miképpen néz:
előtűnnek, az látszik.
Még gyorsabban, mint az imént,
mozogtam ím ismét előre. — Egyszer csak
nyíllövő távolságra értem őket utól.
Erre három horgas szaru-nyílamat
hajlatos íjam hajlatára helyezem;
azután megfeszítem, eleresztem :
a négy ember mint őszi hal szép nyársfáján
ím együtt áll,
mint tavaszi hal szép nyársfáján
ím együtt áll.
Erre oda mentem ;
csipőm mellől kardomat előrántottam,
hét hajú hajas fejüket
neves kard, híres kard hegyével

pusėn śurtėmtėsanėm, pusėn nujėmtėsanėm,
punk sąwän ńoχsiñ ēntapėmnė, ujiñ ēntapėmnė
tū taĭmatsanėm.

*

Ań am ūnlėnė nāñk-jiw jelpiñ kwolėmnė,
am ūnlėnė χąut-jiw jelpiñ kwolėmnė
iuwľė jąmĭle'im.
ań takkät χuľtėm ajäñ χum-pĭγėm
kaniñ paul kanėmtė,
kaniñ ūs kanėmtė
ľūńśimė ti ľūľi.
namiñ ątėr, sijiñ ątėr χumľė lāwe'im:
«nañ ajäñ χum-pĭγėm manėr ľūńśte'in?» —
«am tōnä ľūńśe'im, am nąmse'im:
namiñ ątėr, sijiñ ątėr, jąmės ąträkėm
nañ χotäľ ta totwäsėn.»
ań ajäñ χum-pĭγėt puñk-sąwän

---

egészben lemetszettem, egészben lenyúztam.
Fejük bőrét nyusztos övembe, medvebőrös övembe
oda akasztottam.

*

Most a magam lakta, vörösfenyőből való szent házamba,
a magam lakta, lúczfenyőből való szent házamba
visszafelé mendegélek.
Az a magában maradt apródlegényem
teres falum terén,
teres városom terén
ím sírva áll. [lok:
Neves fejedelemhős, híres fejedelemhős ím miképpen szó-
«Te apródlegényem mit siratsz?» —
«Én azért sírok, azért gondolkozom:
neves fejedelemhős, híres fejedelemhős jó uracskám,
vajjon téged hova vittek el.»
Most az apródlegények fejebőreit

mōläl tayätėm puñk-sąwanėm-pālt
tū ta χāñχtiänėm, tū ta tayätiänėm.
ań āńt-jąutėm, āńt-ńālėm
sisiñ kwol sisėmnė
tū ta tayätiäyėm.
namiñ sirejim, sijiñ sirejim
kwon lēwätilėm;
ajäñ χum-pī̆yėm numpėl χumľė lāwe'im:
«ti tāltiñ ūs tāltėmnė nalu va'ĭlėn,
ti jelpiñ jāriśėmt sirejim χot loutäln,
tūl am ūnlėnė jelpiñ kwolėm-kiwrėn jū tuläln!
am ąsmäñ pāl ąsmamnė jolä pinilėm.»

*

Ētä sāt, χātėl sāt ūlėmtal ąlėm χum
ań sipä jäktim sari ūlėm
jolä χuje'im,
puñkä jäktim ńañrä ūlėm

---

a minap fölakasztott fejbőreimhez
ím oda szállítom, ím oda akasztom.
Erre szaru-íjam, szaru-nyílam
mögös házam mögébe
ím oda akasztom.
Neves kardom, híres kardom
kihúzom;
apródlegényemhez ím miképpen szólok:
«Ezen réves városom révéhez szállj alá,
ezen szent folyócskámban mosd meg a kardomat,
azután a magam lakta szent házamba hozd be!
ezen párnás ágyam párnám alá helyezem.»

*

Hét éjjel, hét nappal álomtalanúl volt férfiú
most nyakam vágható igaz álmomat
[alunni] ím lefekszem,
fejem vágható igaz álmomat

jolä χuje'im.
urä-ke sāt ur ją̄ñχe'im,
urä-ke χą̄t ur ją̄ñχe'im:
akw'-mat-ērt ajäñ χum-pī̊γėm
kwon ta rą̄ñχėltaχtės,
sirej sisiñ jąmės kātėl
jū ti śältaps; — χumľė lāwi:
«namiñ ą̄tėr, sijiñ ą̄tėr
Ta'ı̊t-kwoťl ą̄jkä ną̄ñχ kwālėn!
nalmi jelpiñ jāriśmēn
Mēñkw-ą̄jkän ti joχtimė,
āχwtės-normäl ti vārawė.»

*

Ań namiñ ą̄tėr, sijiñ ą̄tėr
ną̄ñχ ti ūntχate'im.
ńoχsiñ vāγėn num pālėn,
ujiñ vāγėn num pālėn

[alunni] ím lefekszem.
Oldala szerint hét oldal felé forgok,
oldala szerint hat oldal felé forgok:
egyszer csak apródlegényem
künn elkiáltotta magát,
kardhátas jó kezzel
ím belépett; — ím miképpen szól:
«Neves fejedelemhős, híres fejedelemhős,
Szoszva-középi öreg kelj föl!
Lent levő szent folyócskánk
ím Mēnkw-öreg szállotta meg,
kőgátat készít rajta.»

*

Most neves fejedelemhős, híres fejedelemhős
ím fölülök.
Nyusztbőrös vállam fölé,
medvebőrös vállam fölé

laχriñ χum laχrėm
nąñχ ti masĭlilem.
ąsmäñ pāl ąsmėm
nąñχ ti χĭlχate'im,
ąsmäñ pāl ąsmėm
nąñχ ti kisszate'im,
at tuľäp tuľäñ kātél
namiñ sirejim, sijiñ sirejim
ti pūwäslėm,
kwol-kan kwoťlėn nalu tuśtĭpäslėm;
jārėntakēt naj pēlamlės sirejimnėl. —
āwiñ kwol āwimnėl
kwonä kwoss kwāle'im,
tāltiñ ūs tāltėmnė
ponsėm sosĭ' kitĭ' sam
χumlė sunse'im:
jelpiñ jāriśėm Mēñkw-ąjkän

pánczélos ember pánczélomat
ím felöltözöm.
Párnás ágyam párnámat
ím felturkálom,
párnás ágyam párnámat
ím fölkutatom,
öt ujjú ujjas kézzel
neves kardomat, híres kardomat
ím megfogtam,
a ház padlója közepére leállítottam;
éppen mintha tűz gyúladt volna ki kardomból. —
Ajtós házam ajtajából
a mint kimegyek,
réves városom révére
érett ribiszke két szemem
ím miképpen néz:
szent folyócskámat Mēnkw-öreg

rą̄ñχim, šiśγim normäl vārawė.
āńt-jąutėm, āńt-ńālėm
sisiñ kwol sisėmnėl ti vislėm,
tāltiñ ūs tāltėmnė
nalu ti jąmĕle'im.
Mēñkw-ąjkä numpėl χumľė lāwe'im:
«Mēñkw-ąjkä! nañ manėr vāre'in?» —
«ti jelpiñ jāriśėn am normäl lap-vārilėm.»
tūl-ūlt ań χūrėm kwosspä āńt-ńālėm
ti vĭmėm,
sānsiñ jąut sānsėmnė
ti pinmėm,
tĭl χartäslem, tārmätäslėm:
ań Mēñkw-ąjkä χotäľ rä'ĭm luwä tū räγės,
χotäľ rä'ĭm ńąwľä tū räγės.

*

---

kiabálva, üvöltve gáttal zárja el (készíti).
Szaru-íjamat, szaru-nyílamat
mögös házam möge mellől ím elővettem,
réves városom révéhez
ím lemendegélek.
Mēnkw-öreghez ím miképpen szólok:
«Mēnkw-öreg, te mit csinálsz?» —
«Ezen szent folyócskádat én gáttal zárom el.»
Erre ama három horgas szaru-nyílamat
ím elővettem,
hajlatos íjam hajlatára
ím ráhelyeztem,
ezzel megrántottam, eleresztettem,
ama Mēnkw-öregnek a hová a csontja esett, oda esett,
a hová a húsa esett, oda esett.

*

Namiñ ą̄tėr, sujiñ ą̄tėr
ań χuml'ė lāwi̊le'im:
«ēlėm-χą̄lės jisiñ tą̄rėm χūńt tēli,
ēlėm-χą̄lės notiñ tą̄rėm χūńt tēli:
ań Mēñkw-ą̄jkä, majtėn patėm mā
χulaχ-tumpi̊' oss lāwawė!
ań porχėn patėm mā
Porėχ-sup-tumpi̊' oss namejawė!
ań vaś-χurγėn χuml'ė ālmuwės,
Vas-χuri̊'-tumpi̊' oss lāwawė!
ań nāj-χurγėn χuml'ė patės,
Nāj-χuri̊'-tumpi̊' oss namejawė!
ań są̄pakėn räγätėm mā
χūńt taχ Są̄pėk-lą̄mt-tumpi̊' oss lāwawė!
ti pēś-luwėn patėm mā
Pēś-lu-vōl'i̊' oss lāwawė!
ēlėm-χą̄lės jisiñ tą̄rėm χūńt tēli,

Neves fejedelemhős, híres fejedelemhős
most ím miképpen szólók:
egykor az ember korabeli világ fog támadni,
egykor az ember idejebeli világ fog támadni:
azt a helyet, a hova Mēnkw-öreg a májad esett,
«Holló-dombnak» hadd nevezzék!
azt a helyet, a hova derekad esett,
«Derékdarab-szigetnek» hadd nevezzék!
gyomorzacskód a mint emelődött,
«Gyomorzacskó-dombnak» hadd nevezzék!
tűziszerszám-zacskód a mint leesett,
«Tűziszerszám-dombnak» hadd nevezzék!
azt a földet, hová csizmád lehullott,
egykor majd «Csizmadarab-dombnak» hadd nevezzék,
azt a földet, hova ez a csipőcsontod esett,
«Csipőcsont-fordulónak» hadd nevezzék!
A midőn az ember korabeli világ fog támadni,

ēlėm-χąlės notiñ tąrėm χūńt tėli,
χum rautal, nē rautal
jelpiñ jā tit oss ąli!
χūńt taχ alγä minnė χum,
χūńt taχ ląñχä minnė χum
ti māt vit vāssi' ul oss aji,
pūri-āni, pūri-pūt oss ūnttāli!

---

a midőn az ember idejebeli világ fog támadni,
férfinak érinthetetlen, nőnek érinthetetlen
szent folyó hadd legyen itt!
Ha egykor erre fölfelé utazik ember,
ha egykor erre lefelé utazik ember,
e helyen vizet többé sohase igyék,
áldozatétel-edényt, áldozatétel-üstöt állítgasson!

VIII.

A múnkeszi Hadisten *(Xą̄nt-tą̄rėm)*.

A fölemelkedett-makkrécze-magasságú-fejedelemhős öcsikéjének, a Hadisten öregnek hősi éneke.

Lapėm-pirwä-ľūľit-ą̄tėr apɣä, Xą̄nt-tą̄rėm ą̄jkä tērniñ ērɣä.

Lapėm-pirwä-ľūľit ą̄tėr
akim-ą̄jkäriśnė
pupɣėt-sip ľūľit ūsėriśėmt,
tą̄rmėt-sip ľūľit ūsėriśėmt
ńārî' la'ĺlėp māń ą̄tėr jänmėltėlawėm,
ńārî' kātėp māń ą̄tėr jänmėltėlawėm. —
kaniñ ūs kanėmnė kwonä kwālĺālāle'im:
Lapėm-pirwä-ľūľit-ą̄tėr
akim-ą̄jkäriśnė ą̄ńśėm

Fölemelkedett-makkrécze-magasságú fejedelemhős,
öreg bácsikám
bálványok nyaka magasságú váracskámban,
istenek nyaka magasságú váracskámban
zsenge lábú kis fejedelemhőst nevelget engem,
zsenge kezű kis fejedelemhőst nevelget engem. —
Téres váram terére kimendegélek,
Fölemelkedett-makkrécze-magasságú fejedelemhős
öreg bácsikám uraló (birtokolta)

χotäl' ą̄lnė ajäñ χum saw pī̆γėm
pumä ńāl jonγe'it,
ńirä ńāl jonγe'it.
χotäl' ą̄lnė ajäñ χum saw pī̆γėmnė
χum-puñk jänit ńūr-lākil
ta sāñχwäsėlawėm:
ńoχs-sāχi akw' pālėm
jot nujimtėlawė
χum-puñk jänit ńūr-lākim
ta viśśentilėm,
Lapėm-pirwä-l'ūl'it-ą̄tėr
akim-ą̄jkäriśnė ą̄ńśėm
ajäñ χum saw pī̆γėt-nūpėl
at tul'äp tul'äñ la'ĭlėl
ta ālmėltilėm.
χotäl' ą̄lnė ajäñ-χum saw pī̆γėm
kātiñ āpėr kwoss vārĭliänl,

---

mindenfelé levő apródférfi sok legényem
fűszár-nyíllal játszik,
vessző-nyíllal játszik.
Bármerre levő apródférfi sok legényem
férfi-fej nagyságú szíjlabdával
dobál íme engem:
nyusztprémes subám egyik felét
magával rántja.
Férfi-fej nagyságú szíjlabdámat
most megfogom,
Fölemelkedett-makkrécze-magasságú fejedelemhős
öreg bácsikámat uraló
apródférfi sok legény felé
öt ujjú ujjas lábbal
ím emelintem.
Bármerre levő apródférfi sok legényem
kézbeli ügyességet noha kifejtenek (csinálnak),

la'ĭliñ āpėr kwoss vārĭliänl
χum-puñk jänit ńūr-lākil
ta āmėrtėlawėt.
ajäñ χum saw pĭγėm lāwĭle'it:
«ti jänit kātėn-jōr ą̄lmĭlėm,
ti jänit la'ĭlėn-jōr ą̄lmĭlėm:
Nā̧χėr-pā̧sĭ'-voikėn-ą̄tėr jäγėn alėm-sis
χotäl' jälĭlālmėn?»
kātėm śą̄mtal ta porät ą̄lĭlėm,
la'ĭlėm śą̄mtal ta porät ą̄lĭlėm.
Lapėm-pirwä-l'ūl'it-ą̄tėr
akim-ą̄jkäriśnė
uś ti jänmėltėlawėm; —
χuml'ė vārĭlilėm?!
tajėχ luwėm jänĭmāli,
tajėχ ńą̄wlėm jänĭmāli,

---

lábbeli ügyességet noha kifejtenek,
férfi-fej nagyságú szíjlabdával
mégis levágódnak (fölmerődnek).
Apródférfi sok legényem [erre emígy] szólal:
«Ha kezed ereje ilyen nagy volt vala,
ha lábad ereje ilyen nagy volt vala:
Czirbolya-toboz-mogyorójához-hasonló-fejérségű fejedelem-
hős atyád megölésekor
hol járkáltál volt?»
Kezem pedig erőtlen volt akkor,
lábam pedig erőtlen volt akkor.
Fölemelkedett-makkrécze-magasságú fejedelemhős
öreg bácsikám
ím még csak most nevelget engem; —
mikép cselekedjem?!
Majd később megnő a csontom,
majd később megnő a húsom,

āśėm-nur ul kinsilėm,
jäɣėm-nur ul kinsilėm?!

*

Kātėm jänĭmės, la'ĭlėm jänĭmės.
ajäñ χum-pĭɣėm-nūpėl lāwe'im:
«Sar pĭkėm! tąuliñ uj χansäñ χāp vārän,
la'ĭliñ uj χansäñ χāp vārän!»
tauliñ uj χansäñ χāpėl vārawėm,
la'ĭliñ uj χansäñ χāpėl vārawėm.
tauliñ uj χansäñ χāpėn tālimēn,
la'ĭliñ uj χansäñ χāpėn tālimēn,
lunt-saχ mēsiñ jā χąsit
mēn nātėltālimēn,
vās-saχ mēsiñ jā χąsit
mēn nātėltālimēn.
Pupi'-jā-sūntriśmēnnė joχtimēn.

---

atyám bosszúját ugyan hogy ne keresném,
apám bosszúját ugyan hogy ne keresném?

*

Kezem megnőtt, lábam megnőtt.
Apródlegényemhez szólok:
«Immár fiacskám, szárnyas állat [rajzával] ékesített hajót készítsetek,
lábas állat [rajzával] ékesített hajót készítsetek!»
Szárnyas állat rajzával ékesített hajót készítenek nekem,
lábas állat rajzával ékesített hajót készítenek nekem.
Szárnyas állat rajzával ékesített hajóba mi ketten beszállunk,
lábas állat rajzával ékesített hajóba mi ketten beszállunk,
lúdbél módjára kacskaringós folyó hosszában
úsztatunk mi ketten,
réczebél módjára kacskaringós folyó hosszában
úsztatunk mi ketten.
Bálványos folyócskánknak torkolatához érkezünk.

tąuliñ kārės-piťiñ nāñk
tot ľūľĺėnätä.
tąuliñ kārės-piťiñ nāñk
jol jäktėlĺlmėn.
sąrėχ-sam χansäñ ta'ĺlėm
ań kārės-piťiñ nāñk-āñkwälėmnė
tū mastĺlilėm.
χasli-sąw nuje'im, tū tūjtχate'im.
ań tąuliñ kārės joχtĺlāli;
sirejim viśśente'im, tū jąmĺle'im,
sip-luwä supĺ' saĺrėpālilėm.
akw' tąuliñ kārės ąs joχtĺlāli,
sip-luwä ąs supĺ' saĺrėpālilėm.

*

Ajäñ χum-pĺχėm-nūpėl lāwe'im:
«ti lunt-saχ mėsiñ ąśśä jā,

Szárnyas kárész-madár fészkével megrakott vörösfenyő
áll ím ottan.
A szárnyas kárész-madár fészkével megrakott vörösfenyőt
mi levagdaljuk,
lazacz szem módjára pikkelyezett pánczelomat (ékesített ruhámat)
ama kárész-madár fészkes vörösfenyő tuskójára —
oda ráöltöm.
Mohkérget vájok föl (nyúzok), oda rejtőzködöm.
Ama szárnyas kárész-madár megérkezik;
kardomat veszem, oda megyek,
a nyakát ketté vagdalom.
Még egy szárnyas kárész-madár jödögél,
nyakát szintén ketté vagdalom.

*

Apródlegényemhez szólok:
«Eme lúdbél módjára kacskaringós keskeny folyón,

ti vās-saχ mēsiñ ą̄śśä jā
pĭkwė sar ą̄s minĭlimēn!»
toχ ēläl' minĭlimėmēn,
Lą̄pėχ-aul sāt ą̄tėr ūnlėnė mān
lapä joχtĭlimēn, pāĭ' pūχtĭlimēn.
ajäñ χum=pĭγėm-nūpėl lāwe'im:
«nañ sar ti tąuliñ uj χansäñ χāpėmēn
ti ūnlĭläln! am pā jälĭlāle'im.»
pāĭ ti ją̄mĭle'im,
Lą̄pėχ=tūr-vātan nēĭle'im,
Lą̄pėχ-āγit pūlėnė l'ą̄ñχėn pate'im,
Lą̄pėχ=tūr-vātan tū tūjtχate'im.
akw' māt toχ tūjtχatėm māmt
Lą̄pėχ-āγit pūluñkwė ti jąme'it.
ūs-puñk namiñ nē,
ūs-puñk sujiñ nē
kit ēñkajä jot ti jąmĭlālim.

---

eme réczebél módjára kacskaringós keskeny folyón
fiúcska immár ismét mendegéljünk!»
Ím tovább mendegélünk,
Lâpėχ-végi hét fejedelemhős lakó helyéhez
közel érkezünk, a partra kapaszkodunk.
Apródlegényemhez szólok:
«Te immár ezen szárnyas állat rajzával ékesített hajónkon
maradj veszteg (ülj)! Én fölfelé mendegélek.»
Ím fölfelé lépdelek,
Lâpėχ tó partjához érkezem,
a Lâpėχ-beli lányok fürdő útjára jutok,
Lâpėχ tó partjához oda rejtőzködöm.
Egy helyt a mint így rejtőzködöm,
a Lâpėχ-beli lányok ím fürdeni jönnek.
Város feje, a neves nő,
város feje, a híres nő
két szolgálójával ím lépdegélnek.

jąmėśäkw āñχwsėlaχte'it,
Lāpėχ-tūr vātanėl nalu va'ĺle'it.
aṅ am nalu tū jąmĺle'im,
ūs-puñk namiñ nē,
ūs-puñk sujiñ nē
vit-kiwėrnė jolä jąmäsālilėm.
śäñśi-lilitä, vōrės-lilitä
ti tąlĺpañkwė voräti:
māt sāt ątėr ti kāstĺlāli,
vit sāt ątėr ti kāstĺlāli.
nąmtėm χuĺlālėm, ti tārätäläslėm.
ūs puñk namiñ nē,
ūs-puñk sujiñ nē
am nūpėlėm lāwi:
«nañ jilpi jänĺmėm
ńāriˀ kātėp māṅ ątėr,
ńāriˀ laˀĺlėp māṅ ątėr!

Szépecskén levetkőznek,
Lâpėχ tó partjáról alászállnak.
Most én oda lelépdelek,
város fejét, a neves nőt,
város fejét, a híres nőt,
a vízbe alátaposom.
Veréb-lelke, vércse-lelke
ím elszakadni törekszik (majd elhagyja):
íme a földbeli hét fejedelemhőst idézi,
íme a vízbeli hét fejedelemhőst idézi.
Megsajnáltam (elmém fölemelkedett) s ím elbocsátottam.
Város feje, a neves nő,
város feje, a híres nő
énhozzám szól:
«Te most (ujonnan) nevelkedett
zsenge kezű kis fejedelemhős,
zsenge lábú kis fejedelemhős,

am śäñśi-lili-aulėm,
am vōrės-lili-aulėm
nañ χartañkwė ti vorätilėn:
χa̯nal ńā̯r ta-pālnėl
Xūpārilēki sarän ā̯tėr ā̯jkėm joχtipėl
ti pupγėt-sip l'ūl'it ūsėriśėnnė,
ti tā̯rmėt-sip l'ūl'it ūsėriśėnnė
pānti' totnėmēn jui-pālt
tū ūsėjālimēn.
nañ tärmėlėn āγi-sāp tū sā̯simēn,
nañ tärmėlėn pi'-sāp tū sā̯simēn.»
toχ potėrtālėm. — am lāwe'im:
«nañ ānėm tūlt ūniñ sā̯täñėn ul ā̯ńsäln!»

*

Ań ti pupγėt-sip l'ūl'it ūsėriśėmnė,
ti tā̯rmėt-sip l'ūl'it ūsėriśėmnė

---

az én veréb-lelkem végét,
az én vércse-lelkem végét,
ím te kiszakítani törekedtél:
ha majd egykor az Ural túlsó feléről
Xúpárilēki zürjén fejedelemhős öregem megérkezik,
ebbe a bálványok nyaka magasságú váracskádba,
ebbe az istenek nyaka magasságú váracskádba, —
miután majd [a földdel] egyenlővé hordtuk,
oda fogunk mi majd várost alapítani. [szórni,
Te föléd leány [csecsemő alól való] fatörmeléket fogunk
te föléd fiú [csecsemő alól való] fatörmeléket fogunk szórni.»
Így beszélt. — Én felelek:
«Te csak engem valami könnyen hozzáférhető nagy szerencsének ne tarts!»

*

Most ezen bálványok nyaka magasságú váracskámból,
ezen istenek nyaka magasságú váracskámból

jū ją̄mi̊le'im.
ań χul'tėm ajäñ χum=pī̊γėm-pālt
tū ją̄mi̊le'im.
tąuliñ uj, la'i̊liñ uj χansäñ χāpėl,
lunt-saχ mēsiñ ąśśä jā koili̊limēn,
vās-saχ mēsiñ ąśśä jā ńawli̊limēn.
pupγėt-sip l'ūl'it, tą̄rmėt-sip l'ūl'it
ūsėriśėmnė joχtmėmēnt :
jāñkiñ tāl tēli̊mėm,
tūjtiñ tāl tēli̊mėm.
jāñkiñ tāl χą̄lėmä jui-pālt,
tūjtiñ tāl χą̄lėmä jui-pālt
muńmiñ tū ēlä χą̄ltilū,
sāñkiñ tū ēlä χą̄ltilū :
ńą̄r ta-pālnėl ta-kwoss ūrilū,
Xūpārilēki sarän ą̄tėr at joχti.
muńmiñ tū χą̄lėmä jui-pālt,

---

vissza lépdelek.
Ama hátrahagyott apródlegényemhez
oda lépdelek
a szárnyas állat, lábas állat rajzával ékesített hajóval,
a lúdbél módjára kacskaringós keskeny folyót követjük,
a réczebél módjára kacskaringós keskeny folyót űzzük.
Bálványok nyaka magasságú, istenek nyaka magasságú
váracskámba miután visszaérkeztünk,
jeges tél állott be,
havas tél állott be.
A jeges tél elmúlta után,
a havas tél elmúlta után
izzadságos nyarat töltünk el,
napheves nyarat töltünk el:
az Ural túlsó feléről, noha várunk reá,
Xúpárilēki zürjén fejedelemhős nem jön.
Az izzadságos nyár eltelte után,

sāñkiñ tū χ̣ālėmä jui-pālt
aśerėm turpä turiñ vōt vārilėm.
χotėm ālnė χ̣ātėlt ań ńā̮r ta-pālnėl
Xūpārilēki sarän ātėr χ̣āntä rā̮ñγulāli.
ajäñ χum saw pĭγänėm
ta χ̣āntlañkwė patĭlamėt.
ajäñ χum saw pĭγänėm
toχ χ̣āntlimanl akw'-mat χ̣ātėlt
am-nūpėlėm ta joχtĭlālmėt:
«tā̮sėm ńārä, tā̮sėm vāj masnė kōm
manaūn ā̮trū majėn!»
ań am sā̮rėχ-sam χansäñ ta'ĭlėm
ńoχsiñ vāγėn num pālėn
nā̮ñχ χ̣ōptĭlālilėm.
tāltiñ paul tāltėmnė
nalu jā̮mĭlāle'im,
tāltiñ ūs tāltėmnė

---

a napheves nyár eltelte után
hideg zúgású (hangú) zúgó szél támadt.
Valamelyik napon [egyszer csak] az Ural túlsó feléről
Xúpárilēki zürjén fejedelemhős hada kiáltoz.
Apródférfi sok legényem
most hadakozni kezd.
Apródférfi sok legényem
a mint így hadakozik, egy napon
énhozzám jön ím el: [időt
«Hogy száraz botost, száraz harisnyát ölthessünk, arra kis
óh adj nekünk, fejedelmünk!»
Most én lazacz szem módjára pikkelyezett pánczélomat
nyusztbőrös vállam fölé
fölkapdosom.
Réves falvam révéhez
lelépdegélek,
réves városom révéhez

nalu jḁmi̊lāle'im.
ań ńḁ̄r ta-pāl sāt ḁ̄tėr-pālt
nalu joχti̊lāle'im.
kit pāl ḁ̄lnė ńāliñ kan l'ūl'eū,
χūrėm pāl ḁ̄lnė jḁutiñ kan l'ūl'eū.
toχ χḁ̄ntlėneū χalt
ań ńḁ̄r ta-pal sāt ḁ̄tėr
ti oji̊lāle'it.
tan ojėmanl jui-pālt
pā jḁ̄mi̊le'im,
liliñ vōntėr kit josä
ti voti̊ntiäγėm,
ań ojėm ńḁ̄r ta-pāl sāt ḁ̄tėr
ti ńawli̊liänėm.
lunt-saχ mēsiñ jā mēsit,
vās-saχ mēsiñ jā mēsit
ti ūri̊liänėm. ti joχti̊le'it.

---

lelépdegélek.
Amaz Ural-túli hét fejedelemhőshöz
leérkezem.
Két felől való nyílas küzdő téren állunk,
három felől való íjas küzdő téren állunk.
A mint így hadakozunk,
amaz Ural-túli hét fejedelemhős
ím futásnak indúl.
Miután ők megfutottak,
föllépdelek a partra,
eleven vidra [gyorsaságú] két hótalpamat
ím fölcsatolom,
amaz elfutott Ural-túli hét fejedelemhőst
ím űzőbe veszem.
A lúdbél módjára kacskaringós folyó fordulójánál,
a réczebél módjára kacskaringós folyó fordulójánál
várom ím őket. Ím megérkeznek,

χūrėm puñkpä āńt-sāχarim
ti pinėltäslėm,
χūrėm puñkpä āńt-sāχarim
ti tārätilėm:
lunt minnė χara χal
χaraĭ' χūrtėlawė,
vās minnė χara χal
χaraĭ' nujĭlawė.
ań ńāṛ ta-pāl sāt āṭėr
mat-kēm ti nujχėlālimė,
akw' āṭėr āṣ ēläĭ' ojĭlāli.
χūrėm puñkpä āńt-sāχarim
āṣ pintėltilėm,
āṭėrriśėm lajim ńāl palitnė
ti ālmėlālimė.
ta patėm mātät ńār āχwtėsĭ'
ēlä aumlālėm.

Három fogas bunkós szaru-nyílamat
ím [az íjra] helyezem,
három fogas bunkós szaru-nyílamat
ím eleresztem:
lúd-járó [erdő-] köz a mily széles,
oly szélesre horzsolja le [az ellenfél testét],
récze-járó köz a mily széles,
oly szélesre nyúzza le.
Most az Ural-túli hét fejedelemhős
a mennyire meg van nyúzva:
egy fejedelemhős mégis odább menekül.
Három fogas bunkós szaru-nyílamat
ismét az íjra helyezem:
az én fejedelmecskémet kilőtt nyíl távolságnyira
emeli ím el.
Azon a helyen, a hová hullott, kopár kővé
változott (ömlik) el.

tū kwoss joχtı̊lāle'im :
ńār āχwtėsı̊' ēlä ą̊umlālėm,
puñk-są̊wä kātėmnė
at ti pattı̊lālmėm.

*

Jū ti ją̄ñχı̊lāle'im.
Lą̄pėχ-ą̊ul sāt ą̄tėr ūnlėnė
pı̊γiñ ūsėn, āγiñ ūsėn ti mine'im.
Lą̄pėχ=tūr-vātan ti nēı̊le'im :
ań Lą̄pėχ-tūr sāt ą̄tėr
tot ti pūrlaχte'it.
ań ńurėm-uj kwonsiñ ta'ı̊lėm
ną̄ñχ χōptı̊lālilėm.
ań ńurėm-uj kwonsiñ ta'ı̊l-lą̊mtėl
Lą̄pėχ=tūr-ūlttė ta lakwı̊le'im,
ńurėm-uj kantiñ tūrėl ujı̊le'im.
ań Lą̄pėχ-ą̊ul sāt ą̄tėr

A mint oda érkezem :
kopasz kővé változott el;
feje bőrét kezemhez
így nem kaphattam (ejthettem).

*

Ím visszafelé fordúlok.
A Lâpėχ-végi hét fejedelemhős lakta
fias városba, leányos városba megyek ím.
Lâpėχ tó széléhez érkezem :
ama Lâpėχ tóbeli hét fejedelemhős
ím ott vendégeskedik.
Én most »erős állat» (medve)-karmos pánczélruhámat
fölkapdosom,
amaz «erős állat»-karmos pánczélruhában
a Lâpėχ tón átszököm,
«erős állat» haragvó ordításával úszkálok.
Erre a Lâpėχ-végi hét fejedelemhős

nalu ti χajtĺe'it,
Lą̄pėχ-tūr vātan ānėm ūriānl.
pāĭ' χanĺlāle'im,
ań ńurėm-uj kwonsiñ ta'ĺlėm
pą̄χėn χossulilėm,
χūrėm puñkpä āńt-są̄χarim
ēläĭ' pinėltālilėm.
akw' lim ńālėmtėl χąt ą̄tėr
lunt minnė χara χal
χaraĭ' χūrtėlawė,
vās minnė χara χal
χaraĭ' nujĺlawė.
ań Lą̄pėχ-ąul sātit ą̄tėr
kankänl ojĺlālėm.
Lą̄pėχ-ąul sātit ą̄tėr kankänl
ta ńawlĺlāle'im.
ńoχsiñ sispä saw ur

ím a folyó felé futkos,
a Lâpėχ tó partján engem vár.
Partra érek,
amaz «erős állat»-karmos pánczélruhámat
félre hajítom,
három fogas bunkós szaru-nyílamat
íjamra helyezem.
Egy kilőtt nyilammal hat fejedelemhősnek —
lúd-járó köz a mily széles,
oly szélesre horzsolódik le [teste],
récze-járó köz a mily széles,
oly szélesre nyúzódik le [teste].
Most Lâpėχ-végi hetedik fejedelemhős
nagybátyjuk megfutott.
Lâpėχ-végi hetedik fejedelemhős nagybátyjukat
ím űzőbe veszem.
Nyusztos hátú sok hegyet

sawä ojĺālĺili,
ujiñ sispä saw ur
sawä ojĺālĺili.
toɣ ńawlĺlimėmt ta joɣtilėm.
kit-pāl ą̄lnė ńuli-uj
ness tūśtχatimēn.
kittĺ' mińnėmēn jui-pālt
Lą̄pėχ-ą̣ul jänĺ' ūs
āɣi-sāp, pĺ' sāp nalu są̄sĺlamėm.
ań ūs-puñk namiñ nē,
ań ūs-puñk sujiñ nē
tūp χūĺtėptālėm.
akw' pēś-luwä supĺ' rātĺlāle'im,
akw' kāt-luwä supĺ' rātĺlāle'im.
ań pupɣėt-sip ĺūĺit ūsėriśėmnė
ta totĺālālilėm,
ań tą̄rmėt-sip ĺūlit ūsėriśėmnė

---

sok számban fut által,
medvés hátú sok hegyet
sok számban fut által.
A mint így üldözöm, ím utólérem.
Két felől levő esküvő állatként
csak [egymással szembe] helyezkedünk.
Miután ketté váltunk,
a Lāpėχ-végi nagy várost
mint leány-[csecsemő alól való] fatörmeléket, mint fiú-[csecsemő alól való] fatörmeléket szórom a folyóba.
Ama város fejét, a neves nőt,
ama város fejét, a híres nőt
hagyom meg csak egyedűl.
Egyik csipőcsontját ketté verem,
egyik kezecsontját ketté verem.
Ama bálványok nyaka magasságú váracskámba
viszem el őt erre,
amaz istenek nyaka magasságú váracskámba

ta totilālilėm.
āwi-śirkipnė tū śältėmtilėm,
lą̣utχatnė pāñk vit taw tärmėl
ta są̣sentālawė.

*

Ań mōl nuriñ nąmtėm ta ńūsilālėm,
ań mōl nuriñ nąmtėm ta sēγilālėm;
ą̄s ti nuriñ nąmtėm χotäl' ēlä totilėm?
kwālėm jā tą̣l'χän totilėm,
minėm są̄jim tą̣l'χän ńawlilėm.
sāt ujtśi ūnlėnė ńär nāñk ą̄ltėm
sisiñ kwol sisät l'ūl'e'im.
toχ l'ūl'imėm sāt ujtśi jäγänl
χuml'ė sujtili:
«pīkwė! nañ ti sisiñ kwol sisät
χuml'ė l'ūl'ilāle'in? jū śältilālėn,

---

viszem el őt erre.
Ajtó sarkába dobom oda,
a mosdó piszkos vizet ő reája
szokták ezentúl öntögetni.

*

Minapi bosszúálló elmém ím megnyugodott,
minapi bosszúálló elmém ím lecsillapodott (törlődött):
most hát ezt a bosszús elmémet ugyan merre irányozhatom ismét?
torkolló folyó forrásához viszem,
eredő patak forrásához űzöm.
Hét manó lakta, karcsú vörösfenyűből egyberótt,
mögös ház mögében állok.
A mint így állok, a hét manó atyja
ím miképpen szólal meg:
«Fiúcska! te ezen mögös ház mögeben
minek (hogyan) álldogálsz? Lépj be!

sāt ujtśi pī̊γänėmtėl
ma'i̊län akwän vortχateγėt-pėl
χoti χumin lōñχ ūniñ są̄täñ vol l'ūl'i̊li?
χoti χumin kāt ūniñ są̄täñ vol l'ūl'i̊li?»
jū ją̄mi̊lāle'im, jū śältilāle'im,
āwi-pālt χuml'ė sunsilėm:
āwi-ą̄ul χasäp sajiñ pālt āγi ūnli,
kwot'l-pālt χuml'ė sunsilėm:
kwot'l χasäp sajiñ pālt ą̄s āγi ūnli,
muli-pālt χuml'ė sunsilėm:
muli χasäp sajiñ pālt ą̄s āγi ūnli.
āwi-ą̄ul χasäp sajiñ pālnėl
ēlä ją̄mi̊le'im,
kwot'l χasäp sajiñ pālnėl
ēlä ją̄mi̊le'im,

Hét manófiammal
ha melleiteket egymásnak feszítitek,
melyik férfi közűletek állja meg a bálvány nagy szerencséjű helyét [értsd: melyik szerencsésebb a birkózásban],
melyik férfi közűletek állja meg a kéz nagy szerencséjű helyét?»
Bemendegélek, belépdelek,
az ajtó melletti szobarekeszben a mint nézem:
az ajtó-végi függő kárpittal eltakart szobarekeszben egy leány űl,
a középső szobarekeszben a mint nézem:
a közép kárpittal eltakart szobarekeszben ismét egy leány űl,
a vendég szobarekeszben a mint nézem:
a vendég sarokbeli kárpittal eltakart szobarekeszben ismét egy leány űl.
Az ajtóvégi függő kárpittal eltakart szobarekesztől
odább mendegélek,
a közép kárpittal eltakart szobarekesztől
odább lépdelek,

muli-pālnė tū šältĭlāle'im.
rusiñ tą̄r pinėm āɣi-pą̄χėn
tū ūnttĭle'im,
vātäñ tą̄r pinėm āɣi-pą̄χėn
tū ūnttĭle'im.
toχ ūnlėnėm χalt tūlmaχ-ą̄jkä
kwonėl ti nēĭlāli,
χasäp sajiñ pālėm-nūpėl
mirɣimė ti ją̄mĭlāli.
Sāt-ujtśi-ą̄tėr jäɣä χumľė lāwi:
«*pĭkwė pojtėn! tĭl aläm*
rąwn'-utėl toχ χūń ą̄lĭlawė? !»
ań tulmaχ-sąwä χot āñχwĭtālitä,
ľēñχnė nąñχ ta taɣätitä:
manä tēlėm nāj-pĭɣĭ' ta jēmtĭlėm,
manä tēlėm ą̄tėr-pĭɣĭ' ta jēmtĭlėm!
jolä ūnttĭlāli; toχ ūnlĭlimätä

---

270 a vendégrekeszhez oda mendegélek.
Rojtos kendőt öltött (tett) leány mellé
oda ülepedem,
csipkés kendőt öltött leány mellé
oda ülepedem.
275 A mint így űlök, egyszer egy borz bácsi
jelentkezik be ím kívűlről,
függő kárpittal eltakart rekeszemhez
ím morogva lépdegél.
Hét-manó-fejedelemhős atyja ím miképpen szól:
280 «Fiúcska, légy veszteg! Lám, ki ezentúl
rokonunk lesz, avval hogyan szabad így viselkedni (élni)?»
Most borz-bőrét ím levetkezi,
a szegre ím fölakasztja:
minő fejedelemasszony szűlte ifjúvá változott át,
285 minő fejedelem nemzette ifjúvá változott át!
Leűl; a mint így űl:

kwonėl sāli-purn'-uj-ą̄jkä nēĭlāli.
χasäp sajiñ pālėm-nūpėl
kantiñ tūrėl ti jąmĭlāli.
Sāt-ujtśi-ą̄tėr jäγä χumľė lāwi:
«pĭkwė pojtėn! tĭl aläm
rąwn'-utėl toχ χūń ą̄lĭlawė? !»
ań sāli-purn'-uj sąwä χot āñχwĭtālitä,
ľēñχnė nąñχ ta taγätitä:
manä tēlėm nāj-pĭ' ta ą̄lĭlėnätä,
manä tēlėm ą̄tėr-pĭ' ta ą̄lĭlėnätä.
jolä ūnttĭlāli, toχ ūnľĭlimätä
kwonėl vōrt-ą̄lnė-ą̄jkä ą̄s nēĭlāli.
χasäp sajiñ pālėm-nūpėl
miriñ turėl ti mirγĭlāli,
kantiñ turėl ti jąmĭlāli.
Sāt-ujtśi-ą̄tėr jäγä χumľė lāwi:
«pĭkwė pojtėn! tĭl aläm

---

kívűlről farkas (rénszarvas harapó állat) bácsi jelentkezik.
Függő kárpittal eltakart rekeszem felé
ím haragos hanggal lépdegél.
Hét-manó-fejedelemhős atyja ím miképpen szól:
«Fiúcska, légy veszteg! Lám, ki ezentúl
rokonunk lesz, avval hogyan szabad így viselkedni?»
Most farkas-bőrét levetkezi,
a szegre ím fölakasztja:
minő fejedelemasszony szűlte ifjú ím ő,
minő fejedelem nemzette ifjú ím ő!
Leűl; a mint így űl:
kívűlről ismét medve (erdőben lakó) bácsi jelentkezik.
Függő kárpittal eltakart rekeszem felé
ím morgó hanggal morog,
ím haragvó hanggal lépdegél.
Hét-manó fejedelemhős atyja ím miképpen szól:
«Fiúcska, légy veszteg! Ki ezentúl lám

rąwn'-utėl toχ χūń ąlĭlawė ? !»
vōrt-ąlnė-ąjkä sąwä χot āñχwĭtālitä,
ľēñχnė nąñχ ta taγätitä :
manä tēlėm nāj-pĭγĭ' ta jēmtĭlėm,
manä tēlėm ątėr-pĭγĭ' ta jēmtĭlėm.
jolä ūnttĭlāli, toχ ūnlimätä
kwonėl ńilä ujtśi akw'-torĭ' joχte'it.
kantiñ nąmtėl jąmĭle'it,
lawiñ nąmtėl jąmĭle'it.
Sāt-ujtśi-ątėr jäγänl χumľė lāwi :
«manėräĭ' toχ kantiñ nąmtėl ąlĭlijin,
manėräĭ' toχ lawiñ nąmtėl ąlĭlijin !
nāj-vāpsĭ', ątėr-vāpsĭ' tawä lāwėlän !»

*

Sāt-ujtśi-ątėr upėm-pālt
ēlä ti ąlmejäsėm.
toχ ąlĭlėnėm χalt

---

rokonunk lesz, avval így mikép szabad viselkedni?»
Medve bácsi bőrét levetkezi,
ím a szegre fölakasztja:
minő fejedelemasszony szűlte ifjúvá változott ím,
minő fejedelem nemzette ifjúvá változott im!
Leül; a mint így űl:
kívűlről négy manó egyszerre érkezik be.
Haragvó elmével lépdelnek,
dühös elmével lépdelnek.
Hét-manó-fejedelemhős atyjuk ím miképpen szól:
«Haragvó elmével miért viselkedtek úgy,
dühös elmével miért viselkedtek úgy? [zétek őt!»
istennőcskétől rendelt vőnek, istenkétől rendelt vőnek nevez-

*

Hét-manó-fejedelemhős ipamnál
ím továbbra letelepedtem.
A mint így éldegélek:

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

uj-la'il χarės takwės vārs,
āmp-la'il χarės takwės vārs.
minuñkwė ti patĭle'im.
soľiñ vōr sāt χalt ją̄mimėm
χār-pāsĭ' jänit kit loñi kapajėm,
uj-pāsĭ' jänit kit loñi kapajėm
ą̄u-vą̄uñ jąmės turėl ľūľĭleĭ'.
ą̄u-vą̄uñ jąmės turėl ľūľnė mānė,
tūľė ti ją̄mĭle'im.
pūt-pāñk voipi jąmės ńoχs
ti ūnlĭlāli,
pūt-pāñk voipi jąmės ńoχs
tūjä ūriñ χąsä χą̄tėl
ti-kwoss alĭlilėm,
takwės ūriñ χąsä χą̄tėl
ti-kwoss alĭlilėm:

---

szarvas lába [nyoma látható] vékonyhavú ősz lett (őszt csinált, t. i. Numi-Târėm atyám),
eb lába [nyoma látható] vékonyhavú ősz lett.
Ím indúlni készűlődöm.
A mint a deres erdő hét közében járok,
szarvastulok nagyságú rettenetes két vadászkutyám,
szarvas-tinó nagyságú, rettenetes két vadászkutyám,
«au, vau» jeles hanggal álldogál.
«Au, vau» jeles hanggal álló helyükre
ím oda lépdegélek.
Üst kormához hasonló [feketeségű] szép nyuszt
üldögél ím [ottan].
Üst kormához hasonló szép nyuszt —
soká tartó, hosszú tavaszi napon által
hiába vadászgatom,
soká tartó, hosszú őszi napon által
hiába vadászgatom:

akw'-mūs at alχatĭli,
tĭl-pėl χot ūstilem.
pą̄χėmnė kwoss āñkwätāle'im:
ań vätäñ tą̄r pinėm nāj
tit l'ūl'ĭlėnätä,
ań rusiñ tą̄r pinėm nāj
tit l'ūl'ĭlėnätä.
vätäñ tą̄r, rusiñ tą̄r pinėm nāj
χūml'ė lāwi:
«nañ ti χą̄tėl am jotėm
χuml'ė ti kāpėrte'in?
ti-kēm nąmtėl ą̄lnėn ti
ānėm at ti vāśśintāle'in?»
ań pupχėt-sip l'ūl'it ūsėriśėmnė
ta totĭlilėm,
tą̄rmėt-sip l'ūl'it ūsėriśėmnė
ta joχtĭlimēn.

---

semmikép se hagyja magát megöletni,
sőt azután nyomát is vesztem.
Amint [egyszer] mellém pillantok:
hát egy csipkés kendőt öltött asszonyka
áll íme itten,
hát egy rojtos kendőt öltött asszonyka
áll íme itten.
Csipkés kendőt, rojtos kendőt öltött asszonyka
ím miképpen szól:
«Te e mai napon énvelem
hogy úgy huzakodol, hogyan van?
Olyanféle gondolattal vagy te tán,
hogy engem már észre sem veszel?»
Most bálványok nyaka magasságú váracskámba
viszem ím őt,
istenek nyaka magasságú váracskámka
érkezünk ím meg.

āγi jisiñ notiñ ārt
ēlä ūnttilimēn,
pī' jisiñ notiñ ārt
ēlä ūnttilimēn.

Leány-gyermekbeli koros, idős nemzedéket (időt)
alapítunk jövőre [értsd: leányokat nemzünk],
fiú-gyermekbeli koros, idős nemzedéket (időt)
alapítunk jövőre.

IX.

A vorjä-falvi istenek *(Vōrjä-ą̄tėrt)*.

A vorjäbeli fejedelemhősök hősi éneke.

a) Reguly eredeti följegyzése szerint.

Vuorjä jéri.

Paľ[1] *jiupä jiung vuortä*
jäuvän[2] *soattvesau.*[3]
ne rąutal[4] *lulve*[5] *pitt*
kąrą[6] *ńąll soattvesau.*[2]
raχt[7] *unnli kąrą ńąll soattvesau.*
jérikä[8] *korom*[9] *ąter soattvesau.*

*

ajung[10] *kumpit kvänn*[11] *kualét*
mąrä[12] *paχtet*$_{ą}$[13] *jąntupättnä*[14] *sui*[15]
numi tąrom jäen nukva kąžili.[16]
äimąntä kąattä[17] *jäumenem*
jäu nurke[18] *äškeu*[19]
tébä taim[20] *kuässem tąul*
neš[21] *šąhnilau.*

*

Sűrű fájú fás erdőben [élnünk]
rendelt bennünket igézetével atyánk,
nőnek érinthetetlen vöcsök-fészkes
ritka fájú földdel áldva igézett bennünket,
iszap-űlő ritka fájú földdel áldva igézett bennünket,
énekbeli három fejedelemhőssé igézett bennünket.

*

IX.

A vorjä-falvi istenek *(Vōrjä-ą̄tėrt)*.

A vorjäbeli fejedelemhősök hősi éneke.

b) Felsőlozvai nyelvű átírásban.

Vōrjä-ą̄tėrt tērniñ ēryä.

Paľ jiwpä jiwėñ vōrtė
jäγūwnė sātwėsąuw,
nē rąwtal lūlî'-pîťi
χarä ńolėl sātwėsauw,
raχt ūnli χarä ńolėl sātwėsąuw,
ērî'-ke χūrėm ą̄tėr sātwėsąuw.

*

Ajäñ χum-pîť kwon kwāle'it,
marä pāχwte'it. — jānteuw patnė suj
Numi-Tą̄rėm jäγännė nąñχ-χasîli.
ań-mont χottė
jä'î minėm jä'î-nur-ke ą̄śkeuw:
tēpä tajim kwossėm-tąwėl'
ness śaχėnlawė.

*

Az apródlegények az udvarra mennek, [zaja
játékbábra [czélozva] lőnek. — Az íjideg visszapattanásának
Numi-Târėm atyjukhoz hangzik (nyúlik) föl.
Hogyha valahol
atyától származó atyai bosszúokunk volna:
mint étke kifogyott nyírhéj-puttony héját
csakúgy verdesnők öklünkkel [ellenfelünket].

*

Jéri toχti[22] *jeri ąter, täu laui:*
ńaurämät mätä[23] *nąmtanke oli*
jällne[24] *illmkals jäge nurr*
kinžemä kuń[25] *jäli*
ness[26] *pell tuk jäli.*[27]
Ajan kum pieten
uožä lahua kétitä
ajang kum piä pieten
puott[28] *sizä*[29] *mąńting jäli.*[30]
jäipien lating[31] *pätti.*
šät ätmen kum
ajung kum pienąu
märrä menn[32] *kąaten näh märrämąus.*[33]

*

Kit jiu ąltem poąrre šąbitau.
korom ąter unlne jąll šąbitau.
korom ąter kuine jąll šąbitau.
jäχä jommas kum jägä vívä;
pie jommas kum píe vívä.
nąll[34] *tąalét; mirr nąl ätkätét.*
Jéri toχti, jéri ater
ätt täänpä täning iuä

Az ének zengte [vivő] énekbeli hős, ő szól:
«Gyermekek, ha valami kedvetek van [utazni]: [sen
az utazó ember [csupán azon okból,] hogy atyai bosszút keresugyan hogyan utaznék?! Azon czél nélkül (csak úgy) is utaz-
Apródlegényét hatik»
város szerte küldözgeti.
Apródlegénye
míg egy étellel megrakott üst fövése tart, addig jár,
atyjafiaihoz izenetet juttat.
«Százötven férfi apródlegényünk
unatkozó [t. i. mozgást kívánó] kezünk ize megunatkozott.

*

Ērĭ'-toti-ērĭ'-ą̄tėr, taw lāwi:
«ńauramėt! matä nąmtän-ke ą̄li,
jälʁė ėlėm-χąlės jäγä-nur kinsimė
χūń jäli? — ness-pėl toχ jäli.»
Ajäñ χum-pĭγä
ūsä lakwä kėtitä.
ajäñ χum-pĭγä
pėtėm pūt sisä mańtiñ jäli,
jä'i-pĭγäγän lātiñ patti.
«sāt atpėn χum ajäñ χum-pĭγänūw
marėmanė kātän-nak marėmawės.»

*

Kit jiw ą̄ltėm porä śąpitawė,
χūrėm ą̄tėr ūnlėne jol śąpitawė,
χūrėm ą̄tėr χujne jol śąpitawė.
jäγä jąmės χum jäγä vĭwė,
pĭγä jąmės χum pĭγä vĭwė.
nal tāle'it. mir nal atχate'it.
Ērĭ'-toti-ērĭ'-ą̄tėr
at tānpä tānėñ jiwä
χanl-pattät totitä. — lāwi:
«ńauramėt! nąmtän-ke pati,

Két fából egyberótt naszádot készítenek,
három fejedelemhős számára ülni való helyet készítenek,
fekünni való helyet készítenek.
A mely férfinak atyja jó, atyját viszik el,
a mely férfinak fia jó, fiát viszik el.
Fölszállnak [a naszádra]. A nép a folyóhoz gyülekezik.
Az ének zengte énekbeli fejedelemhős
öt húrú húros fáját [értsd: hárfáját]
hóna alatt hozza. — Így szól:
«Gyermekek! ha kedvetek tartja,

kąnnl[35] *pätťet tątitä. laui:*
ńąurämät nąmtenke[49] *päti*
ťet tąpä täning jiu jett vílau;
nąmtenke ätt päti
pąli[37] *vuaškilm.*
lauét: ťi mätä kąsą
kąsą mä männr[38] *koasel*
mann[39] *gi minungve pätiu.*
mirr nąlltąlet. kąnte[40] *raχ vuive.*[41]
äk[42] *poal raχ sąua*[143]
sąumä anguen[45] *jąl ątąngni;*[45]
äkvä poal raχ sąuen
numi tąrom jägennä nunkve tąuni[46]

*

Menn kosä menn vuäť nätauχt.
äńmätä laoltänä
väigen uiťpä tébing ąass
tąnn neilet. kär kaiti
kąsą vuoľnė tąnn neilét.
pätťing vuąľ päťitä
šämä[47] *pąsing kumne*[48]
päťing vuąľ pätťét vąua.

---

ezen öt húrú húros fát vigyük magunkkal;
ha kedvetek nem tartja, akkor szétzúzom.»
Felelnek: «Ezen földje hosszú hosszú földön
minő vígsággal fogunk mi majd menni?!»
A nép fölszáll a naszádra. Hadi kiáltást tesznek.
Egyik fele kiáltó szavuknak
kérges földanyjukhoz zeng alá,
másik fele kiáltó szavuknak
Numi-Tårėm atyjukhoz zeng föl.

*

ti at tānpä tāniñ jiw jot vi̊γlauw ;
nạmtän-ke at pati : pali̊' vośkilėm.»
lāwe'it : «ti mātä χạsä χạsä mā
manr kāsėl manki minuñkwė pateuw ?» —
mir nal tāle'it. χą̄nt-rą̄χ vạarwė. (?)
akw' pạal rą̄χ-sạwän
sawėñ mā āñkwännė jolä ta'i̊ni,
akw' pạal rą̄χ-sạwän
Numi-Tą̄rėm jäγännė ną̄ñχä ta'i̊ni.

*

Man χạsä, man vāt́i nātawėt :
ań-mat lāwėltanė
voikėn vitpä tēpėñ Āsnė
tan nēi̊le'it,
χār χajti χạsä vōl'nė
tan nei̊le'it.
pattėñ vōl' pattatä
samä posėñ χumnė vāwė ;
samä postal χum
kwot́lėñ vōl' kwot́län tūp va'i̊.
samä posėn χum lāwi :
«pattiñ vōl' pattatät

Hosszú, vagy rövid ideig úsztatnak :
amaz úgynevezett
fehér vízű táplálékos Obhoz
érkeznek ők ;
rénbika futására alkalmas hosszú folyófordulóhoz
érkeznek ők.
A véges folyófordulónak végét
az erős szemű (szeme fényes) férfi látja ;
a gyönge szemű (szeme fénytelen) férfi
a közepes folyóforduló közepéig alig lát.
Az erős szemű férfi így szól :
«A véges folyóforduló végén

šämä pąstal kum
kväťling vuąľ kvätlén tuop[49] *uj.*[50]
šämä pąsing kum loai:
pätťing vuąľ pätitä
uos unlnét[51] *nangi.*[52]
šämä pąstal kum laui:
ness[53] *urr*[54] *ńąll unlnét nangi.*
uoss[55] *poal šäm läχ tąut.*[56]
šämä pąsing kum laui:
äń paľ[57] *iupä jivung vuąr*
šimét unlpä jérikä
korom ąter nätnen[58] *nangi.*[59]
nätaut — uos tąltnä[60] *joχtét.*
pä ätt puoχtét.[61]
ajung kumpien pä kualét.
jéri toχti jéri ątren
ilta poalét unless[62] *puott*[63]
ľäpä[64] *kąssemtistä*[65]
puott poangel[66] *viltetem*
tąil[67] *nąpitistä. sui*[68] *jiul joąmi;*
tîlä[69] *pätî túľe päti.*[70]

*

Soate[71] *soammus joχtem*
soatem[72] *mui. téli*[73] *kątl joχtem kum*

úgy látszik egy város áll.»
A gyönge szemű férfi [meg] így szól:
«Úgy látszik [ott] csupán egy hegyfok áll.»
A város felől észreveszik őket. —
Az erős szemű férfi [ott] így szól:
«Ama sűrű fájú fás erdőnek
közepében ülő énekbeli három fejedelemhős
úsztat erre, úgy látszik.» —
Úsztatnak, a város révéhez érkeznek.
Föl nem kapaszkodnak.
Apródlegényei kimennek a partra.

ūs ūnlėnät nāñki.»
samä postal χum lāwi:
«ness ur-ńol ūnlėnät nāñki.»
Ūs-pa̯al sampėltawėt. —
samä posėñ χum lāwi:
«aú pal' jiwpä jiwiñ vōr
simät ūnėlpä ērî'-ke χūrėm a̯tėr
nātnänl nāñki.» —
nātawėt; ūs-tāltne joχte'it.
pā at pūχte'it.
ajäñ χum-pî̯än pā kwāle'it.
Ērî'-toti-ērî'-a̯tränl
ēli-pa̯alät ūnlės pūt
'apä χassėmtėstä;
pūt-pāñkėl vē'ltä
ta'îl na̯pitėstä.
suj-jiwėl ja̯mi,
tî'e-tū'e pati.

*

«Sātä sām-mūs joχtėm,
sātä muj tēli χa̯tėl joχtėm χum
sun-jiwä ti χa̯lės; —
tūjä χa̯tėl joχtėm χum

Ének zengte énekbeli fejedelemhősük
az előtte állott üstöt
magához közel rántotta,
az üst kormával arczát
tele mázolta.
Bottal jár,
ide oda dűlöng.

*

«A hét vidék felől érkezett,
a hét vendégségből téli napon érkezett férfi,
a kinek ím elkopott a szánkója fája; —
[a hét vendégségből] tavaszi napon érkezett férfi,

sunn[74] *jiuvä ťe kạlles ;*[75]
tujė kạtel joχtem kum
käp jiuve ťe kạlles.
täuä ťiť joamemét kotta[76] *šélms.*

*

Uos kértä lenting[77] *tạrom*
léttä[78] *tänét suiti.*[79]
äkumät[80] *jért uos kéring iju uoľtä*[81]
kvän[82] *ạngurmäts laui :*
ạngum[83] *äńšim*[29] *kitä pi*
märrämenn[84] *kạtä näh*
ull us märrämau.[85]
ätt šät ätpen kvälem kạles,[86]
šät ätpen kvälem äritis.[87]
kosä menes vuäťi.
äkumät jért kạnnlpäťtém
jäu äńšim kuritétl[88]
täu mätämtä[89] *uos kéring jiu uoľte*
kvän[90] *tarmäti,*
moạt[91] *ạternä täχtapitä.*[92] *laui :*
äm nännä né visen — väieln.
täu ạter kaạtäu ťạlä joχti[93]

---

a kinek ím elkopott csónakja fája :
ő itt való járta közben ugyan hova veszett el?»
A város sánczában rengő égnek
rengedezése hallik :
egyszer csak a város sánczán át
kifelé pillant. Szól :
«Anyám szűlte két fiú
unatkozó kezetek-íze
ugyan ne unatkozzék!
Ötszáz ötven házam már elpusztúlt,
százötven házam még fenmaradt.»
Hosszú vagy rövid idő múlva, egyszer csak

χāp-jiwä ti χą̄lės :
täu tit jąmimät χotä śėlmės ?»

*

ūs-kērt lēntėñ tą̄rėm
lēntĭtėnät sujti.
akw'-mat-ērt ūs kėrėñ jiw-ūlttė
kwon āñkwėrmäts. lāwi :
«āñkum ą̄ńśėm kit pĭ',
marėmanė kātēn-nak
ul voss marėmawė !
at sāt atpėn kwolėm χą̄lės,
sāt atpėn kwolėm arĭts.»
χąsä man-ąs vāl'i akw'-mat-ērt
χanl-pattaγä jäj' ą̄ńśėm χuritätėl
taw matä-matä ūs kėrėñ jiw-ūlttė
kwon tārmäti.
mōt ą̄tėrnė taktėpitä ; lāwi :
«am nañėn nē visėm, vojäln !»
täu ą̄tėr-kātä tū alä joχti :
jūw ńirėmtitä.
māχmanä Ās-simtė
nalėm χūltχinte'it.
tĭl tū naluw sāñχwäsi.

---

hónaalját azon módon, a mint az apja csinálta,
ő valamiféle sánczoszlopon keresztűl
kitárja [úgy hogy női szeméremtestnek látszik].
A másik fejedelemhősnek nyújtja ; szól :
«Én neked nőt szereztem, vedd!»
Az ő fejedelemhősi keze csaknem oda ér :
[amaz ím] visszarántja.
Népe az Ob közepén
lenn [a naszádban] himbálózik.
Innen oda leugrik.

ju[94] *ńirmtitä.*
mäkä[95] *menn oass šimtä*
nąllm[96] *kultentét.*
ťil tu[97] *nąle šänkväsi.*[98]
nąll pätäm porént. lauét:
mann ju jau poalaut
ull ńąulkätém.[99]

*

Tébing ąass älľäl kose men vuät
jéte soat menn kątl soat tauét.
ajung kumpit[100] *uošnä*
kąaten näh šäkä[101] *vuošäst.*[102]
tuop[103] *tarmätąu*[104] *näll kvätl*
poasen[105] *portenti, ąilmä*[106] *taut*[15]
tuop nällne vél tén[107] *tû*[108] *kąi.*
jéri toχti jéri ątren, laui:
ńaurämät pâ kualén
šäkä uošsesän — pä kualét.
puoting tép tépä kum
puting tép tíj;[109]
tązing[110] *tép téptä kum*
tązim téptíj. — jąlą kojäst.
jäneng jäupi nététl
käp kért kujjiu.
äkmät jért netä laui:

A midőn leérkeztek, [emberei] így szólnak:
«Ne üldözzetek bennünket!»

*

A táplálékos Obon fölfelé hosszú vagy rövid ideig,
hét napig vagy hét éjjelig eveznek.
Az apródlegények fáradó kezük íze
nagyon elfáradt.
Az evezőt a vízbe eresztik,

nal patėm porėnält lāwe'it :
«man jui-pą̄lūt ul ńawėlχatän !»

*

Tēpėñ Ās alγäl' χą̄sä man vāťi,
ētä sāt man χą̄tėlä sāt tą̄we'it.
ajäñ χum-pl̄t ūśnė kātän-nak
saka ūśäst.
tūp tārmatawė :
nal-kwo'll pasėn portγinti ;
ą̄jilmatawėt : tūp-nalnė vē'ltän tū χą̄ji.
Ērĭ'-tōti-ērĭ'-ą̄tränl lāwi :
«ńauramėt ! pā kwälän,
saka ūśėsän !» — pā kwäle'it.
pūtėñ tēp tēpä χum
putėñ tēp tēĭ',
tą̄sėm tēp tēpä χum
tą̄sėm tēp tēĭ'.
jol χujäst.
Jäniñ jä'ĭ-pl̄' nētätėl
χāp-kiwėrt χujeĭ'.
akw'-mat-ērt nētä lāwi :
«χą̄nt jinät sujti !»

---

nyele közép tájáig lebeg a vízben;
elalusznak: az evező nyele arczukhoz oda ér.
Ének zengte énekbeli fejedelemhősük szól:
«Gyermekek! menjetek föl a partra,
nagyon elfáradtatok!» — Fölmennek a partra.
A főtt (üstös) ételt evő ember
főtt ételt eszik,
a száraz ételt evő ember
száraz ételt eszik.
Lefeküttek.
Az idősebb bátyja a nejével
a hajó közepén feküsznek.

kạnt[111] *inét suití.*
täu kuontäls laui:
turr väs[112] *räšét*[113]
värrsemänén[23] *suiti.*
netä laui: kạnäll[114] *kuontnä*
äluvén, toat[115] *näng lauén:*
näng[116] *moasän mann*
kuoatnä ällvesạu.
äkmät jért kạsä menn vuät
kạnt ťi joχtmét suiti. —
käšäu[117] *äkmät jért laui:*
täu tämm mättr[118] *lilingnä oli,*
menes ạaťim.[119]
mot[120] *kum linä kéring ńäll*
menn[121] *ťoaštsemän.*[122]
täu jạl vuaulipi[123]
sisäpärr[124] *tuop ạllmäi.*[125]
ťili jûneití,[126] *tûli juneiti;*
pomm kumťe räpi[127]
tok mäm räupi
Apšjäi[128] *jéntäp kualén*[129]
péšmäti,[130] *ńäl kirén*[131]
kvänn[132] *sulkatét.*
kạzä menn vuaťi kạnteliju
äń[133] *ạzing ťämm uj*

Egyszer csak neje szól:
«Hadnak jövetele hallik!»
Ő hallgatózott; szól:
«Tavi ruczácskáknak szárnycsattogásuk hallik.»
Neje felel: «Ha majd téged a had meg talál ölni,
akkor te azt fogod mondani,
hogy ‚te miattad ölt meg bennünket a had'.»
Egyszer csak hosszú vagy rövid idő mulva
ím hadnak jövetele hallik.

taw χą̄ntėlės ; lāwi :
«tūr-vāsräśt vārśėmanänl sujti.»
nētä lāwi : «χąnal χą̄ntnė alawän,
tōnt nañ lāwe'in,
nañ mā'ėslėn man χą̄ntnė alwėsau.»
Akw'-mat-ērt χąsä man vāt́i,
χą̄nt ti joχtnät sujti.
kaśaγä akw'-mat-ērt lāweỉ':
«taw ta-matr liliñnė ą̄li,
man-ąs āt́im ? !
mōt χum linė kērėñ ńālnė
mēn tū āstsėmēn.»
taw jol va'ỉlỉpi,
sisi-por tūp almaji,
tỉĺė jūnỉti, tūĺė jūnỉti :
pum χumĺė raupi,
toχ mām raupi. —
āpśiäγä ēntėp-kwālγēn pēsmateỉ'.
ńāl-kērän kwon suĺχate'it.
χąsä man vāt́i χą̄ntleỉ',
ań ąsėñ ĺą̄m-uj ti χą̄ltitēn,

Öccsei egyszer csak szólnak :
«Ő vajjon életben van-e,
vagy pedig nincsen ? !
Más ember lőtte vasas nyílhoz,
már mi odáig értünk [t. i. hogy elkapdoshatjuk ; oly közel
Ő nyomban leszáll, [az ellenség].»
evezőjét fölemeli,
erre csap, arra csap :
a fű a mint hull,
úgy hull a nép. —
Öccsei övszíjukat oldják.
Nyílvasaik kihulladoznak.
Hosszú vagy rövid ideig hadakoznak,
ama sűrű szunyograj [mennyiségű hadat] ím elpusztítják,

ťi kuoltitén [134]
äń ązing käpsimä
ťe kuoltitén. moultitén [135]
soat ąter kaitem soat ąter
juipoalt ťe meni. [136]
ťi juipoalt ťe soat ąter
pussn älljén.
äku ąter ťe tultkätsí, [137]
sirién šäkväläst; [138]
sirinä [139] *lentl tuoltkätsí.*
mątn juniti [140]
mąten tenn näχnemän [141] *ąlmąu.*
mąten juniti
ten näχnemän ąlmąu.
jąlunti. unnli ńuntlaχtí. [142]
ąs [143] *ťe kualepaχti* [144] *pûχtijiu.* [145]
mąten juąl [146] *ťe päti.* [147]
jäu [148] *ąai nąmel mätitä* [149]
jolt ťe pätteus
tąku [150] *suott käletän*
ąsše šohri levataus. [151]
Numi tąrom jägetän
nunkve [152] *taχtestä*
ťu [153] *kuripä pąsing šämpä kątl* [154]
ťu kuripä näming ąter
päng [155] *saueten nänne* [156] *ťe rąnkilm.* [157]

---

ama sűrű mérgeslégy-raj [mennyiségű hadat] ím elpusztítják.
Körűljárják [a vidéket]: hét fejedelemhős elfutott.
Ím a hét fejedelemhős után megy.
Ezután eme fejedelemhős mindannyit megölte.
Ím egy fejedelemhőssel küzd.
Kardjaik ketté törtek,
kardjaik nyelével küzdenek.
Az egyik csap:
erre ím a másik a látható területről elemelődik,

ań ą̄sėñ kapsäj ti χą̄ltitēn.
mūγėltitēn : sāt ą̄tėr χajtėm.
sāt ą̄tėr jui-pą̄alt ti mini.
ti jui-pą̄alt ti sāt ą̄ter pusėn aliänä.
akw' ą̄tėrtėl ti tūltχatseĭ'.
sirejän sakwėläst,
sirej-naläntėl tūltχatseĭ'.
mōtėn jūnĭti :
mōtėn ta nāñknė mān almawė,
mōtėn jūnĭti :
[mōtėn] ta nāñknė mān almawė.
jol ūntteĭ'. ūnleĭ', ńūntlaχteĭ'.
ą̄s ti kwālėpaχteĭ', pūχteĭ'.
mōtėn jol ti pati.
jäγ'-āγitä nąmėlmatitä.
jol ti pattuwės.
tą̄χ-sūnt χalänėl
ą̄śśä śoχri lewätawės.
Numi-Tą̄rėm jäγän nąñχ taktėstä :
«ti χuripä posėñ sampä χą̄tėl,
ti χuripä namėñ ą̄tėr puñk-sąwä
nañėnnė tė rą̄ñχilėm!»

---

a másik csap :
és ím emez emelődik el a látható területről.
Letelepednek. Ülnek, pihennek.
Ismét fölkerekednek, egybefogódzkodnak.
Az egyik ím leesik.
Testvérjére gondol.
Ím leterítették.
Kés tokja (torok-szád) közepéből
vékony kést húzott elő.
Numi-Târėm atyjához felnyújtotta :
«Ilyenféle fényes szemű (értsd : ragyogású) navon,
ilyenféle neves fejedelemhős feje bőrét
kiáltom föl ím neked!»

tą[158] *nąrmtä äm kotäl'*[159] *silläts.*[160]
kveš kąntitä
jäu ąaitä t'it'[161] *joamänti.*[162]
näng kaiχtlen
kit intep intem kum ąllnem kell.
äm käl'nä vuor šengiši
pîmnä juolt
kumle mos pättaum.
käžetem[163] *nuk tuštit*[164]
jû kuntite.[165]
ientep koalle pežätí[166]
unlna[167] *kum l'ul'ítel unli*[168]
ńäl kér äńä.
unnla kum l'ul'itel unnli.

Ezalatt hova, vagy hova nem, [ellenfele] eltünt.
A mint szemléli: nénje itt lépdegél.
«Ha magadféle, két övet övező férfi volnék:
egy olyan erdei verébfiók alá, a kit én is meg tudok ölni,

ton ą̄rėmt aman χotäl' siläts,
kwoss χą̄ntitä : jäγ'-āγitä tit jąmenti.
«nañ χą̄jtėlėn kit ēntėp ēntėm χum ą̄lnūm-ke :
amki alnė vōr-śäñśi-pîγėmnė jolit
χumlė-mūs pattawėm ?»
kaśä nąñχ tūśtitä, jūw χūntîtä.
ēntėp-kwālγä pēsäti :
ūnlėnė χum l'ūl'itėl ūnli,
ńāl-kēr-ańä
ūnlėnė χum l'ūl'itėl ūnli.

---

ugyan mikép ejtetném magamat?»
Öccsét föltámasztotta, hátára emelte.
Öve száját leoldja :
az [t. i. az öv] egy ülő ember magasságnyira áll,
nyílvas-csomója
egy ülő ember magasságnyira áll.

HARMADIK SZAKASZ.

A KONDAVIDÉK ISTENEI.

X.

A konda-alvidéki (Mot-us-falvi) isten.

A kondai alvidék fejedelmeiről regeképpen elmondott hősi ének.

Khōntiñ lui-ōtreĭ' mōjti lą̄wėm tērėñ ēri.

1. *Lui-ōtėr jǟ-pö̤γińš tokh ūlnätėn mąs, tokh khwọjnätėn mąs äkw'-mäiśt viś ōtėr kwänė kwąls. pöul-aọlt, vūs-ąọlt ēkw'-ańšuχ ūla. ańšuχ viś ōtėr-tąri loątti: «ōtėr!» — lą̄wi — «ēl mōt, ēl śoąrt ‚Tōrėm-seĭlėñ-ätmėn-ōtėr'-oä ląoltąu, nämät: ‚ąln-sosi-suriń-sōsi-vaimėlėñ-nąi'; sōnėñ kwąli khūrėm ąọlät näĭnän ńūwėmtąus, oąpėñ kwąli khūrėm ąolät näĭnän ńūwėmtąus. Oąs-vōtät ‚Khūrėm-täl-vuor-pupi' ūli. täunän voąnė ńėrėmtąus, el-pėl väjwės.» viś ōtėr kwälėtän ju tūs, tonätėl jǟ-pö̤γät poąlt mėnės. jäni ōtėr-tąri loątti: «Tōrėm-seĭlėñ-ätmėn-ōtėr poąlt oä ląoltąu, sōnėñ kwąli khūrėm ąọlät omnam*

---

1. Az alvidéki fejedelemhős-testvérek a mint úgy [rendes módjuk szerint] élnek, a mint úgy feküsznek, egyszer csak az ifjabbik fejedelemhős kiment a házból. A falu végén, város végén öreg asszony s öreg ember élnek. Az öreg ember az ifjabbik fejedelemhőshöz szól: «Fejedelemhős!» — mond — «messze földön, messze világban ‚Ég-széli-ötven-fejedelemhős' leányát emlegetik, a neve: ‚Ezüst-ribiszke-arany-ribiszke-fondorlatos(?)-asszony'; dobozbölcső-kötelének három végét te himbáltad, pólyabölcső-kötelének három végét te himbáltad. Az Ob partján ‚Három-ölnyi-erdei-bálvány' él. Az őt erőszakkal elragadta és magához vette.» Az ifjabbik fejedelemhős házába bement, azután bátyjához indúlt. Az idősebb fejedelemhőshöz szól: «Az Ég-széli-ötven-fejedelemhősnél egy leányt emlegetnek, doboz-bölcsője kötelének három végét én himbáltam,

ńūwėmtąus, oąpėñ kwąli khūrėm ąọlät omnam ńūwėmtąus. khąšýėn! — lą̄wi — ąm jątlėm ńūpi-jọrŕi jąt oąt jälγėn? mīñk — lą̄wi — nė jūntėp-ńąläm pīli, nė sėri-ńąläm pīli? Ąln-sōsi-suriń-sōsi-vaimėlėñ-ną̄i Khūrėm-täl-vuor-pupinė voąnė ńėrėmtąus. Khūrėm-täl-vuor-pupi vūsät Oąs jōñkhwėltėñ soät vōl'; nọm-ąọl vūs-jiwėt Nọm-Tōrėm nọñkhwė khōjėm, jąl-ąọl vūs-jiwėt Jąl-Tōrėm jąlė vort-kätėm. täu-poąltät oątėm ūli; khwonýė-pọn, oąmp-pọn sau jor-γėn sawėl ūli; kit näkėp näkėñ khōsýi-są̄tėñėl täu oątėmät są̄týi; khūrėm näkėp näkėñ khōsýi-są̄tėñėl täu oątėmät są̄týi.»

2. *Jäni ōtėr viś ōtėr käśät-tąri loątti: «tąmė käśėm!» — lą̄wi — «om oąt mėnam.» viś ōtėr tė śö̆ut päri-tąri loatti: «näi' jä-pö̆u, khąšýėn» — lą̄wi — «kiutkätnė ōχwtėsei' tēlėn! älγäl' mėnėp-khąr ūlės-kēt, käsiät mänsės-kēt: näi' älγėn pą̄nlitė. ląñkhal' mėnėp-khąr ūlės-kēt, sėrγät mänsės-kēt: näi' älγėn pą̄nlitė. kit pọjip nēγi' tēlėn! älγäl' mėnėp-khąr ūlės-kēt: khọmėrät mọłłi; ląñkhal' mėnėp-khąr ūlės-kēt: khọmėrät mọłłi!» — Viś ōtėr ju mėnės, äkwė täkw kērstąχtės. khwąšė*

---

pólyabőlcsője kötelének három végét én himbáltam. Hallod-e te (tudod)!» — mond — «násztársúl nem jönnél-e velem? Nekünk» — úgy mond — «micsoda tűnk hegye szúr, micsoda kardunk hegye szúr? Ezüst-ribiszke-arany-ribiszke-fondorlatos(?)-asszonyt a Három-ölnyi-erdei-bálvány erőszakkal elragadta. A Három-ölnyi-erdei-bálvány városában az Obnak kanyarúlatos hét fordulója [foglal tért]; a legfelső városgerendák Nom-Tôrėmhoz (a felső égbe) érnek föl, a legalsó városgerendák Jal-Tôrėmhoz (az alsó égbe) támaszkodnak. Ő nála sok nép él; mint rénszarvas szőre, mint eb szőre sok szamojéd nagy számban él; két minőségű hangya-bűvölettel bűvöli az ő népét, három minőségű hangya-bűvölettel bűvöli az ő népét.»

2. Az idősebb fejedelemhős ifjabbik fejedelemhős öccséhez szól: «Óh nem, öcsém!» — mond — «én nem megyek.» Az ifjabbik fejedelemhős erre vissza válaszol: «Te bátya, tudod» — mond — «köszörűkövekké változzál! Ha a folyón fölfelé menő ember akad, kinek a kése eltompúlt: te fölötted javítsa ki. Ha lefelé menő ember akad, kinek kardja eltompúlt: te fölötted javítsa ki. Két farú nővé változzál! Ha a folyón fölfelé menő ember akad: a természete múljon el; ha lefelé menő ember akad: a természete múljon

mėnės, vōťγė mėnės, äkw'-mäiśt täkw khąlätėt loątti: «om» — lą̄wi — «tėtė śö̤ül mėnėm, khwątė joχtam?! «tonätėl vuj=ańšuχ-khwąrėl rąulaχts. sūmės tė sūmės, äkw'-mäiśt jąlė tūńšpės. «om tėtė śö̤ül lōpėstäm, khwątäľ joχtam?!» — lą̄wi. tonätėl jąlė tūńšpės, nomsaχti, pupi=khwǫr-khwąrėl tė rąulaχts. pupi=khwǫr-khwąrėl mėnės, mėnės, äkw'-mäiśt ūs jąlė tūńšpės. «om tōsėm pumėt kwö̤sėltäm, khwątė joχtam?!» — lą̄wi. tonätėl khortkhän-khwąrėl rąulaχts, noñkhwė tėi̊lėmlės. tėi̊lės, tėi̊lės, Khūrėm-täl vuor-pupi vūsėn tė joχts. nomsaχti: «tėtė Nǫm-Tōrėm nǫñkhwė khōjėm vūsmė om khǫmľe nǫkh khōñkhilėm?» — lą̄wi. sōľiś-khwąrėl tonätėl tė rąulaχts. vūs-mäntėl nǫñkhwė khōñkhǫχ tė pö̤mtės. khōñkhės, khōñkhės, kwänsän jąlė khwąlniśt päri jōnkhės. mō-kīn jąlė kholėkhtäχw tė pö̤mtės. jąlėn äs khōntės, kiwėr-poąl nǫñkhwė kholėktės, nǫñkhwė tė joχts.

3. *Khūrėm-täl-vuor-pupi vūsät-kīn joχtmät-vuil viś ōtėr Nǫm-Tōrėm jäγėtän soät soätėñ rėi̊' ąjγės. rėi̊' voąrėm vuil, Khūrėm-täl-*

---

el!» Az ifjabbik fejedelemhős haza ment, egymagában készűlődött. Hosszú ideig ment, vagy rövid ideig ment, egyszer csak önmagában szól: «Én» — úgy mond — «ha ilyen módon megyek, ugyan hova jutok el?!» Avval állat-öreg (medve) alakjára változott át. Csak futott, csak futott, egyszer csak megállt. «Ha én ilyen módon talpalok», — úgy mond — «hova fogok elérni?!» Azzal megállt, gondolkozik, [és] bálványkép (kígyó) alakjára változott ím át. Bálványkép alakjában ment, ment, egyszer csak ismét megállapodott. «Én a száraz füvet suhogtatva ugyan hova jutok el?!» — mond. Erre ölyv alakjára változott át és fölfelé repűlt. Repűlt, repűlt, ím a Három-ölnyi-erdei-bálvány városába érkezett. Gondolkozik: «Ezt a felső égbe fölérő várost én hogyan mászhatom meg?» — mond. Erre ím hölgymenyét alakjára változott át. A város hosszában ím fölfelé mászni kezdett. Mászott, mászott, [majd] körmeinek lekoptával visszafordúlt. Erre a föld belsejébe kezdte magát aláásni. Lent egy lyukat talált, belűlről fölfelé kezdte magát ásni s így fölérkezett.

3. A Három-ölnyi-erdei-bálvány városába a mint megérkezett, az ifjabb fejedelemhős Nom-Tôrėm atyjához hét hétig tartó hőségért kiáltott föl. Miután [ő] hőséget csinált, a Há-

vuor-pupi ēkwät, Ạln-sōsi-suriń-sōsi-vaimėlėñ nạ̄i, Oạs-vōtän päi̊luχ nạlu tė mėnės. jạrtlät soät nē jạt tạts. elė ōñkhwsaχts, päi̊luχ nalu tė voilės. päi̊lėm ji-poạlt pō kwạls. iñkät-tạri loạtti: «om» — lạ̄wi — «vọsäm-kīnė ạlė-nė-sėr vuj tūs.» inkät vọsėt nọñkhwė ńėrėmtėsän, lạχu rạ̄uχ tė pọ̈mtėsän. «mätė vuj oạt́i!» — lạ̄wi. viś ōtėr vọsėt-kīn ju mạumtaχts. jėn vọsėt-kīt pērmėnė oạmėl̓ät oạt́im. kwänė tė vạχtėkėts, vuj-ańšuχ-khwạrėl rạulaχts, Ạln-sōsi-suriń-sōsi-vaimėlėñ nạ̄imė tūsė-kīn vėstė, pori tạumėstė, vuor-kīn pō sūmėltėptėstė, jạt ēra ūlnė mōtän tạtėstė.

4. *Khūrėm-täl-vuor-pupi khwọjės tė khwọjės, nọñkhwė tė kīńšės ēkwät äkwė-pėl oạt́i. nọñkhwė kwạlės, khōlėχmė tė ērwėstėsän. «om ēkum» — lạ̄wi — «khwạtė mėnės, khwạnė khạswė?» — «näi̊' khwọjnėn-mäntėl» — loạttat — soät soätėñ rėi̊' voạrs, Oạs-vōtän päi̊luχ nạlu mėnės, votkėśnė jạlė sạulạus.» Khūrėm-täl-vuor-pupi jutpän, sėriän nọñkhwė mäsėsän, Oạsnė nạlu lǟkwėlts, Oạs vit́ė*

---

rom-ölnyi-erdei-bálvány felesége, Ezüst-ribiszke-arany-ribiszke-fondorlatos-asszony ím az Ob partjára ment le fürödni. Hét nőt vitt magával. Levetkőzött és ím fürdeni a folyóba szállott. Fürdése után kijött. A sógorasszonyához szól: «Az én ruhámba» — úgy mond — «valamiféle állat mászott bele.» Sógorasszonya a ruhákat fölragadta, mindenfelé rázni kezdette. «Semmiféle állat nincs benne!» — mond. Az ifjabb fejedelemhős a ruhákba bele bujt. Benn a ruhában nincs mód, hogy kiállja. Ím kiugrott és állat-öreg (medve) alakjára változott át, az Ezüst-ribiszke-arany-ribiszke-fondorlatos-asszonyt a szájába vette, fogai közé fogta, fölszökött vele az erdőbe s rendes lakóhelyére vitte magával.

4. A Három-ölnyi erdei-bálvány csak fekütt, csak fekütt, [míg végre] ím fölébredt. A felesége csak nincsen sehol. Fölkelt, a hollót kezdette ím kérdezgetni. «Az én feleségem» — úgy mond — «hogy hova ment, ki tudja azt?» — «Míg te aluttál», — így szólnak [a hollók] — hét hetes hőség állott be, [ő] az Ob partjára lement fürödni és a vizi szörnyeteg bekapta.» A Három-ölnyi-erdei-bálvány felöltötte pánczélját, kardját s az Obba ugrott; az Ob vize csendes gyűrűket vetett. A vízi szörnyetegeket erre vagdalni kezdette.

rāpɣ́ės. votkėšėt sąoroɣ tė pǭmtėsän. sąori, sąori, soät tąulėmišt votkėš-sǫpėt khwǫlilat. «ēkum soät täl kit säɣa» — lą̄wi — «votkėš-käɣr-kīt oąťimeï'.» pō tė mėnės, khōlkhät ūs eläl' ērwėstėsän. «Om ēkum» — lą̄wi — «khwątė tątėsläп?» khōlėɣ loątat: «soät vuor-jälwėlnė pō tątwės». Khūrėm-täl-vuor-pupi tonätėl jutpän, sėriän mäsėpsän, vuor-kīn jälwėl jąt khōntląɣtuɣ tė mėnės. soät tąulė-mišt jälwėl-sǫpėt vūs-kīn ju pätilat. «ēkum soät täl kit säɣa» — lą̄wi — «jälwėl-käɣr-kīt oąťimeï'» — khwōrėɣ tėïlenti. Khūrėm-täl-vuor-pupi khwōrėɣ-tąri loątti: «śomė khwōrėɣśiškem! om ēkum khotė oąt kāšėloąlilėn?» — khwōrėɣ loątti: «khąńšilėm-pėl oąt loąttam, oąt khąńšilėm-pėl oąt loattam!» — lą̄wi — «näï' vuor kėš-niśt sǫs älän, om kėlp-säm tėɣw khwąsė ńǫram, näï' joutėn-ńōlėn kėśnė pėšėn mėnan om tąrɣ́ėm älkätoɣ.» Khūrėm-täl-vuor-pupi elė tė mėni. khwąšė mėnmät oąt khąńši, vōť mėnmät oąt khąńši — äkw'-mäišt khwǫlėɣ tėïli. Khūrėm-täl-vuor-pupi khwǫlėɣ-tąri loątti: «śomė khwǫlėɣśiškem!» — ląwi — «om ēkum näï' khotė oąt kāšėloąlilėn?» —

Vagdalja, vagdalja, egy hét letelte után csupán csak darabok maradtak meg belőlük. «A feleségemnek hét ölnyi hosszú két hajfonata» — úgymond — «nincs a vízi szörnyeteg hasában.» Erre fölment s a hollókat ismét elölről kezdi faggatni. «Az én feleségemet» — úgy mond — «hova vittétek?» A hollók szólnak: «A hét erdei manó vitte el.» A Három-ölnyi erdei-bálvány erre pánczélját, kardját felöltötte s az erdőbe indúlt a manókkal hadakozni. Egy hét elteltével a manódarabok a városba hullanak be. «A feleségem hét ölnyi két hajfonata» — úgy mond — «a manók belsejében nincs.» Egy csóka repdes. A Három-ölnyi-erdei-bálvány a csókához így szól: «Drága kedves csókám! az én feleségemet nem vetted-e valahol észre?» A csóka szól: «Úgy sem mondom meg neked, ha tudom, úgy sem mondom, ha nem tudom!» — úgy mond. «Te midőn az erdőben vadászol, jávort ölsz, én ha egy csepp vért akarok enni, te a te íjaddal, nyiladdal vadászfortélyoddal jössz velem verekedni.» A Három-ölnyi-erdei-bálvány erre tovább megy. Azt sem tudja, hogy hosszú ideig ment-e, azt sem tudja, hogy rövid ideig ment-e — egyszer csak egy varjú repűl el [fölötte]. A Három-ölnyi-erdei-bálvány a varjúhoz szól: «Drága kedves varjúcskám!» — úgymond — «az én

«khąńšilėm-pėl oąt loąttam, oąt khąńšilėm-pėl oąt loąttam!» — lą̄wi. ūs elė tė mėni. sakwėľäχ tėilenti. «om ēkum, śomė sakwėläχśiśkwė, khotė oąt khąńšilėn?« — kitilitė. sakwėľäχ loątti: «khąńšilem, khąńšilėm, Khūrėm-t ïl-vuor-pupi!» — «om näγėn soät tōrės vōj-vätäl vottilėm» — lą̄wi Khūrėm-täl-vuor pupi sakwėľäχ-tąri. sakwėľäχ tąu ėsėps, nōkhwi. «tė loąttėn, sakwėľäχ, am ēkum khotė ūli?» sakwėľäχ loątti: «lui Khōntėñ viś ōtėr-poąlt, näi' ēkun tąt ūli.» sakwėläχėm lėtänėl ńėrėmtėstė, mō-kän-äl' śämė tėstė.

5. *Khūrėm-täl-vuor-pupi vūsätėn ju mėnės. viś ōtėr jąt khōntlaχtoχ kērstaχti. khōnt ätoχ pǫ̈mtmäiśt jōńkhėp jūtkėn-älė khoitėl tuńši. khōnt ätėm pąsmäiśtän jōńkhėp tōlpės. khōntäntėl viś ōtėrpoąlt khōntlaχtoχ tė mėnės. viś ōtėr ēkwät kwänė kwąls, päri tūs, viś ōtėr-tąri loątti: «ąlė-mät khōntnė jiwäm, ąlė-mät mǫjnė jiwäm. taľkhė sąǫrėpäm vuor-ńąl läkwi.» viś ōtėr mäskėts; jūtpän, sėriän nǫńkhwė mäsėsän, kwänė kwąlės. tī joχtoχ tė jėmtsėt. Khūrėm-täl-*

---

feleségemet nem láttad-e te valahol?» — «Ha tudom is, nem mondom, ha nem tudom is, nem mondom!» — úgy mond. Ím ismét tovább megy. Egy szarka repül. «Az én feleségem, drága szarkácskám, nem tudod-e hol van?» — kérdezi. A szarka felel: «Tudom, tudom, Három-ölnyi-erdei-bálvány!» — «Én neked hét arasznyi halzsíros bödönt állítok eléd» — így szól a Három-ölnyi-erdei-bálvány a szarkához. A szarka oda szállott [a halzsírhoz] s az orrával csipegeti. «Tehát mondd meg szarka, hogy hol van az én feleségem?» A szarka szól: «Az alsó-kondai ifjabb fejedelemhősnél, ott van a te feleséged.» A [Három-ölnyi-erdei-bálvány] a szarkát farkánál fogva megragadta és a földhöz vágva agyonütötte.

5. A Három-ölnyi-erdei-bálvány az ő városába visszament. Az ifjabb fejedelemhőssel hadakozni készül. A midőn a hadat gyűjteni kezdette, a hold mint valami varró-doboz födele állott. Midőn a had gyűjtését befejezte, a hold elfogyott. Hadaival az ifjabb fejedelemhőshöz erre hadakozni indúlt. Az ifjabb fejedelemhős felesége kijött, visszament s [így] szól: «[úgy látszik] valamiféle had jön felénk, valamiféle vendégség jön felénk. Mint valami csúcsa levágott erdőfok, úgy mozog előre.» Az ifjabb fejedelemhős

vuor-pupi ēlt kit piš-pōχ vōñkhėm tė khąiti. «viś ōtėr pōšėm!» — lą̄wi — «sąilė-jiw, pum-jiw vūsėn khwąšän ām-nė vōťχė pėrmi?» vūsnė joχtmät vuil lǫ-nōn sąorėnė jäni tuľėl vūs toąrė sąoroχ tė pǫ̈mtės. viś ōtėr ton-loąt joutėtäm khąrtėlėstė, lėstė. Khūrėm-täl-vuor-pupi khūrėm oąjγėl šǫ̈unė elė oąlėmwės, ōršėn tuńšit mō-kīn jąlė tūs. lăkwėlts, eläľ päri khąitės. vūs eläľ tė sąorenti. viś ōtėr joutėtäm ūs khąrtėlėstė, eläľ lėstė; Khūrėm-täl-vuor-pupi oąjγėl šǫ̈unė elė oąlėmwės, khūrėm tōrės šǫ̈unė mō-kīn jąlė kholėkhtoąlės. ūs lăkwėlts, eläľ khąjtės, vūs-pōχėn joχts, eläľ sąorenti. viś ōtėr joutėtäm khąrtėlėstė, ūs lėstė. Khūrėm-täl-vuor-pupimė vińšt khōnt kwänpoąlnė vuotėmtėstė, vuot-khur sąuľėχ-tėpi kwänė ēra tė vuotėmtėstė. viś-ōtėr Khūrėm-täl-vuor-pupi khōntät jąt khōntląχtoχ te pǫ̈mtės. khūrėm khotėl tąulėmiśtän ėkwėtäm jă-pǫ̈γät-poąlt kėtitė. viś-ōtėr-ėkwė jäni ōtėr-poąlt joχts, täu-tąri loątti: «ńōtoχ, khąšγėn, oąt jälγėn?» — lą̄wi — «käšėn tąľė-sомän noñkhwė lōtėlst.» jäni

---

felöltözött, pánczélját, kardját felöltötte s kiment. Ime már [a hadak] oda érkezni kezdtek. A Három-ölnyi-erdei-bálvány ím legelől a két czombját ütve fut. «Ifjabb fejedelemhős sógorom!» — úgy mond — «léczfával, fűfával [körülkerített] várad hosszú vagy rövid ideig bírja-e ki [a hadviselést]?» A mint a városba érkezett, ló-péra vágó nagy fokossal kezd a város felé vagdalkozni. Az ifjabb fejedelemhős erre íját felajzotta és lőtt. A Három-ölnyi-erdei-bálvány három kiáltásnyi távolságra emelődött el, egy rőfnyi mélységbe hatolt be a földbe. Fölpattant s visszafutott. A várost tovább is csak vagdalja. Az ifjabb fejedelemhős ismét fölhúzta íját, kilőtte; a Három-ölnyi-erdei-bálvány egy kiáltásnyi távolságra emelődött tova, három arasznyira fúródott be a földbe. Ismét fölpattant, futni kezdett, a város közelébe jött s tovább vagdalkozik. Az ifjabb fejedelemhős íját megfeszítette, ismét kilőtte. A Három-ölnyi-erdei-bálványt éppen a táboron [hadon] kívül eső térre fujta el, szél-széli ocsu gyanánt végképpen elfujta. Az ifjabb fejedelemhős a Három-ölnyi-erdei-bálvány hadával ím hadakozni kezdett. Három nap eltelte után nejét bátyjához küldi. Az ifjabb fejedelemhős neje az idősb fejedelemhőshöz érkezett, ő hozzá [így] szól: «Hallod-e, nem jönnél segíteni?» —

ōtėr khwọji-pėl loạtti: «käśėm käsijät mänsės-kēt, om pōχėmnė kiutäχw jälė!» viś ōtėr ēkwė päri tė mėnės. viś ōtėr-tạri loạtti: «jā̄-pö̧γėn oạt jiw, näi̊' käsijėn — lạ̄wi — mänsės-kēt, täu pōχėtän kiutäχw jälkėn.» tonätėl viś ōtėr eläl' khōntlaχtọχ pö̧mtės. ūs khūrėm khotėl khōntlaχtėmät ji-poạlt, mot ēkwėtäm kētitė jā̄-pö̧γät-poạlt. «käśėm sėrijät mänsės-kēt» — loạtti jäni ōtėr — «om älγėm kiutät, tēréñäi̊' jėmti.» viś ōtėr mot ēkwät tonätėl päri mėnės, loạtti: «jā̄-pö̧γėn lạ̄wi: näi̊' sėrijin täu älγät kiutelėn, tokh tēréñäi̊' jėmtan.» — viś ōtėr ūs khōntlạχtọχ pö̧mtės. khūrėm khotėl tạulėmiśt jelpėl ēkwėtäm kētitė jā̄-pö̧γät poạlt. jạmės-poạl koätėtät ńạọr-vuj, sūpėl-vuj śińiñ toạs, ạlmėχ-poạl koätėtät tạutńilėm väip jelpėl khul'. viś ōtėr jelpėl ēkwė jäni ōtėr-pōχėn tė mėnės. tū joχts, kwälėn ju tūs, jäni ōtėr jạl ạsmät khwojim mōtänėl nọm ạsmän nọñkhwė lā̄kwės. «mėnėn päri!» — loạtti — «kērstaχtam.» kērstaχts; lọγa nọñkhwė jēkėlėsa; tonätėl khōnt ā̄tọχ tė mėnės.

---

mond — «az öcséd ujja hegyének puha húsa leszakadt.» Az idősb fejedelemhős a mint fekszik, így szól: «Ha öcsémnek a kése megtompúlt, hadd jőjjön, köszörűlje meg az én oldalamon!» Az ifjabb fejedelemhős neje erre ím visszament. Az ifjabb fejedelemhőshöz szól: «Bátyád nem jön, azt mondja: ha a te késed megtompúlt, eredj csak, köszörűld meg az ő oldalán.» Azzal az ifjabb fejedelemhős tovább hadakozni kezdett. Miután még három napig hadakozott, másik nejét küldi bátyjához. «Ha az öcsém kardja eltompúlt» — így szól az idősb fejedelemhős — «rajtam köszörűlje, fürgévé válik.» Az ifjabb fejedelemhős másik neje ezzel visszament s [így] szól: «Bátyád azt mondja: a te kardodat ő rajta köszörűld meg, úgy fürgévé fogsz változni.» — Az ifjabb fejedelemhős ismét hadakozni kezdett. Három nap elteltével új feleségét küldi bátyjához. Jobb kezében idei csikó, másodfű csikó [húsával] bőséges tál, bal kezében tűz lángjához hasonló (vörös) új posztó. Az ifjabb fejedelemhős új neje ím az idősb fejedelemhőshöz ment. Oda érkezett, a házba bement, az idősb fejedelemhős az alsó párnán [való] fekvő helyéből a felső párnára felpattant. «Menj vissza!» — mond — «készűlődöm.» Készűlődött; két lovat fölnyergelt s avval ím hadat gyűjteni ment,

khwąšė mėnės, vōť mėnės, sēmėl mō-kīn jąlė tūs. sēmėl mō jąl-poąlt ūs mėnės, mėnės, äkw'-mäišt äs khōntės. tėtė äs-toąrė sēmėl mō jąl-poąlnėl mō-kän tärmėl noñkhwė kwąls, mot mōt ulnė soät khọm jäɣänl-pǫ̈u-pōχėn tokh tė joχts. tonätėl soät khọm śǫ̈känl-pōχėn mėnės, tonätėl soät khọm jäɣänl-pōχėn mėnės, tonätėl Noṃ-Tōrėm pąjrėχś-poąlt noñkhwė khōñkhės. «śomė pąjrėχś!» — loątti — «oąnėm suriń ōštėrėl oąt mīlėn? — «śomė pąjrėχś jäɣėm, khąšɣėn!» — lą̄wi — «oąnem suriń śoąkhėl oąt mīlėn? soät śoąr khọm toątäm lėlėñ viť-khūrɣėl oąt mīlėn?» suriń ōštėrėl mäjwės, suriń šoąkhėl-pėl mäjwės, lėlėñ viť khūrɣėl-pėl mäjwės; tonätėl päri tė mėnės. päri khwąsė joχti, soät khọm jäɣänl-pǫ̈u, soät khọm śǫ̈känl, soät khọm jäɣänl, sokho viś ōtėr-pōχėn ńōtoχ mėnat. jäni ōtėr Khū-rėm-täl-vuor-pupi khōntän ji-poąlt vuitaχtoχ tė pǫ̈mtės. akw'-mäišt elė khwąsė khōnti, soät khọm jäɣänl-pǫ̈u jąlė-pėl älwės, soät khọm śǫ̈känl jąlė-pėl älwės, soät khọm jäɣänl jąlė-pėl älwės. käšät säm-poąlät kwänė väjwės, päl-poąlät elė jäχtwės, lą̄ila sọpi sąilwėseï', koäta sọpi

---

Hosszú ideig ment, vagy rövid ideig ment, a fekete földbe alá-hatolt. A fekete föld alatt ismét ment, ment, egyszer csak egy nyí-lást talált. Ezen a nyíláson keresztül a fekete föld alsó feléről a föld színe fölé fölemelkedett, más világon (földön) élő hét férfi atyjafiá-hoz így érkezett meg. Erre a hét férfi anyjához ment, azután a hét férfi atyjához ment, azután a Felső-Ég úrhoz hágott föl. «Drága uram!» — így szól — «engemet nem ajándékoznál-e meg egy arany-ostorral? Kedves uram atyám, hallod-e!» — mondja — «nem ajándékoznál-e meg engem egy arany fokossal? Hét világtájon [ural-kodó] férfi, atyám, elevenítő (eleven) víz tömlőjével nem ajándékoz-nál-e meg?» Aranyostorral ajándékozta meg, arany fokossal is megajándékozta, elevenítő víz tömlőjével is megajándékozta; ezzel ím visszament. A mint visszaérkezik, hét férfi atyjafia, e hét férfi anyja, e hét férfi apja mindannyian az ifjabb fejedelemhőshöz mentek segíteni. Az idősb fejedelemhős a Három-ölnyi-erdei-bálvány hadait ím üldözni kezdte. Egyszer csak előre néz: hát hét férfi atyjafia is le van konczolva, a hét férfi anyja is le van kon-czolva, a hét férfi atyja is le van konczolva. Öccsének fél szemét kivették, fél fülét levágták, lábait ketté törték, kezeit ketté törték,

sąilwėseï', lǫ:tąuľ-khūri kīn ju pǫnwės, Khūrėm-täl-vuor-pupi khōntėt jąt tątɣänl tąñk vūsännė.

6. *Jäni ōtėr khōntėt el-poąlnė mėnės. Khūrėm-täl-vuor-pupi-vūsnė joχtoχ moľemtaχti. khōntėt eltän-poąlän tąu joχts. ton vūstė lėlėñ pupėχt ūlat. jäni ōtėr lėlėñ pupėχt kwälännė ju tūs, lėlėñ pupėχtmė śämė roątsän, jąränne täkw vǫntės. nėt pūrlaχtoχ tąu tė jist. — äkw'-mäiśt khōntėt tąñk vūsännė päri joχtėst. lėlėñ pupɣänl tėχtäχw kwǭsnäs-mäntėl lǫ:tąuľ-khūri ju tė vąχtwės. «mąn» — loąttat — «näɣėn lėlėñ sämėl tątsėnąu, lėlėñ päľėl tątsėnąu, lėlėñ ląilėl, lėlėñ koätėl tątsėnąu.» jäni ōtėr-pǭu lėlėñ pupi-kwält täkw vǫnli. ju vąχtėm lǫ:tąuľ-khūri pēstėlėstė, pąli khwąsė pūnsėstė täu käšät khūri-kīt jǫn tė khwǫji. käšėtäm kwänė vėstė, nǫmėl tątėm lėlėñ viť-khūrɣėtätėl särtoχ tė pǭmtėstė. käšät pēs-khoitėl tė jeltės. mot khotėl kwąlseï', ūs khōntlaχtoχ tė pǭmtseï'.*

7. *Jäni ōtėr khōntląχti, khōntląχti, oątėm-pėl khwąlilat, vuor-*

---

lóbőr-tömlőbe helyezték bele s a Három-ölnyi-erdei-bálvány hadai őt magukkal viszik városukba.

6. Az idősb fejedelemhős a hadak előtt előre ment. A Három-ölnyi-erdei-bálvány városába siet eljutni. A hadak előtt érkezett oda. Abban a városban eleven bálványok élnek. Az idősb fejedelemhős az eleven bálványok házába bement, az eleven bálványokat agyonütötte s helyükbe maga ülepedett oda. A nők ím oda jöttek étellel áldozni. — Egyszer csak a hadak visszajöttek az ő városukba. Hogy az eleven bálványokat étellel megvendégeljék, a lóbőr-tömlőt ím az ablakon keresztül bedobták. «Mi» — így szólnak — «neked eleven szemet hoztunk, eleven fület hoztunk, eleven lábat, eleven kezet hoztunk.» Az idősb fejedelemhős férfi az eleven bálványok házában egyedül űl. A bedobott lóbőr-tömlőt föloldotta, a mint fölnyitotta, ím az ő öccse fekszik benn a tömlőben. Az öccsét kivette, felülről [t. i. az égből] hozott elevenítő víz tömlőjéből [vett vízzel] dörzsölni kezdette. Az öccse ím fölé pűlt a régi alakjára. Másnap fölkeltek s ismét hadakozni kezdtek.

7. Az idősb fejedelemhős hadakozik, hadakozik: a nép is

*jiw, sọj=jiw-pėl kwạlilat. khwạšė äm-nė vōťγė khōntlạχtėmät ji-poạl-äkw'-mäiśtän ńọurė mätėrnė tạχlės. šoạkėl khwạsė junititė, šoạkät sọpi tołėmäts. kitilitė: «näi' khwạn-nė-sė-när tėmľė ōsėn?» — täu päri loạtti: «om» — lạ̄wi — «jạl-nạ̄jėr ōsem.» tonätėl eläľ khōntlạχtọχ pö̧mtsei'. ji-ạọlt jạl-nạ̄jėr sēmėl mō-kän toạrė jalė lǟkwėlts. jäni ōtėr ūs eläľ khōntlaχti. khōntlạχtnät vuil äkw'-mäiśt ūs ńọurė mätėrnė tạχlės. suriń ōštėrėl khwạsė junititė, ōštėrät sọpi tołėmäts. jäni ōtėr kitilitė: «näi' nė-sėr ạńšuχ ōsėn?» — «om Oạs-ōtėr-ańšuχ ōsėm» — lạ̄wi. eläľ tė khōntlạχta. khwạšė khōntlaχtėnätėn ji-poạlt Oạs-ōtėr jạlė lǟkwėlts. jalė lǟkwėltėmäiśt mạrät sǟľiñkän khūľilätγėt. jäni ōtėr eläľ tė khōntlaχti. tokh khōntlạχtėnät vuil äkw'-mäiśt päri khwạsė kāśelaχti oạtėm-pėl khwạlės, vuor=jiw-pėl khwạlės, sọj=jiw-pėl khwạlės; elė khwạsė khōntijo viś-ōtėr käśät khạitenti, kit khọm: Khurėm-täl-vuor-pupi jä Vūs-jot vọnlėp-käumėñ-sämpė-voạñ-ōtėr jit vujtitėn. jäni ōtėr kāśėlėmiśt tīl khạitėm lōñkhän-

---

elfogy, az erdő fája, liget fája is elfogy. Miután hosszú ideig, avagy rövid ideig hadakoztak, egyszer csak valami erősre akad. A mint a fokossal üti, a fokosa ketté tört. Kérdezi: «Kicsoda, micsoda vagy te?» — Amaz visszafelel: «Én» — úgy mond — «az alvilági fejedelem vagyok.» Erre tovább kezdtek hadakozni. Végre az alvilági fejedelem a fekete földön keresztűl szökött alá. Az idősb fejedelemhős ismét tovább hadakozik. Hadakozása közben egyszer csak ismét valami erősre akad. Az arany ostorral a mint üti, az ostora ketté szakad. Az idősb fejedelemhős kérdi: Te micsoda öreg vagy?» — «Én az obi fejedelem-öreg vagyok» — úgy mond. Ímtovább hadakoznak. Miután hosszú ideig hadakoztak, az obi fejedelem alászökött. Midőn alászökött, lehelletének bugyborékai szállnak fel. Az idősb fejedelemhős most [ismét] tovább hadakozik. A mint így hadakozik, egyszer csak a mint visszatekint, a nép is elfogyott, az erdei fa is elfogyott, a ligeti fa is elfogyott. A mint előre tekint, ifjabb fejedelemhős öccse fut, két ember: a Három-ölnyi-erdei-bálvány és a Városközepett-lakó-malomkő(?)-szemű-erős-fejedelemhős üldözik. A mint az idősb fejedelemhőst észrevették, addig futott útjukról félre térnek s két irányban futnak szét. A két alvidéki fejedelem így össze-

nėl elė tūlėst, kit poąli tė khąitseĭ'. kit lui-ōtreĭ' äkwän tė joχtkhėtseĭ. jäni ōtėr käśät-tąri loątti: «näĭ' mėnėn!» — lą̄wi — «Khūrėm-täl-vuor-pupi pōśėn jątėl vuitaχten, om Vūs-jot vọnlėp-käuméñ-sämpė-voąñ-ōtėr jątėl vuitaχtam.» täu jątlät vujtaχtọχ tė pö̧mtės. vujtėstė, vujtėstė, jit joχtnė mōtėt jąlė älėstė. tonätėl päri jis. Khūrėm-täl-vuor-pupi viś ōtėrtėl jit joχtėm mōtėnt älkäta. Khūrėm-täl-vuor-pupi viś ōtėrmė khōnĭ' tēstė, äń mąĭlät tärmėlt nọmėlt vọnli. khọm-tōkh pūtėnė jelpiñ kērmė kā̈sėtänėl koätėtän kwänė vėstė, viś ōtėr tōkhėtäm toąrė pūtọχ jėmtėstė. viś ōtėr Khūrėm-täl-vuor-pupi tąri loątti: «näĭ'» — lą̄wi — «mąri oąnėm toąrė khọmľe pūtilėn? — om Tōrėm tēlėm, khūrmėt khotėl tēlėm khąr ōsėm»; — lą̄wi — «näĭ' om lėlėm Nọm-Tōrėm jäγėmnė nọñkhaľ ąjγän!» Khūrėm-täl-vuor-pupi nọñkhaľ khośertaχts, viś ōtėr ton-lāt täutäm khonĭ' pūtmėstė. Khūrėm-täl-vuor-pupi khonĭ' päts; viś ōtėr täu tärmėl vontėlmäts. Khūrėm-täl-vuor-pupi loątti: «näĭ' om lėlėm nọñkhäľ ąjγelėn!» viś ōtėr loątti: «näĭ'-śö̧u tą̄χėm-ńouľ tēp-khąr, näĭ' khwąnė khąń-

---

jött. Az idősb fejedelemhős öccséhez szól: «Te menj!» — úgy mond — «üldözd Három-ölnyi-erdei-bálvány sógorodat, én a Város-közepett-lakó-malomkő-szemű-erős-fejedelemhőst üldözöm.» Erre őt üldözni kezdette. Üldözte, üldözte, azon helyen, a hol utólérte, leölte. Avval visszajött. A Három-ölnyi-erdei-bálvány az ifjabb fejedelemhőssel küzdenek ott, hol egymást utólérték. A Három-ölnyi-erdei-bálvány az ifjabb fejedelemhőst hanyatt vágta s most az ő melle fölött fönn űl. Férfi torokcsutkáját keresztűlszúrni való szent vasát kivette a zsebéből a kezébe s már azon volt, hogy az ifjabb fejedelemhős torokcsutkáját keresztűlszúrja. Az ifjabb fejedelemhős [ekkor] a Három-ölnyi-erdei-bálványhoz [így] szól: «Te» — úgy mond — «hogyan akarsz engem hitvány módra agyonszúrni? — Én Tôrėm nemzette, harmad napon született ember vagyok;» — úgy mond — «te az én mellemet Nom-Tôrėm atyámhoz kiáltva ajánld föl!» A Három-ölnyi-erdei-bálvány fölfelé emelte a fejét: az ifjabbfejedelemhős azalatt őt hasba döfte. A Három-ölnyi-erdei-bálvány hanyatt esett; az ifjabb fejedelemhős föléje telepedett. A Három-ölnyi-erdei-bálvány szól: «Te kiáltva ajánld föl az én lelkemet!» Az ifjabb fejedelemhős felel: «Magadféle

šąun? Tōrėmnė oąt khąńšąun.» tonätėl tōkhät toąrė pūtlėstė, jąlė-pėl älėstė.

8. *Khūrėm-täl-vuor-pupi jąlė älmät ji-poąlt viś ōtėr jā̄-pö̆γätėl äkwän khōntkhėtseĭ', päri tė mėnėseĭ'. jąlė älėm khwoľtėm soät khọm jäγänl-pö̆u-poąlt joχtseĭ'. tąnän nọmėl tątėm lėlėm viť khurγėl nọñkhwė jeltėptėsän. tonätėl soät khọm śö̆känl-pōχėn joχtseĭ', tąnän-pėl jeltėptėsän; soät khọm jäγänl-pōχėn joχtseĭ', tąnän-pėl jeltėptėsän. tąul eläľ tė mėnėseĭ'. kwąšė mėnėseĭ', äm-nė vōťγė mėnėseĭ', äkw'-mäiśt kit lui-ōtreĭ' tīñk vūsännė ju joχtseĭ'. ōrėkh voąrsėt, posė voąrsėt; soät tēst, soät äjist. om-pėl tąt tēsėm, om-pėl tąt äjsėm. ērγėm-pėl ūlės, mojtėm-pėl-ūlės.*

---

tetűhússal táplálkozó, téged ugyan ki ismer? Tôrėm téged nem ismer.» Azzal keresztűldöfte a torokcsutkáját s megölte.

8. A Három-ölnyi-erdei-bálvány megölte után az ifjabb fejedelemhős összetalálkozott idősb fejedelemhős bátyjával, s visszamentek. A leölve elhagyott hét férfi atyjukfiához érkeztek. Őket a felülről [az égből] hozott elevenítő víztömlővel fölélesztették. Erre a hét férfi anyjához jöttek, azt is fölélesztették; a hét férfi atyjához jöttek, azt is fölélesztették. Arra onnan tovább mentek. Hosszú ideig mentek, vagy rövid ideig mentek, egyszer csak a két alvidéki fejedelemhős a maguk városába érkezett haza. Arakot készítettek, boza-sört készítettek; egy hétig ettek, egy hétig ittak. Én is ott ettem, én is ott ittam. Énekem is megvolt, a regém is megvolt.

XI.

Tárjäim-Khórjäim.

A fajdfarkas zsombékú láp túlsó felén született Tárjäim-Khórjäim hősi éneke.

Jätėr ponsėp sāñsėñ ńōr oą̈lėm-poą̈lt tēlėm Tārjäim-Khōrjäim tērėñ-ēri.

1. *Jätėr ponsėp sāñsėñ ńōr oą̈lėm-poą̈lt tēlėm*
ōńťėñ vosėñ, khōr-ją̈kh mäsėm khǫm
Tārjäim-Khōrjäim kit jäi-pǫ̈wińš äńši.
Voą̈ɣėñ-khǫñɣä-ńǫurä-khǫñɣä-ūnėk-käχr käšėtäm
voą̈ntėl viχw Tōrėm-sėĭlėkėñ-ätpėn-ōtėr ūsėn tė mini.
ōrės-pōχėp khūrėm vujät mineliśt
äkwė pät to̤śtat: sujnėl to̤śtat,
kit pät to̤śtat: khǫrėpnėl to̤śtat;
sėrėñ mō ōlės-ke: rēkwi rą̈tɣänl,
rēkwiñ mō ōlės-ke: sėri rą̈tɣänl.

A fajdfarkas zsombékú láp túlsó felén született
szaru-ruhás, rénbikabőr-subát öltött férfinak,
Tárjäim-Khórjäimnek két fitestvére van.
Hatalmas-rén-erős-rén-keskeny-kebel [nevű] öccsének
feleséget szerezni az Ég-széli-ötven-fejedelemhős városába
Csíkos oldalú három állata menése közben megy ím.
a mint egyik lépését teszi (állja): a gyalogfenyvesből teszi,
a mint a másik lépését teszi: a vörösfenyvesből teszi [oly gyorsan halad];
ha homokos föld volt [a melyen haladtak]: meredéllyé verik szét.
ha meredélyes föld volt: homokká verik szét.

mėnat, mėnat, mō tēlėmiśt, viť tēlėmiśt tēlėm
jäni täri-pōχėn khūrėm jäi̊-pö̯wińš ti joχtat.
ōrės-pōχėp khūrėm vuj so̯n-kiwėrnėl Tārjäim-Khōrjäim
sai̊rėp-koa̯tėl tärim ja̯lė jäχto̯χ kwänė tė lā̆kwelts.
täri Tārjäim-Khōrjäim-ta̯ri loa̯tti:
«oa̯nėm ja̯lė ań ti jäχtine Tārjäim-Khōrjäim?
oa̯nėm ja̯lė vėl jäχtän Tārjäim-Khōrjäim!»
Tārjäim-Khōrjäim täri-ta̯ri loa̯tti:
«oa̯mp-jer-nā̯n-pö̯u! ja̯lė jäχtinėm,
äkwė-mäiśt pätan!»
«oa̯mp-jer-nā̯n-ėkwė-pö̯u! oa̯nėm ja̯lė tė jäχtan:
näi̊'-pėl khōnti mėnnėn mōnt ja̯lė älėnkwėn!
säγėñ kho̯m säγėn ja̯lė jäχtėñkwė,
ōtėñ kho̯m ōtėn ja̯lė jäχtėñkwė!»
Tārjäim-Khōrjäim täri-ta̯ri loa̯tti:
«toa̯lėñ täri toa̯lėn tėt kho̯jnėn mōnt tėt tōsė,
ta̯wėñ täri ta̯wėn tėt kho̯jnėn mōnt, tėt tōsė!»

Mennek, mennek, a föld teremtésekor, a víz teremtésekor
nagy fenyőhöz érkezik ím a három testvér. [termett
A csíkos oldalú három állatos szánból Tárjäim-Khórjäim,
hogy a fenyőt levágja, ím fejszés kézzel kiugrott. —
A fenyő Tárjäim Khórjäimhez szól:
«Engem akartok ti most levágni, Tárjäim-Khórjäim?
engem ne vágjatok le, Tárjäim-Khórjäim!»
Tárjäim-Khórjäim a fenyőnek válaszol:
«Eb-lyuka-kölyke! leváglak biz én,
rögtön le fogsz dőlni!» —
«Eb-lyuka-asszony-kölyke! ha engem most levágsz:
téged is, hogy most harczba méssz, hadd vágjanak le!
Fürtös férfi, fürtöd hadd vágják le,
hajas férfi, hajad hadd vágják le!»
Tárjäim-Khórjäim a fenyőnek felel: [jon el,
«Tűgalyas fenyő tűgalyad ezen a fekvő helyeden, itt szárad-
lombgalyas fenyő lombgalyad ezen a fekvő helyeden, it
száradjon el!»

2. *Tonätėl mō tēlėmiśt, viť tēlėmiśt tēlėm tuśśėp tärimė sąǫrläχw nąostė. khūrėm khotėl sąǫrėstė, khūrmit khotėl päts. jąl pätėmiśt mō-kän khūrėm ji-tė-khątėl rēχtkhąts. ōrės-pōχėp khūrėm vuj sǫnėtän tė tąlės. tė mėnėst. mėnėst, mėnėst khūrėm jäi̊-pǫ̈wińš Tōrėm-sėi̊lėkėñ-ätpėn-ōtėr ūsėn tė nė'i̊lst. ūs-out tōrtäm ōlat, ju päsėpėnė oąmėlänl oąťi. ūs-khą̄ñkha khūrėm jäi̊-pöwińš khūrėm lǫ vąχťėkhątst. tonätėl ūs-kiwėrtė kwäl-kiwėrnėl khǫm kwänė nė'i̊lės. «khwąnärt tėmľė-khąrt joχtėst?» — lą̄wi — «Nǫm-Ną̄jėr vǫntėñ khǫm śomė jäγėmnėl vą-täm suriń sēr lǫt ju pąrwėlėmiśt sǫpi̊ mänėmtäwės. sėrjin» — lą̄wi — «kwän leutelkän!» Tārjäim-Khōrjäim loątti: «om sėrjim kwän leutėsnėm-kė: ēlėm=kholės-päñk kästėl leutinėm». tonätėl sėrjät sǫpi̊ mąs kwänė leutėstė. Kwäl-kīnėl kwän jim khǫm sėrine tąu sē-lėkhats, kāt-tąľänl sopi̊ khojwėst. Tārjäim-Khōrjäim sėrjät päri ju mąγėstė. kwäl-kīnėl kwän jim khǫm eläľ nokhtės: «sėrjin ūs kwänė lewėtän Tārjäim-Khōrjäim «om sǫnsinėm!» Tārjäim-Khōrjäim sėrjät kwänė tė lewėtėstė, tonėtätėl päñk-päťtänėl sąǫrėpėstė, piś-jąχ-

---

Azzal a föld teremtésekor, víz teremtésekor termett álló fenyőt vagdalni kezdette. Három nap vagdalta, harmadnap ledőlt. A mint ledőlt, a föld színe három éjjel, három nap rengett. Csíkos oldalú három állatos szánjára ím fölszállt. Ím elmentek. Ment, ment a három testvér, [végre] az Ég-széli-ötven-fejedelemhős városához érkeztek. A város kapui be vannak zárva, nincs módjuk behatolni. A három testvér három lóval a vár falán keresztűl vetette magát. Erre a várban egy házból egy férfi tűnt elő. «Ugyan micsoda emberek érkeztek meg?» — úgy mond. «A Fenn-trónoló királyi férfiú [a Fönséges-Ég] kedves atyámtól kért [várerősítő] aranylánczot a lovak, midőn beugrottak, ketté szakították. Kardotokat» — így szól — «vonjátok csak ki!» Tárjäim-Khórjäim felel: «Hogyha én a kardomat kivonom: ember-fő kedviért vonom ki.» Avval kardját a közepéig kivonta. A házból kijött férfi a kardjához oda kapott s keze ujjait ketté vágta. Tárjäim-Khórjäim a kardját ismét visszadugta. A házból kijött férfi tovább is unszolta: «Vond ki ismét a kardodat Tárjäim-Khórjäim, hadd lássam!» Tárjäim-Khórjäim a kardját ím kivonta, ezzel a feje tetején kezdve vágta és [tetőirányo-

śėpät jąlė ąjmäts. jąlė tė älėstė. viśkė käśät ton-śėut tokho pėlmės, po tė täräts, üs-ąolnė élė tė tuitkhąts.

3. *Tonėtätėl ju viińśt tė mėnėst. Tärjäim-Khörjäim ju mėnmätuil lotäm vorän-lėmės-kholė-kiwėrnė tąu ju tė lėkėmėstė. Törėm-sėilėkėń-ätpėn-ötėr täu-poąlt tė mėnės, Tärjäim-Khörjäim tąri loątti: «om käśėm nėnė jąl älėsnėn? nė koąrėχ tį jisnė?» — Tärjäim-Khörjäim loątti: «näi' ĭśėnnė» — ląwi — «ńüpį tį jisąu.» Törėm-sėilėkėń-ätpėn-ötėr loątti: «jutpän-sėrjän tį mäjän, viińśt ĭśėm mėĭnėm!» Tärjäim-Khörjäim tonėtätėl jutpän-sėrjän ľunśėm ujim misän. ľäľist, jotkė käśät voąntėl vėstė. ńüp-päsėn voąrsėt, tėst, äjist; tonėtätėl jotkė käśä ėkwät tältėpėstė, päri ju tė mėnėseĭ'.*

4. *Tärjäim-Khörjäim Törėm-sėilėkėń-ätpėn-ötėr üsėtät tė khuľtės, äń-mont jąl älėm khom ėkwätėl äkwän tė ölmejėsγė. äkwė-mäiśt Törėm-sėilėkėń-ätpėn-ötėr Tärjäim-Khörjäim loγänl kėnsėm khąjtitės. vorėn-lėmėś-kät khötsänl, kwän tė püsänl, üs-kät sutteläχw nąu-*

---

san ketté hasítva] csipői közt végezte (hagyta el). Ekképpen (ím) leölte. Legkisebb öccse erre annyira megijedt, hogy a hegyre futott föl és a város végén elrejtőzött.

Ezután már bementek. Tárjäim-Khórjäim a midőn bement, a lovát egy ronda istállóba lökte be. Az Ég-széli-ötven-fejedelemhős ő hozzá ment, Tárjäim-Khórjäimhez szól: «Az én öcsémet miért ölted meg? minek jöttél te ide?» — Tárjäim-Khórjäim felel: «A te húgodért» — mondja — «násznépül jöttünk ide.» Az Ég-széli-ötven-fejedelemhős szól: «Adjátok ide a pánczélruhátokat, kardotokat, akkor odaadjuk húgunkat!» Tárjäim-Khórjäim azzal pánczélruháját, kardját [még egyszer] sírva odaadta. Az eljegyzési alkudozásokat megtették, középső öccsének feleséget szerzett. Lakodalmi asztalt rendeztek, ettek, ittak; azzal középső öccse a feleségét fölültette a szánra, megnézte s hazafelé mentek vissza.

Tárjäim-Khórjäim az Ég-széli-ötven-fejedelemhős városá an maradt, ama minapában megölt ember feleségével együtt élnek. Egyszer az Ég-széli-ötven fejedelemhős a Tárjäim-Khórjäim lovát kergesve futkosott. A ronda istállóban megtalálták, kihajtották, a város közepen nyargaltatni kezdték. Erre a Tárjäim-Khórjäim

sänl. tonėtätėl Tārjäim-Khōrjäim ėlė tuitkhạtėm käšät-pėl pujin, ūs-ạolt khōtwės, Tōrėm-sėĭlėkėñ-ätpėn-ōtėrnė jạlė älwės. — Tārjäim-Khōrjäim kwäl-kīt vọnlėnät-uil käšät pätmät khōlėstė. kwälkīnėl kwänė lăkwėltäχw väräti, nėtän oạt tārėtạu. ji-ạolt kwän tė lăkwėlts. ūs-kīt viš-khạrt khạjtitat. Tārjäim-Khōrjäim viš-khạrt tạri loạtti: «śomė viš-khạrt, om jutpäm, sėrjäm tĭ' khōltėnän!» — lạwi. viš-khạrt tạul-uil tạu tė kholtėsänl: «näĭ' jutpän, sėrjän» — loạttat — «Tōrėm-sėĭlėkėñ-ätpėn-ōtėr kwält mọlėñ lixt khanat.» täu viš-khạrt khōltmänl-mạs saχėr-lōmtėl misän. viñšt lăkwėltėmät-uil jutpän-sėrjän jạlė tė ńėrėmtėsän, ūs-kīn kwänė tė lăkwėlts, lọtė tė suttėlentạu. khōlėχmė jutpän-sėrjėnäntėl sėrėχtėsän, khạtė oạlmėm-khạrt tạu oạlėmwėst. tonėtätėl jutpän-sėrjän nọñkhė mässän, lọtėtäm tė ńėrėmtėstė, sọnnė tālėmäts, ju tė mėni.

5. *Tārjäim-Khōrjäim mėnės. tė mėnės, äkwė-mäišt sọs-lọχėñ khọmne jīt tė vujtạwė. Tōrėm-sėĭlėkėñ-ätpėn-ōtėr vujtitė. jīt jọχtwės, äkwėn-pėl ńōlėl läjwės. jutpän, sėrjän tārė läjwės, ńoulėtän khojwės.*

---

elrejtőzött öccsét is megtalálták a hegyen, a város végiben s az Ég-széli-ötven-fejedelemhős őt lekonczolta. — Tárjäim-Khórjäim a mint a házban űl, öccsének elestét hallotta. A házból kirontani igyekezik, [de] a felesége nem bocsátja. Végre ím kirontott. A városban gyermekek futkosnak. Tárjäim-Khórjäim a gyermekekhez szól: «Kedves gyermekek, az én pánczélruhámat, kardomat mu tassátok meg nekem, hol van!» — úgy mond. A gyermekek azzal megmutatták neki: «A te pánczélruhád, kardod» — mondják — «az Ég-széli-ötven fejedelemhős házában a vendégrekeszbeli szögön függ.» Ő a gyermekeket, mivel neki megmutatták, czukordarabokkal ajándékozta meg. Most berontva [a házl a], pánczélruháját s kardját lerántotta. Ezzel kirontott a várba, [hol] ím lovát nyargaltatják. A népet pánczélruhájával, kardjával megijesztette: kiki a hová elemelődött, oda emelődött el. Azzal pánczélruháját, kardját felöltötte, a lovát megragadta, szánba fogta s ím haza megy.

Tárjäim-Khórjäim ment, ment, egyszer csak egy rénparipás ember üldözi hátulról. Az Ég-széli-ötven-fejedelemhős üldözi. Utólérte és nyíllal lőtt reá. Pánczélruháját, kardját keresztűllőtték, a húsát találták. Nyíllal kezdett lövöldözni, [a pánczélruháján] ke-

ńōlél pōχwtoχ tė nąuwės, tārė tė khojentąu. vińšt jolėsaχtoχ pōmtės Tōrėm-sėĺlėkėñ-ätpėn-ōtėrnėl: «lėlėñnė ju joχtoχ tārėtän oąnėm!» — ląwi. jolėsaχtoχ pōmėtmėtän lėlėñnė tārėtąus. sonė-kit tątentąu. eläl' mėnėmäšt jąlė jäχtėm tärγät-pōχėn tė joχtės. täri loątti: «eläl' mėnėmėniśt om loątsėm, oąnėm jąlė vėl jäχtän; näi' oąnėm ton-šōut jąlė jäχtėsnėn, ań näi'-pėl särė voąnė lėlėñ tė ōlentan.» — Tārjäim-Khōrjäim loątti: «Jotėntėr-khūlėñ-ūsėm khotėl mätnė ėl-poąlt ūs-pėl nėltinėm!» khotėl mätnė ėl-poąlt Jotėntėr-khūlėñ-ūsät nė'ĺlės. ūs-kīn ju tūs: kit viś khọm jōmitenta ūsät. tėtė kit khọm kit pōwä ōlsei'. kit koątänėl pūwės, ju tė ėltąwės kwälät-kīn. ėkwät kitilitė: «om jälnėmmäntėl khọm tė voąrėpėsėn?» — nėtė loątti: «mätr oąt voąrsėm; näi' mėnmėniśt käχrėm-kīt kit pōwi khuľtsei', jälnėn-mäntėl kwän äśsam». — pōwi loątta: «ťoąť, khọmľė jėmėtsėn?» — Tārjäim-Khōrjäim loątti: «Tōrėm-sėĺlėkėñ-ätpėn-ōtėr ūsėn Voąγėñ-khwoñγė-ńourė-khwoñγė-ūnėk-käχr käšėm voąntėl vizw tąu jälsėm, täu ėkwätėl ju mėnės, om khuľtsėm, jąl älwėsėm. — Voąγėñ-khwoñγė-ńourė-

---

resztűl éri őt a nyíl. Most könyörögni kezdett az Ég-széli-ötvenfejedelemhőshöz: «Engedd, hogy elevenen térjek haza!» — úgy mond. A mint könyörögni kezdett, elevenen bocsátották el. Szánjában viszik. A mint előre ment, ím levágott fenyőjéhez érkezett el. A fenyő szól: «Midőn elmentél, én megmondtam, hogy engem le ne vágj; te engemet akkor levágtál, most magad is alighogy (nagy-nehezen) életben vagy.» — Tárjäim-Khórjäim-felel: «Jotèntèr-khúlèng városomba napeste előtt vajha eljuthatnék!» Napeste előtt Jotèntèr-khúlèng városában megérkezett. A városba bement; két kis fiú járkál a városban. Ez a két kis fiú az ő két fia volt. Megfogták a két kezénél fogva és bevonszolták az ő házába. Feleségét kérdezi: «Mialatt én oda jártam, te férjet szereztél?» — Neje szól: «Semmit sem csináltam; midőn te elmentél, méhemben két fiú maradt, míg oda jártál, megszűltem őket.» — A két fiú szól: «Atyus, mi történt veled?» — Tárjäim-Khórjäim felel: «Az Égszéli-ötven-fejedelemhős városába Hatalmas-rén-erős-rén-keskenykebel [nevű] öcsémnek feleséget szerezni jártam oda, ő a feleségével haza ment, én [meg ott] maradtam, és megsebesítettek (leöltek). — Hatalmas-rén-erős-rén-keskeny-kebel [nevű] öcsémet» — úgy

khwo̱ñγ́ė-ūnėk-käχr käśėm» — *lą̄wi* — *«tī vątėnän!»* *tąu vątąus. tī ti jis. viś kho̱mijän vil'tjät śärtėsąu; tėtė mōnė oąlmąu, mot mōnė oąlmąu.*

Tārjäim-Khōrjäim lėlėtė tė mėnės, jąlė tė śö̱kö̱rlės. pö̱wi ťoąťätėn jąlė śäptėstėn. soątėn tąulėp tēnė voąrlėst, soątėn tąulėp äjnė voąrlėst. äjo̱χ, tēχw pö̱mėtsėt. ērγėm-pėl tąulės, mojtėm-pėl tą̄ulės.

---

mond — hívjátok ide!» Oda hívták. Ím oda érkezett. A kis fiúk az arczát fricskázzák: erről a helyről elemelődik, másik helyre emelődik.

Tárjäim-Khórjäim lelke ím elszállt (elment), ím meghalt. A fiúk az atyjukat eltemették. Hétig tartó torevést rendeztek, hétig tartó torivást rendeztek. Enni, inni kezdettek. Énekem is elfogyott (megtelt), regém is elfogyott.

ISTENEK HŐSLŐ ÉNEKEI ÉS REGÉI.

I.

A Pelimvidéki isten *(Polėm-tą̄rėm)*.

Polėm-isten öregnek hőslő éneke.

1. Polėm-tą̄rėm ą̄jkä tērniñ ərɣä.

Ti tēpiñ Polėm vitikėmt,
ti χuliñ Polėm vitikėmt,
χajtnė tul ľū̆ľit ūsikėmnė,
mĭnnė tul ľū̆ľit ūsikėmnė,
Jänĭ'-Tą̄rėm āśkėmnė
Polėm-tą̄rėm ą̄jkä tĭ' sātwäsėm,
χūrėm sāt ajäñ χum-pĭkėmtėl
Polėm-tą̄rėm ą̄jkä tĭ' joltwäsėm.
alɣäľiñ-ke namiñ jākėm
Polėm jākėm namejawė,

---

1 Ezen tápláléka bő Polėm vizecském mellett,
ezen hala bő Polėm vizecském mellett
futó felhő magasságú váracskámba,
menő felhő magasságú váracskámba
5 Nagy-Ég atyácskám
Polėm-isten öreget, ide igézett engem,
háromszáz apródlegénykémmel
Polėm-isten öreget, ide rendelt engem.
Fölfelé vivő neves folyócskám,
10 Polėm folyócskám neve hírlik,

lą̄ñχäl'iñ-ke sujiñ jākėm
Lūsm jākėm sujejawė.

*

Sēmėl uj ta'ĭliñ kwolkėmtė,
vĭɣĭr uj ta'ĭliñ kwolkėmtė,
ńoχs-pi'it, uj pitit χujnėm χaltė
akw'-mat-ērt talkwä ą̄smä-ke pine'im:
saka talkwä ą̄lĭlālėm,
l'ul'iñ ą̄smä-ke pine'im:
saka l'ūl'iñ ą̄lĭlālėm.
kwol'liñ ēt kwol'élrišėt
χuml'ė χōlĭlālilėm:
āwiñ kwol āwikėmnė jąmĭle'im,
at tul'äp tul'äñ kātkwėl
āwiñ kwol āwikėm pali' pūnsĭlālilėm,
ti sāt ātpä ātiñ puñkkėm
kwonä kwāltĭlālilėm,

---

lefelé vivő híres folyócskám,
Lozva folyócskám neve hangzik.

*

Fekete vad [bőrével] teli házacskámban,
vörös vad [bőrével] teli házacskámban
amint nyusztbőr-fészekben, medvebőr-fészekben fekszem,
egyszer csak ha alacsonyra rakom a párnát,
nagyon is alacsonyan volt;
ha magasra rakom a párnát,
nagyon is magasan volt.
Éjfeles éj éjfele tájt
amint hallgatózom,
ajtós házam ajtócskájához lépdelek,
öt ujjú ujjas kezecskével
ajtós házam ajtócskáját fölnyitom,
ezt a hét hajú hajas fejecském
kifelé viszem,

sisiñ kwol siskėmnė ją̄mi̊le'im,
lui ńą̄r aulkėm numpėl
χuml'ė sunsi̊lālilėm :
tąuliñ pupi̊' ą̄jkä
taw ti joχti̊lālėm,
tąl'χiñ nāñk tąl'χėn
taw ti isi̊lālėm.
rēγiñ vōt χūrėm rēγä
χuml'ė jiśśentāli,
pomiñ vōt χūrėm pomä
χuml'ė jiśśentāli,
akw'-mat-ērt tąuliñ pupi̊' ą̄jkä
χuml'ė lāwi̊lāli :
«Polėm-tą̄rėm āśikėm χōli̊läln :
ti vōtiñ tūr ālėm-pālt,
ti rakwiñ tūr ālėm-pālt
jäni̊' ēkwäi̊' ą̄jkäi̊' ą̄lei̊';

---

mögös házacskám mögé lépdelek,
aláfelé nyúló bérczecském irányában
amint nézdegélek:
szárnyas istenke öreg
ím ő érkezett meg,
tetős vörösfenyő tetejébe
ím ő szállott le.
Hő szélnek három heve
amint jődögél,
fagyos szélnek három fagya
amint jődögél,
egyszer csak szárnyas istenke öreg
ím miképpen szólal meg :
«Polėm-isten atyácskám hallgass meg:
ezen szél járta tó bal felén,
ezen eső járta tó bal felén
öreg asszony és ember élnek;

uľä-vittal ūnlėptėnė māń āγitēn
Jäni̊'-Tą̄rėm āśkėnnė nañen namejimė.»
Polėm-tą̄rėm ą̄jkä χumľė lāwi̊le'im:
«nañ tąuliñ pupi̊' ą̄jkä
nañ ań minėriśėn!
am χolit χą̄tėl tärmėl
uś joχti̊lāle'im.»
tēpä-ke lośit kwolkėmnė
jū ti śälti̊le'im,
vitä-ke lośit kwolkėmnė
jū ti śälti̊le'im;
sipä ńawlėnė sari ūlėm
ēlä ti χujilėm,
porχä ńawlėnė χąsä ūlėm
ēlä ti χujilėm.
χąsä χujämėm, vāťi χujämėm χalät
χumľė χōnti̊lālilėm:

---

tűz-víz nélkül tartott (ültetett) kis leánykájuk
Nagy-Ég atyácskától neked van nevezve.»
Polėm-isten öreg ím miképpen szólalok:
«Te szárnyas istenke öreg,
most te csak menj el, kedvesem!
Én holnapi nap tájt
megyek csak majd el.»
Tápláléka bő házamba
ím belépek,
vize bő házamba
ím belépek;
nyakveszíthető (üldöző) igaz álmot
alszom ím ezutánra,
derékveszíthető igaz álmot
alszom ím ezutánra.
Amint hosszú ideig fekszem, rövid ideig fekszem,
ím miképpen hallom:

ajäñ χum-pī̊kėmnė
sirej-sisel jūnı̊tawėm.
ajäñ χum-pī̊kėm χumľė lāwı̊lāli :
«namiñ ą̄trakėm, sujiñ ą̄trakėm !
sipä ńawlėnė sari ūlėm,
porχä ńawlėnė χąsä ūlėm
manėr ti palit χuje'in ? !
aläm ti vōtiñ tūr ālėm pālt,
ti rakwiñ tūr ālėm pālt
jänı̊' ēkwäı̊nė-ą̄jkäı̊nė ūrawėn.»
ań χūrėm sāt ajäñ χum-pī̊känėm
am ti atı̊liänėm,
ńilä sāt ajäñ χum-pī̊känėm
am ti atı̊liänėm.
tąuliñ uj χansäñ kit sunkäγėm
ti śą̄pitaweı̊',
la'ı̊liñ uj χansäñ kit sunkäγėm

---

apródlegényem
kardháttal üt reám.
Apródlegényem ím miképpen szólal meg:
«Neves uracskám, híres uracskám,
nyakveszíthető igaz álmot,
derékveszíthető igaz álmot
miért alszol ily soká ? !
Ím ezen szél járta tó baloldalán,
ezen eső járta tó baloldalán
az öreg asszony és ember várnak.»
Most háromszáz apródlegényem
én ím egybegyűjtöm,
négyszáz apródlegényem
én ím egybegyűjtöm.
Szárnyas állattal ékesített két szánkómat
ím fölszerelik,
lábas állattal ékesített két szánkómat

ti śą̄pitaweï'.
vouta jarmak saw kūńäs
sawėl ālentawė,
vouta nuj saw są̄χit
sawėl totĭlawė.
ań namiñ ą̄tėr, sujiñ ą̄tėr
kwonä kwāltĭlawėm,
tąuliñ uj, la'ĭliñ uj χansäñ sunkėm
kwoťliñ sun kwoťélkätän
am tāltĭlawėm.
χār-puñkėp vāγėn-kwālĭkėm
am ńowėmtaptilėm;
posmiñ sun posmėkėmt
pāñkiñ sampä samiñ tūjtkėm
numėn jąñχĭlāli.
ań vōtiñ tūr ālėm-pālnė
am joχtĭlāle'im,

ím fölszerelik.
Vékony selyem sok göngyölegjét
sok számban emelik,
vékony posztó sok tekercsét
sok számban hordják.
Ama neves fejedelemhőst, híres fejedelemhőst,
engem kivezetnek,
szárnyas állat, lábas állat ékítette szánkómba,
közepes szánom közepébe
ültetnek föl engem.
Rénbika fején való gyeplőszáracskám
én megmozgatom;
faros szánom fara mellől
a piszkos szemű szemes hó
fölfelé fordúl.
Ama szél járta tó baloldalára
érkezem én,

ań rakwiñ tūr ālėm pālnė
am joχtı̊lāle'im.

*

Ań jäni̊' ēkwäi̊'-ą̄jkäi̊'
māń tūr jänit kwolēnnė,
māń śāriś jänit kwolēnnė
moj-puñk jäni̊' ą̄jkäriś
am kētı̊lāle'im.
lą̨u puñkpä puñkiñ sōpä
χuml'ė pūnsı̊lālitä, χuml'ė lāwı̊li:
«ēkwäi̊'-ą̄jkäi̊'! Polėm-tą̄rėm ą̄jkäriś
ul'ä-vittal ūnlėptėnė māń āγikēn
sarėlaχtuñkwė, pērsėlaχtuñkwė
lātiñ kētı̊lālės.»
ań jäni̊' ēkwäi̊'-ą̄jkäi̊'
sōp-ńelmtal ją̨mės uj
ēlä ūnlei̊'.

---

amaz eső járta tó baloldalára
érkezem én.

*

Amaz öreg asszony és ember
kis tó nagyságú házába,
kis tenger nagyságú házába,
násznagyúl egy öreg emberkét
küldök én.
Tíz fogú fogas száját
ím miképpen nyitja föl, ím miképpen szól:
«Öregek! Polėm-isten öregecske
tűz-víz nélkül tartott kis lányotokat
hogy tőletek kiunszoljam, elszerezzem,
[az ügyben] küldött izenetet.»
Amaz öreg asszony és öreg ember
mint szájtalan-nyelvtelen [értsd: néma] jó állat
[felelet nélkül] űlnek tovább.

ań moj-puñk jäni̊' ą̄jkä
ti lāwi̊lāli :
«nēn manėri̊' sōptal ujkwė ūnlikēn,
manėri̊' ńelmtal ujkwė ūnlikēn ?
Polėm-tą̄rėm ą̄jkäriśėn
sarėlaχtuñkwė lātiñ kētwės,
pērsėlaχtuñkwė lātiñ kētwės.»
ań jäni̊' ēkwäi̊'-ą̄jkäi̊'
ēlä ą̄lnė ēli potrēn
ēlä potėrtālitēn :
«alpi-χar ta'i̊lriśmēn
mēn kinsi̊limēn ;
akw' āγi jänmėltėsmēn,
rōpottal χūń jänmėltäslėmēn ? !»
ań moj-puñk jäni̊' ą̄jkä
vouta jarmak saw kūńäs
sawä toti̊lāli,

Most a násznagy, az öreg ember
ím megszólal ;
«Ti miért ültök úgy, mint szájtalan állatocska,
miért ültök úgy, mint nyelvtelen állatocska ?
Polėm-isten öregecske
azt izeni, hogy [leányotokat] tőletek kiunszolja,
azt izeni, hogy [leányotokat] tőletek elveszi.»
Amaz öreg asszony és öreg ember
további életre czélzó további beszédüket
erre megkezdik (elbeszélik) :
«Testi külsőt [fedő] ruhácskánkat
követeljük (keressük) mi ;
egy leányt neveltünk föl,
munka nélkül ugyan hogy neveltük volna föl ? !»
Most a násznagy, az öreg ember
vékony selyem sok göngyölegét
sok számban hord be,

vouta nuj saw sąχit
sawä ālentāli.
ań jänĭ' ēkwäĭ'-ąjkäĭ'
ań vouta jarmak saw kūńäs,
ań vouta nuj saw sąχit
sawä viśśentāleĭ'.
χumlė lāwĭleĭ': «jaχatä sär!
ąγi tēnė jänĭ' pūri
manki vārĭlāleu,
pĭ' tēnė jänĭ' pūri
manki śąpitāleu;
ań moj-puñk jänĭ' ąjkä
nañ jälėn sär,
ūs-ta'ĭl saw χumikänū
nañ atĭlälän!
paul-ta'ĭl saw nėkänū
nañ atĭlälän!»

---

vékony posztó sok tekercsét
sok számban emel be.
Amaz öreg asszony és öreg ember
a vékony selyem sok göngyölegét
a vékony posztó sok tekercsét
sok számban fogadja el.
Ím miképpen szólalnak meg: «Nos tehát,
leány evő nagy lakodalmat
készítgessünk mi,
fiú evő nagy lakodalmat
rendezzünk mi;
most násznagy, öreg ember,
haladj te csak,
teli város sok férfiacskánkat
gyűjtögesd te egybe,
teli falu sok nőcskénket
gyűjtögesd te egybe!»

ūs-ta'ıl saw χum
atimanl jui-pālt,
paul-ta'ĭl saw nē
atimanl jui-pālt
ūs tēnė jänĭ' pūri
tan vārĭlāle'it,
paul tēnė jänĭ' pūri
tan vārĭlāle'it.
ań Polėm-tą̄rėm ą̄jkäriś
ań jänĭ' ėkwäĭ'-ą̄jkäĭ' ūnlėnė
māń tūr jänit kwolnė,
māń śāriś jänit kwolnė
jū ti tūlĭlawėm;
lunt-la'ĭl talkwä pasännė,
vās-la'ĭl talkwä pasännė,
am ti ūnttĭlawėm.

*

Teli város sok férfit
miután egybegyüjtöttek,
teli falu sok nőt
miután egybegyűjtöttek,
város evő nagy lakodalmat
készítgetnek ők,
falu evő nagy lakodalmat
készítgetnek ők.
Most Polėm isten öregecske —
amaz öreg-asszony és öreg ember lakó
kis tó nagyságú házba,
kis tenger nagyságú házba
vezetnek ím engem;
lúdlábnyi alacsony asztalhoz,
réczelábnyi alacsony asztalhoz
ültetnek ím engem.

*

χąsä tēnū χałät,
vāťi tēnū χalät,
ań jäni' ēkwäi'-ąjkäi'
uľä-vittal ūnlėptėnė māń āγitēntėl
akwän ti ūnttĭlawėmēn.
at tuľäp tuľäń kātänamēn
akwän tārä pūwintėsanamēn;
ań māń tūr jänit kwolriśėt,
ań māń śāriś jänit kwolriśėt
tĭľė jąmĭlimēn, tūľė jąmĭlimēn.
ajäń χum-pĭkänėm numpėl
Polėm-tąrėm ąjkä χumlė lāwĭle'im:
«tąuliń uj χansäń kitĭ' sunkwė,
la'ĭliń uj χansäń kitĭ' sunkwė
nan śąpitėkän!
akw' χurip χūrėm χārkėm,
akw' χurip ńilä χārkėm

Miközben sokáig eszünk,
miközben rövid ideig eszünk,
amaz öreg asszony és öreg ember
tűz-víz nélkül tartott kis lányával,
egymás mellé ültetnek.
Öt ujjú ujjas kezecskénket
egymáséba karoltuk;
ama kis tó nagyságú házacskában,
ama kis tenger nagyságú házacskában
erre sétálunk, arra sétálunk.
Apródlegényeimhez
Polėm-isten öreg ím miképpen szólok:
«Szárnyas állat ékítette két szánkót,
lábas állat ékítette két szánkót
szereljetek föl, kedveseim!
Egyforma három rénbikámat,
egyforma négy rénbikámat

nan kērilālän.»
ań tąuliñ uj χansäñ kit sunkweĭ',
la'ĭliñ uj χansäñ kit sunkweĭ'
ti śą̄pitaweĭ'.
ań uľä-vittal ūnlėptėnė māń āγikwė
am kwon ti kwāltĭlālilėm ;
ńoχs-piťikwėn, uj-piťikwėn
akwän mēn tālĭlėmēn.
akw' χurip χūrėm χārėm,
akw' χurip ńilä χārėm
am ńowėmtaptilėm.
posmiñ sun posmikäγėmnėl
pāñkiñ sampä samiñ tūjtikėm
numen ją̄ñχĭlāli,
pāñkiñ sampä samiñ śorakėm
numėn lapĭlāli.
amkim ūnlĭlėnė

---

fogjátok ti be!»
Most a szárnyas állat ékítette két szánkót,
a lábas állat ékítette két szánkót
ím fölszerelték,
ama tűz-víz nélkül tartott kis lánykát
én ím kivezetem,
s a nyusztbőr-fészekbe, medvebőr-fészekbe
ím együvé szállunk be.
egyforma három rénbikám,
Egyforma négy rénbikám
én megindítom.
Faros szánom fara mellől
piszkos szemű szemes havam
fölfelé fordúl,
piszkos szemű szemes zuzmarám
fölfelé emelkedik.
A magam lakta,

χajtnė tul ľūľit ūskėmnė,
minnė tul ľūľit ūskėmnė
mēn ti joχtŭlālimēn;
amkim ūnlŭlėnė
sēmėl uj ta'ĭliñ kwolkėmnė,
vĭχĭr uj ta'ĭliñ kwolkėmnė
jū ti śältŭlālimēn.
ńoχs-piťit, uj-piťit
tą̄rėm ą̄lnė ą̄ti jurtkėmēntėl,
jēlėm-aul ą̄ti jurtkėmēntėl
sipä ńawlėnė sari ūlėm
ēlä ta χujĭpilmēn,
porχä ńawlėnė sari ūlėm
ēlä ta χujĭpilmēn.
tēpä lośit lośit kwolkėmēnt,
vitä lośit lośit kwolkėmēnt,
ēlä ą̄lnė χą̄tėlakėmēn

---

futó felhő magasságú váracskámba,
menő felhő magasságú váracskámba
érkezünk meg íme;
a magam lakta,
fekete állatbőrrel tele házacskámba,
vörös állatbőrrel teli házacskámba
belépdegélünk ím.
Nyusztbőr-fészekben, medvebőr-fészekben
világot élő kedves társacskámmal,
időket élő kedves társacskámmal
nyakveszíthető igaz álmunkat
alusszuk ím most át,
derékveszíthető igaz álmunkat
alusszuk ím most át.
Tápláléka bő bő házacskámban,
vize bő bő házacskámban
elélni való napjainkat

ēlä ą̄lĭlilmēn
jūw ą̄lnė ētkėmēn
jūw ą̄lĭlilmēn.
ńelm-tą̄ľėχ ūliñ pūlkwė
mēn tēśśentimēn,
sōp-tą̄ľėχ ūliñ pūlkwė
mēn tēśśentimēn.
Polėm-tą̄rėm ą̄jkäriś
āñkwėm pasnėl at χą̄ntläsėm,
jäγėm pasnėl at χą̄ntläsėm ;
jäĭ' minėm jäĭ' nurkwė
am at ą̄ńśĭle'im,
āñkw minėm āñkw nurkwė
am at kinsĭle'im.

---

eléldegéljük,
átélt éjjeleinket
átéldegéljük.
Nyelvvégre való gyönyörűséges falatot
eddegélünk mi,
szájvégre való gyönyörűséges falatot
eddegélünk mi.
Polėm-isten öregecske
anyámtól való [születésem] kora óta sohasem hadakoztam,
atyámtól való [származásom] kora óta sohasem hadakoztam ;
atyától származó atyai bosszúokom
nekem nincsen,
anyától származó anyai bosszúokot
én nem keresgélek.

II.

A szigvatorkolati Ég-fia *(Sakw-sūnt-Tą̄rėm-pĭ').*

A szigva-torkolati «Ég fia» öreg hőslő éneke.

Sakw-sūnt Tą̄rėm pĭ' ą̄jkä tėrniñ ėrɣä.

Tą̄rėm-ōn-Sorńi āśėmnė,
Tą̄rėm-ōn-Sorńi jäɣėmnė,
kit jā kittĭ' tąwlėnė mānė,
Tą̄rėm-pĭ ąjkä mōläl
tĭ' ti sātsawäsėm.
lą̄ñχä minnė χum
pūri-āni, pūri-pūt sēñkwä
tit ti viśśentilėm,
alɣä minnė χum
pūri-āni, pūri-pūt sēñkwä
tit ti χōltilėm.

Fölséges-Aranyos-Ég atyám,
Fölséges-Aranyos-Ég apám
két folyónak ketté ágazó vidékére,
Ég-fia öreget hajdan
ím ide igézett engem.
A [folyón] lefelé menő ember
ételáldozatos edényének, ételáldozatos üstjének gőzét
ím ott fogadom,
fölfelé menő ember
ételáldozatos edényének, ételáldozatos üstjének gőzét
ím itt fogyasztom.

ti ruś χum jälnė, mańśi χum jälnė
tūpiñ jāriśėm, χāpiñ jāriśėm
tėpiñ Sakw-vitėm namejawė,
χuliñ Sakw-vitėm namejawė.
tėpiñ Sakw-vit, χuliñ Sakw-vit
akw' pāl vitä sunsĺlilėm:
liliñ sosslėl, liliñ jōrėl ujawė;
akw' pāl vitä sunsĺlilėm:
māń ńolpä ńoliñ χulėn χāñγawė,
māń tāñχpä tāñχiñ χulėn χāñγawė.
tātėl sorγėp saw kuńer χumim,
tātėl sorγėp saw kuńer nēm
simänl ētχėlawėt, majtänl ētχėlawėt:
māń ńolpä ńoliñ χul sawä talĺli,
māń tāñχpä tāñχiñ χul arγän χāñγĺli.
ti kasäj-näl vāťi jāriśėmnė,
ti saĺrėp-näl vāťi jāriśėmnė,

Ezen orosz ember járta, ugor ember járta
evezős folyócskámat, hajós folyócskámat
táplálékos Szîgva-vizemnek nevezik,
halas Szîgva-vizemnek nevezik.
Táplálékos Szîgva-víznek, halas Szîgva-víznek
egyik fele vizét [a mint] nézdegélem:
eleven szosszél-féreg, eleven jór-féreg úszkál benne;
másik fele vizét nézdegélem:
kis orrú orros hal halad benne fölfelé,
kis hátszárnyú szárnyas hal halad benne fölfelé.
Üres hasú sok szegény férfiam,
üres hasú sok szegény nőm,
szívük ha éhezik, májuk ha éhezik:
kis orrú orros hal sok úszik fölfelé,
kis hátszárnyú hátszárnyas hal bőségben halad fölfelé.
E kés-nyél keskenységű (rövid) folyócskámhoz,
e fejszenyél keskenységű folyócskámhoz

ēri' totnė ēri'-ą̄tėr,
mōjt totnė mōjt-ą̄tėr
Numi-Sorńi āśėmnė,
Numi-Tą̄rėm jäɣėmnė,
tōnä tī' ti sātsawäsėm.
namiñ jārmak śuńiñ piťit,
sijiñ jārmak śuńiñ piťit
Tą̄rėm-pī' ą̄jkä ūnlīle'im ;
ēťi vōwnė jirėm χolin at joχtawė,
χoli vōwnė jirėm ēťin at joχtawė.

*

Ti kasäj-näl vāťi jāriśėmt,
ti saīrėp-näl vāťi jāriśėmt
χą̄nt-χāpėmnė ti tāle'im,
Sakw-taľėχ ńūsėm-ą̄jkäm pālt
mujluñkwė ta jäle'im.
akw' paulėn joχtäsėm, pāī' pūχtäsėm,

---

mint ének hiresztelte (viselő) énekhőst,
mint rege híresztelte regehőst
Felső-Aranyos atyám.
Felső-Aranyos apám
ím a végett igézett ide engem.
Neves selyemmel áldott fészekben,
híres selyemmel áldott fészekben
üldögélek én Ég-fia öreg;
este kért áldozatomat reggelre nem halasztják,
reggel kért áldozatomat estére nem halasztják.

*

E kés-nyél keskenységű folyócskámon,
e fejszenyél keskenységű folyócskámon
ím hadihajómra szállok,
Szigva-fői nászrokon öregemhez
ím vendégségbe utazom.
Egy faluba érkeztem, a partra kapaszkodtam,

akw' puñkä vötim ąjkä älä ti χąli,
am numpėlėm pojkšäli, χumľė läwi:
«Tąrėm-pî' ąjkä am nañėn
ńoχs-pojk pine'im, uj-pojk pine'im,
naň äneėm oss pusmėltäslėn mönt!
äneėm ti nąñχ-ke pusmėltilėn:
akw' kwälin nėγim sät jirėl ľüľilėm.»
Tąrėm-pî' ąjkä χumľė läwe'im:
«naň äneėmnėl manėr pojke'in? !
ti χujnė urėnnėl möt urėn numpėl jąñχėn,
tül nąñχ ľüľėn, kėlpiň polėχ saľγėn,
tül ti pusme'in.»
ań puñkä vötim ąjkä möt ur-numpėl ti jąñχi,
nąñχ ľüľi, kėlpiň polėχ saľämi,
tül ti pusmipės.
Tąrėm-pî' ąjkä numpėl χumľė läwi:
«Tąrėm-pî' ąjkä, manä jąmės ąlmėn!

[ott] egy feje őszült öreg immár csaknem haldoklik.
Én hozzám könyörög, ím miképpen szól:
«Ég-fia öreg, én te hozzád
nyusztbőr-könyörgést intézek, medvebőr-könyörgést intézek,
vajha te engem fölgyógyítanál!
Hogyha te engem fölgyógyítasz,
egy kötélre kötött hét áldozat-állattal fogok eléd állani.»
Ég-fia öreg ím miképpen felelek:
«Te én előttem minek is könyörögsz?!
Ezen fekvő oldaladról más oldal felé fordúlj,
[aztán] állj föl, köpj véres köpést,
azzal ím meggyógyúlsz.»
Ama feje őszűlt öreg ím más oldal felé fordúl
fölállt, véres köpést köpint,
azzal ím meggyógyúlt.
Ég-fia öreghez ím miképpen szól:
«Ég-fia öreg, óh mily jóságos voltál!

ań ti pusmėltäslėn ;
ti aläm akw' kwālīn nēγim sāt jirėl
tārä ti alilėm.
Tą̄rėm-pī' ą̄jkä χumľė lāwe'im :
«vōtiñ puñkpä ą̄jkäriśėm !
ti kwoliñ māt ul aläln,
śär χarä mān totäln, tot aläln !
χarä māt-ke alilėn :
sēñkwiñ āni sēñkwä vīγėm,
sēñkwiñ pūt sēñkwä vīγėm.
sēñkwiñ āni sēñkwä vinėm jui-pālt
akw' nurpä sāt pūt taγätėn,
vitėl isėltäln ; pūtėt pājėltāle'it,
ľiľpėlī' jänīmėnė māń jiw titėn,
tū są̄sėn ; sēñkwiñ pūt sēñkwä
Numi-Sorńi āśėnnė ną̄ñχ oss pūχėti !
sēñkwiñ pūt sēñkwä ną̄ñχ pūχtėmä jui-pālt

Ím meggyógyítottál ;
egy kötélre kötött hét áldozat-állatom tehát
egyszeriben ím leölöm.»
Ég-fia öreg ím miképpen szólok :
«Őszűlt fejű öregecském !
ezen a háztájékon ne öld meg őket,
vidd csak szabad helyre, ott öld meg őket !
Ha szabad helyen fogod őket megölni :
a gőzölgő edény gőzét fogadom,
a gőzölgő üst gőzét fogadom.
Miután a gőzölgő edény gőzét fogadtam,
egy íves hét üstöt akassz föl,
vizet forralj benne. [Ha] az üstök felforrnak,
csak most (ujonnan) növekedő fiatal fa tövéhez,
oda öntsd azokat ; a gőzölgő üst gőze,
Felső-Aranyos atyádhoz hadd szálljon föl !
Miután a gőzölgő üst gőze fölszállt,

vōtiñ puñkpä ą̄jkäriś,
Kaltèś laum sormèn joχtnènè-mos
vässi' aumnè at pate'in.
ań, vōtiñ puñkpä ą̄jkäriś,
ą̄s jąmès ūlèm! minnè mām χąsä.»
tāltiñ paul tāltèmnè nalu ti va'ïläsèm,
posmiñ χāp posmèmnè ti tālsèm,
tūl-ūltè ąu-ľaľt ą̄s ta ńountäsèm,
Sakw-taľèχ numpèl ą̄s ta mine'im.

*

Toχ minämèm χaltè akw'-mat-ērt
Muuñ-kēs namiñ ūsèn, sijiñ ūsèn nēïläsèm.
χąsä tąwsèm, vāťi tąwsèm,
tāltiñ ūs tāltän ti pūχtäsèm,
pāï' kwālsèm.
ań Tą̄rèm-āγi ēkwä ūnlènè
śąpèr ą̄ln, kami ą̄ln ta'ïliñ kwolèn

őszűlt fejű öregecske,
Kaltès rendelte halálod elérkeztéig
többé nem fogsz betegségbe esni.
Most pedig, őszűlt fejű öregecske,
továbbra is boldog életet! Járó földem hosszú.»
Réves falum révéhez ím leszállottam,
kormányos hajóm kormányához ím föltelepedtem,
azután a víz folyása ellenében ím ismét előre indúltam,
A Szîgva-fő felé ím ismét haladok.

*

A mint így haladok, egyszer csak
Muunkès neves városába, híres városába érkeztem.
Hosszú ideig eveztem, vagy rövid ideig eveztem,
a réves város révéhez ím fölkapaszkodtam,
partra keltem.
Amaz «Ég leánya» asszony lakta
sopèr-ezüsttel, kami-ezüsttel teli házba

jū ti śältsėm ;
jąmės ą̄lnė jąmės kātėmnė pūwwäsėm,
Tą̄rėm-āɣi ēkwä ą̄śnė
śąpėr ą̄ln, kami ą̄ln ta'ĭliñ pasännė
tū ta ūnttuwäsėm.
Tą̄rėm-āɣi ēkwä χumľė lāwi :
«manä jārėmnė, manä mońśėmnė χą̄jämėnt
Tą̄rėm-pĭ' ą̄jkä jäle'in ?»
Tą̄rėm-pĭ' ą̄jkä χumľė lāwe'im :
«Tą̄rėm-āɣi ēkwä am tōnä jäle'im,
Sakw-taľėχ ą̄jkä ńūsmėm-pālt
mujluñkwė ti mine'im.»
soriñ tēpėl, māɣiñ tēpėl
ti ūnttuwäsėm.
soriñ tēp tēmėm jui-pālt,
māɣiñ tēp tēmėm jui-pāl',
Tą̄rėm-āɣi ēkwä jot

ím beléptem,
jobb felől való jobb kezemet megfogják,
Ég-leánya asszony birtokolta
tíszta ezüsttel, silány ezüsttel tele asztalhoz
ím oda ültetnek.
Ég-leánya asszony ím miképpen szól :
«Minő szükségbe, minő inségbe jutva
utazgatsz Ég-fia öreg ?»
Ég-fia öreg ím miképpen felelek :
«Ég-leánya asszony én azért utazgatok,
Szigva-fői öreg nászrokonomhoz
ím vendégségbe megyek.
Sör-italt, mézes ételt
helyeznek ím elém.
Miután a sör-italt megittam,
miután a mézes ételt megettem,
Ég-leánya asszonnyal

tāltiñ ūs tāltėn
ą̄s nalu ta jāme'im.
Tą̄rėm-āγi ēkwä numpėl χuml'ė lāwe'im:
«χą̄sä mā minnė χum,
χą̄sä vit minnė χum
ą̄s ti minäsėm, ą̄s jąmės ūlėm!»
ą̄u l'al't ēläl' ą̄s ta mini̊lāle'im.

*

χą̄sä minmėm jui-pālt,
vāt'i minmėm jui-pālt
Sakw-tal'ėχ ą̄jkä ńūsmėm ūnlėnė
jiwä näriñ ūs-śaχlėn ti nēi̊läsėm,
pumä näriñ ūs-śaχlėn ti nēi̊läsėm.
tāltiñ ūs tāltän tū ta tąwsėm,
pāi̊' ta pūχtäsėm.
Sakw-tal'ėχ ńūsėm-ą̄jkäm,
taw ą̄śnė ajäñ χum saw pī̊γä

---

a réves város révéhez
ím ismét lelépdelek.
Ég-leánya asszonyhoz ím miképpen szólok:
«Hosszú földet jaró ember,
hosszú vizet járó ember
ím ismét útnak eredtem, továbbra is boldog életet!»
A vízfolyással szemben most ismét mendegélek.

*

Miután hosszú ideig mentem,
miután rövid ideig mentem,
a Szi̊gva-fői öreg nászrokonom lakta
fája szentséges városhalomhoz érkeztem meg íme,
füve szentséges városhalomhoz érkeztem meg íme.
Réves város révéhez ím oda érkeztem,
ím a partra fölkapaszkodtam.
Szi̊gva-fői nászrokon öregem,
őt uraló apródember sok legénye

ńāl-suwiñ jąmės kātėl
nalu jiśśentāle'it, lāwile'it:
«māń ńūsėm-ą̄jkāū ą̄lnätä,
Tą̄rėm-pī' ą̄jkä ti ą̄lnätä!»
kit kātėmnėl ti pūwwäsėm,
pāī' ti vānttuwäsėm.
Sakw-taľėχ ńūsėm-ą̄jkäm ūnlėnė
akw' āwip sāt kwolnė jū śältsėm.
ańilaχtsėmēn, sipĭlaχtsėmēn,
tūl patit kwolnė totwäsėm,
Sakw-taľėχ ą̄jkä, taw ą̄śnė
ą̄ln pasänän, tū ta ūnttuwäsėm.
ētä sāt, χą̄tėl sāt
soriñ tēpėl, māγiñ tēpėl
ti ą̄śwäsėm;
tūl ńoχs-piťin, uj-piťin χujiptawäsėm.
ńoχs-piťit, uj-piťit χujimėm

---

dárdás (nyílbotos) jeles kézzel
lefelé jődögélnek, [így] szólanak:
«A mi nászrokon öregünk, ő az,
Ég-fia öreg, ím ő az!»
Két kezemnél ím megfognak,
ím a partra fölvezetnek.
Szĭgva-fői nászrokon öregem lakó
egy ajtós hét házába ím beléptem.
Csókolgattuk, karolgattuk egymást,
azután legbelső házba vitt be;
Szĭgva-fői öreg, az ő birtokát tevő
ezüst asztalokhoz, ím oda ültetett.
Hét éjjel, hét nappal
sör-itallal, mézes étellel
látott el ím engem;
azután nyusztbőr-fészekbe, medvebőr-fészekbe fektetett.
Nyusztbőr-fészekben, medvebőr-fészekben a mint fekszem,

akw'-mat-ērt χōntle'im :
χą̄ñχä sinîtaχtim am pāltėm χuji.
ponsėm sosî' kitî' sam
χumľė sunsiäγėm :
ań Sakw-taľėχ ą̄jkä māń āγi,
taw ānėm sinîtamä.
Sakw-taľėχ ą̄jkä māń āγi numpėl
χumľė lāwîle'im :
«nań ńūsėm-āγi am-pāltėm
tî' χot χujäsėn? — āśėnnė kāsėlawėmēn,
kartiñ samėl toχ sunsawėmēn.»
Sakw-taľėχ-ą̄jkä māń āγi χumľė lāwi :
«Tą̄rėm-pî' ą̄jkä ńūsmukwė! taw kāsä;
ńoliñ χāp ńolėnnė am tāle'im.» —
«ńūsėm-āγikwė! nań sar mine'in-ke,
śą̄pitaχtėn;
ńoχs-sāχin, uj-sāχin nalwė tāltän!

---

egyszer csak hallgatózom :
vajjon ki fekszik ölelkezve én mellettem.
Érett ribiszke két szemű
ím miképpen nézem :
ama Szîgva-fői öregnek kis leánya,
ő ölelt át engem,
Szîgva-fői öregnek kis leányához
ím miképpen szólalok :
«Te nászrokonom leánya én hozzám
ugyan mikép fekhettél? — ha atyád észrevesz bennünket,
dühös szemmel fogja majd nézni.»
Szîgva-fői öregnek kis leánya ím miképpen felel :
«Ég-fia öreg nászrokonocska, az az ő gondja (kedve);
orros hajód orrára szállok föl én.» —
«Nászrokon leányka, ha tehát jössz (mész),
készűlődjél;
nyusztbőr-subádat, rénbőr-subádat hord le a folyóhoz!

nē-mat la'ǐl-taɣėp ul oss χą̄ji,
nē-mat kāt-taɣėp ul oss χą̄ji!»
ań ētėmēn χujėmėmēn jui-pālt,
ań χą̄tėlėmēn χujėmėmēn jui-pālt
nąñχ ti kwālsėm, ań ńūsėm-āɣim āťim.
kwonä kwoss kwāle'im,
ponsėm sosǐ' kitǐ' sam
χumľė sunsiäɣėm:
ńoliñ χāp ńolėmnė
ńūsėm-āɣim χūńtė tāltχatėm.
ńūsmėm ąjkä numpėl
paśä vārnė nąmt kwoss ą̄śsėm,
nąmse'im: tauli, oss χuľti!
āɣitä ērin jū ńirėmtitä.
tāltiñ ūs tāltän nalu ta tālsėmēn,
ąu-sisǐ' nalu χuľitaχtsėmēn,
ta minėsėmēn.

*

---

semminemű láb-akadály ne érjen,
semminemű kéz-akadály ne érjen!»
Miután amaz éjszakánkat átaluttuk,
miután amaz nappalunkat átaluttuk,
ím fölkeltem: ama nászrokon leányom nincsen [sehol].
A mint kimegyek,
érett ribiszke két szemű
ím miképpen nézem:
orros hajóm orrára
nászrokon leányom valamikor fölszállott.
Nászrokon öregemtől
elbucsúzni bár eszemben volt,
azt gondolom: elég, hadd maradjon el,
lehet, hogy leányát visszaragadja.
Réves város révéhez ím leereszkedtünk,
a vízfolyás mögé bellebb bocsátkoztunk,
azzal útnak eredtünk.

*

χąsä minėmėmēn jui-pālt,
vāťi minėmėmēn jui-pālt
ań Tąrėm-āγi ēkwä-ūnlėnė
Muuñ-kēs namiñ ūsėn, sijiñ ūsėn
ti joχtsėmēn.
pāî' ti pūχtsėmēn, pāî' ti jąmsėmēn,
Tąrėm-āγi ēkwä ūnlėnė
śąpėr ąln, kami ąln ta'iliñ kwolnė
jū śältsėmēn.
Tąrėm-āγi ēkwä ti mūγintāli:
«manä saγä sästėm saγiñ nē totmėn!
manä vēśä sästėm vēśiñ nē totmėn!»
tūl-ūlt Tąrėm-āγi ēkwä ąśnė
śąpėr ąln, kami ąln ta'iliñ pasännė,
akw' pąχėn tū ta ūnttuwėsmēn,
soriñ tēpėl, māγiñ tēpėl ūnttuwėsmēn.
Tąrėm-āγi ēkwä χumľė lāwi:

Miután hosszú ideig mentünk,
miután rövid ideig mentünk,
amaz Ég-leánya asszony lakó
Muûnkêsz neves városba, híres városba
érkeztünk íme.
A partra ím fölkapaszkodtuunk, ím fölmentünk,
az Ég-leánya asszony lakó
tiszta ezüsttel, silány ezüsttel tele házba
bementünk.
Ég-leánya asszony ím nevetgél:
«Minő fürtje tökéletes (megnőtt) fürtös nőt hoztál!
minő szépsége tökéletes szépséges nőt hoz-ál!»
Azután az Ég-leánya asszony birtokát tevő
tiszta ezüsttel, silány ezüsttel teli asztalhoz
egymás mellé oda ültettek bennünket,
sör-italt, mézes ételt helyeztek elénk.
Ég-leánya asszony ím miképpen szól:

«χạsä mā jim kitï',
χạsä vit jim kitï'
soriñ tēp, māγiñ tēp ti tajēn!»
soriñ tēp, māγiñ tēp tēnémēn jui-pālt
Tạ̄rém-āγi ēkwä numpél χumľé lāwe'im
«jātél rạwn'-ut ti minimēn,
Sakw-taľéχ ạ̄jkä ēriñ taχ
āγit ńawlimé jiw.»
ańilaχtsū, sipïχatsū,
tāltiñ ūs tāltén nalu ta jạmsū.
χāpén tālsémēn, ạ̄s ta minésémēn.

*

Xạsä minémémēn jui-pālt,
vāťi minémémēn jui-pālt
ań puñkä vōtim ạ̄jkä paulän
ti joχtsémēn.
tāltiñ paul tāltén pā ti pūχtsémēn:

«Messze (hosszú) földről jött kettő,
messze vízről jött kettő,
nosza egyetek sör-italt, mézes ételt!»
Miután sör-itallal, mézes étellel jóllaktunk,
Ég-leánya asszonyhoz ím miképpen szólok:
«Kedves rokon, immár megyünk,
Szïgva-fői öreg lehet hogy majd
leányát üldözve jő.»
Megcsókoltuk, átkaroltuk egymást,
ezzel réves város révéhez lefelé mentünk.
A hajóba szállottunk, ismét tovább indúltunk.

*

Miután hosszú ideig mentünk,
miután rövid ideig mentünk,
ama feje őszült öregnek falujába
érkeztünk ím meg.
Réves falu révéhez ím fölkapaszkodtunk,

ań puñkä vōtim ą̄jkä nalu ją̄mi, lāwi:
«tā, Tą̄rėm-pī' ą̄jkä!
mōläl nañkin minäsėn, ań jūwl'ė
manä saγä sästėm saγiñ nē nañ tāltämėn,
manä vēśä sästėm vēśiñ nē nañ tāltämėn!
akw' kwāli̊n nēγim sāt jirėl
mōläl ti l'ūl'sėmnė,
sāmiñ kwol sāmėmnė
mujluñkwė pā jäläkėn!
lą̄χiñ kwol lą̄χėmnė
tōntluñkwė pā jäläkėn!» —
«ul pā jäle'im sar!»
ań puñkä vōtim ą̄jkä ą̄ńśėm
sāmiñ kwol sāmėn,
lą̄χiñ kwol lą̄χėn
jū ti śältsėmēn.
puñkä vōtim ą̄jkä ą̄nśėm

---

ama feje őszűlt öreg lefelé jő s [így] szól:
«Ah, Ég-fia öreg!
A minapában magad mentél, most pedig visszafelé
minő fürtje tökéletes fürtös nőt szállítottál csónakodba,
minő szépsége tökéletes szépséges nőt szállítottál csónakodba!
A ki egy kötélre kötött hét áldozat-állatot
állítottam a minap eléd,
az én szögletes házam szögletébe
jer föl, kedves, vendégeskedni!»
Az én zugos házam zugába
jer föl, kedves, mulatozni!»
«Ugyan hogyne mennék föl!»
Ama feje őszűlt öregnek birtokát tevő
szögletes ház szögletébe,
zugos ház zugába
ím beléptünk.
A feje őszűlt öreg birtokát tevő

sorńi pasänriśén — Tą̄rėm-pī̊' ą̄jkä
tū ti ūnttı̊lālwäsėm.
ań kātä ńą̄rėχ māń nājkwė-pą̄χėn,
la'ı̊lä ńą̄rėχ māń nājkwė-pą̄χėn
tū ti ūnttı̊lālwäsėm.
soriñ tēpėl, māγiñ tēpėl
ti ūnttı̊lālwėsėmēn.
puñkä vōtim ą̄jkä χumľė lāwi:
«χą̄sä mā jim kitı̊',
χą̄sä vit jim kitı̊'
soriñ tēp, māγiñ tēp ti tajēn!»
soriñ tēp, māγiñ tēp tēmmēn jui-pālt
Tą̄rėm-pī̊' ą̄jkä χumľė lāwe'im:
«minnė māmēn ą̄s χą̄sä
sar minimēn!»
kwon ti kwālsū, nalu ti ją̄msū,
pą̄smiñ χāp pą̄sėmnė ą̄s ti tālsėm,

---

arany asztalkához Ég-fia öreget,
engem ím oda űltettek.
Ama keze zsenge kis asszonyka mellé,
ama lába zsenge kis asszonyka mellé
ím oda űltettek.
Sör-italt, mézes ételt
helyeztek ím elém.
A feje őszűlt öreg ím miképpen szól:
«Messze földről jött kettő,
messze vízről jött kettő,
ím egyetek sör-italt, mézes ételt!
Miután sör-itallal, mézes étellel jóllaktunk,
Ég-fia öreg ím miképpen szólok:
«Menni való utunk (földünk) még hosszú,
menjünk tehát!»
Ím kiléptünk, a vízhez lementünk,
kormányos hajóm kormányához ismét fölszállottam,

ńoliñ χāp ńolėmnė ēkwam tālės.
nalu nari̊tėsmēn, ą̊u-sisi̊' ą̊s ta minimēn.

*

χą̊sä minėmėmēn jui-pālt,
vāťi minėmėmēn jui-pālt
akw'-mat-ērt pāľė sunse'im:
ľāmä tēlėm ľāmiñ ur ta nāñki,
pilä tēlėm piliñ ur ta nāñki,
pāi̊' ti pūχtėsmēn, ēkwam pā ti kwālės.
akw' aul numpėl jäli,
akw' aul numpėl ą̊s jäli,
paip-ta'i̊l ti vāti̊lėm.
ēkwam nalu ti joχtės,
paip-ta'i̊l vātėm pil ti tēsmēn,
paip-ta'i̊l vātėm ľām ti tēsmēn;
nalu tāltsėmēn, ą̊s ti minimēn.

*

---

orros hajóm orrához nőm szállott föl.
A víz belsejébe toltuk magunkat, a vízfolyás mögött ím ismét haladunk.

*

Miután hosszú ideig mentünk,
miután rövid ideig mentünk,
egyszer csak fölfelé nézek:
ím zelniczéjét termő zelniczés hegy látszik,
ím bogyóját termő bogyós hegy látszik,
a partra fölkapaszkodtunk, feleségem ím partra szállt.
Egyik vég felé megy,
ismét másik vég felé megy,
ím egy teli bödönnel szedett.
Erre a feleségem a vízhez jött,
a teli bödönnel szedett bogyót ím megettük,
a teli bödönnel szedett zelniczét ím megettük;
a vízre ereszkedtünk, ím ismét tovább indulunk.

*

χąsä minėmėmėn jui-pālt,
vāťi minėmėmėn jui-pālt
akw'-mat-ērt ponsėm sosĭ' kitĭ' sam
χumľė sunsiäγėm:
Sakw-sūntnė ti nēĭlmėmėn.
am ūnlėnė Numi-Tąrėm āśėm sātėm
jiwä näriñ näriñ mā-ląmtėmnė,
am ūnlėnė Numi-Kworės āśėm sātėm
pumä näriñ näriñ mā-ląmtėmnė
ti joχtmėmėn.
pāĭ' ta pūχtimėn, pāĭ' ti kwālimėn,
ań χąnt-χāpriśėm kit pālnėl pūwimė
pāĭ' ti χartilėmėn,
ań saγä sästėm saγiñ nāj ēkwäm,
vēśä sästėm vēśiñ nāj ēkwäm
mōl tāltėm ńoχs-sāχiänä, uj-sāχiänä
ti ālmėsėmėn;

Miután hosszú ideig mentünk,
miután rövid ideig mentünk,
egyszer csak érett ribiszke két szemű
ím miképpen nézem:
ím a Szĭgva torkolatához érkeztünk meg.
A magam lakó, Numi-Tårėm-atyám előigézte
fája szentséges szentséges földrészemre,
a magam lakó, Numi-Kworėsz atyám előigézte
füve szentséges szentséges földrészemre
érkeztünk ím meg.
Ezzel a partra fölkapaszkodtunk, ím fölmegyünk.
Ama hadi hajócskámat két oldalról megfogva
ím fölfelé vonszoljuk,
ama fürtje tökéletes fürtös asszony feleségem,
ama szépsége tökéletes szépséges asszony feleségem
minapában fölrakott nyusztbőr-subáját, rénbőr-subáját
ím magunkhoz emeltük,

am ūnlėnė jiwä näriñ näriñ mānė,
am ūnlėnė pumä näriñ näriñ mānė
pāi' jąmsėmėn.
am ąśnė jiwä jelpiñ jelpiñ kwolriśėmnė,
am ąśnė mātä jelpiñ jelpiñ kwolriśėmnė
jū ti śältimėn.
Tąrėm-pi' ąjkä śāńim-ėkwän
ľaľt kwālėpawėm, χumľė lāwi:
«pîkėm! χotėl nėn totmėn sar?
ta mōrs vėśä säśtėm vėśiñ nāj totmėn!» —
«Sakw-taľėχ ńūsėm-ąjkäm māń ąγī
śāńim ėkwä ti totäślėm.»
ań ėkwäm śalī ąln pasännė,
tū ta ūnttuwės.
śańim-ėkwän χasäp sajiñ pāl
ti śąpitawės,
ań ńoχs-sāχit, uj-sāχit χasäp sajiñ pālėn

---

a magam lakó, fája szentséges, szentséges földre,
a magam lakó, füve szentséges, szentséges földre
föllépdeltünk.
A birtokomat tevő fája szent szent házacskámba,
a birtokomat tevő földje szent szent házacskámba
ím beléptünk.
Velem, ÉG-fia öreggel anyám asszony
szembe jő s ím miképpen szól:
«Fiacskám! ugyan honnan hoztad nődet?
olyan igazán (oly mértékű) szépsége tökéletes szépséges asszonyt hoztál.» —
«Szîgva-fői nászrokon öregem kis leányát
hoztam én el anyám asszony.»
Most a feleségemet tiszta ezüst asztalhoz,
ím oda ültették,
anyám asszony kárpittal eltakart (kárpitmögös) szobarekeszt rendezett ím be, [szobarekeszbe
ama nyusztbőr-subákat, rénbőr-subákat a kárpittal eltakart

tū pinwäst.
ań śāńim ēkwä ńą̥rėχ kātėp mań mańä,
ńą̥rėχ la'ilėp māń mańä,
χasäp sajiñ pālėn tū ta vānttitä,
ńoχs-piťin, uj-piťin tū ta ūnttitä.
ľą̥ñχėt totilėm tailėm
ań Tą̥rėm-pī' ą̥jkä χot āñχwsilėm,
ńoχs-sāχim mase'im,
uj-sāχim mase'im,
χą̥säp sajiñ pālnė ti śälte'im;
sipä jäktim sari ūlėm,
porχä jäktim ńañrä ūlėm
ētä sāt, χą̥tėl sāt
nēm jot tot ta χuje'im.
ētä sāt, χą̥tėl sāt χujėmėmēn jui-pālt
ną̥ñχ sajkėlimēn, ną̥ñχ kwālimēn.
Numi-Tą̥rėm āśėm

---

oda rakta.
Most anyám asszony zsenge kezű kis menyét,
zsenge lábú kis menyét
ka árpittal eltakart szobarekeszbe ím oda vezeti,
a nyusztbőr-fészekbe, rénbőr-fészekbe ím oda ülteti.
Az uton viselt ruhámat
most Ég-fia öreg levetem,
nyusztbőr-subámat felöltöm,
rénbőr-subámat felöltöm,
a kárpittal eltakart szobarekeszbe ím bemegyek;
nyak-leüthető erős álmot
derék-leüthető hatalmas álmot,
hét éjjel, hét nappal
fekszem ott nőmmel együtt.
Miután hét éjjel, hét nappal feküttünk,
fölébredünk, fölkelünk.
Numi-Târėm atyám

sorńi saɣip jąmės χą̄tėl ti pūnsėm,
sorńi vėšip jelpiñ jąmės χą̄tėl ti pūnsėm,
ėlä ą̄lnė ėlä nąmt ėl ta viśśentimėn,
ėlä ą̄lnė ėlä nąmt ėl ta pūnsilėmėn.

---

arany-sugaras szép napot derített ím föl,
arany-szépségű igen szép napot derített ím föl,
a további életre irányozzuk (vesszük) ím mi előre gondunkat,
a további életre fordítjuk (nyitjuk) ím mi előre gondunkat.

III.

A lopmúszi isten *(Lą̄piñ-ūs-ą̄jkä)*.

A lopmúszi öreg [hőslő] hymnusa.

Lą̄piñ-ūs ą̄jkä kaj-sau.

Tą̄rėm siriñ jelpiñ ą̄tėr,
Kworės-siriñ jelpiñ ą̄tėr
Tą̄rėm-pî' ą̄jkäî' lāwäsawėm;
ti Lą̄piñ ūs jelpiñ mā-lą̄mtėmnė
Numi-Sorńi āśikėmnė
tî' ti sātîlālwäsėm.
paul saw saw χumimnė,
ūs saw saw χumimnė
kēnttal puñkėl tūľawėm.
taľχiñ sirei ją̄ñχmäñ χą̄n
Lą̄piñ-ūs ą̄jkä ą̄lmėm sär;

Égiek közűl való szent fejedelem,
mennybeliek közül való szent fejedelem,
Ég-fia-öregnek neveznek engem;
ezen Lopmúsz [nevű] szent földrészemre
Felső-Aranyos atyácskám
ím ide igézett engem.
A falu sok sok embere,
a város sok sok embere
süvegtelen fővel áll előttem.
Hegyes karddal forgó király
vagyok ám én lopmúszi öreg,

ēlmiñ sirei ją̄ñχmäñ χą̄n
Lą̄piñ-ūs ą̄jkä ą̄lmėm sär.
iś jänı̊mėm paul saw ńaurėmanėm,
iś jänı̊mėm ūs saw ńaurėmanėm
tērėn-kēmplinėl ūriänėm,
χuľ-kēmplinėl ūriänėm;
Lą̄piñ-ūs ą̄jkä ą̄lmėm sär.

*

Manä sijiñ tą̄rėm sijim totawė,
manä namiñ tą̄rėm namėm totawė!
ērı̊' totnė ērγ'-ą̄tėr,
mōjt totnė mōjt-ą̄tėr
ur-mis nāj śāńimnė ą̄śwäsėm,
vōr-mis nāj śāńimnė ą̄śwäsėm.
χoti āγim, χoti pı̊̄γėm
tą̄liñ ńą̄uľ tą̄lnė-ke χą̄ji,
mosiñ lu mosnė-ke χą̄ji:

éles karddal forgó király
vagyok ám én lopmúszi öreg.
Most növekedett falubeli sok gyermekem,
most növekedett városbeli sok gyermekem —
a Kór ruhája szélétől őrzöm őket,
a Betegség ruhája szélétől őrzöm őket;
lopmúszi öreg vagyok ám én.

*

Minő híres istenképpen terjesztik az én hírem,
minő neves istenképpen terjesztik az én nevem!
Ének híresztelte énekhőst,
rege híresztelte regehőst,
hegyi tündérasszony anyám szűlt engem,
erdei tündérasszony anyám szűlt engem.
A melyik lányom, a melyik fiam
kóros hús kórja érinti,
beteg csont betegsége érinti:

taľχiñ sirejil jąnχilėm,
ėlmiñ sirejil jąñχilėm.
num-pālėm la'ĭliñ tąrėm-ke nēĭli,
num-pālėm tąuliñ pupĭ'-ke nēĭli:
tūr-vit aje'im.
alγä minnė χumimnė,
ląñγä minnė χumimnė
ērγėm oss totĭlawė,
mōjtėm oss mojtĭlawė:
sāt pupĭ' χaltė voriñ χum,
χąt tąrėm χaltė voriñ χum
Ląpiñ-ūs ąjkä ąlĭlālėm.

*

Ponsėm sosĭ' kitĭ' sam
ėľäñ ńąr sisėm sussnėm χaltė
ńūsäñ ńąr-sisėm sussnėm χaltė
akw'-mat-ērt χumľė nąmsāle'im:

---

a hegyes karddal járom körül,
az éles karddal járom körül.
Magam fölött ha lábas isten jelentkezik,
magam fölött ha szárnyas bálvány jelentkezik:
mint tó vizét, úgy iszom meg.
Folyón fölfelé haladó emberem,
folyón lefelé haladó emberem
hadd terjessze az én énekemet,
hadd regélje az én regémet:
hét bálvány között győztes férfiú,
hat isten között győztes férfiú
voltam én lopmúszi öreg.

*

Érett ribiszke két szemű
fekete Ural-bérczem hátát a mint nézdegélem,
tarka Ural-bérczem hátát a mint nézdegélem [azt gondolom]:
fekete Ural-bérczem, tarka Ural-bérczem hátán tartott

ēľäñ ńą̄r, ńūsäñ ńą̄r sisėmt ą̄śnė
saw ją̄rnėm χumľė·mos ą̄lĺlāle'it,
sunsuñkwė ti mine'im.
ńärė χą̣ut ą̄ltmäñ sū,
ńärė nāñk ą̄ltmäñ šū
Lą̣piñ·ūs ą̄jkäriś ti ľūľmėm.
akw'-mat-ērt χumľė sunsĺlāle'im:
ēľäñ ńą̄rnė ti nēĺläsėm,
ńūsäñ ńą̄rnė ti nēĺläsėm.
am ą̄śnė saw ją̄rnėm
ją̄rėn kwoläinl jolėn χuji,
säliänän liliñ ta'ĭl tūp χūľtmėt.
kwolnė kwoss minĺlāle'im:
χot χujnė χą̄lä tot χuji,
χot alim χum tot alimė.
tińšäñ visėm, säli rēpĺtäsėm,
säli tĭ' χartäslėm, ti aläslėm,

---

sok szamojédom ugyan hogyan él,
megyek ím megnézni.
Gyöngejegenyefenyő[-darabokból] egybetoldott botot [fogva]
gyönge vörösfenyő [-darabokból] egybetoldott botot [fogva]
álltam ím [utamra] lopmúszi öregecske.
Egyszer csak ím miképpen nézdegélem:
a fekete Ural-bérczhez ím megérkeztem,
a tarka Ural-bérczhez ím megérkeztem.
Magam tartotta sok szamojédem
kúpsátra (szamojéd háza) ledöntve (lenn) hever,
csupán rénszarvasaik maradtak ott elevenen.
A mint a házba mendegélek:
minden tetem a hol hever, ott hever,
minden ember a hol megölték, ott van megölve.
Pányvát vettem, egy rénszarvasra dobtam,
a rénszarvast ide húztam, ím megöltem,
ama népeimet a vérrel ím megdörzsöltem,

aṅ māχmanėm kēlpėl ti sartėsanėm,
nąñχ ti jeltėptėsanėm.
Ląpiñ ūs ąjkäriś χumľė lāwe'im:
«nan χumľė jēmtsän, χąñχän alwėsän?»
am ąsnė saw jąrnėm χumľė lāwe'it:
«man kwoni-pālū χąrėχśit joχtėläst,
tąjitnė ti alwėsū.»
Ląpiñ-ūs ąjkäriś χumľė lāwe'im:
«ti sāt χārpä χāriñ śārkän kērän,
am Ląpiñ-ūs ąjkäriś ūnlŭlėnė
Ląpiñ-ūs śaχlėmnė ti mine'im;
nan läśėläkw am jui-pālėmt jijän!»
Ląpiñ-us ąjkäriś ēläľ ti ńoumte'im.
ńärė χąut ąltmiñ sū,
ńärė nāñk ąltmiñ sū
jū ti mine'im.
χąsä minämėm jui-pālt,

ím fölélesztettem.
Lopmúszi öregecske ím miképpen szólok:
«Hát veletek mi lett, ki ölt meg benneteket?»
Magam tartotta sok szamojédem ím miképpen felel:
«Idegen vidéki (rajtunk kívül eső) rablók érkeztek,
azok öltek ím meg bennünket.»
Lopmúszi öregecske ím miképpen felelek:
«E hét rénbikából álló rénbikás csordátokat fogjátok be,
én lopmúszi öregecske lakó
lopmúszi halmomra megyek ím;
ti jőjjetek lassan én utánam!»
Lopmúszi öregecske ím előre indúlok.
Gyönge jegenyefenyőből egybetoldott botot,
gyönge vörösfenyőből egybetoldott botot [fogva],
ím visszamegyek.
Miután hosszú ideig mentem,
miután rövid ideig mentem,

vāťi minämėm jui-pālt
amki ūnlŏlėnė Lạpiñ-ūs śaχlėm
ta nēĭlės.
ūsėmnė jạ̄msėm, kwolėmnė śältsėm,
ētä sāt jälėm χum,
χạ̄tėl sāt jälėm χum
tēsėm, ajsėm, jol χujäsėm.
puñkä jäktim sari ūlėm
tot ta χuje'im,
porχä jäktim sari ūlėm
tot ta χuje'im.

*

χạsä χujamėm jui-pālt,
vāťi χujamėm jui-pālt,
akw'-mat-ērt nạ̄ñχ sajkėläsėm.
kwonä koss kwāle'im:
ań am ạ̄śnė āγiñ paul saw χumim,

---

magam lakó lopmúszi halmom
tűnt ím elém.
Városomba mentem, házamba léptem,
hét éjjel járt ember,
hét nappal járt ember
ettem, ittam, lefeküttem.
Fej-leüthető igaz álmot
fekszem ím ott,
derék-leüthető igaz álmot
fekszem ím ott.

*

Miután hosszú ideig feküttem,
miután rövid ideig feküttem,
egyszer csak fölébredtem.
A mint kimegyek;
ím birtokomat tevő leányos falum sok embere,

am ąśnė pĭɣiñ ūs saw χumim
pūrlaχtuñkwė, jirχatuñkwė ti jiut,
akw' kwālĭn nēɣim sāt āńtiñ uj tote'it.
am ľaltėm pēnɣuñkwė ti ūnttĭle'it.
Ląpiñ-ūs ąjkäriś χumľė lāwe'im:
«nan manä tąliñ ńąuľ tąlėn χąjsän,
manä mosiñ lu mosėn χąjsän?» —
«man aläm sēmėl sōppä laj-χĭńnė
tēñkwė ti vorätawėsū,
sēmėl sōppä pit-χĭńnė
tēñkwė ti vorätawėsū;
tąliñ ńąuľ tąlä χarteu,
mosiñ lu mosä χarteu.»
Ląpiñ-ūs ąjkäriś χumľė lāwe'im:
«akw' kwālĭn nēɣim sāt āńtiñ ujin,
akw' kwālĭn nēɣim sāt toχtiñ ujin
Numi-Sorńi āśännė tū alän!

---

birtokomat tevő fias városom sok embere
ételáldozatot hozni, véráldozatot hozni jön,
egy kötélre kötött hét szarvas-állatot hoz.
Velem szemben ím bűvölni űlnek le.
Lopmúszi öregecske ím miképpen szólok:
«Micsoda kóros húsnak kórja ért benneteket,
micsoda beteg csontnak betegsége ért benneteket?»
«Mi rajtunk lám a fekete szájú alvilági járványvész
vesz ím erőt, hogy fölemésszen,
a fekete szájú fekete járványvész
vesz ím erőt, hogy fölemésszen;
kóros hús kórját vonszoljuk,
beteg csont betegségét vonszoljuk.»
Lopmúszi öregecske ím miképpen felelek:
«Egy kötélre kötött hét szarvas-állatotokat,
egy kötélre kötött hét patás-állatotokat
Felső-Aranyos atyátoknak oda [szánva] öljétek le!

sēñkwiñ āni sēñkwä nąñχ oss pōχätāli,
posimiñ pūt posimä nąñχ oss pōχätāli.
ti āńtiñ uj, toχχiñ uj sąwanä
tūl ľiľpeľ jänĭmėm mäń χāľnė
nąñχ täγätän!
ti jui-pālt tērėn-kēmpli pāntmi,
χuľ-kēmpli pāntmi.
ānėm ąs χūrėm āńtiñ uj jir totän,
χūrėm toχχiñ uj jir totän!
ti χūrėm āńtiñ uj jirän totnän jui-pėl
sēmėl sōppä laj-χĭńnė χąjwėsän-ke,
sēmėl sōppä pit-χĭńnė χąjwėsän-ke:
sēmėl sōppä laj-χĭń,
semėl sōppä pit-χĭń
tū pojti, tū pāntmi.
tērėn-sōpnėl χūľtĭlėm χūrėm kuńėrakėm
ań pus kātėl, pus la'ĭlėl Tąrėm jot minän!»

*

Gőzölgő edénynek gőze hadd hatoljon fel,
füstölgő üstnek füstje hadd hatoljon fel.
Ezen szarvas állat, patás állat bőreit
fiatal (ujonnan nőtt) kis nyírfára
akasszátok föl!
Ezután a Kórnak ruhaszéle elsimúl,
a Betegségnek ruhaszéle elsimúl.
Nekem pedig három szarvas-állatot hozzatok véráldozatúl,
három patás-állatot hozzatok véráldozatúl!
Miután ezen három szarvas-állat áldozatot meghoztátok,
ha fekete szájú alvilági járványvész ért benneteket,
ha fekete szájú fekete járványvész ért benneteket:
a fekete szájú alvilági járványvész,
a fekete szájú fekete járványvész
azonnal megszűnik, azonnal lecsillapszik (elsimúl).
Kór szájától [ment maradt] három szegénykém
most ép kézzel, ép lábbal menjetek Tárėmmal!»

*

T'i jui-pālėt māχmanėm ta minäsėt.
am āwiñ kwol āwimnė jū ti śältsėm,
muli pālt ą̄lnė ńoχs-piťimnė, uj-piťimnė
ti ūntsėm.
puñk tārätim ūnle'im, nąmt vārîle'im.
toχ ūnlėnėm χaltė χumťė nąmsāle'im:
χum-mūs amk' kēm ą̄le'im,
nē minnė nēγiñ sām
kinsuñkwe ti mine'im;
ur-mis nāj āγi ą̄li,
vōr-mis nāj āγi ą̄li,
tū ti χajtėle'im.
ań Ląpiñ-ūs ą̄jkäriś kwon kwālsėm,
ńärė χąut kiti' sū
ńärė nāńk ą̄ltmėñ sū
ta viśśentāle'im, ta minîlāle'im.
ta minîlālmėm χaltė

Ezután népeim ím elmentek.
Én ajtós házam ajtaján ím beléptem,
a vendégrekeszben levő nyusztbőr-fészkembe, medvebőr-
ültem ím. [fészkembe
Fejemet leeresztve űlök, gondolatba merűlök (gondolatot
A mint így űlök, ím miképpen gondolkozom: [teszek).
ugyan, hogyan élek meg egymagamban,
nőjáró nős vidéket
megyek ím keresni;
hegyi tündér leánya él,
erdei tündér leánya él,
ím oda megyek el kérőbe.
Most lopmúszi öregecske kimentem,
zsenge jegenyefenyőből való kettős botomat,
zsenge vörösfenyőből egybetoldott botomat
ím előveszem, ím útnak eredek.
A mint így haladok,

χumľė sunsi̊laχte'im:
ań ur-mis nāj ūnlėnė ūsän,
ań vōr-mis nāj ūnlėnė ūsän
ta nēi̊lālmėm.
ań ur-mis nāj, vōr-mis nāj
āwiñ kwol āwi-sūntnė ti joχtsėm.
josäγėm kwon tūśtsaγėm, jū śältsėm.
jū śältmėm-kēmt
ań ur-mis nāj-āñk χot mōwėlālėm,
am numpėlėm χumľė lāwi̊li:
«Lą̨piñ-ūs ą̄jkäriś,
manä totn' ojnė totwäsėn,
manä ālėntėn' ojnė ālentawäsėn!»
ań muli-pālnė tū ti ūntti̊lālmėm,
ur-mis nāj, vōr-mis nāj āγiriś
śāńä numpėl χumľė lāwi̊lāle'im:
«ur-mis nāj, vōr-mis nāj āγiriśėn

ím miképpen nézdelek szét:
ama hegyi tündér lakó városába,
amaz erdei tündér lakó városába
érkeztem meg ím.
Ama hegyi tündér, erdei tündér
ajtós háza ajtajának nyilásához eljutottam.
Hótalpaimat künn fölállítottam, beléptem.
A mint beléptem,
amaz erdei tündér kisasszony elmosolyogta magát,
ím miképpen szól én hozzám:
«Lopmúszi öregecske,
minő hozó szerencse hozott téged,
minő emelő szerencse emelt téged?»
Most a vendégrekeszbe ím oda űltem,
a hegyi tündér, erdei tündérleányka
anyjához ím miképpen beszélek:
«Hegyi tündér, erdei tündér, a te leánykád

tą̄rėm ą̄lnė ą̄ti jurtï',
kworės ą̄lnė ą̄ti jurtï'
ti totïlėnūlėm.»
ur-mis nāj, vōr-mis nāj āγiriś
śāńä χumlė lāwïlāli:
«tą̄rėmnė ēlä miñkwė lāwim
āγim, pï̄γėm tū χūń pūwilėm?!
tą̄rėm ą̄lnė ą̄ti jurtï',
kworės ą̄lnė ą̄ti jurtï'
totilėn-ke: ta totäln!»
tūl-ūltė ań mis-nāj āγiriś
śāńitän ńoχs-sāχil, uj sāχil
ti mastuwės,
am ūnlėnė nājiñ ūsėmnė,
am ūnlėnė ą̄triñ ūsėmnė
ta totwäs.
jū joχtïlālsėmēn, āwiñ kwol āwimnė
jū śältïlėsmēn.

---

világot élő kedves társúl,
életkort élő kedves társúl,
szeretném ím elvinni.»
Hegyi tündér, erdei tündérleánykának
anyja ím miképpen felel:
«Tárèmtól eladónak rendelt
leányom, fiam ugyan hogy tartanám vissza?!
Világot élő kedves társúl,
életkort élő kedves társúl
ha el akarod vinni, hát vidd el!»
Azután ama tündér leánykát
anyja nyusztbőr subával, medvebőr subával
öltözteti ím föl.
Magam lakó, istenasszonyt tisztelő városomba,
magam lakó, istenkét tisztelő városomba
vittem ím.
Haza érkeztünk, ajtós házam ajtaján
belépdeltünk.

aṅ śāṅim-ēkwä χot śaɬtėm:
«aṅ pi̯ɣėm nē ti totėm!»
tūl-ūltė śāṅim ēkwä śą̄pitālėm
χasäp sajiñ jąmės pālnė
aṅ ur-mis nāj āɣiriś tū ūnttɬālālwės.
am χot āṅkwsėlaχtsėm, ą̄s tū ta śältsėm.
ētä sāt, χą̄tėl sāt
puṅkä jäktim sari ūlėm
tot ta χujimēn,
porχä jäktim sari ūlėm
tot ta χujimēn.
ētä sāt, χą̄tėl sāt χujmėmēn jui pālt
nąñχ ti kwālsėmēn;
nāj-śuṅiñ jąmės χą̄tėl
ēlä ta ą̄limēn,
ą̄tėr-śuṅiñ jąmės χą̄tėl
ēlä ta ą̄limēn.

Asszony anyám erre megörűlt:
«Ím az én fiam most nőt hozott!»
Azután az asszonyanyám berendezte,
kárpittal eltakart jeles rekeszbe
ültették oda ama hegyi tündérleánykát.
Én levetkőztem, szintén oda mentem.
Hét éjjel, hét nappal
fejünk leüthető igaz álmot
alszunk ím ottan,
derekunk leüthető igaz álmot
alszunk ím ottan.
Miután hét éjjel, hét nappal aluttunk,
ím fölkeltünk;
istenasszony boldogságával szép napokat
élünk ím mi tovább,
istenke boldogságával szép napokat
élünk ím mi tovább.

IV.

Az Ördögfejedelem *(Xuľ-ą̄tėr)*.

Az Ördögfejedelem hymnusa.

a) Reguly eredeti följegyzése szerint.

Kuľľ ą̄ter käisau.[1]

1. *Numitą̄rom äšim poalt* | *luntelăne*[2] *katim näχ* | *luntílau. sąat*[3] *piš kér tumänem*[4] | *kväll kért äńšaum. Numitą̄rom äšim mät*[5] *sąm sąat sąm jąngi*[6] | *uťet kąt sąm jąngi.* | *äm ťe sąat piš kér tumen* | *äm ńąultilm*[7] | *juont*[8] *popp jänit poąš siläti.* | *äm kuľľ šät pišemtell*[9] | *kväne siletem.*[10] | *täu ťe käneng paul* | *kännetem kännítilm.* | *jommas poal sobąχ poalm* | *jąl ąimäti.*[11] *jell sunsém* | *juąln ąlpä läiling popi* | *läiling kell šät ąper tątąu*[12] | *näming ąlln jommas pûri*[13] | *tąnn vit. aimąntä*[14] | *numitą̄rom äšemnä* | *jel ąkąl taritänąum,* | *näming ąlln jommas puri* | *äkvä tok viném.*[17]

2. *Numitą̄rom äše joχti.* | *šišeket männr uosen?* | *ä männr uosem?* | *äm uosem juąln kaitne* | *läiling popi läiling kell* | *šät ąper tątąu.* | *näming ąlln jommas pûri viuvä.* | *äimąntä oąnemne* | *jąlekell tariteniln.* | *täu loatti: kąnäll*[19] *ilmkals uontem* | *nąting*[20] *tą̄rom imtmét*[21] | *ilmkąls tépä*[22] *šäming uotp*[23] | *jąll kumľe*

---

1. «Numi-Tárém atyámnál izmosodó kezem íze izmosodik vala. Hétszeres vaslakatos házban tart engem. Numi-Tárém atyám földvidékek hét vidékét járja körül, vizeknek hat vidékét járja körül. Én ezt a hétszeres vaslakatom megmozgatom: egy tűfoknyi hasadék támad. Én ördögi hét fogásommal [e hasadékon] kipattanok, az ő (t. i. atyám) téres faluja terét tapodom: [egyszer csak] jobb oldali félcsizmám leválik. Lefelé nézek: lenn lévő lábas istenke lábbeli hétféle ügyességet visz végbe, [ezért] jeles (neves) pénzt, jó áldo-

IV.

Az Ördögfejedelem *(Kul'-ątėr)*.

Az Ördögfejedelem hymnusa.

b) Éjszaklozvai nyelvű átírásban.

Kul'-ątėr kaj-sąw.

1. «*Numi-Tąrėm āśėm-pālt luntĭlänė kātėm-nak luntĭlawė. sātpis kēr-tumanėñ kwol-kiwėrt ąńśawėm. Numi-Tąrėm ā'ėm māt-sām sāt sām jąñχi, vitėt χąt sām jąñχi. am ti sāt-pis kēr-tumanėm ńuwėltilėm: jūntėp-pup jänit pās siläti. am kul' sāt-piśėmtėl kwonä siläte'im, taw ti kanėñ paul kanä kanitilėm: jąmės pāl sąpäk-pālėm jol-ojmati. jol-sunse'im: jolėn ąlnė la'ĭlėñ pupi' la'ĭlėñ-ke sāt āpėr totawė; namėñ ąln, jąmės pūri tan vĭγėt. Numi-Tąrėm āśėmnė jolä-ke tārätėnūwėm mōnt: namėñ ąln, jąmės pūri akw' toχ vĭnūm.*»

2. *Numi-Tąrėm āśä joχti.* «*śiśkēt, manėr vāsėn?*» — «*am vāsėm: jolėn χajtnė la'ĭlėñ pupi' la'ĭlėñ-ke sāt āpėr totawė, namėñ ąln, jąmės pūri vĭwė; ānėm jolä-ke tārätėnūlėn mōnt!*» — *taw lāwi:* «*χąnal ēlėm-χąlės ūnttėm nątėñ tąrėm jēmtmät: ēlėm-χąlės tēnė samėñ Ūtpi jol χumlė tārätilėm?!*» — «*ati, ā'-ä! namėñ ąlnėl,*

---

zatételt szerez (vesz). Hogyha Numi-Tårėm atyám lebocsátana: jeles pénzt, jó áldozatételt én is ép úgy vennék».

2. Numi-Tårėm atyja jön. «Kedveském, mit láttál?» — «Én azt láttam, hogy lenn futkosó lábas istenke lábbeli hétféle ügyességet visz végbe s jeles pénzt, jó áldozatételt szerez [érte]; vajha engem lebocsátanál!» — Amaz szól: «Midőn egykor beáll a kor, melyben az ember megteremtődik s életet fog élni: emberevő, nagyszemű Útpi-t (ugatót = ördögöt) már ugyan hogyan bocsáta-

tartilm. | *ạatä äžä! näming ạlln* | *jommas purl voarungue pätạum ilmkạls ạllnä izing tạrommä* | *jél sạngomtilm.*[24]

3. *känntmau.*[25] | *läil poaltén pûmtäm* | *jạll šiältemtîtä.* | *lenting*[26] *sạriš šimén päti.* | *ạnemkell*[27] *jéri ill meni*[28] | *ti äk kum kuine jânt* | *sî ńạll närîtaχti.*[29] | *äk kum kuine jänt* | *sî ńạll näritaχts.* | *ietä sạat kạtele sạat* | *tạtt kuj. ạlln šuoppe*[30] | *kukạh né ạaktä*[31] *lui:*[32] | *kolit*[33] *kạtel äršing*[34] *kạtel* | *nai ạnghu jägä*[35] *kvell pätťän*[36] | *läppnä ạrmtä, ťi sạriš* | *lui ạilén vuot päti.* | *äk kum kuinä jânt* | *sî ńạll tạrom kaitemlạu.*[37] | *vuot kotäl meni* | *tuľe uijen.*

4. *Kạsä menn vuäť ui.* | *ťi ạllmao*[38] *numi tạrom* | *äžä poalt nunk ale joχti.* | *ťi sunsitä tumptä nanki.* | *mänä vaga*[39] *joχti män ätt joχti.* | *tû jasse*[40] *ujungva!*[41] *täu värräts,*[42] *pä kuals.* | *kạme*[43] *koiss. ạlln šuoppe* | *kukoh né uopte lui. laui:* | *kạsä men vuäťi kujén,* | *nukkualn. tärinä kušäten*[44] | *pôlľ*[45] *pängen kạnka*[46] *šéltimtén.*[47] | *ńile sạmpä norr kväll* | *ťi ûttakäti.* | *ťe Ạass tumpen lahu joaméln* | *jommes poal šiepenne* | *kiškäten,*[48] *äkvä*[49] *nurrpä* | *sạat ạlln kạntén.* | *ťäkvä nurrpe sạat ạlln* | *päχtén. kér jạiting* | *sạat kum ťil télét,* | *kér ńäling sạat kum* | *ťil télét.* | *ạule*[50] *joχtal uoss unti.*

5. *mât jạχpä sujung*[51] *ạter* | *mât jạχnet muoss. jạlạ šunži.* | *mạnn lautaln*[52] *ạulạ uotaln* | *uoš uottakäts.* | *jûte tui.* | *Kull ạter*

---

nék le?!» — «Nem, óh atya, jeles pénzzel, jó áldozatétellel fognak megajándékozni (tenni): [s akkor] az ember életkorának idejét hosszabbá teremtem.»

3. Megharagszik [Numi-Târėm]. Fél lábánál megfogván ládobja; [úgy hogy Kuly-âtėr] a tápláló tenger közepébe esik. — [Kuly-âtėr a tengerben szól:] «Ha énekem folytatódik: egy homokdomb emelkedjék ki ide [a vízből], olyan nagyságú, hogy egy férfi rajta elfekhessék!» — Egy férfi fekvésére alkalmas nagyságú homokdomb emelkedett ki. Hét éjjel hét nappal fekszik ottan. Ezüstszájú kakuk nénje-asszony énekli: «Holnapi napon, midőn a tüzes nap a mi asszony-anyánk, atyja (Numi-Târėm) házának végébe emelkedik [értsd: midőn a nap az ég határszélén megjelenik], ezen tenger alvégéről szél kerekedik: az egy férfi fekvésére alkalmas homokdombot Târėm el fogja önteni (hirtelen befutja vizével). A szél a merre megy: arra felé ússzál.»

jąmės pūril vāruñkwė patawėm: ēlėm-χąlės ąlnė jisėñ tąrėm ēl-sāñkėmtilėm.»

3. *Kantmawė. la'ĭl-pälän pūγėmtim jol śältėmtitä; lēntėñ śārėś simän pati. — «anėm-ke ērĭ' ēlä mini: tĭ' akw' χum χujnė jänit sėi-ńol narĭtaχtis.» akw' χum χujnė jänit sėi-ńol narĭtaχtės. ētä sāt, χątėlä sāt tot χuji. ąln sūppä kukkuk nē-ākwä lujγi: «χolit χątėl, ārśėñ χątėl nāj-āñkūw jäγä kwol-patitän lapnė ąrėmtė, ti śārėś lui ąulänėl vōt pati; akw' χum χujnė jänit sėi-ńol Tąrėmnė χajtėmlawė; vōt χotäl' mini: tūlė ujin!»*

4. *Xąsä, man vāti ujγi, ti ālmawė. Numi-Tąrėm āśä-pālt nąñχ ālä joχti; ti sunsitä: tump ta nāñki. manä vāγä joχti, manä at joχti, tū jassä ujuñkwė taw voräts. pā-kwālės, χąmi χujės. āln sūppä kukkuk nē-ūpä lujγi. lāwi: «χąsä, man vāli χuje'in?! nąñχ kwalėn! tarĭnėl χusätanė pōl' puñkėn-χąñχä śältamtėn! ńilä sāmpä nor-kwol ti ūntėχati. ti Ās-tumpėn lakwä jąmäln! jąmės-pāl śēpėnnė kisχatėn, akw' nurpä sāt ąln χąnte'in; ti akw' nurpä sāt ąln pāχwtėn: kēr jąutėñ sāt χum tĭl tēle'it, kēr ńālėñ sāt χum tĭl tēle'it, ąulä joχttal ūs ūnti.»*

5. *Māt jąχpä Sujiñ-ątėr māt jąñχnät-mūs jolä sunsi: «man lāwtalūw, ąulä vātal ūs ūntėχats.» — jūw ti śälti, Kul'-ątėrnė ľaľt ti*

---

4. Hosszú vagy rövid ideig úszik, egyszer csak fölemelődik [a hullámoktól]. Csaknem Numi-Tárém atyjához [értsd: az égbe] jut fel [a hullámok hátán]; hát nézi: íme egy sziget látszik. A hogy telik erejéből, a hogy nem: egyenesen oda iparkodik úszni. Fölment a partra s hasra feküdt. Nénje-asszony, az ezüstszájú kakuk énekel, [így] szól: «Soká, vagy rövid ideig fogsz-e még fekünni?! Kelj föl! Fenyűből hasított forgácsot dobj fejeden által! Négyszögletes gerendaház fog majd támadni. Ezen Ob-szigetedet járd körűl! Keresgélj jobb oldali zsebedben, egy karikára fűzött hét ezüstpénzt fogsz találni; ezt az egy karikára fűzött hét ezüstpénzd hajítsd el: vas íjjas hét férfi fog ebből születni, vas nyílas hét férfi fog ebből születni, vége érhetetlen város fog támadni.»

5. A földet körüljáró «Híres fejedelem», a mint a földet körüljárja, alánéz, [látja a Kuly-átér varázsolta várost s így szól:] «A mi rendeletünk nélkül vége láthatatlan város támadt». Ime be-

läľtä kualąu. laui: | *vuäpsäkem*[53] *nąmtínke päti* | *ląhom poal*[54] *ląguén pä untn.* | *täu ness*[55] *jésemąus.* | *kulľ ąter ûpétl* | *ąi ténä puri*[56] *aťim,* | *pi ténä puori aťim.* | *täu pobi šät pišétl*[57] | *tägvi unnlnä uožetén* | *sąat nąrtpä*[58] *ąnpoarnä* | *sąamätén*[59] *ťi ńirmtit.*[60] | *pi ténä iommas puri* | *ťi jokti.* | *pûri teua, pûri ejjau.* | *kulľ ąter upétl äńt ąlí.* | *kunält ąli.*

---

megy, Kuly-âtėr fogadja (szembe megy vele) s így szól: «Vőcském, ha tetszik, ülj be a zugbeli szobarekesz zugjába!» Ő (a «Híres fejedelem») csak úgy elszégyelte magát Kuly-âtėr ipjával. Sem leánynak enni való lakodalmi étel nincs, sem fiúnak enni való lakodalmi étel nincs. — Ő istenke hét fogásával a maga lakó városából hét

kwālawė; lāwi: «vāpsäkėm! nąmtėn-ke pati: lą̄χėñ pāl lą̄χän pā ūnttėn!» taw ness ēssėmawės Kuľ-ą̄tėr upätėl. āγi tēnė pūri āťim, pī̊' tēnė pūri āťim. — Taw pupī̊' sāt piśätėl takwi ūnlėnė ūsänėl sāt nārppä āmpėr sāmänėl tī̊' ńirėmtitä. pī̊' tēnė jąmės pūri ti joχti, [āγi tēnė jąmės pūri ti joχti]. pūri tēwė, pūri ajawė; Kuľ-ą̄tėr upätėl ań ti ą̄li, χąnal ta ą̄li.

---

ajtótámasztóval zárt hambárját [egyik] szögleténél fogva ide rántja. Fiúnak enni való lakodalmi étel jön, leánynak enni való lakodalmi étel jön. Lakodalmi ételt esznek, lakodalmi italt isznak; Kuly-âtėr ipjával most is él s a jövőben (egykoron) is fog élni.

V.

A Kaltés-leány nászregéje

vagy

a [Világügyelő] «Fejedelemhős» nőszerző regéje.

Kaltéś-āγi vinė mōjt vagy *Ātėr nē vinė mōjt.*

1. *Ēkwäĭ'-ąjkäĭ' ąleĭ'. akw' pĭ' ąńseĭ'. pĭγēn jänĭmės; vōr-uj aluñkwė patės, vit-χul aluñkwė patės. Tąrėm vārnė sąw χątėl vōr-uj ali, vit-χul ali; vōriñ pāl sąw sūmjėχ ta'ĭntėpti, ąitäñ pāl saw sūmjėχ ta'ĭntėpti.*

2. *Tālä sāt χōltmänl jui-pālt, tujä sāt ąlmänl jui-pālt akw' χątėl sakwalėm jąutä vārimė jun ąli, sakwalėm ńālä vārimė jun ąli. nąmtä nąmėsi: am tusėm ma'ĭl-kwoťlėn ti joχtės, jäγäγėm-āñkwäγėm nē minėm nēγiñ sām at ti vāmĭ', χum minėm χumiñ sām at ti vāmĭ'. matnė la'ĭl-ąulėn ti joχtė'im, matnė kāt-ąulėn ti joχte'im; nētal χumľė-mūs ąle'im?*

---

1. Egy öreg asszony és egy öreg ember élnek. Egy fiok van. A fiok megnőtt; erdei állatot kezdett fogni, vizi halat kezdett fogni. Tárém szerzette sok napon át fog erdei halat, fog vízi halat; erdős vidéknek sok éléskamráját megtölti, réti vidéknek sok éléskamráját megtölti.

2. Hét tél elmúlta után, hét nyár elmúlta után egy nap összetört íját javítva otthon van. Elméje elmélkedik: «Az én szakállam immár a mellem közepéig ért, atyám-anyám nőjáró nős vidéket ím nem ismernek. Öregedő lábra (lábvégre) jutok immár, öregedő kézre jutok immár; ugyan hogy élek meg nőtelenül?»

3. *Ti jui-pālt āñkwä-ēkwä vit-vitäɣä vis, vitnė va'ĭlės, vit-vą̄ñɣätän joɣtės. Vit-vą̄ñɣätä taw nūpėlä tumpsi, vitä ną̄ñɣä rautɣati. Vit-vą̄ñɣätä sunsim ness ľūľi. nąmtä nąmėsi: mōl ą̄lmėm nątpalit vit-vą̄ñɣäm tamľė mat varmėľ at ą̄ńšės, ań ą̄s ɣumľė jēmts?! toɣa ľūľimatä vit-vą̄ñɣätä taw-nūpėlä lāwi: nañ ānėmnėl manėr sunse'in? Ās alɣä sunsėn, Ās lą̄ñɣä sunsėn!*

4. *Ās alɣä sunsuñkwė patės, Ās lą̄ñɣä sunsuñkwė patės. ɣulaɣkēpėl ɣulaɣ jiw, sakwaľiɣ kėpėl sakwaľiɣ jiw; ńolä lė'ĭn-pun osit soľėl soľimė. ɣąsä mā jim ɣulaɣ tāltiñ paul tāltėn isės. taw samä ālmejėm'ĭt ɣalt ɣulaɣ sąwä lēumatnė, manä tėlėm nāj-pĭ', manä tėlėm ątēr-pĭ' ľūľi! pės-pą̄ɣänėl māń sa'ĭrėp lēumatės; akw' vājä ɣot-āñɣwäsitä, la'ĭl-uränėl akw' luw-ląmt sa'ĭrėps, aɣwtės-tarmėl ńil' urėl sa'ĭrėstä, tawėtänėl tąwliñ ńāl-nal lēumatės, tū natėstä. jąutä ālmejis, ēlänūw jąmlĭtės, ɣassėmtėstä jąutä, ań āɣwtės listä, ńālä aut tañrĭtitä, ta'ĭmatės. josäɣä votejės. ēläľ jąmentėmä ą̄rėmt ľāɣės: ėkwäris! ti ɣuľtsėn, tajeɣ jūw joɣte'in, pĭɣėnnė ti lātiñėm totäln: am pupi' sāt, kuľ sāt pišėm-ke joɣti, am ľą̄ñɣėm ɣąsit nē minėm nēɣiñ*

---

3. Ezután asszonyanyja elővette vizes vedreit, a vízhez leereszkedett, a vízforráshoz jutott. Vízforrása ő feléje fölfreccsen, vize [csak úgy] forr. Vízforrását nézve veszteg áll. Elméje elmélkedik: egész előbbi életkorom alatt ezen vízforrásom ilyesféle dolgot nem tett (bírt), most pedig ugyan mi történhetett vele?! A mint úgy áll, vízforrása szól hozzá: «Te ugyan én belém (belőlem) mit nézel? Nézz az Obon fölfelé, nézz az Obon lefelé!»

4. Az Obon fölfelé kezdett nézni, az Obon lefelé kezdett nézni. Holló alakjában holló jő, szarka alakjában szarka jő; az orra evetszőr vastagságú dérrel van bederesedve. A messze földről jött holló a réves falu révébe szállt. Ő [t. i. az asszony] a mint a szemét fölemeli: a holló levetvén a bőrét — minő igazi (született) fejedelemasszonyfi, minő igazi fejedelemfi áll ottan! Oldala mellől kis fejszét vont elő; egyik botosát levetette, szárcsontjából egy csontdarabot levágott, a kövön négyszögletesre faragta, tegzéből tollas nyílnyelet vett elő, oda illesztette. Iját fölemelte, előbbre lépett, ijját fölajzotta, ama követ meglőtte, [az] nyilának hegyét össze-

sām kinsuñkwė voss jiw; pupi' sāt, kuľ sāt piśėm-ke at joχti, tōnt ul voss jiw!

5. *Ań ēkwä vit-vitäγä vitėl pinės. pai kwāls, jū śältės, vit-vitäγä kwol-kanėn ūnttĭpėsaγä, vit-vitäγä toχa tumpśei', vitänēn nąñχä rautχate'it. pĭγä lāwi: «āñkwėm-ēkwä! nañ matä lätiñ ti totsėn?» — taw lāwi: «pĭkwė, am vit-vąñχät nañėn manä lätiñ tote'im?!» — «at-ke totsėn, vit-vitäγėn ąs tūnūw ūnttėn!» — vit-vitäγä läśėläkw ālmėsaγä, ēlänūw ūnttėsaγä: ąs vitänēn nąñχ-rautχateit, toχä tumpśei'. pĭγä lāwi: «mōnt lāwe'in, lätiñ at totsėn; ań lätiñ ti totsėn.» — āñkwä lāwi: «pĭkwė! lätiñ totnė kwoss totsėm: jąrėn-ke joχti, minėn; vāγėn-ke at joχti, nañ käsėn. — pĭγä lāwi: «manä lätiñ totsėn?» — āñkwä-ēkwä lāwi: «nañėn totėm lätiñėm ti: nē minėm nēγiñ sām-k' ēri, χum minėm χumiñ sām-k' ēri, am pupi' sāt piśėm-ke joχti, taw voss jiw; am kuľ sāt piśėm-ke joχti, am ľąñχėm χąsit voss jiw!»*

---

nyomja, fennakadt. Hótalpait fölhúzta. Midőn tovább ment, így szólt: Asszonyka! ím te itt maradsz. Később haza fogsz érni, fiadnak ezt az izenetet vidd: ha az én istenkei hét, ördögi hét fogásomból telik, hadd jőjjön az én utam hosszában nőjáró nős vidéket keresni; ha az én istenkei hét, ördögi hét fogásomból nem telik, akkor ne jőjjon.»

5. Amaz asszony a vizes-vedret vízzel megtöltötte. Fölment a partra. Belépett a házba, vedreit a ház padlójára lehelyezte, vedrei [csak-]úgy forrnak, vizük csakúgy freccsen fölfelé. Fia szól: «Asszszony anyám! hát micsoda izenetet hoztál?» Ő felel: «Fiacskám, én a vízforrásnál neked micsoda izenetet hozzak?» — «Ha nem hoztál, helyezd hát a vedreid odébb!» Vedreit lassankint fölemelte, távolabbra helyezte: vizük ismét fölfreccsen, ismét csakúgy forr. Fia szól: «Az imént azt mondtad, hogy nem hoztál izenetet. Ime te mégis hoztál izenetet.» Anyja felel: «Fiúcska! izenetet hozni ugyan hoztam: ha erődtől telik, menj; ha hatalmadtól nem telik, a te dolgod (kedved).» Fia felel: «Minő izenetet hoztál?» Asszonyanyja felel: «A neked hozott izenetem ím ez: ha nőjáró nős vidék kell, ha férfijáró férfias vidék kell, az én istenkei hét fogásomból ha telik, hadd jőjjön; az én ördögi hét fogásomból ha telik, az én útam hosszában hadd jőjjön!»

6. *Pĭγä ūnlėm mätänėl ľūľmats nąñχä. masχatės, jąutä-ńälä älmejis, kwäls kwonä, nalwä va'ĭlės, paul-tältėn jäny' äχwtėsä-pält joχtės. akw' vajä χot-äñχwėstä, sa'ĭrėp älmejis, la'ĭl-uränėl akw' ląmt sa'ĭrėps, äχwtės-tarmėl ńil' urėl saĭrėstä, tawėtänėl tąwliñ ńäl-nal lėumatės, tū natėstä. jąutä ąlmejis, ėlänūw jąmlĭtės, jąutä χassėm-tėstä, jäny' äχwtės ńälätėl list'ĭ, ńä'ä aut tañrĭtitä, ta'ĭmatės. josäγä votejis, ań χumitä minėm ľąñχä χąsit ėlä jąmmėtės.*

7. *χąsä jąmės, man vätĭ jąmės, ti mäχėm ūnlėnė jiwiñ mätä χuľtės, ti mäχėm ūnlėnė pumiñ mätä χuľtės. mōt mäχėm ūnlėnė jiwiñ män joχtės, mōt mäχėm ūnlėnė pumiñ män joχtės. au χumitä minimatä akw' la'ĭl-pälä josäñ-ta'ĭl talmatėm, toχa χuľtėm. taw ąs akw' la'ĭl-pälä josäñ-ta'ĭl talmatės, toχ χuľtės. akw' la'ĭlėl ti mineĭ'. — Au χumitä minimatä au kät-pälä suwiñ-ta'ĭl toχa talmatėm, tot χuľtėm. taw ąs au kät-pälä talmatės, tot-ta χuľtės. akw' kätėl, akw' la'ĭlėl ti mineĭ'. — Au χumitä minimatä ąs*

---

6. A fiú fölkelt ülőhelyéből. Felöltözött, íját nyilát elővette, kiment, leereszkedett a folyóhoz, a falu révéhez, nagy kövéhez érkezett. Egyik botosát levetette, fejszét emelt, lába szárából egy darabot kivágott, a kövön négyszögletesre faragta, tegzéből szárnyas nyílnyelet vont elő, oda illesztette. Íját fölemelte, előbbre lépett, íját fölajzotta, a nagy követ nyilával meglőtte, [az] nyilának hegyét összenyomta, fennakadt. Hótalpait felhúzta, most ama férfinak járt útja hosszában előre haladt.

7. Hosszú ideig haladt vagy rövid ideig haladt, ezen [t. i. földi] nép lakó fás földje elmarad, ezen nép lakó füves földje elmarad. Más nép lakó fás földre érkezett, más nép lakó füves földre érkezett. Az egyik férfinak menés közben az egyik lába-fele hótalpastul leszakadt s úgy elmaradt. Ő neki is egyik lábafele hótalpastul leszakadt s úgy elmaradt. Ím egy lábbal mennek. — Az egyik férfinak menés közben az egyik keze-fele botostul [szintén] úgy leszakadt, ott elmaradt. Ő neki szintén egyik keze-fele leszakadt s ím ott elmaradt. Egy kézzel, egy lábbal mennek ím. — Az egyik férfinak menés közben ismét a másik lába-fele maradt el hótalpastul. Ő neki szintén el maradt a másik lába-fele hótalpastul. Úgy mennek. — Egy helyt

akw' la'il-pālä josäñ-ta'il χuľtėm. taw ą̄s akw' la'il-dālä josäñ-ta'il tot χuľtės. toχa minėsi'. — Akw' māt au χumitä au kāt-pālä jąutiñ-ta'il tot χuľtėm. taw ą̄s au kāt-pālä jąutiñ-ta'il tot χuľtės. tātėl porχanēn mine'it. — Au χumit porχä χuľtėm, puñk-kopitä ēläľ poγarėm. taw ą̄s porχä tot χuľtės, puñk-kopitä ēläľ poγėri. — akw' māt kwol nēilės. āwinėl jūw poγėrmatės. au χumitä kēr vārnė kwoltė kūrnė paltilimė, nājtė tajimė kēr-kātėl pā vojwės, kēr-āñkwėl-tärmėl pinwės, vą̄χpėl jūnitawės, śą̄mläts, āwinėl kwon-räγäts, mōnt jim ľą̄ñχä χąsit toχa-ta poγärs. taw ālmejawės, kūr-kiwėrnė uľän tū śältėmtawės, tot-ta tajwės, uľä-χąjilt jēmts, kēr-kātėl pā ālmejawės, kēr-āñkwėl-tärmėl vą̄χpėl kwoss jūnitawės, χot-śą̄mläts, āwinėl kwon-räγäts. ań mōnt jim ľą̄ñχä χąsit ą̄s ta poγėri.

8. *Xąsäi', vāťi minėsi', au χumit porχä-pālt joχtės, porχä tū ą̄ltχatėm. taw ą̄s porχä tū ą̄ltėstä. tūl ą̄s minės. au χumit kātä-pālt joχtės, kātä tū ą̄ltχatėm. taw ą̄s kātä tū āltėstä. χąsäi', vāťi ą̄s mi-*

---

az egyik férfinak másik keze-fele is elmaradt. Neki szintén ott maradt a másik keze-fele íjastul. Csupán puszta derekaik mennek. — Az egyik férfinak a dereka elmaradt, [csak] a feje koponyája gördűl előre. Neki szintén ott maradt a dereka, [csak] a feje koponyája gördűl előre. — Egy helyt egy ház tűnt elő. Az ajtón keresztűl begördűl. Az egyik férfit egy kovácsműhelyben a kohóba vetve, a tűztől izzóvá téve (emésztve), vas fogóval fölemelték, vas üllő (tuskó) fölé helyezték, kalapáccsal ütötték, kicsúszott az ajtón kifelé esett, előbb járt (jött) útja mentiben úgy gördűlt tovább. Emezt is fölemelték, a kohó tüzébe oda beledobták, ott izzóvá lett, olyanná vált mint a tűz, vas fogóval fölemelték, a vas üllő felett a mint a kalapáccsal ütötték, lecsúszott, az ajtón kifelé esett. Minap jött útja mentiben ím szintén gördűl.

8. Hosszú ideig vagy rövid ideig mentek, az egyik férfi a derekához érkezett, a dereka hozzája kapcsolódott. Emez is a derekát oda csatolta [magához]. Azután ismét mentek. Az egyik férfi a kezéhez érkezett, a keze hozzá kapcsolódott. Emez szintén oda kapcsolta [magához] a kezét. Ismét hosszú vagy rövid ideig mentek. Az egyik férfi az egyik lába-feléhez érkezett, a lába oda kap-

nės. au χumit akw' la'ĭlä-pālt joχtėm, la'ĭlä tū ą̄ltχatėm. taw ą̄s la'ĭlä tū ą̄ltχats. akw' la'ĭlėl ti mini. au χumitä au kätä-pālt ą̄s joχts, kätä ą̄s tū ą̄ltχatėm. taw ą̄s au kätä tū ą̄ltχats. tūl au χumitä jūw χuľtėm la'ĭlä ą̄ltχatėm. taw ą̄s jūw χuľtėm la'ĭlä tū ą̄ltχatst. pusĭ' ïėmtsĭ'.

9. *Au χumit minėm ľą̄ñχ χą̄sit ti ją̄mi. χą̄sä minės, man vāťi minės, jänĭ' kwolnė ti nė'ĭlės: ńilä tal, at tal kwol. josäĭ' āñχwės, āwi pūnsės, jūw āñkwäts, vitėn ą̄jmats, kwol akw'-mūs jänitätėl vit vōt-χumpėl poγėri. mir kwol-kant, ūsnė χum ūsi, χultnė χum χulti, tą̄lγėnė χum tą̄lγi, ārpi aléślanė χum ārpi aléśli, supγĭ' ūnsĭ' alawei'. χotėm-käsiñ jūw-śältės, jol-ūnttės. muli-pālt ėkwäi' ą̄jkäi' ūnleĭ'. ėkwatä puñkä śūlĭtimė są̄ur-są̄w χą̄jilt voikėnĭ' jėmtėm; puñkä jūnsuj-piťil pośγimė. ą̄jkätä puñkä śūlĭtimė vośrėmĭ' jėmtėm; puñk-patitä tur-uj-piťil pośγimė. pą̄χ-pālt akw' nė ńoχsĭ' ujĭ' jūnti, vāri. χum χujĭ.*

---

csolódott. Emennek a lába szintén oda kapcsolódott. Ím egy lábbal mennek. Az egyik férfi ismét a másik keze-feléhez érkezett, a keze ismét oda kapcsolódott. Emennek másik keze szintén oda kapcsolódott. Azután az egyik férfinak a hátrahagyott lába kapcsolódott oda. Ennek is a hátrahagyott lába oda kapcsolódott. Épekké váltak.

9. Az egyik férfi ím a bejárt út hosszában lépdel. Hosszú ideig ment, vagy rövid ideig ment, ím egy nagy ház jelentkezett: négy ölnyi, öt ölnyi ház. Hótalpait levetette, az ajtót kinyitotta, bepillantott, vízbe süllyedt, a ház egész nagyságában szél hullámozta vízhabbal egyre forog. A nép közűl a ház padlóján a hálóvarsával halászó ember hálóvarsával halászik, a keczéző ember keczézik, a gyalmot vető ember gyalmot vet, a halászó-sövénnyel halászó ember halászó sövénnyel halászik, tokhalat, nyelmalazaczot fognak. Valamiképpen bement, leűlt. A vendég-rekeszben egy öreg asszony s öreg ember űlnek. Az öreg asszony feje megőszűlve mint nyúlbőr, oly fehérré lett; a feje pedig feketesas-fészekkel van megrakva. Örege megőszűlve sárgává lett, a feje búbja turujsas-fészekkel van megrakva. A mellette levő szobarekeszben egy nő nyusztbőrt, medvebőrt varr, munkálkodik. A férfi fekszik.

10. *Xą̈sä ūnlės, man vāti ūnlės, nē jūntsχatimät pą̈χänėl kasäj vis, χumitä χujimatä χanl-patitnėl kasäjil pūtmėstä. nąñχä sajkälės lāwi: «muj-māχėm joχtnänėl ānėm mōnt kwältuñkw' at tajilėn?!, tētal χą̈tėl-palit muj-χum ūnli?!» masχatės, kwol-kannė va'ilės, josäχä voteχtės, jąutä-ńālä vis, āñkwä-ėkwä sūpä pali' χartės, josäpą̈smäχä pātrėsi', āñkwä sūp-kiwėrnė ta minės. χą̈sä jälės, man vāti jälės, jäχä ą̈jkä ūsintāli; sūpä pali' χartės, josä-ńoläχä tūl nē'ilsi'. kwol-kannė ti pats. χūrėm tāl jänγ' uj liliñ-ta'il kätä-la'ilä akwän nē'imamä, χūntėp-nalnė pūtmamä, toχa ālmimä kwol-kannė śältėmtėstä. nujγėlawės, jäktlawės, putnė pētwės. χą̈sä-l'i vāti pajtaχtės, pā ālmuwės, ānin χūnwės, taw-ēli-pālän ūnttawės. sēñkwiñ āni sēñkwėn minawė. kwoliñ χumitä lāwi: «nañ manėr ūre'in? āni-ąul, sān-ąul jurtėn-ke tānγe'in, kwālėn kwonä! āni-ąul, sān-ąul jurt vōwėn!» kwonä kwāls; kwoss-χotäl' sūnsilaχti, χą̈ñχä ą̈ji: nē-mat āni-ąul, sān-ąul jurt ātim. jūw śältnätä-mūsėχ puñk-ätänä nąñχäl' χartilawėt. nąñχäl' āñkwäts: liliñ ńoχs, liliñ uj sa'ipä nē tit ūnli; akw' saχä-*

---

10. Hosszú ideig űlt, vagy rövid ideig űlt, a nő varrás közben oldala mellől egy kést vesz elő és férjét a mint fekszik hóna aljában megbökte a késsel. [Emez] fölébredt s így szól: «A vendég népség megérkezte óta vajjon nem tudtál-e engem már régebben fölkelteni? A vendég ember egész nap étlen űl.» Felöltözött, a ház padlójára leszállott, hótalpait fölhúzta, íját-nyilát elővette, asszonyanyja száját két felé vonta, a hótalp sarkai eltűntek, ím anyja szájába ment. Hosszú ideig járt, vagy rövid ideig járt, apja, az öreg, egyet ásít; száját szétvonta, hótalpainak orrai tűntek onnan elő. Ím a ház padlójára esett. Egy három éves jávort elevenen, kezét-lábát összekötözve, egy lapátnyélre fölakasztva (szúrva), így fölemelve [hozott elő] s oda dobta a ház padlójára. Megnyúzták, szétvágták s az üstbe rakták. Hosszú ideig vagy rövid ideig főtt, [az üstöt] fölemelték, [a húst] tányérba kanalazták s ő eléje helyezték. Gőzölgő tányér gőze kerekedik. A házi gazda szól: «Te mit várasz [még]? Ha tányér végibe, csésze végibe [való] társat akarsz, eredj ki, hívd be a tányér-végbeli, csésze-végbeli társat!» Kiment; bármerre nézdegél, hogy ki van ott: semmifele tányér-végbeli, csésze-végbeli társa nincsen. A mint belép,

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

nėl liliñ ńoχs nąñχ-χāñχi, akw' saγänėl liliñ uj jolä va'ili. kät-pälänėl pūγėmtėstä, akw'-jurtėl jūw-šältsi'. akw' ānin, akw' sänėn tēñkwė ūntsi'.

11. *Pūtiñ tēp, tąsėm tēp tėmėn jui-pält ąluñkwė patsi'. kit χątėl ąlsi, man χūrėm χątėl ąlsi, upä-nūpėl läwi: «jaχa-tä, am amki mäñ χum, amki vitiñ χum, ti maremawäsėm. jäγäγėm-äñkwäγėm nąmėtnė ti patwäsėm, ti mine'im. jäγ'-äγin mi̯lėn-ke, totilėm; šąpitilėn-ke, totilėm. at-ke mi̯lėn, at-ke šąpitilėn: am tin χūń misėm?! ti mine'im am.» upä läwi: «väpsėm, jäγ'-äγim akw'-šos mislėm, vässi'* 5 *jūw χūń vi̯lėm?! minnätä mo'ėχ ąls!* — *«am puñkėm-ta'ėχ najil ąluñkwė at χäse'im, punkėm-num-pāl ątärėl ąluñkwė at χäse'im.»* — *«pūtiñ värmė'l värnė ēñkaji' tawä kwolnė am χūń vi̯lėm?! vitiñ värmė'l värnė χūši' kwolėmnė nañėn χūń vi̯lėm?! nañki mäñ χum, nañki vitiñ χum, minėn!»* 10

12. *Upän šąpitawės; minėsi'. χąsä-li väti minėsi', jūw joχtsi'*

---

a feje hajját fölfelé czibálják. Fölfelé pillant: eleven nyuszt-, eleven medve-hajfonatos nő űl itten; egyik hajfonatán eleven nyuszt hág föl, másik hajfonatán eleven medve száll alá. Fél kezénél megfogta, együtt bementek, egy tányérhoz, egy csészéhez enni telepedtek le.

11. Miután leves (üstbeli) ételt, száraz ételt ettek [együtt], élni kezdtek. Két napig éltek [így], avagy három napig éltek így, ipjához szól: «Hallod e, én magam is földbirtokos ember, magam is vízbirtokos ember vagyok, ím megunatkoztam. Atyám, anyám után szállott meg vágyam, ím útnak eredek. Ha testveredet adod, elviszem; ha fölszereled hozománnyal, elviszem. Hogyha nem adod, hogyha nem szereled föl hozománnyal: [itt kell hagynom, mert] én nő-árat hogyan adtam volna érte?! Ím én megyek.» Ipja szól: «Sógorom, testvéremet egyszer oda adtam, hogyan venném ismét vissza?! Hanem elmenetele igen hamar volna!» — «Én magam fölött való (fejem csúcsabeli) úrasszonnyal élni nem tudok, magam fölött való úrral élni nem tudok.» — «Konyhai munkát végző (üstbeli dolgot készítő) szolgáló leánynak én őt [t. i. feleségedet] a házba ugyan hogyan vehetném? Vizhordó (vízi) munkát végző szolgának én téged házamba ugyan hogyan vennélek?! Magad is földbirtokos ember vagy, magad is vízbirtokos ember vagy, menj!»

12. Ipja hozománnyal fölszerelte; elmentek. Hosszú ideig

tälä sät, tuwä sät ąlmänl jui-pält akw' χątėl sakwalėm jąutä värim jun üślaχti, sakwalėm ńälä värimė jun ünli. toχa ünlimatä äwi pünsawės, Üsiñ-ątėr ąjkä pĭ' joχtės. jąmės tėpėl, l'ül' tėpėl tittėstä aj-
tėstä. Üsiñ-ątėr ąjkä pĭ' läwi: «tăχam! nañ nė minėm nėγiñ säm ti kissmėn, χum minėm χumiñ säm ti χąntĭlämėn. χotälė j'ilsėn, mönt änėm totilėn; akw' jurtėl jälnuwėmėn!» — taw läwi: «tăχam! ness ąlėn; ti-χurip män χotä joχtuñkwė am nañėn totĭlilėm?! änėm ąulnė patte'in; nañ-kėmėn χum χotėl vėrĭti?!» Üsiñ-
ątėr ąjkä pĭ' läwi: «ta-jänit jąmės värėn; am nañėn manä ąulnė pattilėm?! vänė χum mä'ės nañėn jurtĭ' vöwilėm; akw' jurtėl jälimėn! — «atim, tăχam, am at mine'im. nañ-kėmėn χum at vėrĭti; nañ värnė ąulėntėl mėnki kit χum au-kėm l'ül'nė patimėn.» — «änėm ėsėrmä väre'in nañ»; ta-jänit jąmės värėn, änėm totĭlėn.» — taw läwi: nañ käsėn! «vėrĭte'in-ke, nañėn totĭlilėm, tüp l'ülšiñ ul massėn, mėnėmėn ąulnė ul pattėn!»

13. *Masχatės, kwalsĭ' kwonä; nalwä paul-tältėn va'ĭlsĭ'. au*

---

vagy rövid ideig mentek, haza érkeztek. Miután hét telet, hét nyarat éltek, egy napon összetört íját javítgatva [készítve] otthon pihenget, összetört nyilát javítva otthon űl. A mint így űl, az ajtót kinyitották, a Városi-fejedelem-öreg fia jött be. Jó étellel, jó itallal etette, itatta. A Városi-fejedelem-öreg fia így szól: «Hékám! te ím nő járó nős vidéket kerestél, férfi járó férfias vidéket kerestél. A hová te jártál, vinnél bár engem is oda; mennénk bár együtt!» Ő felel: «Hékám! elhallgass (csöndben légy); efféle vidékre ugyan hogyan vigyelek el téged, hová fogunk veled érni?! Ha én elviszlek: Engemet inségre juttatsz; magadféle ember ugyan hogyan bírná ezt ki?!» A Városi-fejedelem-öreg fia szól: «Tedd velem ezt a nagy (ily nagyságú) jót; micsoda bajba juttatnálak én téged?! Mivel tapasztalt ember vagy, azért hívlak téged társúl; menjünk együtt!» — Nem, hékám, én nem megyek. Magadféle ember nem bírja ki; a te dolgod miatt mi mindketten egyforma bajba esünk.» — «Szégyent okozol te nekem; azt a jót tedd meg, vigy el engemet!» Ő felel: «Te akarod (a te kedved)! Ha kibírod, akkor elviszlek, csak vissza ne vetemedjél (?), mindkettőnket bajba ne ejts!»

13. Felöltözött, kimentek; a falu révéhez leereszkedtek. Az

χumit vājä lēwätės, sa'ỉrėp ālmejis, la'ỉl-uränėl luw-lạmt sa'ỉräps, aχwtės-tärmėl ńil' urėl sa'ỉrėstä, tawėtänėl tạwliñ ńāl-näl lēumatės, tū natėstä, ēlänūw jạ̄mlỉtės. jạutä χassėmtėstä, āχwtės listä, tārä minwės. Ūsiñ-ạ̄tėr ạ̄jkä pī' vājä āñχwėstä, sa'ỉrėp vis, la'ỉl-uränėl sa'ỉruñkwė patės. vārmėl'i śiśγi: «ā-ne-ne, la'ỉlėm aumiñ!» au χumitä lāwi: «mōnt-ta'ỉl nañėn lāwe'im, mēnėmēn ạulnė patte'in; am ań at mine'im vāssỉ'. nañ jạ̄rėn-ke joχti, nañki minėn!» Ūsiñ-ạ̄tėr ạ̄jkä pī̄γä lāwi: «ta jänit jạmės vārėn, χotėm-kāsiñ jälimēn sar!» au χumitä pojkśėnė va'ỉl la'ỉl-uränėl mat lū-lạmtėkwė ti sēls, aχwtės-tarmėl ńil' urėl sa'ỉrėstä, tawėtänėl tạwliñ ńāl-näl lēwäts, tū natėstä. jạutä vis, ēlänūw jạ̄mlỉts, ań āχwtės ti listä, ńolä āχwtäsėn χạ̄jės. nalä χūrėm supỉ' tạ̄lmats, kērä āχwtäsėn tū χanuwės, joläl'ė χanėśli au χumitä lāwi: «tauli, tā̄χam, pojtimēn χot, mēnėmēn ạulnė patte'in, at minimēn.» Ūsiñ-ạ̄tėr ạ̄jkä-pī' lāwi: «jā, manä ạulnė am nañėn pattilėm?!» — «vāssỉ' l'ūl'siñ at masse'in? jälimēn sar au kāsėl!»

14. *Minėsỉ'. χạsä minėsỉ', man vāti minėsỉ', akw' māt au χu-*

---

egyik férfi a botosát levetette, fejszét emelt, lábaszárából egy csontdarabot levágott, egy kövön négyszögletessé faragta, tegzéből egy szárnyas nyílnyelet vett elő, oda illesztette. Előbbre lépett, íját fölajzotta, a követ meglőtte, keresztűlment rajta. A Városi-fejedelem-öregnek fia a botosát levetette, fejszét vett elő, lábaszárából vágni kezdett. Nagyon visít: «Jaj, jaj, fáj a lábam!» A másik férfi felel: »Mondtam neked a minap, bennünket bajba ne juttass; én most már nem megyek tovább. Hogyha neked erődből telik, menj magad!» A Városi-fejedelem-öreg fia szól: «Tedd velem azt a nagy jót; akár hogy, de menjünk csak!» A másik férfi könyörgésének erejével lábaszárából erre valami csontdarabokat szerzett, a kövön négyszögletessé faragta, tegzéből egy szárnyas nyílnyelet vett elő, oda illesztette. Íjat vett elő, előbbre lépett, ím ama követ meglőtte, nyila a kőhöz ért, a nyele három darabra tört széjjel, a vasa a kőbe oda akadt, alá felé lógg. A másik férfi mond: «Elég, hékám, maradjunk veszteg, bennünket bajba ejtesz, nem megyünk tovább.» A Városi-fejedelem-öreg fia szól: «Óh, micsoda bajba ejthetlek én téged?» — «Többé rosszra nem vetemedsz? Menjünk hát egy akarattal!»

15. Mentek. Hosszú ideig mentek, vagy rövid ideig mentek,

mitä jąmimät akw' la'il-pälä josäñ-ta'il tū ti poɣermats. taw ąs akw' la'il-pälä χuľtuñkwė patės. vārmėli śiśɣi: «tąχam, ā-ne-ne, la'ilėm ti tąlipi». au χumitä pojkśėnė va'il la'ilä ti χuľtės, akw' la'ilänēntėl ti mineś'. — akw' māt au χumitä kātä χuľtės. taw ąs kātä χuľtuñkwė patės. vārmėli śiśɣi, rąñɣi: «kātėm ti tąlipi!» au χumitä pojkśėnė va'il kātä ąs ti χuľtės. — ąs minėsi'. au χumitä akw' la'ilä χuľtės. taw ąs akw' la'ilä χuľtuñkwė patės. rąñɣi, śiśɣi: la'ilėm ti tąlipi. au χumitä pojkśėnė va'il la'ilä ąs ti χuľtės. — ąs minėsi". χąsä-ľi vāťi minėsi', au χumitä kātä χuľtės. taw ąs χotėm-kāsiñ śiśɣimė, rąñɣimė, au kātä ąs ti χuľtės. vunśäľ pąrχänēn ti mine'it. — χąsä-ľi vāťi minėsi', akw' māt au χumitä pąrχä χuľtės. taw ąs χotėm-kāsiñ au χumitä pojkśėnė va'il pąrχä ąs ti χuľtės. puñk-kopiänēn ti poɣėre'it. — ań kēr-vārnė kwolėn joχtsi'. au χumitä puñkä āwinėl jūw-poɣėrmats, ālmejawės, kūr-kiwėrnė uľän śältėmtawės, uľän tajwės, uľä-χąjilt sūnīlės. kēr-kātėl pā ālmejawės, kērzāñkwėl-tärmėl pinėmtawės, vąχpel kwoss junītawės, śąmlätės, āwinėl kwon-räɣäts, ań mōnt jim ľąñχä χąsit ta poɣarės. — Ūsiñ-ątėr ąjkä pī' puñkä ālmejawės, kūr-

---

egy helyt az egyik férfinak, a mint jár, ím egyik lába-fele hótalpastul lefordúlt. Neki szintén egyik lába-fele elmaradni kezdett. Nagyon visít: «Hékám, jaj, jaj, jaj! a lábam ím leszakad.» A másik férfi könyörgésének erejével ím a lába elmarad, ím egy lábbal mennek. — Egy helyt az egyik embernek a keze maradt el. Ennek szintén elmaradni kezdett a keze. Nagyon visít, kiabál: «Ím a kezem leszakad!» A másik férfi könyörgésének erejével keze szintén elmaradt. — Ismét mentek. Az egyik férfinak a másik lába maradt el. Neki szintén a másik lába kezdett elmaradni. Kiált, visít: «Ím a lábam leszakad!» A másik férfi könyörgésének erejével a lába ím ismét elmarad. — Ismét mentek. Hosszú ideig vagy rövid ideig mentek, az egyik férfinak [a másik] keze maradt el. Neki szintén valahogyan visítva, kiáltva a másik keze is ím elmaradt. — Ím pusztán derekaik mennek. — Hosszú ideig mentek, vagy rövid ideig mentek, egy helyt az egyik férfinak a dereka elmaradt. Neki is valamiképpen a másik férfi könyörgésének erejével szintén elmaradt a dereka. Ím fejük koponyái forognak. — Ama kovácsműhelyhez ér-

kiwérnė uľän śältėmtawės, tot-ta tajwės, uľä-χąjilt sūnîlės; kēr-kätėl pā ālmejawės, kēr-āñkwėl tärmėl pinėmtawės, vąχpėl numėl-uilt kwoss jūnîtawės, śąmlätės, āwinėl kwon-räγäts, mōnt jim ľąñχä-χąsit ąs ti poγėri. pąrχänēn-pālt joχtsi', pąrχänēn tū ąltχatst. — ąs minėsi'. akw' māt kätänēn-pālt joχtsi'. au χumitä kätä ąltχats: taw ąs kätä tū ąltχats. — ąs minėsi'. akw' la'îlänēn-pālt joχtsi'. au χumitä la'îlä ąltχats: taw ąs akw' la'îlä ąltχats. — ąs minėsi'. au χumitä au kätä tū ąltχats: taw ąs au kätä tū ąltχats. — tūl ąs minėsi'. akw' māt jūw χuľtėm la'îlänēn-pālt joχtsi'. au χumitä la'îlä tū ąltχats: taw ąs χuľtsėm la'îlä tū ąltχats. pusi' jēmtsi'.

15. *Ās ta jąmei'. χąsä-ľi vāťi minėsi', kwolnė ti joχtsi'. jäni' kwolnė joχtsi'. josänēn āñχwsi', jūw ti śältsi'. Ūsiñ-ątėr ąjkä pî' łāwi: «tāχam, vitnė ti patimēn! χumľė-mūs vit-kiwérnė śältimēn?» au*

---

keztek. Az egyik férfinak a feje az ajtón begördült, fölemelték azokat, tüzébe dobták, a tűz megtüzesítette, olyan izzóvá lett mint a tűz; vas fogóval fölemelték, vas üllőre helyezték, kalapáccsal a mint ütötték, lecsúszott, az ajtón kiesett, s előbb jött útja mentiben ím tovább gördült. A Városi-fejedelem-öreg fiának a fejét fölemelik, a kohó tüzébe dobják, ott megtüzesedett, tűz módjára izzó lett; vas fogóval fölemelték, vas üllőre helyezték, a mint felülről kalapáccsal ütötték, lecsúszott, az ajtón kiesett, előbb jött útja hosszában ím szintén forog. Derekaikhoz érkeztek, a derekaik oda kapcsolódtak. Ismét mentek. Egy helyt kezeikhez érkeztek. Egyik férfinak keze oda kapcsolódott: neki szintén oda kapcsolódott a keze. — Ismét mentek. Egyik lábukhoz érkeztek. Egyik férfinak a lába oda kapcsolódott: neki szintén az egyik lába oda kapcsolódott. — Ismét mentek. Az egyik férfinak a másik keze kapcsolódott oda: neki szintén oda kapcsolódott a másik keze. — Azután ismét mentek. Egy helyt a hátra hagyott [másik] lábaikhoz érkeztek. Az egyik férfinak a lába oda kapcsolódott: neki szintén oda kapcsolódott az elmaradt lába. Épekké lettek.

15. Erre ismét mennek. Hosszú ideig, vagy rövid ideig mentek, ím egy házhoz érkeztek. Egy nagy házhoz érkeztek. Hótalpaikat levetették, ím bementek. A Városi-fejedelem-öreg fia szól: «Hékám, ím beleesünk a vízbe! hogy megyünk mi be a vízbe?»

χumitän pojtéltawė: «tă̈χam, astal ą̄lėn, mėnėmėn ąulnė ti pattilėn.» tūl lāwi: «tă̈χam, taw ti mat mir kwol-kiwėrt χulte'it, ūse'it, tąlγe'it, ārpi aléśle'it, tamlė mat māχėm!» au χumitä lāwi: «tă̈χam, ness ą̄lėn! am nañėn mōnt-ta'il lāwilėm, rottĭ' ą̄lėn, mėnėmėn ąulnė nañ ti pattilėn.» tūl lāwi: «tąuli, tă̈χam, am vässĭ' l'ūl'siñ at masse'im.»

16. *Jol-ūntsĭ'. ūnlimatėn lāwi: «tă̈χam, tū sunsėn, ta matä ėkwäĭ'-ą̄jkäĭ' puñkanėn! ėkwatä jūns-uj pi'il pośγimė, ą̄jkätä puñkpatitä turuj-pi'il pośγimė tamlė matä ėkwäĭ'-ą̄jkäĭ'!» au χumitän ti kwoss pojtéltawė: «tă̈χam, rottĭ' ą̄lėn, mėnėmėn l'ūl'nė nañ ti pattilėn.» tūl lāwi: «tă̈χam, tąuli, vässĭ' l'ūl'siñ am at masse'im.»*

17. *Nė jūntsχatimatä kasäj vis, χumitä χujimatä χanl-patit kasäjil pūtmėstä.* — *«tă̈χam, tū sunsėn, ań χum ti alawė.» au χumitän ą̄s pojtéltawė: «tă̈χam, ta jänit jąmės vārėn, rottĭ' ą̄lėn! mėnėmėn ąulnė ti pattilėn.» χumitä nąñχä ūnttės, lāwi: «muj-māχėm joχtnänėl ānėm mōnt kwāltuñkwė manėrnė at taji?! muj-χummĭ' tėtal χąsä,*

A másik férfi csitítja: «Hékám, csöndben légy, bennünket bajba ne ejts!» Azután [amaz] szól: «Hékám, ni, itt valami nép a házban keczézik, hálóvarsával halászik, gyalmozik, halászó sövénnyel halászik. Olyan furcsa nép ez!» A másik férfi felel: «Hékám, hallgass! neked már a minap megmondtam, hogy csöndben légy; bennünket valami bajba ejtesz.» Azután [amaz] felel: «Elég, hékám, én többé semmi rosszra nem vetemedem.»

16. Leültek. A mint űlnek, így szól: «Hékám, odanézz! itt valami öreg ember s öreg asszony fejei [látszanak]. Az asszony feje feketesas-fészekkel van megrakva; az öregnek a feje búbja turujsas-fészekkel van megrakva. Olyan furcsa öreg asszony s öreg ember!» A másik férfi csak csitítja: «Hékám, csöndben légy, bennünket te valami bajba ejtesz.» Amaz felel: «Hékám, elég! többé semmi rosszra nem vetemedem.»

17. A nő varrás közben egy kést vett elő, férjét a mint fekszik hóna alján a késsel megbökte. — «Hékám, oda nézz! azt a férfit ím megöli.» A másik férfi ismét csitítja: «Hékám, azt a nagy jót tedd velem: csöndben légy! Bennünket valami bajba ejtesz.» A férfi felűl s így szól: «A vendég nép megérkezte óta miért nem lehetett engem előbb fölkelteni?! A vendég emberek hosszú vagy

vāťi ūnlei'? !» — masχatės, josäγä votaχtės, jąutä-ńālä vis, āñkwäēkwä sūpä pali' χartės, tūp josä-pąsmäγä pātrėsi'. ta minės. χąsä jälės, man vāťi jälės, jäγä ąjkä ūsintāli, sūpä pali' χartės, josäńąläγä tūl ti nē'ilsi'. kwol-kanné χajtämėls. χūrėm tāl χār kātä-la'ilä akwän nē'imanė liliñ-ta'il χūntėp-nalné pūtmėm, toχa almejėm, kwol-kanné śältėmtėstä; nujγėlawės, jäktlawės, pūtné pėtwės. χąsä-li vāťi pajtaχts, pā ālmuwės, ānin χūnwės, āni taw ēli-pālän ūnttawės. lāwi: āni-ąul, sān-ąul jurtné-ke tānγe'in, kwālėn kwonä! kwonä kwäläps, paul-kant tĭľė χajti, tūľė χajti rąnγimė: «āni-ąul, sān-ąul-jurt jäjėn! χąñχä vārėm āni-ąul, sān-ąul jurt ąli.» jūw śältnät-mūsėχ puñk-ātän nąñχäľė χartilawėt. nąñχäľ āñkwats: puñkä kwonsä χąlėm por-nē ūnli. akw' jartėl jūw śältsi', tēñkwė ūntsi'; tēsi', ajsi'.

18. *Ēt χujäst, man χątėl ąlsėt, au χumitä lāwi: «jā, nañ rąwn'-uti' jėmtėm χum, vāpsi' jėmtėm χum, nañ χąsä ąle'in, man vāťi ąle'in? nañ käsėn; am ti mine'im.» taw lāwi: «nañ-ke mine'in,*

---

rövid ideig fognak étlen űlni?!» — Felöltözködött, hótalpait fölcsatolta, íját nyilát elővette, asszonyanyja száját két felé vonta, majd hótalp-sarkai eltűntek. Erre elment. Hosszú vagy rövid ideig járt, apja, az öreg, egyet ásít, száját szétvonta, az ő hótalpainak sarkai tűnnek ím onnan elő. A ház padlójára csúszott. Egy három éves jávor-bikát, kezét-lábát összekötözve, elevenen egy lapátnyélre fölakasztva, úgy emelte elő s oda dobta a ház padlójára. Lenyúzták, szétvagdalták s az üstbe rakták. Hosszú ideig vagy rövid ideig főtt, [az üstöt] fölemelték, [a húst] tányérba merték, a tányért ő elébe helyezték. [A házi gazda] szól: «Ha tányér végibe, csésze végibe társat akarsz, eredj ki!» Kiment. A falu terén erre futkos, arra futkos, kiáltva: «Tányérvégi, csészevégi társam gyere, gyere! Valakitől szerzett tányérvégi, csészevégi társam van.» A mint belép, a feje haját fölfelé czibálják. Fölfelé pillant: foga, körme veszett boszorkánynő űl [ott]. Együtt bementek, enni kezdtek; ettek, ittak.

18. Egy éjtszaka feküttek, avagy egy napig voltak ottan, az egyik férfi szól: «Nos te rokonná lett ember, sógorrá lett ember, te hosszú ideig vagy rövid ideig maradsz-e még? A te dolgod (ked-

am mine'im.» — upän śą̄pitawės, akw' jurtėl minėsi'. au χumitä paulnė joχtsi'. jąmės tėp, l'ūl' tėp tėst, ajsėt. takwi ą̄lnė Ūsiñ-ą̄tėr [pi'] ą̄jkä jäγä ūsän minės.

19. *Tālä sāt, tuwä sāt ą̄lmanl-jui=pālt upä taw-pāltä mujluñkwė joχtės. man ēt χūls, man χą̄tėl ą̄ls, vāpsä-nūpėl lāwi: nañ aṅ nąmtėn-ke patnūw, ti χą̄tėl Ūsiñ-ą̄tėr ą̄jkä-pi' kilėn-pālt akw' jurtėl mujluñkwė jālnuwėmēn, χumlė-mūsėχ ą̄leĭ', ą̄ltulēn sunsuñkwė. taw lāwi: jälimēn kās mā'ės! minesi'. χąsä-li vāťi minėsi', Ūsiñ-ą̄tėr ą̄jkä ūsän joχtsi'. jūw-śāltsi'. mir kwol-kant χulte'it, ūse'it, tąlγėnė χum tąlγi, ārpi alėślanė χum ārpi alėśli. āñkwä-ēkwä lą̄χėt ūnli: puñkä jūns=uj-piťil pośγime; jäγä-ą̄jkä puñk-patit tur=uj-piťil pośγimė. taw χuji. nėtä jūnti, vāri. — Jūntsχatnät' χalt pą̄χänėl kasäj vis, χumitä χanl-patit kasäjil tūśťipėstä. «ā-ne-ne, matä-mat kasäjil ti pēlte'in!» nąñχä ūnttės, lāwi: «muj-māχėm joχtnänėl ānėm mōnt kwāltuñkwė [ērės]; χąsä mā jim muj-χummi' tētal χąsä, vāťi ūnleĭ'?!» Masχatės, josäγä votaχtės, iąutä-ńālä vis, āñkwä-ēkwä sūp-*

---

ved); én ím megyek.» Amaz felel: «Ha te méssz, én is megyek.» — Ipja hozománnyal szerelte föl s együtt mentek el. Az egyik férfinak a falujába érkeztek. Jó ételt, rossz ételt ettek, ittak. A külön lakó Városi-fejedelemfi atyja örege városába ment.

19. Miután hét telet, hét nyarat átéltek, ipja ő hozzá vendégségbe jött. Egy éjtszaka hált ott, avagy egy nap volt ott, vejéhez szól: «Te, hogyha kedved telnék, ma a Város-fejedelem-öreg fiához, a te sógorodhoz, mennénk együtt vendégségbe, megnézni, hogyan élnek és milyen módban vannak.» Ő felel: «Menjünk, mulatság kedviért.» — Elmentek. Hosszú ideig vagy rövid ideig mentek, a Városi-fejedelem-öreg városába érkeztek. Oda bementek. A nép a ház padlóján keczézik, hálóvarsával halászik, a gyalmot vető ember gyalmozik, a halászó sövénnyel halászó ember halászó sövénnyel halászik. Asszonyanyja egy szobarekeszben űl: feje feketesas-fészekkel van megrakva; atyja örege a feje búbján turujsas-fészekkel van megrakva. Ő fekszik. A neje varr, dolgozik. — Varrása közben oldala mellől egy kést vesz elő, férjét a hónaaljában késsel megdöfte (kést állított oda). «Jaj, jaj, jaj! valami késsel szurkálsz!» Felűlt s

asèn tū ta voräts. āñkwä-ēkwä śiśɣi: pĭkwė, sūpėm ti χasĭpi. upä pojkśėnė va'ĭl kiwėrnė pätėrs, ta minės. χąsä-l'i vāt'i jälės, jäɣ' ąjkä ūsintāli, sūpä palĭ' χartės, josä-ńolāĭ' tū ti nēĭlsĭ'. jäɣä-ąjkä rąnɣi, śiśɣi: pĭkwė, sūpėm ti χasĭpi. kwol-kannė ti pats. surti-χār-pĭ' kätä, la'ĭl akwän nē'ĭsālėm, χūntėp-nalnė māɣimė, toχä ālmimė. kwol-kannė śältėmtėstä, jäktlawės, nujɣėlawės, pūt pētĭlawės. χąsä-l'i vāt'i pajtaχts, pā ālmuwės, ānin χūnwės, tėn ēli-pālēn ūnttawės; tėsĭ', ajsĭ'. upä lāwi: jā, tąuli, minimēn!

20. *Minėsĭ', vāpsä-pālt joχtsĭ'. man ēt χūls, man χątėl ąls, minuñkwė patės. lāwi: tajėχ am minnėm-jui-pālt au χątėl ąle'in, man kit χątėl ąle'in, kilėn-pālt jälėn sunsuñkwė ąs mēn-jui-pālmēnt χumľė-mūsėχ ąleĭ'. tititēn sunsēn: man jąmės ąleĭ', man ľūľsiñ ąleĭ'. upä minėm-jui-pālt kit χątėl ąls, man χūrėm χątėl ąls, Ūsiñ-ątėr*

így szól: «A vendég nép megérkezte óta már régen fel kellett volna költened. A hosszú földet járt két vendég ember hosszú vagy rövid ideig fog még étlen űlni?!» Felöltözött, hótalpait fölcsatolta, íját nyilát elővette, asszonyanyja szája nyílásába behatolni törekszik. Asszonyanyja visít: «Fiúcska, ím a szám szétszakad!» Ipja könyörgésének erejével benne eltűnt s azzal elment. Hosszú ideig vagy rövid ideig járt, atyja örege egyet ásít, száját szétvonta, hótalpa orrai ím onnan tűnnek elő. Atyja örege kiabál, visít: «Fiúcska, ím a szám szétszakad!» Erre a ház padlójára esett. Egy jávor-tulkot kezén-lábán egybekötve s egy lapátnyélre fölszúrva úgy emelinti. A ház padlójára dobta; fölaprózzák, lenyúzzák s az üstbe rakják. Hosszú ideig vagy rövid ideig főtt, fölemelték, tányérba merték, eléjük helyezték, ettek-ittak. Ipja szól: «No már elég, menjünk!»

20. Elmentek, vejéhez érkeztek. Egy éjtszaka hált ott, vagy egy napig volt ott, menni készült (kezdett). Így szól: «Később az én távozásom után egy napig leszel [otthon], vagy két napig leszel, otthon, sógorodhoz elméssz, megtekinted őt ismét, hogy látogatásunk után (mi utánunk) miképpen élnek. Nézd meg ezeket, vajjon jól élnek-e, vagy rosszúl élnek.» Az ipja távozta után két napig maradt otthon, vagy három napig maradt otthon s a Városi-fejedelem-öreg fiához, az ő sógorához, ment azután. Oda érkezett. A Városi-fejedelem-öreg városa tökéletesen föl van emésztve tűz

ą̄jkä pi' kilä-pālt ta minės. tū joχtės. Ūsiñ-ą̄tėr ą̄jkä ūs uľän akw'-mūs tajimė, tūp lą̄χiñ jiw-supanä χujīle'it. uľä tēm χūrėm āñkwėlä χūrmi' tuštimė, kwolä sāt asnėl kwālilimė, šältsimė. tūl jūw jis.

21. *Kit χą̄tėl ą̄ls, man χūrem χą̄tėl ą̄ls, upä-pālt mujluñkwė minės. upä-pālt joχtės. kitīlawė: «jāχatä, kilėn-pālt jälsėn, man' urėl ą̄leĭ'?» taw lāwi: «kilėm-pālt jälsėm, ūsä uľän tajimė, lą̄χiñ jiwsupän χujīle'it». upä lāwi: «χą̄nal ēlėm-χą̄lės jisiñ tą̄rėm ūnttipėl, ēlėm-χą̄lės-pĭγėn pupi' sāt, kuľ sāt pišėm ul voss ńawlawė! ēläľė ą̄lnė posiñ χą̄tälnė ą̄luñkwė taw at tāngės». — Tūl upä-pālt man au χą̄tėl ą̄lės, man kit χą̄tėl ą̄lės, ańilaχtsi', sipĭχatsi', jūw minės. tēli χą̄tėl χalēnt jälnė ľą̄ñχēn pāñχwiñ sampä samiñ tujtnė at patawė, tuji χą̄tėl χāp-ńäriñ ľą̄ñχēn at talīpi. ti šuńätėl ań ti ą̄leĭ'.*

által, csupán üszkös fadarabjaik hevernek [szerteszét]. Tűz égette három tuskóját három felé állítva, házának hét nyílásán kijár, bejár. Azután haza jött.

21. Két napig volt otthon, vagy három napig volt otthon, ipjához ment vendégségbe. Ipjához érkezett. Emez kérdezi: «Nosza hallod-e, voltál-e sógorodnál, hogyan élnek?» Ő felel: «Sógoromnál jártam, városa tűztől van fölemésztve, csupán üszkös darabjaik hevernek szerteszét.» Ipja felel: «Egykor, ha az ember korabeli világ fog támadni, az embernek fia bálványos hét, ördöngős hét fogásomat keresve ne erőlködjék! További élet fényes napjait megélni ő [t. i. a fejedelemfi] nem akarta.» — Erre ipjánál egy napig vagy két napig volt, aztán átölelték s megcsókolták egymást s ő haza ment. Téli nap közben járó útjokat széles szemű szemes hó be nem esi, nyári napon hajóhabos útjok meg nem szakad. Ezen boldogsággal most is élnek.

ISTENIDÉZŐ IGÉK.

I.

A Világügyelő-férfiúnak, az Ég-fiának idéző igéje *N'aχśėm-vōl* faluban.

Mir-susnė-χum, Tą̄rėm-pî' sātmilä 'Naχśėm-vōl't

Kworės-Sąrni āśkeuw joli-pālt,
'Siś-Sąrni śāńeuw joli-pālt,
Sāt juns-uj-l'ūl'it-Tą̄rėm āśkeuw kistėm
kis-lakw jąñχėm lakwiñ mā sāt ląmtūw num-pālt,
Sāt-tą̄rėm-jisi-nāj-śāńeuw χul'itėm
χą̄tėl jąñχėm jelpiñ mā num-pālt
tērėn-sēñχwiñ sēñχwiñ χą̄tėl vārs,
χul'-sēñχwiñ sēñχwiñ χą̄tėl vārs. —
sawiñ sāχip saw kūńėr,

Arany Kworész (Ég) atyácskánk alatt,
Arany Sis (Ég) anyácskánk alatt, [látotta
hét feketesas [röptényi] magasságbeli Tárém atyácskánk haj-
abroncskerék módjára forgó kerek földünk hét tája felett
Hét-istent-[szült]-ősasszony-anyánk fölbuktatta,
naptól körűlforgott szent föld felett
kórral ködös ködös napot alkotott, [atyánk].
betegséggel ködös ködös napot alkotott [Numi-Tárém, a mi
Inséges subájú sok szegény,

sawiñ ńäräp saw kūńėr,
va'ĭ joχttal tėrėnnė,
va'ĭ joχttal χuľnė
luwūw sak ta kańślañkwė patwės.

*

Āńtiñ sāt uj jiriñ kan num-pālėn
ūlĭlėnė tau̯liñ sispä sisiñ tā̯rėm at vāγūw.
ań-mōl ērĭ'-jis χum jäγūw-pĭ',
mojt-jis χum āśūw-pĭ' ūnlėmä porät,
āńtiñ sāt uj jiriñ kan ľūľsamä χā̯tėl,
ań mōlėχ ti ērĭ'-jis χum, mōjt-jis χum sūwentā'ėm
sū-lakw jā̯ñχėm lakwiñ mā num-pālt
Numi-Tā̯rėm āśūw χuľĭtālės.

*

Ālėm-pälä nāñktal
voikėn vitėp tėpiñ Ās-taľėχt
nājiñ māt jā̯ñχnė χum Ā̯tėr,

---

inséges bocskorú sok szegény,
hogy erőhöz nem juthatunk a kórtól,
hogy erőhöz nem juthatunk a betegségtől,
csontunk ím oly nagyon kezdett el sorvadni.

*

Szarvas állat áldozatos tereden
gyönyörködő szárnyas hátú hátas istent nem látunk.
Hajdan, midőn az ének korabeli férfi, a mi atyánkfia,
a rege korabeli férfi, a mi ősünk fia élt,
szarvas hét állat áldozatos terén állta napján — [hó-bot
ím hajdan ezen ének korabeli férfi, rege korabeli férfi viselte
karikája alakjában forgó kerek föld felett
Numi-Tårėm, a mi atyánk megjelent.

*

A bal fele láthatatlan
fehér vizű táplálékos Ob forrásánál
istennőcskét uraló földeket körűljáró férfi Fejedelemhősnek,

ą̄triñ māt jąñχnė χum Ą̄tėr lāwsawėn.
Sāt-tą̄rėm-jisi-nāj śāńikėn kistėm
ą̄ln kispä kisiñ āpän num-pālt
ētä sāt ūnläkėn,
χą̄tėl sāt ūnläkėn.
jąmės-pāl kātäkėn χumlė ńoumäti:
ūnlėnė jelpiñ mā jänitätėl lēntäti;
vorti-pāl kātäkėn χumlė ńoumäti:
ą̄ln sirpä jelpiñ śäkw jänitätėl χumpläti.

*

Numi-Tą̄rėm āśėn tārätėm
sāt urpä jelpiñ kwol pattänt,
sāt nakpä sąrni kwol pattänt,
sąrni la'ilėp sāt pasän-vätänt,
sąrni aläp sāt läräś num-pālėn
akw' la'ilėp sāt rumkä sēñχwėn χajtnėn χalt,

---

istenkét uraló földeket körűljáró férfi Fejedelemhősnek neveznek téged.
Hét-[istent]-szűlt-ősasszony-anyácskád hajlította
ezüst ívű íves bölcsődön
hét éjen át üldögélsz,
hét napon át üldögélsz.
Jobb felől kezecskéd a mint megmozdúl:
az ülő szent föld egész nagyságában reng belé;
bal felől kezecskéd a mint megmozdúl:
az ezüst szerű szent óczeán egész nagyságában hullámzik.

*

Numi-Tárėm a te atyád alábocsátotta
hét oldalas szent házad zugában,
hét rekeszű arany házad zugában,
arany lábú hét asztalod szélén,
arany fedelű hét szekrényed fölött
egy lábú hét kehelytől eredt mámorodban a mint futkosol,

akw' la'ïlėp larśiñ χūrpä sāt pāñχ sēñχwėn χajtnėn χalt,
tūr jänit jelpiñ paľkėn,
Ās jänit jelpiñ paľkėn
tï' voss sujtnūw!
tūrėn kēli sąrni samėn,
Āsėn kēli sąrni sąmen
tï' voss postïli!
ti sawiñ sāχip saw kūńärėn,
ti sawiñ ńäräp saw kūńärėn ľūľėm
āńtiñ sāt uj jiriñ kan num-pālėn
pēś χansäñ jelpiñ uj nąmtėn
χuľïlėnė tūr-vit
χuľïlėnė Ās-vit
tï' voss χuľïli!

*

Sāt nakpä sąrni-kwol-pattänt,
ą̄ln χūrpä sāt pasän-vätänt,

---

egy lábú rovátkos szélű hét galóczától eredt mámorodban a mint futkosol,
tó nagyságú szent fülecskéd,
Ob nagyságú szent fülecskéd
ide hadd figyeljen (hangozzék),
tóba tükröző arany szemed,
Obba tükröző arany szemed
ide hadd ragyogjon!
Ez inséges subájú sok szegényed,
inséges bocskorú sok szegényed állta
szarvas hét állat áldozatos tereden
tarka tomporú szent állatra [vágyó] elméd
mint felbuzgó tóvíz,
mint felbuzgó Obvíz
ide hadd irányuljon (buzogjon)!

*

Hét rekeszű arany házad zugában,
ezüst szélű hét asztalod szélén,

sạrni la'ỉlėp sāt pasän vātänt
Sāt-tạ̄rėm-jisi-nāj śāńin mastėm
sāt lunt tạwliñ ta'ỉlėn
nēỉlėnė χạtėl sạrni vaγnėn num-pālėn
nạ̄ñχ masäln!
sạrni lakwpä kit sạ̄päk
nạ̄ñχ masäln!
ạ̄ln la'ỉlėp sāt pasän-vātänt
nạ̄ñχ ľūľėn!
χạtėl jạ̄ñχėm χūrėm ur jạ̄ñχäln!
Sāt-tạ̄rėm-jisi-nāj śāńin ēntaptėm
sāt lunt tạwliñ ēntėp nạ̄ñχ ēntäln!
vit-mis nāj vạ̄nśχijim
nēỉliñ χạ̄tėl sạrni sa'ỉkėn num-pālėn,
vōr-mis nāj vạ̄nśχijim
nēỉliñ χạ̄tėl sạrni sa'ỉkėn num-pālėn
sāt juns-uj-ľūľit-Tạ̄rėm jä'ỉkėn tārätėm

---

arany lábú hét asztalod szélén
Hét-istent-[szült]-ősasszony-anyádtól reád adott
hét lúdszárnyas ruhádat
kelő naptól aranyos válladra
öltsd fel!
Az arany patkós két csizmát
öltsd fel!
Ezüst lábú hét asztalod szélén
állj fel!
Napforduló három fordulódat forduld,
a Hét-istent-[szült]-ősasszony-anyád övezte
hét lúdszárnyas övet övezd fel!
Vízi tündér simogatta
kelő naptól aranyos fürtöcskédre,
erdei tündér simogatta
kelő naptól aranyos fürtöcskédre
hét feketesas röpténvi magasságban lakó Tārėm atyácskád
alábocsátotta

sāt urpä jelpiñ kēntėn nā̤ñχ pinäln!
nā̤ñχ χā̤tėltäln!
sāt urpä jelpiñ kwol
sa̤rni la̤mtpä sāt āwi
pali pūnsäln!
nēĭlnė χā̤tėl sa̤rni sa'ĭ
kis lakw minėm lakwiñ mān
kwonä pokapän!
kātä sa̤rni jelpiñ ujkėn jā̤ñχėm,
sāt lūw nēγim ā̤ln āñkwėl-titėnnėl
sāt lūspä ā̤ln śērmät pēsätäln!
sisiñ uj sisä num-pālėn
Sāt-tā̤rėm-jisi-nāj śāńin jinėm
sāt ńelmėp jelpiñ kuńäsiñ
sāt sāmp jelpiñ inärėn
Ā̤tėr lēpäln!
sāt sāmp jelpiñ inärėn num-pālėn

---

hét oldalas szent süvegedet tedd föl,
tündököltesd föl!
Hét oldalú szent házadnak
arany részekből alkotott hét ajtaját
tárd széjjel!
Kelő naptól aranyos fürtödet
az abroncskerék módra menő kerek földre
sugározd ki!
Arany kezű szent állatocskád [lovad] körűljárta
hét lóval kötött ezüst oszlopod tövén
a hét rojtos ezüst gyeplőt old le!
A hátas állat háta fölé
Hét-istent-[szült]-ősasszony anyád szabta
hét nyelvű szent csöngetyűs
hét szögletű szent nyergedet
terítsd föl, Fejedelemhős!
Hét szögletű szent nyergedre

nēĭlėnė χą̄tėl sąrni-kāt
nąñχ pokapākėn!
sāt lūspä ą̄ln śērmät ńowitäln!
kit tą̄rėm χalėn, kit kworės χalėn
nąñχä lapėn!
χą̄tėl jąñχėm sāt ur
sāt sāmpä jelpiñ mā
jänitätėl jąñχäln!
ti sawiñ saχip saw kūńärėn ľūľėm,
ti sawiñ ńäräp saw kūńärėn ľūľėm
jiriñ kan num-pālėn,
puriñ kan num-pālėn
ńārėm χansäñ jelpiñ uj nąmtėn
χuľĭlėnė tūr-sąrni,
χuľĭlėnė Ās-sąrni
tĭ' voss χuľĭli!
luwūw χą̄ltėm tērėn-kēmpli

---

kelő naptól aranyos kezet
oh dicső, tündököltesd föl!
A hét rojtos ezüst gyeplőt rántsd meg,
két ég közé, két menny közé
emelkedjél föl!
Napforduló hét fordulattal
a hét tájú szent földet
forogd körűl egész nagyságában!
Ezen inséges subájú sok szegényed állta,
inséges bocskorú sok szegényed állta
véráldozatos teredre,
ételáldozatos teredre
tarka váll-lapoczkás szent állatra vágyó elméd
mint fölbuzgó aranyos tó,
mint fölbuzgó aranyos Ob
ide hadd irányuljon (buzogjon)!
A csontunkat pusztító kór ruhája szélét

ujin sip roχtėptālėm
sāt rusip jelpiñ χąmśil
pāñkiñ sispä jelpiñ mā joli-pālėn
jolä ūsän!
ńąwlūw χą̄ltėm χuĺ-kēmpli
sąrni sirpä jelpiñ śäkw joli-pālėn
jolä ūsän!

*

Āγi χajtnė jisiñ χą̄tėlūw ūlĺleuw,
pĭ' χajtnė nątiñ χą̄tėlūw pojkeuw.
āγi jisiñ jisiñ χą̄tėlūw
Sāt-tą̄rėm-jisi-nāj śāńin ūnlėnė
ą̄ln sėñsėp sėñsiñ kwol pattannėl,
tūl χą̄tėltäln!
pĭ' nątiñ nątiñ χą̄tėlūw
Sāt-tą̄rėm-jisi-nāj śāńin ūnlėnė
ą̄ln sėñsėp sėñsiñ kwol pattannėl

[amaz] állatod nyakát ijesztő
hét rojtos szent ostorral
a fekete hátú szent föld alá
űzd alá!
a húsunkat pusztító betegség ruhája szélét
az arany szerű szent óczeán alá
űzd alá!

*

Leány futkosó — azon korbeli [értsd: fiatal] napunkat [éldeljük,
fiú futkosó — azon korbeli napunkat esdekeljük.
Leány-korbeli koros napunkat
Hét-istent-[szült]-ősasszony-anyád lakó
ezűst zsámolyú zsámolyos házad zugából —
onnan tündököltesd föl!
Fiú-időbeli idős napunkat
Hét-istent-[szült]-ősasszony-anyád lakó
ezüst zsámolyú zsámolyos házad zugából, —

tūl χą̄tėltäln!
ėläl' ą̄lnė tėnė tėp śuńiń χą̄tėlūw
sāt juns-uj l'ūl'it Tą̄rėm āśkėn ūnlėnė
liliń ą̄l'ät χasmiń kwol sāt āwinėl
tūl χą̄tėltäln!
ti saw totnė saw āγin,
ti saw totnė saw pi̊γėn
l'ūńśėm saw totnė sawiń l'uńś,
pojkėm saw totnė sawiń pojk
sāt juns-uj-lūl'it-Tą̄rėm jäγėn ūnlėnė
liliń ą̄l'ät χasmiń kwol sāt āwinė
minnė tul māń pūwės
nąñχ voss pōχäti!
sāt χār nėγim jiriń kwālγėn jot,
sāt lū nėγim jiriń kwālγėn jot
nąñχ voss pōχäti!

---

onnan tündököltesd föl!
Tovább élő, étekevő boldog napunkat
a hét feketesas röpténvi magasságbeli Tårėm atyácskád lakó
eleven színekkel ékesített ház hét ajtajából,
onnan tündököltesd föl!
Ezen inséget szenvedő sok leányod,
inséget szenvedő sok fiad
elsírta, átszenvedett inséges siralma,
elkönyörögte, átszenvedett inséges könyörgése
a hét feketesas magasságbeli atyád lakó
eleven színekkel ékesített ház hét ajtajához
mint menő felhő kis fuvallata,
hadd hatoljon föl oda!
Hét hímszarvast összekötő áldozatos köteleddel együtt,
hét lovat összekötő áldozatos köteleddel együtt
hadd hatoljon föl oda!

II.

A Világügyelő-férfiúnak, az Ég-fiának idéző igéje Jugra-falván.

Mir-susnė-χum Tą̄rėm-pī' sātmilă Jäni'-paultė.

Sorni-Kaltėś — sorni āś,
Sorni-Kworės jäγėn sātėm
voikėn vitėp χuliñ Ās
vōt χumppä sāt Ās-vōl
jirėn χōltėm sāt ūsėl ūnlilėn,
purin χōltėm sāt paulėl ūnlilėn.
purin χōltnė sāt paulėn χalėt
χāñχei lūsiñ sāt tūrėn ūnlilėn.
χāñχei lūsiñ sāt tūr patittė
sorni vānsiñ sāt χūñχalt.
sorni vānsiñ sāt χūñχalt numi-pālt
tul siltėm jelpiñ q̣wėt-ńol,
vōt χą̄jėm jelpiñ q̣wėt-ńol.

Arany Kaltės — s az aranyos ős,
Arany Kworész atyád előidézte
fehér vízű halas Ob
szél hullámozta hét Obfordulóját
véráldozatodat fogyasztó hét városban lakod,
ételáldozatodat fogyasztó hét faluban lakod.
Ételáldozatodat fogyasztó hét falud között
sás-teres hét tavadat lakod.
Sás-teres hét tavad fenekén
arany gyepes hét patak.
Arany gyepes hét patak felett
felhő szelte szent folyófok,
szél érte szent folyófok.

vōt χą̄jėm jelpiñ ąwėt-ńol numi-pālt
Sorni-Kworės jäγėn lēpėm
jāñk uj-sąw lēpliñ kwol,
sēmėl uj-sąw lēpliñ kwol,
Ur-mis nājin vārmältėm
nēi̊lnė χą̄tėl χuriñ kwol.
Ur-mis nājin vārmältėm
nēi̊lnė χą̄tėl χuriñ kwol-kiwrėntė
sorni χūrpä sāt pasän ūnle'it.
sorni χūrpä sāt pasän χūrät
vi̊γi̊r uj-sąw sāt vārtäk ūnlilėn,
śoräs-oχsėr milpä sorni,
śoräs-oχsėr tulpä sorni
sēmėl uj-sąw sāt vārtäk ūnlilėn.

*

χatań χum, χąlmaχ χum χąläñ ta'i̊l masäln!
χatań χum, χąlmaχ χum χąläñ ta'i̊l num-pālėn
vi̊γi̊r uj-sąw raχwiñ ta'i̊l masäln!

A szél érte szent folyófok felett
Arany-Kworész atyád takarta
hófehér rénszarvasbőr-takarós ház,
fekete nyusztbőr-takarós ház,
hegyi tündér készítette
kelő nap alakú ház.
A hegyi tündér készítette
kelő nap alakú ház belsejében
arany szélű hét asztal áll.
Az arany szélű hét asztal szélén
a vörös nyusztbőrből való hét szőnyeget ülöd, —
fekete rókaprém-süveges aranyos,
a fekete rókaprém-galléros aranyos,
a fekete nyusztbőrből való hét szőnyeget ülöd.

*

Tatár férfitól, kalmuk férfitól [származott] fekete ruhát [öltsd fel!
Tatár férfitól, kalmuk férfitól [származott] fekete ruhád fölé
a vörös nyusztbőr-galléros ruhát öltsd fel,

sēmėl uj-sąw raχwiñ ta'ĭl masäln!
ĭti-sēri posiñ ta'ĭl masäln!
χoli-sēri posiñ ta'ĭl masäln!
nēĭlnė χą̄tėl χuriñ ta'ĭl masäln!
kami-ą̄ln, śopėr-ą̄ln
lūsiñ ēntapėn ēntäln!
akwän sąltim, akwän nēγim
sorni śūltäsiñ sāt śēskän
ńoχsiñ vāγnėn numi-pālnė nąñχ nēγäln!
Sāt-pupĭ'-larpi-nāj ākwėn vārmältėm
kami-ą̄ln. śopėr-ą̄ln lūsiñ jelpiñ
kāńit minėm kāńit-ur,
ą̄kä minėm ą̄kät-ur
kērināñkär sākmiñ sa'ĭ num-pālėn
Sorni-ą̄tėr lēpäln!
sāt pupĭ' larpi nāj ākwėn vārmältėm
sāt lūspä lūsiñ inär
Sorni-Kworės jäγėn pūγältėm

---

a fekete nyusztbőr-galléros ruhát öltsd fel,
az esthajnal fényű ruhát öltsd fel,
a reggeli hajnal fényű ruhát öltsd fel,
a kelő hajnal alakú ruhát öltsd fel!
Kami-ezüst, sopėr-ezüst
rojtos öved övezd föl!
Az egybetűzött, egybekötött
arany szegélyű hét keszkenőt
nyusztos vállad fölé kösd fel!
A Hét istenkét-teremtő-asszony nagyanyád készítette
kami-ezüst, sopėr-ezüst rojtos szentet,
az ernyője forgó aranyos süveget,
a karimája forgó karimás süveget
a szétomló (?) naphevű fürtök fölé,
Arany-Fejedelemhős, borítsd reá!
A Hét-istenkét-teremtő-asszony nagyanyád készítette
hét rojtú rojtos nyerget,
Arany-Kworész atyád fogta

māt vōpi jelpiñ uj sisėn lēpäln!
Sorni-Kworės jäɣėn taʾiltėm
śopėr-ą̄ln, kami-ą̄ln lūsiñ jelpiñ
śopėr-ą̄ln, kami ą̄ln lūsiñ χą̄mśi
at tuľäp tuľäñ kātėl pūɣäln!
liliñ ńą̄lʾ χuriñ χą̄mśi
Sorni-Kworės jäɣėn pūɣältėm
akwʿ turpʾi sāt kūńäs taʾiliñ śērmät
χąjtne tul numi-pālnė nąñχ pūɣäln!
moľėχ patne rakw-sam,
moľėχ patnė vōt-sam
ti kwol sāmnė patuñkwėn!
toχχiñ uj jirėl ti ľūľwäsėn,
āntiñ uj jirėl ti ľūľwäsėn,
χuri sānki saiľėm paľ χōntamläln!
moľėχ patnė rakw-sam patėn,
moľėχ patnė vōt-sam patėn!
χuri sānki saiľėm paľ χōntamläln!

---

földeket bejáró szent állatod hátára borítsd!
Az Arany-Kworész atyád létrehozta (teljesítette)
sopėr-ezüst, kami-ezüst rojtos szentet,
a sopėr-ezüst, kami-ezüst rojtos ostort
öt ujjú ujjas kézzel fogd meg!
Az eleven kígyó alakú ostort,
s az Arany-Kworész atyád fogta
egy hangú hét csengetyűvel teli kantárféket
a futó felhő fölé irányítsd (fogd) föl!
Mint gyorsan szálló esőszem,
mint gyorsan szálló szélfoszlány
ezen ház szögletébe szállj alá!
Patás állat áldozatával állnak ím előtted,
szarvas állat áldozatával állnak ím előtted.
Kinek oly érzékeny füled, mint a félénk fekete kacsáé, oh
Mint gyorsan szálló esőszem szállj, hallgass ide!
mint gyorsan szálló szélfoszlány szállj, [hallgass ide!
Kinek oly érzékeny füled, mint a félénk fekete kacsáé, oh

III.

Középlozvai istenidéző ige.

a) Reguly eredeti följegyzése szerint.

Tạrom sạatmel.

Sạat[1] *tạrom päďďet tạrom*[2]
šiolpäng[3] *jänungve.*[4]
turr lobent[5] *peľpä*[6] *kum*
Oass lobent peľpä kum.
kuro sạang pelppä kum
kuro[7] *sạang sujung*[8] *päľin*
jel vuohteleln.[9]
Aass[10] *šämpä*[11] *kum ôsen*
Ạass jäne šämėn jel vuoľľale.[12]

*

mạlạng[13] *kum lûn*[14] *karte*[15] *šimén*
perjilm[16] *kéring tuospä*
jạmmes uj.[17]

Hét isten hegyiben levő isten,
ősz fejű öregecske!
Tavi tündérrózsa-levél fülű férfi,
obi tündérrózsa-levél fülű férfi,
félénk fekete kacsa fülű férfi, [füled
mint félénk fekete kacsáé, oly [érzékeny] hangfigyelő
konyítsd (csapd) lefelé!

III.

Középlozvai istenidéző ige.

b) Éjszaklozvai átirásban.

Lūsm-jā tą̄rėm-sātmil.

Sāt tą̄rėm patit tą̄rėm,
śūl puñk, jäniñkwė!
tūr-lą̄pänt paľpä χum,
Ās-lą̄pänt paľpä χum,
χuri sāñki paľpä χum,
χuri sāñki sujiñ paľėn
jol vą̄χtäln!
Ās sampä χum ą̄sėn,
Ās jäni' samėn
jol vą̄ľľāläln!

*

Molėñ χum luwėñ kārtä simänėl
pērjŏlėm kērėñ sūppä jąmės uj,

Ob szemű férfi vagy,
mint Ob, oly nagyságú szemed
ragyogtasd lefelé!

*

A vagyonos ember lovas udvara közepéből
választott vasas szájú jeles állatot

näu niχpi[18] *jiu titänne*[19]
ťe vuantessen.[20]

*

Sạat Tạrom kạlét
tạrom kann[21] *vässi pi*
ťi niχpi jiu
jommas nertεχ[22] *kuošt*[23]
jạl šuilssạaln.[24]
ťe niχpi jiu
jommas nėrt kvošt
äkvä[25] *kạatä pošlitettaln*[26]
ťuku[27] *käχtiéln.*
Ạltn[28] *šippä sạat kạating*[29]
kérsalnė[30] *äľing*[31] *uťpe*
jommas turr. ťuť näu
šanš tuńišt mill uiťne
ťuť vuältạléln.[32]
puχńét[33] *jäχtem*
ilmkạls[34] *äńišim*[35]
kạat[36] *jäne poange*[37]
ťuť lautséln.[38]
ťuť lautséln juipoalt.
kạtl kạnžäp kạunžing nạirl[39]
ťutk uoχtéln.[40]

*

---

a te veresfenyő-csemetéd tövéhez
vezettem ím.

*

Hét isten között
az isteni tér legkisebb fia! [szában,
Ezen vörösfenyő-csemetéből álló szép istengyertya hosz-
szökkenj alá! [szában,
Ezen vörösfenyő-csemetéből álló szép istengyertya hosz-

nañ nāñk=pī̊'-jiw titėnnė
ti vānttäsėm.

*

Sāt tą̄rėm χalät
tą̄rėm-kan vāssi̊' pī̊'!
ti nāñk=pī̊'-jiw ją̄mės nērtėχ χą̄sit
jol sūläsālėn!
ti nāñk=pī̊'-jiw ją̄mės nērtėχ χą̄sit
akw' kātä pośėltättalėn —
toχ χāχtälėn!
ą̄ltėn sippä sāt χą̄täñ
kērsālnė al'iñ vitpä ją̄mės tūr; —
tot, nañ sāns l'ūl'it mil vitnė,
tot va'i̊lti̊läln!
puχńit jäktėm ēlėm-χą̄lės ą̄ńśėm
kāt jäni̊' pāñkä tot lą̄utsäln!
tot lą̄utsanėn jui-pą̄alt
χą̄tėl χansäp χansäñ na'i̊rėl
tot vą̄χtäln!

*

---

hogy [e neked fölajánlott lónak] egy előlába (keze) se [ránduljon ki,
úgy emeld őt (hágasd) föl!
Hol arany nyakú hét hattyú
fürdik, ragyogó vízű jeles tó [van]; —
ott te a térdig érő [magasságú] mély vízhez
vezesd le!
A köldöke vágott ember
keze nagy mocsokját mosd ottan le róla!
Miután ott lemostad,
naphímű hímes nyerget
vess ott reá!

*

läilekell[41] *mégs ạls*[42]
kérläil ťuť nätséln.[43]
šiše kell mégs ạls
kér šišl ťuť nätséln.
pänge kell mégs ạls
kér pänge ťuť nätséln.

*

Sạat čilbä[44] *šiling äiränl*
ťuť pundeltéln.
soľ[45] *sạat poaχteln*[46]
soľ sạat saat päť[47]
äkvä päť torrtal[48]
ťuko käχtjéln.

*

ťä nukjoχten jui poalt.
sạlet[49] *poaln jäneng äuä*
jommas lù ńạll[50] *ťuť pušsạngua.*[51]
šiolä päng jänungue
kéring talľe[52] *täľäχne*
ťuť toatsaχti.[53]
kạtl kạnžäpä jommas nạir tärmel
ťuť läbäl lạlaχtiju.[54]

Ha lába gyarló volt:
vaslábat illessz ott reá!
ha háta gyarló volt:
vashátat illessz ott reá!
Ha feje gyarló volt:
vasfejet illessz ott reá!

*

Hét rézkarikájú rézkarikás zabolát
rakj ott reá!
Valódi hét szökkenésed,
valódi hét hét lépés (nyom) [közben]; —
hogy hibátlan legyen minden lépése,
úgy hágasd őt fel!

*

La'ïlä-ke mēkės ą̄ls:
kēr la'ïlėl tot natäsäln!
sisä-ke mēkės ą̄ls:
kēr sisėl tot natäsäln!
puñkä-ke mēkės ą̄ls:
kēr puñkėl tot natäsäln!

*

Sāt śilpä śiléñ aiwänėl
tot pintėltäln!
sōľ sāt patilėn
sōľ sāt sāt patit —
akw' patit tortal
toχ χāχtälėn!

*

Ta nąñχ joχtnėn jui-pąalt
sąlėt-pąal jäniñ āwi
jąmės lūw-ńol tot pūnsuñkwä!
[sąlėt-pąal jäniñ āwi pattät
śūl puñkpä kitï lāwėltaweï'.]
śūl puñk jäniñkwė
kėrėñ suj-jiw taľėχnė,
tot tątsaχti.
χątėl χansäp jąmės na'ïr-tarmėl
tot lapïlälėχti.

Akkor miután fölérkeztél,
az aranyból való nagy ajtót
a jeles ló orra ott nyissa ki!
[Az aranyból való nagy ajtó küszöbén
ősz fejű párt (kettőt) emlegetnek.]
Az ősz fejű öregecske
vasas bot (fokos) fejére
támaszkodik ottan.
A naphímes szép nyeregre
emelkedik ott fel.

Sạat[55] *jä kumpi*[56]
tušting[57] *ńạläšiltom*[58]
sạat päruen[59] *illpoaln*[60]
ťuť taretạritérn.[61]
kiš[62] *jạngi sạat tạrom lahua*
ťuť joạngtäten.
kum pättne[63] *vuongung mä*
jạlt kätskell.[64]
jommas lû tạnk pénl[65]
ťuť šäšt lạngu.[66]

*

mạl[67] *ûrtpe säkvä ne ại*[68]
ťi lạaltau: äk[69] *ńuľa*[70] *kạle*[71] *lạpel*
kạnže jäχti kạńing kettril
ťuť šämesungua.[72]
moll jäne urtpel
ťuť urtsungue.

*

Naje šesting[73] *naing soam*
terin[74] *gépl*[75] *räteng*[76] *sui suitltänet.*[77]
lạaltau ńạr[78] *kér*
murung[79] *most*[80]
ťe voareltessau.[81]

Hét folyóvidék legénye, melyet odaállított,
orruk hasított hét táltoscsikó elé
bocsátják ők ottan [az ujonnan érkezett áldozati lovat].
Abroncskerék módjára forgó hét ég körül
futtatják ők ottan.
Hova férfinak kellene [holtan] beleesnie, oly gödrös föld
hogyha támadott:
a jeles ló az ő patás voltában,
egyengesse ott simára!

*

Jószágot osztó *Saku* (Szîgva-vidékbeli) leányasszonyt

sāt jā χum-pĭ' tūśtėñ
ńolä siltim sāt pārėn ēli-pạalėn
tot tārätālitēn.
kis jāạñχi sāt tāạrėm lakwä
tot jāạñχtitēn.
χum patnė vāạñχėñ mā
joltχatės-ke:
jạmės lūw tāạñχpäñėl
tot sastlañkwä!

*

Mol ūrtpä Sakw nĕ-āγi
ti lāwėltawė.
akw' ńạwľä χalä-lạpėl (?)
χansä jäkti χāạńiñ jätril (?)
tot samäsañkwä!
mol jäni' ūrtpėl
tot ūrtsañkwä!

*

Nājä sastėñ nājiñ sām
tērėn kēpėl rēχtėñ suj
sujtėltėnät lāwėltawė.
ńār kēr mūrėñ most
ti vạarėltėsūw,

---

emlegetnek. [(köze) szerint(?)
Egy húsdarabját [az áldozati lónak] minden egyes rostja
hímzésvágó görbe bicsakkal
aprózza ott szét!
Jószágbeli nagy osztályrészeket
osszon ott szét!

*

Tüzét növesztő tüzes vidékről (a pokolból)
[jövő] kór ruhaszárnya rázó suhogásának
zaja hallatszik, úgy emlegetik.
Nyers vasból való czölöpös sánczot(?)
kezdtünk ím elkészíteni.

kér jäneng nąarp [82]
ťe nąarptelltsau.
térn kaiti sąat ľąng
kelpung [83] *sąat kąatl täbl* [84]
šoka taulungt. [85]
kulľa kaiti sąatl ľang taup [86]
iľmén käži täľäkel
šokal šäizungt. [87]

*

uť šoatä kolem kum [88]
uiť jäneng šoate [89]
ťi étentelts. [90]
ąsmän [91] *pätn koäling* [92] *jäi*
korom nątä ťi étntelts.

Vasból való nagy torlaszoló fával
kezdtük ím eltorlaszolni.
A kór futkosó hét útját
vérrel töltött hét vízmerővel
mind tele locsoljuk.
A betegség futkosó hét keresztutat
éles kés hegyével
mind tele vagdaljuk.

*

kēr jäniñ nārėp
ti nārėptāltėsūw.
tērėn χajti sāt ľą̊ñχ
kēlpėñ sāt kāťėltapėl
są̊χä tą̊wlañkwėt!
χuľ χajti sāt ľą̊ñχ-tą̊wip
ēlmėñ kasäj-taľχėl
są̊χėl sē'ĭsañkwėt!

*

Vit-są̊tä χą̊lėm χum
vit jänėñ są̊tä
ti jēmtėltālės (?).
ą̊smän patėm kwolėñ jä'ĭ
χūrėm ną̊tä
ti jēmtėltālės.

A vízi szerencséjéből kifogyott férfinak
vízi nagy szerencséje
kezdett ím támadni.
Ágyvánkosra esett [értsd: beteg] családatyának (házas a.)
háromszoros életkora
kezdett ím támadni.

IV.

Jurkinfalvi istenidéző ige.

a) Reguly eredeti följegyzése szerint.

Tạrom sạatmel.

Ätr[3] *Tarom sạat*[4] *kạltä saat*[5] *Tạrom mạl*[6] *Tạrom jäukvä! sujing sạang*[7] *sujing päľpä kum, sujing sạang sujing päľen, jạl uottelen.*[8] *tur lobant jänt pälpä kum jạl uottelain; turr jäni šämpä kum, turr jäni šäm ailm,*[9] *jelvuoľale. Nạgeling*[10] *šämpä kum osn, šäm oiln jalvuollạlä.*

is kumne ťi, lag ľeľptạalm, kạšpe iju jommas närtpe ťe ľäľptaus. ńiχpe jiu jommas närtäp ťe ľeľptaus. is kum ľeľptạalm ńirä

Derült egek hét közében
hetedik Ég, gazdag Tárém atyácska!
Mint jó hallású fekete kacsa, oly jó hallású füles férfi,
jó hallású fekete kacsáéhoz hasonlóan jó hallású füledet
konyítsd alá (helyezd le)!
Tavi tündérrózsa-levél nagyságú füles férfi,
[tavi tündérrózsa-levél nagyságú füled végét]
konyítsd alá!
Tó nagyságú szemes férfi,
tó nagyságú szemed végét
ragyogtasd alá!
Éleslátó szemű férfi vagy,
szemed végét ragyogtasd alá!

*

Ezen [áldozatos tér] körét a hajdankor férfia rendezte be.
Borókafenyő-fából szép istengyertyát

IV.

Jurkinfalvi istenidéző ige.

b) Éjszaklozvai nyelvű átirásban.

Tattit-pauliñ tą̄rėm-sātmil.

Atėr tą̄rėm sāt χaltė
sātit tą̄rėm, mol Tą̄rėm jä'ikwė!
sujiñ sāñki sujiñ paľpä χum,
sujiñ sāñki sujiñ paľėn
jol ūnttäln!
tūr-lą̄pänt jänit paľpä χum,
[tūr-lą̄pänt jänit paľ-ą̄ulėn]
jol ūnttäln!
tūr jänit sampä χum,
tūr jänit sam-ą̄ulėn
jol vą̄ľľāläln!
nāñkilėñ sampä χum ą̄sėn,
sam-ą̄ulėn jol vą̄ľľāläln!

*

Jis χumnė ti lakw śą̄pitālėm.
kasäp-jiw jąmės nērtėχ
ti śą̄pitawės,
nāñk-jiw jamės nērtėχ

állítottak ím föl,
vörösfenyő-fából szép istengyertyát

šäštem ńiring än ťi ľelptältus, pome šäštem poming känn ťi ńąagtältus.

ne pätnä šahling mä ąlskäll jommas lu tąngpenl ťuť šäštel tąngve kumpätnä kąssling mä ąlskel, jommas lu tąngul ťe tuseltältus.

kum téping urn[11] *päťen puńtem*[12] *širräpun*[13] *jommąsä kvali jäne sêssel ťe sêssest.*[14] *ńurr*[14] *jäni mąχl*[15] *ťi mąχlsäst, ängäpun*[16] *jommäsä.*[17]

Ätr tąrom sąat kąlpä tąrom kännä vässi pi[28] *pąt vuoi pąt vąine, ńaing*[19] *kaľne ťi ńuor*[20] *silau. lunt vuoi, lunt vaine ńaing kaľne ťu unsilau.*

állítottak ím föl. —
A hajdankor férfia berendezte
vesszejét növesztő vesszőbokros tért
ím rendbe hozták,
a füvét növesztő fűgyepes tért
ím letaposták.

*

Hova nőnek kellene [holtan] beleesnie, ha oly halmos
[ez áldozati] jeles ló patás voltában [föld volt:
egyengetné bár ott símára!
hova férfinak kellene [holtan] beleesnie, ha olyingoványos
jeles ló patájával [(mohos) föld volt:
változtatná bár sík földdé!

*

A férfi eleséges udvara végéből
előfogott sirálypehely-szőrű jelesét (értsd: fehér lovát),
hófajdpehely-szőrű jelesét
kötél nagy bogával
bogozták ím meg,
szíj nagy kötésével
kötözték ím meg.

*

Derült ég hét közében lakó
Târéim terének legkisebb fia!

ti śą̄pitawės. —
jis χum śą̄pitalėm
ńirä sastėm ńirėñ kan
ti śą̄pitawės,
pumä sastėm pumėñ kan
ti [voss] ńāktāltwės.

*

Nē patnė śaχlėñ mā ą̄lės-ke
jąmės lūw-tą̄ñχpäñėl
tot sastėltañkwä!
χum patnė χasliñ mā ą̄lės-ke:
jąmės lūw-tą̄ñχėl
ti [voss] tisėltawės!

*

χum tēpėñ ūrėn patitänėl
pūχiñtėm śirä-pun jąmasä,
āñχä-pun jąmasä
kwą̄lĭ' jänĭ' sāsėl
ti sāsäst,
ńur jänĭ' moχlėl
ti moχėlsäst.

*

Atėr tą̄rėm sāt χalpä
Tą̄rėm kanä vässĭ' pĭ'!
vās vōwi vās vōwnė
ńawėñ kaľnė ti ńūrsĭleuw,
lunt vōwi lunt vōwnė
ńawėñ kaľnė ti ūntsĭleuw.

*

Mint récze hív, réczehivogató
pipegő hanggal rívunk mi fel hozzád,
mint lúd hív, lúdhivogató
pipegő hanggal ülünk mi előtted.

ńiχp iu jommas nertp koašt[21] *kui*[22] *ńąχs šąľingel*[23] *uš*[24] *šąľpoali, kąšpi iju jommas närtep koąšt kaľ*[25] *ńąχs lušängel ťuť lušpoale.*

kitä kąšpä[26] *šiling äivi uńšt*[27] *mąań titä*[28] *pängekel mégs ąls, ťąptal*[29] *kérpängel ťuť nätilät. šišekel méks ąls taptal kér šišel ťuť nätilät.*

Sąat jä uiť kumpi tuštilem, ńąlä šiltem puärn jéur ľąutoalm, suľ saχtpąχtl koąšt äk päť tartaln ńąlä šilten puärn piime atärt tąrom soat kąllnä ättpäť tąrtaľ

ťuť ląu tąalät ätärt tarom sąat kąllnä jąk tännut sąląt pängpä jommas nąirl ťuť ľelptąaling. vuir ąltpä ąľping[30] *nair ťuť ľeľp tąaling.*

A vörösfenyő-csemetéből való szép istengyertya hosszában
hadd szökkenjen hím nyuszt szökkenésével alá!
A borókafenyőből való szép istengyertya hosszában
nőstény nyuszt kúszásával kússzék ott alá!

*

A két ágú rézkarikás zabolát
azután dugja szájába!
S ha feje gyarló volt:
törhetetlen vasfejet illesszen ott reája!
S ha háta gyarló volt:
törhetetlen vashátat illesszen ott reája!

*

Hét folyóvíz vidékéről való legény állította
orra hasított táltoscsikót
emlegetnek.
Igaz hét szökkenés útja alatt,
hogy hibátlan legyen minden lépése —
az orra hasított csődörcsikót
a derült ég hét közébe,
hogy hibátlan legyen minden lépése —
úgy hágassa őt fel!

*

(Ott, így mondják) . . . .
A derült ég hét közébe
jutott [állatra]

Nāñk=pī'-jiw jąmės nērtėχ χąsit
χuj ńoχs sūľiñėl voss sūľpāli!
kasäp-jiw jąmės nērtėχ χąsit
kāľ ńoχs lusiñēl tot luspālä!

*

Kit χaspä śilėñ aiwän
uś-ti māγińtäln!
puñkä-ke mēkės ąls:
tąptal kēr-puñkėl tot natĭlätä!
sisä-ke mēkės ąls:
tąptal kēr-sisėl tot natĭlätä!

*

Sāt jā-vit-χum=pī' tūśtĭlėm
ńolä siltėm pārėn-jēwėr
lāwėltālėm.
soľ sāt patil χąsit
akw' patit tortal —
ńolä siltėm χār-pī'
atėr tąrėm sāt χalnė
akw' patit tortal
[χāχtuñkwä!]

*

(Tot, lāwėltāle'it.) . . . .
Atėr tąrėm sāt χalnė
joχtėn-ut
sąlėt puñkpä jąmės na'ĭrėl
tot śąpituñkwä!
vĭγĭr ąľppä ąľpėñ na'ĭrėl
tot śąpituñkwä!

*

---

aranyos fejű szép nyerget
rakjanak ott rá!
Vörös festésű festett nyerget
rakjanak ott rá!

*

sąlt poal jäneng äu ląltau jommas lu korengel tąnt kvelt ąlung. soltpoal jäneng äu päťtä šuľ pängpi[31] *kitä*[32] *ląaltąul*[33] *kaos*[34] *pängpä*[35] *jänengkvä, kéring tąľľä*[36] *taľäkäl ťi kwen toatsąląχtä. kéring ąutä*[37] *täľäkäl ťi kven toatsąląχtä. solot pängpä jommas nąire tärmen tošno nuk ľäpląleχtä*

tąn jui poąlt ąlten šippä sąat kąting kér salnä, šuš uiťpä uťing turr, äľ uiťpä uťing turr kum jąur miľ uiťnä tąnt vuältąaläl šąnšpäng miľ uiťnä tant vuältąaläl.

kiš joangum sąat tąrom tan juipoalt tąnt joangtangt, lah juong kątt tąrom tan juipoalt tąnt joang tangt.

ätärt tąrom sąat kąltä mąll urtpä Säkne ąi ląaltau. tan jui-

Aranyból való nagy ajtót
emlegetnek.
A jeles lovat —
azután [oda] hadd vezessél! —
Aranyból való nagy ajtó küszöbén
ősz fejű párt emlegetnek.
A hamvas fejű öregecske
a vasas bot (fokos) fejével
ím támaszkodjék meg!
A vasas kopja fejével
ím támaszkodjék meg!
Az arany fejű szép nyeregre
azután meg emelkedjék föl!

*

Azután az aranynyakú hét hattyú
a hol fürdik, annak a ragyogó vizű vizes tónak,
fényes vizű vizes tónak
férfi csipőjéig érő mély vizéhez
vezesd ott le!
Férfi térde fejéig érő mély vizéhez
vezesd ott le!

*

Az abroncskerék módjára forgó hét ég körül
forogtassák ott azután őket (t. i. a lovakat)!

Sąlėt-pąal jäniñ āwi
lāwėltawė.
jąmės lūw . . . . . .
tōnt kwāltůluñkwä! —
sąlėt-pąal jäniñ āwi pattät
śūl puñkpä kitə̄' lāwėltaweə̄'.
χąus punkpä jäniñkė
kērėñ suj-jiw-taľχėl
ti χot-tątsėlaχtä!
kērėñ ąutä-taľχėl
ti χot-tątsėlaχtä!
sąlėt puñkpä jąmės na'ůr tarmėl
uś-ti nąñχ lapůlālėχtä!

*

Ton jui-pąalt ąltėn sippä sāt χątäñ
kērsalnė śuś vitpä vitėñ tūr,
aľ vitpä vitėñ tūr
χum śirkip mil vitnė
tot va'ůltāläln!
[χum] sāns-puñk mil vitnė
tōt va'ůltāläln!

*

Kis jąñχėm sāt tąrėm
ton jui-pąalt tot jąñχtañkwėt!
lakwä jąñχėm χąt tąrėm
ton jui-pąalt tot jąñχtañkwėt!

*

Atėr tąrėm sāt χaltė
mol ūrtpä Sakw nē-āχi

A körben forgó hat ég körül
forogtassák ott azután őket!

*

A derült ég hét közében
jószágot osztó *Sakw* leányasszonyt

poalt ass poall šät kąnnšä[38] *ťuť kąnžilät,*[39] *kąnžä sąχtung kąńing kättri koaring poall šät kąnžä ťiť šämilät.*[40] *kiš joąngum soąt tarom moll jäne urtpängel tant urtiląngt, lah sąngä kąot tarom tép jäne urtpängel tant urtiląngt.*

kuľ kaitpi sąatl ľąng uring šoat käži täľäkel šąggt toąltąngt. térn kaitnä koat ľąng loaltau uring soat poalt täľäkäl pušn šäisąngt.

ąssmän kväting kväll jägä ąlskäll, ąssmen kvätä kväll jäγä korom nątt ťi étentällts. ąssmän pätäm poring[41] *pi olskäll, ąssmän pätän poring pi korom nątt ťi étentälts. ąssmän pätä kväll ąnghu*

---

emlegetnek. —
Azután . . . . . [kimetszett] likakból álló hét hímzést
hímezgetnek ottan;
hímzésre való görbe bicsakkal
[kimetszett] mintákból álló hét hímzést
szabdalnak aprózva ottan. —
Az abroncskerék módjára forgó hét égtájék számára
jószágbeli nagy osztályrészeket
osztogassanak ottan!
A körben forgó hat égtájék számára
eleségbeli nagy osztályrészeket
osztogassanak ottan!

*

Betegség futkosó hét utat emlegetnek. —
Oldalas hét kés hegyével
legyenek mind tele vagdalva!
Kór futkosó hat utat emlegetnek. —
Oldalas hét aczélkard hegyével
legyenek mind tele metszegetve!

*

Ha ágyvánkosán betegen kínlódó családatya volt:
az ágyvánkosán betegen kínlódó családatyának
ím háromszoros életkora támadott.
Ha ágyvánkosára [beteges] esett szeretett (szívbeli) fiú volt:
az ágyvánkosára esett szeretett fiúnak

lāwėltawė. —
ton jui-pḁalt . . . . . as-pḁal sāt χansä
tot χansi̊le'it ;
χansėsaχtėñ χḁ̄ńiñ jätri (?)
χūriñ pḁal sāt χansä
tot sami̊le'it. —
kis jḁ̄ñχėm sāt tḁ̄rėm
mol jäni̊' ūrtpäñėl
tot ūrti̊lañkwėt !
lakwä jḁ̄ñχėm χḁt tḁ̄rėm
tēp jäni̊' ūrtpäñėl
tot ūrti̊lañkwėt !

*

χul' χajtpä sāt l'ḁ̄ñχ [lāwėltawė]. —
urėñ sāt kasäj talχėl
sḁ̄χä tḁ̄lėtañkwėt !
tērėn χajtnė χḁt l'ḁ̄ñχ lāwėltawė. —
urėñ sāt pulät- [sirei] tal'χėl
pusėn sē'i̊sañkwėt !

*

Ḁsmän χḁjtėñ kwol-jäγä ḁ̄lės-ke :
ḁsmän χḁjtėñ kwol-jäγä
χūrėm nḁt ti jēmtėltālės (?).
ḁsmän patėm [sim-] porėñ pī̊' ḁ̄lės-ke :
ḁsmän patėm [sim-] porėñ pī̊'
χūrėm nḁt ti jēmtėltālės.
ḁsmän patėm kwol-āñkwä [ḁ̄lės-ke :
ḁsmän patėm kwol-āñkwä]

ím háromszoros életkora támadott.
Ha ágyvánkosára esett családanya volt:
az ágyvánkosára esett családanyának
ím kétszeres életkora támadott.

kit nątt ťi étentälts. poring ąaitä ąlskell kitt nątt ťi étentälts. vuor šoatä kvąlom kum olskel vuor jäne šoątä ťi étentälts. uit jäne šoątä ťi étentälts.

vuornä pätäm[42] *lišoar ąlskel, puľing*[43] *tuosp itt ńąχsä ťuť*[44] *šomeltąlä.*[45] *vuornä pätem päll šąarä ąlskell, puling tuosp itt lénä ťuť šomeltąlä. uiťnä pätem li šąarä ąltentäm täng ulľä ťuť uimi-*[46] *tąalä. uiťnä pätem päll' šąarä ąlskell, ąlten täng täng ullä ťuť uimitąalä.*

nämtal tuľekąntä[47] *kuoltal šuš uiťkvä tąnt puässä tąaln. kąltal äľ uiťkvä nämtal tuľekäntä tąnt puässä tąalną.*

tąn jui poalt vuor šąatä kvalomkum olskell, vuorjäne šąatä ťi étentälts.

Ha vánkosára esett szeretett leánya volt:
a vánkosára esett szeretett leánynak
ím kétszeres életkora támadott.
Ha erdei szerencséjéből kifogyott férfi volt:
erdei nagy szerencséje kezdett ím támadni;
ha vízi szerencséjéből kifogyott férfi volt:
vízbeli nagy szerencséje kezdett ím támadni.

*

Ha erdőbe jutott farka szőre volna [ez áldozati lónak]
az ott szájában ételfalatot hordó, szökő nyuszt gyanánt
Ha erdőbe jutott sörénynszőre volna: ugrándozzék!
az ott szájában falatot hordó szökő, evet gyanánt ugrán-
Ha vízbe jutott farka szőre volna: dozzék!
az ott arany hátszárnyú hátszárnyas hal gyanánt úsz-
Ha vízbe jutott sörénynszőre volna: káljon!
az ott arany hátszárnyú hátszárnyas hal gyanánt úsz-
* káljon!

Névtelen ujj hegyén (terén)
betegségtelen ragyogó vizecskét
csepegtess ott!
Betegségtelen fényes vizecskét
a névtelen ujj hegyén
csepegtess ott!

*

kit ŋat ti jēmtėltālės.
[ąsmän patėm sim-] porėñ āγitä ąlės-ke:
[ąsmän patėm sim-porėñ āγi]
kit ŋat ti jēmtėltālės.
vōr-sątä χąlėm χum ąlės-ke:
vōr jäńi' sątä ti jēmtėltālės.
[vit-sątä χąlėm χum ąlės-ke:]
vit jäńi' sątä ti jēmtėltālės.

*

Vōrnė patėm leĭ' sa'ĭrä ąlės-ke:
pūlėñ sūppä it-ńoχsi' tot sūmėltālä!
vōrnė patėm pali-sa'ĭrä ąlės-ke:
pūlėñ sūppä it-lē'ĭnĭ tot sūmėltālä!
vitnė patėm leĭ'-sa'ĭrä ąlės-ke:
ąltėn tāχpä tāñχėñ χulĭ' tot ujmĭtālä!
vitnė patėm pali-sa'ĭrä ąlės-ke:
ąltėn tāχpä tāñχėñ χulĭ' tot ujmĭtālä!

*

Namtal tuľä-kantė
χuľtal śuś vitkwė
tot pāssätālėn!
χuľtal aľ vitkwė
namtal tuľä-kantė
tot pāssätālėn!

*

Ton jui-pąalt vōr-sątä χąlėm χum ąlės-ke:
vōr jäńi' sątä ti jēmtėltālės.

*

Azután ha erdei szerencséjéből kifogyott férfi volt:
e rdei nagy szerencséje kezdett im támadni.

*

Azután a hét folyóvíz-vidék legénye állította
orra hasított táltoscsikó elé

tan juipoalt soat jä uiť kumpi tuštilem, ńąlä šiltem puärn jéver ilpoaln, poangtal[48] *siéknä vuaχting*[49] *ńeäl kit pältnä tant taretąaläln. vuaχteng ńeäl ätt pälten tant taretąaläln. liling ńąli ąštertäľäkäl ušt kailtąaläln. kąńžing ńąli ąštertäľäkel ušt kąiltoaläl.*

---

szeméttelen dombra lőtt nyíl kétszeres távolságáig
bocsásd ott őt!
Kilőtt nyíl ötszörös távolságáig
bocsásd ott őt!
Eleven kígyóostor hegyével
csak aztán érintsd meg!

Ton jui-pḁalt sāt jā-vit χum-pī̊' tūśtīlėm
ńolä siltėm pārėn jēwėr ēli-pḁalnė
pāñktal sakwnė vḁ̄χtėñ ńāl kit palitnė
tot tārätāläln!
vḁ̄χtėñ ńal at palitnė
tot tārätāläln!
liliñ ńōlī̊'-ḁ̄śtėr=taľχėl
uś-ti χḁ̄jiltāläln!
χansėñ ńōlī̊'-ḁ̄śtėr=taľχėl
uś-ti χḁ̄jiltāläln!

Tarka kígyóostor hegyével
csak aztán érintsd meg!

V.

A Világügyelő-férfiúnak idéző bűvöletes hymnusa Muunkėsz faluból.

Mir-susnė-χum kāstėnė sātiliñ kajä Muuñ-kēst.

Tēpiñ Ās-taľχént,
χoläñ Ās-taľχént
Tąr=ńol-piltäñ-pasiñ-ąut-χą̄n
toχ namejawėn,
Voj=ńol-piltäñ-jelpiñ-ąut-χą̄n
toχ namejawėn. —
akw' āwip sorńi sāt kwol pattant
lunt-la'ĭl ľūľiñ pasän
χą̄n ūntse'in,
vās-la'ĭl lūľiñ pasän
χą̄n ūntse'in.

Tápláléka bő Obod forrásánál,
elesége bő Obod forrásánál
Darú-orr-alakú-függő-madárhálós-fényességes-földnyelv-
ormát-lakó király,
így neveznek téged;
Madár-orr-alakú-függő-madárhálós-szentséges-földnyelv
ormát lakó király,
így neveznek téged. —
Egy ajtós arany hét házad belső zugában
lúdlábnyi magasságú asztal mellett
ülsz te király,
réczelábnyi magasságú asztal mellett
ülsz te király.

śiśir-moɾχo noräñ kit paľ,
namiñ Soɾńi,
tī' voss χōntėmlėnūn mōnt:
jārėm tą̄ɾėm sāt jārėm,
χą̄n, ti jārmīlėmū;
muńśėm tą̄ɾėm χąt muńśėm
χą̄n, ti χą̄jėsū. —
Ātėr χōläln, χą̄n χōläln:
moľėχ patnė rakw-sam χum,
Ą̄tėr, tī' voss patsėnuwėn mōnt!
mōnt Soɾńi,
moľėχ patnė vōt-sam χum,
Ą̄tėr, tī' voss patsėnuwėn mōnt!
sawiñ sāχip saw kuńärėn
tērėn-ńälėn ti χą̄jwėsū,
χuľ-ńälėn ti χą̄jwėsū. —
tėpiñ Ās, χolïñ Ās taľχėnt

Császármadár porczogós füle nyílásához hasonló két füleddel
neves Aranyos,
oh bár ide hallgatnál:
inséges világ (ég) hét inségébe
estünk ím mi, király;
szűkös világ hét szükségébe
jutottunk ím mi, király.
Fejedelemhős, halljad; király, halljad:
gyorsan szálló esőszem [gyorsaságával jövő] férfiú,
Fejedelemhős, oh bár ide szállanál!
Oh Aranyos,
gyorsan szálló szélfoszlány [gyorsaságával jövő] férfiú,
Fejedelemhős, oh bár ide szállanál!
Inséges subájú sok szegényedet,
kórság kínja ért ím bennünket,
betegség kínja ért ím bennünket. —
Tápláléka bő Obod, elesége bő Obod forrásánál

sāt jir χōltėm jiriñ Sorńi,
Ā̊tėr χōlĭläln, χą̄n χōlĭläln:
sēmėl sāχip laj-χĭńėn,
sēmėl sāχip pit-χĭńėn,
man ti tēweu.
tąliñ ńąuľ tąlnė
man ti pūwwėsū,
mosiñ lu mosnė
man ti pūwwėsū.

*

Tūjä uj kuśnäñ χą̄n,
takwsi uj kuśnäñ χą̄n!
sorńi posiñ jelpiñ ujin sis tärmėl
tĭ' voss patsėnuwėn mōnt!
pēś χansäñ jelpiñ ujkėn tärmėl
sorńi pōńpä sorńi śērmät
tĭ' voss pūwäslėn mōnt!

---

hét áldozatot fogyasztó áldozatos Aranyos,
Fejedelemhős halld, király halld:
fekete subájú alvilági járványvész,
fekete subájú fekete járványvész
emészt ím bennünket.
Kóros hús kórja
fogott meg ím bennünket,
beteg csont betegsége
fogott meg ím bennünket.

*

Tavaszi állatot adományozó király,
őszi állatot adományozó király,
arany fényű szentséges állatod hátán
oh bár ide leszállanál!
Tarka csipőjű szent állatocskádon
az arany festésű aranyos kantárszárat
oh bár ide irányoznád (fognád)!

ti alää̈ñ kwol num-pālėn
tī' voss patnuwėn mōnt!
Ās-vit jelpiñ nąmtėn
Āsėn oss tārėmtäslėn mōnt,
tūr-vit jelpiñ nąmtėn
tūrėn oss χuľ̈ätäslėn mōnt!
māt ūnlėnė sāt sām,
vit ūnlėnė sāt sām,
kis-lakw jąñχėm lakwiñ tąrėm
χąn jąñχ̊ilālėn!
kis-lakw jąñχėm lakwiñ tąrėm
jąñχnėn χaltė
kis lakw jąñχėm sāt mā
pusėn sunsäln,
kis lakw jąñχėm sāt sām
pusėn sunsäln!
māt jąñχnė sorńi nąmtėn

Ezen födeles ház fölé
oh bár ide szállanál!
Ob vizére [vágyó] szent elmédet
oh bár bocsátanád az Obba,
tó vizére [vágyó] szent elmédet
oh bár engedned fölmerűlni a tóban!
A földnek elterülő hét vidékét,
a víznek elterülő hét vidékét
abroncskarikaképpen forgó kerek ég módjára,
király, forogd körűl!
abroncskarikaképpen forgó kerek ég módjára
a közben hogy körűlforgod,
az abroncskarikaképpen forgó hét földrészt
vizsgáld meg (nézd meg) tökéletesen,
az abroncskarikaképpen forgó hét vidéket
vizsgáld meg (nézd meg) tökéletesen!
A földeket körűlforgó aranyos elméd

tī' voss patnū!
man ti pojkėnė ńoχs-pojkū
oss χōläslėn,
man ti pojkėnė uj-pojkū
oss χōläslėn!

*

Sāt jirpä jiriñ Sorńi,
χą̄t jirpä jiriñ Sorńi!
tērėn-ke χuľīli:
tērėn pāntmaltėn,
χuľ-ke χuľīli:
χuľ pāntmaltėn!
ti lai pasäñ, piti pasäñ
jelpiñ tāl χą̄jīlėm
tą̄'iñ ńą̄ul tą̄lä
tū voss pāntmėltäslėn,
mosiñ lu mosä

---

bár ide irányúlna (szállna)!
Ím ezen könyörgő nyusztbőr-[ajánló] könyörgésünket
bár meghallgatnád,
ím ezen könyörgő medvebőr-[ajánló] könyörgésünket
bár meghallgatnád!

*

Hét áldozatú áldozatos Aranyos,
hat áldozatú áldozatos Aranyos,
ha kór támad:
oszlasd (egyengesd) el a kórt,
ha betegség támad:
oszlasd el a betegséget!
Ezen alvilági fényű, fekete fényű
szent év (tél) alatt bennünket ért
kóros húsnak kórját
bár oszlatnád el végkép (oda),
beteg csontnak betegségét

tū voss pāntmėltäslėn! —
Tūjä uj kuśnäñ χą̄n, χōlĺläln,
takwsi uj kuśnäñ χą̄n, χōlĺläln:
mōläl, nañėn jārmėlėkeut,
sorńiñ χą̄n, ań mōlėχ nañėn kāstėlėkeut
sāt urp' uriñ jiw, nań jąñχe'in.
ti ūnlėp sāt mā-lą̄mt jąñχnė χą̄n,
ti ūnlėp χą̄t mā-lą̄mt jąñχnė χą̄n!
tērėn jąmtal sästėm mā,
χuĺ jąmtal sästėm mā,
χą̄n pojkĺläleu.
ti māt sawiñ sāχi masmäñ χumin
sawiñ ńārä masmäñ kuńärėn
sėmėl sōppä laj-χĺńėn
ti tēñkwė jėmtwės,
sėmėl sōppä pit-χĺńėn
ti tēñkwė jėmtwės.

---

bár oszlatnád el végkép! —
Tavaszi állatot adományozó király, hallgasd meg,
őszi állatot adományozó király, hallgasd meg:
egykor, midőn inségünkben hozzád fordultunk, édes,
Aranyos király, midőn egykor téged idéztünk, édes,
te mint hét oldalú oldalas fa forogsz vala [hogy kérésünket teljesítsed].
Ezen elterülő hét földrészt körűlfogó király,
ezen elterülő hat földrészt körűlfogó király!
kórság nem járta egyenletes földet,
betegség nem járta egyenletes földet
könyörgünk mi, király.
Ezen a földön nyomorúságos subát öltött férfiad,
nyomorúságos botost öltött szegényed
a fekete szájú alvilági járványvész
im emészteni kezdte,
a fekete szájú fekete járványvész
ím emészteni kezdte.

akw' χum jąmnė sästėm mā tiniñ vol
nąñχ oss vislėn!

*

Ātiñ uj jelpiñ χuri,
ātiñ uj pasiñ χuri,
χąn, joltilimėn;
sāt mā-ląmtpä jelpiñ jelpiñ,
χąn, joltilimėn.
χotäl' ąlnė ńāl-jūräñ saw kojinnė,
χotäl' ąlnė jąut-jūräñ saw kojinnė
χąn pojkilawėn:
pēś χansäñ jelpiñ uj sisėn tärmėl,
sorńi pasäñ jelpiñ śērmät
numėn oss pūwäslėn mōnt;
sāt tąrėm urtėm χąn āśėn-pālt,
sāt jūs-voj lūl'it Numi-Sorńi āśėn-pālt
nąñχ oss χāñγäsėn mōnt!

Egy embernek lépdelni való egyenletes föld drága helyére
bár fölemelnél [betegségünkből]!

*

Sörényes állat szent alakjával,
Sörényes állat fényességes alakjával
vagy te király, igézve;
hét földrészes [azokat bejáró] szent szentnek
vagy te, király, igézve.
Mindenfelé levő nyílfegyveres (-erősségű) sok magzatod,
mindenfelé levő íjfegyveres (-erősségű) sok magzatod
könyörög hozzád király:
tarka csipőjű szent állatod hátán
az arany fényességű szent kantárszárat
a magasból oh bár ide irányoznád!
Ki [egykor] hét istent osztott szét: király atyádhoz,
hét fekete sas [röptényi] magasságban lakó
Fenséges-Aranyos atyádhoz

Numi-Sorńi āśėn-pālt
nąñχ joχtėnėn jui-pālt,
pēś χansäñ jelpiñ ujin
nē'ĭntėnė tąrėm pasäñ kĕr-āñkwälnė
tū voss nēγäslėn mōnt!
Numi-Sorńi āśėn ąśnė
sorńi pasäñ jelpiñ kwol-kiwrėn,
sorńi vit ąumäñ jelpiñ kwol-kiwrėn,
sorńi moχläñ jelpiñ kwol kiwrėn
jū voss śältsėn mōnt!
āwiñ kwol āwin, χąn,
tū voss ľūlsėn mōnt!

* * *

Numi Sorńi āśikėn χumľė lāwĭli:
«pĭkwė! manä jārėm tąrėm jārmėn χąjwäsėn,
manä mońśėm tąrėm mośmėn χąjwäsėn?»

*

---

oh bár emelkednél (hágnál) föl!
Fenséges-Aranyos atyádhoz
miután fölérkeztél,
tarka csipőjű szent állatod
az oda kötésre való ég-fényességű vasoszlophoz
bár oda kötnéd!
A Fenséges-Aranyos atyád birtokát tevő
arany fényességű szent ház belsejébe,
aranyvízzel folyó szent ház belsejébe,
aranykilincses szent ház belsejébe
bár oda belépnél!
Az ajtós ház ajtajába, oh király,
bár oda állnál!

* * *

Fenséges-Aranyos atyácskám ím miképpen szólal:
«Fiúcska! micsoda inséges világ insége ért téged,
micsoda szűkös világ szüksége ért téged?»

*

Numi-Sorńi āśėn numpėl χumľė lāwe'in :
«Sorńi ōn āśikėm,
Sorńi ōn jäγėm!
mōl nañ sātėm
kis-lakw ją̄ñχėm sāt sāmėn,
kis-lakw ją̄ñχėm χą̄t sāmėn
tērėn-ńǟlėn pūwimėt,
χuľ-ńǟlėn pūwimėt.
sawiñ sāχi masmäñ saw kojin,
sawiñ ńārä masmäñ saw kojin
tą̄liñ ńą̄uľ tą̄lnė χą̄jimėt,
mosiñ lu mosnė χą̄jimėt,
sēmėl sāχip laj-χi̊ńėn pūwimėt,
sēmėl sāχip pit-χi̊ńėn pūwimėt.»

*

Numi-Sorńi āśikėn χumľė lāwi̊li :
«sāt urpä uriñ χą̄n, pi̊kwė!

Fenséges-Aranyos atyádnak ím miképpen felelsz:
«Aranyos felséges atyám,
Aranyos felséges apám!
Egykor igézeteddel előhozott
abroncskarika módjára forgó hét vidéked,
abroncskarika módjára forgó hat vidéked
a kór kínja ragadta meg,
a betegség kínja ragadta meg.
Inséges subát öltött sok magzatod,
inséges botost öltött sok magzatod —
kóros hús kórjától vannak érintve,
beteg csont betegségétől vannak érintve,
fekete subájú alvilági járványvész ragadja el őket,
fekete subájú fekete járványvész ragadja el őket.»

*

Fenséges-Aranyos atyácskád ím miképpen válaszol:
«Hét oldalú oldalas király, fiúcska!

pēś χansäñ jelpiñ ujin sis-tärmėl
jolä minäkėn!
tajėχ ą̄s joli tą̄rėmnė joχte'in:
tērėn-ke χul'ilės:
tērėn ńälä pāntmėltālėn;
χul'-ke χu'ilės:
χul' ńälä pāntmėltālėn!
sawiñ sāχi masmäñ saw kojim
āγi ją̄mnė sästėm mā tiniñ χūr
ēlä voss ją̄me'it,
pī' ją̄mnė sästėm mā tiniñ χūr
ēlä voss ją̄me'it!» —
kis-lakw ją̄ñχėm lakwiñ
sāt tą̄rėm sāmtė,
kis-lakw ją̄ñχėm lakwiñ
χą̄t tą̄rėm sāmtė
ti jui-pālt sāt jirėl l'ūl'awėn,

---

tarka csipőjű szent állatod hátán
menj alá, édes!
A mint később az alsó égre [a földre] érkezel:
ha kór támadt:
a kór kínját oszlasd el;
ha betegség támadt:
a betegség kínját oszlasd el!
Inséges subát öltött sok magzatom,
leánynak járni való egyenletes fold drága szélét
hadd járják tovább!
fiúnak járni való egyenletes föld drága szélét
hadd járják tovább!»
Az abroncskarikaképpen forgó kerek
hét világ vidékén,
az abroncskarikaképpen forgó kerek
hat világ vidékén
ezután hét véráldozattal állok előtted,

sāt pūril ľūľawėn ;
sāt vit-pūt issėltawė,
ľiľpėl jänĭmėnė māń jiw-titnė
vitä tū ta sōsĭlawė.»

* * *

Sās-va'ĭtal ti patsėm,
āl-va'ĭtal ti patsėm,
ńoχs-pojk nañėnnė ti pintsėm,
uj-pojk nañėnnė ti pintsėm ;
sāt mā jąñχnė jelpiñ nąmtėn
ēläľ oss χuľĭtäslėn mōnt !
χąt mā jąñχnė pasäñ nąmtėn
ēläľ oss χuľĭtäslėn mōnt !

---

hét ételáldozattal állok előtted ;
hét vizes üstöt forralok,
fiatal (ujonnan növekedett) kis fa tövéhez
a vizét ím oda öntik.

* * *

Térdem erőtlenségében ím leestem,
lábamszára erőtlenségében ím leestem,
nyusztbőrös könyörgést intéztem (helyeztem) ím hozzád,
medvebőrös könyörgést intéztem ím hozzád ;
hét földet körűlforgó szent elméd
oh bár irányoznád javamra (előre),
hat földet körűlforgó fényességes elméd
oh bár irányoznád javamra (előre) !

VI.

A Világügyelő-férfi, az «Ég-fia» igézete a Lozva-folyó mellékén.

Mir-susnė-χum Tą̄rėm-pī̆' sātmilä Lūsm-jāt.

Sāt Ās-pą̄al jiriñ Są̄rni,
χą̄t lą̄mt χum puriñ Są̄rni!
Ās jänit paľpä χum,
tūr jänit paľpä χum!
sawiñ sāχip saw kūńärėn ūnlėnė
pāñkiñ sispä jelpiñ mā num-pālėn
χuri ą̄ulaχ sa'ilėm paľėn,
tūr jänit jelpiñ paľėn
tī̆' voss sujti!
Ās jänit sampä χum,
tūr jänit sampä χum!
Ās pāñχwit jelpiñ samkėn,

Hét Ob vidékén véráldozatos Aranyos,
hat [világ-]rész [járó] férfiú, ételáldozatos Aranyos!
Ob nagyságú füles férfi,
tó nagyságú füles férfi!
Inséges subájú sok szegényed lakó
piszkos hátú szent földed fölött
mint félénk császármadáré, oly érzékeny füled,
tó nagyságú szent füled
hadd hallgasson ide!
Ob nagyságú szemes férfi,
tó nagyságú szemes férfi,
Ob szélességű szent szemecskéd,

tūr jänit jelpiñ samkėn
tī' voss postīli!
Ās sąrni jelpiñ nąmtėn,
tūr sąrni jelpiñ nąmtėn
tī' voss χuľīlėnūw!
saw totnė sawiñ kūńėranėn
sawiñ ľūś-ąulėn ľūńśawėn,
sawiñ pojk-ąulėn pojkawėn.

*

Mā jāχnė jelpiñ Sąrni,
vit jāχnė jelpiñ Sąrni!
sāt χār χajti
voikėn vitėp tėpiñ Ās-taľėχ
Sąrni-χān, Sąrni-ātėr!
χąt χār χajti
voikėn vitėp χuliñ Ās-taľėχ
Sąrni-χān, Sąrni-ātėr!

---

tó nagyságú szent szemecskéd
hadd ragyogjon ide!
Obra vágyó aranyos szent elméd,
tóra vágyó aranyos szent elméd
hadd irányúljon (jelentkezzék) ide!
Inséget szenvedő inséges szegényeid
inséges siralommal sírnak hozzád,
inséges könyörgéssel könyörögnek hozzád.

*

Földet körűlforgó szent Aranyos,
vizet körűlforgó szent Aranyos,
a hét jávorbika futkosó
fehér vizű táplálékos Ob forrásánál [lakó]
Aranyos király, Aranyos fejedelemhős!
a hat jávorbika futkosó
fehér vizű halas Ob forrásánál [lakó]
Aranyos király, Aranyos fejedelemhős!

sāt lūw nēγiñ jiriñ kwālī'-ą̣ulėn
āńtiñ uj jirėn tūśtuwės,
χą̣t lūw nēγiñ puriñ kwālī'-ą̣ulėn
toχχiñ uj purin tūśtuwės.
ti āńtiñ ujin, ti toχχiñ ujin
sāt lūw nēγiñ jiriñ kwālī'-ą̣ulėn,
χą̣t lūw nēγiñ puriñ kwālī'-ą̣ulėn
tū voss pōχtėnūn, tū voss nēīχatnūn!
ań są̣rni lūspä lūsiñ kwālī'
ēläl' voss pūwnūlėn!
ti ańtä tą̣ulėm āńtiñ ujin,
ti tōñχä tą̣ulėm toχχiñ ujin
ēläl' voss pōχtėnūn!

*

Ań-mōnt Ās jänit pal'pä χum lāwėltawėn,
ań-mōnt tūr jänit sampä χum lāwėltawėn:
ań ti pojkiñ sawiñ pojkėm

A hét lóval kötött véráldozatos kötél végére
neked való véráldozatúl szarvas állatot állítottak,
a hat lóval kötött ételáldozatos kötél végére
neked való ételáldozatúl patás állatot állítottak.
Ezen szarvas állatodnak, ezen patás állatod
hét lóval kötött véráldozatos kötele végéhez,
hat lóval kötött ételáldozatos kötele végéhez
bár oda fogózkodnál, bár oda kötözködnél!
Ezen arany rojtú rojtos kötelet
bár előre irányoznád!
Ezen szarva megtelt szarvas állatodhoz,
ezen patája megtelt patás állatodhoz
bár oda fogózkodnál!

*

Előbb is Ob nagyságú füles férfinak neveznek vala téged,
előbb is tó nagyságú szemes férfinak neveznek vala téged:
ezt a könyörgő inséges könyörgésemet

Ās jänit paľpä χum voss χōlnūlėn!
χuri ą̊ulaχ saĭlėm paľ voss χōlnūlėn!
kumliñ puñkėp sāt pāñχ kuśmäñ
sēñχwėn χajtnė χalt,
χuľilėnė Ās-vit, jiriñ nąmtėn,
χuľilėnė tūr-vit, puriñ nąmtėn
tĭ' voss χuľili!

*

Ań nēĭlnė χą̊tėl, sąrni χą̊tėl-kāt!
ań kwālnė χą̊tėl sąrni saγiñ!
ań sąrni-lunt χuriñ Sąrni!
ań nē susstal jelpiñ χą̊n!
ań χum susstal sąrni χą̊n!
an ti pojkėm saw totnė sawiñ pojkėm
sāt Ās-pą̊al jiriñ talin
tū voss nortχatnūw!
am ti lūńśėm saw totnė sawiñ ľūńśėm

Ob nagyságú füles férfi oh bárha meghallanád!
félénk császármadárként érzékeny fülű, oh bár meghallanád!
Pettyes fejű hét galóczától való részegséged
mámorában a mint futkosol,
mint felbuzgó Ob vize, véráldozatra vágyó elméd,
mint felbuzgó tó vize, ételáldozatra vágyó elméd
hadd buzogjon ide!

*

Te fölkelő naptól aranyos napsugár-kéve (nap-kéz),
te fölkelő naptól aranyos fürtű,
te arany lúd alakú Aranyos,
te nőnek láthatatlan szent király,
te férfinak láthatatlan szent király!
Ez a most elkönyörgött inségszenvedő inséges könyörgésem
hét Ob vidékén [elterülő] véráldozatos ruhád aljára
bár oda hatolna (terítődnék)!
Ez a most elsírt inségszenvedő inséges siralmam

Ās jänit sampä χum,
tūr jänit sampä χum
nañėn voss nortχatnūw!

Ob nagyságú szemes férfi,
tó nagyságú szemes férfi
bár eléd hatolna (terítődnék)!

VII.

A Világügyelő-férfi, az Aranyos fejedelemhős idéző igéje Xal-paul faluban.

Mir-susnė-χum Sorni-ą̄tėr sātmilä χal-pault.

'Sāli ą̄ln, mor ą̄ln kēmpliñ χum!
śāli ą̄ln, mor ą̄ln tajtpä χum!
Sorni-Kwores āśėnnė, Sorni-Pos jäγėnnė
āγin lili, pī̆γėn lili ūruñkwė sātwäsėn.
sawiñ āγin, sawiñ pī̆γėn
āγi-lili, pī'-lili marės.
āγi-lili pojki, pī'-lili pojki:
āγi-lili voss ą̄ltsėn!
pī̆'-lili voss ą̄ltsėn!
āγi-lili sōχėrmi, pī'-lili sōχėrmi;
sawiñ āγin, sąwiñ pī̆γėn

Finom ezüst, silány ezüst ruhaszárnyas férfi!
finom ezüst, silány ezüst ruhaujjas férfi!
Aranyos-Menny atyád, Aranyos-Fény apád,
hogy lányod lelkét, fiad lelkét megőrizd, igézetével azért teremtett téged.
Inséges leányod, inséges fiad
leánylelke, fiúlelke szükségbe jutott,
leánylelke, fiúlelke könyörög:
a leánylélek [életét] toldanád meg bár!
a fiúlélek [életét] toldanád meg bár!
A leánylélek összezsugorodik, a fiúlélek összezsugorodik;
inséges leányod, inséges fiad

sa'ỉ lilitä, āt-lilitä
ną̄ñχ ālmėn, ēläľ tārätäln!

*

Vąχ sirpä siriñ kwoltė ūnle'in,
ą̄ln pērpä pēriñ kwoltė ūnle'in.
χotäľ ą̄lnė sawiñ āγin, sawiñ pỉγėn
āńtiñ uj jirėl ti tūśtuwäsėn,
toχχiñ uj jirėl ti ľūľwäsėn.
χūrėm sąwėp sąwätiñ ľūńśėl
Ą̄tėr, ľūńśawėn.
āγi ūliñ śuńiñ χą̄tėl χą̄tältėn!
pỉ' ūliñ śuńiñ χą̄tėl χą̄tältėn!
jūw tēnė ńir-saw at χą̄nteuw,
jūw tēnė pum-saw at χą̄nteuw.
Ą̄tėr, jūw tēnė ńir-saw lāwėn,
jūw tēnė pum-saw lāwėn!

*

---

fürtszálon függő lelkét, hajszálon függő lelkét
emelintsd föl, bocsásd további életre!

*

Réz szarufájú szarufás házban lakol,
ezüst mestergerendájú mestergerendás házban lakol.
Bármerre levő inséges leányod, inséges fiad
szarvas állat véráldozatát állította ím eléd,
patás állat véráldozatával áll ím előtted.
Három siralmú siralmas rimánkodással
rimánkodnak hozzád, Fejedelemhős.
Leány vigalmára való boldog napot ragyogtass föl,
fiú vigalmára való boldog napot ragyogtass föl!
Megenni való vesszőbimbót nem találunk,
megenni való fűbimbót nem találunk.
Fejedelemhős, megenni való vesszőbimbót rendelj,
megenni való fűbimbót rendelj!

*

Nāñktal ujin la'ĭl nāñknūw-ke,
nāñktal χārėn kāt nāñknūw-ke:
sāt ĕt pasėl sās-vāñkil vāñknuwūw,
sāt χą̄tėl pasėl al-vāñkil vāñknuwūw,
sawiñ āγin, sawiñ pĭγėn mā'ės ness ľūśnūwėn.

*

Tērniñ tą̄rėm, χuľiñ tą̄rėm!
ētä ľūńśąwėn, χą̄tėlä ľūńśawėn:
tērėn-saj vārėn, χuľ-saj vārėn!
aumiñ nē-ke ą̄li: nąñχ pusmėltäln!
aumiñ χum-ke ą̄li: nąñχ pusmėltäln!
Sorni-Ātėr, Sorni-χum!
titi mā'ės ti pojkawėn,
titi mā'ės ti ľūńśawėn.

Ha láthatatlan állatodnak lába látszanék,
ha láthatatlan szarvasbikádnak keze [értsd: első lába] látszanék:
hét éjen át térdcsúszással csúsznánk,
hét napon át lábszárcsúszással csúsznánk,
inséges leányod, inséges fiad miatt csakúgy sírnánk hozzád.

*

Kórbocsátó isten, betegségbocsátó isten!
éjjel sírunk hozzád, nappal sírunk hozzád;
kórtól menedéket szerezz, betegségtől menedéket szerezz!
Ha beteg nő van [valahol]: gyógyítsd föl!
ha beteg férfi van [valahol]: gyógyítsd föl!
Aranyos Fejedelemhős, Aranyos-férfi!
ím ezért könyörögnek hozzád,
ím ezért sírnak hozzád.

VIII.

Lozvai imádságtöredék.

. . . . . .

āńtėñ uj jąmės jirėl
nañėn ti ľūľäslėm,
taχχėñ uj jąmės jirėl
nañėn ti ľūľäslėm.
ānėm pattėnė śaχlėñ mā
ul voss χą̄ntχati!
ānėm pattėnė vą̄ñχėñ mā
ul voss χą̄ntχati!
ńoχs-pun ūliñ talin joli-pąalt
ānėm voss sajėlālilėn!
uj-pun ūliñ kēmplin joli-pąalt
ānėm voss sajėlālilėn!

. . . . . .

Szarvas állat jó áldozatával
állok ím előtted,
patás állat jó áldozatával
állok ím előtted.
Engemet elbuktató halmos föld
bár ne találkoznék!
engemet elbuktató gödrös föld
bár ne találkoznék!
Nyuszt szőrével vígasságos ruhád eleje alatt
oh adj számomra menedéket!
medve szőrével vígasságos ruhád eleje alatt
oh adj számomra menedéket!

IX.

Az Aranyos Fejedelemhős hymnusa.

a) Reguly eredeti följegyzése szerint.

Sạrńu ạter käisau.

Sạrńi ạter mât jạχpä kum
kualpä kạtl säing [1] *ạter.*
kuri sailem [2] *sailem päl'ill* [3]
ạašennä [4] *sạatves.*
kotäl' ạlpä iring [5] *mạilpä*
šät mạkijännä. [6]
Tạrom [7] *ńoanming*
šät l'angell ńonmejägen. [8]
pietum [9] *puott siss lili* [10] *ạllmäläs.*
konum [11] *ane siss nạt ạllmäläsen.* [12]
t'e vạχ širpä širing [13] *kväll*
tärrmel unlepä
iring mailpä äku šišennä [14]
Tạrom ńạnming

Aranyos-Fejedelemhős, földeket körüljáró férfi,
fölkelő napfürtös fejedelemhős!
Mint félénk császármadáré oly érzékeny füllel
teremtett téged atyád igézete.
Bármerre levő véráldozatos mellű
hét magzatkád
istent megindító hét beszéddel
indít meg téged [szánalomra].

IX.

Az Aranyos Fejedelemhős hymnusa.

b) Lozvai nyelvű átírásban.

Sạrńi-Ạ̄tėr kaj-sạu.

Sạrńi-Ạ̄tėr māt jạ̄χpä χum,
kwālnė χạ̄tėl saγiñ ạ̄tėr!
χuri [ạulėχ] sa'ỉlėm paľėl
āśėnnė sātwäsėn.
χotäľ ạ̄lnė jirėñ ma'ỉlpä
sāt mạχiännė
Tạ̄rėm ńạnmėñ sāt ľāñχėl
ńạnmejawėn.
pētėm pūt-sis lili
ālmėläsėn,
χūnėm anä-sis nạt
ālmėläsėn.
ti vạχ sirpä sirėñ kwol tarmėl
ūnlėp jirėñ ma'ỉlpȧ akw' śiśėnne

Egy megrakott üst [felfőttének] ideje [elég, hogy] egy lelket
megmentettél (fölemeltél) legyen,
egy telimert tányér [elfogyasztásának] ideje elég, hogy egy életet
megmentettél legyen.
E réz szarufájú szarufás ház fölött
ülő áldozatos mellű kedves gyermeked

šät ľangell poikạun.[15]
vuor[16] *sạtä kạles*[17]
uiť šạtä kạlis.
Numi tạrom jägennä
pobi šät pišentell
näng ľuľsélen.[18]
Tạrom šät pišentell
näng ľuľséln.
Numi tạrom jägennä
pétum puott kuorum jerr
näu poikess.

---

15 istent megindító hét beszéddel
könyörög hozzád.
Az erdő szerencséje elmúlt,
a víz szerencséje elmúlt.
Numi-Tårėm atyád elé
20 bálványi hét fogásoddal

tą̄rėm ńąnmėń sāt ľāńχėl
pojkawėn.
vōr są̄tä χą̄lės,
vit są̄tä χą̄lės.
Numi-Tą̄rėm jäγėn
pupi' sāt piśėntėl
nań ľūľsäln!
Tą̄rėm sāt piśėntėl
nań ľūľsäln!
Numi-Tą̄rėm jäγėnnė
pētėm pūt χūrėm jir(?) . . . . .
nań pojkśėn!

állj te oda,
isteni hét fogásoddal
állj te oda!
Numi-Tårėm atyádnak
[ím itt] megrakott üstben három véráldozat . . . . . .
Te könyörögj [érettünk]!

X.

Megrontás ellen való istenidézet.

Muträ-sätmil.

Kohohou, kohohou!
Sät tąwlėp tąwliñ tąrėm!
Numi-Tąrėm jäɣėn kistėm,
kis-lakw jąñɣėm lakwiñ tąrėm
sät kėmpli num-pält χajtnė
tul sät puɣsėn num-pälėn,
sät χąptėp χąptiñ sunėn
nąñχ ńuwitäln!
numėl minėm sät tąwlėp tąwliñ tąrėm
la'iliñ sätėn jolėn voss χülti!

*

Kohohou, kohohou!
Hét szárnyú szárnyas Isten!
Numi-Tárėm atyád kerekitette
abroncskerék módjára forgó kerek ég
hét széle fölött futó
felhőbeli hét viharfelleged fölé
hét rén-ökrű ökrös szánodat
indítsd föl!
Fönnjáró hét szárnyú szárnyas isten
lábas heted [t. i. hét isten-apródod] hadd maradjon lenn [t. i. a földön]!

*

Ti pāñkiñ sāχipä saw χumin ūnlėnė
nē-χi̯l'iñ, χum-χi̯l'iñ jelpiñ mā num-pālėn,
tūjä-sa̯wėr sa'i̯pä nāj ūnlėnė
nē-lu patėm, χum-lu patėm jelpiñ mā num-pālėn
tā̯rėm χā̯tältėm posiñ sāχin, posiñ ńäräп,
jā̯ñχnė χā̯tėl voikėn kätä
tī' voss pokapi!

*

Am luwėm χā̯ltėm tėrėn-kėmpli
χuli̯lālės ke,
am luwėm χā̯ltėm χuli̯-kėmpli
χuli̯lālės-ke:
sāt ēlmip ēlmiñ jelpiñ sirejil
— ja̯mės pāl kätėm χumlė ńowėmtilėm —
nē-lu patėm χum-lu patėm
pāñkiñ sispä jelpiñ mā joli-pālėn,

Ezen piszkos subájú sok férfiad lakó
nő-jelű, férfi-jelű szent föld fölé,
tavaszi nyúl [szőre színű, t. i. ősz] fürtös asszony [t. i.: földanya] lakó
halotti (alá hullott) nő-csont, halotti férfi-csont [borította] szent föld fölé
az eget beragyogtató fényes subád, fényes botosod,
forgó napnak fehér fényű sugárkévéje (keze)
ide hadd löveljen (fakadjon) elő!

*

Az én csontomat pusztító kór ruhaszéle
hogyha föllebbent,
az én csontomat pusztító betegség ruhaszéle
hogyha föllebbent:
hét élű éles szent karddal
— jobb oldali kezemet a mint megmozgatom —
a halotti nő csont, halotti férficsont borította
piszkos hátú szent föld alá,

am luwėm χą̄ltėm tērėn-sūp, χuľ-sūp
jol pūγäln!

* * *

Ań ńajt-χum tą̄rėm-rē'ĭnė, pupĭ'-rē'ĭne joχtawė; pupχän lāwi:

Ti χum mana-pėl ta χumnė
muträl ta vārĭlimė:
takwi sāt ātpä ātiń puñkä
pēlp ēlmip ēlmiń sirei sāt ēlmil,
są̄wiń mā sāt χalėn jolä jäktäln!
am ti lilim nąñχ vojäln!

*

Sāt tajtpä tajtiń tą̄rėm
sāt tajtėn voss χuľĭli,
sāt nąmtpä nąmtiń tą̄rėm
sāt nąmtėn voss χuľĭli!

* * *

---

az én csontomat pusztító kór száját, betegség száját
oda rekeszd (fogd) alá!

* * *

Most az istenidéző férfira [a samánra] az isten heve, bálvány heve jön reá; bálványalakjához szól:

A mint ez a férfi azt a férfit
ím megrontotta:
az ő hét hajú hajas fejét
vágó élű éles kard hét élével
a réteges föld hét köze alá csapd le;
ezt az én lelkemet pedig vedd föl (gyógyítsd meg)!

*

Hét ruhaujjú ruhaujjas isten,
hét ruhaujjad emelkedjék föl,
hét elméjű elmés isten,
hét elméd emelkedjék föl [értsd: kerekedjék kedved]!

* * *

Nuriñ χumitä pupχä taw pupχä-pālt ti joχts. tīl joχtäs-pėl akw' l'alt ti minėsi'. akw' mat jäni' jāñkėn lui-pālt nėilėpakätä ali-pālt kēr-χār ne'ilėps. — taw χuml'ė vāssi' ārtmi?! sunä joli-pālnė ta lakwės. sun joli-pālnėl ną̄ñχ kwālėpi-mät kēr-χār, tąrąuw-ą̄jkä ti pūχtėsi'. χąsä kāpėrtėsi', vāt'i kāpėrtėsi', kēr-χār kit vēl't-āńtä tą̄lmatės, tąrąuw-ą̄jkä akw' vēl't-puñkä sakwalės. tūl kitti' ta minėsi'. jūw joχtsei' kit māt ą̄lėm pauläγän.

Jūw joχtnēn jui-pālt akw' χumitänėl kit ńaurėm pōsėlėsi': tōnä mōläl pupχä kit vēl't-āńtä tą̄lmats. akw' pupi'-pālt akw' vēl't-puñk sakwalės: tot akw' ńaurėm pōsäls. muträñ χum usmä porät pukit pal pukmäts; ēlėm-χąlės puñk-ātnė pukitä pali χą̄rsäts. — sātχatnė vārmil ta χurip ta.

A megrontó, vagy bosszúságot okozó ember bálványalakja ím az ő bálványalakjához jött. A mint megjött, egymásnak nekimentek. Miközben a folyó alvidéke felől valami «poczkos kántor» (nagy diakon; értsd: medve) termett elő, a folyó felvidéke felől egy vas jávorbika termett elő. — Ugyan mi fog ezután történni?! [A samán úgy megijedt, hogy] ím a szánja alá bújt el. A szán alól a mint előjött, a vas jávorbika és a medve öreg ím birokra kelve összefogózkodtak. Hosszú ideig ügyeskedtek, vagy rövid ideig ügyeskedtek, a vas jávorbikának két homlokszarva letört, a medveöregnek egyik előfoga kitört. Azután ím kétfelé válva távoztak [t. i. a két samán]. Hazaérkeztek két [külömböző] vidéken levő falujokba.

Miután hazaérkeztek, az egyik férfinál két gyermek halt meg: a minap azért tört le az ő bálványalakjának két homlokszarva. A másik bálványalaknak egy előfoga tört ki: ott egy gyermek halt meg. A megrontó ember midőn elpusztúlt (megdöglött), a poczakja fölpukkant; emberfej hajától ment szét a poczakja. Az istenigézés dolga ím ilyesnemű.

XI.

Isten-ének.

Tōrėm-ēri.

Tēpėñ soa̯t śoa̯r mūlėt khọm,
molėñ soa̯t śoa̯r mūlėt khọm,
poj khọm, poj toäťė,
sairiñ tōrėm ōtėr-jäi̊m,
oa̯kėľmėñ tōrėmśiśkėm!
näi̊nėn tėχta̯um, näi̊nėn ajta̯um.
näi̊nėn oa̯t tėχtwėsėm-ke, äjtwėsėm-ke,
ja̯l khōlam. —
īťi khwọjjam, ton-ma̯s khwa̯śγam,
khwa̯lť kwalam, ton ma̯s khwa̯śγam:
a̯um-astal ūrėn!
ja̯mės tēnė oa̯t äśsėm-ke:

Táplálékos hét világot körűljáró férfiú,
jószágos hét világot körűljáró férfiú,
gazdag férfiú, gazdag atyus,
fehér isten, uralkodó atyám,
kegyelmes istenecském!
Te táplálsz engem, te itatsz engem.
Ha te nem táplálnál, ha te nem itatnál,
meghalnék. —
Éjjel ha fekszem, azért imádkozom,
reggel ha fölkelek, azért imádkozom:
egészségben (betegség nélkül) tarts meg engem!
Ha jó táplálékom nem volna:

jąmės tēnė mäjin;
jąmės mäsnė oąt äśśėm-ke:
jąmės mäsnė mäjin!
īťi khwọjnė jol mäjin,
khwąlt kwalnė jol mäjin!
jąmės ēlėm-kholės jąrtėl ōlọχ pōjėrtėn,
jąmės ēlėm kholės jąrtėl tēχw-äjọχw pōjėrtėn!
oątėm ōlnė soąt śoąr mūlėt khọm,
oątėm ōlnė soąt vọr tąťilėp khọm,
poj khọm, poj ťoätė!
ąm näînėn ľüńśam, jōrėstam, khwąśyam:
näî soąt soąmp kėsi kwälėn kiwėrt khwojnėn vuil
ąm ľüśnėm voilėn, khańšilėn.
oątėm ōlnė soąt śoąr mūltenėn šöut,
oątėm ōlne vọrmė näî' tė tąťilėn.
īťi khwọjnė vọrtal pätėp khọmmė
īťi khwọjnė vọrėl mîlėn;

---

jó táplálékot adj nekem;
ha jó öltözékem nem volna:
jó öltözéket adj nekem!
Este alvó helyet adj nekem,
reggel fölkelő helyet adj nekem!
Hogy jó emberekkel együtt élhessek, áldj meg,
hogy jó emberekkel ehessem, ihassam, áldj meg!
Ember lakta hét világot körűljáró férfiú,
emberélet hét szerencséjét hordó férfiú,
gazdag férfiú, gazdag atyuska!
én hozzád sírok, könyörgök, imádkozom:
te a mint hét-szögletes üvegházadban fekszel,
az én sírásom látod, tudod.
Te a mint az emberlakta hét világot körűljárod,
az emberélet szerencséjét hordod ím te.
Te az éjjeli fekvésében szerencsétlenül járt embernek
éjjeli fekvésbeli szerencsét adsz;

khwa̧lt kwalne vọrtal pätėp khọmmė
khwa̧lt vọrėl mīlėn.
ja̧mės mäsnėn, ja̧mės tēnėn ńøres-kēt
ja̧mės mäsnėl, ja̧mės tēnėl pōjėrtilėn;
jamės lọnė, ja̧mės sa̧ọrnė ńørėskēt
ja̧mės lọl toa̧ltilėn, ja̧mės sa̧ọrėl mīlėn.
ton ma̧s khwa̧śγa̧un, ton ma̧s ärila̧un.
īťi khwọjip nēnė ńøl-toa̧lėl ūlla̧un,
khwa̧lt kwalėp nēnė ńøl-toa̧lėl ūlla̧un;
lọñ koa̧tėp khọmnė lọ-pänkėn ärila̧un,
sa̧ọrėñ koa̧tėp khọmnė sa̧ọr-päñkėn ärila̧un.

---

a reggeli fölkeltében szerencsétlenül járt embernek
reggeli fölkelő szerencsét adsz.
Ha jó öltözékre, jó táplálékra van óhajtása,
jó öltözékkel, jó táplálékkal áldod meg;
ha jó lóra, jó tehénre van óhajtása,
jó lóra telepíted föl, jó tehénnel ajándékozod meg.
Azért imádnak téged, azért emlékeznek meg rólad.
Az este lefekvő nő [meggyujtott] vörösfenyő galyával [értsd: illatával] kedveskedik neked,
a reggel fölkelő nő meggyújtott vörösfenyő illatával kedveskedik neked;
a lóbirtokos (lovas kezű) férfi lófejjel emlékezik meg rólad,
a tehénbirtokos férfi tehénfejjel emlékezik meg rólad.

XII.

A Jevra-falubeli Tórem-idéző ige.

Jiwr-pą̈ilėñ Tōrėm-sātėl.

Jäni Tōrėm pojrėś jäum,
Oąs-sämp jäni Tōrėm jäum,
tūr-sämp jäni Tōrėm ťoąťėm,
khwąltal tēpėñ khọm,
khwąltal molėñ khọm,
khwąltal oχśėñ khọm,
tēp ōltmėtėñ khọm,
mol ōltmėtėñ khọm,
pōj ōtėr, pōj pōjrėś!
tēp jäni sāt ōltmėt oąnėm jąlė jorstėn,
mol jäni khōt ōltmėt oąnėm jąlė jorstėn!

Nagy Tórėm úr-atyám,
Ob szemű nagy Tórėm atyám,
tó szemű nagy Tórėm apuskám,
táplálékban ki nem fogyó férfiú,
jószágban ki nem fogyó férfiú,
pénzben ki nem fogyó férfiú,
táplálékot gyarapító gazdag férfiú,
jószágot gyarapísó gazdag férfiú,
gazdag uralkodó, gazdag úr!
Táplálék nagy hét gyarapodásával áldj meg engem,
jószág nagy hat gyarapodásával áldj meg engem!

äľnė jälėm äľ Tōrėm ťoąťėm,
šišin jälėm šiš Tōrėm ťoąťėm,
näɣėn loɣėñ koątėl tǫštėslėm,
sąǫrėñ koątėl tǫštėslėm;
oąnėm tėpėñ kwälėl jąlė lą̄wėn,
molėñ kwälėl jąlė lą̄wėn,
loɣėñ kwälėl jąlė lą̄wėn,
sąǫrėn kwälėl jąlė lą̄wėn!

Előttem járó Elő-Tórėm apuskám,
megettem járó mögbeli Tórėm apuskám,
kezemben lovat állítottam eléd,
kezemben tehenet állítottam eléd;
számomra táplálékkal bő házat rendelj,
jószággal bő házat rendelj (mondj alá),
lóval bő házat rendelj,
tehénnel bő házat rendelj!

XIII.

A Viz-szentjének idéző igéje Jugra-faluban.

Vit-jelpiñ sātmilä Jäni̯ pault.

Intėr taľėχpä sāt uľäpśi,
intėr taľėχpä sāt χāľäśi,
intėr taľėχpä sāt nāñkläśi,
kēs pumpä sāt ńurėm χalt
Vit-jelpiñ pupi̯'-ą̄jkä
ą̄w χōltėm saw rēkwėl ūnle'in,
ą̄w χōltėm saw rōśėl ūnle'in.
aľiñ vitėp sāt a'i̯r
āwitä χą̄nttal surmiñ kwoltė ūnle'in,
ą̄ln surmėp surmiñ kwoltė ūnle'in,
rott tāñχpä tāñχiñ χul χuril ūnle'in.

*

Terebélyes tetejű czédrusfenyő hét erdeje,
terebélyes tetejű nyirfafenyő hét erdeje,
terebélyes tetejű vörösfenyő hét erdeje,
káka'üves hét ret között
Víz-szentjebálvány-öreg [lakol,
víz folyama mosta (fogyasztotta) sok meredély partot
víz folyama mosta sok fövénypartot lakol.
Ragyogó vizű hét örvényben
ajtaja megtalálhatatlan tetőnyilásos házban lakol,
ezüst tetőnyilású tetőnyilásos házban lakol,
gyors hátszárnyú hátszárnyas hal alakjában lakol,

*

Rott tāñχpä tāñχiñ χul χuril
pupî' posiñ χūrėm pojkėl pojkawėn,
pupî' posiñ χūrėm ľūńśėl ľūńśawėn.
χuri sānki saĺėm paľ χōntamläln!
ērî'-jis χum ľūľsėm jiriñ kantė kāstawėn.
χuri sānki saĺėm paľ χōntamläln!
tērėn χuľtėm χūrėm vāsėnnė
jiriñ kātėl ľūľwäsėn.
χuri sānki saĺėm paľ χōntamläln!
χuľ leśpijėm χūrėm vāsėnnė
jiriñ kātėl ľūľwäsėn.

*

Sāt āγi, sāt pî' urtpiñ kitî' āsėn.
mōléχ, jūwľė χūľtėm supėt

Gyors hátszárnyú hátszárnyas hal alakjában
bálványkát illető szentséges három könyörgéssel könyörögnek hozzád,
bálványkát illető szentséges három siralommal sírnak hozzád.
Mint félénk fekete kacsáé, oly érzékeny fülü, hallgasd meg:
az ének korabeli férfi állta véráldozatos téren idéznek téged.
Mint félénk fekete kacsáé, oly érzékeny fülü, hallgasd meg:
kórtól meghagyott három réczéd [értsd: embered]
véráldozatos kézzel áll előtted.
Mint félénk fekete kacsáé, oly érzékeny fülü, hallgasd meg:
betegségtől elsorvadt három kacsád
véráldozatos kézzel áll előtted.

*

Hét leányt, hét fiút széjjelosztott pár (kettő) vagy.
Hajdan, a visszahagyott korban (idődarabban)

tērėn-sūp, χuľ-sūp pūγintäsėn.
ań ą̄s tērėn-sūp pūγäln!
ań ą̄s χuľ-sūp pūγäln!
mōlėχ kis-lakw minėm lakwiń tą̄rėm
sāt sām jänitėl sujėn sujtės.
ań tērėn χuľtėm χūrėm vāsėnnė,
χuľ leśpijėm χūrėm vāsėnnė
ńoχs-pun ūliń pojkėl pojkawėn.
toχχiń uj jirėl ľūľwäsėn,
āńtiń uj jirėl ľūľwäsėn.
tērėn-saj vārėn!
χuľ-saj vārėn!
āγi χajtėm sastėm ľą̄ńχ
ēläľ χą̄ntäln!
pî' χajtėm sastėm ľą̄ńχ
ēläľ χą̄ntäln!
āγi-kāt śarγiń ul väräln!

---

a kórnak száját, betegségnek száját befogtad.
Most szintén fogd be a kór száját!
most szintén fogd be a betegség száját!
Hajdan az abroncskarika módjára forgó kerek ég
hét tájéka terjedelmében hallatszott a híred.
Most pedig kórtól meghagyott három réczéd,
betegségtől lesorvadt három réczéd
nyusztszőrrelvígasságos könyörgéssel könyörög hozzád.
Patás állat véráldozatával állnak előtted,
szarvas állat véráldozatával állnak előtted.
Szerezz menekvést (menekvő mögöt) a kórtól,
szerezz menekvést a betegségtől!
Leánynak futkosni való egyenletes útat
találj számomra (további életre),
fiúnak futkosni való egyenletes útat
találj számomra (további életre)!
Leány kezét fájóvá ne tedd,

pī̄'-kāt śarγiñ ul vāräln!
āγin tērėnnė ul majäln!
pī̄γėn χuľnė ul majäln!

---

fiú kezét fájóvá ne tedd!
Leányodat a kórnak ne add oda,
fiadat a betegségnek ne add oda!

XIV.

A Víz-szentjének idéző igéje a Lozva forrásánál.

Vit-jelpiñ sātmilä Lūsm-taľėχt.

Kĕr alpip sāt ą̄tėr,
āχwtės alpip χąt ą̄tėr,
vōľä sāti' ūnlėnė jelpiñ māχum,
rōśä χąti' ūnlėnė pąsiñ māχum,
tūr lōpant paľpä māχum,
Ās jänit sampä māχum!
am ti saw totnė sawiñ pojkėmnė
tūr-lōpant saĭlėm paľėn
tĭ' voss χą̄ntėmlālnūw!
Ās jänit jelpiñ samėn
tĭ' voss postĭlālnūw!

Vastestű hét fejedelemhős,
kőtestű hat fejedelemhős,
folyófordulókat hét felé lakó szentséges nép,
fövénypartokat hat felé lakó fényességes nép,
tavi tündérrózsa-levélnyi fülű nép,
Ob nagyságú szemű nép!
Ezen szenvedett inségem inséges könyörgéséhez,
tavi tündérrózsa-levél [nagyságú] érzékeny füled
ide hadd hallgatózzon!
Ob nagyságú szent szemed

Ās jänit jelpiñ nąmtpä māχum,
tūr jänit jelpiñ nąmtpä māχum!
χajtnė vit num-pąalėn,
ąwėtnė vit num-pąalėn,
Ās-vit jelpiñ nąmtėn,
tūr-vit jelpiñ nąmtėn
tī̊' voss χul'ītėnūlėn!

*

Kāt patnė śaχliñ mā
ul voss χą̄ntnūm!
la'ī̊l ojmatnė vą̄ñχiñ mā
ul voss χą̄ntnūm!
āγi ją̄mnė sastėm l'ą̄ñχ
sastėmäī̊' voss ją̄mnūlėm!
pī̊' ją̄mnė sastėm l'ą̄ñχ
sastėmäī̊' voss sastlėnūlanėm!
jäγėn sātim jelpiñ māχum,

---

ide hadd ragyogjon!
Ob nagyságú szent elméjű nép,
tó nagyságú szent elméjű nép!
A futó víz fölé,
az omló víz fölé,
Ob-vízbeli szent elméd,
tó-vízbeli szent elméd
ide hadd irányúljon (buzogjon)!

*

Kéz-lehulló dombos földet
oh bár ne találnék!
láb-bicsakló gödrös földet
oh bár ne találnék!
Leánynak járni való egyenletes útat
egyengetnék bár egyenletessé!
fiúnak járni való egyenletes útat
egyengetnék bár egyenletessé!
Az atyától igézettel teremtett szentséges nép,

āśėn sātim pąsiñ māχum!
aṅ-mōnt am ti saw totnė sawiñ pojkėm
nañėn voss pōχtėnūn!

---

az apától igézettel teremtett fényességes nép!
Ezen szenvedett inségem inséges könyörgése
oh hadd hatoljon hozzád!

XV.

A Víz-szentjének idéző igéje Szaw-faluban.

Vit-jelpiñ sātmilä Saw-pault.

Rāśä-ke sāt rāś pattanėl,
vōľä-ke sāt vōľ pattanėl
vit sirpä sāt āter!
ti sor-vit ālnė akw' śarkä-sūntnė
numėl minnė rakw-sam
tī' patŏlän!
numėl minnė vōt-sam
tī' sēɣėmalän!
jāñkėñ ruśėm, χājiñ ruśėm χalnė
ti mineuw:
ruś naknė ul voss pateuw,

Ha fövénypart: hét fövénypart aljáról,
ha folyóforduló: hét folyóforduló aljáról
vízalkotású hét fejedelemhős!
Ezen pálinkával való egy csésze karimájához
mint fenn járó esőszem
szálljatok ide,
mint fenn járó szélfoszlány
lengjetek ide!
Jeges muszkám, üstökös muszkám közibe
megyünk ím mi:
muszka vétségbe bár ne essünk,

mańśi naknė ul voss pateuw!
nan sis-jə̄räntėl,
nan ma'ĭl-jə̄räntėl
nē-χal, χum-χal
taɣäpanė nē ul voss χə̄ntnūw,
taɣäpanė χum ul voss χə̄ntnūw!
pus kātėl, pus la'ĭlėl voss jälnūw!
ti nājiñ paul-qulėn,
ti ə̄trėñ paul-qulėn
pus kāt, pus la'ĭl
jūw voss joχtnūw!

---

vogul vétségbe bár ne essünk!
A ti hátatok erejénél fogva,
a ti melletek erejénél fogva
nő között, férfi között
botránkoztató nőt bár ne találnánk,
botránkoztató férfit bár ne találnánk!
Bár ép kézzel, ép lábbal utazhatnánk!
Ezen istennőcskét tisztelő falu végébe,
ezen istenkét tisztelő falu végébe
ép kézzel, ép lábbal térhetnénk bár vissza!

XVI.

A Víz-szentjének idéző igéje.

a) Reguly eredeti följegyzése szerint.

Uiť jelping käisau.

Rąže[1] *sąat roąšj*
voľe[2] *sąat vuąľ.*
Num tąrom jäɣännä
ąltn[3] *sąat*[4] *surmell*
jägännä sąatusân.[5]
Num tąrom ąašenne
sąrńu sąat surum suntl
jägännä sąatusân.
kuľtntäpä[6] *sąat ąirl*[7] *sąattusän.*[8]
kér[9] *mąilpä sąat ušši*[10]
unlnét ląaltau.[11]
šiole[12] *pängpä kitâ*[13] *unlnätén*[14]
ląaltau : šužing[15] *uťpä*
uťing ąir[16] *ťuť kulľétaχtilén.*[17]

Kiknek fövénypartja hét fövénypart,
kiknek folyófordulója hét folyóforduló:
Numi-Tårėm apátok, —
ezüst hét tetőnyílással
igézett benneteket ő, apátok;
Numi-Tårėm atyátok, —
aranyos hét tetőnyilás szádjával

XVI.

A Víz-szentjének idéző igéje.

b) Felsőlozvai nyelvű átírásban.

Vit-jelpėñ kaj-sąw.

Rą̄śä sāt rą̄ś,
vōľä sāt vōľ:
Numi-Tą̄rėm jäɣännė
ą̄ltėn sāt surmėl,
jäɣännė sātwėsän;
Numi-Tą̄rėm āśännė
sąrńi sāt surėm-sūntėl,
jäɣännė sātwėsän.
χuľľtɣintep sāt a'ĭrėl
sātwėsän. —
kēr ma'ĭlpä sāt ūśśi'
ūnėlnät lāwėltawė,
śūl puñkpä kitĭ'
ūnėlnėtēn lāwėltawė.

---

igézett benneteket ő, apátok;
Hullámzó hét örvénnyel
igézett benneteket. —
Vas mellű hét manónak
ott laktát emlegetik,
ősz fejű kettőnek
ott laktát emlegetik.

ạterän[18] *jạmmes pînä*
kitt[19] *poal jeä-kum,*[20]
korom[21] *poal péš kum.*
äting lû jạmmes kạatl
ti kualeltạuessän[22]*;*
päling lû jạmmes jirl
ti kualeltạuessän.
Nạe šäštem nạing sạamnell
térn läps,[23] *kull läps.*
mạlạχ[24] *térn läpsem*
šiét térn ät päžäps
kull läpsem
šiét kull ät päžäpoalls.
jạmmes nại jạmmes ạtern
ńire[25] *šäštem ńiring känn*
jạmmes[26] *rạažän ńire*[27] *šeštlạus.*[28]
pạmme télem pạming rạažän
pạmme šeštlạus.

Ragyogó vizű vizes örvényben,
ott bukjatok föl!
Úri emberetek jó fia, én
[s e] két felől való atyafi ember,
[e] három felől való régi ember
hajas lovat [tartó] jókézzel
léptünk ím hozzátok,
sörényes ló jó véráldozatával
léptünk ím hozzátok.
A tüzét növesztő tűzes vidékről [értsd: pokolból]
kór kerekedett föl, betegség kerekedett föl.
Hajdan, a mikor kór kerekedett föl,

śuśiñ vitpä vitėñ a'ir,
tot χul'itaχtilän!
ą̄tėrän jąmės pīnė,
— kit-pąal jäi'-χum,
χūrėm-pąal pēs χum —
ātėñ lūw jąmės kātėl
ti kwālėltawėsän;
palėñ lūw jąmės jirėl
ti kwālėltawėsän.
nājä sastėm nājiñ sāmnėl
tērėn lapės, χul' lapės.
mōlėχ tērėn lapsėm-ērt
tērėn at pasäps,
χul' lapsėm-ērt
χul' at pasäpālės.
jąmės nājin, jąmės ą̄tärėn
ńirä sastėm ńirėñ kan,
jąmės rą̄śän ńirä sästlawės,
pumä tēlėm pumėñ rą̄śän
pumä sästlawės.

---

a kór [itt] keresztül nem hatolt,
midőn betegség kerekedett föl
a betegség keresztül nem hatolt. —
Jó úri asszony, jó úri ember
a vesszejét növesztő vesszős [áldozati] tért
jeles fövénypartotoknak vesszejét [kiirtva], simára egyengették,
füvét növesztő füves fövénypartotoknak
füvét [kiirtva] simára egyengették.

XVII.

Vízi idéző ige.

a) Reguly eredeti följegyzése szerint.

Uiť satmä.

koltal[1] *šuš uiťkve osen.*[2]
koltal äl uiťke osen.
leχs[3] *uiť sąat täu*
kolt uiť kąt täu.
äling[4] *joang ällm*[5]
ťi punšältess.[6]
kuring[7] *joąng kurn*
ťe punželtesl.
äling[8] *joang äln tärmelt*[9]
nékem[10] *ńąirä*[11] *kulľ*
ńąirä térn nąi šäštem
nąeng sąamnä poąželn.[12]
ťe sąnga[13] *pésem kąžä tui*[14]
ąi[15] *kąat sar ull sämelnä*[16]

Ki nem fogyó ragyogó vizecske vagy,
ki nem fogyó fényes vizecske vagy.
Mozgó víz hét sodra,
ragadó (vivő) víz hét sodra
fedeles jég-fedeledet
ím fölnyitottad,
szegélyes jég-szegélyedet

XVII.

Vizi idéző ige.

b) Felsőlozvai nyelvű átírásban.

Vit-sātmil.

Xą̄ltal śuś vitkwė ą̄sėn,
χą̄ltal aľ vitkwė ą̄sėn,
lakwsi vit sāt taw,
kwālti vit χą̣t taw
aläñ jāñk-aläṅ
ti pūnsėltäslėṅ,
χūrėñ jāñk-χūrėṅ
ti pūnsėltäslėṅ.
aläñ jāñk-aläṅ tarmėlt
ńākėm ńañrä χuľ, ńañrä tērėṅ
nāj sastėm nājiñ sāmnė pōsäln!
ti sāñkä pą̄sėm χą̣sä tūw
ą̄χi kāt-są̣r ul samäln!
pį̄' kāt-są̣r ul samäln!

ím fölnyitottad.
Födeles jeged födele fölött
tapodott hatalmas betegséget, hatalmas kórt
a tüzét növesztő tüzes vidékre [pokolba] hajtsd el!
Ezen hősége csillapodó hosszú nyáron át
leány kezeszárát össze ne vagdald!
fiú kezeszárát össze ne vagdald!

pi kạat sar ull särmel.[17]
joạr[18] *uiťpä soat airl*[19] *unlän*[20]
šuš[21] *uťpä sạat airl unlän.*
šuš uťpä sạat airl päťtä
širạkä[22] *mạrakä lạaltauän.*
augn[23] *kup*[24] *pängen kuľi*[25] *tạlạχtä*
jarmuχ šämpä sạat ại lạaltau.
vuating kup pängen kuľitạlạχtän.
uťing tittpä[26] *sạat jä*
ạltn täng pä[27] *tängen kull.*
liil[28] *uťing tittpä sạat jä*
sạrńing tạngpo tạngeng kull.
lile uťing tittpä sạat jä
tạatl kväll lạgom kum
ạltn tạng tạngeng kull
tạatl kväll lạga tạat ạale.
tạatl šumľạχ loagung kum
sarńu täng tängeng kull
tạatl šumľạχ lạguä tạat ạale.

Hatalmas vizű hét örvényen uralkodol,
ragyogó vizű hét örvényen uralkodol. —
Ragyogó vizű hét örvény fenekén
Sirakä, Marakä [néven] emlegetnek titek-t:
rohanó habos fejeteket buktassátok elő! —
Selyem szemű hét tündért [leányt] emlegetnek:
széles habos fejeteket buktassátok elő! —
Ti, vizes torkolatú hét folyó
az ezüst hátszárnyú hátszárnyas halfarkkal;

jąr vitpä sät a'ĭrél ünle'in,
'uś vitpä sät a'ĭrél ünle'in. —
śuś vitpä sät a'ĭr pattät
'Sirąkä-Mąrakä läwéltawēn:
ąwéñ χump puñkēn χuľĭtälėχtēn! —
järmak sampä sät äγi läwéltawė:
vötéñ χump puñkän χuľĭtälėχtän!
vitéñ titpä sät jä
ältén täχpä täñχéñ χul-lēγél,
vitéñ titpä sät jä
sąrniñ täχpä täñχén χul-lēγél!
vitéñ titpä sät jä
tätél kwol-läχéñ χum,
ältén täχpä täñχéñ χul,
tätél kwol-läχät, tot älä!
tätél sümľéχ-läχéñ χum,
sąrni täχpä täñχéñ χul
tätél sumľéχ-läχät, tot älä!

---

ti, vizes torkolatú hét folyó
az aranyos hátszárnyú hátszárnyas halfarkkal!
A vizes torkolatú hét folyó [vidéki]
üres házzugolyos embernek,
az arany hátszárnyú hátszárnyas hal
az ő üres háza zugában, ott legyen!
Az üres éléskamra-zugolyos embernek,
az arany hátszárnyú hátszárnyas hal
az ő üres éléskamrája zugában, ott legyen!

XVIII.

A két ural-bérczi istenke hymnusa.

a) Reguly eredeti följegyzése szerint.

N'ạrri käisau.

Menem jä täľäχ [1] *kitâ,*
Ạass [2] *vanžing kitâ,*
tur vanžing kitâ,
kualim jä täľäχ kitâ,
mä [3] *tinltäm unlpä kitâ.*
Num tạrom jäuännä
pạje [4] *tuńištl ľäng* [5] *bạbi*
ľängän ätt joχtkäts.
ľängen tạrom ľängân
tors tuńištl ät joχtkäts.
molä [6] *nạe* [7] *šäštem* [8] *šîtä* [9]
ạter šäštem šîtä
jạmmes jirl [10] *joktem* [11] *!*
šiänt [12] *ạtä* [13] *kuľ* [14] *päžäps*

Eredő folyó forrásánál [lakó] kettő,
torkolló folyó forrásánál [lakó] kettő,
Ob gyepes kettő,
tó-gyepes kettő,
a földet megnyomva ülő kettő!
Numi-Tårèm apátokig [értsd: az égig]
hogy beszédes bálvány beszédetek [föl nem ér]:

XVIII.

A két ural-bérczi istenke hymnusa.

b) Felsőlozvai nyelvű átírásban.

N'ą̄ri' kaj=sau.

Minėm jā-taľėχ kitı̊',
kwālėm jā-taľėχ kitı̊',
Ās-vānsėñ kitı̊',
tūr-vānsėñ kitı̊',
mā tinėltim ūnlėp kitı̊'!
Numi-Tą̄rėm jäγännė
ľāñχėñ pupı̊'-ľāñχän
pājä ľūľitėl at joχtχats,
ľāñχėñ tą̄rėm-ľāñχän
tą̄rės ľūľitėl at joχtχats.
mą̄lėχ nāj sastėm-ērt,
ą̄tėr sastėm-ērt
ją̄mės jirėl joχtėmanl-ērt
ātä χuľ pasäps,

---

csak egy hüvelyknyi magasság hiányzik,
hogy beszédes isten beszédetek [föl nem ér]:
csak egy arasznyi magasság hiányzik.
Hajdan, midőn az úri asszony növekedett,
midőn az úri férfi növekedett (értsd: ifju korában)
midőn jeles áldozattal jöttek eléd,
sem a betegség át nem hatolt,

15 *ątä térn päžäps.*
äń kér jäne šingšän[15]
te kąmläm[16] — *térn tä päžä*[17] *pellts*
kull' pel tä päžä pellts.

---

15 sem a kór át nem hatolt.
Most vas sáncuk (kerítésük) ím meglágyúlt:

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

15 *ātä tērėn pasäps.*
aṅ kēr-siñsänl ti kāmṅämės :
tērėn ta pasäpāltės,
χuľ ta pasäpāltės.

A kór is áthatolni kezdett,
a betegség is áthatolni kezdett.

XIX.

Polėm-isten szoszvafői idéző igéje.

Polėm-tą̄rėm kāstulä.

Polėm-tą̄rėmlė lāwĭlėm
voikėn sā̆χi masėm ą̄tėr!
sawiñ sā̆χi masėm saw saw kuńārėn
mariñ tą̄rėm saka marĭläsėt;
sawiñ ńārä masėm saw saw kojin
jārmiñ tą̄rėm saka jārmĭläsėt:
χĭń χajtnė näriñ vą̄ñχän patĭläsėt.
χōltal ą̄lnė ńoχs-pojkėl
χą̄n pojkĭlawėn,
χōltal ą̄lnė uj-pojkėl
χą̄n pojkĭlawėn:
sąrńi ą̄lnė tiniñ tajtėn

Polėm-istenkének nevezett,
fehér subát öltött fejedelemhős!
Nyomorúságos subát öltött sok sok szegényed
szűkös világ nagy szükségébe esett;
Nyomorúságos subát öltött sok sok magzatod
inséges világ nagy inségébe esett:
átkos járványvész futkosó gödörbe hullottak.
Ki nem fogyó nyusztbőr imádsággal
könyörögnek hozzád, király,
ki nem fogyó medvebőr imádsággal
könyörögnek hozzád, király:
aranyból való drága ruhád alját

voss χuľ̊itėnūlėn,
sąrńi ąlnė tiniñ kėmplin
voss χuľ̊itėnūlėn!

*

Voikėn sāχi masėm Polėm-tąrėm!
ti sossėl vitėp jelpiñ jāriśėn pąχät
sąrńiñ tąwpä jelpiñ χāľėn titėn
Numi-Tąrėm āśėnnė joltĭlimėn.
ti ūnlĭlėnė jäχėn sātėm
sąrńiñ tąwpä χāľ-titėnt,
— χotäľ ąlnė sāt tąrėm urtėm Sąrńi,
χotäľ ąlnė sāt pupĭ' urtėm χąn! —
śali ąln mētiñ kātėl ti pojkĭlawėn.
ti sawiñ māχum ūnlĭlėnė
sawiñ mā-ląmtėnt,
— numėl minnė tąuliñ tąrėm titäś-χum,
jolėl χajtnė la'ĭliñ pupĭ' titäś-χum! —

---

oh emelintenéd föl,
aranyból való drága ruhád szárnyát
oh emelintenéd föl!

*

Fehér subát öltött Polém isten!
Ezen szosszél-vizes szent folyócskád oldalán
aranyos galyú szent nyírfád tövéhez
rendelt téged Numi-Tárém atyád szava.
Ezen itt álló, atyád előigézte,
aranyos galyú nyírfád tövében, [aranyos,
— ki mindenfelé levő hét istent osztottál széjjel, óh
ki mindenfelé levő hét bálványt osztottál széjjel, — óh
[király!
tiszta ezüstöt tartva jutalmúl kezünkben könyörgünk
ím hozzád.
Ezen nyomorúságos nép lakta
nyomorúságos földrészeden,
— fönn járó szárnyas istenek gazda-embere
lenn futkosó lábas bálványok gazda-embere! —

śāli ą̄ln tiniñ pojkėl ti pojkĭlawėn.
tērėn χą̄jėm saw χą̄tėl,
χuľ χą̄jėm näriñ χą̄tėl
āγi-lili saw sorimālėm,
pĭ̄'-lili saw sorimālėm.
sąrńi ą̄lnė tiniñ tajtėn
voss χuľĭtėnūlėn,
sąrńi ą̄lnė tiniñ kēmplin
voss χuľĭtėnūlėn!

*

Sąrńiñ tąwpä jelpiñ χāľėn pą̄χät
sāt ńelmėp jelpiñ nājin tēnė āräś-aulėnt
sēñkwiñ pūt sēñkwėl χą̄n ūnttawėn.
am ti pojkĭlėnė ńoχs-pojkėm
nañ voss χōlnūlėn!
am ti pojkĭlėnė uj-pojkėm
nañ voss χōlnūlėn!

---

drága ezüst [jutalmat ajánló] drága könyörgéssel kö-
[nyörgünk ím hozzád.
A kór-járványos (érintő) inséges napokon
a betegség-járványos átkos napokon
leány lelke, sok szenvedett ki,
fiú lelke, sok szenvedett ki.
Aranyból való drága ruhád ujját
oh bár emelintenéd föl,
aranyból való drága ruhád szárnyát
oh bár emelintenéd föl!

*

Aranygalyú szent nyirfád oldalánál, [végében
hol hét lángú (nyelvű) szent tüzed ég, ama tüzhelyed
gőzölgő üst gőzét állítják eléd, király!
Ezt az én könyörgő nyusztbőr [ajánló] könyörgésemet
óh bár hallanád meg!
Ezt az én könyörgő medvebőr [ajánló] könyörgésemet
óh bár hallanád meg!

ti sawiñ māχum ūnlĭlénė
sawiñ mā-lą̄mténnė
pēśä χansäñ jelpiñ ujin
są̄rńiñ śērmät sāt lēsä
tĭnū voss pūwintėnūlėn!
ti sawiñ sāχip saw kuńärėn,
ti sawiñ ńāräp saw kojėn
tiniñ oχsėr saw kūńäs,
voikėn oχsėr saw są̄χit
χansäñ sippä jelpiñ ujin sipän,
tū man täγätėnuwū.

*

Sū-kis jąñχėm saw są̄rńin
kēnttal ą̄lnė jąmės puñkėl ľūľawėn,
porėstal ą̄lnė jąmės puñkėl pojkawėn.
sēmėl jiwpä saw vōrėn χumľė tēlėm:
tērėn akw' ti sawit,

Ezen nyomorúságos nép lakta
nyomorúságos földrészed felé
csipője tarka szent állatodnak
aranyos kantárja hét kötését
óh bár irányoznád (fognád) ide!
Ezen nyomorúságos subájú sok szegényed,
ezen nyomorúságos botosú sok magzatod —
drága rókabőr sok nyalábját,
fehér rókabőr sok göngyölegjét
tarka nyakú szent állatod nyakára,
aggatnók ím oda.

*

Mint hóbot karikája, azon módra körülállott sok aranyos
süveg nélküli szép fővel áll előtted,
mocsok nélküli szép fővel könyörög hozzád.
Fekete fájú sok erdőd a mint felnőtt.
a kór ép oly tömérdek,

χuľ akw' ti sawit.
ti sawiñ māχum ūnlîlėnė
sąwiñ mā-ląmtėn tärmėl
nēm-χoti tąuliñ tą̄rėm
tî at χą̄jîlāli.
sąrńiñ tąwpä jelpiñ χāľėn,
ali vōt-ke vārės : tąwä ńąwitawė ;
numėl minnė tąuliñ ujin
ńelmä manėr pusėn lujχe'it ; —
lui vōt-ke vārės : tärä ńąwitawė ;
χotäľ ą̄lnė tauliñ sāt saw jūrėn,
χotäľ ą̄lnė la'îliñ sāt saw jūrėn
pusėn nąñχ χuľile'it.
χotäľ ą̄lnė tąuliñ saw ujin
sąrńiñ tąwpä jelpiñ χāľėn tärmėl,
pusėn tū isîle'it.
ta isnänl χaltė

---

a betegség ép oly tömérdek.
Ezen nyomorúságos nép lakta
nyomorúságos földrészed fölött
semmiféle szárnyas isten
ide nem tér be.
Aranyos galyú szent nyírfád,
ha felvidéki szél támad, galya megrázkódik:
[s erre] fenn szálló szárnyas állatod
a mennyiféle nyelvű, mindannyi énekel; —
ha alvidéki szél támad, a gyökere rázkódik meg:
[s erre] mindenfelé levő szárnyas hét sok júr-állatod,
mindenfelé levő lábas hét sok júr-állatod,
mind fölkerekedik.
Mindenfelé levő szárnyas sok állatod
aranyos galyú szent nyírfád fölé
mind oda száll.
Mialatt ők oda szállnak

sawiñ mā joli-pālnė
āɣi-lili saka saw ta minėm,
pĭ'-lili saka saw ta minėm.
aṅ-mōnt samėn-ke posiñ ą̄lnū,
ti sawiñ lilip saw kojin,
ti sawiñ ńāräp saw kojin
pinnė sawiñ pojk jąmės aul
naṅ mōnt voss χōläslėn!
pumä χōlėm-χarä śāriś vitänėl
χĭń-ūrt-χum, saɣiñ χą̄n
kēr toχtėp toχtiñ χāpėn tālsālėm.
sawiñ sāχip saw kuńärėn
aṅ kēr toχtėp toχtiñ χāpėn
pusėn ti tāltĭlimet;
nēm-χoti āɣiñ paul at χūľti,
nēm-χoti pĭɣiñ ūs at χuľti.
aṅ-mōnt samkėn-ke posiñ ą̄lnū:

---

a nyomorúságos föld alá,
leány lelke nagyon sok ment ím el,
fiú lelke nagyon sok ment ím el. [lenék]:
Vajha a te szemed fényességes volna [azaz reánk fényezen nyomorúságos lelkű sok magzatod,
ezen nyomorúságos botosú sok magzatod
itt eléd helyezett nyomorúságos könyörgésének jó végét
te vajha meghallgatnád!
A füve elenyészett tágas tenger vizéről
Kór-fejedelem-férfi, a fürtös király,
a vas keresztpántú keresztpántos hajóra szállott.
Nyomorúságos subájú sok szegényed
ama vas keresztpántú keresztpántos hajóra
mind felszállítódik;
semmiféle leányos falu nem marad meg,
semmiféle fias város nem marad meg.
Vajha a te szemecskéd fényességes volna:

ti sawiñ māχum ūnlĭlėnė
sawiñ mā-lą̄mtėnnėl,
sąrńi χą̄mśi jąmės ą̄ulėl
ań kēr toχtėp toχtiñ χāp
nañ mōnt jolä voss rottmėltäslėn!
voikėn sāχi-tajtėn χūr
maltip vōt jąmės reĭn-ke ńowitawė:
la'ĭlėl minnė la'ĭliñ tą̄rėm-pĭ̄γėnnė
māń sampä samiñ χulpėl
tērėn χajtėm ľą̄ñχ lap ta χartĭlawė,
χuľ χą̄nttal näriñ ľą̄ñχ lap ta tą̄rtawė.
sawiñ sāχip saw kuńärėn
āγiñ paulä, pĭ̄γiñ ūsä
Numi-Tą̄rėm āšänėlnė
sāľĭ taχ viššentawėt.
ēläľ ą̄lnė sawiñ kuńäränně,
sāľĭ-ke viššentawėt:

---

ezen nyomorúságos nép lakta
nyomorúságos föld-vidékéről,
arany ostorod jó végével
ama vas keresztpántú keresztpántos hajót
[pusztításában] oh bár te lecsillapítanád!
Fehér subád ujja szélét
ha meleg szélnek jóságos heve mozgatja:
lábbal járó lábas istenfiad
apró szemű szemes hálóval
a kór-futkosó utat majd bevonja,
a betegségnek láthatatlan átkos útja majd elzáródik.
Nyomorúságos subájú sok szegényed
leányos falujját, fias városát
Numi-Tårėm atyjuk
akkor majd szánalmába veszi.
Tovább élő nyomorúságos szegényeid,
hogyha szánalomba veszik őket:

voikėn tūjt voipi āńtiń uj jirėl,
χą̄n, taχ tūśtĭlawėn.

*

Voikėn sāχi tajtėn χūr,
χą̄n, ti pajkĭlawė.
χĭń-ūrt-χum, saγiń χą̄n tālėm
kĕr toχtėp toχtiń χāpä
pumä χarä näriń śāriśnė
jūĺė voss ją̄ńχtėnūlėn!
voikėn tūjt voipi āńtiń ujin
pēś χansäń jelpiń ujin pą̄χėn,
nań voss nēγintėnūlėn!
Numi-Sąrńi āśėn ą̄śnė
ą̄ln pērpä pēriń kwol āwitän,
sāt näkpä śāli ą̄ln jelpiń āńkwėlėn
nań voss nēγintėnūlėn!
sawiń sāχip saw kuńärėn

---

fehér hóhoz hasonlatos szarvas állat véráldozatát
állítanak majd eléd, óh király!

*

Fehér subád ujjának széléhez
könyörgünk ím, óh király.
A melyre a Kór-fejedelem-férfi, a fürtös király szállott,
az ő vas keresztpántú keresztpántos hajóját
a füve ritka átkos tengerbe
óh bár fordítanád vissza!
Fehér hóhoz hasonlatos szarvasállatodat
csipője tarka szent állatod oldala mellé,
hadd kötnéd te oda;
Fennséges-Aranyos atyád birtokát tevő
ezüst keresztgerendájú keresztgerendás ház ajtajához,
hét lépcsőjű tiszta ezüst szent oszlopához
hadd kötnéd te oda!
Nyomorúságos subájú sok szegényed

Numi-Sąrńi āśénnė, tū pojkĺle'it.
nañ, ti sąrniñ tąwpä jelpiñ χāľėn titėt ąlnė
sossėl ta'ĺliñ jelpiñ kwolėn kiwrėn,
voikėn sāχi jąmės tajtėn
tū voss tūlĺlėnūlėn!
sąrńi sāt kwol pattänt,
χōltal ąlnė ńoχs-piťin,
nañ voss ujtχatsėn,
χōltal ąlnė uj-piťin
nañ voss ujtχatsėn!
χotäľ ąlnė tąuliñ sātėn
nañ ul voss ńowitäln!

*

Sąrńi tajtėn, sąrńi kēmplin
ti pojkĺėslū.
χōltal ąlnė ńoχs-pojkū
nañėn ti pintlėslū,

Fennséges-Aranyos atyádhoz, oda könyörögnek.
Te ezen aranyos galyú szent nyírfa tövében levő
szosszėl-állattal teli szent házadba
fehér subád jó ujját
hadd vinnéd be oda!
Aranyos hét házad zugában
el nem pusztuló nyusztbőr-fészekbe
hadd ülepednél te le,
el nem pusztuló medvebőr-fészekbe
hadd ülepednél te le!
Mindenfelé levő szárnyas hetedet
bár ne bántanád te!

*

Aranyos ruhád ujjához, aranyos ruhád szárnyához
könyörögtünk ím.
Meg nem szünő nyusztbőr [ajánló] könyörgésünket
helyeztük ím eléd,

χōltal ą̄lnė uj-pojkū
nañėn ti pintlėslū.
sąrńiñ nąmtėn-ke patnū,
sawiñ sāχip saw kojėnnė
Tą̄rem sātėm jąmės χą̄tėl
ēlä voss pūssėn, ēlä voss ūntsėn!
ēläl' ą̄lnė posiñ χą̄tėl
ālmilėn-ke: ta ālmilėn,
χōltilėn-ke: ta χōltilėn.
jui-aul pojkū-aul ti ą̄lėm;
ti χōltal ą̄lnė ńoχs-pojkū χōlilėn-ke:
jäγėn pūnsėm posiñ χą̄tėl
ēläl' ta jąmeu;
ti χōltal ą̄lnė ńoχs-pojkū at-ke χōlilėn:
sąwiñ mā sāt χalėn ta ujttilėn.

---

meg nem szünő medvebőr [ajánló] könyörgésünket
helyeztük ím eléd.
Ha aranyos kedved telnék benne,
nyomorúságos subájú sok magzatodra
Tárėm előigézte szép napokat
óh bár derítenél (nyitnál elő), óh bár teremtenél (helyez-
Tovább élő fényes napjára nél elő)!
[ha lelkünket] fölemeled: hát fölemeled;
[ha lelkünket] pusztúlni hagyod: hát pusztúlni hagyod.
Utolsó könyörgésünk ím ez volt;
ezen meg nem szünő nyusztbőr [ajánló] könyörgésünket ha meghallgatod:
atyádtól földerített fényes napot [élve]
fogunk ím tovább járdalni.
Ezen meg nem szünő nyusztbőr [ajánló] könyörgésünket ha meg nem hallgatod:
a kérges föld hét közébe nyomsz alá.

XX.

Polėm-isten lozvai idéző igéje.

a) Reguly eredeti följegyzése szerint.

Pąlm tąrom sąatmel.

Altn kum jeing suring kum jiing ąltn šempettäln, suring kum suring šempettäln, — ąltn kum jeing mér ätt vuor šoattal petssem, uiť šoat kinžém uiť šoat vuor šoat vouäm . . . . .

Ezüst férfi atya,
arany férfi atya,
ezüst szemedet irányozd ide,
arany szemedet irányozd ide
Ezüst férfi atya,
miért jutottam erdei szerencsétlenségbe?!

XX.

Polėm-isten lozvai idéző igéje.

b) Felsőlozvai nyelvű átírásban.

Polėm-tą̄rėm sātmil.

Ą̄ltėn χum jä'ĭñ,
sąrni χum jä'ĭñ,
ą̄ltėn samėn pattäln!
sąrni samėn pattäln!
ą̄ltėn χum jä'ĭñ,
manėräĭ' vōr-są̄ttal patsėm?!
vit-są̄t kinse'im,
vit-są̄t, vōr-są̄t vōwe'im....

Vizi szerencsét keresek,
vizi szerencsét erdei szerencsét kérek ....

XXI.

Jauly-tit-falvi istenidéző ige.

Ąul'=tit-pąiliñ Tą̄rėm-sātmil.

Nuñχ Tą̄rėm jäum ą̄sėn,
nuñχ Tą̄rėm ą̄śėm ą̄sėn,
sañγėmlėm Tą̄rėm ą̄sėn,
jäni Tą̄rėm-ańšuχ ą̄sėn,
Pąlm=Tą̄rėm-ańšuχ ą̄sėn,
sāt tą̄rėm vosi pų̄ ą̄sėn,
sāt tą̄rėm khaitä khum ą̄sėn,
käpi ą̄šėχ khairėn tą̄rėmśiśkwė ą̄sėn . . .

Fényes Tårėm apám vagy,
fényes Tårėm atyám vagy,
teremtő Tårėm vagy,
nagy Tårėm öreg vagy,
Polėm-Tårėm öreg vagy,
hét isten közűl legkisebb fiú vagy,
hét eget befutó király vagy,
igen kedves, drága istenecske vagy . . .

XXII.

Paszėt-bálvány-hét-mênkw-öreg idéző igéje Muunkêsz faluban.

Pasėt-pupi'-sāt-mēñkw ąjkä kaj-sąwä Muuñ-kēst

«Võrnėl va'ilėm võr-sāt mēñkw
Numi-Sorńi ōn āśūnė
ti jelpiñ mā-ląmtūnė
mõlti tĩ' sātwėsū,
Numi-Sorńi ōn jäɣūnė
ti jelpiñ mā-ląmtūnė
mõlti tĩ' joltäsawėsū.
kātänū akwänėl tēlėm sāt mēñkw,
la'ilänū akwänėl tēlėm sāt mēñkw
uriñ tąrėm sāt ur jąñχeu,
ārtiñ tąrėm sāt ārt jąñχeu.

«Erdőből alábocsátott erdei hét mênkw,
Fennséges-Aranyos dicső atyánk
ezen szent földrészünkre,
igézett hajdan bennünket ide,
Fennséges-Aranyos dicső apánk
ezen szent földrészünkre,
rendelt hajdan bennünket ide.
Kiknek kezeink egy [méhből] születtek, mi hét mênkw,
kiknek lábain egy [méhből] születtek, mi hét mênkw,
oldalas világ hét oldala szerint forgolódunk,
módos világ hét módja szerint forgolódunk.

puniñ sampä sāt utśi,
puniñ sampä sāt mēñkw
tąw-χal jälmiñ mäń tąrmî'
χūń jēmtmū ? !
tāl-χal jälmiñ mäń pupγî'
χūń jēmtmū ? !»

*

Pēnγėnė ńajt-χumitä numpėl pupî' kitĺaχti:
«manä tąliñ ńąuĺ tąlnė χąjėmän,
manä mosiñ lu mosnė χąjėmän ?»

*

'Najt-χum pupî' numpėl lāwi:
«tąliñ ńąuĺ tąlnė at-ke χąjnuweu,
nanän χūń kāstĺėmū ? !
mosiñ lu mosnė at-ke χąjnuweu,
nanän χūń kāstĺėmū ? !
kēl-pēsäñ jelpiñ māmnė,

Szőrös szemű hét manó,
szőrös szemű hét mênkw
lombleveles galyak közt bujkáló (járó) kis istenné
ugyan hogyan lettünk volna mi?!
Tűleveles galyak közt bujkáló kis bálványkává
ugyan hogyan lettünk volna mi?!»

*

Varázsló samán-emberéhez a bálvány-istenke kérdést intéz:
«Minő kóros hús kórja ért benneteket,
minő sorvadó csont sorvadása ért benneteket?»

*

A samán-ember a bálvány-istenkének válaszol:
«Ha kóros hús kórja nem ért volna bennünket,
mi téged hogyan idéztünk volna?!
Ha sorvadó csont sorvadása nem ért volna bennünket,
most téged hogyan idéztünk volna?!
Kötél [-fonásra való] kákát termő szent földemre,

pēs-sūnsän jelpiñ māmnė,
ti Tā̆rėm joltėm sari mutėm
ti pinäslėm ;
ti Kworės joltėm sari mutėm
ti pinäslem :
liliñ jōr multėm jelpiñ māmt
liliñ jōrėn ēlä voss ujmi̯ti !
liliñ sossėl multėm jelpiñ māmt
liliñ sosslėn ēlä voss ujmi̯ti !
χot-mūs χājėm talĭñ ńa̯uľ talėn-jir ēri ?
χot-mūs χājem mosiñ lu mosėn-jir ēri ?»

*

Pupi̯' ńajt-χumitä numpėl lāwi :
«pupi̯'-χal jälnė χaľi ľa̯ñχ
χotėl viśśentilėm ?
tā̆rėm-χal jälnė χaľi ľa̯ñχ

---

kákát, sást (?) termő szent földemre
ezen Tárém rendelte igaz igézetemet
helyeztem ím ;
ezen Kworész rendelte igaz igézetemet
helyeztem ím :
eleven jár-állattal igézetes szent földemen
eleven jár-állatod hadd úszszék tova !
eleven szosszél-állattal igézetes szent földemen
eleven szosszél-állatod hadd úszszék tova !
Valahogyan bennünket ért kóros hús kórjáért téged illető véráldozat kell-e ?
valahogyan bennünket ért sorvadó csont sorvadásáért téged illető véráldozat kell-e ?»

*

A bálvány-istenke samán-emberéhez szól :
«Bálványok között járó gyors útra
honnan szerezzek módot (honnan veddegélem) ?
istenek között járó gyors útra

χotėl viśśentilėm?
uriñ jiw sāt ur koss jąñχe'im,
ārtiñ jiw sāt ārt koss jąñχe'im:
ārtiñ jiw ārt at torγėmte'im.
χotäl' ąlnė tąuliñ saw tąrėm,
χotäl' ąlnė la'ilіñ saw pupi',
tąwiñ jiw sāt χalt pusėn koss kojililėm,
tāliñ jiw sāt χalt pusėn koss kinsililėm:
tąwiñ jiw sāt χalnėl,
tāliñ jiw sāt χalnėl,
nē-mat ārtiñ jiw ārtä at ārtėle'im,
nē-mat uriñ jiw urä at vērmate'im,
nē-mat l'āñχiñ uj l'āñχä at χąnte'im.»

*

N'ajt-χum pupi' numpėl lāwi:
«χūrėm χum sūnsi mēñkwi' jēmtsėn,
ńilä χum jisi mēñkwi' jēmtsėn,

---

honnan szerezzek módot?
Bárha oldalas fának hét oldala szerint forgolódom,
bárha módos fának hét módja szerint forgolódom:
módos fának hét módját nem értem.
Bárha a mindenfelé levő szárnyas sok istent,
bárha a mindenfelé levő lábas sok bálványt
a lombleveles fa hét közében mind megmozgatom,
a tűleveles fa hét közében mind keresgélem:
a lombleveles fa hét közéből,
a tűleveles fa hét közéből
semmiféle módos fának módját ki nem eszelhetem,
semmiféle szeres (oldalas) fának szerét nem ejthetem (nem bírom),
semmiféle tanácsos állat tanácsát meg nem találhatom.»

*

A samán a bálvány-istenkének felel:
«Három férfi korabeli mênkwvé lettél,
négy férfi idejebeli mênkwvé lettél;

man urėl uriñ jiw urä at vērmatilėn?
man urėl ārtiñ jiw ārtä at ārtmėltilėn?»

*

Xūrėm jäni' mēñkw ti joχtäst; ńajt mēñkwėt numpėl lāwi:
«pūri χōltmiñ pūriñ ma'ĭlėp
χūrėm tą̄rmėkėm!
jir χōltmiñ jiriñ sorńi
χūrėm tą̄rmėkėm!
ti ūnlilėm ńāl-joräñ χūrėm kojkėn,
jąut-joräñ χūrėm śiśėn,
ti tērėn-läńšäñ χūrėm moχin,
ti χuľ-läńšäñ χūrėm posχėn
ti jāñkiñ tāl supän,
ti tūjtiñ tāl supän
āγi ją̄mnė sästėm mā
pusėn ēläľ ją̄mtiän!

---

hogyan van az, hogy szeres fának szerét nem ejtheted?
hogyan van az, hogy módos fának módját ki nem eszelheted?»

*

Erre három nagy mênkw érkezett meg, a samán a mênkwekhez így szól:

«Ételáldozatot fogyasztó ételáldozatos mellű
három istenkém!
véráldozatot fogyasztó véráldozatos aranyos
három istenkém!
Ezen itt ülő nyílfegyverzetű (erősségű) három magzatíjfegyverzetű három kedveseddel, [káddal,
ezen kór gyötörte három kicsikéddel,
ezen betegség gyötörte három drágáddal,
ezen jeges esztendejük hátra levő részét (darabját),
ezen havas esztendejük hátralevő részét
mint leánynak járni való egyenletes földet
egészségben járasd tovább!

pī̥ ją̄mnė sästėm mā
pusėn ēläľ tūśtiän!»

*

Pupi̊' maχmanä numpėl lāwi:
«jir χōltėm jiriñ sorńi,
pūri χōltėm pūriñ sorńi,
ēťi vōwnė jirėm χolin ul joχtäln!
χoli vōwnė jirėm ēťin ul joχtäln!»

*

Mām pupi̊' numpėl lāwi:
«pūri āni, pūri pūt sēñkw
mōl ti χōltilėslū.»

*

Pupi̊' māχmanä numpėl lāwi:
«pī̥kwėt, pī̥kwėt! nanän lāwnė
manä ľāñχäñ uj ľāñχ ą̄ńśe'im,
manä kēläñ uj kēl ą̄ńśe'im:

---

mint fiúnak járni való egyenletes földet
egészségben lépdeltesd (állítsd) tovább!»

*

A bálvány-istenke szól népéhez:

«Nekem, véráldozatot fogyasztó véráldozatos Aranyosnak
ételáldozatot fogyasztó ételáldozatos Aranyosnak, —
este kért véráldozatomat reggelig ne halaszd,
reggel kért véráldozatomat estig ne halaszd!»

*

A nép a bálvány-istenkének felel:

«Ételáldozatos edény, ételáldozatos üst gőzét
mi a minap is fogyasztgattuk [számodra].»

*

A bálvány-istenke szól népéhez:

«Fiúcskák, fiúcskák! nektek mondandó
minő tanácsos állat tanácsa van nekem,
minő beszédes állat beszéde van nekem:

ti ūnlĭlėnė arɣänpĭ χ̮ūrėm χ̮ą̄tėl,
ti ūnlĭlėnė arɣänpĭ ńilä χ̮ą̄tėl,
akw' kwālĭn nēɣim sāt jir ti kinsĭlän,
akw' kwālĭn nēɣim χ̮ąt jir ti tūśtĭlän!
am sēñkwiñ āni sēñkwä vĭɣėm,
posimiñ pūt posimä vĭɣėm.
tūl ti āńtiñ uj sāt jir sąwän
Numi-Sorńi āśän numpėl nąñχ täɣätän,
Numi-Sorńi āśännė oss sunsĭlawė! —
ti jui-pālt ńāl-jiräñ χ̮ūrėm kojkėm,
jąut-jiräñ χ̮ūrėm śiśėm
āɣi sästėm sästėm mā
ėlä jąmeɣän,
pĭ' sästėm sästėm mā
ėlä lūleɣän!

---

itten ülő legfölebb három nap alatt,
itten ülő legfölebb négy nap alatt.
egy kötélhez kötött hét véráldozatot keressetek,
egy kötélhez kötött hat véráldozatot állítsatok!
Én a gőzölgő edény gőzét fogadom,
füstölgő üst füstjét fogadom. [bőrét
Azután eme szarvas állatokból álló hét véráldozatotok
Fennséges-Aranyos atyátok számára függesszétek föl,
Fennséges-Aranyos atyátok hadd nézdegélje! —
Ezek után nyílfegyverzetes három magzatkám,
íjfegyverzetes három édeském,
mint leánynak járni való egyenletes egyenletes földön
járjatok tovább,
mint fiúnak járni való egyenletes egyenletes földön
álljatok tovább!

XXIII.

Paszėt-bálvány-istenke-öreg idéző igéje Mészi-faluban.

Pasėt-pupi'-ąjkä kaj-sąwä Mēsi-pault.

«Nājiñ χūrpä sāt ląmt
vōr-utśikwė χōlĺläln!
nājiñ χūrpä χąt ląmt
ur-utśikwė χōlĺläln!
ątėr-tajtikėn ti pojkĺlālilū,
χąn-kēmplikėn ti ľūńśĺlālilū:
tērėn χuľĺlālėm,
χuľ χuľĺlālėm;
tērėn-tajt nañ voss pāntmėltäslėn,
χuľ-kēmpli nañ voss rottmėltäslėn!

*

Tüzes szélű hét földrészt [lakó]
erdei manócska hallgasd meg!
Tüzes szélű hat földrészt lakó
hegyi manócska hallgasd meg!
Fejedelmi ruhád ujjához könyörgünk ím,
királyi ruhád szárnyához sírdogálunk ím:
kór kerekedett föl,
betegség kerekedett föl;
a kór ruhaujja [dühöngését] óh bár csillapítanád (egyengetnéd le),
a betegség ruhaszárnya dühöngését oh bár enyhítenéd!

*

Tūr jänit sorńi sam ą̄tėrakėm,
Ās jänit sorńi sam ą̄tėrakėm!
puniñ sampä vōr-utśikwė,
puniñ sampä ur-utśikwė!
ēri' minėm ēri'-kēmplin,
mōjt minėm mōjt-tajtėn
man ti pojkīlālilū;
χūtaχlėnė kēriñ ńālkwė
ńañėn χūtaχlāleu.
tūr jänit jelpiñ paľkėntėl,
χą̄n tī' voss χōntėmlālnūn mōnt;
Ās jänit jelpiñ samkėntėl
ātėr tī' voss āńkwätālnūn mōnt!
āχi-lili ą̄ltmāń χą̄nū,
pī'-lili ą̄ltmāń χą̄nū!
āχi ta'īlėp ta'īliñ kwol-aulikū,
pī' ta'īlėp ta'īliñ kwol-aulikū

Tó nagyságú aranyos szemű fejedelmecském,
Ob nagyságú aranyos szemű fejedelmecském!
Szőrös szemű erdei manócska,
szőrös szemű hegyi manócska!
Ének híresztelte (ment) énekbeli ruhád szárnyához
rege híresztelte regebeli ruhád ujjához
könyörgünk ím mi;
mint hajlongó vasas nyilacska,
hajlongunk előtted mi.
Tó nagyságú szent fülecskéddel
oh bár hallgatnál ide király;
Ob nagyságú szent szemecskéddel
oh bár pillantanál ide fejedelem!
Leány életet (lelket) toldó királyunk,
fiú életet toldó királyunk!
Leánnyal teljes teli házunk végét,
fiúval teljes teli házunk végét

tērėn-kēmplin saka χą̄jimė,
χuľ tajtėn saka χōltı̊lālimė.
ań-mōnt sāt tą̄rėm urtėm χą̄n,
χą̄t jūs-voj ľūľit Sorńi-āśkėnnėl
nañ voss pojkı̊lamėn!
nēı̊lėnė χą̄tėl sorńi sam,
ūntnė χą̄tėl saγiñ χą̄n,
sāt jūs-voj ľūľit jȧ'ı̊kėnnėl
nañ voss ľūńśı̊lamėn!
tērėn kapaj saka χą̄jėm,
χuľ kapaj saka χuľı̊lėm.
ńoχs-pun ūliñ jolkwė
nañ voss ūnttı̊lālnūlėn!
uj-pun lēntpi jolkwė
nañ voss lēntpijenūlėn!
śą̄pėr ą̄ln ta'ı̊liñ māń χą̄nū,
kami ą̄ln ta'ı̊liñ māń χą̄nū!

---

a kór ruhaszárnya nagyon támadja (érinti),
a betegség ruhaujja nagyon pusztítja.
Vajha [ama] hét istent szétosztó királyhoz,
hat feketesas [röptényi] magasságban [lakó] Aranyos atyácskádhoz
könyörögnél te [érettünk]!
Kinek a kelő nap teszi aranyos szemét,
a nyugvó nap sugaraival [tündöklő] királyhoz,
hét feketesas röptényi magasságban [lakó] apácskádhoz
siránkoznál te érettünk!
Irtózatos kór támadt meg bennünket nagyon,
irtózatos betegség kerekedett fölénk nagyon.
A nyusztszőrrel vígasságos helyecskére
ülnél bár te le,
a medveszőr-takarós helyecskét
takarnád bár te be!
Tiszta ezüsttel megrakott (tele) kis királyunk,
silány ezüsttel megrakott kis királyunk!

pāñkiñ sąwpä saw pǐɣėn
jārėm tąrėmnė χājĭlālmū,
mońśėm ārtnė χājĭlālmū.
āɣi-lili ti tąlĭpi,
pǐ'-lili ti χarĭli.
sāχi tąuĭ sawiñ saw śiśėn,
pāssä tąuĭ vōśiñ saw kojkėn
nañėn ti pojkĭlāleu:
sorńi-nąmtikėn ēläĭ voss χuĭlālnū,
χąn-nąmtikėn ēläĭ voss χuĭlālnū!
āɣi-lili aulikwė nąñχ voss ąltĭlālnūlėn mōnt,
pǐ'-lili aulikwė nąñχ voss ālmĭlėnūlėn mōnt!»

*

N'ajt-χum pupǐ'-rēĭl joχtawė; pupɣä numpėl lāwi:
«Vōr-utśikwė joχtäsėn?
ur-utśikwė joχtäsėn?
ńārǐ' kātėp māń kojkėm,

Mocskos bőrű sok fiadat —
inséges világ ért bennünket,
szűkös idő ért bennünket.
Ím a leány élete (lelke) megszakad,
ím a fiú élete kioltódik.
Subabőrös nyomorúságos sok kedveskéd,
kesztyübőrös szomorúságos sok magzatkád
ím hozzád könyörgünk:
aranyos kedved kerekednék bár föl javunkra,
királyi kedved kerekednék bár föl javunkra!
A leány élete (lelke) végecskéjét oh bár toldanád meg,
a fiú élete végecskéjét oh bár mentenéd meg (emelnéd föl)!

*

A samán emberre isteni réülés száll; a bálvány-istenkének így felel:
«Erdei manócska megjöttél?
hegyi manócska megjőttél?
Zsenge kezű kis magzatkám,

ńārĭ' la'ĭlėp māń śiśkėm
śäñśi-lilitä nąñχ ālmĭlālėnūlėn:
sōl' ti pupχĭ' lāwĭlėnūkālėm mōnt,
sōl' ti tąrmĭ lāwĭlėnūkālėm mōnt!»

*

Pupĭ' ńajt-χumitä numpėl lāwi:
«Āťim, āťim!
vōr-utśikwė am kwoss ąlsėm:
am at vērmĭlikālėm,
ur-utśikwė am kwoss ąlsėm:
am at vērmĭlikālėm.
Numi-Tąrėm āśikėmnė
tū pojkĭlālän,
Numi-Sorńi ąpľikėmnė
tū ľūńśĭlālän!
āńtiñ χār jiriñ kankwė,
toχχiñ χār puriñ kankwä

---

60 zsenge lábú kis kedveském [(fölemelnéd):
madárka- (t. i. oly kicsiny) lelkét ha megmentenéd
akkor neveznélek téged igazán bálványkának,
akkor neveznélek téged igazán istenkének!»

*

A bálvány-istenke a samán-embernek felel:
«Óh nem, óh nem!
Én bár erdei manócska vagyok,
megtenni én ezt nem bírom,
bár én hegyi manócska vagyok,
megtenni én ez nem bírom!
Numi-Tárėm atyácskámhoz,
hozzá könyörögjetek,
Fennséges-Aranyos apácskámhoz,
hozzá siránkozzatok!
Szarvasbika-véráldozatos terecskét,
patásbika-ételáldozatos terecskét

nan kinsĭlän!
akw' kwālĭn nēɣim sāt jirkwė
nan tū rātĭlālėkän!
akw' kwālĭn nēɣim χą̄t jirkwė
nan tū tūśtĭlālėkän!
āɣi-lili tūl ti ą̄ltχatĭli,
pĭ'-lili tūl ti ńūsėmlāli.»

keressetek ti!
Egy kötélre kötött hét véráldozatocskát
verjetek le ti oda,
egy kötélre kötött hat véráldozatocskát
állítsatok ti oda!
Leány élete attól fog majd megtoldódni,
fiú élete attól fog majd megjavúlni.»

XXIV.

Az embert megmentő (fölemelő) férfi, a Jútimszâsz falvi szent fejedelemfi idéző igéje.

Ēlėm-χą̄lės nąñχ ālmėm χum, Jūtim-są̄s jelpiñ ą̄tėr-pī' kaj-sau.

'Najt koip rātimė pupī' rē'in joχtawė, māχmanä nūpėl lāwi:

«Pīkwėt, pīkwėt!
atχatnė lunt-ą̄ltī' ti atχatsän,
atχatnė vās-ą̄ltī' ti atχatsän.
pīkwėt, pīkwėt!
manėr jārėm ą̄ńśijin sar?
manėr mońśėm ą̄ńśijin sar?
pīkwėt, pīkwėt!
ur=mis-χum raχwiñ kēmplim
ti nortäslėm;

A samánt, a mint a dobot veri, a bálvány-istenke réülése szállja meg; mire népehez így szól;

«Fiúcskák, fiúcskák!
Mint egybegyűlt lúdfalka, gyűltetek ti egybe,
mint egybegyűlt réczefalka, gyűltetek ti egybe.
Fiúcskák, fiúcskák!
Ugyan minő inségetek van,
ugyan minő szükségetek van?
Fiúcskák, fiúcskák!
Én hegyi-manó, galléros ruhám szárnyát
ím kiterítettem;

vōr=mis-χum śāńim jūntėm
liliñ ńoχs ta'ĭliñ kēmplim
ti nōrtäslėm. —
Posχukwėt, posχukwėt!
mąnėr jārėm ąńśijin sar?
manėr mońśėm ąńśijin sar?
lūnt-ńąwli ūliñ tur,
lujjėlän ānėm sar pĭkwėt!
χoli kukkuk luimėñ tur
lujjėlän ānėm sar pĭkwėt!
jā-lunt ńąwlėm supkėm pūnsilėm-ke:
ēt χąltnė, χątėl χąltnė tāk luw, tāk ńąwĕl
mānėl ti χulĭli, viťnėl ti χulĭli.»

*

Māχmanä lāwe'it:

«ti saw, ti nusä man ti ąńśeuw,
ti saw, ti nusä man ti poikeuw:

és erdei-manó, anyám varrta
eleven nyusztbőrrel teljes ruhám szárnyát
ím kiterítettem. —
Kedveskék, kedveskék!
Ugyan minő inségetek van,
ugyan minő szükségetek van?
A lúd pipegő vígasságos hangján
ugyan énekeljetek nekem, fiúcskák!
A reggeli kakukk éneklő hangján
ugyan énekeljetek nekem, fiúcskák!
Ha folyami lúd módjára pipegő szácskámat kinyitom:
egy éj múltával, egy nap múltával erős csont, erős hús
kerekedik ki a földből, kerekedik ki a vízből.»

*

Népe szól:

«Ezen nyomorúságunk, ezen szükségünk van nekünk,
ezen nyomorúság, ezen szükség miatt könyörgünk mi:

manaun jąmės χą̄tėl ēri,
manaun pus la'ĭl, pus kāt ēri.»

*

Pupĭ' maχmanä-nūpėl lāwi:

«Pĭkwėt! ānėmnė-ke pojkśijin,
akw' pāl tąwlėm totkėm-ērt:
mā jänitätėl jąñχawė;
mōt pāl tąwlėm totkėm-ērt:
vit jänitätėl jąñχawė.
Ās-vit jelpiñ nąmtėm χuľili-ke,
tūr sąrni, Ās-sąrni jelpiñ nąmtėm χuľili-ke:
jąmės pāl kātėm pūγnė
sāt rūsip jelpiñ χąmśim ūsĭtakėm-ērt,
ūnlėp jelpiñ mā jänitätėl ńoumti.
rēγiñ sāχim, rēγiñ ńāräm rēγikwėl
luwän voss ąltχati,
ńąwľän vōss ąltχati!»

* * *

---

boldog (jó) nap kell nekünk,
ép láb, ép kéz kell nekünk.»

*

A bálvány-istenke népének felel:

«Fiúcskák! ha én hozzám könyörögtök,
egy oldali szárnyamat ha meglebbentem (viszem):
a föld egész nagyságában megfordúl;
más oldali szárnyamat ha meglebbentem:
a víz egész nagyságában megfordúl.
Ha Ob vízbeli szent kedvem kerekedik,
tavi aranyos, obi aranyos szent kedvem kerekedik;
jobb oldali kezem fogta
hét bojtos szent ostorom midőn meglegyintem:
az álló szent föld egész nagyságában megmozdúl.
Meleg subám, meleg botosom erejénél (hevénél) fogva
hadd gyarapodjék csontotok,
hadd gyarapodjék húsotok!»

* * *

'Najt-χum pupχä ta mini. ta jui-pālt χoti χum kātä śarîts: kā'tä pusmi, luwï ą̄ltχati; pus kāt, pus la'îl posiñ tą̄rėm elāl' χą̄tlawė.

A samán-ember a bálvány-istenkével elmegy. Ezután a melyik embernek keze fájt: keze gyógyúl meg, csontja gyarapszik; ép kézzel, ép lábbal derűl reá tovább a fényes ég.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK.

I.

Az Ajász-falvi, vagy Kis-obi isten *(Ajäs-tą̄rėm)* hősénekét a szigvavidéki Múnkesz helységből való Родіонъ Семеновъ Ромбандевъ *(Muuŋ-kēsiŋ χum, 'Sēmėn-pī' Roťivon Rompanťop)* samán (l. II : 0365.) közlése nyomán 1889 márczius 7-ikén jegyeztem föl Berjozovban. Mutatványképen megjelent ez ének fordítás és jegyzetek kíséretében már 'Vogul nyelvjárások' czímű munkámban is. Az ott adott jegyzetek közül e helyt is fölvettem azokat, melyek magától a közlőtől származnak, hogy a kutató itt együtt találhassa az ily forrásból eredt vogul szövegmagyarázatok anyagát. L. a czímben jelzett bálványistenség tárgyalását ui. a bevezető részben II : 031. l.

1—2. sor *Manä namiŋ ą̄tėr namėm namejawė. . .* a hősénekek bevezető részében többször található szólás (l. még II : 2., 160., 277.), mely voltakép *kérdés* s a párhuzamos szólással együtt ekkép volna forditandó: 'Minő neves fejedelmi nevem neveztetik, minő híres fejedelmi hírem híreszteltetik?' Egyszerű értelme pedig e szavaknak: 'Mikép neveznek, híresztelnek engem?' A Regulytól följegyzett s jobb énekmesterektől származó északi osztják hősénekekben a megfelelő költői szólás kérdő értelme kétségtelenül kiviláglik abból is, hogy reá mindig válaszképen az énekhős neve következik, pl. így: *Muj nēməŋ ort nēmem nēmə'la, muj sijəŋ ort sijem sijəltla? Sąrńəŋ-kur-jitnl-ort nēmətem, S.-jąš-j.-ort orta nēmətem* 'minő neves fejedelmi nevem neveztetik, minő híres fejedelmi hírem hireszteltetik? Aranyos-láb-izmú-fejedelemnek, Aranyos-kéz-izmú-fejedelemnek neveznek engem' (Osztj. Népkgy. 74.; l. még uo. 14., 107. és 151. l.). Az irtisi osztják hősi énekekben a hős nevének első említése többször szintén egy kérdésre adott válasz, pl. ilyen formán: 'Ama város végében micsoda erős lábú férfiam született, a neves fejedelem az ő szép nevét honnan szerezte?' *(nemaŋ ūrt jim nemet χoť χotėmōt?)* — s a névnek eredetét leiró rész után: 'Az én öcsém, a híres fejedelem, az ő szép nevét akkor szerezte' (Irtysch-Ostj. II : 22.; l. még uo. 24. és 82. l.). A tőlem följegyzett vogul hősénekekben az istenség nevét emlegető kérdésre egy esetben sem *név* a felelet, hanem uralma helyének, illetve származásának és működésének (II : 277.) leírása, ezért véltem dicsekvő felkiáltás-

nak s fordítottam ekkép: 'Minő neves fejedelemnek nevezik az én nevem!' vagy 'minő neves istenkép terjesztik az én nevem!' (*manä namiŋ tą̄rėm namėm totawė!* II : 277.). Az idézett osztják szövegek ismerete után e vogul költői szólást is csak kérdésnek lehet felfognunk s hogy nem nyomban következik rá az énekhős neve, hanem ez előtte van említve (II : 276.), vagy röviddel utána (II : 1.), ezt vagy szövegromlásnak gondolhatjuk, vagy annak tulajdoníthatjuk, hogy a vogul énekes tudatában a *nam* 'név' szó nem a nevező nevet, hanem mint a párhuzamos *sij* szó a 'hírnevet, dicsőséget' jelentette, mely esetben t. i. a kérdésre következő felelet az énekhős dicsőségének leírása is lehet.

3. s. *vitä χarä, χarä Ās:* a *χarä* jelző értelme tulajdonkép 'ritka, gyér', pl. *χarä χūlėp* 'ritkaszemű háló, рѣдкая мирожа', *χarä suj* 'ritka fájú liget' (III : 20.), *χarä mā* 'fával gyéren nőtt vidék', melyen tágas a kilátás; *χarä vit* 'olyan víz, melyen a messze látást erdős, vagy magas fűvel benőtt sziget, illetve egyéb föld nem zavarja'. Rövidített kifejezés az ilyen helyett: *pumä χarä śāriś* 'füve gyér tenger' (II : 409.); *χarä paul, χarä ūs* 'bőtérségű falu, város' (II : 19.) | 4. s. *ōn:* az énekközlő nyelvtudata szerint *χą̄riŋ lātiŋ, mańśi lātχėl jäni'* 'osztják szó, vogul szóval: *jäni'* (nagy)' | 5. s. *joltwäsėm*, 8. s. *sātwäsėm:* l. ui. II : 0346—0348. l. | 18. s. *χōŋχėlt* a közlő magyarázata szerint: *posäl voipi pumiŋ vit χōŋχėlti' lāwau, Ajäs-tą̄rėm jelpiŋ tūrä pą̄χät χōŋχaltėt ą̄le'it* 'folyóér fajta füves vizet neveznek *χōŋχėlt*-nak, Ajäsz-isten szent tava mellékén (oldalán) ily vizek vannak' | 26—27. s. *tąl, mos: aum lātiŋ* 'betegséget [jelző] szók'; l. ui. II : 0299 és 0304. l. | 34—35. s. A *jirėm-aul* kifejezésre nézve l. Vogul Nyelvjár. 67—68. l. s az áldozat sürgetésére vonatkozólag ui. II : 0390. és 0406. l. | 38. s. Az áldozati állatoknak egy kötélre való füzéséről l. ui. II : 0445. l. | 45. s. A kór 'ruhaszárnya' s az onnan való 'fölemelés' tárgyalva ui. II : 0298—9. és 0404. l. | 54. s. *tērėn:* l. ui. II : 0536. l. | 58. s. *kiti'sam* költői szerkezet e h. *kit sam;* l. ui. I : 249. l. | 64. s. *Ās ālėm pāl:* 'Az Ob *túlsó* oldala' tévesen van az Ob 'bal' felének forditva, mert a nyomban következő magyarázat ezt az oldalt *χoli pāl*-nak, 'keleti oldalnak' mondja, amint hogy a Kazim tényleg az Obnak kelet felől jövő mellékvize, ez pedig az Ob jobb oldalán van | 68. s. *'Nārės-nāj ēkwä:* a közlő szerint más nevén *Kāsėm-pupi'ēkwä; jelpiŋ mātä Kāsėm-tal'ėχ ūstė ą̄li* 'szent helye a Kazimfői városban van'; l. ui. II : 034. l. | 70. s. *ajäŋ χum-pī':* l. alább 447. l. 48. s. jegyz. | 75. s. *ti kem ārt māχum:* 'ez [nekem] micsoda egy nép (этотъ какой народъ)?!' gondolja megvetőleg a hős | 83. s. A hősnek az a dicsekvése, hogy ellenségeit 'szedni való bogyóképpen mind felszedte' a magyarázat szerint annyi mint *pusėn rātsanėm* 'mind megvertem őket' | 92. s. 'Táplálékos elmém': l. ui. II : 0530. l. | 96. s. *lē'in*

χantal ūs: lē'in nąŋχ-ke χāŋγi, kwonsanä at χane'it, sąma l'ūl'iŋ 'ha az evet [annak a városnak falára] felkúszik, körmei meg nem ragadnak, [mert] az meredek magas'.

116. s. *uläs:* 'szék (стулъ)' | 147. s. *ērī'totnė ērγ'ątėr:* l. alább 439. l. 4. 4. s. jegyz. | 158. s. *Tēk ątėr: Tēk-ąjkä Xal'p-ūsnėl ląŋχäl' Tēk-pault* (Тегинскія юрты) *Āsnėl kwālnė Tēk-jā ąńśi;* l. ui. II: 0191. l. | 159. s. *tōr: kēntä pąχä muwėltaχi akw'-mūs oχsärėl jūntim ąli* 'sapkája oldala körösköről csupa rókával (rókaprémmel) van varrva'; ezért a Tēk-fejedelem *kėlp oχsėr tōrpä χum;* tkp. *tōr* (más vidéken *tur*) 'sapkaernyő' (l. alább 441. l. 3. s. jegyz.) | 163. s. *ńąlt turpä: taľχiŋ turėl, vouta turėl rąŋχawė* 'hegyes torokkal (hanggal), vékony torokkal kiáltják', tehát 'éles hanggal'; *ńąlt* tulajdonkép 'alacsony, sekély': *ń. χāp* 'alacsony oldalú ladik, sikér l.', *ń. sąjim* 'alacsony partú patak' | 174. s. *χąjilt* (szigvai ejtés) = *χąjtėl* '-ként, módjára' | 190—1. s. *ńoχs-pojk, uj-pojk:* Midőn az *uj* szó a *ńoχs*-nak párhuzama, nem 'rénszarvas' vagy 'medve', hanem 'hód' a jelentése, amint ezt Regulv *Tuχtitt nai* című szövegének (IV : 228.) egy jegyzetéből tudjuk, melyben a *ńoχs* és *uj* szók párhuzambeli szerepében az utóbbi fölé (2. s.) ez a magyarázat van írva: 'biber'. Régebben a hód még bőven tenyészett Nyugat-Szibéria lápos vidékein s prémjének különös becsénél fogva érthető, hogy a költői nyelv a nyuszttal társítja s hogy vele a buzgó hitűek a bálványoknak kedveskednek. Az adott fordítás tehát ekkép javítandó: 'Nyuszt [-prém] könyörgéssel, hód [-prém] könyörgéssel könyörgök hozzád'. L. egyébként e tárgyra nézve ui. II: 0475., 0484. s alább 476. l. 1. 1. s. jegyz. | 197—8. s. *sāl'i' ta vislėm = sāl'itäslėm* 'megsajnáltam (жалѣлъ)'.

209. s. *posχänl: pupi' lātiŋ, χąntlėnė lātiŋ, kēlp* 'bálványi (azaz csak bálványra alkalmazott, közönséges embernek homályos értelmű) szó, hadakozó szó, a. m. vér'. Északi vogul szótári jegyzeteim közt is megvan *pōsėχ = kēlp* (кровь): *ńolėm posχėl nē'ili* 'orrom vérrel jelentkezik (orromból folyik a vér, изъ носу кровь бѣжитъ)' | 211. s. *nāri: lą lātiŋ, sirej* 'osztják szó, a. m. kard'; l. ui. II: 0537. l. | 223. s. *pupχi' ēl oss ūnti: ti sirej jiriŋ pupχi' oss jēmti* 'ez a kard hadd változzék véráldozatos bálványnyá', tkp. 'hadd ülepedjék' mint a hogy a bálványhős harczai után bálványnyá, vagy kővé 'ülepedik' | 239. s. *paul-supi'* kijavítandó erre: *ūs-supi'* | 257. s. *pēnγuŋkwė:* l. ui. II: 0354. l. | 258 s. *rē'il pinäslėm:* l. ui. II: 0381. l. | 270. s. Az áldozati állat bőrének fölaggatása az áldozati tér fáira tárgyalva ui. II: 0459. l. | 272. s. *pōrtiŋ sam:* vö. *pōrtiŋ pūlėl majwäsėm* 'szapora, kiadós, éhemet kielégítő falatot adtak nekem (спорой кусокъ мнѣ дали)', *pōrttal* 'szaporátlan, áldatlan, ki nem elégítő' (III: 286.), *ti-kwoss tē'i, pōrt at ąńśi* 'habár eszik,

nem tud jól lakni (спору, сытности нѣту)', *sāmėm pōrt at āńśi, χąsä mā at nāŋki* 'szememnek nincs éleslátása, távoli hely nem látszik'; tehát *pōrtiŋ sam* 'élesen látó, erős nézésű szem' | 273. s. *pamiŋ sam : pupi' lātiŋ, jąmės sam, sąt sam* 'bálványi szólás, a. m. jó szem, szerencsés szem'; vö. szótári jegyzeteim közt: *pam* 'erő (сила)', *pamiŋ χum = vāγiŋ χ., jōr* 'erős, hatalmas ember (проворной)', *tąrėm-iśvēśka pamiŋ kātel l'ūl'e'im* 'templomi gyertyát [fogó] erős (biztos) kézzel állok' (esküvőnél), *pamtal pati* 'erőtlen lesz (безсильной будетъ)', mely adatok szerint *pamiŋ sam* az áldozók felé jól odairányzott 'erős tekintetet' jelenthetne; de figyelembe véve, hogy ez a kifejezés a közlő előtt 'bálványi', vagyis nem biztos értelmű, lehetségesnek kell tartanunk azt is, hogy itt az osztják *pam* 'Hitze' (Ahlqv. O. *pom*, Kaz. *pŏm*' 'warmes Wetter, Wärme, Dampf' etc. Karjalainen: Ostjak. Lautgesch. 189.) képzésével van dolgunk, vagyis *pamiŋ sam* értelme tkp. 'meleg (jóindulatú) tekintet' | 289. s. Az áldozati szertartások végén kiáltott 'éles hangú kiáltásra' vonatkozólag l. ui. II : 0462. l.

II.

A **Kisobi isten** ifjukorának e regekép közölt hősénekét *Jäni' paul*-ban (Югра, Искаръ), a Szoszva forrásvidékén jegyeztem föl *Kawrila Petōriś Sonťin* (Сондинъ; l. ui. II : 0365. l.) előadása nyomán 1889 január 9-ikén. Regulv hagyatékában fenmaradt *Säuľt päng tining kum* 'Háncsfejű drága ember' czimen déli vogul nyelvű változata is, melynek a «vitézi énekek» közt (IV : 175.) találtam alkalmas helyét.

1. 1. s. *śār : pun joli-pālt ąlnė sąw* 'a szőr alatt levő bőr (a bőr felső rétege)'; vö. *pun śāriŋ-ta'il kwon-manėmtilėm* 'a szőrt a felbőrrel együtt kitépem'. A közlő a 'Kisobi isten' nevelő bácsijának nevét ily változatban is említette: *Sāt-χār-sąw-ńuχńiŋ-ta'il ąjkä*, melyben *ńuχńi* ~ FLV. *ńuki* a. m. ÉV. *sąwjä* 'szőre kopott bőr (когда шерсть кончалась на кожѣ)'; vö. ÉO. *ńuga, ńugi, ńuka, ńuki* 'Sämisch, Leder' (Ahlqv.), IO. *ńuk, ńuka* 'Sämisch; Flaum auf einem neuen Tuche' (Patk.) | 3. s. *χujėptitä :* Ruhájának egyik szárnyát a fiú számára terítette alá attól félvén, hogy megölik; másik szárnyát magára fordítja, hogy a fiú sehová kimenni ne tudjon (лопати одну сторону настелилъ для парня, бойтся чтобы не убили его; а другую сторону на себя вернетъ, чтобы парень никуда не могъ выидти)' | 4. s. *ērγėm-ke ēlä minnūw :* l. ui. I : 189. l. | 7. s. *joläl' lewėtaχtės :* 'lassan kibujt [bácsija ruhaszárnya alól] a lábánál, hogy az öreg meg ne hallja (тихонько вынулся по ногамъ, чтобы дядюшка не слышалъ)' | 9. s. *jąut-sąw :* 'kis ijj (gyermeknek való ijjacska, маленькій лукъ)'; vö. *pūt-sąw* 'kis üst (маленькій ко-

телъ)', *sul'i-sąw* 'kis üveg (маленькая бутылка)', *jiw-sąw* 'bokor (кустъ)' | 13. s. *ńoleχtaχteï':* 'verekesznek (дерутся)', eredeti értelmében valószinűleg 'nyomkodják egymást' a *ńol-*, *ńolent-* 'nyom, nyomkod' igeből | 14. s. *piltapėl vārilėm:* 'én őt csak megijesztem (я ея только испугаю)', tkp. 'félemlítővel teszem a *pil-* félni' ige causativumának igenevével; l. Vog. Nyelvjár. 44 | 15. s. *ērttėm:* 'mintha (будто)'; vö. *taw lāwi, am ērttėm tot at ąlsėm* 'ő azt mondja, mintha én nem lettem volna ott' (Reg.). A fiú 'mintha a leányt ijesztené', de akaratlanúl az éles késsel' megöli | 15. s. *jat:* 'közép (середка)' = KLV. *jät.*

2. 6. s. *poliś vārijin:* 'ti most az én unokámra mondtok hazugságot, azután én reám fogtok hazudozni; [hiszen] ő az én kebelemben alszik (вы теперь налгаете моего внучка, послѣ меня будете налгать, онъ въ моей пазухѣ спитъ)'. Egy medveénekben (III: 106.) *poliś* a *potėr* 'beszéd' szó párhuzamosa; vö. ÉO. *pōliṣ* 'Klätscherei, Geklatsch' (Ahlqv.).

3. 2. s. *tojäs*, ebből: *toj-* 'hótalppal járni, vadat űzni (гоняться на лыжахъ)' | 3. s. *taw vārėm ąulä:* 'én mit tegyek, ő bűnt követett el, megölte nénjét: ha el akarjátok vinni, hát vigyétek! (я что буду дѣлать, онъ виновотъ дѣлалъ, убилъ тетку: везти хотите, везите)'; az *ąul* 'vég' szónak itteni használatára nézve l. Vogul Nyelvjár. 68. l. | 7. s. *kankanä χańśtėmä-mūs:* 'a bátyák kioktatták a leányokat, hogy őt éhen halassák (братья научили дѣвокъ, чтобы заморить его голодомъ)' | 8. s. *ti-nēï':* l. ui. I: 251. l. | 9. s. 'Mi téged micsoda apád szivének húsával etessünk?!'; l. ui. II: 0667. l. | 13. s. *säsï': āŋkwä jä'ï-pĭγä* 'anyjának fitestvére' | 15. s. *tĭl akw' pālėn parätaχtēn!* 'elhordjátok magatokat innen (убираитесь отсюль)!' | 18. s. *jāta!* 'nosza (давай)!' = ÉV. *jātä, jaγatä!* | 22. s. *tiji':* 'ezek (эти)', a *ti* 'ez' kettős száma | 24. s. Az énekhősnek az Égatyához való fölkiáltására nézve l. ui. II: 0652—3. l. | 27. s. *χąsnä:* l. ui. I: 250. l. A fordítás helyesebben: 'vasrugójú rugós vállijj', mert *χąsnä* az ijjnak rugékony fából (itt helyette vasból) készült belső része.

4. 4. s. *ērï' totuŋkwė: χą̄ŋχä ērγä ėlä mini, taw ērï' totnė χum* 'a kinek előbbre halad az éneke, az énekvivő ember'; l. ui. I: 09., 189.; II: 0497., és 0507. l. | 10. s. *sis-noräŋėl:* l. ui. II: 0627. l. | 11. s. *kēlp-sēŋχw:* l. ui. II: 0630. l. | 15. s. 'A mennyi bosszút vettél (kerestél) avval csillapodjál!' | 18. s. *jelpiŋ mā:* l. ui. II: 031. l.

III.

A Tēk-öreg' néven ismert **Tek-falvi isten** hőséneket a Szigva folyó alvidékén fekvő *Mēsi-paul*-ból való Ефимъ Петричъ Юрьевъ *(Mēsi-pauliŋ χum, Pētėr-pï' Jepjėm Jurjop)*

samán (l. ui. II : 0365. l.) közlése nyomán 1889 márczius 19-ikén jegyeztem föl Berjozovban. L. az e bálványistenségre vonatkozó adatok ismertetését ui. II : 0190—4. l.

1—2. s. *χąšî χumlė, jiχî χumlė* bizonytalan értelmű kifejezés. A *χąšî* és *jiχî* szavak, melyeket a közlő *χąši, jiχi*, illetve *joχi* hangzással is ejtett, ugyanez énekben még a következő szövegrészekben fordul elő: *χąšî χum näriŋ saî', joχî χum n. s.* (a szedőtől egységesítés kedvéért kijavitva erre: *jiχî χ.*) 158—9. s. és 223—4. s., *rūsiŋ qulėp jiχî-saî', r. q. χąšėŋ saî'* 5—6. s. és *χąšî qulėp χum χąšî sew, jiχî qulėp χum jiχî sew* 50—51. s.; tehát az első példában a *χum* 'férfi', a másodikban a *saî'* 'hajfonat' s a harmadikban mindkét szónak jelzői. E szavak értelmére vonatkozólag a közlő magyarázata: *saγäγä jelpiŋ mā'ės toχ ti lāwawė: χąši-saî', jiχî-saî'; χąši, jiχî jis lātiŋ, aṅ at torγėmtaχti, at χōlawė* 'két hajfonatának szentsége miatt mondják így: *χąšî-* hajfonat, *jiχî-* hajfonat; most ez [már] nem érthető, nem hallható'. E magyarázatból nyilvánvaló, hogy az idézett szavak igazi jelentése a közlő előtt is homályos s hogy midőn azt véli, hogy a hajfonatok 'szentségének' kifejezői, erre csak azért gondol, mivel a szavak titokzatosak. A kiejtésükben tapasztalt ingadozás is arra vall, hogy nem közkeletű szavak. A larvosi fejedelmek énekében egy más vidékről való közlő *Jäχėŋ-χū, χūšėŋ-χū piśiŋ nāj* nevet emlit (II : 52), melyben a *χū* 'férfi, ember' szó jelzői nyilván az előbbiekkel azonosak. Fordításomban az ÉV. *χūś* 'szolga' szóra támaszkodtam tekintettel arra, hogy 'szolgás', vagy 'sok szolgájú férfi' csakugyan illő nevezete egy fejedelemnek. Ehhez képest a párhuzamos *jäχėŋ, joχi, jiχi* jelzőben a meg nem értett ÉO. *jąχėŋ, jąχi* vagy *jaχėŋ, jaχi* 'népes' szó hibás ejtése, illetve hangváltozata sejthető, minthogy 'népes', vagy 'sok népű férfi' szintén alkalmas költői jelzője egy osztják fejedelemnek. Másrészt figyelembe jöhet a *joχi, jäχėŋ* szó magyarázatánál a Regulytól följegyzett szigvavidéki, tehát a közlő hazájából való medvének e kifejezése is: R. *ńohseng jagi, ujeng jagi sao kum* (átírva: *ńoχsäŋ jąχi, ujäŋ jąχi saw χum* III : 325., 259., 254., *ń. j. mäń χum, u. j. m. χ.* III : 261.), melyhez Reguly e jegyzetet fűzi: *ńohseng jagi: Munkess* und *Kasląch magąm jiss nämänl* ('a *Muuŋkēs* és *Xąsiląχ*-beli népnek régi neve'). Az átírás közlője az itt előforduló *jagi* jelzőt a *jąχä* (KV. *jąk'*) 'köpenysuba, шуба' (rénborjúnak selymes szőrű bőréből készitett, hosszú, széles aljú, kesztyűs újjú felöltő, melynek nyakrészeit s széleit köröskörül becses prémek szegélyzik) szóval magyarázza, úgy hogy ezzel a fent idézett kifejezés ezt jelentené: 'nyusztköpenyes, hódköpenyes sok ember' s ugyane szóval talán itt is *joχi χumlė* 'köpenyes emberke' és más közlőtől *jäχėŋ χū* 'köpenyes férfi' lehetne.

Ennek megfelelőleg a párhuzamos *χūśėŋ*, *χąšėŋ*, *χąši* jelzés magyarázatára alkalmasnak tetszik az ÉV. *kūś*, FLV. *kūiś*, ÉO. *kūs*, *kūvįs* (Ahlqv.) 'felső suba, rycь' (köröskörül ingformára zárt, sapkás, kesztyűtlen, hosszú szőrével kifelé fordított rénbőrsuba, melyet a szőrével befelé fordított könnyebb maliczasuba fölé öltenek) föltéve, hogy ennek *χ* szókezdőjű változata is van, a mit Patkanov az irtisi osztjákra nézve *χus* alakkal igazol (Irtysch.-Ostj. I : 21.). Megjegyzendő, hogy a bálványbábún legfeltünőbb az ő ékes felső ruhája, miért is igen alkalmas jelzője a bálványisteneknek a 'köpenyes' vagy 'subás', a mint egyéb példáink is vannak arra, hogy a megénekelt bálványhős neve, illetve díszjelzője az ő ruhájára utal (l. erre nézve ui. II : 0510. l.). Vö. itt még az irtisi osztják énekek és regék *Nāŋk-χuš χoi*, *Soŋ-χuš χoi*, *Kēver-χuš χoi* hőseinek neveiben előforduló homályos értelmű *χuš* szót is, mely Patkanov véleménye szerint (Irtysch Ostj. II : 225) a Кушеватъ (= **χuš-awėt*) városnévben szintén mutatkozik; továbbá a *jāχėŋ*, *joχi* szót illetőleg a *Sēwet-pātŋem-sēveŋ-Jag* 'Hajfonata-alácsüngő-hajfonatos Jag' nevet (uo. II : 24).

1. s. *nāriŋ : jelpiŋ* 'szentséges'. A fordítás a közlő magyarázatát követi, mert két más közlő is ugyanígy magyarázza a *nāriŋ* szót más szövegekben (l. alább XIII : 43. és XX : 122. s. jegyz.); de *nar*, *nār* tulajdonkép az istenségnek valamely ellene elkövetett vétségért való 'bosszuságát, nehezteléséť jelenti (l. ui. I : 0274—5. l.) s így *nariŋ*, *nāriŋ* 'kárhozat-, vagy bűnhődésszerző'. Midőn a közlők ezt 'szentségesnek' értelmezik, az okot mondják az okozat helyett (azért *nāriŋ*, mert *jelpiŋ*) | 3. s. *turpä : kēnt-tur* = *kēntńol* 'a sapka-*tur* annyi mint sapka-orr', azaz 'sapkaernyő (козырекъ на фуражкѣ)'; vö. a Tēk-fejedelem *kēlp oχsėr tōrpä χum* díszjelzőjét (II : 11) s ennek magyarázatát fent (437. l. 159. s. jegyz.), melyen az itt adott fordítás ('karimázott') alapszik. A jelen ének közlőjének magyarázata szerint *lē'iŋ-oχsär-turpä χum* a. m. 'farkas róka ernyőjű [süveges] férfi' | 8. s. *Ās vātakėmt* 'Ob-partocskámon': az istenség szent helyének jelzése | 10—12. s. *nājiŋ sāt*, *ątriŋ sāt* 'istenasszonyt, istenkét [uraló] hét [vidék]' fordítása a bálványistenség *nāj-ątėr* jelzésén alapúl (l. ui. I : 0249. és 176. l.); de érthető a szöveg, ha a *nājiŋ* és *ątriŋ* szavakat egyszerű értelmükben vesszük is, azaz 'asszonyos, uras hét [vidék]' = 'asszony, úr birtokát tevő h. v.' jelentésben fogjuk föl | 15. s. *nurkwė:* l. ui. II : 0505., 0572. és 0580. l. | 19. s. *ąs-pun*, *lū-pun sawit mir:* 'juhszőr, lószőr sokaságú nép' | 19. s. *ľal' : jis lātiŋ*, *χąnt* 'régi (elavúlt) szó, had', helyesebben közönséges osztják szó : ÉO. *ľal'* 'ellenség' (l. ui. II : 0600. l.) | 20. *χis-nāmpėr*, *sei nāmpėr : χis lą lātiŋ* 'osztják szó': ÉO. *χiš*, *χis* 'Sand; Asche' (Ahlqv.); *sei*, *sėi* a vogulban 'iszap, genny', az osztjákban *sei*, *säi*, *sai* 'Sand' (Ahlqv.); *nām-*

pėr : māń lạmtikwė, pum-tār, manėr 'kis darabka, mint a fűszál, vagy mi', tkp. ÉO. *nāmpėr*, Ahlqv. *nambi̯r* 'Kericht, Staub'; l. e. költői kifejezésre nézve ui. II : 0540. l. | 25—26. s. *kēriŋ nāŋk, sāmiŋ nāŋk : sulä tērniŋ ērī' sirėl kērī' lāwawė, sām ą̄s sulä* '[a vörösfenyőnek] kérgét a hősiének [kifejezése] módján *kēr*-nek mondják, s a *sām* szintén kérge'; vö. votják *kur, kür, kür* 'kéreg', különösen 'hárskéreg', cserem. *kür, kər* '(vastag) hárskéreg' és magy. *kér-eg*. Reg. szótári jegyzetei közt *sam, iusam* 'a fa kérge, héja, Rinde des Baumes', az én följegyzéseimben *jiw-sām* 'a fakéreg pikkelye', mint *χul-sām* 'halpikkely (чешуя)' | 31. s. *nē minnė nēγiŋ sām :* l. ui. II : 0686—8. l. | 32—34. s. *maī'* = *man* 'mi', mint alább (152—4. s.) *mēī'* = *mēn* 'mi ketten', tudtommal csak a költői nyelvben használt alakok | 42. s. A 'vékony posztó sok göngyölegjének' czéljára vonatkozólag l. ui. II : 0603. és 0720. l. | 50. s. *sew : lą̄ lātiŋ, saī'* 'osztják szó, annyi mint *saī'* 'hajfonat'.

53—54. s. *sorχän-sām, χulän-sām* csak a költői nyelvben használt alakok ezek helyett: *sorėχ-s., χul-s.;* l. ez alakra nézve alább XIV : 10. s. jegyz. A *sorėχ*-hal oroszúl 'сырокъ (coregonus vimba)'; a 'lazacz pikkely ékítményű ruhácska' a pánczélruha; l. ui. II : 0551. l. | 63. s. *uj-piťikwė* nem 'medve-', hanem mint a 'nyuszt' párhuzamosa, 'hód-fészek' (l. fent 437. l., 190. s. jegyz.) s a fordítás e szerint javítandó. Nem bizonyos, hogy a fejedelem ülőhelye éppen nyuszt- és hód*prémmel* van megrakva, mert a 'nyusztfészekbe, hódfészekbe ültetnek' költői kifejezés azt is jelentheti, hogy a fejedelem ülőhelye puha, mint akár a nyuszt és hód fészke, l. erre nézve ui. II : 0609. l. | 69. s. *ńą̄lėχ tur : ą̄śśä tur* 'vékony hang', l. fent 437. l. 163. s. jegyz. A háborúba, vagy nászvendégségbe való indulás alkalmával szokott búcsúkiáltásra vonatkozólag l. ui. II : 0610. l. | 72., 83. s. *χaγiji : lą̄ lātiŋ, rą̄ŋχnė lātiŋ* 'osztják szó, a kiáltás kifejezése' | 89. s. *ńär :* 'hab (пѣна)' | 99. s. *vitkät : jelpiŋ vit vit-kul't sōpä tārä ą̄wi* 'a szent víz vizi ördögök száján át folyik' | 100. s. A vár magasságát dicsőitő jelzőket l. ui. II : 0560. l.

111. s. *χaslītime : sun-pattänl χot-sais, χaslin patwės, ta palit joχtäst ; urχatsėt, Tēk-ą̄jkä joχtėmä-mos ną̄ŋχä at tārätawėt* 'szánjuk feneke megrothadt, moha lepte be, oly sokáig jöttek; [mostanáig] várakoztak, Tēk-öreg megérkeztéig nem engedik vala föl őket [a várba]'; l. erre nézve ui. II : 0702. l. | 119. s. *kēwi : āχwtės* 'kő'; vö. ÉO. *kēu, keu,* 'kő', *kewi* 'köves' | 124. s. A 'kis tó nagyságú ház' azt jelenti, hogy 'nagy ház', melynek terjedelme egy 'kis tóéval', vagy épen egy 'kis tengerével' vetekszik; l. e kifejezésre nézve ui. II : 0569. l. | 128. s. *nāri-sū :* 'kardpálcza', l. ui. II : 0537. l.; a fordítás így javítandó: 'kardpálczás jó kezecskével' | 130. s. *śeŋri pattä : jis lātiŋ, āχwtės-pūt* 'elavúlt

szó, kőüst' | 134. s. *jąsiŋ-kuriŋ: kātäγä lą lātγél jąsγi' lāwwei'* '[az üstbe aprózott állatnak] kezeit (előlábait) osztják szóval *jąs*-nak mondják'; *kur: la'ilägä* 'lábai'. Vö. ÉO. *jąš* 'kéz', *kur* 'láb' — *śēś: sāl't* 'hánes (мочало)'; *vōjiŋ: vōj ąńśi* 'zsírja, hája van'; *ńoγi: lą lātiŋ, ńąul'* 'osztják szó, [annyi mint] hús', vö. ÉO. *ńoγi* 'hús'. Az egész jelző a közlő szerint a 'harmincz fülű nyúlra, az ördög társára' vonatkozik, mely 'az ének korában élt': *vāt pal'pä sąur, kul' jurtä ērï'-jist ąlēs* | 141—2. s. *χum-kasäj, nē-kasäj: χum kasąjä jiw nalpä, nē kasajä kēr nalpä* 'a férfi kése fanyelű, a nő kése vasnyelű'; l. erre nézve ui. II : 0740. l. | 145. s. 'Egy vállas *tōχi*-állatként ülünk mi ketten': *akw' simkwēl, akw' ną̈mtkwēl ūnlei'* 'egy szivecskével, egy elmécskével ülnek ők ketten'; *tōχi: jis lātiŋ* 'elavult szó'. Hogy miféle állat a *tōχi*, azt sokszoros kérdezősködésemre sem tudta senki megmondani; bizonyára valami idegen szó, vö. tunguz *tōki* 'Elentier' | 147—9. s. *sąriŋ tēp, mā'iŋ tēp* fordítása így javítandó: 'Sörrel való, mézzel való ételes nagy lakomát (asztalt) készítünk'; l. erre nézve ui. II : 0737. és I : 191. l.

151. s. *ńēlmä tąlēm: vōjil tąlēm jąmēs ńēlmēl* 'zsírral olvadó jó nyelvvel', t. i. kövér falatokat eszünk | 152. s. *mēi'* : l. ugyanez énekben 32. s. jegyz. | 171. s. *kal' tūlmaχ:* A nő elszöktetésének műveletét (l. ui. II : 0707. l.) a költői nyelv a nőstény rozomák apró lépteihez hasonlitja, talán azért is, mivel ennek már nevében is benne van a 'tolvaj' *(tūlmaχ)* | 179. s. *uj-pil'i* itt is nem 'medve'-, hanem 'hód-fészek', l. fent 63. s. jegyz. | 191. s. *nāχēr: pākw* 'czirbolyatoboz', *nāχēr-jiw: ul'pä-jiw* 'czirbolyafenyő'; vö. ÉO. *nāγnr* 'czirbolyatoboz' Pápay J. | 194. s. *ąstal: ąssam* 'képesség nélküli, tehetetlen, gyönge'; l. ui. I : 210., 252. l. | 194. s. *śiś:* l. ui. I : 0393. l. | 198. s. Az erős evezést illetőleg l. ui. II : 0615. l.

216. s. A 'nyakát üldöző, derekát üldöző igaz álomra' vonatkozólag l. ui. II : 0526. l. | 227—8. s. *paul saw saw χum, ūs s. s. χ.* helyes fordítása: 'falu sokaságú, város sokaságú sok ember' | 233. s. A hős mellett alvó feleség szokta rendesen előbb észrevenni az ellenség közeledését; l. ui. II : 0528. l. | 264. s. *nāŋk-tāl: jiw-tąw* 'faág', tkp. 'vörösfenyő ág'. A hős hajfonatos fejének a fenyőághoz való hasonlítása szokatlan s kevéssé világos kép | 277. s. *kēr jätpä jąut: nakanä kērél vārawēt, vōrtä mā-χār ānt* 'az ízei vassal vannak szerkesztve, a külső (kemény) része mamutcsontból'. Helyesebb fordítása: 'Vasizületű izületes ijjacskám' | 279. s. *samiŋ tautkēm: tavēt kit lakw ąńśi ālentālnē mā'ēs* 'a tegeznek két karikája van a hordás czéljából'; l. II : 0548 | 293. s. *śiχriŋ suj: sun śiχri, śiχlīti, śiχērti, śiχliŋ suj ąńśi* 'a szán csikorog [a havon], csikorgó hangja van'. E hangfestő szó itt a fias ölyv vijjogására van alkalmazva | 299—300. s. *pupi'-sēŋkw,*

kuľ-sēŋkw: tūl-ūlt χątpä at vaľ', kit χal pattuwēs (одурѣлъ) 'azután — t. i. miután a 'bálvány köde, ördög köde' megszállotta — senkit sem ismer, megvadúlt'; l. ui. II: 0630. l.

303. s. *tą̄rtēsanēm: akw' ńālēl tą̄rtēstä, akwät lūľe'it* 'egy nyíllal [átdöfve egymáshoz] támasztotta őket, együtt állanak'. Vö. *āwi jiwēl lap-tą̄rtilēm* 'az ajtót fával (rúddal) megtámasztom (я двери палкой подпору)', azaz 'bezárom': *akw' ą̄ulä mānē vōrtitä, mōt ą̄ulä āwinē* '[a rúdnak] egyik végét a földhöz, másikát az ajtóhoz támasztja'; tehát a *tą̄rti* 'zár' értelme másodrendű, fejlődött jelentés; az eredeti értelem voltakép 'támaszt', mivel a rúd nekitámasztása a zárás ősibb módja | 307. s. *χą̄lγēlālēm* nagyjában való értelmét csak a párhuzamos *patĺālēm* szó (309. s.) alapján állapithatom meg; lehet hogy a *χą̄l-* 'fogyni, elmúlni' igének képzése, de lehet az is, hogy a *χą̄lγēlali* 'siklik, csúszik' képes alkalmazása, vagyis azt jelenti, hogy a hős haragja 'elsiklott'; l. ui. II: 0631. l. | 311. s. *sirej-sū:* l. fent 128. s. jegyz. | 312. s. *tuľäŋ kātēp uri nāj:* l. ui. II: 0754. l. A *tuľä* 'ujj' szó itt *jūntsaχtnē tuľä* 'varró ujj', vagyis 'gyűszű' értelmű (a *tuľä* egyébként 'gyűrűt' is jelent). Az *uri* szóhoz a közlő a következő magyarázatot fűzi: *uriŋ tuľä, urämakwēt ąńśi* 'oldalas gyűszű, szögletecskéi vannak' *(uräm.* 'hegynyereg', *ńol-u.* 'orrnyereg'). Hogy a közlő e magyarázatában tévedett, illetve az *uri nāj* kifejezést, mint több más elavult szólást *(jis lātiŋ)*, nem értette, kétségtelenül kitetszik abból, hogy az *uri* nem valamely tárgynak, hanem közvetetlenül a *nāj* 'úrasszony' szónak a jelzője. L. egyébként e szóra nézve ui. II: 0269. l. jegyz. | 323. s. Hogy a szöktetés útján szerzett nő is sulyt helyez arra, hogy érte férje utólag menyasszonydijat adjon s ezért ő viszont kelengyét kapjon, arra nézve l. ui. II: 0710., 0732. és 0743. l. | 345. s. 'Hadd béküljenek ki', t. i. ne harczoljanak a nő rokonai a szöktetővel, hanem nyugodjanak bele az így kötött házasságba | 350. s. *śą̄pĭtikālēn:* l. ui. II: 0743. l. | 366. s. *ą̄ti jurt: jąmēs, vēśkät jurt, man nē* 'jó, becsületes társ, vagy nő'. Az ének itt a *tąrēm ālnē ą̄ti jurt* költői jelzőt, mely 'világot élni való éji társat (hálótársat)' jelent s így csak a feleségre vonatkozhatik, az *ą̄tĭ* szó igazi értelmének elhomályosúltával, férfira, a kedves rokonná lett sógorra alkalmazza; l. ui. II: 0752. l. jegyz. | 370. s. *pōri kakr: pōri nąmēt, pōrēχ n., lą̄ lātiŋ, ľūľ nąmēt* 'osztják szó, annyi mint rossz gondolat (érzelem)' | 375. s. *nāj-vāpsikwē, ą̄tēr-v.:* l. ui. II: 0733. l. | 376. s. *ūliŋ sāns:* 'vidám nemzedék', tkp. 'térd'; az északi osztjákban is *ēväŋ sās, poχəŋ sās* 'leányos nemzedék, fias n.' (tkp. 'térd'); l. ui. II: 0753. l. Az ifjabb nemzedék az öregek 'térdein' nevelkedik | 380. s. *tēli jąŋχēp, tąli jąŋχēp:* 'téli hónapon, olvadó hónapon át'; *tąli* e helyett *tuji* 'nyári' nyilván a tökéletesebb alliteratio kedvéért |

382—4. s. *sąriŋ tēp, mā'iŋ tēp* fordítására nézve l. ui. 147. s. jegyz. | 418. s. *uj-piťi:* l. fent 179. s. jegyz. | 437. s. *tūjt-puχräm: tūjt-vōtäs* (буря), *tūjt nąŋχ-lapi* 'hóförgeteg, a hó fölemelkedik'.

IV.

A **larvoši fejedelmek** hősénekét a Szoszva folyó felvidékén, *'Naχśém-vōl'* faluban lakó Василій Кириличъ Номинъ *('Naχśém-vōl'iŋ χum Kirä-pī' Vaśkä)* samán (l. ui. II : 0365. l.) közlése nyomán 1888 julius 12-ikén jegyeztem föl a középlozvai *Tąrėχ-paul*-ban (Першины), hová ez időtájt a felsőlozvai és a Szoszva forrásvidékéről való vogulok egy része Péter-Pál napja alkalmából lerándúlt. A közlő szerint ez az ének voltakép *lą lātχiŋ tērniŋ ērī'* 'osztják nyelvű hősének', melyet azonban ha nem is oly tökéletes alakban, mint osztjákúl, vogul nyelven is énekelnek. Az a szöveg, melyben följegyezhettem, nagyjában regeféle közlés, melyben csak itt-ott jelentkezik ez énekszerű, költői előadás. Ép így, t. i. regeszerű közléssel hallottam az ének tartalmát Kawrila Sontin samántól is *Jänī' paul*-ban, ki azonban a főhőst *Aχwtės-ūs ątėr* 'Kővári fejedelemnek' nevezte s ennek bálványakép *(pupī')* az 'Uralbércz-öreget' *('Nąr-ąjkä)* említette, kinek 'szent helye a Szoszva forrásánál van s Szent-Ural bércznek hívják' *(jelpiŋ mātä Ta'īt taľėχt ąli, jelpiŋ ńąrī' lāwawė);* l. ui. II : 019. l. A 'Szoszva forrásvidékén levő kővárat' *(Ta'īt-taľėχt ąlnė āχwtės-ūs)* egy más hősének is említi (II : 96.) s utal reá Reguly «Calendariuma» is, mint Reg. *Xąrėŋ-paul*-i Nyikilov Maxim énekközlője őseinek lakóhelyére (l. Pápay József: A Reguly-féle osztják hősi énekekről, 2. l.; Ethnographia, 1913). Bizonyára ennek emlékezete maradt fenn a Szoszva forrásvidékén fekvő s a lozvai oroszoktól Югра-nak nevezett *Jänī' paul* falu obi orosz Искаръ nevében, mely t. i. a zürjén *iz-kar* 'kővár' szóval megfejtve épen az *āχwtės-ūs* forditásának látszik (l. ui. II : 0208. l. jegyz. és 0556. l.). Megjegyzendő, hogy a vogulok s osztjákok lakóterületének zürjén eredetű több más orosz földrajzi neve is, mint ezt már Hunfalvy Pál észrevette; így pl. Сосва, mely a zürj. *sos* 'ruhaujj' és *va* 'víz' szók összetétele s a Szoszva vogul *Ta'īt**) nevének a

---

*) Hogy a *Ta'īt* folyónév nem azonos a *tajt* 'ruhaujj' szóval, mint ezt Hunfalvy vélte (Vogul föld és nép 75. l.), világosan kitetszik abból, hogy amannak osztják megfelelői: *ʌą̆ŋą̀l, ṯą̆ŋàṯ* 'Irtysch' stb. (l. Karjalainen: Ostjak. Lautgesch. I : 65), emezé pedig: *l̲it, ʌiṯ', ṯiṯ* stb. (uo. 217). A déli Szoszva is *Taīt* s a Tavda is *Taīt, Taut, Täut* vogulúl (l. IV : 432).

tajt 'ruhaujj' szóval való népetymologiai azonositásán alapúl; Лозва, Сыгва, Лобва ugyancsak a zürj. *va* 'víz' szóval utórészükben (vö. vog. *Lūsm-jā, Sakw-jā, Luop-jä*); Обдорскъ, mely alaprészében a zürj. *Ob-dor* 'Obmellék, Obvidék' szóval magyarázható (vö. az Ob alvidékének régi *Obdora, Obdoria* nevét); Вижай: vö. zürj. *viž* 'szent' és *aj* 'öregember' (vog. *jelpiŋ ąjkä*; l. ui. II: 016. l.) stb. Ezek szerint a jelen esetben ugyanegy énektárgy több bálványyistenséghez fűződik. L. a larvoši bálványyistenség tárgyalását ui. II: 0195. l.

Bevezetés: 1. s. *Lą̄r-ūs*, ÉO. *Lą̄r-vą̄ś* (oroszúl Ларвошка) falu neve az ÉO. *lą̄r* 'láp, tó' ~ vog. *tūr* 'tó' szóval | 1. s. *tūrėn isėm* . . . 'tóba szállott hét madárkával teli sapka (въ озеро прилетавшей семи пташкой полная шапка)' | 2. s. *śirä: mäń χalleuw*, маленькая чайка 'kis halászmadár, sirály'. Reg. vogul szótári adata: 'širä: ein Vogel'. Vö. zürj. *tširak* 'Möwe (Larus)' Wied. | 3. s. *pākw-pōsi*' . . . 'a czirbolyamogyoró beléhez hasonlatos fehér testű fejedelem (какъ ядро орѣховое бѣлое тѣло)' | 3. s. *mäń χummi*' . . . 'a két öcs nem házas (два младшіе брата не женаты)' | 4. s. *Jäχėŋ-χū, χūśėŋ-χū*: l. fent 440. l. 1. s. jegyz. | 4. s. *piśiŋ nāj: saw piś ą̄ńśi, saw āpėr ą̄ńśi* (много у ней хитрости); *ti piśėl vāruŋkwė at-ke rą̄wi, mōt piś vāri* 'sok fortélya, ügyessége van (sok a fondorlata); ha evvel a fortéllyal nem lehetséges, más fortélyt végez'.

Énekszöveg: 3. s. *ńolėm sās*: 'nyári, sárga (nem vörös) nyírhéj, amikor könnyen hámlik a nyírfáról (лѣтняя, желтая, не красная, береста, когда легко валится съ березы)' | 3. s. *χūnt*: 'háti batyu hordására szolgáló s szijjal a vállra alkalmazott készség (котомка)' | 4. s. *χariŋ sās*: 'téli, vörös nyírhéj (зимняя, красная береста)' | 6. s. *χāl-śaχl* 'nyíres, nyírerdő (березникъ)' | 9. s. *āltentawė*: 'sokat hord (много несетъ)' | 13. s. *sān*: 'doboz alakjára készített nyírhéj-edény, melybe ételt tesznek (чуманъ)' | 15. s. *votä*: 'hosszukás, kerek kártus, vagy bödöny fajta nyírhéj-edény, melyben pl. zsírt tartanak (туесокъ)'; déli vogul *mása*: *vätä* | 25. s. *sūrėm*: 'kemény, száraz (pl. hal; твердая, сухая рыба)', a *sūr-* 'száradni' igétől (pl. *sąw χą̄tėl rēγil sūri*, vagy *sūrlaχti* 'a bőr a nap hevétől megszárad, сохнетъ'; *χul sūrli* 'halat szárit') | 25. s. *kāseuw*: 'сорога, красно-глазная рыба': 'vörösszemű hal'; Ahlqvist szerint ÉO. *kaśeu* 'Leuciscusr utilus', ez a pirosszárnyú keszeg; Reg. szótári jegyzetei közt a lozvai vogul *kasu* 'čabak-Fisch' (l. ÁKE. 408) | 25. s. *joχl, joχėl*: 'szárított s füstölt hal (сушенная, копченная рыба)' | 19. s. *śuń*: 'gazdagság, bőség, szerencse (богатство, таланъ)' | 28. s. A fejedelem rideg válaszát a közlő a következő észrevétellel magyarázza: *ą̄tėr nētä saw molχėm* (хитрость) *ą̄ńśės*: *ēlniŋ* (прежде) *Āst ą̄lnė ruś ą̄tėr pālt ą̄ls, ań ą̄s tū nąmėlmatės; Ās-tēp, tūr-tēp pinnė sān ti mā'ės*

ti vārės, χumitä tōnä ti χujtitä tū minuŋkwė; χumitä simän χōltawė (вѣсть чуетъ), *taχ (tajėχ) tot alawė, tōnä at ti tāŋɣi Ásnė minuŋkwė, tōnä ti lāwi: ti sūrėm...* 'a fejedelem nejének sok fondorlata volt: előbb az Ob vidékén lakó orosz fejedelemnél élt s most ismét oda [menni] kerekedett vágya; az obi tápláléknak, tavi tápláléknak odatevésére való nyírhéjedényeket e miatt készítette, férjét azért unszolja hogy odamenjenek; de a férjét szíve figyelmezteti (hírt érez), hogy ott majd megölik, azért nem akar az Obhoz menni, azért mondja: Ezt a száraz keszeghalat stb.' | 38. s. *namėl ti namtsanä:* 'férjének és sógorainak neveket adott (мужу и деверямъ названіе дала)' éneklése közben, mialatt bizonyára fejedelmet megillető diszjelzőket kell érteni | 39. s. *śäkwśeĭ':* '[éneklése] közben kezei dolgoznak (между тѣмъ ея руки работаютъ)', *śäkwśi* 'foglalkozik, dolgozik (занимается, работатъ)' | 40. s. *mōnt manėr ālsės:* 'előbb ami ily nyírhéj-edény volt, mi volt az?! [Most] még többet, még szebben készitett, tudott megvarrni (тогда чего еще было, что эта за чуманья?! еще больше, еще басще наладила, умѣла сошить)' | 40. éneksor *kurkä-ńol:* 'bárka (баржа)', tkp. 'tyúkorr' (l. IV: 124.); mivel a bárka orra tompa, nem oly hegyes, mint a fatörzsből vájt, gyors járású ladiké | uo. *mōl:* 'gazdagság (богатство)', a tatár *mal* 'birtok, vagyon, jószág, árú' átvétele | 41. s. *tāltaŋkwė:* 'ladikba, vagy szánra rakni (подымать на лодку или сани)' | 45. s. 'Hosszú, vagy rövid ideig fogjuk-e [még] rágni ezt a száraz halat, el bírlak-e hívni téged oda, az Obhoz?! (долго-ли, коротко-ли будемъ грызти эту сухую рыбу, могу-ли я тебя созвать туды на Обь?!)' | 47. s. *atiŋ-ke....:* 'ha máskép nem lehet, hát el kell oda utazni (не то такъ съѣздить надо туды)'; l. ui. I: 262. l. 12. s. jegyz. | 48. s. *ajäŋ χum-pĭ':* *vāɣėn χum*, помощникъ 'segéd' (vö. *vāɣėn* 'váll'). E magyarázaton alapszik a vogul *ajäŋ χum-pĭ'* szónak 'apródlegény' fordítása, holott tulajdonkép mint az *ajėŋ χo-poχ, kēlėŋ χo-poχ* osztják költői kifejezés vogul másának, 'hírvivő legény (apród)' az értelme; minthogy t. i. ÉO. *ajėŋ, ajäŋ* az osztják *aj-kel* 'hír, üzenet' összetétel előrészének képzése; l. bővebben erről ui. II: 0532. l. | 49. s. *jātä!* 'nosza, mondja, segédek! (ну, говоритъ, помощники!)', összevonva ebből: *jaɣatä!* 'nosza!' | 49. s. *toχt:* 'a ladik keresztfája (мочи въ лодкѣ)', mely a ladik hosszában két, vagy három helyen a ladik oldalait szétfeszíti s megakadályozza az oldalak összehajlását | 50. s. *χāpma'ĭr:* 'a ladik fenekén alkalmazott ívfák, melyek a ladik aljának domborulatát biztositják (помога, дуги на днѣ лодки, чтобы крѣпче стала)'.

55. s. *nalu tūp...* 'alig hogy a parttól kissé elhajóztak (только отплыли немножко отъ берегу)' | 56. s. *ńiltäŋ-puŋkėt:* 'a vörös sziklapart csúcsán (на изгол овьѣ краснаго яру)' | 57. s.

taw man... 'az asszony azt gondolja, hogy vagy a nap kelt föl, vagy a holdvilág merült elő, pedig a sógora jön (она думать, то-ли солнце зашло, то-ли мѣсяцъ зашелъ, и то ея деверь идетъ)'; a hős ragyogó megjelenését a nap keltéhez hasonlítja | 61. s. *q̇ńiriś:* 'ángyika (сноше́нька)' | 61—65. s. A közlő magyarázatos fordítása: 'Nézd meg [jól] ha te őt elviszed, hogy hová teszed őt! Óvakodj tőlem, [mert] akár ha a földbe bujsz is, én kiáslak a földből; ha meg az égbe mászol, én [onnan] vaskarommal szedlek le (смотри ты, если увезешь его, куды его дѣвашь; берегись меня, хоть-бы въ землю полѣзешъ, изъ земли тебя вырою; если на небо полѣзешь, желѣзнымъ когтемъ тебя достану)'. Elénken emlékeztet ez a fenyegetés a keleti turkok khagánjának, Dizavulnak ama mondására, melyben a birodalmából megszökött avarokról 568-ban a bizanczi császár követe, Zemarchos előtt ekkép szólott: 'Nem madarak, hogy a levegőben elröpülhettek volna; nem halak, hogy a tenger mélyében elrejtőzhettek volna: a föld hátán vannak s én rájuk fogok akadni'. (Menander, De legat. 101). L. e tárgyra vonatkozólag NAGY GÉZÁNAK 'A szkithákról' irt értekezését (Ethnographia V: 318), mely Herodotus nyomán a szkitháknak is hasonló fenyedetését idézi | 63. s. *at pasäpe'in:* 'át nem hatolsz (не пройдешь)' | 65. s. *ńäs:* 'karom (коготь)', *säli-uj ńäs, pupakwė-ń.* 'farkas karma, medve karma'; *vāŋkėrte'im:* 'horoggal megfogom (закрючу)' | 67. s. 'Egy lábbal a partra lépett (одной ногой на берегъ ступила)' | 68. s. 'Elég, ha máskép nem lehet, fordúljunk vissza! (будетъ, не то воротимся!)' | 69. s. *akw' nalu..:* 'ha már egyszer a ladikba űlt, míkép fogna visszafordúlni?! (если ужъ разъ въ лодку сялъ, гдѣ ужъ воротится?!)' | 74. s. *χūlėmtäst:* 'megállottak, hogy [ott] megháljanak (ночевать остановились)' | 79. s. *nāŋχ-vāriänä:* 'serényen, egyszerre mindent elvégez, száritja [a halakat], kiolvasztja a zsírt stb. (живо, сейчасъ все сдѣлать, сушить, жиръ истопить и т. д.)' | 83. s. *śārätäst:* 'a közeli helyeket mind kihalászták (ближныя мѣста всѣ выловили)'. Magát a szót a közlő ezzel magyarázta: *kātėm śäräti, śarχi* 'kezem fáj, eszi, égeti valami (ѣсть, болитъ)', mit úgy kell érteni, hogy a *śārätäst* igazi jelentése 'kiégtek' (a közeli helyekből a hal kifogyott, kipusztult, mint az erdő vadja ha az erdő leég). Vö. ugyane közlőtől: *jelpiŋ śakwėn pusėn śarrimėt* 'a szent tűzözöntől egészen megszenesedtek' (lova lábai I: 46); egyébként *śärjimė* 'kiégve' (I: 226), *śärjawės* 'elhamvadt' (I: 68.) | 85. s. 'Talán erdő volt ez, hogy kivadászni lehetett volna?! A vízben nem lehet kivadászni (развѣ этотъ лѣсъ былъ, что выловить можно; въ водѣ нельзя выловить))'. Ezt az ellenvetést még jobban értjük, ha a *śäräti* igazi 'kiég' jelentésére gondolunk: 'Az erdőre mondhatni, hogy a vadtól kiégett; de a

víz hogyan ég ki ?!' | 88. s. *tāŋχ* 'háti uszószárny (спинное перо)' | 90. s. *χartχati:* 'nappal húzódik [a hal], éjjel húzódik; semmiképen sem kevesbedik, mindig van hal a vízben (день тянется, ночь тянется, ничего не убываетъ, всегда есть рыба въ водѣ)' | 91—92. s. 'Ma amennyi volt, holnap még több lesz (сегодня сколько было, завтра еще больше будетъ)' | 93. s. 'A férfi mikor győzheti le pörben az asszonyt?! Mindig az asszony pöröli győztesen a férfit (когда мужикъ можетъ переспорить бабу, всегда баба переспоритъ мужа)'; *vori* 'pör, vita, veszekedés (споръ)' | 93. s. *lańśiŋ:* 'akinek teste még zsenge, lágy mint a víz; aki ép most született (у кого тѣло жиденькое, мягкое какъ вода; которой тожно теперь родился)', az *lańśiŋ ńąwľėp māń ńaurėm* 'puha (zsenge) húsú kis gyermek' | 93. s. *χarńiŋ puŋkpä:* E kifejezést a közlő a *puŋk-χar* 'fejbőr (плоть на головѣ)' szóval magyarázta, nyilván akkép értve, hogy a *χarńiŋ* jelző a gyermek puha fejbőrére vonatkozik. Alább a *χarńi* alapszó mint a 'hölgymenyét' jelzője fordúl elő (*χ. śolśi* II: 71. l. 275. s.) s e szónak jelentését a közlő evvel a példával világította meg: *χarńi ēlėm-χąlės* 'тощеватой, худой (sovány, szikár ember)', mihez képest a fordítás emitt 'sovány hölgymenyét', amott szabadabban 'zsenge fejű'. Kétséget támaszt ez értelmezés helyességére vonatkozólag az, hogy *χarńi* az északi osztjákban 'barnát' jelent (*χarńi punpi ūnt-iki* 'barna szőrű erdei öreg', vagyis 'medve' Osztj. Népkgy. 41) s hogy Regulv szótári jegyzetei közt is található ez az északi vogul adat: *karńi, karńip* vagy *karńiŋg* 'barna', bár ezt a szót nyelvtanitóim sehol nem igazolhatták. A hölgymenyétre tényleg jól illik a 'barna' jelző, minthogy ennek szőre nyáron barnás s csak télen fehér s talán a gyermeknek hajpihével, vagy hajkorpával borított feje adott alapot a *χarńiŋ puŋkpä* jelzőre is | 96. s. 'Tűs deszkára tette [a gyermeket] aludni (уложила на игловатую доску спать)' | 97. s. *śurtėstä:* 'késsel átmetszette az ijjat, hogy könnyen eltörjön (ножомъ перечертила, чтобы лукъ легко изломался)' | 98. s. *ńal-pup:* a nyílnak villaszerüen metszett vége, mellyel a nyilat az idegre illesztik (ушки стрѣли) | 98. s. *χaltėlėsanä:* 'széthasította (расколола)' | 99. s. *pėrγätālsanä:* 'a csavarokat kicsavarta a kardból azért, hogy mikor [a férje] az orosz fejedelem ellen fogja, amint vele suhint, a kard kirepüljön a nyeléből (шурупы вывинтила изъ сабли, чтобы если хватитъ на русскаго князя, какъ замахнется, сабля вылетѣла изъ черешка)' | 100. s. *jūntėp: kēr-ta'il,* кольчуга 'pánczélruha'; tkp. 'vasruha' | 100. s. 'A pánczélruha alját hétszeres selyemczérnával bevarrta, hogy a férje hamarosan föl ne ölthesse (подолъ у кольчуги зашила семирядными шелковыми нитками, чтобы мужу въ скорости нельзя было надѣть)'.

102. s. *tūp āstės..:* 'ép csak hogy ezt elvégezte [az asszony],

midőn a gyermek sírni kezdett (это только что кончила, ребенекъ реветъ)' | 103. s. 'Hallgatózik előre, valami rezeg, az orosz fejedelem jön (впередъ слышетъ, трещитъ, русской князь идетъ)' | 104. s. *kal'*: 'hang, nesz, zaj (звукъ, шумъ)'; *ńir-kal'iy suj*: 'a vesszők ropognak, a fű zizeg (вицы шабарчатъ, трава шумитъ)' | 108. s. *śär takkätä*: 'amint van, egyedül jött el (kiséret nélkül, какъ есть, одинъ пришелъ)' | 109. s. *pārės*: 'vitorla (парусъ)'.

Az itt betoldott prózai szöveg (II: 60) jegyzetei: 1. s. *tōnt*: 'azért helyezte a gyermeket tűvel kirakott deszkára, hogy erősebben sírjon s férje ne hallja meg, midőn ő elszökik (за то она ребенка на игловатую доску положила, чтобы онъ пуще ревѣлъ и мужъ не услыхалъ, когда она убѣжитъ) | 2. s. *χāl'-lūpi*: 'ott egy kidőlt nyirfa-törzsök, arra a tuskóra ülj! (тутъ колодина березовая, на тотъ комель сядь!)' | 4. s. *χasėp-porĭ'*: 'a hálókárpit alatt keresztben fekve alszik (поперекъ полой спитъ)' | 6. s. *ńār lạmtiy*: 'a kardnál magasabbra csak a meztelen ember szökött fel (выше сабли только перескочилъ нагой человѣкъ)' | 6. s. *akw' ositėl*: 'szünetlenül vagdalja őt az [orosz] fejedelem felülről (безперестанно рубитъ его князь съ верху)'; *a. o.* tkp. 'egy vastagsággal' | 7. s. *akw' kātätėl*: 'egy kezével a kardot ragadja meg, míg az orosz fejedelem suhint; másikkal ijját rántja magához (одной рукой захватываетъ саблю, пока русской князь замахнетъ; другой свой лукъ поддернулъ къ себѣ)' | 7. s. *nāri-āpėr*: 'gyors, sikeres vitézség (скорая, успѣшная храбрость)'; *luwä nārjawės, ńạwlä nārjawės* 'csontját megrágták (megvagdosták), húsát körülszabdalták s ő mégis képes volt ezekkel viaskodni (кость его оглодали, обрубили его мясо; онъ всетаки съ нимъ успѣлъ еще воевать)' | 7. s. *ośmar*: 'ravaszság (хитрость)' | 8. s. *ūjtėp*: az ijj idegének fölajzására szolgáló fa, melynek bevágásai közt az ijj fája s az ideg feszül *(ujėlawė)*. E feszítő fának csupán 'fele részéig húzhatta a hős ijja idegét s az ijj összetört (натянулъ только до половины и лукъ переломился)' | 10. s. *ēlėn... sumlės*: 'az előtérben csak az apró kövek csendültek meg; [az énekhős t. i.] egyet suhintott, [mire] a kard kirepült [nyeléből] s az apró kövekre esett, csak a neszét hallotta (въ передѣ только гальки жолькали; замахнулся, сабля вылетѣла, на гальки пала, звукъ только слышалъ)'. A fordítás tévesen csatolja az *ēlėn* határzót a *sa'ĭrėpitä* igéhez, mert mint az orosz magyarázat mutatja a *sumlės* igéhez tartozik | 10. s. *sul'iy suj*: 'csendülés (жолькание)'; *sumli*: 'hangja hallszik, zeng (слышно)' | 11. 8. *sạ̄sĭpėstä*: 'a pánczélruhát felölteni (magára önteni) akarta, de oldalvást öltötte fel, az alja be volt varrva (кольчугу надѣть, налить хотѣлъ; но мимо надѣлъ, подолъ зашитъ). Az 'önteni' kifejezés azért alkalmas a pánczélruhára,

mert apró aczélszemekből készült s ezeket felöltéskor, mintha magára öntené a hős (l. ui. II : 0553. l.) | 12. s. *tarm jąmäsimė :* 'rátaposván a [pánczélruha] aljára, akár hogy tépi, nem tudta fölszakítani (наступавши на подолъ, какъ онъ рвётъ, не могъ разорвать)' | 13. s. *χotėl... :* 'hogyan szakadna föl hirtelen?! (гдѣ вдругъ разорвется?!)'.

Az énekszöveg folytatásában (II : 61) : 113. s. *vit posėm sāp :* 'víztől átázott korhadt fatörmelék (водой намоклое гнильё)', *tą-rėm vitėl poslilėm* 'kendőmet vízzel nedvesitem (мой платокъ замочу)', *pose'im* 'ruhát mosok (стираю)' | 113. s. *läśėl totitä :* 'lassan hordja kezét, lábát : [mert] elgyöngültek (тихо носить руки, ноги : обезсилились)' | 116—7. s. 'Fehér teste egészen vörös, mint a vér (его бѣлое тѣло всё красно какъ кровь)'. — Az itt következő prózai szövegben : 1. s. *vaγėnäγänėl :* 'vállainál fogva megfogta (за плеча поймалъ)' | 1. s. *jol-voškäsawės :* 'a földre dobta (на землю бросилъ)', *nąγχ-voškäse'im* 'fölfelé dobok (на верхъ брошу)'; tkp. 'vágta, csapta', innen : *voški* 'üt, csap, odavág' | 1. s. *rawï :* 'apró darabkákra vagdalta el egészen (на мелкіе дребезги вовсе изрубилъ)' | 3. s. *taχ : tajėχ* (послѣ) 'később' | 6. s. *mutra :* 'okosság, ravaszság, fortély (мудрость, хитрость)'; más magyarázat szerint *mutra* 'varázslat, bűverő (колдовство)'.

120. éneksor : *voikėn tąulėp* 'fehérszárnyú (бѣлокрылой)'; a fehér vitorla miatt mondja az ének hajójukat 'fehérszárnyú állatnak' | 122. s. 'Alvidéki (északi) szél fútt s [ennek erejével] tova röpültek (нижній вѣтеръ дулъ и полетѣли)' | 126—7. s. 'Asszony, nézd csak, ott micsoda város jött elő, ismered-e? (баба, смотри-ка что-за городъ тамъ вышелъ, знашь-ли?)' | 129. s. 'A vastestü hét mēnkwre' nézve l. ui. II : 0262. l. | 131. s. '[Ha] oda érkezünk, mi történhetik velünk?! (туды будемъ, что намъ будетъ?!)'; *tąrėm-saγkw* 'mennykő, isten éke'; l. ui. I : 0289. l. | 132. s. *pāχwtlätsei' :* 'a vasmacskát ledobták (якоръ бросили)' | 137. s. *pūχtėmawės :* 'az ajtót valaki karddal betaszította (двери кто-то воткнулъ саблей)' | 138. s. *jätiγ : āwi-jät* 'keresztléczek (пантов) az ajtókon ezek megerősítése czéljából (поперочныя шпоньки ко дверямъ для крѣпости)' ; *āwi-pārtėt akwän jätiänėm* 'az ajtódeszkákat összepántolom, keresztléczczel erősítem össze' | 139—140. s. 'Minden darabka [az ajtóból] ahova jutott, mindenféle hangon zengett, olyan zajjal röpült (каждой лоскутъ куды попалъ, всякимъ голосомъ напѣвали, такъ громко летѣли)' | 141. s. *nąγχ-pėrėmtaχti :* 'fölugrott az ágyból (соскочилъ съ постели)' | 144—5. s. 'A békén álló eget, a békén álló földet minek hullámoztatod, minek mozgatod? (смирно стоялое небо, смирно стоялую землю зачѣмъ сплавляшь, зачѣмъ шевелишъ?)' | 148. s. 'A szemet éppenséggel nem lehet fölnyitni

(az erős fénytől, глаза вовсе не можно скрыть)' | 149. s. 'Kiugrottak az utczára s lefelé néztek (выскочили на улицу и смотрѣли къ низу)' | 151. s. *nur kojmîteï:* 'a fizetséget akarják megadni, megbosszúlni akarják magukat rajta (сдачу хочутъ сдать, отомстить ему хочутъ)'; *kojmîti*, vagy *kwojmîti* 'nyomot követ (слѣдъ слѣдить)'; *nur: am tawä nurmèltim ąńśilém* 'én nekem bosszuokom *(nur)* van ellene, megbosszulni akarom rajta magam (на его злость имѣю, отомстить хочу)', *nurém vislem tawänèl* 'megbosszúltam rajta bosszumat (отомстилъ злобу свою)' | 156. s. 'Mint az összeszedett kötelet göngyölítik, úgy gyülekezik a nép (какъ собранную веревку засыкаютъ, такъ собирается народъ)'; *kwälï' soχte'im* 'a kötelet összeszedem, göngyölegbe rakom (веревку соберу)', *kwälï'-sąχit* 'kötélgöngyöleg (пачка веревки)'; *kwälï'-mèsï'* 'egy körrésze a felgöngyölt kötélnek (перемежки веревки)', *kwälï' mèsχèlatilém* 'a kötelet göngyölegbe rakom, felgöngyölítem (веревку соберу)' | 160. s. *toχa-ta:* 'éppen úgy (точно такъ)' | 161—2. s. 'Város, melyben sok a ló és tehén nyoma (городъ, гдѣ много слѣдовъ коньскихъ и коровьихъ)' | 164. s. *χarä vit:* 'tiszta, széles, nagy víz (чистая, широкая, большая вода)'; l. fönt 436. l. 3. s. jegyz. | 165 - 6. s. 'Az orosz várost a folyóba hányják, akár a [hugyos] fatörmeléket (русскій городъ на рѣку валятъ, какъ гнилье)'; *sąp* 'a fának rothadt, porhanyós törmeléke (гнилье)', *ąrit-sąp, pĭγä-sąp* az a fatörmelék, melyet pelenka és párna helyett a csecsemő gyermek alá tesznek s melyet midőn már nem tiszta, mindig a bölcsőből kidobálnak s frissel helyettesítenek | 182. s. *manèrèmèn* ... 'mi történhetik még velünk?! (чего намъ больше сдѣлатся?!)' | 184. s. *ossulèssï:* 'elhagyták a ladikot (оставили лодку)' | 188. s. *älä* ... 'az ajtó csaknem összetört (двери чуть не изломались)' | 189. s. *jäγèntèm, ąŋkwèntèm!* vogul káromkodás, valószínűleg ennek az összerántása s hangváltozása: *jäγèn tinèŋ, ąŋkwèn tinèŋ!* 'az apád a drága, az anyád a drága!' (l. III: 487) | 189. s. *kärsèlti:* 'érint, bánt, piszkál (задѣватъ)'; 'miért bántod, háborgatod őket?! (зачѣмъ ты ихъ задѣваешь, смущаешь?!)' | 193. s. 'Avagy az isten ereszkedett le az égből (то-ли богъ спустился съ неба)' | 196. s. *mä sussnè ur:* 'az a hegy, a melyről az istenfiak a földet szemlélik (vigyázzák; гора съ которой *tąrèm-pĭt* землю надзираютъ)' | 200. s. *ńüntsintälei':* 'kezüket huzogatják, nyujtogatják (руки потягаютъ)' | 201. s. *lättîketèn:* 'midőn kezeik (ujjaik) ropogtak (когда ихъ руки хрустѣли)' | 202. s. 'Mintha fagyott vörösfenyő hasadna, oly zajjal hangzik (ровно какъ мерзлая лиственъ колется, столь громко дается)'. Ha a fagy a fenyőt megrepeszti, az mennydörgésszerű zajjal visszhangzik az erdőben.

205. s. *Äs-kakèr:* 'míg mi az Obnak medrében utaztunk (пока мы въ руслѣ Оби ѣхали)'; *kakèr* tkp. 'has' | 206. s. *ńüsnè*

-kēm mā: 'megpuhítani, kiegyenesíteni kezünket és lábunkat, vagyis verekedni, nem találtunk helyet (размягчить, расправить руки и ноги, т. е. драться не нахаживали мѣсто)'; *ajim ąsėm, mośśäkwė ńūse'im, ńusmėltaχte'im* 'részeg vagyok, egy kicsit kiegyenesítem, kihúzom magam (немножко поправлюсь)'; *tąwėl ńūnsawė* 'a bőrt kihúzzák, kinyújtják (вытягаютъ)' | 208. s. *marśėmimė:* 'a mi kezünknek és lábunknak unalmas így élni, dolog nélkül (нашимъ рукамъ и ногамъ наскучило такъ жить безъ дѣла)' | 209. s. *potali, śaχl-potali:* 'gömböcske, dombocska (комышекъ)', *āχwtės-potali* 'nagyobb szikladarab (большой камень)', *jēŋta p.* 'kerek halom (круглой комышекъ)' | 211. s. *porî':* 'fűszárat (sípot) vett elő (дудку взялъ)' | 212. s. *sāt tur:* 'mindenféle hangon sípol (всякими голосами насвистываетъ)' | 215. s. 'A város révéhez megérkeztek (на пристань города пріѣхали)' | 216. s. *tąuliś:* 'ép pontosan száz ember (въ аккуратъ сто человѣкъ)'; *jäni' sāt* 'száz', míg *sāt* 'hét' | 218. s. 'A vörösfenyőfa szálakat, melyeket amazok felülről alábocsátottak, levágni kezdték (лиственные кряжи, которые тѣ сверху спустили)'; l. ui. II: 0625. l. | 220. s. *taktėpāli:* 'a kardot odatartja (саблю подставитъ)' | 221. s. *mōtėn jiw:* 'más szálfa jön (другой кряжъ идетъ)' | 224. s. *tąrėm-mān:* 'elvágták a legnagyobb szálfát, mely az égen nőtt elő (самаго большаго кряжа отсѣкли, которой на небѣ родился)'. Az 'égbenyúló' magasság költői jelzése 'égi tájon született', a mint egy ugyane közlőtől följegyzett másik énekben a magas kősziklára vonatkozólag is megtaláljuk e kifejezést: *tąrėm-mān tėlėm jäni' āχwtės* (I: 59) | 227. s. 'A kard hegyével beletűzött a szálfába s azt fején keresztül dobta (концемъ сабли поддѣлъ кряжъ и черезъ голову бросилъ)'; *vāŋχrîti* 'horogszerűen megfogja' a *vāŋkėr* 'horog' szóból | 228. s. 'A folyó felé pillantott (на рѣку глянулъ)' | 229. s. 'Saját embereiből ötvenet megölt evvel a vörösfenyő szálfával, a mint azt a fején keresztül dobta; tisztára elsöpört mindent (изъ своихъ людей 50 человѣкъ убилъ этимъ лиственнымъ кряжемъ, какъ онъ его черезъ голову бросилъ; чисто все унесъ)' | 230. s. 'Az orosz fejedelem ladikját szintígy összetörte a szálfával (лодку русскаго князя также кряжомъ изломалъ)' | 235. s. 'A két testvér elővette kardfejszéjét (два брата саблянные топоры взяли)'; *sirej-sa'irėp:* l. ui. II: 0550. l. | 236—7. s. 'Egymás mellett [dolgozva] keresztülvágták az ő tiz ölnyi vastagságú erődjüket (рядомъ прорубили ихную десяти-саженную толщины крѣпость)'; *kartä:* 'falakkal körülkerített erőd (ограда, крѣпость)'; *ma'il-tarės* 'egymás mellett (рядомъ)', *ti kwolt ma'il-tarės ūnle'it* 'ezek a házak egymás mellett állanak (эти дома рядомъ стоятъ)' | 240—1. s. 'Isten nem rendelte nektek, hogy embervért ontsatok (богъ вамъ не показалъ человѣчес-

кую кровь вылить)' | 242—3. s. 'Csak az ujjaikat harapdálták szégyenükben s visszafordultak (только персты покусали отъ стыда и воротились)' | 244. s. 'Vissza felelték: Városunkat le ne romboljátok (назадъ на отвѣтъ сказали: городъ нашъ не нарушите)!' | 245. s. 'Abban az időben kijött valaki a házból (въ то время вышелъ кто-то изъ избы)' | 246. s. *apśirėśėn:* 'az ő fiatal unokaöccsük (ихъ молодой племянникъ)' | 248. s. 'Úgy elfogta a düh (такъ злость накатилась)'; *patrawės* a. m. *kantnė joχtwės* 'düh töltötte el (злость на его нашла)' | 250. s. *jolpūχtīmės:* 'kardját hüvelyébe dugta (саблю въ ножны сунулъ).'

251. s. 'Az ijjnak végei recsegni kezdtek (у луку концы стали скрипѣть)' | 256. s. *at pėlwės:* 'a nyíl nem fúrta át (стрѣла не проколола)' | 257. s. 'A nyíl elevenen hordta el a város mögé (живаго за городъ его унесла стрѣла)' | 261—3. s. 'Gyermekek, ti velük köszöntsétek egymást (menjetek harczolni velük); én pedig hadd legyek [nő]-rabló, én nem fogok köszönni (ребята вы съ имя здравствуйтеся — идите съ имя воевать — а я пусть буду грабещикъ, я не буду здравствоваться); *ūr* 'tolvaj, rabló (воръ, грабещикъ)' | 264. s. *lisėt:* 'előbb féltek, de végül kilőtték nyilaikat (прежде боялись, а наконецъ бросили стрѣлы)' | 266. s. 'Kinyujtotta kezét s a kilőtt nyilakat mind a kezébe kapta (руку протянулъ и брошенныя стрѣлы всѣ въ руки захватилъ)' | 267. s. 'Ha őt egyszerre ölik meg — az ő gondolata büszke; kinzással ölöm meg őt (сразу если его убить — мысли его гордыя; съ мученіемъ убью его)' | 268. s. 'Egy nyilat visszahelyezett az ijj idegére (одну стрѣлу обратно надѣлъ на тетиву)'; *pupti:* 'a nyilat villaszerű bemetszésével ráilleszti az ijj idegére' a *pup, ńāl-pup* szóból (l. ui. a 98. s. jegyzetét) | 269. s. 'Úgy fogom kilőni, hogy ő előtte (az orosz fejedelem előtt) a földbe fúródjék a nyíl (такъ брошу, чтобы передъ нимъ стрѣла въ землю воткнулась)' | 271. s. 'A [nyíl] vasa a földbe fúródott s a nyele föntt (a föld fölött) rezegni kezdett (желѣзо въ землю воткнулось, черень на верху трястись сталъ)' | 272. s. 'Mindkét szeme megsérült a nyíltól (оба глаза расшибло стрѣлой)'; *sas* 'mindkettő (оба)', *am pĭγägėm sas ūssei'* 'az én fiaim, mindaketten meghaltak (мои сыновья оба померли)' | 273. s. 'Mint egér futott el előle (какъ мышь убѣжалъ отъ его)'; *mā-tapriś* 'egér' s nem mint e hely fordításában 'vakondok', melynek éjszaki vogul neve *χuntiľ* | 275. s. *χarńi:* l. ui. a 93. s. jegyzetét | 277. s. *tāχt:* 'fehér búvárkacsa (бѣлая гагара)'; l. ui. I: 178. l. | 278. s. *luli':* 'fekete búvárkacsa, vöcsök (черная гагара)'; l. ui. I: 178. l. | 279. s. 'Egyenesen fölfelé repül a fényes égbe (прямо къ верху летитъ на свѣтлое небо); *sąma* 'egyenesen (прямо)', *sąma ēläl' minėn!* 'egyenesen előre menj!' | 280. s. *ālä:* 'majdnem hogy el nem

érte (чуть онъ не достигъ)' | 282. s. 'Kardja fokával megütötte istennek házát (обухомъ сабли домъ бога поколотилъ)' | 283—284. s. 'A kire dühös vagyok, add ki őt nekem (на кого я злоба имѣю, отдай мнѣ его)' | 286. s. 'Ha te őt megölöd, véres leszel, mindig vér fog neked kelleni (если ты его убьешь кровенной будешь, всегда кровь тебѣ надо будетъ)' | 287. s. *taktėläln:* 'tedd ki csak őt! (выставь его!)' | 288. s. 'Az orosz [akkor] minő erővel fog lakni, élhetni [ezen] a fehér világon? (русской какой силой будетъ сидѣть, жить на бѣломъ свѣтѣ?); *χūńtė* 'mikor (когда)', itt 'egykor' | 293. s. *pāsγi:* 'cseppeg (покапливать)', *vit pāssimi* 'a víz cseppen (каплетъ)' | 295—6. s. 'Tedd ki már őt kijjebb, [mert] házad vérrel mázolódik be (ты ужъ его больше выставь, домъ твой замарается кровью)' | 299. s. 'Öve táján átvágta kardjával (пересѣкъ по поясу саблей)' | 300. s. 'Atyja keze közelében (вокруг) vágta át (около рукъ отца пересѣкъ)'; *ontsėl* 'körül, közelében, mellett (около)', *vōr ontsėl jąmĭtĕ'im* 'az erdő körül (táján) járok (около лѣсу хожу)'.

301. s. *powari:* 'lefelé gurúl, fordúl (къ низу валится, ворочится)' | 302. s. *joläl' pattuwės:* 'lábatlanná tették (безъ ногъ сдѣлали его)' | 303. s. 'Végül a megmaradt felét eldobta (наконецъ остальную половину бросилъ)' | 306. s. 'Az asszony tetüt keres az öccse fejében; t. i. míg a bátyja fent az égben járt, megbarátkozott ángyával (она вшей ищетъ въ головѣ младшаго брата; онъ съ ней подружился, пока старшій братъ верху ходилъ, на небѣ)' | 308. s. 'Gondolja magában, mi történjék vele? (думать, какъ это съ нимъ дѣлаться?)' | 309—312. s. 'Ha a mi melleink együvé jönnek, ha nekünk viaskodnunk kell erővel erő ellenében, akkor sem én sem ő nem tudjuk egymást legyőzni, csak egymást megnyomorítjuk (если наши груди вмѣстѣ сойдутся, если намъ сразиться сила на силу, тогда ни я ни онъ не можемъ другъ дружка передолить, изувѣчимъ только другъ дружка); *sām, jiw-sām* 'fakéreg, fapikkely (скорлупа деревины)', l. fent 442. l. 25. s. jegyz. 'Mint a fának pikkelyét [egy könnyen] le nem hánthatod, úgy nem vehetünk mi sem el egymástól semmit; én is ügyes ember vagyok, ő is az (какъ скорлушу отъ дерева не отколупнешь, такъ не можемъ другъ отъ дружку ничего взять; я проворной и онъ проворной)'. Vélemenyem szerint a két küzdő embert az ének költői kifejezése e helyen két hatalmas fához hasonlítja, melyeknek pikkelyei a pánczelruha pikkelyeire *(jūntėp-sām)* emlékeztetnek. Midőn az énekhős arról gondolkozik, hogy 'melyikünk hasítja le egymásnak a pikkelyes fa pikkelyeit', bizonyára azt érti rajta, hogy melyikünk szedi le a másikról, mint legyőzött félről a pánczélruháját s egyéb fegyvereit | 313. s. *akw 'jąritĭ':* 'egyenlő erejűek (одинаковы си-

лой)' | 313. s. *ūśśä*: 'egy erővel fogunk verekedni, nem állván hátrább egyik sem a másiknál (въ одну силу будемъ биться, башъ на башъ)'; *) *ūśśä kāpėrtimēn* 'egyre [menve] törekszünk (въ одно старамся)', *ūśśä rūpitimēn* 'egyre [menve] dolgozunk (въ одно робимъ)', t. i. többet el nem érünk | 314. s. 'Legalább egyszer a hajánál fogva a földhöz csapom (хоть одинаго хлесну ея о землю за волосы)' | 316. s. *jāmlĭtapėstä*: 'odament hozzája (подошелъ къ ней)'. Az adott fordítás ('megtaposta') nem felel meg e magyarázatnak; v. ö. *vit-kiwėrnė jolä jāmäsālilėm* 'a vízbe alátaposom' (I: 178), tkp. 'alálépem' | 320. s. 'Nézi: [hát] kirepült a látható tájból (смотритъ: она улетѣла изъ виду вонъ)' | 321. s. 'Oly hatalmas rugásra volt ereje (столь сильно могъ онъ ея пнуть)' | 323—7. s. 'Míg fönt repült, azt gondolta: Ha közönséges helyre esem, mind a csontjaimat összezúzom; [ezért] hős [tartózkodó] helyére kellene esnem (пока верху летала, думала: на простое мѣсто если паду, всѣ кости раздроблю; на богатырское мѣсто мнѣ пасти)' A 324. sorban a fordítás e szava 'medvebőr-fészekbe' erre javítandó: 'hódfészekbe', szintígy a 329. sorban; l. fentebb 437. l. 191. s. jegyz. | 330—4. s. 'Amennyi város, a mennyi falu az Ob mellékén volt, amennyi birtok megmaradt a megölt emberektől, mind magukhoz vették s elvitték (сколько городовъ, сколько деревень были на Оби, сколько имѣніе осталось отъ убитыхъ людей, все собой собрали, увезли)'. *Ās-ta'il saw ūs* fordítása ekkép javítandó: 'Az egész Obvidék sok városának'. A hadizsákmányt valószínűleg azért nevezi az ének 'bálvány szerezte, ördög szerezte vagyonnak', mivel kirabolták az ellenség bálványainak házait is, a hol rendszerint a legtöbb arany, ezüst s prémdrágaság található; l. erre nézve ui. II: 0669—70. l. | 335—7. s.

---

*) Ezt a keleti Oroszországban ismert kifejezést főleg olyan cserére alkalmazzák, melynél az egyik fél sem ad még ráadáskép valamit az egyfajta cseretárgyhoz (мѣнять безъ придачи). Az ily cserére mondják votjákul *vačä voštim*, a bugulmai nyelvjárásban pedig az ennek megfelelő *vaťä voštim* szóláson kívül még ezt is: *baš-ma-baš voštim*. Ez utóbbi helyett a permi votjákban így beszélnek: *ďirli ďir voštim*, mi szó szerint véve azt jelenti, hogy 'fejért fejet cseréltünk'. Ez azt sejteti, hogy az orosz башъ на башъ kifejezés tatár eredetű lehet a *baš* 'fej' szónak valamely képes alkalmazásával. Tényleg megtaláljuk a kazáni tatárban ezt a szólást *bašma baš kilä* 'egyezik, összeillik' (Bálint G.). V. ö. ozm. *baš baša värmäk* 'eintauschen', *baša baš gälmäk* 'genau übereinstimmen, genau auskommen (ohne Schaden und ohne Verlust' Radloff).

Evvel a gazdagsággal, evvel a szerencsével élnek most is (этимъ богатствомъ, этимъ счастіемъ живутъ и сейчасъ)'. A befejezés is, úgy mint az ének tartalmának csaknem egész közölt szövege, regeszerű.

V.

A REGULY-tól följegyzett vogul szövegek közt a **Näming Åter** című a hősi énekek *(kantlahten jeri)* sorában foglal helyet s föliratához e jegyzet csatlakozik: 'Über den wogulischen Fürst *N. Å.*' Bár így a közlő tudomása szerint az itt előadott esemény egy *vogul* fejedelemre vonatkoznék, mégis kétségtelen, hogy az egészében egyező avval a történettel, melyről a larvosi osztják fejedelmek fent közölt éneke szól s hogy e két változat tartalmát tekintve csak egy-egy részlet bővebb vagy rövidebb kifejtésével tér el egymástól. Minthogy REGULY a közlő nevét nem jegyezte föl, valószínű, hogy ez a szöveg is PAPTJÁR-tól származik (l. ui. I: 011. l.). Felsőlozvai nyelvre Татьяна Алексеевна Сотинова segedelmével írtam át *Tārēχ-paulban* (Пермины) 1888 június havában s tőle származnak a magyarázó jegyzetek is.

REGULY déli vogul szövegei többnyire két kéziratban maradtak reánk: az egyik a közlés eredeti, első följegyzése (E.); a másik ennek tisztázott és javított másolata (M.), mely bizonyára a kiadás czéljára készült. Az elsőben a sorok az ívlap egész szélességében írva minden megszakítás nélkül folynak a szöveg végéig, egyes szavak fölött pedig orosz, német, vagy magyar nyelvű magyarázó jegyzetek találhatók; az utóbbiban a szöveg apró sorokba van tördelve, még pedig ha ének a közlés: a vélt verssorok, ha próza: az előadó beszédjének tagozódása szerint. A tisztázott kézirat hangjelzése természetesen rendezettebb s következetesebb az elsőénél, de nem ritkán átírja az utóbbinak nyilvánvaló tökéletlenségeit is, pl. midőn emez egy szót két részbe szakít, vagy két szó össze nem tartozó részeit egybeírja, vagy a nyelvtani végzetet csonkítva jelzi; sőt többször az derül ki a szöveg kritikai vizsgálatából, hogy a két kézirat eltéréseinek esetén a közvetetlen hallomás után írt első följegyzés az értelmesebb s helyesebb. Ezért bár a tőlem rendezett kiadás egészében REGULY tervének megfelelőleg a tisztázott második kézirat alakját tükrözi,*) tanulságosnak s szüksé-

*) Csak a sajátos magyar, illetve német írásmód szerint jegyzett betücsoportokat helyettesítem HUNFALVY és BUDENZ példáját követve a szokásos egyszerű nyelvészeti jegyekkel; így az

gesnek ítéltem, hogy itt a jegyzetekben mindenütt összeállítsam az E. kéziratnak legalább figyelemreméltó eltéréseit. Az északi vogul szövegeket illetőleg másképp áll a dolog. Ezeknek nincsenek tisztázott leiratai s Hunfalvy Pál az első, sebtiben írt följegyzés alapján adta ki őket 'Vogul föld és nép' művében, még pedig, sajnos, javítás és egyengetés czímén annyira megváltoztatva az eredeti írásmódot, hogy a legtöbb szó hangképe más a kéziratban s más a kiadásban. Már Budenz rámutatott arra, hogy az ily közlés nem eléggé felel meg a tudományos követelménynek s ki is adta volt újból az eredeti kézirathoz való pontos alkalmazkodással a Reguly hagyatékában talált *Vata kum* ('A kereskedő') czímű mesét (NyK. 19 : 310—328.). A jelen kiadásban a Reguly-féle északi vogul szövegeket tartalmilag megfelelő helyükön csak felső-lozvai nyelvű átírásban, tehát a magam megfejtése szerint közlöm; azonban nézetem szerint is szükséges, hogy e szövegek szintén megjelenjenek eredeti följegyzésük alakjában.

Jelentősebb eltérések a *Näming Ater* szövegének E. kéziratában: 3. s. M. *kannźi* helyett: E. *ką=* | A 7—10. sorok helyett: *täu ilta poalén tûttąpién. näu uipen* stb.; tehát a M. kézirat *vätä junnti šän junnti kumitä ílt poalén* szövegrésze a világosabb értelem kedvéért történt betoldás | 13. s. *sujung* h. *sui=* | 16. s. *ąllmién* h. *ąlmién* | 17. s. *viľtetén* h. *viľd=*, *kąssien* h. *=ién* | 18. s. A M. kézirat *šoas ląmtä* szavai E-ből hiányzanak | 19. s. *šän* h. *šą̂n* | 23. s. *mąnntä* h. *mąńtä* | 26. s. *jommas* h. *jammes* | 28. s. *latti* h. *lá=* | 29. s. *kumpieten* h. *=piétem* | 30. s. *ättpen* h. *ätpen*, *kvälln* h. *kuäll*, *ketítä* h. *két=* | 31. s. *käšä poalt. käš ätt jiss* h. csak

ő kéziratai *gy*, *ty*, *ly*, *ny*, *zs* hangjelzésének itt *ď*, *ť*, *ľ*, *ń*, *ž* s a *sch*, *tsch*, *ch* betűcsoportoknak itt *š*, *č*, *χ* felelnek meg. Reguly *ă* betűjének hangértékét Hunfalvy még nem ismerte föl, nem is különbözteti meg kiadásában az *a*-tól; de Budenz helyesen állapította meg (NyK. 19 : 321.), hogy ez a magyar *ą* hang s annyira nem rövid, hogy néha hosszúsági jellel (*â*) is van írva: az ily *ă* helyett tehát én is *ą* betűt írok kiadásomban, mint Budenz tette. Ellenben megtartom a Regulytól alkalmazott *á* és *é* betűket, mert hangértékük bizonytalan, noha Hunfalvy azt írja róluk a 'Vogul föld és nép' előszavában, hogy Reguly őket 'magyarosan ejti vala'. Még megjegyzem itt, hogy a következő jegyzetekben a *=* jegy közelben ismétlődő szónál alkalmazva azt jelenti, hogy az így jelzett szórészen kívül az illető ismétlődő szónak írása, vagy ejtése egyezik az előbb írt alakkal, pl. *älmäling* helyett *=leng* a. m. *älmäleng*, *nännä* h. *nâ=* a. m. *nânnä*. A szögletes zárójel [ ] jelentésére nézve l. ui. I : 101. l. jegyz.

ennyi: *käšä ätt jiu* | 32. s. *ättpen* h. *ätpen*, *ajung* h. *ä=* | 33. s. *mâm* E-ben jegyzetkép a sor fölé írva | 34., 39. s. *jägä*, 40. s. *piä* szintígy a sor fölé írva | 41. s. *šąką* h. *=kä* | 43. s. *šunźi* h. *=ši* | 46. s. *älmäling* h. *=leng* | 49. s. *kąnäll* h. *kuą=* | 51. s. *poart* E-ben sor fölé írva czeruzával | 54. s. *loai* h. *loávi* | 56. s. *mâs* h. *mâs* | 57. s. *kąžä* h. *kuąžä*, *men* h. *mene*, *vuäť* h. *=ťi*, *nätauht* h. *=uχt* | 59. s. *väigen* h. *=kän*, *ąass* h. *oąss* | 64. s. *puott* h. *pût* | 65 s. *puott tul* h. *puttul*; a M. *téist*, *äjíst* szavai E-ben hiányzanak | 66. s. *ném* h. *nêm* | A 60—70. soroknak *kąšp nés... juontistä* szövege E-ben utóbb lett a sor fölé bejegyezve | 70. s. *juontopt ąilä* h. *juontop taile* | 74. s. *šaraąpąu* h. *šá=* | 75. s. *ątren* h. *ąttrén*, *käptä* h. *kâptä* | 76. s. *kväže* h. *kuä=* | 78. s. *kväš* h. *kuäš* | 79. s. *kaitemls* h. *kái=*, *tą* *nąrmtä* h. *tąn ąrrmtä* | 80. s. *ńälnä* h. *ńâ=* | 81. s. *širäe* h. *širae* | 82. s. *kvän* h. *kuänn* | 83. s. *néten* h. *nê=*, *kvenn* h. *kuenn*, *levetän* h. *leue=* | 84. s. *šąką älvést* h. *šąk äl=* | 90—91. s. *nännä* h. *nâ=* | 92. s. *lattí* h. *loá=*, *ąpel* h. *oąpel*, *olí* h. *ąli* | 96. s. *poall* h. *poált* | 98. s. *jänemmiju* h. *=miiju* | 99., 102. s. *lagi* h. *lági* | 104. s. *šangvésîtä* h. *šángvás=* | 105. s. *ąterpit* h. *=pi* | 106. s. A *ruš ąterpit* szavak E-ben hiányzanak, *läilen* h. *=lén*, *šaretíju* h. *šá=* | 109. s. *jąrén* h. *jąrén* | 110. s. *pängsąua* h. *päng sąuá* | 112. s. *pikvä* h. *pî=* | 113. s. *ims* h. *íms* | 114. s. *apšiäm* h. *á=*, *laui* h. *lá=* | 116. s. *punn* h. *pun* | 117. s. *jąrén* E-ben sor fölé írva | 119. s. *poalnä* h. *poá=*, *nąarptau* h. *nąár=* | 122. s. *jąamití* h. *jąmiti* | 126. s. *kątl* h. *kątel* | 127. s. *jommas* h. *jammes* | 130. s. *mäžepitä* h. *=pîtä*, *kąate* h. *kąáte* | 131. s. *mąrts* h. *morts*; | 134. s. *älľäl* h. *älľläl* (írva: *älllyläly*) | 135. s. *koaln* h. *koáln* | 136. s. *ťagąl* h. *ťâ=*, *jąmmes* h. *ja=* | 137. s. *nabel* h. *nąą=* | 139. s. *ťi* h. *ťit* | 140. s. *vuäť* h. *väť* | 141. s. *šunźi* h. *šunši* | 142. s. *nangi* h. *náng=* | 145. s. *oarmtä* h. *oá=*, *lauet* h. *láuét* | 147. s. *néltaχtí* h. *nêl=* | 148. s. *mann* h. *mán*, *kumľe* h. *kumlí*, *voarilaul* h. *=ląul* | 149. s. *vąaraumpl* h. *vuárąumpl* | 150. *nąll tauäntí* h. *nąltáu=* | 151. s. *käpingnä* h. *käb=*, *allmejaus* h. *állmejąus* | 155. s. *ąš* h. *ąss* | 156. s. *äńilitä* h. *=lítä* | 157. s. *poalt* h. *poált*, *ąllsem* h. *=sen* | 158. s. *kąt* h. *koát* | 159. s. *poalt* h. *poált* | 161. s. *uošne* h. *uošme*, *ťi* h. *tí* | 163. s. *uoš* h. *vuoš*, *mot ąílént* h. *motaulént* | 164. s. *mot* h. *mąt*, *kualst* h. *kuállst* | 165. s. *sąat* h. *soat* | 166. s. *ąšpinši* h. *ąšpińši* | 168. s. *tárí* h. *tąrí*, *loattí* h. *loá=* | 169. s. *mańe kum* h. *mańakum* | 173. s. *joams* h. *=mes* | 174. s. *käškwä* h. *käškäu* | 175. s. *moar* h. *moár* | 176. s. *kväš* h. *kuäš*, *kąntíjau* h. *=jąu* | 177. s. *ąllment* h. *=mént* | 179. s. *luńišten* h. *=tem*, *jeln* h. *jéln* | 180. s. *tal* h. *tąl* | 182. s. *kąatpä* h. *koattpä* | 184. s. *sąuą* h. *sąua* | 185. s. *kąrątalnét* h. *kąrą tąlnét* | 187. s. *lítä* h. *lîtä* | 187—8. s. *ąžepi* h. *á=* | 189. s. *pûmtäntä* h. *=tämtä* | 190. s. *voarén* h. *voá=* | 191. s. *oanom* h.

ą= | 203. s. *täläχtä* h. *=χti* | 204. s. *ąnguetém* h. *ąngutém*, *täläken* h. *tälgen*.

A REGULY-féle szöveg kiadásában számokkal jelzett szókra vonatkozó sorközi jegyzetek:

1. schale der *šiška* | 2. weisser | 3. kern | 4. *beroza*-héj | 5. *nimt (?)*: a homályos írásban talán az orosz СНИМАТЪ megfelelő vogulos ejtése olvasandó | 6. schreibt | 7. *pered jevo* | 8. *postavit* | 9. einem dir gleichen | 10. Ob | 11. *riba žir* | 12. *položit* | 13. *kaki* | 14. *tuisok* (= туесъ, туесокъ) | 15. *slišnovo* | 16. *sušonni riba* | 17. *dobri* | 18. *vzal* | 19. stirn | 20. *koloťil* | 21. *kudi popala* | 22. *tri* | 23. *golosom* | 24. *plakať* | 25. leűlt | 26. *ježeli bi*, oder *aimantä* | 27. *prišol bi . . . tam* | 28. zu leben in der welt | 29. *tovarički* | 30. leicht, spassend (?) | 31. hätte ich gefunden | 32. übereinstimmt | 33. *verno* | 34. diener | 35. *brat* | R. 33. s. *äti* fölött: sammelt | R. 35. s. *poąrre* fölött: *räd* | 36. *ladjit* | 37. *soboju vzali* | 38. *pristaniša* | 39. *sobralis* | 40. *ťotka* | 41. *svetit* | 42. *menšoi brat* | 43. bewegte | 44. *posle* | 45. *poteratsa* | 46. *siranski lodka* | 47. *valaiša* | 48. *ne rugaites* | 48a) reisende | 49. *na smert* | R. 56. s. *kumle meni* fölött: *idjot li* | 50. *plavut* | 51. *skazevajut* | 52. *viidut*. — [A II: 82. lapon szedéshiba folytán ujból kezdődő számozással:] 19—20. *kak olen bežit* | 21. *rebätä* | 22. azután | 23. *polog* | 24. *tut zavezal* | 25. *ot kuda nibud* | 26. *usnuli* | 27. *rezut* | 28. *kak* | 29. *slišol* | 30. *kaltsuga* | 31. *na zadi pal* | 32. *na to raz* | 33. oldala | 34. *iz beregu* | 35. *strela popal* | 36. *hvaťil* | 37. *kak ťapnul* | 38. *uleťel* | R. 83. s. *širilenkä* fölött: *šarup* | 39. elvette | 40. *rešili* | 41. *eto ženščina* | 42. *kavodńi* | 43. *sipka*, wiege | 44—45. *tebe ne budjit li žalko* | 46. *posle* | 47. spieleisen *brosat* | 48. jajgat | 49. *kavodńi* | 50. *stolko (ti jänit)* | 51. *silo* | 52. *šerst* | 53. üstök | 54. *tam v pogoďe duitsa* | 55. *smironni* | 56. *brati* | 57. *etok govorat* | 58. *šerst* | 59. stadtschanze | 60. *zapiraut* | 61. weinend | 62. zittert | 63. l. 59. | 64. *bedni* | 65. kívül *život* | 66. *plemennik* | 67. *zavtra* | 68. *duša* 69. *končat* | 70. *kada ja* in meinen zeiten war | 71. *kaltsuga* | 72—73. *po tvoe silo* | 74. *po jevo sile* | 75. *lodku* | 76. *verch* | 77. *posle* | 78. *on sadjilsa* | 79. azon | 80. *vse noč* | 81. *siranski sudno* | 82. *nesot* | 83. *voroťilsa* | 84. versteckte sich | 85. *protiv jevo* | 86. *pereſt (?)* | 87. *kto jechal* | 88. *vidno bilo* | 89. *puščai* | 90. *javitsa* | 91. *mi ničevo ne djelaim* | 92. *mńe* | 93. *oni ne* | 94. *s lodkom* | 95. *podńali* | 96. *na krišku* | 97. *postavili* | 98—99. *ot kuda vzalza* | 100. *otetz* | 101. *tseluit* | 102. *plili* | 103. *do noču* | 104. *v gorodje* | 105. *pašli* | 106. *šúm* | 107. *revut* | 108. mit dem *djadja gańali* | 109. *na storonu bežali* | 110. *plemenniku* | 111. *malinkoi* | 112. gemoderten baum | 113. *kak prežde žili* | 114. *glebu* (= хлѣбу) | 115. eine brust | 116. weinen | 117. *perestal plakať* | 118. *prežde* | 119. *nikto* | 120. *ne plakal* | 121. *odjin raz* |

122. üstökét lenyúzta | 123—4. mit dem kleid rauschen | 125. *djadja* | 126. *strelit* | 127. *meždu perstami* | 128— 9. *strela chvatit* | 130. *čut* | 131. *viostril.*

A felsőlozvai átírásra vonatkozó jegyzetek: 1. s. *kēr*: 'héj (скорлупа)', mely a czirbolyafenyő tobzánál pikkelyszerű, *pākwsam*: 'mogyoró (орѣхъ)', *pōsi*': 'magva, bele a mogyorónak (ядро)' | 2. s. *namiŋ ąter*: *sujiŋ ąter* 'híres fejedelem'; 'elsőrangú fejedelem, kiről mindenütt az a hir, hogy kiváló hős (первой князь, прославился вездѣ что первой богатырь)' | 3—6. s. 'Nyírhéjat hánt, rajzol: a mint az erdei vad fut, a mint a madár repül, úgy rajzolja (бересту сниматъ, рисуетъ: какъ звѣрь бѣгатъ, какъ птица летатъ, такъ рисуетъ)' | 7. s. *votä*, KLV. *vätä*: 'nyírhéjból készült kártusforma edény fafedővel s ennek közepén fafogóval (туесокъ)'; *sān*, KLV. *šēn*: 'nyírhéj-doboz (melyben mindenféle holmit tartanak, mint egyebütt a kézi kosarakban, чуманъ)'. Van fedeles és fedéltelen, az utóbbiban teszik pl. a kutya elé az ételt. A nyírhéj-edényeket a nők fehér gyökérszálakkal varrják s fedelüket, valamint oldalaikat bemetszett rajzokkal díszítik. Az ily ékes edények, minőket az ének is emleget, csészékül, s tálakul is szolgálhatnak | 9. s. 'Elébe helyezi (передъ его поставитъ)' | 10—15. s. 'Oly híres fejedelemnek, a minő te vagy, obi hal zsírját beletenni, ah minő [jó] kártus! Száraz hal zsírját készletül (jól élés czéljára) félretenni, ah minő [jó] dobozka! (такому славному князью ,какъ ты, обской рыбій жиръ туды положить, ахъ какой туесокъ! Сухой рыбы жиръ для запасу, для добраго житья положить, ахъ какой чумашикъ!)' | 14. s. *šuń*: 'gazdagság, bőséges jóélet (богатство, хорошое житье)', *šuńiŋ χum* 'vagyonos, gazdag ember (естешной, богатой человѣкъ)' | 16—17. s. 'Ő veszi s a nő arczába vágja mind a dobozokat, [majd] apró darabokra töri őket (онъ возметъ и о ея лицо хлещетъ всѣ чуманы; изобьетъ чуманы на мелкіе дребезги)'; *χosχuŋkwė*: 'csapdosni, legyinteni (махать)'; *ląm-ujėt kwon-χosχuŋkwė ēre'it* 'a szúnyogokat csapdosással ki kell hajtani [a szobából]', *jiwėl χosχiχati* 'fával csapdos (машется)'. A föl-jegyzés helyszínén e szóhoz írt észrevételem, hogy a *χ* palatalis zárlata *i* és *e* előtt nem oly szűk, mint pl. a német *ich* szó ejtésében | 18—19. s. 'A hova a doboznak valamely foszlánya szakadhat, oda szakad; apró darabokra törte össze mind a dobozokat (куды какой лоскутокъ отъ чуману можетъ оторваться, туды и рвется, на мелкія части всѣ чуманы изломалъ)'; *tąr tąlli*, *tąlmati*: 'a kendő szakad, elszakad (платокъ рвется, оторвется)'. A M. kézirat *šoas ląmtä* betoldása talán a ritmus kedvéért történt. Tartalmilag jobban illenék a *šąn ląmtä* párhuzamaként az előbbiek után (vö. 12. és 15. s.) *vätä ląmtä* | 21—22. s. 'Három hangon felsikolt és leül (въ три голоса

завоетъ и сядетъ)'; *lūńś* 'siralom, sírás (плакъ)' | 23—26. s. 'Ime, nekem az Ob fényes vizére kellene utaznom, ott talán találnék életemre való társat magamnak; t. i. jobbat ennél a férjnél, a ki engem mindig bánt (вотъ бы мнѣ надо было ѣхать на свѣтлую воду Обь, тамъ бы я можетъ быть на свой вѣкъ нашла товарища себѣ; т. е. лучше этого бы мужа нашла, которой меня всегда обиждаетъ)' | 23. s. *aṅ-mont:* KLV. *äi-mänt* (l. Vogul Nyelvjár. 22. és 116. l.) 'íme talán (вотъ бы)'.

25. s. *ālke:* vö. *mōlēχ ālke* v. *ālkēmt nąmsäsėm* 'előbb élvén', vagyis 'előbb gondoltam magamban (прежде живучи, т. е. прежде думала въ себѣ)'; e szerint Reg. szövegében az *ąlkä* szó a *joχtelägum* igéhez tartozik. Az északi vogulban ez a szerkezet nem divik | 26. s. *vēk* 'talán, bizonyára (можетъ быть)' | 27—28. s. 'Neje beszéde megtetszett neki: Ő igazat szól, úgymond [midőn azt állítja], hogy az Obra menni jobb (ему понравился разговоръ жены: Она правду говоритъ, что на Обь ѣхать лучше, говоритъ)'; *kērt latti* délvidéki szólás, a felsőlozvaiban helyette: *sōl' lāwi* 'igazat mond' | 29—30. s. 'Saját népéhez 150 házba szolgákat küld, hogy háborúra (hadba) gyülekezzék (къ своему народу въ 150 домовъ слуги посылаетъ, чтобы собрался на войну)'. R. 29. s. a M. kéziratban *kumpieten*, de az E-ben: *kumpiétem* s ez utóbbi mint accus. alak (*-m* tárgyraggal) jobban is illik a *kétitä* állítmányhoz ('szolgáját küldi'), mint az előbbi | 31. *kaś:* 'öcs, vagy unokaöcs (младшій братъ или племянникъ)'. Az öcs azért nem jön, mert sejti a vállalat indító okát s a bekövetkező veszedelmet; csak később, midőn látja, hogy bátyja minden áron indulni akar nélküle is, határozza el magát arra, hogy hozzá elmenjen s az asszonyt megfenyegesse | 33—34. s. 'A kinek atyja volt alkalmas a háborúra, annak atyját veszi; a kinek fia volt alkalmas, annak fiát veszi (у кого отецъ былъ удобной для войны, у того отца возметъ; у кого сынъ былъ удобной, у того сына возметъ)' R. 33. s. *mâm* szava az E. kéziratban a sor fölött van, jeléül annak, hogy utólag jegyezte oda Reg. A szöveg e toldás nélkül még jobban érthető: 'O 150 legényt gyűjt egybe' (nem szükséges: '150 legényből álló népet') | 35. s. 'Két réteges tutajt készítenek (въ два яруса плотъ ладятъ)'. A kiadás R. szövegében *jui* sajtóhiba *jiu* helyett | 36. s. 'A fejedelem számára ülő és fekvő helyet rendeznek (для князя мѣсто ладятъ сидѣть и спать)' | 38. s. *patwės:* 'Útra kezdtek készülődni, vitték az embereket (начали отправляться, взяли мужиковъ)' | 41. s. 'Mind a parthoz gyülekeznek (на берегъ всѣ соберутся)' | 42. s. 'Az ángya (t. i. a fejedelem közeledő öccsének ángya, vagyis a fejedelemasszony) a nép mögé [a távolba] néz (тетка смотритъ за народъ)' | 43—4. s. 'Az ángy gondolja magában [a mint sógo-

rát napként fénylő pánczélruhájában közeledni látja]: Vajjon két nap, avagy két hold szállott-e fel, miért támadt akkora fény?! (тетка думаетъ: то-ли два солнца взошло, то-ли два мѣсяца взошелъ, за что такой свѣтъ сдѣлался?!)' | 45. s. 'Ime látja, hogy sógora jön (вотъ она видитъ, что деверь идетъ)'; *lēkw:* 'az asszonynak férje öccse,' az északi vogulban helyette: *pānt* | 46. s. 'Megjött s mondja: ángyom, te férjed rábírni ugyan rábírtad (пришелъ, говоритъ: тетка, ты мужа сманить сманила)'; *χujti:* 'fölbújt, csábítva rábír, rávesz, föllingerel (самущатъ, сманитъ)' | 49. s. 'Abban az esetben, ha utóbb férjed soká marad távol, te a fedeles bárkák deszkái alatt fogsz hánykolódni; ez annyit jelent, hogy én téged vízbe fojtlak, ha te bátyám pusztulásba viszed (въ случаѣ, гдѣ послѣ твой мужъ долго замѣшкатся, ты подъ досками питиковъ будешь валяться, т. е. я тебя утоплю, если ты брата уходишь)' | 47. s. *χaľä χāli:* 'híre-nyoma (nesze) vész', vö. *tit vōr-uj χaľ ąli* 'itt erdei állat jele, nyoma van (здѣсь знакъ звѣринной, ходятъ звѣры)', *ēlém-χąlės χaľtal mā* 'ember híre-nyoma nélkül való vidék (никакого знаку тутъ людей)', *pĭɣėŋ paul χaľä χūrnė mēn joχtimēn* 'fias falunak neszes (zajos) szélére jutunk mi', KLV. *k'aľtal unli* 'hallgatagon (nesztelenül) ül (молчиво сидитъ)' | 48. s. *tōnt:* Reg. *täšit* = KLV. *tä śit* 'akkor', l. Vogul Nyelvjár. 116 | 48. s. *sarän χāp:* 'fedeles bárka (шитикъ)', tkp. 'zürjén ladik', mert a zürjén kereskedők ilyenekben hordják áruikat; az előbbi énekben (40. s.) *kurkä-ńol* a 'bárka' neve.

50—53. s. 'Én anyám, én apám, ne haragudjatok! Ha valaki valahová utazik, mindig halálra vagy mire utazik-e? ! (моя мать, мой отецъ, не сердитесь; кто куды нибудь ѣздитъ, все по смерть-ли, что-ли ѣздитъ?!)' A sógorának kedveskedik-e az ángy e szavakkal: 'Én anyám, én apám'? Az átírás közlője lehetségesnek véli, hogy e szavakat az ármányos nő a férjének öccsével együtt érkezett szülőkhöz intézi, kikről azonban egyébként nincs szó az énekben | 51. s. *ul ąśtän:* Reg. *ull kąśtén* szavát sem Szotyinova, sem a középlozvai nyelv tolmácsa, Perśin nem értik; de a Reg.-féle *ne rugaites* ('ne szitkozódjatok!') jegyzetnek némileg hasonló ejtéssel megfelel *u. ą.; ąśti* 'haragszik (сердится)' | 53. s. *χumlė mini = χūń mini?!* 'hogyan menne?!' | 55. s. *nē'ĭle'it:* 'gyorsan kijutnak (выѣдутъ скоро)' az Obra a mellékfolyóból; *vōr-χūrnėl χątpä kwon-nē'ĭls* 'az erdőszélből valaki kijött, jelentkezett (по край лѣсу кто то вышелъ)', *χątėl nē'ĭlenti* 'feljön a nap, látható lett, az erdő mögül láthatni (сходитъ солнце, видно стало, изъ-за лѣсу видать)' | 58. s. *pūt-tul:* 'üstöt s mit akasszatok [tűzre], ebédet s mit főzzetek (котелъ-де что-де навѣшивайте, обѣдъ-де что-де варите)!' Reg. jegyzete szerint ugyan itt a *tūl* 'azután' határzó értendő, de ez

esetben a helyes szórend ez volna: *tūl pūt vārîlän!* Az átirat közlője ezért úgy véli, hogy a *tul* szó itt annyi mint *lut* 'valami, izé, holmi' (l. I: 221); *pūt-tul vārîlénė χum* 'szakács (поваръ, кошеваръ)', vö. *porentul* 'a vájó fejsze forgácsa' és *pornä* 'vájó fejsze'; l. ui. I: 265. l. Ezt a felfogást támogatja az E. kézirat *puttul* irása is, mely arra mutat, hogy az eredeti közlésnél Reg. a később két szóba tagolt kifejezést egy szóñak hallotta. | 60—1. s. 'Kiki a hová hálósátrát köthette, oda kötötte; kiki a hol lehetett, ott feküdt (куды кто могъ пологъ привязать, туды привязалъ; куды кому попало, тутъ и легъ)'. R. 70. s. a M. kéziratban így: *juontopt ạilä nétä* | *juontopt ạilä jạlitém* stb., míg az E. kéziratban: *juontop taîle jạlitém* stb. Az eredeti jegyzés ad helyes értelmet: *jūntép-ta'îlä jolitä* 'pánczélruhája alját' | 63. s. *jolitä:* 'a pánczél ruha alját (szárnyát) összevarrta (подолъ кольчуги зашила вмѣстѣ)'; *sāχi-joli, nuj-j.* 'a köpenyeg (kaftán) alja, szárnya (подолъ кафтана)' | 64—5. s. 'Egyszer csak, midőn mitsem sejtettek, valahonnan had érkezett; kiki a hol elaludt, ott vágták le a fejét (разъ, когда ничего не догадались, отъ куды нибудь войско пришло; гдѣ кто уснулъ, тутъ и голову его отрубили)' | 64. s. *akw'-mat-ērt:* Reg. *äkmätšitä* = KLV. *äkw'-mät šit* 'valamikor, egyszer'; l. Vogul Nyelvjár. 116 | 64. s. *χūńtė* 'valamikor', *χūń* 'valahogyan' | 64. s. *joχtimė:* *mojnė joχtwäsėm, mojnė joχtim χum ąsėm* 'vendégek érkeztek hozzám (vendégségtől jövettem), vendégségtől jött ember vagyok (ко мнѣ гости пришли)' | 66. s. 'Fejedelmük a folyón, a ladikban aludt (ихной князь въ лодкѣ спалъ на рѣкѣ)' | 67. s. 'A mint odafigyel, valamikor had jutott hozzájuk (какъ онъ услышитъ, когда-то войско подошло)' | 68. s. Magára rántotta pánczélruháját, de az felülről lecsúszott; felölteni akarta, de az alja be van varrva (кольчугу на себя надернулъ а по верху скользнулъ; хотѣлъ надѣть, а подолъ зашитъ)' | 69. s. 'Abban az időben a partról nyíl repült ágyékába (въ то время съ берегу стрѣла прилетѣла въ пахъ его)'; *puji pal* 'a part felőli oldal (бережная сторона)'. R 79. s. *tą nạrmtä* az E. kéziratban *tạn ạrrmtä* s ez az utóbbi tagolás a helyesebb, a. m. ÉV. *ton ạrėmtė* 'abban az időben, akkor', a mint Reg. *na to raz* sorközi is jegyzete is magyarázza. L. az *ạrėm* 'idő' szóra vonatkozólag Vogul nyelvjár. 21. l. | 70—1. s. 'Kirántotta kardját, vágni akarta az orosz fejedelmet, de kardja kirepült kezéből (саблю выдернулъ, русскаго князя хотѣлъ рубить, а его сабля вылетѣла изъ рукъ)' | 72. s. 'A kardnak azt a kis szögecskéjét, mellyel a nyelékhez volt erősítve, az asszony kivette; ezért repült ki a kard nyeléből, midőn megsuhintotta, hogy vele az orosz fejedelemre vágjon (у сабли гвоздочекъ, которымъ сабля въ ручкѣ закрѣпляется она выняла и по этому сабля вылетѣла изъ ручки, когда онъ замахнулся рубить русскаго

князя)' | 74. s. Reguly eredeti szövegének *mą käť* szavához, ép úgy mint alább (107. s.) a *maχ* szóhoz e jegyzet fűződik: *kavodńi* (= въ прошлой разъ, прежде) 'minap, előbb', miből kitetszik, hogy itt az északi vogul *mōlėχ* 'minap, előbb' szó változatával van dolgunk. Vö. PV. *mąkať kʻątėl*, KV. *molχať, molkańt kʻotėl* 'tegnap' (Vogul Nyelvjár. 244, 207) | 74—5. s. 'Három nappal előbb, mielőtt ladikra szállottak, fiúcska született (за три дня прежде того, какъ въ лодку садились, парень родился)'.

76. s. *äpäl:* 'bölcsőben fekszik (въ зыбкѣ лежитъ)' | 77—78. s. 'Ha te nem sajnálod, a fiút megöljük; ha sajnálod, nem öljük meg (если тебѣ не жалко, парня убьемъ; если жалко, не убьемъ)' | 79—81. s. 'Ime ő most bölcsőben fekszik, ő honnan *(χum = χumlė)* tudja, hogy ki volt az ő atyja; midőn ő később megnő, azt fogja gondolni, hogy az ő atyja ím te vagy, az ő valóságos atyját ő nem ismeri (вотъ онъ теперь въ зыбкѣ лежитъ, онъ чѣмъ знатъ, кто его отецъ былъ; когда онъ выростетъ послѣ, онъ думатъ, его отецъ вотъ ты и ешь, своего настоящаго отца онъ не знатъ)'. R. 95. s. *jänä* a kiadásban sajtóhiba *jäuä* helyett. | 82. s. 'Míg az orosz fejedelemnél élt, két fiat hozott világra (пока она у русскаго князя жила, два сына принесла)'. R. 96. s. *poall* az E. kéziratban *poált* s emez a nyelvtanilag jobban megfelelő alak. | 84. s. *kēr-lakw:* 'vasgömböt dobálnak lábaikkal (желѣзной шаръ пнутъ ногами)'. Reg. *kér-lagi* szavának a *kēr-lakw* 'vaskarika, abroncs' szóval való átírása félreértésen alapul, mert egy másik éneknek az ittenivel egyező tartalmú szövegében a gyermekek *ńur-lāki*-val 'szijlabdával' játszanak (II: 186), tehát *kér lagi* helyes átírása: *kēr-lāki* 'vaslabda' | 85—86. s. 'Ő egyedül áll, amazok ketten állanak (онъ одинъ самъ стоитъ, тѣ двое стоятъ)' | 90. s. *śarräteĭ:* 'fájnak (болятъ)', ettől: *śārγi* 'fáj'. R. 106. s. *ruš ąterpit* az E. kéziratban hiányzik s minthogy egyező mondatbeli szereppel már az előbbi sorban meg van említve, ismétlése fölösleges is. Betoldása talán szintén a ritmus kedvéért történt; l. fent a 18. s. jegyzetét | 92—95. s. 'Hol volt az ekkora erőd, vagy: hova tetted te ezt az erődet, midőn a te apádat megölték s koponyáját a szélre függesztették (mikor az ő koponyája szellőzik?! этакая сила у тебя гдѣ была, или: куды дѣвалъ ты эту твою силу когда убили твоего отца и черепъ его повѣсили на вѣтеръ, когда его черепъ вѣтруетъ?!) | 95. s. *vōtkätä: am vōtkēm vēľtém vȓi' jēmti* 'ha kifújja a szél, arczom vörös lesz (если меня вѣтромъ дуетъ, мое лицо покраснѣетъ)', *vitiŋ tą̄r vōtkēt χot-tą̄si* 'a nedves kendő, ha szél fú, megszárad (мокрой платокъ когда вѣтеръ дуетъ, высохнетъ)' | 96. s. *rūtil:* 'bús, levert, békés (печальной, кручинной, смирной)', *rūtiliŋ ēlėm-χąlės* a. m. *rūtäl', tistiliŋ ē.* 'szomorú (печаль-

ной)', *taw rūtiltaχtim ąli, χumitä sorėmnė pats* 'ő szomorkodik, meghalt a férje', *jol-rūtili, rūtiltaχti* 'elbúsulja magát (закручинится)' | 100. *āŋχä* 'hófajd (куропашка)'.

101—3. s. 'Aztán kizárták a sáncz mögé, kitaszították az utczára másnapig, másnap megölni akarják (потомъ за крѣпость его заперли, выпехнули на улицу до утра, утромъ убить хочутъ)'; *ūs-kēr* 'várkerítés, sáncz', *ūs kēriŋ jiw* 'a várkerítés czölöpjei' l. ui. II: 0562—3. l. | 106. s. *ńań vōunė:* 'koldus, szegény (нищій)' | 108. s. 'A holnapi napra téged kivégeznek (завтрашній день тебя кончатъ)' | 109. s. 'A magam pánczélruháját, melyet az én időmben viseltem, neked adom (кольчугу свою, которую я носилъ въ порѣ когда былъ, тебѣ дамъ)'. R. 128—9. s. A *nân* 'neked' szó fölösleges ismétléssel kétszer van kitéve, ezért az egyik jegyzés a kiadásban zárójelben közölve, az átírásban pedig kihagyva. | 111. s. 'Neki adta kardját, éppen az ő termetéhez, erejéhez való (саблю ему далъ, какъ разъ впору, по силѣ)'. R. 131. s. A *läilä mąrts* szavak után az E. kéziratban pontosvessző van s ez arra vall, hogy a 'kezéhez mért, lábához mért' jelzők nem a kardra vonatkoznak, amint az átírás közlője értette és magyarázta; hanem amihez sokkal inkább illik, a pánczélruhára. E szerint az átírásban a *la'ilä mąrtės* kifejezés után (111. s.) pont teendő s a fordítás ekkép javítandó: 'Az (t. i. a felöltött pánczélruha) az ő kezéhez mért (keze méretű), az ő lábához mért. Odaadta kardját'. | 112. s. 'Számára alkalmas ladikot adott (для его удобную лодку далъ)', *ti ānėm tajn'ut=rąwn'ut* 'ez nekem alkalmas, illő holmi (это мнѣ угодно)' | 113. s. 'Ő a ladikot fölnyitotta, fölborította (онъ лодку открылъ, развалилъ)'; *jol-χąmitim χāp pal-pūnsawė* 'a leborított ladikot fölnyitják (fölborítják)'. R. 132. s. *täu punžistä* 'ő fölnyitotta' nyilván nem az előtte említett 'kardra', hanem az utána említett 'ladikra' vonatkozik; mert ezt lehet 'fölnyitni', illetve öblével lefelé borított helyzetéből felfordítani, míg a kardot legfeljebb 'kihuzni' lehet hüvelyéből (*sirej lēwätawė*, nem *pūnsawė*) | 115. s. *joχtawėn:* 'utólérnek téged (настегутъ тебя)' | 116. s. Reg. *ťagąl*=KLV. *ťaχėl*=ÉV. *tajėχ, taχ* (instrum. *-l* raggal) 'utóbb, aztán (послѣ)' | 117. s. 'Beszállott a ladikba s egész éjjel utazott (въ лодку сялъ и всю ночь ѣхалъ)' | 119. s. 'A folyón fölfelé néz, bárka úszik, úgy látszik (смотритъ на верхъ, шитикъ пловетъ, видно)' | 120. s. 'A kis folyó torkolatának partja felé fordítja [ladikját] s ott elrejtőzik (онъ повернулъ на берегъ усья маленькой рѣчки и тутъ спрятался)' | 121. s. 'Midőn vele szemben egy vonalba jutottak, mondották (противъ его когда сравнились, сказали)' | 122—3. s. 'Itt előbb valaki utazott, úgy volt látható, hadd jelentkezzék ide! (здѣсь давше кто-то ѣхалъ, видно было, пусть покажется сюды!)' |

124. s. 'Mi mit fogunk csinálni [vele]?! (мы чего сдѣламъ?!)'; *man nē-mat-χą̈tėm at vārîlą̈u, ul voss pili* 'mi semmiképp sem fogunk vele [rosszat] tenni, ne féljen!' | 125. s. *χą̈tėm vārawėm, ta vārawėm, sar am jäle'im* 'ha valamiképp [rosszat] tesznek velem, hát tegyenek, már csak én oda megyek'; 'a mi lesz hadd legyen, én már lemegyek (что будетъ, то и будь, уже я съѣзжу)'.

126—8. s. 'Midőn közel jutott, a ladikkal együtt fölemelték a bárkára és a fedélzetre helyezték (когда онъ близко подѣхалъ, совсѣмъ съ лодкой подняли его на шитикъ и на крышу поставили)' | 129. s. *χotėl patsėn?:* 'te honnan jutottál ide? (ты откуль взялся?)' | 130. s. 'Te ím életben vagy, de hol van atyád? (ты вотъ живой, а отецъ гдѣ)' | 135. s. 'Most tovább utaztak, sötét lett (теперь поѣхали, темно стало)' | 136. s. Reg. *uošne ťi kualepísén* szövege az E. kéziratban *uošme* . . s Reg. szótári jegyzetei közt a *lent* szónál idézve: *uošmi* . . Ez az utóbbi alak a tárgyraggal érthetőbb, a. m. KLV. *uošmė ťi kwoą̈lėpėsän* 'a várost ím megszállották (megtámadták)'. R. 162. s. *lételét* a kiadásban sajtóhiba e h. *létetét* | 138. s. Reg. szövegének e helye *(äń uoš mot ą̈ílént uoš mot ą̈ilén kualst)* magyarázó jegyzet híján kevéssé világos. Az átírás közlője szerint értelme a következő volna: 'A had behatolt egyik végről s a másik végről is a városba, mindkét végről elfoglalták a várost (войско подѣхало съ того конца и съ другаго конца въ городъ, съ обѣхъ концовъ взяли городъ)'; de ez a magyarázat nem veszi figyelembe, hogy az *ą̈il* (KLV.), *ą̈ul* (ÉV.) 'vég' szó az *ą̈iläηt* alakban locativus, az *ą̈iläη* alakban pedig lativus, illetve ablativus raggal van szerkesztve, miszerint értelme: 'A város egyik végében [bemenve] a város másik végén (vége felől) kimentek.' Az átírás (a *śältsėt* 'bementek' szó betoldásával) az utóbbi felfogáson alapszik | 140. s. 'A nagybátya az unokaöccsel együtt üldözni kezdték (дядя съ племянникомъ слѣдить стали)' | 148—9. s. 'Most ott ülnek a görbe hátú fán (сейчасъ тутъ сидятъ на кляпинѣ, на горбатомъ деревѣ)'. R. 174. s. *ällmäling käškvä* az E. kéziratban: *äll mäling käšäu* s az utóbbi alak kettősszám, mint fent (R. 98. s.) *piäu*, a. m. 'ama két öcs'. Az átírásban kimaradt: *aη-maniη kaśi'* | 150. s. 'A mint őket meglátta, fölállott (какъ онъ ихъ увидѣлъ, всталъ)'.

151—2. s. Reg. szövege: 'Előbbi éltükben egy ételt [ettek], egy [csecset] szoptak'. Az átírás közlőjének nézete szerint ezt a síró fejedelemfiak mondják engesztelésül, tehát első személyben: 'Mi előbb egy kenyeret ettünk, egy csecset szoptunk (прежде мы одинъ хлѣбъ ѣли, одну грудь сосали)' | 153. s. 'Könnyekkel kérlelik, sírnak (со слезами упрашиваютъ, плачутъ)' | 154—7. s. 'Mind a hárman sírnak, ő is sir; sajnálja amazokat, de később meggondolja: Minek nekem sírni miattuk, az én atyámat szintén nem sajnálta senki; egykor, midőn az én atyámat megölték,

nem sírt senki (всѣ трое плачутъ, и онъ плачетъ; жалѣетъ ихъ, а послѣ подумалъ, по что мнѣ плакать объ нихъ, моего отца также никто не жалѣлъ; прежде, когда моего отца убили, никто не плакалъ)' | 157. s. 'Meghúzta a nyilat, egyszerre lőtte le mindkettőjüket nyilával (лукъ натянулъ, обѣхъ въ разъ застрѣлилъ стрѣлой) | 158. s. 'Lehúzta a bőrt fejükről (снималъ кожу съ ихныхъ головъ)'; Reg. szövegében *ńujuχ* infin. bizonyára kiegészítendő ezzel: [*intäste* 'kezdette'] | 159—61. s. 'Egyszer csak úgy hallik, hogy valahol pánczélruha zörög (разъ слышно, что гдѣ-нибудь кольчуга шаваркатъ)'. Megijed a zajtól a fiú, azt hiszi, hogy hirtelen ellenség lepte meg, ijjat ránt elő s lő; de kiderült, hogy pártfogó nagybátyja érkezett vissza a hét fejedelem üldözéséből | 161. s. 'Nagybátyjára lőtt (въ дядю бросилъ)' | 162. s. 'Nagybátyja ujjai között fogta el a nyilat (дядя промежъ персты стрѣлу захватилъ) | 163. s. 'Te mit csinálsz, engem csakhogy meg nem öltél! (ты чего дѣлашь, меня чуть не убилъ!)' | 164—8. s. 'Anyáddal most te mit fogsz tenni? Ha én ösztönözlek téged arra, hogy öld meg anyádat, te utóbb azt fogod mondani, hogy én ösztönöztelek anyád megölésére; akkor lehet, hogy te velem fogsz verekedni (съ матерью ты теперь что сдѣлашь? если я тебя заставлю мать убить, ты послѣ скажешь, что мать я убить заставилъ; тогда ты можетъ быть со мною будешь драться)'; *parĭti* 'ösztönöz, unszol (нарядить, заставлять)' | 169—70. s. 'Ő hegyes tuskót hegyez, a hegyes tuskóra anyját ülteti (онъ вострой пень вывостритъ, на вострой пень мать посадитъ)'. R. 203. s. *täľäχtä* az E. kéziratban *täľäχti* s ez az alak nyelvtanilag helyesebb, a. m. *taľèχti* 'hegyez'.

VI.

A **Fenyővárosi fejedelem** *(Nāŋk-ūsiŋ ą̄tèr)*, vagy 'Tűzmohás-tavi öreg' *(Taŋkw-tūr ą̄jkä*, osztjákul *Tuŋk-lą̄r iki)* néven ismert bálványistenség regekép előadott hősi énekét a Lozva és Szoszva forrásvidékei közt fekvő *'Nūrèm-paul*-ból való *Kawrila Petŏriś Sonťin* samán közlése nyomán jegyeztem föl 1889 január 9-én *Jäni' paul*-ban. L. az e bálványról tudomásra jutott adatokat fent II : 0207—8. l.

1. 1. s. *Taŋkw-tūr ą̄jkä jelpiŋ mätä Puliŋ-ąutnèl lą̄ŋχäl' ą̄li* 'a Tűzmohás tavi öregnek szent helye Obdorszkon alúl van' | 1. s. *kwoni mä . .* : 'külső vidéket (utczát) nem látott (улицу не видалъ)' | 9. s. *tūp narĭtaχtnètēn . .* : 'csak hogy magukat [az evezővel] a parttól beljebb tolják, az van hátra; a tutaj kész (испехнуться только осталось, плотъ готовъ)' | 14.

s. *iŋ χajtėläsėt . . :* ʻmost a leánykéréssel foglalkoznak, most megegyeztek a [nő-]árban (теперь сватаются, теперь изладились въ цѣнѣ)ʼ; l. ui. II : 0697. l. | 16. s. *pūri tėnė kwol:* l. ui. II : 0736. l. | 16. s. *ūnttuwės:* ʻnéhány napon át a lakodalmas szobákat készítették elő (нѣсколько дней свадебныя избы строили)ʼ | 19. s. *tumėntawäst:* ʻlakattal elzárták őket (замкомъ заперли)ʼ | 20. s. *śärjawėśiʼ:* ʻelégtek (изгорѣли)ʼ | 21. s. *uläsultėm . . :* ʻkicsiny rés (lyuk) keletkezett, melyen egy tűzszikra kirepülhetett (маленькая дыра сдѣлалась, гдѣ искра вылетѣть могла)ʼ | 22. s. *pēśt lajwės:* ʻa mint a folyóhoz futott, a czombján meglőtték (какъ онъ на рѣчку убѣжалъ, на холку стрѣлили)ʼ; *pēś* ʻczombʼ (nem ʻlábikraʼ, mint tevedésből a fordításban) | 23. s. *vitėn lakwės:* ʻbelement a vízbe (зашелъ въ воду)ʼ | 23. s. *muril minės:* ʻalámerült (нырнулъ)ʼ | 23. s. *totnū . . :* ʻkissé távolabb ladikból kidobott fű uszkál (по маленько дальше, которую изъ лодки бросили, трава плаветъ)ʼ | 24. s. *χulʹitaχtilės:* ʻfölemelkedett (поднялся)ʼ | 25. s. *vāŋkės.* ʻtérdén mászott (на колѣнкахъ ползъ)ʼ | 26. s. *ālentawės:* ʻhordó ágyon vitték haza (на носилкѣ [постелѣ] его домой унесли)ʼ.

2. 4. s. *umi as:* ʻevet odva (дупло бѣлки)ʼ | 6. s. *χotūstsänl:* ʻaz utat elvesztették (дорогу потеряли)ʼ | 9. s. *vitä koji:* ʻa folyó mentén halad (идетъ по рѣкѣ)ʼ | 9. s. *säsiʼ:* ʻanyai nagybátya (материнъ братъ)ʼ | 10. s. *χāriŋ . . :* ʻréneket, szánakat szereltek föl neki, hogy oda (t. i. üldözőjéhez bosszuhadjáratra) utazzék (оленей, нарты ему изладили, чтобы туды ѣхалъ)ʼ | 10. s. *nur totuŋkwė:* ʻbosszúját akarja rajta kitölteni (сердце свое охота взять, т. е. досаду)ʼ | 12. s. *sis-noräŋėl, maʼil-noräŋėl norėstä:* l. ui. II: 0627. l. | 14. s. *χum χuji:* ʻŐ fél évig élt a leánynyal, míg a lába fájt, azután hazament; a leány tőle származó fiat szült, de ő oly sokáig járt távol, hogy a fia már felnőtt. A jurtában a fiúnak anyja közelében szabad aludnia (онъ съ дѣвкой полгода жилъ, пока нога болѣла, потомъ домой ушелъ; отъ его дѣвка сына родила, но онъ такъ долго ѣздилъ, что сынъ ужъ возрослой сталъ. Въ юртѣ сынъ не далеко отъ матери можетъ спать)ʼ; l. fent II : 0681. l. | 14. s. *aläm . . :* ʻime, atyád érkezett meg (вотъ твой отецъ пришелъ)ʼ | 15. s. *lakwsiʼ:* ʻhozzá léptek, hogy megcsókolják egymást (къ нему хватились цѣловаться)ʼ | 19. s. *sossämtäst:* ʻmegállapodtak, hogy ott lakjanak (остановились жить)ʼ.

VII.

A **Világügyelő férfi születésének** regéjét Василій Кириличъ Номинъ közlése nyomán (l. fent 445. l.) 1888 julius 17-én

jegyeztem föl *Tą̄rėχ-paulban.* L. az ez istenségre vonatkozó adatok összefoglaló tárgyalását ui. II: 053—0117. l.

1. 1. s. *ńilentäi'*: 'három fitestvér, a negyedik egy nőtestvér (три брата, четвертая сестра)' | 3—4. s. A samán közlő az itt említett pogány istenségeket a keresztény hitvilág következő személyeivel azonosítja: *S'aχl-tą̄rėm* (l. ui. I: 0321—2. l.) = *Il'l'a-tą̄rėm* (Illés próféta), *Tapėl-āńś* (l. ui. II: 03 l.) = *Mikul-tą̄rėm* (Sz. Miklós), *Kaltėś-ēkwä*, ki az atyátlan 'asszonyfiát' *(ēkwä-pī' pīriś)* fölnevelte (l. ui. II: 038—052. l.) az istenanya Mária s maga az 'Asszonyfia fiúcska', ki voltakép az Égatya fia, Krisztus | 5. s. *χą̄ntėmät*: 'egyszer csak hallja (однажды слышетъ)'; *χą̄nti* tkp. 'észrevesz, lát', *χą̄ntėli* 'hall' | 5—3. *pērīlėm*: 'viszonyt tartott vele (сообщеніе имѣла)'; de megjegyzi ehhez Tatjana Szotyinova, hogy '*Numi-Tą̄rėm*-nak [orosz] neje az Ördögfejedelemmel csak vétkezett, de gyermekét férjétől nyerte (жена Нуми Торыма ребенка отъ мужа прижила, Хуль-отыромъ она только грѣшила)': ez a vallásos keresztény asszonynak tiltakozása a felfogás ellen, hogy az 'Asszonyfia fiúcska' vagyis szerinte Krisztus az Ördögfejedelemtől s nem az Égistentől származott volna | 6. s. *χossulālėstä*: 'hajánál fogva háromszor [földhöz] csapta (три раза за волосы хлеснулъ ея)' | 7. s. *as*: 'lyuk (дыра)' | 7. s. *tēlätä āťim*: 'többé nem törődik vele (больше о ней не заботится ужъ)'; *tēlä* talán az orosz дѣло genitivusa (дѣла нѣтъ ужъ съ ней 'nincs vele dolga többé').

2. 4. s. *kit aŋtil*: 'a hónalja alatt két borda összetörött, e bordák közűl született meg (jött elő) a fiú (подъ пазухой два ребра изломались, изъ между этихъ ребровъ родился сынъ)'; tehát az 'Asszonyfia fiúcska' nem úgy születik meg, mint más halandó, mely felfogásban, ép úgy mint abban a képzetben, hogy a világ ügyeletére hivatott embert az Égatyának mennyei lakából alászállott nőtestvére neveli, keresztény eszmék hatása sejthető. A bordák összetöréséről való képzet is az ősaszszony alkotásának bibliai elbeszélésére emlékeztet | 4. s. *są̄rniŋ kātėp*: 'aranyozott kezű és lábú (позолоченныя руки и ноги)' | 8. s. Az a képzet, hogy a Világügyelő-férfiút az orosz ember is hajlongással imádja templomában, csak ez istenségnek Krisztussal való azonosításán alapulhat.

VIII.

A **Világügyelő-férfi mennyből való alábocsáttatásának** regeszerűen elbeszélt énekét *Kawrila Petōriś Sont'in* (l. ui. II: 0365 l.) közlése nyomán *Jäni'-paul*-ban jegyeztem fel 1889 január 9-ikén. L. e tárgyról ui. II: 068—072. l. A közlő szerint ez 'hősi

ének, melyet a Világügyelő-férfiúnak való áldozás idején énekelnek *(tērniŋ ērî', Mir-susnė-χumnė jirχatėm porät ērγawė)*'; de maga az ének szövegének csak helyenként emlékezett egy-egy kifejezésére s valószínűleg az ének tartalmát is nagyon megrövidítve mondotta el.

Bevezető rész: 1. s. *ľautuŋkwė patsî'*: 'veszekedni kezdtek (ссориться начали)'; *ľauti* tkp. 'lármázva pöröl, szid, káromkodik' | *Polėm-tą̄rėm*: l. ui. II: 01—015. l. A közlő szerint 'a pelimi isten az Égatyának legnagyobb fia, míg a legkisebbik a Világügyelő férfi, az Asszonyfia fiúcska; egy fia meg a Turujsas-tollu-férfi *(P. t. Numi-tą̄rėm jänî' pî̆γä; mäń pî̆γä: Mir-susnė-χum, ēkwä-pî' pî̆riś; akw' pî̆γä ą̄s: Turuj-punpä χum)*'; l. ui. I: 0319—0320. l. | 3. s. *jolä pūwwės*: 'lefogta kezét (поймалъ его руку)' | 3. *joli mān sātėstä*: 'erre a földre rendelte, küldötte (на эту землю отказалъ, послалъ)' | 5. s. *samnė patės*: 'az aszszony viselős volt s a gyermek a földön született meg (она брюхомъ была, ребенокъ на землѣ родился).

Énekszöveg: 7. s. *ńŏräsawės*: 'fölrántotta (на верхъ дернулъ)' | 10. s. A fordításban tévesen: 'este neveli, éjjel neveli', helyesen *ētä-χą̄tėlä*: 'éjjel-nappal' | 11—13. s. 'Oly erősen nő, hogy a ruha, melyet ma visel, holnap szűkké válik s ismét másat kell felöltenie (такъ крѣпко ростетъ, что лопать которую онъ сегодня носитъ, завтра ужъ тѣсна, опять другую надѣнетъ)' | 11. s. *χot-arîti*: 'elutasítja, szűk neki, többé nem kell (откажетъ, ему тѣсна, больше не надо)'; tkp. *arîti* 'fölösleggessé válik', ettől: *arî'* 'fölösleges, túlságosan sok' | 13. s. *ērî'-χum*: l. ui. II: 0497. l. | 19. s. *turuj*: 'egy sasfajta (орелъ)' | 25. s. *luwä lūti*: 'csontja megerősödött (кость крѣпка стала)', *ńąwľä ńąwėltawė*: 'húsa megnőtt (мясо росло)'; *lūti* tkp. 'megcsontosodik' a *luw*, *lu* 'csont' szótól, mint *ńąwėlti* 'megbúsosodik' a *ńąvėl* 'hús' szótól | 40. s. *voräti*: 'nagyon kéreszkedik (просится шибко)'; tkp. 'erőszakosan akar, követelőzik' | 44. s. *jārtawä*: 'visszatartja, akadályozza, nem engedi (задержатъ, не пускатъ)' | 52. s. A mennyből való alábocsátás s az ég és föld között való himbálózás története lényeges alkotórésze a medve égből való leszállásáról szóló énekeknek is (l. III: 1—132. l.) | 60—62. s. *rakw-rēγil, vōt-rēγil* 'eső által, szél által (черезъ дождь, черезъ вѣтеръ)'; *rēγil, rē'il* 'hevével', a *rē'i* 'hő, melegség' szótól; l. Vogul Nyelvjár. 34. l. | 65. s. *tūl-ūlttė*: 'azután (потомъ)'; l. uo. 18. és 20. l. | 68. s. *śumpėl*: 'háromszögletű [tölcsér alakú] nyírhéj-edényféle, melylyel a ladikból a beléje szivárgott vizet kiöntögetik (трехъ-угольная чумашка, которой воду изъ лодки выливаютъ)' | 69. s. *śāmpėltėstä* vagy *śumpėltėstä*: 'eszét úgy forgatta, a mint a nyírhéjat forgatni szokták, midőn a *śumpėl*-féle vízmerőt készítik belőle; [azon gondolko-

zott t. i. hogy ellenfelei] ne legyenek (умъ свернулъ, какъ чумашка вернется, ихъ чтобы не было)'; *śampėlāli, śampėlmaχti:* 'eszét forgatja, midőn valami hamisságot akar cselekedni (свернетъ умъ когда какое нибудь лукавсто хочетъ дѣлатъ)'; *χürmi' śāmpėltėstä:* 'háromszor ide-oda gondolt, hogy vajjon megölje-e őket, vagy nem: egyszer azt gondolta, hogy megöli, aztán meggondolta, hogy nem öli meg; végül mégis arra vélekedett, hogy megöli (три раза обдумывалъ убить-ли ихъ, либо нѣтъ: разъ думалъ убить, потомъ подумалъ не убить, наконецъ опять подумалъ убить)'.

IX.

A **Világügyelő-férfi gyermekkori szenvedéseinek** történetét az előbbi szöveg közlője egyazon napon az istenség nevelkedésének további eseményei gyanánt közölte s szerinte ez is *tērniŋ ērī'*. L. tartalmának összefoglalását ui. II : 072—3. l.

1. s. *āśä ťūpiŋ:* 'kedves gyermeke apuskájának (милинькое дитятко тятенькино)' = *Mir-susnė-χum* | 5. s. 'Ő nagyon haragos lesz [s akkor] micsoda ember fogja vele kibírni?! (онъ очень сердитой будетъ, какой человѣкъ терпитъ?!)' | 6. s. 'Idegen embernek adjuk át (чужому человѣку передадимъ)' | 7. s. 'Idegen kézben ő félni fog s szeliddé nevelődik (онъ бояться будетъ на чужихъ рукахъ и смирно выростетъ)' | 8. s. 'Odaadták bácsijához, nénijéhez (передали дядюшкѣ, бабушкѣ)' | 10. s. *χāj:* 'hosszú haj, üstök'; *χājiŋ ruś* 'hosszú hajú orosz', az orosz ember szokásos jelzője, mert hajviselete elüt a két hosszú hajfonatot viselő vogul emberétől | 10. s. *ruma! rumakwė!* az orosz embernek kedveskedő vogul megszólítása, melynek értelme körülbelül 'barátom!' (vö. *rumalaχti* 'barátkozik' Vog. Nyelvjár. 24)' | 16—17. s. 'Barát számára semminő ár nem kell; ha szükséged van rá, vidd el csak úgy (t. i. ingyen; для друга цѣны не надо; надо: увези такъ!)' | 22. s. *āwi-śirkipte:* 'a küszöbön tartották őt (на порогѣ держали его)'; de *śirkip* tkp. 'csipő', *āwi-śirkip* 'ajtósarok' | 26. s. *jāŋrėn:* 'szamojéd (яранъ)'; ez orosz szóval a lozvamelléki oroszok az északi vogulokat, a Szoszva- és Ob-vidéki oroszok pedig a szamojédokat jelzik | 40. s. 'Rátették a nyakára a rénpányvát (надѣли на шею *tińśäŋ*)' | 41. s. 'A szántól oldalt taszították (отъ нарты на сторону испехнули)' | 46—47. s. *śopėr:* 'fajd (тетерь)', *śopėr vāpakti:* 'a fajd a hóban alábukdos s ott alszik (тетерь во снѣгу нырываетъ и спитъ тутъ)', *śopėr-vāpi* 'az oly hely a hóban, hol a fajd bukdácsol (такое мѣсто)'. 'A rének futnak, a gyermek a rénpányvával a szánhoz van kötve, a kötél vége

pedig az ő nyakán: a mint a rének futnak, ő az út egyik oldaláról a másikra vetődik s a hova vetődik a hóban úgy bukdácsol mint a fajd (олени бѣгутъ, онъ съ *tińśäŋ*-омъ къ нартѣ привязанъ, а конецъ веревки на его шеѣ: какъ олени бѣгутъ, онъ бросатся съ одной стороны дороги на другую; куды бросатся, тутъ во снѣгу ныряетъ какъ тетерь)' | 49. s. *kūśiäkeūw:* 'a mi gazdánk (нашъ хозяинъ)' | 49. s. *kāstėm:* 'áldozatot fogadott istennek levágni (жертву обвѣщалъ богу колоть)' | 50. s. *surti:* 'kétéves réntulok (двухгодовалой быкъ)' | 50. s. *ti sēlėpamė:* 'éppen most megvette (тожно купилъ) | 53. s. *ēkwäi'-ą̄jkäi':* 'valami idegenek, egy öreg ember s asszony (какіе нибудь другіе, старикъ съ старухой)' | 59—60. s. 'Ő hátával és mellével hét várost bír le, vigyázzatok csak hogy benneteket is meg ne öljön! (спиной и грудью онъ семь городовъ передолитъ, смотрите чтобы онъ васъ не убилъ)'; *norsi* vagy *nori* l. ui. II: 0627. l. | 62. s. *joläl' uśśi:* 'megállapodtak, kifáradtak (остановились, устали)' | 64. s. *kārwiltäln:* 'őrizd (караули!)'.

A 111—2. lapok prózai szövegében: 2. s. *śāräk:* 'rénlegelő (пастбище оленей)' | 3. s. *puuŋ-χalėn:* 'a jószághoz, a rénekhez érkezett (въ богатство, къ оленямъ пришелъ)' | 4. s. *ma'il-tarės:* 'egy sorban, egyik a másik mellett vájja a mohát (рядомъ, другъ возлѣ другу мохъ копаютъ)' | 5. s. *akw' tēläl = akw' tēliś* 'együtt, egyszerre (вмѣстѣ, сразу): egy hurokra fogja meg őket (на одну петлю ихъ садитъ)'; az adott fordítás ('rögtön') e szerint javítandó | 8—10. s. 'Hova szándékoznék én oly hamar útra kelni?! Hiszen az én munkásaim egy hétig futkosnak e rének után s így is alig fogják el; hát ő hogyan tudta oly gyorsan elfogni azokat?! (куды я сдумаю скоро ѣхать?! Мои работники за ними недѣлю гоняются, едва поймаютъ: онъ какъ такъ скоро могъ ихъ поймать?!' | 10. s. *āťim . . :* 'Nem, úgy mondják, ő valóban megfogta azokat (нѣтъ, говорятъ, онъ дѣйствительно поймалъ ихъ)' | 12. s. *ńol-kwāli':* 'gyeplő (возжи)', *śāneuw:* 'csontból készült zabola a rénnek homlokán (костянная узда на головѣ олени)' | 12. s. *mańśik . . .* 'a rén farkához kötötte (къ хвосту связалъ)' | 13. s. *va'ilėp:* 'a rén nyakán alkalmazott szíj, nyakló (ремень на шеѣ олени)'; *sāŋk-ūlttė . . .* 'az ágyékán át tette föl (черезъ пахи запрегъ)' | 13. s. *sol-kwāli':* 'haslószij (подбрюшникъ); a fejre valót a farokra, a nyakra valót az ágyékra tette: azt akarja, hogy megharagudjék gazdája, hadakozni támadt kedve (что на голову надо надѣть, онъ на хвостъ надѣлъ; что на шею, онъ на пахъ надѣлъ; хочетъ чтобы хозяинъ осердился, воевать хочетъ)' | 14. s. *mā-χār:* 'mamut (маментъ)' | 14. s. *narėp, āńt-n.:* 'csontbot, melylyel a korommal bepiszkolódott

ruhát kiporolják (костянная палка, которой лопать, если сажей замарается, вытрясываютъ)' | 15. s. *śamä rätėstä:* 'csaknem agyonütötte a fúcskát (почти убилъ парнишка)' | 15. s. *porsańän . . :* 'oda dobta, hova a szemetet gyüjtik (бросилъ туды, гдѣ соръ заберется)' | 16—17. s. 'A gazda munkásaihoz szól: Gyermekek, mi később a mi *tą̄rėm-kan*-unkat (azt a helyet, hol az áldozatokat hozzák) rendezzük; ti hozzátok el nekem az ő puha nyelvét és egyik szemét, én azt megeszem (хозяинъ къ работникамъ говоритъ: ребята, мы послѣ нашъ *t. k.*, мѣсто гдѣ жертву приносятъ, ладимъ; вы его мягкій языкъ и одинъ глазъ принесите, я съѣмъ)'. L. az áldozótérre vonatkozólag ui. II: 0437. l.

Az énekszöveg folytatása (112. l.): 104. s. 'Hallja (érzi), hogy [lábán mintha] hótalpak csúszkálnának (слышетъ что лыжи катаются); *jāyk-tärmėl χą̄lėmtäsėm* 'elcsúsztam a jégen (ноги на льду катились)' | 106. s. *χūńtė . . :* 'maga sem tudja, hogy mikor tevődött rá a hótalp (самъ не знатъ, когда лыжи надѣлись)' | 108. s. A «sűrű szemű pánczélruhára» vonatkozólag l. ui. I: 239. és II: 0551. l.; 'vasruhát bocsátott neki alá az Égatya (желѣзную лопать пустилъ ему *Numi-Tą̄rėm āśä*)' | 111. s. A 'száz (v. hét) nyíllal megrakott karikás (füles) tegezre' nézve l. ui. II: 0548. l. | 114. s. Az ijjnak itt alkalmazott költői jelzője tárgyalva ui. II: 0543. l. | 116. s. A kardnak e jelzőjéről l. ui. II: 0537. l. | 119. s. *saχwtėl:* vadrén-, v. jávorfalka (табунъ звѣрей)' | 121. s. *nurtsanä:* 'egy nyíllal egyszerre mind leölte őket (одной стрѣлой сразу всѣ переубилъ)' | 131. s. *tą̄rėm-kan jiwėt:* 'az áldozó-térnek ama fáit, melyeken a bálványszellemek tánczolgatnak, kivágta *(pupi' jēχwnė jiwėt* изсѣкъ *tą̄rėm-kantė);* l. ui. II: 0440. l. | 132. s. *ūntmit*-nak nevezik a fák kérgébe metszett ama jeleket, melyek az erdei ösvény irányát jelzik; mivel pedig a vadász többnyire ily utakon találja keresett nyusztjait, azért ez útjegyek jelzője 'nyusztos' | 132. s. *nalwäl' pērėmėstä:* 'a falu felé fordúlt, illetve fordította útjegyeinek irányát (къ юртѣ воротился, воротилъ свой тесъ)'; az áldozótér t. i. rendesen fenn az erdőben *(pujin)*, míg a falu lenn a folyó mellett *(nalmėn)* van | 136. s. *χotśuritėstä:* 'kimetszette nyelvét s szemét (скопнулъ языкъ и глазъ)' | 138. s. *soltsaγä:* 'egy nyársra tűzte (на одну спичку изпехнулъ)'.

X.

A Világügyelő-férfi hivatására való felavatásának regéjét Василій Кириличъ Номинъ közölte (l. fent 445. l.) *Tą̄rėχ-paul*-ban 1888 julius 17-ikén. L. e tárgyról ui. II. 0100—1. l.

1. 1. s. *mir-susnė χummi' vāruŋkwė . . :* 'egyiket krisztusnak akartak megtenni (однаго христомъ хотѣли сдѣлать, назначить)'; a közlő ugyanis, mint fent (470. l.) is említettük, a világügyelő bálványistenséget Krisztussal azonosítja | 2. s. *χoti-utūw . . :* 'ki lesz közülünk a krisztus? (которой изъ насъ христосъ будетъ?)' | 3. s. A 'Szoszva-középi-öreg' ez említésénél mondotta Nomin az ennek szent helyére vonatkozó vogul közlést (l. ui. II: 027. l.), melynek egyes kifejezéseihez fűződő magyarázatok: *paul-jor, ūs-jor* 'a helynek (falunak, városnak) jele, nyoma (знакъ мѣста)', *uľäŋ χāp* 'gőzös (tkp. tüzes) hajó (пароходъ)', *vitiŋėt jäli:* 'bő vízállásban jár (въ вольшой водѣ ходитъ)', *tąsėmt at pasäpi* 'szárazon (t. i. alacsony vízállásban) nem hatolhat át (когда вода пала, проидти не можетъ)', *qwėŋ mā* 'gyors folyású hely (a folyóban, быстрое теченіе воды)' | 4. s. *akitä :* 'az ő nagybátyja, bácsikája (его дядюшка)' | 4. s. *am ľapėmt:* 'légy csak körülöttem! (держись около меня!)' | 6. s. *ľā'inät torī' : am ľā'inėm torī' taw joχti* 'a mely időben mondtam, abban az időben meg is jön (я въ которое время сказалъ, въ то время онъ и будетъ)' | 6. s. *χanuje'it :* 'kezéhez ragadnak (къ рукамъ прильнутъ)' | 7. s. *tuśtĭpasänl :* 'kezeiket oda helyezték, hogy a lovak oda jöjjenek (руки поставили, чтобы туды пришли кони)' | 8. s. *ness kāsĭ' :* 'hiába mondották (напрасно сказали)' | 8. s. *tūp . . :* 'egyszerre mind a ló ott áll (въ разъ всѣ кони тутъ стоятъ)' | 10. s. *mōtänt . . :* 'mások mondják: lovakon kell nyargalni, a ki elsőnek érkezik Isten házának ajtójához és a kilincsbe fogózkodik, az legyen a krisztus (другіе говорятъ: надо на коняхъ ѣздить, которой на передъ къ дверямъ избы Бога приѣдитъ и за скобку возмьется, тотъ пусть будетъ христосъ)' | 10. s. *kāsuŋkwė :* 'utólérni s túlhaladni lovon egyik a másikát, lovon versenyt futni (перестигать другъ дружку на коняхъ)' | 11. s. *sart . . :* 'legelőbb jut az ajtóhoz (впередъ попадетъ на двери)' | 12. s. *pāsĭ' :* 'szarvasborjú (rén-b., jávor-b. пыжга, звѣринный теленокъ)' | 13. s. *manėrišėntėl:* 'te mivel futsz versenyt (ты чѣмъ поѣдешь споръ дѣлать)?' | 14. s. *tiriśäγėntėl :* 'ezekkel a kis állatkákkal kelj útra! (этими маленькими звѣрками поѣзжай!)' | 15. s. *ti as-pĭγėl . . :* 'ezekkel a kicsinyekkel (ezzel a lyukfival) hova jutok én elébük, a hol ráülök ott is maradok (этими маленькими куды я попаду впередъ ихъ, гдѣ я сяду тутъ и останусь)' | 16. s. *tāw-kasä . . :* 'hát mit lehet tenni?! ha elmaradunk, hát elmaradunk! (ну дакъ что дѣлать?! останемся, дакъ останемся!)' | 17. s. *talmats :* 'ő felült (a rénborjúra, онъ сялъ)' | 17. s. *tąrėm akwäĭ' . . :* 'az ég (egész) kerületét körülfutották (округъ неба обѣзжали)' | 19. s. *pusėn kātänl . . .* 'mind a többinek keze az ő keze fölibe jutott: neki sikerült t. i. legelőbb rátenni kezét a kilincsre,

[mert] legelsőnek érkezett meg (всѣхъ руки сверхъ его руки пали: онъ на передъ успѣлъ наложить руку къ скобкѣ, на передъ пріѣхалъ)' | 20. s. *ᾱs ul am ? ! :* 'hát hogyne én ?! bizony én! (какъ не я?! — я!)'.

2. 1. s. *χąsä vāťi . . :* 'meddig fogjátok a munkát végezni?! egyetek! (до куль будете работу нести?! ѣшьте!)' | 2. s. *nēpėkląmt . . :* 'háromszögletű papírszeletet hét darabra vágott szét (трехъугольной листъ гумаги весь изрѣзалъ на семь частей)' | 3—4. s. 'Száraz fa, nedves fa, mind fölrajzolódik annak a lapjára, a ki krisztus lesz (сухой лѣсъ, сырой лѣсъ все спишется на листокъ тому кто христосъ будетъ)' | 4. s. *palĭ' taktėpālst :* 'tenyerüket kinyitották (лодошки раскрыли)' | 6. s. *pälä jiw . . .* 'nála csak a száraz [fa] volt felrajzolva, a nedves hiányzott (у него только сухой былъ написанъ, сыраго нѣту)' | 9. s. *üräln !* 'őrizd őket (береги ихъ)'; az adott fordítás erre javítandó.

3. 1. s. *tajmänl :* 'evén, midőn ettek (ѣвши)' | 1. s. *ľūlmĭts :* 'lábára állott (всталъ на ногу)' | 2. s. *ta χą̄lei' :* két ember meghal (два мужика померутъ)' | 3. s. *nąŋχ visäγėm :* 'én fölemeltem őket, nem engedtem elmerülni (я поднялъ ихъ не далъ имъ утонуть)' | 4—5. s. 'Nézzetek a tengerre, szél eredt s a hullámokkal felfordította őket (смотрите на море, вѣтръ подулъ, валами ихъ навалилъ)' | 5. s. *ēntėp-jor pasėn :* . . 'övig [sülyedve] úsznak, nem merülnek el [teljesen] a vízbe (по поясу плаваютъ, не тонуть въ воду)' | 5. s. *tątāntaweĭ' :* 'viszi őket a szél (вѣтромъ ихъ несетъ)' | 6. s. *sėĭ :* 'homok (песокъ)' | 6. s. *sōľ-pėl . . :* 'helyes, te való dolgot látsz (вѣрно, ты правду видишь)' | 8. s. *va'ĭl ťārätėstä :* 'átadta neki az erőt (передалъ силу ему)'.

XI.

A «**Fekete-állat-bőr-galléros-ruhát-öltött-fejedelem**» regeképp elmondott hősénekét *Sontin* közölte (l. fent 438. l.). *Jäni'-paulban* 1899 január 9-én. Szerinte ez *Mir-susnė-χum tērniŋ ērγä* s ezt igazolja az a körülmény is, hogy a regehős neje a *Xuľ-ᾱtėr* leánya, kinek pedig férje az Ördögfejedelem hymnusa szerint a 'Földet-körüljáró híres fejedelem' (*Māt jąχpä sujiŋ ᾱtėr* II: 291), vagyis a Világügyelő-férfi. L. e rege tárgyalását ui. II: 090—1. l.

1. 1. s. *sēmel uj* Reguly egy szövegének jegyzete értelmében (l. fent 437 l. 190. s. jegyz.) 'hódnak' gondolható, míg a vele gyakran párhuzamos *vĭŕr uj* 'vörös állat' kifejezés mindenesetre a 'nyusztnak' jelzése. A jelen szöveg közlője szerint a 'fekete állat' itt a sötétbarna (gesztenye) színű nyuszt | 1. s. *ajiŋ χum-*

pi̊γänä: 'munkásai, szolgái (работники)' | 10. s. *liliŋ kēr:* 'eleven vas (живое желѣзо)', *l. k. sa'i̊rėp:* 'éles fejsze (вострой топоръ)' | 12. s. *pērji:* 'kiválasztja a jó fát (выбиратъ хорошое дерево)' | 12. s. *ur:* 'oldal (сторона)' | 12. s. *jąŋχitä* (sic!): 'talált alkalmas fát, körüljárja, megnézi: egyenes-e a fa, hogy görbe (ferde) ne legyen, midőn hasítja (нашелъ хорошое дерево, кругомъ ходитъ, смотритъ: дерево прямо-ли, чтобы косо не было, когда расколетъ)' | 13. s. *ālä sa'i̊ritä:* 'már csaknem levágta (чуть не изрубилъ)' | 15. s. *kwonsi̊taχtės:* 'ő a fához fogózkodott, a madár pedig őt fogta meg (онъ къ дереву поймался, а птица его поймала)' | 16. s. *iŋ ālmejawės:* 'azután (a madár) elvonszolta őt (потомъ утащила его)'. A Világügyelő-férfiúnak egy hatalmas madárral való küzdelméről bőven szól a szigvai «szent rege» is (l. fent II: 079).

2. 1. s. *śär simėn:* 'épen a legközepébe (въ самую середину)' | 2—3. s. *āśän nąmėlmati:* 'istenre gondolt (онъ на бога думалъ)' | 3. s. *ērγėm-ke ēlä mini:* 'hadd menjen előre énekem; ha ő ott meghalt volna, ez a mese nem folytatódnék tovább, hogy azonban ő életben maradt, a mese előre halad (моя пѣсня пусщай впередъ идетъ; если бы онъ умеръ тамъ, тогда эта сказка не была бы дальше, такъ какъ онъ живъ остался, сказка впередъ идетъ)'; l. ui. I: 189. l. | 4. s. *jol-joχtnėm ēli-pālt:* 'mielőtt elmerülnék (предъ тѣмъ, какъ я утону)' | 4. s. *χum patnė . . :* 'hadd emelkedjék ki a vízből oly terjedelmű föld (homok), hogy egy ember arra raeshessék (пусть подыматся изъ воды земля — песокъ — такой величины, чтобы человѣкъ могъ туды пасть)'. L. e regerészlet változatát az Ördög-fejedelem hymnusában ui. II: 291. l. | 8. s. *tūp pattiji':* 'evező helyett (a lapoczkacsonttal) kievezett a partra (вмѣсто весла выгребъ на берегъ)' | 18. s. *tū voss pēle'it:* 'hogy a karmai oda behatoljanak s onnan ő (a madár) ki ne téphesse magát (чтобы ногти туды залезли, и она не могла сорваться)' | 19. s. *ul voss sēte'it:* 'hogy ne tudja kihúzni (karmait), hogy azok oda ragadjanak (чтобы не могла вынуть, чтобы прильнули)' | 20. s. *ti kūmtė:* 'erre az időre (на это время)' | 23. s. *jimä-mūs:* 'a mint előrepült (какъ прилетѣла)' | 29. s. *kasäj-tapėr:* 'apró darabokra vagdalta szét (на мелкія части изрубилъ)' | 29. s. *sa'i̊r-saγä:* kettős számban, mivel a ketté szelt ellenfélnek két darabra hullott testét kellett apróra szabdalnia.

3. 1. s. *totim ąulä-nūpėl:* 'a merről őt elhozták, abba az irányba megy (откудаго его принесли, на ту сторону идетъ)' | 7. s. *lātiŋ totwės:* 'hírt hoztak (вѣсть принесли)' | 8. s. *joŋ-γuŋkwė:* 'játszani' a hősök erőversenyének kifejezése | 8. s. *sakwoss:* 'kimenni, kicsiny dolog-e, mért ne mennél ki, hogy ne mennél ki?! (выидти то мало-ли, чего не выидешь, какъ не

выидешь?!); kimenni az utczára csak kimész, de ott te ki nem birod (выидти на улицу ты выидешь, а тебѣ не стерпѣть)' | 9. s. *χāŋχéltėp*: 'létra (лѣстница)' | 18. s. *nayki voril*: 'élj te a magad hatalmával (erejével), én is a magam hatalmával élek, egyikünk a másikával nem fogunk viszálkodni (ты своей силой живи, я своей силой живу, другъ съ другимъ не станемъ ереститься)'. Az egyenlő erejű küzdő felek egymástól békén elválnak; l. ui. II: 0677. l.

XII.

A Reguly-tól déli vogul (lozvai) nyelven följegyzett s tőlem felső-lozvai nyelvű átírással **Az Asszony-fia fiúcska regéje** czímen közölt szöveg feliratához Reg. ezt a jegyzetet fűzi: 'Ostjakische Erzählung. Die Freiung des Waldjungens'. Tehát a közlő ezt eredetileg osztják nyelven halhatta, vagy legalább tudomása volt osztják eredetéről. Ennek a Reguly-féle szövegnek is két kézirata van (l. fent 457 l.) s a kiadás itt is a gondosabb második följegyzést közli, noha gyakran tanulságosak az első följegyzés (E.) változatai is, miért is ezek közül a számbajövőket ide iktatjuk:

1. 1. s. *Jegvapi* h. *jégväpi*, *kajtiti* h. *kä=*, *aktí* h. *á=*, *jegva* h. *jé=*, *kitilitä* h. *=lîtä* | 2. s. *akum* h. *á=*, *jegva* h. *jégvä*, *ťu* a M. kéziratban *ťû*, *ą̊lén* h. *ą̊=*, *né* h. *nê*, *neng* h. *néng*, *sąam* h. *sąám* | 3. s. *vąagin*, h. *voá=*, *ätt vąagin* h. *ätt vágin*, *äbiriš* h. *äburiš* | 4. s. *mättne* h. *=né*, *ätkąt mät né menem neing* h. *ät kąt mätt néemenem né=* | 5. s. *vailm* h. *vá=*

2. 1. s. *kuale poals* h. *kuále poálls*, *šeľtäpi* h. *šell=* | 2. s. *ur* h. *ûr*, *kaihtlitäpi* h. *káihtlitäpí*, *vur* h. *vûr* | 3. s. *patemli*, h. *pá=*, *äń* h. *ännń*, *tąt* h. *tątt* | 4. s. *äsä* h. *äzä* | 5. s. *kväitä* h. *koîtä*, *äkmätjért* h. *äkmät jért*, *joχti* h. *=tí*, *kvällnä* h. *kuä=* | 6. s. *né* h. *nê*, *ąrrvi* h. *=ví*, *poál* h. *=ll* | 7. s. *poal* h. *poáll* | 8. s. *jegva* h. *jégvá*, *laui* h. *lá=*, *vaum* h. *váum* | 9. s. *sąam* h. *sâm*, *ne* h. *nê*, *oanemne* h. *ą̊á=*, *ne* h. *nê* | 10. s. *kaiti* h. *ká=* | 11. s. *jértem* h. *je=*, *mättne* h. *=né*, *tûnou* h. mindkét kéziratban *tû nou*, *jäläpoals* h. *=alls* | 12. s. *ne* h. *nê*, *kväll* h. *kuäll*, *akti jekvam* h. *ákti jékvám* | 13. s. *akti jégva* h. *ákti jékva*, *ą̊aštal* h. *ą̊ástáll*, *täkvi* h. *täkui*, *kaperti* h. *káperrtí*, *šoat* h. *šoát*, *aaštess* h. *aá=* | 14. s. *ákti* h. *á=*, *jegva*, h. *jékva*, *men soat* h. *mennsoat*, M. *ąaštom* h. E. *ą̊áš=* (a kiadásban *ąastom* sajtóhiba).

3. 1. s. *joami* h. *joámi*, M. *kvänn* h. E. *kuänn* | 2. s. *poagsem* h. *poák sem*, *kvenn* h. *kuenn* | 3. s. *kuenjąmlits* h. *kuenn j=*, *kangits* h. *ká=*, *äle tärm* h. *életärm*, *tarre* h. *tá=* | 4. s. *num poall* h. *numpoáll* | 5. s. *Upha* h. *=á*, *tui* h. *tûi*, *ąnguetali*, h. *=táli*,

aši h. *áší, äm* h. *ämm* | 6. s. *äbiršä* h. *äbu=, surm* h. *surrm, tare* h. *táre, kot angvetąali* h. *kott ángve toáli, jû* h. *jiu, vąilips* h. *vąiil=* | 7. s. *abikétä* h. *äbiik=, môlti* h. *=tí, kolliu* h. *=íu, ne* h. mindkét kéziratban *nê* | 9. s. *ąanemne* h. *ąanemme, ät vielin* h. *ätt vié=, ägimaš* h. *=áš* | 10. s. *ägitaš* h. *=áš, šąpitaχts* h. *šąpítáχts* | 11. s. *tä* h. *tâ, tuh jét* h. *tuhjét', poalä* h. *poálä* | 12. s. *ägimaš* h. *=áš, kuatte* h. *kuą=, kolitän* h. *=tân, koalepimän* h. *koálepîmân, tarre* h. *tá=* | 13. s. *joamentímân* h. *joámentîmân, kuoltän* h. *kuąl=, kualepîjji* h. *kuálepîjji, ägitaš* h. *=áš* | 14. s. *jéd ims* h. *jéd'ims* | 15. s. *kotäl'* h. *=äll', menimän* h. *menímân, kolitän* h. *=tân, int kualen* h. *imt koálln* | 16. s. *koali* h. *koá=, Ägitaš* h. *ägitáš, poalä* h. *poálä, menem* h. *mé=* | 17. s. *kaiti* h. *ká=*

4. 1. s. *kven* h. *kväne, sąat* h. *sąát, piš* h. *piss, ąšagel* h. *ąsš=* | 2. s. *poaltem* h. *pąá=, šemlaχtiste* h. *šemláχ=* | 3. s. *äburšä* h. *äbiiršä, jäläpoaln* h. *=áln, kvän joamänts* h. *kvennjąá=* | 4. s. *oanemne* h. *ąá=, viln* h. *vîln, mąan* h. *mąánn* | 5. s. *koalílîju* h. *koąlílîju, ńuoplaχtpä* h. *=láχtpä, mäm* h. *mâm, tątien* h. *=én, ägimaš* h. *=ášj* | 6. s. *menimän* h. *mân, kąlen* h. *=ên* | 7. s. *tąl-palnen* h. *tąl pállnên, ägimaš* h. *áš, näktau* h. *nâ=, iln* h. *illn* | 8. s. *joamentîju* h. *joámentt=, ägitaš* h. *áš, äbigvä* h. *äbiigä* | 9. s. *kväne kątpän* h. *kväneką=, kuot* h. *kuott, ńąurijilen* h. *ńá=* | 10. s. *joamentäset* h. *joá=, ańšikui* h. *áń=, laui* h. *lá=* | 11. s. *kultímän* h. *=mân, tuin* h. *tûin, poalnä* h. *poá=, untímän* h. *ûntímân, täjaχ* h. *=äχ* | 12. s. *vilteten* h. *viltetem, vąilemän* h. *=männ, =mân*

5. 1. s. *né* h. *nê, tän* h. *tân, voari* h. *vuári, laui* h. *láui, ąaštlaχten* h. *=láχten* | 2. s. *tąuli jä* h. *tąulijä* | 3. s. *kąt poaltén* h. *=kátt poál=, pumtilem* h. *pûm=, pumtungve* h. *pûmtungue, jemtistä* h. *jém=, kvän* h. *kuenn* | 4. s. *lagoltäs* h. *lágueltes, kaiti* h. *káití, ägitanškva* h. *=ánškua, laui* h. *láui, ńąulitä* h. *=lîtä* | 5. s. *ľonga* h. *=gá, kuąst* h. *=ąsst* | 6. s. *jąamäntes* h. *jąá=, ne* h. *nê* | 7. s. *kuigälali* h. *=láli, äbigvä* h. *=gä, ągum* h. *ąágun, kotäl'* h. *kątäll', tątungve* h. *=gue, jemtilis* h. *jém=*

A kiadásban számokkal jelzett szavakhoz fűződő jegyzetek a Reguly-féle első kéziratban a következők: 1. *babuška s parinom život* | 2. *igrat* | 3. *babušku* fragt er | 4. *ti ľeper* | 5. wo | 6—7. ein ort an weibern reich | 8. weisst | 9. *plemennik* | 10. *do starosti* | 11. *žil* | 12. *nigdje* | 13. *polez* | 14. *il poal*, vordere *poal* | 15. *smatrit* | 16. *poimat* | 17. *vperod* | 18. *skačil* | 19. der vordere winkel | 20. *dira tolko stalo* | 21. *viskočil* | 22—23. nur den weg *znať* | 24. *sledjit* | 25. *sledjit* | 26. kämmen | 27. zopf | 28. *podimatsa* | 29. das heisst: das weib war schön, sie gefiel ihm | 30. *pustitsa* | 31. *da* | 32. *kavo dna* | 33. *nidje* | 34. *eto* | 35. *uže* | 36. *domoi s'begaju* | 37. *sovsem* | 38. *čistit* | 39. *budto* | 40—41. *ne daločko s'begal* | 42. *našol* | 43. fordert sie auf schnell zu sein | 44. *ne možit*

djelat | 45. *sam* | 46. *staratsa* | 47. *po svoje sled* | 48. (a *kuänn* szó fölött) *na storonu* | 49. *dim idjot* | 50. *djadjuška* (mely magyarázat nyilván az *äkitáš* szóra vonatkozik) | 51. warf schnee auf ihn | 52. *pokladivat* | 53. *da vor i ja* | 54. *spustilsa* | 55. *plemennik* | 56. *djadjuška* | 57. *mi* | 58. *prežde* | 59. *bolšoi starik soboju berot* | 60. warum | 61. *nelza* | 62. *rukovici potiral* | 63. *noč stalo* | 64. *kudika* | 65. *na mesto* | 66. *položi* | 67. *kak utrom stajom* | 68. *tak i paidjo u* | 69. *pojasilsa* | 70. *šapku* | 71. *poteral* | 72. *noč stalo* | 73—74. *plemennik mi ťomno kudi idjom* | 75. *po utru ranše* | 76. *sem šubi* | 77. sieben scheitel holz | 78. nach allen seiten | 79. dreht sich | 80. *sudi idji* | 81. *mi* | 82. *na sledu popali* | 83. *kto na ližach chodjil* | 84 *šag toľko znať* | 85. *pokazať* | 86. *pokazať* | 87. liegender baum | 88. *chudovo slovo skažit* | 89. *posle* | 90. *vedjoš* | 91. *mi* | 92. *lico jejo uvidjim* | 93. *etak mi ne vidjim* | 94. *ladjisa* | 95—96. *budu li svoju ženu* | 97. *tsevo molitsa* | 98. *načil* | 99. *teper iščo* | 100. (a *ńąulitä* szóhoz:) *gońitsa* | 101. *pal* | 102. kam zur besinnung.

A sorközi jegyzetek nagyobb száma miatt ez a szöveg mutatkozott legalkalmasabbnak arra, hogy Regule déli nyelvű vogul szövegeinek megfejtéséhez vele kezdjem meg kísérleteimet. Ez az 1888. év junius havában történt, de a felsőlozvai nyelvre való átírás *Tatjana Alexejevna Soťinova* közreműködésével csak ez év decz. 26-ikán sikerült. A rege tartalmának rövid összefoglalását l. fent II: 074—5. l.

1. 1. s. R. *Jegvapi*, E. *jégväpi* = KLV. *jēkwä-pū*, ÉV. *ēkwä-pī* 'asszonyfi'. A rege nem ad felvilágosítást arról, hogy micsoda 'asszonyról' s 'fiáról' van szó s az egész kifejezés homályos volna, ha nem tudnók más forrásokból, hogy *ēkwä-pīriś* 'asszonyfiúcska' (II: 99, III: 164, 165; l. fent II: 053. l.) a Világügyelő-férfi gyermekkori jelzése s az 'asszony' kinek ő a nevelt fia, a *Kaltéś-ēkwä* (l. II: 98—99. és II: 069—70. l.). Hogy a czím *Jégva pi piiriš* szavaiban a *pī* mint összetételi elem az előző s nem a következő szóhoz tartozik, vagyis a kifejezés értelme csakugyan 'asszonyfia fiúcska' s nem, mint vélni lehetne, 'asszony unokája' (vö. *pī-pīriś* 'fiútól való fiú-unoka, внучокъ отъ сына', mint *pī-āγi* 'fiútól való leányunoka, внучка отъ сына', *āγi-pī* 'leánytól való fiú-unoka', *āγi-āγi* 'leánytól való leányunoka'), az nemcsak a szövegbeli *Jegvapi* összeírásból, hanem még inkább a sorközi jegyzetben adott fordításból (*babuška s parinom život*= бабушка съ парнемъ живетъ) következik, melynek t. i. az az értelme, hogy 'egy asszony egy fiúval él', a kinek ő nem anyja, vagy nagyanyja, hanem (R.) *aktí-jegva* = *ākwä-ēkwä* 'nagynénje' | 1. s. *χajtiti*: 'futkos (бѣгать)' | 1. s. *joγγäsi*: 'játszik (играть)'; Reg. *jąnnegäsi* írása inkább az ÉV. *jąγγäsi*, *joγγäsi*, mint a KLV. *jännäsi* ejtést tükrözteti | 1. s. R. *aktí* = R. *babuška* a

KLV. *k'umtä* 'férje' (= ÉV. *χumitä), ūptä* 'nénje' (= ÉV. *ūpä)* személyragos alakokra (*k'um, χum* 'férfi', *ūp* 'néne') emlékeztet (l. Vog. Nyelvjár. 108. l.) | 2. s. R. *akum jegva* = ÉV. *ākum-ēkwä*, v. *ākwėm* 'nagynéném (моя бабушка)', pontosabban: 'idősebb nőtestvére anyámnak (старшая сестра моей матери)', *ākun-ē.* v. *akwėn* 'nagynénéd', *ākwä-ēkwatä* 'nagynénje (его б.)' | 2. s. R. *neg äń ťû ậlén* átírásában irányadó volt a fordítás: R. *ti ťeper* (ты теперь). KLV. nyelven ennek megfelelne: *näu äń ťė ōlēn.* A R. *ťû* íráshoz jobban illenék ugyan a KLV. *ťū* = ÉV. *tū* 'oda' alak, de ez nehezen egyeztethető össze a 'most (теперь)' értelemmel. Az adott fordítás ('te ím *itten* lakol') nem szorosan alkalmazkodik a szöveghez | 2. s. R. *kątta mätä* lehetne bár ÉV. *χoti māt* 'valamely helyen' is, de a R. 'wo' magyarázathoz jobban illik ÉV. *χottė* 'valahol', míg R. *mätä* = EV. *mat* 'valamely, valaminő' | 2. s. A 'nő járta nős vidék' ismeretes költői jelzése annak a helynek, a hol férjhez mehető leány lakik (l. fent II: 0686—7. l.); e mellett a 'férfi járta férfias vidék' említése csak a szólás párhuzamos ismétlése kedvéért történik. R. 'ein ort an weibern reich' magyarázata is csak a vidéknek nőkben való bőségét emeli ki. Az átíráshoz fűződő magyarázat: 'Nem ismersz-e valaminő helyet, hol sok nő jár, hol sok férfi lakik? (какое-нибудь мѣсто не знашь-ли, гдѣ много женщинъ ходятъ, гдѣ много мужчинъ живутъ ?)' | 3. s. R. *äbiriš, äburiš ('plemennik')* = ÉV. *apîriś* kicsinyítő képzése az *apî'* (birtokosragokkal: *apχėm, apχėn, apχä)* = KLV. *äpė* 'unokaöcs (младшій племянникъ)' szónak | 3—4. s. *am matnäi' tit ti saŋkėmläsėm:* 'én öreg koromig itt gyökereztem, itt éltem (я до старости здѣсь окоренилась, здѣсь жила)'; *sāŋkėmlaŋkwė tēlėm lātiŋ: ēlėm-χąlėsi' am tit sāŋkėmlālsėm, tit jänîmālsėm, tit i matsėm 's.* születést jelentő szó: emberré én itt születtem, itt növekedtem föl, itt is öregedtem meg'; de *sāŋkėmti* causativum, pl. *tąrėm mā sāŋkämtės = mā ūnttės* 'isten földet teremtett, alapított (основалъ, поставилъ землю)'. Reg. *šąngentäsm* írása tehát nem felel meg a *žil* (жилъ) fordításnak; talán passivumot *(sāŋkėmtawäsėm)* hallott.

2. 1. s. *kwonä kwälėpāls:* 'kiment az utczára (вышелъ на улицу)' | 1. s. *jūw šältėpi:* 'befut, bemegy a házba (въ избу забѣжитъ, заидетъ)' | 1—2. s. *muli . . . χuji:* 'az elülső padkára néz, ott egy vörös sapka fekszik (онъ смотритъ на переднюю лавку, тутъ красная шапка лежитъ)'. ÉV. *pāl* tkp. 'szobarekesz', melynek küszöbe ülőkéül szolgál. Van *āwi-sūnt pąal (pāl)* 'az ajtónál, a küszöb mellett levő ülőke (лавка у дверей, подъ порогомъ)', *muli-p.* 'az ajtóval szemközt, elül levő ülőke (л. противъ дверей, передняя л.)' és *pą̄χ-p.* 'oldalülőke (боковая л.)'. L. I: 194. | 2. s. Reg. E. kéziratának *ûr, vûr* írása a KLV. *wŭr* (=ÉV. *vĭγĭr* 'vörös') ejtést tükrözi | 2. s. *χajtlĭtäpi:*

'hozzáfut (прибѣжитъ, подбѣжитъ)' | 2. s. *pūɣėmtitä:* 'megfogja (поймать)'; R. *poimat* magyarázata s az ÉV. *pūwėmti, pūumti* változatok kétségtelenné teszik, hogy R. *pûbntîtä* írásában *bn* a *wm* < *ɣm* ejtés tökéletlen följegyzése | 3. s. *ēlnūw pätėmli:* 'távolabb (előre) szökken tőle (впередъ отскочитъ отъ него)'; R. *jillnąu* = KLV. *iläńū* | 3—4. s. *akw' asä . . :* 'az elülső szögletben csak egy lyuk van (fekszik), a sapka valószínűleg ezen a lyukon siklott keresztül a falon (въ переднемъ углу одна дира лежитъ, шапка вѣроятно черезъ эту диру укатилась сквозь стѣну)'. R. *mulisąamnä* jegyzése elativusi értelemben vehető (KLV. *-nė* = ÉV. *-nel)* s hozzá értendő a fogyatékos szövegezésből kimaradt *kwänä pätėmlėm* (KLV.) szó: 'ama sapka az előszögletből [kisikolván], csak a lyukja van ott (fekszik)' | 4. s. *kwonä lakwėlti:* 'kiment az utczára (вышелъ на улицу)' | 4. s. *tū χajti . . :* 'oda futott a ház mögé, látja, hogy ott csak a nyoma van (fekszik) a sapkának (туды онъ бѣжалъ за избу, видитъ что тутъ только слѣдъ шапки лежитъ)' | 4. s. *ti kojitä:* 'ezt (a nyomot) követi (этотъ онъ слѣдитъ)', *koje'im* 'nyomon követek (слѣжу слѣдъ)' = KLV. *kwäjėm.* R. *ťi kwäit kwäitä* szövege az E. kéziratban *ťikwäit koîtä*, mely szólás *ťi kwäit koitä* írással R. szótári jegyzetei közt is előfordúl ekkép fordítva: *sledom sledit* 'nyomon követi'. Nincs kizárva, hogy a *kwäit* locativus alakja egy 'nyom' jelentésű, részemről egyébként nem igazolható **kwäj* tőnek; vö. *juit kojitä* 'nyomon követi, utána megy' (*jui* 'utó') | 5. s. *akw'-mat-ērt* ~ KLV. *äkw-mät-śit (-*jērt):* 'egyszer (разъ, однажды)' | 5. s. *lą̄ŋχä . . :* 'a sapkának nyoma a házba vezet (fekszik, шапки слѣдъ въ избу лежитъ)' | 6. s. Reg. *ällmaling*, E. *ällmäling* szavának aligha az átírásban található *ań-manėñ* a felsőlozvai megfelelője, mert emennek 'ama valamely, ama bizonyos'-féle értelme már valamely ismert személyt, vagy tárgyat föltételez, míg a regének e helyén szereplő nőről előbb nem történik említés. Talán helyesebb e szó megfejtésénél a KLV. *äl'-män*, PV. *al-män* 'valaminő' határozatlan névmásra gondolnunk (l. Vog. Nyelvjár. 112, 237. l.), mellyel e hely értelme a következő volna: 'ím ott valaminő nő fejét fésüli (тутъ вотъ женщина голову чешетъ)' | 6—7. s. Az eleven nyuszt fölkúszását s leereszkedését a nő hajfonatain természetesen nem lehet egyébnek, mint a nő hajfonatainak hosszúságát s szépségét festő költői képnek tekinteni (l. ui. II: 0698. l.); Reg. jegyzete is csak annyit mond e helyről, hogy a nő szép volt s megtetszett az ifjúnak | 7. s. *χumā!* fölkiáltó szó a bámulatban; talán így tagolandó: *χum-ā!* 'ej-haj, [te] ember!' A következő sorban szintén előfordúl: *χumā, ań ti nē ānėmnė manä nē!* 'ej-haj, ez a nő micsoda nekem való nő! (ахъ, какая женщина мнѣ-ка взять!)', másképp: *χumā, ānėm viŋkwė-ke manä jąmės nē!* 'ej-haj, nekem, hogy [nőül] vegyem, micsoda szép

nő!' | 7. s. *ań-mōläl:* 'a minap (въ прошлой разъ)' | 9. s. *säsėr* Reg. jegyzete szerint: *uže* (már), tkp. 'hó, megállj!'; *s. am jūw jälėpāle'im* 'én már csak haza megyek (я уже домой схожу)' | 9. s. *kwol-jor, lūt śą̄pi̊tuŋkwė . .:* 'a házat s mi egyebet rendezni, összeszedni mindent a mi szükséges, haza futott; menyasszonyt akar haza hozni, azért akar rendezni, takarítani a szobában (избу до-что-де ладить, прибрать кое-что надо въ комнатѣ, домой сбѣгалъ; невѣсту хочетъ привести, для того и ладить, чистить хочетъ въ комнатѣ)'; l. ui. I: 221. l. | 10. s. *naŋ ērtėm . .:* 'nénike, te öreg korra jutottál, talán te nem tudnád, hogy hol van sok nő, sok férfi?! (бабушка, ты до старости жила, развѣ ты не знашь, гдѣ много женщинъ, много мужчинъ?!)'; *ērtėm* 'mintha (будто)' | 11. s. *ań tūnūw . .:* 'ím én nem messzire mentem s én ott nőt találtam (вотъ я не далеко сбѣгалъ и тутъ женщину нашелъ)'; *tūnūw* tkp. 'kissé odébb', R. *jäläpoals, kąts* rövidített jegyzések *-sėm* végzett helyett | 12. s. *kwol-jor . .:* E mondat az *ēri* 'kell' szó betoldása nélkül az eredeti följegyzés szerint is érthető ekkép: 'A háztájékot rendbehozni sürgeti nénje asszonyát (въ избѣ до-что-де ладить надо, бабушку торопитъ)'; *sūrėmtāli*, v. *sūrmėltāli* 'siettet, sürget' | 13. s. *āsttal utä . .:* 'a mit a nénike elkészíteni rá nem ér, abban maga segít, maga fáradozik (чего бабушка не успѣватъ дѣлать, самъ помогатъ, самъ старатся). *ut* 'holmi, dolog' helyett a KLV.-ban *k'ąr* járja (pl. *t'ė-k'ąr* 'ez', *tä-k'ąr* 'az', *mōt-k'ąr* 'más', *t'im-k'ąr* 'ilyen', *šēmėl-k'ąr* 'fekete valami, f. holmi'), de ugyane szóval alább (**3.** 8. s. és **4.** 5. s.) is előfordul R. *jäne utt* = ÉV. *jänγ' ut* 'idősb valaki'. R. *ąaštal uttmä* a *-mė* acc. raggal = KLV. *āšttal-k'ąrmė;* utána tárgyas ragozás vagy ilyes szerkezet illenék: *ākwä-ē. āsttal utä śą̄pi̊tuŋkwė takwi kāpėrti* | 13. s. *kāpėrti:* 'igyekszik (старатся)' | 13. s. *man sawit . .:* 'a mennyit el nem készíthetett nénje-asszonya (сколько бабушка не успѣла дѣлать)', [arra azt mondja:] 'A mennyi el nem készült, azt hozd rendbe (сколько не успѣло, убирай въ избѣ)!'. Az adott fordítás ahhoz a kevésbé megfelelő magyarázathoz alkalmazkodik, mely szerint *man sawit* értelme itt 'valamennyi (сколько нибудь)'. R. *men šoat* = KLV. *män šąat.*

3. 1. s. R. *äm t'e ménäs* = KLV. *äń t'ė mins (mėnės)* | 1. s. *l'ą̄ŋχä . .:* 'útja mentén halad (по своей дорогѣ идетъ)' | 1. s. R. *kuänn sunsi* = KLV. *kwän šunši* 'kifelé néz', R. sorközi jegyzete szerint ez annyit jelent, hogy 'oldalra (на сторону) néz' | 1—2. s. *pākw-sam* 'mogyoró (орѣхъ), a czirbolyafenyő mogyorója', *pākw-kēr* 'a mogyoró héja (скорлуша орѣха)', *kērėŋ* 'héjas (съ скорлушои)', *räńγenti* 'kis füst füstölög (дымокъ дымитъ)' | 2. s. *χumā . . .* 'ejha (да-ко, уже), én félretérek, [megnézem] hogy micsoda füst az ott (я въ сторону схожу, что-за дымъ

тутъ)' ; l. fent **2.** 7. s. jegyz. | 2—3. s. R. *jąmlitąale* jegyzésének végén a *-m* személyrag elmaradt, úgy mint fentebb (l. **2.** 11. s. jegyz.) | 3. s. *surėm* helyett Reg. *surmes* írásának megfelelőleg *surėm-as* olvasandó; ez 'a világosság czéljára ablak helyett szolgáló tetőnyilás (дира на потолкѣ для свѣту въ родѣ окошки)' | 4. s. R. *äki taš*, alább (10., 13., 16. s. stb.) *ägitaš* (E. *-áš*) = ÉV. *akit-āś*, az *aki*, KLV. *äkė* 'nagybátya (дядюшка)' és *āś*, *āńś* 'öreg (старикъ)' összetétele az előtag 3. személyű birtokosragjával ('nagybátyja-öreg'): *akim*, *akim-ąjkä akim-āś* (R. *ägim aši* 5. s., *ägemäš* 6. s., *ägimaš* 9., 12., 15. s.) 'nagybátyám', *akin*, *akin-ąjkä*, *akin-āś*, 'nagybátyád', *akitä*, *akit-ąjkä* 'nagybátyja, bácsikája' | 4. s. *jol-*, *ąjimė:* 'bácsija ott elszenderült, alszik (дядюшка тутъ уснулъ спитъ)' | 4. s. R. *véltjätä* = KLV. *veltät*, acc. *veltätäm* 'arczát' | 4. s. *tūjtėl tąwlėstä:* 'felülről [a tetőnyilásból] bácsikája arczába havat hányt (онъ съ верху снѣгъ бросилъ дядюшкѣ на лицо)'; *tūjt tąwli* 'havat szór (гребнетъ)', *vit tąwli* v. *rautäsi* 'vizet locsol, hány, fröccsent (плескнетъ)' | 5. s. *ufjā!* v. *pufā*, *puhā!* hujh! (fölkiáltás, mikor valakit hirtelen hóval, vagy vízzel leöntenek) | 5. s. *ti tūji* 'hó húll (снѣгъ валитъ)' | 5. s. *āŋkwätāli:* 'nézeget, körülnéz (онъ поглядываетъ, посматриваетъ)' | 5. s. *äläm am!* 'bácsika, az íme én vagyok! (дядюшка, это веть я!)'; *mäńkelʹkwė*, *ul piläkėn*, *äläm am* 'kicsinyke, ne félj, hisz én vagyok az! (малютка, не бойся, это веть я!)' | 6. s. R. *äbiršä* (**4.** 3. s., **E. 3.** 6. s. *äburšä*) alakja az *äbiriš*-hez képest (**1.** 3. s. E. *äburiš*) nyilván olyan bővület, mint *äbikétä* (**3.** 7., 8. s.) az *äbigvä* (**3.** 8., **4.** 7. s.) = ÉV. *apikwė* alakhoz viszonyítva. Az *-ä*, *-tä* végzetű alakok csak felszólításban találhatók s lehet, hogy 3. személyű birtokraggal vannak szerkesztve afféle felfogással, mint a magyarban: [atyám-] *fia;* vö. *öcse*, *húga*, *néne* (*öcsé-m*, *húgá-m*, *néné-m*) ezek mellett: *öcs*, *húg*, *nén* (*nén-je*) | 6. s. 'Mit nézegetsz te a [tető-] nyílásba, gyere be a házba! (что ты въ диру заглядываешь, приди въ избу!)'; R. *angvetąali* a *-n* személyrag elhagyásával, mint fentebb (l. **2.** 11. és **3.** 3. s. jegyz.) | 6. s. *jol-vaʹïläps . . :* 'leereszkedett s bement a házba (спустился и въ избу зашелъ)' | 7. s. *apikēt* = R. *äbikétä* 'kis unokaöcs, gyermekecske (племянничекъ, дитятко)'; l. fent **3.** 6. s. jegyz. | 8. s. R. *môlti* fordítása a sorközi jegyzetben: *prežde* 'előbb, régebben'; de ez felsőlozvai nyelven *mōlėχ*, *mōläl* vagy *pēs* (pl. *pēs χōlililąuw* 'régen hallottuk, прежде слыхали)', míg *mōlti* 'tavaly (въ прошломъ году)' | 9. s. *jäŋʹ-ut . . :* 'mi azt hallottuk, hogy idősebbeket visz magával, ki házasodik (мы слыхали, что старшихъ беретъ собой кто женится)' | 9. s. R. *ąanemne* az E. kéziratban *ąanemme*, mely talán az accus. *-mė* raggal van alkotva (vö. KLV. *täu* 'ő': accus. *täwäm* v. *täwėtäm)* | 9. s. *jot at vïlėn?* 'te nem viszel-e magaddal engem? (ты меня собой не возмешь-ли?)'; R. *jätt* = KLV. *jet*,

ÉV. *jot* 'együtt, -vel'. 'Ha háztűznézőbe mennek, idősebb s tapasztaltabb embert visznek magukkal: nem vinnél-e te engem magaddal?', mondja ravaszkodva az öreg bácsi | 10. s. *manėräi' at taji?* 'ha úgy gondolod, miért ne lehetne velem jönnöd; igenis, lehet (если ты думашь, отъ чего нельзя со мною идти; можно)' | 10. s. *śą̄pîtaχts:* 'összeszedelőzködött együtt az unokaöcscsel (собрался со внучкомъ)' | 11. s. *pāssä-pąalä . . :* 'fél kesztyűjét elvesztette (руковичку потерялъ)'; R. *päsä* = KLV. *pōssä* | 12. s. R. *tuh jét ims* (E. *tuhjéť ims*) alább is (14. s.) két szóba írva: *jéd ims* (noha E. *jéďims*), nyilván mivel az utóbbi szórészt Reg. a KLV. *jīť* (PV. *jēť*) 'est' szó mellett különálló szónak, talán a KLV. *inti*, ÉV. *jēmti* 'lesz, válik' alapjának vélte; de *ēťimi* 'beesteledik' (R. *noč stalo)* csak olyan képzés, mint *tūjimi* 'tavaszodik' (vö. *tūjä* 'tavasz'), *pāntmi* 'lapossá lesz' *(pānt* 'lapos'), *jänîmi* 'növekszik' *(jäni'* 'nagy') | 12. s. R. *kuatte* sorközi fordítása: *kudika* (куды-ка) 'valahová'; vö. KLV. *k'wątal'* 'hová' = ÉV. *χotäl'* e mellett *χotä* 'hová' és KLV. *ilä, iläl'* 'előre', *pärä, päräl'* 'hátra' | 12. s. R. *säpe punéln* sorközi fordítása: *na mesto položi* 'tedd a helyére!' Igy, vagyis a R. *säpe* szónak 'helyre' értelmével a szöveg e részét megfejteni nem tudnám, de szerencsére ui. a 15. sorban ismét előfordul a bácsija késedelmén bosszankodó ifjúnak fölkiáltása: *ägimaš, int kualen šäpé punéln* 'bácsim, az övedet tedd a *šäp*-be!'; itt már a *šäpé* írás (az előbbi *säpe* helyett) világosabban mutatja, hogy az ÉV. *śēp*, KLV. *śep* 'zseb' szóval van dolgunk, vagyis hogy az ifjú felszólítása e helyt: 'Te a kesztyűt valahová a zsebedbe tedd! (ты руковичку куды-нибудь въ карманъ положь!)' Így is homályos a *šäpé (säpe)* szó végzete, melyről nem tehető föl, hogy az *ilä, perä, kwänä*-féle határzók lativus ragjával azonos, inkább az, hogy a szóvégi *-n (śēpėn, śēpnė* 'zsebbe') jegyzése, úgy mint fent (l. 6. s. jegyz.), elmaradt | 12. s. *χolitän . . :* 'holnap a mint fölkelünk, egyenest el is indulunk (завтра чѣмъ станемъ, такъ прямо и поидемъ)'; R. *kolitän* (így alább a 15. sorban is) = ÉV. *χolitän*, míg a köv. sorban *kuoltän* = KLV. *k'woltän* | 13. s. *ēntχati:* 'fölteszi magára övét (опоясыватся)', t. i. útra készülődik; R. *intkäti* = KLV. *īntk'ati* | 14. s. *χot-ūstitä:* 'elvesztette sapkáját (шапку потерялъ)' | 14. s. R. *äpüi* = ÉV. *api'* (az orosz ы-t gyakorlati nyelvkönyvek is gyakran írják át *üi* diftongussal) | 15. s. *ipsät* 'sötétben' az ÉV. *ipsä*, KLV. *ipšä* 'sötét (темный)' szótól. Föltünő R. *ipsät* jegyzésében a *s*, holott fentebb **2.** 13., 14. s. *ąaštess, ąaštom* = ÉV. *āstės*, KLV. *āštės*, 13. s. *šoat* = ÉV. *sawit*, **3.** 2. s. *pąšim* = ÉV. *posim*, KLV. *pąšėm*, **4.** 1. s. *mäškätem* = ÉV. *masχatėm*, 9. s. *uoš* = ÉV. *voss;* de ugyanígy van **3.** 1. s., **4.** 1. s. *sunsi*, holott KLV. *šunši*, 11., 16. s. *kinsit* = KLV. *kinšit*, **4.** 1. s. *sąat* = ÉV. *sāt*, KLV. *šōt*, **3.** 1. s. *kąst*, **5.** 5. s. *kuąst* = KLV. *k'wąšt* |

15. s. R. *int kualen* = KLV. *int-kwąllėn*, de ÉV. *ēntėp-kwalγėn*; R. *punéln* = KLV. *punäln* (ÉV. *pinäln)* | 16. s. *ńärä* fordítása ekkép javítandó: 'czipőjét' vagy 'saruját' | 17. s. Egy más magyarázat szerint R. *täu menem te kaiti* jegyzése ekkép is érthető: *taw minėmä [kūmtė] ti χajts* 'míg az öreg elment, hogy a lábbelijét keresse, az ifjú elfutott (пока старикъ ушелъ искать обутокъ, молодецъ убѣжалъ)'.

4. 1. s. *akw' māt . . :* 'egy helyt [az uttól] félre (oldalt) néz (на одномъ мѣстѣ въ сторону смотритъ)'; R. *äkmät* = KLV. *äk mōt* | 1. s. *sāt-pis qsjaχél . . :* 'egy hét subába burkolózott öreg hét rend fatuskót rakott össze, tüzet csinált s erre-arra forgolódik, melegedik (въ семи шубахъ оболоченной старикъ семь рядовъ чурокъ наклалъ, огонь развелъ, той-де другой стороной ворочится, грѣется)' | 1. s. R. *päŋgnä* = KLV. *päĭnä*, ÉV. *pūγnä* 'fatuskó (чурокъ)'. Az átírásban sajtóhibából kimaradt a *pūγnäŋ* jelző után a R. *ûľe* szónak megfelelő *uľä* 'tűz' szó | 2. s. R. *šemlaχtiste* szavát sem a felső-, sem a középlozvai nyelv alapján a hely színén nem igazolhattam; de Reg. szótári jegyzetei közt található ez adat: LV. *šämlahti* 'szemléli, meglátja' s alább a Vorjä-hősök énekében (II: 210.) is előfordúl: R. 63. s. *uoss poal šäm läχ tąut* e jegyzettel: *iz gorodu uvidjeli jich* 'a városból meglátták őket'. Ez a *šämlaχti* 'szemlél' nyilván a KLV. *šäm* 'szem' szó származéka; jól pótolható tehát az ÉV. *sampėlti* 'észrevesz' szóval: *tawä sampėltėstä* 'amaz (az öreg) megpillantotta őt (онъ его тутъ увидѣлъ)' | 3. s. *kwon jälėpälėn!* 'fiúcska jer ide oldalt! (парень, сюда въ сторону зайди!)' | 4. s. *nay ānėm jot at vĭlėn?* 'nem vinnél-e te engem magaddal' (vö. fentebb 3. 9. s.) természetesebb módja a kérdezésnek, mint a Reg. szövegében található *neng oanemne jätt viln?*, melynél föltehető, hogy a *jätt* szó után a hasonló hangzású *ät* (ÉV. *at*) 'nem' szó a följegyzésben valahogy elmaradt; bár érthető a kérdés ilyképen is: 'Te engemet magaddal viszel-e?' 4. s. R. *jäning* = KLV. *jänėŋ* 'nagy, idős, koros', R. *mä kąm* = KLV. *mōk'ėm*, ÉV. *mā-χum* 'nép' | 6. s. *lāŋχnė patsei'* v. *patsi'*: 'kijöttek az útra (на дорогу вышли)', mert előbb az ifjú félretért volt az útról. Reg. jegyzete: *na sledu popali* 'a nyomra jutottak', mert igazában a vogul erdei utak többnyire még csak ösvénynek sem nevezhetők; télen t. i. rendesen csak az ember lába nyoma a hóban, vagy minthogy ezt hamar eltörli a frissen esett hó, a fákra alkalmazott útjegy (*ūntmit)* mutatja az irányt, ellenben ritka a taposott ösvény s füve tiszta út a falvak közelében is | 5. s. *tojentėm patil . . :* 'valaki hótalpon haladt, a lába nyomai közt egész ölnyire lépegetett volt, oly ügyesen siklott a hótalpakon (кто-то шелъ на лыжахъ, про между слѣдами на цѣлую сажень вышагивалъ, такъ бойко катился на лыжахъ)'.

Az átírás eltér az eredetitől, mert R. *pätill kạlen talpalnen* értelme a sorközi jegyzet szerint: *šag toľko znať* 'a lépését lehet csak fölismerni'; de így a *tạlpalnen* szó számomra meg nem fejthető, hacsak a KLV. *tōlpi* (ÉV. *tạ̄lipi*) 'szakad' szóval nem, mellyel az idézett szók értelme ekkép gondolható: 'Valaki hótalppal járván, lépésének közei szakadoznak' (R. *-nen* = KLV. *-nän* gerund. többes 3. sz.), azaz: messze esnek egymástól, a lépések igen nagyok. Csak a föltünően gyors s nagy lépésű járásra vonatkozhatik az alább (7. s.) következő megjegyzés: 'A nép [ott] ím így jár' | 7. s. *ań-mont* . . : 'az előbbi öreg ím eljön, mutatkozik (давешній старикъ вотъ выидетъ, покажется)'; R. *äimạnt* = KLV. *äi-mänt*, ÉV. *ań-mōnt* (l. Vog. Nyelvjár. 116. l.) | 7. s. R. E. *nåktau* a KLV. *nėili*, *nēlti*, ÉV. *nē'ili* 'előtűnik, megjelenik', *nēltti* (causat.) szóbokorhoz csatlakozó képzésnek látszik (vö. Reg. fordítását: *pokazať* e. h. покажется), de az élő nyelvjárásokból nem igazolhatom | 7. s. R. *mām* = KLV. *mōm*, ÉV. *mām* 'nép' | 7. s. R. *tukvä* nyilván ugyanoly hangtani alakulat, mint FKV. *tok'wė* = KLV. *ťok*, ÉV. *toχ* 'úgy'. A hely értelme: 'az emberek ím úgy járnak (люди вотъ такъ ходятъ)' | 8. s. *χusi jiw*: 'oldalt növő, v. dűlő fatörzs (клинина)', melyre rá lehet ülni | 9. s. 'Engem más valaki játsszon ki (fortéllyal), te mit akarsz kijátszani?! (кто-нибудь другой пусть мудрятъ меня, ты что мудрящь?!)'; *kwoni χạtpä* tkp. 'rajtad kívül levő valaki' = 'más', | 9. s. *ńawriji:* 'fortéllyal túl tesz valakin, kijátszik, kicsúfol vkit; csúfot, nevetséget űz vkiből (мудрятъ, цыганитъ, смѣется надъ кѣмъ-нибудь)'. Reg. fordításában is: худое слово скажетъ 'rossz szót mond'. Az öreg csúffá teszi gyors haladásával ifjabb társait s még neki áll feljebb, hogy őt soká váratják | 11. s. *kit pạalnė* . . : 'mi itt két oldalra leülünk (мы на обѣ стороны сюды сядемъ)'. Az öregek nem akarnak bemenni, hogy a tréfa annál jobban sikerüljön | 12. s. *tajėχ* . . : 'te őt később kivezeted (ты послѣ ея выведешь)' | 12. s. *vēľtä* megfelel az E. kézirat *viltetem* írásának, melynek végzete az accusativus *-m* ragja: 'mi meglátjuk az arcát (мы ея лицо увидимъ)'. E helyett a M. kéziratban lativus *-n* raggal szerkesztett *vilteten* (= KLV. *vėltėtän*, ÉV. *vēltän*) alakot találunk, melyet a *vạilemän* állítmánnyal együtt ekkép fordíthatunk: 'arczába látunk' | 12. s. *toχ tajėχ* . . : 'így mi, ha mind együtt megyünk be, nem látjuk az ő arcát; mert befödi (kendővel), nem mutatja meg arcát (такъ мы, если всѣ вмѣстѣ заидемъ, не видимъ ея лицо; она закроется, не покажетъ лицо)'.

5. 1. s. *jā, āstlaχtėn!* 'no, siess (igyekezzél) kijönni! (ну, спѣшись выидти!)'; tkp. 'légy kész!' | 2. s. *tạuli:* 'Elég! Mit is kezdtem én kérni a magam nejét! (будетъ! что я свою жену просить сталъ!)' Az adott fordításnál ez a megfelelőbb | 3. s. *kāt-*

pąaläп: 'meg akarta fogni kezénél (хотѣлъ поймать ея за руку)'; R. *jemtístä* az ÉV. *jēmtėstä*, nem a KLV. *intästė* alakhoz hasonlít (vö. alább is 7. s. R. *jemtilis* és fent **3.** 15. s. jegyz.) | 4. s. *ań-pėl χajti:* 's ím most elfutott (и вотъ теперь убѣжала)'; helyesebb Reg. jegyzetének magyarázata: теперь еще 'most is', t. i. fut | 4. s. R. *ägitanškwa laui* átírása azért kettősszámú, mivel fentebb (**4.** 10. s.) a hasonló szöveg határozottan kettősszámú: R. *ańšikui laui: men . . . kultímän);* de lehet R. *ägitanškva* megfelelője *akit-anšukwė* is (egyes számban) | 4. s. *jā, ńawläln!* 'no fuss utána (kergesd; ну, гонись за ней)!' | 5. s. *ēläl räχäts:* 'előre esett (впередъ палъ)', tkp. végigterülve összeesett | 5. s. *jūw sajkälės:* 'visszanyerte eszméletét (очувствовался)'; *sajkėli* tkp. 'fölébred' | 6. s. *ań nē pąχtė . . :* 'az öreg ama nő mellett heverész, ki után ő futott (старикъ валятся возлѣ бабы, за которой онъ гонялся)' | 7. s. *ākun-ēkwä:* az E. kézirat *ąágun jegva* írása szerint. A hely értelme: 'te ezt az öreg asszonyt hová akartad eltenni?! (ты эту бабушку куды хотѣлъ дѣвать?)'!. A M. kézirat *ągum jekva* írása szintén érthető avval a föltevéssel, hogy az öreg bácsi a mellette fekvő asszonyt még magánál is öregebbnek, vagyis a maga 'nénje-asszonyának' mondja a gúny fokozására | 7. s. R. *jemtilis* a *-n* személyrag elhagyásával, mint fentebb (l. **3.** 6. s. jegyz.).

XIII.

A 'Tavi hattyú, obi hattyú fehérségű fejedelem' díszjelzőjű '**Szoszvafői öreg** *(Ta'it-taľėχ ąjkä)*' istenségnek hősi énekét a Szoszva középtáján fekvő *N'ältlėŋ-paul*-ból való *Pētėr Antrejiś Kūťirop* samán (l. fent II : 0365. l.) közlése nyomán 1889. márczius 12-én jegyeztem föl Berjozovban. L. az e bálványistenségre vonatkozó értesülések tárgyalását ui. II : 0117—122. l.

2. s. *pasiŋ* v. *pasäŋ:* l. ui. I : 277. l. | 3. s. *saw:* 'liget (кустъ)' | 5. s. A bálványistenségeket szent helyükre az Égatya «igézi» (l. fent II : 0347. l.) s e szent hely dicsőítése a kellő műértéssel előadott hőséneknek szabályszerű bevezetése; l. ui. II : 0498. l. | 7. s. *jūr:* sárkányféle szörnyeteg; l. ui. II : 0330—5. l. | 10. s. A 'vastestű hét apródlegényen' talán nem is természetfölötti, hanem vértezett hadfiakat kell értenünk; a 'Kisobi isten öreghez' ezeket küldi, mint legkiválóbb embereit, követül (l. alább 157. s.) | 11—12. s. *nājiŋ sāt mā-ląmt, ątriŋ s. m. l.:* költői kifejezés a bálványistenséget jelentő *nāj-ątėr* (tkp. 'fejedelem-asszony-fejedelemúr') összetétel szórészeinek alkalmazásával, tehát értelme: 'istennős (női bálványt tisztelő, uraló) hét földrész, istenkés (férfi bálványt t., u.) h. f'.; l. ui. I : 0249. és 176. l. |

13—17. s. A 'nyakas had, fejes had' kifejezésre s a had zajgásának költői jelzésére vonatkozólag l. ui. II : 0600—01. l. | 22—23. s. A hős erős álmáról l. ui. II : 0526. l. | 26. s. *ujiŋ pojk* itt is 'hódprémes könyörgés' s nem mint az adott fordításban 'medvebőrös'; l. fent 437. l. 191. s. jegyz. | 27—65. s. Az ellenfél pusztításának rajza, mely miatt az apródlegények könyörögve kérik a fejedelmet, hogy mentse meg őket s szent helyét; l. ui. II : 0624. l. | 43. s. *näriŋ :* a közlő szerint a. m. *jelpiŋ* s ezen alapszik a 'szentséges' fordítás. E helyett megfelelőbb, mint rendesen, a 'bűnhődésszerző', vagy 'kárhozatokozó' jelző alkalmazása; l. e tárgyra vonatkozólag fent 441. l. az 1. sorhoz tartozó jegyzetet | 53. s. *osiŋ :* eredeti értelme szerint 'vastag', a szúnyog- és bögölyrajra alkalmazva 'sűrű', mint fentebb ui. a 14. sorban | 54. s. *sąwiŋ mā :* l. a közlőnek e kifejezéshez csatolt magyarázatát ui. I : 243. l. | 58. s. *kēriŋ ąulep* inkább 'vasas markolatú', mint 'vasas végű', mert a kardvégének', illetve 'hegyének' *sireǰ-taľęχ* neve, míg az osztjákban *śopėr ąlyvp sijėŋ kēži* 'śopėr ezüst markolatú híres kard' (*ąlėŋ* 'vég' ~ vog. *ąul* id.); erre, valamint egyes híres kardok 'szentségére' vonatkozólag l. ui. II : 0537—8. l. | 74. s. 'A kelő (előbukkanó) naphoz [hasonlatos] hajfonatú fejedelemnő, a te anyád' jelző hasonló a *Kaltéś*-asszony 'Regghajnal-hajfonatos fejedelemnő, a te anyád' jelzőjéhez; l. ui. II : 050. l. | 84. s. *mari:* 'szűkül, szorul, reked'. A vogul nyelvhasználat szerint a folyó onnan 'ered *(kwāli)*', vagy 'ágazik *(sūsi)*', a hol valamely más folyóba ömlik, pl. *Ta'it Āsnėl kwāli* 'a Szoszva az Obból ered', vagyis 'az Obba torkollik'; ellenben forrása helyére a folyó 'oda szűkül, oda reked *(tū mari)*'. Az éneknek ama közlését, hogy a 'Szoszvafői öreg' szent helyén levő *Jelpiŋ tūr* a Szoszva folyó egyik forrása, külön is megerősíti az énekmondó (тутъ вершина, конецъ рѣки; тутъ соръ есть) | 92. s. A 'két fából összerótt tutajról' l. ui. II : 0614. l.

101—2. s. Valamely bálványistenségnek szent helyén, mint valami fejedelmi udvarban, járnak-kelnek a vele érintkező szellemek, innen e jelző: 'Lent futkosó lábas istennő szállta (érte) földfok, fent járó szárnyas istenke sz. f.' | 103. s. *Lēplä-sūnt ąjkä* az egyik szomszéd bálvány istenség, melyről l. ui. II. 0124. l. | 136. s. *Ajäs-tąrėm ąjkä* a 'Kisobi isten öreg', melynek tárgyalása ui. II: 031—38. l. | 140. s. A 'Szoszvafői-öreg' avval a beszédével, hogy 'szent kardját megmutatni' megy a 'Kisobi isten öreghez', harczi szándékát közli s szomszédja frigyes gyanánt csatlakozik hozzája. Ez lett volna, úgy látszik, első nagyobb vállalkozása mert a Kis-Ob hatalmasa 'még sohasem látta őt' s csak 'fenn járó szárnyas isten fiacskája emlegetéséből' hallotta hírét (l. 165—170. s.). Erre czéloznak a szolgák is, midőn azt mondják,

hogy 'tiszta ezüsttel teli sapkáját még semmiféle szárnyas isten nem néztę, semmiféle lábas istennő nem látta, csak [hírből] hallja' (73—80. s.). De harczi terve, mint az ének további részeiből kitetszik, nem az erejéről s hatalmáról híres 'Kisobi isten' ellen irányulhatott, sőt éppen ennek jó indulatát igyekszik megnyerni | 180. s. *sossél:* gyík-féle mythikai szörnyeteg; l. ui. II : 0331—0335. l. | 182. s. A 'vasmarkolatú szent kardpálczikára' vonatkozólag l. ui. II : 0537. l. | 192. s. A 'szosszél-könnyről' l. ui. II : 0331. l. jegyz. | 196. s. A kisobi isten 'szent lombú nyíresének' egyéb adatait l. ui. II : 031 | 218. s. *öräs :* 'fölhasogatott s hasábba rakott tűzi fa (полѣнница)' | 270. s. *sāt ūsél:* 'hétszer csap (семь разъ махнетъ)', tkp. 'hét csapással (legyintéssel)'; *akw'ūs* 'egy csapás, egy legyintés (махъ)' | 274. s. Az itt szereplő 'vastestű szent mēŋkwről' l. ui. II : 0262. l. | 278. s. A 'véres könnyek előtörése' azt jelenti, hogy szemei már vérben forognak, a mēŋkvet elfogta a vérdüh (l. ui. II : 0634. l.), azért kéri, hogy a 'Szoszvafőiöreg' valahogy a kardjához ne nyuljon | 294. s. *nalu-ke patnū :* a szöveg átírásával egykorú jegyzetem szerint a *nalu* határzó itt a k a r d é l é r e vonatkozik, vagyis a mēŋkw azzal dicsekszik, hogy 'ha még Ajász-isten fejedelmecském lenne is, ki kardom éléhez jutna, őt is megölném'. E szerint *nalu,* melynek igazolt jelentései: 1. 'a hegyről, partról lefelé (a folyóhoz menni, jutni, vinni stb.)', 2. 'a tűzre v. tűz közelébe (helyezni vlmit, pl. üstöt)', 3. 'az ágynak, széles padnak, v. a szobarekesz emelvényének a faltól befelé eső oldala felé (űlni, feküdni, mozogni' stb. l. Vog. Nyelvjár. 17., 113., 203., 241. l.) — ezt is jelentené: 'a kard éle felé, éle közelébe', bár ez értelmet más adattal is igazolni nincs módomban. Ha e felfogás helyes, a népképzelet az emberi életet megsemmisítő kardot az ugyancsak pusztító tűzhöz hasonlítaná, vagyis ugyanazt a határzót, mely a tűzhöz való közeledést jelenti, alkalmazná a kard éléhez való érésre is. Azonban kétessé teszi itt a jelentés megállapításának helyességét, hogy *nal pati* ezt is jelenti 'leérkezik a folyóhoz (a hegyről, partról stb.' l. pl. II : 215. l. 100. s.), miért is lehet, hogy itt a mēŋkw olyan gondolatáról van szó, mely szerint ha maga az Ajászöreg jönne is le (ide, a folyóhoz, a harcztérre), őt is megölné.

307—8. s. A mēŋkwet szertelen dicsekvése miatt az Égatya bünteti meg azzal, hogy nyíl éri; l. az erre vonatkozó vogul magyarázatot ui. II : 0262—3. l. Az eredeti szöveghez jobban alkalmazkodó fordítás: 'Vasas nyíl, nyeles nyíl alá való estem im nagyon érzik (nagyon hallik)' | 314. s. *tāχ :* 'a pánczélingnek melle (грудь кольчуги)'. A közlő e magyarázatán alapszik a fordítás: 'vasmellű szent ruhámat'; de más forrásból tudjuk, hogy *tāχ* voltakép a 'torok' tája, tehát hogy itt 'vas torkú szent pánczélruháról' történik említés | 323. s. *amki ąśnė :* 'a magam

bírta'; az adott fordítás ('a magam nemzette') erre javítandó, mert *ąńśi* jelentheti a nő szülését, vagyis hogy 'gyermeke van' *(ńaurėm ąńśi)*, de nem a férfi nemzését | 325. s. A 'Szanja-öreg' nevű bálványistenségre vonatkozólag tudomásra jutott adatokat l. ui. II : 120—1. és 0209—10. l. | 338. s. *χąnt lāpĭlāli* : 'a had fölemelkedik, fölkerekedik' kifejezésre vonatkozólag l. ui. II : 0599—560. l. | 344. s. *tōnt, t.-χum = muj, m.-χum* 'vendég', *tōntli = mujli* 'vendégkép űl, jár; vendégeskedik' | 354. s. *tan* : 'menyasszony-díj'; l. ui. II : 0713—14. l. | 355—6. s. A 'Szoszvafői öreg' egyetlen leánya nődíjakép *jūr* és *sossėl*-sárkányokat kivánt volna; mert ezek vizbe eresztve a ladikban közeledő ellenséget, mint a mamut-szörnyetegek, felfalják, tehát a vár védelmének czéljaira szolgálnak; l. ui. II : 0328, 0333—4. l. | 375. s. Az *alγäl' sujtėltawė* mondatrész jelzője a *Sanjä* folyónévnek, noha ez előtt közvetetlenül egy másik jelző *(sūntiγ)* is áll; a sor értelme: 'A fölfelé híre hangzó (híreszteltetik) torkolatos Szanja torkolatodnak . . .' | 376. s. Az ellenfél fejének a fövényre való kitevése ép a torkolatnál alkalmas, mert ott két folyónak utasai láthatják; l. erre nézve ui. II : 0665. l. | 425. s. Arról az intelemről, hogy a hős többé ne háborúskodjék l. ui. II : 0676. l. | 429. s. *närĭ' vĭwėn* tkp. 'kárhozat-ok gyanánt fogja neked [számba] venni'; l. ui. I : 0274—5 | 430—1. s. A hősök búcsúzkodó üdvözléseiről l. ui. II : 0679—80. l. | 432. s. A hősnek madár alakjában való tovaszállásáról l. ui. II : 0646. és 0681. l. | 444. s. *mujlėptaχtimėn* a közlő fordítása szerint: 'egymást [kölcsönösen] megajándékozzuk (другъ друга подаримъ)', mert szokásos az ajándékozás a hősök békés válásánál (l. ui. II : 0676. l.); de az ének e helyén világosan meg van említve, hogy 'a nap [képével] festett szép asztalnál tavi táplálékban, obi táplálékban bőséges tányérral' történik a kölcsönös 'megajándékozás', vagyis hogy a hazatérő hősök egymást 'megvendéglik', tort rendeznek; l. ui. II : 0683. l. | 474. s. A hőséneknek áldozatok követelésével történő szabályszerű befejezésére nézve l. ui. II : 0502. l.

XIV.

A **'Szoszvaközépi öreg** *(Ta'ĭt-kwoťl ąjkä)*' nevű híres bálványistenségnek hősi énekét a szigvatáji Múnkeszből való *S'ėmėn-pĭ' Roťivon Rompanťop* samán (l. ui. II : 0365. l.) közlése nyomán 1889 márczius 7-ikén jegyeztem föl Berjozovban. L. e hitregei alak tárgyalását fent II : 021—030. l.

1. Az ének bevezetése egyezik a 'Kisobi isten' ugyane közlőtől följegyzett énekének kezdetével; l. ui. II : 0502. és 435. l. 1. s. jegyz. | 10—11. s. A *sorχän-χul, ńalkän χul* sajá-

tos énekbeli szerkezetek *-ӓn* végzetét a szöveg följegyzése alkalmával puszta énektoldó elemnek fogtam fel, melynek semmi nyelvtani értéke nincsen (l. I : 049. l.); most azonban figyelembe véve, hogy ez az *-ӓn* végzet a *sorẹ̑χ* (сырокъ, coregonus vimba) és *ńalėk* (селѣки, apró héring, szardella) halneveket jelzőképen csatolja a nyomban rákövetkező *χul* szóhoz s hogy ennek szókezdő mássalhangzója előtt mindenesetre *-ӓŋ* ejtésű lehetett, azt vélem, hogy itt a vogul *-iŋ*, *-ėŋ* melléknévi képzőnek alsószoszvai vogul s osztják *-ӓŋ (-aŋ)* változatával van dolgunk, mint a vogul költői nyelv ilyen kifejezéseiben: *ńoχsäŋ vāɣėn* 'nyusztos váll' (II : 28., rendesen *ńoχsiŋ v.* pl. II : 163.), *pasäŋ nąmt* 'szentséges elme' (II : 358., de *pasiŋ ńāṛ* I : 143), *ajäŋ χum-pī'* 'apródlegény' (II : 140., de *ajiŋ χ. p.* II : 20.), *χoläŋ Ās* 'elesége bő Ob' (II : 348), *sūɣ ūmpäŋ* 'tokhal szájaöble-szerű' (III : 449), *ujtäŋ* 'ajzó' (II : 59), *noräŋ* 'szorító' (II : 23., 97., 108.), *kuśnäŋ* 'adományozó' (II : 353), *masmäŋ* 'öltözött' (II : 353), *silmäŋ* 'szelte' (II : 31) stb.; vö. e vogul énekekben alkalmazott osztják kifejezéseket: *tąr-ńol-piltäŋ* 'daru -orr -madárhálós' (II : 348.) és *ūniŋ sątäŋėn* 'nagy szerencsés' (II : 188), továbbá az északi osztják *-iŋ*, *-ėŋ* képzőnek *-vŋ*, *-aŋ* (R. *-ang*, *-äng)* változatát Pápay efféle jelzéseiben, mint *kunžvŋ* (R. *kunzäng*) 'karmos', *lōptvŋ* (R. *loptäng*) 'nyírkérges', *χońtlvŋ* (R. *konytläng*, *-ling*) 'hajnalos', *χońmaŋ* (R. *konymäng*, *-mang*) 'húnyó', *sujmaŋ* (R. *suimang*) 'hangos', *jontvŋ* (R. *jontäng*) 'játszi', *unṭaŋ* (R. *untang*) 'ülő' stb. Ezek után lehetségesnek tartom, hogy midőn a 'Tēk-öreg' röviddel utóbb más közlőtől hallott énekében újra előkerült ez a szerkezet (*sorχän sām, χulän sām χansäŋ ta'ilakėm* 'lazacz-pikkely, hal-pikkely ékítményű ruhácskám' II : 28.), itt már az első bizonytalan megfigyelés hatása alatt jegyeztem *-ӓn* ejtést, holott ez talán valójában *-ӓŋ* hangzású volt. Ha ily módon valamelyes értelmet is nyer az előbb puszta hangtoldónak vélt végzet ('lazaczi hal' v. 'pikkely' e. h. 'lazacz-hal, l.-pikkely'), bizonyos, hogy alkalmazása nyelvtani szempontból így is teljesen fölösleges (vö. *sąrėχ-sām* II : 185.) s hogy csak az ének ritmikai követelményeiben kereshető magyarázata | 10—22. s. A fejedelem hadi népe mint a sok hal a leapadt kis vízben szorultságba jutott, nincs alkalma bemutatni vitézségét s erejét; kéri ezért az Égatyát, hogy küldjön már valaminő ellenfélt, hogy legyen mód a hadakozásra | 16. s. *alil jinė:* 'felülről (сверху) jövő' | 23—36. s. A fejedelem sem képes már 'nyaka vágható, dereka vágható erős álmát' folytatni s csak ide-oda forog fekvő helyén; l. ui. II : 0526—9. l. | 37—42. s. A hadfiak komolyabb munka híján 'vesszőnyíl, fűszár-nyíl' játékkal foglalkoznak; l. ui. II : 0513. l. | 42. s. *kārwilte'it:* 'őrködnek (караулять)', az orosztatár *karaul* 'őr' szóból | 47—55. s. Végre megjött a várva várt

ellenfél, a fejedelmet fölriasztják heveréséből s az ő 'neves, híres fejedelmi' voltára hivatkozva buzdítják a harczra | 54—58. s. *ujiŋ*: 'hódprémes' (nem: 'medvebőrös'); l. fent II: 437. l. 191. s. jegyz. | 61—65. s. A hős kardját, mint legféltettebb kincsét, párnája alatt tartja; l. e tárgyra vonatkozólag ui. II: 0539. l. | 69. s. *nalu*: ha a kardot a párna alól kivéve a padlóra állítja hegyével, a helyzetváltozás ez iránya *nalu*, vagyis az ágy faloldalától befelé történik; l. fent 490. l. 294. s. jegyz. | 70. s. *jārtäkēt*: 'épen úgy, mint ... (тожно такъ, какъ ...)'; a hős kardjának tűz fényével való ragyogására nézve l. ui. II: 0538. l. | 72. s. *kwonaľ*: így, s nem *kwonäľ* | 80. s. A közlő magyarázata szerint *šärχal* osztjákul a. m. vog. *χār* 'rénbika', de minthogy emennek ÉO. mása *χār*, az előbbi osztják szónak bizonyára egyéb a pontos értelme; *āŋėt* = ÉO. *āŋėt*, vog. *āńt* 'szarv'; *jūtliem* = vog. *lĭlėm* 'lövöm' az ÉO. *juut*, *iout-* (Pápay), *jūtļem*, *joulļem* (Ahlqv.) 'lődöz' igéből. Az egész névnek értelme: 'Rénbika-szarv-[ijjal-]lövő öreg' (a kiadásban *jūtlän* a 80. sorban *jūtläŋ*-re javítandó, úgy mint a 89. sorban). A 'Szoszvaközépi öreg' ez ellenfeléről azt jegyzi meg a közlő, hogy *jelpiŋ mātä Lāṛ-ūst āļi, pupχä namä*: *Lāṛ-ūs āŋkä (āṭėr)*: 'szent helye *Lāṛ*-városban (Ларвошка) van s bálványának *Lāṛ*-városi öreg (fejedelem) a neve'. Ez volna tehát ama larvosi fejedelem, melyről a Regulytól s tőlem följegyzett énekek szólnak (l. II: 0195. l.). Bár megegyező mind a három közlésben, hogy a larvosi fejedelemnek fejét veszik s fára akasztják, mégis föltünő, hogy az itt említett jelző az előbbi bő énekekben nincs említve; miért is lehetségesnek kell tartanunk, hogy a közlő értesülése e pontra nézve nem hiteles, vagyis hogy a 'Rénbika-szarv-[ijjal]-lövő öreg' valamely más gyászos végre jutott obvidéki fejedelemnek a neve. *Lāṛ-us* városának fekvését a közlő ekkép határozza meg: *Lāṛ-ūs Ās lāŋχäľ Lāṛ-jā (Tūr-jā) tarmėl ūnli, Lāṛ-jā tūrnėl kwāli* 'Lāṛ-város az Obon aláfelé, a *Laṛ*-folyó (vogulul: *Tūr-jā*) fölött fekszik (ül), a *Lāṛ*-folyó egy tóból ered' | 94. s. *ujiŋ* 'hódprémes'. A legyőzött ellenfél fejebőrének lenyúzásáról, övbe való tűzéséről s utóbb a ház mögötti fára való felakasztásáról l. ui. II: 0464. és 0663. l. | 98. s. *akwᶜ sāsnėl*: a hét vörösfenyőnek 'egy térde, egy töve van': *akwᶜ sāns, akwᶜ tit āńśe'it* | 100. s. *vōtlaŋėn ... vōtawė*: az osztják énekben is *oχ-soγol lāṛ-χaleu, Ās-χaleu vᵘątlaŋen taṭa śi vᵘątltėm* 'tavi csüllőmadár, obi csüllőmadár himbálkozása (fuvatása) módjára himbálja (fúja) ím ott a szél' (Osztj. Néphgy. 20, 23). A vogul énekben *vōtlaŋėn* osztjákból átvett költői kifejezés; l. fent 10. s. jegyz.

100. s. *oss* = *voss* 'hadd!' | 110—11. s. A szaruijjra s a három horgas szarunyílra vonatkozólag l. ui. II: 0543. és 0546. l. | 117. s. *kāselamēn-kēmt*: 'midőn ők engem észrevettek, meg-

pillantottak (когда они меня замѣтили)' | 118. s. *pēlpi'*: t. i. *am ńaulχatuŋkwė pēlpi' jēmtsėm* 'én gyors lettem az üldözésben' | 121. s. *naŋkėn jānitėl*: 'te egyedül, egy magadban, nélkülem (ты самъ, одинъ, безъ меня)' | 136—8. s. *akw' ńālt*: 'egy nyílon' (nem 'egy nyárson', mint tévedésből a kiadásban); l. a leírt mesteri nyílvetésre nézve ui. II : 0547. l. | 169. s. *ārtėli*: 'fontol, meggondol, módját eszeli, véli' az *ārt* 'mód' szótól; *ārtiŋ uj* tkp. 'módot eszelő, vélekedő, kigondoló lény (állat)' | 171. s. *kēmjėli*: hasonló jelentésű szó a *kēm* 'mód, mennyiség' szótól, tehát tkp. 'mérlegel, megfontol, meggondol' | 212. s. *mont kwoni-pāl pēlpiś* tkp. 'a minapin kívül gyorsan', vagyis annál is gyorsabban | 235. s. A harczba vonult fejedelmet sírva várja vissza szolgája; l. erről ui. II : 0682. l. | 269. s. *āχwtės-normä vāri, vit tū oss jārmi; ul oss quti, tōnä jārtitä* 'kőemelvényt készít, hogy a víz ott fenakadjon; hogy ne folyjon, azért akadályt vet elébe' | 304. s. *räŋės*: *räŋätėnė lātiŋ* 'odaesés, hullás, lerogyás kifejezése' | 310—321. s. Az e sorokhoz fűzött vogul magyarázatokat l. ui. II : 021. l. jegyz., 026. és 030. l. | 311. s. 'Holló-domb' helyett 'Holló-sziget' olvasandó s szintígy javítandók a 315., 317. és 319. sorok 'domb' szavai (l. II : 025. l.); mert vog. *tump* ha egybevethető is a magy. *domb* szóval, mégis csak 'szigetet' jelent | 324—329. s. Az áldozatra való figyelmeztetés a hősi éneknek szabályszerű befejezése; l. erre nézve ui. II : 0502. l.

XV.

A szigvamelléki Múnkesz városka határában székelő 'Hadisten öreg *(Xą̄nt-tą̄rėm ą̄jkä)*' nevű bálványistenség hősi énekét a Szoszva középfolyása táján, *Posäl-tit paul* közelében fekvő *N'ār-paul*-ból való *Lāsār ą̄jkä* (Лазаръ Яковлевичъ Алкинъ) samán közlése után 1889. január 27-én jegyeztem föl *Rakt-jā paul*-ban. Az ezen istenség tiszteletére és hitregéire vonatkozó értesülések tárgyalását l. ui. II : 0135—0149. l.

Czím: *Xą̄nt-tą̄rėm* 'Hadisten': így nevezve dicsőséggel vívott harczairól, de nem azért, mintha valami Mars-féle mythikai alak volna, vagyis ő intézné és irányítaná az emberek harczainak ügyét | 1. s. *pirwä*: 'чирокъ (anas querquedula, makkrécze, Kriechente)' | 3—4. s. *sip* a. m. *sip-luw* 'nyak'; a 'bálványok nyaka, istenek nyaka magasságú vár' költői jelzésnek alapjául az a felfogás szolgál, hogy a hegyi bálványok feje az égig ér. 'Hogy beszédes bálvány beszédetek *Numi-Tą̄rėm* atyátokig (az égig) [föl nem ér], csak egy hüvelyknyi magasság hiányzik; hogy beszédes isten beszédetek [föl nem ér], csak egy arasznyi

magasság hiányzik' — mondja a két uralbérczi bálványról hymnusuk (II : 399). A várak magas fekvésére nézve l. ui. II : 0560—61. l. | 5. s. Az árván maradt hős fiúcskát bácsija *(akit -ą̄jkä)* neveli; l. erre nézve ui. II : 0515. l. | 11—12. s. Az apródlegények 'fűszárnyíl, vesszőnyíl játékáról' l. ui. II : 0513. l. Itt e költői jelzés általában 'játékot' jelent; mert mint az ének alább említi, a játék nem 'nyíllal', hanem 'férfi-fej nagyságú szíjlabdával' folyik | 14. s. *läki : joyɣėnė ńūr-potali, akwän maṅimtim ńūr* 'játszani való szíj-gömb, egybegombolyított szij' (szíjlabda) | 15. s. *sāŋχwäsi* tkp. 'lábbal dob, rúg' (a labdarugó játékban); l. ui. II : 0513—4. l. | 17. s. *jot-nujimtėlawė : sāχit lą̄mtä χot-manėmtawė* 'subájának egy darabja eltépődik' | 29. s. *āmėrtėlawėt : läkin χą̄jawėt, amėrmatawėt, jolä tūśtχate'it, jolä räɣäte'it* 'a labda éri őket, [ettől] fölvetődnek (fölmerülnek), lehelyezkednek, leesnek' | 30—34. s. A bosszús játszótársak avval vágnak vissza, hogy az apja gyalázatát emlegetik; l. erre nézve ui. II : 0574—5. l. | 33. s. *nā̆χėr : lą̄ lätiŋ, pākw* 'osztják szó, a. m. czirbolyatoboz'; vö. ÉO. *nā̆ɣvr* id. | 34. s. *χotäl jälsėn jäɣėn alilėmä porät?!* 'hol jártál apád megöletésének idején?!' *(sarän ą̄tėrnė alawės χą̄nttė* 'a zürjén fejedelem ölte meg harczban' az apját) | 47—52. s. A fejedelem díszesebb ladikjára nézve l. ui. II : 0613. l. | 57. s. A *Pupi'-jā* 'Bálványfolyóra' nézve l. ui. II : 0135. l. | 58. s. *kūrės :* (griffmadár) a közlőnek e szóra vonatkozó vogul magyarázatát l. ui. II : 0324. l. | 62. s. A 'lazaczpikkely ékitményű pánczélruháról' l. ui. II : 0551. l.; *są̄rėχ-sam* helyett *s.-sām* olvasandó s ennek értelme (mint a II : 28. lapon) : 'lazacz-pikkely' | 76. s. A *Lą̄pėχ-tūr* és *Lą̄pėχ-ūs*-ra vonatkozó e helyt mondott vogul közlést l. ui. II : 0141. l. jegyz. | 95. s. *jolä jąmäsälilėm : la'ilėl sip-luwä jol-jąmäsälėstä* 'lábával [a nő] nyakát alányomta (letaposta)' | 96. s. *vōrės : uj-χul aliślėnė tąuliŋ uj, śopėr jänit, punä χansäŋ, śopėr tēɣ, jōr* 'állatokat vadászó szárnyas állat, fajd nagyságú, tolla tarka, fajdot eszik, erős'; *vōrės-lili, šäŋśi-lili ness ērī'-lätiŋtė ľä'ĭχati* 'a *vōrės*-lélek, veréblélek [kifejezés] csak az ének szavában mondódik'. Vö. ÉO. *vorš* (Ahlqv.) 'eine Art Habicht (falco peregrinus?)', *vᵘą̄rėš* (Pápai) 'vércse', továbbá a testtől elváló lélek ily költői jelzésére nézve ui. I : 0179—0180. l. | 97. s. *vit kiwėrt lilitä marės, tālipaŋkwė voräts* 'a vízben lélekzete elakadt (megszűkült, megrekedt), elszakadni akart' | 98—99. s. A 'földbeli hét, vízbeli hét' idézett 'fejedelmen' a földön és vízben lakó sok bálványszellem értendő; l. e tárgyra nézve ui. II : 0351. l.

104. s. *jilpi' jänimėm : aṅ j.* 'most nőtt' | 116. s. *āɣi-sāp, pi'-sāp :* l. fent 452. l., 165. s. jegyz. Gyermeket megölni nem nagy vitézség, ezért a bosszús nő a rajta elkövetett csúfságért nem halállal, hanem megalázással fenyegeti a vakmerő ifjút: a

gyermek bölcsőjéből kihányni való ürülékes, vizeletes törmeléket reá fogják rázni, úgy a hogy a megalázott nőre öntik a vízmaradékot (l. ui. II : 0671—2. l.) | 119. s. *tūlt : āněm nay tūltně* (здря, такъ скоро, очень легко) *χuń vērmilėn aluγkwė ? ! aněm nay moľaχėl χūń alilėn ? !* 'te engem csak úgy könnyű szerrel (egyszerűen, gyorsan) hogyan bírnál megölni?!' A szó pontos értelme előttem nem világos; l. még példáját alább a 257. s. jegyzetében | 119. s. *ūniγ : lą̄ lātiγ = jäni', jäniγ* 'osztják szó, a. m. nagy, nagyszerű', vö. ÉO. *ūn, ōn* 'nagy'; *ūniγ są̄täγėn āněm ul ą̄ńšäln = jąmėsi' ā. ul ą̄.* 'valami nagyszerű jónak (szerencsét hozónak) engem ne tarts!' | 130. s. *tēlimėm : tēlijï' ti jēmts* 'téllé vált ím [az idő]' | 148—9. s. *mōt sąwėl masχatnė sis, uräk majäln!* 'más ruhával (bőrrel) való felöltözésre adj nekünk időt (időközt, időmögöt), várakozásra módot!'; *ńäränän, vājänän kēlpaγėt* 'a sarúik, harisnyáik véresek'; FLV. *kūm*, ÉV. *kōm* 'rövid idő, pillanat', *ti kūmtė* 'e pillanatban' (l. Vog. Nyelvjár. 21. l.) | 152. s. *nąγχ χōptīlālilėm : moľėχ nąγχ masnė lātiγ* 'a ruha gyorsan való felöltésének kifejezése' | 159. s. *kit māt akw' ľaľt pąχwχate'it* 'két helyt egymás ellen lövöldöznek' | 166. s. Az 'eleven vidra [gyorsaságú] két hótalpról' l. ui. II : 0555. l. | 173. s. *āńt-sąχari :* 'szaruból készült bunkónyíl'; a közlőnek e szóra vonatkozó vogul magyarázatát l. ui. II : 0546. l. | 189. s. A kővé való 'átomlás (folyamlás, változás)' a legyőzött fél számára arra való, hogy megmeneküljön fejebőre lenyúzásától s fenmaradjon bálványi tisztelete; l. alább 190—94. s. és ui. II : 0665. l., továbbá IV : 410.

200—09. s. *ńūrėm-uj*, mint az *ūnt-uj* 'erdei állat (medve)' rendes párhuzamos kifejezése voltakép 'réti' s nem 'erős állatot' jelent, a hogyan egy félrevezető népetymologiai magyarázat alapján (mely szerint *ńūriγ uj* 'erős állat' volna az értelme), kezdetben fordítottam; l. NyK. 26 : 13. l. | 200. s. A 'fölkapott medvekarmos' *tai'l* itt nem 'pánczélruhát' jelent, mint a hogyan fordítottam, hanem egyszerű értelmében 'medveruhát'. A hős pánczélruhájának ugyanis fentebb (62. s.) nem 'medvekarmos', hanem 'lazaczpikkely ékítményű' a jelzője, míg itt arról van szó, hogy a hős át akarván úszni a *Lāpéχ*-tón, e végből medvealakot ölt (l. II : 0646. l.), minthogy tudvalevőleg a medve kitünően úszik, ellenben egy felöltött pánczélruha az úszást sehogy sem segíti elő. Ezért mondhatja alább (204. s.): 'Réti állat haragos hangjával úszkálok' s utóbb midőn a partra már fölkapaszkodott (209—10. s.): 'Réti állat karmos ruhámat félrehajítom' (nem lévén szüksége többé a medvealakra) | 202. s. *ta'il-ląmtėl :* 'ruhával, ruhában' a *ląmt* 'darab' szóval, mint *ńār ląmtėl* 'meztelenül', tkp. 'csupasz darabbal'; vö. ÉO. *lōmvt* 'ruha, *lōmet-* 'ruhát ölteni' (Pápay) | 208. s. *pāi' χanilāle'im : tąsė'*

mānė χanäsėm = joχtäsėm 'száraz földre akadtam' = 'jutottam' | 215. s. *χūrtėlawė: χą̄jawė, ńąwľä puľi' manitawė* '[a nyíl] eltalálja s húsát apróra tépi'; l. a nyílazásbeli ügyességre vonatkozólag ui. II: 0546—7. l. | 224. s. *ujiŋ sispä* a *ńoχsiŋ s.* párhuzamos kifejezés után nem 'medvés', hanem 'hódos hátú', bár ez a jelző a 'hegyre' sehogysem illik; l. erre nézve fent 437. l. 191. s. jegyz. | 227—8. s. *Lą̄pėχ-ąul akw' ą̄tėr χuľts; kittï' liliŋ-ta'ïl minėsï', ness ńultėptaχtėsï', vāssï' ąlnėtėn palitėl akwän at rą̄wėï'* 'egy *Lą̄pėχ*-végi fejedelem maradt meg; [a két hős] életben (elevenen) két felé ment, csak megesküdtek egymásnak, hogy többé egész életük folyamán (hosszában) egymáshoz nem nyúlnak (egymást nem érintik, nem bántják)'. A 'két felől levő esküállat *(ńuli-uj)*' kifejezés olyan mint az emberre (vagy emberként felfogott mythikai lényre) alkalmazott *ľāŋχiŋ uj* 'üzenetes (üzenethozó) állat' (l. I: 233. l.) jelzés. Az esküvel való kibékülésre nézve l. bővebben ui. II: 0677. l. | 231. s. A legyőzött ellenfél városának vízbe való dobálásáról l. ui. II: 0627. l. | 235—243. s. A gyalázó szavakkal fenyegető nőnek büntetéséről l. ui. II: 0670—72. l. | 244—5. s. *nuriŋ nąmtėm ńūsïlālėm, sėŋïlālėm: kantä ńūsės* 'haragja lecsillapodott', *sėïχatės* 'letörlődött'; l. ui. II: 0680. l. | 247. s. *kwālėm jā taľχän:* 'a torkolló folyó fejéhez (csúcsához, forrásvidékéhez', l. fent 489. l. 84. s. jegyz.) viszi már egyszer lecsillapodott elméjét, mely most tovább keresi bosszúját (ismét *nuriŋ*); e helyt azonban jól fogadják az ifjút s háború helyett házasság lesz a kaland vége | 249. s. *ńär* v. *ńärės jiw: χąsä, karės, soχt jiw* 'hosszú, meredeken magas, egyenes (sudár) fa' | 257. s. *lōŋχ* és *vol: lą̄ lätiŋ* 'osztják szó', az előbbinek jelentése *pupï'* 'bálvány', (= ÉO. *loŋχ, ʌoŋχ)*, az utóbbié: *mā* (мѣсто) 'hely' (ÉO. *vol, voʌ, vᵘol* 'hely, nyom'), *ūniŋ, sątäŋ* l. fent 119. s. jegyz. A hely értelme a közlő magyarázata szerint: *χoti χumimēn tūltėn alimēn? (nay ānėm tūltėn at alilėn i am nayėn tūltėn at alilėm)* 'melyikünk öli meg könnyű szerrel a másikát? (engem nem ölhetsz meg könnyű szerrel s én sem téged)'. Szó szerint: 'Melyik embered állja meg a bálvány nagyszerű szerencsés helyét?', mi nyilván úgy értendő, hogy 'kinek közületek lesz az a bálványszerű (isteni, csodás) ereje, hogy a másikát legyőzze?' | 258. s. *kāt ūniŋ sātäŋ vol,* mint a *lōŋχ ū. s. v.* párhuzamos megfelelője bizonyára nem a vogul *kāt* 'kéz' szóval van szerkesztve, hanem a *lōŋχ* gyakori osztják párhuzamosával, a *kalt* szóval (pl. *loŋχ-sāpėl, kalt-sapėl* 'bálványnyak', *loŋχ-sēm, kalt-sēm* 'bálvány-szem', *loŋχ-venž'vŋ, kalt-v.* 'bálványképű' Osztj. Népkgy. 13., 41., 77., 84., 171.): vagyis *kāt* < *kalt* népetymologia, ha ugyan nem a vogul közlőtől helyesen kiejtett *kalt* szó félreértése | 261. s. A 'kárpitmögötti szobarekeszben ülő leányra' nézve l. ui.

II : 0741. l. | 262. s. A jurta rendes szoba-rekeszei: *āwi-pāl, kwoťl-pāl, mūli-pāl* 'ajtó melletti, középső s ajtóval szemben levő szoba-rekesz'; l. ui. I : 194. l. és fent 481. l. **2**, 1—2. s. jegyz. | 273. s. *vātäŋ tạr vātatä* 'a női fejkendőnek rávarrott széles szegélye', melyre a rojtok jönnek; a fordításban 'csipkés' e h. 'szegélyes' | 275. s. *tūlmaχ:* 'rozomák (poccomaxa, ursus gulo, Vielfrass)', nem 'borz', mint a fordításban | 278. s. A belépő bátya morgásának, illetve haragjának okára nézve l. ui. II : 0741. l. | 316. s. *nājvāps, ạtėr-vāps* a 'vőlegény' költői jelzése; l. ui. II : 0733. l. | 353. s. *ārt: lạ̄ lātiŋ* 'osztják szó', a. m. *jisiŋ tạrėm, nạtiŋ tạrėm* 'idő, kor' (ÉO. *ārt* 'idő'); vö. *ti jui-ārtät* 'ezután' és ÉV. *ērt: tạ̄ ē.* 'néha', *moś ērt* 'rövid idő alatt', *akw' ērt* 'egyszer' stb. (l. Vog. Nyelvjár. 21); további jelentésfejlődéssel 'nemzedéket' és 'módot' is jelent (l. fent 494. l. 169. s. jegyz.) | 353—6. s. A hősi ének befejezése itt a szerzett nővel való boldog együttélés említésével történik, úgy mint rendesen a hőslő énekekben; l. ui. II : 0503—4. l.

XVI.

A vorjäbeli fejedelmek *(Vōr-jä ạ̄tėrt)* énekének eredetijét *Vuorjä-jėri* ('V. ének') és *Drei ostjakische Heldenbrüder* feliratokkal Reguly jegyezte föl s ugyanő állapította meg a szöveg csoportbeli helyét a 'hadakozó énekek *(kạntlahtem jėrit)*' sorában. A *Näming ạtėr* (II : 76.) mellett ez a második hősi ének, melyet Reguly déli vogul (lozvai) nyelven följegyzett s nincs is több ebből a műfajból az ő vogul gyüjtéseiben. A szöveg itt is hézagos s egyébként is tökéletlen, nem is hasonlítható azokhoz a nagyszabású s művészi előadásban fenmaradt hősi énekekéhez, melyeket Reguly osztják nyelven mentett meg a tudomány számára. A *Vōr-jä*-beli fejedelmekről ismert közlések összefoglaló tárgyalását l. ui. II : 0125—9. l.

Reguly hagyatékában ennek a följegyzésnek is két kéziratát találjuk (l. fent 457. l.), melyek közül a kiadás a tisztázott második kéziratnak nyujtja hű képét. Evvel egybevetve az E. kéziratnak figyelemreméltó eltérései a következők:

1. s. *paľ* helyett *páll', vuortä* h. *vortä* | 2. 7. s. *soattvesau* h. *soátuesạu* | 3. s. *ne* h. *nê, rạutal* h. *=tạl, lulve* h. *=ue, pitt* h. *piť* | 5. s. *raχt* h. *taχt* | Az 5. sor után e szavak: *kum rạutal jelping mâl soátvusạu* | 7. s. *ajung kumpit* h. *á= kum pît, kualét* h. *kuá=* | 8. s. *mạrä* h. *márä, paχtet* h. *pá=* | 9. s. *tạrom* h. *ta=, jäen* h. *jäén, nukva* h. *=ua* | 11. s. *nurke* h. *=ké* | 12. s. *taim* h. *táim* | 13. s. *šạhnilau* h. *=ạu* | 14. s. *jéri* h. *jéri, laui* h. *láui* | 15. s. *ńaurämät* h. *ńạu=, nạmtanke* h. *nomtänké, oli* h. *ạli* | 17. s. *kinžemä* h. *kinš=, kuń* h. *kûń, jäli* h. *=í* | 19. s. *Ajan kum* h.

ájän kum, pieten h. *pîetem* | 20. s. *uožä* h. *uozä, lahua* h. *láhuá* | 21. s. *pieten* h. *=tem* | 23. s. *lating* h. *lá=* | 26. s. *ka̯aten* h. *káten, näh* h. *nähh.*

27. s. *kit* h. *kitt* | 28. 29. s. *ša̯bitau* h. *=a̯u* | 30. 31. s. *jommas* h. *ja̯mmes* | 31. s. *píe* h. *pié, vívä* h. *vîvä* | 33. s. *ater* h. *a̯=* | 34. s. *iuä* h. *iujä* | 35. s. *ka̯nni pätťet* h. *ka̯nnlpätťät, laui* h. *láui* | 37. s. *vílau* h. *vîlau* | 39. s. A kiadásban *vuaškilm* sajtóhiba, mindkét kéziratban: *vuäškilm* | 41. s. *mä* h. *mâ* | 42. s. *mann gi* h. *mangi, pätiu* h. *=íu* | 43. s. *na̯lltalet* h. *na̯ltalét, ka̯nte* h. *ká=* | 44. s. *poal* h. *poáll* | 45. s. *anguen* h. *á=, ja̯l a̯ta̯ngni* h. *ja̯la̯ta̯ngni* | 46. s. *äkvä* h. *äkuä, ra̯χ sa̯uen* h. *ra̯χsa̯uen* | 47. s. *ta̯rom* h. *ta̯rm, ta̯uni* h. *ta=*

48. s. *nätau̯χt* h. *=a̯uχt* | 49. s. *äńmätä* h. *äń mätä, laoltänä* h. *lá=* | 50. s. *uiťpä* h. *vittpä, a̯ass* h. *oáss* | 51. s. *ta̯nn* h. *tánn, neilet* h. *=ét, kär* h. *kärr, kaiti* h. *káití* | 52. s. *vuoľnä* (a kiadásban sajtóhibából *=nė*) h. *vua̯=* | 55. s. *päťing* h. *pätť=, vua̯ľ* h. *ua̯ľ, va̯ua* h. *=á* | 57. s. *kväťl=* h. *kuäťl=* | 59. s. *pätťing* h. *päťing, pätitä* h. *=ittä* | 60. 62. s. *nangi* h. *=í* | 61. s. *pa̯stal* h. *=ta̯ll* | 63. s. *šäm läχ ta̯ut* h. *šämläχta̯ut* | 65. s. *paľ* h. *páľ* | 66. s. *šimét* h. *=ét, unlpä* h. *unnlnpä* | 67. s. *nätnen* h. *nâ=, nangi* h. *ná=* | 68. s. *nätaut* h. *nätau̯t, ta̯ltnä* h. *tá=* | 69. s. *pä* h. *pâ, puoχtét* h. *pûχ=* | 70. s. *kumpien* h. *=én, pä* h. *pâ* | 71. s. *toχti* h. *=tí* | 74. s. *poangel* h. *poá=* | 76. s. *tûľe* h. *=ä.*

77. s. *soam* h. *soám* | 78. s. *ka̯tl* h. *kátl* | 79. s. *jiuvä* h. *jiuä, ťe* h. *ťé* | 80. s. *tuje* (a kiadásban sajtóhibából *tujė*) h. *tuji* | 82. s. *joamemét* h. *=mét* | 83. s. *uos* h. *ûs, ta̯rom* h. *=a̯m* | 85. s. *uos* h. *ûs, uoľtä* h. *ûo=* | 86. s. *kvän* h. *kuenn, laui* h. *láui* | 87. s. *kitä* h. *=e* | 88. s. *ka̯tä näh* h. *ka̯tännäch* | 90. s. *ka̯les* h. *ko=* | 95. s. *uoľte* h. *vuolte* | 96. s. *kvän* h. *=nn, tarmäti* h. *tármâti* | 97. s. *täχtapitä* h. *=äpîtä, laui* h. *láui* | 98. s. *nännä* h. *nâ=, visen* h. *=em, väieln* (sajtóhiba) h. mindkét kéziratban *väiéln* | 99. s. *ka̯ta̯u* h. *ka̯a=, joχti* h. *=í* | 100. s. *ńirmtitä* h. *ńirrmtîtä* | 101. s. *menn* h. *mén, oass* h. *oáss* | 102. s. *na̯llm* h. *nâ=, kultentét* h. *=ét* | 103. s. *tu* h. *tû* | 104. s. *lauét* h. *lá=* | 105 s. *ju jau* h. *jujau, poalaut* h. *poa̯láut.*

107. s. *a̯ass* h. *a̯ss, men* h. *menn, vuät* h. *=t* | 108. s. *soat* h. *soát, ka̯tl* h. *=tel, tauét* h. *tá=* | 109. s. *ajung* h. *á=, kumpit* h. *=pît* | 110. s. *näh šäkä* h. *näχ säkä* | 111. s. *tarmätau* h. *tá=, kväťl* h. *kuaťel* | 112. s. *poasen* h. *poá=, taut* h. *ta̯ut* | 113. s. *véľ tén* h. *véľtén* | 114. s. *laui* h. *láui* | 115. s. *ńaurämät* h. *ńä=* | 116. s. *uosšesän* h. *=sân, kualét* h. *kuo=* | 118. s. *puting* h. *pû=* | 119. s. *téptä* h. *tépä* | 120. s. *ta̯zim* h. *ta̯žim* | 121. s. *jäneng* h. *=ing* | 125. s. *laui* h. *láuí* | 127. s. *värrsemänén* h. *väršemänén* | 128. s. *netä* h. *nétä, laui* h. *láui* | 129. s. *ta̯oat*

(sajtóhiba) h. mindkét kéziratban *tont*, *lauén* h. *lá=* | 131. s. *kuoatnä* h. *kuontnä* | 132. s. *vuät* h. *=t'* | 134. s. *äkmät* h. *äkumet*, *jért* h. *jérrt*, *laui* h. *láui* | 135. s. *oli* h. *ǫli* | 136. s. *ǫatím* h. *aťim* | 140. s. *sisäpärr* h. *sisi=* | 141. s. *juneiti* h. *juoniti* | 142. s. *kumľe* h. *kummľä* | 144. s. *apšjäi* h. *ápš jäi*, *kualén* h. *=llén* | 145. s. *ńäl* k. *ńąll*.

146. s. *kvänn* h. *kuänn*, *sulkatét* h. *=tét* | 147. s. *vuaťi* h. *vuäťi*, *kąnteliju* h. *ką̄=* | 151. s. *kuoltitén* h. *kąl=* | 152. s. *soat* h. *soát*, *kaitem* h. *kái=* | 153. s. *juipoalt* h. *juipą=* | 156. s. *ǫter* h. *ǫtern* | 158. s. *sirinä lentl* h. *siri nalentl* | 159. s. *juniti* h. *jûnití* | 160. s. *tenn näχnemän* h. *tennnäχ=* | 162. s. *ǫlmǫu* h. *á=* | 164. s. *ǫs ťe* h. *ǫsťe*, *kualepaχti* h. *=í*, *pûχtijiu* h. *=tíjiu* | 165. s. *juǫl ťe* h. *juǫlt je*, *päti* h. *=i* | 166. s. *ǫai* h. *auitä*, *nąmel mätitä* h. *nąmmelmätitä* | 167. s. *jolt* h. *jôlt* | 168. s. *suott* h. *sutt* | 170. s. *tąrom* h. *tąrm*, *jägetän* h. *jägätén* | 171. s. *nunkve* h. *=kuä*, *taχtestä* h. *=téstä* | 172—3. s. *ťu kuripä* h. *ťukuripä*, *kątl* h. *kątel* | 174. s. *saueten* h. *=tem*, *nänne* (sajtóhiba) h. mindkét kéziratban *nânne* | 175. s. *tą nąrmtä* h. *tąn ąrmtä* | 176. s. *kveš* h. *kvess*, *kąntitä* h. *=títä* | 177. s. *ǫaitä* h. *ǫuitä* | 178. s. *káiχtlen* h. *kaí=* | 179. s. *kit* h. *kít*, *intep* h. *í=*, *intem* h. *í=*, *ǫllnem kell* h. *ǫllnemkell* | 180. s. *käľnä* h. *källnä*, *šengiši* h. *gíší* | 182. s. *pättaum* h. *=ǫum* | 183. s. *tuštit* h. *=tît* | 184. s. *kuntite* h. *=títe* | 185. s. *koalle* h. *koálle* | 187. s. *äńä* h. *ânä*.

A kiadásban számokkal jelzett szavakhoz fűzött sorközi jegyzetek ugyane kéziratban:

1. *gustovi lesa* | 2. *naši otec* | 3. *sotvoril* | 4. *ne chodjat* | 5. *kokarino gnezdo* | 6. *čisti mesto* | 7. *kokara* (vonással áthúzva, nyilván mivel R. észrevette, hogy a közlő e magyarázatot az 5. sz. *lulve* szóra mondotta) | 8. *pésilnikov* | 9. *tri kneza* | 10. *podjanni* | 11. *na dvor* | 12. spielzeug | 13. *strélajut* | 14. *ťeťiva* | 15. *slišno* | 16. *slišno* (sic!) | 17. *gdje nibud* | 18. *dosada* | 19. *bilo bi* | 20. *bez chlebni paipu* | 21. *nogami pinali bi* | 22. *peselnik šipko* | 23. *jesli v ume eto jest* | 24. *chodjušni tsolovek* | 25. *nužli tolko za to jezdit* | 26—27. *tak prosto možno jezdiť* | 28. *koťol* | 29. *varitsa* | 30. *do kuda chodjit* | 31. *vest podal* | 32. die arme | 33. *ochota gulaťi* | 34. *sedut v lotke* | 35. hónalja alatt | 36. *jesli vam ugodno* | 37. so wirf sie auf die erde, dass sie in stücke fällt | 38. mit welcher *veselost* | 39. *mi li* | 40—41. *voinaja rev krik zarevili* | 42—43. *adjin polovina golos* | 44—45. *visťelilsa na zemlu . . . pal* | 46. *slišno* | 47. *ostra glasovi*, *svetlova glaza* | 48. *mužik* | 49. *edva* | 50. *vidjit* | 51. *sidjušči* | 52. *vidno* | 53. *prostoi* | 54. *sopka* | 55. *iz gorodu* | 56. *uvidjeli ich* | 57. *gustovo lesu* | 58. *nisot po vodje* | 59. *vidno* | 60. *pristan* | 61. *na bereg blisko ne stali* | 62. *pered jevo stojušči* | 63. *koťol* | 64. *blizko* | 65. *podvinul* | 66. korom | 67. *ves zamaral* | 68. *dubinočku* | 69—

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

70. ide esik oda esik | 71. *iz sem storoni* | 72. *semoi svadjba* | 73 *zimni djen* | 74. schlitten | 75. *ne stalo iztopili* | 76. *drug poteralsa* | 77. donnernder gott | 78. *grom* | 79. *slišno* | 80. auf einmal | 81. *čerez* | 82. *viglanul* | 83. *maťerni* | 84. *brati* | 85. *poterpite* | 86. *iskal* | 87. *iščo ostalos* | 88. nackt | 89. festungmauer | 90. *čerez šagnut* | 91. *drugoju* | 92. *pokažit* | 93. *čut ne chvaťit* | 94. *nazad djernit* | 95. *jevo ludji* | 96. *stojat* | 97—98. *tudi šagnul* | 99. *ne gańaite* | 100. *perestajuštsova ruki* | 101. *šipko* | 102. *perestali* | 103. *veslo* | 104. *pusťat* | 105. *sami utońit vodu* | 106. *usnuščі grebut* | 107. homlok | 108. oda ütődik | 109. *jedjat* | 110. *suchoi jel* | 111. *jedjit čuť* | 112. *(utka serńi)* | 113. *utočka* | 113*b)* R. *väršemänén: krilami vodu biot* | 114. *jesli* | 115. *posle* 116. wegen deiner | 117. *braťi* | 118—9. *on živ li ili ńet* | 120. *drugovo čoloveka* | 121. *edva* | 122. *pospeli už* | 123. *pustitsa* | 124. *veslo* | 125. *vozmot* | 126. *udarit* | 127. *padajut* | 128. *brati* | 129. *kušaku* | 130. *otväžut* | 131. *streli* | 132. *na zemlu pali* | 133—134. *skolko narod bilo vse končili* | 135. *okrug pašli* | 136. *pašol* | 137. *drutsa* | 138. *lomalis* | 139. kardfogója | 140. *udarit* | 141. *vidno tam uleťit* | 142. *otdichajut* | 143. *opet* | 144. *stanut* | 145. *poimajutsa* | 146—7. *niže pal* | 148—9. *sestru v ume pal* | 150. torka száját | 151. *bral* | 152. *pokazal* | 153—4. *etakoju svetlova djen* | 155. *golovi kožu* | 156. *tebe* | 157. *žertvuju* | 158. *na to raz* | 159. *kudi* | 160. *poteralsa* | 161. *tut* | 162. *idjot* | 163. *bratu* | 164. *postavit* | 165. *nisot* | 166. *razväžit* | 167—8. *kak mužik sidit bolšoi kuča.*

Föltünő e jegyzetekben, hogy Reguly magyarázatát kívánta a közlőtől ily közönséges szavaknak, mint *korom* ‘három’ (9. jegyz.), *puott* ‘üst’ (28. j. s utóbb 63. j. megismételve), *kum* ‘férfi’ (48. j.), *sunn* ‘szán’ (74. j.), *tuop* ‘evező’ (103. j.), *mann* ‘mi’ (39. j.), *nânne* ‘neked’ (156. j.), *kotäl* ‘hova’ (159. j.), *ǫs* ‘ismét’ (143. j.), *joamänti* ‘megy’ (162. j.) stb. Ebből az látszik, hogy ennek a szövegnek, valamint bizonyára a vele egy nyelvű többi szövegnek is (pl. az ‘Asszony-fia regéjének’ II : 124) följegyzése Reguly vogul nyelvtanulmányai kezdő szakában történhetett.

A felsőlozvai nyelvre való átírást 1888 decz. 15-ikén *Tǫrėχ-paul* (Першины) faluban végeztem *Tatjana Alexejevna Soťinova* segedelmével, kitől az átíráshoz csatolt magyarázatok is származnak.

Czím: R. *Vuorjä: Vōr-jā, Vōrjä* folyó sok van a vogul földön s tekintve a szövegnek némely középlozvai sajátságát, eleinte azt véltem, hogy itt arról a *Vōrjä* (Воря) folyócskáról van szó, mely a *Punuŋkw'-jā* (Пуновка) torkolatától három folyóvonalnyira *(vōľ)* aláfelé, jobb oldalon ömlik a Lozvába, a Екатеринка-tól Никито-Ивдиль-ig vezető utat (Степановка-tól

4 versztnyire) érinti s mindenütt erdők közt folyván nyerte 'Erdei folyó' nevét. Utóbb más nézetre vezetett annak megfontolása, hogy az ének szerint a fejedelmek a *Vōr-jā*-ból tutajon (25. s.) az *Obba* jutnak (46. s.), holott a Lozvának egy mellékvizéből legfeljebb a Lozva, déli Szoszva, Tavda, Tobol s Irtis folyókon át óriási kerülővel lehetne tutajon az Obba jutni, mely úton már csak azért sem járnak, mivel egy sokkal rövidebb egyenes út vezet az északi Szoszva mentén a Lozvától az Obhoz. Másrészt Regulynak egy jegyzetéből az derül ki, hogy a Vuorjä-fejedelmek vára egy *Szoszvába* szakadó ilynevű folyó mellett állott, hol még most is megvan a 'vár helye' *(uos jar)* s honnan a Pelimka folyó felvidékével is érintkezésük lehetett, mert onnan szereztek legifjabb öccsük számára feleséget (l. ui. II : 0128. l.). Mindebből kiviláglik, hogy itt a Szoszva felvidékének nagy *Vor-jā* mellékvizéről van szó, mely a *Tāpēs-jā*-val ennek torkolata közelében egyesül s forrásvidékével a Pelimka legfelső folyócskáival érintkezik, minélfogva a berjozovi kereskedők is télen ezen az úton járnak a Szoszváról a Pelimka, Tavda és Tura folyókon át az irbiti vásárra | 1—6. s. Az ének bevezetésében a bálványszellemek isteni eredetükről s szent helyükről szólanak; l. erre nézve ui. II : 0499. l. | 2. s. 'Isten [a mi atyánk] rendelt bennünket az erdőben élnünk (богомъ созданы мы жить въ лѣсу)' | 3. s. *nē rąwtal: jelpēŋ mā* 'szent hely', melyet nő nem érinthet (гдѣ женщина не касается)' | 3. s. *lulĭ*: 'a fekete buvármadár, vöcsök (черная гагара)', l. I : 178; R. *pitt*, E. *piť* = KLV. *piť*, ÉV. *piťi* 'fészek' | 4. s. *χarä ńol*: 'erdőtől tiszta földfok (folyónyelv, чистый отъ лѣсу мысъ)' | 5. s. *raχt*: tkp. 'agyag, sáros föld', tehát *r. ūnli χarä ńol* helyesebb fordítása 'agyag ülte (lepte) gyér fájú földfok'. Reguly E. kéziratában *raχt* helyett *taχt* olvasható s fölötte e sorközi jegyzet *kokara*, mi nyilván nem más, mint az ÉV. *tāχt* 'búvármadár (гагара)', melyre nézve l. ui. I : 178. l. Jól is illik az előző 'vöcsök fészkes ritkafájú földfokkal igézett bennünket' mondathoz mint párhuzamos megfelelő: 'búvármadár ülte ritkafájú földfokkal igézett bennünket'. Hogy miért helyettesítette Reg. e *tāχt* szót a *raχt* 'agyag' szóval a M. kéziratban előttem érthetetlen. Tollhibának vélhetnők, ha nem volna a *kokara* magyarázat is áthúzva; bár másrészt bizonyára csak valami zavar folytán történhetett, hogy az E. kéziratnak nyomban e helyre következő s jól érthető *kum rąutal jelping mâl soátvusąu* (átírva: *χum rąwtal jelpiŋ māl sātwèsąuw* 'férfinak érinthetetlen szent földdel igézett bennünket') szövegrész, mely szintén párhuzambeli megfelelője az előző 'nőnek érinthetetlen' jelzésnek, a M. kéziratban hiányzik. | 7. s. *ajäŋ χum-pĭ*: *vāγén-χum* 'segéd (помощникъ)'; való értelmére nézve l. ui. II : 0584. l. R. *podjanni* fordi-

tása nyilván подданный 'alattvaló' | 8. s. *mārä : āńt-mārä* 'szaruból készült ütőbáb (чижикъ изъ рогу)', *mąχwėy ńālėl paχwtawė* 'bunkós nyíllal lövik; a nyílfa végére, hogy a hegye ne törjék, szarut helyeznek (стрѣлой бросаютъ, на конецъ стрѣлы, чтобы не ломался, рогъ надѣваютъ)'. REGULY szótári jegyzetei közt az itt szóban levő játékra vonatkozólag a következő adatot találjuk: '*mârä (mąrä)* Ziel, *m. voarét* od. *pahtét* auf einen Stock wird ein Ziel (zwei Finger breit), *mârä* od. *poąš* genannt aufgesetzt, und auf 10—15 Klafter geschossen; wer der erste siebenmal trifft, hat gewonnen' | 9. s. 'Az ijj idegének hangja felhangzik, elnyúlik istenhez (az égbe, звукъ тетивы отдается, тянется къ богу)'; l. ui. II : 0544. l. R. *nukva* ~ KLV. *nuk'*, *nuk'al'*, KV. *nəŋk'ė*, *nəŋk'wė* 'föl, fölfelé'.

10—11. 'Ha nekünk valami okunk volna verekedni (если-бы мы имѣли какую нибудь причину драться)', tkp. 'ha atya mentéért való atyai bosszunk volna'; l. e tárgyra vonatkozólag ui. II : 0572—4. l. | 12. s. KLV. *kwäššėm* = ÉV. *kwossėm* 'nyírhéjból készült kádféle edény, melyben a szárított halat tartják; midőn belőle az ételt elfogyasztják, a nyírhéjat összetörik (пайва : берестянная кадочка, въ которой сушенную рыбу держатъ; какъ пищу изъ ея съѣдятъ, бересту, кожу посуды сломаютъ)'; ezért mondja, hogy az ellenfélt, mint ilyen nyírhéjat (mint a *kw.* edény 'bőrét', *tąwēl'*) úgy vernék. Egy medveénekben is találjuk e szólást: KLV. *tēpä tąjim kwäššėm-tąul' päŋkėm rąitėląu* 'mint étele elfogyasztott nyírhéj-tartó héját, úgy verik össze a fejemet' (III : 493.) REG. jegyzetében a *paipu* = пайву (acc.), *bez-χlebni p.* 'étel nélküli nyírhéj-puttonyt' | 13. s. *śaχėnlawė :* REG. jegyzete szerint 'lábainkkal rugdosnók (ногами пинали бы).' Az átirat közlőjének magyarázata szerint *śaχėnli :* 'erősen megtölteni (туго набить)', *χūrγėm ta'ilä śaχėnlilėm* v. *śujilėm kwoläsėl* 'zacskóm tele nyomkodom v. töltöm liszttel (я мѣшокъ полно набью мукой)'. Figyelembe veendő a *śaχni* 'ököl' szó, melynek *śaχėnli*, úgy látszik származéka; való értelme tehát ez lehet: 'öklözni, ököllel nyomkodni, dögönyözni' | R. 14. s. *Jéri toχti jeri ąter* (alább is R. 33. és 114. s.) a hozzáfűződő jegyzet szerint: *peselnik sipko* 'nagyszerű (kiváló) énekes', de e magyarázatból a *toχti* szó saját értelmére nézve nem derül világosság. Az átirat közlője sem tudott többet mondani felőle, minthogy *ērγėnė lātiŋ* 'éneklés szava', miért is a hasonló hangzású ismeretes *ērī' totnė ērγ'-ąter* 'énekvivő, énekbeli fejedelem' kifejezés (l. I : 029, II : 497. l.) figyelembevételével az énekhős költői jelzését *ē. toti ē. ą.* alakban írom át anélkül, hogy R. *toχti* szavát a *toti*-val azonosnak vélném, bár alább is R. 48. s. található *nätauχt* = ÉV. *nātawėt* és R. 178. s. *kaiχtlen* = ÉV. *χąjtėlėn* (vö. itt osztj. *toχ* 'siralmi ének, versszakasz') | 15—17. s.

'Gyermekek, ha utazni akartok: nem mindig [csak azért kelnek útra], hogy az atyai sérelmeket megbosszúlják, különben is lehet úton járni (ребята, если желаете ѣхать: не все отомстеніе отцовскихъ обидъ ищутъ, и такъ можно ѣхать)'. Az előbbi versek szerint a hadfiak azt hiszik, hogy azért nincs háborújok, mert nincs 'atyai bosszúokuk'; erre mondja a fejedelem, hogy az útrakeléshez ily bosszúok nem föltétlenül szükséges | R. 16. s. *illmkals* = KLV. *ilėm-kˈąls* 'ember' | 18—19. s. 'A város körüljárására küldi embereit (округъ городу пошлетъ своихъ людей)', tkp. csak egy szolgáját a végből hogy a népet s elsősorban fejedelmi atyjafiait a készülő háborúról értesítse s őket az ebben való részvételre felszólítsa; l. e tárgyról ui. II: 0582—4. l. | R. 19. s. *kum pieten . . . kétitä* értelme csak ez lehet: 'legényét küldi'; *pieten* összevetve az alábbi sorokban található *piä* (R. 21. s.), *pie* = (R. 31. s.) = KLV. *püä* 'fia' alakokkal végzetében a KLV. *päyk-ä* 'feje' ~ *päykėtä-m* 'fejét', *näm-ä* 'neve' ~ *nämėtä-m* 'nevét' stb. ragos alakok viszonyára emlékeztet, vagyis *pietem* (= KLV. *pietäm*) helyett irottnak veendő, ép úgy mint alább (R. 21—22. s.) *pieten puott* = ÉV. *pētėm pūt*. Reg. E. kéziratában tényleg mindkét esetben *-m* végzetet találunk: *äjän kum pietem* és *pietem puott*.

21. s. 'Míg az ebéd megfő, oly soká jár [a szolga] a városban szerteszét (пока варится обѣдъ, столь долго ходитъ онъ по городу)'. Hogy R. *pieten* itt nem lehet az előbbi jegyzetben említett R. *pieten*, nyilvánvaló abból, hogy közvetetlen előtte *ajang kum piä* a 'legénye' kifejezése; l. az előbbi jegyzetet | R. 24. s. *ätmen* a mai KLV. *ätpėn* 'ötven' régi alakja, mely egy fejedelem nevében a kondai vogulból is igazolható (II: 222); vö. ÉV. *nalimän*, KLV., ALV., KV. *nälmėn*, PN. *nelmėn* 'negyven' és ÁKE. 605. l. Azonban kétessé teszi a följegyzés helyességét az alább (R. 90—91. s.) előforduló *ätpen* alak | 24. s. Reg. magyarázata szerint 'sétálni akarnak', mi úgy érthető, hogy megúnták a tétlenséget; kissé mozogni, vagy egyenesen kimondva harczolni kerekedett kedvük. Az átirat közlője szerint 'megúnták az ingyenélést (наскучило имъ даромъ жить)', *am tit marėmawäsėm, saw ńaurėm ąńśe'im* 'nekem szűk itt, sok gyermekem van (мнѣ здѣсь тѣсно, много ребятъ у меня), *ānėm tit marėm* id., *marli* 'szorít (стѣснитъ)' | 25—27. s. 'A két fából rótt tutajról' l. ui. II: 0614. l. | 26. s. *jol:* 'ülés, hely (сидѣніе, мѣсто)', *ūnlėnė j.* 'ülő hely', *χujnė j.* 'fekvő h.' | 28—29. s. A vogul-osztják hadsorozásról l. ui. II: 0598. l. | 31—38. s. A hadat szórakoztató zenéről l. ui. II: 0615. l. | 34. s. R. *tään* = KLV. *tēn*, ÉV. *tān* 'ín, húr' | R. 37. s. *ťet tąpä* összerántott ejtése, vagy talán inkább tökéletlen jegyzése e szavaknak: KLV. *ťė ät tēnpä* 'ez öt húros' | 36. s. *pali' vośkilėm:* 'összetöröm (разобью)'; *ānä kwol-kannė*

voškäsəstä 'a csészét a padlóhoz csapta (чашку о полъ хлеснулъ)'. REG. jegyzetében ('so *wirf* sie auf die erde') az állítmány 2. személye 1. helyett naiv közlőknél gyakran tapasztalható félreértés (REG. kérdése pl. ez lehetett: 'Mit jelent *vuaškilm?!* Felelet: 'dobod' e h. 'dobom') | 38. s. 'Minő vigassággal fogunk mi utazni (какимъ весельемъ будемъ мы ѣхать)?!' | R. 43. s. *vuive* számomra érthetetlen (aligha *vĭwə* 'vétetik'); helyette az átírásban: *vaarwə* '(hadi kiáltás) tétetik'. Az átirat közlőjének magyarázata: 'Hangot adnak (голосъ подадутъ)'. A hadba indulás alkalmával szokásos felkiáltásról l. ui. II: 0610. l. | R. 45. s. *sąumä* e h. *sąungmä* tökéletlen jegyzés; *jąl ątąngni* helyesen olvasva: *jąlą tąngni* (vö. az E. kéziratban: *jąlątąngni*); *tąngni* az ÉV. *ta'ĭni* alakhoz viszonyítva az utóbbi ' torokhangjának régibb ejtésére látszik mutatni, de alább R. 47. s. már *tąuni* olvasható.

40—41. s. 'Földhöz verődik kiáltásuk (отдается къ землѣ ихноӣ ревъ)'; *sāŋkän rātnə suj mān ta'ĭni, tąrəmnə ta'ĭni* 'a harang verésének hangja földhöz verődik (zeng) s éghez verődik (звукъ колокола къ землѣ и къ небу отдается)' | R. 48. s. *vuäť* = KLV. *vōť*, *voᵉť* 'rövid', *nätauχt* l. fent R. 14. s. jegyz. | R. 50. s. *väigen*, E. *väiken* = ÉV. *voikən* 'fehér', melynek mai középlozvai kifejezése *sąirəŋ*; R. *uiť* = KLV. *wüť* 'víz' | R. 51. s. *kär* = KLV. *kᵉōr*, ÉV. *χār* 'hímállat, különösen rénbika' | 50. s. *vōľ pattatä:* 'a folyóvonal (forduló, szakasz) végét (конецъ плеса)' | 51—53. s. 'A kinek látása éles (világos), az látja; a kinek nem jók a szemei, az a folyóvonal feléig alighogy lát (у кого зоръ свѣтлый, тотъ видитъ; у кого глаза не хорошіе, до полу плеса коекакъ видитъ)': oly hosszú a folyóvonal. A várat azért építik mentől hosszabb folyóvonal fokába, hogy az ellenség közeledését mennél messzebbről megláthassák | R. 57. s. *uj* = KLV. *uį*, ÉV. *va'ĭ* 'lát' | 59. s. 'A városból meglátják őket (изъ городу увидятъ ихъ)' | R. 63. s. *šäm läχ tąut*, E. *šämläχtąut*, l. fent 486. l. 4. 2. s. jegyz. (hol szintén összeírva az itt három tagba szakított szó: *šemlaχtiste)* | 65—66. s. *ąträt pā at kwāle'it, χum-pĭγət kwāle'it* 'a fejedelmek nem kötnek ki a partra, de a közlegények kiszállnak a ladikokból (князя не пристаютъ къ берегу, а ихъ народъ вышелъ изъ лодокъ)' | R. 69. s. *pä*, E. *pā* = KLV. *pō*, ÉV. *pā* 'föl a partra' | R. 72. s. *ilta poalét* = KLV. *iltä-poqlät. unless* jegyzete: *stojušči* 'álló' (partic.), tehát itt a praet. egyes 3. személyű alakjának afféle jelzői alkalmazását láthatjuk (KLV. *iltä-poqlät ūnlès put* 'előtte űlt üst'), a minő több példával igazolható az indicat. praes. egyes 3. személyű alakjára nézve; l. Vog. Nyelvjár. 44., 130., 169. és 225. l. | 69. s. 'Magához közelebb rántotta az üstöt (поддернулъ къ себѣ ближе котелъ)'.

70—71. s. 'Egész arczát bemázolta korommal (все свое лицо замаралъ сажей)'; *supėm jol-nąpîtaχts* 'ingem bepiszkolódott (рубаха замаралась, запатралась)' | 73. s. 'Ide-oda dülöng (туды-сюды валится)'. Az ok, mely miatt a fejedelem arczát feketére mázolta s botra támaszkodva dülöng, mint az alábbiakból kiderül, hadi csel, hogy szánalomra méltó, fáradt vándorember képében bejuthasson a várba; l. ui. II : 0126. l. | 74. s. 'Hét tájékról ideutazott (изъ семи сторонъ пріѣзжій)' ember | R. 78. s. *soatem mui* e h. *soate mui* Reg. jegyzete szerint 'hetedik lakodalom *(semoi svadjba)*', vagyis 'vendégség': a várbeliek a köztük kormos ábrázattal, boton dülöngő embert 'hét vidékről, hét vendégségből érkezett' utasnak vélik. A *sātä sām, sātä muj* szórend szokatlan, mintha változata volna az effélének: *rąšä-ke sāt rąś pattanėl, vŏľä-ke sat vŏľ pattanėl* (II : 388), vagy *rąšä sāt rąś, vŏľä sāt vŏľ* (II : 391), *ētä sāt, χątėlä sāt* (II : 215) | 76. s. 'Az ő szánja [fája] elhasználódott, összetörött (его сани издержались, изломались)'; Reg. jegyzetében *iztopili* = истопили 'felfütötték, tűzre rakták'; előtte az igazi megfelelő: не стало 'megszünt, nincs' | R. 80. s. *tuje kątel* az átírásban (77. s.) *tūjä χątėl*, de az E. kéziratban *tuje* helyett *tuji* alakot találunk s ez mint párhuzambeli megfelelő jobban illik a R. 78. sorbeli *téli kątl* 'téli napon' kifejezéshez. Az E. kézirat szerint tehát *tūji χ.* a helyes átírás | 79. s. 'Ő az imént még itt járt, hova tűnt el?! (онъ тожно здѣсь шелъ, куды онъ скрылся, дѣвался?!)'; *uľä śĕlmėts* 'a tűz eltünt, megszűnt, elveszett (огонь погасъ, потерялся)' = *χarîlės* 'elaludt'. A várbeliek keresik, hogy hova tűnt el az ő szán és ladik nélkül érkezett idegen emberük, midőn egyszer csak hallják váruk rombolásának rettenetes zaját; a csellel bejutott fejedelem igazi képében hadakozni kezd.

80. s. *ūs-kĕr* l. fent 466. l. 103. s. jegyz. | 80. s. *lĕnt* 'nagy zaj, háborgás, izgalom (большой шумъ, гамъ, тревога)', *χąnt-lĕnt* 'háború zaja (шумъ войны)'; l. még I : 196. l. 22. 14. s. jegyz. | 82—83. s. 'A sánczon (a sáncz egy résén) át kitekintett (черезъ крѣпость выглянулъ)' | R. 87. s. *kitä pi* helyesen átírva: *kitĭ' pĭ'* úgy mint *kitĭ' χum* (I : 109); l. erről I : 249. l. | 84—86. s. 'Testvérek, tűrtőztessétek magatokat [még] kissé, ne legyen nektek nagyon unalmas [a harczra való várakozás], kezeitek ne keressék a szabad alkalmat a verekedésre! (братья, потерпите немножко, не будь вамъ шибко скучно, ваши руки пусть не ищутъ слободное мѣсто драться!)' | R. 88. s. *kątä näh* az E. kéziratban *kątännäch* s ez az írás, melyet *kātēn-nak* 'kezetek íze' értelmezéssel (85. s.) kettős számú személyragos alaknak vehetünk, jobban illik a szövegbe, mint a M. kézirat alapján következő *kātä nak* átírás; mert két fejedelemhez (R. 87. s. *kitä pi*) intézi az énekhős szavát. L. alább a 101—4. sorok jegy-

zeteit. | 87—88. s. 'Ötszázötven házam [melyet lerombolnom kellett] elfogyott, százötven [még] fenmaradt (550 домовъ у меня убыло, 150 осталось)'. Talán gúnyolódik a váron künn levőkkel (mint a nyomban következő énekrészletben), hogy várjanak csak tovább is, míg a vár lerombolásával egészen elkészült | 90—92. s. Csúfságból, hogy a künn levő atyafiakat bosszantsa, a hónalját amúgy szőrösen, meztelenül, 'a mint apja nemzette' egy sánczrésen át kitolja, 'kinyujtja, kiereszti (опуститъ черезъ крѣпость)'; azt mondja: 'Neked nőt szereztem'. Reg. M. kéziratának *äm nänne né visen* szövegével szemben érthetőbb az E. kézirat írása: *äm nännä né visem* 'én neked nőt hoztam (vettem, szereztem)' | 93. s. 'Ama másik fejedelemnek megmutatja [az állítólagos nőt], hogy a kezén van (тому князю покажетъ на рукахъ)' | R. 95. s. *mätämtä:* vö. ÉV. *matėr-mat* v. *matä-mat χum (mätä-mat χ.) joχts* 'valaminő ember jött' | 95—96. s. 'Amannak (a künn levő fejedelemnek) keze kevés híja, hogy oda nem ér, midőn emez visszarántja (у его рука маленько не дойдетъ, онъ назадъ удернетъ)': amaz t. i. meg akarja tapogatni a 'neki szerzett nő' szeméremtestét, de a váron belül levő fejedelem megelégelve a tréfát, hónalját visszarántja | R. 99. s. *täu ạter kaạtäu ťạlä joχti* szövege kissé homályos s az adott átírás értelmezése *(taw ạtėr-kätä* 'az ő fejedelem-keze') nem egészen kielégítő, mert a 'fejedelem' szónak, mint a 'kéz' jelzőjének e helyt nincs kellő igazolása. Most azt vélem, hogy R. *täu ạter* = KLV. *tä ötėr* 'ama fejedelem', t. i. az a másik, ki a várfalon kívül állva az ő újonnan szerzett 'neje' után nyúl; *kaạtäu* hibás jegyzés, e h. *kạatä ťu* 'keze oda', *ťạlä* = PV. *ťạl*, ALV. *ťal* 'csaknem', vagyis a sor értelme: 'Ama fejedelemnek keze csaknem oda ér', egyezőleg a *čut ne chvaťit* ('csaknem megfogja') sorközi jegyzettel.

R. 101. s. *mäkä menn*, E. *m. mén* Reg. jegyzete szerint: *jevo ludji* 'az ő emberei'; tehát az ÉV. *mäχmanēn* 'kettejük emberei, népe' (mert, mint a szöveg folytatásából kitetszik, két fejedelemről van szó), KLV. *mėk'ėmän* változata lehet | 99. s. 'A folyóhoz ugrik a várból (выпрыгнетъ на рѣку изъ крѣпости)'; de *säŋχwäsi*, a *säŋχwi* 'rug' ige származéka, tdk. 'rugtat, iramodik' jelentésű (vö. KLV. *soạt k'ėrpä k'ėr-voạnt il-šäŋg'wäsēt* 'a hét szarvasbikából álló bikafalka eliramodik' III : 347.), a mint a fordítás is Reg. sorközi jegyzetében: *tudi šagnul* 'oda lépett' (th. nem 'ugrott'). Az adott fordítás ehhez képest javítandó: 'Innen oda le a folyóhoz rugtatnak (iramodnak)'. E mellett az átírásban *säŋχwäsi* kettős számra, t. i. *säŋχwäsei'* jegyzésre helyesbítendő; mert a várnál foglalatoskodó mindkét fejedelem lesietett a folyóhoz (R. *šänkväsi* e szerint e h. van: KLV. *šäŋg'wäsiji*, úgy mint alább R. 144—5. s. *apśjäi . . . péśmäti* = ÉV. *äp-*

šiäɣä . . . pēsmateĭ s R. 156. s. *tultkätsí* = ÉV. *tūltχatseĭ*, R. 163. s. *unnli ńuntlaχtí* = ÉV. *ūnleĭ ńūntlaχteĭ*, R. 164. s. *kualepaχti* = ÉV. *kwālēpaχteĭ*; másféle jelzését e kettős számú 3. sz. alaknak l. alább R. 134. s. jegyz.) | R. 104. s. *porént* kettős számba irandó át: *porēnt* (nem *porānēlt*, mint a kiadásban); R. *nąll pätäm porént* 'midőn a két fejedelem a folyóhoz megérkezett', az ostromló műveleteiket ámulattal szemlélő nép 'azt mondja: Bennünket ne üldözzetek!' Nyilván attól tartottak embereik, hogy fejedelmeik vérdühbe estek s ez állapotukban őket is leöldösik (l. ui. II: 0630—3. l.) | R. 105. s. *mann ju jau poalaut* az átírásban ugyan *man jui-pąalut*, de nagyon lehetséges, hogy Reg. jegyzésében a *ju jau* nem íráshiba, hanem olyan középlozvai határzó-ragozás, mint *iltä-poąlät* 'előtte', vagyis a *jui*, KLV. *jüi* 'utó, hátulsó, mögi' névutó többes első személyű raggal szerkesztett alakja: **juiau* 'utánunk'. Az E. kéziratban így is találjuk: *jujau poąláut* | R. 106. s. *ull ńąulkätém* a sorközi jegyzet szerint: *ne gańaite* (не гоняйте) 'ne üldözzetek', tehát kétségtelenül 2. személyű, vagyis *ull ńąulkätén* helyett írt alak, a mint hogy az *ull* 'ne' tiltó szócska után nem is várható 1. sz. Az átírásban itt is kettős számú *ńawelyatēn* állítmány a helyes | R. 107. s. *älľäl* = KLV. *ällä*, *äläl'* 'fölfelé (a folyón)' | R. 110. s. *šäkä*, E. *säkä* = KLV. *šäkä*, ÉV. *saka* 'nagyon szerfölött' | R. 112. s. *ąilmä taut* az adott átírásban *ąjilmatawėt* 'elalusznak', de Reg. sorközi jegyzete *(usnusči grebut)* szerint e hely értelme: 'alva eveznek'; tehát pontosabban megfelelő átírás volna: *ąjilimė tąwe'it* | R. 119. s. *téptä* az E. kéziratban *tépä*, úgy mint a 117. sorban | R. 126. s. *väs räšét* a sorközi jegyzet szerint *utočka*, tehát: ÉV. *vās* 'récze' a kedveskedve kicsinyítő *-riś*, *-rėś* képzővel *(vāsréś*: plur. *vāsrėśėt* v. *vāsräśėt*, *vāsräšt)* | 122. s. *vāršėmi*: *vās v.* 'a récze csapdos szárnyaival (утка хлопать, машетъ крыльями)'. Az alvó hős nem szokta elhinni nejének azt a figyelmeztetését, hogy az ellenség közeledik; l. ui. II: 0528—9. l. | 125. s. Az asszony hitetlen férjének avval felel vissza, hogy ha majd nyakukra jön az ellenhad, meg fogja szólni azért, hogy nem idején költötte föl álmából s ő lesz még az oka annak, hogy megölik őket | R. 131. s. *kuoatnä*, az E. kéziratban helyesebben: *kuontnä* = *χąntnė* 'hadtól' | R. 134. s. *käšäu* az ÉV. *kaś* 'öcs' szó kettős számának *(kaśi')* megfelelője; vö. a kettős szám alakjára vonatkozólag fentebb is R. 122. s. *kujjiu* = ÉV. *χujeĭ*, R. 147. s. *kąnteliju* = *χąntleĭ*, R. 164. s. *pūχtijiu* = KLV. *pūχtiji*. Az öcsék még egyre heverésznek fekvő helyükön, de már kérdik magukban, él-e még bátyjuk vagy nem? | 131—2. s. 'Az ellenhad oly közel van, hogy már kezünkkel kapdoshatjuk el kilőtt nyilaikat (войско такъ близко, что можемъ ужъ ихныя стрѣлы хватать ру-

ками)' | 134. s. *sis-por tūp*, KLV. *šiš-pär tūp* 'nagyobb fajta lapátevező, a minővel a ladik közepén egyszerre mindkét oldalon előre s hátra eveznek (гребя, лапатня)' | R. 145. s. *péšmäti* =ÉV. *pēsmateĭ*', l. fent 99. s. jegyz. | 139. s. *sulγate'it*: 'kihullanak (выпадутъ)' a *sulγi* 'kiszóródik, hull' igéből | 141—2. s. A hős hadpusztító műveleteinek költői jelzéseit l. ui. II: 0629—0630. l. | 146. s. *tūltχatseĭ*': 'összefogózkodtak verekedni (снялися драться)' | R. 158. s. *sirinä lentl*, E. *siri na lentl* sorközi jegyzete: 'kardfogója', ez teszi megfejthetővé az adott módon: *sirej-naläntél* 'kardjaik nyeleivel (verekszenek)' | R. 160. s. *mątén tenn näχnemän ąlmąu* jegyzete: *vidno tam uletit* ('látható, a mint ott tovarepül'), ennek alapján megfelelő átírás: *mōtén ta nāŋknė mān* (v. *mānėl) ālmawė* 'az egyik (v. másik) a látás távolából kirepül, messze láthatni hova repül (изъ виду вонъ улетитъ, далеко видать куды улетитъ)' | 153. s. *ńūntlaχti* = *ūślaχti* 'megpihen (отдыхатъ)' | 158. s. *tąχ-sunt* az átirat közlője szerint *tujtnė lātχėl sipäl'* 'titkos nyelven a. m. késhüvely', egyébként *tąχ-sūnt* 'a nyeldeklő felső része', *tąχ-tit* 'a nyeldeklő alsó része'. Az átírás közlőjének e magyarázatát követtem ugyan a fordításban, de megbizhatóságát kétessé teszi, hogy Regulynak jegyzete a *tąku sutt* szavak fölött: 'torka száját' (nem: 'kés tokja'), továbbá hogy a Konda fejedelmek énekében hasonló történetről lévén szó a *k'ōm-tōk' pūtėnė jelpiŋ kēr* 'férfi torokcsutkáját keresztülszúrni való vas' kifejezésben (II: 233) a *tōk'* = ÉV. *tąχ* szónak semmi 'rejtett' értelme nincs. Ezek figyelembevételével az itteni *tąku sutt kāletän asše šohri levataus* szövegrészt ma így fordítanám: 'torka (torokszádja) közének *(χaläη)* előhúzta a keskeny szúrókést' | 159. s. *šoχri* 'kis keskeny kés (melyet különösen a vékony bőr metszésére használnak)' || 160—3. s. A győző felajánlja legyőzött ellenfelének fejebőrét áldozatúl az Égatyának, l. erre nézve bővebben ui. II: 0662—63. l. Reg. 174. s. M *päng saueten* irása ellenében E. *p. sauetem* alakja. (acc.-*m* raggal) ad helyes értelmet. Reg. *žertvuju* ('áldozom') jegyzete a R. 174. s. *rąnkilm* szóhoz, világosan igazolja, hogy az Égatyához való 'fölkiáltás' azt jelenti, hogy neki *'áldozza'* az ellenfél fejebőrét | R. 175. s. *tą nąrmtä* az E. kéziratban *tąn ąrmtä* s jegyzete *na to raz* 'akkor egyszerre'. Ez *ton ąrėmt* 'abban az időben, akkor' | 164. s. *siläts* 'elrejtőzött, eltünt (скрылся)', Reg. jegyzete: *poteralsa* (потерялся) 'elveszett, eltünt' | 167—8. s. 'A madárkának, melyet magam szoktam megfogni, ugyan minek adnám meg magam?! (я которую сама добываю пташкѣ, по что ей, той пташкѣ поддалась-бы?!)' | R. 185. s. *koalle* = KLV. *kwallä*, ÉV. *kwālγä* 'kötelét, szíját' | 170—1. s. 'Megoldja övét, az öv halomja egy ülő ember magasságnyira áll (распоящетъ опояску, куча опояски сидящаго мужика вишиной лежитъ)': oly hatalmas óriás volt az öcs s oly nagy erejű a nénje, ki hátán vitte őt haza.

XVII.

A 'Konda-alvidéki fejedelmekről' *(K'ōntiŋ lui ōtreĭ')* szóló regekép előadott hősi éneket felsőkondai vogul nyelven *Lōɣ-voąni-pëul* (Сатиги) faluban *Raɣt-pëuléŋ k'ɵm L'äwént Käśmiś Kątémeś* (Леонтій Кузьмичъ Катмышовъ) közlése nyomán 1888 október 29-én jegyeztem fel. A közlő faluja a felsőkondai nagy *Tɵmén*-tó mellett Szatigitól keletre 20 versztnyire, Leušytól nyugatra 50 versztnyire esik. L. e hitregei alakok tárgyalását ui. 0164—0171. l.

Czím: *tērén-ēri* az ÉV. *tērniŋ ērĭ*', osztj. *tārnéŋ ār* 'hősi ének' kifejezés jelzőrészének alapszavával; l. erre nézve ui. II: 0238—9. l. | **1.** l. s. *lūi ōtèr:* 'az alvidéki fejedelmek *Mot-uś* (Нахрачи) helységben laktak (низовскіе князя въ *M. u.* жили)' | l. s. *jä-pëɣińś* 'fitestvérek (братовья)' | 3. s. *ēl mōt, ēl śoąrt . . . ląoltąu:* 'távoli vidékeken úgy mondják, hogy . . . (въ дальныхъ мѣстахъ говорятъ, что . . .)'; *śoąr* 'világ (свѣтъ)' | 4. s. *ätmén:* 'ötven'; l. fent 504. l. R. 24. s. jegyz. | 4. s. *sōsi:* 'ribiszke (смородина, Johannisbeere)'; *suriń*, KKV. *surėń:* 'arany (золото)' | **4.** s. *vaimėléŋ:* a közlőnek érthetetlen szó. Azt sejtem, hogy eltorzítása vagy a költői nyelvben más alakot nyert mása az *oąmėliŋ* 'fortélyos fondorlatos, ügyes' szónak (az *oąmėl* 'fortély, ravaszság' névszó képzésének); vö. az alakra nézve: KV. *oąl'ém* és *wąl'ém* 'festék'. Ez esetben t. i. egy északi ének *piśiŋ nāj* 'fondorlatos, ügyes asszony' (II: 52.) női névjelzőjének lehetne déli nyelvű megfelelője | 5. s. *sōn:* 'nyírhéjből készült háromszögű alacsony dobozféle (чумашка), melybe a nem rég született gyermeket teszik (когда ребенокъ родится, его въ чумашку кладутъ)' = ÉV. *sān* 'nyírhéj-doboz, nyírhéj-csésze' | *oąpė:* 'hintabölcső (mely egy magasból lehajló rúdon himbálózik)' = ÉV. *āpä; sōn-kwąli, oąpė-kw.* 'az a madzag, mely a bölcsőt a rúdon tartja s mely a háromszögű *sōn*-bölcsőnél ennek szögleteihez lévén erősítve, természetesen három ágú. A város öregének itt idézett szavai azt hozzák emlékezetbe, hogy az ifjabb fejedelem volt ama szépséges nőnek gyermekkori játszótársa s nem kellene engednie, hogy azt egy idegen szörnyeteg elrabolja. E mondásával az öreg az ifjú fejedelmet háborúra izgatja; l. erre nézve ui. II: 0688—9. és 0707. l. | 6. s. *täl:* 'öl (сажень)'; az erdei 'élő bálvány' *(lėléŋ pupi)* három öl magasságú | 7. s. *voąné:* 'erőszakkal vitte el őt (силой взялъ ея)' | 10. s. *k'ašɣén!* 'tudd! (знай!)' | 11. s. *ńūpi-jərŕi* . . . 'nem jössz-e velem társul hősölni? (въ товарищъ не идешь-ли мною сватать?)'; *jərŕ* (tője: *jərt-:* 1. sz. *jərtém);* l. Vog. Nyelvjár. 189. l. | 12. s. *ńąl:* 'orr; hegye, éle vlminek (носъ, востріе)', *sėri-ńąl* 'kard hegye'. Az utóbbi-

nak párhuzamos megfelelője *jūntėp-ńąl* szószerint ugyan, mint a fordításban is, 'tű hegye'; de nagyon lehetséges, hogy a *jūntėp* itt, mint a *sėri* 'kard' szó párja, fegyverféle vagyis '*pánczélruha*' értelmében veendő s bár így a *ńąl* szó nem illik hozzá (mert a pánczélruhának nincs 'hegye' s nem is 'szúr'), ez afféle értelmetlen párhuzambeli ismétlésnek tekinthető, a minő nem ritkán fordúl elő a költői nyelvben; l. ui. I : 191. l. s alább is 514—6. l. **5.** 9. és 41. s. jegyz. A bátya válasza a segítségét kérő öccsének, hogy az ellenfél igen hatalmas, az ő erejük nem elegendő vele szemben ('kardunk nem szúr'), megvíhatatlan a vára, népe sok, bűvölő képessége is van, egy szóval a háború nem biztat sikerrel | 14. s. *vūsät* nem helyhatározó, mint az adott fordításban, mert ennek alakja *vusėtät* volna (mint alább **5.** 33. s. *koätėtät* 'kezében'), hanem alany: 'Vára Ob-kanyarulatos hét folyóforduló', t. i. oly nagy, hogy hét folyófordulóra terjed. A vogulok a helyek egymástól való távolságát rendesen a közbeeső folyófordulók számával határozzák meg, mert út gyanánt nyáron a ladikkal föltétlenül s télen is a szánnal nagyobbrészt a folyó medre szolgál | 14. s. *Oąs jōŋkʻwėltėŋ*: A közlő szerint az utóbbi szó egy *jōŋkʻwėlt* 'lejtős folyófok (пологой мысъ)' szóból eredne, mellyel szemben *ńąlėχ* a 'meredek folyófok (крутой мысъ)'; de okot ad kételkedni e magyarázat helyességében, hogy *jōŋkʻi* 'fordúl', melynek *jōŋkʻwėlti* szabályos momentán képzése (mint *lăkwi* 'lép' ~ *lăkwėlti* 'szökik, ugrik', *rąti* 'ver' ~ *rątėlti* 'csap'), a 'lejtő' fogalmára alkalmatlan alapszó; ellenben jól illik a következő *vōl'* 'folyóforduló' szó jelzőjének az utóbbi igéből származó *jōŋkʻwėltiŋ* mint 'kanyarodó, kanyarulatos', a mint az északi énekek is gyakran emlegetik a 'lúdbél, kacsabél módjára kacskaringós folyót' (*lunt-saχ mēsiŋ jā, vās-s. m. j.* pl. II : 184) | 14. s. *nəm-ąəl . . .*: 'a városnak felső gerendája istenhez emelkedik (az eget éri, верхное бревно города къ богу лѣзетъ)' | 15. s. *jąl-ąəl . . .*: 'az alsó gerenda a pokolba (alvilágba) nyomúl (въ адъ приткнется)'. *Jąl-Tōrėm* tkp. a 'Földanya' (l. I : 0387—97. l.), míg a 'pokolnak (адъ)' *Jąl-nąjėr* a képviselője (l. ui. I : 404. l.). 'A legfelső várgerendák a Felső-Égbe érnek fel, a legalsó várgerendák az Alsó-Égbe (a föld méhébe) támaszkodnak'; l. a várak rendkivüli magasságára vonatkozólag ui. II : 560—61. l. | 16. s. *oątėm*: 'nép (народъ)' tkp. 'ember' (< tatár-arab *adam*) | 16. s. Az ellenfél sokaságának 'rén szőre, *eb* szőre' hasonlattal való jelzése a szamojéd életből vett kép, hol a rén és eb adják az ember ruházatát s ezek a vonó jószágok; a megfelelő vogul jelzés a 'juh szőrét, ló szőrét' emlegeti; l. ui. II : 0601. l. | 17. s. *kʻosŕi* 'hangya (муравей)' = ÉV. *χąssuj*, KLV. *kʻąššeį* | 17. s. A *sątŕi*, valamint a belőle képzett *sątėŋ* szó pontos értelmét meg nem állapíthatom; az előbbit a

közlő a суетится szóval magyarázta, mi az Ural vidékén 'kisértéssel, varázslattal való nyugtalanítást, félemlítést' jelent. Éppenséggel homályos előttem, hogy mi a 'két ízű, három ízű ízelt hangya *są̄tėŋ*', de valószínű, hogy a 'két ízű, három ízű' a hangya testének szembetűnő tagoltságára, s nem a 'bűvöletre' vonatkozó ('két, három minőségű') jelzés, mint ezt a fordítás alkalmával véltem. A 'vöröshangya csiklandozása' a Kalevala IX. énekében (241. s.) is varázsszer, mely a vasnak eredeti jó természetét megrontja.

2. 1. s. *tąmė̊ käśėm! . . :* 'nem, öcsém, én nem megyek (нѣтъ, мой братъ, я не пойду)' | 3. s. *kiutθχ:* 'köszörülni (точить)', *kiutkätnė ō̆χwtės* 'fenkő (брусъ)', *k. ō̆χwtėseĭ' tēlėn* 'alakúlj át, változzál fenkővé! (родись, сдѣлайся брусомъ!)' | 4. s. *käsiät . . .* 'ha kése megtompúlt, azt rajtad élesítse ki! (если ножикъ ему иступился, пусть онъ свой ножикъ на тебѣ исправитъ, точитъ'; *pąnläχw* 'fenni') | 5. s. *kit pθjip . . :* 'alakúlj át kétfarú nővé (родись женщиной съ двумя жопами)'! | 6. s. *k'θmėr:* 'a férfimag, geczi (задоръ)'; *mθłłi, mθłėłi: pöχnė ešät mθłės* 'elmúlt (прошелъ) a coitus-dolga'. Az öcs az idézett szavakkal veszteg maradó bátyját gúnyolja és sértegeti bosszúságában | 7. s. *kērstąχtės:* 'készült az útra (ладился на дорогу)' | 8. s. *täkw k'ąlėtät* 'maga magában (самъ съ собой)' | 9. s. *tėtė śöul . . :* 'ha én így megyek, hova jutok (если я этакъ иду, куды я попаду)'. *śöu* (ragokkal: *śöu-t, śöu-nė, śöu-l),* tkp. 'mennyiség, mérték': KV. *k'ūrėm oąjγėl śöunė* 'három versztnyire' l. alább **5.** 12. s. jegyz., *nė-śöu por* v. *nė-śöu kes* 'hányszor?' = TV. *šou: kiťäχ täl šou* 'két ölnyi' = ALV. *ši: män-ši* 'mennyi?'; tehát *tėtė śöul* 'ily mértékkel' | 9. s. *rąulaχts:* 'átváltozott (перевернулся)' medvealakká; a hősöknek állatokká való változásáról l. ui. II : 0646. l. | 10. s. *sūmės:* 'futott, szökött (бѣжалъ)' | 10. s. *jąlė tūńšpės:* 'megállapodott (остановился)' | 10. s. *lō̆pėstäχw:* 'medveképpen zajjal talpalni, lompolni (лапой хлопать, о медвѣдѣ)' | 13. s. *pum kwösγ́i:* 'a fű suhog (ha benne járnak, трава шумитъ)', *tōsėm pumėt kwösėlti:* 'suhogtatja a szénát (заставитъ шумить сѣно') | **14.** s. *k'ortk'än:* 'ölyv (ястребъ)' | 17. s. *sōľiś:* 'hölgymenyét (горностай)' | 17. s. *tonätėl:* 'aztán (потомъ)' | 18. s. *jąlė k'wąlniśt:* 'a mint elkoptak, elfogytak karmai (какъ ногти кончались)' | 19. s. *mō̆-kīn . . :* 'földbe kezdte magát ásni (въ землю сталъ рыться)'; *kīn* = ÉV. *kiwėrnė* '-be, belsejébe vlminek', *kīt* = *kiwėrt* '-ben, belsejében vlminek'.

3. 1. s. *joχtmät-vuil:* 'a mint a városba jött (какъ онъ въ городъ пришелъ)' | 2. s. *rėĭ' ąjγės:* 'hét hétre való hőséget [kérve] kiáltott istenhez (на семь недѣлей жаръ ревѣлъ къ богу)'; az Égatyának a hősök harczaiba való beavatkozásáról l.

ui. II : 0652—3. l. | 3. s. *päïli* (inf. *-uχ*) 'fürdik (купается)' = ÉV. *pūli* | 4. s. *jąrtlät* a *jąt* '-vel, együtt' 3. sz. ragos alakja (vö. KLV. *jurtèl* '-vel' a *jurt* 'társ' szótól): 'hét nőt vitt magával (семь женщинъ взяла собой)' | 4. s. *elė ōyk'wsaχts*: 'levetközött (раздѣвалась)' | 5. s. *nalu voilės*: 'a vízbe ereszkedett (спускалась въ воду)' | 5. s. *īyk*: 'ángy, sógornő (férjem húga, dial. жолобка = золовка)'; *om ēkum om īśėm īyki' ląwitė* 'az én feleségem az én húgomat (*īś* младшая сестра) *īyk*-nek mondja' | 6. s. *vɵs*: 'ruha (лопатина)' | 6. s. *vuj tūs*: 'ruhámba valami vadállat mászott (въ мою лопатину какой-нибудь звѣрь залѣзъ)' | 7. s. *rąuχ*: 'rázni (болтать)'; *mätė vuj oąťi*: 'semminő vadállat nincs (никакого звѣря нѣту)' | 8. s. *ju mąumtaχts*: 'belebujt (залѣзъ)'; *jėn pērmėnė . . .*: 'a ruha belsejében nem bírja kitartani (въ мутрѣ одежи нѣтъ у него терпленія)' | 9. s. *vąχtėkėts*: 'kiugrott (выскочилъ)'; tkp. 'kivágta magát' | 10. s. *tūsė kīn . . .*: 'a szájába vette, a fogaival átfogta (въ ротъ взялъ, перекусалъ)' | 11. s. *pō sūmėltėptėstė*: 'az erdőbe futott vele (az asszonnyal) együtt (въ лѣсъ побѣжалъ съ ней вмѣстѣ)' | 11. s. *ēra*: 'minden időre, örökre (вовсе)': 'magához (lakóhelyére) vitte őt minden időre (вовсе къ себѣ тащилъ ея)'.

4. 2. s. *k'ōlėχ* 'nép', nem 'holló', mint az adott fordításban, melynek *k'wɵlėχ* az alakja, mint alább a 21—22. sorokban | 2. s. *ērwėstėsän*: 'elkezdte fakgatni, kikérdezni (сталъ донимать: *ērwėstäχw*, выспрашивать)' népét | 3. s. *k'wąnė k'ąswė*: 'ki tud felőle (кто его знатъ)'; *k'wąnė* = **k'wąn-nė* 'kitől' | 5. s. *vɵtkės*: 'egy vízi szörnyeteg, mamut (маментъ)'; l. ui. II : 0327. l. | 5. s. *jąlė sąuląus*: *oąmp k'ulmė sąulėstė* 'az eb a halat elnyelte s elfutott (собака рыбу проглотилъ и побѣжалъ)'; tkp. 'bekapta szájába'. | 7. s. *rāpɣės*: *ōχwtės viťėn lėsėn-kēt, ąsė poχšitoali*; *jūntėp viťėt ąsė rāpɣi, sɵjė oat sɵjti* 'ha követ dobtál a vízbe, az csak úgy fellocsog (бухнетъ просто); [de] a tű [a vízbe dobva] csak hullámgyűrűket alkot (маленькій валокъ пойдетъ), zaja nem hallik'. Az 'Erdei bálvány' noha három ölnyi s még pánczélruháját és kardját is felöltötte, bűvös erejével mint akár egy tű halkan jut a víz mélyébe, nagy hullámzás nem támad nyomában | 7. s. *soät tąulėmišt . . .*: 'elmúlt egy hét s csak a vízi szörnyeteg végső darabjai maradtak meg (недѣля прошла и только концы мамента остались)' | 8. s. *soät täl . . .*: 'az ő hét öl hosszú hajfonatai (ея косы съ семи сажень длиной)' | 11. s. *vuor-jälvėl*: 'erdei manó (лѣсной)' | 13. s. *vūs-kīn*: 'a manó végső darabjait haza dobálja a várkerítésbe (концы лѣснаго домой въ ограду брасывать)' | 14. s. *kwōrėχ* (s nem *k'worėχ* mint a kiadásban): 'varjú, csóka (ворона)' | 15. s. *śomė*: 'kedves (милая)' | 16. s. *k'otė oat kāśėloąlilen?* 'nem vetted-e valahol észre (гдѣ нибудь не замѣтила-ли?)' | 17. s. *vuor kėśniśt*:

'midőn vadászol (когда лѣсуешь)'; *cuor kinsi* 'vadászik', tkp. 'erdőt kutat' | 18. s. *kēlp-säm:* 'vércsepp (капля крови)' | 21. s. *k'wəlēχ:* 'holló (воронъ)' | 26. s. *vätė* (instrum. *vätä-l*) = KLV. *vätä* 'nyírhéj-kártus, kis bödönféle (a minőben a halzsírt is tartják, вотланъ)' | 28. s. *ėsėps:* 'leszállott (сяла)', *nēk'wi:* 'orrával szedeget, csipeget (madárról, клюетъ)' | 30. s. *lētänėl . . :* 'farkánál fogva megragadta őt s a földhöz ütötte (за хвостъ поймалъ ея и о землю ударилъ)'; *šämė omnan tajwės* 'én agyonütöttem, megöltem őt (я ударилъ, убилъ его)', KV. *šämė* = ÉV. *śama, śam: ś. rātitä* 'agyonüti őt', *tēstė* tkp. 'ette'; l. alább 517. l. **7.** 23. s. jegyz.

5. 2—3. s. *k'ōnt ätəχ . . :* 'midőn elkezdte a had gyüjtését, a hold teli volt mint egy doboz fedele; midőn befejezte *(pąnsėstė)* a had gyüjtését, a hold végét érte (когда онъ началъ войско собирать, мѣсяцъ полной былъ какъ крышка бурака; когда кончалъ войско собирать, мѣсяцъ кончался)' | 2. s. *jūtkėn:* 'kerek doboz, melyben tűt, czérnát s rongyokat tartanak (круглой бурак, въ которомъ иглы, нитки и лоскутья держатъ)'; *älė* 'fedele (крышка)' | 5—6. s. *ąlė-mät k'ōntnė . . :* 'vagy had, vagy vendégség érkezik; mint tetején levágott erdőjű földfok mozog előre mi felénk (либо войско, либо гости идутъ; какъ отсѣченной на верхушкѣ лѣсной мысокъ подвигается къ намъ)'. Az erdő teteje a maga természetességében nem egyenletes (egyik fa magasabb, a másik alacsonyabb); ha a fák tetejét lemetszik, az egyenletességet mesterségesen el lehet érni: a közeledő had nagy sokaságával ily egyenletes magasságú mozgó erdőhöz hasonlít | 8. s. *ēlt:* 'elől, a had élén fut (на передн войска бѣжитъ)'; *piš-poχ vōŋk'ėm . . :* 'czombját csapdossa a mint fut (хлопатъ свои холки какъ бѣжитъ)' | 8. s. *pōś:* 'sógor, a feleség fitestvére (своякъ)'. Az 'Erdei-bálvány' felesége elrablóját 'sógornak' nevezi s alább (**7.** 19. s.) az idősb kondai fejedelem is igy mondja öccsének: 'üldözd Erdei bálvány sógorodat *(pōśėn)*' | 9. s. *sąlė-jiw . . :* 'karócskával, füvecskével körülkerített városod soká vagy rövid ideig bírja-e?! (жалинкомъ, травинкой огороженной твой городъ долго-ли, коротко-ли терпитъ?!)' A nagyobb erejében elbizakodott ellenfél a kondai fejedelem várának czölöpjeit karónak, 'fű-fának' gúnyolja. E párhuzamos kifejezésben a *jiw* 'fa' szó illik a 'karóhoz', de nem a 'fűhöz' *(pumjiw)*, ez esetben tehát alkalmazása csak értelem nélküli ismétlés; l. fent 511. l. **1.** 12. s. jegyz. | 10. s. *tūlė:* 'keskeny, kis fejsze (узкой, маленькой топоръ)'; l. erre vonatkozólag ui. II: 0550. l. | 12. s. *k'ūrėm oąjŋėl šėunė . . :* 'három versztnyire hordta el a nyíl magával (на три версты утащила стрѣла съ собой)'; l. a nyilazás rendkívüli erejére nézve ui. II: 0547. és 0636. l. | 12. s. *ōršėn tuńšit . . .* 'egy rőfnyire a földbe ásódott

(на аршинъ въ землю рылся)'; *tuńšit* rendesen a magasság, itt a mélység határozója (*tuńšiŋ* 'magas') | 13. s. *lăkwèlts . .*: 'kiugrott, visszafelé futott (выскочилъ, назадъ бѣжалъ)' | 17. s. *vińšt*: 'éppen most (тожно теперь)' | 18. s. *vuotèmtèstè*: 'a had mögé szélkép fútta el (за войско как-бы вѣтромъ унесъ)' | 18. s. *kʻur*: 'széle vlminek (край)', *sąuľèχ-tēp*: 'vékony gabonaszem, ocsu (тонкое зерно, мякина)' | 21. s. *ńōtθχ*: 'segíteni (способить)' | 22. s. *tąľè-sǝm* 'az ujjnak tapintó húsos, puha vége'; *nǝŋkʻwè lōtèlst*: 'bőre az ujján levált (кожа его на пальцахъ отстала)', *tūp-näl äli koät-päľèm nǝŋkʻwè lōtpès* v. *lōtlès* 'a tenyeremen a bőr az evezőtől fölrepedt, elvált (на ладони весломъ кожа отстала)' | 23—31. s. A bátya az ő segítségét kérő öccsének azokkal a sértő szavakkal üzenget vissza, melyekkel emez őt a háború ellenzése alkalmával illette; l. fent 512. l. 2. 4. és 6. s. jegyz. | *kiutät*: 'hadd köszörülje rajtam, fölöttem (пусщай точить на мнѣ)' | 29. s. *tērèŋäi' jēmti*: 'élénk, friss, ügyes lesz (проворной будетъ)' | 32. s. *jelpèl ēkwètäm*: 'új feleségét (новую хозяйку)'; t. i. a legifjabbat küldi, még pedig már nem puszta szőüzenettel, mint az idősebb feleségeket, hanem kedveskedő ajándékokkal. Ebből látja a bátya, hogy a veszedelem komoly | 33. s. *ńąǝr-vuj*: 'idei ellésű csikó (нынѣшній жеребенокъ)', *sūpèl-vuj*: 'tavalyi ellésű, másodfű csikó (лонскій ж.)' | 33. s. A *śińiŋ toąs* kifejezéshez a közlő a következő magyarázatot fűzi: *jāŋkèm vōj, pōľèm vōj śińi* 'a jegesedett zsír, fagyott zsír *śińi*' a. m. *ătèŋ kʻąrè* 'ízletese, java', miből valószínű, hogy a közlő a *ś. t.* szavakat csikózsíros tálra értette. Tényleg egészen hasonló kifejezés: KLV. *ńaur-vōj śuńiŋ tas* 'csikózsírral bőséges tál' (III : 357.), Reg. *ńąor vuoi śuńing toąss, sobol vuoi ś. t.* = ÉV. *ńawèr-vōj śuńiŋ kiwr, sūpèl-vōj ś. k.* 'csikózsírral, lófizsírral bőséges tál' (III : 220—21., IV : 127.), a mint a magyarázatnak is van megfelelője a szövegben: *jāŋkèm vōj, pōľèm vōj śuńiŋ kiwr* 'jegesedett zsírral, fagyos zsírral bőséges tál' (III : 199.), *tūr-tēp, śuńä, Ās-tēp śuńä* 'tavi eledel bősége, obi eledel bősége' (III : 146). Ezek szerint KV. *śińiŋ*=ÉV. *śuńiŋ* a *śuń* 'bőség, áldás, jólét' szóból (l. I : 181. l.); sőt valószínű, hogy a *ńąǝr-vuj, sūpèl-vuj* jegyzésben a *vuj* 'állat', e h. *vōj* 'zsír' félreértés a közlő, vagy magam részéről | 33. s. *toąs*: *tenè toąs* 'evőedény, tál (чашка)'; fatálat értenek rajta | 33. s. *tąut-ńilèm*: 'láng (пламя)' | 34. s. *kʻul*: 'posztó (сукно)'. A 'tűzlánghoz hasonló *posztó*', mellyel az ifjabb fejedelem bátyját megajándékozza, emlékeztet arra, hogy az egykor Nachracsiban őrzött s állítólag a hittérítőktől elpusztított kondai főbálványnak 'egész tiszteleti helye, de különösen ülése *bíborszínű posztóval* volt díszítve', valamint hogy házikója előtt *bíborszínű ruhákban* állottak őrt hívei (l. ui. II : 0165. l.). Úgy látszik, hogy az itt említett vörös

posztó s csikózsíros tál ajándékok — mely utóbbi mint bálványoknak nyujtott áldozat a Konda vidékén is igazolva van (l. ui. II : 0468. l.) — a régi áldozati eljárás képzetkörébŏl valók | 35—6. s. *jąl ąsmät . . :* 'az alsó párnáról a felsőre emelkedett (съ нижней подушки поднялся на верхнюю)' | 37. s. *lθγa . . :* 'pár lovat fogott be (впрегъ пару кони)' | 41. s. *jäγänl-pĕu* 'atyafi', a közlő szerint 'férfi unokatestvérei (двойродные братья)'. Más világon élő (meghalt) atyjafiaihoz megy, hogy őket hadba vigye, mert az élők elpusztultak | 41. s. *soät k'θm śĕkänl . . :* 'a hét férfi anyjához ment', noha az anyákat nem vitte hadba. Az 'anya' említése csak az utóbb következő 'hét férfi atyja' *(soät k'θm jäγänl)* kifejezéshez alkalmazkodó párhuzam kedvéért történik; l. fent 511. l. **1.** 12. s. jegyz. | 43. s. *pąjrĕχś = tōrĕmśiśkwĕ* 'úr isten (господь богъ)' < tat. *bθjθrθkčĕ;* a felsőbb hatalmak beavatkozásáról a hősök küzdelmeibe l. ui. II : 0649—0653. l. | 45. s. *śoąk' :* 'kalapács (молотокъ)' | 52—54. s. Az ifjabb fejedelmet a győző ellenfél elevenen viszi haza, hogy tagjait külön-külön ledarabolva áldozatul az 'eleven bálványok' elé hányja (l. ui. II : 0666. l.); de már előzetesen kiszúrja egyik szemét, levágja egyik fülét s megtöri egyik kezét s egyik lábát, a mint ez egyébként női ellenfélnél szokás (l. ui. II : 0671. l.) | 50. s. *ji-poąlt vuitaχtθχ :* 'utánuk eredt üldözve (погнался за ими)'.

6. 1. s. *k'ōntĕt el-poąlnĕ . . :* 'az ő seregüket megelőzte, előre elfutott az ő városukba (ихъ войско опередилъ, впередъ убѣжалъ въ ихъ городъ)' | 3. s. *lĕlĕŋ pupĕχtmĕ . . :* 'az eleven bálványokat megölte (живущихъ шайтановъ убилъ)' | 4. s. *pūrlaχtθχ . . :* 'a nők eljöttek őt (a bálványt) megtisztelni, megvendégelni (женщины пришли его подчивать, угостить)' | 6. s. *kwösnäs-mäntĕl . . :* 'az ablakon át dobták be a lóbőr-zsákot a bálványhoz, maguk nem mernek a házba menni; hálából hozták el neki az ifjabb fejedelem testét (черезъ окно бросили мешокъ изъ конской кожи, сами въ домъ идти не смѣютъ; для благодарности принесли ему тѣло маленькало князя)' | 9. s. *pēstĕlĕstĕ :* 'feloldotta (развязалъ)' | 11. s. *pēs-k'oįtĕl jeltĕs :* 'öccse fölépült (kigyógyult), olyan lett mint előbb volt (братъ исцѣлился, сталъ какъ прежде)'.

7. 1. s. *oątĕm-pĕl . . :* 'az emberek is elhullnak, az erdő is vész (люди пропадутъ, лѣсъ падетъ)' | 2. s. *sθj :* 'fenyővel és nyírfával benőtt homokos vidék (боръ)' | 3. s. *ńθurĕ mätĕrnĕ tąχlĕs :* 'valami erős ember akadt elébe (какой нибудь сильной человѣкъ попался ему)' | 4. s. *sθpi tołĕmäts :* 'eltört (изломался)' | 4. s. *näi' k'wąn-nĕ-sĕ-när tĕmlĕ :* 'te kiféle vagy? (кто ты такой?)' | 5. s. *Jąl-nąjĕr :* 'Alvilági fejedelem'; l. e mythikai személy tárgyalását ui. I : 0398—0404. l. | 9. s. *Oąs-ōtĕr :* 'Obi fejedelem'; l. a róla tudomásra jutott adatokat ui. II : 0189—

0190. l. | 11. s. *mąrė* (tő: *mąrä-*): állítólag 'hólyag a réczefajták torkában, mely megtelik, midőn a vízbe merülnek (пузырекъ въ горлѣ утокъ, которой когда въ воду нырятъ, наполнится)' (?); *säľiŋk*: 'a vízben alámerülő réczefajták torkából fölemelkedő buborékok (пузырки, которые подымаются изъ *mąrė* въ водѣ)'; vö. ÉV. *mārä, vit-m. pajtaχti* 'buborékok szállnak föl (főnek) a vízben', KLV. *mąr, wüť-mąr* 'vízi buborék' | 12. s. *k'ūľilätŕėt*: 'fölemelkednek a vízben (подымаются въ водѣ)' | 14. s. *elė k'wąsė k'ōntijo* 'a mint előre néz (какъ онъ впередъ гладитъ)'; a *-jo* végzet értelméről nincs tudomásom, talán a regei elbeszélésben használatos archaismus | 15. s. Az 'Erdei bálvány' segítő társának nevében: *jot*: 'közép (средина)'; *käumėŋ* a közlőnek érthetetlen, azt sejtem, hogy *Käu-mėŋk* 'urali menkw' (vö. különben KV. *käu* 'malomkő, жерновъ'); *voąŋ* 'erős (сильной)' | 16. s. *jit vujtitėn* 'üldözve futnak utána (гонятся за имъ)'; *jit* = *ji-poąlt* 'utána' | 17. s. *elė tūlėst*: 'a mint az idősb fejedelmet megpillantották, azonnal elfutottak utjokból külön-külön (какъ они *jäni ōtėr* замѣтили, сейчасъ побѣжали изъ своей дороги розно)' | 17. s. *äkwän joχtk'ėtseł*: 'együvé jöttek, az ifjabb fejedelem utólérte bátyját (сошлись, *viś ōtėr* достигъ брата)' | 22. s. *älkäta*: 'verekesznek (дерутся)' | 23. s. *k'ōnił tēstė*: 'hanyatt borította, hátára vetette (навалилъ на спину)'; *k'ōnił tēχw* 'hanyatt vetni, vágni' olyan kifejezés, mint fentebb *śämė tēχw* l. 514. l. 4. 30. s. jegyz. | 23. s. *tōk'*: 'a torok közepe, a torok csutka'; a 'férfi torokcsutkáját döfni való szent vas' a hősök szúró kése; l. erről ui. II: 0662. l. | 24. s. *kăs*: 'zseb (карманъ)' | 26. s. *mąri . .*: a közlő szerint: 'Hogyan akarsz te engem egyszerre átszúrni?! (какъ ты меня вдругъ проколоть хочешь?!)' s ugyanily fordítással másik példája: *mąräst* v. *mąri k'ėmlė nėŋk'wė võtėmlės* 'mikép keletkezett hirtelen szél? (какъ вдругъ вѣтеръ сдѣлался?!)'; de ismeretes szó ÉV. *mori* 'hitvány, értéktelen, hiábavaló, közönséges', tehát nyilvánvaló, hogy a legyőzött hős itt az ellen tiltakozik, hogy őt mint valami hitvány ellenfélt akarják az Égatyához való felkiáltás nélkül leszúrni | 27. s. A hősnek azt a kijelentését, hogy ő '*Tōrėm* nemzette, harmad napon született ember' akkép értelmezem, hogy ő nem mint más emberfia, kilenczedik hónapra, hanem mint istentől származó lény, igen rövid idő alatt, már harmadnapra érett meg születésre; isteni eredetének erre a bizonyságára hivatkozik, midőn azt követeli, hogy győző ellenfele 'kiáltsa föl lelkét égi atyjához'; l. erre nézve ui. II: 0662. l. | 28. s. *ťėlėm nėŋk'aľ qjŕän*: 'kiáltsd előbb lelkemet istenhez s azután szúrj belém! (реви прежде мою душу къ богу и потомъ коли!)' | 29. s. *nėŋk'aľ k'ośértaχts*: 'nyakát fölfelé nyujtotta (fordította), hogy fölkiáltson (потянулъ шею на верхъ, чтобы ревѣть)'; vö. *k'ośėr jiw* 'görbe fa, mely

ide-oda hajlik (кривое дерево, туды-сюды гибатся)' | 32. s. *näi̊'-śëu tą̄χėm-ńoul' tēp k'ạr . . .* 'te afféle tetűvel táplálkozó, ki ismer téged?! isten nem ismer (ты такой вшами питающій, кто тебя знатъ?! богъ не знатъ)'.

8. 2. s. *äkwän k'ōntk'ėtseì:* 'együvé jöttek, találkoztak (сошлись)' | 7. s. *pəsė:* 'bozasör (брага)'. A háború befejezése után rendesen tort tartanak; l. ui. II : 0683. l.

XVIII.

A **Tārjäim-K'ōrjäim** fejedelemről szóló hősi ének regekép előadott vázlatát a felsőkondai *tumėn*-tavak csücskében torkolló Jevra folyó *(Jīwr-jō)* mellett fekvő *Jīwr-pëul*-ban jegyeztem föl *Raχt-pëulėŋ nē Jēkwėś-oą Naťosa Kątėmėś* (Натеса Егоровна Катмышова) asszonynak, *Jīwr-pëulėŋ k'əm Mąχś-pëu Joąkėp Kārtė* (Яковъ Максимовъ Картинъ) feleségének közlése szerint 1888. november 6-ikán.

Ez ének hősének tiszteletéről nincs semminő értesülésem s a szövegben sem találunk erre nézve utalást. Ezért nem tárgyalom a bálványistenségek sorában, bár kétségtelen, hogy az itteni hős is hasonfajta; hiszen ő is, mint az előbbi énekben az idősb fejedelem, öccse nejéért vív csodás eseményekkel kapcsolatos harczokat, sőt a szerzett nő itt is éppen az 'Égszéli ötven fejedelem *(Tōrėm-sėìlėkėŋ-ätpėn-ōtėr)*' leánya (l. II : 222. l.).

1. 1. s. *jätėr:* 'fajd (польникъ)'; *ponsi* 'a fajd- és réczefélék farka (хвостъ польника и утокъ)'; *sāŋės* 'zsombék, kis halmocska a lápban (кочка въ болотѣ)' | 2. s. *ōńť:* 'szarv (рога)'; *vəs:* 'ruha (одежа)'; *k'əŋγ́ä-k'ōr jąk':* 'rénbikabőrből készült sapkás suba (малица)' | 4. s. *voąγėŋ k'əŋγ́ä:* 'erős rénszarvas (сильной олень)'; *ńəurä k'.:* 'hatalmas rénszarvas (крѣпкой о.)', *ūnėk:* 'keskeny (узкой)' | 5. s. *voąnt:* 'feleség (жена)' | 6. s. *ōrės:* 'csík a rénszarvas bőrén (полоса на кожѣ оленя)'; *ōrės-pōχėp vuj:* 'fekete oldalú rénszarvas (чернобоковой олень)'; tkp. *ōrės:* 'fahasáb (полѣно)', a rén oldalán levő fekete csíkok oda rakott fahasábokhoz hasonlók | 7—8. s. 'Egyik lépésüket a homokosfenyvesből *(suj)*, másikat a vörösfenyvesből *(k'ərėp)* teszik (lépik, állják; одинъ шагъ ступатъ изъ бору, другой изъ ельнику)'; oly gyors a haladásuk, hogy minden lépésüknél különfajta erdők váltakoznak | 9. s. *sėr:* 'homok (песокъ)'; *rēkw:* 'meredek part (яръ)'. A rének oly erős taposással lépnek a homokba, hogy a fölcsapódott homok egész meredek útoldallá válik | 14. s. A hős 'kiugrott szánjából, kezében fejsze, a fenyőt kivágni akarja (выскочилъ изъ саней, въ рукѣ топоръ, рубить хочетъ сосну)' | 19. s. *jäχtinėm = jäχtilėm* | 19. s. *oąmp-jer-nąn-*

pĕu! a felső kondai vogulban gyakori szitokszó; l. pl. *oąmp järn' nēnė pĕu-oąmp* 'kutya rágta picsafi kutya!' IV : 371., 375., 376., *oąmp jern' nōnė-powi* IV : 253. | 20. s. 'Rögtön ledőlsz (сейчасъ падешь)'. A közlésben nincs felvilágositó adat arra nézve, hogy a hős miért nem kimélte ezt 'a föld teremtésekor, víz teremtésekor termett' csodás fát (l. ui. II : 0341. l.), bár föltehető, hogy ennek komoly oka lehetett. A bálványokat s a vallásos tisztelet egyéb tárgyait csak a legnagyobb elkeseredésben bántalmazzák. | 22. s. *kʻōnti mėnnėn mēnt:* 'a mint most a háborúba méssz (какъ теперь въ войну идешь)'.

2. 2. s. *sąθrθχ nąwilėm:* 'vágni kezdem (рубить стану, зачну)' | 3. s. *rēχtkʻąts:* 'három éjjel s nappal rezgett a föld (три сутки тресласъ земля)' | 5. s. *tōrtäm ōlat:* 'az ajtók be vannak zárva (двери заперты)' | 5. s. *ju päsėpėnė . . .:* 'nem tudnak bejutni a kerítésbe (попасть не могутъ въ ограду)' | 6. s. *ūs-kʻąykʻa . . .* 'a három testvér a három lóval a kerítésen *(ūs)* át vetették magukat (три брата и три лошади черезъ ограду бросились)' | 7. s. *kʻwąnärt . . .* 'miféle emberek érkeztek? (что за люди пришли?)'; *kʻwąnärt* ebből: *kʻwąn-när*, l. Vogul Nyelvjár. 198. l. | 8. s. *vątäm:* 'kért (просилъ)' | 9. s. *ju pąrwėlėmišt:* 'midőn a kerítésen át ugrottak (когда черезъ ограду скочили)', vö. ÉV. *porγi* 'ugrik'. Hogy miféle rendeltetése volt az említett 'Égatyától kért aranyláncznak' a vár biztossága szempontjából, a közölt szövegből nem világos; de hasonló védelmi készségről másutt is találunk említést; l. ui. II : 0568. l. | 10. s. *kwän leutelkän:* '(kardod) húzd ki, vedd ki! (выними!)' | 11. s. *leutėsnėm = leutėslėm; leutinėm = leutilėm* | 11. s. *ēlėmkʻolės päyk kästėl:* 'emberfejért (kedvéért, a végből; за голову человѣка)' | 12. s. *kwäl-kīnėl:* 'a házból (изъ избы)' | 12. s. *tąu sēlėkʻats:* 'hozzákapott a kardhoz (хватился на саблю)'; vö. *täu älkʻatθχ pūkʻtės* (v. *sēllkʻatės), oąnėm sēlėstė, am täwäm elė vąkʻtėslėm* 'ő verekedni kezdett, reám vetette magát, belém kapott, én őt ledobtam (онъ драться поймался, на меня кинулся, поймался, я его бросилъ)', *vuj-ańšuχ oąnėm sēlėstė:* 'a medve reám vetette magát (медвѣдь на меня скинулся)' | 14. s. *elāl' nokʻtės:* 'nagyon kérni kezdte, unszolta (шибко сталъ просить)' | 16. s. *piś:* 'csípő (стегно, холка)'; *jąχśėp:* 'a lábak köze (промежутокъ между ногъ)' | 17. s. *jąlė ąjmäts:* 'végezte; két darabba hasította (кончилъ, разсѣкъ на двѣ части)' | 17. s. *tokʻo pėlmės:* 'úgy megijedt (такъ побоялся)' | 18. s. *pō tāräts:* 'fölfutott a hegyre (на гору побѣжалъ)'; *tāräts = kʻąitės* 'futott'.

3. 2. s. *vėrėn:* 'udvar (дворъ)'; 'udvar' alatt a baromkert a benne levő istállóval s ólakkal értendő | 2. s. *lėmėś:* 'hitvány, elhanyagolt, ronda, korhadt, silány (худой, гнилой)'. A *-kʻolė* végzet a felsőkondai vogulban kicsinyitést s evvel együtt lenézést

jelent, pl. *ańšuχ-k'olė* 'aggastyán, nagyon öreg kicsike' (IV : 252.); itt a hátravetett jelzőhöz csatlakozva *vərėn-lėmėś-k'olė kiwernė* 'udvar rondácskába' = 'ronda udvarkába, istállócskába' | 2. s. *lėkėmēstė :* 'dobta, vetette (спехнулъ)' | 7. s. *l'uńśėm ujim :* 'sírt, midőn utóljára látta pánczélruháját (плакалъ когда въ послѣдній разъ видѣлъ свою кальчугу)' | 8. s. *l'äl'l'əχ* (praes. 1. *l'äl'γąm):* az eljegyzési alkuvásokat végezni (высватать)'; l. ui. II : 0714—21., 0725—0727. l. | 8. s. *ńūp-päsėn :* 'lakodalmi vendégség (свадебный пиръ)'; l. ui. II : 0736. l.

4. 4. s. *suttėläχw :* 'űzni, hajtani, pl. lovakat (гонять, на пр. лошадей)' | 5. s. *pujin :* 'fönn a hegyen (на горѣ)' | 7. s. *käśät pätmät k'ōlėstė :* 'meghallotta, midőn öccse elesett (услышалъ когда братъ палъ)' | 8. s. *väräti :* 'igyekszik, akar (старатся, хочетъ)' | 10. s. *k'ōltėnän = k'ōltėlän :* 'mutassátok meg! (укажите!)' | 11. s. *tąul-uil :* 'azután (потомъ)' | 12. s. *məl-soąm :* 'az előszöglet (передній уголъ)', mely az ajtóval szemben van; l. ui. I : 199. l. | 15. s. *sėrėχtėsän :* 'megijesztette őket (испугалъ ихъ)' | 15. s. *k'ątė oąlmėm-k'ąrt . . :* 'kiki a hova jutott, oda repült el (куды кто попалъ, туды улетѣлъ)'.

5. 1. s. *səs-lə = k'əŋγä-lə (k'wəńγė-lə)* 'rén-ló'; *səs-ləγėŋ k'əm* a fordításban ugyan 'rénparipás ember', de minthogy egyébként nincs adatunk, hogy a gyönge hátú rént paripául használnák (l. ui. II : 0622. l.), kételkedem ez értelmezés helyességében s most valószínűbbnek tartom, hogy *səs-lə* mint összetétel tulajdonkép a 'vonó jószág' ('rén és ló') közös kifejezése, minélfogva *səs-ləγėŋ kəm* nem rénen, hanem lovon űlő ember lehet | 2. s. *jīt vujtawė :* 'valaki üldözve hajt utána (кто нибудь гонятся за нимъ)' | 3. s. *ńōlėl läjwės :* 'a nyíllal meglőtték (стрѣлили его)'; *jūtpän, sėrjän tārė läjwės :* 'pánczélruháján keresztül hatolt a nyíl (скрозь кальчугу пролетала стрѣла)'. A kard (melyet a nyíl aligha fúr át) csupán a kifejezés párhuzamossága miatt van említve (l. fent 511. l. 1. 12. s. jegyz.); *ńouletän k'ojwės :* 'a nyíl húsát érte (захватила стрѣла его тѣло)' | 4. s. *jolėsaχtəχ pömtės :* 'kérőre fogta a dolgot (отпроситься сталъ)'; l. a legyőzőtt fél kegyelemkérésére vonatkozólag ui. II : 0673. l. | 5. s. *lėlėŋnė :* 'elevenen (живой)' | 9. s. *särė voąnė lėlėŋ :* 'nagy nehezen (alighogy, épen csak erővel, сильно) eleven' | 10. s. A *Jotėntėr k'ūlėŋ ūs* városnév az irtisi osztják vidék *Ēmder-voš, Ē. tōr, Ē. jėga* földrajzi neveire emlékeztet (l. e név tárgyalását Pátkanov 'Die Irtysch-Ostjaken' művében II : 259—60. l.); a *Jotėntėr* e szerint így volna tagolható: *Jot-ėntėr* (?) 'középső *ėntėr*' | 10. s. *k'otėl mätnė:* 'nap nyugta (закатъ солнца)' | 11. s. *nēltinėm = nēltilėm* (a *nē'ili* 'előtünik' causativuma): 'vajha szemre vehetném napnyugtáig városomat' | 13. s. *ju ėltąwės :* 'a házba vonszolták (тащили въ избу)' |

14. s. *kʻɵm voɣrėpėsėn?* ʻtalán férjhez mentél, a házba férfit fogadtál (замужъ ты ушла, мужика приняла въ домъ)ʼ?. A hazatérő férj két ismeretlen ifjút talál a házban: azt hiszi, hogy ezek idegen férfitól származó gyermekek, de neje megmagyarázza, hogy az ő fiai; l. e tárgyra nézve ui. II : 0681—0682. l. | 16. s. *kwän äśsam:* ʻmegszültem őket (родила ихъ)ʼ; az *äńśi* ʻbírʼ egyszersmind ʻszűlʼ jelentésű | 16. s. *kʻɵmlė jėmėtsėn?* ʻmi történt veled? (что съ тобой встрѣчалось?)ʼ | 19. s. *jąl älwėsėm:* ʻmegsebesítettek engem (уранили меня)ʼ | 20. s. *vątėnän = vątėlän:* ʻhívjátok ide (зовите его сюды)!ʼ | 21. s. *śärtėsäχw:* ʻfricskázni (щелкать перстнями)ʼ. A fiúk nagybátyjukat jobbra balra fricskázzák homlokán (nem ʻarczánʼ, mint a fordításban) azért a hűtlen közömbösségért, hogy nem ment bátyja segedelmére, mikor ez éppen ő miatta, hogy t. i. neki feleséget szerezzen, ment a veszedelembe | 21. s. *tėtė mɵnė oąlmau:* ʻide esik, oda esik, fölemelik őt (fricskáikkal; сюды падетъ, туды падетъ, подымаютъ его)ʼ | 23. s. *jąlė śökörlės:* ʻmeghalt (умеръ)ʼ | 24. s. *jąlė śäptėstėn:* ʻeltemették (похоронили его)ʼ | 24. s. *soątėn tąulėp tėnė:* ʻaz étel egy hétre elég volt (пища хватила на недѣлю)ʼ; l. a halotti torra vonatkozólag ui. I : 0197—9. l.

XIX.

A **Polèm-isten öreg** *(Polėm-tąrėm ąjkä)* néven ismert pelimvidéki bálvány hőslő énekét *Mėsi-pauliŋ χum, Pėtėr-pi' Jepjėm Jurjop* (l. fent 439. l.) közlése nyomán 1889. márczius 20-ikán jegyeztem föl Berjozovban. A hőslő énekek följegyzése északi vogul gyüjtéseim legvégső szakába esvén, aránylag kevés kifejezésük szorult bővebb magyarázatra, miért is a reájuk vonatkozó jegyzetek száma jelentékenyen kevesebb mint más szövegeknél. L. egyébként a vogul-osztják mythologiában nagyszerepű pelimi istenség tárgyalását ui. II : 01—015., 0255., 0268—9. l.

1—15. s. A bevezetés szabályszerűen az istenség szent helyét dicsőíti; l. erre nézve ui. II : 0499. l. | 12. s. A pelimi istenke itt ʻlefelé menő híres folyócskájánakʼ a Pelimkától jókora távolban nyugatabbra folyó *Lozvát* mondja, minek megértésére figyelembe veendő, hogy a pelimi tumėn-tó mellett fekvő szent helyét a felső-pelimi és felső szoszvai vogulságon kívül főkép az alsó-lozvai vogulok látogatják, kik között való tiszteletét az a kis imádságtöredék is bizonyítja, melyet az Alsó-Lozva egyik falujában sikerült tollhegyre kapnom (l. II : 414. l.) | 15. s. *ńoχs-piťi, uj-p.* ʻnyusztfészek, *hód*-fészekʼ (nem ʻmedvebőr-f.ʼ, mint az adott fordításban); az előbbi sorokban is *sėmėl uj* ʻhódʼ, *viγir uj* ʻnyusztʼ; l. fent 437. 191. s. jegyz. | 17. s. *saka talkwä:*

'nagyon alacsony' a párnája. A hős izgalmában nem leli helyét, nem tud elaludni (l. ui. II : 0529. és 0694. l.) : *χujnė mātän at rą̄wi, nētän ūrawė* 'fekvő helyéhez nem illeszkedik (az hol alacsony, hol magas), a nője várja'. A közlőnek utóbbi szavai talán azt a felfogást tükrözik, hogy a hőslendő nőnek szerelmi vágya, illetve távolra gyakorolt igézete okozzák az istenségnek nyugtalanságát s nem önmagának gerjedelme. A nőszerzés hasonló kezdetére más hősi énekekben is találunk adatokat; l. ui. II : 0689—92. l. | 30. s. A 'Szárnyas-istenke öregről' l. ui. II : 0246. és 0691. l. | 36. s. *pom* a közlő szerint a. m. *aśėrėm* 'hideg, fagy' s *pomiŋ vōt* mint ellentétes párhuzam felelne meg a *rēγiŋ vōt* 'meleg szél' kifejezésnek. Az adott fordítás ('fagyos szél három fagya') ezen a magyarázaton alapul, mely azonban, mint erre már Kannisto figyelmeztet (FUF. Anz. VIII: 176), úgy látszik, téves; mert az északi osztjákban *pam* 'Hitze; heisser Dampf in einer Badestube' (Ahlqv.), szintígy Kaz. *pą̆m*, O. *pṗm* stb. 'warmes Wetter, Wärme, Dampf; (sichtbarer) Atem' (Karjalainen: Ostj. Lautgesch. I, 189.), s másrészt minden világos értelmű adat szerint a samán az istenség megjelenését éppen a vele járó meleg szellőben érzi (l. ui. I : 0250—2. és II : 0381. l.). Ezek szerint a fordítás ekkép javítandó! 'Meleg szélnek három melege!' | 41—42., 93—95. s. *ālėm-pālt:* 'túlsó felén' (nem 'bal felén' mint a fordításban); l. fent 436. l. 64. s. jegyz. | 44. s. *uľä-vittal: nājtal kwolt ą̄ńśawė, ēlėm-χąlėsnė χuritä ul voss sunsawė; ta χuripä vēśiŋ nē ti ąlėm, χajtėlėnė porät uś sunsawė* 'tűz nélkül való házban tartják, hogy senki (ember) ne nézhesse alakját; ím olyan szép nő volt, hogy csak akkor nézték meg, mikor nőül kérték'. A nagy őrizet igazi okára nézve l. ui. II : 0702. l. | 45. s. A pelimi ifjú neje a 'Nagy-Ég atyácskától van neki nevezve', t. i. számára van kijelölve (vö. török *at, ad* 'név' *ada-* 'nevezni' s 'odaigérni, megfogadni'). A házasságok vogul-osztják felfogás szerint is az 'égben' köttetnek; l. erre nézve ui. II : 0707. l. | 62. s. A 'nyakát üldöző, derekát üldöző igaz álomból' a hőst szolgája csak kardütésekkel képes nagy nehezen fölébreszteni; l. erre nézve ui. II : 0527—8. l. | 79—82. s. A 'vékony selyem és vékony posztó sok göngyölegje' nődijul szükséges; l. ui. II : 0724—6. l. | 88. s. *vāγėn kwālikėm* ('gyeplőszáracskám') félreértésen alapuló jegyzés e h. *va'iŋ kw.*, úgy mint az ugyanazon közlőtől fölirt Tēk-énekben (II : 51., 433—4. s.); a *χār-puŋkėp* 'rénbika *fején* való' jelző után nem illik a *'váll*-szij' (*vāγėn* 'váll'), ellenben értelmes kifejezés: 'rénbika fején való erős kantárszijacskám') | 98—99. s. 'kis tó, kis tenger nagyságú ház' a bőséges, nagy terjedelmű háznak költői jelzése; l. ui. II : 0569. l. | 100. s. *moj-puŋk: āγi χajtėlėnė χum* 'leánykérő ember, násznagy'; l. erre nézve ui. II : 0697. l.

106—7. s. A közlőnek e szavakhoz fűzött bővebb észrevételét l. ui. II : 0720—1. l.; *sarèlaχte'im:* 'rákötöm, ráerőszakolom magam vkire (навязываюсь)' | 116—7. s. Helyesebb fordítása: 'a ti unszolásotokra, a ti zaklatásotokra üzenetet küldött' | 121—4. s. A szülők a nődij igazolásaképen a leány nevelésének fáradalmaira hivatkoznak; l. erről ui. II : 0720—22. l. | 125—133. s. A nődij átszolgáltatása s átvétele | 135—170. s. A lakodalom *(pūri)* leírása; l. erről ui. II : 0736—40. l. | 192. s. *śorä pati* a. m. *tūjt p.* 'hó hull'; *śora-kė-m* dimin. képzés, mint *tūjti-kė-m* (190. s.). E szó egyébként nem fordul elő gyűjtéseimben s pontosabb értelmét nem tudom | 204. s. *jēlèm* a. m. *tą̄rèm*, osztják ejtése a vogul *ēlèm* 'idő, időjárás' szónak; l. I : 0296. l. | 203—4. s. *ą̄ti jurt :* l. ui. II : 0752—3. l. | 205—218. s. A szerzett feleséggel való boldog együttélés magasztalásával szabályszerűen fejeződik be a hőslő ének; l. ui. II : 0503—4. l. A következő sorokat, melyekben a pelimi istenség azt mondja magáról, hogy születése óta sohasem hadakozott, úgy látszik, a közlő maga költötte s csak azért toldotta az énekhez, mivel ennek végén magyarázatát kértem annak a feltünő jelenségnek, hogy noha ez ének *tērniŋ ērī'*, nincs benne hadi esemény. A valóság az, hogy a hagyomány tud bőségesen a pelimi istenség hadi tetteiről, a mint ezt Gondatti értesülése (l. ui. II : 012—013. l.) s a Regulytól följegyzett nagyszerű *Polm-torom ar* északi osztják énektartalma bizonyítja (l. Oszt. Népkgy. 69—89. l.).

XX.

A Szigva-torkolati **Tàrèm-fi öreg** *(Tą̄rèm-pī' ą̄jkä)'* hőslő énekét *Muuŋ-kēsiŋ χum S'ēmēn-pī' Roťivon Rompanťop* közlése után (l. fent 435. l.) Berjozovban 1889. márczius 7-én jegyeztem föl. L. ez istenség tárgyalását ui. II : 0160—3. l.

1. s. *ōn : lą̄ lātiŋ, jänī'* 'osztják szó, a. m. nagy' | 1—5. és 11—21. s. A bálványistenség szent helyét magasztaló bevezetés; 6—10. és 22—38. s. a köteles áldozatokra figyelmeztetnek; l. ui. I : 0498. l. | 3. s. Az a hely, hol a Szigva a Szoszvába torkollik, két folyó 'elágazásának földje': *tąwli :* 'elágazik' a *tąw* 'faág' szótól | 6—11. s. Ha szánon vagy ladikon a szent hely mellett elutaznak, ott föltétlenül megállanak s ételáldozatot *(pūri)* mutatnak be; l. ui. II : 0467—71. l. | 20. s. *χāŋγawė :* midőn a hal a tengerből az Obba, onnan a Szoszvába s onnan a Szigvába halad, egyre 'fölhág', mint valami hegyre | 33. s. *tōnä :* 'azért' rendelte igézetével az Égatya a torkolathoz, hogy ott a hal fölszállását vigyázza, vagyis hogy a halak mennyiségének kellő megoszlása fölött őrködve a lakosság részére a hal-

bőséget biztosítsa | 37—38. s. A bálványistenség szigorúan figyelmeztet a neki időnként, főkép tavaszkor, járó véráldozatra *(jïr)* is, mert e kötelesség hű teljesítésétől függ ellenszolgálatkép, az ő kegye; l. ui. II : 0416. l. | 41. s. *χą̄nt-χāp:* a 'hadi hajóra' vonatkozólag l. ui. II : 0612. l. | 42. s. *ńūsėm-ą̄jkä:* hogy miért nevezi a 'Szigvatorkolati öreg' a 'Szigvafői öreget' nászrokonnak, arra nézve nincsen adatunk | 45. s. *puŋkä võtim ą̄jkä : puŋkä võtwės* 'feje megőszült, megszürkült (бѣлой, сѣдой сталъ)' | 48. s. *ńoχs-pojk, uj-pojk:* 'nyusztprém-könyörgés, hódprém-k.'; l. ui. II : 0484. l. | 51. s. Az 'egy kötélre kötött hét áldozati állatról' l. ui. II : 0445. l. | 55. s. Népies felfogás, hogy a tüdőbeteg a véres köpés után meggyógyúl | 67. s. A ház körüli hely tele szeméttel s emberi tisztátlansággal, ezért nem alkalmas arra, hogy ott mutassanak be az istenségnek áldozatot | 70—71. s. Az istenségnek jutó áldozati 'gőzről' l. ui. II : 0458. l. | 75—77. s. Az áldozati üst forró vizének egy fiatal fa tövéhez való öntéséről s az Égatyának szánt gőzről l. ui. II : 0459. l. | 80. s. A 'Kaltès rendelte halál' kifejezésről l. ui. II : 048. l. | 93. s. A 'Tårėm-leány asszony' nevű bálványistenség tárgyalását l. ui. II : 0154—6. l. | 94. s. A 'śoper-ezüst, kami-ezüst' fajtákról l. ui. II : 0173—7. l.

107. s. A 'sörös étel, mézes étel' költői jelzés értelméről l. ui. I : 190—1. és II : 0737. l. | 121. s. A 'Szigvafői öreg' bálványistenségre vonatkozó adatokat l. ui. II : 0131—2. l. | 122. s. *jiwä näriŋ : jelpiŋ mā'ės jiwä näriŋi' lāwau, vitä näriŋi' lāwau* 'szentsége miatt mondják a fáját s vizét *näriŋ*-nek', mely azonban, mint más adatokból világosan tudjuk, nem 'szentségest' jelent (a hogyan a magyarázatra támaszkodva fordítottam), hanem 'kárhozatszerzőt'; l. fent 441. l. 1. s. jegyz. | 128. s. A *ńāl-sū* dárdaféle hadi szerszám, mint a közlőnek vogul magyarázatából (l. ezt ui. II : 0548. l.) kitetszik | 130. s. Itt a 'Szigvafői öreg' szintén *ńūsėm-ą̄jkä*-nak nevezi a 'Szigvatorkolati öreget', mint fentebb (42. s.) emez őt; az előbbi leányának is emez *ńūsmukwė* (alább 157. s.), viszont a leány neki *ńūsėm-āγi* (alább 166. s.) | 137. s. *patit kwol:* 'legbeljebb eső ház'; l. erre vonatkozólag ui. I : 282. l. | 155. s. *kart: kēlp lātiŋ; kēlp = śāli kēlp, kart : śāli kēlpnėl tū jāntėm-ut, tū potėltaχtn'-ut* 'vért jelentő szó; *kēlp* a. m. tiszta, híg vér, *kart* a tiszta vérből való odahűlt, odacsomósodott holmi', tehát 'aludt, kocsonyás vér'; *kartiŋ samėl sunsi=l'ūl' samėl* 'rossz szemmel nézi'; tkp. 'elhült, elképedt szemmel (tekintettel)', vagyis bosszusan, dühösen | 162—3. s. *nē-mat la'il-taγėp . . :* 'hogy semmi bele ne akadjon (чтобы ничего не задѣлось)' | 173—4. s. A leányszöktetésről mint a nőszerzés egyik divatos régi módjáról l. ui. II : 0707—13. l. | 189. s. A női szépség 'hajfonata fejlett hajfonatos

nő' stb.-féle költői jelzésére vonatkozólag l. ui. II : 0697. l. | 213. s. *tā!* a bámulás és meglepődés indulatszava, a. m. áh! ejha! | 223. s. *tōntluŋkwė:* 'vendégkép lenni, járni vlhol (гостить)' | 231. s. *ńą̄rėχ: māń ńaurėm kātä ńą̄rėχ* 'a kis gyermek keze zsenge, gyöngécske', *tul'ä-ąulän ńą̄rγėt* 'ujjhegyei puhák, porczogósak' | 284—5. s. A férj lakába érkező menyasszonyt a férj anyja szokta fogadni; l. erre nézve ui. II : 0750—1. l. | 292. s. A 'kárpit mögötti szobarekeszről' l. ui. II : 0741—2. l. | 276., 294., 302—3. s. *ńoχs-sāχi, uj-sāχi:* 'nyusztprémes suba, hódprémes suba' (nem 'rén-bőr suba', mint a fordításban); vagyis gallérján és szélein becses prémekkel díszített kaftánszerű, könnyű suba, a minőt különösen nők viselnek. Ugyanígy 299. s. *ńoχs-pit'i, uj-pit'i* 'nyusztfészek, hódfészek': l. 437. l. 191. s. jegyz. | 311—5. s. Az ifjú pár boldog házas életét hangoztató szabályszerű befejezés; l. ui. II : 0503—4. és 0753. l. | 312—3. s. Van *χą̄tėl-sa'i* 'napsugár', tkp. 'nap-hajfonat' kifejezés (l. ui. II : 0114. l.), de nincs **χą̄tėl-vēś* 'naparcz'. Midőn tehát itt *sorńi saγip χą̄tėl* mellett *s. vēśip χ.* a párhuzamos megfelelő, ez csak a már többször kimutatott eljárással (l. fent 511. l. 1. 12. s. jegyz.), értelmi alap nélkül való utánzása az ez énekben is többször (pl. 189—190., 215—6., 274—5. s.) előforduló *saγiŋ nē, vēśiŋ nē* v. *nāj* 'hajfonatos nő, arczos (szépséges) nő' kifejezésnek. Helyesebb fordítás: 'Felső-Ég atyám aranysugaras szép napot, aranyképű szép napot derített (nyitott) föl' | 314—5. s. *ēlä ą̄lnė* az *ēlä nąmt* jelzője: 'A további életre előre [irányzott] gondunkat vesszük most már elő, kezdjük (nyitjuk) most már meg'.

XXI.

A 'Lopmúszi öreg *(Ląpiŋ-ūs ą̄jkä)*' nevű bálványistenség hősléséről szóló éneket ugyancsak az előbbi ének közlőjétől Berjozovban jegyeztem föl 1889. márczius 8-ikán. Az ez istenségre vonatkozó adatok összefoglaló tárgyalását l. ui. II : 0156—160. l.

Czím: *kaj-sąw:* így nevezte a közlő a jelen ének műfaját, holott rendesen e szóval az imádságokat jelzik (l. ui. II : 0353. l.). Eleinte tévedésnek véltem e megállapítást, de figyelembe véve, hogy Reguly is *käisau*-nak minősíti az Ördögfejedelemnek merőben epikai tartalmú énekét (II : 288.), azt hiszem igazoltnak lehet tekinteni a közlő állítását s hogy a külömbséget a *terniŋ ērī'*-nek mondott előbbi hőslő ének s a jelen ugyancsak békés nőszerzésről szóló *kaj-sąw* közt nem a tartalomban, hanem az előadás módjában kell keresnünk, a mennyiben t. i. az utóbbit talán az istenidéző igék, illetve imádságok *(kaj, kaj-sąw)* hangján éneklik; l. egyébként erre nézve ui. II :

0504. l. | 1—18. s. A hősi ének szabályszerű kezdete a hős díszjelzőinek, szent helyének, tiszteletének és hivatásának megemlítésével; l. ui. II : 0498. l. | 1—2. s. *Tą̄rėm-siriŋ, Kworės-siriŋ : taw Tą̄rėm tārātim χum, sirä Tą̄rėmnėl ą̄li* 'ő Tårèmtól alábocsátott ember, az ő szere (fajtája, hovatartozása) Tårèmtól való'; tehát szószerint: 'Tårèm-szerű, Kworèsz-szerű' | 7—8. s. Pontosabb fordítás: 'Falubeli, városbeli sok sok emberem' | 10. s. 'Hegyes karddal forgó király', mivel *sirej ą̄ńśi* 'kardja van' | 14. s. *iś jänĭmėm* a. m. *ań j.* 'most növekedett'; más vidékeken *iś* helyett *uś, uś-ti, uśt* alakok járják | 16—17. s. *tērėn-kēmpli, χul'-k.*: l. ui. II : 0298—0299. l. | 19—20. s. l. fent 435. l. 1—2. s. jegyz.; az istenség mielőtt tetteinek előadásához fogna, hatalmáról és dicsőségéről zengedez | 21. s. *ērĭ' totnė ērγ'-ą̄tėr :* vö. alább 35. s. *ērγėm oss totilawė ;* l. ui. I : 029. l. | 23—24. s. *ur-mis, vōr-mis :* l. ui. II : 0275—81. l. | 39. s. *ą̄lilālėm* nem 1. személyű, mint a fordításban; helyesen: 'Hadd regélje emberem, [hogy] hét bálvány között győztes férfiú volt a Lopmuszi öreg' | 41—42. s. *ēläŋ, ńūsäŋ :* l. e homályos értelmű jelzők tárgyalását s a közlőnek rájuk vonatkozó magyarázatát ui. II : 0522—3. l. jegyz. | 45. s. *saw jąrnėm :* l. a közlőnek erre vonatkozó észrevételét ui. II : 0157—8. l. | 47—48. s. *ńärė χąut, ń. nāŋk : iś jänĭmėnė mäń χ., mäń n.* 'most növekvő fiatal jegenyefenyő, fiatal vörösfenyő', tkp. *ńärė* 'gyönge, zsenge (csemete)'. A gyalogos vándorútra kelő énekhős fiatal fenyőből való botot *(sū)* vesz kezébe; de kérdés, hogy mi értelme van e bot *ą̄ltmäŋ* jelzőjének? Az adott fordítás az *ą̄lti* alapszó 'told, összetesz, összerő' jelentése alapján e botot '[darabokból] összetoldottnak' veszi s igazolni látszik e felfogást az alább (141—2. s.) előforduló következő változat: *ńärė χąut kitĭ' sū, ń. nāŋk ą̄ltmäŋ sū,* melyben az *ą̄ltmäŋ*-nek 'kettő (kettős)' a párhuzambeli megfelelője. Azonban így is igen homályos, hogy miért kellett az istenség vándorbotjának épen összetoldásra szoruló apró fácskákból állania? Vajjon nem azt jelenti-e tulajdonkép az *ą̄ltmäŋ* itt, hogy a szokásos költői beszéddel *lili ą̄ltitä* 'a lelket (életet) gyarapítja' (l. ui. II : 405. l.), vagyis az istenség vándorútja s ennek jelképes kifejezője az ő vándorbotja a betegeket meggyógyítja? Ha így volna, az alábbi *kitĭ'* mint félreértés eredménye s népetymologia volna érthető | 49. s. *ti ľūľmėm : ti minsėm* 'ím elmentem'.

54. s. *jolėn χuji : kwolänl jol-manėmtim, alwäst* 'házuk lerombolva, megölettek' | 61—62. s. Az áldozati állat vérével történő gyógyításról l. ui. II : 0455. l. | 69—72. s. Az istenség az életre kelt szamojédokat az ő szent helyére való zarándoklásra szólítja | 85—89. s. A hősök erős álmáról l. ui. II : 0526. l. | 96. s. Az 'egy kötélre kötött hét szarvas állatról' l. ui. II : 0445. l. | 97. s. *pēŋγuŋkwė :* l. e kifejezés s a hozzáfűződő foga-

lom tárgyalását ui. II : 0354—5. l. | 99—106. s. A *tɑ̨l* és *mos* betegségjelzésekről, úgyszintén 'az alvilági és fekete *χiń*-re' vonatkozó képzetekről l. ui. II : 0297—9. l. | 111—2. s. Az áldozatnál szereplő gőzölgő edényekről l. ui. II : 0458. l. | 113. s. Az áldozati állat bőrének fára való akasztása tárgyalva ui. II : 0459—60. l. | 116—7. s. *tërën-këmpli, χuľ-k.*: l. ui. II : 0299—0300. l. | 118. s. Az Égatyának hét áldozatot rendel a bálványistenség, önönmagának beéri hárommal: 'Nekem három elég *(ānėmnė χūrėm tauli)*' mondja a közlő szerint (l. ui. II : 159) | 137—138. s. A 'hegyi s erdei tündérekről' l. ui. II : 0275—81. l. | 156—7. s. *manä totn' ojnė totwäsėn, manä ālentėn' ojnė ālentawäšėn?* olyan költői kifejezésnek látszik, mint *manä ľāŋχiŋ uj ľaχ totsėn* 'minő üzenetes állat [hordta] üzenetet hoztál?', *am totėm ľāŋχiŋ uj ľāŋχėm* 'a tőlem hozott üzenetes állatbeli üzenetem' (I : 79.), *sōp-ńelmtal jąmės uj ēlä ūnleï* 'szájtalan-nyelvtelen (néma) állatkép ülnek tovább' (II : 248.), *kit pāl ɑ̄lnė ńuli uj ness tūšťatimēn* 'két felől levő eskübeli állatkép csak úgy állunk egymással' (II : 195.), *akw' vāγėn tōχi uj mēn ti ūnttĭlimēn* 'mint egy vállú *t.* állat (váll a váll mellett) ülünk mi le' (II : 34.) stb. De az *oj* alak arra figyelmeztet, hogy talán nem is az *uj* 'állat' szó van mindezekben, hanem az ÉO. *oi* 'Glück, Gut' (*oiaŋ* 'glücklich', *oiɻa* 'ohne Glück, unglücklich' Ahlqv.), vagyis a kifejezés olyan, mint a mi beszédünkben: 'minő *szerencse* v. mi *jó* hozott?' | 169—170. s. *ɑ̨ti jurt:* l. a közlőnek e kifejezéshez mondott magyarázatát s az ehhez csatolt észrevételt ui. II : 0752. l. | 180—4. s. Az ifjú párt fogadó anyáról s a 'kárpit mögötti szobarekeszről' l. ui. II : 0741—2. és 0750—2. l. | 194—6. s. 'Az úri asszony, úri ember boldogságával való szép napok' említésével szabályszerűen fejeződik be ez a hőslő ének is, úgy mint a két előbbi; l. ui. II : 0503—4. l.

XXII.

Az 'Ördögfejedelem *(Kuľ-ɑ̨tėr)*' isteni eredetéről, az égből való alábocsáttatásáról, földrejutása szenvedéseiről s a Világügyelő férfiúval kötött nászrokonságáról énekelt hymnust Reguly jegyezte föl valószínűleg 1844-ben a Közép-Lozva vidékén. Ez utóbbira vall ugyanis több jellemző középlozvai hang- és alaktani sajátság a szövegben, mint: *kväll* 'ház' **1.** 2. s., *kvell* **3.** 5. s. ~ ÉV. *kwol*, KLV. *kwäl; päng* 'fej' **4.** 5. s. ~ ÉV. *puŋk*, KLV. *päŋk; kwäne* 'ki' **1.** 5. s. ~ ÉV. *kwon*, KLV. *kwän; väräts* 'igyekezett' **4.** 3. s. ~ ÉV. *voräts*, KLV. *väräts* | *mât* 'földek' **5.** 1. s. ~ ÉV. *māt*, KLV. *mōt; šät* 'hét' **1.** 4. s. (de *sąat* **1.** 2., 3. **3.** 4., **4.** 7., 8.) ~ ÉV. *sāt*, KLV. *šōt* | *vuäps* 'vő' **5.** 3. s. ~ ÉV. *vāps*, KLV. *vōps; vuäť* 'rövid' **4.** 1. s. ~ ÉV. *vāťi*, KLV.

vĕt | *šäming* 'szemű' **2.** 5. s. ~ ÉV. *samiŋ*, KLV. *šämiŋ*; *šim* 'szív, közép' **3.** 2. s. ~ ÉV. *sim*, KLV. *šim*; *šunźi* 'néz' **5.** 1. s. ~ ÉV. *sunsi*, KLV. *šunši*; *piš* '-szeres' **1.** 2. s. ~ ÉV. *pis*, KLV. *piš*; *poąš* 'hasadék, nyílás' **1.** 4. s. ~ ÉV. *pas*, KLV. *paš* | *imtmét* 'lesz' **2.** 5. s. ~ ÉV. *jēmti*, KLV. *inti*; *ilmkals* 'ember' **2.** 4., 5. s. ~ ÉV. *ēlēm-χąlēs* | *jēsemąus* 'elszégyelte magát' **5.** 4. s. ~ ÉV. *ēssēmawēs*, KLV. *jīsēmaus*; *ietä* 'éjjel' **3.** 4. s. ~ *ētä*, KLV. *jīťä* || *tąrəmmä* 'világot, időt' (az accus. *-mä* raggal) **2.** 7. s; *känneťem* 'terét' **1.** 5. s. ~ ÉV. *kanä*, KLV. *känetäm* | *-tä* végzetű 3. személyű birtokragos alakok mássalhangzón végződő szókon: *né uoptä* 'nénje' **4.** 4. s. ~ ÉV. *nē ūpä*; *ąaktä* 'nénje' **3.** 4. s. ~ ÉV. *ākwä*; *uožetén* 'városából' **5.** 6. s. ~ ÉV. *ūsänél*; *sąamätén* 'szögleténél fogva' **5.** 6. s. ~ ÉV. *sāmänel*; *läil poaltén* 'fél lábánál fogva **3.** 1. s. ~ ÉV. *la'il-pälän* | *viném* 'vennék' **1.** 9. s. ~ ÉV. *vĭnūm*, KLV. *vinēm* | a feltételt jelentő *-ke* szócskának *-kel* alakja: *läiling kell* **1.** 17. s., *jąlekell* **2.** 4. s., *ąnémkell* **3.** 2. s. || *kért* '-ben' **1.** 2. s. ~ ÉV. *kiwért*, KLV. *kērt*, *kēt*; *loatti* 'szól, mond' **2.** 4. s., mely helyett az északi nyelvben *läwi*, *loaγi*, *ľäγi* szavakat használnak. Feltünő alak ezek mellett *jommas* 'jó' **1.** 6., 7., 9. **2.** 3., 6. **5.** 7. s., holott a KLV. ejtés *jämés*, továbbá a többször írt *sąat* 'hét' alak (l fentebb). Mint Regulynak több más déli vogul följegyzése két kéziratban maradt reánk ez a szöveg is (l. fent 457. l.), melyet az írásmód egyengetésével s apró javításokkal már Hunfalvy Pál kiadott 'Vogul föld és nép' művében (166—7. l.). Ettől a kiadástól lényegesen eltér a jelen közlés, mely a Regulytól kiadásra szánt, tisztázott M. kézirathoz pontosan alkalmazkodik s ennek írásmódján csak egyes betüknek már fent (458. l.) jelzett egyszerűsítésével változtat. Feltünteti függővonásokkal e kézirat sorbeosztását is; mert Reguly bizonyára abból kiindulva, hogy az Ördögfejedelem hymnusát énekelve adják elő s hogy legalább a bevezetésben, úgy mint a hősi énekekben szokás, a főszemély maga beszél első személyben magáról, megkísérlette az egész szövegnek verssorokba való tördelését. Hogy ez eljárásra nem volt kellő alap, vagyis hogy a reánk jutott szöveg nem a maga valódi énekszavaival mondja el a *Kul'-ątēr* hymnusát, hanem regeszerűen változtatott előadásban csupán annak tartalmát, mutatja az is, hogy az első személyű beszéd a kezdet után csakhamar megszűnik s innen mindvégig harmadik személyben szól a közlő a főszemélyről. Ez a tévedés, sajnos, megesett többször velem is, midőn a közlő egyre erősítgette, hogy a mit mond, az *ének*, holott a közölt beszéd mégis regeszerű előadás volt. Álljanak itt mindenekelőtt az E. kézirat hangjelzés- és szövegbeli eltérései az itt kiadott M. kézirattól:

1. 1. s. M. *Numitąrom* helyett E. *-tąrm*, *poalt* h. *poállt* |

2. s. *sąat* h. *saát*, *piš* h. *piss* (de a 3. sorban E.-ben is *piš*), *kväll* h. *kuäll*, *äńšaum* h. *ąńšąum*, *Numitąrom* h. *=tąrm*, *mät* h. *mât* | 3. s. *sąm* h. *sąm*, *sąat* h. *soát*, *uiťet* h. *uiďet*, *sąm* h. *soąm* | 4. s. *juont popp* h. *juontpopp*, *poąš* h. *poáš*, *šät* h. *sât* | 5. s. *kväne* h. *kuäne*, *paul* h. *pául* | 6. s. *sunsém* h. *=seum*, *juąln* h. *jualn* | 7. s. *popi* h. *pąpi*, *tątąu* h. *tąttąu*, *jommas* h. *jammes* | 8. s. *vit* h. *vît*, *aimąntä* h. *ái=*, *numitąrom* h. *numítąrm*, *jel ąkąl* h. *jeląkąl*, *taritänąum* h. *tá=* | 9. s. *puri* h. *pûri*, *äkvä* h. *äkuä*, *viném* h. *víném*

2. 1. s. *Numitąrom* h. *=tąrm*, *joχti* h. *=tí*, *šišeket* a kiadásban sajtóhiba e. h. *=két* (mindkét kéziratban) | 2. s. *popi* h. *pąpi* | 3. s. *šät* h. *šât* | 4. s. *oanemne* h. *oanemmä*, *loatti* h. *láui*, *kąnäll* h. *=älln*, *ilmkals* h. *jelmkalles* | 6. s. *tartilm* h. *tä=*, *ąatä* h. *ąátä*, *jommas* h. *ją=*, *voarungue* h. *vua=* | 7. s. *ilmkąls* h. *=kalls*, *tąrommä* h. *ta=*

3. 1. s. *känntmau* h. *=máu*, *pûmtäm* h. *=tâm* | 2. s. *šimén* h. *=én*, *päti* h. *pätí*, *ąnemkell* h. *=ke*, *ti* sajtóhiba e. h. *ťi* (mindkét kéziratban) | 3. s. *jânt* h. *jännt*, *sî ńąll* h. *sîńąll*, *näritaχti* h. *näri täχti*, *jänt* h. *jânt* | 4. s. *sąat* h. *sąát*, *kątele* h. *katälľe*, *kukąh* h. *=ah*, *né* h. *né*, *ąaktä* h. *ąá=* | 5. s. *jägä kvell* h. *jägäkvell* | 6. s. *sąriš* h. *=eš* | 7. s. *sî ńąll tąrom* h. *sé ńąlln tärrm*, *kaitemląu* h. *kaí=*, *kotäl* h. *kotäll*, *tuľe* h. *tûlľe*, *uijen* h. *uí=*

4. 1. s. *ąllmao* h. *=áo*, *poalt* h. *pą=* | 2. s. *nunk ale* h. *nunkuall*, *ťi* h. *ťe*, *tumptä nanki* h. *tump tänánkí*, *vaga* h. *väga*, | 3. s. *kuals* h. *kuálls*, *kąme* h. *kąmą* | 4. s. *koiss* h. *koies*, *kukoh né* h. *kûkochne*, *laui* h. *láui*, *kąsä* h. *kąže*, *men* h. *männ*, *vuäťi* h. *vuaťi*, *kuijén* h. *kuíén* | 5. s. *kualn* h. *kuáln*, *tärinä* h. *=ínä*, *kušäten* h. *kuss=*, *kąnka* h. *=kä*, *šéltimtén* h. *=tímtén* | 6. s. *ńile* h. *ńíle*, *sąmpä* h. *ša=*, *kväll* h. *kuäll*, *ûttakäti* h. *=tí*, *lahu* h. *láhu*, *joaméln* h. *jąameln* | 7. s. *jommes* h. *ja=*, *poal* h. *poáll*, *šiepenne* h. *šíe=*, *kiškäten* h. *kiss=*, *äkvä* h. *äkuä*, *sąat* h. *saat* | 8. s. M. *ť äkvä* h. E. *ťäkvä*, *sąat* h. *soát*, *päχtén* h. *päχtuén*, *jąiting* h. *jąí=* | 9. s. *joχtal* h. *=taln*, *unti* h. *=untí*.

5. 1. s. *mât* h. *mät*, *jąχnet* h. *=nét*, *jąlą* h. *jąlä*, *šunži* h. *=ši* | 2. s. *lautaln* h. *ląutáln*, *uotaln* h. *=uotáln*, *jûte tui* h. *jûtet ui*, *ąter* sajtóhiba e. h. *ą=* | 3. s. *kualąu* h. *kuá=*, *laui* h. *láui*, *vuäpsäkem* h. *=sä kem*, *päti* h. *=í*, *poal* h. *poáll* | 4. s. *ąi ténä* h. *ąiténä* | 5. s. *aťim* h. *á=*, *pi ténä* h. *pîténä*, *aťim* h. *ä=*, *pišétl* h. *pí=*, *tägvi* h. *tägui* | 6. s. *nąrtpä* h. *nąrrpä*, *ąnpoarnä* h. *ąnnpoármä*, *sąamätén* h. *soá=*, *pî ténä* h. *pît=* | 7. s. *jommas* h. *jammes*, *puri* h. *pûrí*, *teua* h. *=á*, *ejjau* h. *=áu* | 8. s. *kunält ąli* h. *kunäľtąli*.

Az első kéziratban található s a jelen kiadásban számokkal jelzett szókhoz csatlakozó sorközi jegyzetek a következők:

1. Es wird gesungen wenn ihm geopfert wird, dass er die

kullt nicht auf die menschen lasse | 2. csont *rosťot* | 3. siebenfach, *rädov* | 4. *zamok* | 5. földön | 6. *jezdit* | 7. *ševelu* | 8. tűlyuk | 9. *udača* | 10. *viskoču* | 11. durchgetreten den himmel | 12. *mudrosti djelajut* | 13. *priklad* | 14. *jesli bi* | 15. *ja tože polučil bi* | 16. (**2.** 1. s. *šišeket:*) *milinkoi* | 17—18. (3. s. *šät qper, äimqntä* = 12., 14. jegyz.) | 19. *posle* | 20—21. *čolovečeski let budjit* | 22. fressender | 23. teufel | 24. *po dolše slažu* | 25. *serdjilsa* | 26. *bolšo more* | 27. *jesli pesni* | 28. *posle (ill) pajotsa* | 29. *puščai* | 30. silbermund | 31. *kukuška babuška* | 32. *kukuit* | 33. *zavtrašni utro* | 34. *krasni solniško* | 35. sonne | 36. *otec domu podimitsa* | 37. *zaliot vodoju* | 38. wellen | 39. *silo* | 40. *priamo* | 41. *pliť* | 42. *popaduť* | 43. *niz log* | 44. *otrubi* | 45. *šipjo* (vö. щепка 'forgács') | 46. *čerez golovu* | 47. *brosi* | 48. *korman* (vö. карманъ 'zseb') suche | 49. zusammengebunden | 50. *konca ne vidno* | 51. welte bereisender *Sarńu ater* | 52. *ne prikazali* | 53. schwager | 54. da sass die tochter | 55. *jemu stidno stalo* | 56. *svadjbani kušeni* | 57. *mudrosť* | 58. *anbar* | 59. *uglu* | 60. *ńirtém:* rántok.

A felső lozvai nyelvre való átírást *Tatjana Alexejevna Soťinova* asszony magyarázatai alapján *Tą̄rėχ-paul* (Першины) faluban 1888. deczember 26-ikán készítettem s mutatványképen már egy ízben ki is adtam 'Vogul nyelvjárások' munkámban (69—80. l.). Az itt adott jegyzetekből ezúttal a teljesség okáért is újból közlöm a magától a közlőtől eredő észrevételeket, melyeken az átírás s fordítás alapszik; ellenben teljesen mellőzöm a Hunfalvy kiadására és fordítására vonatkozó bírálati megjegyzéseket, továbbá a tárgyi magyarázatok nagy részét, melyek helyett most már rendszeres összefoglaló leírásokra utalhatok. L. ezek között elsősorban a világistenség szerepére jutó főalaknak, az 'Ördög- v. Alvilági fejedelemnek' tárgyalását ui. I: 0396—0404. l.

Czím: R. *käisau:* l. erre nézve ui. II: 0353—4. l. Bár tartalmánál fogva e szöveg nem imádság, sem istenidéző ige, mégis megilleti a *kaj-sąw* jelzés; mert mint az e szóhoz fűzött Reguly-féle jegyzetből tudjuk, a *Kul-q̄tėr*-nek hozott áldozatok alkalmával éneklik, tehát az istenséget dicsőítő hymnus | **1.** 1. s. *lunti, luntĺi:* 'megerősödik, izmosodik'; *luwėm, ńąwĺėm l.* 'csontom, húsom erősödik (крѣплятся, закочнѣетъ, крѣпкой станетъ)', *porĭ' luntwės* 'a fűszár megkeményedett (дудка закочнѣла, твердая стала)'. R. jegyzetében is: 'csont *rostjoť*' (nő, gyarapszik) | 1. s. R. *näχ:* KLV. *näk* 'íz, tag' ~ ÉV. *nak* | 2. s. R. *tumänem kväll* e h. *tumäneng kv.;* l. alább is *ląhom poal* e h. *=ng p. (lą̄χėŋ pāl)* **5.** 3. s. | 2. s. R. *kért:* KLV. *kērt, kēt* = ÉV. *kiwr-t* 'belsejében'; l. Vog. Nyelvjár. 114. l. | 4. s. R. *ńąultilėm* fordítása: *ševelu* 'megmozgatom', tehát e szó a KLV. *ńąuti* (ÉV. *ńuwĭti*) 'mozgat' mozzanatos képzése | 4. s. R. *juont popp* (E. *juontpopp* e h. *juontp*

popp | 4. s. R. *siläti:* vö. a következő sorban *kväne siletem* s ennek magyarázatát: *viskoču* 'kiszököm'. Az átírás közlőjének magyarázata: *āmp kwonä silätāls* 'az eb észrevétlenül kiszökött az utczára, senki nem sejtette (собака непримѣтнымъ образомъ выскочилъ на улицу, никто не догадалъ)'; *jūntėp-pup jänit pās siläti* 'egy tűfoknyi hasadék világlik be (a házba), keletkezik (на игольныя уши щель свѣтитъ, сдѣлатся)'. A mint a 'hét lakattal elzárt', tehát ugyancsak sötét házba a keletkezett hasadékon át a világosság sugara behatol, ez mintha 'besurranna, beszökne': innen a képes kifejezés | 4. s. *piš:* Reg. emberének magyarázata szerint: *udača* 'siker', míg az 57. sz. jegyzetben: *mudrosť* 'fortély, ügyesség, ravaszság'; természetesen mivel a bálványszellemek 'fortélya, ügyessége' rendesen 'sikeres' | 5. s. R. *kännetem kännítilm* = KLV. *känėtäm känjätilėm.* Reg. szótári jegyzetei közt: '*känitém: topču,* treten, *šéšt tąiming soau känn šąul känitém*' ('. . . táplálékos sok teret sok számmal taposok'). A magam szótári jegyzetei közt: ÉV. *kanä kanītilėm* 'utczáját símára tapodom (его улицу торю)', KLV. *poėl-käntė känjätēm* 'tapodok, sétálok az utczán (топчусь, гуляю по улицѣ)', ALV. *pom säirnä jel känätaus* 'a tehén a füvet letaposta (корова траву стоптала)'. Az ifjú *Kuľ-ą̄tėr* égi atyja falujának terét (utczáját) végig tapicskálja, föl s alá sétálgatja | 5. s. *są̄päk-pālėm . . :* 'a csizma átszakad, átcsúszik, hibázva belelép az ég padlóján át ebbe a világba (сапогъ прорвется, проскочитъ, проступится на небѣ на этотъ свѣтъ)'. A mint a lezárt házból kiszabadult ifju föl s alá járja égbeli falujának utczáját, egyszer csak csizmája alásüpped, mintha az ég felszíne hó, vagy törékeny jégburok volna. Erre mondja Reg. jegyzete: 'durchgetreten den himmel' | 6—7. s. *sāt āpėr . . :* 'a bálványok mindenféle hősiséget visznek végbe, ezért ők jó pénzecskét kapnak [az emberektől] áldozatul (*pupχėt* всякія храбрости несутъ, за то они хорошія денежки въ жертву получаютъ, берутъ)'. L. a *kāt-āpėr, la'īl-āpėr* 'kézi ügyesség, lábas ü.' s az *āpėr toti* kifejezésekre nézve ui. II : 0525. l.; vö. még *pą̄χätur toti, p. totnė χum* 'olyan ember, aki hősi életet él (visel)' | R. 7. s. *näming ąlln jommas pûri:* Az utóbbi szó fölé van írva Reg. *priklad* jegyzete, mely szóval a szibériai oroszok a fogadalmi s különösen a bálványok részére felajánlott *tárgyi* adományokat (prémeket, posztó- és selyemszöveteket, ruhaféléket, pénzeket, ezüst- s egyéb fém-holmikat) jelölik. Azonban nem a *pūri* a прикладъ, hanem a *namiŋ ą̄ln,* a 'neves ezüst': *pūril pūrlaχte'it,* magyarázza az átírás közlője, 'a *pūri*-val (ételáldozattal) áldozati lakomát tartanak (жертву приносятъ)', illetve 'valamit főznek s a bálvány elé helyezik (варятъ что нибудь и предъ *pupī'* положатъ)'; *pupīnė namejim* (v. *kāstim) tą̄rnė ą̄ln nēγe'it* 'a bál-

ványnak ajánlott (nevezett) v. fogadott kendőbe pénzt kötnek. L. ez áldozatfajtákra vonatkozólag bővebben ui. II : 0467—71. és 0473—82. l. | R. 8. s. *aimạntä* = KLV. *äi-mänt* 'most, jelenleg, imént'; l. Vog. Nyelvjár. 116. l. Reg. jegyzete *jesli-bi* = 'hogyha (если-бы)' értelmét nem ez a szó, hanem a *jel ąkạl*, (E. *jelạkạl*) illetve helyesebben írva (mint alább a 2. 4. sorban) *jạlekell* föltételt jelentő *-kel* (ÉV. *-ke*) végzete fejezi ki; l. Vog. Nyelvjár. 123. l. *Kul'-ạ̈tér* arra gondol, hogy mily jó volna, ha neki is, úgy mint a bálványoknak áldozatokat adományoznának az emberek.

2. 1. s. R. *šišekét* = ÉV. *šiškēt* kedveskedő (dimin.) képzés a *šiš, šiškwe* 'kedves, édes (teremtés, gyermek, anya stb.)' szótól (l. ui. I : 0393. l.), mint *pĭ-kēt* 'fiúcska', *apĭ-kēt* 'unokácska', ezektől: *pĭ*', *apĭ*'. Az átírás közlőjének fordítása: 'Kedves gyermekecske mit láttál? (дитятко миленькое, ты чего видѣлъ?) | 1. s. R. *ä männr* e h. *äm männr* | R. 4. s. *oąnemne* az E. kéziratban *oanemmä* (az accus. *-mä* raggal) s ez jobban is illik a *jalekell tariteniln* állítmányhoz, mint az előbbi alak ('ha *engemet* alábocsátanál'); ezért az átírás *ānėm* 'engemet' | 4—5. s. R. *ilmkals uontem nąting tąrom imtmét* szó szerint: 'az ember [részére] teremtett (ültetett) koros világ beálltában'; vö. e szólás északi nyelvű másait: *ēlėm-χąlės jisiŋ tąrėm, nątiŋ tąrėm ūntχati* (I : 17., 32.), *ūnti-pėl* (I : 136.), *sāŋkėmli* (I : 128.). E hely magyarázata: 'Később, ha beáll a hosszantartó emberi kor, miképen ereszthetnélek téged alá én, hogy te kisértsd s megrontsd az én emberemet?! (послѣ, если долговѣчной, человѣческой вѣкъ будетъ, какъ я могу тебя пустить къ низу искусить и испортить своего человѣка?!)' | 5. s. R. *šäming uotp* a jegyzet szerint 'teufel', vagyis a *kul'* jelzője; a közlő szerint is 'tisztátlan szellem (нечистой духъ)'. Egyébként az emberölésben bűnös medvének is gyalázó megnevezése l. erre nézve bővebben ui. II : 0283. l. | R. 6. s. *ąatä*=KLV. *oatä!* 'nem!' (önállóan), ÉV. *ātï;* l. Vog. Nyelvjár. 121. l. | R. 6. s. *äžä* = ÉV. *āš-ä* 'óh atya! hallod-e, a.?' a felkiáltó *-ä* szócskával; l. Vog. Nyelvjár. 36. l. | R. 6. s. *näming ąlln jommas purl voarungue pätąum:* a 'neves ezüst' nem lehet jelzője a *pūri*-nak, mert az 'ezüstöt' nem nevezik 'ételáldozatnak' (l. fent R. 1. 7. s. jegyz.) s vagy javítanunk kell az *ąlln* szót instrum. *-l.* raggal *(n. ąllnel, j. purl)*, mint az átírásban, vagy azt kell vélnünk, hogy az egymást követő azonos ragú két szó közül a rag csak az utóbbin van kitéve (l. erről: Kertész Manó 'Az egyenrangú mondatrészek történetéhez' cz. értekezését Nyőr. 39 : 407. l. és Beke Ödön: Cseremisz nyelvtanát, 227. l.) | 6. s. *ēl-sāŋkėmtilėm* a 'teremtést' jelentő *sāŋkėmti* szóból; l. erre nézve ui. I : 0332. l. A hely értelme: 'Nem, atyám, nekem áldozatot fognak hozni s én [ezért] az emberi kort hosz-

szabbá teremtem, hogy több legyen (нѣтъ, мой отецъ, мнѣ жертву принесутъ и я человѣческій вѣкъ дольше творю, чтобы больше былъ)'. Reg. jegyzete is: *po dolše slažu* 'hosszabra alakítom'.

3. 1—2. s. R. *lenting sąriš*: az átirat közlője szerint annyi volna mint *tēpėŋ šāréś* 'tápláló tenger'; de ez alighanem az osztják *lāntiŋ* 'táplálékos' (ebből: *lānt* 'étel, táplálék') szó félreértése, mely helyett t. i. a vogulban *tēpiŋ* járja (pl. *tēpėŋ Ās, χuliŋ Ās)*, vagy pedig néha a költői nyelvben az osztják szó teljes átvételével *lāntiŋ*, pl. *lāntiŋ šāriś* (IV : 173.), míg vog. *lēntiŋ* 'táplálékos' értelemben egyébként nem igazolható. Reg. *bolšo more* = 'nagy tenger' jegyzete sem egybehangzó e felfogással, miért most helyesebbnek tartom eltérni a közlő magyarázatától s a R. *lenting* szót itt a *lēntiŋ tąrėm* 'dagadó óczeán' (I : 61), 'rengő ég' (II : 213.) kifejezés jelzőjével, a *lēntγi* 'reng, inog, hullámzik' ige származékával azonosítani; l. fent 506. l. 80. s. jegyz. E szerint a fordításban 'tápláló tenger' erre javítandó: 'hullámzó t.' | 2. s. *ānėm-ke ērī' ēlä mini* . . . A hősköltészetben gyakran előforduló varázsszólás, melylyel a hős bajában valamely istenség segítségére gondolva, vagy ezt szóval is kérve, magán könnyít; l. erre nézve ui. I : 189., II : 0395—7. és fent 477. l. A közlő magyarázata itt is: '[Azért mondja így], ha az én énekem előhalad: [mert] ha ő *(Kuľ-ątėr)* meghalt volna ott, akkor ez az ének tovább nem folytatódnék (véget érne); mivelhogy azonban ő [varázsigéje következtében] továbbra is életben marad, az ének [eseményeivel] előre halad (если моя пѣсня впередъ идетъ: если-бы онъ умеръ тамъ, тогда эта пѣсня не была бы дальше; такъ какъ онъ живъ остался, пѣсня впередъ идетъ)' | 3. s. R. *sî ńąll* minden jegyzet nélkül, de eldönti e szövegrész értelmét a Világügyelő férfiúnak hasonló regéje, ki egy kalandjában szintén a tenger közepébe esik s ott az előbbi jegyzet varázsigéjével ekkép szól: *ērγėm-ke ēlä mini, mōjtėm-ke ēlä mini . . . χum patnė jänit sėi-kan voss χuľili* 'ha az én énekem folytatódik, ha az én regém folytatódik . . . egy férfi odaestére [alkalmas] nagyságú homoktér emelkedjék ott fel' (II : 120.); tehát az idézett szó: *sėi-ńol* 'homokdomb', a *sėi* 'iszap, homok (песокъ)' és *ńol* 'földfok, folyóba nyúló domb (мысъ)' szavakból. Az E. kézirat *sé* változatát a M. kézirat *sî* alakja ellenében, jól megérteti az ÉV. *sėį* ejtés | 3. s. R. *näritaχti*: KLV. *näri*, ÉV. *nari* 'tol (fölfelé, пехнетъ къ верху)', ÉV. *narîtaχti, narėmtaχti* 'fölfelé tolja magát (pl. rúddal ladikban), meredeken kiemelkedik' | 4. s. A kakuk más regékben is hírhordó madár; l. erre nézve ui. II : 0660. l. | 4. s. R. *né ąaktä*: KLV. *oąkw*, ÉV. *ākw* 'nagynéne, anyóka', KLV. *oąkum* 'anyám idősb nőtestvére (старшая сестра моей матери)'. R. *ąaktä*

nyilván olyan ragozás, mint KLV. *kʻum-tä* 'férje', *ūp-tä* 'nénje'; l. Vog. Nyelvjár. 108. l. A *nē* szóval való összetételben rendes ragozás: *nē ākum, nē-ūpém* 'néném-asszony', *nē-śāńim* 'anyám-asszony' | 5. s. R. *ärśing kątél:* ÉV. *ārēś* 'tűzhely (огнище)', *ārēś-ńelm* 'tűzláng (tűznyelv', пламя огня)', PV. *oąrēš* 'tűz', *oąršiy* 'tüzes', KLV. *ārēš, tąat ā.* 'tűzhely'. Reg. *krasni solniško* ('vörös napocska') jegyzete értelmében is a fordítás: 'tüzes nap' | 5. s. R. *nai anghu:* 'úrasszony a mi anyánk' a Napasszony jelzése; l. e mythikai alakról bővebben ui. II: 0217—21. l. | 5. s. *jägä kvell pätťän* a fordításban a *kwol-patit* szó szerinti értelmezésével a 'háznak vége', de KLV. *kvăl-päťť* nem a 'házvég', hanem a 'háztető, házpadlás'. Itt arról van szó, hogy a 'tüzes nap a mi úrasszony anyánk [Felső-Ég] atyjának háza tetejébe emelkedik', vagyis az 'égbolt tetejére'. Az égi 'atya' említése maga a 'menny, ég' helyett gyakori a költői beszédben; l. erre nézve ui. I: 0284—90. l. | 6. s. R. *ąrmtä:* KLV. *oąrém* 'idő', *oąrémtė* 'vminek idejében, idején'; l. Vog. Nyelvjár. 116. l. | 7. s. A M. kézirat *sî ńąll tąrom kaitemląu* szövege helyett az E. kéziratban ezt találjuk: *sé ńąlln tärrm kaítemląu* s ez utóbbi szó fölött Reg. jegyzete: *zaliot vodoju* ('elönti vízzel'). Az E. kézirat jegyzése ad világosabb értelmet. E szerint a kakuk szava: (ÉV.) *sėi-ńolėn tarm-χajtėmlawė* 'homokdombodat elönti (fölül befutja)' holnap a tenger hulláma. A M. kéziratban Reg. kihagyta a *ńąll* szó végén az oda jól illő *-n* 2. személyű birtokragot s a *kaítemląu* állítmányhoz tartozó igekötő szerepű *tärrm* 'fölül' határzót *tąrom*-ra változtatta, talán úgy vélekedve hogy *tąrom*, vagyis az Égatya az, a ki a *Kuľ-ątėr* menekvésére szolgáló homokdombot elönti vízzel, minthogy amúgy is ő a szelek s hullámok járásának intézője. Az átírás általában a M. kézirathoz alkalmazkodva ezért a *tąrom* szót személynévnek veszi s tekintettel az állítmány passivumára *-n, -nė* raggal kiegészítve *(tąromn kaitemlau)* helyesbíti, mint ezt már Hunf. tette kiadásában | 6. s. *χajtėmli* 'hirtelen fut, sikamlik', pl. *χāp vātan χajtämlės* 'a ladik a parthoz futott, siklott (лодка на берегъ сбѣжала, скатилась'. Az utolsó sorok értelme: 'Ha a nap az égboltra emelkedik a tenger alvégéből szél ered s ettől nagy hullámok erednek, a merre a szél s hullámok mennek, te oda ússzál! (съ нижняго конца моря вѣтеръ будетъ, тогда валы подымутся, ты туды плави!)'.

4. 2. s. R. *nunk ale joχti:* 'majdnem, hogy az égbe ér a mint őt a szél [a hullámok hátán] emeli (маленько не дойдетъ до неба, какъ его вѣтромъ подымать)'. 'Felső-Ég atyja' mythikai kifejezés az 'ég' helyett, úgy mint fent 3. 5. s. jegyz. Az E. kéziratban *nunk ale* helyett *nunkuall* jegyzést találunk, melyet a KLV. *nukʻalʻ* KV. *nəŋkʻalʻ*, ÉV. *nąŋχälʻ* 'fölfelé' határ-

zóval azonosíthatunk, úgy hogy e szerint az eredeti szövegben itt az *ālä* 'majdnem' szó hiányoznék. | 2. s. R. *tumptä nanki* az E. kéziratban *tump tänánki:* ez ÉV. *tump tá-nāŋki* 'íme egy domb látszik, úgy látja (смотритъ: островъ видать)' A *tá-nāŋki, tă-n.*, KLV. *tė-näŋki* 'ime az, ez: látszik' szólásban a mutató névmást erősebb hangsuly emeli ki, ezért írja egybe Reguly a két szót első feljegyzésében. | 2—3. s. 'Futja, vagy nem futja erejéből, oda akar egyenesen úszni (сила хватитъ, не хватитъ, туды прямо плыть хочетъ)' | 3. s. *jassä* 'egyenesen', mint Reg. jegyzetében *(priamo)*; l. Vog. Nyelvjár. 27. l. | 3. s. R. *ujungva!* A felkiáltó jel nincs meg az E. kéziratban s szüksége előttem nem világos. Megérthetjük a szöveget ha az *ujungva* szót hozzá vonjuk a következő *täu värräts* szókhoz, úgy mint az adott fordításban s a közlőnek imént adott magyarázatában; vagy ha az előző szavakhoz vonjuk a következő értelmezéssel: 'Futja, vagy nem futja erejéből egyenesen oda úszni: ő neki erőlködött *(voräts)* s partra kelt' | 3. s. *χąmi χujės:* 'háttal fölfelé (hasra) feküdt (ничкомъ легъ)'; l. Vog. Nyelvjár. 27. l. | 4. s. R. *kukoh né uopte:* fentebb (3. 4. s.) *k. né ąaktä;* KLV. *ūp* (3. sz. *ūptä)*, ÉV. *ūp* 'nagynéne, az apánál idősb nagybátya felesége (тетка, дядина жена; *am sasχėm nētä am ūpėm, am kankėm nētä am ą̄ńγem)*'; Reg. szótári jegyzetei közt: *ôbe* 'Tante von Seite des Vaters (jünger als der Vater),' *uoba* 'ältere Schwester od. fremdes älteres Weib', *uopekwa* (dimin.) | 5. s. R. *kušäten pôll':* ÉV. *pōl' χusäti* 'forgácsot hasít (щепки отщепнетъ)', *mā vātanėl χusmats* 'a föld a partról levált (a vízbe esett: земля отъ берегу отстала, въ воду пала)'. Az átírásban R. *kušäten*, E. *kussetän: χusätanė* 'hasítandó'; de Reg. jegyzete: *otrubi šipjo* (imperativusban) 'hasíts forgácsot!' Ha ennek pontos szemmeltartásával jegyeznők az átírást adna bár így is *tarînėl χusätėn pōl'* értelmet, de azt hiszem, a szórend nem volna természetes; így várnók t. i. *t. pōl' χ.* | 6. s. R. *ńile sąmpä:* ÉV. *ńilä sāmpä* 'négyszögletű'. A 'négyszögletű gerenda-ház' ellentétben van a nyári sátorral, vagyis 'szamojéd házzal' *(jā̄rėn kwol)*, melyet nyírhéj-tetővel s oldalakkal állítanak sebtiben össze | 5—9. s. Az itt leírt bűvös cselekedetre vonatkozólag, mellyel *Kul'-ą̄tėr* 'kakuk nénje' tanácsa szerint magának 'vége érhetetlen várost alapít' l. ui. II: 0397. l. | 6. s. *Aass tump:* 'Ob-sziget'; tehát az a tenger, melybe az Ég-Atya °az 'Alvilág fejedelmét' belevetette a Jegestenger s az a sziget, hol várost alapít az Ob torkolatának táján van. Egybehangzó ez avval a vogul mythikai képzettel, hogy a halottak világa a Jeges óceánban, illetve ennek egy szigetén van; l. erre nézve ui. I: 0212—3. l. | 7. s. *akw' nurpä . . :* 'egy íven (karikán, füzéren) hét pénzdarabot találsz (на одной душкѣ

семь денежекъ найдешь)'; *nur* 'ív (üst-, vedertartó ív stb.), karika (душка, кольцо)'. Itt bizonyára afféle pénzfüzérre történik czélzás, a minőt nők mindenfelé kar- és nyakdísz gyanánt használnak. Reg. jegyzete csak: 'zusammengebunden' | 8. s. R. *t' äkvä*, E. *ťäkvä* = KLV. *ťi äkwė* 'ezt az egy . . .' | 9. s. *joχtal* az E kéziratban *joχtaln;* l. alább **5.** 2. s. jegyz.

5. 1. s. 'Földeket körüljáró híres fejedelem' a 'Világügyelő férfiú' jelzője; l. ui. II : 0104. l. Reg. is megállapítja, hogy ez a *Sarńu ạter*, az 'Aranyfejedelem', mely ugyanez istenségnek egy másik neve; l. ui. : 053. l. | 1. s. *māt jāŋχnät mūs:* 'a mint a földet körüljárja [a magasban], alátekint (какъ онъ землю обходитъ, къ низу смотритъ)' | 2. s. R. *lautaln, uotaln:* a *-tal* fosztóképző egy előttem egyébként ismeretlen *-n* bővüléssel, mely talán szintén a több példával igazolt *-n* módhatározó rag; l. Vog. Nyelvjár. 27. l. Ugyanígy írja Reg. az első kéziratban fentebb (**4.** 9. s.) *joχtaln*, de ezt a tisztázott kéziratban kijavította erre: *joχtal*. Különben a Reg.-féle *ne prikazali* ('nem rendeltük') jegyzet nyomán *mạnn lautaln* helyett *m. lautalu* (= ÉV. *m. lāwtalūw)* alakot várnánk (vö. alább is egy ugyanily adatot XXVI: l. 22. s. jegyz.). A hely magyarázata: 'A mi rendeletünk, engedelmünk nélkül vége láthatatlan város épült (безъ нашего приказу, позволенія, конца не видать, городъ построился)'. A Világügyelő férfiú ügyköréhez tartozik, hogy figyelme mindenre, a mi a földön, különösen az emberek közt történik, kiterjedjen (l. ui. II : 0103—5. l.); azért ütközik meg azon, hogy az ő hozzájárulása nélkül egy egész nagy város keletkezett | 2. s. R. *jûte tui* = KLV. *ju ťė tuji* 'ím bemegy'; minthogy az északi nyelvben az utóbbi szó helyett *śälti* járja, az átírásban ez található. Reg. jegyzete: *polez v izbu* 'bement a házba', tehát nem pusztán a városba, melyről eddig szó volt, hanem magának *Kuľ ātėr*-nak a házába | 2. s. R. *Kuľ ạter* (sic) *ľäľtä kualạu:* az állítmány passivuma miatt az *ạter* szóhoz *-nė* rag illenék (quasi: '*K. ātėr*-tól elébe menetik') | 3. s. R. *vuäpsäkem* Reg. jegyzete szerint '*Schwager*', pedig a következő jegyzetből kitűnik, hogy 'da sass die *Tochter*', vagyis hogy a házhoz jött férfi nem az ő 'sógora', hanem leányának leendő férje, vagyis szándékba vett 'vője' volt, ennek pedig ő 'ipja', *upä*, mint a következő sorban olvasható | 3. s. R. *lạhom poal lạguén* = ÉV. *lāχėŋ pāl lāχän*. Az *-ŋ* végzet a következő szó *p, v*-je előtt a folyékony beszédben *m*-nek ejtődik, ezért írják oroszul a *Xạrėŋ-paul* falu nevét *(χạrėŋ* a. m. 'osztják') Хорумпаулскіе-nak, a mint hogy ejtik vogulul is *Xạrėm-paul*-nak; szintígy viszonylanak: *Lạpiŋ-ūs* = *Lạpmūs*, oroszul Ломбовожскіе (az osztj. *vos* = vog. *ūs* 'város' szóval); *Pāχwėŋ tit paul* = *Pāχm-t. p.* (IV : 439, 429) | 4. s. R. *pä* = KLV. *pō* 'föl, a szobarekesz felé, ebbe

be': 'ülj az ülőkére, a szobarekeszbe! (на лавку, за заборку, за загородку садись!)'. A rekeszekkel épített falaknak szögellő sarkában levő szűkebb bejárású, sötét 'zúgrekesz' (*lą̄ɣ-pāl*) a menyasszonynak való leány ülőhelye; ide vezetik be a vőlegényt, ha a leányt számára eljegyezték s itt tartózkodik a fiatal pár is, míg külön házba nem költözködik; l. ui. 0741—2. l. *Kul'-ą̄tėr* a vendégül jött ifjúnak rövid úton, minden kérés, nődíj-tárgyalás és fizetés nélkül felajánlja leányát | 4. s. *ness ēssémawės:* 'elszégyelte magát [az Aranyfejedelem] az ő *Kul'-ą̄tėr* ipjával ему стыдно сталъ съ *K. ą̄.* тестемъ)', a ki őt mindjárt a mint házába jött, 'vőcskémnek' szólította, leányát is fölkínálta, de nincs annyi ételkészsége, hogy lakodalmat tudjon csinálni | 4. s. *pūri āťim:* 'nincs ennivalója sem neki, sem mit másnak adhatna (ѣсть у него ничего нѣту, ни себѣ, ни людямъ)', magyarázza az átírás közlője. Reg. jegyzete pontosabban adja az értelmet: *svadjbani kušeni* (vagyis: свадебныя кушанія) 'lakodalmi ételek'; l. ui. II: 0736. l. *Kul'-ą̄tėr* reménye, hogy lejövén a földre, itt az emberektől majd mindenféle *pūri*-t kap, éppenséggel nem vált be; ezért oly szegény | 6. s. R. *nąrtpä:* Van ugyan Reg. szótári jegyzetei közt 'nąrtpä: Bett, postel, krovat' = KLV. *nartėp, k'uinė n.* 'ágy (постель)'; de 'hét ágyas hombárról' itt aligha lehet szó. Inkább vélem, hogy *nąrtpä* e helyett való írás: *nąrppä* a KLV. *nąrėp*, ÉV. *nārėp* szótól, mely az erdei éléskamrákban zár gyanánt alkalmazott rudat jelenti. Ez a zár arra való, hogy a vadak a hambárba be ne juthassanak: a rúd egyik vége az ajtóval szemben levő falhoz, a másik az ajtóhoz feszül, de egy zsineggel, mely valahol az ajtó vagy fal hézagán át van húzva, fölemelhető, vagy félretolható s így az ajtó kinyitható. Reg. szótári jegyzeteiben: LV. 'nąarp: Schloss', ugyanaz mi 'toman: zamok, kluč, zár, lakat, rekesz' s tőlem is igazolható közönséges szólás: *āwi jol-nārėptäln, tumanėl lap-nārėptäln!* 'az ajtót zárd le, lakattal zárd be! (запри двери!)'. Ezek szerint a *sąat nąrtpä ąnpoar* 'hét zárú hambár' ugyanoly képzet mint a 'hétszeres vaslakattal [elzárt] ház' (l. fent **1.** 2. s.). Jól illik e fölvételhez, hogy az E. kéziratban *nąrrpä* jegyzést találunk, melyet utóbb változtatott Reg. a M. kéziratban *nąrtpä*-ra. Az átirat közlője szerint *sąat nąrtpä ąnpoar* 'száz gerendájú hombár' volna a *nor* 'gerenda szóval, de fentebb (**4.** 6. s.) a 'gerendás ház': *norr kväll* | 6. s. R. *ąnpoarnä . . . ńirmtit* helyett az E. kéziratban *ąnn poármä* alak van accus. *-mä* raggal, mely világosabb értelmet ad: 'a hambárt odarántja'. Hasonló esetekre nézve l. fent 484 l. **3.** 9. s., 486-7 l. **4.** 4, 12. s., 504. l. 19. s., 509. l. R.174. s. s ugyane szövegben is **2.** 4. s. jegyz. | 6. s. R. *sąamätén . . .* 'Ő (a Hiresfejedelem) a maga városából egy hombárt a maga fogásaival megragad egyik szögleténél fogva s ide helyezi ipjához (онъ изъ

своего города амбаръ своими хитростями за уголъ хватитъ и сюды доставитъ къ тестю)' | 7—8. s. R. *äńt ą̊lí, kunält ą̊li* = ÉV. *ań-ti ą̊li, χą̊nal-ta ą̊li*, Reg. jegyzésében a kiemelő névmás-szócskának az előző szóhoz való csatolásával, mint fentebb *tumptä nanki* (**4.** 2. s.) = *tump tá-nāŋki* és *jûte tui* (**5.** 2. s.) = *jūw ti śälti*. A véghangzó a gyors ejtésben a következő szó kezdő magánhangzójával olvad össze. Egészen meseszerű a záró szólás: 'Most is él s örökkön él (теперь живетъ и до вѣку жить будетъ)'.

Meglepő, hogy mennyire hasonlít a Regulytól följegyzett *Kuľ-ą̊tėr* hymnusnak bevezető része a medve égből való leszállása énekeinek kezdetéhez. A legelején szinte a szavak is egyeznek, a mint az itt szembeállított néhány párhuzam is mutatja:

Kuľ-ât ė r hymnus.	Medveének.
Numi-Tą̊rėm āśėm-pālt luntîlänė katėm-nak luntîlawė: 'N. T. atyámnál izmosodó kezem íze izmosodik' (II : 289)	*Numi-Tą̊rėmlė āśėm ūnlėnė . . . kwol-kiwėrtė jänîmėnė kātėm-nak aj jänîmi:* 'N. T. atyám lakó házában kezem íze, ej, növekedik' (III : 34.).
sāt-pis kēr tumanėŋ kwol-kiwėrt ą̊ńśawėm: 'Hétszeres vaslakatos házban tart engem' (uo.)	*Numi-Tą̊rėm āśėkėmnė sāt-pis ą̊lnė tumaniŋ kwoltė . . . jänmėltawėm:* 'N. T. atyácskám hétszeres lakattal [elzárt] házban nevelget engem' (III : 1.).
Numi-Tą̊rėm āśėm māt sām sāt sām jąŋχi: 'N. T. atyám földvidékek hét vidékét járja körül' (uo.)	*Numi-Tą̊rėm āśėm ńoχs sāt lēsiŋ ľą̊ŋχnė taw minėm:* 'N. T. atyám, nyusztfogó hét vadászhurkos útjára ment ő' (III : 37.).
	Numi-Tą̊rėm ą̊pľėm . . . ur sāt lēsän, vōr sāt lēsän ti mini: 'N. T. apuskám hegyi hét, erdei hét vadászhurokjához megy ím (III : 59., 109.).
am ti sāt-pis kēr-tumanėm ńuwėltilėm: 'én ezt a hétszeres vaslakatom mozgatom' (uo.)	*sāt-pis ą̊lnė tumaniŋ kwol-āwi . . . puľî ti rātilėm:* 'a hétszeres lakattal [elzárt] ház ajtaját ím darabokra verem' (III : 5.).
	sāt-pis tumaniŋ kwol tumanä sakwätilėm 'a hétszeres lakattal [elzárt] ház lakatait feltöröm' (III : 38.).
	sorni śirkippä sāt āwitä ti ląsχijäslėm: 'aranysarkú hét ajtaját ím betörtem' (III : 61., 110.).

Kuľ-âtėr hymnus — Medveének.

taw ti kanėŋ paul kanä kanïtilėm: 'az ő téres faluja terét tapodom' (uo.)

kaniŋ paul kanän ľūľile'im: 'a téres falu terére kiállok' (III : 38.).

jąmės pāl sąpäk-pālėm jol ojmati, jol-sunse'im: 'jobb oldali fél csizmám leválik, lefelé nézek' (uo.)

jūľė ąlnė kėriŋ śukėm latkati: 'hátul levő patkós czipőm (értsd : medvetalpam) alásüpped' (III : 6.).

jūwľė χūľtėm śukėm-pālėm jolä ti lätkäts . . . joläľ sunse'im (III : 110—111.).

Mindkét énekben, a mint az Égatya gyermeke a földre alátekint, legyőzhetetlen vágyat kezd magában érezni, hogy a földre lejusson; csakhogy míg a medvét egy magábanvéve ártatlan czél, az 'alsó világ' messziről bájos képben jelentkező tájainak megismerése vonzza, a *Kuľ-ątėrt*-t nagyravágyás, önzés és kapzsiság hajtja: a bálványistenek sorába akar jutni s részesedni kíván ő is az emberek áldozati adományaiban. Mindkét esetben ellenzi az Égatya az embernek veszedelmes lények szándékát, de végül is enged az állhatatos unszolásnak s lejuttatja őket a földre. Közös elem mindkét történetben az is, hogy mielőtt az Égatya őket alábocsátaná, biztosítani akarja velük szemben az embert: a medvénél gondos tanítással s arra való figyelmeztetéssel, hogy az ember bántása nagy nyomorúságot hoz reá; az Ördögfejedelemnél emennek igéretével, hogy a mennyiben az emberek neki ezüstadományokat és ételáldozatokat fognak hozni, ő életüket meg fogja hosszabbítani. Ezért is kedveskednek neki az emberek áldozataikkal. Ha áthágja az Égatya intelmét, mindkét lénynek egyaránt jelzője: 'Emberfaló, nagyszemű *Ūtpi*'. Alájutva az égből, sem a medve, sem *Kuľ-ątėr* nem jutnak egyenesen a földre; hanem mérhetetlen szenvedéssel a medve a levegőben, *Kuľ-ątėr* a tenger hullámain himbálózik. Végül megtalálják életük módját e földön mindketten, de egyik is úgy mint a másik csak szegényesen. Mindkét Ég-gyermeke utóbb érintkezésbe jut a Világügyelő férfiúval: a medvének vele történt végzetes találkozását a 'leteríttetés' egyik éneke zengi (III : 133.), a *Kuľ-ątėr*-é itt van megemlítve s még egy másik énekben (II : 122—3.), melyben csekély híja, hogy oly végzetessé nem lett az ő számára is a találkozás, mint az előbbi esetben. Nagy *pūri* — lakodalom és tor — befejező szakasza az eseményeknek mindkét történetben. Látnivaló, hogy ugyanegy népgondolat van itt alkalmazva két különálló, de hasonló természetű mythikai személyre; miért is valószínű, hogy a jelen szövegében

csak a tartalomnak vázlatos jelzésével fenmaradt *Kul'-q̄tėr* hymnus a maga művészi valóságában épen oly eredeti, nagyszabású ének lehet, mint egy jól előadott medveének.

XXIII.

A **Kaltés-leány nászának regéjét** Reguly jegyezte föl szigvai nyelven s az ő kézirata alapján Hunfalvy Pál adta ki fordítással s jegyzetekkel 'Vogul föld és nép' művében (143—152. l.). Maga Reguly ezt a címet írta szövege fölé: *'Ater ne vinne mąit* oder *Kälteś ai vinne mąit'*, mi azt jelenti, hogy ez az *Āter* nőszerzésének, illetve a *Kaltéś*-leány nőülvételének regéje. Az e címben jelzett *q̄tėr* aligha más, mint a κατ' ἐξοχήν *Āter* vagyis *Sorńi-q̄tėr*, a 'Világügyelő Aranyfejedelem'; mert más fejedelemnél jelzővel határozzák meg, hogy minő *q̄tėr* (pl. *Tėk-q̄.*, *Lą̄r-ūs-q̄.*, *Ūsiŋ-q̄.*). Egyezik e felfogással, hogy Reguly 'Calendariumának' 1844. deczember 8-iki jegyzése szerint, e napon ő Максимъ Никиловъ *Xą̄rėŋ-paul*-beli vogul ember közlése nyomán a *Sarńu ąter mąit* és *vatakum* szövegeket írta föl (l. Pápay József értekezését 'A Reguly-féle osztják hősi énekekről'; Ethnographia 24 : 259. l.); már pedig nincs Reguly hagyatékának északi szövegei közt más, mint ez a rege, melyre a *Sorńi q̄tėr* czímzés illenék (lévén t. i. a *Jégva pipiiriś mąjt* déli nyelvű). Maga az *q̄tėr*, mint a regehős nevezete, ép úgy mint a nőül vett leány *Kälteś ai* jelzése nem fordul elő egyszer sem a szövegben s így azt kell hinnünk, hogy e regei főszemélyek kilétére nézve Reguly a közlőnek külön magyarázataiból nyerhetett értesülést. Ha helyes a föltevés az e regebeli *q̄tėr* s a *Sorńi-q̄tėr* azonosságáról, akkor az itt szereplő *Kälteś ai* aligha azonos avval a híres *Kaltéś-ēkwä* mythikai személlyel, kit rendesen az Aranyfejedelem 'nénje-asszonya' *(ākwä ēkwä)*, nem pedig neje gyanánt emlegetnek (l. ui. : 038—052. l.); ellenben lehet, hogy egyike a *kälteś-nē*-knek, kik Reguly szótári jegyzete szerint a 'hajdankorbeli óriásnép öreg asszonyai' voltak (s voltak bizonyára valamikor fiatalok is). Vagy pedig ahhoz a fölvételhez kell folyamodnunk, hogy ama nagy tiszteletben álló *Kaltéś-ēkwä* a mint különféle regékben hol 'anyja', hol 'nagynénje (nénije)', hol fiatal 'leánytestvére' az Aranyfejedelemnek, elvégre egy más regében 'nejekép' is jelentkezhetik.

Mint a Regulytól följegyzett többi északi vogul szöveg, ez is csak egy kéziratban maradt reánk, mely egész ívlapokon s kezdettől végig folyó, sehol meg nem szakított sorokban van írva. Az imént jelzett feliraton kívül nincs magyarázó jegyzete, mindamellett nem lehetett fölötte nehéz feladat megfejtése;

mert jóformán egész szóanyaga megtalálható Reguly szótári gyűjtésében, mely Hunfalvynak is rendelkezésére állott. Bizonyára ennek segítségével készült az első fordítás, mely néhány itt kimutatott tévedést leszámítva egészében kielégítőnek mondható. Nem itélhetünk ugyanígy magának a *vogul szövegnek* kiadásáról, mert Hunfalvy e tekintetben éppenséggel nem ragaszkodott az eredeti kézirat betűihez, hanem vélt szükségből lépten-nyomon változtatott rajtuk s csak kevés helyt utal a jegyzetekben a szövegbeli eltérésekre. Ezek közül a fontosabbakat, melyek t. i. a felső-lozvai nyelvű átírásnál és értelmezésnél figyelembe veendők voltak, rendre tárgyalom az alább következő jegyzetek közt már csak azért is, mivel többnyire igazolható, hogy az eredeti kézirat s a kiadás eltérésének eseteiben az előbbinek az írása a helyes s elfogadhatóbb s hogy Hunf. javítására nem volt szükség. Nagy száma van ezeken kívül a kevésbé jelentékeny hangjelzésbeli változtatásoknak, melyek abból eredtek, hogy Hunf. egynemű s következetes írásmódra törekedvén Reg. ingatag hangjelzését mindenütt 'helyesbíti' s ezért pl. igen sok esetben *ä*-t ír, hol Reg. *e*-t s megfordítva, bőven alkalmazza a magyarosan ejtendő ékezett *á, é, í, ó, ú* betűket, hol Reg. jegyzésében az ékezet hiányzik, úgy szintén hol helyette Reg. a mindenesetre más értékű ˆ hosszúságjegyet használja (pl. R. *tû* : H. *tú* a 'Vogul föld' kiadásában **4.** 6, **7.** 24, **8.** 8. R. *tûl* : H. *túl* **8.** 3, **15.** 11, **20.** 12, R. *pûtmäme* : H. *pútmene* **10.** 12, R. *sûliless* : H. *sú-* **14.** 21, R. *têmen* : H. *té-* 11, R. *ąlê* : H. *olé* **21.** 13), vagy két magánhangzót ír (pl. R. *maan* : H. *mán* **7.** 4, 5, **12.** 10, R. *maang* : H. *máng* **11.** 3, 13, R. *ąleen* : H. *alén* **20.** 4, R. *piin* : H. *pín* **21.** 7, H. *pinn'* **4.** 10, R. *tuul* : H. *túl* **10.** 10). Nem ritka az oly eset sem, melyben Reg. hosszú magánhangzója helyett a kiadásban rövidet találunk (pl. R. *kônvéss* : H. *konves* **17.** 17, R. *puumtästä* : H. *pu-* **10**, 25), vagy fordítva rövidje helyett hosszút (pl. R. *ąs* 'ismét' : H. *âs* **5.** 7, **7.** 7, 11, **8.** 2, 3, 8, R. *ątel* : H. *kâ-* **11.** 2, **12.** 3, *ká-* **21.** 12, R. *ląget* : H. *lâ-* **19.** 10, R. *kuls* : H. *kûls*, R. *kér varne* : H. *k. voá-* **14.** 19). Reg. kéziratának *ai, äi, ei, oi, ui* kettőshangzói a kiadásban többnyire eltünnek, mert Hunf. a *mail, lail, sairep, käsäi, neili, meinämen, oikä, poiti, tuit, juipoalt*-féle alakok helyett *majl, lajl, sajrep, käsäj, ojkä, tujt* stb.-féléket közöl, mely írásmódja, sajnos, tévesztő hatással volt a magaméra is. Előfordul efféle is : R. *untsae* : H. *untsájä* **5.** 8, R. *tue* : H. *tujä* **2.** 1, **19.** 1. Másféle változtatások a magánhangzókat illetőleg Hunf. kiadásában : R. *ąlei* : H. *o-* **20.** 6, R. *ąlê* : H. *olé* **21.** 13, R. *nąngą, nąngä, nongą* : H. *nongo* **6.** 1, **19.** 15, *nonga* **10.** 3, R. *kąpite* : H. *kopitä* **7.** 18 | R. *toką* : H. *toko* **7.** 13, **12.** 4, R. *magąm* : H. *mágom* **10.**

4, **15.** 8 || R. *lotking*: H. *la-* **21.** 5 || R. *ahtase*: H. *ahtesä* **6.** 13, R. *pąrkanen*: H. *pąrkä-* **7.** 15, R. *šąmlats*: H. *-äts* **7.** 15 | R. *almäiss*: H. *-ais* **6.** 4, 7, R. *voikäni*: H. *vojkani* **9.** 10 || R. *jue*: H. *jui* **21.** 10 | R. *kanuviss*: H. *-ves* **13.** 17, R. *kartiss*: H. *-tes* **17.** 9. Szóközépi magánhangzók kihagyásának és betoldásának esetei: R. *almesägä*: H. *almsägä* **5.** 8, R. *pätímen*: H. *pätmen* **12.** 18 | R. *jänt*: H. *jänit* **12.** 13, R. *jällsem*: H. *jälesem* **21.** 4, R. *minnem*: H. *minenem* **20.** 3, R. *johtnenl*: H. *johtenénl* **17.** 6, R. *leumäts*: H. *-mätes* **13.** 2.

A mássalhangzók tekintetében Hunf. írásmódja ritkán tér el az eredetitől (mint pl. ezekben: R. *ube*: H. *upä* **21.** 9, R. *pong ätän*: H. *ponk ätäne* **17.** 22, R. *pong pätit*: H. *ponk p.* **19.** 12, R. *sakväľing*: H. *-ling* **3.** 11, vö. ÉV. *sakvaľiχ* 'szarka', R. *mui*: H. *muľ* **10.** 3, **17.** 4, 5, R. *muilungve*: H. *muľungve* **19.** 1, 4, vö. ÉV. *muį* 'vendég'), csupán a betűk kettőzését tünteti el rendesen, mintha az északi vogulban hosszú mássalhangzók nem is volnának. Pedig a tényleges ejtésnek megfelelő írások Regulynál pl. *tittestä* **12.** 5 (ÉV *tittəstä* 'etette'), *rotti* **17.** 4 (ÉV. *rottĭ* 'csendesen'), *vassi* **11.** 9, **13.** 11, **15.** 11, **16.** 7 (ÉV. *vāssĭ* 'többé'), *voss* **21.** 7 (ÉV. *voss* 'hadd'), *koss* **5.** 11, **10.** 19, **14.** 23, *kuss* **7.** 26 (ÉV. *kwoss* 'bár'), *ness*: H. *näs* **12.** 10, **15.** 9 (ÉV. *ness* 'csak'), *tessí*: H. *tési* **19.** 29 (ÉV. *tēssĭ* 'ketten ettek'), más esetekben pedig az etymologia javallja a betűkettőzés figyelembevételét, mint pl. ezekben: *šissi* **13.** 8, **14.** 4, **19.** 20 (vö. ÉV. *šišʹi* 'sivít', R. *šissgí*, *šisgimä* **14.** 11, 14), *männr*: H. *männr* **3.** 8, *männer* **10.** 17 (<**män-när*: ÉV. *manér*, KLV. *mänᵈér* 'mi'), *pussi* **8.** 10, **14.** 39 (ÉV. *pusĭ* 'éppé'), *uošremmi* **9.** 11 (ÉV. *vośrémĭ* 'zöldessárgává'; vö. az egyszerű tővégi mássalhangzónak a translat raggal való megnyúlására nézve Vogul Nyelvjár. 9, 106 és 157. l.), *ujji* (dualis): H. *ují* **9.** 13 (ÉV. *ujĭ* 'két állat'; l. uo. 104 és 156. l.), *kujji* ('fekszik'; vö. *ujʹi* 'úszik' II : 291) **9.** 13, **19.** 12, **20.** 10. Bizonyára nem írta ok nélkül Regulv a kettőzött betűt a következő szavakban sem: *nott* ('kor'), **3.** 5, *tott* ('ott'), **7.** 9, *kott* (=ÉV. *χot* igekötő) **13.** 18, *ätt* ('öt'), **9.** 3, *ätt* ('nem'), **5.** 6, **10.** 4, **11.** 7, **15.** 12, *kitt* ('kettő'), **12.** 17 | *kottäľe* ('hová'), **12.** 8, *tottsen* ('hoztál'), **5.** 2, 6, 10, *mättne* ('vénülő') **2.** 7, *pättnu* ('esnék'), *pättvésem* **11.** 5, **19.** 4 || *Ass* ('Ob'), **3.** 8, 9, 10, *šoss* (ÉV. *śos* '-szor') **11.** 9, *achtess* ('kő') **6.** 8, **13.** 6, 15 | *kassl* (ÉV. *kāsél* 'kedvvel') **13.** 22, *kassmtästä* **6.** 8, **13.** 5, *asstal*: H. *ástál* ('csendes') **15.** 5, *ässnell* (ÉV. *as* 'lyuk') **20.** 11, *mässkätes* ('öltözött') **6.** 9, **10.** 6 || *punn* ('szőr') **3.** 12, *menn*: H. *mén* ('vagy') **20.** 5 | *kinnzung* ('keresni') **4.** 12, *kvonnze* ('körme') **17.** 23 || *näll* ('nyél') **4.** 6, **6.** 6, **13.** 4, *nälln* **10.** 12, **17.** 14, *kvoll* ('ház') **5.** 2, **9.** 5, **10.** 13, **15.** 7, *täll* ('öl'), **9.** 3, *ull* ('ne'), **12.** 29,

21. 7, *angvell* (ʻtuskóʼ) **7.** 21, 26, **14.** 22 | *kuallen* (ÉV. *kuālen* ʻkelj föl!ʼ) **10.** 13, **17.** 18, *tąllgi* (ʻgyalmot vet!ʼ) **9.** 6, *jällne* (ÉV. *jäli* ʻjár!ʼ) **21.** 11, *jällsen* **12.** 8, 9, *jällnuemen* **19.** 5, *killn* (ʻsógorodʼ) **19.** 5, **20.** 4, *kulltet* (ʻkeczéznekʼ) **19.** 9, *soll'ime* (ʻderesedvéʼ) **3.** 12 || *turr uj* (ʻfekete sasʼ) **9.** 12, *serr* (ÉV. *sar* ʻhát, noʼ) **13.** 13, 21, *porrne* (ÉV. *por-nē* ʻboszorkányʼ) **17.** 24 | *tärrmel* (-ʻon, fölöttʼ) **6.** 5, **7.** 21, **13.** 3, *märrsen* **12.** 21, **13.** 21, **15.** 12, *karrtes* **10.** 10, **19.** 22 || *jommas* (ʻjóʼ) **12.** 5, 13, 19, **13.** 12, *joąmmäts* (ʻlépettʼ) **6.** 10 || *tujjí*: H. *tuji* (ʻtavaszi!ʼ) **21.** 12. Nyelvtani végzetekben használt betűkettőzés: præt.-*s*, pl. *vailess* **6**, 3. *almaiss* **4.** 6, **6.** 2, *jänimess* **1.** 2, *johtess* **2.** 4, **6.** 4, *kul'tess* **7.** 2; *viss* (ʻvittʼ) **3.** 2, **10.** 12, *missm*, *misslem* (ʻadtamʼ) **11.** 7, 9, *lisstä* (ʻlőtteʼ) **4.** 8, **13.** 6; *äissí*: H. *äjsi* (ʻittakʼ) **17.** 25, **19.** 29 (vö. fent *tessí*) | instrum.-*l.* pl. *lailell* **7.** 8, *vuonhpell'* **7.** 26, **14.** 23, *kumpell* **9.** 5, *ąulentell* **12.** 17 | abl.-*nèl*, pl. *auinell* **7.** 19, *ässnell* **20.** 11 | *konäll* (ÉV. *χanäl* ʻegykorʼ) **21.** 6 || *-tal* fosztó képző, pl. *tetall* (ʻétlenʼ) **10.** 5, **17.** 7. Ezek után igen feltünő, hogy Hunf. az eredeti kézirat *kulach* (EV. *χulaχ* ʻholló!ʼ) szavát több ízben *kullah*-ra változtatja (**3.** 11, 13, **4.** 1.). Ez a kivételes eljárás valószínűleg csak a magy. *holló* szóhoz való nagyobb hasonlóság kedvéért történt; de volt adatbeli alapja is, mert Reg. e szót a szótári jegyzetek közt *kullaχ*-nak írja.

Reguly szövegének felsőlozvai nyelvű átírását *Tąrèχ-paui* (Першины) faluban 1888. deczember 27-ikén készítettem *Tatjana Alexejevna Sotinova* magyarázatai alapján.

1. 3. s. *ąitä*: ʻrét!ʼ; l. ui. I: 276. l. és Kannisto: FUF. Anz. VIII: 167. || **2.** 1. s. *tujä sät*: Hunf. kiadásában *tujä sát*, de Reg. kéziratában: *tue sat*. Az utóbbinak inkább *tuwä sät* ʻnyara hét!ʼ átírás felel meg, mely mint párhuzambeli megfelelő is inkább illik a megelőző *tälä sät* ʻtele hét!ʼ szóláshoz; vö. *tälä sät*, *tuwä sät* I: 158, *tälä-ke sät tāl*, *tuwä-ke χūrèm tūw* I: 103. Az északi vogulban különben is *tūjä* ʻtavasz!ʼ s nem ʻnyár!ʼ *(tūw)*. Alább (**12.** 2. s. és **19.** 1. s.) szintén előfordul e költői szólás; Reg. írása itt is: *talä (talí) sat*, *tue sat* s az átírás már e helyeken: *tälä sät*, *tuwä sät*, noha Hunf. közlése: *tálä sát*, *tujä sát* | 3. s. A megnőtt szakál a nőszerzés idejének elérkeztére figyelmeztető jel más regékben is; l. erre nézve ui. II: 0687. l. | 4. A ʻnőjárta nős vidék!ʼ mellett a ʻférfijárta férfias vidék!ʼ említése csak a párhuzam kedvéért történik; mert ʻférfijárta vidéket!ʼ ismer a regehős s nem férfiakra van szüksége; l. ui. II: 0686—8. és fent 481. l. **1.** 2. s. jegyz. | **5.** s. Az ʻöregedő láb-végre, öregedő kéz-végre való jutás!ʼ kifejezését l. még egy Regulytól följegyzett másik regében is ui. I: 136—7. és 157. l. || **3.** 1. s. *vit-vit*: ʻnyírhéjból való vödör, melylyel a folyóból vizet hoznak (тусесъ

изъ бересты, чѣмъ изъ рѣки воду носятъ)' = FLV. *vota* | 2. s. *vit-vąγχä:* 'vízforrás, vízgödör' | 2. s. *tumpsi:* Reg. szótári adatai: '*tumpši* od. *tumpsi:* plätschert, *vit-vit tumpši; vitä tumpsi* od. *nonge rautkats:* hebt sich; *tumpsi (vit)* od. *rautkati:* voda ševelitsa (fecskendül, ha a sajtárban viszik)'. Saját értesülésem: FLV. *vit kwālte'in, taw votat tumpši* 'ha vizet hozol, az a vödörben fölfrecscsen (если воду несешь, она въ туескѣ плещется)', *vitel tumpšeltaχti* v. *rautχati* 'locsolgat, fecskendez (плещется, брызжется)'.

4. 2. s. *lē'in-pun-osit:* 'evetszőr vastagságú' dérrel van bederesedve a holló orra. Erről nevezi a költői nyelv a fagyos reggelt 'holló orrát deresítő reggelnek' (*χulaχ-ńol soľit χol* III: 81.). Vö. *uj-pun ąsit soľ soľawe* 'állat szőre vastagságú dér deresedik' (III: 413.), KLV. *uj-pun ąšt šaľ šaľau* (III: 489.). Hunf. fordítása: 'evetszőr *színű*' az *ąs* 'felület, felszín' szóra gondolva; de kétségtelen, hogy itt az *osiŋ, ąsiŋ* 'vastag' szó alaprészének egy másik képzésével van dolgunk | 3. s. R. *seme alme jälnet kallt:* úgy nyelvtani alkatában *(alme)*, mint értelmében homályos. Félreértésnek látszik e helyett: *samä ālmejimät χalt* 'a mint szemét fölemeli' *(ālmeji)* | 4. s. *manä tēlėm nāj-pī':* l. ui. I: 211. l. 193. s. jegyz. A holló mint nőszerzésben hírvivő más regékben is kimutatható; l. ui. II: 0691. és 226. l. Gyakori az állatalakra való elváltozás s visszaváltozás különösen a hősi énekekben; l. ui. II: 0646. l. Hunf. szerint *nāj-pī'* itt 'nap fia', holott az *ątėr-pī'* 'párhuzam is világosan mutatja, hogy *nāj* e helyt csak 'úrasszony' lehet | 5. s. *māń sa'ĭrėp* nem 'kis *kés*', mint Hunf. fordítja, hanem rendes értelmében; 'kis fejsze' (a 'kés'=*kasäj)* | 6. s. *la'ĭl uränėl:* Hunf. szerint 'lába *ormár*ul', nyilván mivel *ur* 'hegy, domb' értelmű is lehet; de megvan Reg. szótári jegyzetei közt is *lāil ur* 'lábszár', tkp. *la'ĭl-ur* 'az alsó lábszár előrésze, hol a bőr a csonthoz erősen simul'. Reg. kéziratában itt *lail ureml* nyilván íráshiba l. *urenl* helyett, amint e kifejezést Reg. alább kétszer is (**13.** 2. 10. s.) írja. | 6. s. *ńil' urėl sa'ĭrestä:* Hunf. szerint R. *ńil url sajristä* a. m. 'nyíllá faragá' (szintígy alább **13.** 3. s.; míg **6.** 4. s. '*nyíl módjára* kifaragá'), holott a 'nyíl' vogul szava Reg. írásában már a következő sorban s még sokszor e szövegben *ńal* (ÉV. *ńāl)*. Itt arról van szó, hogy a csontot *ńilä urėl,* vagyis '*négy* oldallal' négyszögletesre faragta, hasonlóan a hadi nyilak négy-, vagy háromszögletű csonthegyéhez | 8. s. Az itt előadott regerészletet, mely szerint a nőszerzésre indult ifjú egy nagy kő előtt saját lábaszárának kivágott csontjából farag nyilat s ezt ama kőbe lövi, megtaláljuk egy északi osztják hősénekben is (l. ui. II: 0644—5. l.). Innen kiderül egyszersmind e műveletnek a jelen vogul regéből legkevésbé sem sejthető czélja, mely t. i. nem

egyéb, mint hogy az utat elzáró, kőbe ('omlott' istenség l. ui. I : 0226., II : 019—21., 465. és 0665. l.) az utat megnyissa, illetve a rajta való áthatolást a neki nyújtott nagy áldozat — az áldozó saját teste egy részének feláldozása — fejében (l. erre nézve ui. II : 0466. l.) megengedje | 8. s. *χassėmtėstä jąutä:* R. *kassntästä*, alább (**6.** 5. s. és **13.** 4. s.) *kassmtästä;* Hunf. kiadásában *kastestä* valószínűleg sajtóhiba | 9. s. *taŋrîtitä:* R. *tengeritet* s alább (**6.** 6. s.) *tängeritä*. Reg. szótári jegyzetei közt: '*tängertém:* drücken, nyomni, szorítom, csípem, *nort poalt tängertästä:* šipko, sovsem zur Wand pridavit, *ti varmel anom tängertitä:* diese Arbeit drückt, presst mich' | 9. s. R. *täumätes* = *ta'îmats* 'megakadt (повѣсился)' a *taγi* 'akad, fennakad' igéből. A nyílat a kőistenség kegyesen fogadja, ezért hegyét megfogja (megnyomintja), úgy hogy benne a nyíl megakad, vagyis a népképzelet szerint az istenség a neki nyújtott nyíláldozatot (l. ui. II : 0481. l.) magának tartja. Hunf. fordítása szerint 'a nyíla hegye *áthata* rajta', mivel alább (**13.** 4. s.) egy hasonló lövés alkalmával a kő az istenségnek még nagyobb kedvezésével *tārä minwės*, azaz a nyíl teljesen 'keresztűl ment' rajta | *pîγénnė:* Reg. kéziratában *piin*, Hunf. kiadásában *pinn';* az előbbinek két szótagú írása a megfelelőbb | 12. s. *voss jiw:* E szavak után véletlenűl kimaradt az átírásból a párhuzamos ismétlés szövege: *kul' sāt piśėm-ke [tąuli], pupi' sāt piśėm-ke joχti: am minėm l'ą̄ŋχėm χąsit χum minėm χumiŋ sām kinsuŋkwė voss jiw!* 'ha az én ördögi hét fogásom elegendő, ha az én bálványi hét fogásomból kitelik: a tőlem járt út hosszában férfi járta férfias vidéket keresni had jöjjön!' A zárójelbe tett *tąuli* helyett Reg. jegyzése *tąąlti* s ez a szótári jegyzetek közt is meg van magyarázva ekkép: '*tąąltem:* jevo polno d'elaju, *pišem ke tąąlti:* wenn meine Kunst hinreicht, *tąąltilem* zufrieden stellen'; de az átírás közlője ezt a képzést (**tąulti, *ta'îlti*) az adott értelemben nem ismeri. Az 'ördögi hét, bálványi hét fogásra' nézve l. ui. II : 0282. l.

5. 4. s. *vit-vą̄ŋχät:* Reg. szövegének *vuongat* (locat.) szavát Hunf. ok nélkül változtatja kiadásában erre: *vuongatnel;* mert érthető jól a szöveg eredeti alakjában is ekkép: 'Én a vízforrásnál minő izenetet hozzak neked?!' Külömben is a *vą̄ŋχä* szóból ablat. *vąŋχänėl* | 5. s. *tūnūw:* Reg. kéziratában *tûnu*, Hunf. kiadásában szükségtelenül változtatva: *túnue* | 6. s. *ālmėsaγä, ūnttėsagä:* Reg. kéziratában *almesäge, untsae;* Hunf.-nál: *almsägä, untsájä* | 8. s. *lāwi:* R. *laui;* H. *luí* nyilván sajtóhiba | 9. s. *naŋ kāsėn:* 'a te akaratod, a te kedved (твоя воля)', a. m. 'a te dolgod (твое дѣло)': 'Ha erődtől nem telik [s te mégis mész] a te kedved (dolgod)'; t. i. 'én nem tehetek róla, ha majd rosszúl jársz'. Hunf. fordítása ('hiába mégy') nem

találó ('hiába' nem *kāsėn*, hanem *kāsi'*, *ness kāsi'* l. Vogul Nyelvjár. 26. l.); alább (**12.** 15. s.) R. *näng kásen* nála is: 'te akarod, | 10. s. Az *angve egva lauí* szavak után Reg. kéziratában e szavak következnek, de tollvonással áthúzva: *nängen totem latingem ti vit vuongamen joχtäsėm = nayėn totėm lātiyėm: ti vitvāŋχämėn joχtäsėm* 'a neked hozott üzenetem: ehhez a vízforrásomhoz én eljöttem' . . . | 13. s. *am ľāŋχėm:* R. *äm ľąngą kosit* csak tollhiba lehet *äm ľąngom kosit* helyett, a mint e kifejezést fentebb (**4.** 11. s.) találjuk || **6.** 2. s. *paul-tāltėn:* Figyelemreméltó, hogy a küzdelmes út szerencséjét meghatározó kőistenség a folyó partján, a ladikok kikötő helyén áll, a honnan akár télen, akár nyáron mindenféle út kiindul.

7. 3—14. s. Hasonló történetet, hogy t. i. egy menekülő ellenfél, miután lábát lemetszették, törzsével fut s majd ennek lemetszése után puszta fejével gördül sebesen tovább, egy irtisi osztják hősénekben is olvashatunk (l. Irtysch-Ostj. II : 66. l.). Innen eredhet a hosszú gyalogútnak 'térd-leszakadó, lábszár-leszakadó út' *(sās tąlĭpėm, āl tąlĭpėm ľąŋχ* II : 170—1.) költői jelzése | 5. s. *josäy-ta'ĭl* 'hótalpastúl', 6. s. *suwiŋ-ta'ĭl* 'hóbotostúl', 12. s. *jąutiŋ-ta'ĭl* 'íjjastúl'; l. Vogul Nyelvjár. 10. l. | 8. s. *akw' kātėl:* Itt Hunf. kiadásában kimaradt Reg. kéziratának e mondata: *äk katel äk lailell ti minei.* A sajtóhibák közt megemlítve | 10. s. *taw ąs:* R. *täu ąs*, H. *täu* | 12. s. *tātėl porχanėn mine'it:* 'puszta derekaik mennek', de Reg. jegyzése: *tatelä pąrkanen minét;* talán helyesebb átírás volna: *tātėlä'i' p. m.* 'pusztán' stb.; l. Vogul Nyelvjár. 26. l. | 13. s. *puŋk-kopitä* (R. *pong kopit* s alább *ponhkąpite)* az átírásban hibás jegyzés, e h. *puŋk-χąpitä: p. χąpi* 'koponya' | 14—15. s. *akw' māt kwol nē'ĭlės* 'egy helyt egy ház tünt elő', mivel Hunf. kiadásában a megfelelő hely: *äk mát kvol nejles.* Ámde Reg. kéziratának jegyzése: *kvolln neiless* s ennek helyes átírása, illetve értelmezése: *kwolnė nē'ĭlės* 'házhoz érkezett', mint *Āsnė tan nē'ĭle'it* 'ők az Obhoz érkeznek' (II : 81), *ūsėn nēĭläsėm* 'a városba érkeztem' (II : 261) | 15. s. *kēr vārnė kwol:* 'kovács műhely', tkp. 'vas készítő ház' | 16. s. R. *kurn pältilime (= kūrnė pältĭlimė)* Hunf. fordításában: 'kemenczéje fülvén', holott a R. *kur* 'kemencze' szóhoz *-nė, -n* lativusrag csatlakozik s *pältem* Reg. szótári adatai közt: 'nakladu ďerevo, fűtök, *uľe pältem:* ogoń kladu, *kūr palti:* peč topit'; tehát R. *kurn pältilime* a. m. 'kohóba rakva (betéve)', a minthogy a kovács rendesen előbb a kohóba teszi kovácsolandó holmiját, hogy áttüzesedjék | 16. s. *nājtė tajimė:* Reg. eredeti jegyzésében: *nait tajíme* (a *nāj* 'tűz' szó locat. raggal); de Hunf. kijavítja erre: *nájn tájime*, 'mert szenvedő ige következik'. Jól érthető így is: 'tűzben égvén (emésztődvén)'; vö. *nāj tēi'*, 'a tűz ég (eszik, emészt)' | 17. s. *śąmläts:*

χul kātämnėl χot-śą̄mläts v. *kwon-ś.* 'a hal kezemből kisiklott, kicsúszott, kifordúlt (выкатилась, вывернулась)'. | 17. s. *āwinėl kwon räγäts* 'az ajtón kifelé esett': Reg. eredeti jegyzésében: *auill* s szintígy alább a 20. sornak megfelelő helyen. Azonban ugyane szöveg ismétlődésénél (**14.** 17, 21. s.) érthetőbb *auínl* alakot találunk s hasonló kifejezés fentebb is (**7.** 15. s.): *auinell ju purmätess* 'az ajtón begördült'. E helyek igazolják az *āwinėl* alakkal való átírást, amint már Hunf. kiadásában e szó *auinl* | 21. s. *ań mōnt:* R. *äń mont*, H. *am mont.*

9. 2. s. *jäni' kwolnė ti nēi'lės:* Reg. kéziratában is *jäni kvoln ti neils;* de Hunf. e helyt is megváltoztatja szükség nélkül kiadásában az eredeti szöveget, mint fent (**7.** 14. s.), ekkép: *jäni kvol ti nejls* | 2. s. R. *josäu* nem 3. sz. birtokos alak *(josäγä)*, mint Hunf. jegyzete véli, hanem ragtalan dualis accusativus: *josäi' āγχwės* 'a hótalpakat levetette' | 3. s. *vitėn ą̄jmats:* R. *vitn ą̄jmäts* Hunf. fordítása szerint: 'az vízzel *folyik*', minek alapját nem sejtem. Tudomásom szerint *ą̄jmati, ojmati* 'beleesik, sülyed, csúszik, szakad (vmely mélységbe)': *tāriŋ jiw χalnė ojmatsėm* 'lábam belecsúszott egy fagyökér ágaboga közé (нога про между корень проскочила)', *kātėm uläsėn tą̄tχatiläsėm, kātėm jol-ojmats* 'kezem a székre (támlája tetejére) támasztottam s [onnan] lecsúszott, leesett (рука оборвалась на стуль)'. Reg. szótári jegyzetei közt: *'äm mill mân ti ojmätäsem:* v gluboki mesto ja sorvalsa' ('mély helyre estem, szakadtam'), *vuongen ojmätäsem:* 'gödörbe estem'. A mint az ifjú a házba betekintett, nyomban be is lépett s vizbe esett; mert a ház felülete merő víz volt | 3—4. s. R. *kwol akw'-mūs jänitätėl vit vōt-χumpėl poγeri* átírása Reg. kézirata ez eredeti jegyzésének: *kvoll äkmos jänitetl vit vuą̄t kumpell pą̄uari*, mely helyett Hunf. kiadásában a következő szöveget találjuk: *kvol jänitétl vuat vit-kumpel akmós pauári* e fordítással: 'A ház egész nagysága szerint egyre vízhabbal forog a szél'. Reg. szövege szerint azonban nem a 'szél' *(vuą̄t)*, hanem 'a víz' *(vit)* az alany, t. i. a víz forog egyre 'szél verte hullámmal' *(vuą̄t kumpell;* l. e szóra nézve alább 560. l. 4. s. jegyz.) a ház egész nagyságában. Az adott fordítás sem teljesen megfelelő, mert a mondat elején a 'víz' szó sajtóhibából kimaradt. Értelmesebb lehetne Reg. szövege a köv. szórenddel: *vit äkmos kvoll jänitetl vuą̄t kumpell pą̄uari* | 4 's. R. *mirr kvoll känt uosne kum uosi . . . :* Hunf. a *mir* 'nép' szót a *kwol* jelzőjének veszi s az így összetett *mir-kwol* szót 'közháznak', azaz 'község házának' magyarázza; de alább (**15.** 5. s.) ismét előfordúl *täu ti mät mirr kvoll kéurt kultét, uosét* s itt nem lehet kétség, hogy az értelem: 'itt valami *nép* a házban . . . halászik', a mint e helyet Hunf. is fordítja. A *mir-kwol* létezése a régi vogul társadalomban nincs igazolva; mert ha a

fejedelem népgyűléseket hítt egybe, ezeket a saját házában, bizonyára az ő 'had fogadó, nép fogadó' nagy helyiségében tartotta (l. erre nézve ui. II : 0585 és 0703. l.). A hely értelme itt: 'A nép a ház terén [foglalatoskodik]: a varsával halászó ember varsával halászik, a keczéző ember keczézik' stb. A könyv végén, a 'Toldások és javítások' közt maga Hunf. megjegyzi, hogy itt a 'mir szó alany is lehet.' | 4—5. s. Az *ūsi*, *χulti*, *tąlγi*, *ārpi* halászati műkifejezésekre vonatkozólag l. ui. I : 264—5. l. | 5. s. R. *suppi ûnsi älaue* 'tokhalat, nyelmalazaczot fognak (ölnek)': szokatlan kettősszám (*ūs*: tő *ūns*-, dual. *ūnsi*'; R. *älaue* dual. alak, mint alább R. *unlé* = *unlei*'), mivel nem szorosan összetartozó két egységről, hanem határozatlan mennyiségű többségről van szó (a mennyiben sok tokhalat, sok nyelmát fognak). De alább is ugyanily eset (9. s.): R. *né ńohsí ujji juntí, voarí* 'a nő nyusztprémet, hódprémet varr, készít', nyilván nem épen két nyusztprémet s két hódprémet, (mint Hunf. fordításában adja), s nem is egy nyuszt- meg egy hódprémet, hanem mindegyikből sokat | 6. s. *χotėm-kāsiŋ*: 'akárhogyan', nem 'akárki', mint Hunf. fordítja; l. Vogul Nyelvjár. 24. l. | 6. s. *jol-ūnttės*: 'leült', bár Hunf. kiadásában *jol unles*; mert Reg. eredeti följegyzése: *jol untess* | 6. s. *mūli pāl*: itt nem 'vendégpad' és alább (9. s.) *pą̄χ-pālt* (locat.) nem 'fal mellett' mint Hunf. fordítja, hanem az előbbi az ajtóval szemközt fekvő fő szobarekesz s *pą̄χ-pāl* a mellette fekvő; l. e tárgyra nézve ui. I : 194. l. és fent 537. l. 5. 4. s. jegyz. | 7—8. s. *śuľitimė* 'megőszülve': Hunf. kiadásában mindkét helyen *šoltime*, de Reg. kéziratában: *šolitimä* | 7—8. s. *jūns-uj*: R. *juos-uj*, a Szigva-melléken *ńuos-uj* 'Steinadler, *černoi orel*, falco fulva'; *tur-uj*: R. *turi* (Szigva), *turri* (Lozva) 'weisser Adler, *belochvostik*, falco albicilla'. Nomin samán a Világügyelő férfiúnak egy idéző igéjében (II : 311) előforduló *jūns-ūj* madárnevet 'nagy fekete sasnak' mondja, 'melynek csak farktollai szürkésfehérek' (большой орелъ: *sēmėl, lēi'-tąwlänä pat jāŋkėt*). Az asszony feje feketesas fészekkel, az öreg emberé turuj-sas fészekkel van megrakva; amannak haja mint a nyúlé, emezé őszültében már sárgás lett. A ház ifjabb gazdája ez alakok belsejébe vadászni jár: teljes fölszereléssel hótalpastúl bemegy az 'anyja' száján s kijön az 'apja' száján; vadászata eredményeképen egy 'hároméves nagy állatot' (jávort) vonszol elő az 'apja' szájából. Vajjon nem két, egymáshoz tartozó házaspárnak tetsző, sasok lakta, havas fejű hegyorom van-e személyesítve e különös képzeleti alakokban? Ily páros hegyormok több helyt buzgó vallásos tisztelet tárgyai (l. ui. II : 019—020. l.) s egy ilyennek aljában 'szent tóról' is van tudomásunk, mi egybehangzó avval, hogy e regében is a ház 'öregeinek' aljában, a ház padlója helyén, halászatra alkalmas tó terül el | 8. s. *ąjkätä puŋkä*,

mint Reg. kéziratában: *oikäte ponke*. Hunf. kiadásában az utóbbi szó a szövegből s fordításából kimaradt | 8. s. R. *uošrem* = *vośrėm* 'epe' és 'zöldes sárga (színű)'; Hunf. fordításában: *fehér róka* színű' | 9. s. *akw' nē:* Hunf. szerint 'az *äk* «egy» szónak nincsen itt helye, mert nem «egy» nő varr, hanem a gazdasszony maga varr, mert az döfi meg később a férjét'; de itt félreértés van. A *mūli-pāl*-ban ülnek az 'öreg asszony s öreg ember', a *pąχ-pāl*-ban pedig 'egy' varró nő s mellette az alvó férj: egyazon háznak két rekeszében külön laknak az öreg s az ifjú pár, a mint ezt vogul jurtákban gyakran láthatni. Nem az öreg 'gazdasszony' az a ki varr s utóbb késsel megdöfi alvó férjét, hanem az említett ifjabb asszony.

10. 2. s. Az asszonynak hónaljában késsel kell megböknie 'nyaka vágható, dereka vágható' erős álomban alvó férjét, hogy felkölthesse; ennél enyhébb költögető eljárásnak t. i. nincs foganatja; l. a regehősök ily erős álmára nézve ui. II: 0526. l. | 3. s. *at tajilėn: ānėm mōnt kwāltuŋkwė manėrä'at tajis?!* 'miért nem lehetett engem már régebben felkölteni?! (по что нельзя было меня давше будить)'. Hunf. fordítása szerint R. *mont kualtung ätt täjjílen?* 'mostanig, hogy felköltesz, nem étetted'; de *mōnt* 'előbb, régebben' (l. Vogul Nyelvjár. 21. l.) és *täjji*, helyesen *tēi'* 'eszik' (R. *té)*, míg 'etet' (caus.): *titti* | 4. s. *muj-χum:* Reg. kéziratában *mują kum* (Hunf. *mul'a-kum*); de hogy mi értelme van a *mują* szó véghangzójának magyarázatát nem adhatom | 6. s. *josä pąsėm:* 'a hótalp fara, hátsó része, sarka', mint *χāp-pąsėm* 'a ladik fara, kormánya', *sun-p.* 'a szán fara' | 7. s. *ūsintāli:* 'egyet ásit (позѣвать)'. Hunf. 'teli hálót húz' nyilván az *ūsmä* 'hálóvarsa' és *tąlγi* 'gyalmot húz' szavakat sejtvén Reg. *uosin* és *tali* össze nem vont írásában | 8. s. *jänγ'uj:* 'jávor', tkp. 'nagy állat'; erről Hunf. is tud (l. Vogul föld és nép, 88. l.), mégis fordítása itt 'nagy állat' | 8. s. *liliŋ-ta'il:* 'elevenen', l. Vogul Nyelvjár. 30. l.; Hunf. szerint: 'élő teljes' | 9. s. *akwän nē'imamä* nem pontos átírása a Reg.-féle *äkvän neimäne* szövegnek, mely ugyanily alakban ismétlődik alább is (**17.** 10. s.). Itt t. i. a *-nė* participium végzetnek gerundialis alkalmazása van (*jäni uj liling tail katä laile äkvän neimäne kuntop nälln pûtmäme, toko almime kvoll känn šältemtässtä* 'a jávort elevenen kezét-lábát összekötözvén lapátnyélre tűzte s így emelve a ház padlójára dobta'), mivel azonban ez szokatlan volt az átírás közlője nyelvérzékének a *pûtmäme* nyelvtani alakjával helyettesítettem (*akwän nē'imamä* 'összekötözte': a *nē'imėm* part. præt. 3. sz. birtokragos alakja). Maga Reg. is ily alakot ír ugyane szöveg ismétlődésének egy másik helyén (*sartí kárpi katelail ikvän neisalem kontep näln maime toko almime* stb. **19.** 18. s.). A **17.** 10. s. helyén elnézésből benn maradt az átírásban a

nə̑imanė alak | 9. s. *χūntėp:* 'falapát (деревянная лопатка)'; hogy Hunf. miért fordítja 'tőr' szóval, előttem teljesen homályos | 10. s. *pūtnė pėti:* 'üstbe vet, rak, apróz (húst v. egyéb ételt)'; R. *puot petves* H. kiadásában: *puotn p.*, mert **17.** 11. sorban: R. *potn petvíss*, bár viszont **19.** 19. s. ismét *pot petílaues.* Az átírás itt Hunf. nyomán: *pūtnė pėtwės* 'üstbe rakatott' t. i. a jávor; de lehetne az eredeti szöveghez híven *pūt pėtwės* ('az üst megrakatott') is. A R. *petves* szó Hunf. fordításában: 'megfőzé' (összetévesztve a *pajti* 'főz' szóval) | 10. s. és **19.** 15, 19. s. R. *kosäľe vaťi* (**12.** 1. s. *kosäľe vuaťi*), de **14.** 9. s. (külön írva) *kosä ľi vaťi* és **14.** 11. s. *kosä ľe váťi* szintígy **15.** 1. s. *kosä ľe vaťe*, **17.** 11. s. *kosä ľe väťi:* ebből fölismerszik, hogy a végzet nem más, mint az orosz -ли, или 'vagy' kötőszó, nem pedig a *χotäľ* 'hová', *alχäľ* 'fölfelé', *lą̄ŋχäľ*, *joläľ* 'lefelé', *ėläľ* 'előre' stb. határzók ragtoldaléka, mint ezt Hunf. 'sokáig, nem sokáig' fordításából (a 'vagy' kötőszó nélkül) következtetni lehetne. Az előbbiekhez hasonlóan képzett **χąsä-ľ*-féle alak eddigelé nincs igazolva s hogy R. *kosäľe* jegyzésében sem ilyes keresendő, mutatja az is, hogy *kosäľe* után sehol sincs kitéve a *men* 'vagy' kötőszó (mint pl. az ilyen szerkesztésben *kosä minesi, men váťi m.)*, természetesen mivel a 'vagy' jelzése már benne van | 11. s. *sėŋkwiŋ āni sėŋkwėn minawė:* H. *sängung áni sängu mináue*, de R. *sengung ani sängun minaue.* A fordítás e szöveg szerint ekkép javítandó: 'Gőzölgő tányér gőze illeti (járja) őt', t. i. az ifjút, ki elé a gőzölgő tányért helyezték | 12. s. *kwoliŋ χumitä:* 'házi gazdája': az az ifjabb férfi, nem az öreg *(ą̄jkä)* | 12. R. *näng männr urén:* Hunf. 'néked milyen *szokásod* van?' Helyesen: 'te mire vársz?' R. *urén* írása ugyanis *ūre'in* ejtésre, nem *urén*-re mutat (vö. *ūri* 'vár' és *ur* 'mód; oldal') | 12. s. *āni-ą̄ul, sān-ą̄ul jurt* 'tányérvégi, csészevégi társ' a feleség költői jelzése; l. ui. II : 0752. l. | 13. s. R. *jurtneke tąngén* az átírásban: *jurtėn-ke tāŋge'in* 'ha társadat akarod'; de lehet hogy a *jurt* szó ragja a lativus *-nė*, vagyis a szöveg értelme: 'Ha társra kívánkozol'. Ez a szerkezet azonban szokatlan | 15—16. s. Homályos, hogy miért húzza fölfelé a menyasszony a vőlegénynek haját s miért kell emennek reá *fölfelé* pillantani? Lehet, hogy azért, mivel — a hogy Reg. címéből tudjuk — e nő kaltès-leány, azaz *óriásnő* volt s a rege ez elbeszéléssel a leány rendkívüli magasságát szemlélteti. Mivel a legény ide-oda nézeget s őt mégsem veszi észre, a leány félig ingerkedve, félig hogy észrevegye, meghúzza a legény haját, mire emez — sokkal alacsonyabb lévén mint a leány — fölfelé tekint s így látja meg arczban leendő élettársát. A nő hajfonatának az a leírása is (17. s.), hogy egyikén eleven nyuszt kúszik föl, másikán eleven hód (nem 'medve' mint a fordításban, l. 437. l. 191. s.

jegyz.) száll le, a rendkívüli magasságnak bemutatása lehet; l. erre nézve ui. II : 041. l. | 18. s. Az egy tányérból való evés a házastársi állapot jelvénye; l. ui. II : 0739—40. l.

11. 2. s. *upä:* 'ipja' (l. ui. II : 0733. l.), voltakép 'sógora'; mert a menyasszony, mint alább kitetszik (4. és 6. s.), nem leánya neki, hanem 'nőtestvére *(jäγ'-āγi*, R. *jägai)*'. Az öreg pár teljes nyugalomban él s a ház fölött az ifjabb ember rendelkezik: ő adja férjhez és szereli föl kelengyével nőtestvérét is s ezért nevezi őt a vőlegény 'ipjának' | 2. s. *jaχa-tä, jaγa-tä*, R. *jaga tä:* fölkiáltó szó a megszólításnál, körülbelől ily értelemben: 'hallod-é, hé!'. Azt sejtem, hogy előrésze a tatár *ja aγa!* 'hé, bátya!' (vö. osm. *ja!* = *'tiens!* interj.' Samy bey), mihez megjegyzendő, hogy az északi vogulban is van egy (valószínűleg a tatárból eredt) 'óh, ugyan, no!' jelentésű *jā, ja!* indulatszó, pl. *jā, manä qulnė am nayėn pattilėm?!* 'óh (v. ugyan), micsoda bajba ejthetlek én téged?!' (II : 303.), *ja, lawėn!* 'no csak mondd meg!', *ja-ja, ānėm tēn'-utėl totäln!* 'no-no, hozz nekem ennivalót!' (I : 11.), *ja, tauli!* 'no elég!' (I : 59.). Az utórész talán a mutató, vagy a harmadik személyű névmás nyomatékosító, illetve indulatszói alkalmazásban. Ugyanez alkatrészekből van talán összetéve a szintén felszólításkép használt *täχam!* szó (<**tä-aγam*), melynek párja *ti-nē!* 'hé, te nő!'; l. erre nézve ui. I : 251 és II : 440. l. Hunf. szerint R. *jagatä* 'apám', de ez R. írásában *jäum*, vagy *jägem* volna (vö. a köv. sorban: R. *jägaum)* | 3. s. *amki māŋ χum* jelentése: 'magam is földes (földbirtokos) ember vagyok', mivel az ifjú férj arra céloz, hogy van neki is földje, hazája, nem szorul arra, hogy az ipja eltartsa; miért is haza akarja vinni nejét szülei házából. Hunf. magyarázata szerint itt 'földi ember' a. m. 'közönséges ember', nem óriás | 4. s. R. *jägain* Hunf. fordításában: 'leányodat', de a szó csak 'nőtestvért' jelezhet, l. fent **11.** 2. s. jegyz. | 5. s. R. *äm tin kuń missm = am tin χūń misėm?!* Hunf. fordítása: 'én az árát megadtam', pedig a házasság e legfontosabb föltételéről, t. i. a nődíj megadásáról nincs szó a regében. Épen ellenkezőleg az ifjú férj azt mondja: 'Ha nem adod [hugodat], nem szereled föl [kelengyével]: hogy adtam volna én érte nődíjat?! Akkor én megyek', t. i. kénytelen vagyok itt hagyni feleségemet, míg a nődíjat érte meghozom. L. erre nézve ui. 0742., 0749—0750. l. | 5. s. *jäγ'-āγim:* R. *jäg aim*, Hunf. kiadásában *jägájn*, de ez mint a fordítás s a hozzácsatolt jegyzet is mutatja, sajtóhiba | 6. s. *vāpsėm:* fordításomban 'sógorom', pedig ha a nő bátyja neki 'ipja' *(upä)*, akkor ő amannak 'veje'; tehát *vāpsėm* 'vőm', mint Hunf.-nál | 7. s. *minnätä moľėχ qls* '[hanem] elmenetele hamar volna' Hunf. *minnetä moľah ols* szövegének megfelelő átírás s fordítás. Ámde Reg. kéziratában e hely *minnete molqχ ols = m. mōlėχ. q.* s ennek az elbeszélésbe

jól beleillő értelme: 'Elmenése előbb (régebben is) lehetett', értsd: 'lehetett volna' | 9. s. *tawä:* R. *täue*, H. *täu;* az előbbi alak felel meg (mint accus.) jól az értelemnek | 9—10. s. Itt kimaradt HUNF. kiadásában REG. szövegének e néhány szava: *viting varmeľ voarne kosši kvolemne nängen kuń vílem.* Ha az ipa-bátya tovább is ott akarná erőszakkal tartani házában sógorát és férjhez ment húgát, ezeket szabadságuktól fosztaná meg: szolgájává illetve szolgálójává tenné őket.

12. 3. s. HUNF. kiadásában itt is kimaradt REG. szövegéből ez a néhány szó: *jun uošlahtí, säkualem ńale voarime* | 4. s. A 'Városi fejedelem öreg' fia előkelőbb volt, mint a Kaltèsleányt nőül vevő ifjú, kinek szülei csak faluban lakó egyszerű öregek voltak, minden czím és jelző nélkül. Ez egybehangzó avval, hogy REG. értesülése szerint ez az utóbbi ifjú az *Ātèr*, a későbbi Világügyelő Aranyfejedelem, kinek ifjúsága a hitregék szerint igen szerény sorban, sőt részben szenvedések közt telt el (l. ui. II: 070—73. l.) | 9. s. *āném qulnė patte'in:* R. *anom quln pättén*, de HUNF. kiadásában: *ánom sau auln p.* A *sau* szó betoldására semmi szükség; hasonló kifejezések ugyanitt mindjárt alább: *äm nängen mäne quln pättilem* (**12.** 10. s.), *näng varne qulentell* (13. s.), *meinämen quln ull pätten* (16. s.) | 13. s. *patimēn:* H. *pätmen*, de helyesebb REG. írása: *pätímen* | 15—16. s. R. *ľuľsing ull märrsen* HUNF. fordításában: 'rosszat ne *merj!*'; de alább (**13.** 16. s.) R. *vassi ľuľsing ätt märrsén:* 'több rosszat nem *mérsz* reám', végül ugyancsak itt (**15.** 8. és **16.** 5. s.) R. *vassi ľuľsing ätt märrsem* 'többé rosszat nem *teszek*'. REG. szótári jegyzetei közt ezt az adatot találom: *'märsi: kotäľ kotäľ mini'* (= ? 'mindenfelé megy'); ez nem lehetett alapja HUNF. egyik magyarázatának sem, de talán illik a REGULY-féle szöveghez, úgy hogy a *ľuľsing ul märsen* intelemmel a tapasztalt ifjú arra figyelmezteti tapasztalatlan társát, hogy az útban szigorúan az ő példáját kövesse s ne térjen el ettől sem erre, sem arra. SZOTYINOVA asszony REGULY szótári adatát ekkép érti: *taw χoťäľ marsi?* 'hova tolakodik (szorítja be magát) ő? (куды онъ стѣснятся?)', mely felfogás szerint a *marsi* ige a *marém* 'szűk' és *marli* 'szűkűl' családjához tartoznék s az itt tárgyalt kifejezés értelme ez volna: 'hibásan ne tolakodjál!', azaz 'ne tégy semmit elhamarkodva, oktalanúl'. A regeszöveg jelen helyét ugyancsak SZOTYINOVA saját szavajárása szerint ekkép igazítja: *ľūľsiŋ ul masγén!* s e kifejezést így magyarázza: 'rosszban ne járj, valami rosszat ne tégy, valami rosszra okot ne szolgáltass! (худыми дѣлами не обходись, худое что нибудь не дѣлай, причину какого нибудь худаго не дѣлай!)'. Tudakozódtam e kifejezés felől a Felső-Szoszva vidékén is s ott így tájékoztattak: *ľūľsiŋ ul massėn! = ul kapėrtėn* s a kísérő orosz értelmezés:

'rossz tréfát, pajkosságot ne űzz, úgy viselkedjél mint illik (худого не балуй, какъ слѣдуетъ живи)!'.

13. 5—6. s. *la'îl-uränèl sa'îruŋkwè patès:* R. *lail urenl sairingve pätestä*, de az állítmány tárgyas ragozása itt nincs helyén, mert nincs megemlítve a mondatban a tárgy: 'lába szárából vágni kezdett' (nem: 'kezdette') | 7. s. *mōnt-ta'îl* helyesen fordítva: 'régtől fogva' (nem 'épen most' mint az adott fordításban); l. Vogul Nyelvjár. 21. l. | 9. s. R. *tä jänt jommas voarén* Hunf. fordításában: 'Tägam, nagy jót teszesz velem'; de R. *tä* = *ta* 'az', *ta jänit* 'oly nagyságú, ama n.'; tehát: 'oly nagy jót' v. 'azt a n. jót tedd velem!' | 9. s. R. *kotm kasem*, Hunf. fordításában: 'akárhova'; helyesebben írva alább (**14.** 10., 12. s.) *kotem kasing* s fordítva: 'akárhogyan' = *χotèm-kāsiŋ;* l. Vogul Nyelvjár. 24. l. | 11. s. Hunf. kiadásában az *url sajristä* szavak előtt Reg. szövegének következő része kimaradt: *lail urenl mät lu ląmtekve ti sels, ahtess tärmell ńile.* Világos, hogy R. *url* itt nem 'valahogyan' mint Hunf. fordításában (vö. *ur* 'oldal; mód', *man' urèl?* 'minő módon?'), hanem az előző szóval együtt *ńil' urèl* 'négyszögletesen' || **14.** 4. s. *tąlîpi:* R. *tąlupi*, H. *talépi* (egyebütt R. *tąlipi*, H. *talípi* pl. ui. 8. s.) | 13. s. *puŋk-kopiänēn* itt is erre javítandó: *p. χąpiänēn;* l. fent **7.** 13. s. jegyz. Hunf. *poah* alakja ellenében Reg. szövegében: *ponk* | 16. s. R. *sûliless*, alább 19. s. *solils:* Reg. szótári adatai közt *'sôlili*: es glüht vom Feuer, *uľe kąilt sûliless:* sogrelsa kak ogoń (= átizzott mint a tűz), *soľilem lątah:* glühende Kohle'; ebből való lehet a *sultèm* 'szikra' szó is. A Felső-Lozva mellékén alaki változata: *sūnîli* 'áttüzesedik (накалится)', caus. *sūnlèpti* 'áttüzesít (накалить)'; vö. zürj. *šonîd*, votj. *šunît* 'meleg', zürj. *šonöd-*, votj. *šunt,- šunêt-* 'melegíteni' stb. | 22. s. *poɣèri:* R. *pąuäre* (H. *pauáré*) s nem *pąuari* (mint **7.** 14. s.). Valószinű hogy Reg. jegyzésében az *-e* végzet a kettős szám jele *(poɣèreî)*, mert a következő állítmányok *(johtsi, minesi)* is kettősszámúak | 23. s. *kätä ąltχats:* R. *katä ąltkätzt* s nyomban utána is *täu ąs kate tu ąltkätzt.* A köv. mondatban Reg. szintén így írt: *äu kumit laiłe ąltkätzt*, de itt a végső *t*-t kitörülte; e javítás az előbbi helyeken is igazolt.

15. 3. s. R. *kumľe mos:* nem 'miért', a mint Hunf. fordítja, hanem 'hogyan, miképpen' = *χumľè mūs;* l. Vogul Nyelvjár. 24. l. Alább (**19.** 4. s.) R. *kumľe mosąh* Hunf. fordításában is: 'hogyan' | 4. s. *pojtèltawè:* R. *poitltaue*, míg Hunf. kiadásában *pojltauć*, mert Reg. alább (**16.** 4. s.) *poiltaue* alakot ír, bár tovább (**17.** 3. s.) megint R. *pąitltaue* alakot találunk. Reg. szótári adatai közt is megtalálható a *poiti* 'megszűnik, csillapul' elcsendesedik' ige mellett *'poiltltém:* meńa dovolno djelajut, (='engemet kielégítenek') causativum. Igazolt alak: *pojtèlti* 'meg-

szüntet, csillapít, (szóval) lecsendesít (уговарывать)' | 4. s. *qstal ąlén!* 'csendben légy, hallgass! (молчи!)' | 7. s. *rotti' ąlén:* R. *rotti olén*, Hunf. kiadásában *rot o.*; ÉV. *rot ēlém-χąlés* 'szelíd ember (смирной)', *taw rotti' jēmts = rotmės* 'megszelidült, szelíddé vált (засмирѣлъ)'. Van *rotti'* 'rögtön' szó is || **16.** 2. s. R. *egvate juos uj piťil pošimä:* Hunf. beletoldja itt a szövegbe az *égvatä* után a *ponk* szót a következő *oikäte pong* mintájára | 4. s. *tikwoss* nem 'meginť, mint Hunf. fordítja, hanem 'csak, hiába; bárhogyan'; l. Vogul Nyelvjár. 36. l.

17. 4—5. s. *muj mąχém:* Hunf. kiadásában *muľ mágam*, szintígy *muj-χummí':* Hunf.-nál *muľ-kumí;* de Reg. kéziratában a valódi ejtést jobban megközelítő *mui magąm* és *mui kummi* alakokat találunk. L. fent **10.** 3—4. s. jegyz. | 5. s. *manėrnė at taji:* Hunf. *mänern ät téi*, a könyv végén azonban ez a *mänern* sajtóhibának van jegyezve, mely helyett *mäner* olvasandó. Itt zavar van, mert Reg. kéziratában épen a hibáztatott alakot találjuk: *mänärn ätt täi* s csakis ennek van megfelelő értelme: 'miért nem lehet?!'. A *taji* szóra nézve l. fent **10.** 3. s. jegyz. | 8. s. *usintāli:* l. fent **10.** 7. s. jegyz. | 9. s. *josä-ńąläγä tūl ti nē'ilsi':* Reg. kéziratában *neilti* (H. *nejlti*), tehát *nē'ilsi'* helyett causat. *nē'ilti* kellene az átírásban s ehhez képest a fordítás ekkép változnék: 'Hótalpának két orrát ím onnan tünteti elő'. Fentebb (**10.** 7. s.) ugyanez elbeszélésnek *josä ńąlägä tuul neilsi* a szövege s ez volt hatással az itt mutatkozó tévedésre | 15. s. R. *jijen, jijen:* e szerint az átírásban is kétszeresen kellene: *jäjén, jäjén!* | 15. s. *jurt ąli:* Reg. kéziratában: *san ąul jurt olí*, szintígy Hunf. kiadásában; de a könyv végén a sajtóhibák közt e hely javítása: *jurt ät olí*, holott e 'javítás' nélkül is eléggé érthető a szöveg | 16—17. s. R. *ponkä kvonnze koläm porrne* Hunf. fordításában: 'feje fésüjén hallgató óriás nő'; mi értelme van ennek?! Nem R. *kvonze* a 'fésű', hanem R. *kvonnzep = kwonsėp* (tkp. 'karmos') a *kwons* 'köröm, karom' szótól; R. *ponk* pedig 'fog'. A hely értelme: 'foga, körme veszett boszorkány'. A *por-nē* szót az átírás közlője 'boszorkány (ягишина)' szóval fordítja; l. e mythikai alak tárgyalását ui. II: 0286—8. l. A 'Városfejedelem-öreg' fiának nem szépséges *kaltéšleány*, hanem rút boszorkány jutott feleségül. || **18.** 5—6. s. R. *uosing ąter oikä jägä uosen minäs:* Hunf. a sajtóhibák jegyzékében e helyt az *oikä* szó után világosabb érthetőség kedvéért a *pi* szót toldja be. Az átírás e szerint így javítandó: *Ūsiŋ-ątėr ąjkä [pi']*.

19. 1. s. *tälä sät, tuwä sät:* R. *talí sat tue sat*, H. *tálä sát tujä sát;* l. fent **2.** 1. s. jegyz. | 3. s. *kil* 'sógor, az asszony fitestvére (свояк)'; Reg. szótári adata szerint: 'die Schwester der Frau u. der Mann der Schwester' | 6. s. R. *mirr kvoll känt* Hunf. fordítása

szerint itt is: 'a közházban'; l. erre nézve fent **9.** 4. s. jegyz. | 7. s. *lą̄χėt:* R. *lą̄get* nem 'sutban', mint HUNF. fordítja, hanem a *lą̄χ-pāl* szobarekeszben; l. erre nézve ui. I: 194. | 8. s. *pośγimė:* R. *pošgämen.* Ez utóbbi gerundialis alak előttem ismeretlen (nem e *pośγämiŋ?* l. Vogul Nyelvjár. 45. l.) | 10. s. R. *mätämt käsäil ti pelteen:* HUNF. kérdőjelet tesz e mondat végére s ekkép fordítja: 'micsoda késsel szúrtál meg?' De *matä-mat* nem 'micsoda?', hanem 'valami, valaminő' s a mondat állító: 'Te valami késsel szurkálsz!' | 11. s. *ną̄ŋχä ūnttės:* H. *nongo unles,* de R. *nąngą untess;* l. fent **9.** 6. s. jegyz. | 12. s. R. *anom mont kualtungve:* fentebb (l. **10.** 3. s. jegyz.) kiegészítve e szavakkal: *ätt täjjílen?* Itt nem lévén bizonyos, hogy kérdő-e a mondat, állítólag egészítettem ki az *ērės* 'kellett' szóval | 14. s. *χasi̊pi:* 'szétszakad (разорвется)' Avval, hogy a Városfejedelem fia a *por-nē*-t nőűl vitte házába, itt minden úgy alakult, mint az asszony régi lakóhelyén. A 'bálványi, ördögi hét fogásra' ő is képessé válik, ezért tud bemenni hótalpastúl az anyja s apja száján át ezeknek belsejébe vadászatra; de ezek természetesen nincsenek hozzászokva ily művelethez, azért sivitanak s mondják: 'Fiúcska: ím a szám szétszakad!' R. szövege: *píkve sopn tí kašipi* 'fiúcska, szád ím szétszakad' s ugyanez írás ismételve alább (17. s.); de ennek nincs értelme, mert a fiú ment be az anyja s apja szájába, tehát ezeknek szája (s nem a fiúé) feszül. Helyesen javította ezért már HUNF. a *sopn* szó alakját *sopm*-ra (=*sūpėm* 'szám' | 16. s. *jäγä-ą̄jkä:* R. *jägä oikä,* HUNF. kiadásában *angve égva* íráshiba | 17. s. R. *sartí kárpi...* HUNF. fordítása: 'két hím *csukát,* kezét lábát összekötözvén s a tőr nyelére szúrván', merő képtelenség. Nem lehet itt szó 'két csukáról' (vö. *są̊rt* 'csuka'), melyeknek 'kezét lábát (!) összekötötték' s utóbb bőrét 'lenyúzták' volna; hanem *surti χār-pī*-ról, azaz 'réntulokról' (*surti:* 'einjähriges Renntierkalb' REG.), mint fentebb (**10.** 8. s.) 'három éves jávorról'.

20. 4. s. R. *tititen:* HUNF. szerint 'tartsanak téged étellel'; de ha nincs külön kitéve a második személyű tárgy (*naŋėn* 'téged'), *tittitēn* illetve *vos tittitēn* csak 3 személyű tárgyra vonatkozhatik. Nézetem szerint R. *tititen sunzen* a. m. *titi ą̄ltulēn s.* ('ím ezt az ő életmódjukat nézd meg'; v. ö. fentebb **19.** 4. s. *jälnuwėmēn ... ą̄ltulēn sunsuŋkwė)* a *ti-ti* 'ím ez' dualis 3. szem. birtokosragjával: 'ezüket' | 7. s. R. *uľetem korom ângväle kormí tuštíme:* HUNF. fordításában 'tűz ette három tuskóra háromszor állván fel'; de *ângväle* itt nem határozó, hanem az alany: vagyis a háznak 'tűzemésztette három tuskójáról', oszlopmaradványairól történik említés, melyekről a *tuńśi* 'áll' ige *tuśti* ('állít') causativumával azt mondja a rege, hogy 'három felé (*χūrmī'* lativus raggal) van állítva'. A kérdés

csak az, hogy ki az a ki az üszkös tuskókat három felé állította? Ugyan-e költői szólást egy Regulytól följegyzett északi osztják énekből is ismerjük, hol a felgyujtott ellenséges vár szenes omladékai közt annak 'tűzemésztette hét oszlopa hét felé (hétté) áll' (*tut lēwėm labėt aŋklėl labta lońśem*, l. ui. II: 0628. l.). Ha tehát a vogul kifejezés ettől eltérőleg causativ állítmányt alkalmaz, vagyis az üszkös oszlopok állását valamely más személy műve eredményének veszi, ez bizonyára csak a Tűzasszony (*Tērėn-nāj*), vagy a Tűzfejedelem (*Nājiŋ χą̄n*) lehet (l. ezekre nézve ui. II: 0236—44. l.), kinek nevét azonban érthető félelemből s óvatosságból fölösen nem említi | 8. s. R. *kvole sat ässnell kualilime šältsime* adott fordítása, 'házának hét nyilásán kijár bejár', nem látszik megfelelőnek; mert *kvolä ... kwālilimė* 'háza be van járva'. Ki az, kérdezhetjük ismét, ki a házat az égés által támadt 'hét résén (nyilásán) át kíjárja s bejárja'? Itt bizonyára ismét a tűzokozó mythikai személyre történik czélzás.

21. 6. s. R. *ätt tongess* nyilván *at tāŋγės* 'nem akart'; Hunf. 'nem fog'. Az átirás közlőjének magyarázata: 'Ő (a Városfejedelem fia) nem akart további életet élni; ha akart volna, nem kezdett volna hozzánk járni (онъ не хотѣлъ жить впередъ; если-бы онъ хотѣлъ, не сталъ бы къ намъ ходить)'. Az intelemnek pedig az az értelme, hogy közönséges ember a bálványi s ördögi fogásokat ne erőszakolja; mert mint ma mondanók, a ki ördöggel czimborál, azt el is viszi az ördög. A mi egy világügyelő hivatásra rendelt *Ātėr*-nak sikerült, az a művelet nem hozott jót a közönséges °fejedelemfiúnak | 7. s. *jūw*: R. *jui*, Hunf. *jue* | 8—9. s. *tēli χą̄tėl χalēnt jälnė l'ą̄ŋχēn* ('téli nap közben járó útjokat') megfelelője Reg. kéziratában: *telí kątel kalent jällne l'angen*; de Hunf. kiadásában e hely: *téli kátel kalt jälne l'angä* s alább (9. s.) is: R. *ńäring l'ąngen* Hunf.-nál: *ńering l'angä*. A változtatás szükségtelen volt, mert a kettős számú birtokosrag, kettő (ipa és vő) lévén a szétváló, helyén van. Oly boldogan élnek s annyira nem éri őket semmi baj, hogy még hó sem esik utjokra s a ladik nyomán a víz hullámai meg nem hasadnak.

XXIV.

A **Világügyelő férfiúnak** *N'aχśėm-vōl'* felső-szoszvai faluban ismert idéző igéjét Василій Кириличъ Номинъ samán (l. ui. II: 0365. l.) közlése nyomán 1889. január 20-ikán jegyeztem föl *Jäni' paul*-ban.

Czím: A Világügyelő férfiúnak '*Tą̄rėm*-fi' jelzőjére vonatkozólag l. ui. II: 068—69 l.; *sātmil* l. ui. II: 0345. l. | 1—2. s. 'Arany-Kworėsz atyácskánk alatt, Arany-S'iś anyácskánk alatt'

a. m. 'az ég alatt'; l. e költői kifejezésekre vonatkozólag ui. I: 0292—5. és 0392—4. l. | 3. s *jūns-uj*: l. fent 548. l. 7—8. s. jegyz. A 'hét feketesas nagyságu *Tārėm* atyácskánk' jelző arra céloz, hogy az ég hét sasröptényi magasságban van | 4. s. Az 'abroncskerék módjára forgó kerek föld' forgását vízszintesen kell értenünk, úgy mint egy földön fekvő abroncskerék mozog, ha egyhelyt forgatják: l. erre nézve ui. I: 207—8. l. | 5. s. A 'Hét-istent-[szült]-ősasszony-anyánk' a Földanya; l. ui. I: 0391—2. l. | 5. s. *χulǐtėm*: Ez idéző ige szerint a Földanya buktatja elő az ősvízből a 'naptól körülforgott szent földet', mit egyéb regék az Égatya igézetének tulajdonítanak (l. ui. I: 0338—42. l.). Itt is tehát egyazon szerepkörben folynak össze az Égatya s Földanya (Éganya) képzetei; l. erre nézve ui. I: 0393. és 0396. l. | 7—8. s. *tērėn-χul'* a 'pusztító kór' s szelleme; l. ui. II: 0297—0304. l. | 7—8. s. *sēŋχwiŋ*: a kórtól 'ködös' napon az ember mintha ködben volna: lázas, kábult, alig lát, eszmélete homályos; l. ui. II: 0300. l. Egy északi osztják énekben is találjuk a *tārėn-šĭw* 'kór-köd' kifejezést (Osztj. Népkgy. 82.) | 11. s. *va'ĭ joχttal: saka, arγän χojtil χulĭli* 'nagyon, szerfölött fölkerekedik a betegség' | 13. s. *kańśli: ńąvl'ä, vōjä χot-uri, χot-χāli* 'húsa, zsírja lesoványodik, elvész' | 14. s. A 'szarvas hét állat áldozatos tér' tárgyalását l. ui. II: 0437—40. l. | 15. s. Miért panaszkodnak, hogy az áldozati téren nem látnak 'gyönyörködő (vigadó) szárnyas hátú hátas istent'? Az-e talán ennek értelme, hogy míg az ősök korában maga az Égatya is megjelent az áldozati lakomán, most hírvivőjét, a 'szárnyas istent' (l. ui. II: 0244—46. l.) sem látják? | 16—17. s. *ērĭ'-jis χum, mōjt-jis χum*: 'az ének és rege ősi korának embere'. Az északi voguloknál a halottak kegyeletes említése *mōjtiŋ* appositióval történik, pl. *āśėm mōjtiŋ* 'atyám, a regebeli' a. m. 'megboldogult atyám', *χumim mōjtiŋ* 'megb. férjem' | 19. s. *sūwėntāli* v. *sūwintāli* = *sūwintaχti, sū-jiwėl jāmi* 'botra támaszkodik, bottal jár' | 20. s. *sū-lakw: sū-jiw joli ąulät, pattatät jiw-lakw āli; ąsiŋ tūjtnė ul voss latkäti, tatit jōrėl ēlä ūrmitaχti, pūχtmaχti: sātmilt ti sū-lakw kāstawė* 'a hóbot alsó végén, az alján (fenekén) egy fakarika van; hogy a vastag hóba be ne süppedjen (be ne nyomuljon), ezzel fentartja s előre tolja magát: az idéző igében ezt a hóbot-karikát említik'. A hóbot-karika alakja még inkább hasonlít a földtányérhoz, mint az abroncskarika (l. fent 4. s. jegyz.).

22. s. *ālėm pāl*: 'tulsó', nem 'bal fél' *(vorti pāl)*, mint az adott fordításban (l. fent 436. l. 64. s. jegyz.); bár itt az Obnak tényleg bal oldaláról van szó, melynek lapos partvidékét különösen a tavaszi áradások idején annyira elönti a víz, hogy ennek határa még a jobb oldali hegyes partokról is (s jobb oldalon van a Világügyelő férfiúnak szent helye is), néhol alig

látható | 24—25. s. *nājiŋ, ątriŋ* lehetne bár a *nāj-ątėr* 'bálványszellem' képzése is, mint az adott fordításban, de itt talán inkább 'asszonyos', 'uras', illetve fejedelmektől lakott földekről van szó | 24. s. *Ātėr* a. m. *Sorńi-ątėr* 'Aranyfejedelem'; l. ui. II : 053. l. | 26. ° s. *śāńikėn:* 'anyácskád', mert a Világügyelő Aranyfejedelem a hét *Tąrėm*-fi egyike (l. ui. I : 0319—20. l.) s az Égatya neje a Földanyából lett Éganya (l. ui. I : 0392. l.) | 27. s. *kisiŋ āpä:* A nyirhéj-bölcsőnek alját kivülről, hogy a bölcső oldalai szét ne essenek, félív formára hajlított fával erősítik meg; ez az *āpä-kis.* Feltünő, hogy a fehér lován 'földeket bejáró' Aranyfejedelmet itt a pogány hymnus bölcsőben üldögélő kisdedként említi, kinek keze mozgásától megrendül a föld s az óczeán. Nézetem szerint ez nem más, mint a gyermek Jézuskát feltüntető orosz szent képek hatása. Ugyane hymnus közlője a Világügyelő férfi születésének regéjében is előadta e gondolatot *(taw ńuwėmtėnät mūs ūnlėp jelpiŋ mā jänitätėl ńoumäti* 'a mint ő mozog, az ülő szent föld egész nagyságában megmozdul' II : 99.) s itt kétségtelen a pogány s keresztény képzetek vegyülése; l. fent 470. l. 3—4. s. jegyz. és ui. I : 0246. l. | 31. s. *lėntäti: ńousėnė lätiŋ* 'mozgás szava'; l. ui. I : 196. l. | 33. s. *ąln sirpä jelpiŋ śäkw: vit-χąn toχ ta kāstawė, taw vittė ąln sir ąńśi* 'így emlegetik a Vízfejedelmet *(Vit-χąn kāstėnė lätiŋ),* neki a vízben ezüst alkata (félesége) van'; *jelpiŋ śäkw* 'szent világtenger, óczeán' stb.; l. ui. I : 187., 217. és 0372—4. l. | 33. s. *χumpläti: χumpiŋi' jėmti* 'hullámossá válik'.

35. s. *sät urpä: sät sämpä* 'hét szögletű', tkp. 'hét oldalas' | 35. s. *kwol pattä* az adott fordításban: 'a ház zuga', de talán inkább a *patit kwol* 'a belső szoba'; l. ui. I : 282. és fent 524. l. 137. s. jegyz. | 38. s. *läräś: tątėp* 'ládika, szekrény': vö. ЕО. *läras* 'Kasten, Schachtel. R. ларецъ' (Ahlqv.) | 40. s. *pāŋχ:* a 'légyölő galócza', melyet a bálványszellemek, ép úgy, mint az őket idéző samán bódító szerül alkalmaznak; az ettől támadt mámor a *pāŋχ-sėŋχw.* L. ezekre nézve ui. I : 251., 0183. és II : 0109., 0375—6. l. | 40. s. *larśiŋ χürpä: pāŋχ joli pälä larśiŋ, ėlmit larśit ąńśi, numi pälä χansäŋ* 'a galócza alsó része rovátkosan izelt, a karimáján (élén) rovátkai vannak, felső része tarka'; *larśi-porï' ąli, nakėt ąńśi, nakėt-tąwänä larśiji' läwawėt* 'van egy *larśi*-fű, melynek ízei vannak, az iz-ágait hivják *larśi*-nak' (talán a zsúrló?) | 40—46. s. A Világügyelő férfiú fülét és szemét dicsőítő jelzőknek magyarázatát l. ui. II : 061. l. | 50. s. A 'tompora tarka szent állat', melyre az istenség 'elméje' (vágya), mint 'tó vize, Ob vize felbuzog', alighanem ló (l. ui. II : 0112—3. l.); mert rént, mint közönséges áldozati állatot aligha mondaná az idéző ige 'szentnek' | 58. s. A 'lúdszárnyas ruha', melybe anyja az istenséget öltözteti, az ő lúd képében

való járataira céloz; l. erre nézve ui. II : 067. l. | 59. s. Az 'előbukkanó naphoz hasonlatos aranyos váll', 'hajfonat' (alább 69. s.) és 'kéz' (alább 90. s.) kifejezések föltehető eredetére nézve l. ui. II : 0114—5. l. | 65. s. *χürėm ur : χürėm urėl, χurėm śos* 'háromszor' | 68. s. *vąnśχiji : votγėlėnė lātiŋ* 'símogatás szava'. A 'Vízi tündér, erdei tündér asszony' a Világügyelő férfiú neje (l. alább 560. l. 18. s. jegyz.), ki kedveskedésből símogatja daliás férje hajfonatait (fürtjeit); l. az utóbbiakra nézve ui. II : 060. l. | 73. s. *sāt urpä jelpiŋ kēnt:* Az uralvidéki vogulok többszínű posztóból varrott szögletes sapkát viselnek, midőn jobb ruházatban akarnak valahol megjelenni | 74. s. *nąŋχ χątėltäln :* 'nap gyanánt kelesd föl (derítsd föl)' a süveget; l. ennek értelmére nézve ui. II : 0115. l. | 81. s. A 'keze arany szent állat' az istenség dicsőített paripája; l. erre, valamint szerszámaira vonatkozólag ui. II : 065—6. l. | 107. s. *sip : sip-lu* 'nyak' | 110. s. *jolä ūsän : lū χąmśil ūsawė* v. *ūsĭtawė* 'a lovat ostorral legyintik, csapdossák (хлестнуть)'. Az istenség lóostorával a kórt visszaűzi eredethelyére, az alvilágba, a 'fekete (szemetes) hátú szent föld alá'; l. ui. II. 0106. és 0300. l.

118. s. *sėŋsiŋ : kwol-pāl pąχänä sėŋėsĭ' lāwawėt* 'a ház szobarekeszeinek oldalait *sėŋės*-nek nevezik'; *sėŋės* v. *sėŋės-jiw :* a jurta alacsony emelvénynyel padlózott rekeszeinek *(pāl)* küszöbrésze, melyen rendesen ülni szoktak; a fordításban megfelelő szó híján 'zsámoly' | 119. s. *χątėltäln :* A kórtól gyötörtek boldog napjuk földerülését az istenség fekvő szobarekeszének zsámolya felől remélik; l. erre nézve ui. II : 0116. l. | 130—131. l. A *lūńś* 'siralom' és *pojk* 'imádság' szavakra nézve l. ui. II : 0483—4. l. | 134. s. *pūwės : lili-äpūw māń sēŋkwkwė, pūwės χąjtėl nąŋχ voss pōχäti, tąrėm-kwolėn voss sujti* 'lélekzetünk (páránk) kis ködöcske, fuvallat *(pūwės)* módjára hadd hatoljon föl, hadd jusson föl [hatása, nesze] isten házába'; a *pūwi* 'fúv' igéből | 135. s. *sēŋkw nąŋχ pōχäti : tąrėm-χarnė nąŋχ lapi, nąŋχ ālėmχati* 'a köd fölhatol: az égbolt felé föllebeg, fölemelkedik' | 136. s. *sāt χār :* 'hét rénbikát', nem 'hímszarvast', mint az adott fordításban; l. ui. II : 0445. l.

XXV.

A **Világügyelő férfiúnak** *Jäńĭ'-paul*-ban ismert idéző igéjét ugyanott 1889. január 7-ikén jegyeztem föl *N'ūrėm-pauliŋ χum, Kawrila Petōriś Sonťin* közlése nyomán (l. ui. II : 0365. l.).

Czím: Igy is nevezte a közlő: *Mir-susnė χum kāstulä* és *M. s. χ. sātilä* 'idéző igéje'; *jirχatnė porät lāwawė* 'áldozatok alkalmával mondják', magyarázta; l. ui. II : 344. és 352. l. | 1. s.

Sorni-Kaltéś: M. s. χ. jänmältėm ākwä 'a Világügyelő férfi nevelő nagynénje'; l. ui. II : 041. l. | 4. s. *vōt-χump:* 'szeltől vert hullámok (валы отъ вѣтру)' | 4. s. *sāt vōl':* 'hét folyóvonal (folyóforduló, mederszakasz; семь плесовъ)' | 8. s. *χāŋχei:* 'sás (осока)' | 8. s. *lūs:* 'vízi növényekkel benőtt terület, sástermő gödröcskék a tavak partján (присада, ямочки на краѣ озеръ, гдѣ осока ростетъ)'. Lehet, hogy csakugyan a *lūs* 'rojt' szó képes alkalmazása, mint ezt már Szilasi fölteszi vogul szótárában, mert a tó síma tükréhez képest a csipkésen szegélyző nád- és sásterület a kendő rojtjaira emlékeztet | 9. s. *tūr patitte:* nem 'fenekén' a tónak van az 'arany gyepes hét patak', a mint a fordításban olvasható, hanem a 'végében' | 10. s. *vāns:* 'vékony füvecskék a folyók partjain, gyep (тонинкія травички на берегу рѣкъ)' | 10. s. *χuŋχalt: akw' jānėl sāt χuŋχalt sūsi* 'egy folyóból hét patak (kisebb folyó) ágazik szét (изъ одной рѣки семь рѣчки разошлись)' | 12. s. *tul siltėm:* 'magas partszakadék, kőszikla van az Obon; annak minden felhő *(tul)* neki megy, oly magas az (высокой порогъ, камень есть на Оби, каждой морокъ къ тому дойдетъ, такъ высокой онъ)'; *tul silti* 'a felhő szétoszlik (морокъ разойдется)', tkp. 'átszeli, átmetszi a felhőt' | 12. s. *jelpiŋ qwėt-ńol:* 'egy hegy az Ob mellett, alább Самарово-nál s feljebb Троицкое községnél (гора при Оби ниже Самарова и выше Троицы)'; *χum rqutal, nē rqutal jelpiŋ mā, Mir-susnė χum jäγänėl numėl tārätim mātä* 'férfinak érinthetetlen, nőnek érinthetetlen szent hely, a Világügyelő férfiúnak [égi] atyjától felülről alábocsátott földje'; l. ui. II : 055—8. l. | 15. s. *lēpi:* 'betakar (покроетъ)' | 16. s. *jāŋk uj sqw*, mint a *sēmėl uj-sqw* párhuzama aligha a közönséges 'rénszarvas bőr', ahogy a fordítás magyarázza; vehetjük egyelőre 'fehér (jégszürke) vadbőrnek' | 18. s. *ur-mis nāj: Mir-susnė χum ēkwatä* 'a hegyi tündérasszony a Világügyelő férfiúnak neje'; l. fent 559. l. 68. s. jegyz. | 24. s. *vārtäk:* 'szőnyeg (коверъ)' | 25. s. *śoräs oχsėr:* 'fekete róka *(sēmėl oχsėr*, черная лисица)'; *śoräs uj = ńoχs* (nyilván: fekete nyuszt). Talán az ÉO. *śorās-χo* 'Kaufmann' (Ahlqv.) előrésze van meg e prémjükkel becses kereskedelmi árúkat szolgáltató vadak neveiben is, melyek egyébként nyelvi gyüjtéseimben nem fordúlnak elő | 25—26. s. *milpä, tulpä:* 'erős; a Világügyelő férfiú erejét midőn áldozatok alkalmával őt idézik *mil*-nek mondják s *tul* a. m. *mil*, [szintén] áldozati idéző szó (сильной, крѣпкой; *Mir-susnė χum jōrä*, его сила, *jir kastnė porät milī' lāwawė; tul = mil, jir kastnė lātiŋ)*'. A Szoszva forrásvidékén nem tudnak osztjákul s csak ennek tulajdonítható ez a minden valószínűség hiján való magyarázat, melynél t. i. számbaveendő, hogy *mil* közönséges osztják szó 'sapka, süveg' értelemmel s *śoräs oχsėr milpä Sorni* jól érthető,

mint 'feketeróka-prém-süveges Arany-[fejedelem]'. E mellett *tul* bizonyára szintén osztják szó s tekintettel arra, hogy egy 'sapka' értelmű szónak párhuzamos megfelelője, alkalmasan kereshető megfejtése az ÉO. *tuliχ* szóban, melynek jelentése AHLQUIST szótárában: 'Halsband oder loser Kragen aus Eichhornschwänzchen; auch Machetes pugnax'. E szerint *śoräs oχsėr tulpä Sorni* 'feketeróka-prém-galléros Arany-[fejedelem]' lehetne. Látnivaló a közlőnek itt adott magyarázatából, hogy a *tūjtnė lātiŋ* 'rejtelmes (titkos) szó', *jis lātiŋ* 'ősi (elavult) szó' *ērγėnė* v. *ērī'-l.* 'énekszó' s mint itt *jir kastnė lātiŋ* jelzésekkel homályos értelműnek elismert kifejezésekhez fűződő tájékoztató észrevételek nem mindig megbizhatók.

28. s. *χatań χum:* 'tatár ember (татаринъ)', *χąlmaχ χum* 'kalmuk ember (калмыкъ)'; *Mir-susnė χum ta'īlä χatań χumnėl sēlėstä* 'a Világügyelő férfiú ruháját tatár embertől szerezte (отъ татарскаго купца получилъ свою лопать)', mi valójában azt jelenti, hogy a bálványnak tatár kereskedőtől vásároltak díszruhára való posztót. A *χatań* szónak a régi nagy szerepű *k'ītan* nép nevével való összefüggéséről l. Ethnographia V: 12., 25. és PATKANOV: Irtysch-Ostjaken I: 2. l. | 28. s. *χąläŋ ta'īl: sēmėl ta'īl* 'fekete ruha (черная лопать)'. Nem valószínű, hogy a vog. *χą̄lä* 'holt tetem (трупъ)' származéka; inkább azt vélem, hogy a közlő magyarázata téves, illetve félreértése a *χoläŋ ta'īl* 'boldogságos (áldásos, dús) ruha' kifejezésnek | 30. s. *raχw:* 'gallér (воротникъ)' | 31. s. *sēmėl uj*, mint a *vīγīr uj* 'vörös állat (nyuszt)' párhuzama 'hódat' jelent; l. fent 437. l. 191. s. jegyz. | 32—34. s. A 'hajnalfényű' s 'előbukkanó nap alakú' ruha eredeti értelmére nézve l. ui. II: 0115. l. | 35. s. *kami ą̄ln:* 'rézpénz (мѣдныя деньги)', *śopėr ą̄ln:* 'ezüstpénz (серебрянныя деньги)', *sorni ą̄ln:* 'aranypénz (золотная монета)'; l. e kifejezések tárgyalását ui. II: 0173—7. l. | 36. s. *lūs:* 'rojt (az öv rojtjai, кисти пояса)' | 37. s. *akwän są̄ltim: kit tą̄r jūntpėl akwän są̄lte'im* 'két kendőt tűvel összevarrok, összetűzök (два платка иголкой зашью)'; *akwän nēγim* 'hét kendő a végeken összekötve, hogy nyakára tegye (семь платковъ изъ конца до концу свяжены на шею чтобы клалъ)', nyilván sál módjára, mint a hogy az oroszok szokták | 38. s. *śūltäs:* 'a kendőnek diszített (mintákkal festett) szegélye (крашенная краюшка платка)', *śeskän, s. tą̄r* 'selyem zsebkendő (шелковой, носовой платокъ)', tkp. 'zsebkendő' | 39. s. *vaγnėn:* a *va'īn* 'váll (илечо)' szóból.

40. s. *Sāt pupī' larpi nāj:* a *Kaltėś*-asszony díszjelzője; l. erre nézve a közlőnek magyarázatát ui. II: 047. l. Szerinte *larpi* v. *larpīti* a. m. *sāti* 'igézettel teremt, alkot (затворитъ)'; vö. ehhez ÉO. *larpit-* 'terjeszteni' (Osztj. Népkgy. 109.), *larpitla* (pass. 3. sz.) 'elterül' (uo. 86.) és a vogul *tāräti* 'ereszt, bocsát; terjeszt' igé-

nek 'teremt' értelemben való alkalmazását ui. I : 0327—32. l. | 42. s. *kāńit minėm kāńitur*, úgy mint a párhuzamos *ą̄kä minėm ą̄kätur* szintén 'áldozati idéző kifejezések' *(jir kastnė lātiŋ)*, melyek egészükben 'ernyős sapkát (шапка съ козырькомъ)' jelentenek. Ismeretes szó a Felső-Lozva vidékén *kāńťuri* 'sapkaernyő (козырекъ на фурашкѣ)'; vö. ehhez Reg. szótári adatát: *'käń tor:* chudaja šapka, *käńtoring ańšuh:* der Schirm an der Mütze na jevo gladʹit' (értsd: 'ernyős öreg, kinek az ernyője ő reá néz, azaz arczára hajlik'). Teljesen homályos az *ą̄kätur* szó, bár egy pelimi medveénekben megtaláljuk az egész kifejezés mását (*vėki minėm vėki ańšuχ, käńi minėm käńi ańšuχ* III : 539.), hol azonban az *ą̄kä*-nak megfelelő *vėki* szó szintén magyarázatlan maradt. Sejthető, hogy mindkét szóban a *-tur* végzet a szigvai *tōr = kēnt-pą̄χ* 'sapka-oldal' szóval azonos (l. fent 437. l. 159. s. és 441. l. 3. s. jegyz.), az *ą̄kä-* előrész pedig talán a szamojéd *ük, üke, ükke, ükku, üg, og* 'sapka' szóval függ össze. A fordításban a 'karimája' és 'karimás' szók után kérdőjel teendő | 44. s. *kērināŋkär:* Ez is homályos értelmű s talán idegen szó. A közlő szerint: *Mir susnė χum puŋk-ātänä kērināŋkäri' lāwawé* a Világügyelő férfiúnak haját (волосы) hívják így' | 44. s. *sākmiŋ:* 'egészen vörös (весь красный)', tkp. 'napszerű, napszínű'; *sāŋk* 'nap (солнце)', *sākmiŋ = sākpi* 'naphoz hasonló (az ő haja: ровно какъ солнце его волосы)' | 47. s. *inär* 'nyereg (сѣдло)'; l. ÁKE. 488. l. | 49. s. *māt vōpi* ismét *jir kastnė lātiŋ: Mir-susnė χum luwä māt vōpi,* 'lova az egész földet körüljárja (его лошадь всю землю обходитъ)'; a *vōpi* szó pontos értelmét nem tudom (lehet, hogy nem is ige, vagy hogy *-pi* képzős igenév, a menynyiben t. i. a *māt v. jelpiŋ uj* kifejezésben jelzői szerepű) | 49. s. *lēpäln:* 'borítsd reá a nyerget a lóra (сѣдло накинь на лошадь)' | 50. s *jäγén ta'iltém . . :* 'isten neked ostort alkotott (teremtett), azt fogd kezedbe! (Господь творилъ тебѣ плеть, ту поймай!)'; a *ta'ilti* szóra nézve l. ui. I : 0333. l. | 56. s. *akw' turpä:* 'egy csengésű (hangú: одинъ голосъ)'; *sāt kūńäs:* 'hét lócsengetyű (семь прогончиковъ, ширкунцовъ)'; *śērmät:* 'kantárfék, gyeplő (узда)' | 57. s. *tul numi pālnė . . :* 'hogy a felhőnél magasabbra fogja (a gyeplőt: выше морока, чтобы поймалъ)' | 58—60. 'Hogy oly gyorsan, mint az eső s a szél, ide iramodjon *jirä pūγuŋkwė* = átvenni a [neki hozott] véráldozatot'. Az istenség megjelenésének nagy gyorsaságáról l. ui. II : 0378—9. l. s a *rakw-sam, vōt-sam* kifejezésről I : 214. l. | 63. s. Az istenség mindent halló fülének költői jelzésére nézve l. ui. II : 061. l.

Itt említem meg, hogy jelen istenidéző ige elmondása a közlőt mily nagy izgalomba hozta. Eleitől fogva vonakodott azt tollba mondani s csak hosszas rábeszélés s jutalomigéretek után

engedett; de így is alighogy hozzáfogott az elmondásához, megmegállott s kijelentette, hogy nem folytatja tovább. Egyre azt emlegette, hogy *ēriŋ pupχ' ājkän narnė vĭwė, saka pile'im*, 'hátha zokon (bűnül) veszi a bálványöreg, nagyon félek'. Az a bűn terhelte ugyanis lelkiismeretét, hogy ok nélkül, mintegy játékkép, mondta el az istenidéző szavakat s attól tartott, hogy ezért az istenség bosszuja éri. Azt hiszem, hogy nem is mondta el egészen az áldozati hymnust, s ennélfogva a följegyzett szöveg csonka. Mikor előadását befejezte, fölállott s a szállásomon, az orosz szent képek alatti polczon tartott bálványőrző szekrényke előtt ismételve meghajtotta magát, miközben ajkai e szavakat rebegték: *sorni pupχ, ājkä, narnė ul vojäln!* 'aranyos bálványöreg, ne vedd bűnül!' Alkalmilag megjegyzem, hogy ez a szoba *Sampėltal ājkä* (Самбентаювъ) házának *patit-kwol*-ja, *jelpiŋ kwol* volt, papírtapétákkal díszítve, egy rendes asztallal s a mi nagy ritkaság a Felső-Szoszva vidékén, egy kicsinyke pléhkemenczével. Ebben, mivel a bálvány lakában volt, csak a *jelpiŋ mā* területéről szedett fával volt szabad fűteni, melyet nő keze nem érintett. Még a belépés sem volt nőknek megengedve a lakás e részébe, a kiváncsiak az ajtó előtt csoportosultak s onnan nézegettek befelé.

XXVI.

Tąrom sąatmel ('istenidéző ige') czímmel két áldozati hymnust találunk Reguly hagyatékában, melyek kiadásomban egymás után következnek. Az elsőnek szövege két kéziratban van meg: egy eredeti (E.) s egy verssorokba tagolt tisztázott följegyzésben (M.); a másiké csak eredeti folyó soros följegyzésében maradt ránk. Emennél föl van tüntetve a közlő neve is: 'von Jurkina' (l. e samánra nézve ui. II: 0363. l.), tehát a Közép-Lozva vidékéről származik s az 1844-ik év elején kerülhetett tollra. Az előbbi szöveg bizonyára Bachrjártól való (l. uo.), mert őt magasztalja Reguly a Lozva vidékén kitünő énekesnek s róla említi egyik levele, hogy több imádságot is írhatott fel tőle. Mindkét szövegből néhány sornyi mutatványt Hunfalvy Pál is közzé tett 'Vogul föld és nép' cz. művében (165. l.). A kiadásomban első helyen közölt szöveg E. kéziratának figyelemreméltó hangjelzésbeli eltérései a közölt M. kézirattól:

1. s. M. *tąrom* helyett *ta=*, *päďďet* h. *päďet* | 2. s. *šiolpäng* h. *šiol p=*, *jänungve* h. *jänengu* | 3. s. *turr lobent* h. *turlobent* | 5. s. *sąang* h. *soang*, *peľppä* h. *peľpä* | 7. s. *jel vuohteleln* h. *jelvuohteteln* | 8. s. *Ąass* h. *oass*, *kum* h. *kumm* | 9. s. *jel* h. *jäll* | 10. s. *lûn karte* h. *lûnk=* | 12. s. *jąmmes* h. *ja=* | 14. s. *vuantessen* h. *vuą=* | 15. s. *sąat* h. *saát*, *tąrom* h. *ta=* | 16. s. *vässi pi* h. *väsipi* |

17. s. *niχpi jiu* h. *niχ piju* | 18. s. *jommas* h. *jammes* | 20. s. *ťe niχpi jiu* h. *ťeniχpiju* | 21. s. *kvošt* h. *koašt* | 22. s. *äkvä* h. *äkuä, kạatä* h. *koate i* | 23. s. *ťuku* h. *ťuχu* | 24. s. *sạat* h. *saat, kạating* h. *koa=* | 25. s. *kérsalne* h. *kérz=* | 26. s. *turr* h. *tuorr* | 27. s. *mill* h. *millʼ* | 30. s. *ilmkạls* h. *=kals, äńišim* h. *änńi=* | 31. s. *kạat* h. *kaát* | 33. s. *lautséln* h. *lauczenn* | 34. s. *kạtl* h. *katl, kạnžäp* h. *kannzâpe* | 35. s. *ťutk* h. *tutχ* | 38. s. *šiše* h. *šiže* | 42, 44, 45. s. *sạat* h. *soat* | 51. s. *šiolä* h. *šiôlạ, jänungue* h. *jänengvi* | 54. s. *katl* h. *kạtạl, kạnžäpä* h. *ka=, jommas* h. *jammes* | 55. s. *läbäl lạlạχtiju* h. *läbällạ=* | 59. s. *taretạritérn* h. *tärä=* | 63. s. *jạlt kätskell* h. *jạltkätz=* | 64. s. *tạnk pénl* h. *tạnkpénl* | 65. s. *šäst lạngu* h. *šäštlạngu* | 66. s. *mạl ûrtpe* h. *mạllurtpe, säkvä* h. *säkuä, ne* h. *nê* | 67. s. *ťi* h. *ti, lạaltau* h. *laáltạu* | 71. s. *urtsungue* h. *=ungva* | 72. s. *naing* h. *nạing* | 73. s. *terin* h. *terín* | 78. s. *nạarptelltsau* h. *nạarp te=* | 79. s. *térn* h. *terrn* | 88. s. *kväling* h. *quäling* | 89. s. *étntelts* h. *étent=*

A sorközi jegyzetek a számokkal jelzett szókhoz a következők:

Cím: *Molitva* | 1—2. *iz sem bogov verchni bog* | 3. *sedati* | 4. *bolšoi* | 5. runde pflanze | 6. ohriger mann | 7. *bistroi černica (utka)* | 8. *slišnoi ušovati* | 9. *niz postav*, neige dein ohr | 10. Ob | 11. auge | 12. *niz smatri* | 13. *bogati čelovek* | 14—15. *iz lošadnavo tabuna* választott állat | 16. *vibranno* | 17. *tabun* | 18. *joločka* | 19. *pod jejo* | 20. *privel* | 22. *sveča* | 23. *po jei* (vog. *kosit*) | 24. *pustišsa* | 25 *ni adjin noga* | 26. *ni skatilsa* | 27. *tak povedji* | 28—29. *beloi šejušni sem lebedjei* | 30. *dobivat;* tauchen den schnabel ins wasser | 31. *svetloi* | 32. *spuskaisa v vodu* | 33—34. köldöke szelt ember | 35. besessene | 36. *rukami* | 37. beschmutzte | 38. abwische | 39—40. *na losad sadlo položi* | 41—42. *jesli nogami silo nė bulo* | 44. beim zaum das äussere messingene, wo der riemen angebunden wird | 45. *stupi* | 46. treppe | 47. *stupi* | 48. hiba nélkül | 49. *zolotoi* | 50—51. *nosom sam otpirait* | 52. *dubinka* | 53. *podimutsa* (von: *tạtem*) | 54. *sadjitsa* | 55—56. *sem rešnie mužiki* | 57. *postavleno* | 58. *nos rezanno* | 59. *sem žerebec* | 60. *pered ich* | 61. *pustʼit* | 62. wie das *kiš* so rund | 63. gestorbenen menschen grab | 64. *jest ili rodjilsa;* vog. *jolti: veliki bog* | 65. *kopitom* | 66. *srovńit:* vog. *šästlung; rovńaju: šästlém;* diese grabstätten soll das pferd gleich machen, damit der mensch nicht sterben müsse | 67. das gute austeilende | 68. Die mutter des *Tạrom* | 69. *každi* | 70—71. *mäsi* | 72. *štobi rezatʼ* | 73. *gdje mnogo narod* | 74. *djavol* | 75. kleidergeräusch | 76. *tresotsa* | 77. *čut slišno* | 78. *siroi železa* | 79. *krepkoi* | 80. *most* | 81. *stali sladjitʼ* | 82. *zamok* | 83. *krov* | 84. *čumašik (malinkoi)* | 85. *litʼ* | 86. *rastańie* | 87. *postavit* | 88. *ne možit dobitʼ* | 89. glück | 91. *poduška* | 92. *domašni otec.*

A felső-lozvai nyelvre való átírást mindkét szövegre nézve *Tārèχ-paul*-ban *Tatjana Alexejevna Soťinova* asszony közreműködésével készítettem 1888. deczember 25-ikén.

R. 1. s. *sąat* 'hét', holott a szöveg déli nyelvűségéhez jobban a *šät* alak illenék; de az Ördögfejedelem hymnusában is nagyobbrészt így (l. fent 527. l.). HUNF. fordításában: 'boldog' (vö. *sāt* 'szerencse') | R. 1. s. *päďďet:* KLV. *päť* (tő: *päťť-*). ÉV. *patit* 'vég; fenék; tető' stb. 'A hét *tąrom* végiben (tetejiben, hegyiben) levő *tąrom*' bizonyára jobban érthető 'égnek', mint 'istennek'; de a vogul ember annyira egynek veszi e kettőt, hogy még a REGULY-féle orosz fordítás is 'hét isten közül *(iz sem bogov)* felső istent' említ, holott az istenek nem egymás tetejiben állanak, ellenben az Égatya hét ég fölött lakozik; l. erre nézve ui. I: 0307. l. | R. 2. s. *šiolpäng:* KLV. *śul päŋk, śulėŋ p.* 'ősz fő'; REG. szótári jegyzeteiben *šoli (at): beloi volos* ('fehér haj'), LV. *šuolung:* 'grau an Haaren, Greis' | R. 2. s. *jänungve:* REG. szótári adata: *ńilä pi jänungvä* 'négy fia nagyobbika'; KLV. *jänėŋ* 'nagy (большой)', *j. pū* 'a nagyobbik fiú', *jänėŋä ints* 'nagy lett, férfiúvá l. (мужикъ сталъ)'; ÉV. *jäniŋk pī'* 'idősb fiú, (старшій)', *jotėk pī'* 'középső f. (средній)', *mäńėk pī'* 'ifjabb f. (младшій)' | R. 3. s. *lobent:* a sorközi jegyzet szerint 'runde pflanze'. HUNF. magyarázata (Vogul föld, 165. l. jegyz.): 'valami vízi tök (nymphaea)-féle nagylevelű növevény', de hogy honnan tudja ezt, nem közli. Értesülésem szerint ÉV. *ląpänt, ląpant, tūr-l.*, KLV. *tūr-lopänt* 'nagy, kerek levelű tavi rózsa', ALV. *ląpant* 'lapu (лапушникъ)', *tor-l.* 'tavi rózsa'. Az Égatya 'Ob nagyságú' nagy szeme s érzékeny hallású nagy füle azt jelenti, hogy mindent látó és halló; l. erre nézve ui. I: 0254—5. és 0299. l. | 5. s. KLV. *kʻur, kʻuri*, ÉV. *χuri* 'óvatos, félénk (сторожкой, боязливой)'. REG. *kuro* írását nem magyarázhatom; szótári jegyzetei közt; *'kŭri:* scheu, furchtsam, *kuri lu:* scheues Pferd, *ne smirnoi*'. Vö. votj. *kurdal-* 'félni' | R. 5. s. *sąang* a jegyzet szerint: *černica (utka)* 'feketerécze'; alább a változatban is ugyane szó magyarázata: *čorni utka* 'feketerécze'; megfelel ennek KLV. *sąaŋk*, ÉV. *sāŋki* 'feketerécze (турпань, anas nigra, Trauerente)', mely rendkívül éles hallású s félénk, a legkisebb neszre is figyelmez. *χuri sānki saʼilėm paľ ness χāntlamėn!* mondta nekem az átírás közlője, midőn valamely máshoz intézett szavát hamarosan följegyeztem ily értelemben: 'De hamar meghallottad!'; szószerint: 'félénk feketerécze érzékeny fülével csak úgy meghallottad!' HUNF. a *sąang* szót az EV. *sąw (ēriʼ-s.)* 'énekszóra' gondolva 'hangosnak' fordítja, noha a jegyzet szerint világosan 'feketerécze' a jelentése. | R. 6. s. *sujung* magyarázata: *slišnoi ušovati* ('hallóan füles'), tehát a *suj* 'hang, nesz' eredeti értelmével: 'hangos, jó hangfigyelő'; HUNF. fordítása: 'csengős (fül)' | R. 7. s.

jel vuohteleln a magyarázó jegyzet szerint: 'niz postavi' ('helyezd lefelé') és 'neige dein Ohr'. Alább (II : 346.) R. *vuaχteng ńeäl* 'kilőtt (kidobott) nyíl', tehát itt is a *vą̄χti* 'dob, vet, csap' szóval: 'csapd, le', azaz 'konyítsd le, hajlítsd le füled'; másképmondva, mint az átírás közlője megjegyzi: *paľen jolä ūnttäln!* 'helyezd (irányítsd) lefelé (къ низу клони) füled!', azaz 'hallgass ide! (слушай)'. Az átírásban *vąχtäln* helyett megfelelőbb volna *vąχtiläln* | R. 8. s. *Ąass* a jegyzet szerint 'Ob', Hunf. fordításában mégis 'folyó (szemű ember)'; R. *ôsen* 'vagy', szerinte 'arezodat' (vö. *ąs* 'fölszin, felület, szín') | R. 9. s. *jel vuoll̨ąle:* Irányadó az átírásban s fordításban Reg. jegyzete: 'niz smatri' ('nézz lefelé!'), melynek értelmében megfelelő átírás: *samėn jōl vą̄ľ-ľälä* a felszólító alak 3. személyével (l. Vogul Nyelvjár. 38. l. jegyz.): 'szemed ragyogjon lefelé!' Az adott átírás *(jol vą̄ľ̄äläln)* s a fordítás is e szerint javítandó. Az átírás közlőjének e helyhez fűzött magyarázata: 'ragyogj lefelé szemeiddel (къ низу сіяй своими глазами)!', vagyis 'nézz lefelé (къ низу посмотри)!', *samėn jol postilaptiläln!* 'ragyogtasd le szemed!' Vö. *sąu voľ̌i* 'a csillag ragyog (сіять)', *tuľä voľätäli* 'a gyűrű fénylik (кольцо сіять)'.

R. 10. s. *mąląng* a jegyzet szerint *bogati* ('gazdag'), tehát a *mōl* 'vagyon, birtok' szó képzése. Az északi vogulok maguk nem tenyésztenek lovat, hanem ezt áldozat céljából rendesen oroszoktól vagy zürjénektől vásárolják. Ez a *mōlėŋ χum* 'a vagyonos (állattartó) ember'. Minthogy pedig az áldozati ló minősége (főkép a színe) előre meg van szabva, azt több ló közül kell kiválasztani, azért *pērjilėm* 'kiválasztott' | R. 10. s. *lūn karte* mint a hozzátartozó jegyzetből világosan kiderül e helyett való *lūng k.* 'lovas udvar'. ÉV. *kārtä:* 'baromkert, a lábas jószág részére rúdkerítéssel körülvett udvar a ház mellett' | R. 10. s. *šimėn* a középlozvai elativus értelmű *-n* raggal (= ÉV. *simänėl);* l. Vogul Nyelvjár. 106. l. | 11. s. *pērjili:* 'kiválaszt (выбирать)' | 12. s. *jąmės uj:* Reg. jegyzete értelmében itt 'ló', mint istennek ajánlott áldozati állat megdicsérve 'szépnek (jónak)' | R. 13. s. *niχpi* jegyzete: *jolочka* a. m. елка (kicsinyítő képzővel) 'vörösfenyőcske', tehát: KLV. *ńiχ-pū*, ÉV. *nāŋk-pī* 'vörösfenyő-csemete'. A fiatal fenyőnek az áldozatnál való szerepéről l. ui. II: 0440—2. l. | R. 14. s. *vuantessen:* 'privel', vagyis привелъ 'elhoztam, ide vezettem'; a *-n* második személyű rag *-m* első személyű helyett nyilván félreértés következménye. ÉV. *vānt*, KLV. *woąnt* 'falka' *(lūw-v., lūnt-v.)*, ebből *vāntti, woąntti* 'vezet', különösen 'falkát vezet', *vāntli* 'ide-oda jár, költözget (főkép a réncsordával)'.

R. 16. s. *tąrom kann vässi pi* Reg. szótári adatai közt: *t. k. väsi pi* és *t. kännä vässi pi (sąrńu ater)*, ez tehát a Világ-

ügyelő Aranyfejedelem. Ugyanott idézve: *t. k. sạat pi* 'isten terének hét fia', kik közül a Világügyelő a *vāssi' pī'* 'a legkisebbik'; l. erre nézve ui. I : 0319—20. és II : 068—69. l. *tạrém-kan, pupī'-kan* 'isten tere, bálvány tere' a közbeszédben tulajdonkép az 'áldozó tér' (l. ui. II : 0437—8. l.); de itt nyilván az Égatya, *Numi-Tạrém* mennyei lakának udvaráról van szó, hol a hét istenfi legifjabbika, az Aranyfejedelem is növekedett (l. erre nézve ui. II : 0311. l.). Eddig az istenidéző ige az 'őszfejű' Égatyához volt intézve, most a fiúistenhez szól. Figyelemreméltó, hogy Reg. itt az istenség jelzőjében *kann* (ÉV. *kan)* alakot ír a várható déli *kän* helyett, jeléül annak, hogy ez az áldozati hymnus északi eredetű, mit néhány más nyelvi nyom is igazol | R. 17. s. *nertẹɣ*, de alább (R. 21. s.) *nért* s a következő szövegben *närtpe, närtäp* (II : 335.), *närtep* és *nertp* (II : 338.). Ezek közül csak az elsőt igazolhatom a Felső-Szoszva vidékén hallott *nērtẹɣ* szóval, mely egyértelmű az áldozótér különös 'gyertyafáját' jelentő *tir* szóval; l. erről bővebben ui. II : 0440—3. l. A *nertẹɣ* szót Reg. *sveča* ('gyertya') jegyzete magyarázza, szótári jegyzetei közt pedig a *nert* alakot találjuk meg *sveča* értelmezéssel. Ugyanő a *tirr* szót is ekkép fordítja: 'Kerze, die Fichte beim Opfer'. Az e tárgyhoz adott közlésekhez csatolom itt még a következőt, melyet a jelen szöveg átírása alkalmával jegyeztem föl, hogy t. i. *nāyk-pī' tir, ɣạut-pī' tir, ɣāl'-pī' tir, ul'pä-pī' tir tuśtawė; ńuli at tuśtawė* 'állítanak áldozótéri gyertyafának vörösfenyő-, jegenyefenyő-, nyírfa- és czédrusfenyőcsemetét, de szurokfenyő-csemetét nem állítanak' | R. 19. s. *jạl śuilssạaln* fordítása Reg. jegyzetében: *pustišsa* (спустишся: 'leereszkedel, lebocsátkozol'). Ugyanez a szövegrész az alább közölt változatban (II : 338.): *ńiɣp jiu jommas nertp koaśt kui ńạɣs śạl'ingel uś śạl' poali* s itt a jegyzet fordítása: *muščina sobel niz kak pustitsa, tak on puščai pustitsa* ('a mint a hím nyuszt leereszkedik, úgy ereszkedjék le ő is', t. i. az istenség a gyertyafa hosszában). Fölismerjük e helyek egybevetéséből, hogy itt az istenség alábocsátkozása az áldozati térre a nyuszt szökéséhez van hasonlítva s hogy ennélfogva a megfejtendő szó a *sūlinti*, KLV. *šulenti* (mom. ÉV. *sūlpi)* 'szökken, ugrik (egyik fáról a másikra, mint a nyuszt és evet; скачетъ отъ дерева на дерево)' igével közös tövű képzés, vagyis *sūläsāli* lehet | R. 22. s. *äkvä kạatä poślitettaln* jegyzete: *ni adjin noga ni skaťilsa* ('egy lába se csússzék meg'); tehát az áldozati lóról van szó: arra kérik az istenséget, hogy mialatt a gyertyafa hosszában az állatot az égbe fölemeli, egy lábán se érje bántalom. Az átirat közlője magyarázatul ezt a példamondatot említi: *katėm pośėltäslėm* 'kezem kirándítottam (руку изувѣчилъ)'; szerinte az idézett szövegrész ezt jelenti: 'Úgy emeld föl, hogy a ló ép egészségben maradjon s ne legyen

nyomorék (ne ránduljon ki valamely tagja; такъ подими, чтобы лошадь здорова была и не увѣчная)'. Itt ismét előfordul a fosztóképző *-n* bővülettel (vö. fent 536. l. 5. 2. s. jegyz.), de ez e helyt mint második személyű birtokosrag is érthető ('keze ki nem rándultadképen emeld fel őt!' | R. 23. s. *ťuku käχtiéln* pusztán a *tak povedji* ('úgy vezesd el') jegyzet alapján bajosan volna megfejthető, ha nem találnók meg a szótári adatok közt is ezt a följegyzést: *'käχtem (kangtem): povedu*, hinaufsteigen machen'. E szerint a *χāŋγi* KLV. *k'āŋg'i*, ALV. *k'ōŋg'i* 'fölhágni' causativumával (ÉV. *χāŋχti, χāχti* 'fölhágat, fölemel') van itt dolgunk | R. 24. s. *ą̄ltn šippä* Reg. jegyzete szerint *beloi šejušni* ('fehér nyakú' hét hattyú); de voltakép *ą̄ltėn* < tat. *altėn* 'arany' | R. 25. s. *kérsalne: vās kērsali, kēri, pum kēri, χuľti* 'a récze a vízből fúvet csipdes (утка достаетъ пищу себѣ изъ воды, траву ѣстъ); Reg. magyarázata is megfelelő: *'dobivat* ('szerez, utánanyúl'); tauchen den Schnabel ins Wasser' | R. 25. s. *äľiŋ uťpä:* Szotyinova szerint *aľiŋ vitpä* a. m. *šāliŋ v.* 'tiszta, friss vizű'; de alighanem elavult e szó, mert egyébként nem fordul elő gyüjteseimben. Reg. magyarázata: *svetloi* ('fényes'). Alább (II : 394.) e szó alaprésze is előkerül a Regulytól jegyzett 'Vízi idéző ige' e szövegében: *koltal äl uiťke osen*, melynek értelme a hozzáírt jegyzet szerint: *ne umerši živaja vada li ti ješ* ('meg nem halt, eleven víz vagy-e te?'); Reg. szótári adatai közt pedig ide tartozó: *äl: 'živoi*, eleven'; *äl uiť: 'živaja voda'* ('eleven víz'). Hogy azonos-e az itt előforduló *aľiŋ* (R. *äľing)* az osztják *aľaŋ keu, aľaŋ kur* s a vogul *ēľäŋ ńār* kifejezések jelzőjével, igen bizonytalan. L. erre nézve ui. II : 0522—3. l. jegyz. | R. 28. s. *vuältąläln:* Reg. *spuskaisa v vodu* jegyzete alapján az átírás *va'ältäläln* 'ereszd le (szállitsd alá) a lovat (спусти туды лошадь)!' a *va'äli* 'leereszkedni, leszállni' igéből, melynek KLV. ejtése: *uįli* | 26. s. *puχńit* v. *pukńit jäktėm ēlėm-χąlės* 'a köldöke vágott ember' a közönséges embernek költői jelzése (l. pl. I : 36., IV : 188.); FLV. *puχńi* 'köldök (пупъ)', *puχń'-āŋkw* 'köldök vágó asszony, bába' | R. 32. s. *lautsėln* jegyzete: 'abwische', tehát átírása: *lą̄utsäln* a *lą̄utsi* v. *lūtsi* 'mos (моетъ)' igéből; vö. *lą̄utsaχti* 'mosakodik', *pāŋkä voikėnäi' χot lą̄utäln* 'mosd fehérre piszokját (вымой)!' Arra kérik a fiúistenséget, hogy mielőtt az áldozati lovat égi atyja elé vezetné, vigye a tóhoz s annak ragyogó vizében mossa le földi életéből eredt 'nagy mocsokját' | R. 35. s. *uoχtéln:* az első kéziratban e szó alatt czeruzával írva: *'untelém: postavľu'*. Vajjon *uttäln* 'helyezd' volna a megfelelőbb átírás? Fent R. 7. s. *vuohtelelη* a *vāχti*, KLV. *vąχti* 'vet, dob' szót javallja | R. 36. s. *läilekell mégs ąls* a hozzá írt magyarázat szerint: *jesli nogami silo ne bulo* ('ha lábával v. lábának nem volt ereje'), mely alapon megfelelő szó a *mégs* jegyzéshez: *mėkės*

'erőtlen, zsenge (безсильной, жиденкой)', melyet a Felső-Szoszva vidékén is igazolhattam; pl. *kātä mēkės, la'ilä m.* = *va'ital* ('erőtlen'), *m. ēlém-χąlės, lūw* | R. 32. s. *nätséln:* ÉV. *nati* v. *natäsi* 'ráilleszteni (наставить)', pl. *kasäj nalnė natawė* 'a kést nyélbe illesztik'. Reg. szótári adata: *'ńal kerom nätem: saďit* auf den Stiel' (= *ńāl-kērėm nate'im* 'beleillesztem nyílvasam' a nyélbe); tehát e hely értelme: '[Az áldozati ló] gyarló lába helyébe illessz vaslábat!'

42. s. *čilbä*, az első kéziratban alatta czeruzával *šilpä:* Reg. jegyzete szerint a zabolának az a karikás része, hová a szijjat kötik. Megfelelő szó Reg. szótári adatai közt: *šil* 'Ring', az átírás közlője szerint *lū-šil'* 'lócsengetyű (ширкунчикъ)' | R. 44. s. *soľ sąat poaχteln* jócskán homályos hely, különösen a *poaχteln* szó 'treppe' jegyzetével. Az átirat közlője a *patil* 'ugró, szökkenő lépés (скокъ)' szót ajánlja helyébe, mellyel itt az istenség 'valódi hét szökkenéséről (вѣрные, настоящіе семь скоковъ)' volna szó (vö. *ńurėm-uj χūrėm patil porγe'im* 'réti állatbeli három szökkenéssel iramodom' III: 6., R. *uju kurum päťl ill joamentäsm* 'állatbeli három lépéssel eltávoztam' III: 344.); de a KLV. *päťil* = ÉV. *patil* szót mégis aligha írta volna Reg. az idézett alakban. A *soľ* szóhoz fűzött jegyzet *(stupi* = 'eredj, szállj fel') azt a sejtelmet kelti, hogy itt a lóra való felülésről lehet szó, a minthogy a nyereg s zabola említése után ez várható is. S figyelemreméltó, hogy épen a *sōľ sāt* jelzővel említik az énekek a medvének zsákmányán való sulyos ülését, pl. *sōľ sāt potaχtėl tit ūnlente'im* 'igazi hét zsákmányüléssel ülök itt' (III: 337.), R. *soľ soat pątaχtell unnlém* (III: 490). Talán ennek félreértése a *poaχteln* írás, mely esetben a hely értelme, számbavéve az alább következő változat *suľ saχtpąχtl koašt* (II: 338.) írását is, ez lehetne: 'valódi hét ülés alatt (folyamán)' | R. 45. s. *päť* = KLV. *päť*, ÉV. *patit* 'nyom' | R. 46. s. *torrtal* jegyzete: 'hiba nélkül', tehát: ÉV. *tortal*, pl. *tortal χańšťäln* 'helyesen, hibátlanul tanítsd (настоящи выучи)!'; vö. *torγėn* id. l. Vogul Nyelvjár. 27. l. | R. 47. s. *käχtjėln:* l. fent 23. s. jegyz.

R. 49. s. *sąlet* jegyzete: *zolotoi* s ez kétségtelenné teszi, hogy itt a vogul *sorńi* 'arany' szó helyett ismét egy meg nem honosodott idegen szó, az orosz золото 'arany', van alkalmazva, mint fentebb (24. s.) az *ąltn* szó esetében | R. 50. s. *puśsąngua:* ÉV. *punsuŋkwä*, mint az *otpirait* ('kinyitja') jegyzet igazolja; a végzetre nézve l. Vogul Nyelvjár. 42—43. l. | 46—47. s. az átírásban az alábbi változatból (II: 340.) vett betoldás, mire azért volt szükség, mivel az említett 'őszfejű kettő *(kitī')*', mint alany, teszi érthetővé több következő mondat állítmányának kettős számát | R. 52. s. *talľe* jegyzete: '*dubinka*' ('bunkós bot'); az alábbi változatban (II: 340.) szintén előfordul R. *tąlľä* s a jegy-

zet itt is ʻ*dubinka* (Stock)ʼ. Hasonló szót az adott értelemben nem ismerek az északi vogulban, miért is kénytelen voltam helyette az átírásban a *suj-jiw* ʻbotʼ szót alkalmazni; azonban ismeretes a kondai vogulban *tūľė* ʻkeskeny, kisfejszeʼ (l. fent 514. l. 5. 10. s. jegyz.) s azt sejtem, hogy a mire itt az öregisten támaszkodik, az valójában fokos, vagyis bot kis fejszével a tetején. A változat a párhuzambeli ismétlésben vasas kopját *(kéring ąutä)* emleget. | R. 55. s. *läbäl ląląχtiju*, a változatban *ľäpląleχtä;* amannak jegyzete: *sadjitsa* (ʻráüljönʼ t. i. a lóra). Ezek alapján megfelelő átírás az ÉV. *lapi, laplaχti* ʻfölemelkedik (vmely magas tárgyra), fölül, fölszáll (подымется, сядетъ)ʼ, igéből alkotott s az énekekben toldó szótagképen kedvelt *-ỉlāl-* képzéssel *lāpỉlāléχteỉ*: kettős számban, mert Reg. írásában az igei *-iju* végzet dualist jelent, l. fent 508. l. 134. s. jegyz. Az áldozati lóra üljenek föl az égben lakó öregek, vagyis az Égatya s Éganya | R. 58. s. *päruen:* a Felső-Szoszva vidékén igazolhattam *pārėn* alakban, mely szóra azt mondják, hogy ʻelavultʼ *(jis lātiŋ)* s hogy értelme: ʻisteni ló (божій конь)ʼ. Reg. magyarázatában egyszerűen: *žerebec* (ʻménʼ), ezért a Lozva vidékén eredetileg *χār-pỉ*ʼ ʻcsődörfi, csődörcsikóʼ szóval helyettesítettem, mely egy helyt a *puärn pii* átírásaképen véletlenül benn maradt a kiadásban is (II : 339., 58. s.). L. a *pārėn* szóra nézve egyébként ui. II : 0621—2. l. jegyz. A ʻhét folyóvidék legényeʼ, az Égatya szolgái | R. 59. s. *taretąritérn* jegyzete: *pusťit* (ʻbocsát, ereszt'), tehát a *tāräti* szó van benne. Talán ebből van elrontva: *tārä tārätäln* ʻiziben (a mint megérkezel), bocsásd (на сквозь, какъ придешь, пусти)!ʼ vagy ebből: *tārätālitēn* ʻbocsássák ők kettenʼ, t. i. ez áldozati lovat amaz égi táltos mének elé | R. 60. s. *kiš jąngi . . .:* ʻhét ég körül (кругомъ семи небовъ)ʼ; l. fent 557. l. 4. s. jegyz. R. *lahua* = KLV. *laχwä* ʻkörülʼ | R. 61. s. *jąngtäten* = *jąŋχtitēn* a *jąŋχi* ʻforogʼ causativumával: ʻforgassák (forogva futtassák) körül ők kettenʼ | R. 63. s. *jąlt kätskell:* a jegyzet elég érthetően utal arra, hogy a szó megfejtése: *joltχatės-ke* ʻha [isten akaratából] támadottʼ a *jolti* ʻrendel, igézve alkot (isten)ʼ igéből. L. e szóra vonatkozólag ui. II : 0347—0348. l.). A *-kel* feltételt jelentő szócska a középlozvai nyelvben, l. Vogul Nyelvjár. 130. l. | R. 64. s. *jommas lu tąnk pénl*, az alábbi változatban (II : 336.): *j. lu tąngpenl* és *j. lu tąngul;* az első idézethez írt jegyzet pedig: *kopitom* (ʻpatávalʼ). Világos ez adatokból, hogy R. *tąngpenl* ép úgy mint R. *tąngul* a *tąŋχ* ʻpataʼ szóból, illetőleg származékából *-l* instrum. raggal van szerkesztve s hogy az állítmánynyal együtt a hely értelme: ʻA szép (v. jó) ló a patással (t. i. a lábával) egyengesse símáraʼ a sírnak rendelt gödrös földet. A kérdés csak az, hogy mi a *tąngpenl* végzetében a *-n-* elem? Ha személyrag volna, az instrumentalis

rag utána nem *-l*, hanem *-tėl* lenne (l. Vogul Nyelvjár. 106. l.); ezért az átírás: *tąŋχpäŋėl*, tekintettel arra, hogy ugyanitt (R. 70. s.) *urtpel* a változatban (II : 342.): *urtpängel* | 61. s. *sastlaŋkwė*: 'egyengetni, símára taposni (заровнять)'. A *sastlaŋkwä*, valamint alább *samäsaŋkwä* (66. s.), *ūrtsaŋkwä* (68. s.), úgyszintén a *tąwlaŋkwėt* (78. s.) és *se'ïsaŋkwėt* (81. s.) ritkább használatú nyelvtani alakokra nézve l. Vogul Nyelvjár. 42—43. l.

R. 66. s. A 'jószágot osztó Szigvai leányasszony' nevű bálványistenségről l. ui. II : 0154—5. l. | R. 67. s. *ląaltau* = ÉV. *lāwėltawė*; déli nyelven a *latti* 'mond, szól' kifejezést alkalmaznák | R. 67. s. *ńula* jegyzete *mäsi*, mi nyilván мясо 'hús' s így megfelelő szó az ÉV. *ńąwėl'*, KLV. *ńoul'* 'hús' szóból: *ńąwl'ä* | R. 67. s. *kąle ląpel*: igen homályos szövegrész, mivel jegyzet sem tájékoztat értelméről. Az átírásban kérdőjellel *χalä-ląpėl* kifejezéssel kísérlem meg magyarázatát, melynek jelentése: 'minden egyes köze (darabja, része) szerint (кажной разъ)', a *ląpėl* névutóval (pl. *ētä-ląpėl*, *χ̣ātėl-l.* 'éjjelenként, naponként; кажную ночь, кажной день'). Lehetne talán *χalïlapėl* is a *χalïli* 'hasadozik, leválik' igéből (vö. *χalti* 'hasít', *χalïpi* 'hasad'), miszerint R. *äk ńula kąle ląpel* értelme ez volna: 'egy [darab] húsa a mint leválik', t. i. az áldozati állat testéből(?) | R. 68. s. *kąnže jäχti kąńing kettril* a változatban (II : 342.) *kąnža sąχtung kąńing kättri* s ez utóbbi helyen világosan megállapítható, hogy itt olyan szerszámról van szó, mellyel nők különféle színű állatbőrökön minták szerint való bemetszéseket, illetve díszítéseket készítenek *(koaring poall šät kąnžä ťiť šämilät)*. Ez tehát a vogul nők szabó, vagy metsző *kése* lehet, a mint itt is a *χansä jäkti* 'himzésvágó' és *χansėsaχtėŋ* 'himzést varró, himző' jelzők mutatják. Még egy medveénekben is előfordul női készség gyanánt említve a *kąnnži jäχti kąńing kettri* (III : 408.), de sehol egy tájékoztató jegyzet a *kąńing kettri (kättri)* szók igazi értelmére nézve. Szotyinova nem tud felőle s csak a Felső-Szoszva vidékén vélte egy közlő benne a *χąńiŋ jätri* 'büszke fajd (гордой пальникъ)' kifejezést fölismerhetni oly felfogással, hogy a görbe hegyű női kést az ének nyelve a fajd (pulyka módra) felhajtott farkához hasonlítja; különben *χąńiŋ* a. m. 'ívelten görbe' (кривой), pl. KV. *k'ōńiŋ ān* 'görbe hálóabroncs' (IV : 291.) | R. 69. s. *šämesungua*: KLV. *šämi*, *šämäsi*, ÉV. *sami*, *samäsi* 'vágni, vagdalni (рубить, крошить)', pl. fát v. húst. A változatban (II : 342.), *šämilät* (= ÉV. *samïle'it)* alakot találunk s itt Reg. jegyzete: *režit izpetnat* (испятнать: 'kivág, foltokat metsz') | R. 70. s. *urtpel*, a változatban *urtpängel* az *ūrt* 'rész, osztályrész' szóból a *-l* instrum. raggal, mely itt valószínűleg módhatározó értékű (l. Vogul Nyelvjár. 9. l.). E szerint a mondat értelme: '[A fölvagdalt húsdarabokat] jószágbeli nagy osztály-

részek gyanánt ossza ott szét', t. i. az égi lakóknak, hogy azok e kedveskedéstől jól hangolva az áldozóknak pártját fogják s mint a következő szavakban kérik, a kórt tőlük távol tartsák.

R. 72. s. *naje šešting naing soam:* REG. közlője félreértette e szólást, midőn a *nāj* szót 'úrasszony' jelentésben véve ekkép magyarázta: *gdje mnogo narod* ('hol sok a nép'), e felfogás szerint hívebben fordítva: 'úrasszonyát növesztő úrasszonyos vidék'. Hasonló szólás *āɣi* és *pī'* ('leány' és 'fiú') szavakkal szokásos, mert a gyermekek 'nőnek' (pl. *āɣi jąmnė sästėm mā, pī' j. s. mā* l. erre nézve ui. II: 0405—6. l.); de nincsenek igazolva ugyanily alkalmazásban a *nāj* és *ątėr* szavak. Itt a *tērėn-χul'* kórszellemről lévén szó, a vele kapcsolatban említett *nājä sastėŋ nājiŋ sām* nem lehet más, mint az ő lakóhelye, a pokolféle 'tüzet növesztő tüzes vidék' (a *nāj* 'tűz' szóval), a mely értelem más hasonló tartalmú szövegekből is biztosan megállapítható; l. ui. II: 0301. l. | R. 73. s. *terin:* jellemző a kórról való vogul felfogásra, hogy REG. közlője a *tērėn* szót '*djavol*'-nak, vagyis 'ördögnek' fordította, tehát a kór mythikai személy | R. 73. s. *gépl:* KLV. *kēpėl*, ÉV. *kēmpli* 'ruhaszárny' | R. *räteng* jegyzete: *tresotsa* ('rázódik'), tehát megfelelő szó: *rēχti* 'ráz', illetve *rēχtėŋ* 'rázó' képzése | R. *sui* 'zaj, nesz, hang' *čut slišno* ('alig hallható') jegyzete mutatja, hogy a kórszellem ruhaszárnya rázkódásának hangja 'suhogás'; l. erről ui. II: 0298—9. l. | R. 74. s. *ńąr kér* fordítása a jegyzetben: *siroi železa* 'nyers vas', miért is pontosan megfelel az átírásban: ÉV. *ńār kēr;* de hogy mit értenek a vogulok 'nyers vas' alatt, előttem nem világos | R. 75. s. *murung:* homályos szó, melyet a jegyzetnek megfelelő 'erős, szilárd' *(krepkoi)* értelemben megfejteni nem tudok; de talán számba jöhet itt ÉV. *mūrėŋ* 'egyik végén vékony, másikon vastag (tuskó, czölöp; одинъ конецъ тонкой, другой толстой)' a *mūɣėr, mūɣėr-jiw* 'sulyok, tuskó (колотушка)' szótól. Az utána következő *most* szót a jegyzet is *most*-nak fordítja; ez tehát az orosz мость 'híd': *mūrėŋ most* 'czölöpös híd'. Az átírás közlőjének magyarázata szerint e szövegrésznek valószínű értelme: 'gátat, sánczot (erődítést) kezdtünk mi készíteni a kór ellen' (запоръ, крѣпость стали мы дѣлать противъ хворости)'; ezért fordítom kérdőjellel 'sáncznak', bár a 'híd' is elég érthető. Midőn az idéző ige azt emlegeti, hogy a kór ellen 'nyers vasból való czölöpös hidat készitettek', nyilván csak valami jelképes cselekedetről lehet szó, a mi a további mondatokból s a változat szövegéből (II: 343.) is kitetszik; l. erre nézve ui. II: 0303. l. | R. 77. s. *nąarp* jegyzete: *zamok* ('zár, lakat'), ez tehát a *nārėp*, a sajátos vogul 'zár', illetve 'torlasz-, v. támaszfa' (l. fent 537. l. 6. s. jegyz.). A 'vasczölöpös (?) hidat' vastorlaszfával támasztották meg, hogy annál nagyobb erősségül szolgáljon a kór ostroma

ellen | R. 80. s. *kạatl täbl* jegyzete: *čumašik (malinkoi)* = 'kis nyírhéjedény'; megfelelő szó: *kāťéltėp, χāp-vit jōχtnė k.* 'nyírhéjből készült, kezdetleges alkotású vízmerő', melyet más vidéken *šumpėl*-nak hívnak (черпакъ, воду отливать изъ лодки); l. erre nézve fent 471. l. 68. s. jegyz. | R. 81. s. *šoka taulungt* jegyzete: *liť* ('önteni'), tehát átírása: *sāχä tạwlaŋkwėt* 'mind [a kór futkosta utak] belocsoltassanak [vérrel] (чтобы лить на всѣ дороги)', ettől: *(vit) tạwli* 'vizet loccsant valahova (воду хлеснетъ куды нибудь)', *tạwi, saw vit t.* 'sok vizet öntöget ki (много воды выливать)' | R. 82. s. *ľang taup* jegyzete: *rastańie* ('elválás'); fölismerszik itt a *ľāŋχ-tạwip* 'útelágazás, keresztút, válaszút (разстани дорогъ, гдѣ много дорогъ въ одно мѣсто впадутся)' szó | R. 84. s. *šäizungt* jegyzete nem eléggé tájékoztató, de minthogy késsel való műveletről van szó, megfelelőnek látszik a *sĕ'ĭsi* 'megdörgöl (обтирать)' szó, a *sēχi* 'töröl, dörgöl' képzése, mely fölvétellel e hely értelme az, hogy 'a betegség futkosta hét keresztút éles kés hegyével mind megdörgöltessék', azaz, hogy a kór útját jelképes cselekedetképen megvagdalják (дорогу пожомъ черкаютъ). Egy medveesküről szóló énekben is a medve orrát késsel 'megdörgölik' (*sĕ'ĭsilėm*, R. *šäisilm* III : 410—411.), értve ezen, hogy 'megvágják' | R. 87. s. *étentelts*, 89. s. *étntelts* jegyzet hiján nem fejthető meg teljes biztossággal. Azt sejtem, hogy a KLV. *inti* = ÉV. *jēmti* durativ *intenti* 'lenni fog, kezd' s további inchoat. *-lt* képzésével van itt dolgunk, vagyis a megfejtendő alak e h. való: **intentėlts*. Tudvalevő, hogy a déli nyelvjárások gyakran tüntetik el különféle hangtani helyzetben a mássalhangzócsoport nasalisát (l. pl. Vogul Nyelvjár. 103., 155., 190. l.) s hogy *intės* helyett is járja az *its, intwės* h. az *itwės* ejtés; vö. R. *ūttakäti* 'ülepedik' (II : 290.) = *ūntėχati*, R. *két* 'sapka' (II : 124.) = *kēnt*, R. *kạts* 'találtam' (II : 126.) = *χāntsėm*, R. *suott* 'szád, nyilás' (uo.) = *sūnt*, R. *léttätänét* 'rengése' (II : 212.) = *lēntĭtėnät*. A *jēmti* szóból hasonló értelmű, de nem pontosan megfelelő képzés: *jēmtėltāli*, pl. *a'ĭmėl jēmtėltāls* 'betegeskedni (tkp. betegséggel) kezdett (хворать начиналъ)'; vö. *ti ēt jēmtältės* 'a mai est beállott, elkezdődött (сегодняшная ночь начинать быть, придти)'.

XXVII.

A Lozva középvidékéről, *Tat-tit paul*-ból (Юркины) való Петръ Ѳедоричъ Юркинъ közlése nyomán Regulytól följegyzett másik *Tạrom sạatmel* kéziratára nézve l. fent 563. l. Az itt található sorközi jegyzetek a kiadásban számokkal jelzett szók fölött a következők:

3. *jasnoi bog* | 4. *više semnoi* | 5. *sedmoi* | 6. *bogati bog* | 7. *čorni utka* | 8. vog. *untelem: postavľu* | 9. *konec* | 10. *vezdje* | II: 336. l. 1—2. s. R. *ńąag tältus: stańim topčiť* | 11. hof | 12. *poimali* | 13. *beloi šerst* | 14. *vezať* | 14b. *remennia* | 15. *väzka* | 16. *kuropaški šersti* | 17. *dobrova* | 18. *kak utka zavut svoi djeťi* | 19. *golosom* | 20. *tak tebe kričim* | 21. *na jevo* | 22. *muščina sobel* | 23. *niz kak pustitsa* | 24. *tak on puščai pustitsa* | 25. weibzobel | 26. zaumriemen | 27. *dožno* | 28. *puščai položit* | 29. *krepkoi* | 30. *krasnoi sedlo* | 31. *sedoi* | 32. *dvoe* | 33. *tom skazivajut* | 34. *beloi* | 35. *golovu* | 36. *dubinka* (stock) | 37. kopja | 38. *pismi* | 39. *pišit* | 40. *režit, izpetnat* | 40. *rodnoi sin* | 42. schweif | 43. stück im munde tragende | 44—45. *bežit rodjisa* | 46. *po bolše stalo* | 47. spitze der finger | 48. *čisti mesto* | 49. drei pfeilschuss entfernung.

1. s. *ater:* R. *ätr* s fölébe írva: *jasnoi* ('derült'); HUNF. mégis kijavítja kiadásában *atr* alakra s 'fejedelmi' szóval fordítja. Közismert szólás: *atér tą̈rém* 'derült ég v. időjárás', REG. szótári adatai közt is: *'äter:* heiter, rein, hell, *ä. sistom katl:* heller, reiner Tag'. De a közlő az *äter tarom* szólást 'jasnoi *bog*'-nak fordítja, ezért írja REG. nagy betűvel *Tarom*-nak s ez a jegyzés vezeti hibás útra HUNFALVY-t, midőn 'derült ég' helyett 'fejedelmi Tarom' fordítást ad. Érdekes tanulsága e tévedéseknek, hogy a vogul ember nem tesz különbséget 'ég' és 'isten' közt s akkor is midőn világosan 'derült égről' van szó 'derült istent' emleget, a mint ezt már fent is láttuk egy magyarázatban (565. l. 1. s. jegyz.) | 1. s. R. *sąat kąltä saat Tą̈rom:* HUNF. szerint 'a *sât* szó itt szerencsét, áldást jelent' s azért e helyet ő így fordítja: 'áldás közben boldog Tarom'. Világosan megállapítja azonban a *sąat* szóhoz csatlakozó jegyzet, hogy értelme: *više semnoi* 'magasabb a hetediknél' (t. i. égnél), itt tehát nincs szükség eltérő magyarázatra; különben is az ÉV. *sąt* 'szerencse' szó alakja e szövegben: *šąat* (l. 143—4. s.) | 2. s. *sątit:* REG. jegyzése ugyan *saat* 'hét', de a jegyzet: *sedmoi* 'hetedik'; tehát a közlő sorszámnevet mondhatott s a gyors ejtésben az utótag két egyező mássalhangzója egynek tetszhetett | 2. s. *mol Tą̈rém* a jegyzet szerint 'gazdag isten', de *mol* tkp. 'vagyon, jószág' értelmű | 3—4. s. R. *sujing sąang:* l. e szövegrészre vonatkozólag fent 565. l. 5—6. s. jegyz. | 5. s. R. *jąl uottelen* a jegyzet utalása szerint a *postavľu* ('lehelyezek') értelemben ismert *untelem* mása, a mint más déli szövegekben is így írja e szót REG., pl. *uottit* (II: 92.), *uottakäts* (II: 290.); l. fent 573. l. Az előbbi szövegnek megfelelő helyén az itteni *uottelen* helyett *vuohtelen* írást találunk, melyet noha a magyarázó jegyzet is csaknem egyezik, más szóval vélek megfejtendőnek; l. fent 566. l. 7. s. jegyz. | 6. s. R. *tur lobant:* l. fent

565. l. 3. s. jegyz. | 8. s. R. *jąl uottelain:* Adott átírásomat *(jol ūnttäln)* most nem találom kielégítőnek, mert Reg. jegyzésében az *-ain* végzet passivumot jelöl, a mint ezt Hunf. is felfogta, ki ezért az eredeti írás megváltoztatásával *uotteláuén* alakot ír. De mit jelenthetne itt *jol-ūnttėlawėn* ('leültetnek, lehelyeznek téged')? Ez az égben lakó istenségre alkalmazva nem ad jó értelmet. Nem-e *votėlawėn* 'kéretel' Reg. szövegének ez a homályos szava ('le kérünk téged az áldozótérre')? Szenvedő alakú lévén az állítmány, az átírás betoldása (7. s.) fölöslegessé válik | 9. s. R. *turr jäni šämpä kum:* Hunf. fordításában 'tóvirágnyi szemű férfi'; mert szerinte 'a kinek vízitök levélnyi füle van, annak szeme nem lehet olyan nagy, mint egy tó, hanem mint egy tavi virág'. Pedig minden toldás nélkül ismétlődik e szólás a köv. sorban, a változatban pedig épen 'Ob nagyságú' az Égatya szeme; l. erre nézve fent 565. l. 3. s. jegyz. | 10. s. R. *šäm ailm* hibás jegyzés *š. ailn* helyett, a mint a következő sorban a párhuzam is: *šäm oiln* | 11. s. R. *jelvuoľale*, 13. s. R. *jalvuollą̈lä:* nem második, hanem harmadik személyű felszólító alakok, mint a változatban (l. fent 566. l. 9. s. jegyz.), ezért az átírás ekkép javítandó: *jol vą̄ll̈älä!* s a fordítás is ennek megfelelőleg: 'szemed vége ragyogjon lefelé!' Elég ha a 'tó nagyságú' szemnek egy kis része, akár csak a vége (szöglete) ragyog az áldozók felé ahhoz, hogy lássa a hívek nyomorát s áldozatkészségét | 12. s. R. *ngeling* jegyzete, a *vezdje* ('mindenütt') szó nem tájékoztat a szó értelmére nézve: de tekintettel arra, hogy a szemnek jelzője, alkalmasint az ÉV. *nāŋkilėŋ* szó: *n. sam* a. m. 'élesen látó, távolra néző szem (зоркій глазъ, далеко видитъ)'. A *vezdje* szóval bizonyára azt akarta megértetni a közlő, hogy az Égatya szemének a jelzője a. m. 'mindenüvé' látó

14. s. R. *is kumne: jis χum* 'régi korbeli ember (старинной)' | 14. s. R. *lag:* jegyzet híjában megfejtése bizonytalan. Az összefüggésből világos, hogy az áldozó térnek valaminő jelzése s ilyenül legalkalmasabbnak kínálkozik e helyt a *lakw*, KLV. *laχw* 'kör, karika' szó, melyet alább (91, 104. s.), mint a *kis* (R. *kiš*) 'abroncskerék' párhuzamát, Reg. kétszer is ír *lah* alakban. Megjegyzem ehhez, hogy az az áldozó tér, melyet személyesen volt alkalmam látni, köralakú volt (l. ui. II : 0438. l.) | 14. s. R. *ľeľpt̨alm*: közönséges déli vogul szó *ľäľpti* 'készít, rendez'; helyette az északi nyelvben a *šą̄pi̇ti* szót alkalmazzák s ez van az átírásban is | 15. s. *kašpe iju* : ÉV. *kasäp*, *k. tāl*, KLV. *käšäp*, *k. toąl* 'borókafenyő (вересовникъ, верешникъ)' | 15, 17. s. *närtpe*, *närtäp:* l. fent 567. l. 17. s. jegyz. | 17. s. R. *ńiχpe jiu* l. fönt 566. l. 13. s. jegyz. | 19—23. s. Az ősöktől fenmaradt áldozótérnek minden egyes áldozás alkalmával történő

rendbehozataláról l. ui. II : 0438. l. | 13. s. R. *ńąagtältus* jegyzete *stańim topčiť* ('taposni fogjuk'), mi azt jelenti, hogy letapossák az áldozó tér vesszejét, füvét, hogy a tér egyenletes, síma (*sastem*, R. *šäštem*) legyen; vö. fent 571. l. 61. s. jegyz. Megfelelő szó: *ńāktalti*, inchoativum a *ńāki* 'tapos (топчеть)' igéből. Az átírás kiadott szövegébe a [*voss*] nyomdai tévedésből került s ezért fordítása sincs || 24—26. s. L. e szövegrésznek változatát az előbbi idéző igében (58—61. s.) s a *tāŋχpäŋėl*, valamint *sastli* szókhoz fűződő jegyzeteket fent 570—1. l. | 27. s. R. *kąssling mä* nyilván *χasliŋ mā* 'mohos, penészes föld' a *χasli*, *χassi* 'moh, penész (мохъ, плисвень) szótól. A *χum patnė χasliŋ mā*, melyet az itteni alkalmazásnak megfelelőleg nem 'ingoványos', hanem 'férfi odaestére való penészes földnek' kell fordítanunk, hasonló az előző szövegben (II : 331) előforduló *χum patnė vāŋχäŋ mā* 'férfi odaestére való gödrös föld' kifejezéshez s mindkettő voltakép a 'sírnak' költői jelzése, a mint hogy a 'holt tetemnek' is 'penészes (mohos)' a költői jelzője, pl. *jolä ūsėm χassiŋ χālä* 'aláhullott penészes tetem' (III : 52), *χassiŋ χālä* (III : 17). Bizonyára a *nē patnė śaχlėŋ mā* 'nő odaestére való halmos föld' (ui. 24. s.) kifejezésben is nem közönséges, hanem 'sírhalmot' kell érteni | 29. s. R. *te tuseltältus* : Minthogy az előző párhuzamban az állítmány felszólító (óhajtó) alakban van (R. *šäšteltąngve)*, itt is a *tiseltawės* állítmány elé az óhajtást kifejező *voss* szócska teendő, vagyis az állítmány így értendő: 'Bár a szép ló patájával síkká változtatta légyen v. változtatná (пусть заровнитъ) a veszedelmes földet'; l. e nyelvtani szerkezetre nézve Vogul Nyelvjár. 41. l.

30. s. R. *urn* jegyzete: 'Hof', ez ÉV. *ūrėn*, KLV. *vorėn* 'istálló (хлѣвъ, конюшня)'. Reg. magyarázata 'baromudvarra' értendő, a hol az istállók vannak | 30. s. R. *pāten* elativus értelmű *-n* raggal; l. Vogul Nyelvjár. 106. l. | 31. s. *širräpun* jegyzete *beloi šerst* ('fehér szőr') nem szó szerint való értelmezés; mert *śirä* egy fehér tollú madár neve, l. fent 446. l. 2. s. jegyz. | 33—34. s. R. *kvali jäne sêssel te sêssest* : az e szavakhoz fűződő jegyzet *vezať* (= вязать 'kötni') s ehhez jól illik KLV. *sėsi*, ÉV. *sāsi* 'hozzákötött (привяжетъ)', pl. *kwālī sāse'im* v. *kw. sunnė sāsėmtilėm* 'a kötelet rákötöm a szánra (къ санямъ привяжу)'. Ez igéből való képzés *sāsėl* 'bog, kötelék' (egyébként előttem ismeretlen szó), mely ép úgy mint alább párhuzamos megfelelője *mozėl* (R. *mąχl)*, rag nélkül fejezi ki a vele jelzett határzói viszonyt. Vö. ehhez az énekek nyelvének ily példáit: *ūs tėnė jäni' tur kwālėpilėm* 'város fölfaló nagy ordítás *[-sal]* támadok reá' (III : 513, 518), *sāt ńelmėp tērėn-nāj sajkätilėm* 'hét lángú (nyelvű) vészes tűz *[-ben]* ébredek fel' (III : 518), *tātėl ālnė sāχi pun pēŕitilėm* 'az üresen levő (hús nélküli) subaszőr *[-be]* forga-

tom be' (III:513), *kēlp sämpï sämiŋ jiw χossulilėm* 'vörös pikkelyű pikkelyes fá*[-hoz]* csapdosom' (III:515), *kit jiw ūrtėm saj nē'ĭltilėm* 'két fát szétosztó kőz mög*[-ül]* szemügyre veszem' (III:516); l. különösen a módhatározói rag vagy határzó elmaradására ui. I:214 l. | 35 s. R. *mąχl* alakjának megfelelője gyanánt az előbbiek szerint szükségtelenül vesz föl az átírás instrum. *-l* raggal való *moχlėl* alakot *moχėl* helyett | 36. s. R. *mąχlsäst: saw moχlil moχėlsi* 'sok kötéssel (görccsel) kötözi meg (много узелъ завязывать)', ettől *moχli* 'kötést (görcsöt) köt (узелъ вяжетъ)', *moχėl moχli*. A R. *mąχlsäst* szó után következő *ängäpun jommäsä* nyilván párhuzamos ismétlése a R. *širräpun jommąsä* szavaknak s utána bizonyára a *kvali* stb. szövegrésznek szintén ismétlődnie kellett volna, de ennek újból való jegyzését Reg. e kéziratban fölöslegesnek vélhette. Az átírásban e nehány szó előbbre téve, mondattanilag alkalmas helyre került.

37. s. L. fent 565. l. R. 1. s. jegyz. | 38. s. L. fent 566 l. R. 16. s. jegyz. | 39—40. s. Reg. jegyzeteinek világításában megérthetjük e homályosnak tetsző helyet: R. *pąt vuoi* a. m. *utka zavut svoi djeti* ('a récze hívja fiókáit'); itt tehát a KLV. *pat*, KV. *pąt* 'récze' szóval van dolgunk, mely helyett északi nyelven a *vās* szó járja, továbbá a *vōwi*, KLV. *vōγi* 'hív' szó változatával. Hogy a *pąt vuoi pąt vąine* írásban mutatkozó ismétlődés tudatos jegyzés, mutatja a *lunt vuoi lunt vąine* párhuzam hasonló alkotása. E szerkezetben az előrész egy külön hasonlító mondat: '[mint] récze v. lúd hív, oly...'; az utórész a *kaľnä*, KLV. *kaľėn* 'hang, rikoltás (голосъ)' szó jelzője: 'récze v. lúdhivogató h.'. Maga a jelzőismétlés a vogul-osztják énekekben szokott költői alakzat; l. erre nézve ui. I:042—43. l. | 40. s. R. *ńaing* jegyzete: *golosom* ('hanggal'); ez tehát valami állati hangnak jelzése. Reg. szótári gyűjtésében találjuk ez adatot: LV. *'ńauχ* miauen, PV. *ńaui* winseln'; vö. ÉV. *kāťi ńawi*, KLV. *kaťi ńäwwi* 'a macska nyávog'. Itt nyilvánvalóan a récze s lúdfiókok pipegéséhez v. csipogásához hasonlítja az idéző ige az imádkozók hangját, aminthogy egyéb adataink is vannak a vogul-osztják imádkozás ilyetén módjára; l. ui. II:0496—7. l. Előfordúl az itt tárgyalt szöveg majdnem egyező kifejezésekkel egy Regulytól följegyzett medveünnepi színjátékban is (IV:207—8) ilykép: *Tąrom kąnnï sąatpi poątt voinä ńäeng kaľn mann untinau, lunt voinä ńäeng kaľn tąrom kąnnä sąatpi mann ńąrinau* s a *ńäeng kaľn* szók jegyzete itt *malenkim golosom* ('kis v. gyönge hangon') | 40. s. *kaľnä* (az átírásban nem pontosan: *kaľnė*) nem természetes hang; FLV. *kaľnä vārili* 'az a kurjantás, melyet medveöléskor tesznek (голосъ подаетъ, когда медвѣдя убили)'. Reg. szótári adatai közt találjuk e példát: *vuąr kuląh asše kaľnel näg uš rąngąsen* 'erdei holló vékony hangjával rikoltanál te' | 40. s. R. *ńuor silau* jegyzete: *tak tebe kričim* ('úgy kiáltunk hozzád').

Hasonló szó: *χątèy ńūri* 'a hattyú rikolt (лебедь реветь)', az egyébként előttem ismeretlen *ńursĭli* ennek lehet származéka. Regulynak fordítás nélkül közölt, de nyilván e helyhez fűződő szótári adata: *ńuorsilaue: pąt vuoine ńaing kaľne ti ńuorsilaus.* Az imént közölt változatban a *ńąrinau* e helyett való *ńąrilau* (l. Vogul Nyelvjár. 223. és 251. l.) s hogy ehhez képest az itteni szöveg *ńuorsilau* szava csak képzővel bővült alakváltozat, mutatja hogy Reg. amazt is a *kričim* szóval magyarázza. Előfordúl különben Reg. szótári adatai közt mint lozvavidéki közlés *'ńąri:* rufen, *manan ul ńąrän'* ('bennünket ne hívjatok!') | 42. s. R. *unsilau:* Minthogy jegyzete nincsen, alig érthetnők meg, ha nem volna helyette a fent idézett változatban *untinau*, melyet fordítás is magyaráz: *mi sadjimsa* ('mi űlünk'). E szerint ez az *ūnti* 'leül' mellett olyan képzés, mint előbb R. *ńąri* mellett a R. *ńuorsi*, vagyis *ūntsi, ūntsĭli* helyett van írva | 43—44. s. L. magyarázatát fent 567. l. a 17—18. sorok jegyzeteiben. Tekintettel Reg. *šąľing, šąľpoali* írására az átírás szintén *ľ*-hangos: *sūľiy, sūľpāli*, minthogy Szotyinova szerint a *sūlinti* szót így is mondják: *sūľinti* (pl. *ńoγs nąγχ sūľinti* 'a nyuszt felszökik, скакомъ скачетъ)', de ezt más adattal igazolni nem tudom | 46. s. R. *lušängel, lušpoalä* a R. *šąľingel, šąľpoali* párhuzambeli megfelelői, tehát föltehetőleg hasonló jelentésűek. Számbajöhető kifejezés a megfejtésnél: *pupakwė jol-lusti* 'a medve lefelé ereszkedik (медвѣдь внизъ спустится)'; KLV. *lušäti, nukʻ-l.* 'fölmászik' (III: 351, 353).

47. s. R. *kitä kąšpä* jegyzete: 'zaumriemen', tehát a 'gyeplőszíj'; voltakép *χas* 'villaformájú elágazás *(jiw-χas* 'villaszerűen szétváló ágak, вила на лисинѣ'; *χasiy jiw* 'villaszerűen elágazó fa, виловатое дерево') s ez itt a gyeplő szárára értendő, mely a lovas ember kezében két felé ágazik. Reg. *kitä* írásának megfelelőleg az átírás *kitĭ' χaspä* alakra helyesbítendő *(kit χ.* helyett); l. a *kitĭ'* 'kettő' képzés ilyen jelzői használatára nézve ui. I: 249. l. | 47. s. R. *šiling:* l. magyarázatát fent 569. l. R. 42. s. jegyz. Helyes fordítása itt, úgy mint fent is (II: 328), nem 'rézkarikás', hanem egyszerűen 'karikás (zabola)' | 47. s. R. *äivi* hibásan írva *äivin* helyett; fent (II: 328) helyesen: *äiväni* | 48. s. R. *uńšt* jegyzete *dožno*, vagyis тожно 'ép most'. A szó ennélfogva: KLV. *wüińšt* id.; l. Vogul Nyelvjár. 117. l. Az északi nyelvben e helyett az *uś-ti* időhatározót használják | 48. s. R. *mąań titä* jegyzete *puscai položit* ('hadd helyezze reá', t. i. a zabolát); ez a *māγinti* 'beledug' szó, a *māγi* 'dug, töm' ige képzése: *aiwėn māγinti* 'beledugja [a ló szájába] a zabolát (надѣватъ узду)'. Az átírás ekkép helyesbítendő: *māγińtitä*, az adott fordítás ennek felel meg | 49. s. R. *mégs:* l. fent 568. l. R. 36. s. jegyz. | 50. s. R. *tąptal* jegyzete: *krepkoi* ('erős'); fölismerszik e magyarázatban a

tąpi 'törik, eltörik (ломатся)' ige fosztó képzése (vö. *ti māt luwä ta tąpmēs* 'ezen a helyen tört el az ő csontja' I : 58; KLV. *taï šajimtilém, at tāpi* 'az ágat törni akarom, de nem törik le' III : 353) | 50. s. R. *nätilät* = ÉV. *natīlätä* a fölszólító mód tárgyas ragozású 3. személyében, mint pl. *taw āmp rātätä* 'hadd verje meg az ebet! (пусть онъ бей собаку!)'. A szó értelmére nézve l. fent 569. l. R. 32. s. jegyz. || 53—54. s. A változat eredeti szövegében e helynek megfelelő rész a R. 56—58. s. Az ottani *päruen* írásnak it *puärn* a mása; l. e szóra nézve fent 570. l. R. 58. s. jegyz. A *jéur* szó többször előfordúl a Regulytól följegyzett déli énekek e kifejezésében: *soat lûpe lu jeur* (IV : 147, 160), vagy *sąat lûpä lû jévur* (IV : 159, 160) s egy helyen (III : 334) fordítását is megtaláljuk a *tabun* ('falka, csorda, sereg') szóval. E szerint R. *puärn jéur* a. m. 'táltosló-*ménes*' nem 'táltos-*csikó*', mint a hogy a mindjárt következő *puärn pii* hatása alatt a fordításba került. A R. *jéur, jévur* szónak az északi vogulban *jēwér* alakját igazolhattam | 55. s. R. *ľąutoalm* a változat szövegében (II : 330): *ląaltau* (R 67., 74. s.); mindamellett a *ľ* szókezdő írása is helyes lehet, vö. ÉV. *ľāɣi* 'mond, szól' | 56—60. s. Megfelel a változat szövege R. 44—46. sorainak (II : 328). Az ezekhez fűződő jegyzetekben (l. fent 569. l.) találhatók az itteni *suľ saχtpąχtl, tąrtal*, valamint az átírásbeli *χār-pī'* (58. s.) e h. *pārėn-pī'* szavakra vonatkozó magyarázatok. A mondat végén nyilvánvalólag kimaradt az állítmány, melyet ezért az átírásban a változat szövegéből átvéve pótoltam.

62. s. R. *ťuť ląu tąalät:* úgy látszik, nem tartozik az idéző ige szövegéhez, hanem a közlőnek közbeszőtt mondása: 'Ott [ezt] mondják' | 65. s. R. *sąląt* 'arany'; l. fent 569. l. R. 49. s. jegyz. | 66. s. R. *ľeľptąaling* az átírásban *śąpituŋkwä*, mint fentebb l. 575. l. R. 14. s. jegyz. | 67. s. R. *vuir ąltpä ąľping nair* jegyzete *krasnoi sedlo* ('vörös nyereg'), tkp. 'vörös festésű nyereg' az *ąľp* 'festék' szóból származó jelzővel. Az orosz parasztok nyeregfájának vörös díszítésére czélzó jelzés | 71. s. R. *jommas lu korengel tąnt kvelt ąlung:* Az átírás közlőjétől meg nem értett, homályos hely. A *korengel* szót hasonló alkalmazásban találjuk még a Regulytól följegyzett 'Anyókaének' *(Ąg jeri)* e kifejezésében: R. *uš jäne mäńetän ńile né kąrąngel ľäľt kuąlau . . . ąng kualtau* (IV : 218), *jät mäńetän korom ne kąrengel ľäľt koalau* (IV : 220), hol az első adat fölé e jegyzet van írva: *meste* ,mi nyilván: вмѣстѣ 'együtt'; tehát e hely értelme: 'legidősebb menye négy nővel együtt (négy nő társaságában, csoportjával) jön szembe vele (az anyókával) . . . az anyókát vezetik'; 'középső menye három nővel együtt jön vele szembe'. Számbavéve e szöveg tanulságát az itt tárgyalt istenidéző igében is akkép foghatjuk föl a *jommas lu korengel* jelentését, hogy az áldozati ló

az Égatya 'aranyból való nagy ajtaja elé' szép lovak 'csapatjával vezettessék' (R. *kvelt ąlung* = ÉV. *kwältiluŋkwä)*, a mint a fenti változatban is látjuk, hogy az áldozati lónak égben lakó 'hét táltoscsikó elé' való bocsátását kérik (l. II : 330. és fent 570. l. R. 59. s. jegyz.). De mit jelent voltakép a R. *korengel, kąrąngel* szó? Én azt sejtem, hogy ez az ÉV. *χuri* 'alak, kép' déli *k'wąr, k'wər* másából szerkesztett határzó, vagyis hogy *ńilä nē χuriŋel ľaľt kwālawė* a. m. 'négy nő alakosan (negyed magával) megy elébe' (a menye az anyókának fogadása alkalmával), vagyis nem *takwi χuritätel* 'egy magában' | A 73—81. sorok tartalma nagyjában egyező a változat (II : 329. l.) R. 51—55. sorainak tartalmával. 74. s. R. *šuľ päŋgpi kitä* a jegyzet szerint: *sedoi dvoe* ('őszhajú kettő'), az égi istenpár, t. i. az Égatya s Éganya (l. erről ui. I : 316—7. l.), kik az előbbi változatban annyira egységesek s szorosan összetartozók, hogy a róluk szóló állítmányok kettős számából ítélve, még az áldozati ló nyergébe is együtt szállnak föl s együtt futtatják a nekik ajánlott állatot a 'hét ég körül'; l. fent 570. l. R. 55., 59. és 61. s. jegyz. | 75. s. R. *kaos päŋgpä* a *beloi golovu* ('fehér fejű') jegyzet tájékoztatása szerint a. m. *χąus puŋkpä* 'ősz, hamvas fejű (сѣдой)', mely e szólásban is szerepel: *šūl āt ąulnė, χąus āt ąulnė joχtäsėm* 'ősz haj, hamvas haj végzetére (végre) jutottam', vagyis 'megőszültem' | 76. s. R. *tąľlä* l. fent 569. l. R. 52. s. jegyz. | 77. s. *tątsėlaχti* 'támaszkodik (упирается)'. A KLV. *kwän* igekötő helyett az északi nyelvben *χot* dívik | 80. s. R. *tärmen:* előttem ismeretlen alak, mert 'fölé' az északi nyelvben *tarm*, a középlozvaiban *tärm;* lehet hogy régibb s teljesebb ejtés, vö. KV. *tärmėlnė*, PV. *tärėmnė* 'fölé' | 81. s. R. *tošno* = тожно; l. fent 578. l. R. 48. s. jegyz. | 81. s. R. *läpląleχtä:* l. fent 570. l. R. 55. s. jegyz.

A 82—88. sorok a változatbeli R. 24—28. soroknak felelnek meg (II : 326). L. az e sorokhoz írt jegyzeteket fent 568. l. a jelen szövegben is előforduló R. *ąlten, kér salnä* és *äľ* szavakat illetőleg; az utóbbira nézve l. még alább XXXVI : 8. s. jegyz. | 83. s. R. *šuš uiť* az *äľ uiť* párhuzama. A *šuš* szóra nézve Regulynak egy alább közölt szövegéhez (II : 394—6.) az a magyarázat csatlakozik, hogy értelme *sińi* 'kék' (sorközi 2. és 21. sz. jegyz.), vagyis *šuš uiť* a. m. 'kék (tiszta) víz'. Reg. szótári adatai közt: *šuš viť: živaja, ne mertvaja* ('élő, nem holt' víz) s van *šužing* képzése is: *š. uťpä uťing ąir* ('eleven vízű örvény' II : 390). Értesülésem szerint *šuš vit* a. m. *aľ vit*, t. i. 'eleven, friss víz (живая, свѣжая вода)'. A szó eredetére s igazi jelentésére nézve talán figyelembe jöhet zürjén *söź*, permi *soź* 'rein, klar, ungemischt; reine Flüssigkeit' (Wied.) | 85. s. R *jąur:* a párhuzamos *šąnšpäng* 'térdfő' útmutatása szerint valamely testrész lehet (a meddig t. i. a lófürösztő víz ér) s tényleg találunk ugyane szóval

egy hasonló tartalmú helyet Reg. szövegeiben: *uir kért kum jeur tuńištel kum ujeläntén* (I : 122), hol magyarázatul a *jeur* fölé a 'lenden' szó van írva (l. I: 257. l., 237. s. jegyz.), minélfogva e hely értelme: 'vérben férfi csípő magasságáig úszkálsz te, férfi'. Tehát itt is *kum jạur mill' uiť* a. m. 'férfi csipőjéig [érő] mély víz', de mivel a *jạur*, *jeur* szót egyébként nem igazolhattam, helyette az átírásban valamint az előbb idézett helyen, úgy itt is a 'csipő' közkeletű *širkip* szavát kellett alkalmaznom | 86, 88. s. Reg. *tạnt* jegyzéséhez alaki-szempontból jobban illenék az átírásban *tõnt* 'akkor, azután', de föltünő volna ez esetben, hogy a mondat elején kitett R. *tạn jui poạlt* 'azután' időhatározó után az állítmány előtt még egyszer ismétlődnék egy hasonló értelmű határozó, különösen tekintetbe véve, hogy alább (90, 92. s.) e két határzó közvetlenül egymás mellett áll: *tan juipoalt tạnt joangtangt*. Mindez esetekben s alább is (103, 106, 148 és 150. s.) a R. *tạnt*, *tant* helyett a változat megfelelő helyein *ťuť* = KLV. *ťüť*, ÉV. *tot* 'ott' helyhatározót találunk s ez utóbbit alkalmazom itt az átírásban is avval a felfogással, hogy a Regulytól jegyzett *tạnt* névmási határozónak e szövegben nem az ismeretes idő-, hanem eredetibb helyhatározói jelentése van, vagyis mint a *ton* 'az, amaz' locativusa a. m. 'ott' | 86. s. R. *vuältạaläl* írásában a szóvég talán *-äln* helyett való (vö. a változatban: *vuältạléln)*, de lehet, hogy *va'iltälä* volna a helyesebb átírás, úgy mint az előbbi rész *tạtselaχtä*, *läpilaχtä* stb. állítmányaiban || A 89—92. sorok a változatbeli (II : 330) R. 60—61. soroknak megfelelői. A R. *sạat tạrom . . . joangtangt* mondatszerkezet alapján azt lehetne vélni, hogy itt *tạrém* az alany, vagyis az áldozó arra szólítja föl az Égatyát, hogy 'a hét ég' az ő akaratával 'hadd forgattassék meg'; azonban a változat szövegéből *(sạat tạrom lahua . . , joạngtäten* 'a hét ég körül forogtatják' a hét táltoslovat az előttük futó áldozati lóval) világosan kitetszik, hogy az istenidéző ige a *jäạŋχti* igét a lovakra s nem a 'hét égre' vonatkoztatja, tehát az itteni szövegben a *tạrom* mellett az előbbi szövegben kitett *lahua* = *lakwä* viszonyszó elmaradt, a mint ez a költői nyelvben egyébként is igazolható (l. erre nézve I : 214. s itt 576. l. 33. s. jegyz.) | 91. s. Reg. *juong* írása a párhuzam (89. s.) szerint *juongum* (= ÉV. *jäŋχém)* helyett valónak veendő.

A 93—106. sorok tartalma a változatban (II : 330) a R. 66—71. sorokéval egyező. A 'jószágot osztó *Säk ne ại*' a változatban *säkvä ne ại* s ez alakokban egy felsőszoszvai közlő a *Sakw-näj* 'Szigvai istenasszony' nevét ismerte föl. A jelen szöveg megemlíti azt is, hogy ez istennő lakóhelye a 'derült egek hét közében' van (93. s.), vagyis ugyanott, hol az Égatyáé (1. s.) s a *Tạrém*-fiaké (37. s.); mindenesetre tehát az Égatya család-

jához tartozik, ha ugyan nem magának az Éganyának egyik megjelenése s nevezete. Így jól értjük Regulynak reá vonatkozó jegyzetét: 'die mutter des Tarom' (l. fent 564 l. 68. jegyz.), vagyis hogy ő a Világügyelő-férfiú anyja; l. ui. II: 0155. l. | 96. s. R. *ass poall šät kạnnšä* s a párhuzamban *koaring p. š. kạnžä:* E hely megértéséül az átirat közlője arra utal, hogy mikor a nők díszítés czéljából az állatbőrt metszik, a kivágott mintának a jelzése *χuri* ('alak, kép, minta'), a kimetszés folytán támadt lyuk pedig *as* ('lyuk, rés, nyílás'). Néha a díszítéshez a kivágott bőrdarab, néha a helyében keletkezett metszet, vagyis a 'lyuk' tartozik; azért szól a szöveg, hogy az égi istenasszony s vele együtt munkálkodó társnői 'lyuk-fajta' *(as-pāl)* és 'mintás fajta' *(χuriŋ-pāl)* hímzéseket (díszítéseket) készítenek | 98. s. R. *kạnžä sạχtung* nyilván a *χansésaχti* 'egyet metsz, mintázva kimetsz (записнуть, разъ черкнуть)' *-iŋ* képzős származéka, illetve épúgy mint a változatban (II: 330) *kạnže jäχti*, jelzője a *kạńing kättri* kifejezésnek, melyre nézve l. fent 571. l. R. 68. s. jegyz. | 100. s. R. *t'it':* az átírásban tévedésből *tot* e h. *tit* 'itt' | 100. s. R. *šämilät:* l. fent 571. l. R. 69. s. jegyz. | 102. s. R. *urtpängel:* l. uo. 70. s. jegyz. | 104. s. R. *lah sạngä* nyilván hibás írás; fentebb (91. s.) R. *lah juong* van helyette, mely mint láttuk *lah juongum*-nak olvasandó. Itt is *kiš joạngum* a párhuzam.

A 107—112. soroknak a változatban (II: 332) a R. 79. és 82—84. sorok a megfelelői | 108. s. R. *uring*, a. m. *urėŋ* 'oldalas, szögletes (гранчатой)' az *ur* 'oldal' szótól | 109. s. Regulynak magyarázat hiján levő *toạltạngt* szavára világosságot derítenek e kifejezések: *kätėm kasäjil tạlėtäslėm* 'kezem késsel megvágtam (руку надрѣзалъ ножомъ)', *kwäli' tạlli* 'a kötél elszakad (рвется)', *minuŋkwė tạlipi* 'mindenáron menni akar (ѣхать рвется)' | 110. s. R. *tėrn:* l. fent 572. l. R. 73. s. jegyz. | 111. s. R. *poalt täľäkel:* tájékoztató jegyzet hiján biztosan meg nem fejthető, de tekintve, hogy a *poalt* a *käži* 'kés' párhuzambeli megfelelője s hogy vele szintén metszenek, azt lehet vélni, hogy ugyancsak valaminő vágó szerszámot jelenthet. Ezért állítom helyébe az átírásban a *pulät- [sirej]* 'aczélkard' szót, melyet Reg. egy szövegében (IV: 157) *pullt šėri* alakban ír; e mellett a tatár *balta* 'balta, fejsze' átvételére is lehet gondolni (l. fent az *ạltėn* szó hasonló alkalmazását 568. l. R. 24. s. jegyz.) | 112. s. R. *šäisạngt:* l. fent 573. l. R. 84. s. jegyz. || A 113—128. sorok megfelelői a változatban a R. 85—89. sorok | 113. s. R. *ạssmän kväting...* megtaláljuk a szöveg ezt a részét a párhuzamos *ạssmen kvätä...* sorral együtt idézetképen Reg. szótári adatai közt a *koiting* = ÉV. *χạjtiŋ* 'betegen fekvő, sínylődő' czímszó alatt s itt a *kväting* mellett zárójelben magyarázatúl *koiting* s a *kvätä*

mellett *kuoiti* = ÉV. *χ̣ajti*, KLV. *k'wojti*, *k'ojti* 'betegen fekszik, kínlódik (хворать)', a *χ̣ajtél*, *k'wojtil* 'betegség (хворость)' alapszava van betéve. R. *ą̈ssmän kwäting* tehát a. m. *ą̈smän χ̣ajtèŋ*, melynek szerkezetéhez a mintát a párhuzambeli R. *ą̈ssmän pätäm* 'ágyvánkosra esett' kifejezés szolgáltatta, minélfogva igazi értelme: 'ágyvánkosra [esett] betegeskedő' | 114. s. R. *ą̈ssmän kwätä kväll jägä* az előbbi jegyzet szerint a. m. *ą̈smän χ̣ajti kwol-jäɣä* a *χ̣ajti* alak jelzői alkalmazásával; l. Vogul Nyelvjár. 44, 130, és 225. l. Az átírásba tévedésből itt is *χ̣ajtèŋ* alak került | 115. s. R. *étentällts*, a köv. sorokban többször *étentälts*, a változatban pedig *étntelts*, *étentelts*: l. e bizonytalan értelmű szóra nézve fent 573. l. R. 87. s. jegyz. | 116. s. R. *poring pi* jegyzete *rodnoi sin*: az átírás közlője fölismeri benne a *sim-poriŋ pĭɣém* 'szívből szeretett, kedves fiam (сердечной, родной мой сынъ)' kifejezés mását; l. erre vonatkozólag ui. I: 285. és 0180. l. | 121, 124. s. R. *kit natt*: Figyelemreméltó, hogy a vogul imádság a betegségbe esett 'házi anya' s a 'szeretett leány' részére 'kétszeres életkort', míg a beteg 'házi atya' s a 'szeretett fiú' részére 'háromszoros életkort' kér. Hasonló felfogáson alapulhat, hogy mint a medveénekekből kitetszik, a nőstény medve tiszteletére kevesebb napon át tart az ünnepség, mint a hím részére..

129. s. R. *lišoar* jegyzete 'schweif', e szó tehát a. m *leĭ'-sa'ĭr* 'farkszőr'; l. az utóbbi szóra nézve ÁKE. 549. | 130. s. R. *puľing tuosp* a hozzáírt jegyzet szerint a. m. 'stück im munde tragende'; fölismerhető ebből, hogy az előbbi szó a *pūl* 'falat' szó képzése, az utóbbi pedig a déli vogul *tūs* 'száj', mely helyett az északi nyelvben a *sūp* szót használják. A mint a ló nyargal, farka és sörénye szőre kiszakad, szétszóródik: ha az erdőbe jutott valamely szála, legyen erdei becses vad abból; ha a vízbe jutott, legyen belőle jófajta hal, — ezt kívánja az imádság | 130. s. R. *itt ńąχsä* s alább 132. s. *itt lénä*: Reg. szövegében csak *puľing tuosp ńąχsä*, de a szótári adatok közt e hely idézetében: *p. t. itt ńohsä*. Ugyanitt a következő magyarázó adatokat találjuk: *'iting (sali): skoroi*, schnell; *itingš mini: skoro idjot; sali itťäi mini*: geht schnell'. Közlőim szerint: ÉV. *jit sāli* 'gyors rén (быстрой олень),' *jitiś mini* 'gyorsan megy', KLV. *ńoχs jiw tärmt jiti, jitenti* 'a nyuszt a fán szökdel (скочить)', *līn äń šoąst mot jiwne jiteps* 'az evet e pillanatban más fára szökött át'. Egy Reguly-féle szövegben (IV: 228): *ńoχs punn itmeng jalltä ąng ittmelem* az északi nyelvű átírásban *noχs-pun itmiŋ joltė āŋk itmėle'im* 'nyusztszőr [vánkosú] szökdécselő helyen szökdécselek én nőcske' | 130. s. R. *šomeltąlä*: Reg. jegyzete *bežit, rodjisa* ('fut, szülessék'); itt nyilván a *sūmi* 'szökik' *sumeltāli* 'tova fut (прочь бѣжить)' képzésével van dolgunk s a hely értelme, hogy az erdőbe jutott lószőr nyuszttá változva iramod-

jék tova | 131. s. R. *päll* itt kétségtelenül KLV. *päl*, ÉV. *pali* 'sörény (грива)' | 131. s. R. *altentäm täng ullä* a párhuzamos ismétlésben (136. s.) *ą̄lten täng täng ullä;* ebből fölismerszik, hogy itt a hattyúk nyakának már fent (568. l. R. 24. s és 580. l. R. 82. s. jegyz.) magyarázott *ą̄lten* ('arany') jelzője s utána — mivel az állítmány R. *uimitąalä* 'ússzék' — a halnak valaminő kifejezése van írva; tehát ez: *ą̄ltėn tāŋχpä (tāχpä) tāŋχėŋ χuli*'. Az ÉV. *tāŋχ* 'hátuszony' KLV. mása *tėŋk'ė* | 134. s. R. *uimitąalä:* ÉV. *ujmitāli* 'egy kissé tova úszik (немножко поплыватъ), *vās ēl-ujmits* 'a récze tova úszott (утка впередъ поплыла)'. Reg. *po bolše stalo* ('hogy nagyobb legyen') jegyzete az imádkozók ama kívánsága gyanánt értendő, hogy a hallá változott lószőr ne legyen lószőr vékonyságú, hanem jókora nagyságú.

137. s. R. *nämtal tuľekąntä* 'spitze der finger' jegyzete megvilágítja, hogy itt a 'névtelen ujjról' *(namtal tuľä)* van szó. A *-kąntä* végzet az ismétlésben *-käntä* alakú, ez tehát az ÉV. *kan*, KLV. *kän* 'tér' s az újj hegyének 'terét' jelenti | 138. s. R. *kuoľtal šuš uiťkve* az ismétlésben (140. s.): *kąľtal üľ u.;* Reg. egy másik szövegében (II: 394): *koltal šuš uiťkve, k. äl u.* s az utóbbi helyen *koltal* jegyzete *ne umerši* ('meg nem halt'). Jóllehet így bizonyos, hogy az utóbbi helyen *koltal* = *χą̄ltal* 'meg nem halt, eleven (víz)', mégis nem tarthatjuk íráshibának, hogy Reg. az előbbi helyen *ľ* betűt jegyez, ezért amazok átírása *χuľtal* 'kórtalan'. Az istenség névtelen ujja hegyéről lecseppegő víz áldást hozó s minden bajtól megszabadít | 138. s. R. *šuš:* l. fent 580 l. R. 83. s. jegyz. | 139. s. R. *puässä tąaln: vit passätilėm* 'vizet cseppegtetek', *passätāli* 'cseppeg (каплять)', *pasγi* v. *pasimali* 'egyet cseppeg (одинаго капнетъ)', *pasγėltāli* 'cseppegni kezd (закапнетъ)' | 140. s. R. *äľ:* l. fent 568. l. R. 25. s. jegyz. | A 143—4. sorok megfelelője a változatban (II: 332) a R. 85—87. sorok, a 145—150 soroké a R. 56—59. sor (II: 330) | 146. s. R. *puärn jéver:* l. fönt 579. l. 53. s. jegyz. | 147. s. R. *poangtal* jegyzete *čisti mesto* ('tiszta hely'), tehát átírása: *pāŋktal* 'szeméttelen' a *pāŋk* 'piszok, szenny, szemét, mocsok' szótól | 147. s. R. *siėknä* az átírás közlőjének véleménye szerint a KLV. *säχw*, ÉV. *säŋkw, sakw* 'domb, halom (кочка)' ragozott alakja lehet. Miután az áldozati ló az égi táltoslovakkal együtt a világ hét tája körül megtette nyargalását, az egész ménest rendes legelő helyére, az Égatya lakának közelében 'kilőtt nyíl ötszörös távolságában' fekvő mocsoktalan dombra bocsátják | 149. s. R. *vuaχting: ēl-vąχti* 'kidob, kilő (бросить)' | 152. s. R. *kąiltąaläln: χąjiltāli* 'érintget (задѣвать)'.

XXVIII.

A **Világügyelő férfiúnak Múnkeszbeli hymnusát** *Muuŋkēsiŋ χum 'Sēmėn-pī̆' Roťivon Rompanťop* (l. ui. II: 0365. l.) közlése nyomán 1889 márczius 8-ikán jegyeztem föl Berjozovban.

Czím: *kaj;* l. róla bővebben ui. II: 0353. l. E közlésekhez még pótlólag megjegyzendő, hogy az az izgatott zúgás, mellyel a samán a bálvány szellemet idézi, mint magam hallottam, minden 2—3 szó után hangzó *ŕ-ŕ-ŕi-i*-féle neszhez hasonlít | 2. s. *χoläŋ:* A *tēpiŋ* 'eleséges, táplálékos' jelzőnek a vogul énekekben rendesen *χuliŋ* 'halas' a párhuzamos megfelelője (pl. *tēpiŋ Ās, χuliŋ Ās; t. jā, χ. jā),* noha a *χul* 'hal' is *tēp* 'táplálék'. Sokkal jobban illik ismétlő kifejezés gyanánt a *tēp* szóhoz az itt alkalmazott *χol* 'bőség, gazdagság, jólét, áldás' szó, sőt arra lehet gondolni, hogy a *χuliŋ, χuläŋ* ejtés általában csak népetymologia az archaistikus s a köznyelvben kevéssé szereplő *χoläŋ* helyett | 3—5. s. *tąr-ńol* a közlő szerint a. m. *tari-ńol,* vagyis 'daru orr'; a *tąr* tehát az északi osztják *tōr, tōra* (Ahlqy.; O. *tàr̲,* Kaz. *t̲ᵒ̀rʿ,* Ni. *t̲ōr̥ə,* DN. *t̲ōrə,* Trj. *t̲ʿā̆r̲ə̂χ,* V. Vj. *t̲ārə̂χ* Karjalainen: Ostjak. Lautgesch. 88) 'daru' s a párhuzamos *voj* szó is az osztják *voj, vąj* 'állat', itt 'madár' értelemben alkalmazva. Az istenség nevének, illetve székhelye jelzőjének *ńol* szavát a közlő többször *ńäl*-nek is ejtette, mi nyilván szintén osztják hangváltozat (vö. Reguly *nyäl* írását rákövetkező *nyăl* mellett, Pápay: Osztj. Népkgy. 139. l. 114—5. s.; Karjalainen szerint *ńŋt* az obdorszki ejtés uo. 58. l.). A *pilt* szóra azt jegyzi meg a közlő, hogy *lą̄ lātiŋ* 'osztják szó', a. m. *patės* 'függő madárháló'; vö. ÉO. *pil', pilt, pilot* 'ein zwischen zwei Stangen ausgespanntes Netz um fliegende Enten zu fangen, R. перевѣсъ' (Ahlqv.; Kaz. *pĭ̲ʌt̲ʿ,* Ni. *pĭt̲ʿ,* Trj. *pʿìʌt̲ʿ,* DN. *pìt̲* Karjalainen uo. 213. l.). A *pasiŋ* szerinte szintén *lą̄ lātiŋ* s a. m. *jelpiŋ* ('szent'); l. erre nézve fent 488 l. 2. s. jegyz. Az *ąut* ugyancsak *lą̄ lātiŋ,* jelentése: *rotti' nalu va'ilėnė tal'χäŋ vōrńol* 'hirtelen (rögtön) aláereszkedő hegyes, erdős földfok'. A név magyarázata kapcsán mondott egyéb vogul közléseket l. ui. II: 058. és 0111. l. | 8, 10. s. A vogul és osztják jurták asztalai a mi székünk ülő részével egy magasságuak, azért jelzőjük: 'lúdlábnyi, réczelábnyi magasságú asztal'; l. ui. II: 0737. l. | 12. s. *śiśir: lą̄ lātiŋ, māń kisėp* 'kis fajd (рябчикъ)'; *morχo: lą̄ lātiŋ; mor, morėχ, morχėś = pal'-tit ńārī'* 'fültőbeli porczogó'; *nor: lą̄ lātiŋ, pal'-as* 'füllyuk'. Egyiket sincs módomban egyébként igazolni | 15, 17. s. *jārėm, muńśem:* l. ui. I: 277. l. | 20—24. s. Az istenség hirtelen megjelenésére nézve l. ui. II: 0378—9. l. |

26—27. s. *tērėn-ńāl, χuľ-ńāl: tērėn vārėm ńālä = aumä* 'a kórtól előidézett *ńāl*, a tőle okozott betegség'; l. e magyarázatra vonatkozólag ui. II: 0300. l. jegyz. | 31—32. s. *laj-χiń, pit-χiń*: l. az e kifejezésekre vonatkozó vogul közlés idézetét ui. II: 0301. l. Ugyane közlőnek a *χiń* szóra vonatkozó magyarázatát l. ui. II: 0304. l.

38. s. *kuśnä: mujlėptėn' ut* 'ajándék (гостинца)'; *tūjä uj kuśnäŋ: tūjä ujil mujlitä māχmä, kuśnälitä* 'tavaszkor vaddal (állattal) ajándékozza meg, adományozza népét' | 40. s' Az 'arany fényű szentséges állatról', t. i. a Világügyelő férfiú paripájáról l. ui. II: 065. l. | 43. s. *pōń: kēlp ąľėp* 'vörös festék', *pōńiŋ śērmät: ąľpėl sartim śērmät, tūjtnė pupi' lätχėl* 'festékkel mázolt kantárszár, titkos bálványi beszéddel'. A szót egyébként nincs módomban igazolni | 45. s. *man kwolū numi-pālėn oss patnū, tĭl āśä numpėl χāŋγi* 'hadd szállana (esnék) a mi házunk fölé, innen (v. ezután) atyjához (t. i. az Égatyához) száll (hág) föl' | 47—60. s. Fölszólítás az istenséghez, hogy gyakorolja buzgón hivatását: az Ob vizére 'irányúló 'szent elméjét' bocsássa az Obba, azaz vizsgálja meg s teljesítse e világfentartó nagy folyóhoz fűződő kívánalmakat; a tó vize se kerülje el figyelmét, aztán járja körül az 'abroncskerék módjára forgó hét földtáját' s ez útjában fordúljon tekintete, illetve 'aranyos elméje' az imádkozók felé is s hallgassa meg az ő nyusztbőr-ajándékkal, hódbőr-ajándékkal kedveskedő könyörgésüket | 65. s. *uj-pojk*, mint a *ńoχs-pojk* párhuzama itt is 'hódbőr', nem 'medvebőr' ajánló könyörgés, mint az adott fordításban; l. fent 437. l. 191. s. jegyz. | 73—74. s. *lai pasäŋ, piti p. jelpiŋ tāl: aumiŋ tāl* 'betegséggel való esztendő'. A fordítás a *pasäŋ* szót a *posiŋ* 'fényes' változatának veszi, de mint többször láttuk, értelme a *jelpiŋ*-ével egyező, tehát a m. 'szentséges, bűvös' (l. fent 488. l. 2. s. jegyz.). Az 'alvilági bűvös, fekete bűvös szentséges év' pedig bizonyára úgy értendő, hogy az 'alvilági feketének', t. i. a kórszellemnek 'bűvös, szentséges' év, mert ezen ő szedi áldozatait (l. ui. II: 0492. l.) | 76. s. *pāntmėlti:* a kór 'kiegyengetése, elsimulása' kifejezés magyarázatát l. ui. II: 0299. l. | 82. s. *kāstėlėkeut:* az istenidézés e kifejezésére nézve l. ui. II: 0350—0351. l. | 83. s. *jąŋχe'in: ti urėl at ārtmi, mōt urėl jąŋγi, pojkśi āśä numpėl* 'ha ezen a módon nem sikerül (nem lehetséges), más módon forog, imádkozik atyjához', az Égatyához. A sok 'mód' *(ur)* megkisérlése itt a 'szögletes (oldalas) fának' *(uriŋ jiw)* sok szöglete szerint való forgatásához van hasonlítva | 86. s. *säśtėm mā:* a betegségtől való mentesség, illetve védett állapot e kifejezésére nézve l. ui. II: 0405—6. l. | 91, 93. s. A 'fekete szájú' *χiń*-ról l. ui. II: 0298. l. | 95. s. *vol* osztják szó 'hely' értelemmel | 96. s. *nąŋχ oss vislėn:* a bálványistenek gyó-

gyító működésének kifejezése; l. ui. 0404. l. A közlő ekkép magyarázza: *sa'ĭrim pārt χa̯jilt ti aumnėl ānėm la'ĭlėm ta'ɣėmnė nā̯ŋɣ oss vislen!* 'vajha a betegségből levágott deszka [-darab] módjára lábra emelnél (lábam hegyére vennél föl) engem!'

97. s. *ātiŋ uj: lū; sip-lu porśanä mā'ės ātiŋi' lāwau* 'ló; nyakának sörénye *(poréś)* miatt mondják hajasnak *(ātiŋ)*' | 99. s. *joltĭlimėn: āśännė sātwäsėn* 'igézve rendeltettél atyádtól'; l. a *jolti* szóra nézve ui. II: 0347—8. l. | 100. s. *sāt mā la̯mtpä: χotä' ā̆lnė mańśi mā, ruś mā akwäi' taw jā̯ŋɣitä; tit pojkawė, tot pojkawė; taw at ālimėnė (at āsténė) mātän kēntä kētitä, ta̯u mān pāssätä kētitä* 'a mindenfelé levő vogul-osztják földet, orosz földet ő egyre körüljárja; itt könyörögnek hozzá, ott könyörögnek hozzá; a mely helyre nem ér rá [elmenni, oda] sapkáját küldi, olyik helyre kesztyűjét küldi. L. e mythikai képzetre nézve ui. II: 0102. és 0116. l. | 102. s. A *ja̯ut-jūr* és *ńāl-jūr* kifejezésekre nézve a közlő azt mondja, hogy az előbbi annyit jelent, mint *ja̯ut sās-jiwä* 'az íjj térdfája (középrésze)', az utóbbi pedig mint *ńāl-nal* 'a nyíl nyele'; de okunk van kételkedni e magyarázat megbízhatóságában, mert egyrészt nehezen gondolható a *jūr* szónak olyan alapértelme, mely egyképen volna alkalmas a nyíl nyelének s az íjj 'térdfájának' a jelzésére, másrészt igen homályos, hogy miért 'nyíl-nyelesek' és 'íjj-térdfásak' az imádkozók. Az egész *ńāl-jūräŋ saw kojin* kifejezést a közlő ekkép magyarázza: *ńālä pūwim saw χumin* 'nyílát fogta sok embered', itt tehát a *jūr* állítólagos 'nyél' értelme figyelmen kívül maradt. Azt vélem, hogy a közlő itt a vogul *jā̆r, jōr* 'erő, erősség, hatalom' szó osztják hangváltozatát (vö. EO. *jōr, jūr* 'Kraft, Stärke' Ahlqv.) értette félre, vagyis *ńāl-jūräŋ* a. m. *ńāl-jōräŋ* 'nyíl-erősségű, nyíl-fegyverű.' Tényleg ugyane közlő az itt használt *ńāl jūräŋ saw kojin, ja̯ut-jūräŋ s. k.* kifejezést a Paszetbálvány idéző igéjében *ńāl-jōräŋ χūrėm kojkėn, ja̯ut-jōräŋ χūrėm śiśėn* alakban is mondotta (II: 419), sőt ingadozó ejtése nyomán ugyancsak az utóbbi szövegben a költői jelzésnek *ńāl-jiräŋ χūrėm kojkėm, ja̯ut-jiräŋ χūrėm śisėm* változatát is jegyeztem (II: 421), jeléül annak, hogy a közlő a szóban forgó kifejezés utótagjának sem helyes ejtésében, sem értelmében nem volt biztos | 102. s. *koj* az előbbi jegyzetben idézett szöveghez csatolt magyarázat szerint a. m. *ńaurėm* gyermek', mit egy más közlőnek e szóra vonatkozó jegyzete is megerősít (l. alább XLV. sz. 60. s. és XLII. sz. 5. s. jegyz.) | 109. s. *jūs-voj: lā̆ lātχėl kurėk, Sakw lātχėl jūs-voj* 'osztjákúl *k.* (sas), szigvai nyelven *j. v.*' Igazi vogul alakja e madárnévnek: *jūns-uj;* l. fent 548. l. 9. 7. s. jegyz. | 114. s. *tā̆rėm-pasäŋ:* a fordításban 'ég fényességű' helyett 'isteni szentségű' teendő. Az Égatya mennyei lakának lókötő oszlopára vonatkozólag l. ui. I: 0311. l. | 118. s. *sorńi vit ɣumäŋ:* 'arany-

víz folyta' szent ház az Égatya hajléka, mi az aranytól való csillogásnak kifejezése; l. ui. I: 197. és 0309. l. | 119. s. *moχ-läŋ: moχėl pupi' lätiŋ, Tąrėm-kwol-āwi pūsnė sol'; āwi tūl pūwėmtawė, tūl χartawė* 'a *moχėl* szó bálványi kifejezés, a. m. isten házának ajtaját nyitó kilincs *(sol');* az ajtót avval fogják meg, avval húzzák' | 123—5. s. A samán elképzeli s elmondja, hogy minő kérdéssel fogadja az értük fáradó Világügyelő istenkét az Égatya | 126—139. s. A közbenjáró istenség előterjeszti égi atyja előtt hívei baját | 140—162. s. Az Égatya megnyugtató válasza s ennek befejezéseképen a tartozó áldozatokra való figyelmeztetés | 158—9. s. *l'ūl'awėn:* a fordításban tévesen 'állok előtted' e h. 'állanak eléd'; szintígy 160. s. *isseltawė* 'forralok' e h. 'forralnak' | 163—4. s. *patsėm:* 'leestem' fordítása azon alapszik, hogy a samán az istenidéző ige elmondása után tényleg a földre esik önkivületében, a mint ezt magamnak is volt alkalmam látni egy ízben; l. erre nézve ui. II: 0380. l. Másreszt *sās-va'ital, āl-va'ital ti patsėm* ezt is jelentheti: 'ím térd-erőtlenné, lábszár-erőtlenné lettem (váltam)', t. i. betegségemben | 165. s. A *pojk pini* kifejezésre vonatkozólag l. ui. II: 0484. l. | 166. s. *uj-pojk:* helyesen fordítva, mint fent (l. 65. s. jegyz.), 'hódbőr-könyörgés' | A *kaj-sąw* közlése végén ekkép jelezte a közlő e bűvös erejű szavak hatását: *ti jui-pāl ārt tērėn-ke χul'ilės, tērėn pāntmi; χul'-ke χul'ilės, χul' pāntmi* 'ezutáni időben ha kór támadott, a kór elsímúl; ha betegség támadott, a betegség elsímúl (eloszlik)'.

XXIX.

A **Világügyelő férfiúnak felsőlozvai idéző igéjét** a *Lūsmtal'eχ paul* (Юрта Пахтярова) falubeli Михаилъ Иваничъ Укладовъ samán (l. ui. II: 0365. l.) közlése nyomán 1889 január 12-ikén jegyeztem föl *Jäni' paul*-ban.

1. s. *pąal:* 'vidék, tájék (сторона)'; *sāt Ās-pąal jiriŋ Sąrni* e szerint a. m. 'hét Ob-vidékbeli (azaz: hét Obtájékon uralkodó) véráldozatos Aranyos' | 2. s. *ląmt: mā-ląmt* 'földrész', tehát *χąt ląmt χum* 'hat földrészbeli (hat földtájon lakó v. járó) férfi | 3—4, 10—11. s. Az Ob és tó nagyságú fülre, szemre nézve l. ui. II: 061. l. | 7. s. *ąulaχ* nem 'császármadár', mint tévedésből a fordításban, hanem 'jeges kacsa (савка)'. Másutt az istenség érzékeny hallását a *sāŋki* kacsáéhoz hasonlítják (II: 323), a minthogy *ąulaχ* és *sāŋki* egyébként is párhuzamos megfelelők a költői nyelvben (l. pl. I: 29) | 15—16. s. *Ās... nąmtėn, tūr... n.:* 'Ob... elméd, tó...e.', azaz 'Ob [-ra irányuló] aranyos, szent elméd, tó [-ra i.] a. sz. e.', nem 'Obra vágyó', mint a fordításban | 17. s. *tī' voss χulilėnūw* tkp. 'ide hadd buzogjon', azaz: 'hadd forduljon ide, az imádkozók felé, buzgó-

sággal', tetszéssel, szánalommal' | 19—20. s. *l'ūś-ạul, pojk-ạul:* l. az *ạul* 'vég' szónak hasonló alkalmazására nézve ui. I: 270. l. 4. 2. s., 271. l. 6. 3. és 4. s. jegyz. | 36. s. *tū voss pōχténūn:* 'bár oda fogóznál (чтобы туды поймался)' | 36. s. *tū voss nē'iχatnūn:* Midőn a samán az istenidéző igét mondja, egyik kezét az áldozatúl szánt rénnek szarván, másikát az áldozati térnek amaz ágasra helyezett keresztrúdján tartja, melyre a fogadalmi tárgyak vannak felaggatva (l. ui. II: 0438—9. l.). Arra kéri e helyt az istenséget, hogy fogózkodjék ő is ehhez a keresztrúdhoz, illetve kösse oda világjáró, üdvöthozó paripáját | 47. s. *kumli:* 'petty, apró színes folt (пятка)'. Az istenség, ép úgy mint a samán, bódító szer gyanánt 'pettyes fejű galóczát' eszik; l. erre nézve ui. II: 0109, 0375—6. és 558. l. 40. s. jegyz. | 47. s. *kuśmäŋ:* ettől *kuśśém, kutśém* 'részeg (пьянный)'; vö. *jol-kuśśuwés* v. *kutśuwés* 'lerészegedett (опьянѣлъ)' | 52. s. *χạ̄tél-kāt:* 'napkéz', a nap sugárkévéjének jelzése. L. e hely magyarázatát s javított fordítását ui. II: 0144. l. | 54. s. Az 'aranylúd alakú Aranyos' dísznév alapjául szolgáló történeti rege tárgyalását l. ui. II: 093—98. l. A Világügyelő férfiú lúdbálványáról l. ui. II: 055. és 066—67. l. | 55—56. s. 'Nőnek, férfinak láthatatlan', mert senkit szent helye közelébe nem bocsátanak; l. ui. II: 056. l. Az 56. sorban 'szent király' erre javítandó: 'aranyos k.' | 58. s. *tali* a. m. *kēmpli* 'ruhaszárny, ruhaalj', melynek a költői nyelvben párhuzamos megfelelője (pl. II: 367). A *sāt Ās-pạ̄al jiriŋ talin* jelzés adott fordításánál jobban megfelel: 'hét Obvidékről való véráldozatos ruhád alja', mert a Világügyelő istenség áldozatához mindenfelől gyűjtik az adományokat; l. erre nézve ui. II: 0111. l.

XXX.

A **Világügyelő férfiúnak Xal-paul-beli (felsőszoszvai) idéző igéjét** *Xal-pauliŋ χum Mikola Pilipič Tasmanov* közlése szerint 1889 január 11-ikén jegyeztem föl *Jäni' paul*-ban.

1. s. *śāli ā̆ln:* 'tiszta ezüst (чистое серебро)', *mor ā̆ln* 'réz (медь)', tkp. 'silány ezüst'; l. ui. II: 0174. l. | 5. s. *sawiŋ:* 'inséges, szegény (бѣдной)' a *saw* 'inség, baj, nyomorúság' szótól | 6. s. *lilitä marés:* 'megbetegedett, alig van életben, csak kevéssé lélekzik (захворалъ, чуть живъ, немножко только дышетъ)', 'alig lélekzik *(tūp lilti)*' | 8. s. *lili voss ā̆ltsèn:* 'told meg az életet (прибави жизнь)!' | 10. s. *sōχérmi: marné lātiŋ* az 'összeszorulás, szűkülés' kifejezése; *lili sōχérmi* 'a betegség hatalmába veszi (боль донимать)' | 12. s. *sa'i-lili, āt-lili:* l. e kifejezésre vonatkozólag ui. I: 0179. l. | 13. s. *nā̆ŋχ ālmèn:* a meggyógyítás költői jelzése; l. ui. II: 0404. l. | 14. s. *vạχ* 'réz (медь)'; osztják eredetű szó | 14. s. *sir:* 'rúd (жердь)', a

jurta tetejének keresztrúdjai, melyekre a nyári sátornál a nyírhéj-fedelet helyezik; REGULY fordításában: 'querdachstangen' | 15. s. *pēr:* 'mestergerenda (матка)' | 19. s. A *ľūńś* 'siralom' és *ľūńś-sąw* 'siralmi ének' kifejezésekre nézve l. ui. II: 0483, 684 és 0353. l. | 21. s. *ūli:* 'vígság, gyönyörűség (веселье)' | 23—24. s. A 'megenni való vesszőbimbó, fűbimbó' kifejezésre nézve l. ui. I: 235—6. l. | 27. s. *nāŋktal:* 'láthatatlan', a mint az előbbi szöveg is kiemeli, hogy az istenség láthatatlan; l. az 55. sorhoz való jegyzetet | 28. s. *χār* itt nem 'szarvasbika', mint a hogy a fordításban olvasható, hanem 'ménló, csődör'; mert a Világügyelő nem rénektől vont szánon, hanem lovon járja körül a világot; l. ui. II: 065. l. | 29—30. s. 'Ha mi meglátnók a te paripádat, hét napig térden csúsznánk (если-бы мы увидѣли твой конь, мы бы на колѣнахъ семь дней ползали)'. *Sorni-ąter jälnė ujä kātä man la'ilä nāŋknūw-ke, χoťäl' ąlnė aumiŋ χątpä pusmėnūw* 'ha az Aranyfejedelem lovagló (járó, utazó) állatának keze vagy lába látszanék, a mindenfelé levő beteg [mind] meggyógyúlna' | 32. s. *tērniŋ tąrėm, χuľiŋ t.* a Világügyelő férfiúra alkalmazva mégsem lehet 'kórbocsátó, betegségbocsátó isten', mint a hogy tévedésből fordítottam; mert hiszen ez éppen ellenkezik az ő gondviselő, könyörületes hivatásával. Helyes fordítása e helyt a *tērniŋ, χuľiŋ* jelzőnek 'kórbeli, betegségbeli', t. i. kihez 'kór esetében, betegség idején' fordúlnak | 34. s. *saj:* 'mög', l. Vogul Nyelvjár. 19. l.; *tērėn-saj* 'kór mögötti hely, enyhely; kórtól való menedék, védelem'.

XXXI.

A **Lozvai imádságtöredék** czímen kiadott szöveget *Tatjana Alexejevna Soťinova* közlése nyomán 1888 deczember 25-ikén jegyeztem föl *Tąrėχ-paul*-ban. Egy nagyobb áldozati imádságnak részlete ez, melyre a pogány életmódtól rég eltávolodott közlő még visszaemlékezett. Az egyes mondások hasonmásai megtalálhatók a többi közölt imádságokban is.

1—2. s. Megfelelői az előbbi szövegben (II: 365) a 17—18., szintígy alább a Víz szentjének felső-szoszvai idéző igéjében (II: 383) a 33—34. sorok; *tąχχėŋ* 'patás' a *tąŋχ* 'pata (копыто)' szóból | Az 5—8. sorok változata a Víz szentjéhez intézett lozvai imádságban (II: 386) a 19—22. sorok | 9. s. A 'nyuszt szőrével vigasságos' vagy 'gyönyörűséges' másutt (II: 383) az 'imádság' jelzője: *ńoχs-pun ūliŋ pojk,* mert az imádság kapcsán az istenségnek nyusztprémmel szereznek 'gyönyörűséget' (l. ui. II: 0484. l.). Jól illik e jelző természetesen az istenség ruhaszárnyára is, mert az imádság közben felajánlott prémet végül amúgy változatlan minőségében, vagy ruhává alakítva a bálványra aggatják

(l. ui. II:474. l.); a *tali* szóra nézve l. fent 589. l. 58. s. jegyz. | 10. s. *sajèlālilèn:* 'óvj meg, őrizz meg (храни)!' a *tērèn-saj, χuľ-saj vārèn* kifejezésre (l. fent 590. l. 34. s. jegyz.) emlékeztet | 11. s. *uj-pun*, mint a *ńoχs-pun* párhuzama itt szintén nem 'medve szőre', mint az adott fordításban, hanem 'hód szőre'; l. fent 437. l. 191. s. jegyz. A *kēmpli* szó is helyesebben fordítható 'ruhaszárnynak'.

XXXII.

Az 'Aranyfejedelem'nek' Regulytól följegyzett hymnusa az eredeti kéziratban ezt a címet viseli: *Gebet an den Sarńu ąter. Käisau.* Felső-lozvai nyelvű átírását *Tatjana Alexejevna Soťinova* segítségével 1888 deczember 15-ikén készítettem *Tārèχ-paul*-ban.

Az első kéziratnak a kiadástól való eltérései (l. fent 457. l.): R. 2. s. M. kézirat *kualpä* írása helyett az E. kéziratban *kuá=* | 3. s. *sailem* h. *sá=, päľill* h. *=il* | 4. s. *ąašennä* h. *ąá=, sąatves* h. *=vés* | 5. s. *kotäľ* h. *=älľ, mąilpä* h. *ma=* | 7. s. *ńoanming* h. *ńoąn=* | 8. s. *ľangell* h. *ľá=* | 9. s. *pietum* h. *pätum, puott siss* h. *puotsiss, ąllmäläs* h. *áll=* | 10. s. *ane siss* h. *anesiss, nąt* h. *nątt, ąllmäläsen* h. *álmäläsn* | 11. s. mindkét kéziratban: *vąχširpä* | 12. s. *unlepä* h. *unnl=* | 13. s. *mąilpä* h. *má=* | 15. s. *ľangell* h. *ľá=* | 16. s. *vuor* h. *vuorr, kales* h. *ką=* | 17. s. *uiť* h. *uť, kąlis* h. *=äs* | 19. s. *pobi šät* h. *pąbišät* | 21. s. *šät* h. *šât, pišentell* h. *péšíntell* | 24. s. *jerr* h. *jérr.*

A kiadásban számokkal jelzett szók fölé írt jegyzetek a Reguly-féle E. kéziratban: 1. strahliger fürst | 2. *slišno* | 3. *uši* | 4. *bog tebe dal* | 5. s. *kotäľ* fölött *kotori* | 5. *molitsa* | 5. s. *mailpä* fölött: *grutom* | 6. *ludjei (tvoi ludjei)* | 7. *božeskie molitvi* | 8. *molitsa* | 9. kochender *koťol* | 10. *tsoloveka duša podimiš* | 11—12. *iz kotla čašku vinimajut* | 13. *šertennoi* (die kverstangen) | 14. *djiťa* | 15. *molitsa* | 16—17. *iz lesnoi promislu* fehlt | 18. *stoi pered bogu molisa dľa meńa* | 24. s. *jérr* fölött: stück.

R. 1. s. *Sąrńi ąter:* l. ui. II:053. és 0110. l. | R. 1. s. *mât jąχpä kum:* a Regulytól följegyzett *Kuľ-ątèr*-hymnusban is (II:290): *mât jąχpä sujung ąter;* l. fent 536. l. 5. 1. s. jegyz. Ez egyezésből azt lehet talán következtetni, hogy a két szövegnek egy volt a közlője. A *jąχpä* szóhoz megjegyzi az átírás közlője: *saw mā jąŋχti* 'sok földet jár körűl' | R. 2. s. *säing ąter* jegyzete: '*strahliger* fürst', tehát itt is 'fénysugárnak' magyarázta a közlő az Aranyfejedelemnek 'kelő naphoz hasonlatos hajfonataiť *(saľi);* l. erre nézve ui. II:0114—5. l. | 3. s. *χuri: χ. sāli, lū* 'óvatos, félénk rénszarvas v. ló; mindig figyel, hallgatózik (сторожкая, боязливая лошадь, всегда слушать)' | R. 3. s. *sailem* mindkét kéziratban egymásután kétszer írva. Ezt az átírás közlője hibás

jegyzésnek vélte s a maga emlékezete szerint ekkép javította a szöveget: *χuri [ą̊ulėχ] sa'ilėm paľėl* 'félénk jeges kacsáéhoz [hasonló] érzékeny füllel' (vö. *χuri ą̊ulaχ sa'ilėm paľ* II: 359 és *χ. sāŋki s. p.* II: 323). Nem föltétlenűl szükséges e változtatás, mert érthető az eredeti szöveg is ekkép: 'Félősen (v. óvatosan) érzékeny, érzékeny füllel'. L. a vogul költői nyelv e sajátságára nézve ui. I: 042. l. Reg. jegyzetének *slišno* szava 'jól hallónak' értendő, a melynek t. i. minden 'слышно' | R. 4. s. *są̊atves:* nyilván téves írás *są̊atvesn* helyett (l. hasonló esetet fent 488. l. 5. 7. s. jegyz.). A közlő megzavarodva előadásában nem az istenséget szólítja 2. személyben, hanem róla beszél mint harmadik személyről | R. 5. s. *iring mą̊ilpä* jegyzetei az első szó fölött; *molitsa* ('imádkozik') s a második fölött: *grutom*, mit a грудь 'mell' szó instrum. alakjának (e h. грудью) vehetünk. E szerint a kifejezés értelme: *jirėŋ ma'ilpä* 'véráldozatos mellű', azaz 'véráldozattal imádkozó' | R. 6. s. *mą̊kijännä* jegyzete az eredeti kéziratban: *tvoi ludjei*, helyesebben: твои люди 'a te embereid'. Az átírás közlője szerint *mą̊χi* a. m. *mām* 'nép', de pontosabb egy másik közlőnek értelmezése, mely szerint *moχi* a. m. *ńaurėm* 'gyermek' (l. alább XLV: 62. s. jegyz.), mit az is igazol, hogy ez utóbbi helyen a *moχi* szónak *posėχ* a párhuzama (II: 419); vö. ÉO. *pōšiχ* 'Eier; junges Thier; Kind' (Ahlqv.). Alakváltozatai a *mą̊χi, moχi.* szónak *mok (śiśėm, mokėm* 'magzatom, szülöttem' III: 36) és *mą̊χ (kit śiś, kit mą̊χ* 'két magzat, két poronty' IV: 322); vö. ezekhez IO. *mōχ*, 'fiók, kölyök, gyermek' (Patk.), DN. *mòχ*, Trj. *mòk̲ʿ*, V. Vj. *mòk̲ʿ*, Ni. *muᵛ*, ? Kaz. *mo̯χŋ̯ŋ̯ʿ* 'gross für sein alter' (Karjalainen: Ostjak. Lautgesch. 96.) | 7—8. s. *Tą̊rom ńoanming šät ľangell* a jegyzet szerint a. m. *božeskie molitvi* ('istenhez való imádságok') és *ńonmejägen* a. m. *molitsa* ('imádkozik'), tehát a *ńonmeji* valami imádkozásfélét jelent. Az átírás közlője szerint *ńą̊nmi: ērėptėnė, ľapän pōjkėnė, ľapän vōwnė lātiŋ* 'szeretkező, közelbe könyörgő, közelbe hívó kifejezés'. A Szoszvá vidékén *Sonťin* szerint *ńonmėjaŋkwė* 'megszánni, megsajnálni (пожалѣть)': *tą̄rėm ńonmi* 'isten megsajnálja, szánja (gyermekeit, Господь жалѣетъ своихъ дѣтей)', *mą̊χiänėn ńonmijäln!* 'szánd meg népedet (пожалей твоего народа)!' A szó pontos értelmét e nem egészen egybehangzó magyarázatok kevéssé tisztázzák; talán efféle lehet: 'kedveskedve szólít, szánalomra indítóan könyörög, rimánkodik'. L. a vogul-osztják imádság hangjára nézve ui. II: 0496—7. l. | R. 8. s. *ľangell:* ettől *ľaχ* 'szó, beszéd (слово)', melynek töve *ľāŋχ-:* instrum. *ľāŋχėl*, birtokragokkal: *lāŋχėm, ľāŋχä* stb. | R. 9. s. *pietum puott* nem '*kochender* koťol', mint Reg. jegyzete magyarázza, nyilván a *pajti* 'főz' szóra *(pajtaχti* 'fő') gondolva, hanem a. m. *pētėm pūt* a *pēti* 'üstbe, tálba ételt rak, vet' szóval (l. fent 550. l.

10. 10. s. jegyz.). Bizonyítja ezt, hogy párhuzama (R. 10. s.) *konum ane* = *χūnėm ānä* 'megmert tányér' a *χūni* igével, melynek értelme a *pēti* ellenkezője, t. i. 'az ételt az üstből, tányérból kimerni, kikanalazni' | R. 9. s. *lili ąllmäläs* e h. *l. ąllmäläsen*, mint a következő sorban (l. ugyanily esetet fent a 4. sorban). Reg. jegyzete e helyhez: *tsoloveka duša podimiš* ('fölemeled az ember lelkét'), ez a. m. 'meggyógyítod', l. e kifejezésre nézve ui. II: 0404. l. Az átírás közlőjének észrevétele az imádság e szavaihoz: *jąmės nąmt-ke pūγi, nāj-ąter aumiŋ ēlėm-χąlės lilitä akw' pūt sis nāŋχ ālmitä* 'ha jó szándék tölti el (fogja), az istenke (bálványasszony-úr) a beteg ember életét (lelkét) egy üst [felfőttének ideje] alatt fölemeli' | R. 10. s. *konum:* Reg. jegyzete *iz kotla čašku vinimajut* ('az üstből a csészét kiveszik'). Mikor az üstben az étel megfőtt, akkor az ételt, illetve üstöt *χūnė'it* 'kimerik' kanállal vagy csészével: *χūnėm ānä* az a tányér, melyben az üstből kivett étel benne van, mely tehát 'megmert, teli mert' | R. 11. s. *vąχ širpä širiŋ kväll:* Reg. jegyzete *šertennoi*, mi tekintettel a rákövetkező német magyarázatra: 'die *kverstangen*' (sic!) — nyilván a. m. жердeнной 'rudas' s így az egész kifejezés a fentebb (II: 365) is előforduló *vąχ sirpä širiŋ kwol* 'réz szarufájú szarufás ház' v. 'réz tetőrúdú tetőrudas ház' az osztjákból átvett *vąχ, voχ* szóval. Ez ugyan a közbeszédben csak a 'rézpénzt (медныя деньги)' jelenti; de a költői nyelvben, ép úgy mint az *ālŋ* 'ezüst' és 'ezüstpénz' (melynek többször párhuzama), anyagjelzőül is szerepel, vagyis a. m. 'rézből (vasból) való'. Kérdés azonban, hogy miféle házra vonatkozik ez a magasztaló jelzés? Alig föltehető, hogy a nyomorúságában könyörgő ember a maga szerény hajlékára alkalmazná itt azt a jelzőt, mellyel másutt az istenség lakóhelyét dicsőítik; sőt feltünő volna ez esetben az is, hogy miért *kväll tärrmel unlepä* 'a réz tetőrudas ház *fölött* (s nem: 'ház*ban*') lakó' az imádkozó ember? Minden jel arra vall, hogy a 'réz tetőrudas ház' itt is, mint fentebb, az istenség háza, még pedig azé, melyről lehet mondani, hogy 'fölötte űl' házának, t. i. az Égatyáé; más szóval, hogy a *vąχ sirpä siriŋ kwol* változata az *ālŋ sirpä siriŋ kwol* jelzésnek, mellyel az énekek a mennyek istenének lakát emlegetik (l. ui. I: 0309. l.). E felfogással talán nyomára jutunk annak is, hogy miért szól a következő sor (R. 13.) csak 'áldozatos mellű *egy* kedves gyermekről *(äku šišennä)*', holott előbb (R. 6. s.) 'áldozatos mellű *hét* magzatka' imádkozik. Ez az 'egy kedves gyermeke' az Égatyának bizonyára az Aranyfejedelem, kiről mint az előbbi imádságokban, itt is megemlítik hívei, hogy ő az ő támogatójuk s közbenjárójuk a minden földi esemény fölött döntő istenség előtt, ki neki az ő égi atyja. Ezek szerint az itt tárgyalt szövegrészben (R. 11—15. s.) az imádság szava

az Aranyfejedelemtől az Égatyához fordúl s ezeket mondja: 'E réz tetőrudú tetőrudas ház (az ég) fölött lakozó [Tārėm]! Véráldozatos mellű egy kedves gyermeked istent megindító hét beszéddel könyörög hozzád!' Ez után ismét az Aranyfejedelem felé irányúl a könyörgés | R. 19. s. *pobi šät pišentell:* 'a te hét fortélyoddal te állj oda s kérd istent (твоими семи хитростями ты стань и проси бога)!' | R. 20. s. *näng ľuľsélen* a. m. *nay pojkäln!* 'te kérd imádsággal!' | R. 24. s. *kuorum jerr:* Homályos szövegrész, mert Reg. jegyzetével ('stück') egybehangzó *jerr* (E. *jérr)*-féle szót nem ismerek. Talán figyelembe jöhet itt az ÉV. *jēr* 'irány, táj, oldal' szó (pl. *χōli jēr* 'kelet', *ēt-j.* 'észak', *ti jēr nūpėl jąmėn!* 'ebbe az irányba jer, на эту сторону иди!' *mōt jēr nūpėl jąyχėn!* 'más irányba fordúlj!'), mellyel e hely ekkép volna fordítható: 'Numi-Tārėm atyádhoz a megrakott üst három irányában (v. három tája felé) imádkozzál!' Az áldozati állat húsát t. i. rendszerint több helyt felállított üstökben főzik, lehet tehát, hogy az istenséget itt arra kérik, hogy égi atyjához való imádságát mindegyik áldozati üst felé fordúlva (ezeket mintegy külön-külön felajánlva) végezze. Az átírás közlője e helyet ekkép értette: *χūrėm jir vąri, χūrėm pūt pēti* 'három véráldozatot készít, három üstöt rak meg (húsával)'; ezért van az átírásban *χūrėm jir (?)*... Reg. *kuorum jerr* jegyzése ellenében | R. 25. s. *näu poikess:* nyilván ismétlése az előbbi *näng ľuľséln* felszólításnak más kifejezéssel; az átírás közlője szerint értelme: *am jirėm Tārėmnė at joχtχati, nay pojkšäln!* 'az én véráldozatom nem jut *Tārėm*-hoz, te könyörögj hozzá!' *(pojkši* 'kér, könyörög, просить'). Föltünő a KLV. *näu* 'te' ejtésének megfelelő R. *näu* írás, holott előbb ismételve (20. és 22. s.) R. *näng* (= ÉV. *nay, näy)* alakot találunk. A *poikess* a második személy hiányzó *-n* végzetével kiegészítve (l. fent a 9. sorban is *ąllmäläs* e h. *-sen)* talán inkább *[voss] pojkäsėn*, mint *pojkšėn* átírással magyarázandó.

XXXIII.

A megrontás ellen való istenidézet szövegét s a hozzácsatolt kiegészítő közlést a *'Nayšėm-vōľ* faluból való Василій Кириличъ Номинъ samán mondása után 1888 július 17-ikén jegyeztem föl *Tārėy-paul*-ban (l. fent 445. l.). Az orosz magyarázatok *Sotinova* közlései.

Czím: *muträ:* 'varázsolás útján való megrontás (колдовство)'; l. erről bővebben ui. II: 0409. l. | 1. s. *kohohou!* a bálványszellemhez intézett hívó felkiáltás | 2. s. 'Hét szárnyú szárnyas isten' alsóbb rendű bálványszellemeket is megillető jelző, mely az istenségnek csak határt s akadályt nem ismerő járására céloz; l. ui. I: 0247—8. és II: 0246. l. | 3—4. s. *kis* 'abroncs (обручь)',

kisti 'abroncsot hajlít (обручъ загибать)' | 4. s. *lakwiŋ tą̄rėm : tą̄rėm-lakw* 'az ég határának köre, szemkör (округъ неба)'. Az ég karimáját, úgy mint a föld felületét *(kis-lakw minėm lakwiŋ mā* I:45), abroncskerék alakjára hajlította körül az Égatya; l. erre nézve ui. I:0207—8. l. | 4. s. *jā̄ŋχėm* az utána következő szókkal Szotyinova magyarázata szerint a. m. обвороченное круглое небо, vagyis abroncskerék módjára 'körülhajlított (körűlforgott) kerek ég', nem pedig 'forgó kerek ég', mint ahogy fordítottam. Ez eltérésre az indított, hogy a *kis-lakw jā̄ŋχėm lakwiŋ tą̄rėm* költői jelzésnek a Regulytól följegyzett egyik istenidéző igében (II : 330) *kiš jąngi sąat tą̄rom* változata van, melyben *jā̄ŋχi* 'forog', mint az indic. praesens 3. személyű alakja jelzői alkalmazásában a participium praesens helyettesítője, vagyis a kifejezés értelme: 'abroncs [módjára] *forgó* hét ég' (l. Vogul Nyelvjár. 44. l.). Ezenkívül a *kis-lakw minėm lakwiŋ tą̄rėm* (I : 134) változatban is a *minėm* 'ment, menő' jelző csak az ég forgásának képzetére utalhat, a mint hogy a medveének (KLV.) *minėm tōrėm soąt laχwä šunšēm* szavai szintén csak azt jelenthetik, hogy 'a *forgó* (menő) égnek hét környékét nézem' (III : 345). A part. praeteriti *-m* képzőjének a jelen esethez hasonló használatra nézve l. egyéb példákat ui. I : 208. l. és Szabó Dezsőnek a 'Vogul Szóképzés' című értekezésében (NyK. 34 : 430) | 5. s. *kēmpli* tkp. 'ruha szárnya, alja'; az égre alkalmazva *tą̄rėm sāt kēmpli* 'az ég hét széle, tája'. Emlékeztet e kép a zsoltárversre (104 : 2): 'kiterjeszti (Isten) az eget, mint a szőnyeget'. Van *mā-kēmpli* 'földtáj' kifejezés is (I : 96) | *tul-pūχės :* 'zivatarfelhő (туча)', *puχsiŋ tul* 'zivataros (sötét) felhő (морочное облако)', *tul puχsel jā̄ŋχi* 'a felhő zivatarral gomolyodik' | 6—8. s. 'A futó zivatarfelhőnél magasabbra indítsd fölfelé szánadat (выше бѣгучаго морока къ верху шевели твои сани)!' A samán az istenség útját a magasba hét rénökörtől vont szánon képzeli, noha ez istenség, legalább jelzője szerint, 'hét szárnyú szárnyas isten'.

12. s. *χil' :* 'jele, nyoma, maradványa vminek (знакъ)'; *χum-χil', nē-χ.* itt járt férfinak, v. nőnek 'jele, nyoma (здѣсь были видно), *vās-χil' tit* 'itt réczének van nyoma' (itt maradt tolluk, ихныя пера остались)' | 13. s. *tūjä-sąwėr* 'tavaszi nyúl (вешній заяцъ)', melynek szürke szőre az őszbe csavarodó hajéhoz hasonlít | 14. s. *nē-lu patėm . . . :* 'föld, melyben női és férfi csontok porladtak (земля, гдѣ женскія и мужскія кости изотлѣли)', tkp. 'hová női és férfi csontok hullottak (люди померли)' | 15. s. *posiŋ sāχi :* 'fényes suba (свѣтлая шуба)' | 16. s. *χā̄tėl-kāt* 'napsugár (лучъ солнца)'; l. e hely magyarázatát s helyesebb fordítását ui. II : 0115. l. | 17. s. *il' voss pokapi* 'hadd jöjjön (sugározzék) ide a napsugár (сюды пусть лучъ солнца

зайдетъ)!' Az istenség megjelenését a samán napsugár képében kéri. A *pokapi* szó valódi értelmére nézve l. ui. I : 201. l. | 18—20. s. *tērėn, χuľ:* 'kór (хворость)'; l. e szókra s a kór 'ruhaszárnyára *(tērėn kēmpli, χuľ-k.)*' vonatkozólag ui. II : 0297—0299. l. | *χuľīlālės:* 'fölemelkedett (подымалась)' a kór ruhaszárnya, azaz kór támadt | 23. s. 'Jobb oldali kezem a mint megmozgatom (правую руку какъ пошевелю)': mikor a közlő e szavakat mondta, egyet lódított a jobbjával. Ugyane közlőnek még két más szövegében is előkerül a gondolat, hogy a Világügyelő istenség keze mozdulatával intézi a világeseményeket; l. ui. II : 313. l. 30—33. s. és II : 99. l. 12. s. | 26—27. s. *tērėnsūp jol-pūγäln:* 'a kór száját rekeszd el (tkp. fogd le), hogy ne legyen kór (ротъ хвости загради, чтобы не было хвости)!' A kór 'száját' illetőleg l. ui. II : 0300. l. | A köv. sorban említett 'isten heve, bálvány heve' kifejezésre vonatkozólag l. ui. II : 0381—2. l.

28—29. s. 'A mint ennek az embernek rontást szerzett (csinált) az az ember (какъ этому человѣку колдовство дѣлалъ тотъ человѣкъ)' | 32. s. 'Vágd le az ő fejét s ásd a föld alá (срѣжь его голову и подкопай подъ землю)!' | 32. s. Midőn a samán e szavakat mondja: 'ezt az *én* lelkemet [pedig] vedd föl (gyógyítsd meg)' természetesen nem a saját lelkét érti, hanem a megrontott emberét, a kiért az igézetet mondja.

A kiegészítő prózai közlésben (II : 375) 1. s. *nur:* 'harag, bosszuság, düh (злоба, лихость)'; *nur ąńśi* a. m. *kant ą.* 'haragszik, bosszus' | 2. s. *akw' ľaľt minėsi':* 'bálványszellemeik (t. i. a megrontó samáné s azé, ki az ellenvarázslatot mondja) egymás ellen harczra keltek (ихные *pupχi'* сразились на бой)' | 2. s. *jāŋkėn* a közlő szerint a 'medve' rejtett neve *(uj-lātiŋ)*, tkp. 'diakon, szerzetes (дьяконъ, монахъ)', vagy mint még a maga naiv módján magyarázta: 'afféle orosz isten (одинъ русскій богъ)', t. i. pap fajta. A papnak nagy poczakja, hosszú haja és hosszú fekete ruhája ad alapot a tréfás névcserére *(jāŋkėn* népetymologiai átalakítással az orosz дьяконъ, vö. vog. *jāqen* 'Diakon' Ahlqv. Wogul. Wörterverz.). Arról van itt szó, hogy a két samán helyett a szolgálatukban álló bálványszellemek keltek egymással birokra: az egyik samáné nagy medve alakjában az alvidék felől jött, a másiké vasbika alakjában a feltáj felől (когда онъ снизу вышелъ, сверху желѣзной быкъ вышелъ). Kannisto azt hiszi, hogy a *jāŋkėn* szónak itt adott magyarázata merő félreértés (FUF. Anz. VIII : 176), s hogy nem más az, mint a *jāŋk* 'Morast' szónak lativ ragos alakja, mi szerint a hely értelme a következő volna: 'Indem er vom Unterlauf des Flusses *auf einem grossen Morast* erschien, erschien vom Oberlauf des Flusses her ein eiserner Renntierock'. Ámde a közlő, mint

fentebb láttuk, félreérthetetlenül másképen magyarázta az itt tárgyalt szót, s ha nem *jāŋkėn* volna az alany, akkor e mondatban az alany egyáltalán hiányoznék s nem volna megemlítve az elbeszélésnek éppen legérdekesebb mozzanata, hogy t. i. a két samán helyett *medve* birkózik rénbikával. Igaz, hogy nyomban alább a szöveg két izben is *tąrąuw-ąjkä* ('medve-öreg') szóval jelzi a medvét, de ez csak azért van, mivel a közlő az előttem egyébként ismeretlen *jāŋkėn* szót világosabb érthetőség kedvéért egy ismertebb kifejezéssel helyettesítette. Nincs is tudomásom róla, hogy az ÉV. *jāŋkėlmä*, ALV. *jāŋgėlmä*, KLV. *joąŋgėlm*, PV. *jāŋgelėm* 'fával be nem nőtt, kicsiny, tiszta mocsár, láp (маленькое, чистое болото)' szónak az északi vogulban *jāŋk*-féle változata volna (hol t. i. e szó csak 'jeget' és 'jégszürke' színt jelent); csak a kondai vogulban ismerem rövidebb *joąŋk, tūr-j.* 'mocsár' jelentésű mását, melynek átvétele az orosz янга (vö. finn *jänkä* 'mocsár, láp', notozeroi-lapp *jiekk* 'Sumpf' Genetz) | 3. s. *taw χumlė vässi' ārtmi?!* 'mit lehet most csinálni (какъ дѣлаться еще)?!' tkp. 'az mikép volna most már (többé) lehetséges?!' *ārtmi:* az *ārt* 'mód lehetőség' szóból | 3—4. s. *sunä joli-pālnė lakwės:* 'a szán alá ugrott (подъ сани скочилъ)'. A mint a bálványszellemet idéző samán észrevette, hogy minő viadal készül előtte, ijedtében (hogy a hatalmak rajta ne töltsék bosszujokat) a szánja alá bujt | 4. s. *tąrąuw,* FLV. *torow* = TV. *tąrėŋ, tārėŋ* a 'medve' sajátos neve | 5. s. *pūχtėsi':* 'megfogták egymást (a birokban, снялись)' | 5. s. *kāpėrtėsi':* 'fáradoztak, kínlódtak, küzdöttek (мучились, дрались)' | 6. s. *vėlt-puŋk:* 'szemfog, előfog (передній зубъ)', tkp. 'homlokfog' | 6. s. *kittī' minėsi'* 'két felé mentek': nem a samánok, mint az adott fordításban, hanem bálványszellemeik; de ezeknek a birkózásban szenvedett testi sérülése (a két szarv s egy szemfog kitörése) a samánok gyermekei pusztulásának volt előjele. Ez az egész itt leírt viaskodás a megrontás ellen varázsló samánnak önkivületi állapotban való látomása lehet | 10. s. *muträŋ χum:* 'varázsló (колдунъ)' | 11. s. *pukit pal-pukmäts:* 'midőn [a varázsló] halálához közeledett, a hasa fölpukkant (когда помирать сталъ, брюхо лопнуло)' | 11. s. *pali χąrsäts:* 'annyit varázsolt (annyi embert rontott meg) ezen a napfényes (fehér) világon, hogy ezeknek hajától a hasa fölpukkadt (столько онъ прежде на бѣломъ свѣту колдовалъ, что отъ ихныхъ волосовъ его брюхо лопнуло)'. A *χąrsäti* ige voltakép 'szétfeszül, szétesik', pl. *tąwėl' akwän pėrītäln, taw jol-nē'ital pal-χąrsäti* 'a bőrt göngyöld össze, [mert] le nem kötve szétesik (распустится)'.

XXXIV.

A **kondavidéki 'Istenének** *(T'ōrėm-ēri)*' című imádságot a felső-kondavidéki tuman-tavak mellékén fekvő Терезинскіе faluból való Микита Петровичъ Бурановъ *(Tėrės-poulėŋ k'ɵm Mikit)* közlése nyomán 1888 oktober 14-én jegyeztem föl *Lous-poul*-ban (Леушы).

1. s. *soạt śoạr:* 'hét világ (семь свѣтовъ) | 1. s. *mūlėt:* 'körüljáró (обходящій)'; *Lous-poulmė lạχu mūltilėm* 'Leus-falvát körüljárom (обоиду кругомъ)'. 'A hét világot körüljáró férfiú' a Világügyelő férfiú jelzője; l. ui. II : 0104. l. | 2. s. *moł, mol:* 'vagyon, jószág (товаръ)'. Az utóbbi orosz szó a voguloknál rendesen erdei vad bőrét jelenti, melyet eladni szoktak: *molėŋ soạt śoạr* tehát 'prémes vadakkal [áldott] hét világot' jelent | 3. s. *toäťė:* 'atya (отецъ)' | 5. s. *oạkėľmiŋ:* 'kegyelmes (милостивый)' ettől: *oạkėľėm* 'kegyelem (милость)' | 9. s. *ton-mạs k'wạśγam:* 'azért imádkozom (за то молюсь)' | 11. s. *ạum-astal ūrėn:* 'tarts meg egészségesen (здорово содержи)!' Az *ạum-astal* összetétel utótagjának saját értelme előttem nem világos; vö. EV. *aum-mos* 'fájdalom, kór' | 18. s. *pōjėrtėn:* 'áldj meg (благослови)!' a *pōjėrtäχw* 'szerencséssé, gazdaggá tenni' igétől (vö. *pōjėr* 'gazdag ember') | 21. s. *vɵr:* 'sors, szerencse (судьба, счастіе)'; *vɵr tạtilėp k'ɵm: tōrėm ạm ōlnė vɵrėm tạtilitė* 'Isten hordozza az én életem szerencséjét'; 'az én sorsom istennél van, ha szerencsét ad, én szerencsés vagyok (у бога моя судьба, если даетъ счастіе, я счастливой)'; *vɵrėŋ* 'szerencsés, módos (имѣющій, у кого есть)', *vɵrtal* 'szerencsétlen (несчастливой)'. A *vɵr* = ÉV. *ur* szó alapjelentése: 'oldal', ebből fejlődött a 'mód' és innen a 'jó mód' > 'szerencse, sors'-féle értelem | 23. s. *tōrėm jōrėstäχw:* 'istent kérni (бога просить)' | 24. s. *kėsi:* 'üveg (стекло)'. Az istenség 'hétszögletes üvegházban' lakik (fekszik), hogy a világ körül való útjából megtérve hazulról is ügyelhesse a 'hét világ' táját | 25. s. *voilėn:* 'látod (видишь)' | 32. s. *ńorɵχ:* 'szeretni, óhajtani (любить)'; *jạmės māsnėn ńorės-kēt* 'ha kedve van jó ruhára (если у него охота на хорошую одежу)' | 35. s. *toạltɵχ:* 'föltelepíteni, fölültetni (посадить)' | 36. s. *äriläχw:* 'megemlíteni vkit, megemlékezni vkiről (поминать)'; alább (39—40. s.) *lɵ päŋkėn äriląun, sạɵr-päŋkėn äriląun* 'lófejjel, tehénfejjel emlékezik meg rólad', értsd: ily áldozattal; l. ui. II : 0459. l. | 37. s. *ūlläχw:* 'mulattatni (забавить)'; *ńol-toạlėl ūlląun:* a ház asszonya reggel és este 'vörösfenyő-galyat gyujt meg az istenség tiszteletére; mert annak jó illata tetszik az istenségnek (она елку зажигаетъ, ея хорошій духъ богу нравится)'; l. erről bővebben ui. II : 0471—3. l.

XXXV.

A Jevra falubeli imádságot Харитонъ Микитичъ Кинтинъ (*Mikit-pëu K'ariton Kintën*) közlése után *Jiwr-pëul* (Евра faluban jegyeztem föl 1888 november 2-ikán.

1. s. *pojrëś* a Jevra vidékén a KV. *pąjrëχś* 'úristen' szó változata; l. erre nézve fent 516. l. 43. s. jegyz. | 2—3. s. Az 'Ob-szemű, tó-szemű' jelzőre vonatkozólag l. ui. I : 0253—4. és 0299. l. Az Égatyán kívül alkalmazzák e jelzőt a Világügyelő férfiúra is; l. ui. II : 061. l. | 7. s. *ōltmėt:* житье, mely szó itt nem 'élet', hanem 'vagyon, gazdagság' értelmében veendő: *tëp-ōltmėt* 'eleségben való gazdagság', *mol-ō.* 'prémárúban való g.'. Tkp. a szó értelme, mint az *ōlti* (ÉV. *ąlti*) 'told, bővít, gyarapít' szó származékáé: 'gyarapodás', ezért az istenség *tëp ōltmėtëŋ k'ėm, mol ō. k'.* 'eleséget, prémárút gyarapító férfi'. Az adott fordításba a 'gazdag' szó sajtóhiba folytán került | 10. s. *oąnėm jąlė jorstėn,* mint alább *jąlė lą̄wėn* úgy értendő, hogy az istenség irányítsa az áldást 'le' az imádkozóra. A *jorsti* változata a KV. *jorėsti* igének, mely az előbbi szövegben (l. 23. s. jegyz.) az imádkozó 'kérését', itt pedig az istenség 'áldását' jelzi; igazi értelme tehát valószinűleg 'hatásosan mond, szól' | 12. s. *äľnė:* 'előre, elül (впередъ)' az *äľ* 'elő, elüllevő' szóból *(äľ Tōrėm);* ellentéte: *šišin* 'hátra, hátul' | 14—15. s. 'Téged (t. i. az istenséget) lovas kézzel, tehenes kézzel állítottalak' a. m. 'lovat, tehenet hoztam neked áldozatul'.

XXXVI.

A 'Víz szentjének *(Vit-jelpiŋ)*' felső-szoszvai idéző igéjét *Kawrila Petōriś Sonťin* közlése nyomán 1889 január 7-ikén jegyeztem föl *Jäńi'-paul*-ban. L. az ez istenségről tudomásra jutott adatok tárgyalását ui. II : 015—19. l.

1. s. *inter taľëχpä:* a közlő magyarázata szerint a. m. *lą̄päsiŋ,* vagyis azt jelzi, hogy a szóban levő fa vagy erdő 'felső része szélesen terjeszkedik (вершина широко разойдется)', más szóval 'terebélyes'. Az *intėr taľëχpä sāt uľäpśi* szólás változata más szövegben: *āŋkėr taľëχpä sāt uľäpśi* 'terebélyes csúcsú hét czirbolya-fenyves', *āŋkėr taľëχpä uľpä-taľëχ* 'terebélyes csúcsú czirbolyafenyő-csúcs' (III : 91) | 4. s. *kēs:* 'egy vékony, kerek, kicsiny, hegyes fejű fű (тоненькая, круглая, маленькая, востроконечная трава)', mely a szöveg szerint 'mocsaras réten *(ńūrėm)*' terem s így nyilván a 'káka' | 8. s. *aľiŋ vit:* 'ragyogó, tiszta víz (свѣтлая вода)'; l. fent 568. l. R. 25. s. jegyz. | 11. s. *rot*

tāŋχpä (a kiadásban íráshiba folytán: *rott-t.)*: a közlő magyarázata szerint a. m. 'csendes hátszárnyú', *rot* t. i. 'смирной (csendes, nyugodt, békés)'; l. fent 554. l. **15.** 7. s. jegyz. E magyarázatot a kiadás idején nem találtam megbizhatónak, mert nem értettem, hogy mint lehet ép a gyors mozgású halat 'csendes hátszárnyúnak' mondani s tekintettel arra, hogy a *rottī'* határzónak 'gyorsan, rögtön' jelentése is van, a *rot tāŋχpä* jelzőt '*gyors* hátszárnyúnak' fordítottam. Most úgy látom, hogy a közlő felfogása volt helyes; mert a halistenséget azok, kik fából vagy érczből készült bálványképe előtt imádkoznak s kik azt eredeti valójában 'ajtaja megtalálhatatlan házban lakónak' mondják, inkább képzelhetik csendes, álló helyzetében, mint mozgó állapotában. A fordítás e szerint így javitandó: 'mozdulatlan (csendes) hátszárnyú' | 11. s. *χul χuril ūnle'in:* 'hal módjára, mint az *āln* (czompó, cyprinus tinca) él (онъ въ рыбномъ манерѣ, какъ лень живетъ)' | 13. s. *pupī' posiŋ pojkél:* 'isteni (istent megillető) szóval emlegetik (божьимъ словомъ поминаютъ)'; *pos* tkp. 'jegy, jel', *pupī'-posiŋ* 'bálvány-jelzetü', értsd: 'egy bálvány részére megszabott, megállapitott', pl. *pupī' posiŋ kit ēt, tą̄rėm-posiŋ χūrem ēt* 'bálványnak megszabott két éjjeli, istennek megszabott három éjjeli' (szertartás III: 213, 280). A fordításból a 'szentséges' szó törlendő | 15. s. *χuri sāŋki:* L. fent 591—2. l. 3. és R. 3. s. jegyz. | 16. s. *ērī'-jis:* a közlő felfogása szerint a. m. *χą̄ntlaχtnė jis* 'a hadakozó kor (военное время)' és *ērī'-jis χum* 'a hadakozó korbeli nép (военной народъ)', tkp. 'énekbeli kor', melyről t. i. a hősi énekek szólnak | 16. s. *lūľsėm:* 'a mint a hadakozó nép állott és hajlongott előtted, ép úgy állunk és hajlongunk előtted mi is (какъ военной народъ стоялъ и кланялся, тожно такъ стоимъ и кланемся и мы передъ тобой)' | 16. s. *kāstawėn:* 'emlegetnek téged (поминаютъ тебя)'; 'a mint ők (a régiek) emlegettek, úgy emlegetünk mi is téged (какъ они поминали, такъ поминамъ и мы тебя)' | 18—19. s. 'A kórtól megmaradt gyermekeid, mi emlegetünk téged (отъ хворости которыя остались, твои дѣти, мы тебя поминамъ)'; *χūrėm vāsėn* tkp. 'a te három kacsád': az imádkozók a vízi istenség kedves állatainak nevével emlitik magukat | 21. s. *χuľ leśpijėm:* 'a kiknek teste a kórtól összeesett, lesoványodott (отъ хворости у которыхъ тѣло отпало, отощало)'; *taw aumiŋ ąls, ńąwlä-luwä vit-χąjtel leśpäts* v. *leśpijės* 'ő beteg volt, teste (húsacsontja) víz módjára hullott le róla (онъ хворалъ, тѣло его какъ вода откатилась)'. A fordítás 'lesorvadt' szava ezen a magyarázaton alapul; egyébként a *leśpiji* szó igazi értelme előttem homályos.

23. s. 'Hét leányt, hét fiút szétosztó kettő': A közlő sze-

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

rint az istenségnek felesége is van s itt kettejükről, 'az öreg emberről s öreg asszonyról (старикъ съ старухой)' van szó. Az *urtpiŋ* 'szétosztó' jelzőnek az az értelmi alapja, hogy 'az ő gyermekeik szétmentek az egész földön, míg ők maguk egyre az ő szent helyükön laknak (ихныя дѣти по всей землѣ разошлись, *tēn akw'-mūs jelpiŋ māt ūnlei')*' | 24. s. *jūwľė χuľtėm suv:* 'a mi idő hátra maradt (въ задѣ которое осталось время)'; a. m. 'elmult idő' | 25. s. *tērėn-sūp:* '[egykor] visszatartottad (akadályoztad, befogtad) a kór száját, most könyörögnek a te gyermekeid, hogy szintén tartsd vissza (ротъ хворости задержалъ, теперь кланятся твои дѣти, чтобы тоже задержалъ)'. A kór 'szájára' vonatkozólag l. ui. II : 0300. l. | 32. s. 'A nyusztszőrrel vigasságos könyörgésre' nézve l. ui. II : 0484. l. | 33. s. *toχχin uj:* 'patás állat' jelzéssel itt *lūw aman sāli* 'ló vagy rénszarvas' értendő, melyeknek patájuk van *(tōŋχ ą̄ńśi)* s áldozatra alkalmasak | 35. s. *tērėn-saj vārėn:* Azt kéri az imádkozó, hogy az istenség őt 'mintha valami ruhával takarná el, úgy védje meg a kórtól (все равно какъ-бы лопатью закрылъ отъ хворости)'. 'Ha betegségbe estél — folytatja a közlő magyarázatát — s kigyógyultál, azt mondod: *tērėn-sajil sajlėwäsėm* 'az Úr engem megóvott (Господь меня охранилъ)'. Tkp. 'mög' (l. Vogul Nyelvjár. 19. l.); *tērėn-saj, χuľ-saj* 'a kór mögötti hely', hol már nincs kór s hova nem juthat | 37. s. *sastėm ľą̄ŋχ:* l. ui. II : 0405—6. l. | 38. s. *ēläľ χą̄ntäln:* 'a mint előbb egészségesek voltak a gyermekek, maradjanak továbbra is egészségesek; nyerjenek osztályrészül (találjanak) továbbra is egészséget istentől (какъ прежде ребята здоровы были, пусть и дальше здоровы остались; впередъ чтобы нашли здоровье отъ бога)' | 41. s. *śarγiŋ: kātėm śārγi* 'fáj a kezem (рука болитъ)'.

XXXVII.

A 'Víz szentjének' lozvafői idéző igéjét *Lūsm-taľėχ pauliŋ χum Mikaila Ivaniś Ukladov* (l. ui. II : 0365. l.) közlése nyomán 1889 január 12-ikén jegyeztem föl *Jäni' paul*-ban.

1—2. s. 'Vastestü hét, kőtestű hat fejedelem': Ez lehet a 'Víz szentjének' ama hét fia, melyre az istenségnek fent (600. l. 23. s. jegyz.) magyarázott 'hét leányt, hét fiút szétosztó' jelzője utal. Ez a szöveg is említi, hogy a 'hét fejedelem', úgy mint az atyaistenség, 'szentséges nép' *(jelpiŋ māχum, pasiŋ m.)* s hogy 'folyófordulókat hétfelé, fövénypartokat hat felé', vagyis egymástól különválva, birtokol. A 'Víz szentjének' alább következő igéiben is szó van a 'vízi fajta hét fejedelemről' *(vit sirpä sāt ą̄tėr* II : 388), illetve a 'vasmellű hét utśiról' *(kēr ma'ilpä*

sāt uśśi II : 391) | 5—6. s. A 'tavi tündérrózsa leveléhez' hasonlított fül s az 'Ob nagyságú szem' értelmére vonatkozólag l. fent 565. l. R. 3. s. jegyz. Föltünő, hogy e jelzők a 'Víz szentjének' többi följegyzett idéző igéiben nem találhatók s különösen hogy bennük a Lozva tájának gondozására hivatott istenségnek 'szeme', vagyis tekintetének terjedelme nem a Lozva, hanem az Ob nagyságához van mérve (*Ās jānit jelpiŋ samėn* 10. s.), sőt 'elméje' is a szöveg szerint nem a Lozvára, hanem az Obra irányúl (*Ās-vit jelpiŋ nąmtėn* 16. s.). E jelenségek arra a föltevésre nyujtanak alapot, hogy a közlő a Világügyelő férfiú idéző igéjében használt s csak oda illő jelzőket tudatosság nélkül (sőt talán már régibb samánok hagyományaképen) alkalmazza a 'Víz szentjéhez' intézett imádságban is | 19. s. A *kāt patnė śaχliŋ mā* kifejezés helyett másutt *nē patnė śaχliŋ mā*, *χum patnė χasliŋ mā* 'nőnek odaestére való halmos föld, férfinak odaestére való mohás föld' (II : 337), illetve *χum patnė vąŋχäŋ mā* 'férfi odaestére való gödrös föld' (II : 331) kifejezéseket találunk s tekintettel arra, hogy a *śaχl* 'halom' szó itt valószínűleg 'sírhalmot' jelent (l. fent 576. l. R. 27. s. jegyz.), az utóbbi változatok értelmesebbek; a mennyiben t. i. az ilyen 'halom' alá nemcsak a 'keze' esik az embernek, hanem egész teste | 21. s. *la'ĭl ojmatnė vąŋχäŋ mā* (a kiadásban *vąŋχiŋ* íráshiba): a fordítás szerint 'láb-bicsakló gödrös föld', mert a közlő magyarázata az *ojmati* szóhoz 'botlik, megbicsaklik (запинается)'; tkp. e szó mint *pati* párhuzamosa 'leesik, lesülyed' jelentésű (l. fent 547. l. 9. 3. s. jegyz.) | 23. s. A 'leánynak, fiúnak járni való egyenletes út (*sastėm mā*)' kifejezésre vonatkozólag l. ui. II : 0405—6. l. | 30. s. *pojkėm nayėn voss poχtėnūw* (a kiadásban íráshiba folytán *poχtėnūn*): tkp. 'bár hozzád fogózkodnék imádságom'.

XXXVIII.

A **'Víz szentjének'** gyüjteményemben kiadott rövidebb idéző igéjét a Felső-Lozva mellékének *Saw-paul* falujában *Jąŕėn kwoliŋ nē Marpa* ('Szamojéd-sátras nő Márta') asszonynak, *Nikolaj Jelēsin* feleségének közlése után jegyeztem föl 1889 január 5-ikén. Ez idéző ige elmondásának s a vele kapcsolatban tartott ételáldozatnak magam is szemtanuja voltam; l. erről 'Nyelvészeti tanulmányutam a vogulok földén' című jelentésemet (1889; 49—50. l.) s ui. II : 0471. l.

1. *pattanėl*: *vōl-pattä* v. *patitä* 'a folyóvonal vége', a meddig a szem ellát (l. fent 505. l. 50. s. jegyz.); *rąś pattä* 'a fövénypart vége', nem pedig 'alja', mint az adott fordításban (bár *patit* 'feneket' is jelent) | 3. s. *vit sirpä sāt ąter*: 'vízi fajtájú v.

alkotású hét fejedelem', mint *Tą̄rėm-siriŋ*, *Kworės-siriŋ jelpiŋ ātėr* 'T. szerű, Kw. szerű szent fejedelem' (l. fent 526. l. 1. s. jegyz.), *ą̄ln sirpä jelpiŋ śäkw* 'ezüst alkatú szent világtenger' (l. fent 558. l. 33. s. jegyz.) a *sir* 'szer, fajta' szóval | 4. s. *sor-vit* a. m. *vinä* 'pálinka': hivatkozás a Lozva jegére áldozatúl letett s pálinkával megtöltött csészére *(śarkä* < чарка) | 5. s. *rakw sam tī' patīlän:* a határzó viszonyt jelölő névutónak kihagyásával, t. i. e helyett *rakw-sam χą̄jtėl* 'esőszem módjára szálljatok (essetek) ide!' L. e kifejezésre s szerkezetre nézve ui. I : 214. l. és fent 576. l. R. 33. s. jegyz. | 7. s. *vōt-sam:* 'szélszem' (a. m. 'szélfoszlány, szellőcske') a párhuzamos *rakw-sam* 'esőszem' mintájára. L. az efféle mechanikus párhuzambeli ismétlésekre nézve ui. 511. l. 12. s. jegyz. | 8. s. *tī' sēγėmäläη: pupī' sēγėmi* v. *sēγijäli* a. m. *joχti* 'jön, száll' *(joχtėnė lātiŋ); SąrniPos (Tą̄rėm) tī' sēγėmälėn* a. m. *tī' voss joχtnūn* 'bár ide jönnél!', *Sakw māχum tī' sēγėmäle'it* 'a szigvai nép ide (a Szoszvára) száll (v. jön) alá' *(joχtilėnė lātiŋ)*. L. e kifejezésre nézve még ui. I : 0250. és II : 0378. l. | 9. s. *jāŋkiŋ ruś, χą̄jiŋ ruś:* Egy medveénekben (III : 102) összeillőbb párhuzammal *jāŋkiŋ χum, tūjtiŋ χum* 'jeges ember, havas ember' a házba betérő idegen embert jelenti, kinek t. i. bajusza, szakála 'jeges' s ruhája 'havas'. Az orosz embernek szokásos *χājiŋ* 'hosszú hajú, üstökös' jelzője mellett (l. erre nézve fent 472. l. 10. s. jegyz.) a *jāŋkiŋ* itt is az idegent érteti, azokat az oroszokat t. i. kik adóbehajtás, kereskedelem és vallási szertartások rendezése czéljából ujév táján *Jäni' paul*-ba gyülekeznek | 11—12. s. *nak:* l. e szóra nézve ui. I : 182, 272 és 0275. l.; *ruś nak, mańśi nak* a közlő magyarázata szerint itt 'orosz v. vogul embertől származó bajt szerző ok (причина)' | 16. s. *taγäpi*: tkp. 'megakad, fenakad'. Azt kéri itt az imádkozó, hogy 'nő között, férfi között' ne találjon olyanra kin 'megakad', vagyis neki okot szolgáltatna megbotránkozásra, bosszúságra.

XXXIX.

Reguly vogul gyüjtésében vízi istenséghez szóló két imádságszöveget találunk: az egyiknek fölirata az első följegyzésben *Gebet an — Uiť jelping käisau*, ezt tehát mindenesetre a 'Víz szentjéhez' intézik; a másiké *Uiť satmä*, melyben a megszólított istenség Reg. jegyzete szerint a Vízfejedelem *(uiť naer)*, kinek mythikai alakját a hitrege az előbbitől megkülömbözteti. Az utóbbinak Jurkina személyében közlője is meg van nevezve, az előbbi tehát föltehetőleg Reg. másik lozvai nyelvmesterétől, Bahtjártól ered (l. fent 563. l.). Emennek szövege, úgy látszik csonka; mert csak a szokásos bevezetéssel az istenség szent helyét s lakát magasztalja, aztán a bemutatott áldozatot emle-

geti, de itt véget ér mielőtt a voltaképi könyörgésre sor kerülne. E szöveg E. kéziratának eltérései a kiadott M. kézirattól: Reg. M. kéziratának *sąat* írása helyett E.-ben R. 1—2. s. *sąát*, 4., 7., 10. s. *soát* | (R. 3. s. *jäγännä* sajtóhiba e. h. *jägə*) | 4. s. *surmell* h. *surrmel* | 6. s. *qašenne* h. *qáə* | 7. s. *surum* h. *surm* | 8., 9. s. *sąatusân* h. *soáə* | 9. s. *kuľtntäpä* h. *kuľtn täpä* | 11. s. *ląaltau* h. *ląáltąu*, 13. s. *ląaltąu* | 15. s. *qterän* h. *əân* | 16., 17. s. *poal* h. *poáll* | 17. s. *péš* h. *péš* | 19., 21. s. *kualeltąuessän* h. *kuáləə* | 20. s. *lu* h. *lú* | 22. s. *Nąe šäštem* h. *nąešäštim*, *sąamnell* h. *sąámə* | 26. s. *läpsem* h. *läpsn* | 27. s. *päžäpoalls* h. *əpoálls* | 28. s. *nąi* h. *nái* | 29. s. M. *ńiring känn* szavai E.-ben hiányzanak | 30. s. *rąažän* h. *roąžän*,31. s. *rąžän*.

Az E. kézirat sorközi s lap alatti jegyzetei a kiadásban folyó számokkal jelzett szókhoz: 1. *sem misovci* | 2. *sem plosi* | 3. silber | 4. sieben oberfenstern | 5. *sotvoril* oder *prikazal* | 6. laufendes stilles wasser | 7. *jama* | 8. *vam bog eto mesto dal žiť — prikazal vam zdjes žiť*. [Lap alatt:] auf diesen orten wohnen die *nąalm jégva ańšuh*, mann und weib, das gottheitspaar, welches auf diesem *uiť jelping* wohnt | 9—10. das sind die diener der *uiť jelping*: 7 krieger, die gegen die teufeln fechten und von denen sich die teufeln fürchten | 10. eure leute *krepkie* | 11. saget | 12. *sedoi* | 13. *dvoe* | 14. *sidjat* | 15. wasserwirbel | 16. *jama* | 17. *vichoďite* | 18. *kneza* | 19—20. auf beiden seiten des flusses männer | 21. *na troχ prirodstvo mužiki* | 22. *stojit* | A R. 10—19. sorokra vonatkozólag még a *'Nąrri käisąu* (II : 398) kéziratának hátlapján a következő jegyzetet találjuk: Saget ihr sieben männer dem greisen götterpaar, dass sie auf ihren tiefen wasserwirbeln [sich] erheben sollen: auf beiden seiten des flusses sind leute, die auf drei geschlechtern versammelt, die auch opfern wollen | 23. *podimatsa* | 24. *prezdje* | 25., 27—28. *molodjie ludji rosťiť budut* | 26. *dobri mis*.

A felső-lozvai nyelvre való átírást *Tatjana Alexejevna Sotinova* segítségével készítettem 1888 deczember 15-ikén *Tąrėχ-paul*-ban s tőle valók az ehhez csatolt magyarázó jegyzetek is.

Vit-jelpiŋ (*V. j. pupχ' ąjkä* II : 381) rövidített jelzése a *Lūsėm-ūs vit jelpiŋ* (R. *Luossm uos vit jelping*), vagy *Lūsėm-vit jelpiŋ ąter* (I : 0319) nevű bálványistenségnek s mint Regély egyik fent közölt jegyzetéből (8. sz.) látjuk, egyszersmind szent helyének. Ez utóbbiról az átírás közlője ekkép értesít: *Vit-jelpiŋ mā nĕ χątpä at rąwi, χąpėl tämľėŋ māt at mini, pujil* (на горѣ) *nĕt ľąŋχ ąli, tot kwonėl jälawė* 'a Víz-szentje földjét nőféle (nő-valaki) nem érinti, ladikkal ilyen helyen nem megy; [hanem] fönn a parti dombon nők útja van, ott járják körül (kívül)' | 1—2. s. *rąšä sāt rąš, vōľä sāt vōľ* hasonló bekezdés mint a tőlem följegyzett egyik idéző igében: *rąšä-ke sāt rąš pattanėl*,

vōľä-ke sāt vōľ pattanėl (II : 388). Az adott fordítás ‘kiknek fövénypartja hét fövénypart, kiknek folyófordulója hét folyófordulój’) a Reg.-féle *sem misovci* (‘hét folyófokbeliek’) jegyzeten alapúl. Voltakép, úgy látszik, a R. *raže sạat roạšj voľe sạat vuạľ* szólás az istenség nevét helyettesíti, mire abból lehet következtetni, hogy Regulynak ez istenségről szóló egyik szótári adata szerint: ‘Sein liedername ist *äľi vit sat air, šiš vit sät air*’ (‘elül levő vízbeli hét örvény, hátul l. v. h. ö.’), tehát szintén hét lakóhelyét említő jelzés. A *rạš* szó igazi jelentése nem a két folyóvonal *(vōľ)* szögpontját alkotó ‘folyófok (мысъ)’, mint Reg. jegyzetéből vélhetnők, hanem ‘fövényes, kavicsos, lapos part (присада, плоскій берегъ съ пескомъ и мелкими камешками)’ | R. 4. s. *ạltn* jegyzete ‘silber’, más helyt (l. fent 568. l. R. 24. s. jegyz.) ugyancsak Reg. szerint *ạltn šippä* hattyúkról szólva *beloi šejušni* (‘fehér nyakú’), bár a szó nyilván a tatár *altȇn* ‘arany’ átvétele s itt a párhuzambeli ismétlésben R. *sạrńu* (‘arany’) helyettesíti, úgy mint a következő szövegben is két ízben (l. alább 614. l. 24. s. jegyz.) A ‘Víz szentjének’ egy másik idéző igéjében ez istenség laka tényleg *ạ̄ln surmėp surmiŋ kwol* (II : 381) ‘ezüst tetőnyílású tetőnyilásos ház’, mi azt a sejtelmet kelti, hogy a R. *ạltn* szónak ‘ezüst’ értelemben való fordítása a hasonló hangzású *ạ̄ln* ‘ezüst’ szóval való összezavarásából eredt | 4. s. *surėm* (R. *surum)*: a jurta ‘tetőnyílása’; l. I : 199. l. 3. 8. s. jegyz. Az istenség vízi lakát a vogul jurtához hasonlónak képzelik, de amannak a víz színéig fölható ‘tetőnyílása’ arany, vagy ezüst ragyogású. Természetesnek találjuk e képzetet, ha figyelembe vesszük, hogy mint alább (R. 9., 14. s.) kitetszik, az istenség laka ‘örvény *(a'ir)*’, melynek tölcsére, a ‘tetőnyílás’, a nap fényében arany s ezüst színeivel csillog | 9. s. R. *kuľtntäpä sạat ạir* a jegyzet szerint ‘laufendes, stilles wasser’. Ebben az átírás közlője a *χuľtɣinti* szót ismeri föl, melynek értelmét megvilágító példái: *χul šam alilėn-pėl vit-ạstė χuľtɣinti* ‘ha a halat megölöd, a víz színén hányódik (viszi a hullám, рыба плаваетъ по верхъ воды)’, míg ha él *ujɣäli* ‘úszkál (ide-oda, ходитъ рыба)’; *jiw ness χuľtɣinti, at ujɣäli* ‘a fa csak úgy himbálózik [a vízen], nem úszkál’ | 9. s. *a'ir* R. közlője szerint *jama* (‘gödör’), tkp. ‘örvény, nagy mélység a folyóban (омутъ)’; Reg. német jegyzete szerint is ‘wasserwirbel’.

11. s. *uśśi* v. *utśi, ujtśi* erdőkben, hegyekben s vizek táján lakó, az emberhez többnyire jó indulatú szellem; l. e mythikai alak tárgyalását ui. II : 0272—5. l. Megjegyzi e helyt az átírás közlője: *vit-uśśit, vōr-uśśit, ur-uśśit ạ̄le'it: vit-pupχėt, vōr-pupχėt, ur-pupχėt; ēlėm-χạlės tēn'-ajnė mēŋkwnė-ke joχtawė, vōr-uśśi, vit-uśśi kāsti; pojkitä tawän tēn'-ajn'-ut kwon voss tottėltawė, kwon voss pōsawė* ‘vízi, erdei és hegyi *uśśi*-k vannak: [ezek] vízi,

erdei és hegyi bálványszellemek; ha az ember elé [embert] evőivó *mēŋkw* jön, [amaz] az erdei *uśśit*, vízi *uśśit* idézi; könyörög hozzá, hogy ő (az *uśśi*) űzze el (чтобы прогналъ), hajtsa el az [embert] evő-ivó-félét'. Reg. jegyzetéből is kitűnik, hogy e szellemekhez azért imádkoznak, hogy a *kuľ* ördögöket megfékezzék | R. 12. s. *šiole pängpä kitä*, mint fent (II : 340) *šuľ pängpi kitä* és (II : 324) *šiolpäng* meg (II : 308) *šiolä päng*; l. fent 565. l. R. 2. s. jegyz. | R. 13—14. s. *šužing uťpä uťing qir*: Reg. jegyzete az első szóhoz 'wasserwirbel', de ez voltakép az *aĭr* szó magyarázata, melynek úgy mint fent (9. s. jegyz.) itt is *jama* (яма 'gödör') a fordítása. A *šuś*, *šušiŋ* szóra nézve l. fent 580. l. 83. s. jegyz. A következő jegyzetből kitetszik, hogy *qir* mellől a viszonyt jelölő rag vagy névutó ('örvény*ből*'), úgy mint a költői nyelvben gyakran tapasztalható, elmaradt; l. erre nézve fönt 576—7. l. 33. s. jegyz. | R. 14. s. *kuľľétaχtilén* értelmét pontosan megállapítják Reg. *vichoďite* ('jertek ki') jegyzete s az a fent (604. l.) idézett magyarázat, mely ide vonatkozólag Reg. egy más kéziratának hátlapján olvasható. Ez utóbbi szerint a hét *utśit* arra kérik az imádkozók, hogy mondják meg ők az örvényben lakó istenpárnak, hogy merüljön elő a mély örvényből. R. *kuľľétaχtilén* tehát helyes átírással: *χuľitaχtilēn* 'merüljetek elő (ti ketten, выплавите)!' A kiadás alkalmával még Reg. ez utóbbi magyarázatáról nem volt tudomásom s a *vichoďite* jegyzet alapján azt véltem, hogy a hét *utśi* ez állítmány alanya, vagyis hogy az imádkozók az ő felmerülésüket kérik (ezért az átírás többes számban: *χuľitaχtilän*), holott ők csak közbenjárók, nyilván azért, mert a parton is laknak s jobban hozzáférhetők, mint az örvényben lakozók | R. 16. s. *kitt poal jeä-kum* Reg. jegyzete szerint: 'auf beiden seiten des *flusses* männer', mely magyarázat tehát a *jeä-kum* összetétel előtagját a *jā*, *jā* 'folyó' szóval azonosítja. E felfogással szemben az átírás közlője e kifejezést, tekintettel a *χūrēm pqal pēs χum* 'három felől való régi ember' párhuzambeli megfelelőre *jäĭ*'-*χum*-nak, vagyis 'atyai (atya korabeli, öreg) embernek' érti s fordítása: 'Két felől ideutazott két öreg (съ двухъ сторонъ пріѣзжіе двѣ старики)', kik t. i. *Vit-jelpinyė jirχatuŋkwė joχtsėt* 'a Víz szentjének áldozni jöttek' | R. 17. s. *korom poal péš kum*: Regulx jegyzete *na troχ prirodstvo mužiki* s német fordításában 'leute auf drei geschlechtern', de minthogy *pēs*, KLV. *pēš* tkp. 'régi', s az előbbi sorban *kitt poal* 'két felől való', e kifejezés értelme alig lehet egyéb, mint 'három felől való régi ember', mi 'három nemzetségbeli régi embernek' is felfogható | 21. s. *kwālėltawėsän*: Minthogy a fenti (R. 14. s.) jegyzet szerint az alany (a Víz szentjekép tisztelt öreg pár) kettős számú, helyesebb átírás: *kwālėltawėsēn* '(kettőtökhöz) áldozatot bemutatni jöttek (пришли вамъ жертву принести)' |

R. 20. s. *päling lu:* ÉV. *pali, lūw-pali,* KLV. *päl, lū-päl* 'sörény, ló sörénye (грива)' | R. 22. s. *nąe šäštem nąing sąamnell:* l. fent 572. l. R. 72. s. jegyz. | 25. s. *tērėn lapės:* 'kór kerekedett föl (хворость поднялась)'; *tērėn* a. m. *χąjtėl* 'kór, betegség', *tērėn-χul'* id. (хворость) | R. 25. s. *šiėt:* KLV. *šit* 'időben, idejében'; l. Vogul Nyelvjár. 116. l. Az északi nyelvben ezt az időhatárzót nem ismerik s helyette *ērt* járja; l. uo. 21 l. | 27. s. *tērėn at pasäps:* 'előbb semminő kórság nem volt; midőn járványvész dúlt, ti őt ide át nem bocsátottátok (прежде никакой хворости не было; когда хворость ходила, сюды вы ея не пропускали)'. *Vit-jelpiŋ māmnė χąjtėl at tarätawės, tērėn-χul' kwon jąŋχtawės* 'a Víz szentjének népéhez betegséget nem engedtek, a járványvészt kifelé fordították', vagyis távol tartották | R. 29—32. s. A *ńire šäštem* jelzőt követő *ńiring känn* szavak Reg. E. kéziratában hiányzanak s betoldásuk annál feltünőbb a M. kéziratban, minthogy épen nélkülök teljesen egybevágó a párhuzambeli megfelelés a *ńire šäštėm jąmmes rąažän ńire šeštląus* és *pąmme tėlem pąming rąažän pąmme šeštląus* szövegrészek között. Ezek értelmére nézve Reg. jegyzete: *molodjie ludji rosťiť budut* 'fiatal nemzedéket fognak nevelni' s az átírás közlőjének ehhez alkalmazkodó magyarázata: *ńauramėt ńir χąjtėl säst-lawäst: pus-ta'il, pus la'ilel, pus kätėl* 'a gyermekek vessző módjára neveltettek föl: egészségesen, ép kézzel, ép lábbal'. Ez értelmezés szerint a *säst-li, sast-li,* KLV. *šäšt-li* ige itt 'felnöveszt, felnevel' jelentésű volna (vö. ÉV. *ti ńaurėm nąŋχ ti sastės* 'ez a gyermek ím felnőtt, выросъ', *nąŋχ ti sastläslėm* 'ím felneveltem, выростилъ его', KLV. *pūm nuk' šäštenti* 'fiam növekedik, ростетъ', *pom šäštenti* 'a fű nő', *äń tė oąmpmė nuk' šäštläslėm* 'ezt az ebet fölneveltem, выростилъ'), vagyis *ńirä sastėm* (v. *säst-ėm) jąmės rąšän ńirä sastlawės* (v. *säst-lawės)* ekkép volna fordítandó: 'vesszeje termő (v. termett) szép fövénypartotok veszszeje növesztetett' s a párhuzambeli mondás: 'füve növő (v. nőtt) füves fövénypartotok füve növesztetett'. Ez a kép, ha vele a gyermekek növekedése volna kifejezve, csak olykép volna érthető, ha a 'vessző' és 'fü' a felnövekvő ifjúságot jelentené, de e hasonlatra nem tudunk példát a vogul-osztják költői nyelvben. Világosabb lesz e tárgyalt hely értelme, ha a *sastli* állítmányt, úgy mint fent (II : 357) 'egyenget, símává alakít' jelentésében vesszük (vö. ÉV. *mā sastle'im* 'helyet egyengetek, мѣсто ровняю', *sastėm mā* 'lapos, síma hely, плоское мѣсто'; KLV. *äń tė mō jämėšok šäštlilėm, ťiť kwäl uttuχ ńurėm* 'ezt a helyet jól kisimítom, itt házat akarok építeni'; l. fent 564. l. sorközi jegyz. 66. sz. és 570. l. R. 64. s. jegyz.), a 'vesszeje termő vesszős tért, füve növő füves fövénypartot' pedig úgy mint fent (II : 357) a *ńirä sastėm ńirėŋ kan, pumä sastėm pumėŋ kan* ki-

fejezést a Víz szentje áldozó terének, melyen az áldozat rendezése előtt a kinőtt füvet és vesszőt mindig letaposni s ilykép az áldozó tért simára egyengetni szokták (l. erre nézve ui. II: 0438. l.). Azt említi tehát itt szövegünk, hogy régebben, midőn 'a kór [itt] át nem hatolt', volt ki az istenség szent fövénypartján a vesszőt, füvet egyengetve (nem 'kiirtva' mint az adott fordításban) az áldozó tért rendezze, vagyis volt ember s volt áldozat. Mint mellékgondolat értendő ehhez, hogy az esetre, ha az istenség híveit a kórpusztítástól meg nem védi, nem lesz majd ember, ki neki e szent fövénypartján áldozatot bemutasson. Vö. ehhez egy votják imádságnak hasonló tartalmú szövegét: *ulon-kä azbaram kïm uśontäm, guž-dor žužantäm bïźmon, potmon kar inmarä!* 'tedd istenem, hogy lakó udvaromban futkossanak, járkáljanak úgy, hogy dér ne eshessék, *fű ki ne nőhessen rajta*' (Votják Népköltészet. Hagy. 158. l.).

XL.

A Jurkina közlése nyomán Regulytól följegyzett **Uit' satmä** című szöveg E. kéziratának eltérései a kiadott M. kézirattól (l. fent 457. l.): 1. s. A M. kézirat *šuš uiťkve osen* jegyzése h. az E. kéziratban: *šiiš* (v. *šüš*) *viťk osen*; de alább (17—18. s.) E-ben is *šuš* | 2. s. *koltal* h. *koťtal*, *uiťke osen* h. *uiť k osen* | 3. s. *täu* h. *tau*; de 4. s. *täu* | 5. s. *joang ällm* h. *jaŋgälm* | 7. s. *joąng* h. *jang* | 8. s. *punželtesl* h. *punžal-* | 11. s. *šäštem* h. *-ten* | 12. s. *poąželn* h. *požäln* | 13. s. *sąnga pésem* h. *sangep ésem*; *kąžä* h. *kąšä* | 14. s. *kąat* h. *kąt*, *ull sämelnä* h. *ulsärmälnä* | 19. s. *mąrakä* h. *marąkä* | 20. s. *kup pängen* h. *kuppängen*, *kuľi tąlaχtä* h. *kuľitalaχtä* | 21. s. *jarmuχ* h. *jarmiχ* | 22. s. *vuating kuppängen* után E-ben: *augn kuppängen* | 24. s. *tängpä* h. *tänkpä* | 26. s. *sąrńing tąngpo tangeng kull* h. *ąlten tang tang kull* | 27. s. *lile* h. *liil*. E sor után nyilván javításként E-ben: *sąrńing tangpo tangeng kull lile. uting tittpä sąatjä* | 31. s. *sumlaχ* h. *-laχ* | 32. s. *savńu* h. *sąrń*.

Sorközi magyarázó jegyzetek az E. kéziratban a kiadásban számokkal jelzett szókhoz: 1—2. s. *ne umerši živaja vada li ti jes* | 3. *sińi* 3. s. *tau* fölött: schichten | 4. *krišoi* | 5. *eisscholl* | 6. *otkriť načil* | 7. bedeckte | 8—9. s. fedeles jég fenekén (Hunf. jegyezte az M. kéziratban) | 10. *begal* | 11. *proklati* | 12. *gańi* | 13. *solńišni žárkoi* | 14. *leto* | 15—17. *nuždu ne djelai* | 18. *bistroi* | 19. *jama* | 20. *sidji* | 21. *sińi* | 22. *vodjennoi car žena*. Lap alatt: 'der wassergott wird gewöhnlich *uit naer, neu kumm* genannt; in dem *saatmel* aber *širaka mąrąke*: mann und weib' | 23. *bistroi* | 24. *vali* | 25. *vichodjite* | 26. *usťia* | 27. rückenflossen | 28. *kvostom* | 28. s. *tąatl kväll* fölött: *šamją*.

Czím: *uiť satmä;* mindkét kéziratban így lévén írva, föl lehet tennünk, hogy 'idéző ige' jelentéssel *sātém* (a *sāti* ige nom. verbaleja) a *sātmil, sātil* kifejezések változata, vagyis *vit sātmä* 'a víz igézete', a. m. 'a víz idéző igéje'. Minthogy az utóbbi jelentésben e képzést nem igazolhattam, helyette az átírás felirata: *vit-sātmil* | 1. s. *koltal:* Reg. jegyzete szerint a. m. *ne umerši* 'meg nem holt', de az átírás közlője mint a 'víz' jelzőjét 'ki nem fogyónak (не выходящая вода)' értette s ennek megfelelőleg történt a fordítás is. Most úgy vélem, hogy a két magyarázat közül mégis a Regulytól származó az igazoltabb. Figyelembe veendő t. i. itt, hogy Nyugatszibéria vizei a tél beálltával tényleg 'elhalnak' (вода замираетъ, заморъ воды), a mennyiben a jégburok alatt lassan folyó víz vasrozsda-képződés folytán megbűzhödik, italra és főzésre használhatatlan, sőt ártalmas lesz, minden élő pedig elpusztul benne. Ezért a halak már kora ősszel kivonulnak a folyókból a tengerbe s csak tavasszal térnek vissza jégvonulás idején (l. Hunfalvy: Vogul föld és nép, 84. l. és Тобольская Губернія, 1871 : XLV. l.). Csak forrásokban s folyók meg álló vizek oly helyein, hol folyton friss víz buzog elő a talajból, nem romlik a víz s ily helyekre az elvonulásról lekésett, vagy egyéb okból visszamaradt hal seregestül gyűl. Ilyen hely lehet az a víz is, hol az áldozók a vízi istenséghez könyörögnek s ezért nevezik azt 'meg nem haló víznek' (vö. *liliŋ vit*, KLV. *lilėŋ wüť* 'friss víz', tkp. 'eleven v.', свѣжая вода) ellentétben a *χālėm vit*, KLV. *k'olėm wüť* 'holt víz' kifejezéssel, a hogy a 'büzhödt vizet (дохлая вода)' nevezik (vö. *tur-kēt wüť k'olėm ätėl päši* 'a tóban a víz holt viz szagával bűzlik'). Fent egy ugyancsak Jurkinától följegyzett imádságban (II : 344) az itt tárgyalt szöveg első két sora ekkép van írva *kuoltal šuš uiťkvä . . . kaltal äl' uiťkvä*, melyre nézve l. 584. l. 138. s. jegyz. | R. 1. s. *šuš:* l. az e szóra vonatkozó adatokat fent 580. l. 83. s. jegyz. | R. 2. s. *äl*, de fent (II : 344) *äl'* és a *šužiŋ* (II : 390) képzés módjára *äliŋ* (II : 326); l. e szóra nézve fent 568. l. R. 25. s. jegyz.

R. 3. s. *leχs* jegyzete ugyan *siŋi* ('kék'), mint alább (21. sz.) a *šuš* szóé; de a szó igazi értelmére nézve Reg. következő szótári jegyzete vet világot: '*lehs* von *lägvi: lehs uiť sqat tau*'; tehát *leχs uiť* e. h. *leχs(i) uiť* (a véghangzónak a következő szó kezdő hangzója előtt való elisiojával) a. m. *lakwsi (läkwsi) vit* 'mozgó víz' a *lakwi* (R. *lägvi*) 'mozog, lép (подвигатся)' mom. képzésével (vö. R. *kul lägvesi* 'der fisch rührt sich'). A Reg. írása szerint való *χ* ejtés *k* helyett a *lakw* ~ KLV. *laχw* 'kör, karika', *rakw* ~ KLV. *räχw* 'eső', *rakw* 'gallér' ~ *raχwiŋ* (adj.), *jēkw, jēχw* 'táncz' stb. szavakban mutatkozó hangváltozásra emlékeztet | R. 3. s. *tau*, 4. s. *täu* a jegyzet szerint a víz rétegeit

('schichten') jelenti; megfelelő szó: *vit-taw* 'a víz sebjét, sodrát szegő határ (край струи воды)', *qwėŋ taw* 'gyors folyamú része, sodra (rétege) a víznek (быстрой слоï воды)', *tawänt taw* 'csendes folyamú része (тихой слоï)', *jiw-taw* 'a fa rétege (слоï дерева)', *ńqwėl'-taw* 'a hús rétege (слоï мяса)' | 4. s. *kolt uiť*: Reg. szótári jegyzetei közt ide vonatkozólag is találunk adatot: '*kolt* von *kualem*; *kolt uiť kąt täu* (*kualem vit*)'. E szerint *kolt uiť* olyan alakulatnak látszik, mint párhuzambeli megfelelője *leχs uiť*, vagyis *kolt(i) uiť* alakból rövidülhetett. Az átírás közlője ezt tekintettel Reg. magyarázatára, mely a *kwāli* 'kel, ered' igére utal, a *kwālti vit* kifejezéssel véli megfejthetőnek, mely a költői nyelvben 'vivő, ragadó víz' értelmű lehet (*vit kwālti* вода носить); minthogy azonban Reguly a *kwāli*, *kwālti* szó tőhangzóját puszta *o*-val egyebütt nem jelzi (*kualem*, *kualén*, *kualst*, *kualepaχti* I: 120, II: 218, 82, III: 334, 344, 202, *koali* I: 120, *kvalpe* I: 120), az egész magyarázat megbizhatósága fölötte kétséges | 4. s. *kąt täu*: a víz 'hat sodra' (a kiadásban sajtóhibából 'hét') lehet a vízi istenség egyszerű felszólítása, mint az adott fordításban (vö. fent 604. l. 1. s. jegyz.); de noha nincs ragja vagy névutója, érthető határzó viszonyban is ('mozgó víz hét sodrával jeged fedelét kinyitottad'), mint a hogy másutt (II: 0289) magyaráztam (l. a viszonyjelző nyelvtani exponens elmaradására nézve fent 576. l. 33. s. jegyz.) | R. 5. s. *äling* fölött írt jegyzet: *krišoi* ('fedélleľ'), értsd: 'fedéllel való' és a *joang ällm* szavak fölött 'eisschollen'. Fölismerszik ez adatokból az ÉV. *alä* (pl. *tątėp-alä* 'szekrény fedele, крышка ящика', *kwol-alä* 'ház teteje'; adj. *aläŋ tątėp*, *kwol*, *sąrni aläp läräś* II: 313, 351), KLV. *äl* (pl. *kwäl-äl* 'háztető', *suntėχ-äl* 'szekrény fedele': l. Vogul Nyelvjár. 113. l.) szó, mely jégre alkalmazva előfordúl egy Regulytól följegyzett medveénekben is így: *tal poľem äleng jang poľitä* (átírásban: *täl pōľėm aläŋ jāŋk pōľitä* III: 506; itt íráshiba folytán: *aliŋ*) 'télen fagyó födeles jeget fagyaszt'. Az *ällm* végzete, mint 1. sz. birtokosrag, nem ad jó értelmet s alább helyette tényleg az elvárt 2. sz. birtokos alakot találjuk (R. 9. s. *äling joang äln tärmelt*). Reg. szótári adatai közt is előkerül az itt tárgyalt sor idézete, még pedig ilyen módon: *äling jang älm* (oder: *äln*) *ťi puńšältess*. Az átírás *jāŋk-aläп* alakja tehát eléggé igazolt | R. 6. s. *punšältess* jegyzete: *otkriť načil* ('megnyitni kezdette'); ez tehát a *pūnsi* 'nyit' ige *-lt* inchoativum képzővel alkotott származéka (открывать начала). Ha a jégburok a jég 'fedele', jól illik hozzá az a kifejezés, hogy az istenség azt a jég repedése s elvonulása alkalmával mint valami szekrényt 'fölnyitja' (oroszul is: открытие рѣкъ 'a folyók megnyilása' a. m. 'jégvonulás'). A párhuzamos ismétlésben (R. 8. s.) *punżeltesl* jegyzést találunk s ez azt mutatja, hogy itt a végzet,

mint több más helyütt Reg. szövegeiben (l. pl. fent 484. l. 6. s. és 488. l. R. 7. s. jegyz.), nem teljesen van kiírva, mintha Reg. utólag akarta volna az értelemnek megfelelő személyragot az így írt szavakhoz hozzáírni. Ennek okát abban vélhetjük, hogy a naiv közlő, gyakran kizökken szerepéből, illetve zavarba jön az előadás személyi vonatkozásaiban; pl. itt az istenséget hol 2. személyben szólítja, mint a valódi imádkozás alkalmával történik, hol pedig 3. személyben beszél róla a szöveget jegyző hallgatójának. Az értelem a jelen esetben mindkét helyen az állítmány végzetének ily módon való kiegészítését kívánja: *pūnseltäslen* | R. 7. s. *kuring joąng kurn* pusztán Reg. jegyzetével ('bedeckte') alig volna megfejthető, de szerencsére a fent (R. 5. s. jegyz.) idézett medveénekbeli *tal poľem äleng jang* jelzésnek szintén *tal poľem kuring jang* (átírva: *tāl pōľem χūriŋ jāŋk* III : 506) a párhuzama s itt megállapítható, hogy R. *kuring* = *χūriŋ* a *χūr* (R. *kur)* 'szél, szegély, perem (край)' szó melléknévi képzése.

R. 10. s. *nékem:* igen homályos szó, melynek értelme Reg. jegyzete szerint *begal* ('futott'); vele tehát a kórnak (R. *kuľ* = *χuľ)* járványszerű terjedése volna kifejezve, mint a *tērėn χajti, χuľ χajti sāt ľāŋχ* 'járvány futotta, kór futotta hét út' (l. II : 0302) költői szólásban. Az átírás közlője a *nékem* alakot s adott értelmét a *ńāki* 'tapod, tapos (топтатся)' szóval vélte megfejthetőnek s jobb magyarázat hiján helyettesítő kifejezés gyanánt egyelőre evvel kellett beérnem. Most a *nékem* szó megfejtése szempontjából egy eddig észre nem vett adatra utalhatok egy ugyancsak Regulytól följegyzett medveéneknek következő kifejezésében: *läi popi, läi tąrom nékäp surm* 'kis bálvány, kis isten . . . nyílása', min a ház tetőnyílása értendő (III : 224. l. R. 48—49. s.). Néhány sorral előbb (R. 36—37. s.) e kifejezésnek ily változatát találjuk: *läjoai, läjpi nékäp sunn* (íráshiba e h. *nékäp surm)* 'kis leány, kis fiú . . . nyílása' s itt viszont az 'ajtót' jelzi a rejtelmes kifejezés. Mindkét helyen a *nékäp* szóhoz jegyzet fűződik, még pedig az előbbiben: *chodjit, puskatsa*, mi azt jelenti, hogy 'a kis bálvány, kis isten' a tetőnyíláson át 'jár be, ill. ereszkedik' a házba; az utóbbi idézetben: *zad i perod* 'hátra s előre', mi megint olykép értendő, hogy a 'kis leány, kis fiú' az ajtón át jár 'hátra s előre', jobban mondva 'ki s be'. Látni való, hogy mindkét jegyzet jól illik a szöveg értelmébe s ezt megerősíti, hogy e szóban levő medveéneknek egy tőlem följegyzett változatában *jälnė* 'járó' és *kwālnė* 'kimenő' szók felelnek meg Reg. *näkäp* szavának: a 'tetőnyílás' t. i. *nājiŋ māt jāŋχnė χą̄n jälnė surmä* 'tüzes vidékeket körüljáró király *járókelő* nyílása' (III : 217—8.; l. ui. II : 0243. l.), az 'ajtó' pedig *puχńit jäktėm ēlėm-χąlės kwālnė surėm* 'a köldöke vágott embernek kimenő nyílása' (uo.). Minthogy a *nékem* szó magyarázata

is efféle *(begal* t. i. a. m. 'ide-oda futott, járkált') alig lehet benne kétség, hogy *nékäp* és *nékem* egyazon szónak különféle képzései; csupán az a kérdés, hogy 'járni, futni'-e az igazi értelme? Nem valószínű, hogy Szotyinova, ki éppen az itt tárgyalt szövegek közlőjének, Jurkinnak falujában, *Tat-tit paul*-ban született és nevelkedett, ne ismerte volna fel e *näkäp* szó 'járni'-féle jelentését, ha e magyarázat a valóságnak megfelelő, különösen miután egyenesen fölhívtam figyelmét arra, hogy néhai földije mikép nyilatkozott e szó értelméről. Szerinte ugyanis *näkäp* a. m. *näkėp, nakėp*, a *näk, nak* 'bűn, bűnhödésre v. kárhozatra okot adó cselekmény' szó (melyre nézve l. ui. I : 182. és I : 0275. l.) melléknévi képzése. Az 'ajtó' azért 'kis leánynak, kis fiúnak *kárhozatszerző* nyilása', mivel ott ki s bejárnak az asszonyok is (тутъ бабы ходятъ), kik tisztátlanságukkal megfertőzik a küszöböt és házat (l. ui. I : 0247. l.) s gondatlanságukkal okot adnak az istenség bosszujára. Szintígy 'kárhozatszerző' *(nakėy)* a 'tetőnyílás' is, mert midőn ott a 'kis bálvány, kis isten' szelleme a házba beszáll, nem tudható, hogy minő elégületlenség, vagy bosszuság érzetével távozik s a ház lakója ily módon *nakne pati* 'bűnbe esik, bűnhődés okába kerül'. Ha e magyarázat megbizható, akkor a Regulv-féle szövegek közlőjének Jurkinnak a *näkäp* szó értelmére vonatkozó tájékoztatását akkép lehetne fölfognunk, hogy ő nem a szónak igazi elvont fogalmát (a 'bűnt'), hanem az ezt okozó cselekményt, a bünhödés okát (az 'ide-oda való járást') emelte ki, mi gyakori jelenség kevésbé értelmes közlőknél. S ha e föltevés nyomán tovább haladhatunk, akkor jelen szövegünknek *nékem ńąirä kull* szavait is (KLV) *näkėy ńäürä k'ul'* 'kárhozatszerző hatalmas kór' értelműnek vehetjük; mert más példánk is van arra, hogy Reg. *m*-nek hallotta s írta a szóvégi *y*-t (l. pl. fent 530. l. 2. s. és 536. l. 3. s. jegyz.) s ennek mint képzőnek *e* kötőhangzója van ugyane szöveg *nąeng (= nājiy)* és *tangeng (= tāyχiy, -ėy)* szavaiban is. Talán ide vág tanulságával az a tény is, hogy Reg. a *ńąirä* szó fölé ezt a jegyzetet irta: *proklati* 'átkozott' (a szótári jegyzetek közt e hely idézete: *ńąirä kull, ń. térn: proklati ďavoll)*, holott *ńąirä* = KLV. *ńäürä*, ÉV. *ńayrä* 'erős, szilárd (крѣпкой)' értelemben közismert szó; mintha a közlő e szóval a *nékem* hiányos magyarázatát ekkép akarta volna kiegészíteni: 'ide-oda való futásával (járványával) átkozott ördög (kór)' | R. 11—12.s. *nąi šäštem nąeng sąam:* l. e költői kifejezésre nézve fent 572. l. R. 72. s. jegyz. Az E. kéziratban itt *šäštem* helyett *šäšten*, mi a következő *nąeng* szóval együtt ejtve a. m. *sastėn(ė)*, vagyis *-m* participium helyett a vele itt jelentésben egyértékű *-nė* part. R. 12. s. *poaželn*, E. *požäln* jegyzete *gańi* (гони, 'űzd'); tehát: *pōsäln* 'űzd el!'

R. 13. s. *sąnga pésem*, E. *sąngepésem* értelme a jegyzet szerint *solnišni žarkoi* ('naptól hőséges'); tehát az első szó mindenesetre az ÉV. *sāŋk* 'nap heve' szó 3. személyű birtokragos alakja. De mi a *pésem*, melyre nincs jegyzet? Az átírás közlője e példákkal magyarázza: *χ̮ātėl sāŋkä moś jol-pą̄smės* 'a nap heve kissé alább szállott; a levegő mérsékelt, nem nagyon meleg (жаръ немножко утихъ, утулился: воздухъ ровной, не очень теплой)', *sāŋkä pą̄sėm χ̮ātėl* 'napos, meleg nap, könnyed szellővel (солничкой, теплой день легкимъ воздухомъ). De figyelembe veendő a R. *sąnga pésem kąžä tui* szöveg megfejtésénél a 'nyárnak' e gyakori költői jelzése is: *sāŋk osmäŋ χ̮ąsä tūw* 'hőséges vánkosú hosszú nyár' (III : 19., *s. ąsmäŋ χ. t.* III : 150), *sāŋkä ąsmäŋ kāsiŋ tū* 'h. v. vigasságos nyár' (III : 469., 238.); Reg. idézett jegyzésének t. i. esetleg ilyes (pl. *sāŋkėp ąsėm χ̮ąsä tūw)* közlés is lehetett alapja | R. 14—15. s. *qi kąat sar ull sämelnä:* az átírás közlője e szövegben a *nuždu ne djelai* ('szükséget' v. 'inséget ne csinálj') jegyzetnek megfelelő értelmet meg nem állapíthatta, de mivel egy Regulytól följegyzett más szövegben (III : 222) *kąatsar*, mint a *läilsar* párhuzama, 'kéz szárat' *(kāt-sąr)* jelent, egyelőre evvel a szóval helyettesítem a kétséges értelmű eredeti jegyzést, ilyképp: *āγi kāt-sąr, pī' kāt-sąr ul samäln* 'leány keze szárát, fiú keze szárát össze ne vagdald!' (a *sami* 'vagdal, apróz, apróra szab' igével). Megjegyzem e mellett, hogy egy ugyancsak Jurkintól eredő Regulv-féle följegyzésben *sąr* csakugyan *nuždа* 'szükség, inség' értelmű. E hely (IV : 209): R. *kąt moš tép sąrn ät pätin, kąt moš uit sąrne ät pätin* s az ehhez fűződő jegyzetek: *kąt moš: do kole* ('a míg') és *tép sąr: chlebni nuždа* ('kenyérbeli inség'), tehát az értelem: 'a míg kenyérbeli (élelmi) inségbe, vízinségbe nem estek'. A *sąr* 'szükség, inség' szót Szotyinova itt sem értette s az átírás helyette: *tėp-sawnė, vit-sawnė* (IV : 210). Igen bizonytalan, hogy miféle szó lehetett az eredeti közlésben, melyet Reg. a M. kéziratban egy helyt *sämelnä*, aztán az ismétlésben (a végzet csonka írásával) *särmel*, az E. kéziratban pedig az előbbit is *särmälnä* alakban jegyzett. Pontosan tájékoztató adatot erre nézve gyüjtéseimben és Reg. írásaiban nem találok.

R. 16. s. *joąr uiťpä:* a jegyzet szerint *bistroi* ('gyors') t. i. 'gyors vízű'; voltakép *jąr, jōr* 'erős, hatalmas, bátor (сильной, проворной)' | R. 16. s. *airl:* l. fent 605-6. l. 9. és 13. s. jegyz. | R. 16. s. *unlän* jegyzete *sidji* ('ülj!') s ennek megfelelőleg az átírás is egyesszámú: *ūnle'in* 'űlsz' (lehetett volna pontosabb alkalmazkodással *ūnlėn* 'űlj!' is); de jobban szemügyre véve kiderül, hogy ez a R. *unlän*, ugy mint alább az ugyanegy alanyra vonatkozó *loaltauän* és *kuľitąląχ̮tä(n)* állítmányok, kettős-

számú, mi az utóbbinak jegyzetéből (vichodjite) is következik. Tehát helyesebb átírás: *ūnlēn* 'ültök, laktok, uralkodtok (ti ketten)' | R. 19. s. *širąkä marakä*, E. *š. mąrąkä* jegyzete *vodjennoi car žena* úgy értendő, hogy e két szóból álló névvel a 'vízfejedelmet' *(uiť naer;* l. ui. II : 0288. l.) és nejét (R. *neu kumm* = ÉV. *nēɣi' χummi')* nevezik. Reg. szótári jegyzete szerint *širake:* wasseralte (mann), *mąrąke:* wasseralte (weib). L. e tárgyra nézve ui. II : 0289. l. A vízi istenség e nevei, mint a *-kä* végzetből is sejthető, idegen eredetűek lehetnek | R. 20. s. *augn:* jegyzete *bistroi* ('gyors'); e szó tehát: *ąwēɣ* 'sebes (víz)', az *ąw* 'víz sebje, folyása' szótól | R. 20. s. *kup* az ÉV. *χump* KLV. *k'up* (tő: *k'ump-*) másának megfelelője | R. 21. s. *kuľi tąląχtä*, az E. kéziratban helyesen összeírva: *kuľitąląχtä*, mi a *vichodjite* jegyzet szerint nem lehet más, mint *χuľitāląχtēn* a személyrag jelzésének elhagyásával a szó végén, mint ugyane szövegben is a *särmel* (15. s.), *punżeltesl* (8. s.) és *punšältess* (6. s.) szavaknál; l. az utóbbihoz tartozó jegyzetet. ÉV. *χuľitāląχti* tkp. 'fölfelé úszik, emelkedik (a vízben; къ верху сплывать)': *puŋkēn χuľitāląχtēn* a. m. 'buktassátok elő fejeteket a (vízből)!' | R. 21. s. *jarmuχ*, az E. kéziratban *jarmiχ:* noha nincs jegyzete, mint tündérleányok szemének jelzője *(j. šämpä sąat ąi)* nem lehet más, mint a *jarmak, jarmėk* 'selyem' szó (vö. permi *jermög* 'Seide' Wied. > IO. *jermàk, jirmak* 'selyem' Patk.). E vízi tündérekre nézve l. ui.: II : 0290. l. | R. 22. s. *vuating kup pängen*, az E. kéziratban itt párhuzambeli ismétlés gyanánt még *augn kuppängen;* e hely fordítása: 'szeles hullámú, sebes hullámú fejeteket buktassátok elő!' | R. 24. s. *ąltn* itt a *sąrńing* 'aranyos' (R. 26. s.) szó párhuzamosa, a mint alább is váltakoznak *ąltn* (R. 29. s.) és *sarńu* (R. 32. s.); l. fent 605. l. 4. s. jegyz. | R. 24. s. *tängpä täng-gen kull*, de alább (26. s.) *tąngpo tąngeng* és (29. s.) *tąng tąngeng*, míg utóbb ismét (32. s.) *täng tängeng*. Minthogy a 'rückenflossen' jegyzet kétségtelenné teszi, hogy itt az ÉV. *tāŋχ*, illetve KLV. *tēŋk'* 'háti úszószárny' szóval van dolgunk, a kétféle hangalakulatnak egy szövegben való szereplését csak avval magyarázhatjuk, hogy Jurkin, a szöveg közlője, beszédében hol a felső-, hol a középlozvai nyelv ejtése szerint mondotta a szavakat, mi jól érthető abból, hogy az ő faluja ép a két nyelvterület közé esik. Hasonló vegyülését a nyelvjárási sajátságoknak már fent (527. l.) volt alkalmunk megjegyezni | R. 25. s. *liil* jegyzete *kvostom* (= хвостомъ); ez tehát a *lēi'*, KLV. *lī* 'fark' szó instrumentalisa: *lēɣėl*, KLV. *līl*. Csak az a kérdés, hogy miképen értendő e szó mondatbeli viszonya? Regulv t. i. a M. kéziratban pontot helyez az előző *kull* (= *χul*) 'hal' szó után (így: *tängen kull. liil*) úgy itt, mint alább (26. s.); de az E.

kéziratban nincs meg e pont, sőt a 25. sorban a *liil* szó után egy közbetett vessző figyelmeztet arra, hogy e szó nem szorosan az *uťing* szóhoz tartozik, a 27. sort követő E. kéziratbeli ismétlésben pedig (l. fent 608. l.) ép a *lile* szó után következik a pont. Tényleg nem is érthető másképp e szöveg, mint a *χullēγel* 'halfarkkal' szókapcsolattal, vagyis ekkép: 'arany hátszárnyú hátszárnyas hal farkával [való] vizes torkolatú hét folyó' | R. 30. s. *kwäll lạga tạat ạale:* az értelem a *lạga (= lāχä)* szót locat. *-t* raggal kívánja *(kwoll lāχät tot ạlä* 'a ház zugában ott legyen!'), mely nyilván csak azért maradt el, mivel a következő szó kezdő *t*-jével egybehangzott; *kwol·lāχ* 'a háznak deszkafalakkal elrekesztett zuga (заборка изъ досокъ въ углѣ юрты)' | R. 31. s. *šumľạχ:* EV. *šumľēχ* 'magas oszlopokra épített kis éléskamra (чамя)'.

XLI.

Regulʏ *'Nạrri käisau* — 'a két Uralbércz hymnusa' — czímen följegyzett szövegének még a következő feliratai vannak: *Gebet an den Werchwizsaiskischen kámen*, továbbá *veršinski molitva* ('forrástáji imádság') és *Äl jégva anšuh sạatmel* (átírva: *ali ēkwäi'-ạjkäi'-sātmil)* 'a felvidéki asszony s öregember idéző igéje'. A Верхвижайскій камень 'kő', a hogy az oroszok a zürjén *Iz* és osztják *Kew* 'Ural' (tkp. 'kő') szók fordításával általában az Ural bérczeit nevezik, a Lozva egyik felső mellékfolyójának a *Jelpiŋ jā*-nak — zürjén eredetű orosz nevén Вижаи-nak (l. e szóra nézve fent 446. l.) — forrásvidékén, ott a hol ez a *Tạmpūsėm-jā* (Тошемка) forrásvizeivel érintkezik, emelkedik. L. ez emberpárnak képzelt két bércz mythikai alakjáról bővebben ui. II: 020. l. Az imádságnak följegyzett része látnivalóan annak csupán bevezetése. A két kéziratban fenmaradt szöveg hangjelzésének eltérései: R. 3. s. M. kézirat: *tur vanžing* írása helyett az E. kéziratban: *túr vánžing* | 4. s. *kualim* h. *kuá-, jä* h. *jâ* | 5. s. *tinltäm* h. *tín-* | 8. s. *ľängän* h. *ľängân* | 9. s. *ľängen tạrom* h. *ľängentárom* | 10. s. *tuńištl* h. *túńištel* | 11. s. *molä* h. *môlä, nạe* h. *nạé, šäštem* h. *šästem* | 12. s. *šäštem* h. *šäšt* | 15. s. *térn* h. *térrn* | 16. s. *šingšän* h. *-ân* | 18. s. *tä päžä pellts* h. *te päžepellts.*

Sorközi s lap alatti jegyzetek a kiadásban számokkal jelzett szókhoz: 1. *veršinskie, vi dvoi.* Der berg ist doppelt, daher wird er *kitâ* genannt: mann und weib, der mann sieht gegen norden, das weib nach süden; der mannberg ist höher | 2. Obi rasen | 3. *vseh bolšie;* ihr sitzend die erde drückende | 4. daumen | 5. *malinkie bogi slova.* Da sind die zwei berge, deren wort unter dem wort gottes nur ein daumen tiefer steht. Diese zwei *ńarr* wohnen oben beim gotte, nur ist hier auf erden dies ihr platz, wo sie vom menschen die *jurping* empfangen; sie

bezeichneten dem menschen diesen ort, auf welchem sein gebet zu ihnen dringen kann | 6. *prežde* | 7—9. *mnogo ludno rodjilis* | 10. opfer | 11. *postavili* | 12. *tagda* | 13. *ne* | 14. satan *propasť ne mog* | 15. *železni ograda* | 16. *mägko stalo* | 17. *skvoz načil chodjiť*. Az E. kézirat hátlapjára írt jegyzet: Diese heiligen orte, wo man den göttern opfern und beten soll, sind von dem *ńait* erforscht worden, die durch ihre künste das bewerkstelligen konnten. Diesen *uiť* od. *ńąrr jelping* wird geopfert, wenn die *ńait vivorožat* dass gott durch sie ein opfer fordert, z. b. zur zeit einer krankheit oder anderer not. Die berezover opfern ihm jährlich, darum weil sie durch den *jelping* immer fahren und ihr weg selbst durch den *jelping* geht, indem umzufahren wegen den steinigen felsigen höhen um ihn, nicht möglich ist. Früher bevor Alexei noch nicht hier wohnten, weideten die renntiere der Sossvaer durch den sommer viel südlicher und zahlreicher als nun.

A felső-lozvai nyelvű átírás *Tatjana Alexejevna Soťinova* segítségével 1888 deczember 16-ikán készült.

R. 1. s. *menem jä täľäχ* s a följegyzésben alább (4. s.) következő *kualim jä täľäχ* jelzések egymáshoz szorosabban tartozó párhuzamok, mint *kwālėm jā taľχä*, *minėm sąjim taľχä* (II : 196); ezért az átírásban egymás mellé kerültek. A *-m* partic. praet. képző itt a *minėm* és *kwalėm* alakokban folyó működésbeli tulajdonságot ('menő', nem 'ment') jelent, a mint ez a költői nyelvben gyakran igazolható (l. I : 208) | R. 2. s. *Ąass vanžing* jegyzete: 'Obi-rasen', e kifejezés utórésze tehát a *vāns* 'lágy vízi gyep (мягкая трава въ водѣ)' melléknévi képzése | R. 4. s. *kualim jä*, mint *kualim Kąnting* (Konda) III : 334, *kualem jevur* (Jevra) III : 290, 292 Reguly-féle szövegekben. Mind e helyeken *kwālėm* fordításomban 'torkolló', vagy 'kiágazó, elágazó', mert az északi nyelvhasználat szerint a folyó onnan *kwāli*, a honnan 'kiágazik, kimegy', vagyis a hova torkollik (l. fent 489. l. 84. s. jegyz). Mindamellett nem vagyok biztos e fordítás helyességében, mert a déli nyelvjárásokban a megfelelő szó a víz 'növését, áradását' jelenti, pl. KLV. *jā kwoąli*, PV. *kvali*, TV. *uť käläηt* (прибывать), tehát *minėm jä*, *kwoąlėm jä* 'menő folyó, áradó folyó' is lehet (az északi nyelvben *jā* v. *vit ąnti*, *ąntŭli* 'árad, nő') | R. 5. s. *mä tinltäm unlpä* jegyzete: 'ihr sitzend die erde *drückende*'; a középső szó tehát ÉV., KLV. *tintli* '(puhítás czéljából bőrt) nyomkod (кожу мнетъ)', *tąweľ tintli*, *tintlaχti* id. Az átírásban *tinėltim* íráshiba e h. *tintlim*. Reg. ide tartozó *vseh bolšie* ('mindnyájánál nagyobbak') jegyzete azt jelzi, hogy az istenség gyanánt tisztelt két hegy a körülöttük levő többinél magasabb | 7—10. s. Mint Reg. jegyzetéből világosan megállapítható, e sorok a bálványhegyek ormának magas-

ságát avval a képpel szemléltetik, hogy midőn az öregek (t. i. a hegyormok) egymással beszélgetnek, az ő beszédük hangja csak egy hüvelyknyire, vagy arasznyira van égi atyjuktól, illetve magától az égtől: 'csaknem oda ér (маленько не дошелъ)' | R. 7. s. *läng bạbi läṅgän* e h. való *läṅgeng b. l.* s párhuzama *läṅgen tạrom läṅgän* is így javítandó: *läṅgeng t. l.* Ismeretes költői kifejezése a beszélő, vagy hírhozó bálványszellemnek: *läŋχäŋ uj*, kinek beszéde vagy híre *läŋχäŋ uj läŋχ* 'beszédes állat beszéde' (l. ui. II: 0214—5. l.) | R. 7., 10. s. *tuńištl:* KLV. *tōrės tuńšit* 'arasznyi magasságú' (vö. *tūnśi* 'áll', *tunśiŋ* 'magas'), mely határzói alkalmazásban a *-l* ragot is fölveheti (l. Vogul Nyelvjár. 119. l.). Az északi nyelvben helyette *lūl'it* 'magasságú' és *l'ūlitel* 'magasságnyira' kifejezések járják (vö. *lūli* 'áll', *lūl'ing* 'magas') | R. 11. s. *molä*, E. *môlä* a jegyzet szerint *prežde* ('előbb'), tehát ÉV. *mōl, mōläl* 'minapában, régen, előbb' (l. Vogul Nyelvjár. 21. l.). Az átírás *mālėχ* szava *(mōlėχ* 'azelőtt, előbb') ezzel helyettesítendő | R. 11. s. *nạe* mint az *ạter* szó párhuzamos megfelelője, biztosan *nājä* 'úrasszonya'; *nạe šäštem šitä, ạter š. š.* a jegyzet szerint a. m. *mnogo ludno rodjilis* ('sokan, népesen születtek'), tkp. 'midőn az úri asszony, uri ember növekedett'. L. a *sasti*, KLV. *šäšti* szóra nézve fent 607. l. 29. s. jegyz. | R. 14—15. s. *ạtä kull' päžäps, ạtä tėrn päžäps* jegyzete: *satan popasť ne mog* ('a sátán be nem juthatott'); *pasäpi* tkp. 'áthatol, keresztül megy', a mint ezt az alábbi (R. 17. s.) *päžä pellts* (az E. kéziratban helyesebb jegyzéssel: *päžepellts)* szóhoz fűződő *skvoz načil chodjiť* ('keresztül kezdett járni') jegyzetből is kitetszik. Az itt idézetthez hasonló imádságrész található a 'Víz szentjének' idéző igéjében is (II: 392., R. 24—27. s.). Érdekes, hogy Reguly közlője a *tērėn-χul'* 'járványkór, pusztító betegség' szót itt a német alakú *satan* szóval jelzett шайтанъ kifejezéssel fordítja, épen úgy mint a hogy az előbbi szövegben *ńạirä kull', ń. tern* nála *proklati ďavoll* 'átkozott ördög' (l. fent 612. l.): a 'kór' tehát nála még akkor is ha az imádság költői nyelvéből a csupán megértetésre szánt orosz szóra fordítja, 'ördög', illetve mythikai személy. L. e tárgyhoz fent 565. l. R. 1. s. jegyz. | R. 16. s. *kér jäne šingšän:* az átírásból véletlenül kimaradt a *jäni* 'nagy' szó. A kifejezést Reg. *železni ograda* ('vaskerítés') jegyzete magyarázza, melyhez az átírás közlőjének *kēr-siŋės* 'erődítmény (крѣпость)' adata csatolható. A *siŋės, sėŋės* szó valódi értelmére nézve l. fent 559. l. 118. s. jegyz. | R. 17. s. *kạmľäm:* Reg. jegyzete *mägko stalo* (мягко стало 'meglágyúlt'); az átírás közlője szerint: *pēs ńaŋrä ạls, ań kämńämės, kämėntäi jēmts* 'előbb erős volt, most meglágyúlt, puha lett (прежде крѣпка была, теперь мягка стала)'. Ez imádságrésznek következő az értelme: Az előtt ha a hegyi istenséghez áldozattal jöt-

tek, az áldozat használt: az istenség segedelmével a kór nem férkőzött az emberekhez. Most ellenben nem tartja semmi vissza a kórt, az istenség nem segít: az emberek 'vaskerítése meggyöngűlt', az ártalmas szellemek áttörték. A kórnak vaserődídítéssel való távoltartása szerepel a Világügyelő férfiúhoz intézett egyik imádságban is (II : 331.); l. fent 572. l. R. 74. és 77. s. jegyz.

XLII.

A **pelimi istenségnek** szoszvavidéki idéző igéjét *'Näľtlėŋpauliŋ χum, Pētėr Antrejiś Kūťirop* (l. ui. II : 0365. l.) közlése nyomán 1889 márczius 12-ikén jegyeztem föl Berjozovban. E bálványra vonatkozó közléseket illetőleg l. fent 521. l.

Czím: *Polėm-tą̄rėm Tāpės numpėl Polėm-jāt ą̄li, taw Numi-Tą̄rėm śär jäni' pī̊γä* 'Polėm-isten a Tāpės (folyó) felé, a Polėm (Pelymka) folyónál van; N. T. legnagyobb fia'; l. ui. II : 03. l. A czím magyar fordításában 'szoszvafői' ekkép javítandó: 'szoszvavidéki' | 4. s. *mariŋ tą̄rėm: nusän patėm* 'szükségbe esett' t. i. 'világ'; voltakép *mariŋ* 'szűkös' a *mari* 'szűkűl' igétől | 5. s. *sawiŋ ńārä* fordítása sajtóhiba folytán 'nyomorúságos subát', helyesen 'ny. czipőt' | 5. s. *koj: māń ńaurėm* 'kis gyermek'; l. fent 587. l. 102. s. jegyz. | 7. s. *näriŋ:* l. fent 441. l. 1. s. és 524. l. 122. s. jegyz. | 10. s. *uj-pojk* mint a *ńoχs-pojk* párhuzamosa itt is 'hód-[prém] könyörgés'; l. fent 437. l. 190. s. jegyz. | 12. s. *tajtėn* fordítása sajtóhibából 'ruhád alját', helyesen: 'ruhád ujját' | 18. s. A bálvány 'szent nyírfájára' vonatkozólag l. ui. II : 04. és 0336—7. l. | 19. s. *joltilimėn: sātwäsėn* 'igéztettél'; 'rendelték, parancsolták neked (велѣли, сказали тебѣ)' | 22. s. *sāt tą̄rėm urtėm χą̄n: ajimkitėm pupχėt akw'-mūs taw lakwä lāwiänä, urtiänä* 'az apró-cseprő (jelentéktelen) bálványokat ő folyton szétrendeli, szétosztja', mivel egymással békében meg nem élhetnek; ezért hívják 'hét istent, hét bálványt szétosztó királynak' | 27. s. *titäś-χum* a. m. *kūśei̯χum* 'gazdaember'. E szó egyébként nem fordul elő gyüjtéseimben s adott magyarázatát egyelőre más adattal nem igazolhatom | 29. s. *śāli ą̄ln* helyes fordítása: 'tiszta, finom ezüst'; a kiadásban sajtóhibából: 'drága e.' | 30. s. *saw χą̄tėl: ľūľ χą̄tėl* 'rossz nap'. Itt tehát nem a 'sok', hanem az 'inség' értelmű *saw* szó a jelző, mely a melléknévi *sawiŋ* képzés 'inséges' jelentésében veendő, a minthogy párhuzama is *näriŋ χą̄tėl* 'kárhozatszerző' nap | 32. s. *sorimālėm: pōsėlaŋkwė* (умереть), *sorėmnė patuŋkwė jēmtės* 'meghalni, pusztulásba esni kezdett' | 39. s. *āräś: taw pālt pūrlaχte'it-ke, ta āräśt ta pūrlaχte'it* 'ha ő nála ételáldozatot hoznak, ama tűzhelynél hozzák' | 53. s. *są̄χit: kwārėχ; oχsėr-są̄χit: oχsėr-kwārėχ* 'nyaláb, csomó; rókabőr egybe-

kötött csomója (куча лисицъ)', tkp. *sąχit*, mint más helyekből kitetszik, 'göngyöleg', pl. *vouta nuj saw sąχit* 'vékony posztó sok göngyölögje' (II : 247.). A közlő adott magyarázata inkább az előző *kūńäs* szóra illik.

56. s. *sū-kis : sū tärmėl joläl' tūśtnė ąulät kis ąli, tūjtėn jol us voss śälti* 'a hóboton, a lefelé állítandó végén karika (kerek lapos fadarab) van, hogy [a bot] a hóba alá ne süppedjen (hatoljon)' | 56—57. s. *saw sąrńin . . . l'ūl'awėn* 'sok aranyos . . . áll [körül] téged'. Arra a kérdésre, hogy kik ezek az 'aranyosok', a közlő ekkép magyarázta szövegét: *χotäl' mine'in, akw'-mūs sąrńit ąle'it* 'akárhová méssz [te Polėm-isten], egyre aranyosok vannak [ott]'; majd így folytatta: *ti pupχėt tawän pojkśe'it, Polėm-tąrėm jänl'* 'ezek a bálványistenek ő hozzá könyörögnek; [mert] Polėm-isten nagy'. Bár e szerint az 'aranyosok' itt a fő bálványistenséget imádó alsóbb rendű bálványistenségek volnának, mégis tekintettel arra, hogy ezek az imádkozók egészen emberi módra 'süveg nélkül való szép fővel' *(kėnttal ąlnė jąmės puŋkėl)* állnak a bálvány körül s hogy a járványkórról panaszkodnak, azt vélem, hogy az áldozó híveket nevezi a kedveskedő kifejezés 'sok aranyosnak', úgy mint más helyütt 'sok szegényednek *(saw kuńärėn)*', 'sok magzatodnak *(saw kojin)*' stb. | 58. s. *porės :* 'szemét, hulladék (соръ)'; *puŋkėt porės at ąńśe'it* 'nincs fejükön szemét'. Az adott fordítás 'mocsok' szava helyett, most helyesebbnek vélem az eredeti jelentéshez való visszatérést; mert van értelme a 'szemét nélkül való szép fővel *(porėstal ąlnė jąmės puŋkėl)*' történő imádkozás említésének is; a mennyiben gyakran látni a ház körül való foglalatosságban vogul v. osztják embert kuszált, s a fekvő hely szemetétől belepett hajjal. Az istentiszteletthez való készülődés alkalmával bizonyára mindenki rendezi ruháját s haját | 65. s. A panasz, hogy az imádkozókhoz 'semmiféle szárnyas isten be nem tér' azt jelenti, hogy a nagy pusztulás idején semmiféle istenség rajtuk nem segít | 71—73. s. *saw jūrėn . . . nąŋχ χuľile'it : ńär ujit* (черви) *mānėl nąŋχ kwäle'it, tąuliŋ ujit ta mä'ės tū ise'it* 'a férgek a földből előjönnek, a madarak a miatt szállnak oda'; az imádság tehát a szent nyírfa alatt levő férgeket az istenség iránt való kedveskedésből *jūr*-oknak nevezi; l. az utóbbiakra nézve ui. II : 0330—5. l. | 79—80. s. Arra nézve, hogy mi összefüggés van a szent nyírfa alatt lévő férgek előjövése, a madarak leszállása s a gyermekek halála közt, a közlő ezeket mondja: *tąuliŋ ujit χäl'ėn ise'it, ńär ujit aliänl, aum väre'it* 'a madarak a nyírfára szállnak, a férgeket megölik s [evvel] betegséget szereznek' a föld lakói számára; l. erre nézve ui. II : 05. l. | 87. s. *Xiń-ūrt χum : Xiń-ątėr, sorėm taw mĭγ, sorėmnė patnė ėlėm-χąlės taw χäpän ti tältitä* 'a Kórfejedelem, ő adja a ha-

lált, a halálba jutó embert ő ím ladikjára szállítja'; l. e tárgyra nézve ui. I : 0212. l. Az *ūrt* a vogul *ātėr* 'fejedelem' szónak osztják megfelelője; l. ÁKE. 615—6. l. | 103—104. s. Az a mythikai képzet, hogy az istenség rendeletére az ő bálványszolgája a 'kór futkosó útját' apró szemű hálóval elzárhatja, emlékeztet más idéző igék ama helyeire, melyekben a kór terjedését akadályozó erőművekről van szó; l. erre nézve ui. II : 0303. és fent 572. l. R. 75. s., valamint 617. l. R. 16—17. s. jegyz. | 109. s. *sālʾi viśśentawėt : sāl'titä* 'megsajnálja (жалѣетъ)'. Bár az imádság a pelimi istenséghez van intézve, mégis *Numi-Tą̄rėm* Égatyától várják az élet megmentését; mert ő az élet és halál ura (l. erre nézve ui. I : 0325—6. l.), míg a pelimi istenség, mint az Égatya legidősebb fia, csak közbenjáró : a 'fehér hóhoz hasonlatos szarvas állat véráldozatát' (112. s.) pártfogása jutalmául igérik | 118. s. A 'füve ritka átkos tenger' az a hely, honnan a Kórfejedelem fölkerekedett s hova ladikján a halottakat szállítja; l. erre nézve ui. I : 0212. l. | 125. s. *sāt näkpä āŋkwėl : χāŋγėltėp-näk* 'lépcsőfok (ступень)'. Az imádkozók azt kívánják, hogy a pelimi istenség az áldozati rénszarvast lova mellé kötve vigye föl az Égatyához, majd ennek lakánál kösse az állatokat a hét lépcsős feljárat tetejében levő ajtónak ezüst 'oszlopához (ajtófél-fájához)' | 135. s. *ujtχatsėn : pērinätän tu voss ūntti, ti pojk tōnt taw χōlitä* 'üljön oda [a bálványistenség] párnájára, akkor ő meghallgatja ezt az imádságot'; *ujtχati* tkp. 'belemerül, belesülyed' | 152. s. *ta χōltilėn : pojk χōlitä-ke, ta χōlitä ; vāssiʾ aum at jēmti, mos at jēmti* 'ha az imádságot meghallgatja, akkor meghallgatja; többé betegség, kór nem lesz' | 158. s. *pojkśėnė χum lāwi : āněm mā kiwėrnė ūnttilėn-ke, ta ūnttilėn ; lilim ālmilėn-ke, ta ālmilėn* 'az imádkozó ember mondja : ha engem a földbe teszel (ültetsz), hát [oda] teszel; ha lelkem fölemeled (életem megmented), hát fölemeled'.

XLIII.

Pąlm tąrom sąatmel ('**Polėm-isten idéző igéje**') címmel Regulʏ hagyatékában néhány sornyi töredéket találunk egy déli vogul nyelvű imádságból. Ez kis papirszeletre czeruzával írva nyilván kisérlet volt az illető imádság följegyzésére, melyre közlője rosszúl emlékezhetett, úgy hogy csak kis része kerülhetett tollra. Ennek a Regulʏ-féle szövegnek is *Soťinova* segedelmével készítettem felső-lozvai nyelvű átírását 1888 deczember 24-ikén.

R. 1. s. Az *altn kum jeing suring kum jeing* (a kiadásban az utóbbi szó *jiing* írása sajtóhiba) szövegrész az *altn* és *suring* szók párhuzamát mutatja, a mint ez az *ąltn šempettälln . . . suring šempettäln* szólásismétlésben is föltetszik. Nyilván itt is

az 'arany' *ᾱltėn* és *sᾱrni* szavaival van dolgunk (l. fent 614. l. 24. s. jegyz.), mely utóbbinak a kondai vogulban Reg. *suring* írásához jobban illő *surіń*, *surėń* alakja van. Az *ᾱltn* szónak 'ezüst' fordítása Reg. egy fent (605. l. R. 4. s.) tárgyalt jegyzetén alapszik; helyesebb fordítása: 'arany, aranyos'. R. *jeing* 'atyai' jelentésében *(jä'ĭŋ)* jól érthető mint az istenség jelzője: 'atyai [isten]', t. i. 'ki atyai módon viseled gondunkat', vagy esetleg így: 'ki már atyáimnak is istene voltál'. Az adott fordítás e szerint javítandó | R. 2. s. *mér ätt:* nyilván félbenhagyott mondat, melyben a tagadó szóhoz való állítmány elmaradt; a közlő e helyett az imádsághoz jobban illő kifejezéssel így változtatta beszédét: *mér vuor šoattal pettsem* 'miért lettem én erdei szerencse hiján való?!'

XLIV.

Az Alsó-Lozva vidékén, *Jᾱuĺ-tit pōl* (Кузьины) faluban följegyzett imádságtöredéket Епимъ Михайличъ Лахтинъ közölte 1888 augusztus 6-ikán.

Czím: *pᾱiliŋ* 'falubeli, falusi' az ALV. *pōl* 'falu' szó teljesebb tövéből | 1. s. *Nuŋχ Tᾱrėm* a. m. ÉV. *Numi T.;* l. Vogul Nyelvjár. 113. l. A fordításba 'felső T.' helyett sajtóhibából 'fényes T.' került | 3. s. *saŋɣėmlėm Tᾱrėm ᾱsėn* 'Teremtő T. vagy' fordítása tévedés, mert *saŋɣėmli* nyilván nem egyéb, mint ÉV. *sāŋkėmli,* ez pedig intransitiv ('teremtődik') értelmű; l. ui. I: 231. l. 3. s. jegyz. A *saŋɣėmlėm Tᾱrėm* kifejezés teljesen megfelel a teremtési ének R. *num tᾱrom jäuä sᾱngomli* (ÉV. *Numi-Tᾱrėm jäɣūw sāŋkėmli* I: 100—1) mondásának, vagyis ezt jelenti: '[magától] teremtődött T. vagy' | 6. s. *vosi pū:* 'mindnyájánál ifjabb, kisebb (всѣхъ меньшой)' a. m. ÉV. *vāssĭ' pĭ'*. Egyéb hagyományok szerint a pelimi istenség épen *legidősebb* fia az Égatyának (l. ui. II: 01. l.) s itt talán csak azért nevezi az imádság 'hét isten közül *legkisebb* fiúnak', mivel a vallási köztudat szerint a hét *Tᾱrėm*-fi közül a legifjabbik végzi a világügyelet tisztét, a pelimi istenséget különösen tisztelő alsó-lozvai vidék pedig (l. erre nézve fent 521. l. 12. s. jegyz.), úgy látszik, ezt a hivatást saját kedvelt főistenségére ruházza. Több följegyzett rege szól t. i. arról, hogy a pelimi istenség az 'Asszonyfia fiúcskával' verseng a világügyelő megbizatásért (l. ui. II: 08—10. l.) s igen természetes, hogy tiszteletének helyén nem őt tekintik a küzdelem vesztes felének s másodrendű bálványnak. Talán a világügyelettel járó munkásságra céloz a következő *sāt tᾱrėm k'aitä k'um ᾱsėn* 'hét istennek követ embere vagy' mondás is, a mennyiben a világügyelő viszi és terjeszti az apróbb bálványistenségek s ezek híveinek kérelmeit az Égatya elé | 7. s. *k'aitä:* ÉV. *χajtä;* l. e szóra nézve ui. II: 0697. l.

A 'hét eget befutó férfi' fordítást (mely utóbbi szó helyett a kiadásba valamikép 'király' került) most azért sem vélem helyesnek, mert *sāt tą̄rém* az előző párhuzamos sorban is 'hét isten' (nem 'ég') s mert *k'aitä* egy megszabott ('követ, hírnök, közbenjáró, násznagy'-féle) foglalkozást, nem pedig általában 'futót' jelent | 8. s. *käpi ą̄śéχ:* 'igen kedves (очень милой)'; *käpi* nyilván az ÉV. *kapaj* 'igen nagy' szó (l. ui. I : 211. l., 198. s. jegyz.) változata, az *ą̄śéχ* pedig az arab-tatár *ašék, ašik* 'verliebt, von Liebe entbrannt' (Radloff, Wb. I : 592., 596.) átvétele | 8. s. *k'airén:* ÉV. *χajrén* 'szeretett, kedves, drága (любимой, милой)' < tat. *kairan* 'lieb, vortrefflich, gütig' (uo. II : 22.).

XLV.

A 'Paszèt-bálvány hét mēnkw öreg' istenségnek Múnkesz vidékéről való idéző igéjét *Muuŋ-kēsiŋ χum 'Sēmēn-pī' Rotïvon Rompanťop* samán (l. ui. II : 0365. l.) közlése nyomán 1889 márczius 8-ikán jegyeztem föl Berjozovban. L. az ez istenségre vonatkozó adatok összefoglaló tárgyalását ui. II : 0150—4. l. Bevezetésképp a közlő a bálványszellemre vonatkozólag ezeket mondta: *Aum mā'és pēŋŋim pojkawė: ńajt kit kēr akwän jūnïti, nāj pēlėmli; pupi' joχtnė pos ti. Pasėt-pupi' ą̄jkä jelpiŋ mätä Muuŋ-kēst ą̄li; taw-ke joχti, sāt pupi', sāt mēŋkw-χum joχte'it, ėlä kisule'it* 'hozzá betegség miatt varázsidézettel imádkoznak: a samán két vasat összeüt, [ettől] tűzfény gyulad s ez a bálvány eljöttének ideje. A Paszèt-bálvány öreg szent helye Múnkeszben van; midőn ő megjön, hét bálvány, hét mēŋkw-férfi érkezik, előre fütyölnek'.

1—17. s. Az elővarázsolt bálványszellemek a samán ajkán magukat s hatalmukat dicsőítő szavakkal bemutatkoznak a megjelenésüket váró népnek; l. erre nézve ui. II : 0382—3. l. | 1. s. *vōrnėl va'ïlėm:* 'erdőből alászállott', nem 'alábocsátott', mint az adott fordításban. A mēŋkwek t. i. magas erdőben laknak s onnan a samán idézésére lejönnek a folyó mellett épített faluba | 2. s. *Numi-Sorńi* e h. *N. Tą̄rėm*, tehát voltakép 'Felső-Aranyos'; az osztjákból átvett *ōn* 'nagy' szó a vogul költői nyelvben 'dicsőnek' is fordítható | 8—9. s. *akwänėl tēlėm:* a mēŋkw-szellemek ama mondása, hogy 'kezük-lábuk *egyből* született (v. támadt)' nyilván azt jelenti, hogy ők heten 'egy méhből' valók, vagyis testvérek | 10—11. s. *sāt ur, sāt ārt ją̄ŋχeu: tanänl pojkėnė māt ti urėl at ārtmės, mōt urėl ją̄ŋχe'it; ti urėl nē-mat χal at sēlsėt, mōt urėl ją̄ŋχeit* '[ha a mēŋkw-eknek] az ő imádkozásuk során (helyén), ezen a módon nem sikerült (azaz nem bírhatták rá könyörgésük teljesítésére a magasabb istenséget), más módon fordúlnak (t. i. más irányban tesznek kisér-

letet); ha ezen a módon semmi közt nem szereztek (nem sikerült megközelíteni kérésükkel az intéző hatalmat), más módon fordúlnak'. L. ugyane közlőnek hasonló magyarázatát fent 586. l. 83. s. jegyz. | 15. s. *χūń jēmtmū: mäń pupχi' χūń jēmtsū?! man jäni' pupχi' jēmtsū* 'Mi hogyan is lettünk volna kis bálvánnyá?! Mi nagy bálvánnyá lettünk' | 18—35. s. A megjelent bálvány az őt előidéző samán ajkán az idézés okát tudakolja s a samán (valószínűleg változtatott hangon) felel a kérdésre; l. erre nézve ui. II: 0383. l. A *manä... manä* itt talán nem 'minő?', hanem 'vajjon?' A bálványszellemnek t. i. mellékes, hogy 'mifajta (minő)' a betegség, mely miatt hívták, hanem az a lényeges, hogy általában betegség-e, vagy valamely más ok (pl. a halászati, vagy vadászati szerencse elmaradása) az, mely miatt idézték. Csak ily felfogással illik a föltett kérdésre a válasz: 'Ha kóros hús kórja nem ért volna bennünket, mi hogyan is idéztünk volna benneteket?!' E válasz t. i. nem állapítja meg, hogy minő betegség érte a népet, csak általában felel, hogy betegség érte. A kérdés tehát így értendő: 'Vajjon kóros hús kórja ért benneteket?!'

24. s. *kēl: lą̄ lātiŋ* 'osztják szó', a. m. *kwāli'* 'kötél'; vö. ÉO. *kēл*, IO. *ket* id. | 24. s. *pēs: lą̄ lātiŋ*, a. m. *χāŋχei* 'sás'. E szót egyébként nem igazolhatom, de a *kēl-pēs* sásfajta növénynévre nézve vö. TV. *kāl-pum* 'sás' (uo. *kālu* 'kötél') | 25. s. *sūns*, a szigvai nyelvben *suss* (tő: *sūns-*), PV. *šunš* 'moszat' (a vogulból átvett orosz szóval: мунжа), ALV. *k'unna-šunš* 'rénzuzmó'. A közlő szerint *sūnsi' lōptäŋ mäń pum lāwau: pori' at ą̄ńśi, taľχä lakwä χaltėlaχti* 'egy leveles kis füvet neveznek *sūns*-nak: szára nincsen, felső része szétterjed (szétterül, elágazik)'. Azt sejtem, hogy azért *kēl-pēsäŋ* 'kötél-sásas' és *pēs-sūnsäŋ* 'sás-moszatos' a samán 'szent földje', melyre 'idéző igéjét helyezi', mivel varázsló művelete közben a jurta földjén, vagy padlóján sás- vagy gyékényfonadékon ül | 26. s. *mul:! ą̄ lātiŋ*, a. m. *sātil* 'idéző ige'; *multta: sātuŋkwė* 'varázsolni, bálványszellemet előidézni; l. e szókra nézve ui. II: 0349—50. l. Hogy mi értelme van a *sari mulėm jelpiŋ māmnė pinäslėm* 'igaz (erős) igézetemet szent földemre helyeztem' szólásnak, arra nézve a közlőnek következő magyarázata tájékoztat: *am pēŋγuŋkwė Tą̄rėmnė joltwäsėm, ti am jelpiŋ māmnė nayėn ti sātilėm: ul tipγėlėn, sari potėr potärtėn!* 'engemet isten rendelt a varázslásra, íme én téged most az én szent helyemre idézlek: ne tévelyegj [szavaidban], igaz beszédet beszélj!' A jelzett szólás e szerint azt jelenti, hogy a samán igéjével az istenséget az idézet helyére rendeli s szava követésére kényszeríti. A vogul *mul pini* úgy látszik csak az osztják *muл pontal* kifejezés fordítása, mert a *sātmil, sātil* szókkal ily kifejezés nem igazolható. Ellenben ismeretes szólás *pojk pimi* (l. ui. II: 0484. l.),

mely úgy értendő, mint *puŋk pini* 'főt hajt', t. i. 'fejét [a földre] helyezi', tehát az előbbi kifejezés tkp. 'imádságot [földre] helyez', vagyis földre borúlva mond | 30, 32. s. *jōr, sossèl:* A közlőnek e szókra vonatkozó magyarázatait *(jōr: vittė ąlnė sort-χurip uj* stb. és *sossèl: vōrt ąlnė mäń oššä-le'ipä χurip ujkwė)* s fordításukat l. ui. I: 219. l. E mythikai állatokra vonatkozó képzetek tárgyalva ui. II: 0330—5. l. | 31. s. *kajnė χum liliŋ jōr ēlä oss ujmìti, tōnä läwi: ēlä at-ke ujmìti, pupi' ness ńelmėχli, rētèli* 'a bálványidéző ember azért mondja, hogy az eleven jōr ússzék tova, [mert] ha nem úszik tova, a bálványszellem csak csacsog (nyelvel), hazudik'. Ez talán úgy értendő, hogy a bálványszellem állatának mozgása jelzi a tevékenység megindulását, vagyis hogy a bálványszellem komolyan utána akar járni a reábízott feladatnak. Föltehető, hogy a samán készségében van, vagy volt eredetileg, valami gyíkféle *(jōr* v. *sossèl* néven nevezett) alak, melynek bizonyos módon előidézett mozgása az, a mit a varázslat kifejezése 'úszásnak' nevez; l. erre nézve ui. II: 0374. l. | 34. s. *tąlèn-jir: jirχatnė jir* 'áldozni való véráldozat'; tkp. 'kórodbeli', vagyis 'a tőled reánk bocsátott kór eltávolításáért téged illető véráldozat'.

36—51. s. A bálványszellem szabadúlni kíván a reá rótt nehéz feladattól s erre magát képtelennek nyilvánítja; l. e képzetet illetőleg ui. II: 0385—6. l. | 36. s. *χaľi ľąŋχ: pēlpiś jälnė ľąŋχ* 'gyorsan járó út'. A *χaľi* szó értelmének meghatározására nincs egyéb tájékoztató adatom | 51. s. E szakasz magyarázatára mondotta a közlő a *pupi' sart ńelmėχli, ośmarli* stb. kezdetű már idézett s lefordított szöveget; l. ui. II: 0386—7. l. | 52. s. *χūrėm χum sūnsi mēŋkw* v. *jisi m.: χūrėm χum jisi' jēmtėm mēŋkw* 'három emberkoruvá lett mēŋkw', t. i. ki olyan idős, mint három emberkor egymás után. A Reguly tól följegyzett teremtési énekben is előfordúl *šunžung kum šunžäntä* (I: 116., R. 150. s. *šunžąn kum šunžänt* uo. R. 158—9. s.): ÉV. *sūnsiŋ* (az átírásban tévedésből *sūnsėm) χum sūnsėntė* 'növekedő férfi növekedésed korában' (értsd: 'gyermekkorodban'); R. jegyzete emitt: *vremenach* ('időkben', t. i. 'ifjú korodban'). A köznyelvben, úgy látszik, a *sūnsi* 'nő, gyarapszik' igei alak ismertebb (l. erre nézve ui. I: 253. l. 178. s. jegyz.), melynek képzései KLV. *šušmi, šušti* 'gyarapszik' (pl. *jiw-titkem šušmämėn* 'fácskám töve meggyarapodtál' IV: 136., *tė poėltė mom nuk' šuštsėt* v. *šušmėtst* 'ebben a faluban a nép felgyarapodott, плодились'). A *jis-i, sūns-i*-féle melléknévi képzés használata *-iŋ* helyett a vogul költői nyelvben osztják nyelvtani alak átvétele | 56—69. s. A samán nem bízván az előidézett bálványszellem teljesítő képességében, őt a szolgálat alól fölmenti, szabadon bocsátja s három más szellemet idéz ujból elő; most ezekhez intézi sza-

vait. L. erre nézve ui. II : 0389—90. l. | 60—61. s. *ńāl-joräy, jąut-joräy* : l. fent 587. l. 102. s. jegyz. | 60. s. *χūrėm kojkėm: ńajt-χumiänl pālt atχatėm mām χūrmi' lāwau, mańśi mām mēŋkwėtnė koji', ńaurėmi' lāwau* 'a varázsló emberüknél egybegyült népet [a samán] háromnak mondja, a vogul-osztják népet a meŋkw-ek *koj*-nak, gyermeknek mondják'; l. a *koj* szóra nézve fent 587. l. 102. s. jegyz. | 62—63. s. *tērėn-läńśäŋ, χul-läńśäŋ: läś lą lātiŋ, Sakw-lātχėl ńāl, aum; tērėn-ńāliŋ*='*läś* osztják szó, szigvai szóval *ńāl* v. *aum* ('betegség'); *tērėn-läńśäŋ* [helyett ezt mondják:] *t. ńāliŋ*. A *läś* (tő : *läńś-*) szóra nézve nincs bővebb tudomásom; a *tērėn-ńāl* kifejezésre vonatkozólag l. fent 586. l. 26. s. jegyz. | 62. s. *moχi: ńaurėm* 'gyermek' | 64. s. *ti tāl supän: ti tāläŋ kātäŋ tortal, la'iläŋ tortal ēläl' oss jąme'it* 'e telüket (telük idejét) kezük hibátlan, lábuk hibátlan [voltában] hadd járják tovább', t. i. ne érje őket semminő baj | 70—73. s. A bálványszellem kijelenti az áldozatra vonatkozó követelését s ennek sürgősségét; l. e tárgyat illetőleg ui. II : 0390—92. l. | 72. s. *χolin ul joχtäln: tārä jir totän; alpėl-ke vowe'im, ēťin ul oss joχtäln* 'nyomban hozzatok véráldozatot; ha reggel (korán) kérem, estére ne engedd, hogy [ideje] jusson!' L. erre nézve ui. II : 0416. l. | 78. s. *kēl: lą lātiŋ* 'osztják szó' a. m. *läŋχėl, potėr* 'beszéd, hír, üzenet'; *kēliŋ uj kēl, ajiŋ uj aj* a. m. *läŋχėl, lą lātχėl: aj-kel;* l. ui. II : 0244. l. | 88—89. s. *ńāl-jiräy, jąut-jiräy* l. fent 60. s. jegyz. | 90—91. s. *säśtėm mā ēlä jąmeɣän: pus-ta'il ąleɣän* 'egészségesek legyetek!'; *jąmeɣän, ąleɣän, lūleɣän* e h. *jąmän, ąläп!* az imperat. többes 2. személyének teljesebb szigvavidéki alakja.

XLVI.

A **Paszét-öreg bálványistenségnek** egy másik szigvavidéki idéző igéjét *Mēsi-pauliŋ χum, Pētėr-pī' Jepjėm Jurjop* samán (l. ui. II : 0365. l.) közlése nyomán 1889 márczius 21-ikén jegyeztem föl Berjozovban.

2—4. s. *vōr-utśikwė, ur-utśikwė:* Az erdei és hegyi *utśi* szellemekhez fűződő képzetek tárgyalását l. ui. II : 0272—5. l. | 9—10. s. A kórszellem ruhájának szárnyával és ujjával elsöpri az emberiséget; l. ui. II : 0298—0300. l. | 11—12. s. Hogy egy *utśi* szemét is 'tó nagyságú, Ob nagyságú aranyos szemnek' s szintígy a fülét is 'tó nagyságú szent fülnek' (20. s.), tehát a világügyelő hivatást illető jelzőkkel magasztalja az imádság, az inségében megszorult könyörgő bálványával szemben tanusitott túlzó kedveskedésének vehetjük | 15. s. *ērī' minėm ērī'-kēmplin: ērɣėn ērɣawe* 'ének énekli', rege regéli az istenség ruházatát | 18—19. s. Az imádkozás közben való hajlongásról l. ui. II : 0495. l. | 30. s. A közlőnek az Égatya *sāt tąrėm ur-*

tém χ̣ān 'hét istent szétosztó király' jelzőjéhez fűzött bővebb tájékoztatását l. ui. I : 0319. l. | 41. s. *uj-pun* mint a *ńoχs-pun* párhuzama itt is 'hódszőr', nem 'medveszőr', mint az adott fordításban; l. fent 437. l., 190. s. jegyz. | 42. s. *lēntpijenūlen : ńoχs-pun lēntpi jol nay voss lēntpijéskälen mōnt, kāmint sāχikwél pantéskälen mōnt, nay voss lēpéskälen mōnt* 'a nyusztszőrrel (prémmel) takarós helyet bár te betakarnád, a puha subácskával bár befednéd, bár belepnéd!' Más imádságban is kérik az istenséget, hogy üljön rendes helyére s hallgassa meg a könyörgést; l. fent 620. l. 135. s. jegyz. | 43—44. s. *śąpėr ąln : śāli ąln* 'finom ezüst', *kami ąln : aryėn ąln* 'rézpénz'; l. e tárgyra nézve bővebben ui. II : 0173—4. l. | 47. s. *mońśėm ārt :* mint a *jārėm tąrėm* 'inséges világ' párhuzama a. m. 'szükös idő'; l. erre nézve fent 498. l. 353. s. jegyz. | 51. s. *vōś : saw* 'inség, nyomorúság', mely szónak másutt is párhuzama, pl. *ērγ' ąul sawėn χ̣ąje'im, mōjt-ąul vōśėn χ̣ąjawėm* 'ének végbeli inségbe jutok, rege végbeli nyomorúság ér engem' (III : 47) | 61. s. *śäŋśi-lili :* 'madárka-lélek', a halálra váló ember elröpülni készülő lelkének jelzése; l. erre nézve ui. I : 0719. l. | 64—70. s. A bálványszellem nehezteli bár a reá rótt feladatot, mégis biztató tanácsot ad a samán ajkán; l. ui. II : 0390. l. | 81. s. *ńūsėmlāli :* a *ńūsi* 'megnyugszik, lecsillapszik, megenyhül' igéből; l. erre nézve fent 497. l. 244. s. jegyz.

XLVII.

A *Jūtim-sąs* faluban 'Embert fölemelő férfi, szent fejedelemfi' néven tisztelt bálványistenség idéző igéjét *'Naχśėm-vōľiŋ χum Kirä-pī' Vaśkä Nomin* samán közlése nyomán 1888 julius 17-ikén jegyeztem föl *Tąrėχ-paul*-ban. A jegyzetek jobbadán Szotyinova közlései. L. az ez istenségre vonatkozó adatok tárgyalását ui. II : 0122—4. l.

Czím: *Jelpiŋ ąter-pī' :* A közlőnek e név eredetére vonatkozó vogul jegyzetét l. ui. II : 0123. l. (lap alatt) | *kaj-sąw :* 'varázsszó (ворожебное слово)': *tąrėm-kaj-sąw, pupī'-kaj-sąw.* A közlő különbséget tesz a *kajji* és *sāti* szavak használatában: *ńajt kajji* 'a samán imádságot mond (olvas, молитву читать'; l. ui. II : 0353. l.), de *muträŋ χ̣ąlpä sāti* 'a rontó varázsló igéz (колдунъ колдовствуетъ'; l. ui. II : 0345—6. l.) | 1. s. *pīkwet!* 'gyermekek, hallgassátok meg, mit mondok nektek (ребята, слушите что я вамъ говорить буду)': e szavakat a samán az istenség nevében intézi az egybegyültekhez | 2—3. s. *atγatnė ...* 'egybegyült lúdfalka, réczefalka [módjára] gyültetek ti egybe (собравшій табунъ гусей и утокъ вы дѣти собрались)' | 5—6. s. *jārėm, mońśėm :* 'szükség (нужда)'; *jārme'im, mońśe'im* a. m.

jārėm, mońśėm ąńśe'im 'szükségben szenvedek (нуждаюсь)'; l. ui. I : 277. l. **17.** 6. s. jegyz. | 8. s. *ur-mis χum* 'hegyi szellem (горной лѣсной)'; l. e mythikai alak tárgyalását ui. II : 0275—81. l. | 8. s. *raχw:* 'gallér (воротникъ)' | 9. s. *kēmplim nortäslėm:* 'kiterítettem széles ruhaaljam (широкую полу разослалъ)' 13. s. *posχukwėt:* 'kedves kis gyermekek (милыя дѣтушки)'; *jātėl posχum* 'kedves magzatom' | 16. s. *lunt ńąwli:* mindenesetre a lúdnak valamely hangja, mint a következő *ūliŋ tur* 'vigasságos hang (забавной голосъ)' szókból kitetszik; vö. R. *lunt vuoi . . . ńaing kal'ne* (II : 336) s a hozzáfűződő jegyzetet (ui. 577. l. 40. s. jegyz.). A *ńąwli* szó köznyelvi használatára vonatkozó közlések csak az eredeti jelentés fejleményeit igazolják, így: *ńąwlėm lātiŋ* 'hizelgő, kedveskedő, gyengéd beszéd (ласковое, нѣжное слово)', *mēn ńąwlėmakwėś ąlimēn* 'mi ketten gyöngédecskén élünk egymással (мы ласково живемъ)', *ńąwlėmiś potėrti* 'csendesen beszél, nem kiabál (тихонько говоритъ, не кричитъ)'. A *lūnt ńąwli* helyett a közlő ezt a változatot is mondotta: *lānt ńäur,* minek értelme *kwoläsiŋ ń.* 'lisztes (liszten táplált, zsenge) csikó (мучный жеребенокъ)'; az imádkozók hangját t. i. az idéző ige a lúd pipegéséhez, illetve a nem rég világra jött csikó gyönge hangjához hasonlítja; l. erre nézve ui. 0496—7. l. | 17. s. *lujjėlän ānėm sar:* 'énekeljetek nekem csak! (мнѣ уже пойте)!' | 19. s. E sor szövege másolási hiba folytán a 16. s. ismétlése, holott az eredeti följegyzésben ez volt: *lujγiänėm nanän pīkwėt* 'reggeli kakuk módjára fogok nektek kakukolni, hallgassatok ide (какъ утренная кукушка буду я вамъ куковать, слушите)!' | 21—22. s. *tāk luw . . . χul'ili:* 'a földből s vízből erős csont s erős hús jön elő (изъ земли и изъ воды крѣпкая кость и крѣпкое мясо выидетъ)'.

25—26. s. 'Jó, örvendetes nap s ép, egészséges kéz, láb az a mit mi kérünk (хорошій, радостный день; цѣлая, здоровая рука, нога что мы просимъ)' | 28—31. s. 'Ha egyik szárnyammal lebbentek, az egész földet körüljárom; ha másik szárnyammal, mind a vizeket körüljárom (однымъ крыломъ если махну, всю землю окружу; другимъ крыломъ, всю воду окружу)' | 33—36. s. 'Ha irgalmas lelkem fölbuzdúl (fölemelkedik), egyet legyintek hét bojtos ostorommal s az álló föld megremeg tőle (если моя милосердная душа подыматся, я своей семикистной плеткой разъ хлесну и эта стоящая земля сдрожжитъ)' | 37. s. 'Az én kellemes időjárásomtól hadd gyógyuljanak meg a ti csontjaitok, hadd gyógyuljon meg a ti testetek (отъ моей пріятной погоды кости ваши пусть исцѣлятся и тѣло ваше пусть исцѣлится)'; tkp. 'meleg subám, meleg czipőm kedves melegével hadd gyarapodjék csontotok, húsotok!' Az adott fordításban a *rēγikwėl* szót okhatárzónak veszem

(l. Vogul Nyelvjár. 34. l.), de talán helyesebb ha a közölt magyarázatot követve eredeti 'hő, melegség' jelentésében értjük | 40. s. *ńajt-χum pupχä ta mini* 'a samán-ember bálványszelleme azzal elmegy'. A fordítás e szerint javítandó | 40. s. *kātä śarîts*: 'a kinek keze fájt, meggyógyult (у кого рука болѣла, исцѣловалась)' | 42. s. *ēläl' χātlawė*: 'egészséges kézzel, lábbal virradt föl nekik (здоровой рукой, ногой имя разсвѣтало)'.

SZÓMUTATÓ

a Vogul Népköltési Gyűjtemény I. és II. köteteinek bevezető részeihez s tárgyi és nyelvi magyarázataihoz.

I. Vogul szómutató.

Rövidítések: *A.* = Ahlqvist adata, *G.* = Gondatti a. (műve idézve I : 0174), *Gr.* = Georgi a. (műve id. I : 0151), *I.* = Infantjev a. (műve id. I : 0175), *R.* = Reguly a. Egyéb ritkán idézett idegen források teljesen ki vannak írva. — *b. é.* = bizonytalan értelmű, *hn.* = helynév, *(tárgy.)* = tárgyalás helye, *Pót.* = Pótlások és helyreigazítások. Idézetekben a párhuzamos ismétlés szava, úgyszintén a címszó ismétlődése a maga czikkében rendesen csak a kezdő betűvel van jelezve.

A betűk sorrendje: *a, ą* (= *å*), *č, ä, e, ė* (= *ə*), *γ, χ, k', i, ì* (= *į*), *j (į)*, *k, l, ľ, m, n, ń, ŋ, o, ȣ* (= *ǫ*), *ȯ* (= *ǭ*), *ö, p, r, s, ś* (= *š́*), *ṡ, t, ť, u, ų* (= *ů*), *ü, v, w* (= *ų*). A rövid magánhangzó a sorrendben a hosszút megelőzi.

-a! 'hej, hé!': *χumγ'-a!* 'hej férfiak!' *ūŋk-a!* 'hé, nagybácsi!' I : 249.

aγėm, ąγėm, a'im, aum, ąum, oum 'betegség' II : 0402, *a'imėl jēmtėltāls* 'betegeskedni kezdett' II : 573; *jelpiŋ aum* 'lrimlő' I : 0267, *aum-mos* 'fájdalmas kór' I : 0275, II : 598, *ąum-astal* 'egészséges' II : 598 | *aumiŋ, ąumiŋ* 'beteg' II : 590, 600; *ąumėlti, aumėlti, oumiltäl* 'fáj, betegeskedik' II : 0402.

āγi 'leány', *āγi-pī'* 1. 'gyermek' I : 176, 2. 'leánytól való fiunoka', *āγi-āγi* 1. v. leányunoka' II : 480; *āγi-sāp, pī'-s.* 'gyermekpelenka helyett alkalmazott fatörmelék' II : 495; *āγi-sūsäs* 'hozomány' II : 0746.

āχwtės, ōχwtės, oχwtėš 1. 'kő': *ā.-normä* 'kőgát (a vízfolyás

megakasztására)' II : 494, *ā.-potali* 'kerek szikladarab' II : 453, *Ā.-ur* 'Kőhegy' II : 027, *A.-ūs* 'Kővár' II : 0122, 0556, 445, G. Ахтысъ усъ = *ā.-ūs* II : 0563, *ā.-ūs ą̄tėr* 'Kővár-fejedelem' II : 445; *ɵχwtėš-ńäl* 'jégeső' I : 0287; 2. *ɵ̄χwtėsėl räkwi* 'jégeső esik' I : 0288; 3. *tōrėm-ɵχwtėš, tōrėm-sɵŋk'w-ɵ.* 'mennykő' I : 0289.

R. *aimą̄ntä* 'jelenleg, imént' II : 532.

ait 'áradmány' I : 276; l. *ą'ỉt.*

aiwėn 'zabola' II : 066, 578.

a'ỉm 'betegség'; l. *aγėm.*

[1]*a'ỉr* 'örvény' II : 605, 606.

[2]*a'ỉr-ńāl* 'horgos nyíl' I : 250.

[1]*aj-kēl* 'üzenet, hír' II : 0532 | *ajäŋ (ajiŋ) χum-pỉ'* 'hírvivő legény, apród' II : 0532, 0584, 436, 447, 476—7, 492, 502.

[2]*Aj-As, Aj-Äs* 'Kis-Ob' I : 276, II : 031, *Ajäs-paul, A.-ūs, A.-kort* (hn. a Kis-Ob mellett) II : 031, 0559, *Ajäs-tą̄rėm* 'Kisobi isten' I : 0319, (tárgy.) II : 031—8, *A. t. ą̄jkä* II : 0489, G. аясъ торумъ I : 0319.

ajilmatwė : jol-a. 'elalszik' I : 184.

ajimkitėm 'aprócseprő, hitvány' II : 618, *ajėmkitėm tą̄rėm* 'hitvány isten' I : 0282.

ajti 'itat' I : 191.

aki 'nagybátya', *akit-āś, akit-ą̄jkä* 'bácsikája', *akim-āś* stb. II : 484, *akit-ańśukwė* 'bácsikája' II : 488.

akw' 'egy': 1. 'egyszer' II : 448; 2. 'csak, csupán' II : 482; *a.-ą̄lpỉ'* 'egyre, egylevőkép' I : 276, *a.-ērt* 'egyszer' II : 498, *a. l'al't* 'egymás ellen' II : 596, *akw'-mat-ērt* 'valamikor, egyszer' II : 464, *akwmäiśt* 'egyszer' I : 290, *a.-mūs* 'egyre, folyton' II : 600, *a. ositėl* 'szüntelenül' II : 450, *a. tēläl, a. tēliś* 'egyszerre, együtt' II : 473, *a. torỉ'* 'egyszerre' I : 261; l. *äkw'.*

ākw, oą̄kw 1. 'az anya idősb nőtestvére, nagynéne, anyóka; napa' (*ākum-ēkwä, ākun-ē., ākwä-ēkwatä* 'néném asszony' stb.) II : 0305, 0733, 481, 488, 533; 2. (különösen) 'a Világügyelő férfiú nénje' II : 038—9; R. *akti* 'nénje' II : 480—1, R. *ą̄aktä* id. II : 528, *né-ą̄.* 'nénje asszony' II : 534, R. *ą̄águn jegva = ākun ēkwä* II : 488; *ākw-ērỉ'* 'anyókaének' II : 038, 046.

al-män 'valaminő'; l. *oą̄lė.*

āl, oą̄l, ą̄l 1. 'lábszár' II : 0591, 546, *āl-vā'ỉtal* 'lábszárban erőtlen' II : 588; 2. 'ruhaalj, ruhaszárny' II : 0549; 3. 'öl': *āl-ta'ỉl ul'-jiw* 'teli öl tüzifa' I : 258, *āl-ta'ỉl* 'teli öllel' I : 271, II : 0549; 4. R. *ą̄al* 'Schaar, Haufen' I : 258, *oą̄l* '[nyíl-]csomó' II : 0549.

alä 'fedél, tető', *kwol-a.* 'háztető' | *aläŋ* 'fedeles' II : 610; l. *äl.*

ālä 'csaknem, majdnem' I : 225, II : 452, 454, 477, 535.

aläm, äläm 'íme, hiszen, lám' I : 270, II : 469, 484.

ālėm pāl 'tulsó oldal' II : 436, 522, 557.

ālenti 'emelve visz' II : 469 | *āltenti* 'hord' II : 446 | *ālmi, oą̄lmi* 'emel' II : 521, *ną̄ŋχ-ā.* 'fölemel; meggyógyít' II : 589, *lili n. ā.* 'lelket fölemel, gyógyít' II : 0404, *tą̄rėm namä ālmitä* 'isten nevét magasz-

talja' II: 0183; *ālmeji: samä ā.* 'szemét fölemeli' II: 544; R. *ąllmäli* = *ālmėli* 'emel' II: 593; *ālėmχati: nąŋχ ā.* 'fölemelkedik' II: 559.

alėś 'halászszerszám', *vit sāt alśä* 'vízi hét szerszáma' | *alśiŋ χum* 'szerszámos ember' I: 0312—3.

ali ńąr 'az Ural felvidéki (északi) lánczolata' II: 0185 | *ālil* 'felülről (a folyót tekintve)' II: 492; l. *āl*[2].

ālimi 'ráér, ideje van vmihez' II: 587.

āln 'czompó' ('cyprinus tinca') II: 600.

ālpėl 'korán, reggel' II: 625.

R. *altn* 'arany'; l. *ąltėn.*

aľiŋ vit 'tiszta, friss, ragyogó víz' II: 0522, 568, 599; Pót. II: 605.

āmėrtėli 'fölmer, fölvet' II: 495.

āmėś, ąmiś, oąmėlėś 'találós mese' I: 040.

amki 'én magam' I: 222—3.

āmp, oąmp, ąmp, ämp, ämp 'eb' II: 322, *āmp jąrėn* 'kutya szamojéd' II: 0712, *oąmp-jern'-nąn-pöu!* (szitokszó) II: 518—9.

āmpėr 'hambár' I: 210.

An-jä paul (hn. a Szoszva mellett) II: 0320.

ānä, āni 'csésze, tányér' I: 216.

ānkėskė 'öreg asszony' I: 287.

Ankobo 'újhold ünnepe' (Georgi) = *jōŋk'ėp* 'hold' I: 0153, II: 0425.

ań 1. 'most': R. *äńt* 'íme most' II: 538; *ań-ąs* 'most pedig' I: 205, *ań-pėl* 'most is' II: 488, *ań voss* 'most pedig' I: 205; 2. 'az' (mutató névmás) I: 212, *ań kuľ!* 'az az ördög!' (szitokszó) I: 195, *ańmaneŋ* 'ama valamely' II: 482, *ań mōläl* 'a minap' II: 483, *ań-mōnt* 'íme talán' II: 462, 'előbbi' II: 487, *äń tōrėmt* 'most, ebben az időben' I: 0283, *ań-ut* 'az a micsoda' I: 195.

āńä 'rakás' I: 261, *pors-ā.* 'szemétdomb' II: 474.

ańśėr 'vagyon, birtok' I: 257.

āńt, ąńt, ōńť 'szarv' II: 518, *mā-χar-ā., utś-ą.* 'mammutcsont' II: 0326—7; *āńt-jąut* 'szaruíjj' II: 0543, *āńt-märä* 'szaruból készült ütőbáb' II: 0513, 503, *āńt-ńāl* 'szarunyíl' II: 0546, *āńt-sąχari* 'szaruból készült bunkónyíl' II: 496 | *āńtiŋ χąr* 'szarvasbika, rénbika' I: 197, *āńtiŋ uj* 'szarvas állat' (áldozati rén) II: 0434.

āŋχä 'hófajd' II: 466, R. *ängä* II: 577.

āŋkėr: ā. taľėχpä uľäpśi 'terebélyes csúcsú czirbolyafenyves' II: 599.

āŋkw 'anya': *puχń'-ā.* 'köldökvágó asszony, bába' II: 568, *āŋkwä nōn!* 'anyja p... ája!' (káromkodás) I: 195.

āŋkwėl 'oszlop, czölöp' II: 620, *kēr-ā.* 'vas o.' I: 0311.

āŋkwäti 'szemlél, néz' I: 209, *āŋkwätāli* 'nézeget' II: 484.

aəl: nəm-ą. 'felső', *jąl-ą.* 'alsó' II: 511; l. *ąul.*

āpä, oąpä 'bölcső, hintab.' II: 060, 510, *āpä-kis* 'a nyírhéjbölcső alját erősítő hajlított fa' II: 558, *āpä-sit* 'a bölcsőnek elől levő hajlata' I: 269, *sąrni kispä ā.* 'aranyabroncsú b.', *ąln sitpä sitiŋ ā.* 'ezüst hajlatú hajlatos b.' I: 0329.

āpėr, oąpėr 'ügyesség, fortély' II: 091, *kāt-ā.*, *la'il-ā.* 'kézi ü., lábas ü.' II: 531, *nāri-ā.* 'kardbeli ü.' II: 450, *pupi' sāt ā.* 'bálvány hét ügyessége', *la'ilėy-ke s. ā.* 'lábbeli hét ügyesség' I: 0255—6; *āpėr toti* 'ügyeskedik' I: 254 | *āpėrli* 'ügyeskedik, igyekszik' I: 247, II: 0525, 0654.

apï', apïriś, R. *äbiriš, äburiš* 'unokaöcs' II: 481, 485, *apïkēt* II: 484; l. *äpė.*

apśi 'unokaöcs' II: 454.

āräś, ārėś 'tűzhely', *ā.-ńelm* 'láng' II: 534, 618, *ārėś, tąat-ā.* 'tűzhely' II: 534, *oąrėś, ąrėś* 'tűz' I: 274, II: 0243, 534; *oąrėś-šäm* 'szikra' II: 0237 | *oąršiŋ*, R. *äršing* 'tüzes' II: 534.

arï' 'fölös' I: 199, *arγän* 'nagyon, fölösen' II: 557 | *arïti* 'fölössé válik, fölösképen megmarad' I: 199, 209, 247, II: 471.

ark'ąχ 'halott árnya' I: 0203.

ārpi, oąrėp, oąrp, ąrp 'halászsövény, patakczége' I: 0358, 264, 548, II: 07.

ārt 1. 'kor, idő', *ti jui-pāl ārt* 'ezutáni időben' II: 498, 588, *takwsi pāl ārt* 'őszi táj ideje' I: 0286; 2. 'mód, lehetőség' II: 494, 597, *sāt ārt jąŋχeu* 'hétféle módon forgolódunk' II: 622, *ti kem ārt māχum* II: 436, *mońšėm ā.* 'szűkös mód, idő' II: 626 | *ārtiŋ jiw ārtä* 'módos fának módja' I: 0258 | *ārtėli* 'fontol, meggondol' II: 494; *ārtmi* 'sikerül, módja van' II: 586, 622, *taw χumlė vāssï ā.?!* 'mit lehet most már csinálni?!' II: 597.

as, äs 'lyuk' II: 469, 470; *as-pāl sat χansä* 'lyukfajta hét hímzés' II: 582, *as-pï'* 'lyukfi' I: 188, II: 475; *äs-ląltė* 'rüh' II: 0403 | *äspi: man-ä., manėr-ä.* 'micsoda?' I: 188; *äsėŋ ąγėm* 'himlő' II: 403.

Ās, Oąs 'Ob', *Aj-As, Aj-Äs* 'Kis-Ob' I: 276, R. *Ąass* 'Ob' II: 566; *Ās-ańšuχ, Oąs-a.* 'Obi-öreg' I: 0260, II: 0190, *Ās-ąjkä* id. I: 0100, *Ās-jaχ tąrėm* 'Obi nép istene' I: 0319, II: 0188, G. асъ яхъ торумъ I: 0319, II: 0188, *Ās-kort* (hn.) II: 0366, *Ās-kwoťl ąjkä* 'Obközépi öreg' II: 031, *Oąs-ōtėr* 'Obi-öreg' I: 0221, II: 516, I. Осётръ ua. II: 0190, *Oąs-ōtėr ańšuχ* 'Obi fejedelem öreg' (bálványistenség) II: 0170, 0189—90 (tárgy.), *Ās-taľėχ pïťi ąjkä* 'Obfő-fészekbeli öreg' II: 0188, *Ās-taľėχ tąrėm* 'Obfői isten' II: 013, 0188—9 (tárgy.), 0209, G. асъ толахъ торумъ I: 0319, II: 0188, *Ās tump* 'Obsziget' II: 535.

asraj 'ördög', *äsräiľ* 'sárkány' I: 091.

āsti 'ráér, ideje van vmihez' II: 587, *āstlaχti* 'elkészül' II: 487.

āś 'atya': *āś-ä* 'hé, atyus!' I: 228, *āśėm-χum* 'férfi-atyám' I: 256.

aśerėm 'hideg': *a. ńolp ńoliŋ χątėl* 'h. orrú orros nap' I: 0287, *a. ēlėm* 'hideg idő' I: 0296, *aśermän tēwė* 'eszi a hideg' (fázik) I: 194.

atä, oąťä, R. *ąatä!* 'nem!' II: 532, *ątä... ątä* 'sem... sem' II: 617.

ātėm, oątėm, oätėm 'ember; nép' I: 245.

ātil 'medveugrás' I: 195 | *ātîli, ātîlaχti* 'nagy lépésekkel ugrik' (medvéről); *ātîlaχti* 'hirtelen nekirohan' I: 195.

atėr (tąrėm) 'derült (ég v. időjárás)' II: 574.

ātiŋ uj 'hajas állat (ló)' II: 587.

atit χątėl 'péntek' II: 0423.

aťiŋ-ke 'ha máskép nem lehet' I: 262, II: 447.

R. *augn = awėŋ* 'sebes (víz)' II: 614.

aum 'betegség', *aumiŋ* 'beteg', *aumeltį* 'fáj'; l. *ayėm.*

G. аутья одыръ = *Aut-jā ātėr*; l. *qwėt.*

āwi 'ajtó', *sorńi śirkippä sāt ā.* 'aranysarkú hét ajtó' I: 0310; *ā.-jät* 'keresztlécz az ajtón' II: 451, *ā.-pāl* 'ajtó melletti szobarekesz' II: 498, *ā. pūsnė soľ* 'kilincs' II: 588, *ā.-sūnt pāl* 'ajtó melletti szobarekesz' I: 194, II: 481, *ā.-śirkip* 'ajtósarok' II: 472.

R. *qągun jegva* 'nénéd-asszony'; l. *ākw.*

R. *qaktä* 'nénje'; l. *ākw.*

R. *qal* 'Schaar, Haufen'; l. *āl.*

R. *Aass* 'Ob'; l. *Ās.*

R. *qatä!* 'nem!'; l. *atä.*

qyėm 'betegség' l. *ayėm.*

q'ît, ait, ājît 'rét, kaszáló' I: 276; Pót. I: 141.

qjtä 'folyónak v. tónak lefolyása; rét' I: 276, II: 543; Pót. I: 141.

qji: jol q. 'elalszik' II: 484.

qjγi 'kiált' II: 512.

qjkä 'öreg'; him állatokra alkalmazva: *tūlmaχ-q̄.* 'rozomákö.', *vōrt q̄lnė q̄.* 'medveö.', *sāli purn' uj q̄.* 'farkasö.' I: 186, II: 0148, 0305; *Ą.-śaχl* 'Öregember-bércz' (hegy neve) I: 184; II: 020.

qjmati, ojmati 'beleesik, sülyed' II: 547, *la'îl ojmatnė vāŋχä* 'láb megbotló (beleeső) gödör' II: 602, *kātėm jol-ojmats* 'kezem lecsúszott' II: 547; *qjmäti: jąlė q.* 'végez, elhagy' II: 519.

q̄kä minėm q̄kätur (b. é.) II: 562.

q̄l 'lábszár; ruhaalj; öl'; l. *āl.*

qlė-mät 'valami, valaminő'; l. *oqlė.*

q̄li 'él; van': *q̄lke* 'élvén' II: 462 | *q̄lmeji* 'letelepszik' I: 181 | *q̄ltul* 'jószág, gazdagság' I: 265.

R. *qllmäli = ālmėli* 'emel'; l. *ālenti.*

qln 'ezüst, ezüstpénz' II: 593, *śāli q.* 'tiszta ezüst', *mor q.* 'réz' ('hitvány e.') II: 589, *kami q.* 'rézpénz', *śopėr q̄.* 'ezüstp.', *sorni-q̄.* 'aranyp.' II: 561, *q̄. nēγi* 'pénzt köt (kendőbe a bálványnak)' II: 047, *Ą. sōsi, surin sōsi vaimėlėŋ nąi* 'Ezüst ribiszke, arany r. fortélyos (?) asszony' (név) II: 0167.

R. *qlln = jolėn* 'lent' I: 246.

q̄lp 'hős, vitéz' II: 0506, *q̄lp-ēri* 'vitézi ének' I: 039.

R. *qlt-bąbi* (rénszarvas alakú sziklabálvány) I: 0168, II: 0185.

q̄ltėn 'arany' II: 568, R. *qlten, qltn, altn* 'arany; ezüst' II: 584, 605, 614, 620.

q̄lti, ōlti 'told, bővít, gyarapít' I: 196, II: 526, 599, *lili q̄.* 'lelket told, gyógyít' II: 0405, 589 | *q̄ltγėli* 'csatol, hozzá-

told' I: 217, *ą̄ltχati* 1. 'hozzátoldódik, illeszkedik' II: 553; 2. 'falkává alakul, sereglik' I: 196 | *ą̄ltī'* 'madárfalka' I: 196; *ōltmėt* 'vagyon, gazdagság (gyarapodás)', *tēp-ō.* 'eleségben való g.', *mōl-ō.* 'árúban v. g.' II: 599, *ōltmėtėŋ* 'gyarapító', *tēp ō.*, *mol ō. k'ɵm* 'táplálékot, vagyont gy. férfiú' I: 0299.

ą̄l'ät: liliŋ ą̄. χasmiŋ kwol 'eleven színekkel ékesített ház' (Égatya laka) I: 0309.

ą̄l'ėp, ą̄l'p 'festék' II: 0523, 579, 586; l. *oąl'ėm.*

ą̄miś 'találós mese'; l. *āmėś.*

R. *ąmmer mä = ɵmɵ́r-mǟ* II: 0293.

ąmp 'eb'; l. *āmp.*

R. *ąnguä = oąŋkwä, ą̄ŋkwä* 'anyja' I: 248.

ą̄nip 'napa' II: 0733.

R. *ąnpoar* 'hambár' II: 537.

ą̄ntėr 'anyaméh' I: 245.

ą̄nti, ą̄ntīli: vit ą̄. 'a víz árad' I: 209, II: 616, *kwon ą̄.* 'kifut (az üstből)' I: 228.

ą̄ńī' 'nagynéne, az apánál ifjabb nagybátya neje' II: 535.

ą̄ńśi (ńaurėm) 'szül (gyermeket)' I: 204, 236, 288, II: 491; *kwän-äńši* 'szül' II: 521; Pót. I: 270.

ąŋtil 'borda' II: 470.

ąpą̄ 'ipa' II: 0314, 0733, *ą̄pa, ą̄pä, ōpa, ōpä* 'medve' I: 218, II: 0313 | *ą̄pl'ė, ą̄pl'ikwė* 'atyuska, apó, nagyapó, dédapó' I: 0281, 218, II: 0313; *ą̄päriś, ą̄pėriś, ōpäréś* 'apó, nagya., déda., üka.' I: 218, II: 0313.

ą̄r, oąr, ą̄r-pī' 'nagybátya részéről való atyafi' I: 252, II: 0573.

ąrąk'w, ąrąχ, ōrok' 'pálinka' II: 0470, 0738.

ąrą́šp, ą. k'ątėl 'karácsony' II: 0424.

ą̄rėm, oąrėm 'idő' I: 270, II: 464, 534: *oąrėmtė* 'vminek idejében' II: 534, *ton-ą̄rėmt* 'abban az időben' II: 509; R. *ąrmtä = oąrėmtė* 'vlminek idejében' II: 534.

ąrp 'patakczége'; l. *ārpi.*

ąs 'felület, felszín, külszín, külső' I: 205, 210, II: 566, *ąsä vātal* 'ismeretlen, színe nem látott' I: 284, *kit ąsnė pats* 'kétszínűvé vált; dühös lett' I: 235; *vit-ąs* 'a víz felszíne' II: 605 | *ąstal* 1. 'halovány' I: 210; 2. 'csendes, nyugodt, zajtalan' I: 210, 252, II: 554; 3. 'gyönge, tehetetlen' II: 443 | *ąssam* 'gyönge, tehetetlen' II: 443.

ąs 'ész, okosság' I: 252, *ąspoŋk* 'okos fejű' I: 0300 | *ąstal pats* 'eszét vesztette' I: 252.

ą̄s 'még, ismét' I: 212, *ą̄s jąmės ūlėm!* 'továbbra is jó életet!' II: 0680, *ą̄s ul am?!* 'hát hogyne én?!' II: 476, *naŋ-ąs* 'hát te!' I: 212.

ąsė 'csak, pusztán' II: 513; l. *ąs* 'felület'.

ąsiŋ, osiŋ 'vastag, sűrű' II: 489, *ąsėŋ l'ą̄m-uj* 'sűrű szunyog [raj]' I: 255; *osit, ąšt* 'vastagságú' II: 544, *akw' ositėl* 'szüntelenül (egy vastagságnyira)' II: 450.

ąsmä 'párna' II: 516.

ą̄śėχ 'kedves' II: 622.

ąśmar, ośmar 'fogás, ravaszság, ügyeskedés; tréfa' | *ośmarli* 'fogásokkal ügyeskedik' I:

284, II: 077, 090, 0386, 0525, 0539, 450.

ąśśä-lē'ipä, ąsjä-lipä, ąsγ́ė-lip, ąśśi-lip 'gyík' ('vékonyfarkú') II: 0323, *ośśä-le'ipä* ua. I: 219.

ą̄śtėr 'ostor' II: 066, 085.

ą̄śti 'haragszik' II: 463.

R. *ątä . . . ątä* 'sem . . . sem'; l. *atä*.

ą̄tėr, ōtėr 1. 'fejedelem' II: 0507, *jōŋk'ėp ōträi vəntės* 'a hold fejedelemmé lett' (megtelt) II: 0222; 2. 'bálvány' II: 056; 3. a 'Világügyelő férfiú' jelzése (= *Sorńi-ą̄tėr*) I: 0106, 0249, 0319, 0420, II: 038, 053, 0122—3, 540, 558; R. *Ąter ne vinne mąit* 'A Fejedelem nőszerzésének regéje' II: 540.

ą̄ti jurt 'kedves (éjjeli) társ (feleség)' I: 048, 0293, 0296, II: 0752 (tárgy.), 444, 523, 527.

ąuχėr, ąuχėr! (a *mēŋkw* ordításának szava) II: 0250, *oγur!* ua. II: 026—7, R. *ogor, ogor!* G. охуръ, охуръ! ua. II: 0250, *Ąuχėr-jā*, G. охуръ-я (a Szoszva középrészének mellékfolyója) II: 021, 026 (tárgy.), 0250, R. *Ogor-sunt* (az *Ąuχėr-jā* torkolata) II: 0250.

ąul 1. 'vég, végzet, baj' I: 271—2 (tárgy.), II: 439, 552; 2. 'táj' II: 477; *ērγ'-ąul saw* 'énekbe illő (!) szükség', *mōjt-ą. vōś* 'regébe i. inség' II: 626, *l'ūś-ą., -pojk ą.* II: 589; Pót. I: 270; l. *aəl*.

ąulaχ, ąulėχ 'jegeskacsa, anas hiemalis' II: 093, 588.

ąum 'betegség', *ąumiŋ* 'beteg', *ąumėlti* 'fáj'; l. *aγėm*.

ąut 'földfok'; l. *ąwėt*.

ąutä 'kopja' II: 0548.

ąw, ąu 'a víz sebje, folyása' | *ąwėŋ* 'sebes (víz)' II: 614, *ąwėŋ mā* 'gyors folyású hely (a folyóban)' II: 475; *ąumäŋ: vit ą.* 'víz folyta' II: 587—8, *ąumiŋ: sąrni ą.* 'aranynyal folyó (csillogó)' I: 197 | *ąumli, ąumlāli: ńār āχwtėsi' ēlä ąumlālėm* 'kopár kővé változik (ömlik) el' II: 0144, 0649.

ąwėt, ąut, ąwėt-ńol 'hirtelen aláereszkedő hegyes, erdős földfok' II: 0565, 0585; *Ąut-jā ą̄tėr* '*Ąut*-folyóvidéki fejedelem' (bálvány) II: 0188, 0208—9 (tárgy.), G. аутя одыръ I: 0319, II: 0208.

R. *bąbi* = *pupi'* 'bálvány' I: 0225, II: 0185, 617.

чахлъ = *śaχl* 1. 'hegycsúcs' II: 0133; 2. *čąχl sailánt* 'viharfelhő villámlik' I: 0289, I. Чёхоль-Вонзи (= *Śaχl-āńś* 'Vihar-öreg') I: 0321; l. *śaχl*.

I. Чанга-еква (= сянга, *sąŋk* 'fekete kacsa' + *jēkwä* 'asszony') II: 0180.

čara 'halászmadár' II: 0320.

cąrtą 'gyertya' I: 0304.

čǟχėltąp 'harmonika' I: 033.

čitvérėχ 'csütörtök' II: 0423.

Чохрынь ойка; l. *Śoχriŋ ą̄jkä*.

čōl 'ősz (canus)' I: 237 | *čōlėŋ äńśuχ* 'ősz öreg' I: 0289.

čō̄š 'farkas'; l. *śē̄ś*.

čüśąχ 'himlő' II: 0403.

-ä! (hívó szócska, pl. *āś-ä* 'hé, atyus!', *nēt ä* 'hé, asszonyok!') I: 228.

R. *äbiriš, äburiš* 'unokaöcs'; l. *api'*.

äčäl 'halál' I. 091, 0185.
R. *ägitanškva* = *akit-ańśukwė* 'bácsikája'; l. *aki*.
äγ́nėŋ 'állas'; l. *ä'in*.
ā̆χ 'napa' II: 0733.
R. *äimąnt, äimänt* 1. 'imént, előbbi', 2. 'ime talán' II: 462, 487, 532.
ä'in 'áll': *sun-ä*. 'a szán előrészének görbülete' I: 238, *jūntėp äγnä* 'a pánczélruha álla' II: 0551 | *äγ́nėŋ jūntėp* 'állas pánczélruha' I: 254.
äit 'folyónak v. tónak lefolyása' I: 276; l. *ą'it*.
ā̆k 'ipa' II: 0733.
äkw' 'egy', R. *äkmät* = *äk mōt* 'egy helyt' II: 486; *äkw'-mätśit*, R. *äkmätśitä* 'valamikor, egyszer' II: 464, 482; *äkwėps* 'egyszerre, gyorsan' I: 287; Pót. I: 287; l. *akw'*.
[1]*äl* 'fedél, tető', *kwäl-äl* 'háztető' II: 514, 610 | R. *äling, äleng* 'fedeles, tetős' II: 610; l. *alä*.
R. [2]*Äl jégva anśuh* 'felvidéki asszony s öreg ember' (a Vizsaj-fői szent Uralbércz neve) II: 615; *ällä, äläl'* 'a folyón fölfelé' II: 508; l. *ali*.
äli: *jąl-älwėsėm* 'megsebesítettek engem' II: 521 | *äléśli* 'vadászgat' I: 253; *älkäti, älk'ati* 'verekszik' II: 517, 519 | *älės* 'jávorlövésre szolgáló csapda' II: 0224.
äläm 'íme, hiszen, lám'; l. *aläm*.
ā̆ls, äls 'gönczölszekér, jávorcsillag' ('vadászati zsákmány') I: 0369, II: 0224, R. *äls-bąbi* 'kőjávor' (bálvány) Pót. II: 0185; l. *äli*.
äli: *tūp-näl ä*. 'evezőtől (miatt)' II: 515.
R. *ällmaling, ällmäling* II: 482.
äl' 'elő, elüllevő', *äl'nė* 'előre' II: 599, *älnė jälėm* '(vki) előtt járó' I: 0324.
R. *äl' (äl) uit', äl'ing u.* 'tiszta, eleven víz' II: 568, 584, 609; Pót. II: 605; l. *al'iŋ*.
äl'-män 'valaminő' II: 482.
ā̆mp, ämp 'eb'; l. *āmp*.
ā̆n 'hálóabroncs' II: 571.
Än-jā̆ poul (falu a Konda alvidékén) II: 0173.
R. *ängä* 'hófajd'; l. *āŋχä*.
äń tōrėmt 'most', R. *äńt* 'ime most'; l. *ań*.
Äńėŋ jā̆ (folyó a Pelimka forrásvidékén) II: 0128, 0181, *Äńiŋ-jā̆ sāt pū*, R. *Eńing já sát pi* 'Az *Ä. jā̆*[-vidéki] hét fiú' (bálványistenség) II: 0128, 0181 (tárgy.), *Äńiŋ uš*, R. *Eńinguos* (helynév a Pelimka forrásvidékén) II: 0128, 0181, 0558.
äńši: *kwän-ä*. 'szül'; l. *ąńśi*.
ā̆p, äp 'pára' I: 0178.
äpė, R. *äpüi* 'unokaöcs' II: 481, 485; l. *api'*.
ā̆rėš, tąat-ā̆. 'tűzhely'; R. *äršing* 'tüzes'; l. *āräś*.
ärili 'megemlékezik' II: 598.
äs 'lyuk'; l. *as*.
ā̆senti 'remél' I: 288.
äsräil' 'sárkány'; l. *asraj*.
Ätėm-jā̆ (folyó a Pelimka forrásvidékén) II: 0181.
R. *äter, ätr* 'derült (ég)' II: 574.
ätėśli 'gyűjtöget, szedeget' I: 253.
ätmėn 'ötven' (= *ätpėn*) II: 510, 504.

ēkwä, jēkwä 'feleség, asszony' II: 0753, *ē*. állatnevekre alkalmazva I: 187, II: 0305; *ēkwäi'-ąjkäi'* 'egy asszony s

egy ember' I: 176, 0282; *Ekwä-pī̆* 'Asszonyfi' (a Világügyelő férfiú egyik neve) II: 09, 480; *Ekwä-pī̆' pīriś* 'Asszony-fia fiúcska' (u. a.) II: 471, 480, 038—9, 041, 053, (tárgy.) 070; (Krisztusra alkalmazva) II: 049; G. эгва пырысь (*Ekwä-pīriś* 'Asszony fiacskája') I: 0319, R. *Egva piriś mait* az 'Asszonyfiúcskának' regéje I: 017 | R. *Iégva pipiiriś majt* 'Asszony fia fiúcska regéje' II: 074, 540; *Ekwä-śaχl* 'Asszonybércz' (hegynév) I: 184, II: 20.

ekwoj! 'ugyan' (?) I: 287.

el 'év' I: 246.

el, il 'elő': *el-mē, el śoqr* 'távoli vidék' II: 510, *el-poql* 'elő': *k'ōntet el-poqlnē* 'a hadak elé' II: 516; *ēlt* 'elől, vminek előtte' II: 514, *iltä-poqlät* 'előtte' II: 505, *ilä, ilä̆l'* 'előre' II: 485 | *ēlniŋ* 'előbb' II: 446; *ēlnūw, ilänu*, R. *jillnqu* 'előbbre, távolabb' II: 482 | *il-jēränt* 'átkoz' II: 0413, *ēl-vāri* '(az istenségnek) elajánl, odaigér' II: 0419, *ēlä ūrmĭtaχti* 'fentartja magát' (pl. a hóbottal, hogy be ne süllyedjen a hóba) II: 557.

ēlem, ilem, jēlem 'időjárás, levegő', *aśerem ē.* 'hideg i.', *ľul' i.* I: 0296, II: 523, *Jēlem* 'Égatya' (*Tōrem* párhuzama) I: 0296; *ēlem-χqlēs, ē.-k'olēs, ilem-k'qls*, R. *ilmkals* 'ember' I: 0187, 0296, II: 504, 528, *ē.-χ. jisiŋ tqrem* 'ember korabeli világ' I: 0203, *ē.-χ. nqŋχ-ālmem χum* 'Az embert megmentő (fölemelő) férfiú' (bálványnév) II: 0122.

elem 'gyalom' I: 264.

Eljē-ańšuχ 'Illés-öreg' (I. próféta) I: 0246, II: 0216; *Eljēn-k'otel* 'Illés napja' II: 0424.

ēlmi 'éle vminek', *pāŋχ ēlmit* 'a gomba karimája' II: 558.

ēľäŋ (b. é.) II: 526, *ē. ńqr* II: 0522, 568.

ēľem, īlem, jilem 'enyv' II: 0543.

eľpēl 'új'; l. *jelpēl*.

ēntχati, īntk'ati 'fölteszi magára övét' II: 485 | *ēntēp* 'körülfogó kötelék; öv' I: 234, *Ēntēp-aul jä* 'Övvégi folyó' II: 027.

ēŋkaj 'szolgáló' II: 0533, *ēŋkaj-χūś* 'szolganő és szolga' I: 176.

ēra 'örökre' II: 513.

ērēpti 'szeret' II: 592.

ēri 'kell; vmire alkalmas' I: 261.

ēriŋ 'valószínűleg, talán' I: 194.

ērī', jēri 'ének' I: 036, (etymologiája) II: 0497; *ē.* és *mōjt* 'rege' párhuzamos szólásokban I: 037, *ań ērŋä ti, ań mōjtä ti* 'éneke ím ez, regéje ím ez' (mesevégi szólás) I: 037; *ērī' ēlä mini, mōjt e. m.* 'az ének tovább folytatódik, a rege t. f.' I: 189; *ērī' toti* 'előbbre viszi az éneket' I: 189, II: 439, *ērī' totuŋkwē, mōjt t.* II: 083, *ērī' totnē (toti) ērŋ' qter* 'énekvivő énekbeli fejedelem' II: 0125, 503, R. *jēri toχti jeri qter* 'énekvivő énekfejedelem' II: 0125, 503 | *ērŋ'-qul jänī' saw, mōjt-q. j. s.* 'énekbe illő, regébe i. nagy inség' I: 030, *ērī'-χum* 'ének embere' I: 199, II: 471, *ērī'-jis* 'énekbeli kor', *ē. j. χum* 'ének korabeli ember' I: 0203, 0207, II:

443, 600, *ē. j. χ.*, *mōjt j. χ.* 'é. k. e., rege k. e.' II: 557; *ērī'-kāsiŋ k. kwol, mōjt-k. k. kw.* 'énekkel vigasságos v. ház, regével v. v. h.' I: 033, *ērχéné* v. *ērī'-lātiŋ* 'énekbeli szó, ének-műszó' I: 048, II: 495, 503, 561; *ērī'-sąw* 'énekszó' II: 0353, R *jéri sétšn, mąit s.* 'nótafa' I: 034—6, *ērī'-sup* 'kis ének' I: 255.

ērt '-kor, időben' II: 607, *tą-ē.* 'néha', *mośē.* 'rövid idő alatt' II: 498.

ērtém, ērttém 'mintha' II: 439, 483.

R. *értn, ertn* = *-ērt* '-kor, idejében' I: 224, 273.

ērwésti 'kikérdez' II: 513.

ēssémawés 'elszégyelte magát', R. *jésemąus* II: 528, 537.

ēsérmä 'szégyen': *tąrém jänī' ēsérmän pati* 'ég nagyságú szégyenbe esik', *paul j., ūs j. ē.* 'falu n., város n. sz.' I: 0284.

ētä, R. *ietä* 'éjjel' II: 528, *ētä-χątélä, ītī-χątél* 'éjjel-nappal' I: 177, II: 471; *jét* 'est' II: 485 | *ēt-pos* 'hold' II: 0222, *ē.-p. χuľīli* 'a holdvilág fölmerül' I: 201; *Ēt-pos ājkä, Ēt-pos āγi* 'Holdvilág-öreg, H. v. leány' (tárgy.) II: 0221—3, *Ēt-p. ą.* I: 0338, 193, II: 087, *Ēt-p. ą.-āγi* II: 0100 | *ētīmi: tąrém ē.* 'esteledik' I: 0283.

R. *étentelti, étntelti* (b. é.) II: 583.

ētχélawé: simä ē. 'éhezik' I: 212, 236.

ėlti 'vonszol' II: 520.

ės-kʻwąr 'halott árnya' I: 0203; l. *is.*

ėsi 'leszáll, leül' I: 290, *ėsėpi* 'hirtelen leszáll' II: 514.

R. *gépl=kēpėl* 'ruhaszárny' II: 572.

χaγiji 'kiált' II: 442.

χajrėn, kʻajrėn 'kedves, szeretett' (< tat. *kairan*) II: 622.

χajti 'fut': *χumné χ.* 'férjhez megy', *χajtné āγi* 'menyasszony' II: 0713 | *χajtėmli* 'hirtelen fut' II: 534, *χajtlītäpi* 'hozzáfut' II: 481—2, *χajtīti* 'futkos' II: 480 || *χajtä, kʻąitä, χ.-χum, kʻąitä-kʻum* 'futár, követ; leánykérő' I: 0323, 247, II: 0697, 621—2, *χajtänē* 'leánykérő nő' II: 0726, *χajtä-mām* 'leánykérő vendégek' II: 0726, *tąwlėŋ-pąal tąwlėŋ χ.* 'szárnyas fajta szárnyas követ' (istenek hírvivője) I: 0323 | *χajtėli* 'a nőár tárgyában alkudozva egyik féltől a másikhoz jár, leánykérőben jár, hősöl', *χajtėlaχti* 'házasodik' II: 0697, 0714.

χal, kʻąl 'köz': *χal sēli* 'közt szerez, megközelít' II: 622—3, *kit χal pattuwés* 'két közbe ejtetett; megbolondult, megvadult' I: 235, II: 444, *täkw kʻąlėtät* 'maga magában' II: 512; *Xal-paul* (felsőszoszvai falu) II: 589, 040.

P. *chalas* 'temető' I: 0149; l. *χąli.*

χalīpi 'hasad', *χalīli* 'hasadozik', *χalti* 'hasít' II: 571, *χaltėli* 'hasít' II: 449, *χaltėlaχti: lakwä χ.* 'szétágazik, szétterül' II: 623.

χaleuw, χalleuw 'halászmadár' II: 0320, 446, *Xaleuw* (ebnév) I: 221.

k'als 'ember'; l. *χąlės, ēlėm-χ.*
χāl' 'nyírfa': *χāl-pī'* 'ny. fiatalja' II: 567; *Xāl'-ūs, Xāl'p-ūs, Xal'p-ūs* 'Berjozov (Березовъ) város' I: 0166, II: 0339, 437, *K'ēl'p-jiw ūs* (u. a.) I: 0166, II: 0339.
χal' 'jel, nyom' II: 463.
χal' 'nesz, hang': *k'altal* 'hallgatag, nesztelen' II: 463.
χal'ėm 'mámor' | *χal'miŋ* 'mámoros' I: 251, *χal'ėmli* 'neki hevül, buzdul' I: 251.
χali lą̄ŋχ 'gyorsan járó út' II: 624.
χal'tėmti 'tol, beledug' I: 258.
χani 1. 'ragad, tapad' I: 234, II: 436—7; 2. 'akad, jut' II: 496, *la'ilä χantal* 'lábának érinthetetlen' 1: 277 | *χanuji* 'ragad' II: 475.
χansi 'ír, fest, rajzol': *χasmiŋ: liliŋ ą̄l'ät χ. kwol* 'eleven színekkel ékesített ház' I: 0309, 0310 | *χansėsaχti* 'hímez; díszmintát készít állatbőrön, mintázva metsz' II: 571, 582 | *χansä*, R. *kąnža, kąnže* 'hímzés, rajz' I: 201, II: 571, R. *kąnže jäχti* (v. *sąχtung*) *kąńing kättri* 'a nők szabó kése, melylyel az állatbőrökön mintákat metszenek' II: 571; Pót. II: 571; *χansäŋ*, R. *kąnzsą* 'nőstény fajd' II: 0137, *k'anš k'ą̄l'ėm* 'nőstény fajd' II: 0137.
χāŋχei 'sás' II: 623.
χāŋγi, k'āŋg'i, k'ėŋg'i 1. 'hág, fölhág' II: 568; 2. 'fölhág' (a hal, midőn a tengerből a folyókba úszik) II: 523 | *χāŋγti, χāχti*, R. *käχti (kangti)* 'fölhágat, fölemel' II: 568 | *χāŋγältėp* 'hágcsó', *sāt nakpä ą̄ln χ.* 'hét fokú ezüst h.' (mely égből földre visz) I: 0328, *χāŋγėltėp-näk* 'lépcsőfok' II: 620.
Xaŋlä (folyó és falu neve a Szoszva középtáján) I: 0379, 224, *X.-sām, X.-s. paul* (falu neve u. o.) II: 030, 0426, 0558.
χāp 'hajó, ladik': *sarän χ.* 'födeles bárka' II: 463, *χāp-χūr* 'a ladik oldalainak tetejéhez erősített deszkák' II: 0612, *χāp-ma'ir* 'a ladik fenekén alkalmazott ívfák' II: 447, *χāp-pąsėm* 'a ladik fara, kormánya' II: 549.
χāpγä-jiw 'nyárfa' II: 0612.
χar: tārėm-χ. 'égbolt', *mā-χ.* 'földfelület' I: 0284.
χār, k'ėr, R. *kär* 'hím állat, ménló, csődör; bika' II: 505, 518, 590, *mā χ.* 'mammut' II: 0326, 473, *χār-pī'* 'csődörcsikó' II: 570.
χarä 'gyér' II: 436, *χ. mā* 'tiszta, fátlan tér' I: 249. *χ. ńol* 'erdőtől tiszta földfok' II: 502, *χ. vit* 'széles, tiszta víz' II: 452.
χariŋ sās 'téli, vörös nyírhéj' II: 446.
Xāriŋ-puniŋ paul (falu a Szinja forrástáján) II: 0209.
χarp-sūw jiw 'a hótalphoz tartozó hóbot' II: 0555.
χartχai 'húzódik, vonul' II: 449.
χas 'villaszerű elágazás', *χasiŋ* 'villaszerűen elágazó' II: 578.
χasäp 'szúnyog ellen való vászonmennyezet, hálósátor' I: 218—9, II: 0742, *χasäp sajiŋ pāl* 'kárpit mögötti (nőknek való) szobarekesz' I: 194, II: 0750, 0751.
χāsi 'ért, tud': *k'ąšėp-k'ąr* 'tudós, javas', *k'ąšp äitäm* id.

II : 0356, *k'ašγėn!* 'tudd!' II : 510 | *χasχati* 'fölismerszik' II : 0627.
χasli, χassi 'moh, penész' II : 576, *χasli-sąw* 'moharétege (a földnek)' I : 0389 | *χasliγ mā* 'mohos hely' I : 176; *χasliti* 'mohosodik' II : 442.
χassėmti 'megránt' II : 545, *jānteuw χ.* '(az íjj idegét) megrántja' II : 0544.
χasĭli : jānteuw patnė suj Numi-Tąrėm jäγännė nąγχ-χ. 'az íjj-ideg visszapattanásának zaja N. T. atyjukhoz fölnyúlik (fölhangzik)' I : 0290.
χasĭpi 'szétszakad' II : 555.
χaśli (a medve haragvó hangjának jelzése) I : 211.
χaśśenti 'pengeti (a húrt)' II : 0622.
χatań, katań 'tatár' II : 0176, 561.
k'atėl 'nap'; l. *χątėl.*
Xąχaγ-paul (falu neve a Szoszva középtáján) II : 09.
k'ąitä, k'. k'um 'futár, követ; leánykérő'; l. *χajtä.*
χąj, k'ōj, päγk-k'. 'hosszú haj, üstök' II : 0590, 472; *χąjiγ ruś* 'üstökös orosz' II : 072, 0519, 0590, 472.
χąjėχ, k'ąjėχ, k'ąjiχ 'halászmadár' II : 0320.
χąji 'jut, ér vhová' I : 263, II : 626 | *χąjiltāli* 'érintget' II : 584.
χąjilt '-ként, módjára' II : 437, *χąjiltėl* (= *χąjtėl*) '-ként, -képen' I : 276; *χąjtėlėn* 'te módodra' = R. *kaiχtlen* II : 503.
χąjti 'betegeskedik', *χąjtėl* 'betegség'; l. *χojti.*
k'ąl 'köz'; l. *χal.*
χąjti, k'wąjti 'betegeskedik', *χąjtėl* 'betegség'; l. *χojti.*
k'ąłėl-aum 'forró láz' II : 0403.
χąlėmti 'elcsúszik' II : 474.
χąlγėlāli 'siklik, csúszik' II : 444, *nąmtä χ.* 'bosszuja csillapul' II : 0631, 0680.
χąli, k'ąli, k'ōli 'meghal, elpusztul' I : 0184, *χąlėm vit, k'ōlėm wüt* 'holt, bűzhödt víz' II : 609, *χąltal (vit)* 'meg nem halt, eleven (víz)' II : 584; *χąlnė pasėn, ūsnė pasėn joχtėm* 'haló korig, múló korig jutott' I : 0184 | *χąlä, k'ąlą* 'holttest, tetem' I : 0188, II : 561; *χąlä-jiw, k'olėm-k'ar jiw* 'koporsó' I : 0193; *k'ōlä k'ąmėl!* (szitokszó) I : 0216—7, *χąlämā, χąläγ mā* 'halottak világa, halottas ország' I : 0213—4, 0355, 0361, 237; *χąlä-vās* 'vőcsök' I : 0214; *k'ąlą-voŋγą* 'sír' I : 0196; *χąläγ ta'ĭl* (b. é.) II : 561; *χąläśi, k'ąläś* 'temető' I : 0195 (P. *chalas* I : 0149, Georgi *Kalassa* I : 0155) | *χąlės* 'ember' : *k'als, k'ąls, k'ąląs, k'ōlės* I : 0296, l. *ėlėm-χąlės; k'ōlės iltėptėp* 'orvos' II : 0404.
χąli, k'wąli 'megszünik, elvész, eltünik' I : 209, *χot-χ.* 'elvész, eltűnik (húsa, zsírja)' II : 557, *sajtä χąlės* 'elveszett eszmélete' I : 214, *jąlė k.* 'kopik' II : 512 | *k'wąltal* 'el nem múló, ki nem fogyó', *k'w. tėpėγ, k'w. molėγ, k'w. oχśėγ k'om* 'ételből, vagyonból, pénzből ki nem f. férfiú' I : 0299 | *χōlti* 'fogyaszt, pusztít' I : 0184; Pót. I : 0184.
χąlmaχ 'kalmuk' II : 0177, 561.
χąmaliγ mā 'zsombékos hely' I : 176.
χąmäs 'zsombék' I : 0286.

χąmėl, χ. mā 1. 'alvilág, pokol' I: 0216, 287, *χ. mān totäln!* 'vidd a pokolba!' I: 0216, *χąmėl ruś!* 'pokolba való muszka!' I: 0216, *χąmėl utpi!* (szitokszó) I: 0216; 2. *k'ąmėl* 'sír' I: 0196, 0216, 287; *k'amėl-jū* 'koporsó' I: 0193, *k'ōlä k'ąmėl!* (szitokszó) I: 0216—7.

χąmi 'arcczal lefelé, hasra (pl. fekszik)' I: 284, II: 535, *χ. tārmatėstä* 'leeresztette (fejét)' I: 233 | *χąmiti: jol-χ.* 'szádjával lefelé borít' II: 466; *χąmitaχti* 'ráborul' I: 284.

χąmlėχ, k'ąmlėχ 'bogár' I: 0220, 203, II: 0323, *sąrniŋ sispä sāt χ.* 'aranyos hátú hét b.' I: 0219, 0383, R. *kąmląh ker* (kis vízi féreg neve) II: 0324.

χąmśi 'ostor', *jelpiŋ χ.* 'szent o.' I: 0266, II: 066.

χąn: sąrni χ. 'czár' I: 0292.

χąnal, R. *kunält* 'egykor, valaha' II: 538.

χąnt, k'ąnt, k'ōnt 'had' II: 0599, *χ. lāpilāli* 'a had fölkerekedik' II: 491; *χ.-ērī* 'hadi ének, hősé.' I: 038, II: 0238, 0505, *χąnt-χąp*, o. *χąntėŋ χąp* 'hadi hajó' II: 0161, 0612, 524, *χ.-lēnt* 'háború zaja' II: 506, *χ.-puŋk* 'hadfő' II: 0600, *χ.-rąχ* 'hadi kiáltás' II: 0610, *Χąnt-tąrėm ąjkä* 'Hadistenöreg' II: 0128, 0135—49 (tárgy.), 494, *χąnt-tērėn* 'háború' II: 0238 | *χąntlim jis* 'hadakozó kor' I: 0318; *χąntlaχtnė jis* (u. a.) II: 600, *χąntlaχtnė ērī* 'hadakozó ének, hősé.' II: 0238, R. *kantlahten jeri* 'hadakozó ének' II: 457, *χąntlaχtėmērī* 'hadakozó ének' II: 498.

χąnti, k'ōnti 1. 'észrevesz, lát' II: 470; 2. 'talál, osztályrészül nyer' II: 601 | *χąntėli* 'hall, hallgat; engedelmeskedik' I: 257, II: 470; *χąntilmiŋ* 'néző, figyelmes' I: 0294; *k'ōntk'ėtsei: äkwän k'.* 'együvé jöttek, találkoztak' II: 518.

χąńiŋ, k'ōńiŋ 'ívelten görbe' II: 571.

k'ąŋk'ą, k'ąŋk'ė 'át, által, keresztül' I: 290, II: 519.

χąpi: puŋk-χ. 'koponya' II: 546.

χąpėn, χul-χ. 'halhólyag' I: 280.

χąpt 'herélt rénszarvas' II: 0617.

k'ąr 'holmi, valami' II: 483.

χąräm 'ékesség' I: 196.

χąrėŋ 'osztják' II: 536, *χąriŋ lätiŋ* 'osztják szó' II: 436; *Χąrėŋ-paul, Χąrėm-p.* I: 237, II: 445, 536, 540, *Lui Χąrėmpaul* (falu a Szigva felvidékén) I: 175.

χąriŋ jiw 'dúczalkotmány a síron' I: 0196.

k'ąrri: nuŋk-k'. 'fölzúg' (az égbe az íjjideg zengése) I: 0290.

χąrs-χąrs, k'ors-k'ors, k'ors-uj 'harismadár' I: 0301.

χąrsäti: pal-χ. 'szétfeszül, szétesik' II: 597.

χąrtχėn, k'ortk'än 'ölyv' II: 0310, 512.

χąsä, k'wąšė 'sokáig, hosszú ideig' értelemben I: 248; *χąsit: nan χąsitäntėl* 'a te segedelmeddel' II: 0486, *k'wąštėl: tėn ōlnätėn k'.* 'a meddig éltek' I: 287.

Χąsiląχ-paul, R. *Kasląch* (a Felső-Szigva vidékén) II: 0155, 0275, 440.

χą̄slėχ, k'wąšlėχ, R. *kuąšląχ* 'horgos nyíl' I : 250.
χąsnä, k'ąsnä 'rugékony fa' I : 280, II : 0542, 439.
χąssuj, k'ąššei̯, k'osŕi 'hangya' II : 511.
k'ąšėp k'ąr 'tudós, javas'; l. *χāsi*.
χąši, χąši (b. é.) II : 440.
k'ąšši : päŋk k'. 'főt hajt'; l. *χosŕi*.
χą̄täŋ, k'wątėŋ, k'utą́ŋ 'hattyú' II : 0319.
χą̄tėl, k'ą̄tėl, k'ōtėl, k'otėl, k'atėl 'nap' II : 0218, *χ. nē'ilenti* 'a nap feljön' II : 463, *χ. pokapi* 'a nap fölkel, előjön, kisugárzik' I : 201, II : 0114, *k'ą̄tėl tak'l'a-pask'a nuŋ-mäštil* 'a nap felöltötte a süveget s kesztyűt' (sugarakat szór) I : 194, II : 0114 | a hét napjainak nevei II : 0423; *k'otėlätėl* 'naponként' I : 287 | *jelpiŋ χą̄tėl* 'ünnep', *χątit χą̄tėl* 'szombat' II : 0424, *ląptė-k'otėl* 'pünkösd' II : 0424; *Xą̄tėl ēkwä* 'Napasszony' I : 0338, 194, II : 088, (tárgy.) 0217, *Xą̄tėl-ēkwä-āγi* 'Napasszony leánya' II : 0100, (tárgy.) 0217, *χ.-χansäp* 'naphímes' I : 201, *χ.-kāt* 'napsugár-kéve' I : 194, II : 0114—5, 589, 595, *k'otėl-mätnė* 'napnyugta' II : 520, *χ.-rēγiŋ* 'naphevű, nappal szemben levő (pl. erdőrész)' I : 212, *Xą̄tėl-rēγiŋ, ēt-pos r. jelpiŋ sirej* 'Naphevű, holdhevű szent kard' (fejedelem neve) I : 0231, II : 0195, *χ.-sa'i* 'napsugár' I : 0285, 201, II : 0114—5, 0218, 525, *k'ōtėl-tərėŋ* 'szürkület, reghajnal' II : 0231 | *χą̄tli, k'ōtli, χą̄tlāli, tą̄rėm χ.* 'nappalodik, fölkel a nap' II : 0114, 628, *χą̄täli* 'nappalodik': *Numi-Tą̄rėm āśėm ti χ.* 'Felső-Ég atyám ím n.' I : 0285, *χą̄tėlti, ną̄ŋχ χ.* 'nap gyanánt földerít; nappalt derít' II : 0114, 559.
χątpä : ąumiŋ χ. 'a ki beteg', *nē χ.* 'nő valaki' II : 590, 604.
χąus puŋkpä, R. *kaos pängpä* 'hamvasfejű (ősz)' I : 0306, II : 580.
χąut-pī' 'jegenyefenyő-csemete' II : 567.
χi̊li, χi̊lėlāli 'váj, vájkál' II : 0613.
χi̊l' 'jele, nyoma vminek' II : 595, *nē-χi̊l'iŋ, χum-χ. jelpiŋ mā* 'nő jeles, férfi j. szent föld' I : 0266.
χi̊ń 'kór, dögvész, járványvész' I : 0398, II : 527, 586, a szó eredete (tárgy.) II : 0304; *Xi̊ń* 'Kórszellem' (tárgy.) II : 0297—0304, *Xi̊ń ą̄tėr* 'Kórfejedelem' II : 619—20, *Xi̊ń-urt χum* (u. a.) II : 619; Pót. uo.
χi̊ńŕi, k'i̊ńńi, R. *keńńi* 'leselkedve csúszik (zsákmánya felé a vadász)' I : 250.
χi̊s 'homok' II : 441, *χ.-χump* 'homokos hab' I : 186, *χ.-nāmpėr* 'h. darabka' I : 049, 186, *χ.-sam* 'h. szem' I : 183.
[1]*k'oj* 'hosszú haj'; l. *χą̄j*.
[2]*k'oj* 'hajnal'; l. *χuj*.
χojti, χąjti, k'ojti, k'wojti, k'wąjti, k'wajti, R. *kuoiti* 'betegen fekszik, betegeskedik' I : 0398, II : 0402, 583 | *χąjtiŋ*, R. *koiting, kwäting* 'betegen fekvő, sínylődő' II : 582—3, *χojtil, χąjtėl, k'ojtėl, k'wojtil* 'betegség' II : 0402, 557, 583.
χōl, χol 'bőség, gazdagság' I :

181, II : 585 | *χōläŋ* 'boldogságos, bőséges, áldásos' II : 492, 561, 585 ; *χōli* 'boldogul él' I : 181 ; Pót. I : 181.
k'ōl 'forró láz' II : 0403.
χōlaχli, χąt-χ. 'eláll, leválik' II : 0695.
k'ōlėχ, k'ąlėχ 'nép' II : 0507, 0696, 513, *ńūp-k'ōlėχ* 'násznép' II : 0696.
χolŕi, χollīti (vōt), R. *kąlgi, kąlleti* 'süvölt (a szél)' I : 246.
χoli 'reggel' : *χ.-ērī* 'reggeli ének (medveköltő é.)' I : 039, *Xolisēri śāńi* 'Reghajnal-anya' (tárgy.) II : 0231—3, I : 201 ; *χolitän, k'woltän* 'holnap' II : 485.
k'ōli 'meghal', *k'ōlės* 'ember', *k'ōlä* 'halott tetem' ; l. *χą̄li.*
χōlti 'fogyaszt, pusztít' ; l. *χą̄li.*
k'ōl' 'ördög' ; l. *kul'.*
k'ōm 'férfi' ; l. *χum.*
k'ōmėl', k'ōml'ė 'hogyan, miképpen' ; l. *χuml'ė.*
'kōm-poąlėŋ 'erdei ördögféle' ; l. *k'um-pā̈lėŋ.*
k'ōmėr 'férfimag' II : 512.
k'ōml'ė, k'ōmėl' 'hogyan, miképpen' ; l. *χuml'ė.*
k'ōni tēχw 'hanyatt borítani, vágni' II : 517.
k'ōnt 'had' ; l. *χą̄nt.*
K'ōntiŋ, Xōntiŋ, R. *Kąnting* 'Konda (folyó)' II : 616, *Xōntiŋ ą̄tėr, K'ōntiŋ ōtėr* 'Kondai fejedelem' (bálvány neve) I : 0100, II : 056, *K'ōntiŋ lui ōtrei'* 'a Konda alvidéki két fejedelem' I : 289, II : 0164—71 (tárgy.), 510.
k'ōntk'ėti 'találkozik' ; l. *χą̄nti.*
k'ōńiŋ 'ívelten görbe' ; l. *χąńiŋ.*
k'ōńš 'csillag' II : 0223, *k'.-tōχa* 'vízhordórúd-csillag' I : 0370.
k'ōŋŕä 'rénszarvas' ; l. *k'unnä.*
χōŋχėlt, χuŋχalt 'füves folyóér, patak' II : 430, 560.
χōptīlāli : ną̄ŋχ-χ. 'fölkapdos, felölt (ruhát)' II : 496.
k'ōr 'kor, idő' I : 283.
Xōrėŋ (folyó) II : 0279.
k'ōrėp 'vörösfenyves' II : 518.
Хорпуновъ = *Xāriŋ-puniŋ paul* (falu a Szinja forrástáján) II : 0209.
χosŕi, χosχi 1. 'csap, legyint (pl. vesszővel)' I : 208, 280, II : 0496, 461 ; 2. *k'wąsŕi, k'wąśŕi, kwašši : tōrėm kw., t. jelėkwašši* 'imádkozik' II : 0483, 0496, 598, *k'ōšk'ė : tārėm k'.* 'imádkozik' II : 0483, *k'ąšši : päŋk k'.* 'főt hajt' II : 0483, 0496 | *χossuli* 'csap, odavág' II : 470 | *k'ōšk'ą́nt : täut k'.* 'tüzet csihol', *tārėm k'.* 'villámlik' I : 0289 | *χossīχati* 'ide-oda mozog, csapdos' I : 208.
k'osŕi 'hangya' ; l. *χąssuj.*
χoś, χoś-jiw, χośnė 'kemény része a fának' I : 290.
χotäl' 'hova' : *χotäl' jälsėn* 'hol jártál?' II : 495, *χotäl' ą̄lnė* 'bármerre levő' I : 186 | *χotėl* 'honnan ; hogyan, mikép?' II : 451, *χotėl-uilt* 'honnan' I : 276, 278 | *χotėm-kāsiŋ* 'akárhogyan' II : 548, 553 | *χoti-ut* 'kicsoda' II : 475.
k'ōtėl 'nap', *k'ōtli* 'nappalodik' ; l. *χą̄tėl.*
K'ōl'p-jiw ūs Березовъ ; l. *χāl'* 'nyírfa'.
k'ōŋg'i 'fölhág' ; l. *χāŋŕi.*
k'ōr 'bika' ; l. *χār.*
k'ōrs-uj, k'ōrs-k'ōrs 'harismadár' : l. *χąrs.*
χuj, k'uj, k'ōj 'hajnal', *χuj-puŋk,*

k'uj-päŋk id. I: 0283, 0305, II: 0231.
χujti 'fölbujt, fölingerel' II: 463.
χul, k'ul 'hal': *χ.-χǭpėn* 'halhólyag' I: 280, *χ.-muli* 'halsereg' I: 263, *χ.-sām* 'halpikkely' II: 442, *k'ul-tērp* 'halcsalétek' II: 0404 | *χūliŋ* 'halas' (*χ. jā* 'h. folyó') II: 585.
χulaχ, k'ulėχ, k'ullėχ, k'wėlėχ, k'uláχ 'holló' II: 0322, 513, 514, 543, *Xulaχ* (ebnév) I: 221, *χulaχ-ąjkä* 'holló-öreg' I: 186, II: 079, *Xulaχ-paul* (falu neve) II: 0558, *Xulaχ-tump* 'Holló-sziget' II: 025.
χūlėmti 'meghál' II: 448; Pót. I: 181.
χuli 'hámlik, leválik' (a fakéreg), *sās χ.* 'a nyírkéreg leválik' I: 257.
χulti, k'ulti 'keczehálóval halászik' I: 0359, 264, II: 548, *lunt k'., vās χ.* 'a lúd, a récze orrát a vízbe mártogatja (midőn eledelét keresi, kutatja)' I: 265, II: 568.
χul' 'kór' I: 0398 (tárgy.), R. *kull'* 'kór' II: 611, *χ.-kēmpli* 'a kór ruhaszárnya' II: 0298—9 (tárgy.), 596, *χ.-läńšäŋ* 'kórtól gyötört (?)' II: 625, *χ.-ńāl* 'hullócsillag' II: 0240, *χ.-ńāl* 'kór okozta sínylődés (?)' II: 586, *χ.-sēŋχw* 'a kór köde' II: 0300, *χ.-saj* 'kórtól való menedék' II: 601 | *χul'tal* 'kórtalan': R. *kuol'tal šuš uil'kve* 'kórtalan (?) tiszta vizecske' II: 584, *Xul'-ātėr* 'Kórfejedelem' I: 0398—404 (tárgy.), II: 090—1, *Xul'-ātėr-āγi* 'Kórfejedelem-leány' I: 0354, 0400, 229, II: 091, 0100, 0172; *Xul'-nājėr* 'Kórfejedelem' I: 0186, 0211, *K'ul'-n.* I: 0217, 0398, *K'wėl'-n.* I: 0217, 398; l. *kul'* 'ördög'.
[1]*k'ul'* 'posztó' II: 515.
[2]*k'ul'* 'ördög'; l. *kul'*.
Xulėm-paul (a Tapszjá mellett), *Xulėm-pauliŋ tąrėm-āγi* 'a X. *p.*-beli istenleány' (tárgy.) II: 0129.
χul'ili 1. 'fölbukkan, fölemelkedik (a vízből), fölbuzog' I: 0332—3, 201; 2. 'fölkerekedik, támad', *tērėn χ., χul' χ.* 'járványkór támad' II: 0301, 588, *χojtil χ.* 'betegség támad' II: 557; 3. 'fölbuzog' (a bálványszellem irgalmára, jó kedvére vonatkoztatva) I: 0259. *nąmtėn tī' voss χul'ilėnūw!* 'hadd buzogjon (forduljon) ide elméd!' II: 062, 588—9 | *χul'ilāli* 'fölkerekedik, támad' (pl. kór) II: 596 | *χul'iti* 'előhoz, fölemel, előbuktat (a vízből)' I: 0332—3, 176, 201, II: 557, *χul'itāli* 'előbukkan, megjelenik' I: 0324, *χul'itāliχti* 'fölfelé emelkedik (a vízben)' II: 614, *χul'itaχtili*, R. *kul'l'étaχtili* 'fölmerülget, fölemelkedik (a vízből)' II: 469, 606 | *k'ūl'ilätγi* 'fölemelkedik (a vízben)' II: 517 | *χul'mīti* 'előbukkan, fölbuzog (a víz)' I: 201, 209.
χul'tγinti '(a víz színén) hányódik' II: 605.
χum, k'ėm, k'um 'férfi', *mā-χum* 'nép' I: 207, *k'umtä* 'férje' II: 534, *χumnė χajti* 'férjhez megy (fut)' II: 0713, *k'ėm voąrėpi* 'férjet szerez, férjhez megy' II: 521, *χum-āpėr* 'férfiúi ügyesség' I: 254, *χum-ērγėt* 'férfi énekek' I: 039,

χum-laχ 'férfiúi ügyesség', *χ. l. toti* 'férfi módra ügyeskedik, vitézkedik' I : 254, II : 0525, 0538, *k'um-pälėŋ, k'θm-poąlėŋ* 'erdei ördögféle', *χom-bualeŋ* (Patk.) II : 285—6 (tárgy.). *χum-pī̆'* 'legény' II : 0532.

χum? 'hogyan?' II : 465; *χuml'ė* 'hogyan? ím hogyan, ím miképpen' I : 274, *k'θmėl'* 'hogyan, miképpen?' I : 287, *k'θml'ė jėmėtsėn?* 'mi történt veled?' II : 521, *χuml'ė-mūs* 'hogyan, miképpen?' II : 553.

χumā! 'ejha!' II : 482, 483.

χump, k'up, R. *kup* 'hullám, hab' II : 614, *vōt-χ.* 'széltől vert hullámok' II : 560 | *χumplėŋ puŋkpä χum* 'habos fejű férfi' (a pelimi istenség jelzője) I : 0231 | *χumpläti* 'hullámzik' II : 558, *χumpėl-tāntawė* 'hullámzóvá tétetik' I : 215.

χūni '(az üstből v. tányérból) az ételt kimerni, kanalazni', *χūnėm ānä* 'tányér, a melybe az ételt kimerték (az üstből)' II : 593.

k'unnä, k'unnė, k'uŋk'ą, k'θŋŕä, k'θŋŕė, k'wθńŕė 'rénszarvas' II : 0317, 518, *k'wθńŕė-lθ* (b. é.; tkp. 'rén-ló') II : 0622, *k'unna-šuṇš* 'rénzúzmó' II : 623.

χūnt 'háti batyutartó' II : 446.

χūntėp 'falapát' II : 550.

χuntil' 'vakondok' II : 454, *Xuntil'* (ebnév) I : 221.

χūń 'hogyan? valahogyan' I : 193, II : 464, *χūńtė* 'valamikor, egykor' II : 455, 464.

χuŋχalt 'patak'; l. *χōŋχėlt.*

Xūparilēki (zürjén fejedelem neve) I : 017, II : 0142, 0143.

k'ur 'széle vminek' II : 515.

χūrėm 'három': R. *kuorum* II : 594, *χ. pum jēmtėm lūw* 'harmadfüvessé vált ló' II : 0621, *K'urėm täl vuor-pupi* 'Három ölnyi erdei bálvány' (bálványnév) I : 0230—1, II : 0167—70 (tárgy.) | *χūrmit χą̄tėl* 'szerda' II : 0423.

[1]*χuri, k'uri, k'ur* 'óvatos, félénk' II : 565, 591, *χ. sāŋki* 'félénk fekete kacsa' II : 592, 600.

[2]*χuri, k'wθr, k'wąr* 'alak, kép, minta' I : 286, II : 580, 582, *χuril* 'módjára' II : 600, *takwi χuritätėl* 'egymagában' II : 580 | *χuriŋ* 'szép' I : 215—6, R. *koaring* 'mintás' II : 582, *k. poall* 'alakos fajta' II : 571, *χuriŋ-pāl sāt χansä* 'mintás fajta hét hímzés' II : 582.

χūrtėli 'letép, lehorzsol' II : 497.

χusäti 'hasít', *χusmati* 'leválik' II : 535.

χūsi (jiw) 'oldalt növő, dűlő (fa)' II : 487.

χuś 'szolga' II : 0533, 440.

k'utąŋ 'hattyú'; l. *χątäŋ.*

χūtėχli 'hajlong' II : 0181, 0495.

k'utąląχśi 'gyík' II : 0323.

k'wajti 'betegen fekszik'; l. *χojti.*

k'wąjti, k'wojti 'betegeskedik', *k'wojtil* 'betegség'; l. *χojti.*

k'wąli 'megszünik'; l. *χą̄li.*

k'wąnėn 'harmadfű ló' II : 0621.

k'wąnär? 'kiféle?' II : 519, *k'wąnė* 'kitől?' I : 289, 513, *k'wąn-nė-sė när tėml'ė?* 'kiféle?' II : 516.

k'wąr 'kép'; l. *χuri.*

k'wąri 'szid' II : 0414.

k'wąsŕi : tōrėm k'w. 'imádkozik'; l. *χosŕi.*

k'wąšė 'sokáig, hosszú ideig', *k'wąśtėl*; l. *χąsä.*

k'wąšlėχ 'horgos nyíl'; l. *χą̄slėχ.*

k'wątal' 'hová' II: 485.
k'wątėŋ 'hattyú'; l. *χątäŋ*.
k'wəlėχ 'holló'; l. *χulaχ*.
k'woltän 'holnap'; l. *χoli*.
k'wəl' 'ördög'; l. *kul'*.
k'wəńŕė 'rénszarvas'; l. *k'unnä*.
k'wər 'alak, kép'; l. *χuri*.
k'wul' 'ördög'; l. *kul'*.

R. *ietä* 'éjjel'; l. *ētä*.
R. *ikä poąll* 'északi táj'; l. *ji*.
ilä, iläl' 'előre', *iltä-poąlät* 'előtte'; l. *ēl*.
ilėm 'időjárás, levegő', *ilėm-k'ąls* 'ember'; l. *ēlėm*.
ilkänt: tārėm i. 'mennydörög' I: 0289.
ilpėŋ 'szent', *Ilpéŋ tō* 'Szent tó'; l. *jelpiŋ*.
ilti 'fölépül, fölgyógyul', *ilėpti, iltėpti* 'gyógyít'; l. *jēlp, jēlti*.
Il'la-tąrėm, Il'a-tōrėmśiśkwė 'Illés istenke' (I. próféta) I: 0246, II: 0216, 470.
īl'ėm 'enyv'; l. *ēl'ėm*.
Il'ēnt'ei 'Illés napja' II: 0424.
īm jom 'orvosság' II: 0404.
R. *imtmét* 'lesz'; l. *jēmti*.
int-kēr 'az orsópálczika vastagodása, orsókarika' I: 179, 243.
inär 'nyereg' II: 066, 562.
intėr: i. tal'ėχpä ul'äpśi 'terebélyes csúcsú czirbolyafenyves' II: 599.
inti, intenti 'lesz, kezdődik'; l. *jēmti*.
īntk'ati 'fölteszi magára övét'; l. *ēntχati*.
iŋ 'még, azután, most' I: 227, II: 469, 477.
īŋk 'ángy' II: 513.
ipsä, ipšä 'sötét' II: 485.
R. *iri, īrkati* 'véráldozatot hoz', R. *iring* 'véráldozatos'; l. *jir*.
R. *is* = *jis* 'régi, őskori' II: 575.
īs, is, jis 'halott árnya' I: 0203, 0219, *īs jälenti* 'kísértet jár' I: 0206, *is-χąr, is-k'wąr, jis-χuri* 'halott árnya' I: 0203; Pót. I: 0203.
isi 'leszáll (pl. a madár)' II: 619.
issėlti 'forral' II: 588.
iś 'most' II: 526.
īś 'húg' II: 513.
R. *itt, iting* 'gyorsan szökő', *itmėli* 'szökdécsel'; l. *jit*.
īt'i-χą̄tėl 'éjjel-nappal'; l. *jiti*.
Ivdil folyó (a Közép-Lozva mellékvize) II: 0185.

jā 'folyó': *jā pōl'nė χą̄tėl* 'a f. befagyásának napja' (a Szentkereszt felmagasztalásának ünnepe) II: 0424, *Jā-tal'ėχ ńą̄r ą̄jkä* 'F.-fői hegyöreg' (hegy neve) I: 184, II: 021'
jā, ja! 'óh, ugyan, no, nosza! II: 487, 488, 551, *jā-ta, jā-tä!* 'nosza!' II: 439, 447; *jaχa-tä, jaγa-tä!* 'hallod-e, hé! nosza!' I: 176, 251, II: 439, 447, 551.
jā 'atya'; l. *jäi'*.
R. *jagi* (subafajta); l. *ją̄χä*.
Jajva (folyó neve) I: 0141.
jakän 'kákatakaró', *j. pum* 'káka' I: 0305.
A. *jāqen* 'Diakon'; l. *jāŋkėn*.
яли-усъ ойка = *Jeli-ūs ą̄jkä* II: 0164.
jalti 'rendel'; l. *jolti*.
Jam-ńol (falu a Konda forrásvidékén) II: 0427, Ямнель-паулъ, Юмнёлъ-паулъ (a Konda felvidékén) II: 0178.
jamp, jąmp 'hold'; l. *ją̄nχėp*.
janės, jansės 'különvaló, elvált' I: 228, *janės pūtnė pats* 'külön üsthöz jutott' (a hószámos nőre mondva) I: 0267.

jāntew, jānteu, jāntey, joāntéy 'ideg (újj idege)' I: 0303, II: 0542.

jānti 'lehül' I: 237.

[1]*jāŋk* 'jég': *alāŋ j., χūriŋ j.* 'födeles j, peremes j.' I: 0288 | *jāŋkem vōj* (= *jāŋkiŋ v.*) 'fagyos zsír' I: 237.

[2]*jāŋk* 'jégszürke, fehér' II: 560; *j. χulaχ* 'f. holló' I: 177, *j. lūw* 'f. ló' I: 201, *j. tāri* 'f. daru' I: 181.

jāŋkélmä, jāŋgélmä, jāŋgelém, joąŋgélm '(fáktól, füvektől tiszta) láp' I: 247, II: 597; l. *joąŋk.*

jāŋkén (a medve rejtett neve, tkp. 'diakon'), A. *jāqen* 'Diakon' II: 596.

japäk 'selyem': *j.-jānteuw* 'az újjnak s. idege' II: 0544.

Jāpél (medveünnepi színjátékban ábrázolt *mēŋkw*-nek neve) II: 0253.

яранъ 'szamojéd; északi vogul'; l. *jąrén.*

jārém 'baj, szükség, inség; inséges' I: 277, II: 585, *jārém tārém* 'inséges világ' I: 0283, II: 626 | *jārmi* 'inségbe jut, szükséget szenved' I: 277, II: 626, *jārmili* 'inségben van' I: 0283.

jarmak, R. *jarmuχ, jarmiχ* 'selyem' II: 614.

jārmi 'fenakad', *jārti* 'akadályt vet vlmi elé, visszatart' II: 471, 494.

jārtākēt 'épen úgy, mint' II: 493.

jassä 'egyenesen' II: 535.

jāšä, jašä 'hótalp'; l. *josä.*

jat 'közép'; l. *jot.*

jātél 'kedves', *j. pos χum* 'k. gyermekem' II: 627.

jąχä, jąχ, jąk 'sapkás, kesztyűs suba, malicza' II: 0590, 440, 518, R. *jagi: ńohseng j., ujeng j.* II: 440.

jąχšép 'a lábak köze' II: 519.

jąl, j. aēl 'alsó', *Jąl-Tōrém* 'Földanya', *Jąl-nąjér* 'Alvilági fejedelem', *jąló mä* 'alvilág'; l. *jol.*

jąlém, olém 'gyalom' I: 264.

jąlti 'rendel'; l. *jolti.*

Jąm-uš (Демянскъ város az Irtis mellett) II: 0212.

jąmés, jämés, R. *jommas* 'jó, szép' I: 216, II: 528; *jąmés ąul* 'jó végzet' I: 271, *j. nak* 'jó szerencse' I: 272, *j. ūlém!* 'jó életet!' (üdvözlés) II: 0680, *jämés jelém* 'jó idő' I: 0296 | *jämésok* 'jól, derekasan' II: 607.

jąmi 'jár': *jąmäsi: tarm j.* 'rátapos' II: 451, *jąmäsäli: jolä j.* 'alátapos' II: 456, 495; *jąmlitapi* 'egyet lép' II: 456.

jąmp, jamp 'hold': l. *jąŋχép.*

jąn, jąn 'betegség' II: 0402, *-jelpéŋ j.* 'himlő' I: 0267.

jąŋγäsi 'játszik'; l. *joŋγi.*

jąŋχép, jōŋχép, joŋk'ép, joąŋk'ép, jąmp, jamp 'hold, hónap'; *jōŋk'ep sästes, ōträi vontes* 'a hold megnőtt, fejedelemmé lett' (megtelt) I: 193, II: 0222, *jąŋχép ujti* 'a hold alászáll' I: 256; *Jąŋχép-āγi* 'Holdleány' II: 0222, *joŋk'ép-koät* 'holdsugár' I: 193; l. *jąŋχi* 'forog'.

jąŋχi, jōŋk'i 'forog, körüljár' II: 0222, *jąŋχti* 'körüljár' (pl. *saw mā j.* 'sok földet k.') II: 591.

jąr, jōr 'erő, hatalom: hős, vitéz, erős' II: 0506, 0525,

587, 613, *jąr-χum* 'óriás, hős' I: 0226, II: 0525, R. *jąrkum mätăm egvat* 'óriási öreg aszszonyok' II: 038, *jąr māχėm* 'hősök nemzedéke' II: 0507, 525 | *jəriŋ, j. päŋk* 'nagy, előkelő tisztviselő' I: 287; *joräŋ: ńāl-j., jąut-j.* 'nyíl erejű (fegyverzetű), íjj e.' II: 587, 625, *jąrit: akw' jąritï* 'egyenlő erejűek' II: 455.

jąrėn 'szamojéd' II: 472, *ńoχsiŋ j.* 'nyusztos sz.' II: 072, *āmp j.* 'kutya szamojéd' II: 0712, яранъ 'szamojéd; északi vogul' II: 0228; *jąrėn kwol* szamojéd sátor' (nyírhéj-s.) I: 185, II: 535, *Jąrėn kwoliŋ nē Marpa* (egy imádságtöredék közlője) II: 602, *jąrėn vaj* 'rénbőr-botos' (szamojéd harisnya) II: 0523.

jąrtlät 'vele együtt'; l. *jurt.*

jąs 'kéz, előláb' II: 443 | *jąsiŋkuriŋ* 'kezes lábas' I: 049.

jąsėwolä 'kisbíró' I: 207.

jąt '-vel, együtt'; l. *jot.*

R *jąur, jeur* 'csípő' I: 257, II: 580—1.

jąut, jəut, jäït 'íjj' II: 0541, *jąutä χassėmtitä* 'íjját megrántja' II: 545; *jąut-ąulï* 'íjj végei' I: 239, *jąut-χąsnä, jäït-kąšnė* 'az íjjnak belső rugékony fája' I: 279, 280, II: 0542; *jąut-jūr* (b. é.) II: 587, *jąut-joräŋ* (b. é.) II: 625, *jąutsāns* 'íjj hajlata, közepe' I: 239, II: 0544, *jąət-tăn* 'íjj idege' II: 0542, *jąut-vort* 'az íjjnak kemény, hajlós fából készült külső része' I: 280, II: 0542, *jäït-värt* 'íjjnak való kemény fa' I: 279.

Jäχ-tumėn (egy kondavidéki tó neve) I: 0214, 0361—2, 237, 238, 250, II: 0171, 0172, *Jäχ-tumėn ūs* (helynév a Konda alvidékén) I: 251, II: 0173.

R. *Jächä jega* (folyónév); l. *Jēχė.*

Jäχėŋ χū, χūšėŋ χū II: 440, 446, *Jäχėŋ χu, χūšėŋ χu piśiŋ nāj* 'Sok népű, sok szolgájú ember [neje], fondorlatos úrnő' (nő neve) II: 0195, 0639.

jäï', jä 'atya' I: 289; *jäγ-ä!* 'hé, atya!' I: 228, *jäγėn tiniŋ, āŋkwėn t.* 'azt a drága apád, anyád!' (káromkodás) I: 204, II: 452, *jäγėntėm, āŋkwėntėm!* (u.a.) II: 452, *jïγïntėm, āŋkwėntėm!* (u. a.) II: 0592; *jäï'-ąŋkw* 'szülők' II: 0414, *jä'ï χum* 'atyai (atya korabeli) ember' II: 606, *jä'ï-nur, jäγiŋ n.* 'atyai (a. miatt való) bosszú' II: 0572, *jäγänl-pöu* 'atyafiok' II: 516, *jä-pöγïńš* 'fitestvérek' II: 510.

Jä'ïrim-paul (falu az Alsó-Szoszva vidékén) I: 0276, II: 0342.

jäït 'íjj'; l. *jąut.*

jäli 'jár': *jälėpäli* 'megy' II: 483, *jälïli: jol-j.* 'letapos' I: 204.

jälwėl, R. *jälvil, vuor-j.* 'erdei ördögféle' I: 0160, II: 0285 (tárgy.), 513, *soät vuor-j.* 'hét erdei manó' II: 0168; P. *jelblöńčėχ = jälwėl ańšuχ* II: 0285; Pót. II: 0285.

jämės 'jó, szép', *jämėšok* 'jól, derekasan'; l. *jąmės.*

jäniï' 'nagy': *tąrėm j.* 'ég nagyságú', *ūs j.* 'város n.', *paul j.* 'falu n.' I: 0284, R. *jäni* 'sokáig' I: 248; *jäniï' χum* 'előkelő ember, magas hivatalnok' I: 0274, *jäniï' jelpiŋ χątėl, jäni*

k'ątėl 'húsvét' II:0424, *Jäni kēnt ańšuχ* 'Nagy sapkájú öreg' (fejedelem neve) II:0166, *jänú kupíńńä* 'nagyböjt' II:0424, *Jäni' paul* (a Szoszva forrásvidékén) I:198, 200, 229, II:0117, 0208, 438, 468, 470, 476, 556, 559, 588, 589, 599, 601, *jäni' sāt* 'száz' II:453, *jäni' sāt-puŋk χą̄tėl* 'virágvasárnap' II:0424, *Jäni' Tą̄rėm*, G. яныхъ торумъ 'Nagy isten' I:0227, 0315, *Jäni' T. āśkėm* 'Nagy-Ég atyuskám', *J. T. pojréś jäum* 'N. Ég úr atyám' I:0298, *Jäni tōrėm* 'a nagy világ' I:0290, *jänγ' uj* 'jávor' I:0312, II:549, *jänγ' ut* 'idősb valaki' II:483, 484, *jäni' viś, j. piś* 'nagyböjt' II:0424 | *naŋkėn jänitėl* 'te egyedül, egymagadban' II:494; *jäniŋ, jänėŋ*, R. *jäneng* 'nagy, idős' I:249, II:486, *jäniŋ āwi* 'n. ajtó' I:0310, *jäniŋkwė* 'öregecske' I:0306, R. *jänungve* 'nagyobbik, idősbik' II:565.

jännäsi 'játszik'; l. *joŋγi*

jäpėt, jäpt 'kés' II:0550.

jät 'izület' II:443, *āwi-j.* 'keresztpánt az ajtón' II:451 | *jäti: akwän j.* 'összepántol' II:451.

jät 'közép'; l. *jot*.

jätėr, jätri 'fajd' II:518, 571.

jēχw, jēkw 'táncz' II:609, *jēχwēri'* 'tánczének' I:039.

jēkwä, R. *jégva* 'feleség, asszony'; l. *ēkwä*.

jēkwėr 'földestől kifordult fagyökér' I:249.

Jēχė, R. *Jächä jega* (a Konda alvidéki mellékfolyója) II:0173, *Jēχė-loχ* (falu a Konda alvidékén) II:0173, 0214.

jēl 'év' I:246.

jēlėm 'időjárás, levegő'; l. *ēlėm*.

Jeli-ūs, o. *Jeli-kort* (helynév a Szoszva alvidékén) = Люликарскіе юрты II:0164, 0557, *J.-ūs ą̄jkä* (bálvány neve) I:0325—6, 185, II:0164, *J.-ūs ą̄tėr* 'a J. városbeli fejedelem' II:0164 (tárgy.), *J.-ūs ēri* (Regulytól följegyzett osztják ének) II:0164.

jēlp 'friss, ép, romlatlan' II:0403, *ilėpti* 'gyógyít' II:0404 | *jēlti, ilti* 'föléled, fölgyógyul, fölépül' I:261, 262, 0265, II:0403, 516, *jel-jelts* 'begyógyult' II:0403; *jēltėpti, iltėpti* 'gyógyít, életre kelt' I:0265, 261, 262, II:0404, *jelptėp k'um* 'orvos' II:0404, *jelptėn' pom* 'orvosság' II:0404.

jelpėl, el'pėl' 'új' II:515, *l'il'pėl'i'* 'újra' I:196, *jilpi'* 'újonnan, most' II:495, *jelpėl toąl k'otėl* 'újév' II:0424, *l'el'pėl kū̧t, l'. kuöt, el'pėl' kut* 'újév' II:0424 | Gr. *Jelbolela* 'újév' (= *jelpėl ēl*) I:0153, II:0425; l. *jēlp* 'friss, ép'.

jelpi aum 'himlő' II:0403; l. *jelpiŋ aum*.

jelpiŋ, ilpėŋ 1. 'szent' I:0265, 2. 'igen, nagyon; szerfölötti' I:224, *j. āmp-pī'!* 'igazi ebfi!' (káromkodás) I:0265, 224, *j. atiŋ* 'nagyon édes', *j. āt'im* 'épenséggel nincs' I:0265, *j. ją̄mės* 'igen szép' II:0752, *j. ją̄mės χą̄tėl* 'igen szép nap' I:0285, *j. mol'ėχ* 'igen gyors', *j. ūlmėm jiwwė* 'nagyon álmos vagyok' I:0265 | *j. aum, j. ąγėm* 'himlő' I:0267, II:0403, *J. ąwėt-ńol* (a Világügyelő

férfiú sz. hegye) II: 560, *j. χart pättilättet* 'jégeső esik' I: 0266, *j. χąmśi* 'sz. ostora' (a bálványnak) I: 0266, *j. χą̄tél* 'sz. nap, ünnep' II: 0423, *lūptä jelpiŋ χą̄tél* 'pünkösd' II: 0424, *j. χojtil* 'himlő' I: 0266, II: 0403, *Jelpiŋ jā* (szent folyók neve) I: 0243, II: 016, 020, 021, (= Вижай, a Lozva felvidékén) 0181, 0186, 0316, *J. jā paul* (falu neve a Lozva felvidékén) II: 0181, *jelpéŋ jąn* 'himlő' I: 0267, II: 0403, *j. jiw* 'sz. fa' I: 0266, *j. jūr* (mithikai állat) I: 220, *j. kēnt* '(a bálványnak) sz. sapkája' I: 0266, *j. kwol* 'sz. ház (hol a bálványtartó szekrény áll)' I: 0266, 0270, II: 563, *j. kwolriś* 'bálványházikó' I: 0237, *j. mā* 'sz. hely' I: 0266, 0318, II: 439, *j. mānė pats* 'meghalt' I: 0185, *j. mā-ląmt* 'sz. földdarab' (az alakuló föld magva) I: 270, *j. māχum* 'szentséges nép' (a Víz szentjének fiai) II: 601, *j. mōjt* 'sz. rege' I: 0266, 0334, 175, *Jelpiŋ 'Nā̆r* 'Sz. Uralbércz' (hegynév) I: 0319, 184, II: 019, (a Szigva forrástáján) 0132, 445, *J. 'Nā̆r-ąjkä* 'a Sz. Uralbércz öregé' I: 0242, 0244, II: 019—21 (tárgy.), *J. 'Nā̆r-ėkwä*. 'Sz. Uralbércz-asszony' I: 0242; *J. 'Nol* 'Sz. folyófok' I: 0243, *J. paul* 'Sz. falu' II: 040, *j. rāŋχ* 'a medvéért való sz. felkiáltás' I: 0266, *j. sāt* 'a halott gyászának első hete, sz. hét' I: 0198, 0266, *jelpéŋ soät* 'nagyhét' II: 0424, *j. śirej* 'sz. kard' I: 0266, *j. śakw* 'özönvíz, tűzözön' I: 037, 0372—3, 209, 217, 224—5, II: 080, *j. śāriś-vit* 'ősvíz' I: 0341, *j. tāl* 'sz. év (tél)' II: 586, *j. tąw* 'a sz. fa ága' I: 0266, *Ilpéŋ tō* 'Szent tó' I: 0244, 0272, II: 0290, *j. tump* 'sz. sziget' I: 0266, *Jelpiŋ tūr* (sz. tavak neve) I: 0240, 0243, 0244, 0266, II: 019, 020, 0117, (a Szigva forrástáján) 0132, 0364, (a Szoszva forrástáján) 489; Pót. II: 019; *J.-tūr vāta paul* (falu neve) II: 0117, *j. uj* 'sz. állat': 1. 'medve' I: 0266, II: 0314, 2. 'csigakövület' I: 0266—7, II: 0320, 3. 'a Világügyelő férfi lova' II: 065, *jelpiŋ vit* 'az ősvíz (melyből a földet előbuktatják), vízözön' I: 0266, 0337, 0372, 182, 217, 224—5.

jēmėn 'nagy üst' I: 251.

jēmti, jēmėti, inti, intenti 'lenni fog, lesz, kezdődik; akar, fog' II: 485, 488, 528, 573, 618, *k'ėmlė jēmėtsėn?* 'mi történt veled?' II: 521, R. *imtmėt* 'lesz' II: 528, R. *jemt: äk tale j.* 'minden évben' II: 0431 | *jēmtėlti* 'beáll, kezd', *jēmtėltāli* 'kezd' II: 573.

jenti 'fölépül, fölgyógyul' I: 221, II: 0403; l. *jelti*.

Jēńśiŋ ūs (város neve) II: 0554, 0638.

jēŋta 'kerek' II: 453.

jēr, jer 'irány, táj, oldal' I: 186, *χoli-j.* 'kelet', *ēt-j.* 'észak', *ti j. nūpėl* 'erre' II: 594, *mā-j.* 'földtájék', *vit-j.* 'vízt.' I: 237.

jer, jēr, jērėχ 'átokszó' II: 0413 | *ieri, jerėχti, jēryati* 'szid, átkoz' II: 0413, 0414; *il-jēränt*

'átkoz' II: 0413; *jērpti* 'átkozódik' II: 0413.
jēri 'ének'; l. *ērī'*.
R. *jésemąus* 'elszégyelte magát'; l. *ēssémawés.*
jet, R. *jätt* 'együtt, -vel'; l. *jot.*
R. *jeur* 'csipő'; l. *jąur.*
jevangél-tōrémśiśkwé 'evangélium istenke' (a templomi evang. könyv) I: 0246, II: 0216.
jēwér, R. *jévur*, *jeur* 'falka, csorda' II: 579, R. *jéver* 'falka, csorda' II: 584.
Jēvér-ūrt (a Jevravidék fejedelme) II: 0558.
jéχšéti 'megront, elbűvöl' II: 0410 | *jéχštaχti* 'szemével ver' II: 0410.
jéléχ mā 'alvilág'; l. *jol* 'alsó rész'.
jépei 'bagoly'; l. *jipi.*
jér, *jérέχ* 'átokszó', *il-jéränt* 'átkoz'; l. *jer.*
jét 'est'; l. *ēt.*
ji, *jiχ* 'éj' I: 289, *jīké poąl* 'északi táj', R. *ikä poąll* I: 253; l. *jiti.*
ji-poąlt 'vlki után', *jit-vujti* 'üldöz'; l. *jui.*
jiχi, *jiχi* (b. é.) II: 440.
jilém 'enyv'; l. *ēlém.*
Илимъ-чимъ-ной-отръ (bálvány neve) II: 0179.
R. *jillnąu* 'előbbre, távolabb'; l. *ēl.*
jilpi' 'ujonnan, most'; l. *jelpél.*
jiliŋ suj 'dörgő zaj' I: 199.
jipi', *jīpi*, *jépei*, *jopú* 'bagoly', *poniŋ jépei* u. a. II: 0318.
jir, *jur*, *jör* 'véráldozat' I: 0303, II: 0431, *jir kastné lätiŋ* 'áldozati idéző kifejezés' II: 562 | *jiriŋ*, R. *iring* 'véráldozatos' II: 592, *jiriŋ kan*, *juriŋ kän* 'áldozó tér' II: 0437, R. *iring nai* 'áldozatos asszony, nőbálvány' II: 0417; R. *juriŋ piti* 'áldozó tér' (?) II: 0437, R. *jirpi nai akve* 'áldozatos asszonyné, nőbálvány' II: 0417; *jurpéŋ*, *jərpéŋ*, *jörpéŋ*, R. *jūrping*, *jurping* 'véráldozat' II: 0345, 0431, 615 | *jiri*, R. *iri* 'véráldozatot hoz' II: 0431; *jériji* 'véráldozatot hoz' II: 0431, *jərli* 'véráldozatot hoz' II: 0431; *jirχati*, *jurk'ati*, R. *īrkati* 'véráldozatot hoz' II: 0421, 0431, *jirχatné χātél* 'áldozó nap' II: 0426, *jirχatné kan*, *jurk'atné kän* 'áldozó tér' II: 0437, *jirχatné sul'i* 'a bálványszálló fa tövéhez helyezett pálinkás üveg' II: 0442.
jis 'régi; ős' I: 0203, *ērī'-j.* 'énekbeli kor', *χāntlaχtné j.* 'hadakozó k.' II: 600, *ērī'-jis χum*, *mōjt j. χ.* 'ének őskorabeli, rege ő. ember' II: 557; *jis-lätiŋ* 'archaikus (régi, elavult) költői kifejezés' I: 048, 235, II: 0627, 440, 441, 442, 443, 444, 561, 570, *jis Lūsmlätiŋ* 'elavult lozvai szó' I: 240, 253 | *jisi* 'idejebeli, korabeli' I: 254, *χum-jisi* 'emberkorú' II: 624; *jisiŋ tārém*, *nątiŋ t.* 'koros világ, idős v.' II: 498, *am pūtém χoti jisėŋ χum jisėŋ tārémt pajélti* 'az én üstöm micsoda koros ember korabeli idejében fog felfőni?!' I: 0283; Pót. I: 0203.
jis, *jis-χuri* 'halott árnya'; l. *īs.*
jīsémaus 'elszégyelte magát'; l. *ēssémawés.*
jit 'gyors futású' | *jiti*, *jitenti* 'gyorsan fut, szökell', *jitepi*

'hirtelen szökik'; *itməli* 'szökdécsel', *itmiŋ* 'szökdécselő'; R. *itt ńaχs* 'gyorsan szökő nyuszt', *itt lén* 'gy. sz. evet', *iting sāli* 'gyors futású rén' II: 583.

jit-vujti 'üldözve fut vki után'; l. *jui*.

jitər 'ménes, csorda': l. *jūtər*.

jiti: *j. pāl* 'északi táj', *j. vōt* 'é. szél' I: 253, *jīt* 'est' II: 485, *jītä* 'éjjel' II: 528; l. *ji*.

jiw, *jū* 1. 'fa', *jelpiŋ j.* 'szent fa' I: 0266; 2. 'koporsó' I: 0192, 287; *jiw-taw* 'a fa rétege' II: 610, *jiw-saw* 'cserje' I: 0346, *jiw-sām* 'fakéreg pikkelye' II: 442.

Jīwr-jə (felsőkonda-vidéki folyó) II: 518, *Jīwr-pōul* (felsőkonda-vidéki falu) II: 518, 599.

joąŋk, *tūr-j.* 'mocsár' II: 597.

joąŋgəlm '(fáktól, füvektől tiszta) láp'; l. *jāŋkəlmä*.

joäntəŋ 'ideg (ijj idege)'; l. *jänteuw*.

joχəl 'szárított hal' II: 446.

joχi, *jiχi* (b. é.) II: 440.

joχti 'jön': *joχtawə*: *jol-j.* 'lerészegszik' I: 222 | *joχtχati* 1. 'jut' II: 594, 2. 'megjön, bekövetkezik' I: 251, *joχtkəti*: *äkwän j.* 'összejön vkivel' II: 517.

jōχti (*χāp-vit*) 'mer (vizet a ladikból)' II: 573.

[1]*jol* 'hely, ülés' II: 504.

[2]*jol*, *jąl* 'alsó, lent levő': *jolən χuji* 'lenn fekszik (le van rombolva)' II: 526; *jąl-aəl* 'alsó' II: 511, *Jąl-nājər*, *J.-nājər* 'Alvilági fejedelem' I: 0217, 0221, 0398, II: 0170, 516, *jąl tōrəm* 1. 'alsó ég, föld'; 2. *Jąl-Tōrəm* 'Földanya' I: 0388, II: 511 | *joli* 'alj; alsó' II: 464, *joli mā* 'föld' II: 471, *j. mā χumiŋ tąrəm* 'alsó földet lakó emberes világ' I: 0284, *joli tąrəm* 1. 'alsó ég, alsó világ, föld' I: 0216, 0284, 0308, 0387—8, II: 0100, 2. *Joli-Tąrəm* 'Földanya' I: 0308, 0317, 0387, II: 0173, *Joli-ūs* (helynév) II: 0557; *jąlə mā*, *jąlə́χ mā* 'alvilág' I: 0216, 0398, *jələ́χ mā* 'alvilág' I: 0216, 0398; *jolkə mə* 'alvilág' I: 0216, 0398, *jolkə tōrəm* 'alsó ég, föld' I: 0387.

joləsi, *jolə́saχti* 'kér, könyörög' II: 0483, 520; *jolə́mtaχti*, *tąrəmnə j.* 'imádkozik' II: 0348, 0483, *jolə́nti*: *tərəmnə j.*, *jolə́ntaχti*, *tąrəmnə j.* ua. II: 0348, 0483; *jolpi* 'könyörög' II: 0483 | *jolti*, *jąlti*, *jalti* 'igézettel rendel, alkot, teremt (istenségről mondva)' I: 0287, 0319, 0364—5, 176, II: 0347—8 (tárgy.), 436, 570, 587, 623, *tąrəm jolti* 'imádkozik' II: 0347—8, 0483, *jol-jolti* 'megront, elbűvöl' II: 0409; *joltīli* 'igézettel rendel' II: 587, 618; *joltχati* 1. 'támad (isten akaratából)' II: 570, 2. 'átkozódik' II: 0348.

R. *jommas* 'jó'; l. *jąməs*.

joŋγi, *joŋγäsi*, *jąŋγäsi*, *jännäsi* 'játszik' II: 480.

jōŋχəp, *joŋkʻəp*, *joąŋkʻəp* 'hold': l. *jąŋχəp*.

jōŋkʻwəlti 'kanyarodik', *jōŋkʻwəltəŋ* 'kanyarodó' II: 511.

jōntəp 'pánczélruha'; l. *jūntəp*.

jor: *paul-j.*, *ūs-j.* 'falu, város jele, nyoma' II: 475, *ēntəp-jor pasən* 'övig' II: 476.

jōr 'erő; erős, hős', *jəriy päyk* 'előkelő tisztviselő', *jəräy* 'erejű'; l. *jąr.*
jōr, R. *jərä* (mythikai állat); l. *jūr.*
jōrésti 'kér, könyörög' II: 598, *jorsti, jorésti: jąlé j.* 'áldást bocsát alá (az istenség az emberre)' II: 599.
jərpéy 'véráldozat', *jərli* 'véráldozatot hoz'; l. *jir.*
jərŕ (jərt-) 'társ' II: 510.
jorri'-nąutpi' 'gyalu; gönczölcsillag' I: 0369—70.
josä, jāšä, jašä 'hótalp', *josäpąsém* 'a hót. sarka' II: 0555, 549.
jot, jąt, jet, R. *jätt* 'együtt, -vel' II: 484—5, 513, *jot-nujimtéli* 'magával rántva letép' II: 495.
Jot-éntér-k'ūléy ūs (város neve) II: 0559, 520.
jotėk 'középső'; l. *jot.*
jəut 'íjj'; l. *jąut.*
jöpké 'szoknya' I: 288.
jopú 'bagoly'; l. *jipi'.*
jör, jörpéy 'véráldozat', *jöriji* 'véráldozatot hoz'; l. *jir.*
jot, jät, jat 'közép' II: 439, 517; *jotėk* 'középső' II: 565.
jun 'benn', *jūw* 'be', *jui-pālné* 'be' I: 227.
juχér 'szarubunkós nyíl' I: 0305, II: 0546.
jui, jüi 'utó', R. *jujau* 'utánunk' II: 508, *jui-ārt* 'utána való idő', *ti jui-ārtät* 'ezután' II: 498; *jui-pāl* 'utórész, vég' I: 227, *ji-poąlt vuitaχti* 'vlki után üldözve fut' II: 516 | *juit* 'hátul', *jūw* 'hátra, visszafelé' I: 227, *juit kojitä* 'nyomon követi' II: 482, *jīt vujti* 'üldözve rohan, fut vki után' I: 0647, 517, 520; *juil ńawli* 'üldöz' II: 0647.
Juil-ūs, Юиль, Юльевскій городокъ (helynév a Kazym forrásvidékén) II: 034, 0558.
jūns-uj, jūs-voj, jušei, R. *juos uj* 'kőszáli fekete sas' I: 063, 0296, II: 0318, 557, 587, R. *ńuos-uj* ua. II: 548.
jūntėp, jōntėp 1. 'tű': *jūntėp-ńąl* 'tű hegye' II: 511, *j.-pup* 'tű foka' II: 0545, 531; 2. 'pánczélruha' II: 449, 511, *jōntėp mäšni* 'pánczélruha' II: 0551, *jūntėp-ta'il* 'pánczélruha' I: 239—40, II: 0551, *jūntėp-sam* 'a pánczélruha apró karikái, pikkelye' II: 0551, 455, *jūntėp-sam laχėr* 'pánczélruha' II: 0551, *jūntėp-sam ńāl* 'pánczélszem-nyíl' II: 0546 | *jūntsaχtnė tuľä* 'gyűszű (varróujj)' II: 0269, 444.
jur, jurpiy 'véráldozat', *juriy kan* 'áldozó tér', *jurk'ati* 'véráldozatot hoz'; l. *jir.*
jūr, jōr, R. *jorä* (szörnyeteg mythikai állat) I: 0377, 219—20, II: 0330—1 (tárgy.), 488, 624, (a pelimi istenség szent nyírfája alatt hemzsegő kukaczokra alkalmazva) II: 619, *Jūr* (ebnév) I: 221, II: 0331; *liliy jūr* 'eleven j.', l. *jōr* I: 219—20, II: 624.
jūr: jąut-j., ńāl-j. (b. é.) II: 587.
Jurjop: Pētėr-pi' Jepjém J., Ефимъ Петричъ Юрьевъ (énekközlő neve) II: 439, 521.
Jurkin (Regulv közlőjének neve) II: 0182.
jurpilti: tąrém j. 'imádkozik' II: 0482.
jurśi 'társul vesz' I: 212; l. *jurt.*

jurt 'társ', *jurtėl* '-vel együtt', *jąrtlät* 'vele együtt' II: 513.
jūs-voj, jušei 'fekete sas'; l. *jūns-uj.*
jūtėr 'csorda, falka', *mis-j.* 'tehéncs.', *uj-j.* 'rénfalka'; *jitėr* 'ménes', *sät lūwpä luwiŋ j.* 'hét lovú lovas m.' I: 0312.
Jūtim-sąs ('Vásárolt patak', a *Lēplä* folyó mellékvize) II: 0122, *Jūtim-sąs paul* (falu neve) I: 0122, 626, *Jūtim-sąs jelpiŋ Ątėr-pī* 'a *Jūtim-sąs*-beli szent Fejedelemfi' II: 0100, 0122—4 (tárgy.).
jūtkėn 'varrószerszám tartó doboz' II: 514; l. *jūntėp* 'tű'.

R. *kaiχtlen*; l. *χąjtėlėn* 'te módodra'.
kaj! 'hé, nosza!' II: 0353, 585, *kaj āti!* 'óh nem!' I: 261.
kaj, kaj-saw 'istenidéző ige, imádság; hősének' I: 029, 038, 261, II: 0353, 0504, 525, 626, R. *käisau* II: 0353, 525, 530, 591 | *kajji, kaji (ńajt)* 'üvöltve felkiált, huhog, imádkozik (a samán)'; *kajnė χum* 'samán' II: 0353 (tárgy.), 0377, 624, R. *käjji* 'varázslóéneket énekel' II: 0353.
kaja-juj! k.-jūjiŋ! (a medveénekek kezdetén és végén szokásos felkiáltás) I: 261, II: 0353—4, R. *käje-jui!* (felkiáltás egy színjáték végén) II: 0354.
kaχėr, kaχr, kakėr, käχr, kīχr, kuχr 'kebel, has' I: 0304, *kakrä patīlāli* 'dühe (belseje) alászáll' II: 0680, *Ās-kakėr* 'Obnak medre' II: 452.
kalassa 'temető' (Georgi); l. *χąlāśi.*
Kalm, R. *källm* (istenek szárnyas hírhordója, követe) I: 244, II: 245, *Numėl minnė tąwliŋ K.* 'Fönn járó szárnyas K.' I: 0310, 0323, II: 0244—6 (tárgy.), *La'ilėŋ-pąal la'ilėŋ K.* 'Lábasféle lábas K.' I: 0323; Pót. II: 0244.
Kaltėś (istennő neve) II: 0100, (a szó eredete) II: 50, *K. laum sorėm* 'a K. rendelte halál' I: 0187, II: 048 | *K. āji* 'K. leány', R. *Kälteś ai: Kaltėś āji vinė mōjt*, R. *Kälteś ai vinne mąit* 'a K. l. nőülvételének regéje' II: 044, 540; *K. ėkwä* 'K. asszony' II: 01, 038—52 (tárgy.), 540, (Sz. Mária jelzése) II: 470, *K. ē. ėrī'* 'K. a. éneke' II: 038, 046, *koltėś-jėkwä, kiltėśiŋ jėkwä* 'kontyos asszony' II: 038; R. *Kälteś-nē* 'Kaltėś-nő' II: 038, 540; G. калтысь торумъ = *Kaltėś tąrėm* I: 0315; Калтысьянскія юрты II: 040, 042 | *kiltėśtaχti: pärr k.* 'kontyba köti haját' II: 038; Pót. II: 050.
[1]*kal'* 'nőstény': *k. tulmaχ* 'n. rozomák' II: 443.
[2]*kal'* 'nesz, zaj' II: 450.
kal'ėn, kal'nä 'hang, rikoltás' II: 577.
Kam, Kam-jā, Кама, Камова рѣка (a Konda alvidéki mellékfolyója) I: 251, II: 0173, 0177, *Kam-sut poul*, Каменскіе (falu a Konda alvidékén) I: 251, II: 0173; Кама (falu neve a Vagla és Lozva között), *Käm-powėl* II: 0177.
kami (ąln, vąχ) 'silány ezüstfajta; rézpénz' II: 0177 (tárgy.), 561, R. *kämi, kâma, kame,*

kam I: 245 | *Kami-nāj· āykw* 'K.-asszony anya' (az emberiség ősanyja) I: 0354, 0400, 229, 245, R. *kâma nai oangh* II: 0171; *Kämėŋ nai* II: 0174, *Kämėŋ-nāj-pū* 'Kami-asszony fia (medve)' I: 230; l. *śopėr ālŋ, nāj.*

kāmėnt, kāmint 'puha, lágy' II: 617, 626 | *kāmńämi* 'meglágyul' II: 617.

kamkä 'varsa (nagy fajta)' I: 0358, *kamkä-pōs* 'a varsa előrésze' I: 280—1.

kan, kän 'tér' II: 584, 567, *kwol-kan* 'szobapadló', *pārtiŋ kw. k.* 'deszkás sz.' I: 0310, II: 0570, *tąrėm-k., pupi'-k.* 'áldozótér' II: 567, *paul kanä* 'falu tere', *ūs kanä* 'város tere' I: 0311 | *känäti: jel-k.* 'letapos' II: 531, *kaniti: kan k.* 'vmely tért símára tapos' II: 531, *känjäti* 'tért tapos' II: 531.

kankä 'az apánál fiatalabb nagybátya' II: 535.

kant 'harag': *kantnė joχtwės* 'düh fogta el' II: 454, *kantä ńūsės* 'haragja csillapodott' II: 497.

R. *kantlahten jeri* 'hadakozó ének'; l. *χąnt.*

Kańśiŋ ątėr (egy színjáték vadász hőse) II: 0363—4.

kańśli 'soványkodik, sínylődik' II: 557.

kāńťuri 'sapkaernyő' II: 562, *kāńit minėm kāńitur* (b. é.) II: 562, R. *käń tor* 'rossz sapka' II: 562, *käńi minem k. ańśuχ* (b. é.) II: 562.

R. *kaos päŋgpä* 'ősz, hamvas fejű': l. *χąus.*

kapaj, käpi 'szörnyű, szerfölötti, igen nagy' I: 211, II: 622.

kāpėr, koąpėr 'hős, vitéz' II: 0506 | *kāpėrti* 'igyekszik, törekszik, fárad, vesződik' II: 456, 483, 552—3, 597.

käräj 'tokhal-bőr' I: 218.

karės 'meredek' II: 497.

kārės, koąrės: tąuliŋ k. 'szárnyas k.', *tōrėm k.* 'égi k.' (griffmadár-féle) II: 0140, 0324—5 (tárgy.), 495.

karχi 'morog (rozomák)' I: 210.

кари нöрыхъ 'halászmadár' II: 0188, 0311.

R. *karńi* 'barna' II: 449.

karš 'rüh' II: 0403.

kart 'aludt vér' II: 524.

kartä 'fallal körülkerített erőd; baromkert' II: 453, 566.

kārti 'megmered' I: 203 | *kartiŋ samėl sunsi* 'elhült (elképedt) szemmel nézi' II: 524.

kārwilti 'őrködik' II: 0532, 0566, 473.

kās 'kedv, gyönyörűség': *nan kāsėn* 'a te ügyed, a te kedved [dolga]' I: 275, II: 545; *kāsi', ness k.* 'hiába' II: 546.

kasäj, käsi 'kés'; *χum-k.* 'férfikés', *nē-k.* 'női kés' II: 0550, 443 | *kasäjiŋ tėrėn* 'késes vész (fegyver)' II: 0239.

kasäp, k.-tāl, R. *kaśpe iju* 'borókafenyő' II: 575, *käšäp, k.-toąl* ua. II: 575.

kasär 'kártya': *kasärėl pėnχi* 'kártyával varázsol (kártyát vet)' II: 0407.

kāsėli, kāśėloąli 'észrevesz' II: 0352, 493, 513.

Kāsėm-jā, Казымъ (az alsó Ob mellékfolyója) II: 034, *Kāsėm-pąχ sāt ūs* 'Kazym-melléki sok város' II: 0559, *Kāsėm-pupi' ėkwä* 'Kazym-bálvány asszony' II: 034, 436, *Kāsėm-*

taľëχ ūs 'Kazym-fői város' II: 0334, 436, Казымскій городокъ II: 034.
kāseuw, kāsėy, R. *kasu* 'leuciscus rutilus (konczérhal, pirosszárnyú keszeg)' I: 0290, 0303, II: 446.
kāsi 'versenyez, versenyt fut' II: 0515, 475.
R. *Kaslạch* (helynév); l. *Xạsilạχ*.
kāsnä 'adó' I: 192.
kasti 'betakarja arczát (az aszszony férje családjának idősebb férfitagjai előtt)' I: 0271, II: 0734.
kāsti, kāšti 1. 'emleget, előigéz' I: 184, II: 557, 600; 2. 'istenséget idéz (bűvös szavakkal)' I: 189, 209, 227, II: 080, 0350—3 (tárgy.), 0395; 3. 'fogadalmat tesz vmely istenségnek, áldozatot ajánl' II: 0419, 473, 531 | *kāstnė χuri* 'fogadalmi váltó' II: 0421, *jir kastnė lātiy* 'véráldozatot fogadó szó' II: 562; *kāstėli* 'istenséget idéz' II: 586; *kāstul* 'bálványistenséget idéző ige' I: 038, 184, 265, II: 0352, 559.
kastėl 'míg' I: 238, *kāstėl* '-ért, végett' II: 519.
kaś 'öcs, unokaöcs' II: 462.
kāś 'szeméremkötő' I: 0268.
kāśėloqli 'észrevesz'; l. *kāsėli*.
[1]*kāt*, *koät* 'kéz s állatok előlába' II: 0606, 590, *kāttė ąśnė tuľä* 'gyűrű' II: 0269; *χątėl-kāt* 'napsugár-kéve' II: 219, 589, *jōŋχėp-k.* 'holdsugár' II: 0222, *kāt-pąlän* 'kezénél fogva' II: 487, *koät-päť* 'tenyér' II: 515; *kāt-sąr*, R. *kąatsar* 'kézszár' II: 613 | *kātlä* 'a medve előlába' I: 240.
[2]*kāt* (mint a *lōŋχ* 'bálvány' szó párhuzama *kalt* helyett) II: 0635; Pót. II: 497.
katań; l. *χatań*.
Катмышовъ; l. *Kątėmėś*.
katrä 'régi' II: 0111.
kāťėltėp, R. *kąatl täbl* 'nyírhéjből készült tölcséralakú vízmerő' II: 573.
kāťi 'macska' II: 577.
kaw, käu 'malomkő' II: 517, *kaw-χuri* 'herezacskó'; (folyórész neve) II: 027, 0248, *käumėŋ* (talán: *Käu-mėŋk* 'urali mēŋkw') II: 517.
kauriŋ sūw 'görbe [fejű] bot' I: 273.
Казымъ (folyónév), Казымскій городокъ (helynév); l. *Kāsėm*.
R. *kąatl täbl*; l. *kāťėltėp*.
R. *kąatsar* 'kézszár'; l. *kāt*.
R. *kąlgi, kąlleti* 'süvölt (a szél)'; l. *χolχi*.
R. *kąltal äl uiťkve* '-kórtalan (?) tiszta vizecske' II: 584.
R. *kąmląh ker* (kis vízi féreg); l. *χąmlėχ*.
R. *Kąnting* 'Konda' (folyó); l. *K'ōntėŋ*.
R. *kąnža, kąnže* = *χansä* 'hímzés'; l. *χansi*.
R. *kąnzsą* 'nőstény fajd'; l. *χansi*.
R. *kąrąngel, karengel, korengel* (talán *k'wąrėŋėl* 'alakosan'?) II: 579—80.
kąsermėχ 'kanyaró' II: 0403.
Kątėmėś: L'äwėnt Käśmiś K. = Леонтій Кузьмичъ Катмышовъ (felsőkondai énekközlő neve) II: 510, *Jėkwėś-oą Naťosa K.* = Катмышова: Натеса Егоровна К. (felsőkondai énekközlő nő neve) II: 518.
R. *käisau* 'imádság'; l. *kaj-sąw*.

käχr 'kebel, has'; l. *kaχér*.

R. *käχti (kangti)* 'fölhágat'; l. *χāŋγi*.

käläṇt: uť k. 'a víz árad'; l. *kwāli*.

R. *kăllm* ('istenek szárnyas hírhordója, követe'); l. *Kalm*.

kălu 'kötél', *kăl-pum* 'sás'; l. *kwāli'*.

Käm-powél (falu a Vagla és Lozva között); l. Кама.

R. *kämi*; l. *kami (ąln)*.

kän 'tér', *känäti*, *känjäti* 'tért tapos'; l. *kan*.

R. *kăń tor* 'rossz sapka'; l. *kāńťuri*.

käńi ańšuχ (b. é.); l. *kāńťuri*.

käpi 'igen, nagyon'; l. *kapaj*.

R. *kăr* 'hím állat, bika'; l. *χār*.

kärsélti 'bánt, piszkál' II: 452.

kăs 'zseb' I: 288, II: 517.

käsėŋ 'leuciscus rutilus'; l. *kāseuw*.

käsi 'kés'; l. *kasąj*.

kästél '-ért, végett'; l. *kastél*.

käšäp, k.-toąl 'borókafenyő'; l. *kasäp*.

R. *kätträ, kettri* (b. é.) I: 048; Pót. II: 571.

käu 'malomkő', *käumėŋ*; l. *kaw*.

Käumėŋ sämpė voąŋ ōtėr (hős neve) II: 0170; l. *kaw*.

-ke 'ha' (számnevek előtt alkalmazva pl. *rąšä-ke sāt rąs*) I: 246.

[1]*kēl* 'szó, beszéd' II: 625, *kēläŋ uj kēl* 'beszédes állat beszéde' I: 0323.

[2]*kēl* 'kötél', *k.-pēs* 'sásfajta növény' II: 623.

kēli' 'keskeny, tiszta láp' I: 247.

kēlp 'vér; vörös': *Kēlp lē'in χuriŋ ątėr, kwonsiŋ l. χ. ą.* 'Vörös evet alakú fejedelem, karmos e. a. f.' (hős jelzője) I: 0231, II: 0209, *K. oχsėr, sēmėl o. tōrpä χum* 'Vörös rókaprémes, fekete r. [sapkájú] férfi' (hős jelzője) I: 0231; *k.-posėχ* 'vércsepp' I: 0291, *k.-säm* 'vércsepp' II: 513, *k.-sēŋχw* 'vérdüh, vérmámor' I: 0183, 0367, 239, II: 439, *k.-sēŋχwnė tēlilės* 'vérködbe keveredett (vérmámor fogta el)' II: 0630 | *Kēlpėŋ koąt täk pū* 'Véres kezű magános fi' (vadászhős) II: 0229–30.

kēm 'mód, mennyiség' II: 494 | *kēmjėli* 'mérlegel, megfontol' II: 494.

kēmpli, kēpėl 'ruhaszárny' II: 572, *tąrėm-kēmpli* 'égtáj', *tąrėm sāt k.* 'az ég hét széle, tája', *mā-k.* 'földtáj' I: 239, II: 595.

kēnäs, kēnės 'kád' I: 238.

kēnt 'sapka', *jelpiŋ k.* 'szent s.' I: 0266.

R. *keńńi* 'lesve csúszik (zsákmánya felé a vadász)'; l. *χiń'i*.

kēńśamli, kēńśėmlāli 'fölébred' I: 231—2, *kēńśėlti* 'ébreszt, serkent' I: 232.

kēpėl 'ruhaszárny'; l. *kēmpli*.

kēpėl: k'ėmlė rėttąusän-k. 'a hogyan csúffá tettek benneteket' I: 288.

kēplės: ūs-k. 'váromladék' II: 0556.

[1]*kēr* 'vas': *liliŋ kēr* 'aczél' I: 0177, II: 090, 477; *kēr-χąmlėχ* 'vízi bogár; szitakötő lepke' I: 0219—20, 0382, 203, II: 0324 (tárgy.), *kēr-χąrtχėn-sąu* 'vasból való ölyvbőr' (bűvszer) II: 079, *kēr-k'ėm, k.-k'um* 'szitakötő lepke' ('vas férfi') I: 0220, II: 0324, *kēr-k'untėp*

'szitakötő lepke' ('vaslapát') I: 0220, II: 0324, *kēr-kwāli'* 'láncz' I: 260, *kēr-lāki* 'vaslabda' II: 465, *kēr-lakw* 'vasabroncs (játék)' II: 0514, 465, *kēr ńoliŋ mā=tapriś sąw* 'vasból való egérbőr' (bűvszer) II: 079, *kēr-sąrt=sąw* 'vasból való csukabőr' (bűvszer) II: 079, *kēr-sąur=sąw* 'vasból való nyúlbőr' (bűvszer) II: 079, *kēr-siŋės* 'vassáncz (kerítés)' II: 0303, 617, *kēr-śāk* 'kalapács' II: 0550, *kēr-ta'il* 'pánczélruha' II: 449, *kēr vārnė kwol* 'kovácsműhely' II: 546, *kēr voχnė soät* 'nagyhét' II: 0424 | *kēriŋ ąulėp* 'vasas markolatú' II: 489, *kēriŋ tąulėp* 'szitakötő lepke' ('vasszárnyú') II: 0324.

[2]*kēr* 'kéreg, burok, héj' II: 0562, 442, 461, *pākw-k.* 'czirbolyamogyoró-héj', *nāŋk-k.* 'vörösfenyő-kéreg, pikkely' I: 0324, 483 | *kēriŋ* 'héjas' II: 483, *Kēriŋ pākw-sam voikėn posi' namiŋ ątėr* 'Pikkelyes czirbolyatoboz mogyorójának belehez [hasonló] fehér fejedelem' (hős neve) II: 0195.

[3]*-kēr* (összetételekben) 'domborodó, vastagabb része vmely tárgynak (pl. lapátnak)' I: 179, *kwoss-k.* 'köröm' I: 179, *taχtėp-k.* 'orsókarika' I: 231, *ūs-k.* 'várkerítés, sáncz' II: 466.

kēri, kērsāli 'vízbe mártogat (mint a récze orrával)' II: 568.

kērināŋkār (a Világügyelő férfiú hajának jelzője) II: 562; Pót. II: 562.

kērsti 'ellát, fölszerel, készít' I: 288, II: 0404 | *kērstaχti* 'készül' I: 289, II: 512, *kērstėptaχti* 'fölgyógyul' II: 0404.

kērt 'igaz' II: 462.

R. *kért* '-ben'; l. *kiwėr.*

kēs 'kákaféle növény' II: 599.

kēsχėl: pąlėχ-k. 'nátha' II: 0403.

R. *keurn* '-ben'; l. *kiwr.*

kēwi 'kő' II: 442.

kėsi 'üveg' II: 598, *k.-kösnės* 'üvegablak' I: 0309, 0325.

kīt '-ben', *kīn* '-be', *kīnėl* '-ből'; l. *kiwr.*

kil' 'sógor, az asszony fitestvére' II: 554.

kinsi 'keres': *nur k.* 'bosszújának kielégítését keresi' II: 0573, *vuor k.* 'vadászik' II: 513, *kišnė ilėm* 'vadászatra alkalmas idő' I: 0296 | *kissėχtāli* 'vadászgat' I: 247.

TV. *kīpėn* 'halotti szemfedő' I: 0188.

Kirt-ńolp ėkwä 'Fáczánkacsaorrú asszony' (boszorkány neve) II: 084, 0287 (tárgy.), *Kirt-ńolp ėkwä āχi* 'Fáczánkacsa-orrú asszony leánya' II: 099.

kis 'abroncs, hajlított fából való ív (pl. a bölcső erősítésére)' II: 558, 594—5, *josä kisä* 'a hótalp fölcsatoló karikája' II: 0555, *sū-k.* 'hóbot-karika' II: 619, *kis-lakw* 'abroncskarika' I: 0282 | *kisti* 'abroncsot hajlít' II: 594—5.

kisi 'fütyöl': *kīsėp* 'császárfajd' II: 0323 | *kisuli* 'fütyöl' II: 622.

kit 'két': *kit ąsnė pats* 'halovány (két színű) lett' I: 258, *kit tārėm, kit kworės* 'két ég, két menny' (ég és föld) I: 0387—8, *Kit vor ōtėr* (Szatigi-

beli vogul fejedelem neve) II:0543; *kitti'* 'ketté, két felé, szét' I: 284, II: 597 | *kiti'* 'kettő' (jelzői használatban pl. *kiti' sam* 'két szem' e h. *kit s.*) I:052, 249, 254, II:0520, 436, 506, 578, *kitęχ* 'mintegy kettő' I:224, *kitit χątél* 'kedd' II:0423.

kiutkätnė ęχwtės 'fenkő' II:512.

kiwr 1. 'belső; belseje vminek': *kīt*, R. *kért* (= *kiwért*) '-ben' II: 512, 528, *kīn*, R. *keurn* (= *kiwérnė*) '-be, -ben' I: 223—4, II:512, *kīnél* '-ből' (pl. *kwäl k.* 'házból') II:519; 2. 'tál' II: 515.

kĭχr 'kebel, has'; l. *kaχér.*

kĭltéšiŋ jėkwä 'kontyos asszony', *kĭltéštaχti: pärr k.* 'kontyba köti haját'; l. *Kaltéš.*

R. *koali* 'kél, megy'; l. *kwāli.*

R. *koalle* 'kötele'; l. *kwāli'.*

koąpér 'hős, vitéz'; l. *kāpér.*

koąrés: tōrém-k. 'égi griffmadár'; l. *kārés.*

R. *koaring* 'mintás' II:582, K. *poall* 'alakos fajta'; l. *χuri* 'alak'.

koät 'kéz'; l. *kāt.*

kohohou! (hívó felkiáltás a bálványszellemhez) II:594.

koip 'varázsdob'; l. *kwoip.*

R. *koiting* 'betegen fekvő'; l. *χojti.*

koj, kojkwė 'gyermek, magzat' II: 587, 618, 625.

koji, kwäji 'nyomon követ, vmit követve halad' II: 469, 482, R. *kwäit: ti kw. koitä* 'nyomon követi' II:482 | *kojmĭti, kwojmĭti* 'nyomot követ' II: 452, *nur k.* 'bosszújának kielégítését nyomozza' II:0573.

kok 'penis' II: 0248, (folyórész neve) II: 027.

R. *kolt uiť* 'ragadó víz' II:610.

R. *koltal* 'meg nem halt, eleven (víz)'; l. *χāli.*

kōm 'pillanat'; l. *kūm.*

G. корс торумъ; l. *Kworés.*

Kristąu, Kristo-kʻotél 'húsvét' II: 0424.

kökęχ 'kakuk'; l. *kukkuk.*

koltéš-jėkwä 'kontyos asszony'; l. *Kaltéš.*

košér 'görbe' (pl. fa) | *nəŋkʻal košértaχts* 'nyakát fölfelé fordította' II:517.

R. *kuali* 'kél, megy'; l. *kwāli.*

R. *kuąšląχ* 'horgas nyíl'; l. *χąšlėχ.*

kuχr 'kebel, has'; l. *kaχér.*

kukkuk, kukėχ, kūkėχ, kökėχ 'kakuk' II: 0323.

kūläti 'szétszóródik' I: 215.

kuľ, kʻuľ, kʻöľ, kʻwəľ, kʻwuľ 'ördög' I: 0398, (első említése) I:0153, *kuľt* 'ördögök' (tárgy.) II:0281, (jelzője: R. *šäming uotp*) II: 532, (bosszús és káromkodó szólásokban, mint) *manä kuľ?! m. kuľ-ä?!* 'ugyan mi az ördög?!', *kʻwəľnė vėŋkwėn!* 'vigyen el az ördög!', *kuľnė voss tēwėn!* 'egyen meg az ördög!' II: 0282 | *Kuľ-ątėr* 'Ördögfejedelem' I: 0123, 0398, Pót. II: 289, *K. ą. kaj-sąw* 'az Ördögfejedelem hymnusa' I:0404; *Kʻwəľ-nąjėrnė vėŋkwėn!* 'vigyen el az Ördögfejedelem!' I:0404, II:0282; R. *kuľľt nąer* 'Ördögfejedelem' I:0398, 242, *kuľt-nąjėr* II:0272, R. *Kuľľt nąer väsi oai, väsi pi* 'Ördögfejedelem legkisebb leánya, l. fia' I:0400; *kuľ-mā: k. mān min!* 'eredj a pokolba!' II:0282, *kʻuľ-pąjä* 'ördög hü-

velykje' (csigakövület) II: 0248, 0320, *kuľ-vĕlt!* 'ördögpofa!' (szidó szólás) II: 0283 | *kuliŋ jā* 'ördögi folyó', *k. tūr* 'ö. tó' I: 181, II: 074, 0284; l. *χuľ* 'kór'.
R. *kuľľ* 'kór'; l. *χuľ*.
kūm, kōm 'kis idő, pillanat' I: 199, II: 477, 496.
R. *kumä = χumγ-a!* 'hej, férfiak!' I: 249.
kumli 'petty, apró színes folt' II: 589.
kumriŋ suj 'csattogó zaj' I: 199 | *kumrėlti: kwoip k.* 'döngeti a dobot' I: 199.
R. *kunält* 'egykor'; l. *χąnal.*
kūńäs 'lócsengetyű' I: 207, II: 562.
kūńäs 'nyaláb, csomó' II: 619.
kūńėr 'szegény' I: 202.
R. *kuoiti* 'betegen fekszik'; l. *χojti.*
R. *kuoltal* (b. é.); l. *χuľ* 'kór'.
kuorėŋ 'könyv' I: 091.
R. *kuorum* 'három'; l. *χūrėm.*
R. *kup* 'hullám'; l. *χump.*
kupíńńä: jänú k. 'nagybőjt' II: 0424.
kur 'láb' II: 443.
kūr 'kemencze' I: 261, II: 546.
kurγi 'morog (a medve)' I: 210.
kurĭti 'nagy zajjal zúg' | *kurmapti* 'föllármáz' I: 178.
kurkä 'tyúk': *k.-ńol* 'bárka' ('tyúk-orr') II: 447, 463.
kuršip, sās-k. 'korhadt nyírfáról levált héjgöngyöleg' I: 189, 190 | *kuršėltānti* 'dobol, zajt üt (nyírhéj-tekercsen)' I: 189.
kūš, kūiš 'szőrével kifelé varrt hosszú ingszerű suba' I: 0358, 281, II: 441.
kūšei-χum 'gazdaember' II: 618, *kūšei-āγi* 'leánygazda' II: 0731 | *kūšiäkwė* 'gazdácska' II: 473, *kušejlaχti* 'gazdálkodik, gazda módjára viselkedik' II: 0732.
kušnä 'ajándék' | *kušnäli* 'ajándékoz' II: 586, *kušnäŋ* 'adományozó' II: 492.
kut: eľpeľ k ; kut: ľäľpėl k. 'újév' II: 0424.
kutšuwė, kušśuwė: jol-k. 'lerészegszik' I: 222, II: 589; *kutšėm, kušśėm, kušmäŋ* 'részeg' II: 589.
Kuťirop Pētėr Antrejiš (samán közlő) II: 488.
kwāli, kwoąli, R. *kuali, koali* 'kél, megy, ered' II: 610, *jā kw.* 'a folyó torkollik' (kél, kiágazik egy nagyobb folyóból, pl. *Tēk-jā Āsnėl kw.* 'a T. folyó kiágazik az Obból') II: 0191, 437, 489, 616, *kwālėm jā* 'torkolló folyó' II: 497; *kwoąli: jā kw.* 'a folyó árad' II: 616; *kwālėm χąnt puŋkäi* 'a fölkelt had fölibe (kerül)' I: 256 | *kwālti* 'hoz' II: 544, R. *kveltąli = kwāltĭli* 'vezet' II: 580; *kwālėpi: ūs kw.* 'megtámad egy várat' II: 0600, 576, *kwoąlėpi* 'megszáll, megtámad' II: 467, *kwālėpāli* 'kimegy' II: 481; *käläntut k.* 'a víz árad' II: 616.
[1]*kwāli*', *kwąli, kālu* 'kötél, szíj' I: 254, II: 623, R. *koalle = kwallä, kwālγä* 'kötelét, szíját' II: 509; *ńol-k.* 'gyeplő', *sol-k.* 'haslószíj' II: 473, *kw.-mēsi*' 'egy körrésze a felgöngyölt kötélnek' II: 452, *kāl-pum* 'sás' II: 623, *kw.-sāχit* 'kötélgöngyöleg' II: 452.
[2]*kwāli*' (mint a *ľāŋχ* 'beszéd' szó párhuzama) I: 048.

kwārėχ 'nyaláb, csomó', *oχsėr-kw.* 'egybekötött csomója a rókaprémnek' II : 618—9.
kwaśśi: tōrėm kw. 'imádkozik'; l. *χosχi.*
kwąli 'kötél'; l. *kwālī'.*
k'wąsė 'a mint' II : 517.
kwäip 'varázsdob'; l. *kwoip.*
kwäji 'nyomon követ'; l. *koji.*
kwäl 'ház'; l. *kwol.*
kwär-kwär 'rigó' II : 0305.
kwäśśėm 'nyírhéj-kád'; l. *kwossėm.*
R. *kwäting* 'betegen fekvő'; l. *χojti.*
R. *kveltali* 'vezet'; l. *kwāli* 'kél'.
kwoip, koip, kwäip, kwoip 'varázsdob' II : 0374.
kwojmīti 'nyomot követ'; l. *koji.*
kwol, kwäl 'ház', *jelpiŋ kw.* 'szent h., templom' I : 0266, II : 527, *kwäl utti* 'házat épít' II : 607 | *kwol-kan* 'házpadló' II : 0570, *kwol-pāl* 'a ház szobarekesze' II : 559, *kwol-patit* 'ház vége' II : 534, *kwol pattä* 'ház zuga' I : 282, *kwäl-päťť* 'háztető, házpadlás' I : 282, II : 534 | *kwoliŋ χum* 'házi gazda' II : 550, *kwoliŋ-joriŋ χum* '[saját] házával-helyével rendelkező ember' II : 0750.
kwon, kwän 'ki' II : 527, *kwän äńši* 'világra hoz, megszül' II : 521; *kwonaľ* 'kifelé' II : 493; *kwonėl jäli* 'kívül jár (körül)' II : 604; *kwon-jąąŋχti* 'kifelé fordít, eltávolít' II : 607 | *kwoni-pāl: mōnt kw. p. pėlpiś* 'a minapinál is gyorsabban' II : 494, *ti kwoni-pąal* 'ezen kívül' I : 285, *kwoni χątpä* 'más' II : 487, *kwoni mā* 'házon kívüli hely' II : 468.
kwons, kwäns 'köröm, karom' II : 554, *kwoss-ta'il* 'teli marokkal' I : 261 | *Kwänsėŋ Vėrwiś, tąulėŋ V.* 'Karmos V., szárnyas V.' (név) I : 0231; *kwonsėp* 'fésű' II : 554, *kwonsėśli* 'vakar' I : 262, *kwonsi-taχti* 'kapaszkodik (körmével)' II : 477.
kworės 'ég' I : 207, (a szó eredete) I : 0301, *kit tąrėm, kit kw. χalėn* 'a két t. (ég és föld) közé', *tąrėm ąlnė ąti jurt, kw. ą. ą. j.* 'világot [együtt] élő kedves társ' (feleség) I : 0292—3; *Surmiŋ Kworės āś* 'Tetőnyílásos (tetőnyíláson át szemlélhető) Kw. atya' I : 0290, *Kworės Sąrni* 'Égatya' I : 0294, *Kworės-Tąrėm* (az égi istenek őse) I : 0315, G. корс торумъ = *Kworės-tąrėm* I : 0295, 0315.
kwossėm, kwäśśėm 'nyírhéj-kád' II : 503.
kwoľl-pāl 'középső szobarekesz' II : 498.
kwoip 'varázsdob'; l. *kwoip.*
kwōrėχ 'varjú' I : 187, II : 0176, 513.
kwösχi 'suhog', *kwösėlti* 'suhogtat' II : 512.
kwösnäs 'ablak' II : 516.
kūkėχ 'kakuk'; l. *kukkuk.*

Лаua (a Lozva mellékfolyója); l. *Loaś-jā.*
laχ 'igyekezet', *l. toti* 'igyekszik' | *laχiŋ* 'igyekvő', *laχäti, laχätaχtili* 'igyekszik, törekszik', R. *lähetét = laχäte'it* 'törekszenek' I : 247.
laχėr 'pánczélruha' I : 049, 239, II : 0551, 0554 (tárgy.).
laχw 'kör', *laχwä*, R. *lahua* 'körül'; l. *lakw.*
lai, läi (laj) 1. 'kicsinyke' II : 0747, *laj āχi, laj pī'*, R.

läjoai, läjpi 'kis leány, kis fiú' II: 0301, *lai tārėm, lai pupi'*, R. *laitarom, laipopi* 'kis isten, kis bálvány' I: 0268, II: 0302; 2. 'alvilági' (tárgy.) II: 0301—2, *laj-χiń, pit-χ.* 'alvilági, fekete járványvész' I: 049, II: 0297—8, 586, *lai pasäŋ* 'alvilági bűvös' II: 0301, 586; Pót. II: 0301.

la'il, R. *läil* 'láb' II: 568, *la'il-kēr, l. pattä* 'talp' I: 179, R. *läilsar* 'lábszár' II: 613, *l.-talėχ* 'lábfő' I: 232, *l.-ur* 'az alsó lábszár előrésze' II: 544.

lāki 'szíjlabda' II: 465, 495.

lakw, laχw 'kör, karika' II: 575, 609; *laχwä*, R. *lahua* 'körül' II: 570 | *lakwiŋ* 'kerek, koralakú' II: 595.

lakwi, läkwi 'szökik, ugrik' II: 469, 597 | *lakwėlti, läkwėlti* 'szökken, ugrik, pattan' I: 288, II: 482, 515, *lakwėmtaχti* 'áthalad, átszökik' I: 289, *lakwsi, läkwsi* 'mozog, lép' II: 609.

lalwä, lolwė, lōwė 'hódpézsma' I: 0268, 180, II: 0472.

länt 'liszt' II: 627.

lańśiŋ 'zsenge, lágy' II: 449; l. *läńśäŋ*.

lapi 'emelkedik, föle.; kibír' I: 195, *χāntï' l.* 'haddá kerekedik' II: 0673, *tērėn lapės, χul' l.* 'kór keletkezett' II: 0301, *Lapėm pirwä lūl'it qtėr* 'Fölemelkedett makkrécze [röptényi] magasságú fejedelem' (hős neve) II: 0136, 0518 | *lapïlāli: χānt l.* 'a had fölkerekedik' II: 0549, *laplaχti* 'fölemelkedik' II: 570.

läpkä 'bolt' I: 210.

läräś 'szekrény, ládika' II: 060, 558.

larγi 'pördül, gurul', *laräti* 'egyet pördül' I: 183.

larpi, larpïti 'igézettel teremt, alkot' II: 047, 561.

larśi 'rovátk', *l.-porï'* (egy rovátkos fűszár jelzése) | *larśiŋ* 'rovátkos' (mint a gomba kalapjának az alja) II: 558.

Läsär qjkä (samán énekközlő neve) II: 494.

läśėl 'lassan' II: 451.

latkäti 'süpped, belesülyed vmibe' II: 557.

latti, R. *loatïi* 'szól' II: 528 | *lätiŋ* 'szó, beszéd, üzenet', *l. kēti* 'üzenetet küld', *l. patti* 'ü. juttat el' II: 0584, *l. toti* 'hírt hoz' II: 477; *latteľpi, loqtteľpi* 'elbeszélés' I: 040, 286.

law 'düh': *lawėl nē'ili* 'feldühödik' II: 0387.

läwi, lqwi, loaγi 1. 'szól' II: 528; 2. 'mond, rendel; mondással alkot, teremt' I: 0333—4, II: 0347—8 (tárgy.), *jqlė lqwi* 'lerendeli (áldását az istenség az emberre)' II: 599, *lakwä läwi* 'szétrendel' II: 618 | *läwėltawė*, R. *lqaltau* 'mondatik, hírlik' II: 571.

lq lätiŋ 'osztják (alvidéki) szó' I: 219, II: 441, 442, 443, 444, 495, 496, 497, 498, 523, 585, 587, 623, 625, *lq lätχiŋ tėrniŋ ērï'* II: 445; l. *lqŋχäl'*.

R. *lqaltau* 'mondatik, hírlik'; l. *läwi*.

lqχ, lōχ 'zug': *kwol-lqχ* 'a háznak deszkafallal elrekesztett zuga', R. *lqga* = *lqχä* 'zuga' II: 615, *lqχ-pāl* 'szögletbeli szobarekesz' I: 194, II: 537 | *Loχ-vqni* 'Zugerdő' (helynév) II: 0558, *Lōχ-voqni pėul* (falu

a Jevra torkolatvidékén = Сатиги) I : 289, II : 510.
lą̈ltə̑ : äs-l. 'rüh' II : 0403.
lą̈mt 'darab, rész', *mā-l.* 'földrész' II : 588, *lą̈mtėl manĭtawė* 'darabosan szakítja le' (a nyíl a húst) II : 0546; *ta'ĭl-lą̈mtėl* 'ruhában', *ńār-l.* 'meztelenül' II : 496 | *ńār lą̈mtiŋ* 'meztelen' II : 450.
R. *lą̈ng* 'jó, szép' (?); l. *lōń.*
lą̄ŋχäl' 'lefelé' (vizre mondva) II : 0302 (tárgy.); l. *lą̄.*
Lą̄patkä, L. ūs (város neve) II : 0554, 0638.
lą̄pant, lą̈pant, lą̄pänt, lopänt 'vízi tündérrózsa; lapu', *Äslą̄pänt* 'obi t. r.', *tūr-l., torlą̈pant* 'tavi t. r.', R. *lobent* ua. I : 0299, II : 565.
Lą̄pėχ-tūr (tó a Szigva felvidékén), *L. ūs* (helynév uo.) II : 0141, 0557, 495, *Lą̄pėχ-aul sät ą̄tėr* 'a L.-végi hét fejedelem' II : 0141.
lą̈pėl '-ként' II : 0111, *ētä-l.* 'éjjelenként' II : 571.
Lą̈piŋ-jā (a Szigva alvidékének mellékfolyója) II : 0141, 0156, Ляпина, Ляпинъ (folyó- és helynév) II : 0141, 0156, 0557, 0558, *-Lą̈piŋ ūs, Lą̈pmūs, Lopmūs* (város neve a Szigva torkolatvidékén) I : 0122, 224, 237, II : 0156, 0557, 536, Лопомвожъ, Лобоможъ, Ломбовожскія юрты (ua.) II : 0156, 0557, 536, *Lą̈piŋ-ūs ą̈jkä, Lopmūs-ą̈jkä* 'a Lopmúszi öreg' (bálvány neve) I : 0319, II : 0156—60 (tárgy.), 525, R. *Lopmus-t rom* ua. I : 0320.
lą̈ptə̑ 'levél'; l. *lūptä.*
Lą̈r-jā, Tūr-jā, o. *Lą̈r-joŋan* (folyó neve az Ob alvidékén), *Lą̄r-ūs* (helynév uo.) II : 0195, 0559, 446, 493, *Lą̄r-ūs ą̄tėr ą̈jkä* 'a Larvosi fejedelem öreg' (bálványnév) II : 0195—0202 (tárgy.), 493.
lą̈utsi, lūtsi 'mos', *lą̈utsaχti* 'mosakodik' II : 568.
lą̈winti : mulėp l. 'imádságot olvas' II : 0482.
R. *lähetét = laχäte'it* 'törekeszenek'; l. *laχ.*
R. *läi* 'kicsinyke'; l. *lai.*
R. *läil* 'láb', *läilsar* 'lábszár'; l. *la'il.*
läj- 'lőni' : *läjwės* 'meglövetett' II : 520.
läkwi, läkwėlti 'ugrik', *läkwsi* 'mozog'; l. *lakwi.*
R. *läń* 'jó, szép' (?); l. *lōń.*
läś (tő : *läńś-*) 'betegség' II : 625 | *läńśäŋ : tērėn-l., χul'-l.* 'kórtól gyötört, gyengült, elsatnyult' II : 0300, 625; l. *lańśiŋ.*
R. *leχs uiť* 'mozgó víz' II : 609.
lēi', lī' 'fark', R. *liil = līl, lēχėl* 'farkkal' II : 614, *lēi'-sa'ir*, R. *lišoar* 'farkszőr' II : 583, *lēi'-tą̈ul* 'farktoll' II : 548.
leĭmati 'kihúzza (a kardot hüvelyéből)'; l. *lēwäti.*
lē'in, līn 'evet' : *līn-sąw* 'e.-csillag' I : 0370.
lēkw 'az asszonynak férje öccse' II : 463.
R. *lengä kum* 'fiatal házas, vőlegény' II : 0747.
lēnt 'zajos rengés, háborgás' II : 506 | *lēntiŋ* 'rengő, dagadozó' (*l. tą̈rėm* 'r. óceán') II : 533, *lēntėŋ tą̈rėm lēntėlte'it* 'a rengő eget rengedeztetik' (a harczi zajjal) II : 0624; *lēntχi, lēntχenti* 'reng, himbálózik, hul-

lámzik' I: 196, II: 533; *lēntäti* 'reng, inog' I: 196, II: 558. *lēntpi* 'takarós', *lēntpiji* 'betakar' II: 626.

lēpi 'fed, borít, betakar' II: 560, 562, 626 | *lēpil-tąr* 'halotti szemfedő' I: 0188.

Lēplä-jā (a Szoszva felvidékének mellékfolyója) II: 0120, *Lēplä-sūnt ąjkä* 'Lēplä-torkolati öreg' (bálvány neve) II: 0120, 0124 (tárgy.), 489.

lēs 'vadászhurok', *ńoχs sāt l.*, *uj sāt*, *saw lēs* 'nyusztfogó hét, vadfogó hét, sok v. h.', *ur sāt lēs*, *vōr s. l.* 'hegyi hét v. h., erdei h. v. h.' I: 0286, 0312—3, 243.

lēsi: ńāl-tąwēl l. 'nyílhoz nyílszárnyat enyvez' | *lēsėχti* 'enyvezget' I: 243; *turuj-tąul lēsiŋ ńāl* 'turuj-sas tollával szárnyazott nyíl' I: 0289.

lēsti: simä l. 'éhét csillapítja' I: 179.

leśpiji, *leśpäti* 'lesorvad, lesoványkodik, összeesik (betegségtől)' II: 600; vö. *läś*.

Леуиы (helynév a Konda középtáján); l. *Lous*.

lēwäti (sirej) 'kihúzza (a kardot hüvelyéből)' II: 0539, 466, *leuti: kwän-l.* 'kihúz, kivon' II: 519; *leĭmati* 'kihúzza (a kardot)' II: 0539; *lewėtaχti* 'kibúvik' II: 438.

Lėwė-poul (helynév a Konda felvidékén) I: 250, II: 0559.

lėkėmi 'dob, lök' II: 520.

lėmėś 'hitvány, silány' II: 519.

lili, *lėlė* 'lélek' I: 0177, II: 0403, *lili ālmi*, *ālmėli* 'fölemeli (megmenti) a lelket, meggyógyítja a beteget' II: 0404, 593, 620, *l. ąlti* 'megtoldja, meghosszabbítja az életet' II: 526, 589, *lilitä marės* 'lélekzete megszorult, elakadt' I: 179, II: 495, 589, *lilitä minės* 'elment, elvált a lelke' I: 0185, *lilitä nē'ili* 'életben marad, fölgyógyul' II: 0403, *l. soχėrmi* 'a l. összeszorul (a betegségben)' II: 589, *l. tąlipi* 'a l. elszakad' I: 0180, 0185, *lilil lāwi* 'lelket rendel (ad) belé' I: 261 | *sa'i-lili*, *āt-l.* 'hajfonat-l., haj-l.' (midőn az élet már hajszálnyi) II: 589, *śäyśi-l.* 'veréb-lélek' (midőn a haldoklóból elszállni készül) II: 626, *lili-ăp*, *lėlė-äp* 'lehellet, lélekzet, pára' I: 0178, 185, II: 559, *lil-ät* 'lehellet' I: 0178 | *liliŋ*, *lėlėŋ* 'eleven, friss' I: 0177, *liliŋ ąl'ät* 'e. szín' I: 0309, 0310, *l. jūr*, *l. sossėl* 'vízi szörnyeteg' I: 219—20, II: 624, *l. kēr* 'aczél' I: 0177, *l. kēr sa'irėp* 'a. (élesvasú) fejsze' II: 090, 477, *l. pupχėt*, *lėlėŋ pupėχt (pupi)* 'e. bálványok' I: 0252, II: 0169, 510, Pót. I: 0252, *lilėŋ popėŋ k'um* 'varázsló, samán' II: 0356, *liliŋ-ta'il* 'elevenen' II: 0673, 549, *l. vit* 1. 'friss víz' I: 0177, II: 609, 2. 'elevenítő v., élet vize' I: 0183, 0220, 0221, 0311, 0326; *lėlėŋnė* 'elevenen' II: 0674, 520 | *lileji* 'lehell, párát ereszt' I: 0178, *lilti*, *lėlti* 'lélekzik, lehell, fú' I: 0178, II: 589, *lilli*, *lilili* 'föléled' I: 0177, *liläsi* 'föllélekzik' I: 0178, 179, *lilit-*, *lėlėt* 'föléleszteni' I: 0177, *lilijėpt-* 'lélekkel ellátni, életre hozni' I: 0177.

lipéś 'szabad, meg nem kötött' I : 195—6.
Liraki-jā (a Tapszjá mellékfolyója) II : 0129.
R. *lišóar* 'farkszőr'; l. *lēi'*.
R. *Liuveś* (helynév); l. *Lous*.
lī 'fark'; l. *lēi'*.
lɵ 'ló'; l. *lūw*.
loaγi 'szól'; l. *lāwi*.
Loaś-jā (a Lozva mellékfolyója), Лача II : 0133.
R. *loatti* 'szól'; *loątteĺp* 'elbeszélés'; l. *latti*.
R. *lobent* 'tavi rózsa'; l. *lą̄pant*.
Лобоможъ (város neve); l. *Lą̄piŋ*.
loχś-: *jąl-loχśwes* 'meghalt' Pót. I : 0185.
lōχ 'zug', *Lōχ-voąni pĕul* (falu neve); l. *lą̄χ*.
lōlī' 'vöcsök'; l. *lūlī'*.
Ломбовожскія юрты (város neve); l. *Lą̄piŋ*.
lōnt, *lɵnt* 'lúd'; l. *lūnt*.
lōŋχ 'bálvány' II : 497, *Lōŋχ-awĕt ńol* 'Bálványos földfok' (Obdorszk közelében) II : 0192, 0202, 0243, 0284, *L. a. ń. ūs* (helynév) II : 0559, *L. a. ń. sāt ą̄tĕr* 'a bálványfoki hét fejedelem' (bálványnév) II : 0202—7 (tárgy.); Pót. II : 497.
lopänt, *tūr-l.* 'tavi rózsa'; l. *lą̄pant*.
Lopmūs, Лопомвожъ (város neve); l. *Lą̄piŋ*.
lōtèli, *lōtpi* : *nɵŋk'wĕ l.* 'fölrepedve elválik' (pl. a bőr) II : 515.
P. *löliχar* 'rossz'; l. *l'ūl'*.
lɵlwĕ 'hódpézsma'; l. *lalwä*.
löń, R. *lą̄ng*, *läń* 'jó, szép' II : 0748.
lɵpĕsti 'talpal, lompol' II : 512.
Lous, *L. poul* (kondamelléki falu neve), Леупы I : 238, 286, II : 0558, 0559, 598, R. *Liuves* I : 250, *Lous-tumèn* (kondavidéki tó neve) I : 0214, 0362, 238, 250, II : 0173, R. *Liuveś tumen* ua. II : 0173.
lɵwĕ 'hódpézsma'; l. *lalwä*.
lū 'ló'; l. *lūw*.
lui 1. 'alvidéki' II : 0302 (tárgy.),
lui ōtèr 'alvidéki fejedelem' II : 510, *lui ńą̄r* 'az Ural alvidéki (déli) lánczolata' II : 0185; 2. 'alvilági' : *lui χum Xuĺ-ą̄tèr* 'a férfi *X. ą̄*.' I : 0217, 0399.
lujγi 'énekel, dalol' II : 627.
lulī' 'vöcsök' I : 0214, 178, II : 0320, 454, 502, *lōlī'* ua., *kĕr-l.* 'vasv.' I : 0339, G. лули ua. I : 0340.
lūnt, *lunt*, *lōnt*, *lɵnt* 'lúd' II : 0319, *l. ą̄ltī'* 'l. falka' I : 196, *Lūnt-ą̄tèr* 'Lúdfejedelem' I : 0100, 0106, 196, II : 053, 055, 067, 094, R. *Lunt ater* I : 0320, R. *L. a. éri* 'a Lúdf. éneke' I : 017, *Lunt-nē* 'Lúdnő' II : 0100, *l. tān* 'lúdének' II : 0623, R. *Lunt-uos* 'Lúdváros' II : 094, *l. vānt* 'lúdfalka' II : 0622, 566.
lunti, *luntĭli* 'erősödik, izmosodik' II : 530; l. *lūti*.
Luop-jā 'Lobva' (a déli Szoszva mellékfolyója) II : 0186, 446.
lūptä 'falevél' : *l. jelpiŋ χą̄tèl*, *ląptĕ-k'otèl* 'pünkösd' II : 0424.
R. *Luossm-uos* 'Lozva város'; l. *Lūsèm*.
lūpi 'kidőlt fatörzs' I : 255, 256, II : 450.
[1]*lūs* 'rojt, kardbojt' I : 240, II : 0537, 560, 561.
[2]*lūs* 'vízi növényekkel benőtt terület a tó partján' II : 560.

Lūsėm, Lūsm-jā 'Lozva folyó' II : 446, *Lūsm-lātiŋ* 'lozva-vidéki szó' I : 242, 257, *Lūsm-ūs* (helynév) II : 0558, R. *Luossm-uos* 'Lozva-város' II : 015—6, *Lūsėm-ūs vit jelpiŋ* 'Lozvavárosi víz szentje' II : 604, *Lūsėm-vit jelpiŋ* 'Lozva vize szentje' II : 015, *Lūsėm-vit j. ātėr* 'Lozva vizének szent fejedelme' (bálványistenség) I : 0319, II : 015—9 (tárgy.), 604, *Lūsm-taľėχ paul* (falu neve a L. forrásvidékén, Юрта Пахтярова) II : 0365, 588, 601.

lusi, lusîti 'könyörög' II : 0483.

lusti, lušäti 'kúszik, mászik (a fán)' II : 578.

R. *lušäng, lušpoali* (b. é.) II : 578.

lūt, lut 'valami, holmi' I : 221, II : 464, *kwol-jor lūt šąpituŋ-kwė* 'a házat s mi egyebet rendbehozni' II : 483.

lūti : luwä l. 'csontja erősödik' II : 471 ; l. *lunti.*

lūtsi 'mos' ; l. *ląutsi.*

lūw, lū, lu, lө 'ló' II : 0316, 0434, *sөs-lө, k'өŋγä-lө* ('rénló') II : 520, Pót. II : 520, *lū-l'ūl'* 'lóganéj' I : 183, *lū-poχt tėnė χąmlėχ* 'ganéjtúró bogár' I : 203, *lū-šil'* 'lócsengetyű' II : 569, *lū-sū* 'lólegelő' I : 264, *lūw-vānt* 'lófalka' II : 566.

l'āγi 'szól' II : 528, 579 ; l. *l'auti* 'szid'.

l'aχ 'híradás, beszéd' ; l. *l'āŋχ.*

l'al' 'ellenhad, ellenség' II : 0599, 0695, 441 ; *l'al't : akw' l.* 'egymás ellen' II : 596.

R. *l'ang taup* 'keresztül' ; l. *l'ąŋχ.*

l'āŋχ, l'aχ (tő : *l'āŋχ-*) 'szó, beszéd, híradás, üzenet' I : 247, 255, II : 0244, 592, *l'äχ* (tő : *l'äŋg'-*) I : 255, *l'āŋχ toti* 'üzenetet hoz' II : 0584, *l'aχ tū patti* 'izenetet küld' I : 254 : *l'āŋχä-kwālγä* 'szava, beszéde' I : 254, II : 0584, Pót. I : 254, R. *l'ąngą kvalle* I : 255, R. *l'ängä kualle* ua. I : 254 | *l'āŋχiŋ új* 'üzenetes állat' I : 233, II : 497, 527, *l'āŋχiŋ uj l'āŋχä* 'tanácsos lény (állat) tanácsa, beszédes á. beszéde' I : 0258, 0323, *l'āŋχäŋ uj l'āŋχ* II : 617 : *l'āŋχėl* 'beszéd, hír, üzenet' II : 0244, 625.

l'ap-ilės 'közelség' I : 226.

Ляпина, Ляпинъ (folyó- és helynév) ; l. *Ląpiŋ.*

l'auti, l'ąuti 'szid, pöröl' II : 0414, 471 | *l'ąutχati* 'szitkozódik' II : 0414, R. *l'ąutōali* 'emleget, mondogat' II : 579 ; l. *l'āγi.*

l'ąŋχ, l'oχ (tő : *l'ōŋk'-*) 'út' I : 255 : *nēt-l'ąŋχ* 'nők útja (melyeken a szent helyeket megkerülik)' II : 604, *l'ąŋχ-tąwip,* R. *l'ang taup* 'keresztút' II : 573.

l'ąuti 'szid, pöröl', l. *l'auti.*

l'äχ 'híradás, beszéd' ; l. *l'āŋχ.*

l'äkw 'sűrű' I : 239.

l'äl'χi, l'äll'i 'egyezkedni, alkudozni (eljegyzés alkalmával a nödíjban)' II : 0714, 520.

l'el'pėl 'új' ; l. *jelpėl.*

l'äl'pti 'készít, rendez' II : 575.

R. *l'äpląlexti* 'emelkedik' II : 580.

l'ätti 'ropogtat' II : 452.

l'ēŋk 'ék', *l'ēŋktäsi : lap-l'.* 'bedug (dugófélével)' I : 285.

-l'i 'vagy' (aut) II : 550.

l'il'pėl'i' 'újra' ; l. *jelpėl.*

l'oχ (l'ōŋk'-) 'út' ; l. *l'ąŋχ.*

P. *löli χar* 'rossz' ; l. *l'ūl'.*

l'öš 'siralom' ; l. *l'ūńš.*

l'ūl', l'ül' 'rossz, csunya' : *l'ūl' ąum,*

ľül' aum 'syphilis' II : 0403, *ľül' k'ar* 'tisztátlan szellem, kísértet', P. *löli χar* II : 0285, *L'ūl' namp jā* 'Csunya nevű folyó' (a Szoszva mellékvize) II : 027, 0248, *L'ūl' namp tūr* (tó neve a Szoszva vidékén) II : 027, 0248, *ľul' šämpe k'um* 'szemével rontó ember' II : 0410, *ľūl' tērpi* 'méreg' II : 0404, *ľūl' tōrėm* 'rossz idő' I : 0283, *lū-ľūl'* 'lóganéj' I : 183 | *ľul'siŋ* 'rossz' II : 552.

ľūli 'áll' | *ľūliŋ* 'magas', *ľūlit* 'magasságú', *ľūlitėl* 'magasságnyirá' II : 617, *Lapėm pirwä ľūlit ątėr* 'Fölemelkedett makkrécze magasságú fejedelem' (bálványnév) II : 0136; *ľūlsi* 'áll' II : 600.

Люликарскія юрты : l. *Jeli-ūs.*

ľūnś, ľuś (tő : *ľūńś-*), *lūś-sąw* 'siralom, siralmi ének' II : 0353, 0483, 0684, 462, 559, 589, *löś* ua. II : 0483.

mā, mō 'föld; hely', *jelpiŋ mā* 'szent hely' I : 0266, *tąrėm-mā* 'ég (égi föld)' I : 0284; *tėtė mōnė* 'ide' II : 521, *tanänl pojkėnė māt* 'az ő imádkozásuk során, folytán' II : 622, *k'ōnti mėnnėn m.* 'a mint most a háborúba méssz' II : 519, R. *mât* 'földek' II : 527 | *Mā-āŋkūw* 'Földanyánk', *Mōąŋk'w* 'F. anya', *Sēmėl M.* 'Fekete F.', *Sąwėŋ M.* 'Kérges F.' I : 0387, *mā-ēntėp* 'a föld öve' (az Ural hegység) II : 052, *mā ēntėptanė mōjt* 'a föld körülövezésének regéje' I : 0344, *mā-χar* 'földfelület' I : 0284, *mā-χar tąrėm* 'föld színén [járó] isten' = medve I : 232, II : 029, *mā-χār*, R. *mä kâr, mä kär* 'mammut' ('földi bika'), *mā-χar-āńt* 'mammutcsont' ('f. b. szarva') II : 0326, Pót. uo., 473, *mā-χum, mā-χėm* 'nép; idegen' I : 193—4, II : 0507, 486, *mōk'ėm* 'nép' II : 486, 507, R. *mä kąm* 'nép' II : 486, *mām, mōm*, R. *mâm* 'nép' II : 0507, 487, *mā-jēr* 'földtájék' I : 237, *mākēmpli* 'földtáj' I : 0361, II : 595, *mā-kwol* 'földház' I : 0380, *mā susnė ur* 'a vidék nézésére való domb (kilátó, őrhegy)' I : 0321, II : 0200, 0566, 452, *mā-śaχl* 'földhalom' I : 0337, 198, *mā'i-tąrmi'*, *mōγi-tōrmi* 'ég és föld' I : 0282, R. *mäi tąrmi sąngomlem jeri* 'föld és ég teremtődésének éneke' I : 07, 100, 230, *mā-tapriś* 'égér' II : 0308, 454 | *māŋ χum* 'földbirtokos ember' II : 551, *māγėjawė* 'letelepszik, gyökeres lakossá válik' I : 227.

māγinti 'beledug' II : 578, *maγintāli* 'mártogat' II : 0613, *maγėmti* 'dug, belefűz' I : 281; l. *mąumtaχti.*

māχwėŋ 'bunkós'; l. *māŋχw.*

maχwlä, maχwlė, maχlä 'bagoly'; l. *māŋχwlä.*

[1]*mai' (ma'i)* 'méz' : *m.-vit* 'méhsör' I : 191, 251, II : 0737.

[2]*mai'* 'mi (nos)' I : 204, II : 442.

Ma'i-sir jā (folyónév) II : 040.

ma'il 'mell' I : 248, *m.-tarės* 'egymás mellett' II : 458, 473.

ma'ir : χāp-m. 'a ladik fenekén alkalmazott ívfák, fenékbordák' II : 0612, 447.

ma'itėli 'fűz' I : 281; l. *māγinti.*

majrám 'ünnep' I : 091, II : 0424.

R. *mak Kälteš* 'a valódi K.' II: 038.
maléśli 'tapogat', *maleji* 'tapint' I: 261.
man, män 'mely, minő': *man tēlēm nāj-āɣi* 'minő született úrnő-leány?!' I: 185, *manäspi, manėr-ä.* 'micsoda?' I: 188, *män šą̈at* 'mennyi' II: 483 | *manä?* 'vajjon mi?' II: 623, *m. kuľ?!* 'mi az ördög?!' *ti ą̄s m. k.?!* 'hát ez mi az ö.?!' II: 0282; *manėriś* 'micske' II: 475; *manėr* 'mi' birtokos raggal (*mänėräɣėn* 'micsodáid') I: 285.
manėmti: χot-m. 'eltép' II: 495, *jol-m.* 'lerombol (pl. házat)' II: 526.
manki 'mi magunk' I: 222—3.
mant-sup 'kis lapát' I: 255.
mań, mäń, miń 'meny, menyasszony' II: 0733.
mäń 'kicsiny': *Mäń-jā* (folyónév) I: 0379, 224, *mäń kwol* 'a nő kis házikója, melyben tisztátlanságának ideje alatt lakik', *m. kwolnė pats* 'hószámba esett' I: 0267, 0347, 180, 270, II: 0315, *Mäń Ta'ľt* 'Kis Szoszva' II: 019, 040, 059 | *mäńkeľkwė* 'kicsinyke' II: 484, *mäńėk* 'kisebbik' II: 565.
mäńχati (a halál kifejezése) I: 0185.
mańiti: puykä samä m. 'fejét, szemét összegöngyöliti' (alváskor) I: 182.
mańśi, mą̄ńś 'vogul' és 'osztják' (a szó eredete) II: 0297, *Mansi* (a vogulok e nevének első említése) I: 0151, *mą̄ńś pą̄nlė* 'vogul kender' = 'csalán' I: 281, *mańśi sirä* 'vogul szer' (szokás) I: 0193.
mańśik 'a rén farka' II: 473.
mańtėy (b. é.) I: 250.
māŋχw, mōŋkʿw, mōŋkʿ '(fejsze, kés) foka' II: 0550, *māχwėy ńāl* 'bunkós nyíl' II: 0513, 503.
māŋχwlä, maχwlä, maχwlė, maχlä 'bagoly' II: 0318.
marawi potaliŋ ńāl 'kerek, gömbölyded nyíl' II: 0546.
[1]*märä* 'ütőbáb, czél' II: 0513, 503, *m.-jąni* 'muľäspi 'nyereményt' II: 0513, *m.-sim-jiw* 'gyalúlt bot, melyre a czélt helyezik' II: 0513.
[2]*märä, vit-m., mār, wüť-m.* 'vízbuborék' I: 284, II: 517; l. *mąrė.*
marėχti 'alámerül' I: 250.
mari 1. 'szorúl, reked, elakad, szükségbe jut' II: 0403, 0586, 489, 495; 2. 'véget ér' (pl. *jā* 'folyó', *ľąŋχ* 'út') I: 275, *ti χą̄tėl at mare'im* 'ma nem jutok végre, nem készülök el' II: 0721, *lilitä marės* 'elállott a lélekzete, nehezen lélekzik' I: 275, II: 589 | *marėm* 'szűk; szükség, szorúltság' I: 275, II: 504, 552, *m. χul* 'megrekedt hal' II: 0585; *mariŋ* 'szűkös' II: 618, *m. tą̄rėm* 'szorúlt, szűkös világ' I: 0283 | *marili* 'szorultságban, szükségben van' I: 0283, *marėmi, marėmawė* 1. 'megszorul, megreked, szükségbe jut'; 2. 'unatkozik' II: 0586, 504, *marapi* 'megszorul, megreked' II: 0586, *marśėmi* 'unatkozik' II: 453, *marsi* 'tolakodik, szorítja magát' II: 552, *marli* 'szorongat, szorít' II: 0387, 504, 552.
masi, mäsi 'felölt (ruhát)': *mäsnė*

'ruha' II: 598, *masmäŋ* 'öltözött' II: 492.

masɣi: l'ūl'siŋ ul masɣèn v. *massèn* 'rosszban ne járj!' II: 552.

maskąu kworèχ 'csóka (muszka varjú)' II: 0176.

māsńiśa 'vajashét' II: 0424.

māśtèr 'mester' II: 087.

mat, matä, mätè 'valami' II: 513; *mät-äspi* 'miféle, micsoda' I: 188, *mat-kēm* 'jókora, némi' I: 228, *matä-mat* 'valami, valaminő' II: 555, *mat-namiŋ* 'talán' I: 194 | *matèr-mat, matä-mat (χum)* 'valaminő (ember)' II: 507; *matèl'è* 'talán' I: 194.

mąχ, mok, mąχi, moχi, R. *mąki* 'magzat, fiók, kölyök, gyermek' II: 592, 625.

R. *mąχl* 'bog', *mąχlsi* 'bogoz'; l. *moχèl.*

R. *mąilä* 'atyja' (?): *m. meχu, ąnguä meχu* I: 248, *m. mēŋkw, āŋkwä m.* I: 049.

mąjt 'rege, mese'; l. *mōjt.*

mąkaṫ k'ątèl 'tegnap'; l. *mōl.*

R. *mąki* 'gyermek, magzat'; l. *mąχ.*

mąk'ti 'belebúvik vmibe'; l. *mąumtaχti.*

R. *mąląng* 'gazdag'; l. *mol.*

mąlèχ 'azelőtt, előbb'; l. *mōl.*

mār, wül'-m. 'vízbuborék'; l. *märä*[2].

Mąrakä (a vízi fejedelem neje) II: 614.

mąrè (tő: *mąrä-*) 'léghólyag réczefajták torkában' II: 517; l. [2]*märä.*

mąri, mąräst 'egyszerre, hirtelen' (?) II: 517.

mąrt-mō 'a költöző madarak déltája'; l. *morti-mā.*

mąrtès 'vmihez mért'; l. *morti.*

mąumtaχti, ju-m. 'belebúvik' II: 513, *mąk'ti* 'belebúvik vmibe' I: 288; l. *māɣinti.*

mąsiŋ kaɣrèp χum 'bűnös keblű ember' I: 0275; l. *mos* 'betegség'.

R. *mä* 'föld', *mä kâr, mä kär* 'mammut'; l. *mā.*

mäntèl 'míg, mialatt' I: 287, *kwösnäs-m.* 'az ablakon át' II: 516.

mäń 'meny, menyasszony'; l. *mań.*

R. *märsi* 'mindenfelé megy (?)' II: 552; l. *marsi.*

mäsi 'felölt · (ruhát)', *mäsnè* 'ruha'; l. *masi.*

mätnè: k'otèl m. 'nap nyugta' II: 520.

mēɣi' = *mēnki* 'mi ketten' I: 204, II: 442, 443.

mēkès 'erőtlen' II: 569, R. *mégs* ua. II: 568, 578.

mēŋkw, mēŋχw, mēχw, mōχw, R. *menghu, méngh, méhu* 'mythikus óriás' II: 0246, 490, (a szó eredete) II: 0271; *m.-āɣi sa'i jiw* 'vad komló' ('a mēŋkw-leány hajfonatának fája') II: 0231, 0267, *Mēŋkw-ājkä* 'M. öreg' II: 025, *M.-jā, Mēŋkwel-jā* (a Szoszva mellékfolyója) II: 0257, *mōχw-kwäl* 'mēŋkw-ház' (mély kerek gödrök és hegyi barlangok) II: 0258; R. *méhu kvell* 'mēŋkw-ház' II: 0258, *m.-pil* 'm. bogyó' ('hamvas áfonya', 'ükörke loncz') I: 0352, 263, *m.-pil jiw* 'm. b. fája' II: 0252, *m.-rūt* 'm. nemzetség' II: 0267, R. *méh ruot* 'mēŋkw-nemzetség' II: 0258, *m.-tuľä* 'm. ujj' (csigakövület' II: 0248, 0320 |

mēŋkwėt 'óriások' (tárgy.) II: 0246—71, *Mēŋkwėt rāś* 'Mēŋkwek fövénypartja' (a Szigva torkolatánál) II: 0257, *Mēŋkėt-tōr* 'Mēŋkwek tava' (a Konda alvidékén) II: 0257.
R. *mér* 'miért' II: 621.
mėrėχtėχtel 'ordít' I: 0289.
Mēsi-paul (falu a Szigva alvidékén) II: 0150, 0365, 439, 521, 625.
mēsi': *kwāli'-m.* 'egy körrésze a felgöngyölt kötélnek', *mēsχėl ati (kwāli')* 'felgöngyöl (kötelet)' II: 452.
Mikol-ańšuχ 'Miklós öreg' (Sz. Miklós) I: 0246, II: 0216, *Mėkol-k'otėl* 'Sz. M. napja' II: 0424, *Mikul-tārėm* 'Miklós isten' (Sz. Miklós) II: 01, 470, *M.-tōrėmśiśkwė* 'M. istenke' (Sz. M.) I: 0246, II: 0216.
mil 'sapka, süveg' II: 560.
mini 'megy': *tārä miniwės* 'keresztül ment rajta (a nyíl)' II: 545.
miń 'meny, menyasszony'; l. *mań.*
mir 'nép, világ' II: 547, *mir susnė χum* 'világügyelő férfi' (tisztség az Égfiak közt) I: 0365, *Mir-susnė χum* 'Világügyelő férfiú' (bálványnév) I: 0227, II: 053—0117 (tárgy.), G. Міръ сусна Хумъ I: 0319.
mirγi 'dörög', *śaχl m.* 'mennydörög' I: 188, 198 | *miriŋ suj* 'csattogó zaj' I: 0288, *mirriti* 'csattog' I: 188.
[1]*miś*, R. *miš* 'szerencseadó erdei szellem' I: 248, II: 0275, *miś-χum* 'm. férfi', G. мисъ хумъ II: 0276, R. *miš-ńoχs* 'miszny uszt' II: 0277, R. *miš-šorp* 'a misz-férfi jávora' II: 0277, *mis-mām* 'tündérnép' II: 0226, 0275 (tárgy.) | *misi* 'bőséges, teli' II: 0280 (tárgy.), *sēmėl uj, viγir uj m. kwol* 'fekete állat, vörös á. halmos ház' I: 0311.
[2]*mis* 'tehén': *mis-vōj* 'vaj' I: 223. Pót. I: 223.
moąrė 'idő' I: 287.
moχėl, R. *mąχl* 1. 'bog, kötelék' II: 576, 577; 2. 'kilincs' II: 588 | *moχläŋ* 'kilincses' I: 0310, II: 588; *moχli, moχėlsi*, R. *mąχlsi* 'bogoz, görcsöt köt' II: 577.
moχi 'gyermek, magzat'; l. *mąχ.*
moχsėŋ 'mukszunlazacz' I: 265.
moj 'vendégség, násznép'; l. *muj.*
mōjt, mąjt 'rege, mese' I: 036, 039, (eredete) II: 0497, (énekre alkalmazva) I: 037, *jelpiŋ m.* 'szent rege' I: 0266; *mojt-χum sipält* 'a regebeli ember késtokja' (a gönczölszekér rúdja) I: 0370, II: 0227 | *mōjtiŋ* 'regebeli' (holtak kegyeletes appositiója, pl. *āśėm m.* 'boldogult atyám') I: 0207, II: 557.
mok 'magzat, fiók, kölyök'; l. *mąχ.*
mol, mōl 1. 'vagyon, jószág (eladni való prém)' II: 447, 566, 574, 598; 2. 'gazdag' I: 0297, *m. Tārėm jäikwė* 'vagyonos T. apuska' I: 0300; *mōl-ōltmėt* 'prémárúban való gazdagság' II: 599 | R. *mąląng* 'gazdag' II: 566.
mōl, mōläl 'minapában, előbb, régen' II: 484, 617, *mōlėχ, mąlėχ* 'azelőtt, előbb, régebben' II: 465, 484, 617, *mōlti* 'tavaly' II: 484; *molkańt k'otėl, molχať, mąkať k'ątėl* 'tegnap' II: 465.

molχém 'ravaszság' II: 446.
mołli, mołeli 'múlik' II: 512.
molśäŋ 'malicza-suba' I: 281.
монть 'a varázsdob verője' (Pavlovszkij) II: 0374.
mōnt 'bár' II: 626.
mōnt-ta'il 'régtől fogva' II: 553.
mońśi 'szükséget, inséget szenved', *mońśem* 'szűkös'; l. *muńśi*.
moŋχélti 'gombolyít' I: 254.
[1]*mor ālŋ* 'réz' ('silány ezüst') II: 589, *mori* 'hitvány, közönséges, haszontalan' I: 190, II: 517.
[2]*mor, morėχ, morχéś* 'fültőbeli porczogó' II: 585.
[1]*mort* 'mérték', *morti* 'mér' II: 0291 | *mōrtės, mąrtės* 'vmihez mért, alkalmas' I: 200, II: 466.
[2]*mort: m.-uj, m.-vuj* 'déltájra költöző madár' I: 288, II: 0291, *m. uj minnė ľąŋχ, m. vuj ľąŋk* 'd. k. m. útja, a tejút-csillagzat' I: 0370, II: 0291; *m.-mā-uj* 'd. k. m.' II: 0291, *m.-mā-uj ľąŋχ* 'd. k. m. útja, tejút (az égen)' I: 0370, II: 0291, 0292 | *morti-mā, mort-mō, mąrt-mō* 'madárjáró déltáj' II: 0291, (a szó eredete) II: 0296—7, *morti-māχum* 'a madárjáró déltáj népe' II: 0291—7 (tárgy.) | *mortim = mort* I: 212, *m. uj* 'd. k. madár' II: 094, 0291, *m.-χum, m.-nē* 'madárjáró déltáj embere, nője' II: 0291, *mortim tąrėm, m. mā, m. sām, m. vit* 'a költöző madarak déltáji hazája' I: 195, II: 093—4, *Mortim-mā āγi* 'Déltáji leány' II: 0100.
most 'híd, sáncz' (?): *ńār kēr mūrėŋ m.* 'nyers vasból való czölöpös sáncz' (?) II: 572.
[1]*mos, mąs* 'kór, betegség' II: 0297—8, 436, 527, 620, (a szó rokonsága) II: 0304 | *mostal kaχrėp χum* 'bűntelen keblű ember' I: 0275.
R. [2]*mos, mosąh, kumlė m.* 'hogyan, miképpen'; l. *mūs*.
mōsėr 'temető' I: 091, 0195.
[1]*moś-χum* 'a csillaglakó vadász' II: 0223—31 (tárgy.), 0287, 0315, G. мось хумъ II: 0227; *moś-χum josä-ľąŋχä, M. χ. josäŋ ľ.* 'a *moś*-ember hótalpútja' = 'tejút (az égen)' I: 0368, II: 0223, *moś-χum kwolta'ilä* 'a *m.* e. teli háza' = 'fiastyúk-csillag' I: 0368, II: 0223, *moś-χum ľąŋχ* 'a *m.* e. útja' = 'tejút (az égen)' I: 0370, *moś-χum-pī'* 'a *m.* e. fia' II: 0224, *Kēlpiŋ kātėp m. χ. pī'* 'Véres kezű *m.* e. fi' I: 0367, *moś-χum sa'i* 'a *m.* e. hajfürtje' (fű neve) II: 0401, G. мось хумъ сахы II: 0231; *moś-nē* 'a *m.* e. neje' II: 0224, *moś-nē sa'i jiw* 'vad komló' ('a *m.* nő hajfonatának fája') II: 0231, R. *Moš ne mąit* 'a *m.* nő regéje' I: 017; *moś-mām* 'a csillaglakó vadász népe, családja' II: 0223—31 (tárgy.), 0226.
[2]*moś ērt* 'rövid idő alatt' II: 498.
Mot-uš, Mut-uš (helység a Konda alvidékén) II: 0164, 0357, 510.
mōt, mōt-kˇąr 'más' II: 483, *mōt vārmeľ* 'más állapot, terhesség' I: 206.
mō 'föld'; l. *mā*.
mēχw 'mythikus óriás; l. *mēŋkw*.

mēŋk', mēŋk'w 'fejsze, kés) foka'; l. *māŋχw.*
mūɣər, m.-jiw 'sulyok, tuskó' II: 572; l. *mūrəŋ.*
muj, məj 'vendégség, násznép' II: 0600, 0695, *muj-χum* 'vendég' II: 491, 549, *muj-māχəm* 'vendégnép' II: 554, *moj-puŋk* 'násznagy' II: 012, 0697, 0726, 522 | *mujli, mujləpti* 'ajándékoz' II: 586, *mujləptaχti* 'megajándékoz' II: 491.
mul 'istenidéző ige', *sari m.* 'igazi igézet', *mul pini* 'igézetet tesz' II: 623.
mūli pāl, məl-soąm 'az ajtóval szemközt levő szobarekesz' I: 194, 199, II: 481, 498, 548.
mūlti 'körüljár' II: 598; *mūlət* 'körüljáró' I: 0299, 0324, II: 598.
muľəp 'imádság' II: 0482.
muľi 'halsereg' I: 263.
muľi 'nyer (a czéllövésben)' II: 0513.
mūľi 'női tisztátlanságban van' I: 0268 | *muľäs* 'női hószám' I: 0267; *muľäsiŋ uläm* 'női tisztátlansággal mocskolt ruha' I: 0268.
muńśi, mońśi 'szorultságba, bajba jut; inséget szenved' I: 277, II: 0552, 626 | *muńśəm, mońśəm* 'szükség, inség' I: 277, II: 585, 626, *m. ārt* 'szűkös mód, idő' II: 626, *m. tąrəm* 'sz. világ' I: 0283.
mūrəŋ 'tuskó, czölöp', R. *murung* (b. é.) II: 572; l. *mūɣər.*
muril mini 'alámerül' II: 469.
mūs 'a mint' II: 536, R. *mos, mosąh: kumle m.* 'hogyan, miképpen' II: 553.
muś tārəm 'orosz szentkép' I: 0245.
Mut-uś (helynév); l. *Mot-uś.*
mutra, muträ 1. 'fortély, bűvös erő' II: 079, 0638, 451; 2. 'rontással való varázslat' II: 0409, 594, *muträ-sātmil* 'rontás, rontó bűvölet igéje' II: 0346 | *mutrəŋ χątpä* 'rontással bűvölő valaki' II: 0345, *mutrəŋ χum* 'rontó, varázsló ember' II: 0409, 597; *mutrəli* 'megront, elbűvöl' II: 409.
Muuŋ-kēs ūs, Mūwliŋ kēs ūs (a Felső-Szigva mellékén) I: 224, II: 0135, 0154, 0557, 440, 585, 622, R. *Munkes uos* II: 0128, Мункесскія юрты II: 0135, Мункусъ II: 0558.
muwəltaχi 'körüskörül' II: 437.

naĭrä, naɣrä, na'ĭr, näurą 'nyereg' II: 0424.
nāj, nąj 1. 'úrnő, fejedelmi asszony; női istenség' I: 0248—9, II: 0178, 0217—8, 0507, R. *nąe = nājä* 'úrasszonya' II: 617, Hoïi (egy női bálvány neve) II: 0178: *nāj-ątər* 'bálványistenke, b. szellem' ('úrasszony-úr') I: 0249, 176, 193, II: 056, 0352, 0733, 441, 488, 593, *nāj-ątərnə kāsti* 'az istenségnek áldozatot fogad' II: 0419, *nāj-ątərnə susnə χum* 'vallásos (istenkére néző) ember' II: 0468; *nāj-rāps, ątər-v.* 'istennőtől [rendelt], istenkétől [r.] vő, kedves vőlegény' I: 193, II: 087, 088, 0148, 0734, 498; 2. 'nap' II: 0217—8, *nāj-āŋkw. n.-śāńi* 'napanya' I: 194; 3. 'tűz': *nāj tēi* 'a tűz ég' II: 546, *nājnə tēwə* 'eszi a tűz (melege van)' I: 194, *nājä sāstəm nājiŋ sām* 'tüzet növesztő tüzes vidék'

II: 607; *n.-jiw* 'tüzi fa' II: 0236, *Nāj-χ̮ān* 'Tűzfejedelem' II: 0243, *n.-χurī'* 'tűzi szerszámzacskó' II: 0236, *Nāj-χurī' tump* 'T. sz. z. sziget' (a Szoszva középtáján) II: 025, *nāj-ńelm* 'láng' I: 222 | Наингъ одырь = *Nājiŋ ᾱtėr* II: 0243, *Nājiŋ χ̮ān* 'Tűzfejedelem' II: 078, 0243—4 (tárgy.), 556, *nājiŋ sāt, ᾱtriŋ sāt* 'úrnős hét, uras h. [vidék]' II: 441.

nak, näk, R. *näχ* 1. 'íz, tag' II: 530, *kāt-n., la'il-n.* 'kéz íze, láb í.' I: 273, *χ̮āŋγeltėp-n.* 'lépcsőfok' II: 620, *akw' nakėt* 'részben' I: 187; 2. 'ok, végzet; bűn, kárhozatszerző vétség' I: 182, 0275, II: 603, 612, *jąmės n.* 'jó szerencse' I: 272, *nakne pati* 'bűnbe (bűnhődést okozó vétségbe) esik' I: 0265, 0267, II: 0315, 612 | *nakiŋ* 'bűnhődéshozó' II: 0315, *nakiŋ ńāräp nē* 'bűnhődésokozó czipőben (tisztátlan állapotban) levő nő' I: 0267.

[1]*nal, näl: ńāl-n.* 'nyíl nyele' II: 0545.

[2]*nal, nalu* 'a víz v. tűz felé' II: 490, 'az ágy faloldalától befelé' II: 493, *nal pati* 'leérkezik a folyóhoz' II: 490; *nalwä taγätawė* 'leakasztják (az üstöt a tűzre)' II: 0737, *nalwäl'* 'a folyó irányában lefelé' II: 474.

nālėpi, nālkäsi 'lecsapni, leütni (pl. száraz ágat)' II: 0540.

nalimän, nälmėn 'negyven' II: 504.

nam, näm 1. 'név'; 2. 'hírnév' II: 436, *namėl* 'szándékosan' I: 213 | R. *Näming ᾱter* 'Neves fejedelem' (hősének címe) II: 0195, 457, Pót. uo., 498; *namtal tuľä*, R. *nämtal tuľe* 'névtelen ujj' II: 584; *nameji* 'nevez, felajánl, fogad (áldozatot valamely istenségnek)' II: 0352—3(tárgy.), 0419, 531.

nāmpėr 'apró darab' I: 186, II: 441—2.

nāŋk 'vörösfenyő': *n.-kėr* 'v. f. kérge, pikkelye' II: 0224, 0562, *n.-pī'* 'v. f. csemete' II: 566, 567, *ńiχ-pū*, R. *niχpi* 'vörösfenyőcsemete' II: 566, R. *ńiχpe jiu* ua. II: 575, *n.-śaχl* 'v. f. liget' I: 198, 261, *Nāŋk-ūs* (helynév) II: 0559, *Nāŋk-ūsiŋ ᾱtėr* 'Vörösfenyővárosbeli fejedelem' (bálványnév) II: 0207 | *Nāŋkiś* (hegy neve) I: 224.

naŋki 'te magad' I: 223.

nāŋki 'látszik' II: 590, *nāŋke'im* 'látszom, látható vagyok': *amki ti n.* 'ím én magam' I: 253 | *nāŋkiléŋ (sam)* 'élesen látó, távolra néző (szem)' I: 0299, R. *nągeling* ua. II: 575, *nāŋktal* 'láthatatlan' II: 590.

nāp, nėp 'háti batyútartó' I: 247—8.

nar, när 'neheztelés, bosszúság' I: 0274—5, II: 441, *narnė vīwė* 'zokon vétetik, megneheztelnek érte' I: 0274, II: 563, *närī' vīwė* ua. II: 491, *narnė ul vojäln!* 'ne neheztelj meg érte' I: 0274 | *nariŋ, näriŋ* 'bosszúságszerző, kárhozatsz.' I: 0274—5, II: 441, 489, 524, 618, *n. lātiŋ* 'bűnhődéshozó beszéd' I: 0180 | *jiwä n., pumä n. ūs-śaχl* 'fája kárhozatszerző, füve k. várhalom' II: 0132.

narėp, ānt-n. 'poroló csontbot' II: 473—4.

nārėp, nąrėp, R. *nąarp* 'az éléskamra belsejében zár gyanánt alkalmazott ajtó-támasztó fa, reteszrúd' II: 537, 572, *nārėpti, nārpti: jol-n.* 'lezár', *lap-n.* 'bezár (támasztórúddal)' II: 0563, 537.

nari, näri 'erőlködve tol, taszít' I: 287, II: 533 | *narili* 'előjön, előkerül', *narmati, narmiti* 'előtör (pl. az erdőből)' I: 211; *nariti* 'taszít' I: 211, *naritaχti, näritaχti, naremtaχti* 'tolja magát' II: 533, (csolnakban rúddal fölfelé) II: 468.

nāri 'kard, szablya' II: 0537, 437; *n.-āpėr* 'kardbeli ügyesség' II: 450, *n.-sūw* 'kardpálcza' II: 0537, 442 | *nārji* 'szabdal' II: 450.

nartėp 'ágy'; l. *nąrti.*

nas 'a nyíl szárnytolla' (?) I: 236.

nati, natäsi (kasäj nalnė), R. *näti, nätsi* 'ráilleszt (pl. kést nyelére)' II: 569, *natili* 'illeszt' II: 579.

nātawė 'úszik, vitetik (vmely tárgy a vízen aláfelé)', *nātlitapawė* 'úszva sodródik' I: 203.

R. *nąe* 'úrasszonya'; l. *nāj.*

R. *nągeling* 'élesen látó'; l. *nāyki.*

nąj 'úrnő'; l. *nāj.*

nąχėr 'czirbolyatoboz', *n.-jiw* 'cz. fenyő' II: 443, 495, *Nąχėrpąsi' voikėn ątėr* v. *Pākw-posi' v. ą.* 'Czirbolyatoboz mogyorójához [hasonló] fehérségű fejedelem' (hős neve) II: 0136.

nąmt 'elme, ész, okosság' II: 061—2, 0344, *jelpiŋ n.* 'szent e.' I: 0266, *Ās-n., tūr-n.* 'Obra, tóra irányuló elméje' (az istenségnek) II: 588, *nąmtä pati* 'kedve van' I: 213, *nąmtä χulili* 'kegyelembe fogad, irgalmaz' I: 0277, *nąmtä soχtėmli* 'bosszúja, haragja csillapodik', *n. ńūsilāli* 'b. megnyugszik', *n. sēγilāli* 'b. letörlődik', *n. χąlγėlāli* 'b. alászáll' II: 0680, 497, *nąmtä at lapėm* 'lelkén el nem viselheti' I: 239 | *nąmtiŋ uj* 'kedvvel, tetszéssel bíró állat' I: 213; *nąmėlmati* 'vkire gondol (idézés czéljából), emleget' II: 0352, 0658.

nąn 'női szeméremtest': *āŋkwėn nąn!* (szidó szólás) II: 0592.

nąŋχ, nąŋχäl 'fölfelé' II: 0302 (tárgy.), 534, *nəŋk'wė* II: 503, *nəŋk'al,* R. *nunkuall* ua. II: 534, *nuk', nuk'al* 'fölfelé' II: 503, 534 | *nuk'-jelti, nuŋ-ilti* 'fölépül, meggyógyul' II: 0403, *nuk'-jelpti, nuŋ-iltėpti* 'kigyógyít' II: 0404, *nuk'-ńajtėχli, nuk'-penni* 'varázslattal kigyógyít' II: 0355, *nąŋχ vāri* 'földolgoz, elkészít' II: 448, *nəŋk'wė-vōtėmlės* 'szél kerekedett' II: 517, *nąŋχ oss vislėn!* 'bár fölemelnéd (bár meggyógyítanád)!' II: 586—7; l. *numi.*

nąpėmti 'lecsüggeszt, lehorgaszt' I: 234.

nąpitaχti: jol-n. 'bepiszkolódik' II: 506.

nąrėp, R. *nąarp* 'belső zár gyanánt alkalmazott ajtótámasztó rúd'; l. *nārėp.*

nąrti, norti 'kiterít' II: 627 | *nartėp, k'uinė n.,* R. *nąrtpä* 'ágy' II: 537, *nąrtpėŋ jol* 'ágyas hely' II: 0403.

nąsėŋ, R. *nązing, nązung* 'ízle-

tes, édes' (?): *n. pūl* 'i. falat', *n. pą̄ńś* 'i. (jól eső) nyílvas' I: 236, 246, *näsäŋ* 'ízletes' (?) I: 246, *näsäŋ pul* 'í. falat' I: 048, *näsäŋ tēp* 'ízletes étel' I: 236.

nąt 'kor': *nątmi* 'korosodik, szaporodik' I: 283.

nąwi: sąθrθχ nąwilėm 'vágni kezdem' II: 519.

nä-nėr k'θmėl' jēmti 'mi lehet ebből?!', *när-k'θmėl' jėmts?!* 'mi történt vele?!' I: 287; *nė-nė* 'micsoda', *nėnė* 'minek, miért?' I: 288.

näit 'samán', *näitėχli* 'varázsol'; l. *ńajt*.

näk 'íz, tag; bűn'; l. *nak*.

R. *nâktau* 'előtűnik'; l. *nē'ili*.

nälmėn 'negyven'; l. *nalimän*.

nälwėl 'rossz, csúnya', *n. k'ąr* 'tisztátlan szellem, kísértet' II: 0285.

när 'bosszúság'; l. *nar*.

näri 'tol, taszít', *näritaχti* 'tolja magát'; l. *nari*.

R *närtpe, närtäp* 'az áldozati tér gyertyafája'; l. *nērtėχ*.

näsäŋ 'ízletes'; l. *nąsėŋ*.

R. *näti, nätsi (ńal-ker)* 'ráilleszt (pl. nyílvasat a nyíl nyelére)'; l. *nati*.

näurä 'nyereg'; l. *naîrä*.

nē, nī 'nő, asszony, feleség' II: 0753, *nē* állatnevekben I: 187, *nē* 'nő' szóval való összetételek birtokragozása: *nē-akum, nē-śāńim* stb. II: 534, *nēt-ä!* 'hé, asszonyok!' I: 228, *nakiŋ ńāräp nē* 'bűnhödésokozó czipőben (tisztátlan állapotban) való nő' I: 0267 | *nē-ērγėt* 'női énekek' I: 039. *nēγî'-χummî'* 'nő és férj' I: 0282, 176, *nēt-l'ąŋχ* 'nők útja (melyeken a szent helyeket megkerülik)' II: 604, R. *ne pubi* 'nőbálvány' II: 0417, *Nē-pupî' ur, Ne Pubî Ur* 'Nőbálványhegy' I: 0242, 0276, II: 020, *nē-tin* 'nőár, nődíj' II: 0713, 0722, *nē-tin ojtuŋkwė* 'a nődíjat megfizetni' II: 0750. *nē-tin śorχėliŋ jiw* 'nődíj rovásfája' II: 0727.

nēγi 'köt': *nē'îχati* 'köti magát vmihez' II: 589.

nē'ili 'előjön, láthatóvá lesz, előtűnik, érkezik' I: 250, II: 463, 487, *kwolnė n.* 'egy házhoz érkezik' II: 546, 547, *lawėl n.* 'feldühödik' II: 0387, *lilitä n.* 'életben marad, fölgyógyul' II: 0403 | *nēlti* 'szemre vesz, előtüntet' II: 487, 520; R. *nâktau* 'előtűnik' II: 487.

R. *nékem, nékäp* (b. é.) II: 611.

nērtėχ, R. *nert, nért, nertp, närtep, närtäp, närtpe* 'istengyertya; az áldozati tér bálványszálló fája, gyertyafája' II: 0441—2, 567, 575.

ness 'csak úgy, közönségesen' I: 234—5; *n. āťi, n. āťim* 'holott; pedig nem' I: 204—5, 264, 265, *n. kāsî'* 'hiába, mindh.' I: 275, II: 475, *n. śuń* 'közönséges jószág' I: 265, *n. tēlėm* 'csak úgy (magától) termett' I: 200—1.

nė-nė 'micsoda', *nėnė* 'minek, miért?'; l. *nä*.

nī 'nő'; l. *nē*.

Hoü (női bálvány neve): l. *nāj*.

nok'ti: ēläl' nok'tės 'unszolta' II: 519.

nθm-aθl 'felső', *Nθm-Tōrėm* 'Felső-Ég'; l. *numi*.

nθŋk'wė, nθŋk'al' 'fölfelé'; l. *nąŋχ*.

nor 'füllyuk (?)' II: 585.

nori 'szorítva eláll vmit' II: 469, *āwi norėl lap-norilėm* 'gerendával beszorítom (elállatom) az ajtót' II: 0626 | *noräŋ* 'szorító' II: 492, *sis-n.*, *ma'il-n.* 'háttal sz., mellel sz.' II: 469; *normä*, *āχwtės-n.* 'kőgát (a folyóban)' II: 0567.
nēk'wi 'orrával szedeget' (madár) II: 514.
nēp 'háti batyutartó'; l. *nāp*.
nuj-kwol 'nemezzel fedett sátor' I: 185.
nujji 'nyúz, lehúz (bőrt, héjat)' I: 196; *nujimtėli: jot-n.* 'magával rántva letép' II: 495.
nuk', *nuk'al'* 'fölfelé'; l. *nąŋχ*.
nul 'a folyó sebje', *nuliŋ jā* 'sebes folyó' I: 234.
numi, *nəm* 'felső', *numėl* 'felülről': *numėl minnė* 'fenn járó' I: 232, *numėl patwės* 'eszméletét vesztette' I: 0183, R. *nunkuall* 'fölfelé'; l. *nąŋχ* | *nəm-aəl* 'felső' II: 511, *Nəm-Nąjėr vəntėŋ k'əm* 'Felső-Király ülő (trónoló) férfiú' I: 0298, *Numi-Posėχ: N. Posχėn jä'in* 'Fent levő Kedveskéd, atyád (Égatya)' I: 0291, 0298, *Numi-Sorńi* 'Fent levő Aranyos (Égatya)', *N. S. āśėm*, *jäγėm*, *ąpl'ikėm* 'F. A. atyám, apuskám' I: 0291—2, II: 622; *Numi-Tąrėm* 'Fent levő (Felső) Ég (Égatya)' I: 0281—0387 (tárgy.), II: 0100, G. нуми торумъ I: 0291, 0315, *Nəm-Tōrėm* ua. I: 0291, 0388, *Nuŋ-Tōrėm*, *Nuŋχ-Tąrėm* ua. I: 0281, 0291, II: 621; *Numi-Voikėn* 'Fentlévő (Felső) Fehér' (Égatya), *N. V. āśūw*, *ąpl'ūw* 'F. F. atyánk, apuskánk' I: 0291, II: 0194.
numpėl '-hoz; felé' II: 586, 618, *nūpėl: mirä n. kitapės* 'népétől kérdezte' I: 227.
[1]*nur* 'ív (üst-, veder-ív), karika' II: 536.
[2]*nur-jiw* 'nyárs', *nurti* 'nyársal' I: 239, II: 474.
[3]*nur* 'harag, bosszúság' II: 596, *nur kinsi* 'bosszújának kielégítését keresi' II: 0573, *nur kojmiti* 'bosszújának kielégítését nyomozza' II: 0573, 452, *nur toti* 'bosszút hordoz (szívében)' II: 0573, 469 | *nuriŋ nąmt* 'bosszús elme' II: 0574; *nurmėlti* 'bosszút gondol' II: 452.

'Naχśėm-vōl' 'Kopoltyú-folyóvonal' (falu a Szoszva felvidékén) I: 200, 259, II: 0124, 0365, 0558, 556, 594, 626, Няхсимволь II: 0124, *'N. vōl' ūs* ua. II: 0557, *'Naχśėm-vōl' nāj* ''N. v.-beli istennő' II: 0124—5 (tárgy.), *'Naχśėm-vōl'iŋ χum Kirä-pī' Vaśkä* (Василій Кириличъ Номинъ) II: 445.
'Na'iś-jā (a Felső-Szoszva mellékfolyója) II: 059, 064, 0108, *'Na'iś-jā tal'ėχ jelpiŋ ńąr* (hegynév) II: 021, *'Na'iś-'Niltiŋ* (hegy neve) I: 224.
ńajt, *ńąjt*, *ńäjt*, *näit* 'samán, varázsló', *ń.-χum* 'férfi s.', *ń.-nē* 'női s.' II: 0343—4 (tárgy.), *ń.-kwoip* 'samándob' II: 0374 | *ńäjti*, R. *ńaiti* 'varázsol' II: 0343; *ńajtėχli*, *ńąjtėχli*, *ńäjtėχli*, *näitėχli* 'varázsol'; *näitėχlālėp ätäm* 'samán varázsló', *ńajtėklaptili* 'bűvös igéjét mondja', *ńajtėmtaχti* 'varázslathoz kezd' II: 0343, *ńajtaχti* 'varázsol' II: 0375, 0376.

ńāki 'tapod, tapos' II : 0302, 611 | R. *ńąagtälti* = *ńāktalti* 'taposni kezd' II : 576.

ńāl, ńāl, ńäl, ńēl, ńēl 'nyíl' II : 0545 (tárgy.), 520; *jūntėpsam ńāl* 'pánczéling láncszemein áthaló nyíl' I : 184, *māχwėy ńāl* 'bunkós nyíl' II : 503, *tūjt-ńāl* 'hódara', *oχwtėš-ńāl, räχw-ńāl* 'jégeső' I : 0287, *tąrėm-ńāl, tārėm-ńēl* 'isten nyila, mennykő', *tērėm-ńēl, tērėy ńäl* 'meteor' I : 0289, *tēriy ńäl*, R. *tér-ń.* 'hullócsillag' II : 0239, *tērniy ńāl* 'lidércztüz', *χuľ-ńāl* 'hullócsillag' II : 0239, *tērėn-ńāl, χuľ-ńāl* 'kór' II : 0297—8, 0300 (tárgy.), 585, 625; *ńāl-jūr* (b. é.) II : 583, *ńāl-joräy* (b. é.) II : 625, *ńāl-kēr āńä* 'nyílvascsomó' II : 0549, *ńāl-pup* 'a nyílnak villaszerűen metszett vége' II : 449, *ńāl-sūw* 'nyílbot, dárdaféle hadi szerszám' II : 0547, 524, *ńāl-täut* 'tegez' II : 0548.

'Nāli (medveünnepi szinjátékban ábrázolt mēŋkwnek neve) II : 0253.

'Naliy jā (folyó neve a Szoszva alvidékén) II : 0164.

ńamr, R. *ńąmmr* 'sűrű (erdő)' I : 236, 246—7.

ńaŋėrti : samėn sūpėn sąwi' ńaŋėrtilėn 'félrehúzod szemed, szád' I : 195.

ńaŋrä, ńəurä, ńäürä, R. *ńąirä* 'hatalmas, erős' (bálványok jelzője) I : 0318, II : 518, 612, 617.

ńań 'kenyér' : *ńań vōwnė* 'koldus' II : 466.

ńar-śąuńėχ, ńär-śąuńėχ, ńerśąuľąχ 'szajkó' I : 187.

[1]*ńār* 'nyers; kopár' : *ń. āχwtės* 'kopár szikla' II : 0649, *ń. kēr* 'nyers vas' II : 572, *ń. uj* 'féreg' II : 619, *ń. ląmtėl* 'meztelenül' II : 496, *ń. ląmtiy* 'meztelen' II : 450, *ńoąrėn* 'meztelenül' I : 287 | *ńārī' sir ēlėm-χąlės-pī'* 'nyers[hús evő] fajú emberfi' II : 0129, 0227, *ńārī'-sir māχum* 'nyershús [evő] fajta nép' II : 0456. Pót. uo.

[2]*ńār* 'mocsár' I : 247, *ńār-χalleuw* 'fehér halászmadár' II : 0305, 0308, *'Nār-paul* (a Szoszva középvidékén) I : 217, II : 0365, 494.

ńārä 'czipő' II : 486, 618.

'Nārės-nāj ēkwä (női bálvány neve) II : 034, 436.

ńārī' 'porczogó' II : 585.

ńārtaχti 'ingerkedik' I : 252.

ńasmäp tąr, ńaššėp tōr, ńäšmėp tōr, ńąsėmėχ tōr 'halotti szemfedő' I : 0188; l. *ńäšėm.*

ńawėľ 'zelniczegyökér' I : 248.

ńawi, ńäwwi 'nyávog', R. *ńaui* 'nyávog, vinnyog', *ńaing* 'vinnyogó' II : 577, *ńawėy kaľnė* 'pipegő hang' II : 0113.

ńawli 'kerget, üldöz' : *nur ń.* 'bosszújának kielégítését hajszolja (üldözi)' II : 0574.

ńawriji 'csúfot üz' II : 487.

R. *ńąagtälti* 'taposni kezd'; l. *ńāki.*

R. *ńąirä* 'erős'; l. *ńaŋrä.*

ńąjt 'samán, varázsló', *ńąjtėχli* 'varázsol'; l. *ńajt.*

ńąl 'orr; vminek a hegye'; l. *ńol.*

ńąlėχ 'meredek folyófok' II : 511, *ń. tur* 'vékony (magas) hang' II : 442.

ńąlī', ńąlú 'kígyó'; l. *ńolī'.*

ńąlt 'kosz' II : 0403.

ńą̄lt 'sekély, alacsony' II: 437.
ńąnmi 'nyájasan, kedveskedve szólít', R. *ńoanmi, ńonmeji* 'buzgón könyörög' (?) II: 592.
ńąər, ńäur 'idei ellésű csikó' II: 515, 627.
[1]*ńą̄r* 'Ural', *ali ń., lui ń.* 'felső U., alsó U.' II: 0185, *'Nąr-ąjkä* 'Uralbércz öreg' I: 0319, II: 019, 445, G. нöръ ойка I: 0319, *'Nąr-ēkwä* 'Uralbércz-asszony' (hegynév) I: 184, II: 019, 020, *ńąri' kaj-sau*, R. *'Nąrri käisau* 'a hegyi istenpár idéző igéje' II: 020, 615, R. *ńąrr jelping* 'az Uralbércz-szent' II: 616, Pót. II: 019. *ńą̄r-śaχl* 'kúpos hegyorom' I: 198.
[2]*ńą̄r-uj* 'giliszta' I: 219.
ńą̄rėχ 'zsenge' II: 525.
R. *ńąri* 'hív' II: 578.
ńąrĭli 'hemzseg' I: 197.
ńąsėmėχ-tōr 'halotti szemfedő'; l. *ńasmäp tą̄r.*
ńąu 'rekettyefűz' I: 269.
ńąuti 'mozgat', R. *ńąulti* ua. II: 530; l. *ńousi, ńūwĭti.*
ńąwėl', ńoul' 'hús', R. *ńula* = *ńąwlä* 'húsa' II: 571, *ńąwėl' tēnė χą̄tėl* 'karácsony' II: 0424 | *ńąwėlti* 'húsosodik' II: 471.
ńąwli: lunt ń. 'a lúd pipeg', *ńąwlėm* 'hízelgő, kedveskedő' (*ń. lātiŋ* 'h. beszéd') II: 627.
ńäit 'samán', *näjti, näjtėχli* 'varázsol'; l. *ńajt.*
ńäl 'földfok'; l. *ńol'.*
ńäl 'nyíl'; l. *ńāl.*
ńäl 'kór, betegség, sínylődés (?)': *tērėn-ń., χul'-ń.*; l. *ńāl* 'nyíl'. *'Nältlėŋ-paul, 'Nältlėŋ p.* (a Szoszva középtáján) II: 0365, 488, 618.
ńäntsati 'rénünő' II: 0620.
ńär 'hab' II: 442.
ńär, ńärės (jiw) 'sudár (fa)' II: 497.
ńärė 'gyönge, zsenge' II: 526.
ńäri, ńärėpi 'ingerel', *ńärχati* 'ingerkedik' I: 252, *ńäräspi uj-ērĭ'* 'medvebosszú-ének' I: 039.
ńär-šąuńėχ 'szajkó'; l. *ńar-śąuńėχ.*
ńäs 'csáklya; medvekarom' I: 240, II: 448.
ńäšėm 'arcz'; *ńäšmėp-tōr* 'halotti szemfedő' I: 0188; l. *ńasmäp-tą̄r.*
ńäur 'csikó'; l. *ńąər.*
ńäürä 'erős, szilárd'; l. *ńaŋrä.*
ńäwwi 'nyávog'; l. *ńawi.*
ńelm, ńilm, ńilėm 'nyelv': *uľä ńelmä, toąt-ńilm, oąrėš-ńilmė* 'láng' I: 208, II: 0236, *tąut-ńilėm* 'láng' II: 515, *ńelmä-tąlėm* 'nyelven olvadó (jó falat)' II: 443 | *ńelmėχli* 'fecseg, csacsog' II: 0386, 0387, 624.
ńiχ-pū, R. *niχpi, ńiχpe-jiu* 'vörösfenyőcske'; l. *nāŋk.*
ńilä 'négy': *ń. sämpä* 'n. szögletű' II: 535, *ń. pum jēmtėm lūw* 'negyedfüvessé vált ló' II: 0621 | *ńilit χą̄tėl* 'csütörtök' II: 0423.
ńilm, ńilėm 'nyelv': *tąut-ń.* 'láng'; l. *ńelm.*
ńiltäŋ, ńultäŋ 'magas, meredek partú földfok, sziklapart' I: 183, II: 077, 0565, 447.
ńim-virś 'csúszómászó állatok' I: 0267, 0357, 284—5.
ńimsėr-ēkwä 'pók' I: 187, 285.
ńir 'vesszŏ', *ńirä sästėm ńiriŋ ľą̄ŋγ* 'vesszeje növesztett veszszős út' (szerelmeseké az erdőben) I: 0354, *ńir-ńāl, pum-*

ńāl, o. *v^{u}arvs-ńą̄l*, *tōrən-ńą̄l* 'vessző-nyíl, fűszár-nyíl' II: 0513, *ńir-sąw*, *pum-sąw* 'v. bimbó, fű-b.' I: 235, 263, *'Nir-ūs* (helynév a Szoszva felvidékén) II: 0128, 0557, *ńir-tąlī'* 'v. gyalom' I: 264.
ńiräsi 'ránt' II: 471.
ńiś 'medvefog' I: 253.
ńiti (uj) 'kölykezik (a medve)' I: 204.
R. *ńoanmi*, *ńonmeji* (b. é.); l. *ńąnmi*.
ńoąrėn 'meztelenül'; l. *ńār* 'nyers'.
ńoχi 'hús' II: 443.
ńoχs 'nyuszt': *ń.-pojk* 'ny. bőr ajándékkal való imádság' II: 583, *ń.-p.*, *uj-p.* 'nyusztprémmel való könyörgés, hódpr. v. k.' II: 524, *ń.-sąw* 'czobolycsillag' I: 0370, *'Noχs-sąw χūrp kēntiŋ aki* 'Nyusztbőr karimás sapkájú apó' (bálványnév) I: 0230, II: 0130—1 (tárgy.) | *ńoχsiŋ ją̄rėn* 'nyusztos szamojéd' II: 072, *ńoχsäŋ vāγėn* 'nyusztos váll' II: 492.
ńol, *ńąl* 1. 'orr'; 2. 'vminek a hegye', *seri-ń.* 'kard h.' II: 510; 3. *ń.*, *ąwėt-ń.* 'földfok' II: 0565, *ńäl* ua. II: 585; *ńol kwālī'* 'gyeplő' II: 473, *ńol-sam* 'arcz' I: 216, *ńol-tus* ua. II: 0697, *ńol-uräm* 'orrnyereg' II: 444.
ńolėm sās 'nyári, sárga nyírhéj' II: 446.
ńoli, *ńolenti* 'nyom, nyomkod' I: 256, *ńolėχtaχteī'* 'verekesznek' II: 439.
ńolī', *ńōlī*, *ńoli*, *ńą̄lī'*, *ńąlú* 1. 'kígyó'; 2. 'csigakövület' II: 0320; *ńolγ'-āχwtės* 'csigakövület' ('k. kő') II: 0248, 0320, *ńolī'-lēī'* ua. ('k. fark') II: 0248, 0251, 0320.
ńonmi, *ńonmėji*, *ńonmiji* 'megszán, megsajnál (?)' II: 592.
ńōp 'nászrokon', *ńōplė* 'nőül kér v. szerez'; l. *ńūp*.
ńōrīli, *ńormīti (vit)* 'előrohan, kiönt (a víz)' I: 197.
ńorś-soąmp k'wθinė k'otėl 'virágvasárnap' II: 0424.
ńōti 'segít' II: 515.
ńoul' 'hús'; l. *ńąwėl'*.
ńousi 'mozog' II: 558; l. *ńąuti*.
ńθlī, *ńθlé* 'eskü', *ńθltánt* 'gyón'; l. *ńuli*.
ńθu, *ńθ*, *ńū* 'jávorcsillag' (gönczölszekér), *ńū-k'ońšėt* id. I: 0369, II: 0223.
ńθunė: *säm-ń.*, *sθsnät ń.* 'szem előtt', 'mialatt nézik' I: 291, *ńoutė* 'egymás között' I: 286.
ńθurä 'erős, hatalmas'; l. *ńaŋrä*.
ńθl-toąl 'vörösfenyőgaly' II: 598.
ńōl 'nyíl'; l. *ńāl*.
G. нöръ ойка 'Uralbércz öreg'; l. *ńą̄r*.
ńori 'szeret, óhajt' II: 598.
ńū 'gönczölszekér'; l. *ńθu*.
ńuχńi, *ńuki* 'szőre kopott bőr' II: 438.
R. *ńula* = *ńąwl'ä* 'húsa'; l. *ńąwėl'*.
[1]*ńuli*, *ńul*, *ńultpi*, *ńθlī*, *ńθlé* 'eskü' II: 0414; *ńuli-uj* 'esküvő állat' I: 233, II: 497, 527 | *ńulti*, *tōrėm ń.* 'esküszik' II: 0414, *ńθltánt* 'gyón' II: 0414, *ńultėpti* 'esket' II: 0414, *ńultχati*, *jel-ń.* 'esküszik' II: 0414.
[2]*ńuli* 'lúczfenyő' II: 567.
ńultäŋ 'magas, erdős folyópart, hegyfal'; l. *ńiltäŋ*.
ńūnsi, *ńūsi* 'nyújt, kihúz' II:

453 | *ńūntsintāli* 'nyújtogat' II: 452, *ńūsmėltaχti* 'kiegyenesíti, kihúzza magát' II: 453, *ńūntlaχti* 'megpihen' II: 509.
R. *ńuorsili* 'kiáltoz'; l. *ńūri* 'rikolt'.
R. *ńuos-uj* 'fekete sas'; l. *jūns-uj*.
ńūp, ńōp, ńuop 'nászrokon; násznép' II: 0696; *ńūp-jorŕ* 'hőslő társ' II: 0696, 510, *ńūp-päsėn* 'lakodalmi vendégség' II: 520, 0736, *ńūp-pur* 'lakodalom' II: 0457, 0736 | *ńūpli, ńōpli* 'nőül kér v. szerez; kiházasít', *ńuplaχti* 'házasodik', *ńōplaχ tąlėp* 'leánykérő' II: 0696, 0733.
ńūpiś 'erős, szilárd, kemény' I: 195.
ńur 'szíj': *ńur-lāki* 'szíjlabda' II: 0513, 465, *ńūr-potali* 'szíjgömb, szíjlabda' II: 495, *ńurva'ilėp* 'szíjas batyutartó' I: 248.
Nur-toľaχ χum 'Nur-fői ember' I: 0247.
ńūrėm 'rét': *'Nūrėm-paul* (a Szoszva forrásvidékén) I: 198, 217, II: 0365, 468, 559, *'Nūrėm-vōľ ūs* (Никито-Ивдилъ) II: 0558, *ńūrėm uj* 'réti állat' (medve) I: 240, II: 496. Pót. I: 240.
ńuri 'akar' II: 607.
ńūri (χątėŋ) 'rikolt (a hattyú)' II: 578, *ńursili* 'rí' II: 0113, R. *ńuorsili* 'kiáltoz' II: 578—9.
ńūsäŋ (b. é.) II: 526.
ńūsėm 'nászrokon' II: 0733, *ń.-āχi* 'n. r. leány', *ń. ąjkä* 'n. r. öreg', *ńūsmukwė* 'nászrokonocska' II: 524.
[1]*ńūsi* 'nyújt, kihúz'; l. *ńūnsi*.
[2]*ńūsi, ńūsėmlāli* 'megnyugszik, lecsillapszik' II: 626, *ńusilali: ąmtä ń.* 'haragja csillapodik' II: 0574, 0680, 497.
ńussėlti 'üldöz' I: 186.
ńuwiti 'mozgat' II: 530; l. *ńousi*.

oąkėľėm 'kegyelem' II: 598 | *oąkėľmėŋ* 'kegyelmes', *oą. tōrėmśiśkėm* 'k. istenecském' I: 0298.
oąkw 'nagynéne, anyóka'; l. *ākw*.
oąl 'lábszár: ruhaalj; öl, csomó'; l. *āl*.
oąlė-nė-sėr 'valamiféle' I: 286, *oąl-k'un* 'valamikor régen' I: 287, *oąl-k'wątė* 'valahová' I: 287, *al-män* 'valaminő' II: 482, *ąlė-mät* 'valami, valaminő' II: 514.
oąľėm, wąľėm 'festék' II: 510; l. *āľėp*.
oąmėl 'mód, lehetőség; fortély, ravaszság' I: 287, II: 510.
oąmėľėś 'találós mese'; l. *āmiś*.
oąmp 'eb'; l. *āmp*.
oąpä 'hintabölcső'; l. *āpä*.
oąrėm 'idő'; l. *ąrėm*.
oąrėś, oąrėš 'tűz'; l. *ārāś*.
oąrp, oąrėp 'patakczége'; l. *ārpi*.
Oąs 'Ob'; l. *Ās*.
oąśėl 'halál' I: 091, 0185.
oątėm, oätėm 'ember, nép'; l. *ātėm*.
oaťä! 'nem!'; l. *atä*.
R. *ōbe* 'atyai nagynéne'; l. *ūp*.
obtórńiχ 'kedd' II: 0423.
oγur! R. *ogor, ogor!* (a mēŋkw ordításának szava), *Ogor-sunt* (az *Ąuχėr-jā* torkolata); l. *ąuχėr!*
oχėr sōmėŋ 'végitélet' I: 091.
oj: manä totn' ojnė totwäsėn?! 'minő hozó ügy (szerencse) hozott téged?!' II: 0721, 527, *m. ālentėn' ojnė ālentawäsėn?!*

'minő emelő ügy (sz.) emelt téged ?!' II: 527.
ojmati 'beleesik, sülyed; belebotlik'; l. *ąjmati.*
ojti 'fizet' II: 0750, *pōtmatä o.* 'bosszúját tölti' I: 249.
ōk'ėšėm 'imádság' I: 091.
ōk'ėtąl 'imádságot olvas' II: 0483.
ōlti 'told, bővít, gyarapít', *ōltmėt* 'vagyon, gazdagság'; l. *ąltі.*
ѳmėr-mă, umėr-mă 'madárjáró déltáj' II: 0293.
ōn, ōni 'nagy, fölséges': *Numi-Sorńi ōn āśėm* 'Felső-Aranyos n. atyám', *S. ōn āśikėm, Tąrėm ōn S. jäɣėm* I: 0292, *Tąrėm ōni āśikėm* 'Ég felséges atyuskám', *T. ōn jä'ikėm, T. ōn Sorńi āśėm* 'Ég f. Aranyos atyám' I: 0294, 0298, II: 436, 523 | *ōnlė* 'fölséges, nagyságos' I: 049: *ūniɣ* 'nagy', *ū. sątäɣ* 'nagy szerencsés, különös szerencsehozó' I: 049, II: 492, 496.
ōnė 'ül', *ōntė* 'leül'; l. *ūnli.*
ontsėl 'körül, közelében, mellett' II: 455.
Ōŋk'-päť poul (a Felső-Konda vidékén) II: 0180.
'òp' 'ipa'; l. *up.*
ōpa, ōpä 'medve', *ōpärėś* 'nagyapó'; l. *ąpą.*
ōpi 'néne'; l. *ūp.*
ōräs, ōrės 'hasábba rakott tűzifa, fahasáb' II: 490, *ōrės pōχėp vuj* 'csíkos (hasábos) oldalú rén' II: 518.
Ore Torom (b. é.) I: 0153.
ōrok' 'pálinka'; l. *ąrąk'w.*
Орон-туръ (tó a Konda forrásvidékén), Орон-туръ пауль (a Konda forrásvidékén) II: 0179.
ōs: ńōl-ōs 'a nyíl foka' II: 0545.
osɣi 'késsel gyalúl' I: 181 | *ossi'* 'szalagforgács' uo.
osiɣ 'vastag', *osit* 'vastagságú'; l. *ąsiɣ.*
oss! 'hadd!'; l. *voss.*
ossuli 'elhagy' II: 452.
ośäl 'fattyú' I: 196.
ośmar 'fogás, fortély, ravaszság', *ośmarli* 'fogásokkal ügyeskedik'; l. *ąśmar.*
I. Осётръ = *Oąs-ōtėr* 'Obi fejedelem' (bálványistenség) II: 0190.
ośśä-le'ipä 'gyík'; l. *ąśśä.*
ōś 'vár, város'; l. *ūs.*
ōtėr 'fejedelem'; l. *ątėr.*
ottė 'ültet'; l. *ūnli.*
oχśėti 'megront, elbűvöl' II: 0410.
oχwtės, oχwtėš 'kő'; l. *āχwtės.*
ok'ėrti 'átkoz' II: 0414.
ōk'ėt 'folyónak v. tónak lefolyása' I: 0276, *Ok'ėt, Ok'ėt-jo* (folyó neve) I: 0362, 286.
olėm 'gyalom'; l. *jąlėm.*
ōńť 'szarv'; l. *āńt.*
oŋk'wsaχti: elė o. 'levetkőzik' II: 513.
oum 'betegség'; *oumiltäl* 'betegeskedik'; l. *aɣėm.*

pā, pō, R. *pâ* 'a partra föl, a tűzre v. tűz felé, a szobarekesz felé' II: 505, 536; l. *pujin.*
Пачерахъ-паулъ (a Konda felvidékén) II: 0180.
pāχwti: χot-p. 'eldob' II: 0627 | *pāχwtli* 'lövöldöz' II: 0513, *pāχwtläti* 'dob' II: 451; *pāχwχati* 'lövöldöz' II: 496.
pāχwėɣ 'széles': *Pāχwėɣ-tit paul, Pāχmtit-p.* (a Felső-Lozva mellett) II: 536.
pajp 'nyírhéj-puttony' I: 0235 |

pajpiŋ pupi' 'puttonyos bálvány' I: 0235.
pajti 'főz' : *pajtaχti : vit-märä p.* 'buborékok szállnak föl (buzognak) a vízben' II: 517.
pākw 'czirbolyamogyoró', *p.-kĕr* 'a cz. m. héja' II: 0324, 0562, 483, *p.-posi'* 'a cz. m. bele' II: 446, *Pākw-posi' voikėn alpi ātėr* 'Czirbolyatoboz mogyorójának beléhez [hasonló] fehér testű fejedelem' II: 0195, *pākw-sam* 'mogyoró' II: 461, 483.
[1]*pāl* 'szobarekesz' I: 194, II: 481, *kwol-pāl* ua. II: 559, *muli-pāl* l. *muli*, *pąχ-pāl* 'oldalt levő szobarekesz' II: 481.
[2]*pāl, pąal* 1. 'vidék, tájék' (pl. *sāt Ās-p.* 'hét Ob-vidék') II: 588; 2. 'féle' I: 244, *poąl* ua. (*vuj-p.* 'állatféle', *tąwlėŋ-p.* 'szárnyasf.') II: 0286; 3. 'fél' : *sąpäk-pāl* 'fél csizma' II: 531.
pali, päl 'sörény', R. *päll* II: 583, *lūw-pali, lū-päl* 'ló sörénye' II: 607.
pali', pal- (igekötő) 'szét, kettéválva', *pali' ma'il* 'nyitott (szabad) mell' I: 181.
R. *Palm-tarom* 'pelimi isten'; l. *Pąlėm.*
pälti, pältili 'tüzet rak, begyújt, befűt' II: 546.
[1]*paľ* 'fül', *paľ-as* 'füllyuk', *paľtit* 'fültő' II: 585.
[2]*paľ* 'sűrű (erdő)' I: 246—7, *Paľ-jā* (folyónév) I: 0320.
pālä 'juh' I: 210.
pamiŋ (b. é.) II: 438; l. [1]*pom.*
panšti 'szül'; l. *pąńšti.*
[1]*pānt* 'az asszonynak férje öccse' II: 463.
[2]*pānt, pāntä* 'lapos, sík' I: 221, *pāntī' toti* 'síkká hord, elpusztít (pl. egy várost)' II: 0628 | *pāntmi* 'elsimul, eloszlik, elmúlik vmely baj' (pl. *tērėn p., χuľ p.* 'elmúlik a kór') II: 588, *pāntmelti* 'kiegyenget, elsimít' II: 586.
pāŋχ, pōŋk' 1. 'légyölő galócza' I: 251, II: 0109, 0375, 558, *pāŋχ-sēŋχw* 'a l. g. bódító hatásának mámora' II: 558; 2. 'részegség' I: 0183, 251 | *pāŋχli, pōŋk'li* 'részegszik' I: 0183, 251.
pāŋk 'piszok, szemét' II: 584 | *pāŋkiŋ mā* 'piszkos föld' I: 0388.
parnė 'a bálványszellemnek útjára való elkisérése' II: 0462 | *paräχtaχti : tīl akw' pālėn p.* 'innen elhordja magát' II: 439.
Pāräparsėχ (*Paräp-arsėχ*? hős neve) I: 184, II: 077—80, 085, 0186, 0273, *Pāräparsėχ-nĕ* II: 099 | *Paräp-nāj* 'P. asszony' (hegy neve) II: 080, 0273, *P. nāj āŋkw* 'P. a. anya' (ua.) I: 0343, 184, 234, II: 0186.
pārėn, pōrėn 'táltosló' II: 0623, 570, R. *päruen, puärn* II: 0622, 570, 579, 584, *pārėnpī'* 'táltoscsikó' II: 0621, R. *puärn pii* ua. II: 570.
pārės 'vitorla' II: 450, 613.
parīti 'ösztönöz, unszol, kényszerít' I: 286, II: 468.
pārt 'deszka' II: 587 | *pārtiŋ kwol-kan* 'deszkás házpadló' II: 0570.
[1]*pās, pas, paš*, R. *poąš* 'hasadék, nyílás' II: 528, 531.
[2]*pās* 'ágas, villa' I: 240.
pasän, pasėn, päsėn 'asztal' I: 0311, II: 051, 060.

pasäŋ, pasiŋ, pąsėŋ 'szentséges, bűvös' I: 0265, 278, II: 488, 492, 585, 586 | *tąrėm-pasäŋ* 'isteni szentségű' II: 587, *pasiŋ māχum* 'sz. nép' (a Víz szentjének fiai) II: 601, *pasiŋ tąrėm* 'fényes ég' I: 0388, *pąsėŋ tōrėm* ua. I: 0282, 'a világos, földi világ' I: 289; l. *pąs-tątėp*. Pót. I: 0265.

pasäpi, päsėpi 'áthatol, behatol, bejut' II: 448, 519, 607, 617, R. *päžäpi* ua. II: 617.

pasėn: ēntėp-jor p. 'övig' II: 476.

pāsėp 'medveszáj' I: 240.

Pasėt-pupi' ājkä 'Paszét-bálvány öreg' II: 0150—4 (tárgy.), 0267 (tárgy.).

pasγi, pāsγi 'cseppeg' II: 455, 584, *pasγėltāli* 'cseppegni kezd', *passäti* 'cseppegtet' II: 584, *pāssimi* 'cseppen' II: 455, *passimāli* 'egyet cseppeg' II: 584.

Pasi-ańšuχ 'Krisztus' (Спаситель) I: 0246, II: 0216.

pāsi' 'rénborjú' II: 475. Pót. I: 105.

pāssä, pėssä, R. *päsä* 'kesztyű' II: 485.

Pāstėr-mā χum 'Pászter-nemzetség' II: 0127—8 (tárgy.); l. *Pąśkėr*.

paśä! (üdvözlés) II: 0680.

paśχėr 'rozomák' II: 0230.

[1]*pat, pąt, pėt* 'kacsa' II: 0320, 577, *pėt-łąŋ* ('réczeút') 'tejút (az égen)' I: 0370, II: 0292.

[2]*pat* 'csak, csupán' II: 548.

patėmli, pätėmli 'siklik, szökken' II: 482.

patėri 'eltűnik' I: 216.

patės 'függő madárháló' I: 195, II: 0606, 585.

pati 'elhull, elvész' I: 189 | *patilāli: kakrä p.* 'dühe (belseje) alászáll' II: 0680; *patti, patėmti* '(az íjjat) elpattantja, kilövi' II: 0544, *łāŋχ* v. *lätiŋ patti* 'tudósít; hírt, üzenetet juttat vhova' I: 276, II: 0584, *jol-pattuwė* 'leejtetik, leterítetik (pl. az ellen)' II: 0662.

patil, päťil 'ugró lépés, szökkenés' II: 486, 569.

[1]*patit* 'vég, fenék': *vōl' pattä* v. *patitä* 'a folyóvonal vége', *rąś p.* 'a fövénypart v.' II: 602, *päť* (tő: *päťt-*) 'vég, tető, fenék', R. *päddet* 'végiben' II: 565, *patit: p. kwol* 'legvégső, legbelső ház (szoba), belső szoba' I: 282, II: 524, 558, 563.

[2]*patit, päť* 'nyom' II: 569, *patittė* 'vminek következtében (nyomában)' I: 239, *pattiji': tūp p.* 'evező helyett' II: 477.

patrawė 'megdühödik, dühös lesz' II: 0631, 454.

Pats-pōl (Горные, a Lozva alvidékén) II: 0181, 0339.

Paťej-paul (a Lozva felvidékén) II: 0365.

[1]*paul, pəul, powėl, pəėl, pōl, poul* 'falu' II: 0556 | *pąliŋ* 'falusi' II: 621.

[2]*paul, pawėl, p.-pi'*, R. *päul* 'két éves jávortulok' I: 237.

pąal 'vidék, tájék; féle'; l. *pāl'*.

pāχ 'oldal', *pāχtė* 'mellett' II: 488, *pāχ-pāl* 'az ajtóval szemben fekvő szobarekesz mellett levő rekesz' II: 548.

pāχätur 'hős, vitéz' II: 083, 0506, 0581, *p.-ēri'* 'vitézi ének' I: 039.

pąliŋ 'falusi'; l. *paul*.

pąjėrti 'megáld' II: 0414.

pąjrėχś 'úristen, teremtő; Krisz-

tus' II:053, 599, (< tat. *bəjərəkčə*) II:516, *Nəm-Tōrém p.* 'Felső-Ég úri.' I:0303, *Pąjrėχś nək'-ménnė k'otél* 'az Úr mennybeszállásának napja; áldozó csütörtök' II:053, 0424 | *pojrėś* ua. I:0298, 0299, II:053, 599, *Jäni Tōrém p. jäum* 'Nagy Ég teremtő atyám' I:0303.

pąlėχ 'takony', *p.-kēsγėl* 'nátha' II:0403.

Pąlėm-jā, Pąlm-jā, Polėm-jā 'Pelymka-folyó' II:02, 0337, 0558, *Polėm-tąrém* 'a pelimi isten' I:0319, (Világügyelő férfi) I:198, II:01—015 (tárgy.), II:039, R. *Palm-tarom* I:0320, G. полумъ торумъ I:0319, *Polėm-tąrém ąjkä* II:521, *Pąlm-tąrém ańšuχ* II:01, *Pąlm-tumėn* (a Pelymka folyó tava) II:02, *Pąlėm-ūs, Pąlm-uš* (helynév) = Пелымь II:0558.

pąnli 'fen' II:512.

pąnsi 'befejez vlmit' II:514.

pąńś 'nyílvas' I:236.

pąńšti, panšti, ponsäti 'szül' I:204, 236.

pąγk'wėl-pąšm 'váll-lapoczka' I:249.

pąrą 'tutaj'; l. *porä.*

pąrwėli 'ugrik'; l. *porγi.*

[1]*pąs* 'czél' II:0513; R. *poąš* 'czél gyanánt szolgáló tárgy a nyíllövés gyakorlásánál' II:503.

[2]*pąs-tątėp* 'a bálvány s az áldozati holmik tartására rendelt szekrény, szentségtartó' II:0422, 0439, 0473; l. *pasäγ, pąsėγ* 'szentséges'.

pąsėm 'fara, sarka vmely tárgynak': *χāp-p.* 'hajófar', *sun-p.* 'szán hátsó része' II:549, *josä pąsmä* 'a hótalp sarka, hátsó része' II:0555.

pąsėr 'szajha': *p. ąγkwėn jäni' nąn!* 'sz. anyádnak nagy p....ját!' (szidó szólás) II:0592.

pąsi: χątėl sāγkä jol-pąsmės 'a nap heve alább szállott' II:613; l. *pōsäli* 'elvész, kimúl'.

pąś-k'ōl 'hasmenés'; l. *poś.*

pąš 'kis kúpvarsa'; l. *pōs.*

Pąšker (valószínűleg azonos a *Pāstėr* nemzetségnévvel) II:0230; l. *Pāstėr.*

pąt 'kacsa': l. *pat.*

R. *pąuäre* 'forog'; l. *poγėri.*

R. *pā* 'a partra föl'; l. *pā.*

päili 'fürdik'; l. *pūli.*

päinä 'fatuskó'; l. *pūγnä.*

päl, lū-p. 'sörény'; l. *pali.*

päγk 'fő'; l. *puγk.*

R. *pängnä* 'fatuskó'; l. *pūγnä.*

pärä, päräl' 'hátra' II:485.

R. *päruen* 'táltoslo'; l. *pārėn.*

R. *päsä* 'kesztyű'; l. *pāssä.*

päsėpi 'behatol, bejut'; l. *pasäpi.*

päšt, poišt, pošt 'fejsze' II:0549.

päši: ätėl p. 'vmi szaggal illatozik' II:609.

Pätėn-ēk'ėt (Потанахъ; falu neve a Konda mellékén) I:289.

päť 'vég, tető, fenék', R. *päďďet* 'végiben'; l. *patit*[1].

päť 'nyom'; l. *patit*[2].

päťil 'ugró lépés, szökkenés'; l. *patil.*

päwėiės 'himlő' II:0403.

R. *päžäpi* 'áthatol'; l. *pasäpi.*

R. *Pečirak* (falu neve a Konda felvidékén) II:0180.

pēlėmli 'kigyúl' II:622.

pēli 'behatol (kard, karom), át-

hatol, átfúr' II: 454, 477 | *pēlp* 'gyors' II: 494.
Пелымь (helynév); l. *Pąlém-jā.*
pēntémli (a teremtődés, alakulás kifejezése) I: 0332, 176, 242, 244; l. *pēnti* 'cserél'.
pēnγi, penni 'varázsol' II: 0354—5 (tárgy.), 0406, 437, 526—7, 623; *pēnγim pojkawė* 'varázsidézettel imádkoznak hozzá' II: 622 | *pēni* 'varázslat' II: 0355, 0407.
pēnti 'cserél, változtat' I: 235 | *pēntlawė: simä p.* 'kétségbe esik szíve', *pēntémli* 'fölcserélődik, elváltozik', *pēntγati* 'felcserélődik; megbolondul' I: 235.
R. *penting* (b. é.) I: 250.
pēr 'keresztgerenda, mesterg.' I: 0309, 283, II: 590, *ąln pērp pēriγ kwol* 'ezüst k. gerendájú, k. gerendás ház' (Égatya háza) I: 0309.
pēri 'csavar, körülcs.' I: 190, 280 | *pērîti, akwän p.* 'egybegöngyöl' II: 0475, 597, *pērγätāli* 'kicsavargat' II: 449; *pērîli* '(szerelmi viszonyba) keveredik' II: 470; *pērémtaχti* 'fordúl' II: 451 | *pērmil* 'göngyöleg (posztó)' II: 0475, *pērmiliγ āt* 'göndör haj' II: 0231.
pērji 'kiválaszt' II: 477 | *pērjili* 'kiválaszt' II: 566.
pērk 'féreg', *p.-tērp* 'f. csalétek (halászatnál)' II: 0404.
pērmi 'eltűr, elbír' II: 513.
pērnä 'kereszt', *pērnä vāltténė χątél* 'Vízkereszt' II: 0424, R. *Pérnän tum jéri* 'a keresztségbe való menés' éneke I: 0118, *pērėn-tōrémśiśkwė* 'kereszt istenke' (templomi kereszt) I: 0246, II: 0216 | *pērnäγ kˈątél* 'vasárnap' II: 0423.
pērsi 'odaköt', *pērsėlaχti* 'ráköti magát vkire' II: 0721.
[1]*pēs, kēl-pēs* 'sásfajta növény' II: 623.
[2]*pēs, pēš* 'régi' II: 606, 'régen' II: 484, *pēs tārémt, pēs-is tōrémt* 'a régi időben, hajdan' I: 0283, *pēs iėlt mąntėl* 'régi időkben' I: 286.
pēstėli 'föloldoz' II: 516.
pēś, piś 'csipő, czomb' II: 469, 519; *Pēś-lu vōl'* ('Csipőcsontfolyóvonal' a Közép-Szoszva vidékén) II: 021, 025, 026, *piś-poχ* 'czomb' II: 514.
peśatiγ-tal 'bélyeges öl' (mérték) I: 208.
pēti '(üstbe, tálba) ételt rak, vet', *pūtnė p.* 'üstbe vet, rak (ételt)', *pētėm pūt* 'étellel megrakott üst' II: 550, 592—3.
petńiśė 'péntek' II: 0423.
Petrou, Petrow-kˈotėl 'Péter és Pál napja' II: 0424.
pėjėχti, pėjėχtaχti 'kisértet jár' II: 0285.
pili 'fél', *pėlmi* 'megijed' II: 519 | *piltapėl vāri* 'megijeszti' II: 439.
pilt 'függő madárháló' II: 585 | *piltäγ* 'madárhálós' II: 492.
pini 'letesz, (az istenség számára) elhelyez' II: 0474, *puγk p.* 'fejet hajt' II: 0496, *ńoχspojk p.* 'nyusztprémmel való könyörgést tesz' II: 0484 | *punenti: tōrémnė p.* 'istennek helyez, áldoz' II: 0474.
pintėχlaχti 'kisértet jár' I: 0206.
piri: matėr pire'in 'valami jóhoz jutsz' I: 183.
pirwä 'makkrécze (anas cricca)' II: 093, 494.

pis: sāt-pis sorni (ąln) kwol 'hét rekeszes arany (ezüst) ház' (Égatya háza) I: 0310, *sāt-pis ąsjaχ* 'hét suba egymás fölött' II: 486.

[1]*piś* 'fogás, ügyesség': *pupi' sāt p., tąrėm s. p.* 'bálvány hét fogása, isten h. f.' I: 0255, II: 0282, 446, 531, *tōrėm-p.* 'isteni fortély' I: 288 | *piśiŋ nāj* 'fondorlatos asszony' II: 510.

[2]*piś* 'bőjt' II: 0424.

[3]*piś, piš* 'csipő, czomb'; l. *pēś.*

piti 'fekete' II: 586, *pit χŏń* 'f. járványvész' II: 0297—8.

pi'li, pi' 'fészek' II: 502, (a bálvány ülőhelye) I: 0238.

pī' 'fiú', *pī'-āγi* 'fiútól való leányunoka', *pī'-pīriś* 'fiútól való fiú-unoka' II: 480, *pī'-sūsäs* 'örökség' II: 0746.

pjátńiśa 'péntek' II: 0424.

R. *poaχtėln* (b. é.) II: 569.

R. *poalt* (valaminő vágó szerszám) II: 582; l. *pulät.*

poaši 'felszívódik'; l. *posi.*

R. *poaži* 'űz, hajt'; l. *pōsi.*

R. *pobi* 'bálványszellem'; l. *pupi'.*

poγėri 'forog' II: 547, *powari* 'gurul' II: 455, R. *pąuäre* 'forog' II: 553.

poχśitoąli 'locsog (a víz)' II: 513.

pōχti 'fogódzik', *pōχäti: nąŋχ-p.* 'fölhatol, föltolul'; l. *pūγi.*

R. *poiltti, poiltlti* 'csillapít'; l. *pojti.*

poj 'gazdag' I: 299.

pōjėr 'gazdag (ember)' I: 0299, II: 598.

pōjėrti 'ajándékoz, áld' II: 0414, 598.

pojrėś 'úristen; Krisztus'; l. *pąjrėχś.*

pojk 'imádság' II: 559, *p. pini* 'imádkozik' II: 588, 623—4; *ńoχs-p., uj-p.* 'nyusztbőr-i., hódbőr-i.' II: 524, 586, *ńoχs-pun ūliŋ p.* 'nyuszt szőrével vigasságos i.' II: 590, *pupi'-posiŋ p.* 'bálványjelzetű, b. részére megszabott i.' II: 600; *p.-sąw* 'imádság (szó)' II: 0353, 0482 | *pojki, pojkśi* 'kér, könyörög, imádkozik' I: 282, II: 0482, 594.

pojti 'megszünik, csillapodik' I: 228, II: 0631, II: 553—4, *simä p.* 'éhsége cs.' I: 236 | *pojtelti,* R. *poiltti, poiltlti* 'megszüntet, csillapít' I: 279, II: 553—4, R. *poiltenute = pojtėltėnūtä* I: 227.

pokapi 'fakad, előjön, támad' I: 201, 245, II: 0114, *χątėl kätä tī' voss p.!* 'a napsugár hadd fakadjon (sugározzék) ide!' II: 595—6; *pal-pokaps (χāp)* 'széthasadt (a ladik)' I: 201 | *poktul'* hasadék' I: 265. Pót. I: 103.

pokrou, poχrou 'Szentkereszt felmagasztalásának napja' II: 0424.

R. *polčeng* (b. é.) II: 0177—8.

poliś 'üres beszéd, fecsegés' II: 439.

Polėm-jā 'Pelymka-folyó', *Polėm-tąrėm* 'a pelimi isten'; l. *Pąlėm.*

pōl' 'forgács' II: 535.

pōl'i 'fagy', *tōrėm pōl'uχ ints* 'az idő fagyásra vált' I: 0283.

[1]*pom* 'hőség', *pomiŋ vōt* 'meleg szél' II: 522; l. *pamiŋ.*

[2]*pom* 'fű'; l. *pum.*

pon: χultnė p. 'keczeháló' I: 264.

ponäl 'kender': *Ponäl-talėχ ąsmäp χum* 'Kenderfő-vánkosú férfi' (tárgy.) II: 0129.

ponsäti 'szül'; l. *pǫńšti*.
ponsi 'a fajd- és réczefélék farka' II: 518.
ponsi 'főz': *ponsėm-sir māχum* 'főtt hús [evő] fajta nép' II: 0456.
pōń 'vörös festék' II: 586.
pońimti 'szorít, nyom' I: 233.
pońťéľńiχ 'hétfő' II: 0423.
pop: ńāl-p. 'a nyíl foka'; l. *pup.*
pōpi 'bálvány'; l. *pupi'*.
[1]*por-χum* 'boszorkányférfi', порхъ хумъ II: 0227, 0228, 0287 (tárgy.), *por-nē* 'boszorkánynő' II: 045, 0286, 554, *Por-nēt jā* ('Boszorkányok folyója') II: 0287, *por-nē kwol* 'boszorkányos ház' II: 0287, *por-mām* 'boszorkánynép' (tárgy.) II: 0286—8.
[2]*-por* '-szer, -szor' (*k'ūrėm-p.* 'háromszor') I: 245.
[3]*por: sim-por* 'szív', *vāpsėm-por* 'vőeském' I: 285 | *porėŋ pi'* 'kedves fiú' I: 048, 0181, R. *poring pi* II: 583.
pōr 'idegen', *p. k'om* 'tanú' II: 0288.
[1]*porä, pora, por, pǫrą* 'tutaj' II: 0614, R. *pōrä kap* 'Doppelboot' I: 223 | *poraχti* 'két ladikot tutajjá köt össze' II: 0614.
[2]*porä* 'kor, idő' I: 245.
porėχ 'a test törzsöke' II: 546, *Porėχ-tump* 'Deréksziget' II: 027, *Porėχ-sup tump* 'Derékdarab-sziget' II: 025.
porės, pors 'szemét, hulladék' II: 619, *pors-ańä* 'szemétdomb' II: 474.
porėś 'sörény' II: 587.
porχi 'iramodik, ugrik' II: 519, 569; *pǫrwėli* 'ugrál' II: 519 | *poripanė* 'béka (ugricsáló)' I: 187, 285; *Poripanė q̄tėr* 'Békafejedelem' I: 017, II: 022—3' 0312, *P.-mōjt* 'Békarege' II: 022, *P.-ūs* 'Békavár' (a Szoszva középvidékén) II: 022, 0312.
porχėj 'förgeteg' I: 227.
pori: koąt-p. 'kézszár' I: 249.
R. *pōri, pori* 'ételáldozat, *pōrli* 'megvendégel', *pōrlahti* 'halottért áldoz'; l. *puri.*
[1]*pori'* 'fűszár' II: 453, 623; 'fűszár-síp' II: 0616, *Pori' Sǫrėχt-jā* (a Felső-Szigva mellékfolyója) II: 0135
[2]*pori'* 'keresztben, által' II: 450.
pornä 'vájó fejsze' I: 265, II: 464 | *porėntul* 'vájó fejsze forgácsa' I: 265, II: 464.
port 'kiadósság' | *portiŋ* 'szapora, kiadós' II: 437—8, *portiŋ äpä* 'erős (legjava) párája (a főtt húsnak)' II: 0468.
porti 'haragszik, dühösködik' I: 248 | *portlapi* 'mérgét kiönti, dühét tölti' I: 249; *portėχ* 'hirtelen haragú' I: 0362, 248.
portχinti 'csapkod szárnyaival (a récze)' I: 250.
[1]*pos* '1. 'jegy, jel', *pupi'-posiŋ* 'bálvány jelzetű, bálvány részére megszabott' II: 600; 2. 'időtartam' I: 287, *pupi' joχtnė p.* 'a bálványszellem megérkeztének ideje' II: 622, *pos-marä* 'lélekzet' I: 284.
[2]*pos* 'fény', *Sorni-Pos* 'Aranyfény' (Égatya); l. *s.* | *posiŋ* 'fényes' II: 595, *p. tąrėm* 'f. (földi) világ' I: 0216, *samä posėŋ χum* 'jószemű férfi' ('szeme fényes f.') II: 0619, позумъ-іегъ = *posiŋ jā'i* 'fényes atya, Égatya' II: 0362; *postili* 'virrad': *Numi-Tąrėm jā'ikėm postilėmä* 'Felső-Ég

atyuskám virradása' I: 0285, *postilapti* 'ragyogtat' II: 566.
pōš, poš, pąš 'kis kúpvarsa' I: 0358, 280.
posäl 'folyóér' II: 436, *Posäl-tit paul* (Szoszvamelléki falu neve) II: 494.
posɛ̈χ 1. 'vér' I: 0181, 0291, II: 437 (tárgy.), *kēlp-p.* 'vércsepp' I: 0291; 2. 'gyermek, magzat' II: 592, *posχukwė* 'kedves gyermek', *posχum, posχém* 'gyermekem, kedvesem' I: 0181, II: 627, *Numi-Posχén* 'Felső Kedvesed' (Égatya) I: 0291.
[1]*posi* 'ruhát mos' II: 451.
[2]*posi* 'átázik, átnedvesül' II: 451, *poaši* 'felszívódik' II: 0403.
[1]*pōsi* 'megmered' I: 203 | *pōsėli* 'meghal' I: 0185, 203, II: 618.
[2]*pōsi, poši*, R. *požі, poažі* 'űz, hajt' II: 612.
posĭ 'bele, magva (a mogyoróféléknek)' II: 461.
poś, pąś 'fos', *lu poś* 'lóganéj' I: 183, *pąś-kʻōl* 'hasmenés' II: 0403.
pōš 'sógor, feleség fitestvére' II: 514.
pošėlti 'kimarjít, kirándít (pl. kezet)' II: 567.
pōšχi 'gyömöszölve gyűrni (pl. sarat, havat)' I: 261.
poštan 'retesz', *χąt-pis poštaniŋ kwol* 'hatszoros reteszű ház' I: 0310.
pot 'adó' I: 192, II: 0111, *pot pinnė χątėl* 'újév' ('adót letevő nap') II: 0424.
potaχtėl 'a medvének zsákmányán való ülése' II: 569.
potali 'gömböcske' II: 453.
pōtėlʼmä, pōtmä 'bosszúság' | *pōtmäŋ* 'bosszantó' I: 0362, 249.
potėr 'beszéd' II: 625, *sarі p.* 'igaz b.' II: 623.
R. *požі* 'űz, hajt'; l. [2]*pōsi*.
pɔn 'szőr'; l. *pun*.
pɔsɛ̈ 'bozasör'; l. *pusä*.
pɔt 'récze', *pɔt-ląŋ* 'tejút csillagzat (récze útja)'; l. *pat*.
pɔul 'falu'; l. *paul*.
pɔ̄ 'a partra föl'; l. *pā*.
pɔėl, pɔul, pɔ̄l 'falu'; l. *paul*.
pɔ̈χi 'coit' II: 512.
poišt, pɔšt 'fejsze'; l. *pāšt*.
pɔ̈mti 'kezd'; l. *pūγi* 'fog'.
pɔŋg-uj 'farkas'; l. *puŋk-uj*.
pɔ̄ŋkʻ 'légyölő galócza; részegség', *pɔ̄ŋkʻli* 'részegszik'; l. *pāŋχ*.
pɔrėn 'táltosló'; l. *pārėn*.
pɔssä 'kesztyű'; l. *pāssä*.
powėl 'falu'; l. *paul*.
R. *puärn* 'táltosló'; l. *pārėn*.
R. *pûbntitä* = *pūwėmtitä* 'megfogja'; l. *pūγi*.
pufā! puhā! 'hujh!' II: 484.
pūγi, pūwi 'fog (capit)': *jąmės nąmt-ke p.* 'ha jó szándék fogja (tölti) el' II: 593 | *pūwĭli* 'elfogdos' (a szerencse elbűvölésére alkalmazva) I: 0260, *pūγėmti, puumti, pūwėmti* 1. 'megfog; kezd' II: 482, R. *pûbntitä* = *pūwėmtitä* 'megfogja' II: 482, *pɔ̈mti* 'kezd' II: 520; *puχteĭ* 'megfogják egymást' II: 597, *pōχti* 'fogódzik' II: 589, 602, *pūkʻti* 'hozzákezd' II: 519; *pōχäti: nąŋχ-p.* 'fölhatol, föltolúl' II: 559.
pūγnä, päĭnä, R. *päŋgnä* 'fatuskó' II: 486.
puχės: tul-p. 'zivatarfelhő'

puχsiŋ tul 'zivataros (sötét) felhő' II: 595.
puχräm: tūjt-p. 'hóförgeteg' II: 445.
pūχtmi 'megbök, betol' I: 211, *puχtîmi* 'betol, bedug' II: 454, *pūχtämi* 'megtaszít' II: 451, *pūχtmaχti* 'tolja magát' II: 557.
puji pāl 'a part felőli oldal' II: 464; *pujin* 'fenn a parton' II: 474, *pujil* ua. II: 604; l. *pā*.
puki 'poczak, has' I: 209, II: 597.
pukmäti: pal-p. 'fölpukkan' II: 597.
pukńi, puχńi 'köldök', *pukńit jäktem ēlem-χąlės* 'köldöke vágott ember', *puχń'-āŋkw* 'köldökvágó asszony, bába' II: 568.
pūl 'falat' | R. *puling* 'falatos' II: 583.
pūl 'daganat' II: 0403.
pūläsi 'rálehel, ráfú'; l. *pūwi* 'fúv'.
pulät 'aczél', R. *pullt šėri* 'aczélkard' II: 582. Pót. II: 582.
pūli, päili 'fürdik' II: 513, *pūlėnė kwol* 'fürdőház', *rēχiŋ p. kw.* 'meleg f. h.' I: 0311, 228, 271.
Puliŋ-qut 'Obdorszk' II: 468, R. *Puling aut mām* 'obdorszki nép' II: 175.
puľ: kēnt-p., passa-p. 'sapkarongy, kesztyű-r.' I: 258.
pum, pom 'fű': *jelpten' pom* 'orvosság' II: 0404, *pom voarnė ilėm* 'szénagyűjtés ideje' I: 0296; *pum-sąw* 'fűbimbó' I: 235.
pūmėš 'vígságos' | *pūmšėlaχti* 'csodálkozik' I: 215.
pun, pon 'sző': *mōt punnė, mōt sąwnė pats* 'más szőrbe, más bőrbe jutott' = 'elment az esze' I: 235 | *pėniŋ jėpei* 'bagoly' ('szőrös b.') II: 0318.
punenti: tōrėmnė p. 'istennek helyez, áldoz'; l. *pini*.
pūnsi 'nyit, kinyit', *pūnsėlti* (inch.) II: 569, 610, *pal-p.* 'fölnyit' II: 466, *Numi-Tąrėm āšėm jąmės χątėl ti pūnsėm* 'Égatyám szép napot nyitott (derített föl)' I: 0285, *vōt pūnsi* 'szelet nyit, alkot' (az Égatya) I: 0288.
Punuŋkw'-jā (a Lozva mellékfolyója) II: 501.
[1]*puŋk, päŋk* 'fő' II: 527, *puŋk pini* 'főt hajt' I: 185, II: 0496, 624, *puŋkä χūtėltitä* 'fejét hajtogatja' I: 185; *χuj-puŋk, k'uj-päŋk* 'hajnal' II: 0231, *moj-puŋk* 'násznagy' II: 0697, 522; *puŋk-χar* 'fejbőr' II: 449, *päŋk-k'um* 'vezér' I: 256, *puŋk-pattä* 'fejtető' I: 179, *Puŋk-tump* 'Fejsziget' II: 027.
[2]*puŋk, päŋk* 'fog' (dens): *vėlt-puŋk* 'szemfog' II: 597 | *puŋkiŋ* 'fogas' I: 273, *poŋg-uj, p.-vuj* 'farkas' ('fogas állat') II: 0318.
[1]*pup, pop* '(nyíl v. tű) foka': *jūntėp-pup* 'tűfok' II: 531, *ńāl-pup, ńāl-pop* 'a nyílnak villaszerűen metszett vége' II: 0545, 449, 454 | *pupti* 'a nyilat villaszerű bemetszésével ráilleszti az ijj idegére', *ńālä p.* II: 0545, 454; *puptėl: ńāl-p.* 'a nyíl foka' II: 0545.
[2]*pup jėmts* 'meghalt' I: 0185.
[3]*Pup-powėl* ('Papfalu' a Pelymka mellett) II: 02.

pupa, pupakwė 'medve' (nőktől való jelzése); 'bálványka' I: 0225, 0232, 0268, 0303, 0367; *pupakwė-ńäs* 'm.-karom' II: 448, *p.-ńultpi* 'm.-eskü' II: 0414, *p.-sąw* 'm. csillag' I: 0370. Pót. I: 0225.

pupi' (plur. *pupėχt*) 'bálvány, b.-szellem' II: 516, *popi* I: 0225, R. *pobi* II: 594, R. *bąbi* II: 617; *vit-pupi'* 'vízi bálványszellem', *vōr-p.* 'erdei b.', *ur-p.* 'hegyi b.' II: 605, *lėlėy pupėχt* 'eleven bálványok' I: 0252, II: 0169, 510 | *pupi-ańšuχ* 'bálvány-öreg' I: 0246, *pupχ'-ājkä* ua. II: 0130; *Pupi'-jā, Popi-jā* 'Bálványos folyó' I: 0243, *Pupi'-jā* (a *Sārėχt-jā* mellékvize) II: 0135, 0140, 495, *Pupėt-jä* (folyó) I: 0243; *pupi' jēχwnė jiwėt* 'az áldozó tér fái, melyeken a bálványistenek tánczolnak' II: 0440, 474, *pupi'-kan* 'bálvány tere; áldozó tér' II: 567, *pupi-k'wər* 'kígyó' I: 0266, 287, II: 0320, *pupi'-lātiy* 'bálványra alkalmazott műszó' II: 0752, 437, 588, *Pupi'-ńąr* 'Bálványbércz' II: 019, *popi-ńäšm* 'bálványábrázat' II: 0441, *pupi'-posiy* 'bálvány jelzetű, b. részére megszabott' (pl. *p. p. kit ēt* 'b. r. m. két éjjeli', t. i. szertartás) II: 600, *pupi' sāt piś* 'a bálványi hét fogás' II: 092, 594, *pupi'-sātmil* 'istenidéző ige' II: 0377, *pupi-tōrėm* 'bálványisten' I: 0246 | *Pupχėy jā* 'Bálványos folyó' I: 0243, II: 021, *Pupχėy-paul* (falu neve) II: 021.

pūri, puri 1. 'ételáldozat' I: 091, II: 531, 0456—7 (tárgy.); 2. 'lakodalom' II: 523, R. *pōri, pori* 'ételáldozat'; *pūr* 'vendégség, lakoma', *ńūp-pūr* 'lakodalom' II: 0457, 0736, R. *puor* 'lakodalmi áldozat' II: 0457; *pūri tēnė kwol* 'lakodalmi ház' II: 469 | *pūrli, -laχti* 'vértelen ételáldozatot hoz' II: 0456, R. *pōrli* 'megvendégel' II: 0457; *pūrlaχti* 'lakomázik' II: 0457, 516, R. *pōrlahti* 'halottért áldoz' II: 0457, *pūrlaχtnė kan* 'áldozó tér' I: 0318, II: 02.

pus 'ép, egészséges': *pus kāt, pus la'il* 'ép kéz, ép láb' (egészség), *p. la'ilėl, p. kātėl* 'ép lábbal, kézzel' I: 0283, II: 607 | *pusmi* 'meggyógyul' II: 0403, 590, *pusmėlti* 'gyógyít' II: 0404.

pusąl-: jel-pusąlstil 'megrontotta' II: 0410.

pusä 'bozasör' I: 191, 251, II: 0737, *pośė* ua. II: 518.

pūśkä 'hordó' I: 222.

pūt 'üst': *pūt-nōr* 'üsttartó gerenda' II: 0539, *akw' pūt-sis* 'egy üst felfőttének időtartama' I: 233, II: 593, *pūt-tul* 'üstnemű, ételféle' II: 463—4.

putąp 'kopja (döfő)' II: 0548.

puuy 'jószág' II: 473.

[1]*pūwi* 'fúv' II: 559 | *pūwės* 'fuvallat' uo.; *pūläsi* 'rálehel, fú' I: 185.

[2]*pūwi, pūwili* 'fog'; l. *pūχi*.

rāχ 'varázslás, rontás' II: 0410 | *rāk'ėy äitäm* 'bűvölő' uo.

rāχt, rakt 'agyag' II: 502, *Raχt-pöul* (felső-kondavidéki falu) II: 510, 518, *Rakt-jā paul* (falu a Szigva torkolata közelében) I: 217, II: 0160, 494.

raχw, rakw 'gallér' II: 561, 609, 627 | *raχwiŋ* 'galléros' II: 609.
rakw, räχw 'eső' I: 0288, II: 609; *räχw-ńāl* 'jégeső' I: 0287, *rakw-sam* 'esőszem' II: 562, 603 | *rakwèŋ tōrèm* 'esős idő' I: 0283.
rāmpɣi 'ide-oda mozog, lobog (pl. láng)' I: 208.
ramti, jol-r. 'temet', *rämenti* ua. I: 0197.
rāpɣi 'hullámgyűrűket vet (a víz)' II: 513.
rasi: oąmp r. 'az eb kölykezik' I: 204.
rat 'temető' I: 0195.
rautäsi: vit r. 'locsol' II: 484 | *rautχati (vitèl)* 'locsolgat, fecskendez' II: 544.
raw 'apró darab, morzsa', *rawi' sa'ĭri* 'a. darabokra vágja' II: 451.
rąitèli 'ütöget' II: 503; l. *rąwi.*
rąmɣi 'zeng, rezg (az ég, a hárfa)' I: 249 | *rąmèŋ suj* 'zengő hang', *rąmi ńąuľ* 'rezgő (duzzadó) hús' uo.
rāŋχ 'felkiáltás, kurjantás', *at jelpiŋ r.* 'a medvéért való öt szent felkiáltás' I: 0266.
rāś 'fövénypart' II: 604.
rāuχ 'rázni' II: 513.
rąulaχti 'átváltozik' II: 512.
rąwi 'hozzányúl, érint' I: 0271, 0318 | *rąwtal* 'érinthetetlen' I: 0271; *rąwn'-ut* 'alkalmas, illő; rokon' II: 466.
[1]*räɣi, räɣäti* 'odaesik, összeesik, lerogy' II: 488, 494, *kwonräɣäti* 'kidől' II: 547.
[2]*räɣi: vēltä jelpiŋ χojtilèl räɣimè* 'kiragyázott arczán a himlő' II: 0403.
räχw 'eső'; l. *rakw.*
rämenti 'temet'; l. *ramti.*
räńɣenti 'kis füsttel füstölög' II: 483.
R. *räteng* (b. é.); l. *rēχti.*
räuti 'kavargat' I: 288.
rēχti, reχti 'kiráz; szül' I: 204, II: 572 | *rēχtèŋ* 'rázó' (R. *räteng*) II: 572; *rēχtk'ąti* 'rázkódik' II: 519.
rē'i 'hő, melegség': *tąrèm-r., pupi'-r.* 'isten heve, bálvány h.' (réület) II: 0381, *rē'il pini* 'réülést, hevet bocsát rája' II: 437 | *rēɣil, rē'il* 'erejével, által': *rakw r.* 'eső á.', *vōt r.* 'szél á.' I: 0288, II: 471, *rē'ikwèl: ta r.* 'annak hatalmánál fogva, a miatt' I: 202.
rēkw 'meredek part' II: 518.
rēpi: tąwliŋ uj muŋi r. 'a madár tojást rak' I: 204 | *rēpiti: āmp r.* 'az eb kölykezik' I: 204.
rēs-jiw 'erdei fa' I: 048, 235.
rēskè lə 'sárga ló' I: 0312.
rēśpi 'foszlik (pl. ruha)' I: 291.
R. *Réśpoąg jeri* 'R. ének' I: 07.
rētèli 'hazudik' II: 0387, 624.
rĭli 'rohan, fut' I: 250.
rōpot 'munka' I: 261.
rošesva 'karácsony' II: 0424.
rot 'szelid, békés, csendes' II: 554, 600 | *rotmi* 'szelidül' II: 554, *rotmèlti: tū r.* 'engesztel, csillapít' I: 257.
rotti' 'rögtön, hirtelen, gyorsan' II: 554, 585, 600.
Rompanťop: Muuŋ-kēsiŋ χum, 'Sēmèn-pī' Roťivon Rompanťop (Родіонъ Семеновъ Ромбандевъ, samán közlő) II: 435, 491, 523.
rəś 'orosz'; l. *ruś.*
ruma! rumakwè! (az orosz embernek vogul megszólítása) | *rumalaχti* 'barátkozik' II: 472.

rūnt 'rügy', *r. pokapi* 'a r. kifakad' I: 201.
rus 'gyönge, törékeny, nem erős' I: 195, 262.
ruś, rəś 'orosz', *χāǰiŋ r.* 'üstökös o.' II: 072, *χąmėl r.!* 'pokolba való muszka!' I: 0216; *rəś ąγėm* 'orbáncz' II: 0403, *ruś tąrėm* 'orosz isten' (szentkép) I: 0245, *ruś ūrinēkwė* 'csóka (orosz varjú)' II: 0176.
rūt 'nemzetség' II: 0228.
rūtil, rūtiliŋ, rūtäl' 'szomorú, bús' II: 465 | *rūtili: jol-r., rūtiltaχti* 'szomorkodik' II: 466.

saγiŋ 'hajfonatos'; l. *sa'i.*
saχ 'verőfény, nap heve'; l. *sāŋk.*
sāχi 1. 'kaftánszerű felöltő, suba' I: 0358, 281, *s.-joli* 'a suba alja' II: 464; 2. 'a medve bőre' I: 240.
saχwäsanė ērī' 'medvét kikisérő ének' I: 039.
saχwtėl 'rén- v. jávor-falka' II: 474.
sai vuoi 'vaj' Pót. I: 223.
sai 'elrothad' I: 214.
sailánt: čąχl s. 'villámlik' I: 0289.
sąirėŋ, -iŋ 'fehér' II: 505, *SairiŋTōrėm* 'Fehér-Ég (Égatya)', *S. T. ōtėr-jääm* 'F. Ég fejedelmi atyám' I: 0291.
sa'i, säi 1. 'hajfonat (hajfürt)', *sa'i-lili, āt-l.* 'hajszálnyi lélek' II: 0404; 2. 'napsugár', *χątėlsa'i* ua. II: 525, 591, *k'ątėl säi tāräti* 'a nap sugarakat szór' II: 0218 | *saγiŋ*, R. *säiŋg* 'hajfonatos' II: 591, *saγiŋ ątėr* 'hajfonatos fejedelem' II: 0519.
sa'ilä 'vékonyra hasogatott pálczika (a minőkből pl. a varsa oldala készül)' I: 280.
sa'ili 'tördel' | *sa'imti, saumti, šajimti* 'letör' I: 188, II: 579.
sa'ir 'szőr' II: 583.
sa'irėp, saθrėp, šairėp, šaurėp 'fejsze' II: 0549, *s.-sup* 'kis f.' II: 0550, *s.-pēni* 'f. varázslat' II: 0377 | *sa'irėpiŋ tērėn* 'fejszés vész (fegyver)' II: 0239.
saj 'mög', *tērėn-s., χul-s.* 'kór mögötti hely, kórtól való menedék' II: 590, 601 | *sajli* 'megóv, menedéket szerez': *tērėn-sajil sajlėwäsėm* 'a kórtól való menedékkel megóvott engem (isten)' II: 601, *sajėlāli* ua. II: 591; *sajmėlti: tū s.* 'engesztel, csillapít' I: 257.
sajkėli 'féleszmél' II: 488.
saka, šäkä 'nagyon, szerfölött' II: 508.
sākmiŋ, sākpi 'naphoz hasonló, napszerű'; l. *sāŋk.*
[1]*sakw* 'domb, halom' II: 584.
[2]*Sakw-jā* 'Szigva (folyónév)' II: 446, *S.-lātiŋ* 'szigvai nyelv' II: 587, 625, *S. māχum* 'szigvai nép' II: 603, *Sakw-nāj*, R. *Säk ne ąi* 'Szigvai istenasszony' II: 581, *S.-sūnt paul* 'Szigvatorkolati falu' I: 265, II: 0160, *S.-s. Tąrėm-pī' ąjkä* 'a Szigvatorkolati *Tąrėm*-fi öreg' II: 0160—3 (tárgy.), *S.-taľėχ ąjkä* 'Szigvafői öreg' II: 0131—2 (tárgy.), 0161, *S.-t. ą. māń āγi* 'a Szigvafői öreg kis leánya' II: 0132, *S.-t. ūs* 'Szigvafői város' II: 0132, 0161, 0557.
sakwäti, šäkäti 'összetör, megront' II: 0410.
sakwoss 'csak' (?) II: 477.

sāli 'rénszarvas' II: 0317, *s.-ēkwä* 'réntehén' ('r.-asszony') I: 186, *s. pun* 'rén szőre' I: 255, *s. purn'* *uj*, *s. uj* 'farkas' ('rén harapó állat, r. á.') I: 186, II: 0318, *s. uj ąjkä*, *s. p. uj ą.* 'hím f.' ('f. öreg') I: 186, II: 083, 0148, 0272.

saľ, *soľ*, *sōľ* 'keczerécze': *saľ-k'ul k'ōńšėt* 'fiastyúk-csillag' ('k. r. ház-csillagok'), *sōľ-pėť* ua. ('k. r. fészek'), *soľ-pūūś* ('k. r. fiastúl') I: 0370.

sāľ 'szánalom, sajnálat': *sāľi' viśśenti* 'megsajnál, megszán' I: 0262, II: 620, *sāľi' vislėm* 'megsajnáltam' II: 437, *sāľi viśśentawė* 'sajnálatába fogadja' I: 0277 | *sāľiti* 'megsajnál' II: 620.

saľik 'fekete fenyves' I: 236.

sāľt 'háncs': *s.-jānteuw* 'az ijjnak háncskötél idege' II: 0544.

sam, *šäm* 1. 'szem', *samä ālmeji* 'fölemeli szemét' II: 544, *samt* 'szem előtt' I: 262, *samnė pati* 'születik' I: 0332, 232, II: 471, *Numi-Tąrėm jä'ikėm postīlėmä samėl ūräslėm* 'Felső-Ég atyám virradását (éber) szemmel vártam' (l. *ūlėm-sam*) I: 0285, 2. *rakw-sam* 'esőszem', *vōt-sam* 'szélfoszlány' II: 562, 603, *suj-sam* 'kicsinyke zaj' II: 0657 (l. *tūjt-sam* 'hószem'), *oąrėš-šäm*, *toąt-šäm* 'szikra' II: 0237; *sam-pāl* 'félszemű' I: 195, *Sampėltal ąjkä* (Самбенталовъ: férfi neve) II: 563, *sam-pos* 'szemhatár' I: 199, *sam-vopiy* 'bűvös szemű', *sam-voptal* 'kinek nincs b. szeme' II: 0298 | *samiy tawėt* 'karikás tegez' II: 443; *šämiy vutėp*, R. *šäming uotp* (az ördög jelzője s a medvéé, ha embert ölt) I: 0277, II: 532; R. *šämlahti* 'szemlél' II: 486, *sampėlti* 'észrevesz' II: 486.

[1]*sām* 'fakéreg v. hal pikkelye', *χul-s.*, *jiw-s.* II: 442, 455, 577.

[2]*sām* 'tájék, vidék', *Numi-Tąrėm āśėm māt-sām sāt sām jąnχi, vitėt χąt s. j.* 'Égatyám földtájbeli hét tájat jár körül, vizekbeli hat tájat j. k.' I: 0324, *mortim s.* 'madárjáró déli vidék' II: 0292.

sami, *samīli*, *samäsi*; *šämi*, *šämili*, *šämäsi* 'vág, vagdal (pl. fát v. húst)' II: 571, 582, 613.

sān, *sōn* 'négyszögű nyírhéjcsésze v. tányér' II: 446, 461, 510.

Sanjä jā (az Ob alvidékének mellékfolyója), Сыня II: 0209, *S. ąjkä* 'Szanja-öreg' (bálvány neve) II: 491.

sāns, *sās* 1. 'térd', R. *šąnš-päng* 'térdfő' II: 580; 2. 'nemzedék' II: 0753, 444; 3. *jiw sānsä* 'a fa töve' II: 493; 4. *jąut sānsä* 'az ijj középső hajlata (térde)' II: 0542; *sās-jiw*, *jąut s. jivä* ua. II: 587, *sās-va'ital* 'térdben erőtlen' II: 588. Pót. II: 493.

sāŋės 'zsombék' II: 518.

sāŋχwäsi, *il-šāŋg'wäsi* 'rúg; rugtat, eliramodik' I: 253, II: 495, 507.

[1]*sāŋk* 'ágyék' II: 473.

[2]*sāŋk*, *saχ* 'verőfény, hőség, nap heve; nap' I: 0332, II: 562, 613 | *sākmiy*, *sākpi* 'naphoz hasonló, napszerű' II: 562.

sāŋkän 'harang' II: 505.

sāŋkėli, *sāŋkėmli*, *sąŋgėmli* 'fölébred' I: 0332, II: 0583; *sąŋ-*

χėmlāli 'fölserken, fölébred' (medvéről) I: 231.

sāŋkėmli, saŋχėmli 'előáll, keletkezik, támad, teremtődik' (pl. a világ) I: 037, 0313 (tárgy.), 0332, 176, 231, II: 481, 532, 621, *saŋχėmlėm Tā̆rėm* 'megteremtődött T.' I: 0320, *sāŋkėmti* 'teremt, előhoz' I: 0283, 0332, 176, 231, 481, *el-s.* ua. II: 532.

sāŋki 'fekete récze' (anas nigra) II: 093, 0295, 565, 588, *saŋk* ua. II: 0180, *sąaŋk*, R. *sąang* ua. II: 565, *sujiŋ s.* 'érzékeny hallású f. r.', *χuri s.* 'félénk f. r.' I: 0299.

saŋkw, sāŋkw 'ék': *tā̆rėm-saŋkw* 'mennykő' I: 0289, II: 0611, 451, *tōrėm-sāŋkw* ua. I: 0289.

sāŋkwėlti 'hárfázik' I: 0318 | *sāŋkwėltėp* 'vogul-osztják öt húros hárfa' I: 033, II: 0126, 0615.

sāp 1. 'rothadt, porlódott' I: 214; 2. 'fatörmelék' II: 452.

saprä-kwėrėχ; l. *sąpėr kw.*

sar 'csak' II: 627, *sar jälkėn!* 'menj csak!' I: 287.

sara, sarä, sārä, sąra, sąrė 'árpasör' I: 191, 251, II: 0470 (l. *sor*).

sarän, saran 'zürjén' II: 0176, 0177, *s. χāp* 'födeles z. bárka' II: 0613, 463, *Sarän-sāχi paul* (Szigvamelléki falu) I: 175, *Sarän-sāχiŋ ājkä* 'Zürjén subafalusi öreg' (közlő neve) I: 175.

sarėli 'ráunszol, ráerőszakol vmit vkire', R. *säreli* 'egy ajándékot ráerőszakol vkire' II: 0721 | *sarėlaχti* 'ráköti, ráerőszakolja magát vkire' II: 523, *sarėlaχtuŋkwė, pērsėlaχtuŋkwė* (hőslési szólás) II: 012.

sari 'igaz, valódi': *s. potėr* 'i. beszéd', *s. mul* 'i. igézet' II: 0387, 623, *s. ńuli* 'i. eskü' II: 0414, *s. ń. lātiŋ* 'i. e. mondás' II: 0243.

Sarma jāŋkėlmä ńār (mocsár neve a Szoszva forrásvidékén) I: 0205.

sart 'kezdetben, eleinte; legelőbb' II: 0386, 475.

sart 'csuka'; l. *sąrt.*

sas 'mindkettő' II: 454.

[1]*sās, sąs, sōs, šoąš, šąš, šąš* 'nyírkéreg' II: 0472, *ńolėm sās* 'nyári, sárga ny. k.', *χariŋ sās* 'téli, vörös ny. k.' II: 446, *sās χuli* 'a ny. k. leválik, lehámlik a fa törzséről' I: 257 | *sās-kwol, s. kw. pāl* 'nyírhéj-sátor' I: 185, 265, *sās-kurśip* 'korhadt nyírfáról levált héjgöngyöleg' I: 189, *šoš-poąr, šoš-pąr* 'nyírkéreg' II: 0472, 0543, *šāš-puľ* 'nyírkéreg' II: 0472.

[2]*sās* 'térd'; l. *sāns.*

sāsi, sēsi, R. *sêssi* 'hozzákötő', *sāsėmti* (mom.) | *sāsėl*, R. *sêssel* 'bog, kötelék' II: 576.

sasi' 'az apánál idősb nagybátya' II: 535.

[1]*sasti, sästi, šäšti, šäštenti* 'nő, felnő, növekszik' II; 607, 617 | *sastli, sästli, šäštli* 'felnöveszt, fölnevel' II: 607.

[2]*sasti, sästi: sastėm ľąŋχ* 'egyengetett, síma út' II: 601, *sastėm mā, sästėm mā* 1. 'egyengetett, síma, sík tér'; 2. 'betegségtől mentes, védett hely' II: 0405, 576, 586, 602, 607, R. *šäštem* 'egyengetett, sík (tér)' II: 575 |

sastli 'egyenget, símára tapos, alakít' II: 571, 607.

sāt, soqt, soät, sät, śēt 1. 'hét' (septem) II: 453, 527, R. *sqat* ua. II: 565; *Sāt χūr-sqw śāriŋ ta'il ąjkä* 'Hét rénbika-bőr irhájából való ruhás öreg' (hős neve) I: 0230, II: 033, *Sāt-sūjä-ńārä-ūlttė χujnė ąjkä* 'Hét szőrevesztett sarun által fekvő öreg' (ősvilági szörnyeteg) II: 082, *Sāt uj tąul'nėl, χąt uj t. punim josäp χum* 'Hét állat bőréből, hat á. b. összerakott hótalpú ember' (hős neve) II: 0128, *Sāt ujtśi ątėr* 'Hét utsi fejedelem' (hős neve) II: 0274, *Sāt ujtśi voriŋ ątėr, χąt u. v. ą.* 'Hét manót legyőző fejedelem, hat m. l. f.' (hős neve) II: 0128, *Sāt-ur āŋkw* 'Hét-hegy anya' (hegy neve) I: 233—4, II: 0186 (tárgy.), *Sāt tąrėm śāńi* 'Hét isten anyja' (Földanya) I: 0317, 0391—2, *Sāt tąrėm jisi nāj śāńeuw* I: 0319. — 2. 'hebdomas', *jelpiŋ sāt* 'szent hét' (idő) I: 0266, *soqtėn tąulėp tėnė* 'egy hétre elegendő élelem' II: 521; napnevek: *sāt aultaχtnė χątėl* 'hétfő', *soät jät k'otėl* 'csütörtök', *sät-k'ąl* 'vasárnap', *sāt pąnśėm k'ątėl* 'vasárnap', *sāt p. mot k'.* 'hétfő', *sāt p. k'urmėt k'.* 'kedd', *sāt p. ńilit k'.* 'szerda', *sāt p. ätit k'.* 'csütörtök', *sāt p. k'ōtit k'.* 'péntek' II: 0423, *sāt p. sātit k'.* 'szombat' II: 0424, *soät pąsnė k'otėl* 'vasárnap', *sāt-puŋk χątėl* 'vasárnap', *soätėn tūm k'otėl* 'hétfő', *soätėn tūm mot k'.* 'kedd', *soätėn tūm k'urmėt k'.* 'szerda' II: 0423. — 3. *jäni' sāt* 'száz' II: 453.

sāt-ā' 'teringettét! ördögbe! pokolba!' (bosszúság kifejezése) I: 0217, II: 0346, *satą-k'ąmėn mińėn!* 'átkos pokolba menj!' I: 0217. Pót. uo.

sāti, soqti, soäti, sätänt 1. 'ráolvas, igéz, bűvöl' II: 0344—47 (tárgy.), *mutrāŋ χątpä sāti* 'a varázsló igéz' II: 626; 2. 'igézettel előhoz, teremt, rendel' I: 0333—4, 0364—5 | *sätėp k'um* 'javas ember' II: 0344—7, R. *sąatpä kum* 'az imádkozó ember, a samán' II: 0345, 0482—3; *sätni* 'ráolvasás, igézet' II: 0344; *sātil, sātėl* 'istenidéző ige, ráolvasás, igézet' I: 038, II: 0344, 0345, *tōrėm-sātėl* 'imádság' II: 0482; *sātmil, sātmėl, soqtmėl* 'ráolvasás, igézet, istenidéző ige' I: 038, II: 0344, 0345, 'imádság' II: 0482, 'áldás' I: 284, *pupi'-sātmil* 'istenidéző ige' II: 0377; R. *satmä: uit' s.* 'a víz igézete' II: 609 | *sātχati* 'ráolvas, bűvöl' II: 0344, *sātχatnė vārmėl* 'rontás, rontó bűvölet' II: 0346, *Satkataba* (Georgi: 'Priester') = *sātχatėp (-pä)* 'ráolvasó' I: 0151, II: 0345, *Torom Satkadug* (Georgi) = *tōrėm sātχatuχ* 'istent előidézni' uo.; *soqtėmti: jel-s.* 'elvarázsol, elbűvöl' II: 0345; *sātėχti* 'imádkozik' II: 0345, 0482, *soätėχti* 'bűvölni kezd' II: 0344, R. *sąattahtäp kum* 'samán' II: 0345, 0482—3; *soqtėltaχti* 'varázsol, bűvöl' II: 0407.

Satik = Szatiga (kondai fejedelem neve) I: 0117—8.

saurp-ēkwä 'béka' I: 187.
[1]*saw* 'liget' II: 488.
[2]*saw* 'szükség, inség, baj', *saw χātél* 'inséges nap', *tēp-saw, vit-saw* 'ételben, vízben való szükség' II: 589, 613, 618 | *sawiŋ* 'inséges, szegény' I: 202, II: 582, *sawiŋ kan* 'temető' I: 0195, 260, *sawiŋ tārém* 'inséges világ' I: 0283.
Saw-paul (felsőlozvai falu) II: 016, 602.
R. *sąang* 'feketerécze'; l. *sāŋki.*
R. *sąat* 'hét'; l. *sāt.*
sāχari 'bunkós nyíl' II: 0546, 496.
[1]*sąχti, soχti: kwāli' s.* 'felgöngyöli a kötelet' II: 252 | *sāχit* 'tekercs, göngyöleg' II: 0475, 619; *kwāli'-s.* 'kötélgöngyöleg' II: 452 | *sąχtili* 'felgöngyöl' II: 0475.
[2]*sąχti* 'zúz' I: 290 (l. *sąŋkėp*).
sąilé, sailé 'vékonyra hasított pálczika', *s.-jiw* 'karó' | *sąiläji* 'vékony pálczikákat (szálakat) hasogat' I: 290, II: 514.
sājim 'patak' | *sājmélti* 'patakzik' I: 234.
sāji' 'a medve szemfoga' I: 240, 253.
sąχä, R. *šoka* 'mind' II: 573, *sąkėŋ jiχ* 'minden éjjel' I: 289.
sąląt, sąlėt 'arany' I: 0310, II: 579, R. *sąlet* II: 569.
sālti: akwän s. 'összetűz, összevarr' II: 561.
sąma 'egyenesen' II: 454.
sąŋγémli 'fölébred'; l. *sāŋkéli.*
sąŋχém 'medveorr' II: 0606.
sąŋk 'fekete kacsa'; l. *sāŋki.*
sąŋkėp 'mozsár' I: 290 (l. *sąχti*).
sąpäm 'dúczalkotmány a síron' I: 0196.
sąpėk 1. 'csizma'; 2. 'a medve hátsó lábai' I: 240; *Sąpėk-ląmt tump* 'Csizmadarab-sziget' (a Szoszva középtáján) II: 025, 026.
sąpėr (kʻėm) 'orosz (ember)', *sąpriŋiś* 'oroszul'; *sąpėr kworėχ, saprä kw., sąpla-kw.* 'csókamadár' II: 0176.
[1]*sąr: koąt-s.* 'kézszár', *lol-s.* 'lábszár' II: 0724.
R. [2]*sąr* 'szükség, inség', *tép-s., uit-s.* 'ételben, vízben való sz.' II: 613.
R. *sąrr* 'sör'; l. *sor.*
sąra, sąrė 'árpasör'; l. *sara.*
sąrėn-χulʼąl 'gunya alja' II: 0549.
sąrni, sąrńi, sorni, sorńi 'arany', R. *sąrńu* II: 605, *suriń, surėń*, R. *suring* ua. II: 510, 621, (mint az égi istenségek jelzője) I: 0292; *sorni-ąln* 'aranypénz' II: 561, *sąrńi χąmśi* 'aranyostor' I: 0233, *sorńi vit ąumäŋ* 'aranyvíz folyta (aranyfénynyel csillogó)' II: 587—8 | *sąrni χān* 'aranykhán; czár' I: 0292, II: 053; *s.* bálványistenségek jelzője II: 039, 619, *s. pupχ'-ājkä!* 'aranyos bálványöreg!' II: 563, *Sorńi* 'Aranyos' (Égatya jelzése): *S. ōn āśikėm, S. jārėm* I: 0292, *Sąrni, jiriŋ S.* 'Aranyos', 'véráldozatos A.' (a Világügyelő férfiú jelzője) II: 588; *Sorńi-Ātėr* 'Aranyfejedelem' (a Világügyelő férfiú) I: 0106, II: 053—0117 (tárgy.), R. *Sąrńu ąter* ua. I: 0320, II: 038, 536, 591, R. *S. ą. mąit* 'az A. f. regéje' II: 540, *Sorni-Kaltéś* 'A. K.' (női bálványistenség) I: 0320—1, II: 038, 039, 052, 559, *Sorni-*

Kworės 'Aranyos Kw. (Égatya)', *S. Kw. āśėm* 'A. Kw. atyám' I : 0294, *Sorni-Pos* 'Arany-Fény (Égatya)', *S. P. āśėm, jāɣėn* I : 0292, 0294, II : 603, *Sąrni-'Siś, Sorńi-'Siś* v. *'Siś-Sąrni* (az Égatya neje) I : 0316, II : 039, *Sorni-'Siśkwė!* 'Aranyos Istenanya!' I : 189 | *Sornikwe!* 'Aranyoska!' (= 'Uram isten!') I : 0292, 189, 212; *sąrniŋ χątäy-sąw, s. lunt-sąw* 'aranyos hattyúbőr, lúdbőr' (bűvszer) II : 094, *sąrniŋ nē, mortim-mā āɣi* 'aranyos nő, délvidék leánya' II : 095, *Sorniŋ 'Siś, jelpiŋ piś!* 'Aranyos Istenanya, különös csoda!' I : 0393.

sąrp, šąrp, šuorp 'jávorszarvas' II : 0224, 0314; *šuorp-ańšuχ* jávorbika' I : 186, *sąrp-ērī* 'j. ének' I : 039, *šuorp-łąś* 'gönczölszekér' ('jávor') I : 0369, II : 223—4, *sąrp sąw* 'jávorcsillag' ('gönczölszekércsillagzat') I : 0368, 0369, II : 0223, 0315, *šuorp-sū* 'jávorlegelő' I : 264.

R. *sąrpä* (b. é.) II : 0723.

sąrt, sort, sart 'csuka' II : 0321 | *Sortiŋ-jä, S. jā* (folyó neve a Szoszva alvidékén) I : 0381, 226, *Sortiŋ-jä paul* II : 0269, *S.-jä ūs* II : 021, 0557 (helynév uo.) = Сартыньинское.

sąrti 'mázol' II : 586.

sąs 'nyírkéreg'; l. *sās.*

sąsi 'önt' : *sąspi* : *nąŋχ-sąspitä jūtpä* 'felölti (magára önti) pánczélruháját' I : 255, II : 0553, *sąsìpi* ua. II : 450; *sąszati* 'elöntödik, elárasztódik' I : 200, 222, *tąrėm s.* 'az ég összeomlik' I : 189, *tąrmūw mōtälė ti s.* 'világunk ím másminővé változik (omlik)' I : 0284.

sąssä 'törzsöktelepes'; l. *sossä.*

sąt, šąt, šōt, R. *šąat* 'szerencse' II : 0409, 0425, 574, *šątmąχwlė* 'bagoly' ('szerencse b.') II : 0318 | *sątäŋ* 'sz. hozó' II : 496.

sątéŋ (b. é.) II : 512.

sątėr 'ezer' : *sątrėŋ χątėl : tąrėm s. χ. kästėl ti χūlts* 'isten (idő) ezredik napjáig (mindörökre) elmaradt' I : 0283.

sątγi (b. é.) II : 511—2.

sąu 'bőr'; l. *sąw.*

sąuli 'befal, szájába kap' II : 513.

sąulėχ-tēp 'ocsú' II : 515.

sąur 'nyúl'; l. *sąwėr.*

[1]*sąw* 1. 'csillag'; 2. 'medveszem', *sąw-pāl* 'm. fél szeme (egyik sz.)' I : 0290, 235—6.

[2]*sąw, sąu* 'bőr; kéreg; ruha' II : 496, *sąu tintlėnė tērpi* 'bőr nyomkodására (puhítására) való kotyvalék' II : 0404 | *sąwiŋ* 'kérges, réteges' (a földre alkalmazva) I : 243, *sąwiŋ mā* 'kérges föld' I : 960, II : 489, *Sąwėŋ Mā āŋkūw* 'Kérges Föld anyánk' I : 0336, 243, II : 0610.

[3]*sąw : kaj-s.* 'istenidéző ige', *ērī-s.* 'énekszó', *tān-s.* 'zeneszó', *ľūńs-s.* 'siralom', *pojk-s.* 'imádság' II : 0353, 590.

[4]*sąw : ńir-s., pum-s.* 'vesszőbimbó, fűb.' I : 235.

[5]*sąw : jąut-s.* 'kis íjj', *pūt-s.* 'kis üst' II : 438—9.

sąwėr, sąur 'nyúl' I : 0305, II : 0305, *tūjä-sąwėr* 'tavaszi nyúl' II : 595, *vāt paľpä saur* 'harmincz fülű nyúl' II : 443.

sąwės 'medveszőr' I : 240, 258.

sąwī 'ferdén, görbén' I: 195.
sąwjä, sūjä 'szőre kopott állatbőr' I: 189, II: 438.
sąwńaχ-nē 'szajkó' I: 187, II: 079.
R. *säisi* 'dörgöl'; l. *sēγi.*
R. *Säk ne ąi* 'Szigvai istenasszony'; l. *Sakw.*
sälŋk 'vízbuborék' II: 517.
[1]*säŋkw, säχw* 'domb, halom' II: 582, 584.
[2]*säŋkw* 'ék', *tōrėm-s.* 'mennykő'; l. *saŋkw.*
särė voąnė 'nagy nehezen' II: 520.
särėmti, särnėpi 'elszunnyad' I: 290.
R. *särmel* (b. é.) II: 613.
säsär, säsėr, sosar! 'ugyan, ejnye, hó!' (felkiáltó szó) I: 290, II: 483.
säsi' 'anyai nagybátya' II: 439, 469.
sästi 'nő, növekszik'; *sästli* 'fölnevel'; l. [1]*sasti.*
sästėm mā 'egyenletes föld'; l. [2]*sasti.*
sät 'hét'; l. *sāt.*
sätänt 'ráolvas, igéz'; l. *sāti.*
R. *Säul't päng tining kum* (vitézi ének) II: 438.
sei 'iszap': l. *sėi.*
sēγi, sē'isi 'töröl, dörgöl, megdörgöl', R. *säisi* 'dörgöl' II: 573, 582.
sēγėmi, sēγėmāli, sēγijāli 'lengve jön, leszáll (a bálványszellem)' I: 0250, II: 0378, 603, *Sąrni-Pos tī' sēγėmālėn!* 'Arany-Fény (istenem) szállj ide!' I: 0292 | *sēγīlāli* 'alászáll, aláereszkedik (a bálványszellem) II: 0574, *nąmtä sēγīlāli* 'haragja v. bosszúja lecsillapul (leszáll)' II: 0680, 497.
sēl 'szél, karéj' I: 216.
[1]*sēli* 'szerez, vásárol' II: 561 | *sēlėpi* 'megszerez' II: 473.
[2]*sēli: oąnėm sēlėstė* 'rám vetette magát' II: 518 | *sēlėk'ati, sēlk'ati: tąu sēlėk'ats* 'odakapott' II: 519.
sēmėl 'fekete': *s. mā, s. mō* 'f. föld' (szemben a fényes éggel) I: 0282, 0388, *Sēmėl Mā āŋkūw* 'Fekete Föld anyánk' I: 0317; *s. uj* 'hód' ('fekete állat') I: 197, II: 476, 521, 561, *Sēmėl-uj misi ātėr, vīγīr-uj m. ā.* 'Fekete állatbeli (hód), vörös állatbeli (nyuszt) erdei istenség fejedelem' (hős neve) II: 0130, 0131, 0280, 0281, *Sēmėl-uj-sąw-raχwiŋ-ta'il masėm ātėr* 'Hódbőr galléros ruhát öltött fejedelem' (hős neve) II: 090.
sēni, šēni 'nyírtapló' II: 0472.
sēŋkw, sēŋχw 1. 'köd, pára'; 2. 'mámor, bódulás'; *pāŋχw-sēŋχw* 'a légyölő galócza bódító hatása' II: 558, *tērėn-sēŋχw, χul-s.* 'a kór okozta bódulás' II: 0300, *kēlp-sēŋχw* 'vérmámor' I: 239, *pupi'-sēŋkw, kul-s.* ua. II: 443—4 | *sēŋχwiŋ* 'ködös' (a kór napjának jelzője) II: 557.
sēpän 'varázslat' II: 0410 | R. *sepäning lating* 'varázslatos beszéd' II: 0345; *sēpänli, -laχti* 'bűvöl, varázsol' II: 0410.
sēpti, jėl-s. 'temet' I: 0197.
ser vōr, mor vōr 'sötét, rengeteg erdő' I: 240, *ser ūnt* 'vadon erdő' I: 049.
sēri, sir, šir 'szürkület, hajnal', *sir-päŋk, šir-poŋk* id. II: 049, 0231.
sēri (χul) 'ikrázik (a hal)' I: 204.

sētēp 'czérna' I: 281, *s.-śaχl* 'cz.-gombolyag' I: 198.
sēti 'kihúz' II: 477.
sēi, sei 'iszap, fövény, homok' II: 441, 476, R. *sî* ua. II: 533, *sēi-χump* 'iszapos hab' I: 186, *sēi-nāmpēr* 'fövényszem' I: 186, *sēi-ńol* 'homokos földfok' II: 533, *sēi-sam* 'homokszem' I: 186.
Sēmānt-k'ątēl 'Simon napja' II: 0424.
sēyēs 'a jurta rekeszeinek ülésre használt küszöbpárkánya'; l. *siyēs*.
sēr 'homok' II: 518.
sēretá 'szerda' II: 0423.
sēréχti 'ijeszt' II: 520.
sēréti 'unszol' I: 287.
sēri 'kard'; l. *sirej*.
R. *sî* 'homok'; l. *sēi*.
R. *siéknä* (b. é.) II: 584.
siläti, silätäli 'szökik, ki- v. beugrik; eltűnik' II: 509, 531.
sili 'szel' I: 192 | *silmäy* 'szelő, szelte' II: 492, *silti* 'átszel, átmetsz' II: 560.
sim, šim 1. 'szív': *sim-por* ua. I: 0180, 285 (TV. *šąmpərə* 'lélek, szív, gyomor' I: 0180), *sim-porkwé* 'szivecske, kedveske, barátocska' I: 048, 0181, 285, *sim-porēy āγi* 'szívből szeretett leány' I: 285, *sim-poriy (pī')* 'kedves, szeretett (fiú)' II: 583; *simtārsēm* 'kedvesem' ('szívem gyökérszála') I: 0181, *Simtump* 'Szívsziget' (a Szoszva középtáján) II: 027. — 2. 'gyomor' I: 236, *simä ētχēlawē* 'gyomra éhezik' I: 212, *simä lēstitä, pojtēltitä* 'éhét csillapítja' I: 179; *sim-talēχ* 'gyomor csúcsa' I: 236 | *simiy, šimiy* 'dühös, bátor' I: 0181, *simtal* 'béltelen (fa)' I: 223.
R. *simeli* 'zúg (az ár)' I: 225; l. *sumli*.
Sint-jā pōl (a Lozva alvidékén) II: 0184.
Сыня (az Ob alvidékének mellékfolyója); l. *Sanjä jā*.
siyēs, sēyēs, s.-jiw 'a jurta rekeszeinek ülésre használt küszöbpárkánya', R. *šingš* II: 059, 0563, 559, 617.
siyкwēl'-k'ąr 'ördögféle' Pót. II: 0285.
sip, sip-lu; šip 'nyak' II: 494, 559 | *sipiy χąnt, puyкiy χ.* 'nyakas had, fejes h.' II: 0600, R. *šippä* 'nyakú' II: 568.
sipēl' 'kés v. kard hüvelye' II: 0537, *sipēlän māγitä, ma'imtitä* 'hüvelyébe dugja' (a kardot) II: 0539; *Sipēl'-porēχ kwālī' tump* 'Késhüvely-derékkötél-sziget' (a Szoszva középtáján), *Sipēl'-tump* 'Késhüvelysziget' (uo.) II: 027.
[1]*sir* 'szer, fajta; szokás, mód' II: 526, 603 | *siriy* 'szerű, fajtájú' II: 526, *Tąrēm-siriy, Kworēs-s. jelpiy ątēr* 'T. fajta, Kw. f. szent fejedelem' II: 603; *vit-sirpä sāt ątēr* 'vízi fajta hét fejedelem' II: 601.
[2]*sir* 'a ház tetőrúdja' II: 589—90, 593 | *sorni (ąln) sirpä siriy kwol* 'arany (ezüst) tetőrudú tetőrudas ház' (Égatya laka) I: 0309.
[3]*sir, sir-pāyk* 'szürkület'; l. *sēri*.
sirej, sēri 'kard' II: 0537, *jelpiy s.* 'szent k.' I: 0266; *s.-āpēr, nāri-āpēr* 'kardbeli ügyesség, szablyabeli ü.' II: 0539, *sirejnal* 'kardfogó nyél' II: 509, *sēri-ńąl* 'kard hegye' II: 510,

sirej-sa'ĭrėp 'kardfejsze' II: 0550, 0625, 453, *s.-sūw*, *s.-sū* 'kardpálcza' II: 0118, 0537, 444, *s.-taľėχ* 'k. hegye' II: 489.
sirrėmati 'csap (pl. ostorral)' I: 245.
sis, *šiš* 'hát' (időjelző alkalmazásban) II: 496; *sis-noräy*, *ma'il noräy* 'háttal való, mellel való szorítás' II: 0627, 439, *sis-por tūp*, *šiš-pär tūp* 'nagyobb lapátevező' II: 509, *sis-vori*, *ma'il-v.* II: 0262 | *sisĭ'* 'hátra, távolabbra' I: 262, *šišin* 'hátra' II: 599.
sistėm 'tiszta' (vallási szempontból) I: 0268, R. *sistom (katl)* 'tiszta, derült (nap)' II: 574 | *sistėmtaχti* 'vallási tisztulás czéljára szertartást végez' I: 0268.
sit 'hajlat', *sun sitä* 'a szánnak elől levő hajlata, görbülete' I: 269 | *siti* 'hajlít', *sitχati: χąni s.* 'hátrafelé hajlik' uo.
sĭwės 'sas' II: 0318.
soąt, *soät* 'hét'; l. *sāt*.
soąti, *soäti* 'igéz'; l. *sāti*.
soχėr 'marok' | *soχėrti* 'marokba szorít', *soχėrtaχti* 'kézzel fogózkodik' I: 256; *sōχėrmi* 'összeszorul, szűkül' II: 589.
soχt 'egyenes' I: 199—200 | *soχtėmli: nąmtä s.* 'bosszúja csillapodik' (kiegyenesedik) II: 0680.
soχti 'felgöngyöl'; l. *sąχti*.
sol-kwāli' 'haslószíj' II: 473.
R. *sôlili*, *sûlili* 'izzik' II: 553.
sōltγäli 'ugrándoz' I: 210; l. *sūtγėli*.
soľ, *soľ-jiw* 'nyárs, faék' I: 235; *soľ-jąut-ńāl* 'fahegyű gyermeknyíl' I: 235, II: 0513, *āwi pusnė šoľ* 'kilincs' II: 588 | *soľti* 'nyársra tűz' II: 474.
[1]*sōľ*, *šaľ* 'dér' | *sōľi* 'dér esik', *šaľau* 'deresedik' I: 237, II: 544; *soľit: χulaχ-ńol s. χol* 'hollóorr-dérnyi reggel' II: 544.
[2]*sōľ* 'igazi, valódi' II: 569, *sōľ-pėl* 'helyes, igaz' II: 476.
sōľėχ-āχwtės, *soľėχ-ā.* 'kvarczkő, kova' I: 260, II: 0563.
sōľiś 'hölgymenyét' II: 512; *'Solśi* (ebnév) I: 221.
Sōma-jā (a Szoszva középvidékének mellékfolyója) II: 0163, *Sōma-paul* (a Szigva torkolata közelében) I: 0320, 179, II: 0160, 0163, 0320, *Sōma-tąrėm* (a *Sōma-paul*-beli bálványistenség) II: 0163 (tárgy.), R. *Suoma-tarom* I: 0320.
sor 'árpasör' II: 0470, R. *sąrr* 'sör' I: 191; *sor-vit* 'pálinka' I: 191, 251, II: 0737, 603.
sorėχ 'Coregonus (Salmo) Vimba' II: 013, 442, *sorχän-χul*, *ńälkän-χul* 'lazacz-hal, héringhal' II: 491—2, *sorχän-sām*, *χuläп-sām* 'lazaczpikkely, halpikkely' II: 442.
sorėm 'halál' I: 0185, 279, II: 048, *sorėmnė pati* 'meghal' II: 618 | *sorimāli* 'meghal, kiszenved' I: 0185, II: 618.
sorni, *sorńi* 'arany'; l. *sąrni*.
sort 'csuka'; l. *sąrt*.
sosĭ', *sōsi* 'ribiszke' II: 510, *sėmėl sosĭ' kitχäγėmtėl . . . sunse'im* 'fekete r. kettőmmel (két szememmel) nézem' I: 0290.
sōs, *soąs* 'nyírkéreg'; l. *sās*.
sossä, *sąssä* 'törzsökös lakója (telepese) vmely helynek', *S. ńipĭ' sāt pĭ'*, R. *Šaže Ibi*

sąatpi 'Törzsöktelepes bagoly hét fia' (myth. személy) II: 0182, 0234 (tárgy.), 0312 | *sossämti* 'megtelepszik (vhol lakás czéljából)' II: 469.
sossel, soslä 'gyík v. sárkány féle mythikai állat' I: 0377, 219—20, II: 03, 490, 491, 624, R. *sossl, soslä* II: 0331, *Sosla* (ebnév) I: 221, *sossel sam-vit* 's. alakú könny' II: 0331—2.
Sousma (patak neve a Felső-Konda vidékén) I: 0247, Соусма, Соусмонзи = C. + *ąńs* 'öreg' (bálványnév) II: 0180.
Созонзи (egy bálvány neve) = *sos* 'vadkacsa (селезень)' + *ąńś* 'öreg' II: 0180.
sǝj 'fenyővel és nyírfával benőtt homokos vidék'; l. *suj.*
sǝmľęχ 'hambár'; l. *sumľęχ.*
sǝn 'szán'; l. *sun.*
sǝs 'jávor'; l. *sus.*
sǝχwent, šäkwäń 'Equisetum' I: 0305.
sǝľ, sǝľ 'keczerécze', *s. pet, s. pūūś* 'fiastyúk'; l. *saľ.*
sǝm: tąlǝ-s. 'az ujjnak húsos, puha vége' II: 515.
sǝn 'nyírhéj-csésze'; l. *sān.*
sǝsar! 'ugyan, ejnye!'; l. *säsär!*
sǝsi 'hozzáköt'; l. *sāsi.*
[1]*sū, su* 'legelő'; l. *suw.*
[2]*sū, su* 'bot'; l. *sūw.*
sūχ ūmpäŋ 'tokhal szájaöbleszerű' II: 492.
suχti, jol-s. 'temet' I: 0197.
[1]*suj* 'hang, nesz, zaj' II: 565, *suj-sam* 'kicsinyke zaj' ('zajszem') II: 0657 | *sujiŋ* 'jó hangfigyelő; híres' II: 565; *sujtęltawe* 'híre hangzik' II: 491.
[2]*suj, sǝj* 'fenyővel és nyírfával benőtt homokos vidék' II: 516, 518, *suj-vāta* 'fenyves széle' I: 212.
sūjä 'szőre kopott állatbőr'; l. *sąwjä.*
sukǝr 'Coregonus lavaretus' II: 0177; *Sukǝr-jä, S.-jā* (folyó a Szigva forrásvidékén) I: 0379, 224, II: 021, *S. jä paul* I: 265.
sūlinti, šulenti 'szökdel', *sūlpi* 'szökken' II: 567, *sūľinti* 'szökik' II: 578, R. *šąľing* 'szökkenő', *šąľpoali* 'szökken' II: 567, 578.
sultem, uľä-s. 'tűzszikra' II: 469, 553.
suľγi, suľäti 'szétszóródik, kihull' I: 278, II: 509.
suľi-raχt 'fehér agyag' I: 261.
suľiŋ suj 'csendülő hang' II: 450.
sūmi 'fut, szökik' II: 512, 583 | *sumęltāli*, R. *šomeltąli* 'tova futni kezd' II: 583, *sūmęltępti* 'gyorsan futva viszi' II: 513.
sumli (sun) 1. 'csikorog (a szán)' I: 225, 2. 'csendül, zeng' II: 450.
sumľęχ, sǝmľęχ, šumľęχ, R. *šumľąχ* 'magas oszlopokra épített kis éléskamra' I: 287, II: 0185, 615.
sun, šun, sǝn 'szán' II: 0619, *sun-pąsem* 'a szán fara' II: 549.
sūnili 'áttüzesedik', *sūnlępti* 'áttüzesít' II: 553.
suns 'kor', *χum-ś.* 'emberkor' II: 624 | *sunsi, sunsiŋ* 'idejebeli, korabeli' I: 253—4, II: 624.
sūns, suss, šunš 'moszat' II: 623.
sunsi, R. *šunźi* 'néz' II: 528.
sūnsi, sunsi 'nő, gyarapszik' I: 253—4, II: 624; *sūnsi, sūsi*

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

(uj) 'kölykedzik (a medve)' I: 204 | *šušmi, šušti* 'gyarapszik' II: 624.

[1]*sup* 'darab, rész'; *taľèχ-s.* 'kishegyű', *ērî'-s.* 'kis ének' I: 255, *jūwľè χuľtèm sup* 'a mi idő hátramaradt, elmult idő' II: 601.

[2]*sup* 'ing' II: 506.

sūp 'száj' II: 583; *sūp-lāχ* 'száj öble' I: 284, *sūp-pāl* 'görbe szájú' I: 195.

sūpél 'másodfű csikó' II: 0621, 515.

supî' 'tokhal' I: 265.

supótę, supót 'szombat' II: 0424.

sur-vèj 'császárfajd' II: 0323.

sūr jiw 'lágy része a fának' I: 280.

sūrä 'sűrű', *s. lām* 's. leves' I: 0305.

surėm 'a jurta tetőnyílása, füstnyílása' I: 0268, 0309, 199, II: 484, 605 | *ą̄ln surmėp surmiŋ kwol* 'ezüst tetőnyílású tetőnyílásos ház' (Égatya laka) I: 0309, *Surmiŋ-Kworės* I: 0295.

sūrėmtāli, sūrmėltāli 'sürget' II: 483.

suri 'karika, *tuľä-s.* 'gyűrű' I: 0304, *s. jąni'* 'k.-játék' II: 0513.

sūri 'szárad', *sūrli* 'szárít' II: 446 | *sūrėm* 'kemény, száraz' II: 446.

suriń, surėń 'arany'; l. *sąrni.*

surti, s.-χār 'kétéves réntulok' I: 0312, II: 473, 555.

sus, sės 'jávor' II: 0314, *sės-lė* (b. é.), *sės-lėγėŋ k'ėm* II: 0622, 520, Pót. II: 520, *sus-sąu* 'gönczölszekér' ('jávorcsillag'), *sės-k'wąr* ua. ('jávoralak') II: 0223.

sūsäs 'hozomány, kelengye' II: 087, 0742, 0743, *āγi-s.* ua., *pî'-s.* 'örökség' II: 0746 (l. *sūsi*).

susėśli 'gázolgat' I: 253, *susχėlānti* ua. I: 257.

sūsi 'szétágazik, elválik' II: 0746, 560, (a folyó torkolatának jelzése) II: 489.

sūtγėli, sōtγėli, šottali 'futkos, száguld' II: 0233 (l. *sōltγäli*), *suttėli* 'űz, hajt (pl. lovakat)' II: 520.

suw, sū 'legelő' I: 263—4, R. *su* 'nyom', *poľem su* 'megfagyott, régi nyom' I: 263.

sūw, sū, su, sū-jiw 'bot', *sorni aulėp jelpiŋ su-j.* 'arany markolatú szent b.' (Égatyáé) I: 0311, *su-jiw-kēr* 'kopja (botfa-vas)' II: 0548, *sū-kis* 'hóbortkarika' II: 619, *sū-lakw* 'hóbortkarika' II: 557 | *sūwėntāli, sūwintāli, sūwintaχti* 'botra támaszkodik' II: 557.

śaχl 1. 'gömbölyű csomó' I: 198; *ś.-potali* 'gömböcske, dombocska' II: 443, *χāľ-ś.* 'nyíres, nyírerdő' II: 446, *nāŋk-ś.* 'vörösfenyő-erdő' I: 261. — 2. 'viharfelhő; mennydörgés' I: 0288; *'Saχl-tąrėm* 'Viharisten' I: 0321—2 (tárgy.), II: 01, G. сяхылъ торумъ ('Illés próféta') I: 0315, II: 470, *'Saχl-tąrėm sāt pî'* 'Viharisten hét fia' II: 0199—0200 | 3. *śurkä-ś.* 'varázsló' II: 0410.

śaχni 'ököl', *śaχėnli* 'erősen megtöm (pl. zsákot)' II: 503.

śajtan, śajtanakwė 'bálvány' I: 0225.

śāk, śak, śoąk' 'sulyok; kala-

pács' I:273, II : 0550, 516 | *śākiŋ sūw* 'mankós bot' I: 273.

[1]*śakw, śäkw* 'víz- v. tűzözön' I : 0372, *jelpiŋ ś.* 'szent v. ö., világtenger' I : 0266, 187, *ą̄ln sirpä jelpiŋ śäkw* 'ezüst alkatú szent világtenger' II : 558.

[2]*śakw* 'csecs', *ś.-sąw* 'csecsbimbó' I : 236.

śāli ą̄ln 'tiszta ezüst' I : 0231—2, II : 589, 618, *ś. kēlp* 'friss (nem aludt) vér' II : 524, *ś. pun* 'pehelyszőr' I : 254, *ś. vōj* 'tiszta halzsír' I : 223 | *śāliŋ vit* 'tiszta, friss víz' II : 568.

śam, śama, śamä 'agyon (üt), halálra' : *śamä rāti* 'agyonüt' II : 474, 514, *śam-ali* ua. II : 605, *śama taχės* 'ájulásba esett' I : 214, *śämė : ś. tajwės* 'agyonütötték' II : 513.

śampėlti 'ide-oda forgat', *śampėlāli, śampėlmaχti* 'eszét forgatja' II : 471—2.

śāneuw 'csontzabola a rén homlokán' II : 473.

śāń, śāńi 'anya', *śāń-ä!* 'hé, anya!' I : 228, *śāńim-ēkwä* 'anyám-asszony' I : 256, *śāńäγä-āśäγä* 'anyja és atyja' I : 0282, 176 ; *'Sāń-tą̄rėm* 'Anyaisten' (*Numi-tą̄rėm* neje) I : 0227, 0317, 0392, II : 039, G. сянь торумъ I : 0315.

Сянга-пупи = *sąŋk-pupi* 'fekete kacsa bálvány' II : 0180.

R. *śaper nai ankem* 'ś. úraszszony anyám' ; l. *śąpėr.*

śār 'felbőr' II : 438.

śāräk 'rénlegelő' II : 473.

śarγi, śärri 'zajong', *śārėŋ* 'zajgó' II : 0601.

śārγi 1. 'láng nélkül ég' ; 2. 'fáj' (*kātėm ś.* 'fáj a kezem') II : 448, 465, 601 | *śarräti, śāriti* 'fáj' II : 465, 628, *śāräti* 'kiég' II : 448 ; l. *śärji.*

śāriś 'tenger', *jelpiŋ ś.* 'szent t.' I : 0266.

śarkä 'csésze' II : 603.

śārkėś, śoą̄rkėś, śą̄rkiś, śärkėś 'sas' II : 0318.

śą̄m 'erő', *śą̄mtal* 'erőtlen' I : 272.

śą̄mläti : χot-ś., kwon-ś. 'kisiklik' II : 546—7.

śą̄n, śōn 'lélek' I : 0177 ; *śą̄njiw* 'ágas karó, melyre a szülő nő támaszkodik' I : 0177.

śąpėr, śopėr (nemzetség neve) II : 0175 ; *'Sąpėr-ūs* (egykori város neve az Irtis mellett) II : 0173, 0559, R. *Śaber mām* 'saber nép' II : 0175, *'Sopėr-nāj, Kami-nāj āŋkw* 'A 'Sopėr-asszony, Kami-a. anya' I : 245, II : 0171—7 (tárgy.), R. *śaper nai ankem* 'ś. úrasszony anyám' I : 017, *'Säpėr-nai pū, Kämėŋ-nai pū* 'S. asszony, K. a. fia' (medve) II : 0172, *ś. ą̄ln, ś. voχ* 'finom ezüst' II : 0173—4 (tárgy.), 561.

śąpĭti 1. 'rendbe hoz, rendez' II : 575, *tą̄rėm-kan ś.* 'rendbe hozza az áldozó teret' II : 0438 ; 2. 'kelengyével ellát (menyasszonyt)' I : 282, II : 444, *ą̄γitä ś.* 'leányát fölszereli kelengyével' II : 0750, *sūsäs ś.* 'a kelengyét (hozományt) rendezi' II : 0742, *vāpsi' ś.* 'vővé tesz (elrendez)' II : 0734, *akwän ś.* 'egybeszerez, összepárosít (férfit és nőt)' I : 0360 | *śąpitaχti* 'összerendezi magát' II : 485, *śąpili* 'megegyezik (a nődíjban)' II : 0714.

śąplä 'ló- v. rénkötő oszlop' I : 254.

śą̈rtė, śortä 'gyertya' I : 0304.
śąs 'óra' I : 233.
śąuńeχ 'szajkó' I : 187 ; l. *ńar-ś.*
śąwėl 'a jurta tűzhelye' II : 0133, 0241.
śäkliŋ 'göndörfürtű' II : 0231.
śäkw 'víz- v. tűzözön' ; l. *śakw.*
śäkwśi 'foglalkozik, dolgozik' II : 447.
śältėpi 'bemegy' II : 481, *śältėmti* 'dob' I : 286.
śämė tajwės 'agyonütötték' ; l. *śam.*
śäńŋi (medvéről) 'tekint, néz' I : 0290.
śäŋśi 'madárka', *ś.-lili* 'olyan lélek, mint a m.' II : 626. Pót. uo.
śäpti : jąl-ś., jąlė ś. 'eltemet' I : 0197, II : 521.
śär 1. 'éppenséggel, teljesen ; alig' I : 211, *śär simėn* 'épen a legközepébe' II : 477, *śär takkätä* 'egyesegyedül' II : 450 ; 2. (a superlativus kifejezője) : *śär jäni' pĭŋä* 'legnagyobb fia' II : 618.
'Särχąl-ąŋėt-jūtläŋ ąjkä (obvidéki fejedelem neve) II : 493.
śäritaχti 'füstöli magát' (vallási tisztulás czéljára) I : 0268, 0269.
śärji 'kiég' II : 448, *śärjawė* 'elég, megég' II : 469 | *śäriti* 'perzsel' II : 0407 ; *śäriŋ* 'kiégett' I : 208 ; l. *śārŋi.*
śärtėsi 'fricskáz' II : 521.
śėlmėti 'eltünik, elvész' II : 506.
'Sėmėn-χątėl 'Simon napja' II : 0424.
śėńś, śėś 'háncs, lehántott fakéreg' II : 0175, 443, *śėś vojiŋ ńoχi* 'háncsvastagságú kövér hús' I : 049.
śeŋri 'kőüst' II : 442.
śėp, śep 'zseb' II : 485.
śermät 'kantárszár' II : 065—6, 562.
śėśŋi, śėśŋėli 'told, hozzátesz' I : 217.
śėskän, ś. tąr 'kendő, zsebk.' II : 064, 561.
śėńś, śėś 'az ezüstnek bizonyos minősége' II : 0174—5 (tárgy.), *'Sėś-voχi jirpi nąj* 'Sés-ezüst áldozatos úrasszony' (női bálványnév) I : 0237.
[1]*śėś, śėś, śčś, ćŏś* 'farkas' II : 0318.
[2]*śėś (ńoąj)* 'szűz (leány)' II : 0175.
[3]*śėś* 'háncs' ; l. *śėńś.*
śi 1. 'idő', R. *śiumte* 'időmben' I : 257, R. *śiėt = śit* 'időben, idejében' II : 607 ; 2. 'mennyiség' : *män-śi* 'mennyi' II : 512 | *śėu, śou* 1. 'idő' : *kwąlmä śėut* 'midőn fölkelt' I : 287 ; 2. 'mennyiség, mérték' : *tėtė śėul* 'így, ennyire', *nė-śėu por, nė-śėu kes?* 'hányszor' II : 512, *kiťäχ täl śou* 'két ölnyi' II : 512 ; *näi'-śėu* 'magadféle, hozzád hasonló' II : 518.
śil' 'csengetyű', *lū-ś.* 'ló-cs.', R. *śil* 'a zabola karikája', *śilpä, čilbä* (adj.) II : 569.
'Sinśėr-jā (folyó neve) I : 035, II : 040, 046.
śiń 'bőség, áldás' ; l. *śuń.*
śīpkė lə 'szürke ló' I : 0312.
śirä, R. *śirä, śirrä* 'halászmadár, sirály' II : 446, 576.
śirk 'rontás, bűvölés', *śirkėn* 'rontó, bűvölő ember' ; l. *śurkä.*
śirkäti 'kifakad (rügy, bimbó)' I : 235.
śirkip 1. 'csípő' I : 257, II : 472, 581 ; 2. 'ajtósark', *sorńi śirkippä sāt āwi* 'aranysarkú

hét ajtó (az Égatya házában) I : 0310, *āwi-ś.* 'ajtósarok' II : 472.

śiś 1. 'magzat, szülött' I : 245, II : 443, 592; 2. 'kedves, édes teremtés' I : 0393, II : 532; 3. 'anya' : *śiś-kurėk, śiś-kwärėχ* 'tyúk' I : 0393; *'Siś* az Éganya jelzése I : 0392—3, *'Siś-Sąrni* v. *Sąrni-'Siś* (az Égatya neje) I : 0314, 0316, *'Siś-nāj tēī', Tāṛėm-n. t.* 'Istenanya tüze ég, Isten t. ég' = északi fény I : 0373, 0393 | *śiśkwė* 'kedves, édes' II : 532, *jäi-ś.* 'atyácska', *tōrėm-ś.* 'istenke' I : 0393.

śiśir 'kis fajd' II : 585.

śiχri, śiχėrti, śiχlīti 'csikorog (a szán)' | *śiχliŋ suj, śiχriŋ s.* 'csikorgó hangja (a szánnak)' II : 443.

śoąk' 'kalapács'; l. *śāk.*

śoąr 'világ' I : 0299, 0324, II : 510, 598.

śoąrkėś 'sas'; l. *śārkėś.*

śoχri 'keskeny pengéjű metszőkés' II : 0133, 0464, 0551, 509, *śoχri-sup* 'kis keskeny kés' I : 255 | *'Soχriŋ ājkä* (a szigvafői *Jelpiŋ tūr* bálványa) II : 0132—5 (tárgy.), Pót. uo., 0364.

śōlpi, śōlti 'föltetszik, látható' I : 250.

'Sōlśi ('hölgymenyét' : ebnév); l. *sōlīś.*

śōn 'lélek'; l. *śąn.*

[1]*śopėr* 'fajd' II : 472.

[2]*śopėr* (nemzetség neve); l. *śąpėr.*

śopśelti 'bizgat (?)' I : 192.

śorä pati 'hó hull' II : 523.

śoräs oχsėr 'fekete róka', *ś. uj* II : 063, 064, 560.

śorėm vōj 'avas zsír', *ś. ńąuł* 'romlott hús', *ś. ąŋχ* 'kesernyés mézga' I : 258.

śorχil 'rovátk' I : 219.

śoriti 'veszekszik' I : 288.

'Sortäŋ-jā (folyó neve a Szigva forrásvidékén) I : 0379, 224, Чёртынъ-я II : 0133.

-śos '-szer, -szor' (*χūrėm-ś.* 'háromszor') I : 245.

śomė 'kedves' II : 513, *ś. jäŋėm* 'k. atyám' I : 0281, 0298; *śōm Tōrėm pojėrts!* 'hála Istennek!' II : 0414.

śėu 'idő; mennyiség'; l. *śi.*

śėkėrli 'elpusztul, kimúlik' I : 0185, *śėkėrli : jąlė ś.* 'meghal' II : 521.

śuji 'nyomkodva töm (pl. zsákot)' II : 503.

śūli, śūl, śul, čōl, R. *šoli, šul'* 'ősz (canus), I : 237, II : 565, 580, *śul puŋkpä kiti'* 'ősz fejű kettő' (az Égatya s női párja) I : 0306, 0316, 0397, R. *šiolä päng, šiolpäng* = *śul päŋk* 'ősz fő' II : 565, 606, R. *šul' päŋgpi* 'ősz fejű' II : 606 | *śulėŋ,* R. *šuolung* 'ősz (ember, haj)' II : 565; *śul'lti, śultąu,* R. *šoliti* 'megőszül' I : 237, II : 548.

śūlχi, śūlpi, śūlpänti 'előtűnik, világlik' I : 250.

śūlčäs 'a kendőnek díszes szegélye' II : 561.

śumlėχ 'magas oszlopokra épített kis éléskamra'; l. *sumlėχ.*

śumpėl 'nyírkéregből való vízmerő' II : 471, 573 | *śumpėlti* 'ide-oda forgat' II : 471 (l. *śampėlti*).

śuń 'bőség, jólét, gazdagság, áldás' I : 181, II : 446, 461, 515 | *śińi : vōj ś.* 'a zsír java, legízletesebbje', *śińiŋ* 'bősé-

ges, áldásos' II : 515; *śuńi* 'boldogul él' I : 181.
śurkä-śaχl 'varázsló', *śürkäl'äŋχét* 'varázsigék' II : 0410 | *śurkäŋ χum, śürkäŋ k'um* 'varázsló', R. *śurken* ua., *śurkäti, śürkäti, -taχti* 'megront, elbűvöl' uo. || *śirk* 'rontás, bűvölés' | *śirkėn* 'rontó, bűvölő ember' uo.
śurti 'metsz, bevág; horzsol' I : 239, II : 449; *śurìti* 'metsz' II : 474.
śuś vit 'eleven, friss víz', R. *šuš uiť* 'élő (nem holt) víz, tiszta v.' II : 580, 584, 606, 609 | *śušiŋ*, R. *šužing uiť* ua. II : 580, 606, 609. Pót. II : 605.

R. *Šaber mām* 's. nép' (osztják nemzetség); l. *śąpėr.*
šaìrėp 'fejsze'; l. *sa'ìrėp.*
šajimti 'tör, letör'; l. *sa'ili.*
šaľ 'dér', *šaľau* 'deresedik'; l. [1]*sōľ.*
šāŋg'wäsi : il-š. 'eliramodik'; l. *sāŋχwäsi.*
šaurėp 'fejsze'; l. *sa'ìrėp.*
R. *šąľing* 'szökkenő'; *šąľpoali* 'szökik'; l. *sūlinti.*
šąmpərə 'lélek, szív, gyomor' I : 0180 (l. *sim* 'szív').
R. *šąuš-päng* 'térdfő'; l. *sāns.*
šąrkiś 'sas'; l. *śārkéś.*
R. *šąrəm angu* 'pechschwarz' I : 258.
šąrp 'jávorszarvas'; l. *sąrp.*
šąš, šąs 'nyírkéreg'; l. *sās.*
šąt, šąt 'szerencse', *šąt-mąχwlė* 'bagoly'; l. *sąt.*
R. *šąże* 'törzsöktelepes'; l. *sossä.*
R. *šäisi = sė'isi* 'megdörgöl'; l. *sėγi.*
šäkä 'nagyon, szerfölött'; l. *saka.*
šäkäti 'megront, összetör'; l. *sakwäti.*
šäkwäń 'equisetum'; l. *soχwėnt.*
šäm 'szem'; *oąrėš-š., toąt-š.* 'szikra'; *šämiŋ vutėp* (az ördög és embert ölő medve jelzője), R. *šämlahti* 'szemlél'; l. *sam.*
šämi, šämili, šämäsi 'vág, vagdal (pl. fát v. húst)'; l. *sami.*
šärkéś 'sas'; l. *śārkéś.*
šāš-puľ 'nyírkéreg'; l. *sās.*
R. *šäštem* 'egyenletes, sík (tér)'; l. [2]*sasti.*
šäšti, šäštenti 'nő, növekedik'; *šäštli* 'felnöveszt, fölnevel'; l. [1]*sasti.*
šėni 'nyírtapló'; l. *sėni.*
šeŋg'wejėm 'ámulatba jött' I : 0183.
ši : mān-ši 'mennyi'; R. *šiét* 'időben'; l. *śi.*
šim 'szív', *šimiŋ* 'dühös'; l. *sim.*
R. *šingš* 'a jurta rekeszeinek padlóküszöbe'; l. *siŋės.*
šip 'nyak'; l. *sip.*
šir, šir-poŋk 'szürkület'; l. *sėri.*
R. *širąkä* 'vízi fejedelem' II : 614, *Širąkä, Mąrąkä* (tárgy.) II : 0289, 608.
R. *širrä, širä* 'halászmadár'; l. *śirä.*
šiš 'hát'; l. *sis.*
šišėŋ, šišwė, šošwä 'nyúl' (lepus) I : 0303.
šoąš 'nyírkéreg'; l. *sās.*
R. *šoka* 'mind'; l. *sąχä.*
šok'wėr 'marok' I : 256.
R. *šoli* 'ősz (haj)', *šoliti* 'megőszül'; l. *śul.*
R. *šomeltąli* 'tova fut'; l. *sūmi.*
šōt 'szerencse'; l. *sąt.*
šottali 'futkos, száguld'; l. *sūtγėli.*
šōn 'nyírhéjcsésze v. -tányér'; l. *sān.*

šortä 'gyertya'; l. *śqrtė.*
šoš-poqr, šoš-pqr 'nyírkéreg'; l. *sūs.*
šōš 'farkas'; l. *śēś.*
šošwä 'nyúl' (lepus); l. *šīšėy.*
šōt 'hét'; l. *sāt.*
šou 'idő; mennyiség'; l. *śi.*
šula 'császárfajd' II: 0323.
šulenti 'szökdel'; l. *sūlinti.*
R. *šumlqχ* 'hambár'; l. *sumlėχ.*
šun 'szán'; l. *sun.*
šunš 'moszat'; l. *sūns.*
R. *šunži* 'néz'; l. *sunsi.*
šuorp 'jávorszarvas'; l. *sąrp.*
R. *šuš uiť, šužing u.* 'eleven, tiszta víz'; l. *śuś.*
šušmi, šušti 'gyarapszik'; l. *sūnsi.*

[1]*ta, tä* 'az': *tä-kˊqr* 'az' II: 483, *ta nāŋki* 'ime az, látszik' II: 535, *tä śit,* R. *täšit* 'akkor' II: 463.
[2]*ta* 'hát, akkép' II: 467.
tā! 'áh, ejha!' (bámulás kifejezése) II: 525.
taγi 'akad, fenakad' II: 545 | *taγäpi* 'megakad, fenakad' II: 603, *ta'imati,* R. *täumäti* 'megakad' II: 545, *toqti: pupinė äjėm t.* 'a bálványnak ruhát akaszt föl, áldoz' II: 0474.
taχ 'később, aztán'; l. *tajeχ.*
tāχätāli: tėrėn-nāj t. 'lidércztűz imbolyog' II: 0239.
taχi: χotäl t. 'vhova jut, vetődik, lesz' I: 183, 199, 262, *śama taχės* 'ájulásba esett' I: 214 | *taχni: ūnlėnė mān at t.* 'ülőhelyhez nem juthat' I: 234, *tārä t.* 'átjár, keresztül hatol vmin' I: 183—4, 249; *taχėnli* 'czéloz', *jassä taχėnläln!* 'egyenesen czélozd!' I: 184.
taχmeji 'akar'; l. *tāγγi.*
tāχt, taχėt, tōχt, toχt, tatkˊą, taitkˊą 'búvármadár' I: 0214, 0339, 178, 284, II: 0320 (tárgy.), 0403, 454, *kēr-tāχt* 'vas b. m.' I: 0339; *toχt-aum, tąχt-oum* 'hideglelés', R. *taht jon* 'Scorbut' II: 0403.
taχtėp 'orsó', *t.-kēr* 'orsókarika' I: 179, 231.
taitkˊą 'búvármadár'; l. *tāχt.*
[1]*ta'il* 'ruha; pánczélruha' II: 063, 0551, 496, *t.-ląmtėl* 'ruhában, ruhával' II: 496.
[2]*ta'il* 1. 'teljes, ép' I: 0333; 2. '-stúl, -stűl': *josäŋ-t.* 'hótalpastúl', *jąutiŋ-t.* 'íjjastúl' II: 546; 3. *liliŋ-t.* 'elevenen' II: 549, *mōnt-t.* 'régtől fogva' II: 553, (*tortal* szóban föltéve I: 192) | *ta'intı* 'megtelik' II: 0226, *ta'ilti* 'teremt, alkot' I: 0333, II: 562.
ta'imati 'megakad'; l. *taγi.*
ta'ini, R. *tąngni, tąuni* 'zeng' II: 505.
Ta'it 'Szoszva' = *Taut, Täut* (folyónevek magyarázata) II: 445; *Ta'it-kwoťl ājkä* 'Szoszva-középi-öreg' (bálványistenség) I: 0319, 183, II: 09, 010, 030, 491, *Ta'it-kwoťl ūs* (Szoszva-középi város) II: 021, 0557, *Ta'it-taťėχ ājkä* 'Szoszvafői öreg' (bálványistenség) II: 0117—22 (tárgy.), 0262, 488, *Ta'it-kwoťl tārėm* 'Szoszva-középi isten' II: 021, G. тахытъ котль торумъ I: 0319.
tajeχ, taχ 'később, aztán, majd utóbb' I: 209, 245, II: 447, 451, 466, 487.
taji 'lehet' II: 485, 549, 554, *at tajis* 'nem lehetett' II: 549,

tajn'-ut 'alkalmas, illő' II: 466.
taji 'hótalpon jár', *tajnė ilėm* 'hótalpas járáshoz való idő' I: 0296.
tajt 'ruhaujj' II: 445.
tāk 'erős' I: 232.
takliy 'göndör fürtű' II: 0231.
taktėli, taktėpā'i 'odanyújt' II: 453, 455.
taktėlaχti 'füstöli magát' (vallási tisztulás czéljára)' I: 0268.
takw, täkw 'maga' (ipse), *täkw ōlpä* 'magában levő' II: 0231.
takwės, täkwės, täχwės 'ősz' (autumnus) I: 192, *takwsi-pėl* 'ősszel' I: 213, *tōrėm täkwės-poqläi' päts* 'az idő ősz felé jutott' I: 0283; *takwsi-lē'in* 'őszi evet' I: 192, *takwsi pāl* 'ősztáj, őszi idő': *Tą̄rėm ōni āśikėm t. pāli' ti jėmtilālėm* 'T. nagyságos atyuskám ím ősztájra változott' I: 0286, *täχwės pėś k'otėl* 'karácsony' II: 0424.
[1]*tal* 'kór, betegség' II: 0297, 0298.
[2]*tal, täl* 'öl (a kiterjesztett karok végeinek távolsága)' | *talėy χum* 'hosszú öles férfi' I: 245, II: 510.
[1]*tāl, toqal* 'tél; év' I: 177, II: 0424, *χulaχ-ńol soliy t., sakwälik-ń. s. t.* 'holló orra, szarka o. zuzmarás tél', *jāykiy tāl, tūjtiy tāl* 'jeges tél, havas t.' I: 0286; *toqal-jät k'otėl* 'Vízkereszt' II: 0424, *tāl-tūw* 'tél-nyár; év' I: 177, 246, *tälä sāt, tuwä-sāt* 'tele hét, nyara hét' II: 543, 554 | *tālti* 'áttelel' I: 237.
[2]*tāl* 'fenyőág' II: 443.
Tālėm-jā (a Pelimka forrásvidékén), *Tālėm-nāj* (nőbálvány neve) II: 0181.
tāli 'ruhaszárny, ruhaalj' II: 063, 589, 591.
tāli, toqli, tėli 'hajóra v. szánra száll, felül' II: 0567 | *tālti, toqlti* 'föltelepít, föl- v. beültet, fölrak' (szánra, ladikba) II: 447, 598, *nē tālti* 'nőt ültet ladikba v. szánra' = 'nőt szerez' II: 0748; *talmati* 'fölszáll (pl. ladikra, lóra) II: 475; *tālt, talt, tēlt* 'kikötő' II: 0567.
talkwä 'alacsony' II: 521—2.
taľėχ 'vminek hegye, csúcsa': *ńāl-t.* 'nyíl hegye' II: 0545; *t.-sup* 'kis hegyű' I: 255 | *taľėχti* 'hegyez' II: 468.
tan 'menyasszony-díj' II: 491, (árja eredete) II: 0713—4 | *tanti, tänti* 'm. a. díjat fizet'; *tantės* 'm. a. díj' II: 0714.
tān, tōn, R. *tään* 'ín; húr' I: 281, II: 504; *tān-jānteuw* 'az íjjnak rénszarvasínból készült idege' II: 0544, *tōn-peni* 'medveínnal való bűvölés' II: 0407, *tān-sąw* 'zeneszó' II: 0353.
tāŋγi, taχmeji 'akar' I: 187.
tāŋχ, tōŋk', tōŋk'ė, R. *täng* 'a hal háti úszószárnya' II: 449, 584, 614.
taŋriti, R. *tängerti* 'nyom, szorít' II: 545.
tāŋkw, taŋkw 'tűzgyujtó moszat'; *t.-śaχl* 't. gy. moszatból támadt zsombék' I: 201, *Taŋkw-śaχl ūs, Tunrä-ś. ūs* 'Moszathalmi, Tundrahalmi vár' (az Égatya ősi lakóhelye) I: 0308, 0337, *t.-tūr* 'moszatos láp' I: 176, *Taŋkw-tūr ājkä* 'Tűzmohás tavi öreg' (bálványistenség) II: 0207—8 (tárgy.), 468.

Tapėl-ā̮jkä 'T. öreg' (bálványistenség) I: 0320, 180, II: 01, 03, 010, 039, *Tapėl-āńś* 'Sz. Miklós' II: 470, *Tapėl-jā* (folyónév) II: 03.

tapėr: kasäj-t. 'késsel vágott apró darab (hús v. egyéb)' II: 477.

Tāpės, Tapės-jā (a Szoszva felvidéki mellékfolyója) I: 259, II: 03, 0125, 618, *Tapės-sūnt paul* ('T. torkolati falu') I: 259, *Tapės-ūs*, Тапсы (helynév) II: 0558.

tapriś: mā-t. 'egér' II: 454.

tarä (mō) 'fája gyér, tágas, szabad, nyílt (vidék)' I: 249, II: 0717.

[1]*tārä* 'nyomban, azonnal' II: 625.

[2]*tārä pati* 'nyilvánvaló lesz, kiderül' I: 265, II: 0387.

tāräti, tārėti 1. 'bocsát, ereszt'; 2. 'alábocsát a földre' (a teremtés kifejezése) I: 0327, 176, 231, *numėl t.* 'felülről bocsátja alá' (az Égatya a bálványistenségek szent helyét) II: 560, *jolä t.* 'alá bocsátja, teremti' (az Égatya teremtményeit) I: 0327—32 (tárgy.); 3. 'rendel': *nēl tārätawäsėn* 'nő van számodra rendelve' I: 184; 4. *tāräti* 'leereszkedik' I: 185; 5. *pō tāräts* 'fölfutott a hegyre' II: 519 | *tārėmti* 'bocsát' I: 0331, *tārmäti: jānteuw t.* 'elereszti az íjj idegét' II: 0544.

R. *taretaritérn* (b. é.) II: 570.

tārėm 'isten', *toi-t.* 'nyár', *t.-kan* 'áldozótér', *t.-poŋ* 'ég'; l. *tā̮rėm.*

tārėŋ 'medve'; l. *tā̮rąuw.*

tarės: ma'il-t. 'egyik a másik mellett' II: 453, 473.

tārī', tāru, tōri, tōrė 'daru' II: 0322; *tarī'-χuri sąw* 'kis gönczöl' ('d. alak csillag') I: 0370, *tori-sōp* 'd.-hárfa' I: 033, *tär-šip* ua. ('d. nyak') I: 033, *Tari-pēś-ńimālä sąw* 'Daru-czomb-hótalp-bőr' (?) (a Világügyelő férfi régi neve) I: 053, 181, II: 058 (l. *tą̄r-ńol*).

tarm, tärm, tärmėlnė, tärėmnė, R. *tärmen* 'fölé' II: 580, *tarm-χajtėmlawė* 'fölül befutja' (pl. a szigetet a tenger hulláma) II: 534, *tarm jā̮mäsi* 'rátapos' II: 451.

tas, toąs 'tál' II: 515, *tas uttali* 'halottak tiszteletére ételáldozatot hoz' I: 0198, II: 0468.

Tat-tit paul (a Lozva középtáján) II: 573.

tātėl 'üres': *t. porχanēn* 'puszta (csakis) törzsökeik' II: 546.

tatk'ą́ 'búvármadár'; l. *tāχt.*

taur 'korhadt fa mállott anyaga'; l. *tawėr.*

[1]*Taut* 'Tavda' (folyónév); l. *Ta'it.*

[2]*taut, täut, tąut, tāt, toąt* 'tűz' I: 0289, 274, II: 0236; *tąut-ńilėm, toąt-ńilm* 'láng' II: 0236, 515, *toąt-šäm* 'szikra', *tąut-tōrėŋ* 'láng' II: 0237.

[3]*taut* 'tegez'; l. *tawėt.*

tautésli 'rágcsál' I: 253.

[1]*taw, täu* 1. 'ő': *taw kāsä!* 'az ő kedve (dolga)!' II: 475; 2. *taw* 'ejnye, igaz biz a!' (indulatszó) I: 211.

[2]*taw: vit-t.* 'a víz sebje, sodra' II: 610.

tawänt 'csendes' II: 610.

tawėr, taur 'korhadt fa mállott anyaga'; *t. lūpi* 'korhadt fatörzs' I: 255.

tawėt, taut, täut 'tegez' II: 0548;

tawèt-sam, taut-s. 'a tegez karikája (szeme)' I: 240, II: 0548.

tą̄ ērt 'néha' II: 498.

R. *tąąlti: pišem ke t.* 'wenn meine Kunst hinreicht' II: 545.

tą̄χ, tōk' 'torok' II: 509, *jūntėp tą̄χä* 'a pánczélruha toroktája' II: 0551, 490; *tą̄χ-sunt* 'a hős késének tokja, hüvelye' ('torok-szád') II: 0662, 509.

tąχχėŋ 'patás'; l. *tą̄ŋχ.*

tąχli 'akad, ráa.' II: 516.

tąχt-oum 'hideglelés'; l. *tą̄χt.*

tąl 'betegség, kór' II: 436, 527, 624.

tąli, toli 'olvad' I: 274, *päri tąlės* 'kiengesztelődött (visszaolvadt)' I: 0276.

tąli', toli' 'gyalom' I: 0358, 264 | *tąlγi* 'gyalommal halászik' II: 548.

tą̄lipi, tōlpi 'szakad, leszakad' II: 487, 546, *ūlėm toąrė vėl tōlpė* 'hogy álma szét ne szakadjon (el ne múljék)' I: 290, *minuŋkwė tąlipi* 'minden áron menni akar' II: 582 | *tą̄lli, tąlli, tą̄lmati* 'szakad, elszakad' (pl. a kötél) II: 461, 582, *tołėmäti* 'eltörik' II: 516; *tą̄läti* 'megvág' (pl. késsel) II: 582.

tąl'ė-som 'az ujj húsos puha vége'; l. *tul'ä.*

R. *tąl'lä* 'bunkós bot (?)' II: 569.

tąm 'jávorfogó vadászkerítés' II: 0558; *Tąmp-ūsiŋ paul* (a Lozva forrásvidékén), *Tąmpūsiŋ jā, Tąmpūsėm-jā* (folyónév uo. Тошемка) II: 020, 0558, 615.

tąmė 'nem' I: 287, II: 512.

tąmpi: ńayrä śaχl jornė ness t. 'erős mennydörgés gyanánt verődik (a hang a földhöz)' I: 0289.

tąmpli, tąmpli 'megállít, csillapít' (pl. vérzést) I: 257, *pāŋχėn tąmpläln* 'csillapítsd dühöd!' II: 0632.

R. *tąn* 'az, amaz'; l. *ton.*

R. *tąngni* 'zeng'; l. *ta'ini.*

tą̄ŋχ 'pata' II: 570, 590 | *tąχχėŋ* 'patás' II: 590, *toχχiŋ uj* 'patás állat' (ló v. rén) II: 601.

tąγk'ėl: tīl-t. 'ebből', *tąul-t.* 'arról, onnan felől' I: 287.

tą̄pi, tą̄pmi 'törik, eltörik' I: 213, II: 579.

tąr-ńol = tarī'-ń. 'daruorr' II: 585 (l. *tarī'*).

tą̄r, tōr 'kendő': *tą̄r piŋi* 'kendőt helyez (ajándékkép a bálvány mellé)' II: 047.

tą̄rąuw, tą̄reuw, tą̄rauw, tōrow, tōrwė, tą̄rėŋ, tārėŋ 'medve' I: 0303, II: 0137, 597; *tąrąuw-ą̄jkä* 'medve öreg' II: 597.

tąrγė 'külön, szétválasztva' I: 289.

Tą̄rėχ-paul (a Lozva középtáján, Першина) I: 240, 258, 283, II: 445, 457, 470, 474, 501, 530, 543, 565, 590, 591, 594, 604, 626.

Tąrlė-powel (falu a Pelymka vidékén) II: 0444.

tą̄rti 'támaszt' II: 444.

tą̄rėm, tārėm, tōrėm 1. 'ég' (a szó eredete) I: 0302, 0304; *Tą̄rėm-χannė sāt pī', R. Tąrom kąnnä sąatpi* 'Égenfüggő hét fiú' (medveünnepi színjáték) I: 0318, 0331, II: 0233—4 (tárgy.), *tą̄rėm-χar* 'égbolt' I: 0284, 0297, II: 559, *tą̄rėm jol-χannė mā* 'az ég lecsüngő (földdel érintkező) helye' II:

089, *t. j. χ. mā ūrnė ą̄jkä* 'az ég lecs. helyét őrző öreg' II: 0234—5 (tárgy.), *tą̄rėm-kēmpli* 'égtáj' II: 595, *tą̄rėm-lakw* 'az ég karimája' II: 595, *tą̄rėm-mā* 'égi táj (égbenyúló magasság)' II: 453, *t. mān tēlėm jäni' āχwtės* 'égbe nyúló (termett) nagy kő' I: 0284, *tārėm-poŋ* 'ég' I: 0283, *Tōrėm-sėilėŋ ätmėn ōtėr*, *T. sėilėkėŋ ätpėn ō.* 'Égszéli ötven fejedelem' (hős neve) II: 0167, 518, *tą̄rėm-tūjt* 'égi hó (friss hó)' I: 201, 279. — 2. 'időjárás, levegő ég, természet', *toi-tārėm* 'nyár' I: 0283. — 3. 'kor, idő' uo. — 4. 'állapot' I: 0283—4, *mariŋ t.* 'szűkös világ' II: 618, *jārėm t.* 'inséges v.' II: 626. — 5. 'táj, vidék' I: 0284, *mortim t.* 'madárjáró déltáj' II: 0292. — 6. 'tenger, óczeán' I: 215. — 7. 'isten' I: 0281—2, 0283, *tōrėm, tōrėmśiśkwė* 'orosz szent kép' I: 0245, *Torom* 'isten' első említése I: 0152, Reguly vogul közlője a *tarom* szót akkor is '*bog*' (isten) szóval fordítja, midőn világosan 'eget' jelent (pl. 'derült *t.*') II: 565, 574; *tārėm ilkä̆nt* 'mennydörög', *t. k'ɵšk'ą̄nt* 'villámlik' I: 0289; *tą̄rėm jolti* 'imádkozik' II: 0348, *tōrėm ńulti* 'istenre esküszik' II: 0414, *tōrėmnė punenti* 'istennek helyez, áldoz' II: 0474, *tą̄rėmnė χą̄ntwäsėm* 'isten megtalált (keze utólért)' I: 0275, *Tą̄rėm-jot minän! T. j. kit paśä, χūrėm p. m.!* 'Istennel menjetek! Istennel való két üdvözletemmel, három ü. m.!' I: 0325, *Torom Satkadug* (Georgi) = *tōrėm sātχatuχ* 'istenhez imádkozni' I: 0152, II: 0345, *Torom is naer!* (vogul imádság) I: 0154; *tōrėm-aγėm* 'kankó (nemi betegség)' II: 0403, *Tą̄rėm-āγi ēkwä* 'T. leány asszony' II: 0154—6 (tárgy.), 0161—2, R. *tą̄rom-angu* 'istenanya' II: 038, *tōrėm-ēri* 'istenének, istenidéző ige' I: 038, 0384, II: 0345, 598, *tą̄rėm jelpiŋ vit* 'isten szent vize' ('özönvíz') I: 208, *tą̄rėm-kan* 'áldozó tér' ('isten tere') I: 0318, II: 02, 073, 0437, 474, 567, *tą̄rėm-kan jiwėt* 'az áldozó tér szent fái' II: 474, R. *Tą̄rom korom pi* 'T. három fia' I: 017, *tą̄rėm-nāj* 'északi fény' ('Isten tüze') I: 080, 0296, 0373; 2. 'tűzözön' I: 217, *t. n. tēi'* 'északi f. van' ('i. tüze ég') I: 0373, *tą̄rėm ną̄ŋχ-χāχnė χą̄tėl* 'Áldozócsütörtök' II: 0424, *tą̄rėm-ńāl, tārėm-ńēl* 'isten nyila, mennykő' I: 0289, II: 0611, *tōrėm-ńēl* 'szitakötő lepke' ('isten nyila'), *tōrėm piś* 'isteni ügyesség, i. fortély' I: 0353, 288, *tą̄rėm-pī'* 'istenfi' I: 037, 0224, 0318, *Tą̄rėm-pī'* 'T. fi' (a lopmuszi istenség), *T. pī' ą̄jkä* 'T. fi öreg' I: 0320, II: 0156, *tą̄rėm-posiŋ* 'isten jelzetű, isten részére megszabott' (pl. *t. p. χūrėm ēt* 'i. r. m. három éjjeli' t. i. szertartás) II: 600, *tą̄rėm-samt!* 'bizonyisten!' II: 0414, *tōrėm-są̄m* 'az orosz szentképek polcza' I: 0246, *tą̄rėm-saŋkw, tōrėm-säŋkw* 'mennykő' I: 0289, II: 0611, 451, *tōrėm-soŋkw=oχwtėš* 'mennykő' I:

0289, *tōrėm-sātėl* 'istenidéző ige, imádság' I: 038, II: 0345, 0482, *tą̄rėm-sātmil* 'istenidéző ige' I: 284, *tą̄rėm-sir χum* 'istenszerű ember' (nyershúsevő), G. Торумъ сыръ хумъ II: 0227, *Tą̄rėm-siriŋ, Kworės-siriŋ* 'T. szerű' II: 526, *Tą̄rėm-siriŋ vāŋkrės ą̄tėr* (hős neve) II: 028, *Tōrėm-śėk* 'Istenanya' I: 0392, *Torm-ćuk* ua. I: 0370, *tą̄rėm-tir* 'szivárványoszlop' II: 0440 (l. *tir*), *tą̄rėm-uj* 'medve' I: 0303, R. *Tarom uľe jelping nari* 'T. tüzével [ragyogó] szentséges kard' I: 017 | *tōrėmśiśkwė* 'úr isten' ('istenke') I: 0288, 0298, II: 516.

tą̄si 'megszárad: szárazra ér' I: 209 | *tą̄sėm* 'alacsony vízállás' II: 475, *tą̄sėm vit* 'sekély víz' I: 226, *tą̄smeji* 'apad (a víz)' I: 226.

tą̄t 'tűz'; l. *taut*.

tą̄tanti 'visz'; l. *toti*.

tą̄tėp 'ládika, szekrény' II: 558.

tątik tą̄rėm 'túlvilág'; l. *tot*.

tą̄tsėlaχti 'támaszkodik' II: 580; *tą̄tχatili* 'támaszt' II: 547.

[1]*tąul* 'szárny': *ńāl-t.* 'a nyíl szárnya' II: 0545; *Tąul-ą̄tėr* 'Szárnyas fejedelem' (istenek hírvivője), G. тоуль одыръ I: 0323, II: 09, 0246 | *tąuliŋ ńāl* 'szárnyas nyíl' II: 0545, *Tąulėŋ Pąśkėr* 'Szárnyas P.' (vadászhős) I: 0367, II: 0229, *Tąuliŋ pupχ' ą̄jkä* 'Szárnyas istenke öreg' II: 0187 (tárgy.), 0691, *tąuliŋ tą̄rėm* 'szárnyas isten' I: 0239, *tąuliŋ uj* 'madár' II: 619.

[2]*tąul, t.-uil* 'azután'; l. *tūl*.

tąuli 'elég' II: 487; *tąuliś* 'ép pontosan' II: 453.

R. *tąuni* 'zeng'; l. *ta'ĭni*.

[1]*tąut* 'hótalp' II: 0555 | *toutėŋ ľoŋχ* 'hótalpas út' = 'tejút (az égen)' I: 0370, II: 0223.

[2]*tąut* 'tűz'; l. *taut*.

tąw 'ág'; *jelpiŋ t.* 'szent ág' I: 0266 | *tąwli* 'elágazik' II: 523.

tąwėl' 'bőr' (a nyírhéj-kád héjára alkalmazva) II: 503.

tąwi (vit) 'öntöget (vizet)' | *tąwli* 'locsol; szór (havat)' II: 484, 573.

[1]*tä* 'az', *tä-k'ąr* 'az', *tä-śit* 'akkor'; l. *ta*.

[2]*tä-nāŋki, ťė-nāŋki* 'íme ez, látszik' II: 535.

R. *tään* 'húr'; l. *tān*.

R. *tägal* 'később, aztán'; l. *ťaχėl*.

täχam! 'hej barátom, bátyám!' (felszólítás) I: 251, II: 551.

täχwės 'ősz' (autumnus); l. *takwės*.

täkw 'maga' (ipse); l. *takw*.

täkwės 'ősz' (autumnus); l. *takwės*.

täl 'öl'; l. [2]*tal*.

tämľėŋ 'ilyen' II: 604.

R. *tängerti* 'nyom, szorít'; l. *tayrĭti*.

R. *täng* 'a hal háti úszószárnya'; l. *tāŋχ*.

tänti 'menyasszonydíjat fizet'; l. *tanti*.

tärm, tärmėlnė, tärėmnė, R. *tärmen* 'fölé'; l. *tarm*.

täuli 'megjelenik, előjön' I: 288.

R. *täumäti* 'megakad'; l. *taγi*.

[1]*täut* 'tűz'; l. *taut*.

[2]*Täut* 'Tavda'; l. *Ta'ĭt*.

[3]*täut* 'tegez'; l. *tawėt*.

tēĭ' 1. 'eszik'; 2. 'ég': *nāj t.* 'a tűz ég' I: 222, II: 0236, 546, *nājnė tēwė* 'eszi, emészti, égeti a tűz (melege van)' I: 194, *kwolėm tajwės* 'házam

leégett' II: 0236; 3. 'fagyaszt, fázást okoz': *āśérmän tēwé* 'fázik' ('étetik a hidegtől') I: 194, II: 0236; 4. *śämé tajwés* 'agyonütötték' II: 514, *k'ōni tēχw*— 'hanyatt vetni, vágni' II: 517 | *tēśli* 'eddegél' I: 253; *tiχti, titti* 'etet, éget' I: 191, 194, II: 0236; *tēp* 'eledel, táplálék', *tēp-öltmēt* 'eleségben való gazdagság' II: 599, *tēpiŋ* 'táplálékos' (*t. jā* 't. folyó') II: 585.

Tēk-jā (folyó neve az Ob alvidékén) II: 0191, 437, *Tēk-paul, Tēk-ūs* (helynév uo.) II: 0190, 0559, 437, *Tēk-ūjkä* 'Tēk-öreg' (bálvány és hős neve) I: 0319, II: 0190—4 (tárgy.), *Tēk-ūtēr* 'Tek-fejedelem' (ua.) II: 034—5, 437.

Tēl-paul 'téli falu' (a Konda alvidékén) II: 0213 | *tēlimi* 'téllé válik az idő' II: 496 (l. *tāl*).

telä 'dolog' (< дѣло): *tēlätä āťim* 'nem törődik vele' II: 470, *akw tēläl, a. tēliś* 'egyszerre, együtt' II: 473.

Tēlém-jā (folyó neve a Lozva alvidékén), *T.-tit pēl* (falu a T. folyó torkolatánál) II: 0184, *Tēlém-tit nāj* 'a Tēlém-torkolati asszony' (bálványistenség) II: 0184—5 (tárgy.).

tēli 1. 'születik'; keletkezik, támad, terem' I: 0333, 175; 2. 'átalakul, változik' II: 512 | *tēlti* 'előhoz, teremt' I: 0332—3, 175.

tēlili 1. 'elegyedik, keveredik' I: 185, 239; 2. 'eszét veszti, megzavarodik' I: 0183, *χot-t.* 'megvész, megőrül' I: 239, 251 | *tēlīti* 'kever' I: 185.

tēltal 'csupa, valamennyi' I: 185.

tēr, tērpi, tērp 'orvosság' II: 0404.

R. *tér ńäl* 'Feuerphänomen' II: 0239, *tērēŋ ńäl* 'meteor, hulló csillag' I: 0289, II: 0239.

tērém 'fegyver' II: 0536.

tērén (jelentései tárgy. II: 0238—41, 0536), R. *térn, terin*, II: 0239, 572, 582, 1. 'fegyver; pusztító vész, háború' I: 038, II: 0536, *tērén-ēri* = *tērniŋ ēri* 'hősének' II: 0238 (tárgy.), 510; 2 'kór' I: 250, II: 0240, 436, *t. lapés* 'kór kerekedett föl' II: 607; *t.-χul'* 'vészes, pusztító kór' I: 038, 0398, 286, II: 0240, 0297, 557, 607, *Tērén-χul'* 'Kórszellem' (myth. személy) II: 0297—0304 (tárgy.), Reg. közlőjének маятанъ és дяволъ = 'ördög' magyarázata II: 572, 617, *t.-kēmpli, t.-kēpél* 'a kórszellem ruhaszárnya', II: 0298—9 (tárgy.), 596, *t.-läńśäŋ* 'kórtól gyötört' (?) II: 625, *t.-ńäl* 'járványvészből eredő betegség' (?) II: 586 (l. *ńäl*), *t.-ńäliŋ* 'kórtól gyötört' (?) II: 625, *t.-saj* 'kórtól való menedék' II: 601, *t.-sēŋχw* 'a t. köde, a kórtól való kábultság' II: 0300, *t.-sūp* 'a kórszellem szája' (a kór emésztő, sorvasztó ereje) II: 596, 601; 3. *t.-nāj* 'vészes tűz' I: 038, II: 0239, *Tērén-nāj* 'Vészes-Tűzasszony' (myth. személy) II: 0236 (tárgy.), 556, R. *térn uľä* 'meggyújtott tűz' II: 0239 | *tērniŋ ēri* 'hősének' I: 037—8, 0318, II: 0238 (tárgy.), 0497, 0536, 510, *tērniŋ tūrém, χuliŋ t.* 'kórbeli, betegségbeli isten (kihez betegségben fordulnak)' II:

590; *tērėnlaχti* 'hadakozik' II : 0238, 0536.
tērėŋ 'erős (pl. szél); élénk, friss, ügyes' I : 290, II : 515.
Tērės-poul (Терезинскіе, felsőkonda-vidéki falu) I : 286, II : 598.
tēri 'mállik, szétoszlik' II : 0718, 'tönkre megy, elpusztul' II : 0238.
tēriχalät 'rejtett kincs' II : 0718.
R. *terp* e h. *pērp* 'szarufájú' I : 283.
tērpi, tērp 'orvosság'; l. *tēr*.
tė-tė 'ez'; l. [2]*ti*.
tēli 'fölszáll (hajóra v. szánba)'; *tēlt* 'kikötő'; l. *tāli*.
[1]*ti* 'ez', *tiji'* 'ezek (ketten)' II : 439, *t́ė-k'ąr* 'ez' II : 483, *tí-nāŋki, t́ė-näŋki* 'íme ez' I : 253, *ti-ut* 'ez a valami' I : 195 | *tī̊l-tąŋk'ėl* 'ebből' I : 287, R. *tîlnen* = *tī̊lnėl* 'innen' I : 226 | *t́im-k'ąr* 'ilyen' II : 483; *tiriś* 'ez a kedves (ezecske)' II : 475.
[2]*tí-nē!* 'hé, te nő!' I : 251, II : 551, *tí-nēi'!* (kettős sz.) II : 439; *tí-wėss! t. taχ!* 'nézzék csak!', R. *ti vuss!* I : 274; *ti-kwoss* 'csak, hiába; bárhogyan' II : 554; *ti-ti, tė-tė* 'ím ez' II : 555, *tė-tė mōnė* 'ide' II : 521, *tė-tė śöul* 'így, ily mértékben' II : 512.
tiχti 'etet; éget'; l. *tēi'*.
tin 'ár, becs': *ne-t.* 'nődíj' II : 0713, 551 | *tiniŋ* 'drága, becses' I : 0330, 0331, *jäγėn t., āŋkwėn t.!* 'azt az apád, a drágát; azt az anyád, a dr.!' II : 0592; *tintal-tantal nē* 'olyan nő, kiért nődíjat nem fizettek' II : 0714.
R. *tintąχ* 'pálinkafőző üst' I : 251.
tintli, tintlaχti 'bőrt nyomkod (puhítás czéljából)' II : 616.
tińśäŋ 'rénpányva' II : 472.
[1]*tip* 'fűzfa-ág' I : 253.
[2]*tip-χąrχej* 'harkály' I : 253.
tipγėli 'téved' II : 0387, 623.
tir 1. 'az áldozati térnek bálványülő (b. szálló) fája, gyertyafája' I : 0154, II : 567, *tąrėm-tir* ua. II : 0440, *tī̊r-jū* ua. II : 0441; 2. 'az áldozati állat égő agyveleje' I : 0154 | *Pąlėm-tōrėm nuŋk'-tī̊rau* 'a pelimi istent az áldozó tér szent fájára helyezik' II : 0441.
tisėlti, R. *tuselti* 'egyenessé, síkká tesz' II : 576.
tisti 'szomorkodik', *tistiliŋ* 'szomorú, bús' II : 465.
tit 1. 'folyó torkolata'; 2. 'fa töve' II : 493.
titäś-χum 'gazdaember' II : 07, 618.
titti 'etet; éget'; l. *tēi'*.
toąl 'tél; év'; l. *tāl*.
toąli 'felszáll, felül (szánra v. ladikba)', *toąlti* 'felültet'; l. *tāli*.
toąs 'tál'; l. *tas*.
toąt 'tűz'; l. *taut*.
toąti 'akaszt'; l. *taγi*.
[1]*toχ, tok'wė, tok'o, t́ok*, R. *tukvä* 'úgy' II : 487, 519, R. *t́uku* 'úgy' II : 568; *toχa-ta* 'épen úgy' II : 452.
[2]*toχ* 'énekszakasz, versszakasz' II : 0612.
toχχiŋ uj 'patás állat'; l. *tąŋχ*.
tōχi-uj (b. é.; 'egy vállas *t.* állat') I : 048, II : 443, 527.
toχri : jol-t. 'alágyűr, alányomkod' I : 2.
toχt 'a ladik keresztfája, tatja' II : 0612, 447.
R. *toχti : jéri t.* (b. é.) II : 503.

toχtili 'megtelik termetében' II: 0722—3.
toi-tārėm 'nyár'; l. *tūw*.
tōja-lē'in 'tavaszi evet'; l. *tūjä*.
tojenti 'hótalpon halad' II: 486 | *tojäs* 'hótalppal való járás' II: 439.
tōk' 'a torok csutkája' II: 517.
tok'o, *tok'wė* 'úgy'; l. [1]*toχ*.
tōja 'tavasz'; l. *tūjä*.
toli 'olvad'; l. *tąli*.
toli' 'gyalom'; l. *tąli'*.
Toljā-ūs (helynév) II: 0557.
tolmėśli 'tolmácsol' I: 252.
tōlpi 'elszakad', *tołėmäti* 'eltörik'; l. *tąlipi*.
R. *toman* 'lakat'; l. *tuman*.
tomėn 'tó, melyen egy folyó folyik keresztül'; l. *tumėn*.
tōmil' 'két éves jávorünő'; l. *tūmil'*.
ton, R. *tąn* 'az, amaz' II: 581, *ton ārėmtė* 'abban az időben' II: 464, 509, *ton-mąs* 'azért' II: 598; *tōnt*, R. *tąnt* 1. 'akkor, azután' II: 463, 581; 2. 'azért' II: 450, *tonätėl* 'azután' I: 290, II: 512, *tonäntėl* 'attól az időtől fogva' I: 288.
tōnėχ-k'ɵm 'tanu' II: 0288.
tōnt-χum 'vendég, jövevény' II: 0226 (tárgy.), 491 | *tōntli* 'vendégeskedik, vendégkép van valahol' I: 049, II: 491, 525.
tor 'tó'; l. *tūr*.
tōr 'sapkának prémkarimája v. ernyője'; l. *tūr*.
tōrėm 'ég; isten', *tōrėmśiśkwė* 'istenke'; l. *tārėm*.
torėy: *tąut t.* 'láng' II: 0237.
torγėmti 'ért', *torγėmtaχti* 'értetődik' II: 440.
toriy 'ügyes, okos' I: 192 | *torγėn* 'helyesen, alaposan, derekasan' I: 192, II: 569.
torī': *akw' t.* 'egyszerre' I: 261, *ľa'inät t.* 'abban az időben, melyet mondott' II: 475.
tortal 'derekasan, ügyesen, hiba nélkül' I: 192, II: 569, 625.
tōrti 'elzár, bezár' II: 519.
tōrwė, *tōrow* 'medve'; l. *tārąuw*.
torwinti 'hortyog' II: 082.
tōśli, *tōśpi* 'mállik, foszlik' I: 291.
tośno 'ép most' (< тожно) II: 580.
tot, *ťuť*, R. *ťuť* 'ott' II: 581 | *totnū* 'kissé távolabb ott' II: 469; *tątik tārėm* 'túlvilág' I: 0216, 0398.
toti 'visz, hordoz': *āpėr t.* 'ügyességet visz végbe', *pāχätur t.* 'hősi életet él' II: 531, *nur t.* 'bosszút hordoz (szívében)', *saw t.* 'nyomorúságot szenved' II: 0573, *ērī' t.*, *mōjt t.* 'előbbre viszi az éneket, regét' I: 189; *χot-toti* Pót. I: 270 | *ērγėm oss totilawė!* II: 526, *tątanti* 'visz' II: 476.
totma 'rejtett kincs' II: 0718.
tottėlti 'előz, elhajt' II: 605—6.
tōχt, *toχt* 'búvármadár'; *t.-aum* 'hideglelés'; l. *tāχt*.
tōn 'in: húr'; l. *tān*.
tōŋχ 'a hal háti úszószárnya': l. *tāŋχ*.
tōri, *tōrė* 'darú': l. *tūri'*.
tū 'oda': *tū mari* 'oda szűkül' (a folyó forrásvidékének jelzése) II: 449, *tūnūw* 'odébb' II: 483, 545 | *tūl* 'avval' (*t. pūwėmtawė* 'avval fogják meg') II: 588, *tąul* 'aztán' I: 287, *tūl-uilt*, *tūl-ūlt*, *tūl-ūlttė*, *tąul-uil* id. I: 276, II: 471. 520.
Tuχtä-jā (folyó neve a Lozva felvidékén), *T. jā paul* (falu neve uo.) II: 0181, *Tuχt'-tit nāj* 'a T. torkolati asszony'

(bálványistenség) II: 0181—4 (tárgy.).
tūi 'bemegy' II: 513.
tūjä, tōjä 'tavasz' II: 543, *Numi-Tąrėm āśėn tūjäi' ti jēmts* 'Felső-Ég atyjuk ím tavaszszá vált' I: 0286; *Tūjä-χątäŋ-porėχ-lu* 'Tavaszi-hattyúderék-csont' (hős neve) II: 023, *tōja-lē'in* 'tavaszi evet' I: 192, *tūjä-sąwėr* 'tavaszi nyúl' II: 595 | *tūjimi* 'tavaszodik': *Numi-Tąrėm χum āśėm tūjimėm* 'Felső-Ég férfi atyám kitavaszodott' I: 0285.
tūjï χątėl 'nyári nap'; l. *tūw.*
tujt 'úri szán': R. *tuit sitmil* 'a szán orra' I: 269.
tūjt 'hó': *tąrėm tūjti' ti jąŋχės* 'az idő hóra fordult' I: 0283; *t.-ńāl* 'hódara', *t.-porχej* 'hóvihar' I: 0287, *t.-p.-śaχl* 'hóförgeteg-felhő' I: 227.
tujti 'elrejt, eltitkol': *tujtnė lātiŋ* 'titkos (leplezett, rejtelmes) beszéd, szó' I: 0185, 0193, 0198, 0205, 240, 258, (magyarázatai nem mindig megbízhatók) II: 509, 560, *tujtnė pupi' lātiŋ* 'a bálványra alkalmazott rejtelmes kifejezés' II: 586 | *tūjtχati* 'elrejtőzik' I: 210.
tukni: ńolem kēlpä tuknės 'orrom vére elállott' | *tukėnli: tū tukėnläln!* 'engeszteld, csillapítsd!' I: 257.
R. *tukvä* 'úgy'; l. [1]*toχ.*
[1]*tul* 'felhő' II: 560; *tul pūχės* 'zivatarfelhő' II: 595, *tul-raw* 'felhőmorzsa (f. darabka)' I: 0290, *tūl-sąplä* 'felhőoszlop' I: 0289, R. *tull-sąngh* 'mennykő' I: 0289.
[2]*tul* 'gallérféle' (?) II: 561.
[1]*tūli* 'elrejtő, titkos' I: 222, 237; *tūlit* 'titokban' I: 210, 222, 237 | *tūlmėnti* 'lop' I: 237: *tūlmaχ* 1. 'tolvaj' I: 237; 2. 'rozomák' I: 210, 443, 498, *t.-ūjkä* 'rozomáköreg' I: 186, II: 083, 0148, 0272; 3. 'rejtett (titkos) szándék' I: 213, *tūlmaχėl* 'titokban, rejtve, álnok módon' I: 222, II: 0732.
[2]*tūli: elė t.* 'félretér' II: 517.
tūlilėp 'medveünnepi színjáték' I: 039.
tūltėn, tūltnė 'könnyű szerrel, egyszerűen' (?) II: 496, 497.
tūltχatei' 'összefogóznak (verekedés céljából)' II: 509.
tuľä, tąlė 'ujj; gyűrű; gyűszű' II: 0269, 444, *namtal tuľä* 'névtelen ujj' II: 584, *jūntsaχtnė tuľä* 'gyűszű' II: 444; *tąlė-sėm* 'az ujj húsos, puha vége' II: 515, *tuľä-suri* 'ujjgyűrű' I: 0304.
tuľė 'keskeny fejszécske' II: 0550, 514, 570.
tumaj, tumäj 'gondolat, tanács' (< дума) | *tumajti* 'meggondol' I: 218.
tuman, R. *toman* 'lakat' | *sāt-pis kēr tumanėŋ kwol* 'hétszeres vaslakatos ház' I: 0310, II: 537; *tumėnti* 'lakattal elzár' II: 469.
tumėn, tomėn 'tó, melyen egy folyó folyik keresztül' I: 238, II: 518.
tūmiľ, tōmiľ 'kétéves jávorünő'; *tūmiľ-āŋkw* 'jávorünő' I: 237.
tump 'sziget', *jelpiŋ t.* I: 0266, II: 494.
tumpśi 'locsog, loccsan' (pl. *vit-vit vitä t.* 'a nyírhéjvödör vize l.') | *tumpśėltaχti* 'locsolgat, fecskendez (maga körül)' II: 544.

tumrä 'tambura' II : 0622.
tunrä 'tundra', *t.-śaχl* 'tundrahalom' I : 176, 201, *Tunrä-śaχl ūs* (myth. helynév) II : 0100.
tuńśi 'áll (stat)' : *tuńšit : ōršen t.* 'egy rőfnyi magasságú v. mélységű' II : 514—5, *tōrės t.* 'arasznyi magasságú' II : 617, R. *tuńištel* 'magasnyira' II : 581, 617 ; *tūńšpi : jąlė t.* 'megállapodik' II : 512 ; *tuśtipi* 'odaállít' II : 475.
tuŋγėśli 'dobol, dobbal zajt csinál' II : 0375.
[1]*tūp* 'evező' : *tūp-kēr* 'evezőlapát kidomborodó közepe' I : 179.
[2]*tūp* 'alig, a. hogy' II : 447, 449, 589 ; 'egyszerre' II : 475.
tur 'torok ; hang' II : 453, 562, 576 ; R. *Turäšem* (híres énekes neve) = *Tur-äśėm* (?) I : 035.
[1]*tūr* 'tó', *jelpiŋ t.* I : 0266, II : 446, *Tūrėn isėm tūr sät śirä ta'iliŋ kēnt* 'Tóba szállott tóbeli hét sirálylyal teli sapka' (hős neve) I : 0230, II : 0195 ; *Tūr-χątäŋ, Äs-χ. voikėn ātėr* 'Tavi hattyú, obi h. fehérségű fejedelem' (hős neve) II : 0117, *Tūr-jā* = *Lūr-jā* (az Ob alvidéki mellékfolyója) II : 0195, 493, *tūr-lōpant, t. ląpänt, torląpant* 'tavi tündérrózsa' I : 0255, II : 565, R. *tur-lobant* ua. II : 574, *tur-vit aje'im* 'mint a tó vizét, úgy iszom meg' (ellenségem) I : 0257.
[2]*tūr, kēnt-t., tōr* 'a sapka prémkarimája v. ernyője' II : 437, 441, 562.
turmėn 'sötét' I : 260.
turuj, R. *turi, turri* 'fehér sas' I : 063, II : 0318, 471, 548 ; *Turuj-punpä χum* 'Turuj-tollas férfi' (az Égatya fia) II : 071, 471.
tūs 'száj', R. *tuos* II : 583.
tusiŋ 'egészséges', *tusälti* 'fölgyógyul' II : 0404.
R. *tuselti* 'egyenessé, síkká tesz' ; l. *tisėlti.*
tuśtipi 'odaállít' ; l. *tuńśi.*
tūw 'nyár' I : 0303, II : 543, *sāŋk ąsmäŋ kāsiŋ (χąsä) t., muńėm ą. k. (χ.) t.* 'hő vánkosú kedves (hosszú) nyár, izzadságos v. k. (h.) ny.', *vātėm pil k. t.* 'szednivaló bogyóval k. ny.', *vōr-pil nusä t.* 'erdei bogyóban szűkös ny.' I : 0286, *Numi-Tūrėm āśä tujji' jēmte'im* 'Felső-Ég atyja nyárrá változom', *tujji' jēmti* 'nyár lesz' I : 0285—6 ; *toi-tūrėm* 'nyár' I : 0283 | *tūji χątėl* 'nyári nap' II : 506.
ťaχėl, R. *ťagąl, tägal* 'utóbb, aztán, később' I : 245, II : 466.
ťal, ťąl 'csaknem' II : 507.
ťė-k'ąr 'ez', *ťė näŋki* 'íme ez' : l. [1]*ti.*
ťim-k'ąr 'ilyen' ; l. [1]*ti.*
ťoąťė, ťoätė 'atyus' I : 0299, II : 598.
ťok, R. *ťuku* 'úgy' ; l. [1]*toχ.*
ťūpiŋ 'kedves' II : 472.
ťüť, R. *ťuť* 'ott' II : 581.

uffā! 'hujh!' II : 484.
uil, vuil 'a mint, mialatt' I : 276, II : 512, *tąul-uil* 'azután' II : 520 ; *uitė, uit* 'mialatt' I : 276, *tąjėpėmät uitė* 'evése közben, alatt' I : 287.
uįli 'leszáll, leereszkedik' ; l. *va'ili.*
R. *uiť* 'víz' ; l. *vit.*
uj, vuj, vėj, voj, vąj l. 'állat',

jelpiŋ uj 'szent á.' I : 0266, (*vuj* 'állat' félreértés e h. *vōj* 'zsír' II : 515), *jänγ' uj* 'jávor' II : 549, *ńār-uj* 'féreg' II : 619, *sēmėl-uj* 'hód' ('fekete á.'), *vi̊γi̊r uj* 'nyuszt' ('vörös á.') II : 521, 561, *śoräs-uj* 'nyusztfajta' II : 560, *tąuliŋ uj* 'szárnyas á., madár' II : 619. — 2. 'madár' I : 212, II : 0584, 0585. — 3. (mint a *ńoχs* 'nyuszt' szó párhuzama) 'hód' I : 197, II : 437, 442, 443. — 4. *uj, ujkwė* 'halott árnyát ijesztő. fából faragott állatalak' I : 0205. — 5. 'rén' II : 518, — 6. 'medve', *uj ńiti* v. *sūnsi, sūsi* 'a medve kölykezik' I : 204, *vuj älnė, sus älnė tērėm* 'medveölő, jávorölő fegyver' II : 0536, *vuj k'wθinė k'otėl* 'Szentkereszt felmagasztalásának napja' ('medve lefekvő nap') II : 0424. — 7. 'lény, állat', (régi értelmében) *ārtiŋ uj* 'módot eszelő lény' II : 494, *l'āŋχiŋ-uj* 'üzenetes lény, állat', *ńuli-uj* 'esküvő állat', *toχi-uj* I : 233, II : 497, 527 ; *uj-āńś, uj-ańśuχ* 'medve (állatatya, á. öreg)' I : 230, II : 0313, *uj-āńś ą̄jkä* 'medveöreg' I : 186, II : 083, *uj-ēri', uj-ańśuχ jēri, vuj-a. ēri* 'medveének' I : 038, *uj-χul minnė l'oχ* ('récze-féle állat menő útja') 'tejút' (az égen) I : 0370, II : 0292, *uj lātiŋ* 'medveműszó' II : 596, *uj-ńultpi* 'medveeskü' II : 0414, *uj-ńultäspi ēri'* 'medveesküének' I : 038, *uj parnė ēri'* 'medveünnepet záró ének' I : 039, *uj pimėntėnė ēri'* 'medvét tanító ének' I : 039, *uj-pojk* 'hódbőr ajándékkal való imádság' II : 586, 588, *uj-sąw* 'medvecsillag' I : 0370, *uj-suw* 'szarvaslegelő' I : 263 | *ujiŋ* 'hódprémes' II : 493, *ujiŋ pojk* 'hódprémes könyörgés' II : 489, *ujiŋ sispä* 'hódos hátú' II : 497 ; *ujkwė* 'madárka' I : 212.

R. *uj* (= *va'i̊, ui̯*) 'lát', *ujim* 'látott' ; l. *va'i̊*.

ujγäli 'úszkál' II : 605, *ujγėlānti* 'úszkál' I : 257 | *ujmi̊ti : ēl-u.* 'tovaúszik', *ujmi̊tāli* 'hirtelen úszni kezd' II : 584, 624.

ujėli 'feszül (az íjj idege)' II : 450 | *ūjtėp* 'az íjj idegének felajzó fája' II : 450, *ujtäŋ* 'ajzó' II : 492, *Ujtäŋ moχlil ńaŋrä ją̄ut* 'Ajzó görcsös erős íjj' (orosz fejedelem neve) II : 0195.

uji, ujti, ujtχati 'alásülyed, elmerül, alászáll (pl. a kő a vízben)' I : 256, II : 620, *jol-ujtawė* 'alámerül' I : 262 ; *ujtti* 'alámerít' I : 223.

ujtśi, utśi, uśśi 'erdei, hegyi és vízi szellem' II : 0272—5 (tárgy.), 605, G. уччи II : 0272 ; *uťkiś, utś, utš, uttėš, wüť-u.* 'vízi szörnyeteg ; mammut, mammutcsont', *utš-ańt* 'm. csont' II : 0275, 0327.

ūk'ti 'meglátogat' ; l. *va'i̊*.

uläs 'szék' II : 437, 547, *sorni la'i̊lėp jelpiŋ u.* 'aranylábú szent sz.' (Égatyáé) I : 0311.

ūlėm 'álom' I : 0182, *ū. samėl at majwäsėm* 'nem hagytak aludni' I : 0285.

ūli 'vígság, gyönyörűség' II : 590 | *ūliŋ tur* 'vigasságos hang' II : 627 ; *ūlli* 'mulattat' II : 598.

uliś 'utcza' I : 256.

ulte-χum 'tanu' II : 0727.
uľä 'tűz' : *tērėn-u.* 'lidércztűz' II : 0239 ; *u.-χurī* 'tűziszerszámzacskó', *Uľä-χ.-tump* 'Tűziszerszám z. sziget' (a Szoszva középtáján) II : 027, *uľ-jiw* 'tűzi fa', *uľä-kĕr* 'csiholó aczél', *uľä ńelmä* 'láng' II : 0236, *u.-sultėm* 'tűzszikra' I : 0204, II : 469, *u.-šup : tautėŋ u. š.*, *tąut vuľ-šup* 'üszkös fadarab' II : 0243, *u. tēm* 'tűztől égett, fölemésztett' II : 0236, *u.-vittal* 'tűz-víz nélkül való (ház)' II : 522 | *uľäŋ χāp* 'gőzhajó' II : 475, *uľäŋ jiw-šup* 'üszkös fadarab' I : 285, *uľäŋ vit* 'tűzözön' I : 0372, 208, II : 080.
uľėś, uľiś, uľś 'állkapocs' I : 257, 284.
uľpä 'czédrusfenyő', *u.-pī* 'cz. f. csemete' II : 567.
umi 'odu, faüreg' II : 469.
umėr-mā 'madárjáró déltáj' ; l. *ѳmėr-mā.*
ūmp 'szájöböl' II : 492.
Umėt-jä (folyó neve a Konda felvidékén), Умутье-пауль (uo.) II : 0180.
ūnėk 'keskeny' II : 518.
ūniŋ 'nagy' ; l. *ōn.*
ūnli, ōnė 'ül ; uralkodik' I : 200, 256 ; *ūnlės* 'ült' (igenévi alkalmazásban) II : 505, *ūnlėp mā* 'ülő, forgásából megállapodott föld' I : 0344, 209 ; *ūnlėpti ; ńāl ū.* '(a nyilat az íjjra) ráigazítja' II : 0544 | *ūnti, ōntė, jol-ū.* 1. 'leül' I : 256, II : 548. — 2. *ūnti, ūntχati* 'támad, keletkezik (az ember korabeli világ)' II : 532 ; *ēl-ūnti* 'változik (ülepedik)' II : 437 ; *ūntsi, ūntsĭli* 'üldögél' II : 578 | *ūntti, utti, ottė* 1. 'ültet' I : 256, *jolä-ūntti* 'lefelé helyez, irányít' II : 566, *jol-ū.* 'eltemet' I : 0198, R. *uotti : jąl u.* 'leültet, lehelyez' II : 574. — 2. 'alapít, alkot', *mā ū.* 'földet teremt' I : 0342, *kwäl uttı* 'házat épít' II : 607, *pūri tėnė, p. ajnė kwol ūntti* 'lakomát evő, l. ivó házat csinál (rendez)' II : 0736, 469, *vāpsi' ūnttawė* 'vővé teszik (ültetik)' II : 0734. — 3. *lū ńawėr ūntti* 'a ló csikót ellik' I : 204 ; *ūnttėli, ūnttėlaχti, tas uttali* 'a halottak tiszteletére ételáldozatot mutat be (ültet, odahelyez)' I : 0198, II : 0468 ; *ūntmit* 'útjelző fametszés, útjegy' II : 474, 486.
ūnsi 'gázol, átmegy a vízen', *vori ū.* 'leküzdi, meghiúsítja az erőszakosságot' I : 228, II : 0181 | *usti* 'átvonszol a vízen' I : 228.
ūnt-uj 'erdei állat' (medve) I : 049, II : 496.
R. *uńšt* 'ép most' ; l. *vińšt.*
ūŋk 'nagybátya' I : 253, R. *ûnga, ûngä = ūŋk-a* 'hé nagybácsi !' I : 249 ; *ūŋk-sārp*, R. *ung sarp* 'háromeves jávortulok' I : 253.
R. *uoba* 'idősb nőtestvér', *uoptä* 'nénje' ; l. *ūp.*
R. *uośrem* 'epe ; zöldessárga' ; l. *vośrėm.*
R. *uotti : jąl-u.* 'leültet, lehelyez' ; l. *ūnli.*
up, op 'ipa' II : 0733, *upä χum* 'ipja-férfi' I : 256.
ūp, ōpi 'néne, nagynéne, az apánál idősb nagybátya felesége' I : 253, II : 0305, 535, *ūptä* 'nénje' II : 534, R. *ôbe* 'atyai nagynéne', R. *uoba* 'idősb nőtestvér' II : 535, R. *uoptä*

'nénje' II : 528 | *ūpkä āŋkw* 'nagy jávortehén' I : 253.

[1]*ur* 'domb, hegy', *Sāt ur āŋkw* 'Hét hegy anya' (hegység) I : 0343; *ur-mis, vōr-mis* 'hegyi manó, erdei m.' II : 526, *ur-mis-χum* ua. II : 0123, 627, *ur-mis-χum āγi, ur-mis-nāj* 'hegyi tündér' II : 0100, 0281, 560, *ur-pupi'* 'hegyi bálványszellem' II : 605, *ur-uśśi* 'hegyi állatember' II : 605.

[2]*ur* 1. 'szöglet, oldal' II : 477, 558, *uriŋ jiw urä* 'oldalas fának oldala' (a sokféle mód jelzése) I : 0257—8, *ńil' ūrėl* 'négy oldallal' (négyszögletesre faragva) II : 544, 553, *sāt ur jāŋχeu* 'hét oldal felé forgolódunk' II : 622, *sāt urpä uriŋ χāŋ* 'hét oldalú oldalas király' (bálványistenség, ki hétfelé is fordul, midőn közbenjár híve érdekében) II : 062. — 2. 'mód', *ti urėl* 'ezen a módon' II : 586, *urä patitä-mos* 'a végsőig, módja határáig' I : 252. — 3. '-szor' : *χurėm ur, χ. urėl* 'háromszor' II : 559 | *urėŋ* 'oldalas, szögletes' II : 582, *uriŋ lātiŋ* 'durva (szögletes) beszéd' I : 0180.

R. *ūr* 'vörös'; l. *vīγir.*

uräm 'hegynyereg' II : 444.

ūrėn, R. *urn* 'istálló' II : 576.

uri : ńąwľä, vōjä χot uri 'húsa, zsírja lesoványodik' II : 557.

uräk 'várakozási idő' II : 496.

ūri, uri 'tart, megtart, megőriz': *urä* 'bálványtartó dúcz' I : 0237, II : 0129, 0566—7, *ūrnä (urnė)* ua. I : 0237, II : 03; *uri nāj, uri nē* 'tisztes (a vallási szabályokat megőrző) úrnő' II : 0269, 0424, 444, *Uri-nē* (nőt ábrázoló kőbálvány) II : 0269, (hősnő) II : 028, G. урине (= *uri-nē*) II : 0269 | *ūrχati* 'a vallási törvény szerint tartózkodik, őrizkedik' I : 0267.

urinēkwä, -kwė 'varjú' I : 187, II : 0176 (*urin-ēkwä* v. *urinēkwė* ?), *urinēkwä χātėl* 'Gy. o. Boldogasszony napja' II : 0424.

urt (erdei szellem) I : 0210. Pót. uo.

ūrt 'rész, osztályrész' II : 571 | *urti* 'oszt, eloszt' II : 618; *urtpiŋ* 'szétosztó' II : 601, R. *urtpängel* II : 582.

[1]*ūs* 1. 'kerítés' I : 290; 2. *ūs, vūs, ūš, ōš, vōš, voš* 'vár, város' I : 250, II : 0556, R. *uos* II : 502, *ūs kwālėpi* 'megtámadja a várost' II : 0624; *ūs-āwi* 'várkapu' II : 0563, *ūs-jar*, R. *uos jar* 'régi vár omladéka (helye)' II : 0128, 502, *vūs-jiwėt* 'várfák (czölöpök)' II : 0563, *ūs-kan* 'a vár v. város tere' II : 0568, *ūs-kartä* 'a vár fakerítése' II : 0562—3, *ūs-kēplėś* 'váromladék' II : 0556, *ūs-kēr* 'sáncz, várkerítés' II : 0562—3, 466, 562, *ūs-kērėŋ jiw* 'várkerítésbeli fa (czölöp)' II : 0563, *ūs-siŋės* 'a várfalak párkánya' II : 0564, *Ūs-sis tūr* 'Vármögi tó' II : 0556, *ūs-śaγl* 'várhalom' I : 0275, II : 0557 | *Ūsiŋ ąter ąjkä-pi'* 'Városfejedelem-öreg fia' II : 045, *Ūsėŋ poul* II : 0558; *ūsėjāli* 'várost épít magának' II : 0628.

[2]*ūs* 'legyintés, csapás' II : 490 | *ūsi, ūsîti* 'legyint, csapdos' II : 559.

[3]*ūs (uns-)* 'nyelmalazacz' I : 265, II : 548.

[1]*ūsi* 'űz', *ūsmiŋ* 'űző' II: 0300.

[2]*ūsi* 'elvész, belepusztul, meghal' I: 0184—5, *ūsėm mā* 'haló föld' I: 0185, *ūsnė tērpi* 'méreg' ('halálos orvosság') II: 0404 | *ūsti, χot-ū.* 'elveszt' I: 0185, II: 469.

[3]*ūsi* 'hálóvarsával halászik' I: 0359, 265, II: 548 | *ūsmä* 'hálóvarsa' I: 0358, 265; *ūsėm, ušmä* 'rúdkerítéses czége' I: 265.

ūsinti 'ásítgat', *ūsintāli* 'egyet ásít' II: 549.

ūssuli 'lépdegél' I: 209.

usti 'átvonszol a vízen'; l. *ūnsi.*

uś, uś-ti, uśt 'most, ép m.' II: 526, 578.

Uś-tąm tālt (helynév) II: 0558.

uśi 'pihen', *joläl' u.* 'megpihen' II: 473 | *uślaχti* 'megpihen'; *uślapti* 'pihentet' I: 237, II: 509.

uśśä 'egyre menve, egy erővel' II: 456.

ūśi 'húg' II: 0305.

uśśi 'erdei, hegyi és vízi szellem'; l. *ujtśi.*

ut 'holmi, dolog' II: 483; *ti-ut* 'ez a valami', *mäń-ut* 'kicsi valami' I: 195.

ūtpi: ēlėm-χąlės tėnė samiŋ u., puniŋ u. 'emberevő nagyszemű ugató (?), szőrös u.' I: 0217—8, II: 0283 (tárgy.), *χąmėl ū.!* (szitokszó) I: 0216, *vutėp = ūtpi: jäŋäm tėm šämiŋ v., tūsiŋ v.* 'atyánkat fölfaló nagyszemű ugató, nagyszájú u.' II: 0283. Pót. I: 0217.

utśi 'erdei, hegyi és vízi szellem'; *utś, utś* 'mammut'; l. *ujtśi.*

utti 'ültet; épít', *tas uttali* 'a halottak tiszteletére ételáldozatot mutat be'; l. *ūnli.*

uť 'víz'; l. *vit.*

uťkiś 'mammut'; l. *ujtśi.*

vaimėlėŋ (b. é.) II: 510.

va'i (vaγ-) 'erő': *va'i-joχttal* 'erővel nem győzhető, kibírhatatlan' II: 557; *voąnė* 'erőszakkal' II: 510, *särė v. lėlėŋ* 'nagy nehezen (alighogy) eleven' II: 520 | *voąŋ* 'erős' II: 517.

vā'i 'lát; tud' I: 192, R. *uj* ua. II: 505, *ujim* 'látott' II: 520 | *ūk'ti* 'meglátogat' I: 287.

va'ili, voili, uili 1. 'leszáll, leereszkedik' II: 568, 513; 2. (medvéről) 'megadja, leteríttetni magát' I: 238 | *va'ilti* 1. 'leszállít, leereszt' II: 568; 2. 'leterít (medvét)' I: 238, R. *vuältąli* 'leszállít, leereszt' II: 568; *va'ilėpi* 'leereszkedik' II: 484.

va'ilėp 'vonószíj, nyaklószíj' I: 238, II: 473 (l. *va'ili*).

va'in (vaγn-) 'váll' II: 561; *vaγėn χum* 'segéd' II: 447, 502, *vāγėn kwāli* 'gyeplőszár' II: 522.

vāltaχti 'varázsol' II: 0376.

vāniˀ 'hegyi erdő' I: 247.

wanka (Georgi) 'sír (sepulcrum)'; l. *vąŋχä.*

vāns 'parti (vízi) gyep' II: 560, 616 | *vānsiŋ*, R. *vanžing* 'gyepes' II: 616, *sąrni vānsiŋ jąmės (jelpiŋ) mā* 'arany gyepes szép (szent) föld' I: 0311.

vānt, woąnt 'falka' | *vāntti* 'falkát vezet', *vāntli* 'ide-oda jár, költözget' II: 566.

vāŋkėr 'horog' | *vāŋχrilti* 'horog-

szerűen megfogja' II : 453; *vāŋkėrti* 'horoggal megfog' II : 448.
vāŋki 'mászik' II : 469.
vāpi, śopėr-v. 'fajdbukdácsoló hely' | *vāpakti* 'alábukdos' II : 472.
vāps, väps, vɔps 'vő, vőlegény; sógor' I : 193, II : 0733, 527, R. *vuäps* 'vő' II : 527, 536; *vāpsėm-por, vāps-porkwė* 'kedves vőcske' I : 048, 0181, 285.
vāri, voɣri 'csinál, készít', *muträl vāri* 'megront, elbűvöl' II : 0409, *śirkėl voɣri* ua. II : 0410, *ėl-vāri* 'az istenségnek felajánl vmit' II : 0419, *vārim ɑ̄ln, ńoχs* 'az istenségnek felajánlott pénz, nyuszt' II : 0419.
vārśėmi : vās v. 'a récze csapdos (szárnyaival)' II : 508.
vārtäk 'szőnyeg' II : 060, 560, *sorni χūrėp sāt v.* 'aranyszélű hét sz.' I : 0310.
vās 'kacsa' II : 0320, (az imádkozókra, mint az istenség kedves állataira alkalmazva) II : 600; *vās-ɑ̄ltï* 'réczefalka' I : 196, *vās-pitï* 'fiastyúk-csillag' ('réczefészek') I : 0370.
vāsı 'időzik' I : 250.
vāssï' 'többé' : *vāssï' pï'*, *vosi pū* 'legkisebb, legifjabb fiú' I : 242, II : 621, *sāt tɑ̄rėm vosi pū* 'hét isten közül a legkisebb fiú' I : 0320, R. *väsi pi : Numi Tarom v. pi* 'az Égatya legkisebb fia' (a Világügyelő f.) I : 0320, *voss vässï' pï'* 'legifjabb fiú' I : 242.
vaś-χurï' 'gyomor', *Vaś-χurï' tump* 'Gy. sziget' (a Szoszva középtáján) II : 025.
vāta 'part; széle, szegélye vminek', *suj-v.* 'fenyves széle' I : 212, *tɑ̄r vātatä* 'kendő szegélye'; *vātäŋ tɑ̄r* 'szegélyes kendő' II : 498; *vāta-χum*, R. *vatakum* 'kereskedő' ('parti ember') II : 540 | *vātalaχti* 'kereskedik', *vātalaχtnė kwol* 'kereskedő bolt' I : 210.
vāťi, vōť, R. *vuäť* 'rövid' II : 505, 527, 528, *vuoť* 'rövid ideig' I : 248.
vɑ̨χ, voχ 'réz; rézpénz' II : 589, 593.
vɑ̨χti 'dob, vet, csap' II : 566, *voχti* 'sulyokkal ver' I : 290, *ėl-vɑ̨χti* 'kidob, kilő' II : 584, *elė vɑ̨ťti* 'ledob' II : 519, *jol-vɑ̨χti* 'lever', *paľėn jol-vɑ̨χtäln!* 'konyítsd lefelé füled!' I : 0299, R. *jel-vuohti* 'lehelyez (lecsap)' II : 566 | R. *vuaχting* 'kilőtt' II : 584, *vɑ̨χtėp* 'sulyok' I : 290; *vɑ̨χtėkėti* 'kiugrik' II : 513.
vɑ̨j 'állat; madár'; l. *uj.*
vɑ̨ľľāli 'ragyog'; l. *voľ́i.*
wɑ̨ľėm, oɑ̨ľėm 'festék' II : 510.
vɑ̨ńśχiji 'simogat' II : 559.
vɑ̨ŋχä, vɑ̨ŋkä 'gödör, sír' I : 0196, *wanka* (Georgi) 'sír' I : 0155, *vit-vɑ̨ŋχä* 'vízforrás' II : 544.
vɑ̨ramli 'ébred, serken, fölé.', *vɑ̨rmėlti, vormėlti* 'ébreszt, serkent, fölébreszt' I : 232, II : 0583.
vɑ̨rénkė lə 'fekete ló' I : 0312.
vɑ̨t-pou 'forgószél'; l. *vōt-pï'.*
vɑ̨ti 'hív; kér'; l. *vōti.*
R. *väigen, väiken* 'fehér'; l. *voikėn.*
väip 'alkalmas, vmire való'; l. *voipi.*
väps 'vő, vőlegény'; l. *vāps.*
väräti, R. *värräti* 'igyekszik, akar'; l. *voräti.*

värt 'a fának kemény része'; l. *vort*.

R. *väsi pi* 'legkisebb fiú'; l. *vāssi*'.

vätä, vätä 'nyírhéjkártus'; l. *votä*.

vätes 'a hótalp fölcsatoló karikája'; l. *votäji*.

vēk 'talán, bizonyára' II : 462.

vērti 'akar'; l. *voräti*.

vēś (vēńś-) 'az arcz szépsége' I : 216, II : 0697 | *vēśiŋ* 'szépséges, szép arczú' I : 193, 215—6, *v. nē, āɣi* 'szép nő, leány' II : 0697; *vēśpä* ua. I : 215—6, 224, II : 0753; *vēśtal* 'rút' I : 216.

vēśkät 'becsületes, tisztességes' II : 0752, 444.

vēlt 'arcz' II : 0697, 484; *kul-v.!* 'ördögpofa!', *āmp-v.!* 'ebpofa!' (szidó szólások) II : 0283, *v.-puŋk* 'szemfog' II : 597.

vikśém 'tisztátlan' (főkép a vallási szabványok értelmében) I : 0267 | *vikśémli, jol-v.* 'tisztátlanná lesz' (a vallási sz. é.) I : 0269, *vikśemti, ɣot-v.* 'tisztátlanná tesz' I : 0270.

vinä 'pálinka' (< ВИНО : gen. -a) II : 603.

vińśt, wüńśt, R. *uńšt* 'éppen most' II : 515, 578.

viś 'bőjt' II : 0424.

viś 'kicsiny, kis' : *Viś ōter* 'a (Konda-alvidéki) kisebbik fejedelem' (hős és bálvány neve) I : 289, II : 056, 0166, ВИШЬ ОТРЪ (INFANTJEV) I : 0322.

vit, wüť, uť, R. *uiť* 'víz' II : 505, *jelpiŋ vit* 'az ősvíz' (melyből a földet előbuktatják) I : 0266, *liliŋ v.* 'elevenítő víz, élet vize' (l. *liliŋ*), R. *šuš uiť, äl-u., leχs-u., kolt-u.* (l. a jelző szókat) II : 609, 610 | *vit-qs* 'a víz felszíne' I : 205, II : 605, *uť-äsräil* 'vízi ördög' II : 0286, *vit-χąmlέχ, wüť-kąmlέχ* 'csibor (vízi bogár)' I : 0220, 203, *Vit-χān* 'vízi szellem, a víz fejedelme' I : 192, II : 086—7, 0209, 0273, 0288—91 (tárgy.), Pót. uo., 558, *Viť-χōn, Uť-kąn* II : 0288, *Vit-χąn-āɣi* 'a Vízfejedelem leánya' II : 099, *Uť-kąn-äu* ua. I : 0272, II : 0290, *Vit-jelpiŋ*, R. *Uiť j.* 'a víz Szentje' II : 0273, 603, 604, 616, *Vit-jelpiŋ pupχ' ājkä* 'a Víz szentje bálványöreg' II : 015, 604, *vit-jēr* 'víztájék' I : 237, *vitkéś, vitkiś, votkéś, votkiś* 'vízi szörnyeteg; mammut' II : 0284, 0327, 513, *vitkiś* (bogár képében) I : 203, a *vit-kéś* szó eredete II : 0273, *vit-kuľ* 'vízi ördög' I : 0340, 179, II : 0284, 0327, 442, G. ВИТЪ КУЛЬ II : 0284, *vit-märä* 'bugyborék' I : 284, II : 517, *vit-mis-nāj* 'vízi tündér' II : 0100, 0276, *Wüť-nājer*, R. *Uiť naer* 'Vízfejedelem' II : 0288, 603, *vit-pupi'* 'vízi bálványszellem' II : 605, *vit sirpä sät ātėr* 'vízszerű hét fejedelem' (bálvány neve) II : 602—3, *vit-taw* 'a víz sebje, sodra' II : 610, *vit-uj* 'hód' I : 197, *vit-uśśi* 'vízi szellem' II : 605, *wüť-utś* (vízi szörnyeteg) II : 0327, *vit-vāŋχä* 'vízforrás' II : 544, *vit-vit* 'vízhordó nyírhéjvödör' II : 543 | *vitiŋ* 'bő vízállás' II : 475.

vîχîr 'vörös', *wüir, wüir* 1. 'vér'; 2. 'vörös', R. *vûr, ûr* 'vörös' I : 257, II : 481; *vîχîr nuj* 'vörös posztó' (bálványadomány) I : 0231, *vîχîr uj*

'nyuszt' ('vörös állat') I : 197, II : 476, 521, 561, *Viγir uj sāt sa'i* 'Vörös állatos (nyusztos) hét hajfonat' (hős neve) II : 0128.

voąnės-kwąli : äivėn v. kwąllä 'a zabolának gyeplőszára' II : 0623.

[1]*voąnt* 'feleség' II : 0753, 518.

[2]*woąnt* 'falka'; l. *vānt*.

vōγi, vōwi, R. *vuoi* 'hív' II : 577 | *vąti* 'hív; kér' II : 519, 521.

voχ 'réz; rézpénz'; l. *vąχ*.

voχti 'sulyokkal ver'; l. *vąχti*.

voikėn, R. *väigen, väiken* 'fehér' II : 505, *Voikėn-Tąrėm* 'Fehér Ég (Égatya)', *V. T. āśėm, ąpl'ėm* 'F. Ég atyám, apuskám' I : 0291, 0294, G. войканъ торумъ I : 0291, 0315, *voikėn uj* 'nyű' I : 185.

voipi, väip : ėsnät v. mē 'leszállásra alkalmas hely' I : 290.

voj, vəj 'állat; madár'; l. *uj*.

vōj 'zsír; vaj' : *vōjiŋ sāt* 'vajas hét' II : 0424.

vəki : v. minėm v. ańšuχ (b. é.) II : 562.

vol 'hely' I : 049, II : 497.

vōl' 'folyóvonal' II : 501, *vōl' pattatä* 'a folyóvonal vége' II : 505; *Vōl'-jā* (Вагля; a déli Szoszva mellékfolyója) II : 0185.

vol'γ́i 'ragyog' | *vol'ätāli* 'fénylik'; *vąl'l'āli*, R. *vuoll'ąli* 'ragyog' II : 566, 575, *samėn jolvąl'l'āläln* 'szemed ragyogtasd lefelé!' I : 0299.

vońśäl' 'éppenséggel csak, mindhiába csak' I : 205, 262.

vopiŋ : sam-v. 'bűvös szemű', *voptal* 'kinek nincs b. szeme' II : 0298.

vōpi (b. é.) II : 562.

vər 1. 'ügy, dolog', *k'ąjėr-vər* 'csalás dolga' I : 287; 2. 'sors, szerencse' | *vərėŋ* 'szerencsés', *vərtal* 'szerencsétlen' II : 598.

vōr, vuor 'erdő', *v. kinsi* 'vadászik' I : 247, II : 513; *vōr-χum*, R. *vuor kum* 'erdei ember' (= *meŋkw*) I : 248, II : 0252, 0275, *vuor-k'um* (medve) I : 230, *Vōr-jā, Vōr-jä* (a *Tapės-jā* mellékfolyója) II : 0125, 502, (a Lozva m. f., Воря) II : 501, R. *Vuorjä* (a Szoszva mellékfolyója) II : 501—2, *Vōr-jā ątėrt* 'a Vōrjā-beli fejedelmek' II : 0125—9 (tárgy.), 498, R. *Vuor-já ąter* 'a V.-beli fejedelem' II : 0127, R *Vuorjä jéri* 'a V. ének' II : 0125, 0128, 498, *Vōr-jā mā-χum tūr* 'a Vōr-jā nép tava' II : 0128, *Vōr-jā paul* II : 0125, *vuor-jälvėl* 'erdei manó' II : 0285, 513, *vōr-kul'* 'erdei ördög (medve)' II : 0283, 0284, *Vōr-lōptä χansäŋ ta'il, ur-l. χ. t.* 'Erdei levélhez, hegyi l. [hasonló] ékítésű ruha' (hős neve) II : 0128, *vōr-mis-nāj, ur-m. n.* 'erdei tündér' II : 0100, 0276, *vōr-mis nē, vit-mis nē* 'erdei tündér, vízi t.' II : 0122, *Vōr-ńol sāt ątėr ūs* 'Erdős folyófokbeli hét fejedelem városa' I : 0243, *vōr-pupi'* 'erdei bálványszellem' II : 605, Pót. uo., R. *vuor-šoat* 'erdei szerencse' II : 621, *vor-uśśi* 'erdei szellem' II : 605, *vōrt ąln' ąjkä* 'medve' ('erdőben élő öreg') II : 0148, 0272.

vorėn, vərėn 'udvar; istálló' II : 519, 576.

vorép, vorép-nē 'magtörő holló' I : 187.
vōrés (egy ragadozó madár neve) II : 495.
vөréti 'felügyel, őriz' I : 289, *vөrétenti* 'figyelget' I : 288.
vori 'erőszak, hatalom; pör, vita' I : 228, 247, II : 449, 478, *v. ūnsi* 'leküzdi, meghiúsítja az erőszakosságot' I : 228, II : 0181 | *voriŋ* 'erőszakos' I : 247; *voräti* 'törekszik, erőszakkal igyekszik, erőszakoskodik, kényszerít' I : 228, 247, II : 471, *väräti*, R. *värräti* 'igyekszik, akar' I : 247, II : 520, 527, *vērti* 'akar' I : 287.
vormélti 'ébreszt, serkent'; l. *vạramli*.
vōrt, vort, värt 'a fának kemény része' I : 279—80; *jạut-vort, jä'ĭt-värt*, R. *j.-vuạrt* 'az íjjnak kemény fából készült külső része' I : 279 - 80, II : 0542, *värt-mạul* 'a fának kemény része' I : 280 | *vortiŋ jiw* 'kemény, erős fa' I : 279.
vorti pāl 'bal oldal' II : 557.
vorti 'vereslik (pl. a falevél)' I : 257.
vөs 'ruha' II : 513, 518.
[1]*voss, oss!* 'hadd!' II : 493, 625.
[2]*voss, vөs* 'leg-' (a felsőfok kifejezése), *vөs jөriŋ* 'legkiválóbb, legjobb' I : 287.
voś 'inség' II : 626.
vośi' 'membrum virile' II : 0248, *Vośi'* (folyórész neve) II : 027.
vośki 'csap, erősen legyint' II : 451, *pali' v.* 'összetör, szétzúz' II : 504 | *vośkäsi* 'csapva tör, vagdos' II : 451, 505.
vośrém, R. *uošrem* 'epe; zöldessárga' II : 549.
vōt, vuot, vạt 'szél': Водъ (Infantjevnél = *vōt* 'szél') I : 0321, *tạrém vōti' ti pokaps* 'az idő szelessé változott (tört elő)' I : 0283; *vōt-χump* 'szél verte hullámok' II : 547, 560, *vōt-pī', vạt-pou, vuot-pū* 'forgószél', *Vōt-pī'* 'Szélfi' II : 0235, *Vuot-pop' ańšuχ* 'Szélistenkeöreg' II : 0229, 0235—6 (tárgy.), *vōt-porχej* 'szélvihar' I : 0287, *vōt-sam* 'szélfoszlány' II : 562, 603 | *vōtéŋ tōrém* 'szeles idő' I : 0283, *vōtlaŋ* 'széltől való himbálózás' II : 493; *vōti* 'szél fú': *puŋkä vōtwés* 'feje megőszült' II : 524, *vuotémti* 'elfú (a szél)' II : 515; *vōtäs: tūjt-v.* 'hóförgeteg' II : 445.
votä, vā̈tä, vätä, vätė 'bödöny fajta nyírhéj-edény, kártus' II : 446, 461, 514, 544.
votäji, votinti, votintaχti 'felölti a hótalpat', *vätés* 'a hótalp fölcsatoló karikája' II : 0555.
votγéli 'símogat' II : 559.
vōps, vөps 'vő, vőlegény'; l. *vāps*.
Vөrwiś, Vөrjiś (bálvány neve) II : 0180 (tárgy.).
vөsi pū 'legifjabb fiú'; l. *vāssi'*.
vөtkéś, vөtkiś 'mammut'; l. *vitkéś*.
vēt' 'rövid'; l. *vāt'i*.
vōwi 'hív'; l. *vōγi*.
R. *vuạrt* 'a fának kemény része'; l. *vōrt*.
R. *vuältạli* 'leszállít, leereszt'; l. *va'ĭli*.
R. *vuäps* 'vő; vőlegény'; l. *vāps*.
vuil 'a mint, mialatt'; l. *uil*.
vuj 'állat (medve, rén)'; l. *uj*.
vujti: jit v. 'üldözve fut vlki után' II : 0647, 517, 520 | *vuitaχti: ji-poạlt v.* 'vlmi után eredve rohan, üldöz' II : 516,

täu jạtlät v. 'ő vele üldöződik' II : 0647.
vuľ-šup : tạut v. š. 'üszkös fadarab'; l. *uľä.*
R. *vuohti : jel-v.* 'lehelyez (lecsap)'; l. *vạχti.*
R. *vuoi* 'hív'; l. *vōγi.*
R. *vuolľạli* 'ragyog'; l. *voľγi.*
vuor 'erdő'; l. *vōr.*
vuot 'szél', *v.-pū* 'forgószél'; l. *vōt.*
vuoť 'rövid ideig'; l. *vāťi.*
vūs 'vár, város'; l. *ūs.*
vušmėŋ k'ạtėl 'borús nap' I:0287.
vutėp (az átkozott medve jelzője); l. *ūtpi.*
wüińśt 'ép most'; l. *vińśt.*
wüť 'víz'; l. *vit.*

II. Osztják szómutató.

Adam-iga 'Ádám-öreg' (rúdbálvány) II : 0216.
agerna, ēgerneŋ 'jászkeszeg (cyprinus rutilus)', *avir-nē* 'cyprinus idus' I : 187.
àgĭ 'ipa' II : 0733.
[1]*aj* 'kicsiny': *Aj Leu* 'Kis Szoszva' II : 059, *Aj pūγėl* (a Vaszjugán felvidékén) II : 0215, Айполовы (falu a Vaszjugan mellett) II : 0221, *Aj ūrt* 'a (konda-alvidéki) kisebbik fejedelem' I : 289, II : 0166, *Aj-ūrt aŋka* 'a (kondai) kis fejedelem anyja' II : 0166.
[2]*ai, āj-kēḷ, aj-kel, aj-ket* 'híradás, üzenet, beszéd' II : 0244, 0584, 447, 625.
al 'év' I : 246.
aľvŋ 'meredő' (?) II : 522—3, *a. ura* 'm. (?) bálványdúcz' II : 0566, *a. keu, a. kur* 'm. hegy, m. láb' II : 568.
Ar miγ χoj, kale χoj 'Sok földű férfiú, . . . f.' (Világügyelő f.) I : 0263, 0278, II : 0109.
ār, āra, ārėχ 'ének' (etymologiája) II : 0497.
Ās-iki 'Obi öreg' II : 031, *As-iga* ua. II : 0190, *As-χon* 'Obi király' (= 'Obi öreg') II : 0190.
at = al 'iábszár' II : 0591.
āt-χatl 'éjjel-nappal' I : 177 | *āṭi-pil* 'éjjeli társ, hálótárs' feleség' II : 0752.
āwėt, ạ̄wėt 'földfok' II : 0565, *Āwėt-joγan* (Obdorszktól északra) II : 0208, *Āwėt ort iki* = vog. *Ạut-jā ạ̄tėr* II : 0208.
avir-nē 'cyprinus idus'; l. *agerna.*

ạ̄ŋėt 'szarv' II : 493; *ạ̄.-jōγol* 'szaruíjj' II : 0543, *ạ̄.-ńạ̄l* 'szarunyíl' II : 0546 | *ạ̄ŋṭėŋ voj* 'szarvas állat' = 'áldozati rén' II : 0434.
ạu 'szád' II : 0678.
ạumäŋ 'folyó, ragyogó': *it sorńet it oumaŋ χot, num s. noχ o. χ.* 'alsó aranyával lefelé ragyogó, felső a. fölfelé r. ház' I : 0331.
Äni-Jēχė (falu a Konda alvidékén) I : 238, II : 0173, *Ēne urt* 'a nagy (idősbik) fejedelem' (a kondai) II : 0166.

čāča-χoj 'törzsökös lakó' II : 0716—7.
Tschilibucha (Pallas) 'Krähenauge' (hánytató szer) I : 0151.
čirt 'sokszínű gyapjúzsinór' II : 0749.

Ebėtta (folyónév) II : 0560, *Ebėtta tōr* (tó neve) II : 0559.
ēgerneŋ 'jászkeszeg'; l. *agerna.*

Eliŋ-awėt voš (helynév) II : 0559.
Ēmdėr-jeγa, Ē.-voš, Ē.-tōr (földrajzi nevek) II : 0559.
evi-poχ 'gyermek' ('leány-fiú') I : 177, *evi-tin, ēva-t.* 'leányár' II : 0714.
Ērėχ-iki (samán) II : 0366.

χaḻa-juχ, χ.-χom 'koporsó' I : 0193, *χ.-lāt* 'sír' I : 0196 | *χaḻaś* 'temető' I : 0196; *χatta jiŋk* 'élet vize (haláltalan víz)' I : 0221, II : 0250, *χatta ńerem* 'élet vesszeje (haláltalan vessző)' I : 0221, II : 0250.
χaleu, kallek 'halászmadár' II : 0320.
χamalχai 'vízi bogár' I : 203.
χanʒeŋ čunʒa 'sokszínű gyapjúzsinór' II : 0749.
χanėm 'vőfély' II : 0729.
Xarda-voš (a Jevra felvidékén) II : 0214, 0560, 0564.
χardagan 'ölyv' II : 0310.
χarńi 'barna' II : 449.
χatl 'nap' II : 0218; *Xatt-χōn* 'Napfejedelem' I : 194, *Xatt-χōn ēva* 'Napkirály-leány' II : 089, 0220, *Xạtt-ime* 'Napasszony' I : 194, II : 0221.
χatta 'haláltalan'; l. *χaḻa.*
χặṯṯəp 'vér' II : 0617 (tárgy.).
χạnt-oχ 'hadfő' II : 0600.
χạ̄t-χār 'házpadló' II : 0570.
χǟnsi (egy madár neve) II : 0137.
Xeina (a halál dæmona) II : 0299.
χi̊lem-imi 'pók' I : 187.
χi̊ń 'kór' II : 0299, *χi̊ń-ńạ̄l* 'a kór kínja' II : 0300.
χi̯š, χi̯s 'homok' II : 441.
χo 'férfi' II : 590.
χōlaχ, χūloχ, kōlak, kōlaŋk 'holló' II : 0322.
χom 'sír; koporsó' I : 0193, 0216.
χōtaŋ, χōtėŋ, χōdėŋ 'hattyú' II : 0319.
Xū jila palvp ort, χū ńila p. o. 'Messze halló fülű fejedelem' II : 0203.
Xūdėm pēlėk tāγėlt' iga 'Három tájékot őrző öreg' (bálvány neve) II : 0213, *Xūdėm sōt ōt tittīdėm lulėŋ moχ, tōχtėŋ mōχ kėnėŋ ūrt* 'Háromszáz év óta rothadó vöcsökfiók, búvárkacsa-fiók [módjára] rothadt(?) fejedelem' II : 0213.
χūloχ 'holló'; l. *χōlaχ.*
χuḻta-pon 'keczeháló' I : 264.
[1]*χunť* 'nyírfa' II : 0542.
[2]*χunť, χ.-torėŋ* 'szürkület, reghajnal' II : 0231.
χus 'felső suba' II : 441.
χuš: Nāŋk-χ., Soŋ-χ., Kēver-χ. (hősök nevei) II : 441, *Xuš-awėt* (helynév) II : 0559.
Xūt-vos (földvár a narimszki kerületben) II : 0254, 0560.
χuť (a *tāran* 'vész' szó párhuzamos kifejezése) = *χuľ* II : 0240.

iki 'hold, hónap' I : 193, II : 0221—2. Pót. uo.
i̇'k'i̇ 'ipa' II : 0733.
ìmì 'napa' II : 0733, *ìmi-leŋgi* 'asszonyka' II : 0747.
iś, jiś, īs, jis 'öreg; régi kor'; *jis ai-ket* 'régi regék' I : 0335.
iś-χor, īs-χōr 'halott árnya' I : 0203.
īt tūrum 'alvilág, a halottak világa' I : 0213, II : 0265.

jādam, jātėm 'gyalom' I : 264.
jaγali Pót. II : 0285.
jaγam-unʒa 'fövényes helyen nőtt fenyő' II : 0542.
Ягылъ-яг (a Vaszjugan mellékfolyója) II : 0330.

jaχ, jạ̄χ, jąχ 'nép, emberek', *Ās-jaχ* 'obi n.', *Joγėn jaχ* 'jugani n.' I: 0305, II: 0590 | *jạ̄χi, jạ̄χėŋ* 'népes' II: 440.

Jachani = 'nyírtapló' I: 0150.

Jam-voš II: 0560.

Ярыхъ-милинъ (víztáj a Vaszjuganban) II: 0330.

jātėm 'gyalom'; l. *jādam.*

Javetta kētpe χui II: 0214.

jąχ, jąχ 'nép, emberek'; *jąχi, jąχėŋ* 'népes'; l. *jaχ.*

jąš, jąš 'kéz' és állatok 'előlába' II: 0606—7, 443.

Jäχėŋ-χū, Xūšėŋ-χū (hős neve) II: 440.

iāiəm 'fejsze' II: 0549.

jegan 'gyékény' I: 0305.

Jeγa-tei igeŋen 'a folyófői két őreg' (bálványnév) II: 0213 (tárgy.).

Jēχė (Bolcsarova falu o. neve) I: 251, *Jēγė-lōχ* (helynév) I: 238, II: 0559—60.

jelan (bálványfajta); l. *jeljan.*

jēlėm, jilem 'ég, időjárás': *Num-Jēlėm* 'Felső-Ég' (Égatya, *Num-Tōrėm* párhuzama) I: 0296; *jilem-tut* 'északi fény' I: 0296, 0373.

jēlėn (a *tārėn* 'vész' szó párhuzamos kifejezése) II: 0238, 0241.

jeli 'kapuőrző bálvány', *jēmėŋ j.* 'szentséges j.' II: 0164, 0285 (tárgy.).

jeljan, jeljal (bálványfajta) I: 0160, *jiljan* ua. I: 0160, 0170, 'karóbálvány' I: 0228, 'kapuőrző bálvány', елянъ, елялъ ua. II: 0285, *jelan* (bálványfajta) I: 0160, 0163, Pót. II: 0285.

jem 'jó': *Jem-Sayka* 'Jó-Világosság' (Égatya) I: 0292, *jem tābėŋ* (b. é.) II: 0654, *Jem-vas-ige* (medve) II: 046, *jem verti χuj* 'jóttevő ember' (ki az áldozat húsát szétosztja) II: 0454 | *jēmėŋ, jemiŋ* 'szent' I: 0265, 0266, *j. χul, j. χut* 'csuka' (sz. hal') II: 0321, *j. jiŋk* 'szent víz; özönvíz' I: 0372, 0377, 217, 221, *Jemėŋ kort* 'Szent falu' II: 040, *Jemėŋ ńol* 'Szent folyófok' (Obdorszk vidékén) I: 0243, II: 0208, 0471, *j. sōrt* 'szent csuka' II: 0321, *jemiŋ voi* 'szent állat; kígyó' I: 287, II: 0320, *jemėŋ vōje* 'medve (szent állat)' II: 0314, *Jēmėŋ vąš* 'Szent város' (Бѣлогорскія юрты) II: 055.

Ендырскія юрты II: 0559.

jēpėl, jēbėl, jīpėl 'árny, árnykép', *Jēpėl* (mythikai alak) 'gyermekhúst evő alacsony J., magas J.' II: 0267.

jermak, jirmak 'selyem' II: 614.

jermem tūrum 'inséges világ' I: 0283.

jēvra 'farkas' II: 0109.

jiba 'bagoly' II: 0312, *j.-iga* 'b. öreg' II: 0691.

Jiχ-sōχtà, ńoχ-s. kėlep toŋχ 'Medvebőr-, jávorbőr-subás bálvány' (bálvány neve) I: 0231, *Jig-vaja teuch* 'Medvető' (a Jugan folyó vidékén) I: 0173, II: 0326.

jilem 'ég, időjárás'; l. *jēlėm.*

jiljan 'kapuőrző bálvány'; l. *jeljan.*

jiŋk 'víz': *Jiŋk-iki*, 'Vízisten' II: 0452, *Jiŋk-χąn, j.-χon* 'Vízi király' II: 0190, 0288, *Jiŋka vėgettai jiŋk-χut tāχpeŋ urt* 'Vízre szálló vízi halat horgászó fejedelem' (hős neve) II: 0213.

jīpėl 'árny, árnykép'; l. *jēpėl*.
jir 'véráldozat' II : 0431.
jirmak 'selyem'; l. *jermak*.
jis, jiś 'régi, öreg'; l. *is, iś*.
jiw 'atya' : *jiw-nur* 'atyai bosszú' II : 0572, *jiwėl sātėŋ!* 'az apja áldóját!' II : 0592, *jiwėl sātėŋ ēven!* 'azt az apja áldóját!' (leányra mondott káromkodás) II : 0576.
Joǯ-oŋ pūχėt (a narimi kerületben) II : 0216.
jōγol, jōγot 'íjj' II : 0541.
joχér, iǯγār 'pánczélruha'; l. *lāγvr*.
[1]*jōr, jūr* 'erő' II : 587.
[2]*jōr* (mithikai állat); l. *jūr*.
juχ 'fa' : *Juχ-sem χu* 'Fabél férfi' (osztják hős neve) II : 046, *juχ-vēr* 'megrontás' II : 0410 | *juχėŋ v"ąś* 'favár' II : 0258; Юхлыму нувыи сорнэ = *Juχli mū nąvi Sąrńi* 'Fátlan vidéki fehér Aranyos' (bálvány neve) II : 0212.
juŋk, juŋg 'bálvány' I : 0225; *j.-juχ* 'istenke fa, szent fa' II : 0340.
[1]*jūr, jōr* (mythikai állat) I : 220, II : 0331; *jūr-sōrt* (nagyfejű csukák fajtája) II : 0321.
[2]*jūr* 'erő'; l. *jōr*.
jūtl 'íjjal lő' II : 493.

kagi, kogi, kavi, kova 'kakuk' II : 0306, 0323.
kaj, kaj, kąląj! (áldozatot befejező üvöltés) II : 0443, 0463.
Кайогодете-эмтерь (tó neve a kuntikovi jurták közelében) II : 0340.
kallek 'halászmadár'; l. *χaleŋ*.
kalt 'bálvány' II : 497. Pót. uo.
Kaltńś-ayki, Kaldas-a. 'Kaltésanya' II : 038, 051, (idéző igéje) II : 0384, *kaldas-ayki* 'bábaasszony' II : 038, *Kattasime* 'Kaltés-asszony' II : 038, 051, *Kaltńś-rū* 'K. heve (réülete)' II : 0381.
kalt-, katt- 'kikötni (ladikkal)' | *kaltėŋ, kattėŋ* 'kikötő' II : 0567, *Kattida vānda* 'Kikötő földfok' II : 0625, 0661.
Kamėŋ-pūχėt (falu neve a Konda alvidékén) I : 251, II : 0173, 0177.
kār 'kéreg' : *Kāri nāyk kār sewvl ort, k. n. kār veśvl ort* 'Kérges vörösfenyő kérgéhez [hasonlatos] hajfonatú, k. v. k. h. arczú fejedelem' II : 0203.
kara, kari 'kecsege' I : 218, *Karė-pōspat urdat voś* 'Kecsegés folyóági fejedelmek városa' (a Konda torkolattáján) II : 0213, 0559, 0651, 0690.
Kārės : toχtėŋ K. 'szárnyas K.' (griffmadár) II : 0324—5.
kaśeu 'leuciscus rutilus' II : 446.
kāt 'bálvány'; l. *kalt*.
Kateń-Es 'Tatár Ob, Irtis' I : 276.
katt- 'kikötni (ladikkal)', *kattėŋ* 'kikötő'; l. *kalt-*.
kavi 'kakuk'; l. *kagi*.
R. *käenschi, käenzsi* = *χānsi* II : 0137.
keį-, koį- 'varázsolni, igézni', *keita yo* 'varázsló' II : 0354.
[1]*keļ* 'szó, hír' I : 254.
[2]*keļ* 'kötél' I : 254.
Kem 'Jeniszei' II : 0177.
kēmi, kēmėŋ (silány ezüstfajtának jelzése) II : 0174.
kēśi, kēźi 'kés; kard' II : 0537, 0550.
keu, kev 'hegy; Ural' I : 063, II : 442; *Kev-ima* 'Hegyasszony' (bálvány) II : 0214—

5, *keu-ńot* 'kőnyíl (villám)' I : 0290, *Kög'-Ēs* 'Köves Ob, Jenisszei' I : 276.
Kēver-χuš χoi (hős neve) II : 441.
Kénaném ayka (a medve osztják ősanyjának neve) II : 0254—5.
kogi 'kakuk'; l. *kagi*.
Кохъ-педа = 'Конь-камень' (Ló-kő); helyesen: Лохъ-п. II : 0221.
kōlak, kōlayk 'holló'; l. *χōlaχ*.
Kon-awét (földfok Berjozovon alul), Куноватъ (helység Berjozovon alul) II : 0214.
koram! (holló szava) II : 0306.
kova 'kakuk'; l. *kagi*.
Kög'-Ēs 'Köves Ob, Jeniszei' I : 276.
kujip 'varázsdob' II : 0374.
kukuk, kuku 'kakuk' II : 0323.
kultùk! (holló szava) II : 0306.
kur 'láb': *kur-urām* 'lábszárcsont' II : 0646.
kurék 'sas' II : 0318, 587.
kūs, kūvis 'felső suba' II : 441.
Кушеватъ (helynév az Ob alvidékén) II : 0559, 441.

lābèt, tābèt 'hét': *Lābèt nāyk kort* 'Hét vörösfenyő falu' (Obdorszknak átellenében) = Лабытянскія юрты II : 0207, *lābèt-oχ χatl, tābèt-uχ χ.* 'vasárnap' II : 0423.
lāi̯əm, lāi̯əm, tāi̯əm 'fejsze' II : 0549.
lānt 'táplálék', *lāntiy* 'táplálékos' II : 533, *lantéy As tajél χo, χulèy As t. χo* 'Táplálékos Obfői ember, halas O. e.' (bálványistenség) I : 0188—9, 0203.
Лантыягъ (a Vaszjugan mellékfolyója) II : 0221.
Λayal 'Irtis' (folyónév) II : 445.
lāras 'szekrény, katulya' II : 558.
larpit- 'terjeszteni', *larpitla-* 'elterülni' II : 561.
Ларвошка (helynév) II : 446.
lāt, lōt 'sír' I : 0195.
λauχ, λau, laṷ, loχ, tau 'ló' II : 0316; *Lōχ-peda* 'Lótalp' (kővé változott táltosló nyoma) II : 0221.
lāγvr, lōγər, joχér, iōγər, tāγar, taχr 'pánczélruha' I : 240, II : 0551.
lāṷr 'tó' II : 446; *lāṷr-χaleu, Ās-χ. v"ạtlay* 'tavi halászmadár, obi h. módjára lengő' II : 0465, *Lāṷr-joγan* (az Ob alvidékének folyója); l. vog. *Lāṷr-jā, Lāṷr-vaš* (helynév az Ob alvidékén) = Ларвошка II : 0195; l. vog. *Lāṷr-ūs*.
lāi̯əm 'fejsze'; l. *lāi̯əm*.
-leyki, leygi, leyka, lèyɢɛ, leykɛ (kedveskedő képző) 'kedves, szegény' II : 0747—8.
lēpéy, tēbiy 'pitvar' II : 0570.
leṷ, λevi 'szolga' II : 0533.
lèš 'madárfogó hurok' I : 243.
lilèy loyχpi χo 'varázsló, samán' ('eleven bálványos ember') II : 0356.
lōγər 'pánczélruha'; l. *lāγvr*.
loχ 'hótalp' II : 0555.
Локкамъ-пай (paripa átváltozásából lett kőszikla) II : 0316.
lōm 'kincs' II : 0718.
lōmvt 'ruha' II : 496.
loyχ, loyχ, long, luyk, luyk, tōyχ 'bálvány' I : 0160, 0225, (*loyχ* és *kalt* 'bálvány' párhuzama) II : 497; *Lōyχ-āwèt ńol ar* 'a bálványfoki ének' (Regulytól följegyzett osztják hősének) II : 0188, 0264—5, R. *Lungaut ńäll eri* (o. hősének) II : 0202, *Toyχ-χōt pūχét* 'Bálványháza

falu' (a kiskondai kerületben) II : 0257, *Lōŋχ-joγan* (folyó Obdorszk vidékén) II : 0202, *loŋχ-ort*, лонхортъ, *toŋχ-ort* 'samán' II : 0356, 0362, *Lōŋχ-pūγėl* 'Bálványfalu' (Бѣлогорскія юрты) II : 055, *Lonk-pugl* (osztják falu) I : 0138, *loŋχ-rū* 'bálvány heve (réület)' II : 0381. Pót. II : 497.

loŋχanśėp 'csengetyű' II : 0381.

lujt 'ujj; gyűrű; gyűszű' II : 0269.

Lūl-nēŋ mėtėŋ ('Béka pocsolya' víztáj neve a Kondában) II : 0329.

lūle, lula 'vöcsök' I : 178, II : 0320.

l̥uŋ 'nyár' I : 0303.

mānť 'mese, rege'; l. *mąńś*.

mardi-mėγ 'madárjáró déltáj'; l. *mąrṭi-mū*.

Māśtėr, M.-long, G. мастера (a 'Világügyelő férfiú' bálványának neve) I : 0319, II : 053—4, 056, *Master-long* ua. I : 0160 | *Masterko* (a fehérhegyi bálvány samánja), *Masterkov Šajtan* (a fehérhegyi bálvány) I : 0139, II : 054.

Mąχėt-voš (vog. *Mot-uš*, Нахрачи, helység neve a Konda alvidékén) II : 0164, 0357, 0559.

mąj-oγi 'lakodalmi fő, násznagy' II : 0697.

mąńś, mońś, monť, mānť 'mese, rege' I : 036, II : 0227, (etymologiája) II : 0497; *mąś-χuj jūṭėm ńāl* 'hulló csillag' ('regebeli ember kilőtt nyila'), *mąś-χuj nimlėŋ još* 'tejút' ('regebeli ember hótalpas útja'), *mąś-χuj sāṭėp* 'az Aquila-csillag hármasa' ('regebeli ember gombosöve') II : 0230.

mąrṭi-mū, morta-mėγ, morda-mėγ, mardi-mėγ 'madárjáró déltáj' II : 0291.

Mejk (ártó istenség) I : 0160, Мейкъ = Менкъ II : 0261.

R. *melti, mêlte* (b. é.) II : 0589.

meń, meń-nēŋ 'meny, menyasszony' II : 0733.

mēŋk, meŋ'k', mēŋḳi, mą̊ᵘŋ'k', mo̥ŋk' 'mythikus óriás' II : 0246, *Mēŋk-ima* 'M.-asszony, M.-anya' II : 0248, 0252, 0267—8, *Möŋk-eme öγöt* 'M.-anya folyófok', *Möŋk-sėm puχėl* 'M.-szem falu' (az Ob vidékén), *Mēŋkėt-pūχėt* 'Mēŋkwek falva' (a Konda alvidékén) II : 0257 | *Mēŋkėŋ jāγam* 'Mēŋkwes fenyőerdő' (a kiskondai kerületben), *Mēŋkėŋ pai tōr* 'Mēŋkwes domb tava' (a Közép-Konda táján) II : 0257.

mērt 'manócska, kobold' II : 088, 098, 0297.

mi̊-χor 'mammut (földi bika)' II : 0326 | *mėγėŋ jiŋkėt iga* 'a föld és vizek gazdája (szelleme)' II : 0379.

mi̊χr 'a ladik fenékbordája' II : 0612.

Mikul-iga 'Miklós-öreg' ('Sz. Miklós') I : 0246, II : 0216.

misi 'földhalom' II : 0280.

mi̊š 'tündér' II : 0275, *mi̊s-voj* 'ölyv' II : 0277.

mōχ 'fiók, kölyök' II : 592.

mōnďem tūrum 'szűkös világ' I : 0283.

mor 'lakatlan, elhagyott' I : 240.

morda-mėγ, morta-mėγ 'madárjáró déltáj'; l. *mąrṭi-mū*.

möngh (Pápai K.), *mò̥ŋk'ä̀m'*

(KARJALAINEN) 'kígyó' II: 0251, 0320.
mūjėp 'találós mese' I: 040.
mul 'varázsige', *mul-*, *mult-* 'igézni, igézetet tenni (mondani)' II: 0349—50 (tárgy.), *mūlastī χuj* 'igézettevő ember' II: 0443.
muŋχ '(fejsze, kés) foka' II: 0550.

nai 'tűz; nap; fejedelemasszony' II: 0236.
nāmpėr 'apró darab, morzsa' II: 442.
Nāŋk-χuš voš v. *awėt* (helynév) II: 0559, *Nāŋk-χuš χoi* (hős neve) II: 441.
nāri-āper, kēźi-ā. 'szablyához, kardhoz való ügyesség' II: 0525.
Nating ar (osztják hősének) I: 0242, II: 0228, *Nątėŋ jąχ ar* ua. II: 0292, 0296.
navėrti nē 'béka' I: 187.
nąγvr 'czirbolyatoboz' II: 443.
Nąwi āśi 'Fehér atya' (bálványistenség), Нувыйази II: 0194.
nē-χo 'ember' I: 177.
nerėŋ 'kárhozatos, bűnhődésszerző' I: 0279.
nīməl, nīmət 'hótalp' II: 0555, *Nīmėlna jąχla nīmlėŋ kēn ort, loχna j. loχėŋ k. o.* 'Hótalpon járó hótalpas gyors fejedelem, hódeszkán j. hódeszkás gy. f.' II: 0204.
Nimńan = Demjanszk (régi osztják erőd) I: 0137, II: 0212.
nimsar-imi 'pók' I: 187.
niŋktaχ nē 'légy' I: 187.
Nūm-iga 'Felső-öreg' (bálvány neve) II: 0213, *Num-Sańka* 'Felső-Világosság' (Égatya) I: 0292.
Нувыйази; l. *Nąwi āśi.*

ńąl, ńąл, ńол, ńot 'nyíl' II: 0545, *pai-ńол* 'mennykő' I: 0289.
R. *nyiilkor* (b. é.) II: 0570.
ńoγi 'hús' II: 443.
ńoχ, ńuχ 'jávorszarvas; jávorcsillag (göncöl)' I: 0369, II: 0223, 0314; *ńuχ-juŋk* 'a göncölszekér istensége' II: 0229.
ńол, ńot 'nyíl'; l. *ńąl.*
ńomėr 'kerek' I: 236.
ńōsėŋ (ńōzėŋ) 'völgyellő' (?) II: 0522—3.
ńuga, ńugi, ńuk, ńuka, ńuki 'Sämisch' II: 438.
ńuχ 'jávorszarvas'; l. *ńoχ.*
ńur-lak 'szíjlabda' II: 0513.

Оги-кохъ 'Leánykő'; l. *Ōγi-köχ.*
ōγol, ōγət 'szán' II: 0619.
oχ, ūχ 'fő': *mąj oγi* 'násznagy', *tąnt-oγi* 'vendégségrendező', *ťat ūγė, moi ūγė* 'hadfő, vendégségfő' II: 0697.
Oχajan-voš (helynév) II: 0560.
Oχsar-pōγol, Oχsar-jaχ p. 'a Róka-nemzetség falva' (Obdorszkon alul) = Оксарковскія юрты, Воксарковы, Воксарскія ю. II: 0210.
oj 'szerencse' II: 527.
Okon-sigėt pūγėl (a Vaszjugan felvidékén) II: 0215.
oŋti, oŋta 'kopja' II: 0548.
ort, urt 1. 'fejedelem' II: 0507, 620; 2. *Ort, Urt* (a Világügyelő férfiú diszneve) II: 046, 053, 056, R. *Urt ennem arl* 'a F. növekedésének hőséneke' II: 058, 068; *Ort-iki* 'Fejedelemöreg' (Világügyelő férfiú) II: 053, *Ort-jiχ* II: 054, Ортикъ I: 0106, *Ortik* I: 0159, *Urt-iki, ūrt-iga* II: 053, *Urt-ige* II: 0111; *Ort-ļoŋχ* 'Fejedelem bálvány' (Világügyelő

férfiú) II: 053, *Ortlonk* I: 0139, *Urt-pūχėt* 'Fejedelem-falu' (helynév) I: 250, Ортыни Пай (bálvány) II: 0215 (tárgy.), 3. *urt, ort* 'hold, hónap' I: 193, 194, II: 0222.
ōrti 'anyai nagybátya' I: 252.
ōtśi (mythikai lény jelzése = vog. *ujtśi*) II: 0272.
Öγi-köχ 'Leánykő' (kővé változott leány) II: 0221.

pa-uśa! (üdvözlés) II: 0680.
pai-ńoļ 'mennykő, isten nyila' I: 0289, II: 0611, *voš-pai* 'váromladék' II: 0556.
Pairāχta (a Világügyelő férfiú egyik jelzése) II: 049, 053, (a név magyarázata) I: 0303, 182.
pam 'hőség', *pamiŋ* 'meleg' II: 438, 522.
pan-nē 'lota vulgaris' I: 187.
pąńť 'szárny' II: 0607.
paŋχ, poŋχ, panga, pąŋga, paŋg 'légyölő galócza' I: 251, II: 0375; *Pāŋχėt vāntė* (helynév) II: 0559.
pasāla-, posala- 'meghal' I: 203.
Pastėr pōγol, P. jaχ p. 'Pasztér nemzetség falva' (a Poluj mellett) II: 0211.
Pāžėt-iki = vog. *Pasėt-pupi' ąjkä* II: 0150.
pąj, poi 'a ladik oldalainak tetejéhez erősített deszkák' II: 0612.
Pąlm-turum iki 'a pelimi isten öreg' II: 01, *Polėm-tōrėm ar*, R. *Polm torom ar* 'a p. i. éneke' II: 015, 0263, 523.
pąri, pora, porė 'ételáldozat, lakodalom, lakoma' II: 0736, 457; *pąri-sąrt* 'ételáldozatul hozott csuka' II: 0469.
penśer 'varázsdob'; *p. ńal* 'a v. verője' II: 0374.
per 'apró darab, törmelék' II: 0688.
peseŋ 'szent, bűvös' I: 0265.
pētlim ēmdėr 'sötét tó' (az alvilágban) I: 0213, II: 0284.
pėgde jiŋk 'pálinka (fekete víz)' II: 0738 | *pėgdeŋ oχčám* 'gyászkendő' I: 0202.
pėnt-χoj 'jövevény' II: 0717.
Pėtpou-pūχėt (a Konda alvidékén) II: 0213, *Pėtpou-iga* (bálvány neve) II: 0213.
piлť, pilt 'függő madárháló' II: 0606, 585.
piri 'felelő rucza' II: 0137.
Pītėŋ pūχėt (a Közép-Konda táján) II: 0257.
pōγol, pōγəl, pūγol, pūγəl, pūγot, pūγət 'falu' II: 0556; *Pūγoliga* 'Falu örege' (bálvány neve) II: 0214.
[1]*poi* 'a ladik oldalához erősített deszka'; l. *pąj*.
[2]*Poi-lipetta ťamplat χui* 'Nyárfalevélhez hasonlatosan mozgékony férfiú' (hős neve) II: 0265.
pōjek, poik, pāik 'imádság' II: 0482.
Polėm (a Pelymka folyó neve); l *Pąlm.*
pōliś 'üres beszéd, fecsegés' II: 439, *polėś* 'panasz, rágalom' II: 0178.
pońėl (pōńлл) 'szárny' II: 0606—7.
poŋχ 'légyölő galócza'; l. *paŋχ*.
pora, porė 'ételáldozat, lakodalom, lakoma'; l. *pąri*.
posala- 'meghal'; l. *pasāla-*.
pōšiχ 'tojás; állatkölyök; gyermek' II: 592.
pūγol, pūγəl, pūγot, pūγət 'falu'; l. *pōγol*.

Pūɣor-pōɣol (a Poluj forrásvidékén) II : 0365.
Pulėɣ-joɣan (a Poluj folyó Obdorszk vidékén) II : 0202, 0211.
puš-oɣi (b. é.) II : 0600.

rēp 'magas, meredek part', *rēp-χāŋdep* 'a parton fölfelé vezető lépcsős ösvény' II : 0565 | *Repiɣ jāɣam* 'Meredek partú fövénybozót' (a kiskondai kerületben) II : 0255.
rū 'hő' : *loŋχ-rū* 'bálvány heve (réülete)', *Kaltpś-rū* 'K. h. (r.)' II : 0381.

saɣad-, *saχt-* 'mozogni, futni'; l. *sōɣot-*.
sai, *säi* 'homok' II : 441.
Sak-taj iɣi 'Szigvafői öreg' II : 0131—2 (tárgy.).
Salχan (osztják fejedelem neve) II : 0625.
sāna, *sān* 'nyírtapló' II : 0472.
saŋk, *saŋka*, *saŋki*, *saŋga*, *saŋa* 'világos, derült' I : 0332, 232, *seŋk* 'világosság; ég'; (az Égatya jelzéseiben) *Sorni-Saŋka* 'Arany-Világosság', *S. S. jiɣ* 'A. V. atya', *Num-S.* 'Felső V.', *Jem-S.* 'Jó V.' I : 0292, *saŋka tūrum* 'a napfényes, földi világ' I : 0213.
[1]*sar* 'kiáltás, kurjantás', *sarėɣ* 'kurjantó' (l. *śārėɣ*) II : 0601.
[2]*sar*, *sar-jiŋk*, *sąr-j.* 'árpasör' II : 0470.
sāram 'halál'; l. *sorėm*.
sārt 'csuka'; l. *sōrt*.
sās 'térd; nemzedék' II : 444.
sasaʌ, *sosėl*, *sast*, *sost* 'gyík' I : 219, II : 0323, 0331.
sāsemal- : *tēl sāsemalem* '[magamra] öntöm a pánczélruhát' II : 0553.
sauneɣ, *savi-nē*, *sav-nē* 'szarka' I : 187.
sąr-jiŋk 'árpasör'; l. *sar*.
sąrńi, *sorni* 'arany'; *sorni jermàk* 'aranyos selyem' II : 0542, *Sąrńi-Ort* 'Aranyfejedelem' (Világügyelő férfiú) II : 053, *S. O. kaj-sąwėl* 'az A. f. hymnusa', R. *Sąrńu uort arl* 'az Aranyfejedelem éneke' II : 068, Сорне Туромъ (Poljakov) 'Aranyos Isten' (Égatya) I : 0292.
R. *sänkén ńāl* 'mennykő' II : 0611.
senť, *sinť* 'háncs, lehántott fakéreg' II : 0175.
ser 'puszta, kietlen' I : 240, *Serkēvi*, *mor k. kumliɣ nāri* (egy szolga neve; *śer* íráshiba) II : 0191.
seu-tājem 'botfejsze' II : 0550.
seuχ 'szarka' I : 187.
sew 'hajfonat' II : 0697, 442, *Sēvet patyem sevey Jag* (hős neve) II : 441 | *sevėɣ ort* 'hajfonatos fejedelem' II : 0519.
sijēmil 'odavillan (a bálványszellem)' II : 0378.
sinť 'háncs'; l. *senť*.
sitaɣ, *sittaɣ* 'a vár erős fakerítése' II : 0562.
siwės 'sas' II : 0318.
sōɣot-, *saɣad-*, *saχt-* 'mozogni, menni, futni' II : 0232—3.
Soχtėm piri lovat ort, *manzėm χānsi l. o.* 'Koppasztott makkrécze, megtépett felelő rucza (?) magasságú fejedelem' (hős neve) II : 0137, 0203 (tárgy.).
soi 'keczerécze' II : 0665.
Soŋ-χuš (város neve) II : 0284, *Soŋ-χuš χoi* (hős neve) II : 441.

soŋgép 'bot' I : 273.
sorém, sāram 'halál' I : 0185.
sōrt, sārt 'csuka', *jūr-sōrt* (nagyfejű öreg csukák fajtája), *sōrt-vēš* 'csukamammut' II : 0321.
Sos-turum iga 'Hölgymenyétisten öreg' (szamojéd hős) II : 0649.
sosél 'gyík'; l. *sasaл*.
Sūmėt-juχ vos (Berjozov város neve) I : 0166, II : 0339.
süsi 'kedves' I : 0393.

śärχạl (b. é.): *'Särχạl-qyėt-jütlän* (osztják hős neve) II : 493.
śert- 'varázsolni', *śertti χo, śertėy* 'varázsló' II : 0355.
śogor 'Corregonus lavaretus' II : 0177.
śoγal, śōγol 'a jurta tűzhelye'; l. *śoŋχal*.
śokor (mythikai állat) II : 0335 (tárgy.).
śopėr, śoprėy (ś. voχ) 'az ezüstnek bizonyos minősége' II : 0174.
śoŋχal, śoγal, śōγol, ťōγol 'a jurta tűzhelye' II : 0241.
śoras-χo 'kereskedő' II : 560.
R. *Šaper naj ankem ar* (osztják hősének) II : 0175.
šēpan, š.-χo 'samán' II : 0356, 0410.
Шеркальское (falu neve), Šorkari jurták II : 040, 056.
Šižėy iki 'Sisi öreg' (bálvány neve) II : 0212 (tárgy.), *Šižėy kort* (helynév), *Šižėy ńol* 'a Šiš folyónak földfoka' uo.
šōmėl 'rovás; lépcsőfok', *šōmlėy juχ* 'rovásfa' II : 0565.
šoŋgot 'halotti bálvány' I : 0225. Pót. uo.
šudai, šuχta voi 'császárfajd' ('fütyülő állat') II : 0323.

[1]*tābet, tāpet* 'nyírhéj' II : 0542.
[2]*tābėt* 'hét'; l. *lābėt*.
tāγàr, taχr 'pánczélruha'; l. *lāγvr*.
tāi̯əm 'fejsze'; l. *lāi̯əm*.
tākėl 'hajfürt' II : 0231.
taл-лuŋ 'tél-nyár; év' I : 177.
tan, tän 'nődíj' II : 0714 | *tānta nēŋ, puntča n.* 'ártalan, díjtalan nő' II : 0716.
Tayat 'Irtis (folyónév)' II : 445.
Tāyetta χot-iga, ńogos laŋkpe iga 'Fedeletlen ház öregе, nyusztpólyás öreg' (személynév) I : 0231.
tapėr 'szemét, törmelék' II : 0545.
tārėm jāsėy 'erős beszéd' (az úr parancsa szolgájához) II : 0534.
tārėn, tērėn 'vész; kór' II : 0238—41 (tárgy.); *t.-šiw* 'kór mámora, köde' II : 557, *t.-tut* 'tűzvész, tűz' II : 0239, *Tērėn-juŋk* 'a tűz szelleme' II : 0244 | *tārnėy ār, t. āra* 'hősének' I : 037, II : 0497.
tau 'ló'; l. *лauχ*.
tąnt-χoi 'vendég, jövevény' II : 0226, *t.-oγi* 'vendégségfő, v. rendező' II : 0697.
tąr 'daru' II : 0606.
tän 'nődíj'; l. *tan*.
tēbiŋ 'pitvar'; l. *lēpėy*.
Tēk-kort (falu az Ob alvidékén), Тегинскія юрты II : 0190, 0559, 437.
tēl 'pánczélruha' II : 0551.
Tēl-pūγėt (falu a Konda vidékén) II : 0560.
tērėn 'vész'; l. *tārėn*.
tērėy 'hőség' I : 0287.
teri 'fája gyér, tágas, szabad, nyílt (vidék)' II : 0717.
teri tūm (b. é.) II : 0717.
tet 'eszik': *nai tet* 'a tűz ég' II : 0236.

tēt, tēt-juɣ 'a fa keményebb része' II : 0542.
Tētė-puɣėt (a Konda alvidékén) II : 0213.
tīliś, tīliś 'hold, hónap' II : 0222; *tīliś-ɣon* 'Holdfejedelem' I : 194, *Tīliś-ɣon ĕva* 'Holdkirály-leány' II : 088, 0223.
tinėŋ 'drága', *jigem-īva kart sēgeret tinėŋ tei estemem* 'atyám vaslánczok drága végén bocsátott engem alá' I : 0330, 0331.
Tīwēš = *Lous*, Леушы (helynév a Konda középtáján) I : 250, II : 0559.
tīu̯ət, tīu̯ət, tūɣət, tiwit 'tegez' II : 0548.
tōɣol 'gyalom' I : 264.
[1]*toχ* 'hótalp' II : 0555.
[2]*toχ* 'siralmi ének, versszakasz' II : 503.
tōχ, toχ 'tó': *Tōχ-jeɣa* 'Tavi folyó' (a Konda alvidékén), *T.-j. iga* 'a Tavifolyó vidéki öreg' (bálvány neve) II : 0214, *Toχ-siɣėt* (tó a Vaszjugan felvidékén) II : 0215, Тухъ-Сигатъ (tó neve a kuntikovi jurták közelében) II : 0340.
[1]*toχtėŋ* 'búvármadár' II : 0320.
[2]*toχtėŋ loŋχ*, тохтенъ тонгъ 'szárnyas bálvány' II : 0246.
tolt 'óriás' II : 0226.
toŋχ 'bálvány'; l. *loŋχ*.
tōr, tōra 'daru' II : 0322, 585.
tōrėm, tūrėm 'ég; isten' I : 0282, *Torim* (isten) I : 0159, *Toruim* (főisten) I : 0163–4; *Tūrėm-aŋka, Turum-es* 'Istenanya' I : 0392, *Tūrum jiɣ, T. aŋk* 'T. atya, T. anya' I : 0287, 0317, *Tōrom-juŋk* (az istenek hírvivője) II : 0246, *tōrėm-ńoχ* 'gönczölszekér' ('égi jávor') II : 0223, *tūrum sēmat!* 'bizony isten!' II : 0414.
torl̥a, tōrl̥ėŋ 'értelmes, hangos' I : 192.
tuɣėt, tūt, tut, tūt 'tűz' II : 0236; *tuɣu-juŋk* (Pápai K.) 'tűzi szellem' II : 0244.
tūɣət 'tegez'; l. *tīu̯ət*.
tuŋ 'nyár' I : 0303.
tuŋk 'tűzgyújtó moszat' I : 201; *tuŋk-ɣār* 'moszatos láp' I : 176, *Tuŋk-lūr iki* 'Tűzmohás tavi öreg' (bálvány neve) II : 0207, 468, *Tuŋk-jeɣa pūɣėt* (a Konda alvidékén) II : 0213, 0559.
Tuŋk-poχ (égi vadász) I : 0368—9, *Tuŋk-poχ tōχ-pėnt* 'Tuŋk-fi hótalpjának útja' = 'tejút' (az égen) I : 0369, II : 0223, *Tuŋk-poχ voš* (váromladék az Irtis torkolata közelében) II : 0225, 0560.
tūrėm 'ég; isten'; l. *tōrėm*.
tūt, tut 'tűz'; l. *tuɣėt*.

ťapar (nemzetségnév) = vog. *śąpėr, śopėr: ť. χot* 'ť. ház' II : 0176, 0542, *ť. jittaŋ nāra* 'ť. ízűletű kard' II : 0541, *ť. mir* 'ť. nép' II : 0173, *ť. nēŋ* 'ť. nő' II : 0175, 0214, *ť. pūdėn* 'ť. csalán' II : 0176, 0542, *'Tapar-voš* ''T. város' (váromladék az Irtis mellett a czingali jurták közelében) II : 0173, 0175, 0213, 0338, 0559, 0604.
ťaŋ 'ellenhad, ellenség' II : 0599, 0695; *ťaŋ-uχ* 'hadfő' II : 0600.
ťėť, ťiť = *śēś* II : 0174.
ťōɣol 'a jurta tűzhelye'; l. *śoŋχal*.

ūχ 'fő'; l. *oχ*.
ūnt-iki 'medve' II : 449.

R. *untang* 'ülő' II : 0588.
ùntəp 'napa' II : 0733.
uìp 'ipa' II : 0733.
ur-miš nāj, ont-m. n. 'hegyi *miš*-asszony, erdei m. a.' II : 0276.
ura 'bálványtartó dúcz' II : 0566—7.
urt 'hír, üzenet'; l. *vort.*
ūrt, urt 'fejedelem; hold', *Urt, Urt-iki* (a Világügyelő férfiú dísznéve); l. *ort.*
ūsėm, vōšėm 'hálóvarsa' I : 265.
uša! uša ula! 'légy üdvöz!' (üdvözlés) II : 0680.
uš-jiŋk 'nyírtaplófőzet' II : 0402.
Ül-juŋk 'Alvilági bálvány' II : 0244.

vāχte voje 'kígyó' ('mászó állat') I : 287, II : 0320, *v. v. χōn* 'kígyókirály' II : 0321.
vaj 'botos' II : 0555.
var 'czége' I : 264.
vās, vāsa, vāsi 'récze' II : 0320.
Васюганъ (falu a Vaszjugan mellett) II : 0220.
vāsmaŋ 'oszlató' II : 0300.
vata, veta, veda 'rénszarvas' II : 0317.
vąj, voj 'állat' : *vąj-χos* 'gönczölszekér' ('jávorcsillag') II : 0230, *voj ar* 'medveének' I : 038.
vąš, v"ąš 'vár, város'; l. *voš.*
veŋ 'erő' : *čenš-v., pōroχ-v.* 'hát-erő, mellerő' II : 0617 | *vegeŋ jiŋk* 'erő vize' II : 0250.
vēŋ, voŋ, veŋ-χoi 'vő, vőlegény; sógor' II : 0733.
vēs, vēś, vēsi 'mammut'; *vēs-loχ, vēs-teu* 'm. csont' II : 0328, *sōrt-vēś* 'csuka-m.' II : 0321, *Vēs-ime* 'M. asszony' (mythikai alak), *Vēs-jaχ vont* 'M. nép erdő' (a Vaszjugan vidékén), *Vēs-juŋk* 'm.-bálvány' II : 0330, *vēś-mūγol* 'kőszén' ('mammutmáj') II : 0329, *Vēś-oχta* 'M. magaslat' (egy örvényes víztáj neve a Kondában) II : 0329, *Vēs-pōγol, Ves-pūγėl* 'M. falu' (Obdorszkon alul) II : 056, 0211, 0479 | *Vēsiŋ toχ* 'Mammutos tó' (a Vaszjugan vidékén), *Vēsiŋ emtėr* 'Mammutos folyó' (a Vaszjugan vidékén) II : 0330.
veš, venš 'arcz' I : 216, II : 0697.
veta, veda 'rénszarvas'; l. *vata.*
vėla, vėli 'rénszarvas' II : 0317, *vili porta voi* 'farkas' II : 0318.
viγli Pót. II : 0285.
viša! viša ula! 'üdvözlégy!' II : 0680.
viš-viš nē 'turdus' I : 187.
vobi-nē 'béka' I : 187.
Voš-unt ima 'Városerdő asszonya' (bálv.) II : 0215.
vojėlt (b. é.) II : 0583.
vol 'hely' I : 049, II : 497.
ụ̀ntəp 'napa' II : 0733.
voŋ 'vő, vőlegény; sógor'; l. *vēŋ.*
vōrėp 'szeméremkötő' I : 0268.
vorla- 'fényleni' I : 232.
vorš, v"ąrėš 'vércse' II : 495.
vort, urt 'hír, üzenet', *v. χui* 'üzenethordó ember; leánykérő' II : 0697.
voš, voč, voš, vąš, v"ąš 'vár, város' I : 250, II : 0556; *voš-γar* 'a vár v. város tere' II : 0568, *voš-χotəŋ* 'várkapu' II : 0563, *Voš-itpa voš* 'Vár előtti város' (= Цингалы) II : 0213, 0559, *Voš-jeγa voš* 'Városi folyómelléki vár' (a Konda alvidékén) II : 0213, 0559, 0661, *V"ąš neŋ-χo āktem, tąr-oχ taj χolvŋ ontėr ort, kort neŋ-χo*

ā. vuj-oχ t. χ. o. o. 'Városi ember, falusi e. gyűjtötte daru fejebúbjával, madár f. boldogságos gyomrú fejedelem' (hős neve) II : 0137, *Vož-oχta* (helynév) II : 0559, *voš-pai* 'váromladék' II : 0556, *Vož-unt* (domb neve a czingali jurták közelében) II : 0338.
vōšém 'hálóvarsa'; l. *ūsém.*
Vul-pasl (falu neve) II : 054, 0426.

III. Magyar szómutató.

agg 'senex' I : 253.
áld II : 0348.
apa II : 0314.
apraja-nagyja-féle szerkezet I : 210.
átok II : 0348.
bóné I : 264.
borz I : 0304.
bögöly I : 0304.
derék I : 290.
éjjel-nappal I : 177.
él 'vivit' I : 261.
ép 'integer' II : 0403.
fakad- I : 201.
farkas II : 0318.
gyalom I : 264.
gyertya, gyortya I : 0304.
gyom II : 0404.
gyűrű I : 0304.
hagymáz I : 0398.
hal 'moritur' I : 0184.
hars, haris (madár) I : 0301.
hárs-fa I : 0301.
ija-fia I : 177.
ipar, ipor 'iparkodó' II : 0525.
isten I : 0301.
kém II : 244.
kéreg II : 442.
kés II : 0550.
keveredik, megk. 'megbolondul' I : 239.
kín II : 0304.
kor, kora : jó-k. I : 283.
kóró I : 0304.
le (lejebb) II : 0302.
mért (okhatározó) I : 274.
mi, miv (nos) I : 204.
nyereg II : 0434.
ördög I : 0163.
póné I : 264.
rossz I : 195.
sügér 'Perca fluviatilis' II : 0177.
sűrű I : 0305.
szán I : 0304.
szarvas II : 0434.
szëm : fa-sz. 'rügy', *szëmzik* 'rügyezik' I : 236.
szó II : 0353.
sző (szöv-) I : 204.
szűz II : 0175.
tegez II : 0548.
télen-nyáron I : 177.
tenger I : 0304.
terem, teremt I : 0331, 231.
ti, tiv (vos) I : 204.
túró I : 0304.
tűz 'ignis' II : 0236.
űz 'pellit' II : 0300.
végre (jó v., boldogtalan v. jutott) I : 270.
vész-, veszt I : 0185.
virrad I : 232.
völgy II : 0523.

IV. Zürjén szómutató.

aj 'öreg ember' II : 446.
alkös 'lejtős' II : 0523.
bal'a 'juh' I : 210.
böž 'fark' I : 0301.
buba, bubi'a 'madárijesztő' I : 0225.
Bulvano iz 'Bálványkő' (helynév) II : 019.
čard-ńöl 'mennykő' I : 0289.
čirak 'halászmadár' II : 446.
don 'ár, érték' II : 0714.
gim-iz 'mennykő' I : 0290, *gimńöl, gom-ńil* ua. I : 0289.
iz-kar 'kővár' II : 0208, 0556, 445; Искаръ, Искарскія юрты (= vog. *Jäni' paul*) II : 0117, 0122, 0208, 0556, 0558, 445.
jen 'isten', *jen-ež, jen-velt, jen-ib* 'ég, égbolt' I : 0297.
jermög 'selyem' II : 614.
Югра (= vog. *Jäni' paul*) II : 0117, 0556, 445.
kar 'város' II : 0556—7.
ker 'gerenda' II : 0570.
kildas-pas 'Geburtsfleck' II : 051.
kil' 'Neck' I : 0398—9.
kirś, kirč 'kéreg' I : 0302.
kiš, koš 'kéreg, héj' I : 0302.
kodź- 'lerészegedni' I : 222.
komi, komi-mort 'zürjén' II : 0177, 0297.
könes 'kád' I : 238.
kul' 'ördög' I : 0398.
Lobva (folyónév) I : 0141, 0143, II : 446.
Lozva (folyónév) II : 446.
moid 'mese' II : 0497.
mort 'ember' I : 0187, (eredete) II : 0296—7.
musa 'kedves' I : 0181, 286.
nom 'szúnyog' I : 285.
nöd-kil 'találós mese' II : 0344.
ńoź 'völgy, hegyszakadék' II : 0523.
ńöl 'nyíl' : *gim-ń., čard-ń.* 'mennykő' I : 0289.
Ob-dor 'Ob-mellék' II : 446, *Obdora, Obdoria* (az Ob alvidékének régi neve) I : 061—3, II : 446, Обдорскъ (városnév magyarázata) II : 446.
ort 'halott árnya, kisértet' I : 0210.
öksi 'úr, fejedelem' II : 0273.
pizan 'asztal' II : 051.
pudžid 'ellen, szemben' II : 0600.
Сыгва (folyónév magyarázata) II : 446.
soź, söź 'tiszta, zavartalan' II : 0175, 580.
Сосва (folyónév magyarázata) II : 445, Сосвинское (helynév) II : 0557.
sur 'sör' I : 191.
šonid 'meleg', *šonöd-* 'melegíteni' II : 553.
šonjan 'elhalt' I : 0225.
šön 'halott árnya' I : 0225.
Töl pos 'Szélfészek' (egy hegy neve) I : 0276, II : 020.
tölis 'hold, hónap' II : 0222.
už 'csődör' I : 0301.
va 'víz' (szó folyónevekben) II : 445—6.
viź : *źon-v.* 'egészség' I : 0245 | *viźa* 'egészséges' I : 0245, *viźa! viźa olan?* 'egészséges vagy-e?' (üdvözlés) II : 0680. — *viź* 'szent' II : 443; *vič-ko* 'templom' I : 0265; Вижай (a Lozva mellékfolyója = vog. *Jelpiŋ jā* I : 0243, II : 016, 020, 446, 615, Верхвижайскій камень (szent Uralbércz a Lozva forrásvidékén) II : 020, 615.
vöris 'mozgó' I : 285.

V. Votják szómutató.

äksej 'úr, fejedelem' II : 0273.
baš-ma-baš voštim 'egyenlő értékkel cseréltünk' II : 456.
bïź-: kartlï bïźnï 'férjhez menni (futni), *bïźïś nïl* 'menyasszony' II : 0713.
bïž 'fark' I : 0301.
čer 'betegség' I : 0398.
dun 'ár, érték' II : 0714.
dusïm 'szerető' I : 0302.
dïrlï dïr voštim 'egyenlő értékkel cseréltünk' II : 456.
dü-kélčin 'a gabona őrszelleme' II : 050.
in, iń 'ég, levegő' I : 0297, *inkolï* 'mennykő' I : 0290 | *inmar* 'ég; isten' I : 051, 0297, *badžin Inmarä* 'nagy Istenem' I : 0302.
jïr-don 'nőár' II : 0714.
kïč, kïš 'vékony bőr, héj' I : 0301—2.
kïž-pu, kič-pé 'nyírfa' I : 0301.
kïld- 'megjelenni; teremteni' I : 0297, II : 051 | *kïldïś* 'teremtő' II : 050; *Kïldïśïn Kïlčin* (mythikai név) I : 0297, II : 050—1.
kïl' 'kór, betegség' I : 0398—9; *kïl'-däj* 'kór' I : 0398.
kor 'gerenda' II : 0570.
kudž- 'lerészegedni' I : 222.
kur, kür, kür 'kéreg' II : 442.
kurdal- 'félni' II : 565.
kwaž, kwaź 'időjárás, levegő' I : 0301, II : 051.
kwažï 'harismadár' I : 0301.
maď 'találós mese' II : 0497.
moj, mojï 'öreg (ember)' I : 248.
mol'a 'mál; ingmell' I : 248.
Mu-kïldïśïn 'a föld istensége' II : 050, *Mu-kïlčïn-mumï* 'Földanya', *Muźem-mumï* 'Földanya' II : 051.
murt 'ember; idegen' I : 187, 194, (a szó eredete) II : 0296—7.
muso 'kedves' I : 048, 0181, 286.
muš-tubon juon 'mézszüret ünnepe' I : 191.
nïl-pi 'gyermek' I : 177.
nïmï 'szúnyog' I : 285.
nod 'gondolat, ész', *nodo, nodäs* 'okos' II : 0344.
ńuläs-murt 'erdei manó' II : 0297.
pel'al- 'fúni' I : 185 | *pel'aś, tunaś-p., tuno-pel'o* 'varázsló', *pel'an, pel'aśkon* 'varázslás' II : 0399.
pereś ataj 'nagyatya', *p. anaj* 'nagyanya' I : 0302, *peś ataj* 'nagyatya', *peś aj* 'nagyanya' I : 0302.
por 'cseremisz' II : 0287—8.
pužït, pužet 'szemben, visszafelé' II : 0600.
sur 'sör' I : 191.
śakan 'gyékény' I : 0305.
śos, śoś 'ragadozó állat', *śoś-kat* id. II : 0318.
šužal-, šuźal- 'tisztítani' II : 0175.
šunït 'meleg', *šunt-, šunčt-* 'melegíteni' II : 553.
tätčaś 'béka' I : 285.
tolež 'hold, hónap' II : 0222.
tuno-pel'o, tunaś-pel'aś 'varázsló' I : 185, II : 0399.
ud-murt 'votják' II : 0297.
urt 'halottárnya, kisértet' I : 0210.
už 'csődör' I : 0301.
vačä voštim 'egyenlő értékkel cseréltünk' II : 456.
voršud, voššud (házi szellem) I : 0302.
vïrïś 'mozgó' I : 285.
vu kuźo 'vízi szellem, a víz ura' II : 0273, *vu-murt* 'vízi manó' II : 0297.

VI. Finn, lapp, mordvin és cseremisz szómutató.

Finn:

jänkä 'mocsár, láp' II : 597.
jumala 'isten' I : 0300—1.
kieli 'nyelv' I : 254.
kitu- 'kränkeln', é. *kidu* 'kränkeln' I : 0398.
noita 'varázsló', *noiti-*, *noitu-* 'varázsolni, bűvölni' II : 0344.
orhi, *orihi*, *oris* 'csődör' I : 0301.
persee- 'natis, podex' I : 0301.
sauna 'fürdő' I : 271.
é. *sure-* 'meghal' | *surma* 'halál' I : 0185.
uuppera, *upera* 'serény' II : 0525.

Lapp:

jiekk 'mocsár' II : 597.
noqitie, *noaidde* 'varázsló', *noaiddo-* 'varázsolni' II : 0344.
orries 'csődör' I : 0301.

Mordvin:

kĕrśi 'harismadár' I : 0301.
pavas, *paz* 'isten' I : 0301.
voš, *oš* 'vár, város' II : 0556.

Cseremisz:

jör 'áldozat' I : 0303.
jumo 'isten' I : 0300, *kuγo Jumo* 'nagy Isten!' I : 0302.
karše, *kärš* 'harismadár' I : 0301.
kür, *kər* 'hárskéreg' II : 442.
mož 'betegség' II : 0304.
ožа, *ožo* 'csődör' I : 0301.
ört 'kisértet, szellem' I : 0211.
pujr-, *püjr-*, *pür* 'teremteni', *pürükšo*, *-ša* 'teremtő' I : 0303.
sorta, *sarta* 'gyertya' I : 0304.
šongo 'öreg, vén' I : 0225.

VII. Szamojéd szómutató.

hahe (szamojéd bálványfajta) I : 0170, 0173.
jaŋgōra 'mammut' II : 0326.
kaźar-mèt 'kőszén' ('mammutmáj') II : 0329.
śadei (a bálványok egy nemének szamojéd neve) I : 0170.
ük, *üke*, *üg*, *oŋ* 'sapka' II : 562.

VIII. Altaji nyelvek szómutatója.

(*cs.* = csuvas, *t.* = volgai tatár. A köztörök adatok előtt a nyelvi jelzés elmaradt.)

t. *abys* (osztják samán) I : 070.
ada- 1. 'nevezni', 2. 'odaigérni' II : 522.
t. *aγšam* 'esti imádság ideje' II : 0482.
altĕn 'arany' II : 568, 605.
ay, *ayg* 'vadállat' I : 0303.
araq 'pálinka' II : 0470, 0738.
kirg. *aruak* 'halott árnya' I : 0203.
t. *ašĕk*, *ašik* 'szerelmes' II : 622.
t. *ädäm* 'ember' I : 245.
t. *äžäl* 'halál' I : 0185.
kirg. *äzräil* 'halál angyala' II : 0286.
t. *bajram* 'ünnep' II : 0424.

tör. mong. *balïš* (arany- és ezüst pénzfajtának neve) II : 0178.
balta 'fejsze' II : 582.
oszm. *baš baša värmäk* 'becserélni', t. *baš-ma baš kilä* 'egyezik, összeillik' II : 456.
t. *bawĕr, baur* 'máj' I : 0180, 285; t. *baurĕm*, kirg. *baurum* 'kedvesem, barátom' I : 048, 0181, 285.
t. *bəjər-* 'parancsolni' I : 0303 | t. *bəjərəkčĕ, bəjrəkčĕ* 'parancsnok, uralkodó' I : 0303, II : 053.
borsuk, alt. *pursuk* 'borz' I : 0304.
kirg. *bügäläk, bügüläk* 'asilus crabroniformus' I : 0304.
t. *čĕčäk* 'himlő' II : 0403.
t. *dus* 'barát' I : 0302.
cs. *im-źəm* 'orvosság' II : 0404.
jak. *ïtïk* 'tisztelt, szent', ótör. *ïdïγ* 'áldozat' I : 0304, alt., kirg. *ïjïk*, koib., szag. *ïzïk* 'áldozatul felajánlott állat' I : 0303, 0304.
cs. *íwĕs, us, vus* 'nyárfa' I : 0304.
t. *já aγa!* 'hé bátya!' II : 551.
alt. *jarta* 'halászfáklya' I : 0304.
csag. *jeken, jiken* 'gyékény' I : 0305.
cs. *jïrĕγ, jĕrĕγ* 'áldozat neme' I : 0303.
cs. *jĕγ* 'nép' I : 0305.
jüzük 'gyűrű' I : 0304.
t. *kairan* 'kedves' II : 622.
t. *kamči* 'ostor' I : 190.
cs. *kárĕš* 'harismadár' I : 0301.
kïjïn, kïin 'kín' II : 0304.
t. *kĕzamĕk* 'kanyaró' II : 0403.
cs. *kəγər, kəkkər* 'mell' I : 0304.
t. *köküz* 'mell' I : 0304.
t. *mal* 'birtok, vagyon' II : 447.
t. *mazar* 'temető' I : 0195.
oku- 'olvasni' II : 0483.
t. *özäk*, alt. *özök* 'fabél' I : 0304.
alt. *pura* 'áldozati állat' II : 0457.
cs. *púrĕš* 'borz' I : 0304.
alt. *pursuk* 'borz'; l. *borsuk*.
alt. *puursaχ* 'kegyes szívű' I : 0181.
tung. *saman, šaman* 'samán' II : 0410.
tob. t. *sibïr, sïvïr: s. kala* 'földvár', *s. tuba* 'földhalom' II : 0176.
t. *sĕra* 'sör' I : 191.
t. *sĕw öjäsĕ* 'vízi szellem, víz ura' II : 0273.
cs. *sĕwĕr* 'mormota' I : 0305.
alt. *süzel, süzelek* 'ürge' I : 0305.
cs. *śəm* 'gyom' II : 0404.
cs. *śərá* 'sűrű' I : 0305.
cs. *śörö* 'gyűrű' I : 0304.
cs. *šurda* 'gyertya' I : 0304.
cs. *šurĕm-buš* 'hajnal' I : 0305, II : 0231.
cs. *'Süldi-Türĕ* 'Felső Ég' I : 0302.
tayrï, täyri, täyre, täyärä, jak. *tayara*, kojb. *tēger, tīger*, karag. *tēre* 'ég; isten' I : 0297, 0302.
mong. *teyri, teyere, teyer* 'ég; isten' I : 0297.
tung. *tōki* 'jávor' II : 443.
t. *toma* 'semmi' I : 287.
cs. *türĕ, türĕ* 'isten' I : 0297, 0302—3.
t. *Umar* 'Ob' II : 0293.
cs. *us, vus* 'nyárfa'; l. *íwĕs*.
t. *usak* 'nyárfa' I : 0304.
cs. *var* 'fabél' I : 0304.

IX. Indogermán és kaukázusi adatok.

óind *aprá-* 'serény' II : 0525.
per. *aršaka*, Ἀρσάκης, Ἀρσακίδαι (a szasszanida királyok címe) I : 184, II : 0273.
av. *ataŕš*, újper. *ataš* 'tűz' II : 0243.
oszét *art'* 'tűz' II : 0243.
ói. *bhága-* 'áldástosztó (isten)' I : 0301.
av. *haēna-*, óper. *hainā-* 'hadsereg, ellenséges sereg' II : 0304.
av. *χšaya-* 'uralkodó' II : 0273.
pahl. *yaztān* 'isten' I : 0301.
av. *mainyu-* 'szellem' II : 0271.
ói. *manuša-*, *manuža-* 'ember' II : 0297.
ói. *márta-*, av. *marĕta-* 'ember, halandó' I : 0187, II : 0297.
pahl. *mēnūk* 'szellem' II : 0271.
ói. *çarabhas* (nyolczlábú szarvasféle mythikai állat) II : 0314.
oszét *urs*, *wurz* 'csődör' I : 0301.
oszét *zγar*, *zγär*, afg. *zγara* 'pánczélruha' II : 0554.
ἔθνος 'nép; idegen' I : 194.
ném. *Hüne* 'óriás' II : 0288.
kaitach *irči*, *urči* 'csődör' I : 0301.

X. Orosz szómutató.

бака 'a nyírkéreg dudorodványa' II : 0472.
баржа 'bárka' II : 0613.
башъ на башъ 'egyre menő, egyértékű' II : 456.
бубень 'varázsdob' II : 0374.
бунгаетъ 'dobol, a varázsdobot veri' II : 0375.
буракъ 'doboz' II : 514.
бѣлохвостикъ 'fehér sas' II : 548.
важанъ 'hálóvarsa' I : 265.
волотъ, велетъ 'óriás' II : 0288.
вотланъ 'nyírhéjkártus, kis bödönféle' II : 514.
вотчинникъ 'a vidék szelleme (ura)' II : 0379.
выскерь 'földestül kifordult fagyökér' I : 249.
гнусь 'utálatos állat' I : 284.
голицы 'alján bőrrel be nem vont hótalp' II : 0555.
городище 'váromladék' II : 0556.
Гусь 'Lúdbálvány' II : 055, 066—7, 096.
гусь 'felső suba' II : 441.
дорогая трава 'drága fű' (= szasszaparilla gyökere)' II : 0401.
езъ 'czége' I : 264.
ерестится 'veszekedik, szid' II : 0414.
жали 'vékonyra hasított pálczikák' (melyekből a varsát készítik) I : 290, II : 514; l. зела.
журавль 'daru' (hárfa alakú vogul-osztják zeneszerszám) I : 033.
заморъ воды 'a víz halála' (midőn őszszel bűzhödtté válik) II : 609.
зела 'vékonyra hasított pálczikák, melyekből a varsa oldalfalai készülnek' I : 280; l. жали.
калыданъ 'keczeháló' I : 264.
Камень 'Kő' (az Ural-bérczek jelzése) I : 063; Каменной поясъ 'Kőöv' (= Ural) I : 268 | каменній змѣй 'kőkígyó' (csigakövület) I : 0266—7.
кладъ 'rejtett kincs' II : 0718.

кобыльныя титьки 'ükörke loncz' II : 0252
коромысло 'vízhordó' (csillag neve) I : 0370.
котомка 'háti batyutartó' II : 446.
кочиги 'gönczölcsillag' I : 0370.
кремель, кремлина, кремлеватое дерево 'keményfa' I : 279—80.
крошня 'háti batyutartó' I : 247—8.
лапашня 'nagyobb lapátevező' II : 509.
ларецъ 'szekrény, katulya' II : 558.
лебедь 'hattyú' (hárfaszerű zeneszerszám) I : 033.
лиженица 'tejút (az égen)' II : 0224.
лонскій 'tavalyi', л. жеребенокъ 't. ellésű csikó' II : 515.
лопать, лопатина 'ruha' II : 513. 561, 601.
лось 'jávorszarvas' és 'jávorcsillag' (= gönczölszekér) I : 0369, II : 0224.
лѣсной 'erdei manó' II : 513.
малица 'sapkás suba' II : 518.
маментъ 'mamut (egy vízi szörnyeteg); mamutcsont' II : 0327, 473, 513.
матерится 'anyját szidja' II : 0414.
морокъ 'felhő' II : 560, 562, 595.
мочь 'a ladik keresztfája' II : 447.
мысъ 'folyófok' II : 605.
неводъ 'gyalom' I : 264.
неготь 'haszontalan, utálatos állat' I : 284.
обринъ 'avar; óriás' II : 0288.
оѣтъ 'áradmány' I : 276.
пайва 'nyírhéj-puttony' II : 0181, 503.
пальникъ, польникъ 'fajd' II : 518, 571.
панга 'légyölő galócza' II : 0375.
пая 'sulyok' I : 273.
пеструха 'nőstény fajd' II : 0137.
плеса 'folyóvonal (két folyóforduló közt levő mederszakasz)' II : 560.
побасенька 'elbeszélés' I : 286.
подволоки 'alján réntehén lábszárbőrével bevont hótalp' II : 0555.
полозъ (kígyófajta mythikai állat) II : 0321.
польникъ 'fajd'; l. пальникъ.
посохъ 'a hótalphoz tartozó karikás hóbot' II : 0555.
порогъ 'partszakadék' II : 560.
прикладъ 'bálványok részére fölajánlott fogadalmi v. áldozati tárgy' II : 0474, 531.
прогончикъ 'lócsengetyű' II : 562.
саванъ 'halotti szemfedő' I : 0188.
савка 'jegeskacsa' II : 588.
самострѣлъ 'önlövő íjj' II : 0224.
своякъ 'feleség fitestvére, sógor' II : 514.
селезень 'vadkacsa' II : 0180.
снохачъ 'olyan ipa, ki menyével él házas életet' II : 0735.
сорога 'leuciscus rutilus' II : 446.
сырокъ 'coregonus vimba' II : 442.
тарнобой 'vogul-osztják hárfaféle zeneszerszám' I : 033.
теплое море, теплыя воды 'meleg tenger, m. vizek' (= madárjáró déltáj) II : 0291.
тожно (дожно) 'ép most' II : 578.
туесъ, туесокъ 'bödönyfajta nyírhéj-edény, nyírhéj-kártus' II : 446, 461, 543—4.

тундра I : 176.
турпанъ 'fekete kacsa, anas nigra' II : 0180, 565.
холка 'csipő' II : 519.
чага 'a nyírkéreg dudorodványa' II : 0472.
чамя 'magas oszlopokra épített kis éléskamra' II : 615.
черница (утка) 'fekete récze' II : 565.
черпакъ 'vízmerő edény' II : 573.
чертовой палецъ 'ördögujj' (csigakövület) II : 0248.
чирокъ 'felelő rucza (Knackente)' II : 0137.
чувалъ 'a jurta tűzhelye' (= vog. *śąwël*, o. *śoγal*) II : 0133, 0241.
чуманъ 'négyszögletű nyírhéjtányér' II : 446, чумашикъ 'kis nyírhéjedény' II : 573.
шайтанъ 'ördög; bálványkép', шайтанка 'bálványkép' I : 067, II : 617.
шаманъ 'samán' II : 0410.
шуркинецъ, шуркинчикъ 'csengő, csengetyű' II : 562.
шитикъ 'födeles bárka' II : 463.
шунжа 'moszat' II : 623.
яга 'sapkás, kesztyűs suba; köpenysuba' II : 0590, 440.
янга 'keskeny, tiszta láp' I : 247, II : 597.
яранъ 'északi vogul; szamojéd' II : 472.

Függelék.

Nyelvtani jegyzetek.

(A hol nincs más nyelv jelezve, az illető utalás a vogulra vonatkozik.)

I. Hangtaniak: A *χ* ejtése II : 461, a vogul *ś* az orosz átírásban gyakran ч II : 0132, *ś* ~ *s* hangváltozat a *sąpėr* ~ *śąpėr* népnevekben II : 0177, szóvégi vogul *-ėŋ* > *-ew* változás I : 0303 | *-nt-* hangcsoportból a déli nyelvjárásokban gyakran eltűnik a nasalis (pl. *its*, *itwės* < *ints*, *intwės*). Ily jegyzések Reg. szövegeiben: *két* = *kēnt* 'sapka', *suott* 'szád' = *sūnt* stb. II : 573 | mássalhangzók hasonulása II : 542, *-ŋ* végzet a következő szó kezdő *p-*, *v-*je előtt *-m-*vé hasonul (pl. *Xąrėm-paul* < *Xąrėŋ-p*) I : 237, II : 536 || Reguly déli vogul szövegében *s* a szabályszerű *š* helyett II : 485, Reg. *-n* írása *-m* helyett II : 504, 509, Reg. a *-ŋ* melléknévi képzőt néha *-m*-nek írja II : 530, Reguly jegyzéseiben a végzet néha nincs teljesen kiírva II : 483, 484, 485 || *a* > *o* hangváltozás török eredetű osztják jövevényszavakban II : 0178, *l'* > *ť* hangváltozás az irtisi osztjákban II : 0240 | *rć*, *rš*, *rž* hangcsoportok egyszerűsítése a votjákban I : 0301—2 | *a* > *i (i)* hangváltozás föltevése a *sibir*, *zirjan* és *kitan* népnevekben volgai bolgár közvetéssel II : 0176.

II. Alaktaniak: *a)* Összetétel: kettős számú összetételes szerkezetek, mint *mā'i-tąrmi'* 'ég és föld' I : 0282. — *b)* Képzők: *-lt-* mom. igeképző II : 511, Passivumképző *-awė-*,

-au-: *nātawèt* = R. *nätauχt* II: 503, 505, Passivum kedvelése (pl. *mojnè joχtwès* 'vendégtől jövetett') II: 464, *-m* denom. igeképző 'vmivé lesz' jelzésére II: 485 | a jelenidő egyes sz. 3. személyével azonos alkatu igenév (pl. *pūγi*, *ūri*) I: 049, 202, 243, 257, II: 0269, 582, 583, partic. præt. *-m* képzője part. præs. értelemben (pl. *minèm* 'menő', *jāŋχèm* 'forgó') I: 208, 272, 595, 616, *-tul* képző (pl. *āltul* 'jószág') I: 265 | *-riś* dimin. képző II: 508, *-kēt* kedveskedő (dim.) képzés (pl. *pī-kēt* 'fiúcska', *śiś-kēt* 'kedveske') II: 532, *-kʿolè* végzet lenéző kicsinyítés kifejezése II: 519—20 | *-äŋ* (osztj. *-aŋ*) melléknévi képző II: 492, *-i* melléknévi képző (pl. *χol-i* 'reggeli', *num-i* 'felső') II: 0280, 624, *-tal* fosztó képző REG. szövegeiben többször *-n* végzettel megtoldva (pl. *joχtaln*, *lautaln*) II: 536, 567—8 | *-än* végzet az effélékben: *sorχän-sam*, *χulän-s*. I: 049 | *-n* névmásszerkesztő képző I: 204 || köztör. *-ak*, *-äk*, *-uk* végzet hiánya a csuvasbanI: 0304. — *c)* Ragok: *-nè* dat. rag. locat. értelemben I: 282, *-nè* rag elat. értelemben (= *-nèl*) II: 482, 576, számnevek *-i'* lativus raggal (pl. *χąti' pūnsèstä* 'hattá nyitotta ki', *sāti' ūnle'it* 'hét felé ülnek') I: 232—3, *-äl'* határzói lativus (pl. *alγäl'* 'fölfelé', *lāŋχäl'*, *joläl'* 'lefelé') II: 550, *-l* instrum. rag. ablat. értelemben I: 290, *-l* 'és' kötőszó pótlására I: 210, *-ińšt* rag (pl. *kʿūrèm jäγińšt* 'két fiú az apjával') I: 289 | *-tä* 3. személyű birtokosrag mássalhangzón végződő szókon (pl. *kʿumtä* 'férje', *ūptä* 'nénje') II: 481, 528, 3. sz. birtokosrag ily szerkezetekben: *χumitä kwālèm* 'férfia kelt', *nētä sastèm* 'nője termett' *(esze-veszett, ügye-fogyott)* I: 247, *apraja*, *nagyja*-féle szerkezet a vogulban I: 210, *-ä*, *-tä* 3. sz. birtokosrag felszólításban II: 484 | igei *-jo* végzet (pl. *kʿōntijo* 'néz') regei elbeszélésben II: 517, igei dual. 3. sz. R. *-i*, *-iu*, *iju* = ÉV. *-ei'* II: 507—8, 570, REGULY az igei személyrag jelzését többször elhagyja II: 488, 611, 614 | tárgyas igeragozás jele *-n-* < *-l-* (pl. *jäχtinèm* 'levéglak') II: 518, 519, 520, 521, az imper. többes 2. személyének teljesebb szigvavidéki alakja: *jāmeγän!* 'járjatok', *āleγän!* 'éljetek!' II: 625, *-uŋkwä*, *-aŋkwä* felszólító alakok II: 569, 571, R. *-men* gerundium, pl. *posgämen* = *posγimè* 'megrakva (fészekkel)' II: 555, *-nè* igenévi képzőnek gerundiális alkalmazása REG. szövegében II: 549, a föltételt jelentő *-ke* szócskának *-kel* alakja REG. szövegében II: 528, 532, 570, *-kēm*, *-kēt* gerundium II: 465, *-pèl* időhatározó végzet (pl. *vənli-pèl* 'a mint ül') I: 213, 287.

III. Mondattaniak: kettős számú igealak helyett egyes számú I: 192, kettősszám határozatlan mennyiségű többségre alkalmazva II: 548, kérdésre való feleletben az állítmány ismétlése I: 195, igei mult idő a beálló cselekvés bizonyosságának jelzésére I: 197—8 | az alany fölösleges ismétlése összevont mondatszerkezet helyett (a ritmus kedvéért) I: 248, 272 | értelmi

állítmány jelzői szerepben I : 211, ismétlése jelzőnek, vagy határozónak (énekbeli verskiegészítés) I : 244, jelző a jelzett szó után vetve (pl. *csípője tarka, keze aranyos*) I : 204 | a melléknévi fokozás sajátos jelzése II : 494 | határzói viszony alaki (rag v. névutó) jelölés nélkül I : 214, 256, 272, II : 576—7, 603, 606, 610 | *-ke . . . -ke* egymásra következő két egyező tartalmú mondat különböző határzóinak kiemelésére I : 272. — Párhuzamos szólásokban az ismétlődő kifejezés nem mindig világos értelmű I : 203.

PÓTLÁSOK ÉS HELYREIGAZÍTÁSOK.

A vogul-osztják néprajzi kutatások irodalmához (l. I : 060—0175) : Újabb kiadványok : V. V. Bartjenjev : Понятія обдорскихъ Остяковъ о грѣхѣ *(Az obdorszki osztjákok képzetei a bűnről)* a tobolszki múzeum Ежегодникъ cz. évkönyvének 5. (1895—6.) kötetében (Сообщенія, 9—12. l.). — Bán Aladár dr.: *Medvetisztelet a finn-ugor népeknél, különösen a lappoknál.* Ethnographia 24. köt., 205—22., 332—48. — M. K. Baturin : Два брата. Остяцкая легенда *(Két fitestvér. Osztják rege)* a Живая Старина 16. évfolyamában (1907), 83—87. l. Két Irtis-melléki szomszédos hegyhez fűződő hősrege (szent kard hatása). — M. Blinov : Языческій культъ Остяковъ *(Az osztjákok pogány vallásgyakorlata).* 1898. — A. Dmitrijev : Древности бывшей Перми Великой *(Az egykori Nagy Permia régiségei)* a Пермская Старина (Сборникъ историческихъ статей и матеріаловъ) cz. kiadványsorozat 1. kötetében ; Perm, 1889, 1—197. — Ua.: Покореніе угорскихъ земель и Сибири *(Az ugor vidékeknek és Szibériának meghódítása)* uo. 5. köt. (1894) 1—220. — Ua.: Историческій очеркъ пермскаго края *(A permi vidék történetének vázlata).* Perm, 1896. — A. A. Dunin-Gorkavič : Очеркъ народностей Тобольскаго сѣвера *(A tobolszki északtáj népeinek vázlata)* az Извѣстія Имп. Русскаго Географическаго Общества 40. kötetében (1904), 1. füz., 31—77. l. — Arnold van Gennep : *Origine et fortune du nom de peuple 'Ostiak'.* Keleti Szemle 3 (1902) : 18—32. — I. N. Gluškov : Чердынскіе Вогулы. Этнографическій очеркъ *(A Cserdyn-vidéki vogulok. Néprajzi vázlat)* az Этнографическое Обозрѣніе folyóirat 45. kötetében (1900), 15—78. l. Ismertetve a FUF. 1. kötetének Anzeiger cz. mellékletében, 128. l. — P. P. Infantjev : Путешествіе въ страну Вогуловъ *(Utazás a vogulok tájára),* S. Peterburg, 1910, 1—198. l. (25 képpel). — Artturi Kannisto : *Matkakertomus vogulimailta (Úti jelentés a vogul földről)* I. JSFOu. 21 : 6, 7—9. l.; II. uo. 22 : 3, 1—2. l.; III. uo. 24 : 3, 1—3. l.; IV. uo. 24 : 4, 1—4. l.; V. uo. 25 : 5, 1—8. l. — Ua.: *Über die wogulische schauspielkunst.* FUF. 6 (1906) : 213—237. Finnül : *Vogulien näytelmätaiteesta.* Valvoja, 1907, V, VI : 345—363. Oroszul : О драматическомъ искусствѣ у Вогулъ az Этнографическое Обозрѣніе folyóirat 90—91. kötetében, 337—242. l. Ugyane tárgyhoz : По поводу критики на статью «О драм. иск. у вогулъ». Uo. 94—95. köt., 145—152. l. — Ua.: *Angaben über die zahl der wogulen.* FUF. 6 (1906) : Anz. 54—55. — Ua.: *Über zwei ostjakische benennungen des bären im wogulischen.* FUF. 7 (1907) : 185—7. — Ua.: *Beiträge zur wogulischen folklore und dialektenkunde* FUF. 8 (1908) : Anz. 162—205. — K. F. Karjalainen : *Ostjakkeja oppimassa.*

Matkakirjeitä (Osztják tanulmányok. Úti levelek) I—III. JSFOu. 17 (1900): 1—74. Három fejezete: I. A Demjanka-vidéki osztjákok. II. Az osztjákok áldozattüzeinél. III. A kondai osztjákokról. Ua. IV. (folytatás) Az Irtistől az Obhoz. JSFOu. 18 (1900): 1—29. V. (folytatás) A Vach-vidéki osztjákok. JSFOu. 20 (1902): 1—32. l. — Ua.: *Ostjakerna vid Vach. Anteckningar från en vetenskaplig forskningresa (A vachvidéki osztjákok. Följegyzések egy tudományos kutató utazás alkalmával)* Finsk. Tidskr. 51, 63—77. l. (FUF. 3: Anz. 95). — Ua.: *Matkakertomus ostjakkien maalta (Úti jelentés az osztjákok földéről)* JSFOu. 19 (1901): 3, 1—5. l.; 20 (1902): 4, 1—5. l. — Ua.: *Wie Ego im ostjakischen die verwandten benennt.* FUF. 13 (1912): 207—96. l. és különnyomatban. — Ua.: *Alte bilder zur ob-ugrischen mythologie.* MSFOu. 35 (1914), No. 5, 26. l. — P. Kiréjev: Сургутскіе очерки *(Szurgut táji vázlatok)*, Tjumenj, 1901; 1—7. l. — L. A. Konikov: Сосьвинскіе и Ляпинскіе Вогулы Березовскаго округа *(A berjozovi kerület Szoszva- és Szygva-melléki voguljai)*. Tjumenj, 1898; 1—24. l. — Ua.: Пѣсни Вогуловъ *(A vogulok énekei)*. A tobolszki Ежегодникъ 9 (1898) kötetében, 1—4. l. — Ua.: Въ туманѣ вѣковъ. Изъ вогульскаго преданія *(A századok ködében. A vogul hagyományból)*. Tjumenj, 1906 (id. Pavlovszkij Вогулы könyvében, 14. l.). — L. E. Lugovskij: Легенда, связанная съ двумя остяцкими идолами изъ коллекціи «принадлежностей шаманскаго культа» въ Тобольскомъ Губернскомъ Музеѣ *(A tobolszki kormányzóság múzeumának «samán vallásgyakorlati tárgyak» című gyűjteményében levő két osztják bálványnyal kapcsolatos hitrege)*. A Ежегодникъ 2. kötetében 1—3. l. — N. Maljev: Вогулы. Антропологическій очеркъ *(A vogulok. Anthropologiai vázlat)* a moszkvai egyetem mellett fenálló természettudományi társulat Русскій Антропологическій Журналъ cz. folyóiratának V. kötetében (1901): 73—81. l. Ism. FUF. III. Anz. 94. — Munkácsi Bernát (l. I: 025): *Bericht über meine linguistische Studienreise im Lande der Wogulen.* Ungarische Revue 10 (1889): 369—398., 588—611. — Ua.: *A medveeskü népszokása a voguloknál.* Hunfalvy-album (1891): 113—132. — Ua.: *Az istenség közreműködése a vogul hősénekekben* uo. 182—8. — Ua.: *Kosmogonische Sagen der Wogulen.* Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn 2 (1892): 68—80., 105—133., 255—261. — Ua.: *A vogulok pogány ősvallása.* Ethnographia 4 (1893): 32—54. — Ua.: *Über die heidnische Religion der Wogulen.* Ethn. Mitt. 3 (1893): 61—70., 124—8., 181—8. — Ua.: *Egy magyar mesevégi szólás eredete.* Ethnogr. 4: 251—5. — Ua.: *Az ugorok legrégibb történeti emlékezete.* Uo. 5 (1894): 160—180. — Ua.: *Die älteste historische Erwähnung der Ugrier.* Ethn. Mitt. 4 (1895): 152—161., 185—198. — Ua.: *A nászadomány szokása a régi magyaroknál.* Ethnogr. 5: 214—6. — Ua.: *A régi osztják társadalom.* Uo. 352—368. — Ua.: *Az 'ugor' népnevezet eredete.* Ethnogr. 6 (1895): 349—387. — Ua.: *Ursprung des Volksnamens 'Ugor'.* Ethn. Mitt. 5 (1896): 7—10., 89—92. — Ua.: *Az irtisi osztjákok néprajza.* Ethnogr. 9 (1898): 141—165. — Ua.: *Alán nyelvemlékek szókincsünkben.* Ethnogr. 15 (1904): 1—19. — Ua.: *Alanische Sprachdenkmäler im ungarischen Wortschatze.* KSz. 5 (1904): 304—329. — Ua.: *A magyar őshaza kérdése.* Ethnogr. 16 (1906): 65—87. — Ua.: *Die Urheimat der Ungarn.* KSz. 6 (1905): 185—222. — Ua.: *Ältere Berichte über das Heidentum der Wogulen und Ostjaken.* KSz. 3 (1902): 273—302., 4 (1903): 85—110., 172—194., 5 (1904): 56—88., 204—227. — Ua.: *Seelenglaube und Totenkult der Wogulen.* Uo. 6 (1905): 65—130. — Ua.: *Götzenbilder und Götzengeister im Volksglauben der Wogulen.* Uo. 7 (1906): 89—115., 177—226. — Ua.: *Die Weltgottheiten der wogulischen Mythologie.* Uo. 7 (1906): 285—315., 8 (1907): 94—129., 9 (1908): 208—277., 10 (1909): 61—83. — Ua.: *Tündér- és ördögféle lények a vogul néphitben.* Ethnogr. 20 (1909): 83—92., 134—151., 206—222. — Ua.: *A samán istenidézés és bűbájosság a vogul-osztják hitéletben.* Uo. 21 (1910): 97—113., 154—166., 222—228. — Ua.: Kisebb közlések: *A feketévé változott fehér holló.* Ethnogr. 10 (1899): 331—2., *Medvetisztelet*

az ainóknál. Uo. 15 (1904) : 226., *Todesdämon Aina der Altaier = Todesdämon Xĭń der Wogulen.* KSz. 1 : 158—60. — *'Baum' als Benennung des 'Sarges'.* Uo. 1 : 160., *Der Kaukasus und Ural als 'Gürtel der Erde'.* Uo. 1 : 236—40., *Zu den Sagen über Kaukasus und Ural.* Uo. 2 : 236—7., *Ein altes wogulisches 'Kostüm.* Uo. 8 (1907) : 162., *'Pilz' und 'Rausch'.* Uo. 8 : 343., *Ein altpersischer Monatsname bei den Süd-Wogulen.* Uo. 9 (1908) : 137—9., *Das altindische Fabeltier çarabhas.* Uo. 9 : 139—140., *A 'jugor' névnév élő emléke.* Ethnogr. 20 (1909) : 190., *'Szabir varju'.* Uo. 20 : 127., *Die Benennung des Speiseopfers im Wogulischen und Ostjakischen.* KSz. 11 (1910) : 168—9., *'Stadt' in den ostfinnischen Sprachen.* Uo. 11 : 169—171., *Das 'Gesicht' des Schwertes.* Uo. 12 (1911) : 352—3. — K. D. Nosilov : Юридическіе обычаи Маньсовъ *(A vogulok jogi szokásai)* a moszkvai néprajzi múzeum Сборникъ матеріаловъ по этнографіи cz. kiadványának 3. füzetében (1888), 65—73. l. — Ua.: Среди нашихъ инородцевъ. Очерки и разсказы *(A mi idegen nemzetiségeink között. Vázlatok és elbeszélések).* St. Peterburg, 1903, 126 l. Ism. FUF. 8 : Anz. 97. — Ua.: У Вогуловъ. Очерки и наброски *(A voguloknál. Vázlatok és rajzok).* St. Peterburg, 1904, 255 l. (41 képpel.) Ism. FUF. 9 : Anz. 129. és Этнограф. Обозр. 65—66. köt., 274. — N. Ončukov : По Чердынскому уѣзду. Поѣздка на Вишеру, на Колву и на Печору *(A cserdyni kerületben. Utazás a Visera, Kolva és Pecsora tájaira)* az orosz földrajzi társaság Живая Старина folyóiratának 11. kötetében (1901), 37—74. l. — I. G. Ostroumov : Вогулы-Манси. Историко-этнографическій очеркъ съ приложеніемъ 1. словаря вогульскихъ словъ и 2. списки русской литературы о вогулахъ *(A vogulok. Történeti és néprajzi vázlat egy vogul szógyűjtemény és a vogulokra vonatkozó orosz irodalom jegyzékének mellékletével)* a Матеріалы по изученію Пермскаго края kiadványsorozat 1. kötetében (1904), 153—202. l. Ism. FUF. 8 : Anz. 99. — H. Paasonen : *Über die ursprünglichen Seelenvorstellungen bei den finnisch-ugrischen Völkern und die Benennungen der Seele in ihren Sprachen.* JSFOu. 26 : 4, 1—27 (1909). — Pápay József : *Osztják Népköltési Gyűjtemény. Az osztják nép hitvilágára vonatkozó hősi énekek, istenidéző igék és medveénekek.* Bevezetésül Reguly emlékezete, hagyatékának földolgozói és az osztják népköltés ismertetése. Reguly Antal hagyatéka és a saját gyűjtése alapján közzéteszi P. J. Reguly Antal arczképével és három hasonmással. Budapest, 1905. 4o, I—LXXXII+282 l. (Zichy Jenő gróf harmadik ázsiai utazása, V. köt.) Ism. KSz. 7 : 226—244. — Ua.: *Nyelvészeti tanulmányutam az északi osztjákok földjén.* Budapesti Szemle 1905. évf. 345. sz., 354—395. l. és különny. — Ua.: *A Reguly-féle osztják hősénekekről* az Ethnographia 24. kötetében (1913), 257—76. l. és különny. Fordítása: *Die ostjakischen heldenlieder Reguly's.* JSFOu. 30, 36, 19 l. — Ua.: *Északi-osztják nyelvtanulmányok.* I. Budapest, 1910, I—V+182 l., Finn-ugor füzetek, 15. sz. (Különnyomat a NyK. 36—37. köteteiből.) — Pápai Károly : *Előleges jelentése Nyugot-Szibériába tett utazásáról* a Földrajzi Közlemények 16. kötetében (1888), 619—24. l. — Ua.: *Éjszak-Szibiriából* uo. 17. köt. (1889) : 561—79. — Ua.: *A vogul házasság* a Hunfalvy-albumban (Budapest, 1891) 133—150. l. — Ua.: *Eine Heldensage der Süd-Ostjaken.* Herrmann Antal Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn folyóiratának 3. kötetében (1893), 82—88. l. — Ua.: *Az ugor tipus* a budapesti VI. ker. áll. reáliskolának az 1893/4-ik évről kiadott értesítőjében, 18—35. l. — S. Patkanov : Типъ остяцкаго богатыря по остяцкимъ былинамъ и героическимъ сказаніямъ *(Az osztják hős tipusa az osztják regék és hősmondák alapján)* a Живая Старина folyóirat 1891. évfolyamának 3. és 4. füzetében és különnyomatban (St. Petersburg, 1891) 75 l. — Ua.: Вогульская сказка *(Vogul mese)* a Сибирскій Сборникъ 1891. évfolyamának 2. füzetében, 137—147. l. — Ua.: О происхожденіи слова «Сибирь» *(A Szibirj szó eredetéről)* uo. az 1892-ik évfolyamban, 127—136. l. — Ua.: Остяцкая былина про богатырей города Эмдера *(Osztják rege Emder város hőseiről)* a Живая Старина 1892. év-

folyamának 2. füzetében, 92—97. l. — Ua.: Сказанія о поѣздкахъ остяцкихъ князей къ русскимъ царямъ *(Mondák az osztják fejedelmeknek az orosz czárokhoz való utazásairól).* Uo. a 7. évfolyamban (1897), 315—56. l. — Ua.: *Über das Volk der Sabiren,* Keleti Szemle 1. évf. (1900) 258—77. l. — Ua.: *Die Irtysch-Ostjaken und ihre Volkspoesie.* II. Teil. *Ostjakische Texte mit deutscher und russischer Übersetzung* nebst Erläuterungen. St. Petersburg, 1900. 4°, VIII+XII+025+302+113 l. — Ua.: *Über die Zunahme der Urbevölkerung Sibiriens,* KSz. 9. évf. (a vogulokról és osztjákokról 62—64. l.), 1908. — Vladimir Pavlovskij: Вогулы *(Vogulok),* Казань, 1907, 229+VIII l. Egy előbbi munkája ugyane szerzőnek: Вогулы Пермскаго края (idézve Вог. 34. l.) — N. Podrevskij: Поѣздка на сѣверный Уралъ лѣтомъ 1892 года *(Utazás az északi Uralba az 1892. év nyarán),* Moszkva, 1895, 211 l. — I. P. Rosljakov: Похоронные обряды Остяковъ *(Az osztjákok temetkezési szokásai)* a tobolszki Ежегодникъ 5. kötetében, 1—9. l. — Semayer Vilibald: *Vogul-osztják hímes keregedények.* Néprajzi Értesítő 6: 24—42. l. — I. P. Silinič: Вогулы. Краніологическій очеркъ *(A vogulok. Kraniologiai vázlat)* a Русск. Антропологической Журналъ 1904. évfolyamában. Ism. FUF. 9: Anz. 130 és Отн. Обозр. 65—66: 273. — L. Simonova: Лаача. Очерки изъ быта Вогуличей *(Laača. Vázlatok a vogulok életéből)* a По русской землѣ kiadványsorozatban (6. kiadás), St. Petersburg, 1904, 14 l. Ism. FUF. 9: Anz. 129. — Ua.: Эзе. Очерки изъ быта Остяковъ *(Eze. Vázlatok az osztjákok életéből)* uo. (6. kiad.), 1906, 95 l. — U. T. Sirelius: *Ostjakkilaiselta matkaltani v. 1898 (Osztjákföldi utazásomról az 1898. évben).* JSFOu. 17, 2 (1900) 29 l. Ism. FUF. 1: Anz. 129. — Ua.: *Kertomus ostjakkien ja vogulien luo tekemästäni kansatieteellisestä tutkimusmatkasta v. 1899—1900 (Jelentés az osztjákok- és vogulokhoz az 1899—1900-ik években tett néprajzi tanulmányutamról).* JSFOu. 18, 2 (1900): 10. l. — Ua.: *Ostjakkien ja vogulien hautaustavoista sekä heidän käsityksestään elämästä kuoleman jälkeen (Az osztjákok és vogulok temetkezési szokásairól s a halál utáni életre vonatkozó képzeteiről).* Suomen Museo-Finskt Museum 9: 49—56., 10: 4—14., 36—42. Ism. FUF. 5: Anz. 97 és uo. 8: Anz. 97. — Uo: *Die Handarbeiten der Ostjaken und Wogulen.* JSFOu. 22, 1 (1904): 1—75. l. — Ua.: *Ostjakkien ja vogulien tuohi-ja nahkakoristeita. Ornamente auf birkenrinde und fell bei den ostjaken und wogulen,* 1904. A Finn-Ugor Társaság néprajzi kiadványainak 2. száma. 4°. — Ua.: *Über die Sperrfischerei bei den finnisch-ugrischen Völkern.* Eine vergleichende ethnographische Untersuchung. Mit 607 Figuren. Helsingfors, 1906. A Finn-Ugor Társaság néprajzi kiadványainak 3. száma. 4°, 2+486 l. — Ua.: *Über die primitiven wohnungen der finnischen und obugrischen völker.* FUF. 6: 74—104., 121—154., 7: 55—128., 8: 8—59., 9: 17—113., 11: 23—122. — Ua.: *Über die Art und Zeit der Zähmung des Renntiers.* JSFOu. 33, 2 (1916—20): 35 l. — I. N. Smirnov: Остяки и Вогулы (Югра). Историко-этнографическій очеркъ *(Az osztjákok és vogulok [Jugra]. Történeti és néprajzi vázlat).* Вѣстникъ и библіотека самообразенія, 1904, 2—4. füz.; 61—8., 99—104., 136—49. l. Ism. FUF. 9: Anz. 126. l. — A. Spicyn: Гляденовское костище *(A gljadjenovi csonthalmok)* a Записки Имп. Русск. Археологическаго Общества 12. (1901) kötetében, 1—2. sz., 228—69. l. Ism. FUF. 2: Anz. 57—69. — P. D. Šestakov: Родственна-ли меря съ вогулами *(Rokon-e a merja nép a vogulokkal?)* — A. Sternberg: Остяцкая легенда о сотвореніи міра *(Osztják hitrege a világ teremtéséről)* a tobolszki Ежегодникъ 12. (1901) kötetében, 12—15. l. — Th. A. Teplouchov: О доисторическихъ жертвенныхъ мѣстахъ на Уральскихъ горахъ *(Az urali hegyek történetelőtti áldozó helyeiről)* a Записки Уральскаго Общества Любителей Естествознанія 6. kötetének 1. füzetében, 31. l. Németül az Archiv für Anthropologie 12. (1879) kötetében. — Ua.: Древности, найденныя въ Чаньвенской пещерѣ Соликамскаго уѣзда *(A szolikamszki kerület csanyvenszki barlangjában talált régiségek)* a Пермскій Край ki-

adványsorozat 3. kötetében. — Ua.: Тобольскій Губернскій Музей: Издѣлія Остяковъ Тобольской губерніи. Этнографическая коллекція Тобольскаго Губернскаго Музея на первой Западно-Сибирской выставкѣ въ г. Омскѣ *(A tobolszki kormányzósági múzeum kiadványa: A tobolszki kormányzóság osztjákjainak készítményei.* A tob. korm. múzeum néprajzi gyűjteménye az Omszkban rendezett első nyugatszibériai kiállításon) a Ежегодникъ 19. kötetében (1911) és különnyomatban, 136 l. 56 ábrával. — Кн. N. C. Трубецкій: Къ вопросу о Золотой Бабѣ *(Az «Aranyasszony» kérdéséhez)* az Этнографическое Обозрѣніе 68—69. (1906) kötetében, 52—62. l. L. VogNépkGy. II: 051—2. — N. Th. Vysockij: Нѣсколько словъ о погребальныхъ обычаяхъ Вогуловъ *(Néhány szó a vogulok temetkezési szokásairól)* idézve Этн. Обозр. 86—87: 236. — A. G. Voronov: Юридическіе обычаи Остяковъ Западной Сибири и Самоѣдовъ Томской губерніи *(Nyugatszibéria osztjákjainak és a tomszki kormányzóság szamojédjainak jogi szokásai)* a Сборникъ народныхъ юридическихъ обычаевъ kiadványsorozat II. számában (St. Petersburg, 1900). Ism. Этн. Обозр. 57: 129.

A vogul nyelvre vonatkozó újabb irodalom (l. I: 026): *a)* Hangtani tanulmányok: Hazay Olivér: *A vogul nyelvjárások első szótagbeli magánhangzói qualitativ szempontból.* Budapest, 1907. 8°, 54 l. Ism. FUF. 7: Anz. 7—22. (Kannisto: *Zur wogulischen Lautgeschichte.*) — Vida Sándor: *Szabályos mássalhangzó-megfelelés a magyar és vogul-osztják nyelvekben.* Budapest, 1897. 8°, IV+23 l. — Artturi Kannisto: *Zur geschichte des vokalismus der ersten silbe im wogulischen vom qualitativen standpunkt.* Helsinki, 1919. Mémoires de la Soc. FOugr. 46: XX+208 l. — Gombocz Zoltán: *K. F. Karjalainen: Zur ostjakischen Lautgeschichte* (ismertetés), NyK. 35: 474—6. — *b)* Alaktani tanulmányok: August Ahlqvist: *Forschungen aus dem Gebiete der ural-altaischen Sprachen.* Vierter Teil: *Über die Sprache der Wogulen.* II. Abteilung: *Aug. Ahlqvist's wogulische Sprachtexte nebst Entwurf einer wogulischen Grammatik.* Aus dem Nachlasse des Verfassers herausgegeben von Yrjö Wichmann. Helsingfors, 1894. 8°, XIV+243 l. — Szilasi Móricz: *A finn-ugor névszói összetételek. 1. Névszói összetételek a vogulban.* NyK. 26 (1896): 129—193. — Beke Ödön: *A finn-ugor szóösszetételhez.* NyK. 42 (1913): 345—426. — Ua.: *Ein possessivkompositum in den finnisch-ugrischen sprachen.* FUF. 13 (1913): 23—24. — Ua.: *Übereinstimmende Zusammensetzungen in den finnisch-ugrischen Sprachen.* KSz. 13 (1912—13): 55—74., 217—234., 417—457. — Szabó Dezső: *A vogul szóképzés.* NyK. 34: 55—74., 217—234., 417—457. és különny. — Fokos Dávid: *A vogul-osztják tárgyas igeragozásról.* NyK. 40 (1910—1): 386—419. és különny. — Kräuter Ferencz: *A vogul praesensképző.* NyK. 42: 336—339. — Gombocz Zoltán: *A vogul infinitivus.* NyK. 28 (1898): 127—8. — Munkácsi Bernát: *A vogul-osztják 2. személyrag.* NyK. 23 (1893): 342—3. — *c)* Mondattani tanulmányok: Beke Ödön: *A vogul határozók.* NyK. 35 (1905): 71—100., 165—193. — Ua.: *Ragtalan határozók a vogulban.* NyK. 37: 117—123. — Ua.: *Finn-ugor határozós szerkezetek.* NyK. 43 (1914): 161—275. — Ua.: *Finn-ugor mondattani adalékok.* NyK. 44 (1915): 1—34. — Ua.: *Das finnisch-ugrische Indefinitum.* KSz. 14 (1913—14): 130—178. — Szilasi Móricz: *A finn-ugor birtokos jelző. Összehasonlító mondattani tanulmány.* Nyelvészeti tanulmányok 1 (1895): 15—48. — Kertész Manó: *Finn-ugor jelzős szerkezetek.* NyK. 43: 1—101. — Ua.: *A finn-ugor birtokos személyragozás némely használatáról.* Uo. 397—447. — Ua.: *Über den finnisch-ugrischen Dual.* KSz. 14: 74—105. — Ua.: *Zur ugrischen Wortfolge.* Uo. 306—318. — Munkácsi Bernát: *A vogul «figura etymologica» kérdéséhez.* NyK. 26 (1896): 351—5. — Pólay Vilmos: *A vogul infinitivus használata tekintettel a magyarra.* NyK. 35: 370—426. — Klemm Antal: *A vogul aldrendelő viszony.* A pannonhalmi főapátsági főiskola 1915—16-iki évkönyvében. Pannonhalma, 1916; 134—192. — M. Robert Gauthiot: *La phrase nominale en Finno-Ougrien.* Mémoires de la Soc.

de Linguistique de Paris. 15 : 201—227. — Ua.: *Du nombre dual.* Festschrift W. Thomsen zur Vollendung des 70. Lebensjahres. Leipzig, 1912, 127—33. l. — Ernst Lewy: *Zur finnisch-ugrischen Wort- und Satzverbindung.* Göttingen, 1911. 8°, X+106 l. — *d)* Szójegyzékek: August Ahlqvist: *Forschungen aus dem Gebiete der ural-altaischen Sprachen.* Vierter Teil. *Über die Sprache der Wogulen.* I. Abteilung: *Wogulisches Wörterverzeichnis.* Helsingfors, 1891. I—II+107 l. — Trócsányi Zoltán: *Vogul szójegyzék.* NyK. 39 (1909—10) : 432—476. — M. Bensengre: *Fragment d'un lexique vogoul* (Ivan Platonovitch Solovarov lozvai vogultól közölt szavak). Orléans, 5 l. — I. N. Gluškov Чердынскіе Вогулы cz. közleményében (l. fent 746. l.). — Artturi Kannisto: *Ein wörterverzeichnis eines ausgestorbenen wogulischen dialekts in den papieren M. A. Castréns.* JSFOu. 30 (1913—8), 8 : 1—33. — Ua.: *Über den verfasser des wogulischen wörterverzeichnisses M. A. Castréns.* Uo. 31 : 1—3. — Nikanor püspök: Азбука для вогулъ приуральскихъ, составленная Епископомъ Никаноромъ, при участіи П. И. Паутова, священника П. Мамина, Б. Л. Феодоровскаго и вогула Никиты Я. Бахтіарова (*Ábécés könyv az uralmelléki vogulok számára.* Szerkesztette Pautov, Mamin pap, Feodorovszkij és Nikita J. Bachtiarov vogul közreműködésével N. püspök). Moszkva, 1903. 73 l. Ism. FUF. 8 : Anz. 99. — N. A. Skalozubov: Ботаническій словарь. Народныя названія растеній Тобольской губерніи дикорастущихъ и нѣкоторыхъ культурныхъ (*Növénytani szótár. A tobolszki kormányzóság vadon termő növényeinek s néhány mesterségesen tenyésztettnek népies nevei*) a Ежегодникъ 21. kötetében, 86 l. — K. Slovcov: Опытъ русско-вогульскаго словаря и переводовъ на вогульскій языкъ. Составленъ священникомъ Верхне-Пелымскаго (Спасскаго) прихода, о. Констан. Словцовымъ (*Egy orosz-vogul szótárnak és vogul nyelvre való fordításoknak kisérlete*). Tobolszk, 1905, 16°, 34 l. — *e)* Vogul szóhasonlításokat tartalmazó munkák és közlemények: Szinnyei József: *Magyar nyelvhasonlítás.* Budapest, 1. kiad. 1896, 6. kiad. 1920, 8°, VIII+160 l. — Ua.: *Adalék a finn-ugor fokváltakozáshoz.* NyK. 38 (1908) : 277—286. — Ua.: *Adalékok a magyar nyelv szófejtő szótárához.* NyK. 41 (1911—12) : 110—2. — Munkácsi Bernát (a fent elősorolt néprajzi közleményeken kívül): *Szómagyarázatok.* Nyelvőr 19 (1890) : 145—150., 23 (1894) : 1—3. — Ua.: 'Kutya' s más magyar kutyanevek. NyK. 23 (1893) : 343—4. *A kondai vogul evangélium 'ńute' szava.* Uo. 344—5. *Egy 'epe' jelentésű szó az ugor nyelvekben.* Uo. 345—7. — Ua.: *A 'lapú' és 'nap' szók magyarázatához.* NyK. 24 (1894) : 203—210. *Végszó a 'nap' és 'vidra' magyarázataihoz.* NyK. 25 : 57—69. — Ua.: *A magyar magánhangzók történetéhez.* NyK. 25 (1895) : 168—186., 257—287. — Ua.: *A vogul 'istennyila'.* Uo. 372—3. — Ua.: *A finn-magyar d ~ l és d ~ z hangmegfelelésekről.* NyK. 27 : 129—165. — Ua.: *Arja hatás a finn-magyar nyelvek számneveiben.* KSz. 1 (1900) : 241—258. — Ua.: *Kaukázusi hatás a finn-magyar nyelvekben.* Nyelvőr 29 (1900) : 97—111., 150—160., 197—208. *Kaukasischer Einfluss in der finnisch-magyarischen Sprachen.* KSz. 1 : 38—49., 114—132., 205—218.; 2 : 38—45. — Ua.: *Árja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben.* I. *Magyar szójegyzék s bevezetésül a kérdés története.* Budapest, 1901. 8°, VII+672 l. — Ua.: *Asszír nyomok a finn-magyar nyelvekben.* Nyelvőr 40 (1912) : 60—65. *Spuren eines assyrischen Einflusses auf finnisch-magyarische Sprachen.* KSz. 12 (1911) : 261—271. — Szilasi Móricz: *Adalékok a finn-ugor palatalis mássalhangzók történetéhez.* Akad. Értekez. 18. köt., 8. sz.; 1904. 59 l. — Gombocz Zoltán: *A vogul nyelv idegen elemei.* NyK. 28 (1898) : 148—184., 413—433. — Ua.: *Adalékok az obi ugor nyelvek szókészletének eredetéhez.* NyK. 32 (1902) : 182—215. — Ua.: *A magyar 'a'-hangok történetéhez.* NyK. 39 (1909—10) : 229—274. — Gombocz Zoltán és Melich János: *Magyar etymologiai szótár* (1914—). — Em. Setälä: *Über einen «gutturalen» nasal im urfinnischen.* Festskrift til Prof. Vilh. Thomsen. 230—245. l. — Ua.: *Über quantitätswechsel im finnisch-*

ugrischen. JSFOu. 14, 3 (1896); 53 l. — Ua.: *A finn-ugor δ és δ'.* NyK. 26 (1896): 377—437. — Ua.: *Zur finnisch-ugrischen lautlehre.* FUF. 2 (1902): 219—276. — Ua.: *Beiträge zur finnisch-ugrischen wortkunde.* FUF. 2: 78—80., 277—80.; 9: 126—8.; 11: 307—15. — Ua.: *Über art, umfang und alter des stufenwechsels im finnisch-ugrischen und samojedischen.* FUF. 12 (1912): 1—128. — Ua.: *Studien aus dem Gebiet der Lehnbeziehungen.* W. Thomsen zum 70. Geburtstag gewidmet. FUF. 12; 142. l. — Ua.: *Zur frage nach der verwandtschaft der finnisch-ugrischen und samojedischen sprachen. Über den gemeinsamen wortschatz der finnisch-ugrischen u. samojedischen sprachen.* MSFOu. 30, 5 (1912); 104 l. — H. Paasonen: *Über die türkischen lehnwörter im ostjakischen.* FUF. 2: 81—137. — Ua.: *Die finnisch-ugrischen s-laute.* 1903. MSFOu. 41 (1918), II+136 l. — Ua.: *Zur frage von der urverwandtschaft der finnisch-ugrischen und indoeuropäischen sprachen.* FUF. 7: 1—71. — Ua.: *Beiträge zur finnischugrisch-samojedischen Lautgeschichte.* KSz. 13—17. és különnyomatban: Budapest, 1917, 375 l. — Ua.: *Adalékok a magyar nyelv szófejtő szótárához.* NyK. 38 (1908): 267—76; 39: 346—8. — Yrjö Wichmann: *Zum stufenwechsel im ungarischen.* FUF. 7 (1907): 31—53. — Ua.: *Zur geschichte der finnisch-ugrischen anlautenden affrikaten bes. im ungarischen und im finnischen. Exkurs über die finnisch-ugrischen anlautenden Klusile.* FUF. 11 (1911): 173—290. — Ua.: *Über die vertretung des urspr. fiugr: *ńt'ś ~ *ńd'ź im lappischen.* FUF. 1914; különny. 7 l. — K. F. Karjalainen: *Zur ostjakischen lautgeschichte.* I. Über den vokalismus der ersten silbe. Helsingfors, 1904. XVIII+276 l. — Artturi Kannisto (a fent elősorolt néprajzi közléseken kívül): *Eräästä vogulilaisesta karhun nimityksestä (A medvének bizonyos vogul elnevezéséről).* JSFOu. 23, 6; 2. l. — Frans Äimä: *Astevaihtelututkielmia.* I. *Lapin murteiden välisiä konsonantti vaihteluita (Fokváltakozási tanulmányok.* I. *Lapp nyelvjárások közti mássalhangzóváltozások).* MSFOu. 45 (1919), 280. l.

I: 034. A vogul-osztják énektudás eredetére és terjedésére vonatkozólag Reguly hagyatékának egy lapján a következő megjegyzést találom: «Das Lied geht von Generation zu Generation. Manche Städte erfahrungsreicher, hatten daher auch mehrere Lieder, so z. B. eine an den Quellen der Sosswa besitzt 7 Lieder, denn dazumal war das ganze Flussgebiet der Sosswa von Ostjaken bewohnt, die Wogulen sind spätere Ankömmlinge».

I: 0184. Kannisto hangjelzésem hibáit bírálgatva egyebek közt rámutat arra, hogy a fogyatékos hangjelzés következtében többször külömböző hangzású szavak egyazon hangalakkal jelentkeznek s így egymáshoz nem tartozó szavak egybevegyülnek. Ennek példája a *χą̄li*, KV. *k'ōli* 'hal, meghal' szó, mely magyarázatom szerint eredetibb s általánosabb 'elpusztulni, elmúlni, kifogyni, elveszni' értelemmel szerepel oly szólásokban, mint *kāsä χą̄lės* 'elmúlt a kedve', *vāγä χą̄lėm* 'kifogyott az ereje', *ńąuľä χ.* 'húsa lefogyott', holott, mint K. írja, az utóbbi szó merőben más, t. i. *ǫ̀li*. Hogy ezzel szemben a 'moritur' jelentésű északi vogul szó minő alakú s mennyiben más ejtésű, ezt az illető helyen (FUF. Anz. 201) nem közli, de megtaláljuk a keresett adatot Kannisto 'Zur geschichte des vokalismus der ersten silbe im wogulischen' (1919) művében ily jegyzéssel: *χǫlas* (szerintem *χą̄lės*) 'er starb' (88. l.). É szerint az egész ejtés-

beli különbség a jelentés tekintetében egymáshoz igen közel álló két különtartott szó között nem több mint hogy az egyiknek hangzója 'félhosszú' ('schwachgeschnittener Vokal'), a másiké 'hosszú'. Nekem a fonétikai megkülömböztetések ily túlzásaihoz nincs elég biztos halló érzékem, nem is jelölöm a félhosszúságot; de másokról sem vélem, hogy műszer alkalmazása nélkül pusztán a hallás alapján kétség nélkül megállapíthatja. Hogy a nyelv rendszerében jelentős szerepe a 'félhosszú' ejtésnek nincs, kitetszik abból, hogy a vele jelzett hangzó KANNISTO közléseiben állandóan váltakozik hosszú és rövid megfelelőkkel s nincs arra példa, hogy valamely 'félhosszú' hangzó evvel a sajátságával az egész vogul nyelvterületen, vagy legalább annak nagyobb részében jelentkezzék, úgy a mint van nagy számban példa arra, hogy valamely magánhangzó az egész vogul nyelvterületen hosszú vagy rövid. Hogy a *χāli* causativuma 'elpusztít, (időt) eltölt, elfogyaszt' értelemben az északi nyelvben is többnyire *χōlti* (K. jegyzésében *χ̆olti*), azt talán a magyar *hal-* ~ *holt*, *val-* ~ *volt*, *al-* ~ *olt* hangváltozatok analogiájával lehetne kapcsolatba hozni.

I : 0185. A *pup jēmts* 'meghalt' kifejezésben a *pup* nem 'papot' jelent, hanem azonos az alább (756. l.) tárgyalt *pup*, *pöp* 'félelmes, borzasztó' szóval. Megemlítem itt még a halálnak kondai vogul *jąl-loχśwēs* 'meghalt' (умеръ) kifejezését.

I : 0203. A *jis* 'régi; kor' és *is* 'árnyék; halottak árnya' szók etymologiai összekapcsolása KANNISTO észrevétele nyomán (FUF. Anz. VIII : 202) fönn nem tartható; de annak az állításnak, mintha a két szó alakja a vogul nyelvjárásokban következetesen különböző volna, följegyzéseim ellentmondanak. REG. *jiss* 'régi' *(starinnoi)*, *äŭ ti jisst* 'a mostani korban' *(nonišni vreme)*, *pess jist* 'a régi korban' *(staroj vreme)*, *jising tārom* 'koros világ' szótári adatai mellett találunk ilyeneket is: *issjä* 'régi, előbbi folyócska' *(staraja, preždnaja rečka)*, *izing tāromtä pätem šunšing luop* 'régi időben ledőlt moszatos fatörzs', *ilmkäls ąlne izing tārom* 'emberélő koros világ' s hogy ez utóbbi, nyilván déli eredetű jegyzések, a mennyiben *j-* (*i̯-*) szókezdő nélkül valók, nem íráshibák, mutatja hogy a középlozvai nyelvben az én megfigyeléseim is *pēš is tōrėmt* ('a régi időben', въ прежные года) és *isiŋ tōrėm* ejtésről tanúskodnak, míg a kondai vogulban *pēs jēs kwäl* 'régi ház' (старинная изба). Az *is* 'árnyék' szónak *j-* szókezdős változata van a tavdai nyelvben, hol *jisú-kʻɵrɵ* és *jisi-kʻ*. alakokkal hallottam a PV. *is-kʻwąr*, KV. *ės-kʻwąr* 'árnyék; halotti árny' szó megfelelőjét. Felsőlozvai közlőm a halott kisértetkép megjelenő lelkét *jis*-nek, ellenben az 'árnyékot' *is*-nek mondotta, pl. *jis minėmä nāŋkės* 'kisértet járása látszott', *ēlėm-χąlės-jis*, *tąuliŋ-uj-jis* 'ember [alakú] árny', 'madár [alakú] árny'; de *χulėχ tĭlės*, *isä vąnsäts* 'holló repült, árnyéka villant át'

(ворона пролетѣла, стѣнь ея промелкнула). Az északi nyelvben a halott 'árnyát' *is*-nek, az 'árnyékot' ellenben *is-χąr*-nak mondják.

I : 0210. A 'kisértet, halott árnyéka' értelmű vog. *urt* szónak rokon nyelvekbeli megfelelőivel Paasonen is foglalkozik 'Über die urspr. Seelenvorstellungen bei den fugr. Völkern' cz. munkájában (l. ui. 748. l.), 19—22. l. A saját szótári jegyzeteim közt e szónak még következő adatait találom: PV. *vurt* 'kisértet', ALV. *ūrt* 'sírból való csont' (могильный кость), KV. *ēlėm-k'olės ōrtėn jė jäli, pontėχlaχti* 'emberi árnyékod (человѣческій стѣнь) éjjel jár, kisért (halálra ijeszt; померещить, чудится)'. A kondai vogulban a 'kisértetnek' más kifejezése: *tąw, ēlėm-k'olės-tąw* (человѣческій стѣнь; *jąl-k'ōlėm k'ąr tąwät jäli* 'a halottnak árnyéka jár'). L. Paasonen uo. (11. l.). Az északi osztjákban a 'kisértet' jelzése: *χala-χōr, loŋγi-χōr* ('halott árnyéka, bálvány á.'; Pápay J. Osztj. Népkgy. 175).

I : 0217. A *kul'*-ok fejedelme és az embert ölő medve *ūtpi* ('emberevő nagyszemű, szőrös *ū.*') jelzésének az *ūti* 'ugat, csahol' szóval, illetve a 'maró, tépő, faló eb' képzetével való magyarázatát, melyet más helyt (II : 0283) bővebben igazolok, Kannisto kifogásolja egyebek közt azért is, mivel az említett igének participiuma nem *ūtpi*, hanem *ūtpä* (FUF. Anz. VIII: 176). Még közönségesebb alakja e participiumnak *ūtėp* s tényleg így jegyeztem e szót felsőlozvai közlőmtől e magyarázattal: 'valaminő tisztátlan szellem' (какой, вибудь не чистый духъ). Reg. szintén véghangzó nélkül *uotp* alakban írja, pelymi hangzása pedig *vutėp (šämiŋ v., tūsiŋ v.* 'nagyszemű, szájas *v.*' III: 525). Egyébként a *-pä, -p* (deverb. és denom.) képzőnek *-pi* változatára is van néhány példa, a minők: ÉV. *lattel'pi*, KV. *loątteľp* 'megtörtént dolog elbeszélése' (побывальщина) a *latti, loątti* 'mond, beszél' igéből; *tērpi*, KV. *tērp*, TV. *tēr* 'orvosság' (II: 0404); ALV. *jelpi (j. aum)* = KV. *jelpiŋ ąγėm* 'himlő' (ezek mellett: *jelp, jelti* II : 0403—4). Gyakran találkozunk e *-pi* alakváltozattal az északi osztjákban, pl. *ār χaśpi sēm* 'sokat látó szem', *lāŋγr-sēm ētpi ńāl* 'pánczélpikkelyen átható nyíl'; *ńąrəχ kurpi* 'zsenge lábú', *aj sēmpi* 'kis szemű' (l. Schütz József 'Az északi-osztják szóképzés' értekezését NyK. 40 : 40, 69). Az a körülmény sem szól a magyarázat ellen, hogy *ūti* Kannisto szerint az ebnek csak azt az ugatását jelzi, midőn a fa alján a fán levő vadra csahol; mert ha arra az alapra helyezkedünk, hogy a népképzelet a *kul'*-t az ebhez hasonlítja, mit a *kul'* és *āmp* 'eb' szók párhuzama mellett (II : 0283) alig lehet kétségbe vonni, akkor igen találónak vélhető a hasonlat az ebnek zsákmányára mérgesen csaholó s azt minden erővel megfogni igyekvő eljárása s ama mód közt, melylyel a halál- vagy kórszellem magát a beteg emberre veti s azt gyötrő fájdalmakkal hatalmába

keríteni törekszik. Természetes, hogy az *ūtép* igazi jelentése mindezek után is bizonytalan.

I : 0217. A bosszúságot kifejező *satā!* indulatszó több példája idézve II : 0346. Ide tartozó osztják kifejezés *jiwəl są̄təŋ* (jelzői szerkezetben, pl. *j. s. orten* v. *ortl* Osztj. Népkgy. 22, 23, 24), melyet Pápay így fordít: 'Azt a drága apját!' bizonyára a vogul *są̄t* 'szerencse' szóra gondolva. Az osztjákban *sot* az eddig ismert adatok szerint 'erő' (l. Ahlqvist és Patkanov szótárait). Én így fordítanám: 'Az apja áldóját!' mivel *sāti* titkos erejű hatásos mondást (l. II : 0345—6) jelent.

I : 0224. A halott ember és a bálvány fogalmi kapcsolatáról tanúskodik az a tény is, hogy az osztják költői nyelvben *χala-χo* 'holt férfi' és *loŋγi-χo* 'bálványférfi' párhuzamos kifejezések (l. ennek példáit ui. II : 0602, 0604).

I : 0225. Kannisto 'A medvének bizonyos vogul elnevezéséről' (*Eräästä vogulilaisesta karhun nimityksestä* JSFOu. 23, 6) értekezve kétségbe vonja annak a magyarázatomnak helyességét, melyet ez állatnak nőktől használt *pupakwė* nevéről adtam, mely szerint t. i. e szó alapértelme 'bálványka' volna. Félreértve idevonatkozó közlésemet azt állítja rólam, hogy a *pupakwė* szót a *pupi̊'* (tő: *pupχ-*) 'bálvány' kicsinyítő képzésének tartom ('pitäen sanaa deminutiivisena johdannaisena sanasta †*pupi̊'*') s ezt a nekem tulajdonított képtelenséget avval czáfolja, hogy a *pupi̊'* kicsinyítő származéka **pupχakwė* volna. Ezzel szemben az a valóság, hogy a fent idézett helyen a *pupi̊'* szóra nézve írom, hogy 'a ragozásban föltűnő *pupχ-*, *pupėχ-* teljesebb hangtestű töve (plur. ÉV. *pupχė-t*, KV. *pupėχ-t*) kicsinyítő képzésnek ismerszik föl a gyérebb használatú s kevésbé hízelgő beszédben alkalmazott *pupa* alak mellett'. Ez a *pupa* szó ép a *pupakwė* mellett fordul elő egy szigvavidéki medveünnepi színjátékban s itt a *pupakwė* nem 'medvét', hanem 'bálványkát' jelent, ami kétségtelenül kiderül abból, hogy a *pupakwė-pupa* a *'Sajtanakwė śajtan* párhuzama (IV : 204) s tudvalevőleg шайтанъ-nak az oroszok a 'bálványt' nevezik; továbbá hogy ez a *pupakwė-pupa* ép úgy mint a bálványistenke hangoztatja, hogy 'este kért véráldozatát reggelig s reggel kért véráldozatát estéig halasztani nem hagyja' (uo.; l. II : 0416). Midőn az álarczos előadó ezt az éneket mondja, kezében egy kendőcsomót mozgat, ezzel jelképezvén a bálványt s a közlő megjegyzi, hogy *jēkwėnė pupatä ti* 'ez az ő tánczoló (tánczjátékához tartozó) *pupa*-ja'. Nincs tehát ok abban kételkedni, hogy a *pupakwė* eredeti értelmében 'bálványka' s hogy a medvére azért alkalmazzák, mivel ő elismert *mā-χar tą̄rėm* 'földszíni (f. színén járó) isten' (I : 0232). Igen tanulságos idevágó adat Karjalainen Ostj. Lautgesch. könyvében (85. l.): DT. *pǭ̆вэ* 'Bär (in der Kindersprache)', Trj. *p'u̇p'ì̯*, Kaz. *pŭвĭ̯* 'Bär; Name

eines Sternbildes' (vö. vog. *pupi'*). Rávilágít a *pupa* szó ily értelmére a zürjén *buba* 'Scheuche, Vogelscheuche, Schreckbild, Popanz' (*vörsa b.* 'Wildgeist' Wied.) jelentése is, mert a vogul *pupa* ennek a zürjén szónak az átvétele, mint ezt már a *pupakwė* magyarázata kapcsán (I : 0225) megjegyeztem. Fuchs D. úr szívességéből módomban van itt ennek a *buba* szónak tanulságos alak- és jelentésváltozatait közölni, a minők: Vyč. *buba, bubiľa*, Közép-Vyč. *bubuľa, pupuľa* 'rossz szellem, ördög, erdei manó' (ezzel ijesztik a gyermeket: *buba loktɛ!* 'jön a *b.*!'; *en pet, bubajas* v. *bubuľajas śojasni!* 'ne menj ki, megesznek a *b.*-k!' *bubiľa tonɛ!* 'ott a *b.*!'), Vym. *pupa, pupiľľa* 'ördög, erdei manó' (чертъ, лѣшакъ), melynek alakjáról a zürjén közlő ezeket mondta: *kīrśa vilisis, rožajasis śēd, kuź jurśiia, òšlen koid gižjasis* 'bőre (felülete) kérges, arcza fekete, hosszú hajú, karmai olyanok mint a medvéé'. A vogul *pupa, pupakwė* jelentései nyomán igen hihető, hogy a zürjén pogányságban, a melynek emlékét a vogul szó őrzi, a zürj. *buba, pupa* szónak nem pusztán 'rém, madárijesztő és ördög'-féle lehetett az értelme, hanem jelzése lehetett az szelidebb hivatású szellemnek, illetve ilyet ábrázoló, durva faragású bálványnak is. Gyakori jelenség ugyanis, hogy a pogányságban tisztelt bálványok és szellemek nevei a keresztségre tért nép hitében ártó szellemekké, ördögökké s rémképekké változnak, a minthogy a vogul-osztják bálványokat sem nevezik másképp az oroszok, mint шайтанъ-nak, a mely nevezetnek, mint láttuk, már a vogul népirodalomban is van nyoma.

Kannisto a *pupakwė*, KLV. *pùpäkwė, pùpäkw*, illetve az ő följegyzése szerint *pupa̯kβɛ* szót a medvének kondai *pöpä̯ń̯šχ̯, pöp̯ᵒäń̯šχ̯u, püp̯ᵒäńšχ̯φ* nevével magyarázza. Ezt a kifejezést én középlozvai nőktől *pup-ańšuχ* ejtéssel hallottam, mely helyett a felsőlozvai nők hím medvére alkalmazva *pup-āpśikwė* jelzést használnak (vö. KLV. *ańšuχ* 'öreg, idősebb férfi', ÉV. *āpśi* 'öcs'), míg a nőstény medvének náluk *äś-pup* vagy *äńśikwė*, azaz 'sógornő (a férj testvére'; золовка) a neve. Tekintettel a felsőlozvai *pupakwė* medvenévre s hogy a szigvai nyelvben *pupakwė* meg *pupa* 'bálványkát' jelentenek, úgy vélem hogy *pup-ańšuχ* és *pup-āpśikwė* a *pupa* szóval alkotott összetételek az *-a* véghangzónak az utótag ugyanily kezdőhangja előtt való oly elisiójával, a minőt a *täχam! jaχa-tä!* hívó szóknál is föl lehet tennünk (l. erre nézve II : 551). E mellett az *äś-pup* ejtés (**äś-pupa* helyett) mint a *pup-āpśikwė* összetételből elvont népetymologiai alkotás volna érthető. Kannisto fent idézett czikkében másképp vélekedik ez összetételek kérdéses tagjának eredetéről és eredeti értelméről. Szerinte ez a gyermekijesztő *pup* szó, mely a felsőlozvai nyelvben ily szólásokban használatos: *pu̯·p kàsai̯n u̯·l nòβχàt̯tɴ!* 'a rettenetes késhez ne nyúlj!' (страшной ножикъ

не трогай!), *pu̯·p ńöβ̆ˌβl̥' i̯öl u̯·l pàttàln̥!* 'a rettenetes (veszedelemhozó) húst le ne ejtsd!' (a szentséges jávorhúsról van szó), *pu̯·pš̆, tö̯χ u̯·l lāβɛ̄n!* 'rútúl, úgy ne beszélj!' (trágár beszédre mondva). Kondai változata e szónak: *pö̯·p, pü̯p* (pl. *pö̯pl'äχ, pü̯pl'e̯χ* 'rút, szitkozódó beszéd', *pö̯pnə i̯ìβən, βərrāsən!* 'a mumus jön hozzád, ne sírj!') s a medvét jelentő fentidézett kondai *pö̯p-äₒńˌš̥χ, pü̯p-ᵒäńˌš̆χ̮φ* összetételnek is ez volna az előtagja; eredeti értelme tehát: 'félelmes, borzasztó öreg' (pelättävä, kammottava ukko). Kannisto nézete szerint a medvének felsőlozvai *pu̯paˌkβɛ* neve ugyancsak az itt tárgyalt *pu̯p, pö̯p* szó kicsinyítő képzésének tekinthető. E magyarázat helyessége ellen szól, hogy a *pu̯p* kicsinyítő képzése szabályosan alkotva nem *pu̯paˌkβɛ*, hanem **pu̯pkβɛ* volna, úgy mint a *tūp* 'evező' és *sūp* 'száj' szókból *tūpkwė, sūpkwė*. Továbbá hogy hizelgő kifejezésnek, a minővel a medvét jó indulatra hangolni s kiengesztelni akarják, kevéssé illik ily jelzés: 'borzasztócska, rettentőcske, félelmeske'. Végül hogy a felsőlozvai *pupakwė* 'medve' nem választható el a szigvai *pupakwė* szótól, melynek azonban 'bálványka' értelme és összefüggése a vog. *pupa* és zürj. *buba, pupa* szókkal, mint ezt fent kimutattam, alig vonható kétségbe. Megjegyzem itt alkalmilag, hogy a vogul *pu̯p, pö̯p* 'félelmes, borzasztó' szintén zürjén jövevényszó. Eredetije: zürj. *böb* 'wild, toll, töricht, unbedacht' (*böbjal-* 'tollen, tolle od. dumme Streiche machen; wild, menschenscheu sein' stb. Wied., Genetz).

I : 0225. Az ÉO. *šoŋət* 'halotti bálvány' szó pontosabb hangjelzése s változatai Karjalainen 'Zur ostjak. Lautgesch.' könyvében (70. l.) találhatók. A *loŋχ, toŋχ* szóval való összefüggésének sejtelmét Paasonen tarthatatlannak bizonyítja (Über die urspr. Seelenvorstellungen 16—17).

I : 0252. Az 'eleven bálvány' adataihoz l. még ui. II: 0169 és 0356.

I : 0265. A *jelpiŋ* 'szent' szónak gyakori *pasiŋ, pasäŋ* párhuzamos megfelelőjét, melyet a közlők csak a *jelpiŋ* szóval voltak képesek valahogy megértetni, régibb fordításaimban többször 'fényes, fényességes' értelemmel magyarázom, úgy vélve, hogy a *pos* 'fény, világosság' szóval függhet össze (I : 278), minthogy a *pasiŋ tārėm* kifejezés kondai vogul megfelelője *pąsiŋ tōrėm* 'fényes ég' s minthogy a föltett 'fényes' féle értelem néha jól illik alkalmazásához (pl. *pasiŋ vitėp jelpiŋ tūr* 'fényes vizű szent tó' I : 0266). Azonban kétségtelenül nagy nehézsége e magyarázatnak, hogy az északi vogulban a tőszótagbeli *a* rendesen *ä*-nek változata és fejleménye s hogy a 'fényes' közönséges szava itt nem *pasiŋ*, hanem *posiŋ*, miért is későbbi keltű fordításaimban a *pasiŋ* szót már nem 'fényes', hanem 'szentséges, bűvös' értelmezéssel adom. Figyelembe veendő e szó valódi

értelmének kutatásában az is, hogy az északi osztják énekekben szintén gyakori a *jēməŋ* 'szent' és *pā̮səŋ* párhuzama s hogy ily esetekben az utóbbi szót Reguly rendesen *päsing* alakban írja. Pl. *tārən vu̯ri jēməŋ šĭw, t. v. pā̮səŋ š.* 'a pusztulás véres szent köde, a p. v. szentséges k.' (Osztj. NépkGy. 82), *tōrə̑m muləm jēməŋ keu, jēləm m. pā̮səŋ k.* 'isten igézte szentséges kőszikla, i. i. dicső k.' (189), *jēməŋ vą̄j, pā̮səŋ v.* 'szentséges állat, dicső á.' (= medve, 237), *tōrə̑m loŋɣi jēməŋ tut, jēləm l. pā̮səŋ t.* 'égi bálvány szentséges tüze, mennyei b. fényes t.' (25), *tōrə̑m loŋɣəŋ jēməŋ lą̄u, jēləm l. pā̮səŋ l.* 'égi bálványnak szánt szentséges ló, mennyei b. sz. fényes ló' (41).*) Ez a Reguly-féle *päsing* írás jól illik a tőlem sokszor hallott és jegyzett vogul *pasiŋ* ejtéshez s arra a gondolatra vezet, hogy itt a lapp *passe, pā̮sè, pa̮sse* 'szent; szent nap, ünnep' = finn *pyhä* 'szent' szók megfelelőjének képzésével van dolgunk, a minthogy e szók kapcsolatát a Patkanov szótárában található s a vog. *pasiŋ* = R. osztj. *päsiŋ* 'szent' szóval kétségkívül azonos IO. *pēsēŋ* 'szent' szóval már Äimä észrevette (Astevaihtelututkielmia, 253).

I : 0334. A vogul-osztják teremtési regékhez újabb adalékkal járul A. Sternberg Остяцкая легенда о сотвореніи міра cz. közleménye (l. fent 749. l.). Ily regék orosz és finn változatait közlik P. A. Gorodcov Западно-сибирскія народныя легенды о твореніи міра и борьбы духовъ (Nyugatszibériai népies legendák a világ teremtéséről és a szellemek harczáról) cz. alatt az Этн. Обозрѣніе 80. kötetében (50—63. l.) és V. Mansikka Финскіе варіанты къ дуалистической легендѣ о сотвореніи міра (Finn változatok a világ teremtésének dualisztikus legendáihoz) cz. alatt uo. a 81. kötetben (170—2. l.)

I : 103 (25. s.). A *mākwė pokapi* fordítását Kannisto helytelennek találja (FUF. Anz. VIII : 175). Szerinte itt nem arról van szó, hogy a megteremtett 'földecske nagyölű ember két öljének szélességére kiterjedni (kibontakozni) fog', a hogyan fordítom; hanem arról, hogy a 'földecske m e g r e p e d, meghasad' ('wird bersten'). Hogy a *pokapi* szónak 'hasad'-féle alapértelme van, azt két helyt is igazolom (I : 201, II : 0144); de ugyanott rámutatok arra is, hogy azt is jelenti, a mit a mi 'fakad' sza-

*) Pápay ugyane *pā̮səŋ* szóval fejti meg Reguly szövegét e költői kifejezésben is: *χā̮r ńōɣolla pā̮səŋ unt* 'rénbika futotta fényes erdő' (27, 79), de ez esetben a megfejtés helyessége tekintetében kétséget támaszt, hogy Reg. jegyzése két különböző helyen *păzsing* (= *pą̆ziŋ*), *pozsing* s nem *päsing*, továbbá hogy a kifejezés ismétlésében (27) nem *jēməŋ* a párhuzamos megfelelő. Nem 'zuzmarás erdőről' szól-e itt az ének? Vö. IO. *pożēŋ, pożēŋ, pośēŋ* 'bereift, mit reif bedeckt' Patk.

vunk, hogy t. i. 'hasadással előjön': *χ̮ātel pokapi* mondják midőn a nap hajnal 'hasadtával' (vagy midőn a borús felhők eloszlanak) 'előbukkan, kibontakozik'. S hogy itt az utóbbi értelemben fordítsuk a szót, arra Reg. jegyzete kényszerít bennünket, ki t. i. a *kit täll pängtell mâgvä poa̯kpi* szövegrész fölé (I : 102, 22—23. s.) e szavakat írta: 'zwei Klafter breit *zemlja razdatsa*' (l. I : 241, 18. jegyz.), már pedig az utóbbi szónak nincs más értelme, mint 'kiterjed, szélesebbé válik'. Hogy is repedhetne meg a 'földecske nagyölű ember két öljének szélességére', mikor még nincs is földecske s 'Kérges Föld anyánk', kiből a kígyóostor három csapására a 'földecske kibontakozik' *(pokapi)*, maga, mint előbb olvasható (I : 101, 7. s.), 'ezüstorsó karikájának nagyságára teremtődött'?! A Földanyából a földecske, melyből az 'étellel táplálkozó ember' előjön, úgy 'fakad v. bontakozik ki', mint a rügyből az ág (l. I : 245, 25. s. jegyz.).

I : 105 (44. s.). Helyesen figyelmeztet Kannisto, hogy *pāsi'* nem 'jávorborjú', hanem 'rénborjú', úgy a mint e szót más helyt (pl. II : 117, IV : 12, 29, 406) fordítom. A zavar oka az, hogy egy felsőszoszvai, különben megbízható közlő (Nomin) a *pāsi'* szót a пыжга és звѣринный теленокъ szavakkal magyarázta (l. II : 475), melyek közül az előbbi 'rénborjút', a másik 'jávorborjút' jelent (a mennyiben t. i. az uralvidéki nyelvben звѣрь, сахатый зв. a 'jávor' jelzése), úgy hogy azt vélhettem ez alapon, hogy a *vāsi'* 'jávorborjú', *tōmil'* 'jávorünő', *pawel* 'jávortulok', *surti* 'egyéves rénborjú', *ńäntsati* 'rénünő' stb. sajátos kifejezések mellett a *pāsi'* a 'borjú, szarvasborjú' általános jelzése. Ezért fordítom 'szarvasborjúnak' a *pasi'* szót 'a föld égből való lebocsátásának' tőlem följegyzett énekében (I : 90, 91, 93), holott szemben 'a sűrű fájú fekete bozót oldalába' menő és fiatal hajtásokkal s rügyekkel táplálkozó 'hét jávorünővel, hét jávortulokkal' (I : 89), a 'fája ritka, füve ritka, ritka lápra' menő s az ott termő mohával táplálkozó 'ősz (szürke) szőrű sok szarvasborjú' (I : 90) csak 'rénborjú' lehet.

I : 141 (15, 7. s.). Kannisto kifogásolja, hogy e helyt Reg. *ajtä* jegyzését nem a magyarázatban nálam is említett (I : 276) szigvai *ā̮jtä* alakkal írom át, hanem a szerinte más jelentésű *ą'it* szóval (FUF. VIII. Anz. 167). Ezzel szemben meg kell jegyeznem, hogy felsőlozvai nyelvmesterem, kinek ejtése szerint Reg. szigvai szövegét átírtam, csupán *-ä* véghangzó nélkül ismerte a szót, a minthogy más nyelvjárásokban is *ä̮it*, *ą̮it*, *ā̮jit* az alakja, csupán a kondaiban még *ǫ̮itä* 'rét, kaszáló' (лугъ, покосъ). Jelentése e szónak: 1. 'Folyónak, vagy tónak (tavaszi vízbőség idején támadó) lefolyása' (истокъ рѣки или озера); 2. ebből eredő 'mocsár v. láp' (болотина, оѣтъ < vog. *ą̮it*); 3. 'rét, kaszáló, a mennyiben t. i. az ily áradmány a nyár fo-

lyamán fölszikkad s előbb a szélein, utóbb egész területén dúsan terem a fű. Tanulságos adat az *ą̈jtä* és *ą̈'it, ą̈it* szók egysége szempontjából a két nyári hónapnak felsőszoszvai és szigvai *ą̈it-tūr jąŋχėp* és *vōr-tūr j.* neve (l. Ethnographia, IX : 146), mert összevetve ezeket a *vōrėn tėlėm vōr-pil, ą̈jtän tėlėm ą̈jtä-pil* 'erdőben termett erdei bogyó, réten t. réti b.' és *voriŋ pāl, ą̈jtäŋ pāl* 'erdei vidék, réti v.' költői kifejezésekkel (I : 276), kiderül, hogy a hónapnévnek *ą̈it* szava az *ą̈jtä*-nak csak hangváltozata, a mint hogy a magyarázatát is ekképen jegyeztem: *χul ą̈jtä-tūrėn śälti* 'a hal [abban a hónapban] a réti tóba hatol' (uo.). E hónapnevek AHLQVIST vogul szótárában, mint a Szoszva-vidéki vogulok jelzései ekkép vannak írva és magyarázva: *oit-tūr joŋqep* (Flussbusen-See Monat; *oit* heisst ein Flussbusen, *oit-tūr* ein See, der bei der Frühjahrs-Überschwemmung aus einem solchen Flussbusen entsteht; in diesem Monat treibt man Fischfang in solchen Busen), *vor-tūr j.* (Wald-See Monat; man fischt in den Waldseen; 11—12. l.). Alább (35. l.) az *oit* szónak ily magyarázatát találjuk: 'grasbewachsene Bucht, Wiese', *oit-kän* 'Feld', *oit-pāl* 'die Wiesenseite (eines Flusses)'.

I : 181. A teremtés szigvai szent regéjében előforduló *ėkwäi' ą̈jkäi' ėlä χōlei', ėlä ąlei'* szólásnak az ugyane regét befejező *ta śuńanėlt, ta χōlańėlt ań ta ąle'it, ań ta śuńe'it* ('ama gazdagságukban, ama jólétükben most is élnek, most is boldogok' I : 32) s a más regékből ismert *ta śuńätėl, ta χōlätėl iŋ-pėl iŋ ąlei'* ('avval a bőséggel, avval a boldogsággal még most is élnek' IV : 144) szólások alapján való magyarázatát KANNISTO helyteleníti (FUF. Anz. VIII : 202) azt állítva, hogy a *χōlei'* nem a *śuńei'* 'boldogúl élnek' értelmi párja, hanem *χūlei'* helyett való s tulajdonkép azt jelenti, hogy 'hálnak, éjt töltenek'. Erre nézve hivatkozik a tavdai mesék *ąls, k'ujás* 'élt, feküdt' szólására; ámde nehezen hihető, hogy az 'éldegél' kifejezésére a *χūli* 'hál' oly alkalmas volna, mint a durativ értelmű *χuji* 'fekszik'. REG. azt jegyzi meg az előbbi szóról, hogy jelentése 'csak egy ízben hál meg' *(odjin raz toľko nocivait)*, míg ha egy helyt való gyakori hálásról beszélnek, a *kôlentem* gyakorító képzést kell alkalmazni. Van értelmi párhuzam a 'boldogúl van, él' vagy az 'él, fekszik (hever)' szólások egyes tagjai közt; de nincs a föltett 'él, hál' kifejezésben, mely utóbbi szó a vogulban is, úgy mint a magyarban határzóval való kiegészítést kíván ('valahol hál', 'meghál'). pl. *tit χūli* 'itt meghál', *ēt χūlsėt* 'az éjjelen át megháltak' (IV : 305), *jol-χulmitės* 'meghált' (IV : 167). A vogul *χōlei', ąlei'* kifejezés mását ismerem fel a PATKANOV-féle irtisi osztják mesék ily bevezetésében: *χūdem jiχ-poχsat ūtedet, χōtedet* (Irtysch-Ostj. II : 140), *īmeyen igeyen ūtteyen, χōtteyen* (uo. 102) s bár PATK. fordítása KANNISTO felfogásával egyezően 'drei Brüder verlebten die Tage

und die Nächte' (uo. 141) és 'eine alte Frau und ein alter Mann verleben zusammen die T. u. d. N.' (uo. 103), mégis azt kell hinnem, hogy ez a vogul *χōli* 'boldogúl van' elavult szó osztják megfelelőjének félreértéséből keletkezett népetymologia; mert *ūtedet* jelentése nem 'verleben die Tage', hanem csak 'waren; lebten' (vog. *ạ̄lsėt*) s *χōtedet* magában csak 'übernachteten, verbrachten die (eine) Nacht', nem pedig 'verlebten die Nächte' (vö. *āt χoʌʌem* 'die Nacht zubringen' Ahlq., *āt χōdem* id. Patk.).

I : 223 (2, 8. s. jegyz.). A *mis-vōj* szónak 'vaj' értelemben való fordítása Kannisto szerint tévedés, mert az 'tehénfaggyút' (Kuhtalg) jelent (*mis* 'tehén'), míg a 'vajnak' helyes jelzése: *saj vōj* (FUF. Anz. VIII : 180). Az utóbbi kifejezést *sai̯ vuoi̯* alakban s 'vaj' értelemben a középlozvai nyelvből ismerem (PV. R. *sại vuại* 'Butter, *maslo korovi*'), hol a 'tehén' jelentésű *säir* szóval *s.-vuoi̯* csakugyan 'tehénfaggyú'. Ámde a 'vajnak' ezt a középlozvai kifejezését felsőlozvai nyelvmesterem a *mis-vōj* (масло) szóval helyettesítette s hogy e közlése helyes, mutatja hogy Ahlqvist szótára szerint az északi osztjákban is *mis-voi* 'Butter' s ugyanilyen kifejezés a *saχse* 'zsír, faggyú' szóval a déli osztjákban *mīs-s.* 'Butter' (Patk., Castr.).

I : 240 (350. s. jegyz.). Kannisto a medve vogul *ńūrėm-uj* nevének 'réti állat' értelemben való fordítását helyteleníti, mert szerinte a vogul énekek *ńūrėm-uj, ūnt-uj* kifejezése egészében az osztják költői nyelvből való átvétel, emitt azonban *ńūrėm* nem 'rét', hanem 'mocsár (Morast, Sumpf)', a vogul *ńūrėm-uj* tehát nem 'réti', hanem 'mocsári állat (Sumpftier'; FUF. VII : 187, VIII : 177). Ezzel szemben azt jegyezhetjük meg első sorban, hogy a vogul *ńūrėm-uj, ūnt-uj* kifejezés osztják eredete nem kétségtelen; mert bár a vog. *ūnt* = ÉO. *un̯ʿṯʿ*, *u̯ȍn̯ʿṯʿ* 'erdő' (Karj. Ostj. Lautgesch. 146) a vogul közbeszédben nem használatos (s ezért osztják jövevénynek magyaráztam magam is I : 049), lehet az a vogul költői nyelvben archaismus, illetve eredeti szó is annál is inkább, minthogy a fenti kifejezésen kívül előfordul ezekben is: *ser ūnt sāt sām, ser vōr χạt sām* 'sötét vadon hét zuga, s. erdő hat z.' (III : 137), *tātėl ạ̄lpä ūnt-tạwėl'* (R. *unte tạul'*) 'üresen levő erdei bőr' (III : 341), *ūnt-vōrėp-nē* 'erdei magtörő holló-asszony' (III : 91), sőt a nélkül, hogy valamely költői szólásnak lenne alkatrésze e példában: *uj χūrėm patitėl ūntä jạ̄mėnte'im* 'állatbeli három lépéssel járdalom erdejét' (III : 337). Azonban föltéve, hogy a vogul *ńūrėm-uj* kifejezés tényleg osztják eredetű, vajjon az volna-e rendén, hogy a fordításban úgy értelmezzük, a mint azt az osztjákok s nem úgy, mint azt a vogulok értik?! Ez olyan eljárás volna, mintha a 'szép leány' értelemmel magyarázott vogul *vēśiŋ āγi* kifejezést 'arczos leánynak' fordítanók csak azért, mivel *vēśiŋ* osztják eredetű szó s az

osztjákban *vēś* 'arczot' jelent; vagy ha a mai *barát* szavunkat nem 'amicus'-nak, hanem 'frater'-nek magyaráznók, mivel e szó eredetije a szlávban emezt jelenti. De talán nincs is lényeges külömbség a *ńūrėm* szó osztják és vogul értelme közt. Az északi osztják *ńūr̥ə̱m'*, *ńǭrə̱m'* szó jelentése Karjalainen megállapítása szerint (Ostj. Lautgesch. 148): 'spärlich mit Wald bewachsener Sumpf', Patkanov szerint az irtisi osztják *ńūrėm*, *ńōrėm* 'Morast, Sumpf; niedrige, mit Weiden und andern Laubbäumen bewachsene Stelle; Hain' (Szót. 95); míg Pápay József fordításában a *ńōrə̂m-v^{u}ą̣j* ép úgy mint nálam: 'réti állat' (Osztj. Népk. Gy. 48), a *ń.-iḳi* 'réti öreg' (uo. 18, 74), *χą̄r-ńą̄ṭəŋ χār-ńōrə̂m* 'rénbikának való mohos tundra' (uo. 118). A vog. *ńūrėm* szót Reg. 'Wiese' szóval fordítja s az én közlőim is 'rét, kaszáló' (лугъ, покосъ) értelemmel magyarázzák; azonban vogul földön alig van rét, mely nyár közepéig vízzel borítva ne volna, úgy hogy ilyenkor igazában a vog. *ńūrėm* is 'mocsár'.

I : 254 (197. s. jegyz.). Szemben azzal a magyarázatommal, hogy a *l'āŋχä-kwālγä* (R. *l'ängä kualle*) 'szava, üzenete' összetételes kifejezés utótagja, mint költői nyelvben megmaradt archaismus, az osztják *kēl* 'beszéd' szónak olyan vogul megfelelője lehet, mint a hasonló hangzású osztják *kēl* 'kötél' szóé a vogul *kwāli'*, *kwąli* (tő: *kwālγ-*, *kwąll-*) 'kötél, zsinór' — meggondolásra készt az a körülmény, hogy a Patkanovtól följegyzett irtisi osztják regékben az 'üzenet, hír' költői jelzése: *kit panpe pandėŋ ai* 'két fonalú összerakott üzenet' (l. erre nézve II: 0584—5). Patk. magyarázata e szóláshoz (Irtisi-osztj. Szój. 104): 'Zweimal zusammengedrehte (d. h. aus zwei Streifen bestehende) zusammenlegbare Nachricht (die Nachricht od. das Wort wird hier mit einer, aus zwei Streifen gedrehter Schnur verglichen)'. Föltehető, hogy a *l'āŋχä-kwālγä* kifejezés ugyane képzetet tükrözi, vagyis hogy benne a *kwāli'* szó rendes 'zsinór, madzag' értelmében veendő s az illető helynek helyes fordítása: 'Szava zsinórja (folyása) be sem fejeződött' (I: 119). Figyelembe veendő, hogy ebben a Regulytól följegyzett teremtési énekben a *Loustumėn* és *Jäχ-tumėn* tónevek az ének kondavidéki eredetére vallanak (l. I: 250, 251) s így az irtisi osztják költői nyelv hatása is számbajöhet. Kannisto magyarázata e kifejezéshez: «Der des Ostjakischen mächtige Wogule hat sowohl das 'Seil' als das 'Rede' bedeutende ostj. *kēl* als ein Wort aufgefasst und so ex analogia auf das Wort *kwāli'* 'Seil', d. h. auf die wogulische Lautentsprechung des Wortes *kēl* 'Seil' auch die Bedeutung 'Rede' übertragen, die demselben ursprünglich fremd ist» (FUF. Anz. VIII: 179—80).

I : 270 (4, 2. s. jegyz.). Az *aul*, *ąul* 'vég, kezdet' szónak átvitt értelmű költői használatával többször van alkalmam

foglalkozni magyarázataimban (így az itt idézett helyen kívül még I: 271, 273, II: 436, 552, 589 s bővebben Vog. Nyelvjár. 67—68. l.), mindenütt a szokottabb 'vég' jelentés alapján fejtegetve a képes kifejezést. Hasonló alkalmazása van e szó megfelelőjének egy Patkanovtól följegyzett irtisi osztják regében, de itt az *ōtėŋ* nem 'véget', hanem 'kezdetet' jelent (mint pl. a vogul *sar-ault* 'legelől, kezdetben' határzóban). Az illető hely a következő: *Jiɣ-poɣ, metta ajen ōtėŋ tūven, metta keden ōtėŋ tūven, tert pane* 'Bruder, den Anfang der Nachricht, den Anfang der Rede, die du gebracht hast, lege dar!' (Irtysch-Ostj. II: 42—3) s alább ismételve: *Surnėŋ ūɣop ār igena ajet ōtėŋ toɣūt' punžetāi, kedet ō. t. p.* 'Viele grauköpfige (?) Greise eröffneten dann (dahin) den Anfang der Rede, eröffneten dann den Anfang der Worte'. Az *aj-ket* (ÉO., ÉV. *aj-kel*) 'hír, üzenet' szó ily összetétele az *ōtėŋ* (ÉO. *ōlėŋ*) szóval csak olyan szerkezet, mint a vogul költői nyelvben *pojk-aul, lūńś-aul*, melyeknek 'imádság', 'siralom' jelentésű előrésze szintén valami mondásféle. Ez után lehetségesnek kell tartanunk, hogy egyes esetekben az *aul* szóval a költői szerkezet nem a 'végre', hanem a 'kezdetre' céloz, vagyis hogy pl. e szólás *sari pėni-qulä toɣ ti pėɣɣitä* (III: 86, 88) nem azt jelenti hogy 'igaz varázsigéje végét ím így varázsolja', hanem 'kezdetét', vagyis hogy 'igaz varázsigéjét ím így kezdi varázsolni' (midőn t. i. hozzáfog a varázsló mondásához, nem a 'végét' varázsolja). Szintígy *matnė kāt-aulėn joɣtsėmėn* (I: 136), illetve *śūli āt aulėn j.* (I: 137) nem azt jelentik, hogy 'vénülő kéz-végre jutottunk', 'ősz haj-végre j.', hanem azt, hogy 'vénülni kezdünk'. A bálványistenek áldozatsürgetésének e mondásában *ēti vōwnė jirėm-aul ɣolin at joɣtiänl, alpėl v. j. a. ētin at j.* (II: 3), úgy látszik, szintén nem azt jelzi az *aul*, hogy 'este kért áldozatom végét reggelre nem halasztják, reggel k. á. v. estére n. h.', hanem a 'kezdetet, megkezdését'. Sok volna ugyanis még egy bálványistenségtől is, hogy a minő véráldozatot az embertől este kér, annak a 'végét' reggelre ne halassza, mikor ez alatt a kívánt állatot előkeríteni sem képes. Vö. Reguly jegyzeteiben *poter qul ti véss* 'begann die Rede', *qul varmel ti* 'pervoj djelo eto', *qul pim* 'mein erster Sohn', *qultem* 'načinaju', *qultaɣti* 'kezdődik'.

I: 270—1. Kannisto a Regulytól följegyzett teremtési regéhez fűzött magyarázataim közül hibáztatja az ősfi születésére vonatkozót, a mennyiben szerinte 'a nőt illető bizonyos idő', melyről itt szó van, nem a 'gyermekviselés (terhesség) idejére' értendő, hanem arra, melyet a gyermekszülő nő a *szülés után* köteles a vallási szabványok szerint a lakóházon kívül (a saját külön hószámos házikójában) tölteni s ennek megfelelőleg 'az asszonynak Felső-Égatyjától rendelt meghatározott napja' is (Reg.

kéziratában: *egvatä numi tărom azse laum mărts kătelä*), a midőn a gyermeket a 'meleg házba' beviszi, nem a gyermek születésének napja, hanem a szülés után több héttel (felsőlozvai szokás szerint három hónappal IV: 415) következő ama nap, midőn az asszony letelvén tisztátlanságának ideje visszatérhet férjével közös rendes lakóházába (FUF. Anz. VIII: 171—4). Bár magam is kiemelem, hogy Reg. szövegének ez a helye 'locus difficillimus', mégis azt vélem, hogy megfejtésénél nem hagyható számon kívül az a felfogás, mely két más teremtési regében is kifejezésre jut, hogy t. i. *a szülésnél férfi jelen nem lehet* (I: 131, 180). A Patkanovtól közölt irtisi osztják regék egyikében is találunk idevágó adatot, melyben a vajudó nő nem tudja gyermekét megszülni s azt mondja otthon időző férjének: 'Te itthon vagy, azért nem szülhetem meg a gyermeket, menj te el!' *(nuŋ jadan ūttan, ńaurim ťudat en tāidam, nuŋ menà!)*. Erre a férj elment hazulról s a nő megszülte magzatát. Ugyane regerészlet változataiban a vajudó nő így szól férjének: 'Bordáim meghasadni készülnek *(āŋktidam vārseda juvet)*; ha elméssz, hát menj, ha meghalok, hát meghalok' és 'meghalni készülök s nem halok, menj!'. Mindkét esetben a férj távoztával meglett a gyermek (Irtysch-Ostjaken II: 156, 158). A házba való visszatérés napjának az a fent idézett jelzője, mely szerint e napot az Égatya rendelete szabta meg, szintén inkább illik a születésre, mint a tisztátlanság végének határozatlan és jelentéktelen napjára; mert az Égatya az élet és halál ura s a mint ő állapítja meg az életidő végét (I: 0325—6), bizonyára annak kezdete is az ő intézkedése; vagyis *Numi-Tą̄rėm āśä lāwėm mąrtės χą̄tėlä* ép oly kifejezés a szülés idejére, mint *Kaltėś laum sorėm* 'K. rendelte halál' (II: 048) a haláléra. Megjegyzendő, hogy Reg. e szövegét *äm äläm pi ąńśėm* a magyarázó ekkép érti: вотъ я сына принесла ('íme én fiat szültem' I: 270), mert *ą̄ńśi, pī' ą̄ńśi* a 'szülésnek' sajátos kifejezései (pl. *śāńimnė ą̄śwäsėm* 'anyámtól születtem' II: 277, *āŋkum ą̄ńśėm kit pī'* 'anyám szülte két fiú' II: 213, *ą̄ńśtal śakwiŋ* 'szűz csecses' leány, kinek t. i. még nem volt gyermeke III: 36), épúgy mint a fent idézett osztják mondásban *tājem* 1. 'haben, besitzen'; 2. 'gebären, erzeugen' (Patk. Szót. 152). Hogy *titi χot-totitä* ezt jelentené: 'Sie trägt dies (t. i. das Kind) weg', mint Kannisto véli, bajosan hihető; mert nincs szó róla, hogy az asszony odavitte volna a férj közelébe a gyermeket, hogy értelme volna a gyermek 'elvitelének' (melynek *ēl-totitä* a rendes kifejezése). Felfogásom szerint az asszony kikél a házból, mert várt fia születésére készül; de ez soká húzódik (mint akár a Kalevalában Väinämöinen ősfi születése), úgy hogy öregének türelme szakad a hosszas várakozásban. Ezért kiált fekvő helyéről az asszony után, mire emez visszafelel, hogy

'mire a nőt illető (vagyis szüléshez szükséges) idő elkövetkezik', ő 'fiat szül'. Ezt az 'időt' vagy 'fiát' (a *titi* t. i. mindkettőre vonatkozhatik) ő *χot-totitä* 'kiviseli' (a *χot-* igekötő gyakori intensiv értelmével), mire az öreg tovább hever. Hosszú heverése után végre bekövetkezik az Égatyától rendelt megszabott nap s a világ ősanyja beviheti megszületett gyermekét az örvendő apához a 'meleg szoba zugába', mely természetesen nem a hószámos házikó *(mäń kwol)*, mint jegyzetemben (I: 271) lehetségesnek véltem, hanem a jól fűtött lakóház. Hogy az ősanya hosszas távolléte a már megszületett s ápolt gyermekkel a tisztulás okáért történnék, arra a szövegben nem találok igazolást; ma sem történik, hogy a már megszületett gyermek heteken át az apa szeme elé ne kerülne az anya tisztulási szabályai miatt.

I: 287 (1, 11. s. jegyz.). A KV. *äkwėps* 'egyhamar' szó végzetét Kannisto (FUF. Anz. VIII: 178) eltérőleg a tőlem adott magyarázattal a *pis*, *piš* 'rét, réteg' szóval azonosítja, mely számnevekkel összetéve '-szeres' jelentésű, pl. *kit-pis*, P. *kit-piš* = K. *kitps* 'kétszeres'. Ilyen összetétel az alsólozvai nyelvben *ɛk-piš*, mely 'egyáltalán, teljesen' értelmű (pl. *ɛ. mins* ушелъ да и вовсе) s a kondai *äkwėps* szónak is efféle ('ganz, durchaus') lehet a jelentése. Ezek szerint a szöveg illető helyén (I: 166, 11. s.) *mėnėm mėtėt äkwėps päri at jiw* így fordítandó: 'menő útjából (helyén) egyáltalán nem tér vissza [az asszony]'. Az én följegyzésem szerint a kondaiban *kit* v. *k'urėm-pis mäsk'atėm ōli* 'kétszeresen v. háromszorosan van felöltözve' (въ двойную одежду облокся); l. Vog. Nyjár. 214.

II: 01. A pelimi isten regéihez újabb bő anyagot találunk a Regulytól följegyzett s Pápaytól megfejtett *Poləm-tōrəm ār* cz. hősénekben (Osztj. Népkgy. 74—89) s a pelimvidéki istennek Pápaytól följegyzett medveénekében (uo. 248—259).

II: 019. A Lozva és északi Szoszva forrásvidékén emelkedő 'Szent Uralbérczeket' *(Jelpiŋ ńą̄r)* említi Gluškov Чердынскіе Вогулы értekezése is (Этн. Обозрѣніе 45: 70). Jelzéseik: Яльпинг-нёръ, Госса Я. н. (= *Xąsä J. ń.*) és Няыс Я. н. *('Na'iś J. ń.)*. Orosz nevük: Молебный Камень 'Imádkozó Uralbércz' (t. i. hol imádkozni, illetve áldozni szoktak).

II: 020. A Szigva forrásvidékén levő 'Szent tóról' megemlékszik Noszilov is Елбынь-туръ (= *Jelpiŋ tūr)* jelzéssel az Извѣстія имп. Русскаго Геогр. Общества 20. kötetének (1884) 2. füzetében megjelent Съ Оби на Печору értekezésében (174, 176. l.).

II: 050. A *Kaltėś*, osztj. *Kaltpś* szó eredetének adott magyarázatát kétessé teszi, hogy az osztjákban a *kalt* a *loŋχ* 'bálvány' szó gyakori párhuzama s *aś* Pápay József szerint az északi osztjákban 'anyát' jelent, 'bálványanya' pedig mint eredeti értelem nagyon jól illenék a *Kaltėś* mythikai lényéhez. Itt meg

kell jegyeznünk, hogy északi osztják *aś* 'anya' szót KARJALAINEN-nek a rokonság fogalmi körébe tartozó szavakat tüzetesen tárgyaló 'Wie *ego* im ostj. die verwandten benennt' cz. tanulmánya nem ismer. Ellenben van Kaz. *ą̆s*, Vj., Kr., Trj. *əs* 'anya' (összetételekben is; l. uo. 16—18) s bizonyára ezért írja REGULY e szót *ass*, *äs (assli)* hangjelzéssel (l. PÁPAY: Osztj. Népkgy. 16, 17, 41), míg az *āśi* 'atya' szó nála: *aschi* (uo. 23), *azse* (*azsing* 120, 115). A *Kaltéś* végzetének magyarázatára nézve (ha a PÁPAY-féle *aś* 'anya' szó tényleg tévedésnek bizonyulna) számbajöhető adat a Vj. *ä`ŋk'əṣ̌* 'Mutter der Mutter', *vpə̂ṣ̌* 'Mutter des Vaters' szónak végzete is, melyet KARJALAINEN (uo. 18) a török *äš* 'társ' szó átvételének tart, a jelentés külömbözése miatt aligha helyesen. Megjegyezzük itt még, hogy a *Kalṭvś-anya (K.-aŋḳi)* mythikai képzeteihez több új adattal járul ez istennőnek PÁPAYtól följegyzett idéző igéje (Osztj. Népkgy. 268—9).

II : 051. Az 'Arany-asszony' (Златая баба) mythikai alakjára vonatkozó adatokat tüzetesen tárgyalják TRUBECKIJ Къ вопросу о Золотой Бабѣ és KARJALAINEN 'Alte bilder zur ob-ugrischen mythologie' cz. értekezései (l. fentebb 750. és 747. l.).

II : 053. A Világügyelő férfiú mythikai alakjának képzeteihez újabb adatokkal járul ez istenségnek PÁPAYtól följegyzett s *Sąrńi-Ort kaj sąwəl* czímen közölt két idéző igéje (Osztj. Népkgy. 269—272).

II : 0132. A *'Soχriŋ ą̄jkä* nevű szigvafői bálványról Чохрынь ойка jelzéssel megemlékezik GLUŠKOV is (Этн. Обозрѣніе 45 : 67). Szerinte egy színes zsinórral körülcsavart s talizmán gyanánt övön hordott keskeny kést neveznek e néven. Ha a ladik léket kap, ezt a kést dugják a résbe, hogy a víz behatolását megakadályozzák s ugyancsak ezt a kést viszik magukkal, ha elveszett réneket fölkeresni mennek.

II : 0185. A lozvatáji rénszarvas alakú kőbálványon kívül REGULY szótári jegyzetei közt egy jávor alakú kőbálványnak is találjuk említését, melynek *äls-bąbi* (= LV. *äls-popi* 'jávorbálvány') a neve. Erről REG. a következőt írja: 'Ein versteinertes Elentier mit ihrem Kalbe in der Nähe der *Sąim je* Mündung am Pelim'. HUNFALVY 'A vogul föld és nép' művében (142. l.) szintén utal REG. ez adatára. A lozvafői megkövült jávorról (сохатый окаменѣлый звѣрь, лось) szó van GLUŠKOV Чердынскіе вогулы művében is (Этн. Обозр. 45 : 69). PATKANOV egy irtisi osztják hősregében egy anyarénnek *Sōt mōχ ōmdem ńur χonop nēŋ īma* 'Száz magzatot ellő kopasz hasú nő asszony' nevét említi. Ennek a rénnek méhében az elhalt hősfiak árnyai rénborjak alakjában új életre kelnek (Irtysch-Ostjaken II : 88).

II : 0221. Az osztják *iki* 'öreg ember' szónak 'hold; hónap' értelemben való alkalmazását PÁPAI KÁROLY adatain kívül más forrásból nem igazolhatjuk. KARJALAINEN tárgyalja ezt a szót

'Wie *ego* im ostj. die verwandten benennt' cz. tanulmányában (18. l.), de 'hold' jelentését nem említi. Nála *tīl̯əś* a 'hold' szava (Ostj. Lautgesch. 217). Nem ismeri az *iki* utóbbi jelentését PATKANOV szótára sem. Az osztják *urt, ort* 'fejedelem' szónak AHLQVISTtől közölt obdorszki 'hold; hónap' jelentését szintén nem találjuk KARJALAINEN művében e szó tárgyalása helyén (144. l.).

II : 0245. A *Kalm* tulajdonnevet BUDENZ Magyar-Ugor Szótárában (16. l.) REGULY *källm* írása s 'követ, hírnök'-féle értelmezése alapján (l. I : 244) a magy. *kém* 'emissitius, explorator' szóval egyezteti. Nagyon hasonlít hozzá az oszét *kalm* (plur. *kälməẗä*) 'kígyó; sárkány' szó s tekintettel arra, hogy a kígyónak kondai vogul nevezete 'bálvány-alak' s az északi osztjákban 'szent állat' (II : 0320), összefüggés sejthető.

II : 0285. A KV. *jälwėl* 'erdei ördög' szónak jegyzeteim között ráakadtam ÉV. *jalwäń* mására, melynek értelme szintén: лѣсной. Ismerik a *jalwäń-kwol* kifejezést is. Az osztják *jiljan*-ról újabban PÁPAY JÓZSEF közölt néhány adatot nyelvészeti tanulmányútjáról való jelentésében (Budapesti Szemle 123. köt., 376. l.). A vogul dæmon-nevek közé tartoznak még: *siŋkwėl'* és *täŋkwėl'*, melyeket a közlő a шайтаны szóval fordít. Egy REGULYtól följegyzett medveénekben találjuk e kifejezést: *täkw ōlpä siŋkwėl'-k'ar* 'magának élő ördögbéli' (értsd: 'a ki csak éljen magamagának s bennünket ne háborgasson!' III : 353). REG. írása: *täk ąlpä šingung kär* s hozzá tartozó jegyzete: *opasno*, t. i. 'veszedelmes'. A szörnynevek kiegészítéséül följegyezzük itt még a következő északi osztják költői jelzést: 'A tarka (?) Uralod hátát őrző kőszemű hét *viχli*, a ragyogó (?) Uralod hátán lakozó vasszemű hat *viχli'* (*ńōsəŋ keu šanžen lāulla kewəŋ sēmp̣i lābət viχli, al'vŋ keu šanžen ą̄mvsla kort' sēmp̣i χot v.* Osztj. Népkgy. 31, 39).

II : 0286. A vaszjugáni osztjákok alvilági szelleme az *Ül-juŋk*, melyről PÁPAI KÁROLY közöl érdekes adatokat HERRMANN ANTAL Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn folyóiratában (III : 83—84). GRIGOROVSZKIJ is ismeri az ылъ юнкъ földalatti ördögöt (нижній или подземный діаволъ; Описаніе Васюг. тундры, 61), melytől külön választandó a мыгъ-юнкъ (земной діаволъ; uo.) = *mi̊γ-juŋk* 'földi szellem'. Ezt az utóbbit PATKANOV *mėγėŋ jinket iga* 'a föld és vizek ura' (вотчинникъ) néven említi (Irtysch-Ostjaken I : 120).

II : 0288. A Vízfejedelem és neje — Витъ-Ханъ-Эква-Ойка (= *Vit-χą̄n ēkwäi'-ą̄jkäi'*) jelzéssel — úgyszintén a Vízfejedelem leányai L. KORIKOV fent (747. l.) idézett Пѣсни Вогуловъ cz. közleményében is szerepelnek (4. l.). Az itt vázolt vogul hősregének egyes részletei a vőlegény elől vörös *evet* alakjában menekülő menyasszony, továbbá a halálból föltámasztott s *lúd* alakjában tovaröppenő hősök ismeretes regetárgyaival is foglalkoznak.

II : 0301. A *laj* (R. *läi*) elavult s csupán a költői nyelvből ismert szónak ez ideig biztosan meg nem állapítható értelmére nézve még a következő adatok állnak rendelkezésünkre: R. *läjoai läjpi* (III : 224, 36. sor) e sorközi jegyzettel: *rebäti* (= ребята 'gyermekek'; *oai* = 'leány', *pi* = 'fiú'), *läi popi*, *läi tąrom* (uo. 48. sor) e sorközi jegyzettel: *djeti boga* (= 'istennek gyermekei'), R. *laitąrom*, *laipopi* (IV : 94) jegyzet nélkül, R. *läipinä täu kuontemlitä* (III : 484) a szótári jegyzetek közt e magyarázattal: *rebata slišujut jevo*, a középlozvai közlő értelmezése szerint: *wüś püγä täu k'wąntėmlit* 'kis fia [sírását] hallja ő'. Ezek után indulva vélem, hogy Reg. vogul szövegeinek *läi* szava 'kis, kisded' értelmű lehet. Az osztják szövegek *laj* szavát Reg. *lai*, *lajä*, *laje* alakban írja s a közölt magyarázatok alapján ennek összefüggése a vog. *laj* (R. *läi*) szóval nem világos.

II : 0327. A mammutra vonatkozó nyugatszibériai hiedelmekről l. P. A. Gorodcov közleményét a Ежегодникъ 18. kötetében.

II : 0497. Az áldozati lakomát követő f e g y v e r t á n c z-nak osztják szokásáról legutóbb Pápay József nyomán értesülünk, ki szemtanúja volt e szertartásnak s leírja azt osztják tanulmányútjáról való jelentésében (Bp. Szemle 123 : 24, 26). Az ide vonatkozó régibb tudósításokat illetőleg l. ui. I : 0161—2, 0171. Finsch 'Reise nach Westsibirien' cz. könyvében (556. l.) szintén ír e tárgyról. Szerinte az osztjákok régi nagy harczaik emlékére minden évben 'hősünnepet' (Heldenfest) tartanak, melyen rénszarvasokat ösztökélő dárdáikkal jelennek meg s ezekkel hadi tánczokat (kriegerische Tänze) rendeznek. Ez ünnepnek *Jochtachot* a neve, mely szó valószínűleg a. m. *jõχta χatl* 'tánczoló nap' (vö. Obd. *i̯ǫ̀χ-* 'tanzen' és *χvtl̥l̥* 'Tag' Karjalainen: Ostj. Lautgesch. 15, 47). Noszilov У Вогуловъ cz. munkájában (34—35. l.) vogul szokáskép említi, hogy a férfiak az áldozati lakoma után zajos, vad tánczra kerekednek.

II : 289. Kannisto hibáztatja, hogy Reg. *Kull' ąter* szavát e helyen északi nyelvre *Kul'-ą̄tėr* s nem *Xul'-ą̄tėr* hangjelzéssel írom át (FUF. Anz. VIII : 167). Ámde jól tudja Kannisto is, hogy az északi nyelvben egymás mellett használatos *kul'* és *χul* mythikai jelzésekhez más más képzetek fűződnek: amaz t. i. az 'ördög', emez a 'kór', illetve mythikai értelemben 'kórszellem', melyeknek csak az a közös vonásuk van, hogy az emberrel szemben ellenségesek, de egyébként jellemző sajátságaik eltérők (l. ezeknek tárgyalását fent II : 0281—4 és 0297—0304). A költői nyelvben a *kul'*-nak *pupi'* 'bálvány' a párhuzama, a *χul'*-nak *tērén* 'vész' s e szópárok tagjai egymással föl nem cserélődnek. Az a kérdés immár, hogy a Regulytól följegyzett *Kull' ąter käisau*-ban kiről van szó: a *Kul'-ą̄tėr*-ről, vagyis az 'Ördögfejedelemről'-e, avagy a *Xul'-ą̄tėr*-ről, azaz a 'Kórfejedelemről'.

KANNISTO azt véli, hogy az utóbbiról; így is fordítja: 'Fürst des Totenreiches'. Ezzel szemben az én fordításom az 'Ördögfejedelmet' említi s e felfogásom azon alapszik, hogy e hymnus hőse magáról ezt mondja: *äm kuľ šät pišemtell kväne siletem* 'én *kuľ*-beli hét fogásommal kipattanok' (1, 4. sor), már pedig a népköltés a 'hét fogást' csak a *kuľ* s nem a *χuľ* sajátjának tudja. Ismételve hallottam s jegyeztem fel e szólást: *ɲupi' sāt piś, kuľ sāt piś* 'bálványi hét fogás, ördögi hét fogás' (l. II: 0282) s nem lehetett kételkednem benne, hogy midőn vogul nyelvmesterem itt is ezt a szólást ismeri fel, megállapítása helyes. Több egyéb körülmény is megerősíti ezt. Így hogy a gyermek *Kuľ ạter* magát a 'lábas bálványhoz' (*läiling popi* II: 288, 1, 7. sor, 2, 2. s.) hasonlítja s azt akarja, hogy mint ezeknek, neki is adjanak az emberek 'jeles pénzt s jó áldozatételt'; már pedig 'a bálvány' éppen a *kuľ*-nak s nem a *χuľ*-nak a rokon fajtája, azért emlegetik az énekek 'a bálvány szerezte vagyont, *kuľ* szerezte vagyont' (*pupi' sēlem ālṭul, kuľ s. ā.)* s 'a bálvány ködét, a *kuľ* ködét' (*pupi'-sēŋkw, kuľ-s.* l. II: 0282, 0283). Továbbá, hogy az Égatya a *Kuľ ạter*-t 'emberevő nagyszemű *uotp*' (ɔ: *ūtpi*)-nak mondja s ez utóbbi szó fölött REG. jegyzete: 'teufel' (tehát *kuľ* a *Kuľ ạter* s nem *χuľ*). REG. szótári jegyzetei közt is *kuľ, kuľ* 'hölle, teufel; *leši* (ɔ: лѣшій 'erdei ördög') s ennek a szónak összetételei között találjuk a *kuľ ạter*-t is. A közölt hymnusról azt írja REG., hogy azért éneklik áldozat kapcsán a *Kuľ ạter*-nek, 'dass er die *kuľt* nicht auf die menschen lasse' (II: 529—30): ha itt *χuľ*-ról volna szó, REG. bizonyára a 'Seuchen' v. 'Krankheiten' szót alkalmazná. GONDATTI is куль одыръ-nak írja e mythikai alak nevét (40—41. l.), holott ő a vogul *χ* szókezdőt a *k*-tól megkülömbözteti (pl. nála хум = *χum* 'férfi', витъ хонъ = *Vit-χāŋ* 'Vízfejedelem'). Azt velem, hogy az 'Alvilág fejedelmének' általában nem *Xuľ-ātėr* 'Kórfejedelem', hanem *Kuľ-ātėr* 'Ördögfejedelem' az eredeti s igazi neve s az előbbi jelzés csak újabban népetymologia útján keletkezett, mivel ő az, ki az ő tömérdek *kuľ*-ja útján az emberek közt a *χuľ*-t ('kórt') terjeszti. Így érthető, hogy az egyik énekben *Kuľ-ātėr* a Világügyelő férfiú ipja (II: 293) s a másikban a *Xuľ-ātėr* (II: 122). REG. kosmogoniai szövegeiben is talán inkább *Kuľ-ạter*-nek kellett volna átírnom (*Xuľ-ātėr* helyett I: 101, 158) az eredeti *kuľt nqer* (I: 100), illetve *Kuľ ạter* jegyzést.

II: 456. Az Эти. Обозрѣніе 76—77. kötetében (157—8. l.) A. МАККОV Къ этнографіи сѣвера Европейской Россіи (Az európai Oroszország északi részének néprajzához) czímen az Азбуковникъ nevű, mindenesetre a XIV. sz. vége előtt írt kéziratnak egy kiadatlan helyét idézi, melynek egyes adatai bennünket is közelebbről érdekelnek. Kiírjuk itt ebből a Perm körül

lakó népek felsorolását: «А се имена странамъ иноязычникомъ, живущимъ около Великіе Перми, еже суть сіи. Двиняне, Устюжане, Вилягжане, Вычагжане, Южане, Сирияне, Ганяне, Вятчане, Лопяне, Корѣла, Юра, Печера, Вогуличи, Самоядь, Пертасы, Сыроядцы, Остяки, Гемалъ, Чюсовая, Вотяки, Пермь». L. e tárgyhoz még ugyane szerzőnek egy másik közleményét az Этн. Сбозр. 78. kötetében (107—110. l.). Feltünik itt a vogulok, szamojédok és osztjákok közt a Сыроядцы = 'Nyersevők' népnév, melynek pontosan megfelel a vogulok emlékezetében megmaradt *ńāri' sir māχum* ethnikai elnevezés (II : 0456).

II : 457. A Живая Старина folyóirat 11. kötetében (47. l.) egy vogul hősrege töredékeit közli, melyekben szintén arról van szó, hogy az álmából felszökő fejedelmet saját népe álnokúl megöli.

II : 493 (98. s. jegyz.). Hogy hét vörösfenyőnek közös tövét a költői nyelv a *sāns, sās* 'térd' szóval jelöli, nyilván e *sāns* szónak 'nemzedék'-féle értelmével függ össze, vagyis olykép értendő, hogy a hét fa 'egy eredetű' (*akw' sāsnėl tēlėm* II : 166 = 'egy nemzedékből született'). A *sāns* 'térd' és 'nemzedék' jelentéseinek kapcsolata emlékeztet a szláv *koléno* 'Knie; Knoten, Glied; Stamm, Geschlecht, Abkunft' jelentésfejleményeire, a minthogy a mi *íz* szavunk is használható 'nemzedék' értelemben (pl. harmad *íziglen*) s szintígy a német *Glied* (pl. 'bis ins vierte *Glied*'; l. Erich Berneker, Slav. EtymWb. 545—6).

II : 497. A *kalt* mythikai képzetéről a következő költői jelzések nyujthatnak némi tájékoztatást: 'Bálványképes jeles tér, kalt-képes j. t.' (*loŋχ venž'aŋ jem χār, kalt v. j. χ.* Osztj. Népkgy. 41) = 'áldozati tér'; 'bálványképű sok rénbika, kalt-képű s. r.' (*loŋχ-venž'əŋ ār χą̄r, kalt-v. ār χ.* uo. 115) | 'Mint a bálvány szeme, [oly] sötét igazi éj; mint a kalt szeme, [oly] sötét erős éj' (*loŋχ-sēm patlam sari āt, kalt-sēm p. ūsi āt* uo. 77) | 'Bálványnyak fészkű város, kalt-nyak f. v.' (*loŋχ-sāpəl təγvl v"ąś, kalt-s. t. v.* uo. 13, 16) | 'Szája vett (hallgatag) bálvány, nyelve vett kalt' (*uŋγlel vųjəm loŋχ, ńālməl v. kal'* uo. 162); 'szája vett bálvány bikafi, nyelve vett kalt bikafi' (*u. v. l. χą̄r-poχ, ń. v. kalt-χą̄r-poχ* uo. 226) | 'Bálvány tevő igaz igézet, kalt tevő erős igézet' (*loŋχ ponti sari mul, kalt p. usi mul* uo. 29, 118). Tehát a *kalt* ugyanaz mi a *loŋχ*, vagyis néma bálvány, melynek szeme ép úgy lát éjjel, mint nappal, arcza idomtalan, mint a rénbikáé, nyaka égbenyúló (t. i. az Égatyához emelkedő) s az előtte tett fogadalom igazi erős igéret.

II : 520 (5, 1. s. jegyz.). Kondai szótári följegyzéseim közt ezt az adatot találom: *lə-k'wəŋγė* 'marha' (скотъ), miszerint a *səs-ləγėŋ (= k'wəŋγė-ləγėŋ) k'əm*, ki a hőst üldözi s utóléri, nyilván nem lehet egyéb, mint vonó jószággal (lóval) befogott

szekeren járó ember. Ha lovon ülő emberről volna szó, akkor pusztán *ləɣéy k'.* volna a jelzése.

II : 562 (44. s. jegyz.) szerint *kērināykär* 'homályos értelmű s talán idegen szó', melyet a közlő a Világügyelő férfiú haja jelzőjének magyaráz (*k. sākmiŋ sa'i* '.... naphevű hajfonat' II : 322). Ez a szó előkerül a Reguly-tól följegyzett s Pápay Józseftől megfejtett *Loŋχ-āwət ńol ar* osztják ének egyik hősének R. *käri nank ar seual ord, käri nank ar vueschäl ord* = P. *Kāri-nayk-kār sewvl ort, K. n. k. veśvl ort* nevében (Osztj. Népk. Gyűjt. 100, 106), melynek fordítása: 'Kérges vörösfenyő kérge [színű] hajfonatos fejedelem, K. v. k. arczos f.'. Tehát a tőlem kérdőjellel adott 'szétomló' (hajfürt) fordítás elejtendő. A vogulban a vörösfenyő költői jelzése: *kēriŋ nāŋk, sāmiŋ n,* 'kérges (a *kēr* 'kéreg' szótól) v. f., pikkelyes v. f.' (II : 26); látni való hogy ez befolyásolta az osztjákból átvett *kērināŋkär* hangképét.

II : 571 (R. 68. s. jegyz.). A homályos értelmű R. *kănzse jächti känying kettri* kifejezésre (l. még I : 048, III : 410, 422, 426) mégis találok egy tájékoztató jegyzetet Reg. hátrahagyott írásai közt, mely szerint: *kănnzsi jächti* 'altes, schneidendes Messer', *känying ketträ* 'die aufgebogene Spitze'. Egy magamtól jegyzett medveénekben a megfelelő költői jelzés: *χansä χasnė oššä kasäj* 'hímzésvágó vékony kés' (III : 362).

II : 582 (111. s. jegyz.). Reg. szövegének magyarázó jegyzettel meg nem világított *poalt* szavában, tekintettel arra, hogy a *käži* (= *kasäj*) 'kés' szó a párhuzamos megfelelője s hogy Reg. egy másik szövegében *pullt šėri* nyilván 'aczélkard' a vogul *pulät* (< tat. *bulat*) 'aczél' szóval — egy vágóeszköznek jelzőjét sejtem s ezért zárójelben a [*sirej*] 'kard' szóval kiegészítve írom át. Erre a kiegészítésre, úgy látszik, nincs szükség; mert a keleti törökben *polat* 'aczél' jelentésén kívül a 'kardot' is jelzi (pl. *almas poladym* 'mein Stahlschwert', a kúnban *buladlar* 'Schwerter od. Dolche'; l. W. Bang: Turcica. Mitteil. d. Vorderasiat. Ges. 1916, 274. l.), föltehető tehát, hogy átvétele szintén jelenti a 'kardot' is, a mint ez a *käži* szóval való párhuzama alapján elvárható. Egyébként az 'aczél' szónak 'kard' értelemben való költői használata a magyarban (l. CzF. MNySzót.), németben s egyéb nyelvekben is igazolható.

II : 605 (2. s. jegyz.). Reg. *äľi vit sat air, šiš vit sat air* szövegének 'elül levő vízbeli hét örvény, *hátúl* l. v. h. ö.' fordítása hibás; mert itt nem a *šis* (ÉV. *sis*) 'hát' és *äli* (ÉV. *ali*) 'felső (folyórész)', hanem R. *äľ, šuš* (ÉV. *aľ, šuś*) 'eleven, tiszta, friss (víz)' szavaival van dolgunk, a mint kitetszik a következő hasonló szövegekből: R. *šuš uiťpä uťiŋ turr, äľ u. u. t.* = *śuś vitpä vitėŋ tūr, aľ v. v. t.* 'élő vizű vizes tó, tiszta v. v. tó' (II : 340, 580), R. *kuoľtal šuš uiťkvä, kąľtal äľ u.* = *χuľtal śuś vitkwė,*

χ. aľ v. 'kórtalan élő víz, k. tiszta v.' (II : 344, 584), R. *koltal šuš* (az első följegyzésben: *šiiš*) *uiťkve, koltal (koľtal) äľ u.* = *χą̄ltal śuś vitkwė, χ.* (v. *χuľtal*) *aľ v.* 'meg nem haló eleven vizecske, m. n. h. (v. kórtalan) tiszta v.' (II : 394, 609) s az *a'ir* 'örvény' szóra alkalmazva: R. *šužing uťpä uťing q'ir* = *śuśiŋ vitpä vitiŋ a'ir* 'élő vizű vizes örvény' (II : 390, 606). A fenti *šiš* írás Regulynál a többször igazolt *šuš* helyett tehát vagy hangváltozat, vagy hibás hangjelzés.

II : 605. A *vōr-pupi'* 'erdei bálvány' a természeti jelenségek mythikai alakjaihoz tartozik. Ilyen a 'Három ölnyi erdei bálvány' *(K'ūrėm-täl-vuor-pupi)*, ki az Ob partján (*Oąs-vōtät* II : 222) lakik s várában a felső gerendák *Nøm-Tōrėm* atyához az égbe érnek fel, alsó gerendái pedig *Jąl-Tōrėm*-ra, a földanyára támaszkodnak (II : 223). E várban emberáldozatot követelő 'eleven bálványok' (*lėlėŋ pupėχt* II : 231) is élnek (l. II : 0467). Népe 'a rénszőrű, ebszőrű sok szamojéd' (*k'woŋγė-pøn, oąmp-pøn sau jorγėn* II : 223). Bőven szól harczairól az alsókondai fejedelmek hősregéje (II : 0167—0170). Női erdei bálványról (*vōr pupχ'-ēkwä* IV : 431) is van tudomásunk, kinek nevével egy lozvafői hegyet *χą̄j-ēkwä*-nek neveznek (uo.). Osztják mása a *vōr pupi'*-nak *ontloŋχ*, melynek költői jelzése: 'kérges hátú erdei bálvány' (*kārəŋ šašpi ont-loŋχ* Osztj. Népkgy. 273), nyilván mivel fából faragott oszlopáról hátul a kérget le nem hántják. A 'táplálékos Polém' vidékéről mondja egy osztják medveének: 'Ha fája nőtt, a szőrös szemű erdei bálványfi (*punəŋ sēmpi ont-лoŋχ-poχ* uo. 248) száján keresztül nőtt; ha füve nőtt, a sz. sz. e. b. fi szemén keresztül nőtt'. Déli osztják neve az erdei bálványnak *unt-toŋχ* (Patk. Szót.; ун-тонг = 'лѣсный вотчинникъ или урманщикъ' Poljakov: Путеш., 59), a Vaszjugan vidékén *vont-juŋk* (лѣсной діаволъ; Grigorovszkij: Описаніе Васюганской тундры, 61). Finsch 'Reise' nach Westsibirien' könyvében rajzát is adja egy ilyen erdei bálványnak (407. l.).

II : 619. A *Xiń-ūrt* mythikai alakra vonatkozó osztják adat: 'Fekete szájú alvilági Kórfejedelem' (*piť uyglvp laj Xiń-ort* Osztj. Népkgy. 17), ki 'az alvidéki tenger vége felől nyírhéjoldalú hét csónakot, vas fenékbordájú hat csónakot' hoz elő s ettől a nép 'mint bogyója letarolt puszta zelniczefa, m. b. l. p. csipkerózsafa', úgy tépődik. Az elhalt emberek 'a nyírhéjoldalú, vas fenékbordájú' csónakok közepére kerülnek (uo.); mert csónak módjára vájt fa a koporsójuk (l. I : 0212 és 0193).

II : 626. A 'madárka-lélek' kifejezés az osztják költői nyelvből is igazolható: *siski-lil ąlŋəl, v"ąrəś-lil ąlŋəl* 'veréb-lelke vége, vércse-l. v.' (Osztj. Népkgy. 25, 29) a már csaknem elszálló lelket jelenti.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA 603/51 N. SZ.
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA